

CU.40491
1988

శ్రీ

శ్రీరస్తు

శ్రీమద్ధారీతమలతలకైర్వైదికసార్వభౌమైః
శ్రీమద్వేదజాటనాథార్యైః
అఖిలవైదికకర్మనుష్ఠానసౌకర్యాయవిరచితమ్
పితృమేధసారసహితం సుధీవిలోచనం నామ

ధర్మశాస్త్రమ్

కోటబూరు, పల్లెపురమ్, శ్రీనివాస గాఢవాచానర్యైః

భణిపురమ్, కేశవభట్టార్యకృతసహ

పరిశోధ్య

వజ్రయమ్, దామోదరమ్, అశ్వశిల్పరాచార్యణ
మద్రాస్ అరుంజియేనే శ్రీసంస్కృతభిక్షాధ్యక్షైః

స్థాపితాయామ్

మైసూరు సద్విద్యామణ్డిరముద్రాశాలాయామ్

ముద్రాపిఠసద్విజయతేతరామ్.

సజ్జీకా-౨౦-

౧౯౮౪

౧౨

శ్రీరస్తు

పితృమేధసారస్తద్వ్యాఖ్యానం సుధీవిలోచనంచ

హరిః ఓమ్

శిష్టానుశిష్టః పితృమేధసారం ప్రశ్నంసమాఖ్యం ప్ర
థమ సమాఖ్యమ్ । వ్యాఖ్యానమాఖ్యాతుమహం
యతిష్యే బుధావిదధ్వం స్థలితంక్షుమధ్వమ్ ॥ ౧ ॥

ప్రశ్నప్రసిద్ధః పితృమేధసారకర్తా తథా వైదికసార్వభౌమః ।
సన్తోఽన్యకుర్వన్నలమగ్రహాన్దైరవైర్భజధ్వం భవితా వివేకః ॥ ౨ ॥
బాహుజ్ఞం క్వచిదస్తి నాస్మ్యత పరిచ్ఛేదః కుతోభావ్యహూయగ్రిహాన్త
రమల్భం తదిహతైః కింకింపృథా మత్సరైః । సన్తో వైదికసార్వభౌమసు
ధియా సూక్తం సుధీలోచనం శక్తోద్ధూననమాద్రియధ్వమనఘం శ్చుతోఽశ్చ
లీలాగృహమ్ ॥ ౩ ॥ గృహ్యణి భాష్యాణి బహూని బహ్విఃస్మృతీస్సమీక్ష్య
వ్యధిషి స్ఫుటార్థమ్ । ప్రశ్నం నతద్వ్యాకరణేతి యతో వ్యాఖ్యామి హ
తాస్మాక్షి వచాంసివత్సే ॥ ౪ ॥ క్వచిదత్రహి సూత్రార్థో వచనైః ప్రతిపా
ద్యతే । వచనార్థః క్వచిత్సూత్రైరుభయార్థః క్వచిచ్ఛయా ॥ ౫ ॥ పితృ
మేధేమసారోఽయం ప్రశ్నసారార్థనిర్ణయః । యస్సుధీలోచనాఖ్యాతం
తద్వ్యాఖ్యానం విరచ్యతే ॥ ౬ ॥

మూ — అథాతోఽవభృథేష్టిం వత్సోమః.

వ్యా — అత్ర, మజ్జలాద్యనేకార్థకత్వేఽవ్యభిచారిణ్యతశ్చబ్ధిరసా
త్వాదానంతరమేవాధానః । ఔర్వదైహికస్య దేహానంతరభావిత్యాదిదం
శబ్దస్య సన్నిహితవస్తువాచిత్యాదతశ్చబ్దేన దేహాపరామృత్యతే । యద్వా,
శరీరావస్థితకాలకర్తవ్యకర్తృపరఃస్మృతరత్నాకరఅస్తాకీనః పూర్వవృత్తస్స

ఏవ వరామృత్యుతే, స్మృతిరత్నాకరప్రణయనానన్తరమిత్యర్థః । ఇష్టిః-
యాగః, దేవతోద్దేశేన ద్రవ్యత్యాగః ॥ శ్రు ॥ “ బ్రహ్మణేత్యామహస
ఓమిత్యాత్మానంయుజ్జేత ” ॥ శ్లో ॥ సర్వోపాధివినిర్ముక్తం తే త్రజ్ఞం బ్రహ్మ
ణిన్యసేత్ ॥ * ॥ ఇతి శ్రుతిస్మృతిబ్యాం న్యాసస్య యాగశబ్దవాచ్యత్వం
ప్రసిద్ధమ్, అతోన్యాసినో దేహవియోగోఽవభృథ ఏవ, “ యన్తరణంత
దవభృథః ” ఇతి శ్రుతేః । అత్ర న్యాసస్య దాహాదిమన్త్రైషు ద్రవ్యదేవ
తయోఃస్ఫుటత్వేన యాగత్వాన్నచోద్యావకాశః । అహో దేహవియో
గానన్తరభావ్యాధ్వౌదైహికం వత్స్యామ ఇత్యర్థః । వచోఽపరిభాషణవృ
త్తిత్వేఽపి చ్ఛత్రన్యాయేన లృటిప్రవృత్తైర్నానుశాసనవిరోధః । వత్స్యా
మః - స్మృతిరత్నాకరసామూహ్యవృత్తిఃపరేర్థః, తదనన్తరం దేహవియోగే
సతి కర్తాక్రియమాణం కర్తృభాషణార్థః .

దేహస్య హవిష్ట్యం కథమిత్యత్రాహ-

మూ — తత్ర దేహఃపరమంహవిఃపురుషాహుతిహ్యన్యప్రియత
మేతి విజ్ఞాయతే .

వ్యా — శ్రుత్యేవ దేహస్య హవిష్ట్యప్రతిపాదనాన్నచోద్యావకా
శః । అజ్యాదిభ్యఃపురుషాహుతేః ప్రియతమత్వప్రసిద్ధిర్వ్యతకోహిః .

ఉక్తార్థోపపత్తయే న్యాసస్య యాగసమాధిం ప్రతిపాదయతి-

మూ — న్యాసోయజ్ఞస్తస్యాత్మాయజమానశ్చిద్ధాపత్నీశరీరాదీన్యవ
కరణాని దేహవస్థానం దీక్షాదేహస్తోఽవభృథఇతిహిస్మాయతే .

వ్యా — ॥ శ్రు ॥ “ తస్యైవం విదుషోయజ్ఞస్యాత్మాయజమానః ” ఇ
త్యాది శ్రుతావస్థార్థస్య ప్రసిద్ధిస్సవిదా । దేహవస్థానం దీక్షేతి “ యా
వద్ధ్రియతే సాదీక్షా ” ఇత్యస్యార్థ ఉక్తః । దేహస్తోఽవభృథ ఇతి “ య
న్తరణం తదవభృథః ” ఇత్యస్యార్థస్సన్యూహితః । తత్రబాతేష్టివదవభృథే
ష్టిశబ్దఃకర్తృనామధేయతయా రూఢః । అథాతశ్చబ్దార్థస్య నపానరుక్త్యమ్ ।
న్యాసోయజ్ఞస్తస్యా త్యైత్యనేన తస్యైవం విదుషోయజ్ఞస్యేత్సుపక్రమ్య దే
హస్త ఇత్యనేన యన్తరణమిత్యస్యార్థోపసంహారాత్తత్పద్యే యదక్నాతి
యత్పిబతీత్యాదినోక్తాద్ధాఅపి సందంశన్యాయేనా త్రోక్తద్రష్టవ్యాః .

“ప్రాజాపత్యోహరుణః” ఇత్యనువాకే సత్యాది యజ్ఞాంతంకర్తయో గముక్త్వా “మానసంవైప్రాజాపత్యమ్” ఇతి తన్త్రేణా వృత్యావాభక్తి యోగం జ్ఞానయోగం చాభిధాయ కర్తృయోగాద్యుపశయితన్యాసయో గమ్ “ఓమిత్యాత్మానం యుజ్జీత” ఇతి ఓధాయ తస్మిన్తస్య బ్రహ్మప్రాప్తి రామాయతే, “బ్రహ్మణో మహిమానమాప్నోతి” ఇతి అతోఽస్యన్యా సాధ్వరవిధాయినోఽవభృథేనార్చిరాదినాపరమానందంప్రాప్తస్య బ్రహ్మస లోకతామాప్నోత్యయం మహాత్మనవభృథాహ-

మూ — తస్మిన్తస్య సాధ్వరవిధాయినాంపుణ్యోఽవభృథో మహాత్మా తస్య ఉపలాభ్యతే.

వ్యా — పావనత్వాదభ్యుదయహేతుత్వాచ్చ పుణ్యః । అతః “ప్రే తోపస్సుశానేనశరాత్తమ్” ఇత్యాదినా శవస్సుశా దర్శనాదౌ గౌతమాది భిర్నోషస్తరణైఽపి పురుష విశేష దేహత్యాగస్యా వభృథత్వశ్చుతేః, “అ వభృథమేత్యముచ్యతే” ఇత్యాపస్తంబస్తరణమపిర్థం ॥ శ్లో ॥ జాతస్య హిధ్రువోమృత్యుధ్రువం జన్మమృతస్యచ । తస్మాదపరిహార్యేథై నన్యో శోచితుమహాసి ॥ అవ్యక్తాదీనిధూతానివ్యక్తమధ్యనిభారత । అవ్యక్తని ధనాన్యేవతత్ర కాపరిదేవనా ॥ * ॥ శ్లో ॥ శ్లెష్మశ్చుబాంధవేన్ముక్తం ప్రే తోభుజ్జేయతోఽవశః । అతోనరోదితవ్యంహిక్రియాః కార్యాస్సృశక్తితః ॥ తనుంత్యజన్నశోచేత్తు స్వజనంవైష్ణవోజనః । కశ్శోచతిప్రియంపుత్రంకా రాగారాద్వినిర్గతమ్ ॥ * ॥ ఇతి గీతాచార్య యోజ్ఞవల్క్యదిభిరుక్తశ్వాత్; “నఖిలుభాగవతాయకువిషయంగచ్ఛంతి” ఇతిశ్చుతౌ, ॥ శ్లో ॥ పరిహర మధుసూదనప్రపన్నాన్ప్రభురహవన్యన్మతాం నవైష్ణవానామ్ ॥ * ॥ ॥ శ్లో ॥ నయమంయమలోకంచ నమాతాః ఘోరదశనాః । పశ్యన్తి వైష్ణవాఃక్వాపి సత్యం సత్యం వదామ్యహం ॥ * ॥ ఇతి, శ్రీవిష్ణుపురాణమాఘమాహాష్టాదశ, శ్రీవైష్ణవస్య యమవిషయగ్రన్తత్వాభావప్ర తిపాదనాత్; ॥ శ్లో ॥ మద్భక్తానవినశ్యన్తిమద్భక్తావీతకల్మషాః । మద్భక్తానాంతు మానుష్యే సఫలంజన్మపాణ్డవ ॥ జీవితంవిష్ణుభక్తస్య వరంపశ్చ దినాన్యపి । నతుకల్పసహస్రాణిభక్తిహీనస్య కేశవే ॥ తేనవాఃపరికీర్త్య

స్తేయేషాంహృది నకేశవః । కేశవార్పితచిత్తాయే నశవానపునర్భవాః॥*॥
 ఇత్యాశ్వమేధికాదౌ భగవద్భక్తస్య కృతకృత్యత్వస్మరణాచ్చాస్యవభృ
 థో నశోకపదమ్ , అపితు మహూత్సవ ఏవ ॥ శ్లో ॥ ఏతేవైనిరయాస్తా
 తస్థానస్య పరమాత్మనః । స్వర్గేఽపి పాతభీతస్య క్షయిష్టోర్నాస్తి నివృత్తిః ॥
 ఆబ్రహ్మభువనాదేతే దోషాస్సన్తి మహామునే । అత ఏవహినేచ్ఛన్తి
 స్వర్గాప్రాప్తిం మనీషిణః ॥ * ॥ ఇతి, ॥ శ్లో ॥ ఆబ్రహ్మభువనాదర్థస్య
 తద్విష్టోః పరమం పదమ్ । శుద్ధం సనాతనం జ్యోతిః పరం బ్రహ్మైతి తద్వి
 దుః ॥ * ॥ ఇతి మహాభారత శ్రీపిష్ఠపురాణ ముగ్రలోపాఖ్యానాదిభిరుక్తమ్ ।
 మదమాత్మర్యాది దోషాకరం నిరయపర్యాయం శోకాస్పదం పనంప్రాప్తం
 ప్రతిహిశోకోయి క్తః, నతు శాశ్వతం శ్రీమత్పదం ప్రాప్తం ప్రతి । ఏవ
 మత్రోక్తార్థస్య శ్రుతిప్రతిప్రసిద్ధిం ద్యోతయితి ఖలు శబ్దః.

అత్రచ, శ్రీమూర్త్యపరిపాలనాదివర్జితధర్మే ప్రమాణమాహ—

మూ — అత్రయాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో ॥ నిజధర్మాపిరోధేనయస్తుసాహయ
 కోభవేత్ । సోఽపి యత్యైవ సంరక్ష్యోధన్యోరాజకృతచ్ఛయః ॥
 వ్యా — రాజకృతధర్మవన్నిజధర్మాపిరోధో దర్శనధర్మోఽవశ్యం కర్త
 వ్య ఇత్యేకః .

పునరపిబ్రహ్మపితృశంసామాహ—

మూ — ॥ శ్లో ॥ యస్మై బ్రహ్మపితృత్యక్తిమపితవ్యజలం వపుః । దృష్ట్వా
 స్పృష్ట్వాపిముచ్చేత బ్రహ్మ హాబ్రహ్మ హత్యయా ॥ * ॥ ఇతి స్మర్యతే.

వ్యా — అత్ర బ్రహ్మపిత్విషయే ॥ శ్లో ॥ యేవహన్తి మహాత్మానంధృ
 ష్టాస్పృష్టాద్విజాతయః । హయమేధఫలం తేషామస్తీత్యేవం విచరున్
 ధాః ॥ * ॥ మహాత్మా - “ మాతా పితా భ్రాతా నివాసశ్శరణం సుహృ
 ద్గతిర్నారాయణః ” ఇత్యాహ్మత మహాధ్యవసాయవాక్ । గీతశ్చ ॥ శ్లో ॥
 వాసుదేవస్సర్వమితి సమహాత్మాసుదుర్గభః ॥ * ॥ ఇతి .

అత్రపరిభాషామాహ—

మూ — ప్రాకృచ్ఛాన్తికర్మణః ప్రాచీనావీతం దక్షిణాముఖత్వమ్.

వ్యా — సంకల్పప్రభృతి దశాహామూత్పాదీనేషు కర్మసు
 ప్రాచీనావీతీ దక్షిణాముఖశ్చ భవేత్—త్తా, అత్రశ్రుతిః ॥ ప్రాచీనావీతం

పితృణామ్ || * || ఇతి । ఇదం బాధాయనేన వ్యాఖ్యాతమ్ || వా || పితృ
ణామితి హృతానామేవేదముక్తంభవతి || * || ఇతి । పితృగ్రహణం పి
తృకార్యేషుపి ప్రాచీనావీతప్రాప్త్యర్థమ్ । శునఃపుచ్ఛః || శ్లో || ప్రె
తకృత్యేషు పితృేషు ప్రాచీనావీతమిష్యతే । దక్షిణాగ్రాశ్చదర్భా
స్సృప్తస్పచవైదక్షిణాముఖః || * || మనుశ్చ || శ్లో || ప్రాచీనావీతనాసర్వ
మవనవ్యమత్త్రిణా । పితృమానిధనాతార్గ్యం విధివద్దర్భపాణినా || * ||
అనిధనాత్ - మరణమారభ్యేత్యర్థః । బోధాయనీయేచ || శ్లో || ప్రాచీనావీ
తనాకార్యం ప్రెతకర్తృచపైతృకమ్ । నివీతనోవహేయస్తైజ్ఞాతయోఽ
నేచవాహకాః || * || అతః “ || శ్లో || సదోపవీతినా భావ్యం సదాబద్ధశి
ఖనచ । విశిఖోఽప్యుపవీతశ్చయత్కరోతినతత్కృతమ్ || ” ఇతి వచనం వి
షయభేదాదపిరుద్ధమ్ .

మూ — ఉభయం ప్రాణాయామే వజ్యమ్ .

వ్యా — ప్రాచీనావీతత్వదక్షిణాముఖత్వై ప్రాణాయామే వర్జయే
దిశ్యతః .

అత్రోత్తరత్రోదాహరిష్యే వచనమిదానీం సేయూనాహ —

మూ — శుద్ధ్యర్థతాత్పర్యకర్తృసాధారణత్వాచ్చాచమనాదావి
వసర్వత్రప్రాణాయామేషు యజ్ఞోపవీతీస్యాత్ .

వ్యా — సర్వత్ర - దేవకార్యపితృకార్యప్రెతకార్యేషు “ || శ్లో ||
దేవార్చనే జపే హునామే స్వాధ్యాయే గ్రాధకర్మణి । స్నానే దానే త
థాధ్యానే ప్రాణాయామాస్త్రయస్త్రీయః ” ఇతి కర్మప్రసచనాత్స
ర్వకర్తృసాధారణత్వమ్ , “ || శ్లో || తతోఽభ్యస్తరశుద్ధ్యర్థం ప్రాణా
యామాసమాచరేత్ । ” ఇతి యోగయాజ్ఞవల్క్యవచనాచుద్ధ్యర్థత్వం
చనుస్పృష్టమ్ । అతః పితృప్రెతకర్తృత్వభ్రాన్తికార్యానహి , “ || శ్లో || క
ర్తృసానెకర్తృదావేవమాచమనంపునః । కుర్యాత్స్వకర్మసిద్ధ్యర్థం సర్వ
దానర్వకమసు || ” ఇతి భరద్వాజేన కర్తృవ్యవర్తయోఽకర్తవ్యత్వేనవిహిత
స్యాచమనస్య పితృప్రెతకృత్యేష్వాదాక్రియమాణస్య తద్యత్వాప్రసక్తాత్ .

— శ్రీ స్రాణాయామప్రకారః శ్రీ —

తత్ప్రకారమాహ—

మూ — “ ॥ శ్లో ॥ ప్రణవేనతుసంయుక్తావ్యాహృతీస్సప్తనిత్యశః । గా
యత్రీంశిరసాసాధణం మనసాశ్రజణపేద్ద్విజః ॥ ” ఇతిసంవర్తోక్త
ప్రకారఃస్రాణాయామః.

వ్యా — స్రాణాయామః - స్రాణవివరచారిణో వాయోర్నిరోధః ;
నతైవజపంకుర్యాన్నతురేచకపూరకయోః, “ ॥ శ్లో ॥ కుంభకనజపంకు
ర్యాత్స్రాణాయామస్యలక్షణమ్ । ” ఇతిప్రృతేః.

— శ్రీ సజగల్పప్రకారః శ్రీ —

మూ — “ ॥ శ్లో ॥ సదభాహస్తాజానూర్ధ్వోదక్షిణేదక్షిణోత్తరౌఽపి
త్వాజానునికర్తవ్యనేతతగ్రహణకరోతియత్ ॥ స్వమానసేనస్స
రణంయత్తత్సజగల్పఃసరితః । ” ఇతిభరద్వాజోక్తక్రమస్సజగల్పః.

వ్యా — దక్షిణోత్తరౌకరావతీశేషః । దక్షిణేజానునిదక్షిణోత్తరౌక
రాకృత్స్వేతినియమాన్నాన్యథాకార్యః.

— శ్రీ సజగల్పాదౌనియమః శ్రీ —

సజగల్పాదౌనియమమాహ—

మూ — “ ॥ శ్లో ॥ ఆవాహనేఽఽయ్యైసజగల్పే పిణ్డదానెతిలోచకే । అ
క్షయాసనయోఃపాద్యై గోత్రంనామప్రకీర్తయేత్ ॥ ”

వ్యా — ఇదం స్మృత్యర్థకసారవచనమ్.

మూ — ఏకం వాసోదక్షిణాగ్రాదర్భాగప్రసవ్యం తూర్ణ్యం సమస్తం
పరిషేచనమ్, పితృతీర్థేనోదకపిణ్డబలిప్రదానమ్.

వ్యా — “ ప్రేతస్యబాధవా యథావృద్ధముదకమవతీర్యనోతగ్రహణ
యేయుగుదకాదై ప్రసింహేచ్ఛయి రపసవ్యం యజ్ఞోపవీత వాససోదక్షిణాము
ఖాబ్రాహ్మణస్య ” ఇతిప్రచేతస్తరణేఽపి వికల్పితోఽర్థోఽస్తత్ప్రశ్నే
నసంగృహీతః, కిన్త్వాపస్తమ్బోక్త ఏవ స్వగృహ్యప్రాబల్యాత్ । అ
విరుద్ధానుక్తార్థస్తు సంగృహీత ఏవ, సర్వశౌఖాప్రత్యయవ్యాయేన సా
కాక్షాణామాకాక్షాపూరణస్యాన్యతఃకర్తుముచితత్వాత్ । అత్రసూత్రమ్,

“ ఏకవాససోదక్షిణాముఖాస్సకృచ్ఛపనః జ్యోత్స్నేర్య దక్షిణాగ్రైః పితృభ్యమ్ ”
 ఇతి చ, “ పితృణాం స్రాచీనాః తివాప్రసవ్యం దక్షిణతోపవర్గః ” ఇతి,
 “ పైతృకేషు సనుత్తమేవనూస్థీమ్ ” ఇతి చ । అశ్ర హరితః ॥ శ్లో ॥ త
 ర్పణం పిష్టదానంచ బలిదానం పితౄణాన్మృతి । దీయమానంచ తత్సర్వం కు
 ర్యాద్వై పితృతీర్థతః ॥ * ॥ ఇతి .

మూ — బహువచనెన సర్వేజ్ఞాతయః ప్రత్యేకం సమన్వృత స్తత్రా
 ముకుయుః .

వ్యా — తద్యథా - “ సిగ్భిరవధూన్వన్తస్యైషుజ్ఞాతయః, జ్ఞాతయోని
 గణచ్ఛేయః, ఆదిత్యముపతస్థైర్గ, స్నానంకుర్యుః ” ఇత్యాదిషు ధూననా
 దీని సర్వేజ్ఞాతయస్సనున్వృకంకుర్యురిత్యర్థః । నన్విదంనవక్తవ్యమ్, సూ
 త్రపవస్పష్టార్థత్వాత్ । మైవమ్, ధూననాదిషుసహపరితస్యారోహణస్యజ్ఞా
 తీనాం సనున్వృకకర్తవ్యశాచోద్యనిరాసార్థత్వాత్, “ దహేచ్ఛంసేత్ ”
 ఇత్యాదిషుకత్త్రైః కాధికారాచ్చ స్పష్టార్థంవా సూత్రమిత్యవిరోధః .

జ్ఞాతిబాహుల్యేధూననాద్వనుష్ఠానక్రమమాహ—

మూ — ధూననాదిషు సర్వత్రకన్యకప్రళమితరేనుధ్యేయధావృ
 థంకర్తా పశ్యాత్ స్త్రియోఽగ్రసర్వేషామ్ .

వా — కన్యోఽగ్రసర్వత్రజ్ఞాతీషుపరవయస్క ఇతి నచోద్యావ
 కాశః । ఇతరే - కన్యకవ్యతిరిక్తాః, యథావృద్ధమ్ - వృద్ధమనతిక్రమ్య, పృ
 థానుక్రమేణే త్యర్థః । ఉక్తాపవాదకర్తాపశ్యాదితి । ఏవ మేవ భాష్యే
 “ ధూననేఽన్వారమ్భణే సజ్ఞాహనే సంసర్పణ ఉదకోపస్వర్కన ఆరోహణ
 ఇతి సర్వత్రకన్యకప్రళమా అనుపూర్వా ఇతరే స్త్రియోఽగ్ర ” ఇతిసూ
 త్రార్థస్సనుర్ధితః । అతోధూననాదిషు సర్వత్రకన్యకప్రళమం జ్యేష్ఠోవాక
 ర్తా సర్వేషాం పశ్యాత్తయోర్మధ్యేజ్యేష్ఠానుక్రమేణ జ్ఞాతయఃకల్ప్యాః, ఏ
 వమానుపూర్వా తత్తత్సర్వకుర్యురితినియమ్యతే । తదేవంకుధ్యేకేషాంచ
 తా నిష్ఠానుక్రమకల్పనమజ్ఞానవిజృంభితమేవ । సర్వేషామగ్ర స్త్రియస్తా
 శ్చకన్యకప్రళమావేవ । తథాబోధాయనః ॥ వా ॥ అథాస్యభార్యాకన్యక
 ప్రళమాప్రకీర్ణకశ్యోప్రజ్ఞేయఃపాంసూనావపమానాః ॥ * ॥ అశోఽగ్ర

స్త్రీయోమృతస్యభార్యాపవ నజ్ఞాతిస్త్రీయః, మృతస్త్రీయాఎహిపని
పాతస్త్పతేః । తదభావాద్ధూననాదిషుతాపామనాదరః । ఆరోహణశత్య
త్రేతశబ్దప్రకారవాచీ, అవగాహనతర్పణాదిష్టేవంప్రకారశత్యః । అ
త్రాశ్వలాయనోవిశేషమాహ ॥ వా ॥ అన్వభౌచమాత్యాఅథోనివీతాః
ప్రవృత్తశిఖాజ్యేష్ఠప్రథమాః నిష్ఠజఘన్యాః ॥ * ॥ ఇతి । సర్వే తురీయా
ధ్వగమనైతథాప్రవిశేయుః । కనిష్ఠప్రథమాజ్యేష్ఠజఘన్యాఇతిగ్రామప్రవేశే.

అత్ర బ్రహ్మమేధ పితృమేధయోస్సహూక్తయోరపి పృథక్పితృమే
ధకరణే వివేకమాహ —

మూ — అత్రప్రాగిశ్యంతైఃపూర్వపూర్వోక్తమనైర్నియతామత్ర
యతే సపితృమేధః.

వ్యా — అత్ర - పితృమేధబ్రహ్మమేధాన్తకర్తృణి, ప్రథమం పితృమేధ
మన్త్రీశత్యంతప్రయుజ్య పశ్చాద్బ్రహ్మమేధమన్త్రీశత్యంతప్రయోజ్య
యజ్యతే । యథా - పరేయువాంసమితి, చిత్తిః, పృథివీతి, పూషాత్వేతఇతి,
భగ్వాసన్నిత్యాదిషు । అతః ఉత్తరోత్తరమన్త్రాన్విహాయ పూర్వపూర్వమ
న్త్రేఃపితృమేధకర్తవ్యః.

ఏవమేహం పితృమేధమన్త్రాణాముత్తరోత్తరమన్త్రేస్సహ యష్ట
సూక్తృణిసముచ్చయఃక్రియతే సబ్రహ్మమేధశత్యాహ —

మూ — సముచ్చయోబ్రహ్మమేధః.

వ్యా — సముచ్చయైఃపూర్వోత్తరమన్త్రైర్బ్రహ్మమేధకర్తవ్యశ్చ
త్యధః । అత్ర సూత్రమ్ ॥ శ్లో ॥ హూత్యాంశ్చ పితృమేధంచ సంస్క
జ్యవిధిరుత్తరః । విహితస్తు సమాసేన క్రతునాముత్తమఃక్రతుః ॥ * ॥
ఇతి । నన్విదమనుపపన్నమ్, సముచ్చయోవామతత్తన్నన్త్రేణ క్రియమా
ణే పితృమేధకర్తృణి తత్తద్బ్రహ్మమేధమన్త్రాన్వయః, సహి నోపవద్యతే,
ధూననాదిషు బ్రహ్మమేధార్థం మన్త్రాభివాత్ । మైవమ్, సముచ్చయశ
బ్దార్థః, తస్య సగ్రహేరిత్యాది నా యష్టికకర్తృణియోమన్త్రో విహితస్త
స్యహి పితృమేధమన్త్రేణ సముచ్చయః, నానుక్తస్యాపి, తదభావాదేవ,
నహ్యసతాన్వయస్సమృద్ధవతి । అతోదహనోవస్థానశంసనాదిషు యోమ

స్త్రీప్రభనుమామూయతే జ్యోతిష్కతీభిరుపోషణం నారాయణాభ్యాముప
 ఘానం మృత్యుపూక్షైశ్చ శంసనమిత్యాది, తస్యహితస్తత్రాక్షణపితృమే
 ధనుస్త్రైణ సముచ్చయః, నానభీతస్యాపి । అతో బ్రహ్మమేధమన్త్రాభావే
 పితృమేధమన్త్రైరేవ తస్త్రాక్షణైర్వత్సవమ్.

కింతస్త్రాక్షణైర్వత్సవాయామాహ—

మూ — సంవేశనం వస్త్రప్రార్థనం వస్త్రోపాదానం వోఽభ్యాసాను
 నునుస్త్రైణం పర్యావర్తనం దహనదేశసంమాజనం సంసర్పణమి
 త్యేతాని పితృమేధమన్త్రైరేవ క్రియంతే బ్రహ్మమేధే విశేషానుక్తే
 రతోన్యత్ర సముచ్చయః.

వ్యా — దర్శయన్తం వేశయన్తి “ సర్వస్యప్రణీవరి ” ఇతి । వా
 ససాప్రార్థంతి “ ఇదంతావస్త్రమ్ ” ఇతి । అథాస్యేతరమపాదతై “ అ
 పైతమాహ ” ఇతి । “ ఇమాయనజ్జితేవహ్ని ” ఇత్యేవయోజన ఆహ్న
 తః । పరియన్తి “ అపనశ్శీశుదదఘమ్ ” ఇతి । శ్చశానాయతనం సంమా
 జ్ఞి “ అపేతపిత ” ఇతి । అన్తరేణప్రసర్పన్తి “ యద్వేదేవస్య ” ఇతి ।
 ఏవం సూక్ష్మాక్తావేశనాదీని “ సర్వస్యప్రణీవరి ” ఇత్యాదిభిః పితృమే
 ధనుస్త్రైరేవ కుర్యాత్, తేషు బ్రహ్మమేధే మన్త్రాన్తరానుక్తైః । అతోఽ
 న్యత్రప్రచాఽఽహుతీస్తు హూతి “ పరేయవాంసమ్ ” ఇతి । సగ్రహై
 ర్హోతృభిర్హోమ ఇత్యాదిభిరుక్తేషు కర్తవ్యం పితృమేధబ్రహ్మమేధమన్త్రై సము
 చ్చయ ఇత్యర్థః.

అయం దేవతాన్తరభక్తానాం నకార్య ఇత్యాహ —

మూ — సఖిలు సర్వేషాం నవిధేయః.

వ్యా — సః - బ్రహ్మమేధః, ఖలుశబ్దో బ్రహ్మమేధవైలక్షణ్యచోర
 కః, సర్వేషామ్ - దేవతాన్తరభక్తానామ్ । అగ్రసూక్తమ్ ॥ వా ॥ తాన్న
 సాధారణైశ్చశానే ప్రయుజ్జీత ॥ * ॥ ఇతి । సాధారణే పురుష ఇతి భాష్య
 మ్, దేవతాన్తరబుద్ధావిత్యర్థః । శ్చశానగ్రహణంప్రయోగోపదేశవ్యా
 వృత్త్యమ్.

తహి కేమాం సవిధేయస్తత్రాహ —

మూ — విధేయో బ్రహ్మవిదాం బ్రాహ్మణానామనన్యప్రాప్తికాశ్చై
తామేవ, “వేష్టితుంపురుషోత్తమమ్” ఇతి స్మరణాత్ .

వ్యా — బ్రహ్మవిన్ద్రీహణాదబ్రహ్మవిదోనివృత్తిః । బ్రాహ్మణగ్రహణా
ద్విత్యాన్తరస్యనిరాసః । అనన్యప్రాప్తికాశ్చై తామితియత్నే నేవతాన్తర
ప్రాప్తికాశ్చై ణః పరిహరణమ్ । పురుషోత్తమమిన్యభిధానాద్దేవతాన్తర
ప్రాప్తివిరోధః । అతస్సాధారణే బ్రహ్మమేధానకార్యః, కృతేపదేవతాన్తర
భక్తతేన పురుషోత్తమప్రాప్త్యలభాత్ । అశ్ర సూత్రమ్ ॥ శ్లో ॥
ద్విజాతీనామపవగోహ్యకృతస్తత్వచర్మభిః । ఋషభిస్తపసోయోగాద్వే
ష్టితుం పురుషోత్తమమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ద్విజాతీః - బ్రాహ్మణః, తపః - తత్వ
జ్ఞానమ్, “విద్యయామృగమశ్నుతే” ఇతి బ్రహ్మజ్ఞానవైశేష మోక్ష
హేతుత్వస్మృతేః । అతోఽధురస్యాపి బ్రహ్మవిదో బ్రహ్మమేధఃకార్యః ।
అశ్రద్విజాతీనామితిపక్రమ్య హేమాత్మాంశ్చ పిన్యమేధంచేత్యాది
నోక్త్యగ్రతుర్విహితః, తత్కార్యమిత్యాకాశ్చైత్యామ్, వేష్టితుం పురు
షోత్తమమ్ - పురుషోత్తమప్రాప్త్యర్థమ్, ఇతి ప్రతిపాద్యతే । సపురుషోత్త
మ ఏవ పరంబ్రహ్మ, “యేనాక్షరం పురుషం వేదసత్యం ప్రోవాచతాంత
త్వతోబ్రహ్మవిద్యామ్” ఇతి పురుషబ్రహ్మసాంపర్యాయతాస్మృతేః, పు
రుషస్థానే బ్రహ్మశబ్దప్రయోగాత్, “సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ - బ్రహ్మై
వేదంసర్వమ్ - సవైసర్వమిదంజగత్ - పురుష ఏవేదిగోసర్వమ్” ఇతిస్థా
నప్రమాణతేన । అన్యత్రాపి పురుషబ్రహ్మణోః పర్యాపయిత్వం సుస్ప
ష్టమ్ । అతఃపురుషోత్తమప్రాప్తిరేవ మోక్షః । అశ్ర కతవల్లీ॥వా॥ సర్వేవే
దాయత్వదమామనన్తి తపాంసి చీకాణిచ యద్వదన్తి, యదిచ్ఛన్తి బ్ర
హ్మచర్యంచరన్తి తత్తేపదం సన్యగ్రహణప్రవృత్త్యై॥*॥ బ్రహ్మవిద్యాయామ్
॥ శ్లో ॥ విజ్ఞానసారధిరస్తు మనఃప్రగ్రహవాన్మరః । సౌధ్వసంపారమా
హ్నోతి తద్విష్ణోఃపరమం పదమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ఏవమేవశ్రీవిష్ణుపురాణేచ వి
జ్ఞానసారధిరత్యాది । బోధాయనశ్చ ॥ శ్లో ॥ స్వర్గాదిభిరాహురనిత్యశ
భ్యాత్స్వర్గం చ నిత్యేషు పదన్తి మోక్షమ్ । మోక్షశ్చవిష్ణోఃస్థి సమీపభా

వస్తాదాత్మ్యమేకసయథారుచిస్యాత్ || * || తాదాత్మ్యమ్ - తత్త్వభావ
త్వమ్ , తత్త్వాగర్భ్యమిత్యర్థః , “ నిరజ్జనః పరమం సామ్యమునైతి ” ఇ
తి శ్రుతేః , “ మనుసాధర్మ్యమాగతాః ” ఇతిగీతత్వాచ్చ . అతోనైక్యం
మోక్షః . మోక్షపవ పరమాగతిః . సాచ నరుద్రప్రాప్తిః . తథాయాజ్ఞ
వలగ్యః || శ్లో || గతిజ్ఞోయదియోగేన నాప్నోతి పరమాం గతిమ్ . రుద్ర
స్యానుచరోభూత్వా తేనైవ సహ మోదతే || * || ఇతి . కించ || శ్లో ||
కిర్తనాం పరిపాకత్వా నావిరిభాచ్చదమన్యలమ్ . ఇతిమత్వా విరక్తస్య వా
సుదేవః పరాగతిః || తదేతదతిదుఃఖానామాస్పదేతుభవాన్యవే . భవతాం
కిర్యతే తక్యం విష్ణురేకః పరాయణమ్ || సంసారార్థవ మగ్నానాం విష
యాక్రాంతిచేసామ్ . విష్ణుపోతం వినానాన్యోఽభిచ్ఛిదస్తిపరాయణమ్ ||
బద్ధకోభవపాశేన భవసాశాచ్చమోచకః . వైవిల్యసః పరంబ్రహ్మ విష్ణురెవ
నసంశయః || * || ఇత్యాదీని మహాభారత శ్రీవిష్ణుపురాణసాక్షిపురాణా
ది పదనాని ద్రష్టవ్యాని . పవంచరుద్రప్రాప్తి కాష్ఠిణామయంవిరోధా
న్నకార్యః , పురుషోద్ధిను ప్రాప్తిర్వ్యర్థత్వాత్ . తస్యకృతేపి నతత్ప్రా
ప్తిః , అన్యభక్తత్వాత్ . తథాగీయతే || శ్లో || దేవాన్ దేవయజ్ఞోయా
న్మి నద్భక్తానూన్మి వామపి || * || ఇతి . అతస్సాధారణే పురుషే బ్రహ్మ
మేధం నప్రయుజ్యతే , తత్తద్భక్తానామన్యప్రాప్తిసాధనానుస్థానస్య వి
రుద్ధత్వాత్ . కింతు పురుషోద్ధిను ప్రాప్తి కాష్ఠిణామేవాసా కార్యఇతి సిద్ధమ్ .

మూ — ముమూక్షుః మనైస్సంసారస్య భౌతం పరిభాషోర్ధ్వ
పుణ్డ్రం ధారయత్వా తీర్థం తులసీనళంచ దద్యాత్ .

వ్యా — పతచ్ఛతుష్టయమవశ్యం కర్తవ్యమ్ , శ్రేయస్కరత్వాప్త
రిత నివారణార్థత్వాచ్చ .

ఉక్తార్థసంవాదవచనాన్యరహితం —

మూ — అత్రశ్లోకానుదాహరన్తి || శ్లో || ఉర్ధ్వపుణ్డ్రాధిరోమర్తో
మ్రుయతేయత్రకుత్రచిత్ . శ్వపాకోఽపి ఏమాన్తస్థోమమలోకే
మహీయతే || సర్పం దృష్ట్వా యథాలోకే దమకాభయవిహ్వా
ళాః . ఉర్ధ్వపుణ్డ్రాఽగీతం తద్వతగ్రవస్తే యమకించరాః || * ||

ఇతిస్మృతిచన్ద్రికాయామ్ ॥ శ్లో ॥ అన్యకారేఽపి యస్యాస్మేదీ
యతే పాదయోర్జలమ్ । సోఽపి సన్తతిమాహోతి యశ్చాచారబ
హిష్కారః ॥ ఽస్టుపాదోదకంయస్తాన్మయిత్వం సిక్తవాన్మనే ।
ప్రాపితోఽప్సి స్వయాతస్తా త్తద్విష్ణోఃపరమం పదమ్ ॥ * ॥ ఇ
తివారదీయే .

వ్యా — అత్ర వచనే, హితకరణప్రదర్శనం ప్రమాణదృఢీకరణార్థమ్,
॥ శ్లో ॥ శుచిరక్షున్తిదేవాశ్చరక్షున్తిపితరశ్శుచిమ్ । శుచేర్విభృతరక్షాంసి
యేచాన్యేచప్రచారిణః ॥ స్ఫోటయన్త్యశుచిందృష్ట్యా పితౄణామయత్రరాక్ష
సాః ॥ * ॥ ఇత్యాదివచనమశ్రభావ్యమ్ । కించ ॥ శ్లో ॥ అసామన్యాశ్చరీరస్యవై
షమ్యాద్దైశకాలయోః । స్నానాన్యేతాని తుల్యాని ॥ * ॥ ఇతివన్త్రీస్నాన
స్యవారుణస్నానతుల్యత్వసరణాద్వారుణాయోగాచ్చమన్త్రీస్నానమే
వకర్తవ్యమ్ । అథాయాన్తరేవారదీయే ॥ శ్లో ॥ హరిపాదోదకంయస్తా
న్మయిత్వం సిక్తవాన్మనే । ప్రాపితోఽప్సి స్వయాతస్తా త్తద్విష్ణోఃపరమంప
దమ్ ॥ తులసీదళసంమిశ్రమపి సమాపమాశ్రకమ్ । గడ్డాజలం పునాత్యే
వకులనామేకవింశతిమ్ ॥ అకాలమృత్యుశేషనంసర్వవ్యాధిపినాశనమ్ ।
సర్వదుఃఖోపశమనం హరిపాదోదకంశుభమ్ ॥ * ॥ సిక్తవానితి సేకస్మర
ణాచ్చరీరేపి తీర్థసేవనం పరమపావనమిత్యవగమ్యతే । ఏవం హరిసజ్జీ
ర్తనం మహదవలోకనాదికంచ కారయితవ్యమ్, తథావారదీయే ॥ శ్లో ॥
యథాకథంచ్చిన్తోవిదై కీర్తితేవాశ్రుతేఽపివా । పాపినోఽపి పశుధామస్య
శుద్ధామోక్షమవాప్నుయః ॥ హరేర్నామైవనామైవనామైవ మమభేష
జమ్ । కలౌనాస్త్యేవనాస్త్యేవనాస్త్యేవగతిరన్యథా ॥ * ॥ తత్రైవ ॥ శ్లో ॥
మహాపాతకయుక్తోవా యుక్తోవా సర్వపాతకైః । పరంపదం ప్రయాత్యే
వ మహద్భిరవలోకితః ॥ మహాపాతకయుక్తోవా యుక్తోవా సర్వపాతకైః ।
ఈక్షితో భగవద్భక్తైర్లభతే పరమాం గతిమ్ ॥ కలేబరంచాతస్తా త్తత్తదూ
తమపి సత్తమాః । యదిపశ్యన్తి ధన్యాస్తా సయాతి పరమాంగతిమ్ ॥ * ॥

ఇదంచసూచయతి—

సూ — గోభూతిలహిరణ్యాదిశక్తితోదాపయిత్వా .

వ్యా — అత్రాశ్వమేధికే ॥ శ్లో ॥ అష్టాశీతసహస్రాణి యోజనా
నాన్యుధిష్ఠిర । మానుష్యస్య చ లోకస్య యశులోకస్య చాన్తరమ్ ॥ నత
త్రవృక్షచ్ఛాయావానవాప్యోనచధీమికాః । నగ్రామో నాశ్రమోవా
పి నోద్యానం కాననానిచ ॥ నకిశ్చిద్విశ్రమస్థానం పథితస్మిన్యుధిష్ఠిర । కణ్ఠ
కాకిర్ణమూర్కేణ తప్తవాలుకపాంసునా ॥ దహ్యమానాస్తుగచ్ఛన్తి సరాదా
నపివర్జితాః । తస్మాద్దానంతుకర్తవ్యం మృతికాలేకథంచన ॥ * ॥ శౌతాత
పశ్య ॥ శ్లో ॥ అన్నపానాశ్వగోవస్తు భూశయ్యాశ్చాస్సనానిచ । ప్రేత
లోకే ప్రశస్తాని దానాన్యష్టావిశేషతః ॥ తిలాగపాపహరానిత్యం తద్దానంతు
ప్రశస్యతే । యోహిరణ్యం దదాత్యన్తే తస్మత్త్వంభజేతసః ॥ * ॥ మహా
భారతేచ ॥ శ్లో ॥ విద్యాప్రసవతః మిత్రం భార్యామిత్రం గృహేసతిః । ఆతు
రస్యభిషక్తిశ్రం దానం మిత్రం మరీచ్యతః ॥ * ॥ అతోముమూర్ఖుణాం పర
లోకార్థాయథాశక్తిదేయమ్, “ ఇత్యప్రదానం హ్యముష్టిలోకే ప్రజా
ఉపజీవన్తి ” ఇతి శ్రుతేః । సంజ్ఞాహానాతు హితేషిభిర్దాపయితవ్యమ్ ।
కించ ॥ శ్లో ॥ దానక్రియాశ్చ వివిధాన్క్రియనై మోక్షకాక్షిభిః ॥ * ॥ ఇ
తి గీతత్వాన్ముగ్ధుణాం పి భగవద్ప్రీత్యర్థం దేయమేవ । ప్రపన్నస్యతు,
॥ శ్లో ॥ నఖిల్వపిదశాదేశ కాలహేతుః పర్యయైః । ప్రపత్తుస్త్యక్తదేహస్య
పరయాత్రాపహన్యతే ॥ * ॥ ఇతి స్మృతేనాసాధనబుధ్యా, కింతు కై
జర్యబుధ్యా భగవద్భాగవతార్థమర్థప్రదానమపిరుద్ధమ్, తత్రైవావిగీత
శిష్టాచారదర్శనాత్.

మూ — దర్భాస్తృతే శుద్ధేభూతలే నఖిట్వాయాం నహర్వ్యాదాశా
యయిత్వా.

వ్యా — అగ్నిమిద్వేతివచ్ఛాయయిత్వేతి విధిః, ఏవం సంస్సావ్య దా
పయిత్వేత్యాదాచద్రష్టవ్యమ్ । అత్ర సూత్రమ్ ॥ వా ॥ దక్షిణాశిరసం దర్శే
షు సంవేశయన్తి ॥ * ॥ ఇతి । గౌతమీయేవిధౌచ ॥ వా ॥ మరణసమీపకాలే దక్షిణా
గ్రేషు దర్శేషు దక్షిణాశిరసం సంవేశ్య ॥ * ॥ ఇతి । బోధాయన కారికాచ
॥ శ్లో ॥ భూమాదర్భాస్తృతాయాంతు శాయయేన్నృతినంశయే । జపే తద్దక్షి
ణైకైశ్చోహ్యయవన్ప్రాణమిత్యపి ॥ * ॥ దక్షిణాశిరసమిత్యనన్తరసూత్ర ఏవవి
ధానాదత్రాపి తత్పిద్ధేర్నచోద్యావకాశః । అతోముమూర్ఖుంఖిట్వాదిభ్యోఽవ

రోహ్య భూమావేవ శాయయేత్, ప్రమాదాభ్యట్వాదిషు మరణే ప్రాయశ్చిత్తస్మరణాత్ । తథావిష్టుః ॥ శ్లో ॥ హస్తపే గోపురే ఖట్వాం ప్రాసాదేహర్మ్యభిత్తిషు । అకామతోమృణానాంతు దాపయేదైష్టవద్వయమ్ ॥ ప్రాజాపత్యం చరేత్కృచ్ఛం పథాకేణ విశుద్ధ్యతి ॥ * ॥ ఇతి .

ఇదమాహ —

మూ — ఖట్వాదావకామమరణే చాస్త్రాయణద్వయం కామతస్తు ప్రాజాపత్యం పరాకంచ కుర్యాత్ .

వ్యా — “ తపఃపరం కృతయుగే ” ఇతి కృచ్ఛాగ్రిసుప్తానస్య కృతయుగధర్మత్వస్మరణాత్స్వరూపభోఽనుష్ఠానాయోగాచ్చప్రసాద్యనుష్ఠానమేవకర్తవ్యమ్ । విజ్ఞానైశ్చరే ॥ శ్లో ॥ ప్రాజాపత్యక్రియాశ్చక్తా ధేనుందద్యాద్విచక్షణః । ధనోరథావేదాతవ్యం తన్మూల్యం వానసంశయః ॥ ధనోరథావేనిమూస్యాత్తదర్థం పాదమేవవా । పాదహీనం నకర్తవ్యమిహవేదవిదోవిమః ॥ * ॥ చతుర్ద్వింశతిమతే ॥ శ్లో ॥ ప్రాజాపత్యేషు గామేశాంనద్యాత్సాస్తవనెద్వయమ్ । పరాకతప్తకృచ్ఛాగ్రితకృచ్ఛేగ్రిస్తస్తు గాః స్తృణాః ॥ అష్టాచాస్త్రాయణదేయాః ప్రత్యామ్నాయవిధౌసదా ॥ * ॥ ఇతి । ఏతద్ధనికపిషయమితి చతుర్ద్వింశతిమతే వ్యాఖ్యానమ్ । యస్యథాస్యసమృద్ధిస్సకృచ్ఛాగ్రిదివ్రతానివిప్రభోజనేన సంపాదయేత్ । తథావిజ్ఞానైశ్చరే ॥ శ్లో ॥ కృచ్ఛేగ్రిష్ఠాత్పాతకృచ్ఛేగ్రిత్రగుణమహారహస్త్రింశదేవతృతీయేచత్వారింశచ్చ తప్తైత్రీగుణనగుణితాపింశతస్సాన్యౌపరాకే । కృచ్ఛేగ్రిసాస్తాపనాభ్యేభవతిపడభికాపింశతపైసహీనాద్వాభ్యాం చాద్వాయణేస్యాత్తపసికృతబలోభోజయేద్విప్రముఖ్యాత్ ॥ * ॥ అహరహరితసర్వత్రసంబద్ధనీయమ్ । శ్రీతీయః - కృచ్ఛాగ్రితకృచ్ఛాగ్రిః । అస్త్రప్రాజాపత్యేదివసకలనయాషష్టివిప్రభోజనం భవతి, ఏవమతికృచ్ఛేగ్రిసాశీతిశతబ్రాహ్మణభోజనాని భవన్తి, కృచ్ఛాగ్రితకృచ్ఛేగ్రిష్టప్రళిశతత్రయమ్, తప్తకృచ్ఛేగ్రిఅశీత్యధికం చతుశ్శతమ్, పరాకేపింశత్యధికం సప్తశతమ్, సాస్తాపనేద్వ్యశీత్యధికం శతమ్, చాద్వాయణేషట్పతం బ్రాహ్మణభాజనాని భవన్తితి శ్లోకార్థః .

మూ — ప్రాణసంశయే పుత్రాదిస్సహసాచమ్య, “ ఆయుషః ప్రా

ణమ్ ” ఇత్యనువాకం దక్షిణైకశ్చైవపేద్భ్రష్టువిదః, “బ్రహ్మవిత్,
భృగుః ” ఇత్యనువాకావ .

వ్యా — అత్రప్రజాపతిః ॥ శ్లో ॥ ఉపక్రమేజపాదేస్తు కర్మణఃప్ర
యతోపిసన్ . ఆచమ్యైవతు కుర్వీతహ్యన్యథాతన్నిరర్థకమ్ ॥ * ॥ బ్రహ్మ
విదో దక్షిణైకశ్చై “ బ్రహ్మ విదాహ్నతి పరమ్ ” “ భృగురైవవారుణిః ”
ఇత్యేతావనువాకాజపేత్ . తస్మాత్, “ ఆయుషః ప్రాణంసంతను ” ఇ
త్యనువాకజపోగోబలీవర్ధన్యాయేనాబ్రహ్మ విద్విషయః । అత్రసూత్రమ్ ॥వా॥
యదిమరణం సంశయిత “ బ్రహ్మ విదాహ్నతి పరమ్ ” “ భృగురైవవారు
ణిః ” ఇత్యేతావనువాకా బ్రహ్మ విదో దక్షిణైకశ్చైవ జపతి, ఇతరస్య “ ఆ
యుషః ప్రాణంసంతను ॥*॥ ఇతి । అత్రైకవచనం కర్తైకపవజపేత్తదసన్ని
ధౌ సన్నిహితోఽన్యోవాజపేదితి ప్రదర్శనార్థమ్, ఏశేషానుపాదానాత్ .

“ యదిప్రేతేఽమాత్యాః ప్రాచీనావీతనః కేశాన్ప్రీకిర్య పాంసూ
నావపస్తే ” ఇతిసూత్రార్థమాహ .

మూ — మృతేజ్ఞానియః కేశాః ప్రసార్య పాంసూనావపేయస్సన్వి
మూర్ధస్వంశేషువా .

వ్యా — జ్ఞాతయ ఇత్యనుమాత్యశబ్దార్థఉక్తః । స్వమూర్ధస్వంశేషువే
తి పాంస్వావపనస్థానం భాష్యక్తముక్తిమ్ । అత్రబోధాయనః ॥ వా ॥
ఏతస్మిన్గాతేఽస్యామాత్యాస్తీస్పృభిరన్ధులిభిరపమాత్యపాంసూనం సేష్య
వపస్తే ॥ * ॥ అమాత్యా బాధవాజ్ఞాతయస్సపిష్టాశ్శవస్పృశస్సనాభయ
స్సపత్యాఇత్యథాన్తరమ్ .

అత్రస్నాపయిత్వాగ్రీమ్యేణాలక్ష్టారేణాలబృత్యేతిసూత్రార్థమాహ—

మూ — పుత్రాదయఃప్రేతంసంస్నాప్య వస్త్రగర్భవాల్యాద్యైరల
బుగర్భ్యః .

వ్యా — అత్రప్రచేతాః ॥ శ్లో ॥ స్నానం ప్రేతస్య పుత్రాద్యైరప్స
స్త్రీద్యైఃపూజనంతతః । ప్రేతం దహేచ్ఛుభైర్గర్భైర్దైవస్త్రీద్యైఃసగ్ని
భూషితమ్ ॥ * ॥ ఆదిశబ్దేన మానుషాభరణాన్యచ్యుతై, దేవతాభరణా
ద్యైఃప్రేతాలంకారస్యాన్యక్తత్వాత్, ప్రేతాలంకారస్యాభరణాదేషు
నర్దేవతానహాత్వాచ్చ । అత ఏవహిగ్రామ్యేణేత్యాహ । దేవతాపిత

యోగ్యమాల్యయోఃస్పృశ్యక్తత్వాత్తాభ్యాంప్రేతాలఙ్కరణం ముఖ్యమే
వ, “ || శ్లో || పుణ్యేస్తుగర్హమాల్యాద్యైర్వాధవాఙ్మిసమర్పితైః । యది
ప్రేతమలఙ్కర్యాత్సయాతి పరమాంగతిమ్ || ” ఇతిస్మృతేః । నిగ్యంచ
వాసుదేవార్పితంగర్హమాల్యాదికంధార్యమ్ । తథాఽన్నదుక్తైస్సృతిరితా
కరే ప్రపశ్యతమ్ .

మూ — అథాధ్వర్యస్సాన్విత్యా స భాయాం బ్రహ్మదణ్డద్రవ్యంశక్తి
తోనిధాయ ప్రణమ్యాసుజ్ఞాతస్సప్రాణానాయమ్య

వ్యా — బ్రహ్మదణ్డద్రవ్యమ్ - సృష్టిమైకే ర్యే మృతపాపానుగుణ
ప్రాయశ్చిత్తవిధాయకబ్రహ్మణానుజ్ఞానార్థప్రపీణమ్ । స్మృత్యంతరే
|| శ్లో || సాన్విత్యాస్వశక్త్యాద్రవిణం దత్వాసభ్యాకప్రపీణమ్ । పరి
త్యజేతనుజ్ఞాతఃకర్మసఙ్కల్పయేత్తతః || * || “ యజ్ఞోపవీతం పరిచత్సృ
దక్షిణంకృత్వా ” ఇతిబౌధాయనీయే । ఏవమేవహోస్తాఅవత్సృజ్య సూ
త్రపర్యాలోచనయా సఙ్కల్పతస్సాగుపవీతం సిద్ధిమితీ నాన్యథాకాశః .

మూ — అథప్రాచీనావీతంకుర్యాత్ ,

వ్యా — ప్రాణాయామానంతరమేవ స్మృతం ముప్రాచీనావీత విధాన
మితి జ్ఞాపనార్థమిదముచ్యతే , నత్వాదితపవ ప్రాచీనావీతమితిచ । “ ఆచ
మనేచాగ్నిముఖేచాభిశ్రవణేచోపసంసర్గ్రహణేషు పశ్చాద్ధోమేషుచ య
జ్ఞోపవీతమథేతరత్రప్రాచీనావీతమ్ ” ఇతిచ బౌధాయనస్మరణం ప్రాణా
యామాదీనామపి ప్రదర్శనార్థమ్ , అన్యథా ఆఘారసమిదాధానతద్ధో
మేషు సిద్ధిప్రకృతాదీనామపి ప్రాచీనావీతత్వప్రసక్తేః । ఆదితస్సప్రాచీ
నావీతమితి సఙ్కల్పప్రభృతి ప్రాచీనావీతం కార్యమిత్యాఖ్యాతం త
ద్వ్యాఖ్యానే । అతపవబౌధాయనప్రయోగవృత్తిషు సంసార పిణ్డదా
వైకోద్దిప్త సపిణ్డీకరణప్రత్యాబ్ధికశ్రాద్ధోపక్రమేప్రాణానాయమ్యప్రా
చీనావీతీతి ప్రాణాయామానంతరమేవ సర్వత్రప్రాచీనావీతముక్తమ్ ।
తాత్పర్యదశనేషు ప్రాణానాయమ్యప్రాచీనావీతత్వమక్తిపరమతా
నువాదతఇతి సదోషః । అతపవహితత్రానుష్ఠానవ్యుత్క్రమోఽనుక్తిశ్చ
దృశ్యతే । కేహంచితాపక్షికత్వంచోక్తమ్ , తద్వదేవతమక్తిరిత్యవిరోధః,
సమాదాదలిఖితంవా లేఖకద్వోదోషేతిద్రష్టవ్యమ్ । నహివాచనికేఽథే
యుక్తయన్త్రమన్తై .

అత్ర వచనమాహ —

మూ — అత్ర స్మరన్తి || శ్లో || ప్రాణాయామే నమస్కారే స్నానే చైవ ప్రదక్షిణే | వైశ్యకే ప్రత్యత్యే పిశ్చుపవీతం విధీయతే || * || ఇతి |

వ్యా — అత్ర - ప్రాచీనావీత విషయే, అపవాదం స్మరన్తి మునయ ఇత్యర్థః | ఇదం స్మృతీసంగ్రహగ్రంథే దృశ్యతే | శుద్ధ్యర్థస్నానాచమనాది వత్ప్రాణాయామస్యాపితథాత్వాదుపవీతత్వమేవ | ఏవంహి శిష్టాచరన్తి,

అథ సజ్జలప్రకారమాహ —

మూ — అముకగోత్రమముకశర్మాణం ప్రేతమముకగోత్రామిమాం ప్రేతామితివా అముకాగ్నినా వైశ్యమేధికేన విధినా సంస్కరిష్యామీతి, బ్రహ్మమేధేతు బ్రహ్మమేధాధినేత్యాగూర్వ,

వ్యా — అత్ర గోత్రశర్మశబ్దౌ సామాన్యపరౌ, అముకశబ్దో విశేషవాచీ, వత్సగోత్రం విష్ణుశర్మాణమిత్యర్థః | ఏవం సర్వత్ర అముకశబ్దప్రయోగేతత్త్వోత్తరశబ్దోదేశకకార్యః | ఏవంగృహ్యగ్నినోత్తపనాగ్నినా లోకి కాగ్నినేతి ప్రయోక్తవ్యమ్ | ఆగూర్వ - గురూద్యమేన సజ్జల్యేత్యర్థః | భూషణవత్సంస్కారస్యాపి ప్రేతాతిశయాధాయకత్వాత్పుడాగమస్సంపూర్వాత్కృత్యః | అతో భూషణతుల్యత్వేన సంస్కారస్య మృతాతిశయాధాయకతయా ఫలస్యకర్తృగామిత్యాభావేనాత్ర పరస్మై పదమేవ యుక్తమ్, ఆత్మనేపదప్రయోగశ్చిద్యోషవ | అత్ర మనుః || శ్లో || వైదికైకర్మ భిషుజ్యేర్నిషేకాద్యైర్విజన్మనామ్ | కార్యశ్శరీరసంస్కారం పావనం ప్రేత్యచేహచ || * || హారితశ్చ || వా || ద్వివిధపవనంస్కారోభవతిబ్రాహ్మణ్యదైవశ్చ, గర్భాధానాదిస్తూర్తబ్రాహ్మణపాకయజ్ఞహవిర్యజ్ఞసోమయజ్ఞాశ్చేతిదైవః, బ్రాహ్మణసంస్కారసంస్కృతోఽముషీణాం సమానతాం సాయుజ్యంగచ్ఛతి, దైవేనోత్తరేణసంస్కృతోదేవానాంసమానతాంసలోకతాం సాయుజ్యంచగచ్ఛతి || * || ఇతి | అతఃక్రియాఫలం నకర్తృగామీతి కుత ఆత్మనేపదప్రసజ్ఞః.

మూ — ఔపాసనాగ్నిం ప్రజ్జ్వల్య అవరేణాగ్నిందర్భేషు “సర్వస్యప్రతివీరి” ఇతిప్రేరం దక్షిణాశీరసంశాయయిత్వా,

వ్యా — ఔపాసనాగ్ని మిత్యుత్తర గ్రవిధా విధురానువనీతాదివిషయై
వక్ష్యమాణోత్తపనాద్యగ్న్యపలక్షణమ్ । దర్భగ్రహణాద్దర్భహీనస్థలసం
వేశననిషేధః । అత్రసూత్రమ్ ॥ వా ॥ తజ్జఘనేన గాహవాగ్యందక్షిణాశిర
సందర్భేషు సంవేశయన్తి “ సర్వస్యప్రతీవరి ” ఇతి ॥ * ॥ ఇతి । అనాహి
తాగ్నే రౌపాసనాగ్ని గాహవాపత్యస్థానీయః, ఏవమాహవనీయాదిస్థా
నీయశ్చ, అత్ర సకృదేవ హూతుః, అగ్నే రేక త్వాత్.

మూ — ప్రేతాన్వారభ్యకర్తా “ పరేయువాంసమ్ ” ఇతిహుత్వా వి
త్తిప్రథవీత్యాది షడ్భిరనువాకైర్వాచాప్రయక్షైః ప్రత్యనువాకం
జహుయాత్,

వ్యా — షడ్భిః - “ చిత్తిః, పృథివీ హూతా, అగ్నిర్హోతా, సూర్య
వైచతుః, మహాహవిర్హోతా, వాగ్దేవతా ” ఇత్యేతైః ప్రత్యనువాకాంతం
నతు సర్వానువాకానై, మన్తాణాం బహుత్వాత్, అన్న సోమ్యత్తరాభి
జూహూతీతివత్ । “ ఏకమన్త్రాణికర్తాణి, వచనాదేకంకర్తృ బహు
మన్త్రానినియమాత్ ” అత్రభాష్యమ్ ॥ వా ॥ ఏకైకస్యకర్తృణాం ప్రకా
శనార్థమేకపవమన్త్రాభివేత్, యత్ర “ ద్వాభ్యాముత్త్రామయతి, చ
తుర్భిరభిమాదత్తై ” ఇత్యాదివచనం తత్రైకంకర్తృబహుమన్త్రమ్ । త
తశ్చ, యత్ర “ ఏకయాజుహూతి ” ఇత్యాదివచనం తత్రైవబహు
మన్త్రిక ఏకోహూతుః, యత్ర వచనాభావస్తత్రప్రతిమన్త్రాహూ
మితిసిద్ధమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అతోఽత్ర హూత్యభిర్హోమ ఇత్యేకవచననిర్దేశ
శేఽపి మన్త్రబహుత్వాత్, సర్వాణి తస్యానుప్రత్య జహుయాది
త్యాది వచనాభావాచ్చ ప్రత్యనువాక మేవ హూతుః । అత్రసూత్రమ్ ।
॥ వా ॥ అన్వారభ్యే మృతతహవనీయే స్రుచాహుతీజూహూతి పరేయు
వాంసమిత్యేవం గార్హపత్యే తూష్ణిమన్వాహార్యవచనే తథాసభ్యావస
న్ధ్యయౌరౌపాసనేచ ॥ * ॥ ఇతి । ఔపాసనేచేతి విశేషాధానవిషయమే
తాగ్ని విషయంచ । అత్రాశ్వలాయనేవిశేషః ॥ వా ॥ సవ్యంజాన్వాచ్య
దక్షిణాగ్నావాజ్యాహుతీజూహుయాత్ ॥ * ॥ బౌధాయనీయేచ ॥ వా ॥
ప్రేతస్య దక్షిణం పాణిమన్వారభ్య జూహూతి పరేయువాంసమితి ॥ * ॥
కించ “ అథాభిర్హూతరం పితృ మేధం వ్యాభ్యాస్యామో యంబ్రహ్మ మేధ

ఇత్యావత్తే " ఇత్యుపక్రమ్య ప్రకృతివికృతి యథాపురస్తాత్తస్యసగ్ర
హేన్దోతృభిర్హోమభ్యుత్త సగ్రహేరిత్యాద్యధో భాష్యేవిస్తరేణభాషి
తః । భాష్యేక్తాను స్థేయార్థస్తు " చిత్తీకృతి " ఇత్యాదిభిన్నతైర్వి
పృథక్ ఇతి నప్రపజ్ఞ్యతే । అత్రాయం వివేకః — చిత్తీకృతిత్యాద్యను
వాకేహ్యదితో హేమాతారస్తతోగ్రహేస్తతశ్చిత్త్యాదయో హేమాత్యగ్ర
హేత్త కాః । తతశ్చ యత్రచతుర్హోమో వ్యాచక్షీతేత్యాదావహేమా
మాధా హేమాతారోఽధీతాస్తత్రగ్రహవ్యతిరేకేణ హేమాత్యమాత్రప్ర
యోగః । యత్ర చతుర్హోతారం మనసానుప్రత్యేత్యాదౌ సగ్రహే హేమా
మాధా హేమాతారోఽధీతాస్తత్రసగ్రహేన్దోతృభిర్హోమః । హేమాత్య
మనసానుప్రత్యే సగ్రహేన్దోమ ఇత్యర్థః । మనసానుప్రత్యేతి మానసత్వ
విధానాన్న తేషాం వాచాప్రయోగః । అత్రతు సగ్రహే హేమాత్య హేమా
మవిధానాన్నానసత్వావిధానాచ్చ వాచైవప్రయోగః । హేమాత్య హేమా
మేషు ప్రతి హేమాత్య హేమామదశా నాత్సన్న్యర్థ వత్సముచ్చయపరతయే
కవచనావిరోధాచ్చ కూర్వాన్తైజాహుయాదిత్యాదివత్పృథగేవ హేమాను
స్థితః । అనువాక్ గ్రహణాద్వాక్యచతుష్టయాన్తే హేమామేషు చోద్యం
గర్భప్రావగతమ్ । ప్రత్యనువాకమిత్యక్తే సర్వానువాకాన్తేతన్నిరస్తమ్.

“ అథాస్య దక్షిణేన విహారం పరిశ్రితే ప్రేతస్య కేశత్త శ్రునఖిలో
మాని వాపయిత్వా ” ఇతి విహారం వపనమ్, “ ఆహితాగ్నేర్మరణసంశ
యే ” ఇత్యుపక్రమ్య అస్యేతి తస్యైవ పరామర్శాదాహితాగ్ని విషయ
మేవేత్యన్యస్య తన్నాస్తీత్యాహ —

మూ — వానాహితాగ్నేః ప్రేతస్య వపనం విద్యతే,

వ్యా — అత్రసూత్రే బోధాయనసూత్రేచ ప్రేతాహుత్యేన స్తరం
వపనం విధాయ స్నానముక్తమ్, తద్వపననిమిత్తమేవ, వపనాభావే ప్రాణ
వియోగాన స్తరమేవ స్నానంకారయితవ్యమ్ । ఏవంహి శిష్టా ఆవరంతి । త
థాగౌతమీయేవిధాపుయభ్యుత్త స్నానముక్తమ్ ॥ వా ॥ ఊతాగ్నికాలేప్ర
జాపతేహ్యుదయం మనసాధ్యాయేత్సంపయిత్వా లబ్ధ్యత్యేతి, దక్షిణా
గ్రాహదర్శానం స్తీర్య తేషు యజ్ఞేయైః కాష్ఠైర్దక్షిణాగ్రైర్దాహయి
తిందిత్వా. ప్రేతస్య కేశత్త శ్రునఖిలము నఖానివాపయిత్వా స్నానముత్సేతి

చ || * || యథాగృహ్యసూత్రాచరవ్యవస్థితేనాత్రవికల్పఃకల్ప్యతే । విహితమ
ప్యాహితాగ్నేర్వాపసం శిష్టాచారానుసారేణగ్రాహ్యమ్, “ || శ్లో || అస్మ
గ్నాగృహ్యపాతిసాస్యామాచ్ఛద్రసంస్పర్శమాషితా । ” ఇతిశూద్రస్మృత్యస్య
శరీరహవిషాదుప్యత్వస్మృతేః.

మూ — శుక్లసూత్రేణ హస్తయోరజ్ఞుష్ఠేబధ్వాఽనేయ పాదయో
శ్చశిరసి నలదమాలామాబధ్య,

వ్యా — అనేయ - హస్తాజ్ఞుష్ఠేబధ్యసూత్రవ్యతిరీక్తేన, సాధ్యభేదాత్సా
ధనభేదసిద్ధేః । యద్వాశిష్టాచారానుసారేణైకేన దీర్ఘసూత్రేణబధ్యః । న
లదఖణ్డేకృతామాలానలదమాలా । అత్రసూత్రమ్ || వా || శుక్లసూత్రే
ణాజ్ఞుష్ఠేబధ్వాఽన్య నలదమాలామాబధ్య || * || ఇతి । అజ్ఞుష్ఠాపాణ్యోగపా
దయోశ్చేతిశేషః, అపిశేషేణోపాదావాత్, “ బధ్వాదశేనాజ్ఞుష్ఠాపా
ణ్యోగపాదయోశ్చ ” ఇతివిధౌదర్శనాచ్చ । ఆబధ్య, శిరసితిశేషః, “ శి
రస్తానలదమాలాంప్రతిముచ్య ” ఇతిబోధాయనోక్తేః .

మూ — ప్రేతహృదమ్పూర్వానాసన్ద్యాముత్తానం నిసాత్య.

వ్యా — ఇదం సర్వగృహ్యవిశిష్టమ్ । కథञ్చిదుచుమ్పూరాలాభే “ జ
ఘనేన గాహాపత్యమాసన్ద్యాం కృష్ణాజినే దక్షిణాశిరసం సంవేశ్య ”
ఇతి కేవలమాసన్ద్యామిత్తుక్తమ్ । అతో యస్యాం కన్యాంచిదాసన్ద్యాంశ
వారోపానవిరుద్ధః । కథంచిదాసన్ద్యలాభే బోధాయనః || వా || ఆసన్ద్యాత
త్పేనకటేనవాసంవేష్ట్య దాసాప్రవయసోవా వహాయః || * || అత్రకృ
ష్ణాజిన మాహితాగ్నివిషయమ్, అన్యస్యాసన్దీమాత్రమేవ, ఔచుష్కర్యా
మాసన్ద్యాందక్షిణాశిరసముత్తానం సంవేశ్యోదద్దశేన వాససాప్రచాఛద్యేతి
విధౌదర్శనాదాచారాచ్చ.

మూ — “ ఇదం త్వావస్త్రంప్రథమవాగ్ధా ” ఇతిపత్నోదశేన న
వేన వాససాప్రోణాయ “ అపైతమాహ ” ఇతిపూర్వధృతం
వస్త్రచూదాయ పుత్రాదిర్వసీతాథాచామెత్.

వ్యా — ప్రోణాయ - ప్రచాఛద్య, పత్నోదశేన - పాదయోదా
శాపస్త్రీస్తం యస్యతేన, ఆదిశబ్దాద్భూతాదయః । అత్రసూత్రమ్

॥ వా ॥ పత్నీదశేనానాతేన వానపా ప్రాణోఽతి “ఇదంత్యావశ్రుమ్” ఇతి, అథాస్యేతరమపాదతై “అపైతమాహ” ఇతి, తద్బ్రువోభాగైకాన్యోవా ప్రత్యాసన్నభిన్నః పరితఃపరిధానాజరసో వసీతాథాపదపస్పృశ్యః * ॥ ఇతి ॥ అహతేన - అనివసితేన, ప్రాణోఽతి - ఉర్జ్వభో అచ్ఛాదనే, ఇతరత్ - ప్రోక్షతాదన్యత్ప్రాక్తనం వశ్రుమ్, అజరసః - అజరోత్పత్తేః, అదినశేషాద్వా ॥ తథాబోధాయనః ॥ వా ॥ తస్యపుత్రోఽనేనాసీనా పత్నీవా పరిదధీత తమహాజరసమేవ వసీతాహ శ్శేషంవా ॥ * ॥

ఇదమాహ —

మూ — తచ్ఛాజరసమాహ శ్శేషంవాపరిదధీత .

వ్యా — తత్ - “అపైతమాహ” ఇత్యుపాత్రం వశ్రుమ్, తమపాథానం రాత్రౌచేత్రచేషమితి వ్యవస్థితవిషయో వాశబ్దః .

మూ — అగ్నౌచరుం శ్రవయిత్వా,

వ్యా — అత్రసూత్రమ్ ॥ వా ॥ అన్వాహార్యపదనేరూప్యముపచరితం చరుంశ్రవయతి ॥ * ॥ ఇతి ॥ “యస్యపురోడాశోదుశ్శ్చుతస్తద్ధవిర్యమదైవత్యమ్” ఇతిస్మృతేస్సుశ్చుతశ్చరుర్నకార్యః, “యశ్శ్చుతస్సనదేవః” ఇతిశ్రుతేః .

ఇదమాహ —

మూ — తద్దుశ్శ్చుతం కుర్యాన్నసుశ్చుతమ్,

వ్యా — అహోపి యమప్రీత్యర్థత్వాదితి శేషః, “యమంరాజానంహవిషాదువస్యత” ఇతిశ్రుతేః .

మూ — “ఇమాయనజ్జి” ఇతివోధ్యననుమన్త్ర్యి,

వ్యా — బ్రహ్మమేధేవ్యయమేవమన్త్రీః, “ఇదంత్యావశ్రుమ్” ఇతిమన్త్రీవమథయత్రమన్త్రాన్తరానుక్తేః ॥ యద్యపి సూత్రై “ఇమాయనజ్జిలేవహీన” ఇత్యేషయోజన ఆత్మాంతరీతి శకటయోజన ఏవాదధీతోయంమన్త్రీఇత్యుక్తమ్, “అనశ్చేద్యజ్ఞాద్విమాన్యనజ్జి” ఇతిబోధాయనోక్తం, తథాప్యాచారాదధ్వర్యువద్యోభృత్వావిశేషాచ్ఛతేనవోభృనియోగోయుజ్యతే ॥ మన్త్రీధావర్యాలోచనయోఽపిచారాభ్యవోభృనియుజ్యవోధ్యననేనానుమన్త్రీయతే .

మూ — శ్రేణాదీయమానం ప్రతమ్ “ పూషాత్వేతి ” ఇతి, “ భ
రతానా ” ఇత్యనువాకేన చానుమన్త్రీయతే .

వ్యా — అత్ర సూత్రమ్ ॥ చా ॥ ఆదీయమానమనుమన్త్రీయతే
“ పూషాత్వేతి త్యావయతు ” ఇతి చ భర్తృసూక్తేన భరణమితి చ ॥ * ॥
భర్తృసూక్తమ్ - “ భరతానా భియమాణో విభర్తి ” ఇత్యనువాకః ॥ ప్రే
త ఆదీయమానే భరణస్య సత్వాద్భర్తృసూక్తేన భరణమిత్యవిరోధః .

మూ — తేచ నివీతినోవహాయః .

వ్యా — అగ్రబోధాయనః ॥ చా ॥ అథ నివీతకార్యాణి వ్యవాయస్త్రి
ప్రజాసంసార్యైః ప్రేతోద్వహనమన్యవిమానుష్యకార్యాణికన్లేఽవసక్తం
నివీతమ్ ॥ * ॥ ఆత్మలాయనశ్చ ॥ చా ॥ అన్వారోహస్తోఽమాత్యా అథోనివీ
తాః ॥ * ॥ తథా “ శ్లోః నివీతినోవహాయస్తేజ్ఞాతయోన్యేన వాహకాః ”

అథ సమూహరణయనే భాష్యోక్తక్రమమాహ —

మూ — అగ్రేఽగ్ని మథ సంభారాం స్థిలాం స్తంభులాంశ్చ రుంపలాశ
శాఖాం హిరణ్యశకలాన్యాజ్యం పాత్రాణి దర్భాత్మసికతాశ్చ
ప్రస్థాప్య,

వ్యా — ప్రథమమగ్నిం, ప్రస్థాప్య - ప్రేత్య, అనన్తరం తిలతంబులాదీన్
సమూహరాన్ క్రమాత్ప్రేష్టాపయేత్ ॥ అత్ర సూత్రమ్ ॥ చా ॥ అగ్ని నగ్ని
భాణ్డమగ్ని హేమాత్రోచ్చేషణం యేన చాన్యేన చార్థీభవతి నహీనమన్వాహ
రేయురథ వాతమాదదతే ॥ * ॥ ఇతి ॥ హీనమ్ - కర్మణ్యనువయక్తమ్, నకిం
చిదన్యన్వాహరేయుః, కింతు యేన సాధనేన కర్మణ్యర్థీభవతి తదేవాన్వా
హరేయుః ॥ తతి మిత్యాశోక్త్యాం తదనుక్రమపరం భాష్యమగ్రేఽగ్ని
మిత్యాది నాక్తమ్ ॥ క్వచిద్భాష్యం క్వచిద్భాష్యాన్యథాప్రశ్నేసం గృహీత
ఇతి నచోద్ధావకాశః ॥ పవమేవబాధాయనీయేఽపి ॥ చా ॥ అథాగ్నయోఽ
థపాత్రాణి దర్భాజ్యం దర్భారాజగవీ యచ్ఛాన్యదప్యేవం యుక్తమతైన
మేతయా సన్త్యాతలై నకటేన వా సంవేప్త్య దాపాః ప్రవయసో వా వహీ
యుః ॥ * ॥ ఇతి ॥ అనేన పద్మావరణయనానన్తరమేవ ప్రేతభరణమక్తమ్ ॥
తాపాః - గర్భ వాసాదయుః, శిష్యభూతాదిప్రావా ॥ తథాచ ॥ చా ॥ ధీ
రం దధీతు పితృమ్య పురస్తాదగ్నిష్ఠం సూర్యా ముక్తభోజుభ్యతక్యవంతే

తల్పి త్సమ్భారనయనే తి త్తక్రమపితక్రమః, క్రమాంతరంఠం చి న్త్యమ్.

మూ. — అథ (పై) శంహ రేయర్న గ్రామాభిముఖం ప్రశంనిర్హ రేయి,

వ్యా — అథ - అగ్నోది సన్మూర నయవాస వ్రతమ్ , ప్రేతంహరే
యః - తనాన గ్రామాభిముఖం ప్రేతం నిర్హరేయః కింతు గ్రామవరా
ద్భ్యా భిమేవ । అత్ర హరీతః ॥ శ్లో ॥ న గ్రామాభిముఖం ప్రేతం నిహర
రేయఃకదాచన । నిర్హరేశవదృష్ట్యాకు గ్రామోనశ్యతి ఏషీతః ॥ * । అ
త్రనియసుమాహమనుః ॥ శ్లో ॥ ఓక్షితేన మృగం కూద్రం పురద్వారేణ
నిహరేత్ । పశ్చిమోద్ధరపూర్వేస్తు యథాసంభ్యోద్విజాతయః ॥ * ।
పురగ్రహణాన్న గ్రామీనియమః .

మూ — సవ్యసాచికిం నిర్వరేయిర్నవిలమ్బిత నిశ్యహ్నివాతతితే
కృచ్ఛ్రాత్త్రయం చరిత్వా పశ్చిగవ్యేన ప్రత్యాల్య పావమా
నీభిరభిషిచ్య పర్యుషితం శవందహేత్ .

వ్యా — అత్ర గార్వః ॥ ౧ ॥ దివా వా యది వారాత్రో శవస్త్యుః
 కర్నవీత్ । తత్పర్యపితమిశ్యాహుర్దహనే తస్య కాగతిః । బ్రాహ్మణే
 ణ్యో విధింబద్ధాన్ కృచ్ఛన్త్రయసుధాచరేత్ । పశ్చిగవ్య తు సంస్పృ
 త్య పావనూన్యాభిషిచ్యచ ॥ జలేన ప్నాపయిత్వాచ తచ్ఛనం మస్త్రీవ
 స్తహేత్ ॥ * ॥ అత్ర సూత్రానభిజ్ఞాః కేచనప్రథమం చరుం శ్రవణ
 త్యాఽథనంవేశనాదికం కుర్వన్తి తత్తథానకార్యం ప్రమాణ విరోధాత్ ।
 సూత్రేహి, “ దక్షిణాశిరసం సంవేశయన్తి “ సర్వస్యప్రతిశేవరి ” ఇ
 త్యాదివా సంవేశన మేవామాన్యుష్ఠబద్ధన సలదమాలాబద్ధనామృతాసద్దీన
 పాతన నవవాసగప్రాణానాన్యసుక్రమ్య “ చరుం శ్రవణత్య ” ఇతిచ
 రుశ్రవణముక్తమ్ । తత్తైవ బొధాయనసూత్రేచాయమేవక్రమ ఉక్తః । అ
 తఃప్రాగేవ చరుశ్రవణం సూత్రవిరుద్ధమ్ । నిహారస్య బహుపురుషపా
 థ్యత్వాద్బహువచనంపూర్వసూత్రే, అత్ర ప్రయోజకైకకర్తృత్వాభిప్రా
 యమేకవచనమితివితేకః ।

నివోక రెనియనుమాహ —

మూ — అత్రోహవరద్రి । శ్లో । నదిత్రం స్వేషుతిత్తమస్మ జ్ఞుకంఠూ
త్రాగదినా రేత్ । అవ్యర్థ్యావ్యేషుతిహస్మ స్వామృద్రవంపుత్

మాపితా । ప్రేతస్యపాదయోగై నగచ్ఛేయ్యుగదాచన । య
స్తాదగ్రైతుగస్త్యాణామాయుఃక్షీణంపదేపదే ॥ * ॥ ఇతి.

వ్యా — ప్రేతస్యైవ సంభారనయనవిధానాత్తద్విధిబలేనతస్నేత్యా
ణామగ్రైగమనం నదోషయ । అతస్సంభారనైత్యవ్యతిరిక్తవిషయంప్రేతా
గ్రైగమననిషేధవచనం । అత్రస్నేమతిష్ఠస్త్వితివచనాదసత్సుస్నేమశూద్రా
దిభిశ్చవనిర్వరణంనదోషయేతి నభ్రమితవ్యమ్, అస్వగ్న్యాదిదోషస్తరణాత్.

మూ — తస్మాజ్జ్యేష్ఠానుక్రమేణప్రేతమనుగచ్ఛేయ్యుర్నైగచ్ఛేయ్యుః.

వ్యా — “ అనుగమ్యేచ్ఛయాప్రేతమ్ - అనుగమ్య శవంబుధ్యా -
అనుగమ్యామ్భుసిస్నాత్వా - అనుగంతాతునస్నాయాత్ ” ఇత్యాదివచనై
రనుగమనమైవ విధానాత్సమ్భారనైత్యవ్యతిరిక్తాశ్చవనమనుగచ్ఛేయ్యుర్నై
గచ్ఛేయ్యుః । కర్తాతు శవాగోఽపి మృత్యు వచనబలాన్యచ్ఛేత్ । జ్యే
ష్ఠానుక్రమేణైతిజ్ఞాతివిషయమ్, “ అన్వంచోమాత్యా అధోనివీతాఃప్రవి
త్రశిఖా జ్యేష్ఠప్రథమాఃకనిష్ఠజమన్వాః ” ఇత్యాశ్వలాయనప్రృతేః । ప్ర
వృత్తశిఖాః - ప్రకీర్ణకేశాఇత్యర్థః । అతోఽనేయిథేచ్ఛ మనుగచ్ఛేయ్యుః.

మూ — గ్రామశ్శశానయోర్నృధ్యేయదిశవాగ్నిః పతితస్సన్యిప్తే
తాహుతిపూర్వకంపునఃకర్తవ్యర్యాత్.

వ్యా — అత్రస్మృతిసంగ్రహే ॥ శ్లో ॥ గ్రామశ్శశానయోర్నృధ్యే
పతితేతుశవానలే । పునఃకర్మప్రకుర్వీత ప్రేతాహుతిపురస్సరమ్ ॥ * ॥
ప్రాయశ్చిత్తపురస్సరమితిచ గ్రన్థాంతరే పాతాంతరముక్తమ్ । తదాప్రా
యశ్చిత్తం కృచ్ఛ గ్రీధ్రవ్యందత్వా ప్రేతాహుతిపూర్వకంకర్తవ్యర్యాత్ ।
ఇదంవక్యతాన్నిగిషతనే, ప్రణీతార్ఘ్యసోమసూక్ష్మాదౌ దృష్టన్వాయ
స్యాత్ప్రాపితుల్యత్వాత్ । ఏకదేశపాతేతుతమద్భృత్య సంయోజయేత్ ।

మూ — నాత్రరాజగవ్యజానయనమసోమయాజిత్యాత్,

వ్యా — యదిసోమయాజీభవతీతుపక్రమ్య అజమనునయన్ది రాజ
గవీంసవ్యేపదిబధ్నామీతి రాజగవ్యజానయనవరం సూత్రం సోమయాజివి
షయమిత్యర్థః.

తుర్యమధ్వనోగత్వా నిధాయ దక్షిణలోలోహ్లానవరుజ్యతేషుచరుంప్ర
తిష్ఠాప్రైకవాససోదక్షిణాకేశవత్రాసుద్గ్రీభ్య సన్వాదిప్రస్యదక్షిణా

నూనూనాఘ్నానాస్సిగ్భిరభిధూన్వన్తస్త్రిః ప్రవహ్యంపరియన్తి “ అపనశో శుచదఘమ్ ” ఇతి సూత్రార్థమాహ —

మూ — అథాధ్వనశ్చతుర్థాం శంకత్యాప్రేతందక్షిణాశిరసం నిధాయ దక్షిణతోలోష్ఠానవరుజ్య తేషు చరుం ప్రతిష్ఠాప్య పర్వజ్ఞాతయోద్వేధాకేశాన్విభజ్య దక్షిణానే శభాగానాబధ్య సర్వా విప్రస్య దక్షిణానూనూనాఘ్నానాస్సిగ్భిరభిధూన్వన్తః ప్రదక్షిణముక్తక్రమేణ పరియన్తి “ అపనశో శుచదఘమ్ ” ఇతి.

వ్యా — అవరుజ్య - సమూహ్యా, సిగ్భిః - అధోవృత్తిః, ఉక్తక్రమేణ - కనిష్ఠః ప్రథమమితరమధ్యే యథావృద్ధంకర్తా పశ్యేదితి పూర్వోక్త ప్రకారేణేత్యర్థః.

మూ — తతస్సవ్యానుద్గ్రీభ్యదక్షిణానే శభాగాన్విప్రస్యసవ్యానూనూనాఘ్నానా అనభిధూన్వన్తః ప్రాచీనావీతి నః ప్రదక్షిణంపరియన్తి “ అపనశో శుచదఘమ్ ” ఇతి.

వ్యా — ప్రదక్షిణత్వాదువవీతిత్వశాఙ్గం నిరవ్యతి ప్రాచీనావీతిన ఇతి । పరిభాషావచనే ప్రదక్షిణ ఉపవీతవిధానమ్ “ భుక్తవతోనువ్రజ్య ప్రదక్షిణీకృత్య ” ఇత్యుక్తప్రదక్షిణవిషయం, “ ప్రదక్షిణానువ్రజనేషు ” ఇత్యభియుక్తోక్తేః । అత్రాపి సభాప్రదక్షిణ నకుసారాదాపువవీతమేవేతి నవిరోధః । అత్ర సూత్రం । వా । సవ్యానుద్గ్రీభ్యదక్షిణాన్విప్రస్రసవ్యానూనూనాఘ్నానా అనభిధూన్వన్తస్త్రిః పరియన్తి “ అపనశో శుచదఘమ్ ” ఇతి ॥ * ॥ సవ్యా దక్షిణానిత్యభయత్రకేశభాగానితి శేషః ।

అత్ర సవ్యాపసవ్యయోరుభయోః పర్యావర్తనయోస్త్రికరణాన్నిబద్ధనమన్త్రీపాపిత్రిరుచ్ఛారణచాద్యం నిరస్యతి —

మూ — ఉభయత్ర సక్మదేవమన్త్రీస్త్రిపర్యావర్తనమ్ .

వ్యా — ఉభయత్ర ప్రదక్షిణాప్రదక్షిణయోః ।

“ పరీత్య పరీత్యయాతీత్యేకే ” ఇతిపత్యాన్తరేభాష్యేక్తమర్థంవదాభాష్యంచోదాహరతి —

మూ — పరీత్యపరీత్యఘట్టనవత్ ప్రతిపర్యావర్తనం మన్త్రీవృత్తి ర్యుత్తివత్తాన్తరత్వాదత్రాపిశేష్యేకే.

వ్యా — ఇదంసూత్రముత్తరసూత్రవ్యాఖ్యానే స్ఫుటీకరిష్యతే .

మేక్షణేన లోష్టేషు చరోస్త్రిప్రిప్రయాతీతిసూత్రార్థమాహ —

మూ — లోష్టేషుచరోస్త్రిప్రితీయాంశం సకృదేవప్రక్షిప్య మేక్షణేన త్రిఘ్నఘ్టయేత్ .

వ్యా — ఇదమయ్యుక్తం త్రిఘ్నఘ్టయేదితి , త్రిశబ్దస్య చరుతృతీయాం శపరత్వాత్ , పునస్త్రిశబ్దాభావాత్ , “ చరుం మేక్షణేన ప్రయాతి యదివా ఏకపదభవతి చరోస్త్రితీయం మేక్షణేన ప్రయాయ లోష్టా ను వసంహత్య తేషావమృజ్య ” ఇతిబోధాయనీయేవ త్రిశబ్దాభావాచ్చ . ఉచ్యతే , పరిత్య పరిత్యప్రయాతీతి పక్షాన్తరే లోష్టేషు తృతీయాంశం ప్రక్షిప్య మేక్షణేన సకృత్ప్రియాయ శవంపరిత్య పునశ్చైవం ప్రయాయ శవంపరిత్య పునశ్చైవం యదాకరోతి తదాత్రిఘ్నఘ్టనసిద్ధేఃపక్షాన్తరేపి తథేత్యవిరోధః . ఘ్టనవ్యతివక్షేణ ప్రతిపర్యావర్తనం మన్త్రోచ్ఛారణవత్పర్యావర్తనవ్యవధానేన ప్రతిపర్యావర్తనం ఘ్టనమితి త్రిఘ్నఘ్టనం తత్ర యుక్తమితిచేత్ ; తస్మాత్ , తురీయాధ్వనస్థానమిత్రయే చరుప్రదానవిధి సామర్థ్యాదేవ చరోస్సబద్ధిప్రితీయాంశత్వసిద్ధేః , చరోస్త్రితీయమితి గృహ్యోన్తరదర్శనాచ్చ , త్రిప్రయాతీత్యన్వయాదాచారాచ్చేతి న కథంతావశాతః . త్రిప్రదానంతు మూఢకృగ్యమ్ , భాష్యేగృహ్యోన్తరేషువా క్వచిదవ్యతరథాద్భ్రష్టేః , శిష్టాచారాభావాచ్చ . ప్రయాతి - ఘ్టయతీతిభాష్యమ్ . ఆచారాత్తు మేక్షణేన మిశ్రణం కుర్వన్తి , “ యమిశ్రణేమిశ్రణేచ ” ఇతిహి ధాతుపాఠః .

మూ — “ పూషేమాఆశాః ” ఇతి , “ భగ్తానా ” ఇతిచ ప్రేతమాదీయమాన మనుమన్త్ర్యి పునస్తర్యమధ్వనోగత్వా దక్షిణాశిరోనిధానాది పూర్వవర్తుత్వా “ ఆయుర్విశ్వాయుః ” ఇతి “ భగ్తానా ” ఇతిచాదీయమానం ప్రేతమనుమన్త్ర్యి తురీయాధ్వగమనాది పూర్వవర్తుత్వా త్రితీయేన ఘ్టనేనసహ చ రుస్థాలిం చూర్ణయిత్వా ,

వ్యా — తుర్యమితి , గ్రామత్తగోవాన్తరం చతుర్థా విభజ్యతీత్రాచ్యోభాగః ప్రథమస్తురీయాంశః , తతోఽంత్రయచతుర్థాంశోద్వితీయః ,

తతోభాగవ్యయ వతుర్థాః శస్త్రితీయః, శేషస్థరీయస్థరీయాంశః। పూర్వ
 విదితి, దక్షిణతోలోస్తానవరుజ్యేత్యాది ప్రసవ్యాప్రసవ్య పయఃశబరుమ
 శ్రణాంతం కృత్యేత్యర్థః। పూర్వవిదితి, తృతీయ తురీయాధ్వగమనానవ
 రం ప్రేతందక్షిణాశిరసందిధా యేత్యాది త్రిర్భుట్టయేదిత్యంతం కృత్యేత్య
 ర్థః। అత్రసూత్రమ్ || వా || ఆదీయమానమనున్త్రీయతే “ పూషేమాఆ
 శాః ” ఇతి, తుర్యమధ్వనోగత్వా నిధాయపూర్వవత్కృత్యాఽఽదీయమాన
 మనునున్త్రీయతే “ ఆయుర్విశ్వాయుః ” ఇతి, తుర్యమధ్వనోగత్వా ని
 ధాయ పూర్వవత్కృత్యా తృతీయేన సహచరుం ప్రక్షిణయాత్ || * ||
 ఇతి । ప్రక్షిణయాత్ - ఉద కావస్థానానహా మల్పశఃకపాలం యథాభవ
 తితథా చరుస్థాలీం భిస్త్వాదిత్యర్థః । తథా సూత్రమ్ || వా || అథాస్యకపా
 లానిసుసంభిన్నాని సంభిన్తియితైర్మాదకం సతిష్ఠేత్ || * || ఇతి ।

“ రూష్టించతుర్థమాదాయ ” ఇతిసూత్రభాష్యముదాహరణి —

మూ — గమనస్యాత్రపిద్యమానత్వా తదనుక్తెవ్యనవరస్య విధేః
 ప్రాప్తిన్యాయేన భాష్యే భావణాత్తురీయ తురీయాధ్వగమనేచ,
 “ఆయుర్విశ్వాయుః ” ఇతి “ భర్తాసక ” ఇతిచానుశంత్రియతే.

వ్యా — అయమభిసంధిః — త్రివ్యపి తురీయాధ్వస్థా నేహ్వాదీయమా
 నేప్రేతేననున్త్రీకమేవ గమనందృశ్యతే, అతస్థరీయాధ్వగమనస్యాత్రా
 పిదిద్యమానత్వా తద్గమనంచ సనున్త్రీకమేవ కర్తవ్యమితి న్యాయతఃప్రా
 ప్తమ్, తస్మానున్త్రీనైవై “ ఆయుర్విశ్వాయుః ” ఇతియోఽనవరంప్ర
 త్యాసనోమన్త్రీవిధిన్యాదయాదస్పృథ్విర్వేదినియమాచృసపవప్రాప్నో
 తీతి । అతోభాష్యకార వచనాత్సామాన్యసూత్రన్యాయతశ్చ చతుర్థాధ్వగ
 మనేచ “ ఆయుర్విశ్వాయుః - భర్తాసక ” ఇత్యనుమన్త్రీణంకర్తవ్యమ్.

భాష్యోక్తంరూష్టింశబ్దార్థమహ —

మూ — అథమానిన ఇతి,

వ్యా — త్రిషుభరణేషు బాషమాణైవ్యపి చతుర్థే వాగ్యతావసే
 యః । తతశ్చ సనున్త్రీకం ప్రేతమాదాయచతుర్థమధ్వభాగంమానినోగ
 త్యేతిసూత్రార్థః । ఉదేవం చతుర్వ్యపి తురీయాధ్వభాగమ భరణస్య
 విద్యమానత్వాచతుర్థమాత్రేవ భరణంకర్తవ్యమ్.

అనంతరకృత్యమహా —

మూ — శ్మశానంసీత్వా దహన దేశవిశ్వాత్పాగే శవం నిధాయ ఉ
 దీచిందిశమధ్వర్యుణానహ వోధారోఽనూతాగ్రామన్తి తేనశా
 న్తింగచ్ఛంతి । అత్ర సూత్రమ్ । వా । జఘనేన దహన దేశం
 నిధాయోదచ్ఛి సృముతాగ్రామన్త్యేషావై దేవమనుష్యాణాంశా
 న్తాదిక్తమేవైనానూతాగ్రామన్తితి విజ్ఞాయతే ॥ * ॥ ఇతి .

వ్యా — అత్ర సంవాద్య సంవాదకసూత్రద్వయం స్ఫుటార్థమ్ .

ఇతిప్రథమఃఖండాః

ద్వితీయః ఖండాః

మూ — తతఃప్రత్యేత్యాధ్వర్యురనుపహత మనన్యదాహపూర్వం ద
 హనదేశమార్త్రయా వలాశ శాఖయావా “ అపేతవీత ” ఇహినం
 హితాపాతతస్సంస్పృజ్య దక్షిణతశ్శాఖాముదప్యాప ఉపస్పృశ్య
 రూస్థీముద్భృత్యావోక్ష్య హిరణ్యశకలం నిధాయ దర్భాగ్రాసం
 స్తీర్య దక్షిణాగ్రాయాఽక్షిక్ష్యైశ్చ కాస్తేరేవం “ శకేయై స్తృణైయై
 రావ ” ఇతిజ్ఞాపనాచ్చ కేయైర్వాబ్రాహ్మణానీతైస్తులసీకాఢ్య యు
 క్తైర్దక్షిణాప్రాచీం చితింకుర్యాత్ .

వ్యా — అనుపహతమ్ - ఇరిణసుషిరా మేధ్యాది రహితమ్, పూ
 ర్వం కథంచిదన్యదాహరహితంచ । సంహితాపాతత ఇతి “ అహేవాభిర
 ద్భిః ” ఇత్యారణపాతప్రదానః, భావ్యకార వచనాదాచారాచ్చ । యు
 క్తంచైతత్, అనారభ్యాధీతత్వాత్; కించ “ యావతీవైపృథిది ” ఇత్యా
 రభ్యకృతాన్నియాఃపృథివ్యాయమాధిపత్యం ప్రతిపాద్య ప్రార్థనయా
 కర్తార్థంయనుదత్తభూభాగస్థ పురాణ ప్రేతపిశాచాద్యుత్సారణ “ తేదేవా
 ఏతద్య జారపశ్యన్నపేత ” ఇతి బ్రాహ్మణేన రస్యవినియుక్తత్వాత్; త
 త్రచానువాకే “ అదాదిదం ” ఇత్యేవామూతత్వాత్సంహితవీవ “ అ
 పేతవీత ” ఇతి మున్నః । దర్భాగ్రామేన పరిభాషయా దక్షిణాగ్రత్వసి
 ధౌరగ్రామ్యవిషయం దక్షిణాగ్రత్వ విధానమితి దక్షిణాగ్రత్వవిషయమ

గతార్థత్వమ్ । పవమితి, (యదినతాదృశానీవాపయోనస్యర్థస్సవారణీయం
 సంసంస్కృత్యుతితవ్యం స్వాదేవైనం యోనేజానయితీ పిజ్ఞాయతే పవం
 శకేయైస్తృణైయైర్వా) ఇతి సూత్రంత్యుణశకేయైశ్చ దాహంజ్ఞాపయతి
 త్యర్థః । తులసీతిపూజార్థమ్, తులసీకాన్తయోగపాఠిప్రశస్తత్వాత్ ।
 తథాప్రహ్లాదసంహితాయామ్ ॥ శ్లో ॥ శరీరందహ్యతేయస్యతులసీకాన్త
 వహ్నినా । నరోయతుగురతేపావంతస్తాత్పాతస్త్రిముచ్యతే ॥ తీర్థం
 యదినసంప్రాప్తం స్మరణంకీర్తనం హరేః ॥ తులసీకాన్తదధస్యనరస్యన
 పునర్జనిః ॥ యదేకంతులసీకాన్తంనుధ్యేవాపిదితౌకృతమ్ । దాహకాలేభవే
 న్ముక్తిఃపాపకోటికృతస్తథా ॥ తులసీకాన్తమిత్రాతుయావత్ప్రజ్వలితా
 చితిః । దహ్యతే తస్యపాపాని కల్పకోటికృతాన్యపి ॥ * ॥ ఇత్యాది ॥
 అగ్రసూత్రమ్ ॥ వా ॥ ప్రత్యేత్యహరిణ్యా పలాశశౌఖయా శమీశౌ
 ఖయావాత్సశౌనా యశనం సమ్మష్టి “ అపేతవీత ” ఇతి దక్షిణతశ్చ
 ఖాముదసిత్వాపథపసంస్కృత్యోద్ధృత్యా వోక్ష్య హిరణ్యశకలమవధాయ
 తస్మిన్దక్షిణాగ్రాన్తర్భాసంస్తీర్య తేషుదక్షిణాగ్రేయాంజ్ఞైకైఃకాష్టై
 ర్దారుచితిం చిత్వా ॥ * ॥ ఇతి । హరిణ్యా - ఆర్ద్రయా । తథావిధౌ ॥ వా ॥ ఆ
 ర్ద్రయా వారుణశౌఖయా శమీశౌఖయా పలాశశౌఖయా వా ॥ * ॥ ఇతి ।
 యత్తుబోధాయనీయే ॥ వా ॥ అపివాధస్సమాంభూమిం పల్లశౌఖయా ॥ * ॥
 ఇతి తచ్ఛాగపశున్దాయేన పలాశశౌఖాదిషు పర్యవస్యతి, పలాశాద్యభావ
 విషయంవా । తతశ్చపలాశాద్యభావే బహుపథానాం యయాకయాపి శౌ
 ఖయాసంమార్గఃకార్యః । ఆశ్వలాయనీయే ప్రోక్షణముక్తమ్ ॥ వా ॥ ప్రా
 ప్తైతం భూమిభాగం కతోదతేన శమీశౌఖయా త్రిగ్రసప్తవ్య మాయత
 నం పరిమృణాప్రోక్షతి “ అపేతవీత ” ఇతి ॥ * ॥ ప్రాగేవశ్చశౌనలక్షణ
 ముక్తమ్ । సూత్రే ॥ వా ॥ ఆహితాగ్నేర్మరణసంశయే ప్రాచీనావీతీద
 హనదేశం జోషయతే దక్షిణాప్రత్యక్ప్రవణమనిరిణ మనుషిర మనూష
 రమృభృగర మనుషపాత మవిదరణ మనుపచ్చిన్నప్రవణం యత్తద్దక్షిణాద్ర
 తీవ్య ఆహినిస్సృతోద్ధీవ్య పత్యమహానదీమపేత్య ప్రాత్యస్సముద్యతై
 పసుంవా సుభూమిం బహులౌకధిమ్ “ వనస్యావనం క్షేత్రస్యాక్షేత్రమి

రిగస్యానిరిగమ్” ఇత్యేకే, యస్మాదాదాత్త్రి రిగోవృతాః కణ్ణకినశ్చ త
 ఘోవధ్యః ॥ * ॥ ఇతి. కిచ్చిదధికమేవ బోధాయనీయేపుక్తమ్. ఈదృ
 శంస్థలం నలభ్యత ఇత్యస్తాభిర్నవిస్తృతమ్. అతోయథాలాభః సుపహతో
 దేశో గ్రాహ్యః. తథావిధౌ ॥ వా ॥ దక్షిణాప్రత్యక్షప్రవణమభిజుర
 మనిరిగ మసుషిరంసఃసంవా ॥ * ॥ ఇత్యేతావన్మాత్రముక్తమ్. అన్యత్రా
 పుక్తం సమంవాసుభూమిమితే.

బ్రాహ్మణానీతైరిత్యుక్తమ్, తేనశూద్రోనిరస్యతఇత్యాహ —

మూ — అత్రైవశ్లోకోభవతి ॥ శ్లో ॥ యస్యానయతిశూద్రోఽగ్నిం
 తృణం కాఠ్యం హవీంషిచ. ప్రేతత్వంహి సదాతస్య సచాధ్యై
 నివిష్యతే ॥ * ॥ ఇతి.

వ్యా — ఇదంవచనం విజ్ఞానైశ్చరేణలిఖితమ్. చకారాత్సన్భూరాన
 నయనంచ శూద్రేణ సకార్యమ్, “ ॥ శ్లో ॥ సమిత్పుష్పకుశాదీని శ్రోత్రి
 యస్స్వయమాహరేత్. శూద్రాస్మాత్యైః క్రయత్రీతైః కర్మకుర్వన్నత
 త్యధః ॥ ” ఇతినీత్యుక్త్యే సంచరోక్తస్యాత్రాపి తుల్యత్వాత్.

మూ — చితేపురస్తాదగ్నిం నిధాయ దర్భైరగ్నించితించ పరిష్ఠీర్యగ
 ష్టిణతఃపశ్చాద్వాదర్భాన్ సంస్థీర్య.

వ్యా — పురస్తాదిత్యగృహ్యస్తరోక్తదిగ్వికల్పనిరాసః. అత్రసూ
 త్రమ్ ॥ వా ॥ దారుచిహిం చిత్వాఽగ్నినుపవవతి పురస్తాదౌపాసనం దక్షి
 ణాదగ్నిర్దర్భైరగ్నించారుచితించ పరిష్ఠీర్యదక్షిణతఃపశ్చాద్వాదర్భాన్
 సంస్థీర్య ॥ * ॥ ఇతి. చిత్వాసహేవాగ్నిపరిస్తరణమ్, పృథక్పృథగితికే
 చిత్. పాత్రసంసాదనాద్ధాస్తరణవికల్పస్తరణేష్యగ్నేర్దక్షిణతవచారః.
 అగ్రబోధాయనః ॥ వా ॥ దారుచితించుర్వన్ది దక్షిణాప్రాచీమేవహిపితౄ
 ణాంప్రాచీదిగితి విజ్ఞాయతే, బాహ్యమాపాసనం పురస్తాచ్చ ॥ * ॥ ఇతి.
 విధౌచ ॥ వా ॥ చితేపశ్చాత్ ॥ * ॥ ఇతి. ఎవంవిధేషుస్వసూత్రాక్తమే
 వగ్రాహ్యమ్, తత్రానుక్తాగృహ్యస్తరగృహణే నదోషః. తథావక్ష్యతే.

మూ — తేనుదక్షిణాప్రాశ్చ్యైకైకశస్సుప్రమాజ్యస్థాలీం ప్రోక్ష
 నీపాత్రంచ సాదయత్వా.

వ్యా — తేను - దర్భేను, దక్షిణాప్రాశ్చ్యైకైకశపాత్రాణిప్ర

యనక్తితి । దక్షిణా ప్రాశ్చిమవదతా పరి స్తరణమపి దక్షిణా ప్రాశ్చరణ
వ్యమిత్యుక్తం భవతి, తేష్యతి సంప్రీతదర్శేష్యేవ పాత్రప్రయోగవిధేః ।

“ రజ్జురవకృత్యాసన్దీగుపవిధ్యన్తి రజ్జుమనైవోత్తానశ్చేతే ” ఇతి
సూత్రాధిమాహ —

మూ — రజ్జుశ్చిత్వా ౭౭ సన్దీం వినా శైవకైకమపనీయ యథారజ్జుమ
ప్రేతశ్శయీత తథాకృత్వా,

వ్యా — ఏకైకనూసన్దీబద్ధదారువం శాదిప్రేతమనుష్ఠ్యత్యాసన్దీరజ్జురివ
కృత్యవకైకం వంశాదపనీయాసన్దీరజ్జు ష్పేవయథాశవశ్శయీతతథాకుర్యా
త్ । అనన్తరమ్,

మూ — ఏకేనపవిత్రేణ ప్రోక్షణీరుత్పాయాఙ్గుష్ఠ పాశౌభిత్వా శ
వంపాత్రాణివిణించ ప్రోక్ష్యాజ్యం దర్పించ సంస్కర్యాత్ ।

వ్యా — అఙ్గుష్ఠేతి - పాణిపాదోభయాఙ్గుష్ఠ పాశౌభిత్వార్థః । సూ
త్రే “ రజ్జురవకృత్య ” ఇతిసామాన్యోక్త్యాఙ్గుష్ఠరజ్జు ఛేదనమపిసిద్ధమ్ । వి
ప్రసేధ్యమిత్థిబద్ధవిప్రంసనానన్తరమేవ ప్రోక్షణవిధానాదప్రాప్యేవమే
వకార్యమ్ । విధౌచ ॥ వా ॥ కృష్ణశిలేర్మృతంప్రోక్ష్యాఙ్గుష్ఠపాశౌభిత్వా ॥*॥
ఇతి తస్మై శాసన్మునాతోష్ఠిక్షణావృత్తిః కార్యా ॥ అత్రసూత్రమ్ ॥ వా ॥
ఏకపవిత్రేణ ప్రోక్షణీస్సంస్కృత్యన్ముతంపాత్రాణి నారువిణించ ప్రోక్ష్యా
థా జ్యోవిగృహ్ణోతి దర్శపూజ్యమాన వత్తుష్టిమ్ ॥ * ॥ అత్రబాధాయనః ।
॥ వా ॥ ఆజ్యంనిరూప్యాశిశ్చ త్యసర్వగ్నికృత్యో ద్వాసోత్పన్నాయతూష్ణిం ద
ర్శేః పాత్రాణిసంస్కృజ్య ॥ * ॥ ఇతి.

అత్రసూత్రకారేణ “ అభైనముదరేవిదార్య ” ఇతి శాట్యాయన
మతస్య, “ అపివాననిష్కురీషం కుర్యాద్యదికుర్యాత్ప్రజాహాస్య క్షోభ
కాభవన్తివిజ్ఞాయతే ” ఇతి మాషితత్వాత్, “ తత్తుతథా నకుర్యాత్క్షోభకా
స్యప్రజాభవన్తివిజ్ఞాయతేఽపి వాసపురిషమేవాస్థావ్యాచ్ఛాద్యాలంకృ
త్య ” ఇతి బోధాయనవచనాదాచారాచ్ఛాహితాగ్నేశ్వనిష్కురీషకర
ణంనాప్త్యేవ, దోషశ్రవణాత్తదాహ —

మూ — నాస్యోదరనిష్కురీషకరణంతస్ప్రజానాంక్షుభాద్విశ్రవణాత్.

వ్యా — అర్చిః - మృతిః.

అత్ర పత్నీమువనిపాఠయతి “ ఇయంనారి ” ఇతి, తాంపతిథి పకథనే నోక్తాపయత్యనోవా బ్రాహ్మణ “ ఉదీప్స్వనారి ” ఇతి సూత్రాక్షరక లో నానుష్ఠయ ఇత్యాహ —

మూ — నాత్ర పత్నీమువనిపాఠనపరిష్కృతా పనే, దేవరన్యాయాదే ర్నిషిద్ధత్వాత్.

వ్యా — పతిథిః - దేవరః, తేన భాగ్రీతృపత్న్యా ఉక్తాపనం పరిష్కృతాపనమ్. “ ఉదీప్స్వనారి ” ఇతి మన్తైః — పత్యుజ్జానిత్వం మత్తః పలభస్వ, మృతం కిమర్థముపశేషే, అత ఉత్తిష్ఠ, మత్తపవప్రజాద్రవిణే ప్రాప్నుహి, ఇత్యభిప్రేత్య హితాముక్తాపయతి పతిథిః । పవమేవహివ్యాఖ్యాతంచ । తచ్చనిషిద్ధంకలౌ । తథాప్యతిచన్ద్రికాయాంప్రత్యర్థసారేచ ।
॥ స్లో ॥ ఉదాయాపునరుద్వాహం జ్యేష్ఠాంశం గోవిధం తథా । కలౌప ఇచ్చనమర్చితభాగ్రీతృజాయాం కమణ్డలుమ్ ॥ * ॥ క్రతుశ్చ ॥ స్లో ॥ దేవరాన్నసుతోత్పత్తిర్దత్తకన్యానదీయతే । నయజ్ఞైగోవక్షఃకార్యకలౌచన కమణ్డలుః ॥ విధవాయాం ప్రజౌత్పత్తిర్దేవరిస్యనియోజనాత్ । బాలికాక్షతయోనోశ్చ వరేణా న్యేన సంస్కృతిః ॥ దత్తారసేతరేమాంచపుత్రత్వే నపరిగ్రహః । అఘ్నిసచ్చయనాధూర్వామజ్ఞస్పర్శనమేవచ ॥ శిష్యస్య గురుదారారేషు గురువద్వృత్తిరీరితా । సవణ్ణానాం తథాచుష్టేస్సంసర్గశ్శోధితైరిపి ॥ బలాత్కారోతి చుష్టస్త్రీసంగ్రహే విధిచోదితః । నివోదకేదశాహంచ దక్షిణాగురుచోదితా ॥ ఏతానిలోకిగుప్త్యర్థంకలేరాదామహాన్నభిః । నివత్రితాని సర్వాణి వ్యవస్థాపూర్వకంబుధైః ॥ * ॥ ఇత్యాది । యాజ్ఞవల్క్యశ్చ ॥ స్లో ॥ అస్వర్ణ్యంలోకవిద్విష్టం ధర్మనుష్యాచరేన్నతు ॥ * ॥ మనుః ॥ స్లో ॥ పరిత్యజేదర్థకామా యాస్యాతాం దర్శనర్హితౌ । ధర్మంచాప్యనుఖోదరం లోకసంఘుష్టమేవచ ॥ * ॥ ఇతి.

అత్ర భాష్యార్థం మనసినిధాయ తమ క్తక్రమేణానుష్ఠానక్రమపరం సూత్రం ప్రణీతమ్, తమదాహరతి —

మూ — “ సువణంహస్తాత్ ” ఇతి, “ దేవస్యత్వా ” ఇత్యనుపాకేశచ, న క్తదశభిరనువక్ష్యేః ప్రతిదక్షిణాప్రతిగ్రహం సువర్ణేన ప్రేతస్యహస్తానంమృజ్య.

శాస్త్రము — అనువక్తః - “ అగ్నేయేహిరణ్యమ్ , సోమాయవాసః ” ఇ
త్యాదిషు సప్తదశస్వస్వయాత్సప్తదశవిధః । అగ్రసూత్రమ్ । వా । హ
స్తానమ్నాష్ట్రీసువర్ణేన బ్రాహ్మణస్య “ సువర్ణం హస్తాత్ ” ఇతి । ॥ १ ॥ వా ।
దక్షిణా ప్రతిగ్రహేర్నిమూర్త్యః ॥ * ॥ ఇతి చ । దక్షిణా ప్రతిగ్రహః - “ దేవ
స్యత్వాసవితుఃప్రసవే ” ఇత్యాద్యః పూర్వోక్తాస్సప్తదశానువక్తాః ।
ప్రతిహూతృహూతువత్ప్రతిదక్షిణా ప్రతిగ్రహం హస్తానమ్నార్గళా
త్యః । కించ , వచనాదనేకమన్త్రీకమేకం కర్మ , వచనాభావేత్వేకమన్త్రీ
కమేవ కర్తేతి సామాన్యసిద్ధమ్ । తత్తత్ “ సువర్ణం హస్తాత్ ” ఇతి ప్రథ
మం సంమృత్య “ దేవస్యత్వా ” ఇత్యాదిభిః ప్రతిదక్షిణా ప్రతిగ్రహం స
మ్మార్గః । యథా “ పరేయవాంసమ్ ” ఇతి హుత్వా చిత్వాదిభిః ప్రతి
హూతృహూతుః , ఏవముపాపణోపస్థానస్త్రివాహుతి శంసనావగా
హనాదిభ్యోపస్థానావగాహనాదీని పితృమేధమన్త్రేణ ప్రాక్రూత్వావ
శ్చద్బ్రీహ్మమేధమన్త్రేణ కార్యాణి , భరణఉభయమన్త్రీన్తపవస్థల
గ్రయ నిధానవిధానం మధ్యేనిధానాయోగాదితి వివేకః । కించ , ఇహ ప్ర
తిగ్రహభావేప్యనాదాసంసారే పునరసమ్భవితార్థాభావాత్ప్రభవా
న్తరప్రతిగ్రహమరితక్షయాయ సమ్మర్గః కార్యః । అథ లోపాన్తదకరణే
“ వద్భ్యాముదరేణిశ్చా ” ఇత్యాద్యధాభావాత్సన్ధ్యాకర్తాదిత్యాగ్రవ
సంగః , విహితత్వాన్తదనుష్ఠేయమితచేతసమానమత్రాపి , అన్యత్రాప్య
గ్రహేష్వన్త్రీలోపే కర్మాసిద్ధిశ్చ ।

అనువక్తప్రకారమాహ —

మూ — “ దేవస్యత్వా ” ఇత్యారభ్య “ దేవిదక్షిణే ” ఇత్యన్తై దే
వతాద్రవ్యవాచివాక్యముక్త్యా “ తేనామృతత్వమ్ ” ఇత్యుప
క్రమ్యానువాక శేషంబ్రూయాత్ ।

వాగ్ — “ దేవస్యత్వాసవితుఃప్రసవే , అగ్నేయోహిరణ్యముభ్యామ్ ,
పూష్టోహస్తాభ్యాం ప్రతిగ్రహేమి , రాజాత్వావరుణోనయతు దేవిదక్షి
ణే ” ఇత్యన్తై దేవతాద్రవ్యవాచివాక్యమ్ — “ అగ్నేయేహిరణ్యమ్ , సో
మాయవాసః , రుద్రాయగామ్ ” ఇత్యాది దేవతాద్రవ్యపర వాక్యము
క్త్యా ఆనన్తరమ్ , “ తేనామృతత్వమిత్యేత్యమ్ , వయోదాత్రై ” ఇత్యా

2 " ఉత్తానస్తాన్వగ్నిరగ్నిప్రతిగృహ్లాత్ " ఇత్యనువాకాంతం బ్రాహ్మణాత్ । దేవతాద్రవ్యవాచకం వాక్యమేకం విషయే దేవసేత్యాది దేవిదక్షిణఇత్యన్తమ్ , తేనామృతత్వమిత్యాద్యనువాకాంతం పూర్వోక్తం తర్వానుషజ్ఞం సమానమ్ .

" గాస్త్యాకృతన్నపసస్త్యాతన్వతవదూత్రయః " ఇత్యేతద్వాసస్యానుషజ్ఞతీతి సూత్రాక్తమాహ —

మూ — ద్వితీయానుషజ్ఞే " దేవిదక్షిణే గాస్త్యాకృతన్నపసస్త్యాతన్వతవదూత్రయస్త్యావయంసోమాయ వాసస్తేనామృతత్వమ్ " ఇత్యనుషజ్ఞతే .

వ్యా — అత్రసూత్రానభిజ్ఞత్వాద్వాసస్త్యానాహుతాద్వాకేషాంచిత్తదనుక్తిరిత్యవిరోధః , " వైశ్వానర్యర్పారథం ప్రతిగృహ్లాత్ " ఇతిశ్రుతేః " వైశ్వానర్యర్పారథం ప్రతిగృహ్లాత్యాయాత్ " ఇతిసూత్రమ్ । వైశ్వానరీక్ - " వైశ్వానరఃప్రన్నథా నాకమారుహత్ " ఇత్యాదివాక్యచతుష్టయమ్ । తదనన్తరమనువాకాంతాక్రిస్సమానా .

తదాహ —

మూ — అన్త్యానుషజ్ఞే " దేవిదక్షిణే వైశ్వానరాయరథమ్ " " వైశ్వానరఃప్రన్నథా నాకమారుహత్ " ఇత్యారభ్యాన్తమనువాకశేషం బ్రూయాత్ .

అత్రకేచిత్తద్విధియో " గర్భర్వాప్సరాభ్యస్సగలఙ్కరణే " ఇతిద్వావనుషజ్ఞౌమన్యవై తాన్ప్రత్యాహ —

మూ — ఉభయోరుభయాధిదేవతాన్గర్భర్వాప్సరాభ్యాన్ప్రత్యామితీదర్శనాచ్చ " గర్భర్వాప్సరాభ్యస్సగలఙ్కరణే " ఇత్యేకోఽనుషజ్ఞః .

వ్యా — అయమర్థః — " గర్భర్వాప్సరసావాసితమ్ " " గర్భర్వాప్సరసోయాద్రాష్ట్రభృతః " " గర్భర్వాప్సరసాం గృహః " ఇత్యాదిమూభయోరవిభాగదశేనాత్ , " తస్మైస్వాహ తాభ్యస్సహితజాహూతి " ఇతిచోదనావశాదేవ జూహుమిథాగాత్ , " గర్భర్వాప్సరాభ్యస్సగలఙ్కరణే " ఇత్యనుషజ్ఞేనప్రత్యా గర్భర్వాణామప్సరసాంవాచికావేదక

కలహారణోద్దేశ్యస్వప్రతిపాదనాత్, పూర్వావరవాక్యేష్యేక్షేతాను
 క్షణస్యైకైకవాక్యత్వదర్శనాత్, పృథగనుషణ్ణేభాష్యేక్త సప్తదశ సభ్యాది
 తోభాష్య గర్భర్వాపసరాభ్యానాగ్యమిన్యాదివచికపవనపృథగనుషణ్ణ ఇతి.

నను తచ్ఛబ్దప్రకృత పరామర్శి, దక్షిణాప్రతిగ్రహేషు హిర
 ణ్యవాసా గవాదిహి ప్రకృతమ్, తతస్త్వ హిరణ్యప్రతిగ్రహే తేనామృ
 తత్వమితి, గోవ్రతిగ్రహే తథేతి, అత్యంతగర్భభావమితి మన్తై తాభ్యా
 మిత్యాది వక్తవ్యమితి మూఢచోద్యం నిరస్యతి —

మూ — సర్వానుషణ్ణేషు తచ్ఛబ్దస్య నలిక్షవచనభేదః, కారణపర
 త్యాత్మత్రిగ్రాహ్య ద్రవ్యపరామర్శాభావాచ్చ.

తా — లిక్షమ్ - స్త్రీత్వాది, వచనమ్ - ఏకత్వాది, తచ్ఛబ్దస్య
 లిక్షభేదోపచనభేదచ్చ నాస్తి, కుః, కారణపరత్వాత్ - రుద్రాయగాంధ్ర
 తగృష్ణోమితి యతః తేనతస్మాగ్గరణాదిత కారణపరత్వాదిత్యర్థః, “ తేన-
 త్వాయుషాఽఽక్ష నం కరోమి ” ఇతివత్ । అతోనాత్రప్రతిగ్రాహ్య
 గవాది పరామర్శస్స గ్యానుషణ్ణేషు । అతపవహితౌ తస్మా తఽవిచక్షణః,
 “ తేనామృతత్వమ్ ” ఇత్యేవ యథాపాఠం పఠన్తి.

“ అతైనం చితాపుపర్యధ్యాహతి, అథాస్య ప్రాణాయతనేషు హి
 రణ్యశిలాః ప్రత్యస్యత్యాజ్యవిహ్వానా ” ఇతిసూత్రార్థమాహ —

మూ — ప్రేతం చితిసుధ్యారోవ్య సువణశకలాన్యాజ్యవిహ్వాన్వాస
 ప్రప్రాణాయతనేషు రూష్ణిం ప్రక్షిపేత్ । ప్రథమమసేఽ-
 థాక్షిణ దక్షిణై తతస్స వ్యేఽథదక్షిణైకణై తతస్స వ్యేఽథదక్షిణై
 ఘృణై తతస్స వ్యేఇతిక్రమః.

తా — అత్ర ప్రాణాయతనానాం సప్తసభ్యైకత్వము తరసూత్రశ్చ
 తా సప్తమ్, పానక్రమస్తు భాష్యోక్తః । రూష్ణిమితిమన్తాభావశ్చ । త
 తైవబోధాయనీయే । గౌరమీయేతు ॥ వా ॥ ఆసేఽ చతుషోర్వాసికయో
 శ్చోక్తయోశ్చ సప్తహిరణ్యశకలాన్యాజ్యవిహ్వాన్వాసప్తవ్యాహృతీర్ష
 వసాభ్యామినిరస్యతి । * । ఇతి । అప్రాకంతు భాష్యకార వచనాత్సూ
 త్రానున్త్రానుక్తరాచారాచ్చ రూష్ణిమేవ హిరణ్యశకలనిధానమ్ । అత్ర
 బోధాయనీయేతు । చా ॥ అతైవ మేవ తేనా సప్త్యాసహ చితాబాద్యత్యవ

కృత్యరక్షారా నస్తిమపవిధ్యన్తి । * । ఇత్యాసన్యాసస్తోత్ర చిత్రామ్రజా
ద్యారోపణముక్తమ్.

“హృదయేహిరణ్యశకలా” ఇతిసూత్రార్థంభావ్యవివృతమాహ —
మూ — బ్రహ్మ మేధేతు “సువర్ణం ఘర్కమ్” ఇత్యాసే, “బ్రహ్మ
స్త్రీమ్” ఇతిదక్షిణైఃక్షిణి, “శతంనియుతః” ఇతిసవ్యే, “సు
వర్ణం కోశమ్” ఇతిదక్షిణైఃక్షే, “ఇన్ద్రోరాజా” ఇత్యను
వాకశేషేణ సవ్యే, తతస్తేనైవ సప్తఘోరృహృదయేనదక్షిణే
ఘోరై సవ్యేచక్షిపేత్.

వ్యా — “సువర్ణం ఘర్కమ్, బ్రహ్మస్త్రీమగ్నిమ్, శతం నియు
తఃపరివేద, సువర్ణం కోశం రజసా, ఇన్ద్రోరాజా జగతోయశశే” ఇతి
క్రమేణ దశఘోరృ చతుర్వోతృ పంచఘోరృ షడ్వోతృ సప్తఘో
రృణాంహృదయాని, తైహిరణ్యశకలనిధానం కర్తవ్యమ్.

నను, తేనైవ సప్తఘోరృ హృదయేన దక్షిణేఘోరై సవ్యేచే
త్యుక్తమ్, తదయుక్తం తస్యవనినియుక్తత్వాత్, “తేనైవఘోరిణయోః”
ఇత్యనుక్తేఽప్య; తతశ్చస్తానానుగుణం మన్తాణాం సమశఃప్రవిభాగఃకా
ర్యః । యద్వా “॥ శ్లో ॥ హిరణ్యశకలమాసేయసువర్ణమితినుస్త్రీ
తః । బ్రహ్మస్త్రీమితిచాస్యాన్ద్రోశ్శతంనియుతకర్ణయోః ।” ఇతికారికా
క్రమమవలంబ్యైవాహిరణ్యశకలనిధానం కార్యమ్, ప్రకారాంతరాభా
వాదితచేత్తత్రాహ —

మూ — మన్తాణాం పంచత్వాత్, “సప్తశీర్షణ్యోప్రాణాః”
ఇతిశ్రవణాచ్చ నసమశఃప్రవిభాగః, “ప్రతిప్రాణమేకేవ
హృదయేనహిరణ్యశకలాని నిక్షిపేత్” ఇతిభాష్యేభావనా
న్నాత్మారుణ కేతుకన్యాయః.

వ్యా — పంచమన్తాసప్తస్తానాని శ్రుతిసిద్ధాని, అతోవిషమత్వా
న్నసమవిభాగపరిభాషోపతిష్ఠతే । యత్రహి మన్తాస్తానసామ్యం తత్ర
ఖలు సావతరతే । యత్రతు మన్తక్రీకర్తృవైషమ్యం. తత్ర “యదబ్ధి
యాం సోమన్తాభూయాంసి కర్తాణి, అబ్ధియాంసి కర్తాణి యాయాం
సోమన్తాః” ఇతి పరిభాషాద్వయమేవ వ్యవస్థాయాం సన్నివృత్తేః ।

చక్కవస్థా ఉత్తరత్రవక్ష్యతే । నచాత్ర కారికాక్రమః, శ్రుతివిరోధాద్భా
వ్యవిరోధాద్భా పశ్యంతే విషయత్వాత్తస్య । తస్మాదాదుణకేతుకవిష
యస్తతాకారికాక్రమశ్చితి నాత్ర తస్మాద్యయోక్తః, క్రమాత్తరసమ్భవా
త్ । తథాహి — యత్ర భూయాంసానున్తా అల్పయాంసకర్మాణి తత్ర
యావద్విస్థానాని తావతామేవనున్తాణాం వినియోగః, అవశిష్టానాం
వః - అప్రయోగపత । యత్ర అల్పయాంసో మన్తా భూయాంసే స్థానా
ని తత్రాన్తీకస్యనున్తస్య, వృద్ధిః - యావదవశిష్టస్థానమావృత్తిః, ఇతి
సామాన్యపూత్రసిద్ధమ్ ।

అతోఽత్ర స్థానభూయస్త్వాత్సప్తహేళాశృహృదయస్యాన్తిమత్వా
త్పత ప్రేయవాప్యతిర్వాప్యేత్యాహ —

మూ — “ అస్తాన్లోపా వృద్ధిర్వా ” ఇతి స్మరణాద్యథాస్తోర్యామే,
“ వస్యప్తిరసి ” ఇతి వధాతే తథాత్రాపి సప్తహేళాశృహృ
దయమేవ త్రిసుస్థానేష్యవర్తతే .

వ్యా — యథేతి, “ రశ్మిరసిక్షయాయత్వాక్షయంజినస్య ” ఇత్యాద
యపకత్రింశత్ స్తోమభాగాః, యత్ర తావద్యైవస్థానాని నతత్రవివాదః ।
అస్తోర్యామేత్రయస్త్రింశత్కర్మాణి, తత్ర “ వస్యప్తిః ” ఇత్యక్తోమత్త్ర
పత స్తోభకార్యేషు త్రిష్యవర్తతే, పతమత్రాపీనిధిః । యథావాద్వాద
తాన్త్యాసేఽప్యవీశమేవాప్తస్థానావశిష్టస్థానవతుప్తయేఽప్యావర్తతే । ప
తమన్యత్రాపి త్రప్తవ్యమ్ ।

భాష్యోక్తంపతాత్తరమాహ —

మూ — అపివాక్యశ్చిన్నానుసూవాక ముక్త్యాస్తే ప్రాణాయతనేషు తా
నినిక్షిపేత్ .

వ్యా — పూర్వోక్తస్థానక్రమేణేతిశేషః । అగ్రకారికా । శ్లో । త్ర
త్యేకంసప్తసుస్థానే ష్పేక్షకంహృదయేనతు । ఓషేధిరణ్యశకలం సంసక
ర్తాసంస్థితస్యతు ॥ సువర్ణంఘర్షమిత్యాసేవ బ్రహ్మేన్ద్రం దక్షిణేఽక్షిణి । శ
తంనియుతమిత్యాద్యైస్తస్త్రిపేతువ్యలోచనే ॥ సువర్ణంకోశమిత్యాద్యైర్దక్షి
ణశ్రవణక్షిపేత్ । ఇన్ద్రోరాజేతిశేషేణ సవ్యేకర్ణేతునిక్షిపేత్ । తేనైవ
దక్షిణేహృదే సవ్యేచేత్యాహభాష్యకృత్ । ఎదిరేవతిష్ఠుతేఃస్థానేష్యవర్త
తున్త్రస్త్రిమత్పుతః । * । ఇతి .

మూ — అథావీగత శిష్టాచారాత్, “దధిమధుతిలతణ్డులా” ఇతి ॥

ధౌ దర్శనాచ్చ ప్రతస్యస్యేతిల మిత్రం ప్రణ్డులా దత్వా,

వ్యా — స్పష్టోఽర్థః । అయమక్రవిధిః ॥ వా । ఆజ్యంముఖేనినీయపా
దప్రభృత్యాముఖాన్సంతం శేషంనినీయ దక్షిణతఃపాత్రం నిరస్యత్యేవమా
స్యేదధిమధుతిల తణ్డులాంశ్చ ॥ * ॥ బౌధాయనీయేచ ॥ స్తో । దధ్యాజ్య
తణ్డులిలాన్ప్రేరసాస్యస్యేతునిక్షీపేత్ ॥ * ॥ ఆశ్వలాయనీయేచ । స్తో । స
తిలాం ప్రణ్డులాంశ్చాస్యేవక్షుస్యగ్నిం నిధాయచ ॥ * ॥ ఇహి .

దాహేనియమహాహ —

మూ — ఆదిత్యాభిముఖఃస్థిత్యా “మైనమగ్నై” ఇతి ద్వాభ్యామ్,

“జ్యోతిష్కృతీంత్యా” ఇత్యనువాకేనచజ్వలమల్కుకేనోరసిదహేత్.

వ్యా — నను “అతైనముపాపతి మైనమగ్నైఽదహాఇతి పురస్తాదాహా
వనీయేన, శృణంయదేతి పశ్యాద్గార్హపత్యేన, తూష్ణీందక్షిణతోఽన్వాహా
ర్యపచనేన, పురస్తాత్సభ్యా వసథ్యాభ్యామాపాసనేనచ” ఇహసూత్రే ఆ
హవనీయగార్హపత్యాభ్యాం దాహేక్రమేణ “మైనమగ్నై, శృతంయదా”
ఇతిమన్త్రీద్వయంవినియుక్తమ్, బౌధాయనీయేతు “ఆదీవ్యమనుమన్త్రీ
యతేమైనమగ్నైఇతి, ప్రజ్వలితమనుమన్త్రీయతే శృతంయదేత” ఇతి దీప్తి
మానజ్వలితాగ్నినుమన్త్రీణేవినియుజ్యతే, తతః-థంద్వాభ్యాందహేదితి
ఉచ్యతే, శ్రోతప్రధానత్వాదాహవనీయ గాహాపత్యాభ్యామాహితా
గ్నైర్దాహమాస్తు, ఏ కాగ్నైః కేనాగ్నినాదాహఇతిచేదాపాసనాగ్నినేతి;
తహిసిద్ధంతాభ్యాందహాఇతి, దాహమాత్రవినియోగాత్తయోరగ్నిభేద
స్త్యకీఞ్చితు-రః, తతః నిర్మంభ్యోత్రపనాగ్ని దాహేమన్త్రీభేదప్రసక్తేర్దా
హనిబద్ధనత్యేవ్యన్వాహార్యపచనాదిదాహేతూష్ణీమితి నియమాత్కన్యా
సుపనీతదాహేమన్త్రీన్తర విధానాచ్చభయత్రనతన్నన్త్రీప్రసక్తః । కీఞ్చి,
అనాహితాగ్నైరోపాసనేశ్రవణధగ్నౌపమామశ్చేతి పిండపితృయజ్ఞాదా
హాపాసనాగ్నైరాహవనీయాద్యగ్నిస్థానీయత్వప్తరణాచ్చ తాభ్యామేవ
దాహసిద్ధిః । కీఞ్చి, సూత్రకారేణ సోయమేవం విహిత ఏవానాహితాగ్నై
రిత్యుదేశాచ్చనకీఞ్చిచ్ఛేద్యావకాశః । ఏవంచ సిద్ధమేవ సూత్రమస్తాధి
కీఞ్చిధాయ । ఆత్రసూత్రమ్ । వా । అతైనముపాపతిత్యాది, జ్యోతిష్కృతీ

భువనమును దాటితే || * || జ్యోతిష్యుత్తరము - “ జ్యోతిష్యుత్తరమునాదయామి ”
 ఇత్యాద్యాద్యాదశమన్తాః । జ్వలంతి , “ తత్రాత్మకమాదీప్య తేనైవ
 దహాయః ” ఇతి బోధాయనీయే । ఉరస్థిమతిః , ఆచారాత్ , “ వక్షస్య
 గ్నిం నిధాయచ ” ఇత్యాశ్వలాయనీయేదర్శనాచ్చ । ఆదిత్యాభిముఖ
 త్వంతు “ యస్య హేమాతా ప్రాతరనువాకమనుబ్రువన్నగ్నిమపదిత్యమ
 భిషపశ్యత్యుపై నముత్తరోయజ్ఞో నమత్యభి సువర్గం లోకం జయతి ” ఇత్యా
 దిత్యాభిముఖస్య యజ్ఞసిద్ధిస్వర్గం జయత్వప్రతేః , “ || శ్లో || సావిత్రి
 ఉక్రియాస్సర్వా ఆదిత్యాభిముఖశ్చరేత్ । ” ఇతిసర్వకర్మ సాధారణ్యేనా
 దిత్యాభిముఖత్వస్య తేజస్విన్ధమ్ । అశ్వపూర్వాస్తో ప్రాజ్ఞుఖిలపరాస్తో
 త్రత్యుత్తరము ప్రతం దహత్ । స్థితి స్తస్థినిధా ఆచారసిద్ధాద .

మూ — కృత్సంహితా తత్రప్రతిపత్తి .

వా — ఏవం మన్తవిధాన్వగ్నినవశేషాగ్నిం జ్వలితమ్ , తత్ర-
 తితా , ప్రాగాదిక్రమేణప్రతిపేత్ । యుక్తంచైతత్ , ఆహవనీయాది
 స్థానీయత్వాదౌపాసనస్య ప్రాగారభ్యాహవనీయాదిభిర్దాహః క్రియ
 తే । ఏవంసర్వతఃప్రతిపత్తిస్య యుగపస్మి జ్వలయేత్ । తథాబోధాయనః
 || వా || సర్వతపవ సహసాప్రజ్వలయేద్భిష్టు లోకం జయతీత్యేనంజా
 నీయాత్ || * || ఏవంచ “ శరీరమగ్నో సంయోజ్య ” “ శరీరేణాగ్నిం
 సంయోజయేత్ ” ఇతిశాతపథాదిభిరగ్నేరధికరణశ్చ కృత్సంశరీరా
 గ్నిసంయోగప్రరణంచసిద్ధ్యేత్ , ఉరస్థమగ్నిమితి విశేషణంచసార్థంసాన్యత్ .

మూ — ప్రేతాభిముఖఃస్థిత్యా “ సూర్యనైచయుః ” ఇతి “ సహ
 స్రశీమా , అద్భుతః ” ఇత్యనువాకాభ్యాంచ ప్రేతముపస్థాయ ,

వా — మన్తవిధాదేవాభిముఖ్యంసిద్ధమ్ । స్థితిః , “ అగ్నేత్యిష్టేమ
 పస్థానే ” ఇతిప్రతిసిద్ధా । అప్ర సూత్రమ్ || వా || అతైనముపస్థితే
 “ సూర్యం తే చయుః ” ఇతి || * || ఇతి “ నర నారాయణాభ్యాముప
 స్థానమ్ ” ఇతిచ । నరనారాయణౌ - “ సహస్రశీమా , అద్భుతస్సంకరా
 తః ” ఇత్యనువాకావితభాష్యమ్ । నరః - పురుషః , నారాయణః - లక్ష్మీప
 తిః , తత్య్రితిపాదకత్యాత్తనరనారాయణావితవ్యపదిత్యేతే .

మూ — ఉరస్థమగ్నిం ప్రజ్వాల్యాపరేణ నిలింప్రాజ్ఞుఖిస్థిత్యా ,

“య ఏతస్యవధః” ఇతి నవభిస్సాహాకారైః, “ప్రయాసా
యస్సాహా” ఇత్యనువాకేనచ ప్రకాశాహాకారం హుత్వాఽఽ
జ్యోస్థాలీం ప్రువంచాగ్నౌప్రహరేత్.

వ్యా — ప్రజ్వాల్య - హూమాగ్ధం తులసీకాష్టైర్యాజ్ఞైశ్చైర్వాఽ
గ్నిమిధీత । అగ్రసూక్తమ్ “జుహూతి నవప్రువాహుతీర్య ఏతస్యవ
ధోగోష్ఠార ఇత్యుభయం ప్రహరతి యేనజుహూతి” ఇతి, “ప్రయా
సాయస్వాహేతి ప్రువాహుతీః” ఇతిచ । అగ్రబహువచనాగ్నితీర్థస్వా
హాకారం హూమసిద్ధిః । అత్రాజానయనాభావార్తస్య సోమయాజవిష
యత్వాత్తదనుమత్త్రణమన్త్రా తద్దవరాహుతిమన్త్రశ్చ వాన్త్యైవ ।
“ప్రైతస్య వశేస్థితా” ఇతిబాధాయనవృత్త్యాహ దర్శనాదపరేణ చితి
మితి నిర్వివాదమ్.

మూ — ననగ్నం దేహం దహేతిగ్నిశ్చిద్వస్త్రావృతందహేత్.

వ్యా — కిశ్చిద్వస్త్రమ్ - పుంసఃకాపీనమ్, స్త్రీయాఃకద్వటమ్, త
నగుహ్యస్థానమాచ్ఛద్యదహేత్ । అగ్రప్రచేతాః ॥ శ్లో ॥ నగ్నం దేహం
దహేన్నైవ కిశ్చిద్దైయం పరిత్యజేత్ ॥ * ॥ అగ్రవిజ్ఞానేశ్వరః ॥ వా । కి
శ్చిద్దైయమితి శవస్త్రైకదేశం శ్మశానవాస్యర్థమ్, దేయమ్ - పరిత్యజేది
త్యర్థః ॥ * ॥ ఇతి.

ఇదమాహ —

మూ — శ్మశానవాస్యర్థం శవస్త్రైకదేశం పరిత్యజేత్.

అథశంసనమాహ —

మూ — అథాపరేణాగ్నిం ప్రాగ్నుఖండపవిశ్య “ప్రకేతునా” ఇతివ
వభిః ఋగ్భిః ప్రశస్యచం కృతట్యోపాభిః ప్రణవాన్తాభిరేకశ్రుత్యా
“హరిహరైః” ఇత్యనువాకేన షట్భిః ఋగ్భిశ్చ శంసేత్.

వ్యా — అగ్రసూక్తమ్ “అపరేణాగ్నిం ప్రాగ్నుఖండపవిశ్యాత్తై
నం యామ్యేన సూక్తైన నవరేచన పరాచానుశంసతి ప్రకేతునేతి, మృ
త్యుమాత్తేనానుశంసనమ్” ఇతిచ । యామ్యసూక్తమ్ - “ప్రకేతునా”
ఇత్యాది “తపోయేవక్రిరేణహత్రాంశ్చ దేవాపిగచ్ఛతాత్” ఇత్యన్తం,
“యమస్యయోనా, యమస్యమాతౌ” ఇత్యాదిమన్త్రీర్థాత్ । మృత్యు

సూక్తమ్ - “ హరిం హరస్తమ్ ” ఇత్యనువాకః, “ మాధిదోమృత్యో ”
 ఇతి మన్త్రలిక్టాత్ । కృతతిలోపాభిః - అత్ర టేరదర్శనాట్టిలోప ఇత్యు
 పచర్యతే, “ అదర్శనం లోపః ” ఇతి స్మృతేః । టిఃస్థానే ప్రణవః ప్రయోక్త
 వ్యభిక్త్యర్థః । తథాపాణినిః ॥ వా ॥ ప్రణవః టిః ॥ * ॥ ఇతి । యజ్ఞకర్మ
 నిఘ్నగస్తస్య టిః ప్రణవో భవతీత్యర్థః । ఆశ్వలాయనశ్చ ॥ వా ॥ స్వరా
 దిమ్ముగస్తమోఽఙ్గారం త్రిమాత్రం కృత్వా ॥ * ॥ ఇతి । అయమర్థః - “ ప్ర
 కేశునా ” ఇత్యత్ర “ వవధా ” ఇత్యత్ర అకారస్థిః, “ సధస్థే ” ఇత్యత్ర ప
 కారః, “ భురణ్యమ్ ” ఇత్యత్ర ఉకారమకారా, “ అచోన్యాదిటి ” ఇతి స్మృ
 తేః । తత్ర టిఃస్థానే ప్రణవాదేశేకృతే స్వరాదిఘ్నగస్తమోఽఙ్గారాంతం భవతీ
 తి తమోఽఙ్గారాంతం కుర్యాత్ । స్వరఇన్యస్తస్వరపవోచ్యతే, ఆదిశబ్దేన స్వ
 రాత్పరం వ్యజ్ఞానముచ్యతే, ఘ్నగస్తస్వరమాత్త్రాంతశ్చేత్తం స్వరమోఽఙ్గారం
 కుర్యాత్, వ్యజ్ఞానాంతశ్చేత్తస్వరవ్యజ్ఞానయోరుభయోఃస్థానే ప్రణవం కుర్యాది
 తి । తతశ్చ, వవద్ధోమ్, సధస్థోమ్, భురణ్యోమ్, నుదన్తోమ్, ధేఽఘామ్, భ
 య్రోమ్, గచ్ఛతోమ్, ఇతిఘ్నగస్తమ్ । బ్రహ్మమేధే, విక్రమస్సోమ్, విధేమోమ్,
 అజనయన్మనోమ్, మామభోమ్, మోతవీరోమ్, ప్రథమజాన్మృతస్యోమ్, ఇ
 తిశంసనంకార్యమ్ । “ కామేనాజనయన్మనః ” ఇన్యత్ర అకార రేఫయో
 స్త్విత్యాంతస్య చ ప్రణవాదేశేకృతేన రేఫగర్భః । యద్వా, అకారవిసర్జనీ
 యయోస్త్విత్యాంత్యైః ప్రణవాదేశ విధానాన్న రేఫప్రసక్తః । తతశ్చ పునోమి
 త్యేవశంసనమ్ । ఏకశ్రుత్యేతి, “ సర్వమేకమయం పూర్వేహమ్ ” ఇతి
 వ్యాసః । “ యజ్ఞకర్తవ్యజపన్యజ్ఞసామసు ” ఇతిపాణినిః । “ తాఏకశ్రు
 తిసస్తతః సునుబ్రూయాదు దాత్తానుదాంతస్వరితానాం పరసన్నికర్షణ విక
 శ్రుత్యమ్ ” ఇత్యాశ్వలాయనః.

పూ - ప్రణవేన సన్ధాయోత్తరాదిమధ్యర్థార్చనైవసాయశంసేత్.

వ్యా - తేన ప్రణవేన ఉత్తరమన్తాద్రిది సమృద్ధ్య అర్థచాన్తే, అవ
 సాయ - విరమ్య, శంసేత్ । అత్ర శ్రుతిః ॥ వా ॥ సంతతముత్తరమధర్మ
 మాలభేత, అర్థచాన్తస్తథాతి ॥ * ॥ ఇతిచ । పూర్వేణ ఘ్నగస్తేన ప్రణవా
 న్తేనోత్తరమధ్యర్థార్చిది, సస్తతమ్ - అవిచ్ఛిన్నమ్, అలభేత - అరభేత, రలయో
 రభేదః । ఏవం పూర్వాపరాధర్మకా, స్వధాతి - సవిధిసత్తీత్యర్థః । అథా

దుత్తకార్థచాన్తం వివిచిన్ధ్యాదితిసిన్ధుమ్ । తతాఽశ్వలాయనః । చా ।
ఉత్తరస్యాధర్వవ్యైతత్సన్తతమవస్యేత్ ॥ * ॥ అవపానంకుర్యాత్.

ప్రిప్రథమామన్వాహత్రిరుత్తమామితి ప్రాప్తంప్రతిపేదతి —

మూ — నాత్రాభ్యాసేనశంసేత్.

వ్యా — అత్రసూత్రమ్ ॥ చా ॥ పరాచానుశంసతి ॥ * ॥ ఇతి । ప
రాచా - పరావృత్య, ఏకవారమేవశంసేదిత్యర్థః । అగస్త్యిప్రథమామ
న్వాహత్రిరుత్తమామితి విధిః పరవిశేషణ విరహేణ కేవలంసామిధేన్యాది
శంసనవిధౌచరితార్థఇతినశ్రుతివిరోధ ఇత్యవిరోధం సూచయత్యత్రశబ్దః.

మూ — అపరేణ చితిముదగాయతాం స్త్రీనవటాభాన్వాఽత్మనస్సి
కతాశ్చ ప్రకీర్యాయుగ్భిరుద కుంభేరపఃపరిష్లావ్య తేష్వజ్ఞాతయః
“ అత్మన్వతీరేవతిః ” ఇతి, “ ఆప్యాయస్వమదింతమ ” ఇత్యనువా
కేన చోక్తక్రమేణ సన్యాహ్య,

వ్యా — ఉదగాయతా - దక్షిణత ఆరభ్యోత్తరతోదీర్ఘాః, అవ
టా - గర్తా, అయుగ్భిరితియుగ్మనిపేదః, తేనవకేనాప్యహం పరిష్లా
వనంభవతి, “ అదితిఃపాశా ” ఇతివద్భూమివచనస్యా వివక్షితత్వాత్ ।
అతఏవ హిశిష్టాపవమాచారన్తి । ఉక్తక్రమః - కనిష్ఠః ప్రథమమిత రేయథా
వృద్ధంకతావశ్యాద్దిత్యభిహితప్రకారః । అత్రసూత్రమ్ ॥ చా ॥ జఘనే
నదహన దేశముదీప్తిస్త్రసంకర్మాః కథాన్వాఽత్మభిసికతాభి శోచవ ప్రకీ
ర్యాయుగ్భిరుద కుమ్భేరపఃపరిష్లావ్యతాసు జ్ఞాతయస్సన్యాహన్తై “ అత్మ
న్వతీరేవతిః ” ఇతి, సామ్యాసన్యాహనమ్ ॥ * ॥ ఇతిచ । సామీ - “ ఆప్యాయ
స్వమదింతమ ” ఇత్యనువాకః “ ఆప్యాయస్వమదింతమసోమ ” ఇతిమ
న్త్రీలిక్లాత్ । అత్మభిసికతాభిరి ద్వితీయాథేతృతీయా, కిర తేస్సకర్తృక
త్వాత్ । కర్మాః - అవటః.

మూ — జఘనేన కర్మాఃవలాశ శాభేశమీశాభేవాప్రతిష్ఠాప్యదర్శ
మయేనకుల్బేనతయోరగ్రతోరణవద్భూత తయోర్మధ్యేన “ య
ద్యైదేవస్య ” ఇత్యుక్తక్రమేణ జ్ఞాతయోనిగోచ్ఛేయః.

వ్యా — అలలేన కుల్బేనేతి గ్రథాంతరే । తద్భూతత్వంసంభవే
చాభావః । కుల్బమ్ - రజ్జుః, ఉక్తక్రమః - కనిష్ఠప్రథమమిత్యాదిః ।

ప్రసూత్రమ్ || వా || జఘనేన కర్మాణః పరాశరాభే శమిశాభవా నిఘ్న
 వ్యతే దర్భకుయేన శుల్పేన సంబధ్య తే అంతరేణ వ్రసర్పన్తి “ య
 ద్వైదేవస్యసవితుః పవిత్రమ్ ” ఇతి || * || “ జఘనేన కర్షూః - కర్షూణాం
 సశ్చద్భాగే, నిఘ్నన్తి - ప్రతిస్తాపయన్తి, ఏతే - శాఖే, సమ్బధ్య - శా
 ఖయోరగ్రే శుల్పేన తోరణ వద్భధ్వా ” ఇతి భాష్యమ్ । తే అంతరేణ -
 తయోర్మధ్యేన, అంతరాంతరేణ యుక్తే ఇతి ద్వితీయా .

మూ — జఘన్యః గృతయోరంతరే గచ్ఛన్, “ యారాష్ట్రాత్ప
 న్నాత్ ” ఇతి శాఖే పుష్పిత్య విక్షిపేత్ .

వ్యా — అప్రసూత్రమ్ || వా || జఘన్య శ్శాఖేపుదస్యతి “ యా
 రాష్ట్రాత్పనాత్ ” || * || ఇతి । పుదస్యతి - పుష్పిత్య విక్షిపేదితి భాష్యమ్ ।
 అగ్రకర్తుశ్చ శాఖయోర్మధ్యే గమనస్య విద్యువానత్వాత్ “ యద్వైదే
 వస్య ” ఇతినున్త్రంజపీత్వా మధ్యేసర్పన్ “ యారాష్ట్రాత్పనాత్ ” ఇ
 తినున్త్రాన్తేభూమా నిఖాతేశాఖే ఉచ్ఛాయ శుల్పంభిత్వా దక్షిణస్యాంనై
 ముత్యాం వాదిశేషృథక్ పృథక్ ప్రాస్యేత్ .

మూ — అథసర్వేష్టాతయోపి “ ఉద్వయం తమసస్పరి ” ఇతి, “ త
 రణిః ” ఇత్యనువాకేనచ ఆదిత్యముపలిష్ఠేర్థః .

వ్యా — నను, “ ఉద్వయంతమసస్పరి ” ఇత్యాదిత్యముపస్థాయ, “ సౌ
 ర్యేణాదితోఽపస్థానమ్ ” ఇతిహిసూత్రం, కిమత్ర “ ఉద్వయమ్ - తరణిః ”
 ఇతి ద్వాభ్యాం జ్ఞాతయ ఉపలిష్ఠేర్థః ? ఆహువాస్వితగ్రా? నాద్యః,
 సూత్రేవ్యపస్థాయా అభావాత్, నద్వితీయః, అవగాహనేన సమానక
 ర్తృత్వావగతేః, “ ఆదిత్యముపస్థాయానవేక్షమాణా అపోఽవగాహ
 నై ” ఇత్యత్రబహువచన శ్రవణాత్ “ ఆదిత్యము పతిష్ఠనై ” ఇతి బోధా
 యనన్తరణాచ్చ । తేహి సర్వేపుష్పతిష్ఠైరన్నితిచేన్న, “ తాసుజ్ఞాతయ
 స్సక్తాహతే ” ఇత్యత్రాపి మున్త్రీద్వయ వ్రసక్తేః । “ అశ్వన్వతీరేవతీః ”
 ఇతిత్తురణాన్న సౌమ్యమున్త్రీప్రసక్త ఇతిచేర్రహి “ ఉపతిష్ఠన్త ఉద్వయ
 న్తమసస్పరి ” ఇతి, “ ఉద్వయంతమసస్పరీత్యాదిత్యముపస్థాయ ” ఇతిచ
 త్తురణాన్నసౌర్యమున్త్రీప్రసక్త ఇతిహాపి సమానమ్ । వక్తవ్యోవాచికేషు,
 నిక్షిప్తాభావాత్ । జ్ఞాతీనామ్ “ తరణిః ” ఇత్యుపస్థానమవిరుద్ధమితిచేన్న,

సజ్జాహనేపి సామ్యమన్త్రప్రసక్తేః । బాధమితీచేన్న, మహామవచ్ఛా
ర్గప్రేమాపస్థానాదిమన్త్రాణాం కర్తృకవక్తృత్వదృష్టైః । ప్రేతకర్మణః
త్రిధీనత్వాత్తన్నిబద్ధనమన్త్రేషు దాహమన్త్రీశ్వజ్ఞాతీనామనధికారి
త్వేన తన్నివృత్తావపి శంసనాదౌ విరోధప్రసక్తోదుర్వారస్యాత్, యథా
ధూన్వనాదౌ । మైవమ్, “ అగ్నేనముపతిష్ఠతే - పరాచానుశంసతి ” ఇ
త్యేకవచనప్రయోగాజ్ఞాతీనాంతయోరప్రసక్తేః । నను తహి, “ దక్షిణా
శిరసం దర్శేషుసంవేశయన్తి సర్వస్యప్రతీశీవరీతి ” ఇతిబహువచనప్రయో
గాత్సర్వేషాంసంవేశనమన్త్రప్రసక్త్యితిచేన్న, సంవేశనబహుశ్వాభిప్రాయే
ణతత్ప్రయోగాత్, సర్వేషుసంవేశనేష్విత్కృత్యా తదభిప్రాయావగ
తేః । యద్వా, ప్రేతసంవేశనస్యకర్తురేకస్యచశ్మకశ్వాభిప్రాయేణతగ్ని
యోగఇతి నశ్చిద్విరోధః । నన్వేనమపి సర్వేషాంమన్త్రాణాంకర్తృకవ
క్తృత్వంప్రసజ్యేత, వ్యవస్థాపిరహాత్ । మైవమ్, సూత్రే వ్యవస్థాయావి
ద్యమానత్వాత్ । తథాహి — “ ఏకవాససాదక్షిణానైశపత్రా - జ్ఞా
తయోఽన్వారభవై - తానుజ్ఞాగియస్సగ్నాహవై ” ఇత్యాదిభిష్ఠాన్వనా
దీనాంజ్ఞాతీనధికృత్య విహితత్వాత్తాని జ్ఞాతీనామపిభవన్తి । అదిత్యోపస్థాన
స్య అవగాహనైవ సమానకర్తృత్వావగమాత్సూత్రాన్తరైబహువచనదర్శ
నాచ్చ తదపితేషాంసమన్త్రీకంభవతి । కింఞ్చ, “ దక్షిణైకగ్లేజవతి - స్రువా
హనాతీజ్ఞా - హయాతి - అగ్నేనముపతిష్ఠతే - అగ్నేనముపతిష్ఠతే ” ఇత్యాదిషు
కర్తృకాధికారిత్వాభిప్రాయేణ ఏకవచనప్రయోగాత్కర్తృక ఏవ కర్తృస
మన్త్రీకంకుర్యాదితినిరవధ్యమ్ .

మూ — అయోగవీతంకెచిదాచరన్తి,

వ్యా — కింయుక్తమ్? బోధాయనవృత్తౌ తథాదర్శనాదుపవీతమితిచే
న్న, ప్రేతకర్మాన్వహితత్వేన ప్రాచీనావీతవైవయుక్తత్వాత్, సూ
త్రభాష్యకారాభ్యామనుక్తేశ్చ । నను, ఉపస్థానమన్త్రీస్యప్రార్థనాప
రత్వామపవీతమేవయుక్తమితీచేన్న, “ అశ్వన్వతీరేవతీ - యద్వేదేవస్య
యా రాష్ట్రాత్పన్నాత్ ” ఇత్యాదిమన్త్రాణామపి తథాత్వేనోపవీతప్ర
సక్తేః । బోధాయనీయేతు, స్నానోదకదానాన్తప్రేతకర్మత్యానన్తరమేవా
దిత్యోపస్థానవిధానాద్బోధాయనీయావాంతమ్యుక్తమ్ “ నామగ్రహంత్ర

దుష్కముత్సించోర్తిర్యాచమ్యాదిత్యముపతిష్ఠతః ఉద్వయం తమసస్పరీతి " ఇతిహి తత్సూత్రమ్ । యద్యపువవీతప్రసజ్ఞో నాస్తి తథాపి తద్వృత్తివ శాస్త్రథాఽఽచరన్తి । " యజ్ఞోపవీతీ పరిషత్ప్రదక్షిణం కృత్వాఽఽదిత్య ముపతిష్ఠత ఉద్వయస్తమసస్పరీతి " ఇతిహి తద్వృత్తిః ।

మూ — శ్మశానమనవేక్షమాణా అపోగత్వాకేశాః ప్రకీర్యపాంసూ నోప్యాతురవ్యజ్ఞానాది కృత్వా " థాతా పునాతు సవితా పునాతు " ఇతి, " ఈయష్టేయే " ఇత్యనువాక క్రమేణోక్తక్రమేణ స్నానంకుర్యుః.

వ్యా — ఉక్తక్రమః - కనిష్ఠస్థప్రథమమిత్యాదిః । ఇదహయన్తమ్ " య వీయాన్యవీయాన్మాన్వరం సన్దాహతే " ఇతి బోధాయనీయే దర్శనాత్, నితశ్చ ధాన్వనాదివృత్తి అయమేవ క్రమః । తన్న, " అనుపూర్వా ఇతరే " ఇత్యప్రాకం విశేషశ్రవణాద్భాష్యకార ప్రామాణ్యాచ్చ సపవక్ర మః । కింఞ్చ, అత్రకేశప్రసారణ పాంస్వావపనయోలోకకేక్యదిత్యమాచారాభావేఽపి నశాస్త్రీహతిః । అత్రసూత్రమ్ " అనవేక్షమాణా అపోఽవగాహస్తే కేశాః ప్రకీర్య పాంసూనోప్య " ఇతి । " థాతా పునాతు సవితా పునాతు - ఈయష్టేయే " ఇత్యవగాహనమితిచ । ఇతఃపరం బ్రహ్మ మేధాగ్ధేనవిశేషః । " సమానమత ఉద్వం పైతృమేధిక మాయవోదన ప్రాశనాత్తా పరంబ్రహ్మేత్యాచక్షతే " ఇతి సూత్రమ్ । అపామవగాహనాదూర్ధ్వం పైతృమేధికముదక దానాస్థిసంఖ్యాయనాదిశాన్తిః ఘోషామాస్తంసమమేవేత్యర్థః ।

మూ — యద్యజ్ఞాతయోవాహ శాన్సఖాం పరీత్య ప్రణమ్యానుజ్ఞప్తాః కాలశేషం బహిర్వాసం పశ్చిగవ్యప్రాశనం కృచ్ఛపాదం చాదరేయః ।

వ్యా — అత్రవృద్ధహరీతః ॥ శ్లో ॥ స్రాయశ్చిత్తాదికం కార్యం బ్రహ్మణా నామనుజ్ఞయా । తేనశుద్ధిరువాప్నోతి నాన్యథా శుభ్యతేతతః ॥ * ॥ భరద్వాజః ॥ శ్లో ॥ అగోత్రిణామబధూవాం సజ్యోతిరశుచిర్భవేత్ ॥ * ॥ హరీతః ॥ చా ॥ కవన్ముగోగ్రామం నవ్రవి శేయూరానక్షత్ర దశానా, ద్రాత్రాచాదిత్యస్య దర్శనాత్తతశ్శుద్ధాః ॥ * ॥ దిక్షాశేక్వరేష ॥ శ్లో ॥

కృత్యపాదోనపిణ్డస్య ప్రైతనిహారణేకృతే అజ్ఞానాదుపవాసస్సాదృశ
క్తాస్తానమమ్యతే || * || అగ్రశనస్పశా నిహారశబ్దయోః ప్రైతహ
వదహనాలజరణాన్యర్థః । స్మృత్యంతరేవ । శ్లో || సజ్యోతిస్తు బహిర్వా
సా రాత్రా నక్షత్రదర్శనాత్ । ప్రాశయేత్పిశ్చగవ్యం చ బ్రాహ్మణై
స్సప్తివచయేత్ || * || దేవలః || శ్లో || విహితంతునపిణ్డానాం ప్రైతని
హారణాదికమ్ । తేషాంకరోతి యదకశ్చిత్తస్యాధిక్యం నవిద్యతే || * ||
అధిక్యమ్ - కృచ్ఛాచరితరాది .

బహిర్వాసస్తు భవత్యేవ , తదాహ —

మూ — బహిర్వాసమాత్రం జ్ఞాతయః ।

వ్యా — ఆచరేయిరితి పూర్వేణ సన్బంధః । మాతృచా పిశ్చగవ్య
ప్రాశన స్సప్తివచన కృచ్ఛాచరితరాసః । అత్రాశ్వలాయనః || వా ||
ఆర్థాగి వాసాంసి పరిధాయ సకృదేతాన్యాపీజ్యోద్గతాని వివజ్ఞానత
ఆనక్షత్రదర్శనాదాదిత్యస్యవాద్యశ్యమానేదృశ్యమానే ప్రవిశేయః
కన్యప్రథమాజ్యేష్ఠజఘన్యాః || * || ఇతి .

మూ — నిర్దితప్రైత నిహారేకృత్యశాస్త్రాధికః ।

వ్యా — బహిర్వాస సపిశ్చగవ్య ప్రాశనాదికం చస్సముచ్చిన్నోతి ।
ఆత్రపరాశరః || శ్లో || గోభిహారం జలోద్భవైబ్రాహ్మణేనచపాతితమ్ ।
తంస్పృశన్తితు విస్రాయే వొధారశ్చగ్ని దాయకాః || తత్తకృచ్ఛగ్ని
శుభ్యన్తి పరాశర వచోయథా || * || హరితః || శ్లో || బ్రాహ్మణేన వధే
ప్రాప్తై చక్షాలస్య కరేణవా । ఆశ్చనా శస్త్రేపాతైవా శూద్రవర్జాహ
యేద్విజమ్ || ప్రాజాపత్యోభవేగ్మశ్చ సపిణ్డానాం విధిఃప్రకః || * ||
బృహస్పతిశ్చ || శ్లో || విషోద్భవన శస్త్రాద్వైర్యస్త్వాత్తానంప్రమాప
యేత్ । మృతోఽమేధ్యేన లేప్తవ్యో నాగ్నిసంసారమర్హతి || పాశచ్ఛే
దాతుయస్తస్య వొధారశ్చగ్నిదస్తథా । అతికృచ్ఛగ్నిశుభ్యన్తి దాహ
కశ్చ నరాధమః || * || సమస్త్రీకామస్త్రీక దాహభేదాన్నిదదాహ
కభేదోద్రవ్యవ్యః । బుద్ధిపూర్వాబుద్ధిపూర్వ విషయభేదేన ప్రాయశ్చిత్త
విశేషోఽస్మాభిరాశౌ వశతకన్యాభ్యానే ప్రవశ్యేతథ్యకుప్రవరభ్యతే ।

మూ — యత్త్యకాధిష్టారే సద్యశ్చుద్ధిర్మహాఫలం చ .

వాక్య — అత్ర ప్రకాశరః ॥ శ్లో ॥ దుష్కృతస్థునుహృత్పత్ర ధవదార
గృహవాణ్మీ తమ్ । అనాథం బ్రాహ్మణం ప్రేతం యేవహ నిద్విజాతయః ॥
పదేతదేయజ్ఞఫలమానుపూర్వాన్యభన్తితే ॥ * ॥ పృథ్వీవ్రతేచ ॥ శ్లో ॥
సన్యాసి నాంతు సంసగర్తుర్నాశౌచం నోదకక్రియా । అశ్వమేధ ఫలం త
స్య భవేన్నాస్యత్ర సంతయః ॥ * ॥

మూ — హీనవర్ణః పస్పర్శనే తజ్జాత్యుక్తమాశౌచంచ .

వాక్య — హీనవర్ణః - బ్రాహ్మణస్య క్షత్రియాదిః , క్షత్రియస్య వై
శ్యాదిః , వైశ్యస్యశూద్రః । ఉపస్పర్శనమత్ర దహన వహనాలజర
ణాది తజ్జాత్యుక్తమ్ । యద్యజ్ఞాతీయం శవం నిర్ధరతి తత్తచ్చపజాత్యుక్తం
నిహార్తురాశౌచమ్ । అత్ర గౌతమః ॥ వా ॥ అవరశ్చేద్వర్ణగపూర్వం
గ్రామమపస్పృశేత్పూర్వోవాఽవరం తత్ర శవోక్తమాశౌచమ్ ॥ * ॥ చ
శబ్దాద్భహిర్వాస పశ్చిగవ్యప్రాశన కృచ్ఛాచరణంచ । అత్ర గోబలీ
వర్తన్యాయేన “ యద్యజ్ఞాతయోవాహకాః ” ఇత్యాదిసూత్రత్రయం సజాతీ
యం ద్రష్టవ్యమ్ । తచ్చ బహిర్వాస గ్రామవాస ప్రేతాన్న భోజనా
ది భేదేనాశౌచాది వైషమ్యమాశౌచ శతకే తద్వ్యాఖ్యానేచ స్పష్టమ్ .

మూ — భృతిగ్రహణేతు సవర్ణస్య స్వజాత్యుక్తమన్యస్య తత్తజ్జా
త్యుక్తాద్విగుణమాశౌచంచ .

వాక్య — భృతిం గృహీత్వా బ్రాహ్మణశవనిహారే బ్రాహ్మణస్య ద
శరాత్రమ్ । ఏవం క్షత్రియాదిష్వపి । క్షత్రియాదిశవనిహారే బ్రాహ్మణ
స్య క్షత్రియాది జాత్యుక్తాశౌచాద్విగుణమ్ । “ షోడశరాత్రం క్షత్రియ
స్య వింశతి రాత్రం వైశ్యస్య మాసం శూద్రస్య ” ఇతివైతీనస్యాదిభిస్త
త్తజ్జాత్యుక్తాద్విగుణం ద్వాత్రింశాదిదినాన్యాశౌచం భవతీత్యర్థః । క్షత్రి
యాదౌ ద్వాదశాహాది పృథగనుభిషిక్త క్షత్రియాది విషయత్వేన వ్యవస్థి
తమ్ । అత్ర గౌతమః ॥ వా ॥ ప్రాణిపస్పర్శనే దశరాత్రమాశౌచమభిసన్ధా
యచేదుక్తం వైశ్యశూద్రయోః ॥ * ॥ అభిసన్ధాయ - దృష్టమజ్జీకృత్య, బ్రా
హ్మణస్య బ్రాహ్మణశవనిహారవిషయమిదమ్ । ఉక్తమ్ - “ శ్లో ॥ వైశ్యవిం
శతిరాత్రం స్యాద్విషంశూద్రైరుశుద్ధయే ॥ ” ఇతి హరితాదిగరుక్తం స్యాదిత్య
ర్థః । హరితశ్చ ॥ శ్లో ॥ అవరశ్చేద్వర్ణం వరాం వరోనావ్యవరంయది । వహే

చభవదాశౌచం దృష్టార్థే ద్విగుణంభవత్ || * || ఇతి । శవవత్ శవజా
త్యుక్తవత్ । తథావృద్ధపరాశరః || శ్లో || యోఽనవగ్ధమమూల్యేన నీత్వా
ప్రేతందహేన్నరః । ఆశౌచంతుభవేత్తస్య ప్రేతజాతినమంతదా || * ||

మూ — యో హీనజాత్యైర్ధ్వదైహికంకుర్యాన్నచ స్వయం హీనజాతి
స్సన్యత్ .

వ్యా — మరీచిః || శ్లో || విప్రాదిహీనవణాస్య యగకుర్యావృద్ధ
దైహికమ్ । తత్తద్వణమసౌయాయాదిహలోకేపరత్రచ || * ||

మూ — ప్రాగువనయనాతగ్నాబాలయోః “ అస్తాత్వనాధిజాతో
స్యయంత్యత్ ” ఇతినుద్యైజ్ఞేవ దాహూనానన్యత్పశ్యతువర
స్తాచ్చ కర్మన్యయోగవ్యవచ్ఛేదాత్ .

వ్యా — వివాహ ఏవకన్యాయా ఉపనయనమ్, “ || శ్లో || వైవాహి
కోవిధిః స్త్రీణామావనాయనికఃస్మృతః । ” ఇతిమనుస్మృతేః । అత్రసూత్ర
మ్ || వా || అనుపేతా కన్యాశ్చ పునర్దహన మద్యైజ్ఞేవదహేయః || * ||
ఇతి । “ అత్రావధారణేన దాహంత్రాక్త నంచోపరితనంచోపస్థానాంతం
కర్మనాస్తీత్యర్థోదశితః ” ఇతి భాష్యేభాషితమ్ .

అత్రాపిభూసంసారాదికమవిరుద్ధంచేత్సాహభావ్యం తదాహ—

మూ — అత్రాపి భూసంసారోహిరణ్యశకలనిధానంనావిరుద్ధమ్ .

వ్యా — అత్రాపి - కన్యానుపనీత విషయేపి । ఇదమయుక్తమ్, అన్య
యోగవ్యవచ్ఛేదాదిత్యుక్తేః । మైవమ్, దాహమస్త్రీవ్యతిరిక్తమస్త్రీయో
గనిషేధాత్ । తహింసరవంతూష్ణం ప్రసజ్యతేఇతిచేన్న, బాష్యవిరోధా
దాచారాభావాచ్చ । విధౌచ || వా || అనుపనీతానాం కుమారీణాంసవ్య
ర్జన దహనేనమస్త్రీకేకుర్యాత్ || * || అస్తాకంతుతూష్ణమేవ సవ్యర్జనమ్ .

మూ — దాహనిబద్ధనత్వాత్పిష్టోదక దానంకార్యమ్ .

వ్యా — దాహనిబద్ధనత్వం దాహన్వయవ్యతిరేకానువిధాయిత్యమ్,
“ ఉదక గ్రహణం తతాసహచర్యాదగ్నిసంసారతస్య ” ఇతివిజ్ఞానేశ్వరే
ణసాహచర్యశబ్దప్రయోగాత్ । స్మృతినన్ద్రాహేచ || శ్లో || దాహదేవోదకం
పిష్టంపశ్చ మాభ్యాదిసంశ్చయః || * || అభిష్టాదర్శేచ || శ్లో || అగ్నివానం
సూతసోక్తాపిష్టదానోదకక్రియా || * || అతోదాహేనత్యేవోదకంసా

వ్యక్తిసిద్ధిమ్.

అత్ర దాహనిన త్యాగానాం విషయభేదేన వ్యవస్థామాహ —

మూ — ప్రార్థనాహోత్సృతం బాలం సంస్థాప్యలంకత్య ఘృతేనా
భ్యజ్యనిఖనే తతోర్వాగ్దస్తజననాన్నిఖనేద్దహేద్వా । తతశ్చ
లాత్త్రిసహేద్వా పూర్వంనిఖనేద్దహేదరణ్యేకాష్టవత్త్రిపేద్వా
నాశ్రునినత్యాగయోరుదకమ్ .

వ్యా — తతః - దశాహోమాధ్యమ్, తతః - దస్తజననాత్పరమ్ । అత్ర
యాజ్ఞవల్క్యః ॥ ౧ ॥ ఉపనిషద్వాషికంప్రేతం నిఖనేన్నోదకంతతః ।
ఆత్మశానాదనువ్రజ్య ఇతరోజ్ఞాతిభిర్భృగః ॥ యచుసూక్తంతథాగా ధాం
జవద్భిలౌకికాగ్నినా । సద్ధవ్య ఉపేతశ్చ దాహితాగ్నౌవృతా
భవత్ ॥ * ॥ ఇతరః - ఉపనిషద్వాషికాదితరః పూణ్యదివషణః ।
అయం జ్ఞాతిభిస్సపితృస్సమానోదతైశ్చ జ్యేష్ఠపురస్కరైః శ్మశానపర్యవ్రమ
సుగస్తవ్యః । ఉపసీస్తు ఆహితాగ్నేః, ఆవృతా - దాహప్రక్రియయా,
స్వగృహ్యాక్త విధినా లౌకికేనైవాగ్నినాదధవ్యః । అర్థవత్, ప్రయో
జనవత్ । అయమధః — యద్యస్యస్తదావారం కార్యరూపం ప్రయోజ
నం సన్భవతి భూమిజోషణస్రాక్షణాది తమపాదేయమ్, యత్పునస్తుప్త
ప్రయోజనం పాత్రప్రయోగాది తన్నివర్తతే; అనాహితాగ్నిరేకేనేత్యు
పపాదితాగ్నికాగ్నివిధానాదనాహితాగ్నేశ్చ స్వగృహ్యేగ్నివిధానాచ్చ
పహృతప్రయోజనత్వేనాహవనీయాదేరపి నివృత్తిరతి । మనుశ్చ ॥ ౧ ॥
నాత్రివషణస్య కర్తవ్యా బాధతైరుదకశ్రీయా । జాతదస్తవ్యవా కుర్యా
న్నాన్నివాపి కృతేనతి ॥ * ॥ లోకాక్షిశ్చ ॥ ౧ ॥ తూష్ణీమేవోదకంకు
ర్యాత్తూష్ణీం సంసారమేవచ । సర్వేషాం కృతచాలానామన్యత్రాప్రీచ్ఛ
యాద్వయమ్ ॥ * ॥ అత్రవిజ్ఞానైశ్వరః ॥ వా ॥ ఉదకగ్రహణం సాహ
చర్యాదగ్నిసంసారస్యాపుష్పలక్షణమ్, నాత్రివషణస్యేతివచనాతుక
లభర్తాపేక్షయా చూడోత్కర్షేఽపి వషణత్రయామాధ్యమగుర్విదకదా
శాది నియమోఽవగమ్యతే, లోకాక్షివచనాద్వర్తత్రయాత్ప్రీగపి కృ
తచాలస్య తయోర్నియమశ్చతి వివేచనీయమ్, చాలకమోత్తరకాలం ని
యమేనాగ్నౌదకదానం కాయమ్, అన్యత్రాపి - వామకరణామాధ్యం

కృతచారేఽపి, ఇచ్చయా - ప్రతాభ్యుదయ కామనయా, ద్వయైశ్చ -
అన్యుదక దానాత్మకమ్, తూష్ణిం కార్యమ్, ననియమేనేతి వికల్పః ॥*॥
ఇతి । ఊనద్వివాహికమితి సంసారస్య కాలనిబంధనత్వమ్, సర్వేషాంకృ
తచాలానామితి చాలనిబంధనత్వంచ స్మర్యతే; తదవలంబ్యనేనచాలాత్త్రి
వక్ష్యాద్యేతుక్తమ్ । తతశ్చ ఏకాదశాహామూర్ధ్వం చాలాదర్వాక్ష్యననందా
హస్త్యాగశ్చ త్రయం విహితమ్, తత్రాననత్యాగయోరుదకదానం నా
ప్త్యైవ । యథామనుః ॥ శ్లో ॥ ఊనద్వివాహికం ప్రేతం నిదభ్యురాచివ
వాబహిః । అలంకృత్యశుచౌభూమావస్థిసంభవ్యాయనావృతే ॥ నాన్యకా
ర్యోఽగ్నిసంసారో నచకార్యోదకక్రియా । అరణ్యే కాస్తవశ్చ్యైశ్చ్యైశ్చాన్య
క్షిపేత్త్రిహమేవచ ॥ * ॥ తం గన్ధమాల్యాభిరలంకృత్య త్తశానా
దన్యత్రాస్థిసంభవ్యాయన రహితాయాం శుచౌభూమా గ్రామాద్భూమిర్నిఖ
నేదత్యర్థః । అత్ర త్యాగస్య పృథక్సంసారత్వం విజ్ఞానైశ్చరో నన్యుచ్య
తి । ఏవంహి సతస్సార్థమాహ । అరణ్యే కాస్తవశ్చ్యైశ్చ్యైశ్చాన్యాయమర్థః—
యథాఽరణ్యే కాస్తంశ్యైశ్చ్యైశ్చాన్యాయమర్థః । నిధోనద్వివాహికు
పి భాతాయాం భూమా పరిత్యజ్య నిద్విషయత్రాధాన్యైశ్చ్యైశ్చాన్యాయమర్థః—
దాసేనైర్భవితవ్యమిత్యాచారాది ప్రాప్తత్రాధాన్యభావోఽనేన నిష్కృత్యై
నసూచ్యతేఇతి । యనుః ॥ శ్లో ॥ ఊనద్వివాహికం ప్రేతం ఘృతాక్తం
నిఖనేచ్ఛువి । యమగాధాం గాయమానో యమసూక్తమసుప్తరత్ ॥ * ॥
“ పరేయువాంసమ్ ” ఇత్యాది యమసూక్తమ్, యమవైవత్యాశ్చ గా
ధాః, తజ్జపస్తూపశీతవిషయః, “ యమసూక్తం తథాగాధాం జపద్భిర్దౌ
కికాగ్నినా । సదగ్రవృణోపేతశ్చేత్ ” ఇతియాజ్ఞవల్క్యస్మృతేః ।

ఇదమాహ—

మూ — ఊహాపనీతానాం విధివత్పితృమేధః ।

వ్యా — అత్రసూత్రమ్ “సోఽయమేవం విహితపనానాహితాగ్నేః
పాత్రవయేష్టకావజ్ఞమ్ ” ఇతి, “ అభైకేహం కున్భునిధానాన్తమ్ ”
ఇతి, “ అనాహితాగ్నే స్త్రియాశ్చ ” ఇతి, “ స్త్రియాశ్చ దహన
కల్పేనకల్పరత్ ” ఇతిచ । సోయమితి, “ ఆధాతఃపైతృమేధికం దహ
నన్ ” ఇత్యాదితోక్తపితృమేధఇత్యర్థః । సతుపాత్రవయేష్టకావజ్ఞమా
హితాగ్నేర్దాహప్రకారేణానాహితాగ్నేర్విహితఇత్యర్థః ।

నను, “ప్రియాత్వైవమ్” ఇతిపితృమేధోనిర్దిష్టః, “ఉనద్వి
వార్తికమ్” “నాత్రివర్షస్య” ఇతిచ దాహువానిషిధ్యతే, త్రివర్షాత్పు
ర్వమూఢాఽయాఃకథంసంసారఇత్యత్రాహ —

మూ — నాత్రవయఃకారణమ్.

వ్యా — ఉఢా విషయే వయఃకారణం నభవతి । అత్ర స్మృత్యంతర
మ్ ॥ శ్లో ॥ త్రివర్షాత్పూర్వీర్పివాహేఽపి మరణం యాతకన్యకా । నిఖనే
ద్వాక్షిపేద్వాపి పునస్సంసారమర్హతి ॥ * ॥

అనాశ్రమిత్యేవాశ్రమకర్తా నశికారాద్విధవావిధురయోర్విధివద్దా
హచోద్యం నిరస్యతి —

మూ — విధవానాం విధురాణాంచ,

వ్యా — విధివత్పితృమేధఇతిచ కారేణానుకృత్యతే । అత్రసూత్రమ్ ।
॥ చా ॥ యద్యహితాగ్నిరుత్పన్నాగ్నిర్విచిన్నాగ్నిర్విధురాగ్నిర్వాప్త
మీయేత - ప్రేతేమాత్యా ఇత్యేతదాది కర్తృప్రతిపాద్యతే ॥*॥ ఇతి । “శ్లో ॥
సద్ధవ్యఉపేతశ్చేదాహితాగ్నివృత్తార్థవత్ ।” ఇతి యాజ్ఞవల్క్యః ।
అహితాగ్నిర్విధురశ్చేదగ్నిత్రయముత్పాద్య విధివద్దాహఃకార్యః, అనా
హితాగ్నేస్తు ఉత్పన్నేనైతి భేదః, ప్రేతేమాత్యాఇత్యాది సమానముభ
యోః । నన్వాహితాగ్నేర్విద్యోతాత్పదన వదనాహితాగ్నేరప్య
పాసనాగ్నిముత్పాద్య తేనైవ దాహఃకార్యఇతిచేన్న, “నతమన్యేనత్రై
తాగ్నిభ్యోదహంతీతి విజ్ఞాయతే చాధానప్రభృతి యజమానపవాగ్నయో
భవంతీతివిజ్ఞాయతే” ఇతి సూత్రకారేణ తత్రహేతూపన్యాసాత్తైతాగ్ని
వ్యతిరిక్తాగ్నినాదాహనిషేధాచ్చ తస్య, తమ్యక్తమ్, విధురస్యానాహితా
గ్నేస్తుతథావిధిభావా జ్ఞాతికాగ్నివిధానాచ్చ । తథావక్ష్యతే.

మూ — సజలంపిష్టోదక రానాదౌ లిక్లభేదః స్త్రీణాం నమస్త్రై
షు లిక్లభేదః, శవపరత్వాత్తేహమ్.

వ్యా — అస్యఃప్రేతకర్త, ఇమాంపితృమేధకర్తణా, అస్త్యేప్రేతా
యై, ఇత్యాదిషు లిక్లభేదః, “మైనమగ్నై” ఇత్యాదౌ లిక్లభేదోనాస్తీత్య
ర్థః । “శవపరత్వాత్తేహం మన్త్రీణామ్” ఇతిభాష్యమ్ ॥ అత్రసూ
త్రమ్ । చా । ప్రియాత్వైవం పుంలిక్లవవనవజమ్ ॥ * ॥ ఇతి ।

విషయవ్యవస్థయాఽగ్నిభేదమాహ —

మూ — ఆహితాగ్నిం త్రిభిర్గ్నిభిర్దాహేన్యవ్యగ్ని నాఽవాహితా

గ్నిం కన్యామనుషసీతం విధవాంవిధురం లోకికేనేతిమనుష్యధ్యాయా
జ్ఞవల్క్యః, నిర్వణ్యేన పత్నీముత్తపనేనేతరానిత్యావస్తహుః, ద
భాముష్టిత్రమేణ క్రమాత్ప్రవర్తితోగ్నిరుత్తపనాగ్నిః, విధవా
విధురానుషసీతానుత్తపనాదిభిరిశ్యేకే.

వ్యా — అశ్రబాధాయనః ॥ వా ॥ ఆహితాగ్నిమగ్నిభిర్దహతి యజ్ఞ
పాత్రైశ్చ శృహస్థపాపాసనాగ్నినాబ్రహ్మచారిణం కపాలాగ్నినాఽన్య
నుత్తపనేన ॥ * ॥ అశ్రగృహస్థగృహణాద్విధురస్యోపాసనాగ్ని ప్రసన్యో
గర్భస్రావగతః ॥ హనుష్యధ్యాయజ్ఞవల్క్యవ ॥ శ్లో ॥ ఆహితాగ్నిర్దా
న్యాయందద్ధవ్యః స్త్రిభిర్గ్నిభిః । అనాహితాగ్ని రేకేన లోకికేనేతరేజ
నాః ॥ * ॥ ఇతరే - అనుషసీతానూథావిధురవిధవాదయః । లోకికాగ్నిగృహ
ణేవజ్ఞానాహ దేవలః ॥ శ్లో ॥ చడ్డాలాగ్నిరమేధ్యాగ్ని సుసృతకాగ్నిశ్చ
కర్హిచిత్ । పతితాగ్ని శ్చితాగ్నిశ్చనశిష్టగృహణోచితః ॥ * ॥ అమేధ్యా
గ్నిః - షణ్ణపాషణ్ణపతిత వ్రాత్యాద్యగ్నిః । స్మృత్యంతరేవ ॥ శ్లో ॥ కన్యా
మనుషసీతంచ అస్తాత్వమితిమన్త్రితః । లోకికేన దహేదేతా పుష్టపైవా
గ్నినాఽధవా ॥ * ॥ విభోచ ॥ వా ॥ కపాలసాన్తపనాగ్నోరన్యతరాగ్ని
నాబ్రహ్మచారిణం కపాలసాన్తపనీయోత్తపనీయేనేతరాన్ స్త్రియంచ ॥ * ॥
నాస్తాకం స్వల్పోపి వికల్పఃకల్పతే “దేహసనేనాహితాగ్నిందహన్తినిర్వ
ణ్యేన పత్నీముత్తపనెనేతరాన్ ” ఇత్యస్తాకమవిశేషేణ స్మరణాత్ । అశ్ర
యది జాతారణిర్నాస్త్యుత్తపనెనైవ దాహః పత్యాస్త్యుత్తపద్భవేతు మధి
తేనైవ తాందహోత్తస్యాగ్నిసమూద్య కార్యమాత్రార్థత్వేనోత్పత్తేః ।
ఉత్తపనీయః - “ ॥ శ్లో ॥ దర్భేష్యగ్నింసమారోప్యపునర్దర్భమ సంస్థితః ।
పునర్ముఃస్త్వంతరానూథా వహ్నిరుత్తపనాహ్వయః । ” ఇత్యుక్తలక్షణం । ఆ
తోబ్రహ్మచారి విధురాదీనుత్తపనేనైవ దహేన్నాగ్నింతరేణేత్యావస్తమి
నామయంఘ్రావళః .

మూ — పూర్వమృతాం పత్నీమాపాసనాగ్నినా దహేదగ్నిహవా

త్రేణవా .

వాక్య — అత్ర సూత్రమ్ । వా । తయోర్ధ్వపూర్వం మ్రియేత య
జమానః పత్నీ వాతప్యాగ్ని త్రయేణ పితృ మేధస్సం పద్యతే యః పశ్చాత్త
స్యాపాననేన ॥ * ॥ ఇతి । యాజ్ఞవల్క్యశ్చ ॥ శ్లో ॥ దాహయిత్యా
గ్ని హూత్రేణ స్త్రీయం వృత్తవతీం పతిః । ఆహారే ద్విధివద్దారా నగ్నిం త్రే
పావిలన్పుయన్ ॥ * ॥ శ్చుత్యంతరేచ ॥ శ్లో ॥ పత్యోరేకాయ దిమృతా
తాం దద్వాస్త్యర్తవహ్నినా । ఆదధీతాన్యయా సాధన్ మాధాన విధినా గృ
హీ ॥ * ॥ అతస్త్వస్త్యాద్వాపత్న్యవ్తరాద్వాపూర్వం మృతాం భార్యా మనా
హితాగ్నిరౌపాసనాగ్నినా దహేద్దగ్ని హూత్రేణాహితాగ్నిరితి సిద్ధమ్ ।

అత్ర విశేషమాహ —

మూ — “నాగ్ని హూత్రేణ దహేదనధికృతాం కనిష్ఠాం శబ్దాతాం
జ్యేష్ఠాంచ” ఇతి దేవలః ।

వాక్య — “ ॥ శ్లో ॥ ద్వితీయాం వైత తయో భార్యాం దహేద్వైతాని
కాగ్నిభిః । తిష్ఠన్త్యాం ప్రథమాయాం తు సురాపానసమంహితత్ । ” తథా
“ ॥ శ్లో ॥ మృతాయాం తు ద్వితీయాం యోగ్ని హూత్రం సముత్సృ
జేత్ । బ్రహ్మార్ష్యంతం విజానీయా ద్యశ్చ కామాత్సముత్సృజేత్ ॥ ” ఇ
దం వచనద్వయం శబ్దాత స్త్రీ విషయమ్, ఆధానానధికృత స్త్రీ విషయం
వేది వ్యాఖ్యాతం విజ్ఞానేశ్వరేణ । యత్తు భరద్వాజోక్తమ్ ॥ వా ॥ యజమాన
స్త్రీవాగ్నిత్రయమ్ ॥ * ॥ ఇతి, యచ్ఛ్రవిష్ణుక్తమ్ ॥ శ్లో ॥ మృతాయామపి
భార్యాయాం వైతానాగ్నిం తు నత్యజేత్ । ఉపాధినాపి తతర్కయావజ్జీ
వంసమాచరేత్ ॥ అన్యేకుశమయీం భార్యాం కృత్వా తు గృహ మేధినః ।
అగ్ని హూత్రముపాసనైయావజ్జీవమతన్నిరీతాః ॥ * ॥ ఇతి తద్వయముక్తవిష
యమేవ, అన్యథా “ యః పూర్వం మ్రియేత ” “ స్త్రీయం వృత్తవతీమ్ ”
ఇత్యాది వచనవిరోధస్సాన్యత్ । అత్ర వృద్ధమనుః ॥ శ్లో ॥ బహుపత్నీక ప
తే తు జ్యేష్ఠా చేత్పూర్వమారిణీ । తాం దహేద్దగ్ని హూత్రేణ నిర్వధ్యైవ తథే
తరాః ॥ * ॥ అత్ర “ స్త్రీయాం త్రైవమ్ ” ఇతి మన్తవత్పితృమేధాతిదేశా
త్, “ ॥ శ్లో ॥ గర్భాధానాది సంసారాః కార్యా మన్తవిధానతః ॥ శ్లో ॥
స్త్రీణాం మన్తవిధానతః కార్యా యథాకాలం యథావిధి ॥ శ్లో ॥ ధూష్ణీమే
తాః క్రియాన్త్రీణాం విజాహస్తు సమన్తరికః । ” ఇతి నారదీయ యాజ్ఞ

వల్కాది వచనంబివాహవ్యతిరిక్త విషయ వదాధ్వజదేహిక వ్యతిరిక్తసం
సారవిషయమ్ । నను “పుంలిజ్జవవన వజామిత్యేకే” ఇత్యేకేహంబయే
పుంలిజ్జవవన వజానవన్నారదాదిమతే పునరమన్త్రిక మార్ధ్వదేహికం స్త్రీ
ణామితీచేన్న, జాతకాదినంసారవిషయత్వాత్తస్య “స్త్రీయాశ్చేవమ్”
ఇత్యుత్తరాంత్రే తూష్ణీమిత్యను క్తే రాచారా భావాచ్చ । తస్మాత్సర్వేషా
మపివయే “ఆనాహితాగ్నే స్త్రీయాశ్చ” ఇతిష్కరణాద్విధివదేవార్ధ్వ
దేహికం స్త్రీయాశ్చసిద్ధమ్ ।

మూ — రాత్రావపి దాహూదకవిదధ్యాత్,

వ్యా — తతాలవిషయమిదమ్ । శ్రీధరీయే ॥ శ్లో ॥ రాత్రాదధ్యాతు
పిష్టాంతం కుర్యాద్వపనవర్జితమ్ । శ్వస్తదావపనంకార్యమేషధర్మససనాత
నః ॥ * ॥ స్మృత్యంతరేచ ॥ శ్లో ॥ రాత్రావపిచదాహంతం కృత్వాచైవోద
కక్రియామ్ । వపనంనెష్యతేరాత్రా శ్వస్కార్యవపనక్రియా ॥ * ॥

అతీతే నిషేధమాహ —

మూ — అతీతే ప్రేతకార్యంనారభేత.

వ్యా — కాలదీపే ॥ శ్లో ॥ దివాసుర్న వదేశాప్రిబీజావాపనసంస్కరి
యాః ॥ * ॥ స్మృత్యంతరేచ ॥ శ్లో ॥ దివైవప్రేతకార్యంస్యాన్నాపరాష్ణేఽ
స్థిసంస్థాయః । రాత్రిదాహతుపిష్టాంతం కుర్యాత్ప్రేతకక్రియామ్ ॥ * ॥
శ్రీధరీయేచ ॥ శ్లో ॥ శుభేక్షణంతథావర్జ్యం సర్వేవ్యయవివాశదాః । రా
త్రాసకుర్యాత్ప్రేతస్య సన్ధ్యయోరుభయోఃక్రియాః ॥ * ॥ అనేన తర్వ
ణేపారభ్యేషి దైవాద్దివైతీతే సన్ధ్యయోరాత్రాద నప్రేతకార్యంకా
ర్యమ్, అపితు శ్వస్సహైవ.

మూ — నిర్వృక్షాతిథివారాదిషు మరణేదాహేచ బ్రాహ్మణేభ్యశ్శక్తి
తోదత్వాఽనుజ్ఞాప్య తద్దోషం నాశయేయః ।

వ్యా — శ్రీధరీయే ॥ శ్లో ॥ భద్రేభూమిప్రదానంస్యాత్ప్రీతదక్షేహి
రణ్యకమ్ । వారే వారాధిదైవత్యం నదోషఃపరిక్రీడితః ॥ * ॥ ప్రత్యక్ష
మరణే నాప్రిదోష ఇతివక్ష్యతే । తథాపి శబ్దాలకాలే శావాఽపగమనాయ
మనఃప్రీతయేచ మహదనుగ్రహాకారయితవ్య ఇత్యుచ్యతే, యతశ్చిష్టాపి
వసుచరన్తి । అత్రపరాశరః ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మణాబద్ధుంఠీర్థం ద్రికులాశే

మచిశ్రుతమ్ । తేహంవాక్యోదకేనైవశుద్ధ్యన్తిమలినాజనాః ॥ * ॥

అస్మాత్వానుగస్తుత్థామప్రవేశేప్రాప్తయశ్చిత్తపరంస్మృత్యంతర
వచనముదాహరతి —

మూ — “ ॥ శ్లో ॥ అస్మాత్వాచేద్విశేష్తామంతశ్చశానాద్బుద్ధిపూ
ర్వకమ్ । త్రిరాత్రేణవిశుద్ధిస్సాన్యదమత్యాఽహ్నివిశుద్ధ్యతి ॥ ”
ఇతిత్మరణాదస్మాత్స్వాగ్రామంనప్రవేశేయః ।

వ్యా — అత్రసూత్రమ్ ॥ వా ॥ ప్రియోఽగ్రే ॥ * ॥ ఇతి । కవచ
శ్చ ॥ శ్లో ॥ ప్రవేశనాదికంకార్యందాహకేనైవనక్వచిత్ । అనుగన్త్యా
చవోధాచపురాస్సనాచ్ఛయోషితమ్ ॥ * ॥

ఇదమాహ —

మూ — యోషితుస్సస్మాత్వాగ్రామంప్రవిష్టాసుజ్ఞాతయోఽనేయ
చత్రయోదశవారంనిమజ్యోగ్నింస్పృష్టాఃఘృతంప్రాశ్యపున
స్సస్మాత్వాత్మీప్రాణాయామామృతం ॥

వ్యా — అత్రభరద్వాజః ॥ శ్లో ॥ అస్పృశ్యస్పర్శనేనైవంత్రయోద
శనిమజ్యచ । ఆచమ్యప్రయశఃపశ్చాత్సానంవిధివదాచరేత్ ॥ * ॥
యత్త్వఖడ్గాదర్పాక్షమ్ ॥ శ్లో ॥ అప్రాప్తయత్యంనిహన్త్యైవస్సానేనైకేన
మానవః । ద్వితీయేననిమజ్జేననిర్మలత్వంభవేద్ధృఢమ్ ॥ తృతీయేనాకతృ
ప్తిస్సాన్యనిమజ్జనఫలంత్యదమ్ ॥ * ॥ తన్నిత్యస్సానవిషయమ్ । యజ్ఞవ
ల్క్యః ॥ శ్లో ॥ అనుగమ్యామృతంస్మాత్వాస్పృష్టాఽగ్నింఘృతభుక్తు
చిః ॥ * ॥ మాణ్డవ్యశ్చ ॥ శ్లో ॥ శవేనసహగత్వాతుజ్ఞాతిరజ్ఞాతిరిచఛ
యా । స్మాత్వాస్పృష్టాఽతుజ్వలనంఘృతంప్రాశ్యవిశుద్ధ్యతి ॥ * ॥ అతోఽ
నుగమనేతదభావేచజ్ఞాత్యజ్ఞాతోరగ్నిస్పర్శనఘృతప్రాశనేభవతః । త
థాస్మృత్యంతరమ్ ॥ శ్లో ॥ మృతముద్దిశ్యయోగచ్ఛేష్టుతప్రాశనమాచ
రేత్ । వజ్రయేత్తదబహురాత్రంజవబహుమార్పనాదికమ్ ॥ * ॥
కవచః ॥ శ్లో ॥ అనుగమ్యశవంబుధ్యాస్మాత్వాస్పృష్టాఽహుతాశనమ్ । స
ర్పిఃప్రాశ్యపునస్సస్మాత్వాప్రాణాయామైర్విశుద్ధ్యతి ॥ * ॥ ఉశనాఽపి
॥ శ్లో ॥ అనుగమ్యమృతంప్రేతంజ్ఞాతీనవ్యనుస్మర్యచ । స్మాత్వాఘృతం
చఘ్నీత్వాపునస్సానంసమాచరేత్ ॥ * ॥ అతఃకేహంవిశునస్సాననే

ప్రమాణాభావవచనముజ్ఞానకృతమేవ । అత్రజాబాలిర్విశేషమాహ ॥ శ్లో ॥
 మృతంబాలంచవృద్ధంచానాథం వీప్రమనువ్రజన్ ॥ ద్విజస్సాన్సేనశుద్ధ్యై
 త్తుఘృతస్యప్రాశనంవినా ॥ * ॥ స్మృత్యంతరేవ ॥ శ్లో ॥ అనాథమను
 పేతంచ ప్రేతంకన్యామనువ్రజన్ ॥ అనూచానంక్రతుశ్రేష్ఠంనప్రాశ్నీ
 యాఘృతంద్విజః ॥ * ॥ “ బాలాదిమకరణైశోధనమకరణైనప్రత్యవా
 యః ” ఇతిగ్రంథేషూక్తేశ్శోధనసేవ్యత్వాదస్తాభిర్నాభ్యధాయ, యతో
 బాలాదివ్యవస్థిస్తవశానంఘృతప్రాశనంచశిష్టా ఆచరన్తి । పునస్సాన్స
 నంచస్మృత్యంతరేవిహితమ్ ॥ శ్లో ॥ శవానుగమనేక్షారేపునస్సాన్సనంవిధి
 యతే । అర్ధవస్త్రంపరిత్యజ్య శుష్కవస్త్రేణమజ్జనమ్ ॥ * ॥ కథంచి
 ఘృతాగ్నిసంభవే “ ॥ శ్లో ॥ అగ్నిభావేఘృతాభావేసచేలస్సానమా
 చరేత్ । అభిమన్త్ర్యతుగాయత్ర్యాదశకృతోవ్యధావిధి ॥ అథాజ్ఞలి
 మపః పీత్యాసర్వపాపైః ప్రముచ్యతే । ” ఇతిస్మృత్యంతరీక్రంద్రప్రవ్యమ్.

నైమిత్తికతర్పణేషు క్వచిదపవాదమాహ —

మూ — అత్రప్రేతస్సానే సర్వేషాంతర్పణంనవిద్యతే, స్మృతిభిర్ని
 షిధత్వాత్.

వ్యా — “ ॥ శ్లో ॥ నిత్యంనైమిత్తికం కామ్యం త్రివిధంస్సానముచ్య
 తే । తర్పణంత్రివిధస్సాపిఅజ్ఞతేనప్రకీర్తితమ్ ॥ ” ఇతిస్మృతమ్ । నైమిత్తిక
 స్సానాజ్ఞ తర్పణ మత్రనిషిధ్యతే । తథాస్మృతిచద్భిరీకాయామ్ ॥ శ్లో ॥
 అజీర్ణేఽభ్యుదితేవానై త్వశ్రుపాతే యురేభగే । స్సానంనైమిత్తికం జై
 యందేవషిః పితృవర్జితమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అశ్రుపాతః - ఆతురవ్యజ్ఞసమ్ ॥
 స్మృత్యర్థసారేవ ॥ శ్లో ॥ అస్పృశ్యస్పృశానస్సానే నాఘమర్షణతర్పణే ।
 అజీర్ణేఽభ్యుదితేక్షారేపునస్సాన్సనేతు తేస్మృతే ॥ * ॥ “ పశ్చాత్సానం
 విధివదాచరేత్ ” ఇతిభరద్వాజః.

ఏవం శుద్ధ్యర్థంస్వాత్వాఽనంతరమేవ వపనంకర్తవ్యమిత్యాహ —

మూ — అథానుభావినోవపన్తి.

వ్యా — అథ - స్సానానంతరమ్, అస్వాత్వాస్వయమశుద్ధమాద్రా
 దిస్పర్శేప్రాయశ్చిత్తంభవేత్ । తథాదేవ ॥ శ్లో ॥ అశుద్ధాన్వయ
 మప్యేతానశుద్ధస్తయదిస్పృశేత్ । చిశుద్ధ్యుత్పన్నాసేన తథాకృత్యర్థిణ

వాపునః । * । అక్షావస్పతేగ ఉపవాసః, కామరస్సుతేగృహమ్ । త
 థాకూర్మపురానె । శ్లో । చక్షాలపతితాదీంశ్చ కామాద్యసంస్పృశేద్ద్వి
 యః । ఉచిచ్ఛస్త్రత్రకుర్వీత ప్రాజాపత్యం విశుద్ధయే ॥ * । విష్ణుశ్చ ॥ శ్లో ।
 అనుచిచ్ఛస్త్రనసంస్పృష్టే స్నానంయేన విధీయతే । తేనోచిచ్ఛస్త్రనసంస్పృ
 ష్టఃప్రాజాపత్యేన శుద్ధయతి ॥ * ॥ అతపవ బోధాయ నీయే ॥ వా । సచే
 లావక్షిణాముఖాస్సమృత్తికా ఆస్థవనై ॥ * ॥ ఇతి స్నానంవిధాయానంతర
 మేవ ॥ వా ॥ ఏతస్మిన్కాలేఽస్యా మాతాః కేశశ్చస్మృణివపన్తి ॥ * ॥
 ఇతి వవనంవిధియేత్ । తథాఽపస్తమ్బశ్చ ॥ వా ॥ తేషుచోదకోపస్ప
 శం తావంతంకాలమునుభావినాంచ పరివాపనమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అతఃప్రా
 యశ్చిత్త ప్రసక్తేస్సాన్నినానంతరం మేవానుభావి నోవాపయేయః ॥ అత్రవవ
 న్నీత్యంతరాభివితోఽయంజిహ్వ । అత్రవిజ్ఞానేశ్వరః ॥ వా ॥ శావంయుఃఖమ
 నుభవన్నీత్యనుభావినస్సపిష్టాః, తేహంచావిశేషేణ వవనంఉతాల్పవయసా
 మిత్యాకాక్షాయా మిదమేవోపతిష్ఠతే, “అనుభావినాంచ పరివాపనమ్”
 ఇతి, అనుపశ్చాద్భవన్నీత్యనుభావి నోమృతాపేక్షయాఽల్పవయసస్తేహం
 పరివాపనమితి, అనుభావినః పుత్రాదయఇతికేచిన్నన్యనై “ ॥ శ్లో ॥ గర్భా
 యాంభానూరక్షేత్రే మాతాపిత్రోగురోర్మృతా । ఆధానే సోమయా
 గైచ వవనంసప్తస్పృశేత్ ॥” ఇతినియమదశకాలాత్ ॥ * ॥ ఇతి । విజ్ఞానే
 శ్వరస్య ఇష్టమేవాదూషితత్వాత్ । విజ్ఞానేశ్వరః ॥ శ్లో ॥ ప్రథమేఽహని
 కర్తవ్యంతురకర్తవ్యయేత్సతః । తృతీయే పశ్చిమేవాపితప్రమేవాఽప్రదా
 నతః ॥ శౌద్ధప్రదానాదర్వాజ్ఞీయమః ॥ * ॥ ఇతి । ఇదంచాసన్నిధాన
 విషయమ్, సన్నిహతు ప్రథమేఽహనిచావశ్యం కర్తవ్యమ్, ఇదంచోపరిష్టా
 త్పుష్టంవక్ష్యతే.

కనిష్ఠానాంసర్వేహంసపిష్టానాం వవనమిత్యత్రప్రమాణాంతరంచా
 స్తీత్యాహ—

మూ — అత్రాదాహరన్తి “ ॥ శ్లో ॥ జ్ఞాతయస్సప్తమాదర్వాకరని
 ష్టాదశమేఽహని । వాపయేయశ్చ తేసర్వేకత్రాచ సహసర్వ
 రా ॥” ఇతివసిష్ఠః.

శాక్య — పసిష్టగ్రహణంపూకార్యమ్.

ఇతిద్విత్వీయఃఖండాః.

తృతీయః పాదః

అత్ర ప్రత్యేక తేజవశ్యం కర్తవ్యత్వేన యానికమాణి న హర్షయ
ఉపదిశన్తి అవశ్యం జ్ఞాతవ్యత్వాత్తానిపరిభాషిష్యామహ ఇత్యాహ—

మూ — యాన్యత్ర పదిశన్తి తాన్యవశ్యంబోధ్యవ్యాని వత్సానః :

వ్యా — “ || శ్లో || విస్తీర్యహిమహాగ్రంథముపిసంసృజ్యమబ్రవీత్ |

ఇష్టంహివిమహం లోకే సమాసవ్యాసధారణమ్ || ” ఇతి మహాభారతవచన
రీత్యామహాపిభిస్తత్ర తత్రస్మృతిషు సంసృజ్యస్తరాభ్యాముక్తానధాన

త్రసక్యహ్య ప్రదర్శయిష్యామ ఇత్యర్థః | ననుశాస్త్రాణామన్యవ్య పిరో
ధాద్విశేషతోగృహ్యణాం మిథోవిరుద్ధత్వాత్కథం తత్సజ్జగీహః, యదిశా

స్త్రమిమస్తరేణ తస్మిన్సజ్జగీహస్యైవాప్రామాణ్యం ప్రసజ్యేత, “ || శ్లో ||

వేదాఃప్రమాణంస్మృతయఃప్రమాణంధర్మార్థయుక్తం వచనంప్రమాణమ్ |
యాన్యప్రమాణం నభవేత్ప్రమాణం కస్తస్యకుర్యాద్వచనం ప్రమాణమ్ || ”

ఇతి దేవలస్మృతేః | యదితహిన్యాయేనవినా “ సధర్మంవేదనేతరః ” ఇ
తిధర్మాసభిజ్ఞత్వప్రసక్తేః | యదిశిష్టాచారమస్తరేణ “ ఆచారశ్చేవసాధూ

నామ్ ” ఇతి మన్వాదిస్మృతివిరోధప్రసక్తేః | అతః కీదృశోధర్మసజ్జగీహ్యి
చేత్, అత్రబ్రూమః — శ్రుతిస్మృతివిహితోన్యాయసిద్ధశిష్టాచరితోధర్మః

ప్రమాణమితి సర్వాపగీతమ్ | తథాయాజ్ఞవల్క్యః || శ్లో || పురాణన్యా
యమీమాసా ధర్మశాస్త్రాగ్నిశ్రితాః | వేదాస్థానాని విద్యానాం ధర్మస్య

చచతుర్దశ || * || పురాణమ్ - బ్రాహ్మణి, న్యాయః - పూర్వమీమాంసాపూ
జితస్తకః, మీమాంసా - వేదాంతవాక్యాగ్నివిచారః, ధర్మశాస్త్రమ్ - మన్వా

దిస్మృతిః, అట్టాని - వ్యాకరణాదీని, పురాణాదియుక్తావేదాః, విద్యానామ్ -
పురుషార్థజ్ఞానానామ్, ధర్మస్యచ, స్థానాని - హేతవః | మనుశ్చ || శ్లో ||

ధర్మంజిజ్ఞాసమానానాం ప్రమాణంప్రథమంశ్రుతిః | శ్రుతిస్తు వేదోవిఖ్యా
తోధర్మశాస్త్రంతువేత్స్మృతిః || తేసర్వాధ్యక్ష మీమాంసేతాభ్యాంధర్మో

హినిబంధా | యోగవసున్దేత రేదోభేహితుశాస్త్రీశ్రయోద్విజః || స
సామభిర్బహిషాగ్యో నాస్తీకోవేదనిష్ఠః || * || హేతుశాస్త్రమ్ - త

తుశాస్త్రమ్, అతశ్చాస్త్రసిద్ధార్థే హేతుశాస్త్రీబలన్నది | తస్మా
త్తవ్యా, “ || శ్లో || అస్వర్గ్యంలోకవిద్వత్తం ధర్మమప్యాచరేన్నతు || ”

కవిత్వమును బట్టికానర్థమర్థము. ఇకాదిము లోకకర్తృత్వము స్పృశ్యధర్మదర్శన విశిష్టజనవరః । అతోవచనసిద్ధేషు వైలిప్తికేషు ధర్మేషు శిష్టాచారఃప్రమాణమ్ । తతానునః ॥ ౧౧ ॥ విద్యద్విస్సేవితససిద్ధిర్నిత్యమద్వైషరాగిభిః । హృదయే నాభ్యనుజ్ఞాతో యోధర్మస్తవ్యవస్యత ॥ * ॥ అతశ్శ్రుతిస్త్ర్యగ్యవభిజ్ఞోక్తోద్ధోనానుష్ఠేయః, తస్యానాచారత్వాత్ । తథావ్యాసః ॥ ౧౧ ॥ ధర్మస్థానాంచ సాధూనానూచారఃపరమోమతుః । నాస్తికానాంచ సవేషాం నాచారఃపరమోమతుః ॥ * ॥ యస్తుశాస్త్రసిద్ధమర్థంకదర్థయతి నకునాస్తికః । అతపవమనుః ॥ ౧౧ ॥ ప్రత్యేక్షమనుమానంచ శాస్త్రించ వివిధాగమః । త్రయంసువిదితంకార్యం ధర్మశుద్ధి మభీప్సుభిః ॥ అమార్గేణ ప్రవృత్తానాంవ్యాకులేద్వియచేతసామ్ । నివర్తకం ధర్మశాస్త్రంవ్యాధీనామివభేషజమ్ ॥ * ॥ ఇత్యాదిచాస్త్రరప్తవ్యమ్ । అతోబాహు శ్రుత్యమేవధర్మనిణయేప్రమాణమ్ । కింప్రబహువక్తవ్యమస్తీతత్సర్వమస్తాభిః కృతేష్పుతిరత్నాకరే విస్తరేణద్రష్టవ్యమ్ । తస్మాదస్తాభిరీదృశోధర్మోఽత్ర సన్న్యహ్యః ఇహినఃశిద్ధిర్దోషః ।

అతఃఇనుమర్థం ప్రసిపాదయన్నస్య ప్రశస్య ప్రామాణికానాం

పరిగ్రహ్యత్యనూహ —

మూ — “ ॥ ౧౧ ॥ ధర్మశాస్త్రీరథాయాధా వేదఖడ్గ ధరాద్విజాః ।

క్రీడాగ్రహపియహ్వాప్రియససధర్మఃపరమోమతుః ॥ ” ఇతిస్తరణా

త్, యుగ్మఖలుధర్మశాస్త్రతనుత్రాణోయుక్తిపరికరయుక్త శిష్టా

చారసుసహాయో వేదఖడ్గం ధత్తే సఖలు సంశయాటవీం చినత్తి ,

సూక్ష్మం ధర్మతత్వంచ విస్తరి, నత్వనీదృశోఽన్యఃఖలు “ ॥ ౧౧ ॥ ఆ

క్షణం ధర్మోషదేశంచ వేదశాస్త్రావిరోధినా । యస్తరేణానుస

న్ధత్తే సధర్మంచేదవేతరః ॥ ” ఇతిమనుఃప్రాహ .

అతః — ధర్మశాస్త్రీతీదంబాధాయనీయమ్, యథారథాయాధస్య ఖ

డ్గపరస్య మారస్య “ హతస్వర్గం ప్రాప్స్యమి, జిత్యానామహీంభో

హ్యాయు ” ఇతి రణరీలావచనం పరమధర్మస్తథాశ్రుతిస్త్ర్యగిష్టస్య లీలోక్తిః,

ఏవాకాశ్రుతిధాంకాశ్రుతిప్రసిద్ధిం ద్యోతయతి ఖలుకల్పి, తనుత్రా

ణమ్ - కవచమ్, తస్యాత్మరక్షణార్థత్వాత్తత్వేన యాపణమ్, యుక్తేయవ

కారిత్యాత్పరిశరత్వ వచనమ్, దైవవిధ్యేశిష్టాచారస్త్యైతావలంబ్యనత్యాత్పరహాయత్వేన గణనా, సంశయస్యాలపిత్యేన తచ్ఛేషకత్వాద్వేదసమీక్షత్వేన రూపణమ్ । పవం విఘోహ బహుద్వారస్యాపి ధర్మస్య యాథార్థ్యమ్, విష్టతి-వేత్తి, నతుధర్మశాస్త్రాన్నిభిజ్ఞ ఇతిమమర్థం ప్రథమః కలుశబ్దః । ఉక్తార్థసంవాదకం మానవమ్ । ఆచారమ్ - వేదః, ధర్మోపదేశః - స్మృతిః, వేదశాస్త్రాన్నిభోధిత్యర్థశాస్త్రవిరోధే నదోషః । తరేణ - న్యాయేన, సధర్మం వేదనేతర ఇత్యసయోరర్థః, ధర్మతత్వం విష్టతి నత్వనీదృశోఽన్యఇతి । మనుః ప్రాచీని - “ యద్వేదేక్షిమనురవదత్తిదృష్టజమ్ ” ఇతిశ్రుతిప్రసిద్ధమిత్యర్థః ।

శ్రుతిస్మృతి విహితోధర్మః, తస్యానుగ్రహకస్తరూః, తంవివాసంశయోన్ములనం నఘటతే తదాహ —

మూ — కోహినామవివాహికరేశ్శాస్త్ర శస్త్రమాత్రేణ సంశయన్యాశ్రుసంహారయోపసర్పేత్తస్థలు “ ॥ శ్లో ॥ తస్మాద్ధర్మవిరోధే తున్దిశ్చిత్త్య గురులాఘవమ్ । యతోభూయస్తతోవిద్వాన్ కుర్యాద్ధర్మ వినిర్ణయమ్ ॥ ” ఇతి హిస్తుర్యతే । “ ॥ శ్లో ॥ మీమాంసకాహివాక్యార్థవిచారే ప్రస్తుతేనతి । లోకదృష్టిం ప్రతిఘ్నన్తి వచనవ్యక్తిపాంసుభిః ॥ ” ఇతి చోచ్యతే ।

వ్యా — కోహినామ - నశ్చి దిగ్యర్థః । ఆపాతప్రతీత వచనార్థస్యాన్ధత్వాభావాద్విప్రలంబాది వాక్యవత్త్యాజ్య త్వచ్చ వచనాంతరావిరుద్ధోన్యాయయక్తోహ్యర్థోగ్రాహ్యః । తథాన్యసః ॥ శ్లో ॥ ధర్మయోబాధతే ధర్మోనసధర్మకదాచన । అవిరోధీతుయోధర్మస్సధర్మస్సద్భిరుచ్యతే ॥ * । పవంశాస్త్రవిరోధే పరిషద్వచనమపి త్యాజ్యమిత్యక్తంచతుర్వింశతిమతే ॥ శ్లో ॥ స్మృతేర్వేదవిరోధేతు పరిత్యాగోయథా భవేత్ । తక్తవలొకికం వాక్యం స్మృతిబాధాత్పరిత్యజేత్ । * । అతోవిరోధే న్యాయస్సజ్ఞానరణీయః । తత్రనిర్ణయ క్రమమాహ తస్మాదితి, ఇదంన్యాయవచనమ్, మీమాంసకాహిని భాట్టవారికమ్ । వచనమ్ - న్యాయః ।

నకేవలంన్యాయ మాత్రేణాథా సిద్ధిర్వచనవిరోధే, నహివచనమాస్సద్భితుం న్యాయః ప్రభవతి, అతశ్శాస్త్రం వినాయక్రిమాత్రేణ తాదృసిద్ధిస్తదాహ —

మూ — కోహినాను వినాశాస్త్రదీపం న్యాయమాత్రఖండోతనసం
శయావృత్తనుసే గన్తుముద్యుజ్జిత తదిదం కుణేరుబ్బుతేన శిరఃకణ్డూ
యనమ్ । తథ్యలు “ ॥ శ్లో ॥ వినాశాస్త్రేణయో బ్రూయాత్తమా
బుర్భుక్రిష్టాఘాతుకమ్ । ” “ ॥ శ్లో ॥ కులంమూలంబృహతమర్వివ
క్తుఃప్రజాంపశూనాయతనంహినస్తి । ” “ ॥ శ్లో ॥ స్వాభిప్రా
యకృతంకమూయతిగృహేద్విధివర్జితమ్ । క్రీడాకమేవబాలా
నాం తత్సర్వంస్వాన్నిరర్థకమ్ ॥ ” ఇతి మహర్షయస్తరన్తి.

వ్యా — “ ॥ శ్లో ॥ యద్వివాధర్మశాస్త్రేణ ప్రాయశ్చిత్తం వినిర్ది
శేత్ । నతేనశుద్ధిమాప్నోతి ప్రాయశ్చిత్తైకృతేపిద ॥ ” ఇతిమహర్షయః
స్తరన్తి । శాస్త్రీనుతక్రమ్య న్యాయమాత్రేణార్థం నిశ్చిన్వతోపపత్తితో
వైకల్యం సూచయతి కోహినానుశబ్దః , అర్థప్రకాశక త్వాచ్ఛాస్త్రీస్య దీ
పతేన రూపణమ్ , స్వల్పస్ఫురణేపి కార్యకరత్వాభావాన్న్యాయస్యఖ
ద్యోతత్వరూపణమ్ , తదిదమితి శాస్త్రీనునాదృత్య న్యాయమాత్రాక్షీర
ణమ్ , కుణేకణ్డూయనా సమృద్ధే స్వాత్మనా శపర్యవ్రంభవతీతి ద్యోతయ
తు్యుక్తేనేతి । “ ॥ శ్లో ॥ శబ్దాపిహితచారి త్రోయస్సాభిప్రాయమాశ్రి
తః । శాస్త్రాతిగఃస్మృతోమూఢోధర్మతక్రోధరోధనాత్ ॥ ” ఇతిబోధా
యనోక్తమర్థం జ్ఞాపయతిఖలుశబ్దః । వినేతివ్యాసః । కులమిత్యావస్తవ్యుః ।
స్వాభిప్రాయే త్యాదివరాశరః । కులం - పిత్రాదయః, మూలమ్ - అత్రగా
మినీసంపత్ , ప్రజాః - పుత్రాదయః, బృహత - చింతి । ఏవంశ్రుతిస్మృతిసి
ద్ధోవచనాన్తరా విరుద్ధోన్యాయా విరుద్ధో ధర్మోఽనుష్ఠేయ ఇత్యుక్తమ్ .

ఏవమేకవిషయేపరస్పరవిరుద్ధేషుశిష్టాచార ఏవప్రమాణంనాన్యథత్యాహ-

మూ — కోహినాను శిష్టాచార కర్ణధారసుసహాయం విహాయశాస్త్రీ
ష్టవమాత్రేణ విప్రతిషేధాభినువతరేత్ । తథ్యలు “ ॥ శ్లో ॥ శి
ష్టాచారఃస్మృతిర్వేదస్త్రివిధంధర్మలక్షణమ్ । ” “ ధర్మజ్ఞసమయః
ప్రమాణంవేదాశ్చ ” “ వేదోధర్మమూలంతద్విదాంచస్మృతీశే ”
ఇతిమన్వావస్తమ్యగౌతమాదయోనుహర్షయఃప్రాహుః ।

వ్యా — శిష్టాచారానతిక్రమదార్శ్యం దర్శయతి కోహినామితి । శిష్ట
లక్షణంబోధాయన ఆహ ॥ శ్లో ॥ ధర్మేణాధిగతోయైస్తు వేదస్సమరిబ్ధమ్ ॥

తేశిష్టాబ్రాహ్మణాజ్ఞేయాశ్చుత్తిచక్రగృహ హేతవః ॥ * ॥ ఆచారమాహ
 వరాశరః ॥ శ్లో ॥ సాధవఃక్షీణ పాపాస్తు సవభుజ్జ సాగువాచః ॥ తేషా
 మాచరణంయత్తు సదాచార స్స ఉచ్యతే ॥ * ॥ ఈదృశాచారో వ్యవస్థాప
 కః “ ॥ శ్లో ॥ రాత్రే స్మృతీయ భాగాత్ప్రిజ్జలంస్యాన్ని శిచేత్ స్త్రి
 యాః ॥ పూర్వే నాహ్నతు సాశుద్ధ్యేమాధ్వం చేమ తరేణతు ॥ ”
 “ ॥ శ్లో ॥ రాత్రావేవ సముత్పన్నే మృతేరజసిసూతకే ॥ పూర్వమేది నం
 గ్రాహ్యం యావన్నోదయతేరవిః ॥ * ॥ ఇత్యాది స్మృత్యైర్దైవే తే తద్విద్యత
 శిష్టాచారోనియానుక ఇత్యర్థః, తస్యశ్రుత్యాదివత్ప్రమాణత్వాత్ ॥ య
 థాభిముత్తీహ్నోః, కర్ణధారః - నావికః, సహాయస్తథాతుల్యబల వచనవి
 రోధముత్తీహ్నోశిష్టాచార పవేత్యర్థః ॥ ఉత్తారకః త్వచ్ఛాస్త్రస్య స్థవ
 వాదః ॥ “ ॥ శ్లో ॥ సర్వంజ్ఞానస్థవేనైవవృజినం సంతరిష్యసి ” ఇతిశాస్త్రా
 నుసారీచాయం ప్రయోగః, “ ఆచారశ్చైవ సాధూనామ్ ” ఇతిస్మృతేః ॥
 “ యథాతే తత్రవర్తేత్ ॥ తథాతత్రవర్తేథాః ” ఇతిశ్రుతిః ॥ ఏవం శ్రుతి
 స్మృతిప్రసిద్ధత్వం శిష్టాచారప్రైవ బోధయతిఖలుశబ్దః ॥ ఆదిశబ్దేన “ ॥ శ్లో ॥
 యేనాస్య పితరోయాతా యేనయాతాః పితానుహాః ॥ తేన యాయాశ్చ
 తాంమార్గం తేనగచ్ఛన్నరిష్యతి ॥ ” “ ॥ శ్లో ॥ యస్మాశ్చస్త్రీగర్భిణా
 సర్వకర్మసుభారత ॥ ఉదితేఽనుదితేచైవ హిమామభేనో యథాభవేత్ ॥
 తస్మాత్కుల క్రమాయాత మాచారం చాచరే ద్దుభయః ॥ సగరియాన్యహాబా
 హిమాసర్వశాస్త్రోదితాదపి ॥ ” ఇత్యాదిసంపర్తభారతవచనాదయోగ్యవ్య
 వై ॥ మహర్షయఃప్రాహుః - “ బ్రహ్మవాదినోవదన్తి ” ఇత్యాదివత్ ॥

ఉపసంహరతి —

మూ — తస్మాద్విజ్ఞాయశిష్టాచారం గ్రంథాసమీక్ష్యతత్త్వంవిమృశ్యక
 ర్తవ్యంపరిచ్ఛిద్యస్తృతిషుయదేవద్వప్తంతదేవాత్రప్రశ్నేబహుస్తృ
 తివేద్యం విషయవ్యవస్థాసధీగ్రీవినం యుక్తియుక్తంప్రతిపాద్యతే ॥
 వ్యా — అత్రశ్రుతిస్మృతీనామ శిష్టాచారాణాం సముదితత్వాత్,
 “ ॥ శ్లో ॥ యశ్చాస్త్రవిధిముత్సృజ్య వర్తతే కామకారతః ॥ నసనిధిమ
 నాహ్నోతి నసుఖంనవరాక్షతమ్ ॥ ” ఇత్యభిహితోదోషపరిహారః ॥ శిష్టాచా
 ర - “ శ్లో ॥ ఏకోద్దిష్టంతు కర్తవ్య మారసేన మృతేఽహని ॥ పక్షిణీకణాన్

దూర్ధ్వం మాతాపిత్రోర్నపార్వణమ్ ॥ “ ॥ శ్లో ॥ సపిండీకరణం కృత్వా
 కుర్యాత్పార్వణం వత్సదా । ప్రతినంవత్సరం విద్యాం శాఖగలేయో దితోవి
 ఖిః ॥ ” ఇతిపైతీనసి శాతాతపామ్యక్త నియమవిషయే స్వగృహ్యోపశేషా
 భావే శిష్టాచారో వేదితవ్యఇత్యర్థః । గ్రంథాః - బౌధాయనాపస్తంబశ్చ
 లాయన శాతమగృహ్య తథర్షణి ద్వాభ్యాన తత్ప్రియోగవృత్త్యాదిః ।
 సమీక్ష్య - “ ॥ శ్లో ॥ శ్రుతస్మృతీశ్చ విప్రజాం చతుషీద్వేవినిర్నితే ।
 కాణస్తత్రైక్రియాహీనో ద్వాభ్యానుష్ఠాప్రకీర్తితః ॥ ” ఇత్యుక్త కాణత్వా
 ధ్యేనిరస్య । తత్సంవిన్యూత్య - ప్రమాణోపపన్నం స్వయావంనిర్భిన్య । పతేన
 “ ॥ శ్లో ॥ యా వేదబాహ్యః స్మృతయోయాశ్చ కాశ్చ కుద్వప్తయః । సర్వా
 స్తానిష్పలాః ప్రశ్య రిమోనిష్ఠాహితాః స్మృతాః ॥ ” ఇత్యాదికం నిరస్తమ్ ।
 కర్తవ్యమ్ - “ ॥ శ్లో ॥ నిష్టాచ్ఛాప్త్రం ప్రమాణం తే కార్యాకార్య వ్యవ
 స్థితౌ । జ్ఞాత్వాశాస్త్రవిధానోక్తం కర్మకర్తు మిహాహవాసి ॥ ” ఇతి,
 “ ॥ శ్లో ॥ అకున్విన్విహితం కర్తవ్యత్యపరతత్త్వేన । ప్రాయశ్చిత్తేనమహతా
 శుద్ధిమాప్నోత్యనాపది ॥ ” ఇత్యాదిశాస్త్రోక్తమర్థం నిశ్చిన్య । స్మృతిషు -
 “ ॥ శ్లో ॥ అహాచ్ఛాప్తాక వాక్యాని బౌద్ధాది పరితానిచ । విప్రలంభ
 కవాక్యాని సర్వాణిపరివర్జయేత్ ॥ ” ఇత్యాదివర్జ్య త్వేనోక్తాన్యాసు ।
 యదేవ - “ ॥ శ్లో ॥ విహితస్యాననుష్ఠానా నిన్వితస్య నిషేవణాత్ । అని
 గ్రహచ్ఛేద్రియాణాం నాపరతనన్యచచ్ఛతి ॥ ” ఇతిఅకరణే ప్రత్యవాయ
 పరతయా స్మృతిషు ప్రసిద్ధమ్ । తదేవ - “ ॥ శ్లో ॥ శ్రుతస్మృత్యుచితం సన్య
 జ్ఞిన్యనాచార మాచరేత్ ॥ నిన్వనైమిత్తి కేకుర్యాత్ప్రిత్యవాయజిహాన
 యా ॥ ” ఇతి యాజ్ఞవల్క్య వ్యాసాదిస్మృతిష్వవశ్యకర్తవ్యతయా ప్రసి
 ద్ధమ్ । అనప్రప్రశ్నే - “ ॥ శ్లో ॥ యదిహాస్తి తదన్యత్ర యన్నేహాస్తి నత
 త్కర్వచిత్ ॥ ” ఇతివదత్రైవింశతర కృత్య విషయం సర్వమస్తీతిభావః । బ
 హుస్మృతీతి - “ ॥ శ్లో ॥ ఇతిహాసపురాణాభ్యాం వేదంసముప బృంహయే
 త్ । విభేద్యల్పశ్రుతాద్వేదోమానుయం ప్రతరిష్యతి ॥ ” ఇత్యుక్తహోషో
 నాస్తీత్యర్థః । విషయవ్యవస్థేతి - దేశకాలయుగవర్ణాశ్రమ స్వగృహ్య
 దినియతంయుక్తియుక్తమ్ , “ న్యాయ్యం వానేచ్ఛతే కర్తుమన్యాయ్యం వా
 కరోతియః ” ఇత్యుక్తం నాస్తి , “ యస్తకేణ ” ఇత్యుక్తమస్తీత్యర్థః । అ

తోయక్త్యాశాస్త్ర విఘాతీత్యాజ్యపవ “ || స్తో || పావణీనో వికర్షణాతై
దాలవ్రతికాం శ్చతాః | హేతుకాః జకన్పుట్రింశ్చ వాఙ్మరేణాపినా
చాయేత్ || ” ఇతి మనుసరాశ్చరే || “ || స్తో || డమ్మిహేతుకపావణీబకన్పు
ట్రింశ్చవజాయేత్ | ” ఇతి యాజ్ఞవల్క్యః || “ యుక్తిచర్చితేన సవగ్ర సంత
శయకారీహేతుకః ” ఇతి విజ్ఞానేశ్వరః | అతః స్మృతిద్వైధేధర్మా విరో
ధాయ విచారోయుక్తః “ || స్తో || తస్మాదర్చవిరోధేతు నిశ్చిన్య గురులాఘ
వమ్ || ” ఇతి స్మర్యతే | ప్రతిపాద్యతే - శాస్త్రతోన్యాయతోవ్యవస్థయా
చ ప్రదర్శయే ఇత్యర్థః | అగ్ర, గ్రంథపమీక్షణ తస్య విచార్య కర్తవ్యతాపరి
చ్ఛేద బహుప్రసాదర్శన విషయవ్యవస్థాయోగానాం సక్రమేణాపయ
క్తత్వానంత్రోపన్యాసః | పరిచ్ఛిద్యేతి “ || స్తో || అజ్ఞేభ్యోగ్రన్ధినశ్శ్రేష్ఠా
గ్రన్ధిభ్యోధారిణోవరాః | ధారిభ్యోజ్ఞానినశ్శ్రేష్ఠా జ్ఞానిభ్యోవ్యవసాయి
నః || ” ఇతి మనువచనార్థాత్ క్తః | పిజ్ఞాయేతి లోకవిద్వత్త్వం పరిహృగమ్,
దృష్టమిహ ధార్థవశేనైవముక్తమ్, బహుప్రసాదీతసంకలయ్యసుగ్రహణ్య
మ్, విషయవ్యవస్థేతి ప్రాతిభాసిక వచనార్థవైముఖ్యం ప్రసాదితమ్.

యతపవనుతోఽత్ర ప్రశ్నేనక్లృపీతం సర్వశ్రుతిస్మృతీన్యాయశి
ష్టాచార నిబద్ధనత్వానిర్భయే గ్రాహ్యమిత్యాహ —

మూ — తదంత్రోక్తం సర్వం నిర్విశజేగ్రాహ్యమ్.
వ్యా — తత్ - తస్మాత్ — విజ్ఞానేశ్వర స్మృతిచంద్రికా స్మృత్యధికార
స్మృతివరదరాజీయశ్రీధరీయకాలనిర్ణయకాలాదర్శాఖణ్డాదర్శాదిసక్రమే
గృహ్యమన్వాది స్మృతీన్యాయశిష్టాచారనిబద్ధనత్వాదిత్యర్థః | నిర్విశజేగ్రాహ
కిమిదం కర్తవ్యమితివిశయం విహాయకర్తవ్యమేవేతి నిశ్చిత బుద్ధిభిరిత్యర్థః.

కింపు “ || స్తో || నియుక్తోవాఽనియుక్తోవా ధర్మజ్ఞోవక్తువర్హతి | దే
వీంవాచం సవదతియశ్శాస్త్రీముపజీవతి || ” ఇతి శాత్యాయనః, “ || స్తో ||
అనాచారరతాదృష్ట్యా యశ్శక్తోననివారయేత్ | తత్సాపాదధర్మమోహ
తియదోపేక్షాపరాయణః || అజ్ఞానాయతుయోజ్ఞానం దద్యాద్వాధర్మదర్శ
నమ్ | కృత్స్నంవాపృథివీందర్యాత్రేనతుల్యంసతత్ఫలమ్ || ” ఇత్యాదివచనై
ర్యద్యపి పరోపదేశశ్శాస్త్రసిద్ధోధర్మ్యపానిధుశ్చ, తథాపి తదభిమతయం
ప్రశ్నప్రద్యాభ్యాసంవామయానక్రియతే, అపితుస్వానుష్ఠానార్థంస్వా
వగతార్థావిస్మృత్యైవాయతోయమిత్యాహ —

మూ — స్వస్థపవత్రయత్నః.

వ్యా — స్పష్టోర్థః.

మూ — యదిస్వసూత్ర విదభావసాన్యచ్ఛుర సూత్రైః పూర్వ క్రియాః కుర్యాత్.

వ్యా — యది కథం చిచ్ఛిస్వసూత్రానుష్ఠాన మనుష్ఠా పకాద్యభావా నోపపద్యతే తదాక్రియాలోపప్రసక్తాత్, “ధర్మిలోపాద్వరం ధర్మలో పః” ఇతి న్యాయాద్వచనాచ్చశ్చశుర సూత్రైః దాహాది శ్రాద్ధాంతక ర్మాణి కుర్యాత్. అత్రభరద్వాజః ॥ శ్లో ॥ యస్మిన్ సూత్రే వివాహసాన్య తైనప్రతిస్యచక్రియా. పిండసంసర్జనాదర్వాకస్పిండితుస్వసూత్రతః ॥ * ॥

తదలాభేనియమమాహ —

మూ — తచ్ఛేన్నవిదైత బోధాయనీయేన సూత్రైః స్వసూత్రకార్య కరత్వాదాశ్రాద్ధాత్, సపిండికరణంతు స్వసూత్రైః వకార్యమ్.

వ్యా — తచ్ఛేన్నవిదైత - శ్చశురసూత్రం చేన్నలభేత, బోధాయన సూత్రస్య పక్షసూత్రసాధారణత్వాత్స్వగృహ్యోనుక్తామగ్రారపణప్రతి సంబద్ధాన్నివ్వయ సంసర్జకపుత్రపరిగ్రహనారాయణబల్యాదీనాం తదుక్తా నాంశిష్టానుష్ఠాన దర్శనాత్స్వశ్చశుర సూత్రయోరభావే బోధాయనోక్త మనుష్ఠేయమిత్యర్థః, తేనైవ స్వసూత్ర ఫలభాక్త్విష్కరణాత్. తథాఽగ్ని రాః ॥ శ్లో ॥ స్వసూత్రే విద్యమానేతు పరసూత్రైః వర్తతే. బాధాయ నమతంకృత్వా స్వసూత్ర ఫలభాగ్భవేత్ ॥ * ॥ ఏవమపిలక్షణ ప్రతిప దోక్తన్యాయేన శ్చశురసూత్రస్య ప్రాబల్యాజ్జదభావపచేదంద్రప్రవ్యమ్. అత్రాగ్నిరాః ॥ శ్లో ॥ సూత్రాంతరేణయర్జధంప్రేతంతస్యోత్తరాః క్రియాః స్వసూత్రైః పకర్తవ్యాస్పిండితువిశేషతః ॥ * ॥ దాహాద్యోక్తిష్టాన్తాః పూ ర్వాః క్రియాః తత్పరాసాన్పిండ్యాన్తామధ్యమాంతమార్గ్యభావిన్యఉత్తరాః క్రియాః. భరద్వాజః ॥ శ్లో ॥ అలభ్యాత్ప్రియసూత్రస్య శ్రాద్ధాంతంపరసూ త్రతః. కుర్యాత్సపిండికరణం స్వసూత్రైః వాన్యతః ॥ * ॥ “ ॥ శ్లో ॥ ఉపాతైతుప్రతినికౌముఖ్యాన్తోయదిలభ్యతే. తత్రముఖ్యమనాదృత్యగౌ ణేనైవసమావయేత్ ॥” ఇతిస్మృత్యర్థపారోక్షికవచనార్థస్యాశ్రామితుల్య త్యానుత్రాంతరేణ దాహాకృతేనమధ్యేస్వసూత్రక్రియావకాశలేశః.

దాహద్యోద్దిష్టాస్త కర్షణ ఏకాధికారిత్వా దేక కర్తృత్వాచ్చక్రి
యావిషయే అధికారిభేదేన గోగ్రభేదమాహ —

మూ — పరాశ్రితాయాశులోపనతాయాఃపుత్రావీజిన ఏవ క్రి
యాఃకుర్యాత్, తస్యతువీజగోత్రేణైవ, అశులోపనతాయాః
పుత్రఃక్షేత్రిణపవ, పుత్రాభావే వీజినశ్చ, తస్యహి క్షేత్రిగో
త్రేణైవ, నియోగజస్తుక్షేత్రిపూర్వం క్షేత్రివీజివోరుభయోఃకు
ర్యాత్, సహిద్వ్యముష్యాయణకః, తస్యాన్యతరగోత్రేణ, మా
తామహసమ్బంధే మాతుస్తద్గోత్రేణ, ఉభయసమ్బంధేవికల్పేన,
పుత్రికాపుత్రవైవమ్, దస్తస్యపుత్రికృహీత్యగోత్రేణ, అనే
కభర్తృకాయాఃప్రథమభర్తృగోత్రేణ తేనవ్యవాయేనతి, అక్ష
తయోన్యాభర్తృస్తరగతాయాస్తద్గోత్రేణ, దత్తానూథాయాః
పితృగోత్రేణ, ఉథాయాభర్తృగోత్రేణైవ, రాజవిశాంపురో
హితగోత్రేణ, శూద్రాణాం తూక్ష్ణీం దాసానైనతస్తన్నాన్నా
సర్వాఃక్రియాఃకుర్యాత్.

వ్యా — ప్రథమమేకంభతారమాశ్రిత్య భర్తృస్తరమాశ్రితాపరా
శృతా, సాయదిశులోపనతా తస్యాఃపుత్రఃవీజిన ఏవప్రతిధాఃక్రియాః
కుర్యాత్. తస్యతు - వీజిపుత్రస్య, వీజిగోత్రేణైవక్రియాః. అశులోప
నతాయాఃపరా శ్రితాయాఃపుత్రఃక్షేత్రిణ ఏవక్రియాఃకుర్యాత్. వీ
జినపితుఃపుత్రాభావేతస్యచక్షేత్రిపుత్ర ఏవక్రియాఃకుర్యాత్. తస్య-
క్షేత్రిపుత్రస్య, క్షేత్రిపితృగోత్రేణైవక్రియాః. నియోగజస్తు - పు
త్రార్థంభర్తృరనుజ్ఞయాజాతస్తు, క్షేత్రివీజివోరుభయోః పిత్రాఃకుర్యా
త్, దత్తాదాతుక్షేత్రిపూర్వకముభయోశ్చార్థంకుర్యాత్, సహి - ని
యోగజఃపుత్రః, ద్వ్యముష్యాయణకస్యాత్, తతస్తస్యక్రియా అన్య
తరగోత్రేణకారాః. అత్రనారదః || శ్లో || జాతాయేత్వనియుక్తాయా
మేకేనబహుభిస్తథా. అరిక్థభాజస్తేసర్వేవీజినామేవతేసుతాః || దమ్యస్తై
వీజినేపిణ్డం మాతాచేచ్ఛుల్లతోభృతా. అశులోపనతాయాంతు పిణ్డ
భావోఽభురేవతే || * || వోభురేవ - క్షేత్రిణపవ. తతశ్చ " || శ్లో || ఓ
భువారహ్యుతంబీజం యస్యక్షేత్రప్రరోహతి. క్షేత్రికులభరేవీజం నరీ

జీవాగమహాతి । తద్వత్పరస్త్రియాఃపుంసో ద్వాసుతౌకుణ్డగోభకా ॥ ”
 ఇతిపరాశరవచన మశుల్కపనతాపుత్రసమయమ్, శుల్కగ్రహతు “ వీ
 జినామేవతేసుతాః ” ఇతిహిస్తర్యతే । అతోఽశుల్కపనతాపుత్రస్యతే
 త్రిగోత్రేణేవక్రియాః, అన్యస్యవీజపితృగోత్రేణేతివివేకః । అత్రమరీచిః
 ॥ ౧౧ ॥ వీజినోయది పుత్రాఽన్యోనభవేత్తైత్రజస్సుతః । తే త్రిణోవీజిన
 శ్చాపిసవంశ్రాద్ధంసమాచరేత్ ॥ * ॥ సపవ ॥ ౧౧ ॥ సగోత్రావాఽ
 న్యగోత్రావా యోభవేద్విధవాసుతః । పిణ్డంశ్రాద్ధవిధానంచ తేత్రణే
 ప్రాగ్వినిర్వపేత్ ॥ వీజినేతుగతఃపశ్చాద్భవేతాంయద్యుభావృతౌ ।
 వీజకతఃకరుప్రతేత్రేజీవతిచేగ్వాచిత్ । వీజినేదద్యురాకౌతు మృ
 తేపశ్చాత్ప్రీతియతే ॥ * ॥ అత్రయాజ్ఞవల్క్యః ॥ ౧౧ ॥ అపుత్రేణపర
 త్రేత్రేనియోగోత్పాదిగమ్యః । ఉభయోరప్యసారిక్థీపిణ్డదాతాచ ధర్మః
 తః ॥ * ॥ “ గోత్రరిక్థానగపిణ్డః ” ఇతిమనుస్మృతేర్దత్తస్యాభయగోత్ర
 త్వంసిద్ధమ్, అతోఽస్యాన్యతరగోత్రేణేతి సుష్మాక్తమ్ । దేవలయమాచ
 ॥ ౧౧ ॥ ద్వాప్యమహ్యయిణ కాదద్యర్వాభ్యాంపిణ్డోదకేవృథక్ । ద్వాభ్యాందే
 యాస్తుపత్తిణ్డౌ పవంకుర్వన్నముహ్యతి ॥ * ॥ అత్రవిశేషమాహాపస్తమ్బః
 ॥ వా ॥ యదిన్విపితాస్యాదేకైకప్రిన్విణ్డేద్వాద్వాపుపలక్షయేన్మాతామహే
 న ॥ * ॥ ఇతి ॥ “ ॥ ౧౧ ॥ అభాగ్విశాం ప్రదాస్యామితుభ్యంకన్యామ
 లద్యౌతామ్ । అస్యాన్యోజాయతేపుత్రస్సమే పుత్రాభవేదితి ॥ ” ఇతి
 వసిష్ఠోక్తక్రమేణ మాతామహేనసమ్బంధః, “ ॥ ౧౧ ॥ అపుత్రహంప్రదా
 స్యామితుభ్యంకన్యాంభవానపి । పుత్రాథీచేదిహేమాత్పన్నససపుత్రానా
 భవేదితి ॥ ” ఇతి కాత్యాయినోక్తప్రకార ఉభయసమ్బంధః । తత్రమాతా
 మహేనైవసమ్బంధే మాతుః మాతామహగోత్రేణేవక్రియాఃకుర్యాత్ । త
 థా ॥ ౧౧ ॥ మాతామహస్యగోత్రేణమాతుః పిణ్డోదకక్రియాః । కుర్వీ
 తపుత్రికాపుత్రపవమాహప్రజాపతిః ॥ * ॥ కాలాదర్శేచ ॥ ౧౧ ॥ కుర్యా
 న్మాతామహశ్రాద్ధంనియమాత్పుత్రికాసుతః । ఉభయోరపిసమ్బంధేకుర్యా
 త్పుఉభయోరపి ॥ * ॥ అత్రవిజ్ఞానేశ్వరః ॥ వా ॥ ఆసురాదివివాహేషు
 పుత్రికాకరణేపిపితృగోత్రమేవ, విశేషవచనాద్దానస్యనివృత్తేష్చ । ప్రా
 క్తనాదిషువివాహేషు ప్రహియవనద్రవ్యంతరవద్వికల్పః ॥ * ॥ ఇతి । పుత్రకా

కరణేతి మా తామహేనైవసమ్బుధై, ఉభయసమ్బుధేతు తేనైవన్యాయేన
 గోత్రవికల్పసిద్ధః । పవం పుత్రికాపుత్రస్యాపి మాతామహసమ్బుధై తద్గో
 త్రత్వముభయసమ్బుధై గోత్రవికల్పశ్చసిద్ధః । అత్రమరీచిః ॥ శ్లో ॥ గోత్రా
 న్తరప్రవిష్టానాం దాయమా శౌచ మేవచ । జ్ఞాతిత్వంచనివర్తనై తత్కులై
 సర్వముచ్యతే ॥ * ॥ వృథహరీశశ్చ ॥ శ్లో ॥ మాతామహపిసృభ్యాంచప్రద
 ద్యాత్పుత్రికాసుతః । ఉభయోరపిసమ్బుధే యస్తాదుభయగోత్రతా ॥ * ॥
 అ తోదత్తస్యచప్రతగృహీత్య గోత్ర మేవ, “ గోత్రాన్తరప్రవిష్టానామ్ ”
 ఇతిష్టుతేః । తదాహ దత్తస్యప్రతగృహీత్య గోత్రేణైతి । యద్యపి పు
 త్రికాపుత్ర దత్తయోర్గోత్రాన్తర ప్రవేశస్సమానః, స్వీకారభేదాద్భేద
 ఇతి నచోద్యావకాశః । దత్తానూఢేతి ధారాపూర్వం దత్తాయా వివా
 హాత్పూర్వతాయా భర్తృగోత్రేణ పితృగోత్రేణవా క్రియాసమర్థా
 త్, “ ॥ శ్లో ॥ దత్తానూఢాచ కన్యాయా సంసార్యాభర్తృగోత్ర
 తః । ” “ ॥ శ్లో ॥ స్వగోత్రాద్భ్యశ్యతేనారీ వివాహాత్సప్తమేవదే ॥ ”
 ఇత్యుభయధావివాహదర్శనాత్ । పవంవిధేషు యత్రపునశ్శాస్త్రీతో
 నవ్యవస్థా తత్రసమయాచారతోవ్యవస్థిత్త్రిప్రవ్యా । ఆచారాభావేపునః,
 “ ఆత్మనస్తుప్తిరేవచ ” ఇతివచనాదాత్మనస్తుప్తిరేవ వ్యవస్థాపికా । నైవమనే
 కభర్తృకాయాః, తత్రవ్యవస్థాపక వచనస్య విద్యమానత్వాత్ । తథా
 ఋశ్యశృణః ॥ శ్లో ॥ స్త్రీణామాద్యస్య వైభర్త్యున్యోస్త్రం తేననిర్వపే
 త్ । యదిత్వక్ష తయోనిస్సృజ్యతీమన్యం సమాశ్రితా ॥ తద్గోత్రేణ త
 థాదేయం పిణ్డంశ్రాద్ధంతథోదకమ్ ॥ * ॥ ఇదమాహ అనేకభర్తృకాయా
 ఇతి । పవమూఢాయాభర్తృగోత్రమేవేత్యాహ ఉఢాయాఇతి । పవకా
 రేణ వికల్పనిరాసః । అత్రమనుః ॥ శ్లో ॥ పితృగోత్రం కుమారీణామూ
 ఢానాం భర్తృగోత్రతః ॥ * ॥ విజ్ఞానైశ్చరేచ ॥ శ్లో ॥ స్వగోత్రాద్భ్య
 శ్యతేనారీ వివాహాత్సప్తమేవదే । స్వామిగోత్రేణ కర్తవ్యాస్తస్యాపిజ్ఞో
 దకక్రియాః ॥ * ॥ రాజేతి - అత్రాపస్తమ్భః ॥ వా ॥ పురోహితస్యప్ర
 వరేణ రాజాప్రవృణోతే ॥ * ॥ విజ్ఞానైశ్చరేచ ॥ వా ॥ యద్యపి రాజవి
 శాంప్రాతిస్విక గోత్రాభావాత్ప్రవరాభావః, తథాపి పురోహితగోత్ర
 ప్రవరా వేదితవ్యః । తథాచ “ యజమానస్యాపిషాన్యాన్ ప్రవృణోతే ”

ఇత్యుక్త్వా, “ పురోహిత్యాద్రాజవిశామ్ ” ఇత్యాహాశ్వలాయనః ॥ * ॥
 ఇతి । అతఃపిణ్డోదకాదికమపి పురోహితగోత్రేణైవ కర్తవ్యమ్, తయోః
 పురోహితగోత్రస్వ నియమాత్ । శూద్రాణామతి-గోత్రప్రవరాభావా
 ద్దాసావైనతస్తన్నాన్నాక్రియాగమర్యాత్ । తథాచ కౌత్యాయనః ॥ శ్లో ॥
 పురోహితస్యగోత్రేణకార్యరాజవిశాంక్రియాః । దన్యాత్పిణ్డోదకే శ్రా
 ధం తూష్ణీం శూద్రస్య నామసిః ॥ * ॥ తచ్ఛనామ దాసాంతమిత్యాహమ
 నుః ॥ శ్లో ॥ శర్తువద్బ్రాహ్మణస్యస్యా ద్రాజ్ఞోరత్రాసమన్వితమ్ । వైశ్య
 స్యపుష్టిసంయుక్తం శూద్రస్య ప్రేచ్ఛసంయుతమ్ ॥ * ॥ ఇదం వ్యాఖ్యా
 తం ॥ వా ॥ ఏవఞ్ఞేచనానుధేయాభవన్తిభద్రశక్త్యాపాలోధనపుష్టో
 హినదాసః ॥ * ॥ ఇతి । బోధాయనః ॥ శ్లో ॥ శమూన్తంబ్రాహ్మణస్యో
 క్తంవర్తాన్తంక్షత్రియస్యతు । పోషాన్తంవైవవైశ్యస్య దాసాన్తంశూద్రజ
 న్తనః ॥ * ॥ అత్యైవంప్రయోగః - పిణ్డశర్తుదశరథవర్తాతులాధరపోష
 స్సూనిదాసఇతి । స గాన్తః - పూర్వానుధ్యనా ఉత్తరాశ్చ ।

మూ — నిశిక్పష్టపక్షే దక్షిణాయనేవా ప్రమీయేత కథంప్రాయశ్చి
 త్తి, “ తాసూర్యా ” ఇతిషడ్భిజాహుయాత్ ।

వ్యా — బోధాయనీయే ॥ శ్లో ॥ నిశిక్పష్టేచ పక్షేచమరణే దక్షిణా
 యనే । తాసూర్యాఇతి వైచడ్భిస్తుత్వా స్యాత్సంసిక్రియాతతః ॥ * ॥

మూ — అపున్యతే “ ఇమం మేవరుణ - తత్వాయామి ” ఇతిద్వా
 భ్యామ్, విచహతే “ నమోఅస్తు సర్వేభ్యః ” ఇతిత్రిభిః, పశుభిర్నా
 రితే “ అగావోఅర్క్ష - ఇన్ద్రోయిజ్వునే ” ఇతిద్వాభ్యామ్, అశ
 నిహతే “ మూర్ధానం దివా ” ఇతిమత్త్రైణ, దంష్ట్రీభిఃప్ర
 మీతే “ దంష్ట్రీభ్యామలిమ్లూ - యేజనేషు మలిన్లువః ” ఇతి
 ద్వాభ్యామ్, సర్వత్ర చతుర్థహీతేనాజ్యేన జహుయాత్ ।

వ్యా — అత్రసూత్రమ్ ॥ వా ॥ యద్యాహితాగ్నిర్విషహతోమ్ర
 యేత తస్యప్రాయశ్చిత్తమ్ “ నమోఅస్తు సర్వేభ్యః ” ఇతి తస్పభిశ్చతు
 ర్థహీతేనాజ్యేన జహుయాత్, యద్యాహితాగ్నిరపుమ్రయేత తస్య
 ప్రాయశ్చిత్తమ్ “ ఇమం మేవరుణ - తత్వాయామి ” ఇతి ద్వేచతుర్థా
 హీతేనాజ్యేన జహుయాత్, యద్యాహితాగ్నిరవిషహతోమ్రయేత తస్య

ప్రాయశ్చిత్తమ్ “ఆగావోఅర్చ్య - ఇన్ద్రోయజ్వనే” ఇతి ద్వే చతుర్థ హితేనాజ్యేన జుహుయాత్, యద్యాహితాగ్నిరశనిహతోమియేత తస్య ప్రాయశ్చిత్తమ్ “మూర్ధానందివోఅరతింపృథివ్యాః” ఇతి చతుర్థహితేనాజ్యేన జుహుయాత్, యద్యాహితాగ్నిర్దంష్ట్రీ భ్యోమియేత తస్య ప్రాయశ్చిత్తమ్ “దంష్ట్రీభ్యాం వలిష్టువా” ఇతి ద్వే చతుర్థహితేన జుహుయాత్, పతదేవాస్యప్రాయశ్చిత్తం భవతీతి విజ్ఞాయతే || * || అత్ర నిమిత్తస్య తుల్యత్వాదేకాగ్నేరపి తత్తదుక్తప్రాయశ్చిత్తం భవత్యేవ । బౌధాయనీయేచ || శ్లో || జలెమృతస్యజుహుయాదిమం మెవరుణైశ్చైవ చ । సర్వేణచేన్నమోఅస్తు త్రిభిర్న్యత్వాఽథసంసక్రియా || * ||

మూ — విచ్చిన్నేఽగ్నే స్త్రియాఃపశుర్వా సంస్థితౌ ద్వాదశగృహితేనాజ్యేన వ్యాహృతీభిః “అయాశ్చ” ఇతమన్త్రేణానాజ్ఞాతత్రయేణచాగ్నిసిద్ధిః.

వ్యా — అత్రసూత్రమ్ “ద్వాదశగృహితేన స్రువంపూరయత్వా” ఇతి । “జూర్భువస్సువరితి సర్వప్రాయశ్చిత్తాని తదిదంసర్వప్రాయశ్చిత్తం సర్వత్రక్రియతే” ఇత్యాశ్చరభ్యః, “యత్రానామ్నాతం తత్రక్రియతే” ఇత్యుల్లేఖనః “అనుగతేఽపి చోత్తరియా జుహుయాత్” ఇతిచ । “అనాజ్ఞాతమితి తస్మానాజ్ఞాతే జుహుయాత్” ఇతిచ । ఆహత్యాప్తాకమేతావదేవ గృహ్యగ్నివిచ్చిత్త ప్రాయశ్చిత్తమ్, అధికానుక్తేః । “|| శ్లో || అగ్నేన స్థేత్రయకృచ్చాగ్నిక ర్తవ్యావత్సరంప్రణి ।” ఇత్యుక్తకృచ్చాగ్నిచరణం తత్తదతీతకాలానుగుణం కార్యమ్ । యద్యాహితాగ్నిరుశ్నుష్టాగ్ని ర్విచ్చినాగ్ని రితుపక్రమ్య ప్రాచీనావీత్యగ్నాయతనానీత్యాదినాఽగ్ని మథనాన్తముక్త్వా ద్వాదశగృహితేన స్రువం పూరయత్వా రూక్షింపయత్వా ప్రేతేమాత్యా ఇత్యేతదాదికర్మప్రతిపద్యత ఇత్యాహితాగ్నేరగ్నిసంస్థానే ప్యేతావదేవోక్తమ్ । విధురవిషయేబోధాయనీయానాం విశేషః || శ్లో || విధురస్యవిధాయాగ్నిం పూర్వాపురుషసూక్తకమ్ । జుహుయాద్ద్వాదశాజ్యేన విధవాయాప్ర్యయంక్రమః || * ||

సత్త్వసన్నిధానే ప్రతినిధిమాహ —

మూ — “|| శ్లో || యస్యభార్యావిహారస్థా సతితా వ్యాధితాపివా ।

అనిచ్చునప్రతికూలావాతస్యప్రతినిధౌక్రియా ॥” ఇతిమిత్రాక్షః.

వ్యా — ఏతేషువశ్యస్వపేగమిత్రేషుదర్శదివాభార్యాప్రతినిధింకృత్యాపూర్వోక్తక్రమేణాగ్నింసన్ధాయప్రేతేమాత్యాఇత్యాదికుర్యాత్, ఏవంరాత్ర్యాదిసురశ్చేనర్వాదిన్మతౌచక్రాయశ్చితాహుతీర్హుత్యాప్రేతేమాత్యాఇత్యాదికర్తవ్యమ్, “నిర్హుతేదోషేపునఃకృన్మింకర్తు” ఇతిశ్చుతేః.

స్త్రీసన్నిధానేవిచ్చిన్నాగ్నిసన్ధానముక్తమ్, అసన్నిధానేప్రతినిధిరుక్తిః, తత్ప్రాగ్నిసన్ధానేవిశేషమాహ —

మూ — మూర్ఖార్యప్రేతేప్రాప్తేభిర్భర్తృకాయాంవాఙ్మతాయాంచశుశ్రూషీతేనాజ్యేనసప్తతేఅగ్నేనప్తవ్యాహృతయః పూర్వందేవాఅపరేణప్రాణాపానామాత్వావృతౌవభ్యావర్తి నీతేత్యైష్టోమశాజ్ఞాహుతీర్హుహుయాత్.

వ్యా — “నూత్వావృతౌసమ్భాసిష్టామ్-మాత్వావృతౌసమ్భాధేధామ్” ఇతిత్వామస్త్రీతప్తగ్రీతస్సశ్రూషీతౌమాత్వావృతౌవతి । అభ్యావతి-నీతి - “అగ్నేభ్యావర్తి-అగ్నేఅగ్నేః-పునరుజ్జానివతాస్వ-సహరయ్యానివర్తస్వ” ఇతిచణస్మణాంసంక్షా । అత్రబోధాయనః ॥ వా ॥ అథయదిగృహస్థస్యాపాసనంవిచ్చిద్యతప్రాణేషూతాగ్రీనైషుశ్రోత్రియవదనాచుద్ధరేచ్ఛగ్రియగారాద్వాఽఽహృత్యాగ్నిముపసనాధాయసమ్పరిస్తీర్యాజ్యంవిలాపోత్పూయస్రక్కుప్రసంప్తవ్యసమ్పూజ్యస్రువిచతుశ్శ్రూషీతంశ్రూషీత్వా“సప్తతేఅగ్నే” ఇతిసప్తవ్యాహృతిభిశ్చసూత్యా“పూర్వందేవాః-అపరేణప్రాణాపానా” ఇతిద్వాభ్యామ్, “నూత్వావృతౌసమ్భాసిష్టామ్-మాత్వావృతౌసమ్భాధేధామ్” ఇతిచద్వాభ్యామ్, “అగ్నేభ్యావర్తి-అగ్నేఅగ్నేః-పునరుజ్జా-పహరయ్యా” ఇతిచతస్రౌభ్యావర్తినీశ్చహుత్యా, తతఃకర్షంప్రేతృమేధికంకర్తుప్రతిపద్యతే ॥ * ॥ .

కేవలంశుద్ధాయాఃస్త్రీయసన్నిధానాసన్నిధానభేదేనాగ్నిసన్ధానముక్తమ్, సంప్రతిరచస్వలాగ్నిసన్ధానంపరిచోద్యతస్పృశారమాహ —

మూ — యదిభార్యర్తుమతీసుతికావాసావాసతివాప్రామెష్టకథమగ్నిస్సన్ధీయేతజాతవేదసేమనోజ్యోతిభూరగ్నయేచేతిచత

ప్రస్తుతం తన్వన్ముచ్చభ్యపాన్వగ్నైశ్చప్రిశ్చతంతవోవ్యా
హృతయోవ్యస్తాసమస్తా అనాజ్ఞాతత్రయం సహస్తావ్యాహృత
యశ్చేతి సప్తదశభిరగ్నిసిద్ధిః .

వ్యా — అత్రబొధాయనీయే ॥ శ్లో ॥ మ్రియమాణస్య చేద్భాగ్యా
సూతికర్తుమతీతువా । దుగ్ధాం మనస్వతీంహుత్వా తతస్తన్తుమతీన్పుచ
మ్ । ఉచ్చభ్యసప్త శ్చప్రిశ్చద్యౌహృత్యాచ సమస్తయా । వ్యా
హృత్యాత్రనాజ్ఞాతం మహావ్యాహృతిభిస్తథా ॥ హుత్వాచతుర్మూహే
తేన సర్పిషాధాన్య సంస్క్రియా ॥ * ॥ ఇతి । దుగ్ధా - “ జాతవేదసేనున
వామసోమమ్ ” ఇతిఋక్, మనస్వతీ - “ మనోజ్యోతిష్టుచతామ్ ” ఇతిఋక్,
తన్తుచతీ - “ తన్తుంతన్వత్ ” ఇతిఋక్, మహావ్యాహృతయః - “ భూర
గ్నయేచ పృథివ్యైచ ” ఇత్యాద్యాశ్చతస్ప్రయుచః, బొధాయనేన తాసా
మేవ మహావ్యాహృతిత్వప్రతేః । అతస్తత్రైవసాధాప్రసిద్ధిః । బొధాయ
నీయవ్యగిరక్త పృథివీషు “ ॥ శ్లో ॥ ఉపనీయ గురుశ్శిష్యం మహావ్యాహృతి
పూర్వకమ్ । ఓజాగరపూర్వికా సిన్ధ్రామహావ్యాహృతయోవ్యయాః ॥ ”
ఇత్యాదిషు కేవలవ్యాహృతిష్యేన నభూరగ్నయే చేత్యాదిషు । అత్ర
“ ॥ శ్లో ॥ జుహుయాత్తద్యమోన్వాభ్యాం వరందగ్వాఽకసంస్క్రియా । ”
ఇతి కేదిత్తుతద్వి । తత్పత్యై “ తద్యమో రాజాభగవాన్ - యస్మిన్నేనమ్ ” ఇ
తి ద్వాభ్యాం దహుత్వా, వఠమ్ - ధేనుం దత్వా, అకసంస్క్రియా కార్యా.
నను “ ॥ శ్లో ॥ నజాతుపరశాభోక్తం బుధకర్తృసనాచరేత్ । ఆ
చరన్ పరశాభోక్తం కర్తారణ్యప్రకీర్తితః ॥ ” ఇతి దోషస్మర తాత్పర్యం పర
గృహ్యాయక్తానుష్ఠానమితచేత్స్వగృహ్యాయక్తం విహాయాన్యగృహ్యాయ
క్తానుష్ఠాతృవిషయత్వాత్తస్య, అతస్స్వగృహ్యాయక్తా గృహ్యాయక్తరోక్తాను
ష్ఠానమవిరుద్ధమేవ, తదాహ —

మూ — తత్రైవశ్లోకోభవతి ॥ శ్లో ॥ యన్నామ్నాతంస్వశాఖాయాం
యథోక్తమవిరోధిచ । విద్వద్భిస్తదనుష్ఠేయ మగ్నిహూత్రాది
కర్తవత్ ॥ * ॥ .

వ్యా — అతస్సర్వశాఖాప్రత్యయస్యాయేన సాకాక్షాణామాకాక్షా
పూర్వణ్యన్యాయతకర్తుముచితత్వాత్స్వగృహ్యాయక్తం గృహ్యాయక్తరోక్త

నవిరుద్ధమనుష్ఠేయమేవ । యథోపనితాపుపవీతధారణమ్, యథాచోప్సా కర్తవ్యప్రవృత్తాచారిణాంతోరమ్, యథాచసన్ధ్యావస్తనగాయత్ర్యాది, నహ్యే తాన్యాపస్తమోబుక్తాని, తథా ప్యేతానిశిష్టా ఆచరన్త్యవిరోధాత్.

ప్రాగ్వాక్యమును మధ్యేవా సర్వత్ర శ్రోత స్వార్థ గార్హస్థ్యకర్మసు ప్రాయశ్చిత్తనిమిత్తసమ్భవేనతి పూర్వమేవ ప్రాయశ్చిత్తంకృత్వాఽనన్తరంకర్మమర్హదిత్యాహ —

మూ — ప్రాయశ్చిత్తసమ్భవే తత్కృత్వా సర్వత్రాభకర్మప్రతిపద్యతే, “నిహ్నోతేనోషేపునఃకృత్స్మింకర్మ” ఇతిస్తుతే.

వ్యా — శ్రుతిలక్షణం ప్రాయశ్చిత్తంవిధ్యపరాధే విధియతే, ఏకస్మిన్నోషేశ్రూయమాణాని ప్రాయశ్చిత్తానిసముచ్చయేర్థ, అథాన్తరత్వాన్జ్ఞాపోహమాను ఇజ్ఞాన చోషనిష్టుతాద్ధానిభవంతి, అనన్తరంచోషాతాత్తవ్యాని, నిర్మూలేదోషేపునఃకృత్స్మింకర్మై త్యాపస్తవృత్తరణాదిత్యర్థః । ఆతోఽత్రశస్త్రవిషాదిమరణే రజస్వలాసూతికానిన్దితమరణేచ కాలాతిక్రమేవతత్తనిమిత్తసమ్భవేన ప్రథమంప్రాయశ్చిత్తమస్థానేన తద్దోషంనిర్మూల్యతతఃకర్మప్రారభేత.

మూ — ఆత్మరూఢానలేప్రేతే తద్దక్షిణహస్తం కర్తాలాకికేఽగ్నావభిరప్య “ఉపావరోహ” ఇత్యుపావరోహ్యగ్నిమ్ “పునస్త్యాదిత్యాః” ఇతిప్రజ్ఞాల్పవ్యాహృతిభిర్ద్వహుయాత్.

వ్యా — అత్రసూత్రమ్ । “ఆత్మరూఢాగ్నిర్యజమానోమియేతనాకికాగ్నిముపసమాధాయ ప్రేతస్యదక్షిణంపాణిమభినిధాయతత్పుత్రభ్రాతాఽన్యోవాప్రత్యాసన్నబన్ధురుపావరోహేత్యుపావరోహయేత్” “పునస్త్యాదిత్యా ఇత్యగ్నిముపసమిన్ధ్యాదేవంసర్వేష్వగుప్తపహుతేషు” ఇతిచ । “భూర్భువస్సువరితినర్వప్రాయశ్చిత్తాని” ఇతిచ । విధౌచ॥వా॥ యద్యాత్మరూఢాగ్నిర్మియేత తస్య దక్షిణంపాణింలాకికేఽగ్నావభిరప్య “ఉపావరోహ” ఇత్యుపావరోహయేత్ ॥ * ॥.

ప్రొషితవిషయే —

మూ — యస్యప్రొషితస్యవృత్తాన్తేనశ్రూయతే ద్వాదశాబ్దాదూర్ధ్వం తస్య ప్రతికృతిధాహపూర్వకం విధివదూర్ధ్వదేహిణంకుర్యాత్.

వ్యా — ప్రతికృతిర్వక్ష్యతే । ప్రాప్తితస్య - దేశాంతరగతస్య । కాలాదర్శే ॥ శ్లో ॥ యస్యనస్రూయతే వారా యావద్ద్యాదశవత్సరమ్ । కుశపుత్రకదాహనతస్యస్యాదవధారణమ్ ॥ * ॥

అత్రవిశేషమాహ —

మూ — పిత్రాస్తుపశ్చిదశాబ్దాదుర్ధ్వం దశాహాద్విధివదౌర్ధ్వవైహికం కుర్యాత్ .

వ్యా — అహోద్వాదశాబ్దాదుర్ధ్వవిధిః పితృవ్యతిక్రమిణ్యయః । అతః పిత్రాఃపశ్చిదశవర్షాదుర్ధ్వం ప్రతికృతిదాహంకృత్వా దశరాత్రతపవక్రియాఃకుర్యాత్ । అత్రదశాహవిధానాత్పుర్వత్రత్యహవిధిస్సద్ధిః, అవస్థానదేశాద్యజ్ఞానముఖయత్రసమానమ్, తచ్చృణ్వేతేతు సతతేత్రితకర్మ । అత్రజాతుకర్ణిః ॥ శ్లో ॥ పితరిప్రాప్తితేయస్యనవారావైవచాగః । ఊర్ధ్వం పశ్చిదశాద్వర్షాత్పుత్రత్వాత్ప్రతిరూపకమ్ ॥ కుర్యాత్తస్యచసంసారం యథోక్తవిధినాతతః । తదానీమేవసర్వాణి ప్రేతకార్యాణిసంచరేత్ ॥ * ॥ ప్రతిరూపకమ్ - ప్రతికృతిః, యథోక్తవిధినా - దశరాత్రంపిష్టోదకదానాదివిధిపరశాస్త్రీకృమేణ .

వృత్తాంతశ్రవణాభావేప్రేతకృత్యేకతేప్రాప్తితాగమనేకర్తవ్యమాహ —

మూ — యదిప్రేతకృత్యసంస్కృత్యకశ్చిదాగచ్ఛేత్తం ఘృతపూణ్య కుమ్భేత్రిరాత్రమేకరాత్రంవా నిధాయ శుభేలగ్నే సముష్ణాప్య జాతకర్మాద్యైర్విధివత్సంస్కృత్య వపనమేఖలాజినదణ్ణభేక్షనర్యావ్రతవర్జం యథావచుపనీతకస్తింశ్చిద్గిరౌద్వాదశాహంక్ర్య హంవా నియత ఉపోష్యాగత్య పూర్వభార్యాం తదభావేన్యాయకన్యాముద్వహేదధాయుష్షచ్చరుణానాహితాగ్నిమ్, ఇష్ట్యానాహితాగ్నిం సంస్కర్యాత్ .

వ్యా — అత్రసూత్రమ్ ॥ వా ॥ యద్యేరస్మిన్కృతే పునరాగచ్ఛేత్తం ఘృతకుమ్భాదున్మజ్య జాతకర్మప్రభృతిభిర్ద్వాదశరాత్రం వ్రతంచరిత్వాత ఘ్నేవ జాయయాగ్నిమాధాయ పూర్వభుక్తాయాంభార్యాయాంపాణిగ్రహణంబిధియతే అగ్న్యాధేయంకుర్వన్ ప్రాశేయపశునావాయజేతగిరిం

వాగత్వాఽగ్నయే కామాయేష్టిం నిర్వపేదీస్సితైః క్రతుభిర్యజేత ॥ * ॥ ఇతి
 వృథమనుః ॥ శ్లో ॥ జీవన్యదినమాగచ్ఛేద్ధృతకుమ్భే నియోజ్యతమ్ । ఉద్ధృ
 త్యస్నాపయిత్వాఽస్యజాతకర్తృదికారయేత్ ॥ ద్వాదశాహం వ్రతం చాస్య
 త్రిరాత్రమథవాస్యతు । స్నాతోద్వద్వహేతతాంభార్యామన్యాం వాతదభావ
 పతః ॥ అగ్నినాథాయవిధివద్ద్వాత్యస్తోమేనవాయజేత్ ॥ తతైద్వాగ్నైః
 సవశునాగిరిం గత్వా చ తత్రతు ॥ ఇష్టిమాయుష్షతీం కుర్యాదీస్సితాంశ్చక్ర
 రూంస్తతః ॥ * ॥ ఇతి । వ్రతమ్ - బ్రహ్మచర్యమ్, స్నాత్వా - సమావతా
 నంకృత్వా, ఆయుష్షతీష్టిః - “అగ్నయ ఆయుష్షతే పురోడాశమష్టకపా
 లమ్” ఇత్యాన్నాయతే । స్మృత్యంతరేచ ॥ శ్లో ॥ ఘృతకుమ్భే నిహద్యే
 నం త్ర్యహమే కాహమేవవా । సముద్ధాప్యశుభేలగ్నే జాతకర్తృదికారయే
 త్ ॥ * ॥ ఆదిశబ్దేననామకరణాన్నప్రాశనచోలోపనయనవతుర్వేదవ్ర
 తసమావర్తనవివాహాంతాస్సంజ్ఞాహృతైః । అత్రబోధాయనః ॥ శ్లో ॥ వపనం
 మెఖలాదణ్డం భేక్షుచర్యావ్రతానిచ । నివర్తనైద్విజాతీనాం పునస్సంసార
 రకర్తృణి ॥ * ॥ పునస్సంసారః - పునరుపనయనమ్ । ఏవంపునస్సంసారా
 నంతరం ద్వాదశాహంత్ర్యహంవా బ్రహ్మచర్యాదివ్రతనియతఉపోష్యవ్ర
 తానిచరిత్వా పరిసమాప్య సమావృత్తః పూర్వభార్యామన్యాంవా పాశౌ
 కృత్యదరుమాయుష్షతీమిష్టిం వాకుర్యాత్ । అత్రపునర్వివాహే “ ॥ శ్లో ॥
 నదానంనైవవరణం నప్రతిగ్రహణంతథా । త్రిరాత్రంచ వ్రతం నస్యాత్పున
 రుద్వాహకర్తృణి ॥ ” ఇతి స్మృత్యంతరోక్తం వ్రతవ్యమ్ । ఏకస్మిన్నేవదినేశేష
 తానామాంతకర్తృకర్తవ్యమిత్యర్థః । గృహ్యపరిశిష్టే ॥ వా ॥ యపనాహి
 తాగ్నేః పురోడాశాస్త ఏవానాహితాగ్నేశ్చరవః ॥ * ॥ ఇతి । ఆహితా
 గ్నేరిష్టిః, తత్స్థానే అనాహితాగ్నేశ్చరుః ।

మూ — కాలాతిక్రమప్రాజాపత్యంచరిత్వార్హదైహికం కుర్యాత్ ।

వ్యా — దశాహాతిక్రమవిషయమిదమ్ । అతోమాసాద్యతిపత్తౌప్రా
 జాపత్యద్వైగుణ్యాదికం కల్ప్యమ్ । అత్ర స్మృతినంగ్రహే ॥ వా ॥ నిమి
 త్తశ్రాద్ధహీనే సంసారకాలాతిక్రమేచ ప్రాజాపత్యం కుర్యాత్ । త
 థా ॥ శ్లో ॥ సంసారాణాంతు సర్వేషాం కాలోయద్యతిపద్యతే । ప్రా
 జాపత్యంచరేద్ధాన తతోఽప్యవంప్రకల్బయేత్ ॥ * ॥

మూ — చిరకాలేపి ప్రేతకృత్యంపితోర్దశాహతపవకుర్యాత్.

వ్యా — అతిక్రాంతప్రాప్తితత్వయోరవిశేషజ్ఞాపనార్థం దశాహగ్రహణమ్ । అత్రవిజ్ఞానేశ్వరః ॥ శ్లో ॥ మహాగురునిపాతేతువ్యర్థప్రసక్తౌపవాసినా । అతీతేఽబ్దేపితృవ్యం ప్రేతకార్యంయథావిధి ॥ * ॥ దశాహతఇతిపాతాంతరమ్ । “ మాతాపితోర్దశాహంస్యాత్ ” ఇతిహిష్కర్యతే । సక్లృహేచ ॥ శ్లో ॥ ముఖ్యకర్తావిదేశస్థో మాతాపితోర్న్యతాయది । సంవత్సరేవ్యతీతేపి కుర్యాత్ప్రేతక్రియాంసుతః ॥ * ॥

పవంపితోర్దశాహవిధానాదనేయం త్ర్యహంసమాపనమర్థసిద్ధంతదాహ —

మూ — అనేయమాంతు త్ర్యహంత్.

వ్యా — ప్రేతకృత్యంకుర్యాదితి పూర్వేణానుషజ్యతే । సక్లృహే ॥ శ్లో ॥ మృతానాంతుసపిండానాం కాలేబహుతధేగతే । తానర్వాసహసంసుకర్యాత్త్రిరాత్రేణయథావిధి ॥ ఏకోద్దిష్టంచతుర్ధేహి తేహంపిండం పృథక్పృథక్ । సపిండీకరణం తేహం సహవాపృథగేవచా ॥ * ॥ కర్తౌ క్యేసహ, అన్యథా పృథగే నెతివ్యవస్థా.

మూ — తతాగ్లెదశాహతస్సపిండానామ్.

వ్యా — అత్రసూత్రమ్ ॥ చా ॥ వాసపీడయిత్వోపవిశత్యైవంత్రిప్తర్పయంతితిమిత్రం సగోత్రనామధేయముదకముశ్చౌజ్యాహరహరజ్జలివైకోత్తరవృద్ధ్యాదశాహంత్ ॥ * ॥ ఇతి । పిష్టుః ॥ చా ॥ యావదాశౌచంప్రేతస్యాదకంపిండంచదమ్యః ॥ * ॥ సపిండస్యదశాహశౌచసద్భావార్దశాహాదకదానంసిద్ధమ్, “ ॥ శ్లో ॥ ప్రథమేహనియత్పిండం తేనమూర్ధాభిజాయతే । ” ఇత్యుపక్రమ్య “ ॥ శ్లో ॥ నవమేర్యసంపత్తిర్దశమేక్షుశ్చరిక్షయః । అశౌచాన్తైతత్సమ్యక్పిండదానంసమాప్యతే ॥ ” ఇతిఋశ్యశృజ్జన్తరణాత్, “ దమ్యర్దశాహంతిలవారిపిండమ్ ” ఇతిశ్చుతేశ్వ.

మూ — శిశూనాంత్ర్యహందేశాహతోవా.

వ్యా — బాధాయనీయం ॥ శ్లో ॥ ఉదకంపిండదానంచ త్ర్యహంస్యాత్తుత్రివచనః । దశాహంపిండదానంస్యాదప్తమాభ్యాత్పరంస్పృతమ్ ॥ * ॥ సంగ్రహేచ ॥ శ్లో ॥ కన్యాబాలకుమారేభ్యస్త్ర్యహంపిణ్డోదకక్రియాత్ ॥

కుశాన్తశాహనూశౌచం వర్తతేచనసంశయః । తథా । శిశోస్త్రివత్సరా
 మాన్త్యముదకం పశ్చిన్నప్రతిః । త్రిరాత్రాత్పిణ్డదశకం సర్వేహంతర్పణంభ
 వేత్ ॥ * ॥ ఏవం సమానోదకవిషయేపి త్ర్యహమేవక్రియా । తథా విజ్ఞా
 వేశ్వరాచౌ ॥ శ్లో ॥ అసపిష్టోయదిదహేత్త్రిహాత్పేత్క్రియాభవేత్ ।
 ప్రథమేహిన్త్రయపిష్టాద్వితీయేచతురస్తథా ॥ త్రింస్తుదద్యాద్వితీయేఽ
 హివస్తాద్విత్వాలనంతరః । ఏకోద్దిష్టంచకర్తవ్యం శ్రాద్ధకర్తృతఃపరమ్ ॥ * ॥
 శాశ్వికర్తృ - సపిష్టికరణమ్ ॥ శ్లో ॥ ప్రథమేదివసే దేయాస్త్రీయఃపిష్టా
 స్సమాహితైః । ద్వితీయే చతురోదద్యాన్తస్థి సశ్చయనంతరః । త్రింస్తుద
 ద్యాద్వితీయేఽహివస్తాద్విత్వాలనంతరః ॥ * ॥ అత్ర శిశూవామస్యేహం
 చ మహాతీర్థపుణ్యదేశేషావత్సుద ఏకదినే నసమాపనంస్తుర్యతే । వృద్ధగా
 ర్యః ॥ శ్లో ॥ మృతానామేకవంశ్యానామేకోయదివదాహకః । ఏకమిద్వివ
 సేకుర్యాదేకతన్త్రైణకారయేత్ ॥ * ॥ కర్తృభేదేనతస్త్రీమిత్యర్థః । కన్యా
 శ్చ ॥ శ్లో ॥ ఆవన్నఃస్త్రిచశూన్రశ్చయన్త్రైర్దద్వాస్వకాంతనుమ్ । తద
 హ్నేవక్రియాస్పర్వామర్యాదితిహివైశ్రుతిః ॥ నవభిర్దివనైర్దద్యాన్తపిష్టా
 సమాహితః । దశమంపిష్టముత్సృజ్య రాత్రిశేషేశుచిర్భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి
 వచనంతశ్కాలవిషయమ్ .

మూ — అతిక్రాంతైసంవత్సరే పిత్రారస్యేహమేకాహతఃకుర్యాన్నా
 త్రాస్థిసశ్చయోనశాన్తికర్తృత్యేకే .

వ్యా — సగ్గ్రహే ॥ శ్లో ॥ అతీతేఽబైతుసంసాగరపకాహాత్పిణ్డమర్ప
 యేత్ । శ్రాద్ధందద్యాద్వితీయేఽహి తృతీయేఽహిసపిష్టనమ్ ॥ నాస్థిస
 శ్చయనంకుర్యాన్నచచర్తానిరోహణమ్ । పుత్రాదినాతుకర్తవ్యంపునస్సం
 సాగరకర్తవ్యః ॥ * ॥ ఏకేభిర్భ్యక్తిర్వికల్పార్థా , “ కుమ్భనిధానాస్తమ్ ”
 “ అనాహితాగ్నేఃస్త్రియాశ్చ ” ఇతిదాహాస్థిసశ్చయాన్తత్వప్రకారాత్ .

మూ — చుర్వరణేకాలాంతరే ప్రాయశ్చిత్తపూర్వకం నారాయణ
 బలింకృత్వాత్ర్యహాత్పేత్క్రియాంకుర్యాత్ .

వ్యా — దేవలః ॥ శ్లో ॥ యేమృతాఃపాపమార్గాణామేహంసంవత్స
 రాత్పరమ్ । నారాయణబలింకృత్వా కుర్యాత్తత్రార్థదేహికమ్ । అ
 క్తాన్తేచాదధవత్సాసే పునఃకృత్వాతుసంస్మృతిమ్ । త్రిరాత్రుమశుచిభూ

త్వాత్ప్రార్థకుర్యాత్క్రియాదికమ్ || * || అత్రకృత్వేననియమాహౌర్ధ్వ దైహికాత్ప్రాగేవ వారాయణబలిః కార్యః “కృత్వాతుసంస్కృతిమ్” ఇతివచనాన్నకేవలముదః కార్యమ్, త్రిరాశ్రవిధానాన్విత్రౌరప్యత్ర నదశాహతఃక్రియాః.

అత్రాపరారణవచనైఃపూర్వసూత్రంవివృణోతి —

మూ — అత్రశ్లోకానుదాహరణైః “|| శ్లో || ప్రాజాపత్యాత్మకృత్రం చతప్తకృత్రత్రయంతథా | చాన్ద్రాయణం తతఃకృత్వా వారాయణబలిం తథా || కృత్వైతద్వతసరస్యానై విదధీతోధ్వజదైహికమ్ | షణ్మాసాద్విగుణం కార్యం త్రిమాసాన్విగుణం భవేత్ || చతుగుణం త్రిపక్షేపాత్యతసన్యసచ్ఛగుణం భవేత్ || * || .

వ్యా — అత్ర “తపఃపరంకృత్యుగే” ఇతికృత్వాదీనాం కృత్యుగే యోగవిషయతేనకలౌ స్వరూపానుష్ఠానాయోగేపి “దానమేవకలౌయగే” ఇతిస్మరణాత్, “|| శ్లో || ప్రాజాపత్యేతుగామేశాం దద్యాత్సప్తవసే ద్వయమ్ | చాన్ద్రాయణేతుగాప్రిస్త్రః” “గవామభావే నిష్కంస్యాత్” ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా కృత్రప్రతినిధి ద్రవ్యందత్వా కర్తృకర్తవ్యమ్ | పత్రాన్తరమాహపరాశరః || వా || తతాగ్రలేసతి ప్రాయశ్చిత్తం చతుగుణం షణ్మాసానైత్రిగుణం సంవత్సరానైద్విగుణం త్రిహేయనాన్తేప్రొక్త మేవాచరన్తి || * || సంవత్సరే || శ్లో || యదిశస్త్రవిషాన్బాప్సద్యైః కామతో బ్రాహ్మణోహతః | త్రిహేయనేవ్యణీతేతు ప్రాయశ్చిత్తం విమర్శధాః || * || ప్రాయశ్చిత్తమ్ - ప్రాజాపత్యకృత్రాది .

ఏవంవిద్యవచ్చస్త్రవిషాన్బాప్సదక సర్వవ్యాఘాత్రిభిః కామతోనరణే “|| శ్లో || అగ్నివిద్యత్ప్రయిఃపాశచక్షాలైర్బాహ్మణైహతాః | ఏకస్మిన్త్రచతుఃపశ్చపదబైశుద్ధి మాప్నయః || ” ఇతికాలభేదేన ప్రాయశ్చిత్తకారతవ్యముక్తమ్, తత్రవ్యవస్థామాహ —

మూ — కామతోపదుష్కృతో తత్ప్రాప్తియశ్చిత్తం పశ్చగుణంకృత్వావిప్రస్యసద్యఃక్రియాఃకుర్యాత్ .

వ్యా — తద్ధర్మజ్ఞేనపూర్వసూత్రోక్తప్రాజాపత్యాదయఃపరామృశ్యంతే, అత్రాత్మకృత్రతప్తకృత్రచాన్ద్రాయణాని ప్రాజాపత్యకృత్రయా

శ్రీకాని । పవంస్రాయశ్చిత్తకరణే విప్ర స్యసద్యపవ క్రియాః కారాః । వి
ప్రగ్రహణాదనేయం కాలవిలంబః । తథావసితః ॥ శ్లో ॥ మనుష్యవర్ణం వి
ప్రాణాంగర్హితే మరణే సతి । సద్యపవక్రియాః కార్యా విప్రాణామనుశాస
నాత్ ॥ * ॥ అపరాధే-ద ॥ శ్లో ॥ మర్మతా సద్యపవప్యాత్సంసారోహి
ద్విజన్మనామ్ । లభ్యాకృత్యాణి విప్రైశ్చ ఇతి ధర్మవిదాం మతమ్ ॥ * ॥

పవంబుధిపూర్వమృతౌ ప్రాయశ్చిత్తోక్తేః ప్రమాదమరణే సతి తద
భావశబ్దాయాం ప్రమాదాద్య విశేషేణ కామతోఽకామతోవా జేశవిశే
షేమృతౌచ ప్రాయశ్చిత్తం కార్యమిత్యాహ —

మూ — చణ్డాలాదుదకాదిశి పాపిష్ఠమృతిశ్చ తేష్టేగప్రమాదమర్మ
తౌ పనాధ్యనగరకుటికాదిషు మృతౌచ కృత్యాత్కృత్య సౌమ్య
పాస్తపనగోదానాని కృత్వా క్రియాః కుర్యాత్ .

వ్యా — విజ్ఞానేశ్వరే ॥ శ్లో ॥ చణ్డాలాదుదకాత్సర్వాస్త్వాగ్నిమా
ద్యైవ్యతానలాత్ । దంష్ట్రీభ్యశ్చ పశుభ్యశ్చ మరణం పాపకర్మణామ్ ॥
ఉదకంపిణ్డానాంచ ప్రైతేభ్యయిష్ట్రీదీయతే । నోపతిష్ఠతి తత్సర్వమస్తరి
క్షేవినశ్యతి ॥ * ॥ చణ్డాలాద్యైర్మరణస్య పాపకర్మ నిబంధనస్వరణాస్త్రిమా
దాచ్ఛణ్డాలాది మరణేపి తత్పాపనిర్మరణాయ ప్రాయశ్చిత్తం కార్యమి
త్యర్థః, “ లభ్యాకృత్యాణి ” ఇత్యపిశేషేణ మర్మతౌకృత్యస్వరణాత్ ।
నను, “ ప్రమాదాదపినిశ్చజామ్ ” ఇతి చణ్డాలాదిహతస్యాపి సద్యఃక్రియా
విధానాని-ధంపాయశ్చిత్తమితీచేన్దైవమ్, సద్యఃక్రియావిధానస్యప్రా
యశ్చిత్తవిధ్యవిరోధాత్, ప్రత్యుశ ప్రాయశ్చిత్తకరణస్య పాపక్షయద్వా
రాక్రియాహతాహేతుత్వాచ్చ । అతఃపాపనిహారణాయ ప్రాయశ్చి
త్తం కర్తవ్యమేవ, అన్యథా “ నోపతిష్ఠతి తత్సర్వమ్ ” ఇతికృతస్యాపివివాశ
స్వరణాత్ । పవమేవహి “ మరణం పాపకర్మణామ్ ” ఇతి వనతోఽభిప్రా
యః । సర్పహతేవిజ్ఞానేశ్వరేదేవశేషః ॥ శ్లో ॥ సువర్ణతానిషున్నానాగంకృ
త్స్వతఃకైవగామ్ । వ్యాసాయదత్వావిధివత్పితరన్యాయాప్తవా ॥ * ॥
అతస్సర్పాదిసాహచర్యాచ్ఛణ్డాలాద్యైః ప్రమాదమరణేపి ప్రాయశ్చిత్తం
సన్ధిమ్ । ప్రమాదమరణే ప్రాయశ్చిత్తపూర్వకం దశాహాప్రేతక్రియాః
కార్యాః, కామతస్తుత్ర్యహదివిశేషః । వసిష్ఠః ॥ శ్లో ॥ అకామతోమృతా

నాంతుద్విజాతీనాంవనేపథి । గ్రామేవానగరేవాపి కుటికేష్వగృహేషు
 వా । సంవత్సరానైసద్యోవాబ్రాహ్మణైరభ్యనుజ్ఞయా । కృత్రాతీకృత్రాం
 శౌమ్యంచ తథాసాన్తపనంచరేత్ ॥ గోదానంతద్వితస్యానైబ్రాహ్మణా
 నాంచభోజనమ్ ॥ * ॥ సద్యఃప్రాయశ్చిత్తకరణేనకాలవిలम्బిత్యర్థః ।
 విష్ణుశ్చ ॥ శ్లో ॥ వణ్డపేగోపురేవాపి ప్రాసాదేహర్ష్యభిత్తిషు । ఆకాసు
 తోఽమృతానాంతుదాపయేదైన్తపద్యయమ్ ॥ ప్రాణాపత్యం చరేత్కృత్రాం
 పరాకేణవిశుద్ధ్యతి । పూర్ణైబైతువ్రతంకుర్యాన్నమాప్తేరూదకక్రియా ॥ వా
 రాయణవింకుర్యాచ్ఛుద్ధిరేషాప్రకీర్తితా ॥ * ॥ ఏవమకామతోవనాదిసు
 మృతస్యాపిప్రాయశ్చిత్తవిధానాచ్ఛణ్డాలాద్యైః ప్రమాదమృతస్యప్రా
 యశ్చిత్తంతేముత్యసిద్ధమిత్యలమ్ । అగృహేష్వితి - కుణ్డతటాకనదీతీరాశ్చ
 ణనిషుగ్రాటాద్యనావృతప్రదేశేష్విత్యర్థః .

ప్రమాదమమృతౌ ప్రాయశ్చిత్తపూర్వకం సద్యః క్రియాకా
 ర్యేత్యాహ —

మూ — ప్రమాదాన్మమృతౌసద్యః క్రియాశౌచేనమాచరేత్ .

వ్యా — బ్రాహ్మే ॥ శ్లో ॥ ప్రమాదాదపినిశ్శబ్దముకస్తాద్విధిచోదితః ।
 శృణ్వేదంష్ట్రినఖివ్యాభిమయ్యచస్త్రిపిషాగ్నిభిః ॥ చణ్డాలైర్వాథచోరైర్వా
 నిహతోయత్రకుత్రచిత్ । తస్యదాహాదికంకార్యంయస్తాన్మపతేత్సః ॥ * ॥
 అగ్నిరాశ్చ ॥ శ్లో ॥ యదికశ్చిత్ప్రమాదేనమ్రయేతాగ్న్యదకాదిభిః । త
 స్యాశౌచంవిధాతవ్యం కర్తవ్యంచోదకక్రియా ॥ * ॥ దశాహతఇతిశేషః .

వైధేతువిశేమాహ —

మూ — వైధేప్రాయాదిమరణే దేవకార్యార్థదేహత్యాగేవనమర్చ
 రణంచకాలవిలम्బస్సద్యః క్రియాఃకుర్యాత్ .

వ్యా — అత్రగార్హః ॥ శ్లో ॥ వృద్ధశ్శౌచమృతేర్లుప్తైః ప్రత్యాఖ్యా
 తభిషక్రియః । ఆత్మానంఘాతయేద్యస్త భృగ్వగ్న్యనశ నాంబుభిః ॥ త
 స్యత్త్రిరాత్రమాశౌచంద్వితియేతస్థిసంచయః । తృతీయేచోదకంకృత్వా
 చతుర్థైశ్చార్థమాచరేత్ ॥ * ॥ కించ “ ॥ శ్లో ॥ సాధ్వీనామేవనారీణా
 మగ్నిప్రపతనాదృతే । నాన్యోధర్మహివిజ్ఞేయోఽమృతేభర్తరికన్ద్విత్ ॥ ”
 ఇత్యగ్నిప్రవేశస్యాపి శాస్త్రవిహితత్వాత్త్రిహాత్రియా । తథాబ్రాహ్మ

॥ శ్లో ॥ కేశాస్తరమృతేపత్య పాద్యతత్పాదుకాద్యయమ్ । నిభాయో
 రసిసత్తద్ధా ప్రవిశేజ్జాతవేదసమ్ ॥ ఋగ్వేదవాణ్యత్ స్త్రీపాద్యనభ
 వేదాత్మభూతీని । త్ర్యహశౌచేతు నివృత్తై శ్రాద్ధం ప్రాప్నోతి శాశ్వత
 మ్ ॥ * ॥ ఆగ్నేయేచ ॥ శ్లో ॥ విష్ణోః కార్యం సముద్దిశ్య దేహత్యాగోయదా
 క్షిణః । తదావైకుంఠమాపాద్యముక్తిభవతిమానవః ॥ * ॥ పాద్మేచ ॥ శ్లో ॥
 దేవస్యధనభావ్యాగ్ధం భూచరాన్పురయోరపి । తైశ్రా రామగృహద్యగ్ధం
 వివాదుకురు తేయదా ॥ వైష్ణవోఽన్యోవిశేషేణ ప్రాణత్యాగా న్నమాత్మనః ।
 శస్త్రాదిపాదతైరవైరణ్యకృత్యాదికాన్తృతః । తస్యచం శేనృతాస్సర్వేగచ్ఛ
 న్నాత్మ్యైకంబలయమ్ ॥ * ॥ ఆశ్వమేధికే ॥ శ్లో ॥ ప్రాణాన్స్త్యజతియోమ
 ర్మోహం ప్రపన్నోపిషత్కృతే । బాలసూర్యప్రకాశేవవ్రజేద్యానేనమద్భు
 హమ్ ॥ * ॥ ఏవంశాస్త్రవిహితత్వాత్సత్య స్త్ర్యహతిక్రియాకార్యా ।
 కుంచ ॥ శ్లో ॥ యః కామతోమహాపాపం నరఃకుర్యాత్కథంచన । నతిస్య
 నిచక్రౌఃదృష్టాభృగ్విపరీతనాదృతే । రేతస్సిక్తాకుమారీషుస్వయోని
 ప్సప్తస్యజానుచ । సపిష్టావశ్యదా రేషు దేహత్యాగోవిధీయతే ॥” ఇతిమన్వా
 నివిహితాత్మహననేపి త్ర్యహతిక్రియేత్యలమ్.

మూ — విధివత్సంసారేపి అనస్థిసజ్జయే యద్యుదక క్రియా విచ్ఛి
 ద్యైతైకోద్దిష్టం వా పునర్దాహః.

వ్యా — అపరా రే ॥ శ్లో ॥ మత్త్రీవతస్సంస్కృతస్యాపిహ్యసమాప్తా
 దకస్యతు । అర్వాస్తవదినాదూర్ధ్వం పునర్దాహేహావిధీయతే ॥ * ॥ దశ
 దినాదర్వాగసమాప్తాదకస్యేత్యన్వయః । శాతాతపః ॥ శ్లో ॥ ఏకాద్దిష్టం
 సుతఃకుర్యాత్కృత్యైకాదశేఽహని । తస్మైశ్రాద్ధం నకుర్యాచ్ఛేతునస్సం
 సారమహతి ॥ * ॥ విష్ణుశర్చ ॥ శ్లో ॥ యత్కృతంప్రేతముద్దిశ్య నవ
 శ్రాద్ధాదికంక్వచిత్ । అకృతంతద్విజానీయా దేకోద్దిష్ట వివాకృతమ్ ॥ * ॥

అత్రవ్యవస్థామాహ —

మూ — యద్యస్థి సజ్జయఃకృత స్సాస్మన్నపునర్దాహేహాన్వయత్స
 ర్వంకుర్యాత్ .

వ్యా — అత్రానాహితాగ్నేర్దేహస్యకుమ్భనిభానాస్తత్వాత్ “ఉ
 ద్దిష్టప్రేహిప్రద్రవౌకఃకృమన్వపరమేవోమృత” ఇతిమన్వార్థసిద్ధిర్విధి

వత్సంసౌత్యపునర్దాహాయోగాచ్చ, అతోఽనస్థినశ్చయ ఏవపునర్దాహః । అతపవహి కృతేఽస్థినశ్చయేత్ర్యహాట్రయాప్తర్యతే “ ॥ శ్లో ॥ అస్థినశ్చయనాదూర్ధ్వం విచ్చిన్నేతర్పణాదికే । ఆరణ్యేయదిపితృశ్చపునస్సంక్షిప్తత్ర్యహాత్ ॥ ” అతోగోబరీవర్ధన్యాయేన “ ॥ శ్లో ॥ నూతాపిత్రార్దశాహంస్యాదస్థినాహేతకైవచ । ” ఇతిదశాహూదకక్రియావిధిరస్థినంచయనాభావవిషయపట । యశ్చజీవలవచనమ్ ॥ శ్లో ॥ పునర్దహనమా రభ్యశ్రాద్ధాంతం ప్రైత్యమేధిమ్ । కృత్వావైప్రైతయాపన్నసహిజ్జీకరణంచరేత్ ॥ * ॥ ఇతితత్, పత్న్యాదివ్యతిక్రమంఘోతచరణవిషయమ్, ఏమాప్తేసాపిణ్డ్యవిధానాత్ । అయంప్రైత్యవిధిర్దశాహాంతర్విచ్చిన్నపిణ్డోదకదానవిషయః, వత్సరాతిక్రమేపి పిత్రార్దశాహవిధానాత్ । అతః కేవలాదకదానపరం వచనం కృతాస్థినంచయదశాహామధ్యవిచ్చిన్నగర్భణవిషయంనున్తవ్యమ్.

మూ — తథాశ్రదాహవైకలేపి పునర్దాహః.

వ్యా — స్మృత్యన్తరే ॥ శ్లో ॥ అనున్త్రీపూర్వంచద్దానామశ్రవైకల్యశేషిణామ్ । చక్షూలాదిహాసానాంచపునర్దహనమాచరేత్ ॥ * ॥

మూ — యది గృహ్యగ్నినాప్యనున్త్రీవర్ణహేదవ్యాగ్నినావా విధివత్పునర్దాహూస్థినాప్యప్యశ్యకార్యః.

వ్యా — అనున్త్రీవర్ణహే పూర్వోదాహృతవచనేన అయథాకృతమకృతమిత్యకృత త్వేనచ పునర్దాహాన్విధిః । “ ఔపాసనేనాహి శాగ్నించహేత్ ” ఇతినియమాగ్లోకి కాగ్నినాదాహపునర్దాహాకర్తవ్యః, ఔపాసనేనవినావిధివత్కృతసాప్యేదాహస్యాకిశ్చేతరత్వాత్ । స్థితేతస్మిన్సైవైవపునర్దాహాకార్యః, అసత్యస్కాఽధివదగ్నిం సన్ధాయ తేనైవపునర్దాహాకార్యః । “ అథయద్యాహితాగ్నిరన్యత్ర ప్రేయాదీవ్యమూనై హూయమానైరగ్నిభిరాసీం యావదేవాస్యాగ్నిభిస్సమాగమయేర ఆసంసాగరాదగ్నిజుహుయాదగ్నిరక్షణార్థమ్ ” ఇతి బోధాయనాపస్తమ్బాదిభిర్దాహాన్తగుగ్నిరక్షణప్రణేన పునర్దాహాన్విధేః, అగ్నేర్దాహేకప్రయోజనత్వాత్, “ శరీరదాహాయవా అగ్నయోభవన్తి ” ఇతిశ్రుతేః, పినియోగాన్తరాభావాచ్చ, స్వాధ్యాయగ్నిర్యగయోరుపహితాత్వోక్త్యా, తేనైవ

దాహః కర్తవ్యః । అతో మస్త్రీన దాహాభావే స్థితే శాలాగ్నో లోకాగ్ని నా
విభవద్దాహేపియథావత్పున ద్దాహః కార్యః । అత్ర నారదః ॥ శ్లో ॥ మస్త్రీం
వి నాతుయో దధగః ప్రేతస్తస్య పునః క్రియా । మస్త్రీసంసారయో దధగః
నకుర్యాద్దహనంపునః ॥ * ॥

విదేశస్థపుత్రవిచయే —

మూ — యద్యేకో ద్విష్టోస్తం పుత్రోఽన్యోవాకుర్యాత్, విదేశస్థపు
త్రశ్శుశ్వా ఏవనంకృత్యాఽదదశాహముదకమాత్రం దద్యాత్,
జ్యేష్ఠః కృతమపి సాపిన్ద్యమేకాదశాహం వపునఃకుర్యాత్.

న్యాయ — మాతృభావగ్నప్రచాఛననవశ్రాద్ధాదివివృత్తిః । ఏవకారే
ణ ద్వాదశాహవ్యవచ్ఛేదః । అత్ర గార్వః ॥ శ్లో ॥ కృతక్రియేపి తరిదశా
హంసూగకంభవేత్ । దద్యాత్కిలోదకంపుత్రస్సపిన్ద్యేకరణంపునః ॥ ముఖ్యక
ర్తావిదేశస్థః కాలేఽకాలే శ్రుతోయది । తిలవారిప్రకుర్వీగపిన్దదానంవివర్ణ
యేత్ ॥ * ॥ నను, “ ॥ శ్లో ॥ ముఖ్యకర్తావిదేశస్థో మాతాపితృమృతా
తాయది । సంవత్సరేన్యతేపి కుర్యాత్ప్రేతక్రియాంతరా ॥ ” ఇతివచనా
ద్దాహాదిసర్వం ముఖ్యకర్తాగ్నికర్తవ్యమితీచేన్న, అన్యకృతస్యాత్రపునఃక
ర్తవ్యత్వాప్రతీతేః, చిరకాలాక్రమేపి పితృర్దశాహముదకక్రియా
విధిపరత్వాచ్చ । “ ॥ శ్లో ॥ దేశాన్తరస్థాపితరౌమృతాచేదన్యోపి కుర్యా
దఖిలంవపైతృకమ్ । దాహంవినాతానిపునః సర్వం జ్యేష్ఠోపి కుర్యాదను
జైస్సపిన్దనమ్ ॥ ” ఇతివచనాత్పుత్రేణపునఃకరణేయమితీచేన్న, పుత్రస
దృఢవేపితదసన్నిధానే అన్యస్యక్రియాధికారమాత్రపరత్వాత్, “ ॥ శ్లో ॥
అసన్నిధానేపూర్వేషాముత్తరేపిన్దదాఃస్పృతాః । ” ఇతిస్మృతేః । ఉత్త
రార్థంపునఃకరణపరమితిచేత్సత్యమ్, తత్పరత్వేపిదశాహాతిక్రాంతవిష
యత్వాప్రతీతేః, దశాహవిధ్యాగతముఖ్యకర్తృవిషయత్వేనచరితార్థ
త్వాద్వివృతస్య । అతోదాహవ్యతిక్రంతంసర్వందశాహాన్తరాగతేనైవముఖ్య
కర్తాపునఃకార్యమితివిహితస్యార్థః । తథాపారసూరః ॥ శ్లో ॥ పుత్రస్యా
సన్నిధానేయపిన్దదానేప్రవర్తతే । తస్మిన్సన్నిధౌప్రవృత్తోపి సకామ్యజ్ఞః
దస్సుతః ॥ * ॥ అత్రపిన్ద్యక్షోనవైకోద్రవ్యధ్విత్వాత్ప్రతిపలక్షకః । స్మృత్య
ర్థపాతే ॥ శ్లో ॥ ముఖ్యకర్తాగ్నిమేదస్యస్తుప్రవృత్తౌపిక్రియాంతర్యజే

తతస్తుకర్మకుర్వీత సంసారావిమృజైస్తతః ॥ పునస్తీలోదకఁపింజం నగ్నః ప్ర
 చ్ఛాదనంతథా । నవశ్రాద్ధప్రదానాది సర్వంకర్మసమాచరేత్ ॥ * ॥
 శ్రీధరీయేచ ॥ శ్లో ॥ దశాహకర్మశ్చాఠ్యైః సంసారా రాజాకీరీయసా । జ్యే
 స్థోయస్త్యంతరాగచ్ఛేతోన్యశేషం సమాపయేత్ ॥ * ॥ “అనుజైస్స
 పింజనమ్” ఇతి జ్యేష్ఠాసన్నిధానే సన్నిధిస్థః కన్యాయుదిపిత్రోపాసపింజనాపి
 కరోతి తతఃసుజాదిభిఃకృతనాపి సాపింజ్యం జ్యేష్ఠః పునఃకుర్యాదిశ్యధః । ఏ
 తత్సర్వంప్రృతివద్విక్రియాం సుస్పృష్టమ్ ॥ శ్లో ॥ జ్యేష్ఠీనవాకనిష్ఠేన
 నపిండీకరణేకృతే । దేశాంసర్వతానాంశు పుత్రాణాందకథంభవేత్ ॥
 శుశ్రావాతువపనంకృత్వా దశాహం స్తోమలోదకమ్ । తనస్సపిండీకరణంకుర్యా
 దేకాదశేఽహని ॥ ద్వాదశాహేనతతాన్యమితశాతాతపోబ్రవీత్ । కనిష్ఠే
 నాపికర్తవ్యాఃపిత్రోపిష్ఠోదకక్రియాః । జ్యేష్ఠీనాపిదకర్తవ్యంసపిండీకణం
 పునః ॥ “అనేనపి నేనాపితీలోదకమాగ్రవిధానాన్నపిండ్యాదికమితసంధమ్,
 శ్రాద్ధానస్యకృతస్యచనపునఃకణమితచ సింధమ్ । కింఞ్చ ॥ శ్లో ॥ ఏకో
 ద్విష్టాంతపవస్యతస్సంసార్తుశ్శుద్ధతాత్వభూత్ । పిష్ఠోదకప్రదానైశ్చ పు
 శ్చాహుత్యావిశుద్ధతీ ॥” ఇతి బోధాయనేనసంసార్తురేవైకోద్విష్టా
 న్తకరణేనేవ శుద్ధిప్రసాదోకోద్విష్టస్య సంసారైకకర్తృకత్వంసింధమ్ । తథా
 కర్తృనియమశ్చ గృహ్యపరిశిష్టాద్విజ్ఞేయః ॥ శ్లో ॥ అసగోత్రస్సగోత్రా
 వాయదిస్త్రీయదివాపుమా ॥ ప్రథమేఽహని యగకుర్యాన్నదశాహం స
 మాపయేత్ ॥” ఇతి ప్రాయశ్చిత్తకాణ్డాబాపింజానేశ్వరేణోక్తమ్, తథాస
 దాచారకాణ్డేచ శ్రాద్ధప్రకరణే “పుత్రాసన్నిధానే సగోత్రాదినాయేన
 ప్రథమదినేదాహసంసారిఃకృతస్తే నైవాదశాహత్పేతకర్తృకర్తవ్యమ్,
 ‘అసగోత్రస్సగోత్రావా’ ఇతిస్తరణాత్” ఇతిచోక్తమ్ । తదేవసంసార్తు
 రేవదశాహకృత్యకర్తృత్వనియమోన్యకృతైకోద్విష్టాన్తకృత్యస్యజ్యేష్ఠో
 నపునఃకరణప్రసజ్జమదూఢవత్ । అతఃకృతే శ్రాద్ధానై తీలోదకమాగ్రం
 ముఖ్యకర్తాకార్యమ్ । తతశ్చ “దాహంవినాతానిపునశ్చ సర్వమ్” ఇ
 తివచనం దశాహమధ్యగత ముఖ్యకర్తృత్వమయమేవేతసింధమ్ । పశ్చాదాగ
 తేత్వేకోద్విష్టాన్తస్యకృతత్వేన తద్పునఃకరణాసంభవాద్వచనాభావా
 చ్ఛాదశాహం తీలోదకమాగ్రంకృత్యైకోద్విష్టాభావాదేకాదశాహ ఏవపిండీ

కరణమూర్త్యునః కార్యమితి శబ్దః । అష్టాంగసూత్రమునామితి
 అోదకమాత్రం కృత్యావకరిత్యేవాన్వేనవాక్యతమపిసాపిణ్డ్యంపునః కార్య
 మితిధర్మశాస్త్రాద్ధనిమూలకః । నను, “ సంపూర్ణావస్థజేత్రతః ” “ సద్భూ
 హంసమాపయేత్ ” ఇతివచనయోర్విరోధఇతిచేన్న, పరిహృతత్వాత్పర
 స్పరణే ॥ శ్లో ॥ పుత్రాభ్యాశ్చితాభిషేకవాహ్యవ్యవహారాప్తానాం
 ప్రథమైహనియఃకుర్యాత్కుర్యాదేవాప్రదానతః ॥ పత్రేరారభ్యపిణ్డ్యస్య
 ద్యాగవచ్చన్తివైసుతః । తేపికుర్యుస్తు పూర్వోక్తం పిణ్డదానం జలంత
 థా ॥ * ॥ ఇతి । అతఃపూర్వప్రవృత్తశ్చోదక మాత్రందశాహంధద్యాత్ ,
 అస్తరాగణోముఖ్యకర్తాశ్రాద్ధాంతంకుర్యాదితివ్యవస్థాపితమ్ । ఆప్రదా
 నతః - ఆసమాప్తేః , సమాప్తేశ్రాద్ధాంతకృత్యేసాపిణ్డ్యమాత్రంముఖ్యక
 ర్తృకార్యమ్ । కించ , ముఖ్యాలాభే గౌణేనప్రవృత్తైర్మణిమధ్యేముఖ్య
 లాభేపియథాగౌణేనైవ సమాప్యతే తథాశ్రాప్యస్యేనారబ్జస్య సమాప్త
 స్యసపునఃకరణమ్ , అన్యథా ఋత్విగాదివాక్యతప్యాపి పునఃకరణప్రస
 క్తేః । తిలోదకస్యతుసపిణ్డపాధారణత్వాత్తత్త్వాత్రంకార్యమ్ , వచనాత్సా
 పిణ్డ్యంచ । దశాహమధ్యేముఖ్యకర్తృగమేవచనబలాద్దాహవ్యతిరిక్తంపూ
 ర్వకృతంపర్వమనేనపునః కార్యమితివచనన్యాయసిద్ధోయమర్థః । ఇమమ
 థాంస్పష్టమాచప్తేషట్ ధర్మకారః ॥ శ్లో ॥ యఃకుర్యాన్నృథమేహిసం
 స్కృతివిధింజ్ఞాతేస్తదన్యస్యవాశ్రాద్ధాంతంకలంస ఏవ చరతుజ్ఞాత్యాది
 కేప్యాగతే । జ్యేష్ఠాసన్నిధినాకనీయసి పితుఃకుర్యాం ఏవక్రియాం శ్రు
 తోవప్థితఏవచేదథచరేజ్ఞాయాం స్తమాధ్వక్రియామ్ । యత్పితో
 ర్మరణాదికందశదినం తస్మిన్గతేజ్యాయినస్తత్పశ్చాచ్ఛివణ ప్రభృత్యు
 పహితాశ్చేదప్రవృత్తావపి । జ్యాయానేవ తమాధ్వమాచరతి తచ్ఛాన్తిధం
 తుమిశ్రాన్తకంతత్తరిరర్మణి శుద్ధిమష్టదసౌతాతాచికించెవల ॥ * ॥ ఇ
 తి । మిశ్రమ్ - సపిణ్డకరణమ్ । ఆశ్రాప్తశబ్దాదుర్యాజాయామ్ । “ ఆద్యం
 శ్రాద్ధమశుద్ధోపి ” ఇతివతాసపిణ్డ్యమశుద్ధోపికుర్యాదితివచనాభావాదా
 ద్యగ్రహణవైయ్యక్త్యాతానవకళత్వావప్యత్వాదభావః । అశ్చేదనద్భా
 వేనాపిజ్యాయాకార్యమేతి , పితృభ్యోనన్యజ్యేజ్యాయాశ్రాద్ధాంతరదివేది
 థానాత్సాపిణ్డ్యవ్యకాలాత్తర విధానాత్సాపిణ్డ్యవ్యవహారః ॥

మూ — వాత్సల్యప్రకరణంబుయ్యుత్

వాగ్ — అత్ర - పునసానిష్ఠేః । అత్రవిజ్ఞానేశ్వరే ॥ శ్లో ॥ పునఃప్ర
తం ననిర్దిశేత్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృతిర్ధిగ్ధసారేచ ॥ శ్లో ॥ యవీయసా కృతం
ర్మప్రకరణం విహాయతు । తదగ్రజేనకర్తవ్యం నపిణ్డీకరణం పునః ॥ * ॥

మూ — ప్రారభ్యేనేనవిప్రేతకృత్యేముఖ్యకర్తాస్తగాగతో నా
హంవి నాన్యత్యర్థం కుర్యాత్కృతం నాస్థిసజ్జయనం పూర్వప్ర
వృత్తశాస్త్రదశాహముదకమాత్రమన్యోపిదద్యాత్ , “నదశాహం
నమావయేత్ ” ఇతి నియమాత్ .

వాగ్ — కేనచిత్ - పుత్రేణాన్యేనచ । అత్ర సంవాదివచనాని పూ
ర్వమేవోదాహృతాని చర్చితానిచ । కృతేనాస్థిసంచయనేన “ ఉత్తిష్ఠ
ప్రహి ” ఇత్యాదిమన్తాన్ధిసంధ్యే, పునఃకరణస్య నిర్ధకత్వాత్ , పిణ్డీ
దకదానవత్తస్య పునఃకరణే వచనాభావాచ్చ నపునరస్థిసజ్జయః “ ॥ శ్లో ॥
అతి తేజస్వీతు సంసారపకాహాత్పిణ్డీకర్తవ్యేత్ । శ్రాద్ధం దద్యాద్ద్వితీయే
హి తృతీయేహి నపిణ్డీకరమ్ । నాస్థిసంచయనం కుర్యాన్న చ దత్తాధిరోహ
ణమ్ । పుత్రాదినాతుః కర్తవ్యం పునస్సంసారకర్తవ్యే ॥ ” ఇతి పునర్దాహే
స్థిసజ్జయః స్మర్యతే । నవ్యాత్రపునర్దాహేనాస్థి, మన్తవిధిసంసారస్య
కృతత్వాన్నిష్ఠోదకదానవిచ్ఛేదేన దశాహానతిక్రమాచ్చ .

నను, యద్యస్థివిద్యతే తర్హ్యగ్నిరపేక్షణీయః, యద్యగ్నిరస్థితదా
తేనాస్థిదాహఃకార్యః, అస్థిభావేవ్యగ్ని సదాభవేదర్భాదినాశరీరాకృ
తికార్యా, యద్యభయం నాస్తికింకర్తవ్యం తత్రాహ —

మూ — యద్యగ్నిరస్థివాద్వయం నా నస్థాత్పలాశవలైః కుశైర్వా
సన్ధిషు సంవేప్త్యచత్వారింశతాషలాశవృన్తైశ్చిరగప్రకల్పయతేదశ
భిర్ద్రివాంఽంశతోఽగ్నిన్ద్రింశతోదరం పశ్చాశతైకైకం బాహుం
తయోరేవపశ్చభిరఙ్గులీసుప్తైకైకైకం పాదంతయోరేవపశ్చభి
రఙ్గులీరష్టాభిశ్చిత్తం ద్వాదభిర్వృషణమేవం పురుషాకృతింకృత్వా
ప్రైరహవావ్య సంస్పృశ్యా లంకృత్యాగ్ని ముత్సాద్య సమ
న్త్యాదకర్తవ్యం “ పర్వశ్చక్రచీకర ” ఇత్యేవదాదిప్రదిగ్ధమతి
తాంఘ్యతేవాభ్యుదయేత్ .

వ్యా — అగ్రగ్రీవాబాహుపాదాది సంధమయథా సన్ధ్యకారాభావతి
 గథా పలాశవలైరికుశైర్వా సంవేద్యకరణవ్యమ్ । ప్రకల్పయత ఇతి న
 ర్యత్రానువచ్యతే । పలాశవృన్దైరిగ్రీవాదివృషపసమ్బధ్యతే । ఏకేకమి
 షటిష్పయాప్రతిబాహుప్రసాదం సన్ధ్యాన్వేతి । తయోరేవేత్యేవకారేణ
 వృన్దాన్తరివృత్తిః । బాహుత్వేన కల్పిశ్యయోగపంచాశత్పశ్చాశత్పలాశ
 వృన్దసమూహయోరేవమణిబద్ధన శిష్టేఃపృథక్కృతైర్దశదశవృన్దాన్తకైఃపం
 చభిరంత్రైఃపంచాంగులీః కల్పయేత్ । ఏవంసప్తశవృన్దాన్తకయోగపాదయో
 రేవావశిష్టైశ్చతుర్దశవృన్దాన్తకైఃపశ్చభిరంత్రైఃపశ్చాంగులీఃప్రకల్పయే
 త్ । అన్యస్సర్వంఘటోధమ్ । ఏవంచాహత్య వ్యవస్థానికమృతపలాశవృ
 న్దాని భవన్తి । వైఖానసే సన్ధ్యావైసమ్యముక్తమ్ । అగ్రసూత్రమ్ । వా ।
 యద్యాహితాగ్నిప్రాప్తిరప్రమీతో నప్రజ్ఞాయేత ప్రణివృత్తిశ్చ తాని పలా
 శవృన్దానాం త్రైశ్చస్థాజినే పురుషాకృతం కుర్వన్తి ॥ * ॥ పలాశవలైరి
 త్యాది సమానమ్ , తత్ర “ తాభ్యామేవపశ్చభిః ” ఇతిభేదః । పశ్చాశత్స
 ప్తశ పశ్చసంఖ్యాన్వీపాసృష్టాథా , ఏకేకమిషటిష్పయైవప్రత్యేకంతత్తత్స
 ఘోసేధైః । ఏవముక్తక్రమేణ ప్రతికృతంకృత్వా ప్రతిమావాహ్యస్మా
 దాదింకర్తవ్యమ్ । అగ్రసూత్రమ్ । వా । స్నావయిత్వాలంకృత్యవత్తో
 దశేనవాససాప్రచ్ఛాద్య ॥ * ॥ ఇతి । బోధాయవచ్చ । వా । తాంసు
 ఘనాసర్పిషావాఽభ్యజ్యదహేత్ ॥ * ॥ ఇతి । తామ్-ప్రతికృతిమ్ ।

మూ — తావద్భిస్సమూలైఃపలాశవలైఃశ్శరీరాకృతిరిత్యేకే కుశైరి
 త్యనేయే పద్మశరైరిత్యపరే ।

వ్యా — అగ్రసంవాదివచనాన్యక్తసూత్రవ్యాఖ్యానేప్రప్తవాని ।

మూ — ఏవంచాహమకృత్వా నకేవముదకదానం కార్యమ్ ।

వ్యా — ఏవమ్-ఉక్తక్రమేణ , ప్రతికృతిదాహమవిధాయ కేవల
 ముదకదానం వైవకార్యమ్ ।

అగ్రహేతుమాహ —

మూ — తచ్ఛాస్త్రైర్విప్రతిష్ఠిత్ ।

వ్యా — తథాహ — ప్రథమంతావత్ “ పురుషాహుతిహ్యసన్య

సీహ్యైర్మత్ర తరవాజసూత్రస్థాప్తవ్యాః

యతి తత్త్వాత్తరంపితరమాచార్యం పుత్రంపత్నిమిత్రవాపివం సీత్యన్యంమా
 తులంసగోత్రంచ దహనసంసార్గేణ సంస్కార్యాత్ " ఇతి బోధాయనే
 నదహనసంసార్గస్య పరలోక ప్రాప్త్యర్థత్వప్రకారా తదభావేపరలోకహా
 నిరేవేతిపిద్యమ్ । అతఃపాపితిస్యానగ్నైరవస్థికస్యకేవలోదక దానశల్పనం
 మూఢాప్రతిపితమిత్థయమ్ .

సంసారాత్ప్రచిరోధముక్త్యాబాధక తకమాహ —

మూ — ఉదక దానస్య దాహనిబద్ధవత్పాతదభావే తదభావశ్చ ప్రస
 జ్యేత .

వ్యా — తదభావే - దాహభావే , తదభావః - ఉదకదానాభావః । అ
 ప్రహేతుర్దాహాతి । హేత్వసిద్ధిఃపూర్వోదాహృత వచనైరేవనిరస్తా । అ
 త్రాపి " అగ్నినాసంస్కృతస్యోక్తా పిబ్బదానోదకక్రియా " ఇత్యాద్యుక్తా
 దర్శాదివచనం చోదాహరణీయమ్ .

బ్రహ్మచారివిషయే —

మూ — యదిబ్రహ్మచారిప్రేతకృత్యం కుర్యాత్పునరుపనేయస్సాన్యధ్య
 దిపితరమాతానుహవనపత్యమాతులమాచార్యముపాధ్యాయం
 చసంస్కార్యాన్నాత్ర ప్రతలోపా నాప్యాశౌచం సయద్యాశౌ
 చేభుక్ష్యేప్రేతగృహేవా సంవసేతునరుపనేయస్సాదాశౌచం
 చాన్యవిద్యతే తతోఽన్యత్ర భుజ్జీతాన్యత్రాసన శయనాదికంకు
 ర్యాత్ప్రేతకృత్యోత్తర మాప్లుతశ్శుచిస్సాన్యతే .

వ్యా — పుత్రసప్తవత్పిపుత్రఇత్యుక్తక్రమేణ పుత్రాదీనాం పిత్రాది
 దాహాదికర్తృత్వప్రాప్తే బ్రహ్మచారిత్వేపి తేహంనబ్రహ్మచర్యప్రతలోపః,
 పిత్రాదివ్యతిరిక్తప్రేతకృత్యేబ్రహ్మచర్యహానిః పునరుపనయనంచ భవతి ।
 అత్రబోధాయనవసిష్ఠే । వా । బ్రహ్మచారిణశ్శవకర్మినోవ్రతాన్నివృత్తిర
 న్యత్రమాతాపిత్రారాచార్యాచ్చ ॥ * ॥ బోధాయనశ్చ ॥ వా ॥ అథోప
 నితస్యస్మత్కానిభవంతి వాన్యస్యాచ్చిక్షంభుజ్జీతాన్యత్ర పితృజ్యేష్ఠాభ్యాం
 వత్సీయానసూరుజ్జీతముధుమాంస క్రాద్ధసూతకాన్యమనిర్దళాహనోక్షీరం
 చక్రాకథిర్యానావిలయనం గణకాన్యమిత్వేతేషు పునస్సంసార్గః ॥ * ॥
 ఇతి త్విత్త్యంతరేచ । శ్లో । దాహాదిపిబ్బిక్షం బ్రహ్మచారికరోతిచేత్ ।

అన్యత్ర మాతాపితౄ స్సాన్యమవశేయః పునవ్రతః ॥ * ॥ అనేనప్రత్యేక
త్యైకదేశకరణే నబ్రహ్మచర్యహానిః , కృత్యచరణమేవ , అతస్సపిండీకరణ
మాత్రకరణే నపునరుపనయనమ్ । యాజ్ఞవల్క్యశ్చ ॥ శ్లో ॥ ఆచార్యపి
తృపాధ్యానాన్నిహృత్యాపి వ్రతీవ్రతః । సజ్జటాన్నం నచాశ్చీయా
న్నచత్రేస్సహసంవసేత్ ॥ * ॥ సజ్జటాన్నమ్ - ఆశౌచాన్నమ్ , తైః - ఆ
శౌచిభిః । మనుశ్చ ॥ శ్లో ॥ ఆచార్యస్వముపాధ్యానం పితరంమాతరం
గురుమ్ । నిర్హార్యతువ్రతీప్రతాన్నవ్రతేన వియజ్యతే ॥ * ॥ వ్రతీ -
బ్రహ్మచారికృత్యాదిషు వ్రత్యుత్తశ్చ । గురురత్రమాతుల మాతామహా ,
తథాభ్యగుః ॥ శ్లో ॥ మాతామహంమాతులం చ తత్పత్నౌచానపత్యకై ।
వ్రతీసంసురుతేయస్తు వ్రతలోపోనతస్యహి ॥ * ॥ కించ ॥ వా ॥ జ్యేష్ఠ
భ్రాతృపితృవ్యాధీనాముదాహృత వచనేషు కణ్ఠోక్తత్వాభావేపివిద్యామ
న్త్రాపదేష్టుత్వసన్భవే ఆచార్యపాధ్యానాది వ్యంతర్భావాన్పిగ్నివ్యా
దినంసాగరేచ నవ్రతినోవ్రతహానిః , “ ॥ శ్లో ॥ పితృవత్పాలయే రాష్ట్ర
ర్థ్యాజ్యేష్ఠోభ్రాతాయవీయసః । పుత్రవచ్ఛానువర్తైర్జ్యేష్ఠేభ్రాతరి
ధర్మతః ॥ ” ఇతి మనునాజ్యేష్ఠకనిష్ఠ భ్రాతృపితృపుత్రధర్మాది దేశాన్త
న్త్రామ్యపదేశాభావేపి పితృవజ్యేష్ఠభ్రాతరం చ వ్రతీసంసుర్యాదిత్యజ్యే
మన్యతై .

మూ — గర్భవానపిపిత్రాదీ సమసుర్యాన్నతత్ర దోషోఽన్యత్ర
నకుర్యాత్ .

వ్యా — ఆదిశబ్దేనమాతామహ మాతులాచార్యపాధ్యానాఉచ్యతై,
ప్రకృతత్వాత్ । అత్రవృద్ధమనుః ॥ శ్లో ॥ వపనందహనంవాపి ప్రతస్యాన్య
స్యగర్భవాన్ । నకుర్యాదుభయంతత్ర కుర్యాదేవపితుస్సదా ॥ జ్యేష్ఠస్య
చానపత్యస్య మాతులస్యా సుతస్యచ ॥ * ॥ వృద్ధవసిత్యశ్చ ॥ వా ॥ గర్భ
వతాజ్యేష్ఠేనదాహ్యపితా మాతాచానపత్యమాతులశ్చ ॥ * ॥ అత్రమా
తులగ్రహణం మాతామహాదేరప్యపలక్షణమ్ , “ ఆచార్యంస్వమ్ ” ఇతి
మనువచనేన బ్రహ్మచారికృత్యేపి సమాన యోగక్షేమత్వ పరిగణనాత్ ,
“ ॥ శ్లో ॥ బహునామేకధర్మాణామేకస్యాపి యదుచ్యతే । నర్వేషాంత
ద్భవేతాగర్యమేకరూపాహితేష్పుతాః ॥ ” ఇతివిజ్ఞానేక్యరోదాశ్చుతక
చనస్యాత్రాపికుల్యత్వాచ్య

మూ — అనుపనీతోపిత్రస్సంసారాధికారిభవతి, పశ్చాత్తాపానుపనీతస్యచ మన్తాచార్ణాధికారఃస్మృతసిద్ధః.

వాగ్ — అత్రమమః ॥ శ్లో ॥ నహ్యప్సిర్విద్యతేకమః కిందిదామాజ్ఞే బధ్ధవాత్ । నాభివ్యాహారయేద్భ్రీహ్మ స్వధానినయనాద్యతే ॥ * ॥ “స్వధానినయనశబ్దేన నాహాదిసపిండీకరణాంతం ప్రేతకర్మలక్ష్యతే, పూర్వక్రియావిరహేనస్వధానినయ నానుపపత్తే” ఇతి చాగ్నిభాతమ్ ॥ బ్రహ్మ - వేదః । అన్యత్రవైవవాచయేత్పిశ్యకృత్యేయాచార్ణయేన్నతత్రదోషఇత్యర్థః । పృథ్వీస్తరేచ ॥ శ్లో ॥ పుత్రస్త్యనుపనీతోపి పిత్రస్సంసారమర్హతి । అన్యోపుచార్ణయేత్తన్తాగ్నేతేనకర్తాణి కారయేత్ ॥ * ॥ అన్యః - ఉపాధ్యా యాదిః, మన్తానిననుపనీతంవాచయగ్తేనైవకర్తాణి కారయేన్నస్వయంకుర్యాత్ । సుమన్తశ్చ ॥ శ్లో ॥ నాభివ్యాహారయేద్భ్రీహ్మ యావన్నాజ్ఞేనబధ్ధతే । మన్తానిననుపనీతోపి పతేదేవైకపవహి ॥ * ॥ పిత్రస్సప్రేతకృత్య ఇతి శేషః । ఏవంపత్నాఅపిమన్తాచార్ణే అధికారోన్రప్తవ్యః, “॥ శ్లో ॥ అత్రపత్నాపి కురీత పిణ్డదానం యథావిధి ।” ఇతి స్మృతేః । తతశ్చ “॥ శ్లో ॥ కర్తూనూన్రస్మయోవిహ్రియావన్నాజ్ఞేనబధ్ధతే । తదూర్ధ్వం మన్త్రీ పూతేషుకర్మస్వప్యధికార్యసా ॥” ఇతి సుమన్తవచనం స్వధానినయనవ్యతిరక్తవిషయమ్ । సక్రీహచ ॥ శ్లో ॥ అసంస్కృతేనపత్నాచ హ్యగ్నిదానంసమన్త్రీకమ్ । కర్తవ్యమితరస్సర్వంకారయేదన్యమేవతు ॥ * ॥ ఏతన్నన్తాచార్ణాశక్తవిషయమ్ । పత్నీవాఽనుపనీతోవా మన్తాచార్ణాశక్తౌపి సమన్త్రీకమేవాగ్నిదానంకుర్యాత్, అన్యత్రనవగంధర్భప్రదానేనానుజ్ఞాయాన్వేనకారయేత్ ।

అత్రవ్యవస్థామూహ —

మూ — యదిత్రివర్షోయదివా కృతచాలస్యాత్సయథావిధికుర్యాన్నైకవర్షకృతచాలోపి పితరావపిసంసుర్యాత్ ।

వాగ్ — స్మృత్యస్తరే ॥ శ్లో ॥ పుత్రస్త్యకృతచాలోపి పిత్రస్సంసారమహతి । చాలంహ్యవిధినామర్యాత్పశ్చాత్పాలంయథావిధి ॥ * ॥ పశ్చాత్ - సపిండీకరణానన్తరమ్ । సుమన్తశ్చ ॥ శ్లో ॥ అనుపనీతోపి కుర్వీతమన్త్రీవర్షైశ్చ మేధికమ్ । యద్యసాకృతచాలస్యాద్యదిష్యావప్తినవశ

దః || * || అనేనప్రివహతాప్రికృతచాలస్యాపి క్రియాకర్తృత్వం ప్రా
ప్తమ్, తత్ప్రతిపేధతినైకవర్షభిః | అత్ర సుమన్తః || శ్లో || పుత్రస్యాశ్చ
త్రిమాత్రేణ సంసుక్ర్యాదృణమోదనాత్ | పితరం వాద్వికాచ్ఛాలాత్ప్రై
శ్చ మేధికకర్తృణా || * || “ || శ్లో || కర్తృశూద్రస్తృతోఽపౌత్రియావన్యాశ్చేన
బధ్యతే | తదూర్ధ్వం నుత్తరీలా లేషు కర్తృస్వప్రథికార్యసా | ” ఇతి సుమన్తు
వచనం పితామహ మాతామహ మాతుల జ్యేష్ఠభాగ్రిత్రాది ప్రత్యేకస్యేష
యమితనవిరొధః .

కర్తృనుద్యేపిత్రాశౌచసమ్భవే కర్తవ్యనాహ —

మూ — అత్ర కాణ్డీన్యః || శ్లో || దీక్షితోఽప్యేకపుత్రశ్చేచ్ఛాతాపిత్రో
ర్భృతిర్యది | సంస్కృత్య శాలామాగత్య యజ్ఞశేషం సమాపయే
త్ || * || యద్యన్యః పుత్రస్యాస్యోపవ పితరౌ సంసుక్ర్యాదేవం
వివాహోదావపి .

వ్యా — పృథగార్థః || శ్లో || జ్యేష్ఠస్యతుక్రతోర్నద్యే మాతాపిత్రో
ర్భృతిర్యది | దీక్షాయాపం నిధాయాత్ర సంసుక్ర్యాదితరౌ హి సః || * || .

పుత్రాబావేతు సపిణ్డమాతృ సపిణ్డాశ్శిష్యాశ్చ దమ్యురిత్య విశేషే
ణ సపిణ్డానాం కర్తృత్వప్రసక్తౌ కర్తృణామనుక్రమం నియమయతి —

మూ — పుత్రస్సపత్నీపుత్రః పుత్రికా పుత్రోదత్తః పౌత్రః ప్రపౌత్రో
ధనహరీచౌహిత్రాదౌహిత్రః పత్నీపతిమహితా భాగ్రితాతమ్
తోస్తాదరభాగ్రితా తతుత్తపితా మాతాస్సహస్వసాభాగనే
యస్సపిణ్డో మాతృసపిణ్డస్తాదరస్సగోత్ర శ్శిష్యోఽముత్విగాచార్యో
జామాతా సఖా రాజాచేతి పూర్వ పూర్వస్యాసన్నిధానే నాశే
వాపరః పరఃకర్తా .

వ్యా — “ ఆత్మహి జజ్ఞ ఆత్మనః ” “ ఆత్మవై పుత్ర నామాసి ”
“ || శ్లో || తత్రాయంజాయతే స్వయమ్ || ” “ || శ్లో || యత్ర వాత్మగథా
పుత్రః | ” ఇత్యాది శ్రుతిస్తృతిభిః పుత్రస్యాత్మతోఽక్షేప్రత్యానన్యః
పుత్రోపవప్రథమంకర్తా “ పుత్రః కుర్యాత్పితృః ” ఇతి వచనాచ్చ | తదభా
వేన పత్నీపుత్రః, పుత్రత్వాత్ | స్వీకారవశేన పుత్రికా పుత్రస్య పుత్రత్వే
పితతోఽభ్యహితత్వాత్, న్యకరీత్యాదుభావభిన్నత్వేన ప్రత్యా

సన్నత్వాత్, “తదభావేనపత్నీజః” ఇతివచనాచ్చ । నను “॥ శ్లో ॥ ఏ
 కిభర్తృకపత్నీనామపుత్రానిధనంగతా । అన్యస్యాఃపుత్రవత్వేపి కర్తృభ
 యైవతస్మిన్ ॥ తదభావేతుసాపత్న్యఃపుత్రవనియుజ్యతే । తదభావేతుత
 త్పుత్రానసన్తోన్యస్తతఃపరమ్ ॥ సపిన్దీకిరణాన్తంచ కుర్యాదారస వత్స
 నమ్ ॥” ఇతిమరీచిష్కరణాదపుత్రాయాఃపతిరేవకర్తా నసపత్నీపుత్ర ఇతి చే
 న్న, పుత్రపౌత్రాద్యనన్తరాధికారిణోభర్తృఃపుత్రానన్తర కర్తృత్వాను
 పపత్తైః । అతస్తద్వచనమసవర్ణ సపత్నీవిచయమ్, అన్యథామన్వాది వచన
 విరోధాదుర్నిరోధావేదోముఖైరపిస్యాత్ । అగ్నిమనుః ॥ శ్లో ॥ బహ్వీనా
 మేకపత్నీనామేకాచేతుప్రిణీభవేత్ । సర్వాస్తాస్తైనపుత్రైఃప్రాహు
 త్రవతీర్తనుః ॥ * ॥ ఇతిపుత్రకార్యేషు సపత్నీపుత్రైశ్చైవసపత్నీనామః
 పుత్రవత్సనియమాత్, “ఏకైవత్వస్సర్వామాతరః” ఇతిస్మృతేశ్చ
 సపత్నీపుత్రవకర్తా । తథాకాత్యాయినః ॥ శ్లో ॥ విదభ్యాదారసఃపుత్ర
 జనన్యాభేద్వదైహిః ॥ తదభావేనపత్నీజఃప్రజాద్యాన్తథాన్య
 తా ॥ * ॥ అప్యత్ - స్రుకారిః । బృహస్పతిశ్చ ॥ శ్లో ॥ బహ్వీనామేక
 పత్నీనామేకపవపిఃస్మృతః । ఏకాచేతుప్రిణీతాసాం సర్వాసాంపిన్దద
 స్తుసః ॥ * ॥ ఇతిలవమ్ । అతస్సపత్నీపుత్రాభావే పుత్రికాపుత్రః, మా
 తాపిత్రవయవాన్వయేన స్రుత్యాసన్యతశయాత్, “కష్టింశ్చిత్ప్రిగృ
 హీతేయద్యారస ఉత్పద్యేతసచతుర్థాంశభాక్” ఇతివసిష్టేనతుర్యాంశభా
 క్త్యైవస్మృతదత్తపుత్రాపేక్షయా “॥ శ్లో ॥ పుత్రికాయాంకృతాయాం
 తుయదిపుత్రోన్యజాయతే । సనుస్త్రువిభాగస్సన్యజ్యైవ్యంత్రనవిద్య
 తే ॥” ఇతిమనువచనేనపుత్రసమాంశభాక్త్యైవ పుత్రికాపుత్రస్యాభ్యర్థిత
 త్వాచ్చ । పుత్రికాపుత్రాభావేదత్తః, తస్యచపుత్రేష్వన్తర్భావాత్, పౌత్ర
 స్యపుత్రానన్తరభావిత్యేన తతోభ్యర్థితత్వాత్, “దేరసాధర్మపత్నీజః”
 ఇత్యాదినా యాజ్ఞత్యైవ పుత్రికాపుత్రానన్తరమేవ దత్తం పరిగణయ్య,
 “॥ శ్లో ॥ పిన్దదోన్యహరన్తైహంపూర్వాభావేపరఃపరః ।” ఇతినియమవి
 ధానాచ్చ । దత్తాభావేపాత్రః, క్రమభావిత్యాత్ “॥ శ్లో ॥ పుత్రస్తుకుర్యా
 ద్దహనాదికర్మపౌత్రాన్తథనస్తాతదభావపవ ।” ఇతిస్మృతేశ్చ । పౌత్రాభావే
 ప్రపాత్రః, “॥ శ్లో ॥ పుత్రఃపౌత్రఃప్రపౌత్రశ్చ పుత్రికాపుత్రవ

చ ॥ ” ఇతిష్టుతేః । స్రపాత్రానస్తరభావిత్వమేవ పుత్రికాపుత్రస్యేతి
 నశజగనీయమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ తత్సమగపుత్రికామతః ” “ ॥ శ్లో ॥ రిభేచపి
 ఙ్జదానేచసమానాపరికీర్తితా । ” ఇతి ఔరసపుత్ర సామ్యపరమనుయాజ్ఞవ
 ల్యాదివచనవిరోధాత్ । స్రపాత్రాభావేధనహరిదాహిత్రః , “ ॥ శ్లో ॥
 శ్రాద్ధంనూతామహానాంచ హ్యవశ్యంధనహరిణా । దాహిత్రేణవిధిజ్ఞేన
 కర్తవ్యమ్ । ” ఇతిష్టుతేః । ధనభాక్త్యాభావేవ్యస్య పాత్రానస్తర్యమేవ,
 “ ॥ శ్లో ॥ అపుత్ర పాత్ర సంతానే దాహిత్రా ధనమాపుయ్యుః । పూ
 ర్వేషాంతు స్వధాకారే పాత్రాదాహిత్రకామతాః ॥ ” ఇతి విష్ణుష్మర
 ణాత్ । తదభావే దాహిత్రః । అత్రపుత్రీకరణ ధనగ్రహణ వ్యతిరిక్త
 దాహిత్రః । పుత్ర పాత్రప్రపాత్రాభావే ధనగ్రహణాభావేపివిభక్త
 స్యావిభక్తస్యవా మాతామహస్య దాహిత్రకర్తైతి కథయితుం పునస్త
 ద్గ్రహణమ్ । యుక్తంచైతత్ , “ ॥ శ్లో ॥ యథావ్రతస్థాపి సుతఃకుర్యా
 త్ప్రేతక్రియాం నృప । మాతామహస్యాపుత్రస్య దాహిత్రోఽపి త
 థాహాతి ॥ ” ఇతి భవిష్యత్పురాణ వచనాత్ , “ ॥ శ్లో ॥ ఏవం మా
 తామహాచార్య స్రేతానాముదకక్రియా । ” ఇత్యత్రయథాసగోత్ర స
 పిణ్డానాముదకం దీయతే తథా మాతామహాచార్యాణాంచ స్రేతానాము
 దకక్రియా నిత్యం కార్యేతి విజ్ఞానైశ్చరేణ వ్యాఖ్యాతత్వాచ్చ । అనిప
 పహి మాతామహం మాతులం చేతి దాహిత్రస్య మాతామహ సంసాగ్ర
 రాధికారః స్మర్యతే । దాహిత్రాభావే పత్నీ । అత్రశభః ॥ శ్లో ॥ పితృ
 పుత్రేణకర్తవ్యాగపిణ్డదానోదకక్రియాః । పుత్రాభావేతు పత్నీస్యాప్య
 త్నీభావేతు సోదరః ॥ * ॥ అత్రపుత్రశబ్దో దాహిత్రాంతవాదీ , స్ర
 పాత్రానస్తరం దాహిత్రమైవ కర్తృత్వోక్తేః , “ ॥ శ్లో ॥ పుత్రసౌ
 త్రప్రపాత్రశ్చ పుత్రికాపుత్రపవచ । ” ఇతిపుత్రాది దాహిత్రాస్త
 న్యబద్ధక్రమత్వేన మధ్యేనవకాశాచ్చ । తదేవమ్ “ ॥ శ్లో ॥ పుత్ర
 కుర్యాత్పితృశ్రాద్ధం పత్నీచ తదసన్నిధౌ । ధనహర్యకదాహిత్రస్తతో
 భ్రాతాచ తత్సుతః ॥ ” ఇతిసంగ్రహకారవచనమ్ “ పత్నీచుహితరః ”
 ఇతివచనాభిప్రాయమ్ । మాతామహ నియమనేన దాహిత్రస్య ధనభా
 క్త్యేనచిత్తస్య తద్దాహాదికర్తృత్వోపపత్త్యేవతాత్పర్యనివేశోయుజ్య

తే । ఏవంచ దౌహిత్రస్య మాతామహయోస్సంసారవచన జాతం సన్త
 చ్చతే । అతఃపుత్రాది దౌహిత్రాన్తా భావపవ పత్నీ పత్యుఃకుర్యాత్ ,
 సదతస్యాః । తథాకాత్యాయనః ॥ శ్లో ॥ తేషామభావేతుపతి స్తదభావేన
 పిండకాః । అపుత్రాన్యాగపతర్దద్యానపుత్రాయానతుక్వచిత్ ॥ భార్య
 పిండంపతర్దద్యాద్భర్తృభార్యే పరస్పరమ్ ॥ * ॥ ఇతి । మనుశ్చ ॥ శ్లో ॥ అపు
 త్రాశయనం భర్తః పాలయన్తీవ్రతేస్థితా । పత్నీవచదద్యాత్పిండం కృ
 త్ననుంశం హరేదపి ॥ * ॥ పితామహీనానియమితస్య దౌహిత్రస్య ,
 “ పత్నీదుహితరవైవ ” ఇతి దుహిత్ర భావపవ భనభాక్త్వప్తరణాత్ప
 త్నీస్త్వసంస్మృతాపుత్రభర్తృభనభాక్త్వంయుక్తమ్ , క్రియాకర్తృత్వంతు
 దౌహిత్రస్యైవ , దౌహిత్రా భావపవపత్నీ భర్తృదాహాదికర్తృత్వమి
 తివివేకః , “ పౌత్రాదౌహిత్రకామతాః ” ఇతి దౌహిత్రస్యపౌత్రత్వప్తర
 ణాత్ । తదభావేదుహితా । యుక్తంవైతత్ , పిత్రొరవయవాన్వయేనసా
 పిండ్యప్రత్యాసత్తైః , భాగ్రాదేర్భాగ్రస్తరావయవానన్వయాత్ , “ పు
 త్రేణదుహితాసనా ” “ అక్లాదక్లాన్తేనభవతి ” “ పుత్రవద్దుహితాన్మ
 ణామ్ ” ఇత్యాది వచనాచ్చ । అత్రశబ్ధః ॥ శ్లో ॥ పుత్రాభావేతుకుర్యా
 తాంభర్తృభార్యేపరస్పరమ్ । అపుత్రస్యతుయాపుత్రీవైవ పిండప్రదాభ
 వేత్ ॥ * ॥ అగ్రాపిపుత్రశబ్దోదౌహిత్రాన్తపరః । భర్తృభావేదుహితా
 నాతుకుర్యాత్పత్నీభావేపితుశ్చేత్యర్థః । ఏవమపిదుహితృహస్తాద్భా
 దానేనభాగ్రాభాగ్నియఃకరోతి , ఏవంశిష్టాచారః । కాలాదర్కేతుసంసర
 ణ్మాణాంపుత్రక్రమేణ ప్రతిపాదనాదికంవిష్కృతికృతమశౌధననిబద్ధనం
 వేశ్యాస్తాంతావత్ । తదభావేభాగ్రాదిః । తథాప్యతీసన్త్రాహే ॥ శ్లో ॥
 భాగ్నిమసఃకూడాదరోభాగ్రా కుర్యాద్దాహాదితత్సతః । తతస్త్యసోదర
 భాగ్రాతదభావేతుతత్సతః ॥ * ॥ తథా ॥ శ్లో ॥ పుత్రస్త్రాత్రశ్చేతత్పు
 త్రేపుత్రికాపుత్రసవద । పత్నీభాగ్రాతచతజ్జశ్చ పితామాతాస్నుమాతథా ॥
 భగినీ భాగినీయశ్చ సపిండసోదకస్తథా । అసన్నిధానేపూర్వేషాముత్తరే
 పిండదాంస్త్పతాః ॥ * ॥ ఇతి । అగ్రాపిపుత్రశబ్దోదత్తపుత్రాన్తపరః ,
 పుత్రికాపుత్రశబ్దోదౌహిత్రవాచీ , భాగ్నితత్పుత్రక్రమహణమసోదర
 భాగ్నితత్పుత్రయోరుపలక్షణమ్ , భగినీ భాగినీయశ్చోస్వస్మతత్పు

త్రపరా, సపిష్ఠోఽత్ర పిశ్యసపిష్ఠః తదభావే మాతృసపిష్ఠ ఇతి గ్రాహ్యమ్, సోదకశబ్దస్సగో త్రాపలక్షకః, అసన్నిధానగ్రమాణాన్వృతౌ కైముఖ్యం సిద్ధమ్ । విష్ణుపురాణే చ ॥ శ్లో ॥ పుత్రసౌత్రసౌత్రశ్చ తమాధ్యక్షం బ్రాతృసంతః । సపిష్ఠనంతరిరాపి క్రియాన్యాన్మప జాయతే ॥ తేహనుభావే సర్వేషాం సమానోదకసంతతిః । మాతృపక్షస్యపిష్ఠేన సన్బుద్ధాయేజలేనవా ॥ కులద్వయేపిచోత్పత్తైః స్త్రీభిః కాగ్యాక్రియాన్మప ॥ * ॥ ఇతీదం కర్తృపరిగణనామాత్రవం నకర్తృక్రమవరమ్ । తథాత్వేవచనాన్దరిరోహోదుర్వా రస్సాస్యత్ । అశ్వపుత్రవనప్రథమకర్తా తదభావే పుత్రకాపుత్ర ఇతినిశ్చయః । అనేన సపత్నీపుత్రస్య “ పితృపత్నీసన్సర్వామాతరః ” ఇతిమాతృత్వావిశేషస్సృతేః, “ ॥ శ్లో ॥ తదభావే సపత్నీజన్మగాంవాసాంపిష్ఠదస్తునః । ” ఇత్యాదివచనేశ్చ సపత్నీమాన్యక్రియాంకర్తృత్వం తావత్సన్మప్తమ్, తస్యాభర్తృత్వకత్వాత్ । తదభావవపుత్రకాపుత్రః కర్తృవాకర్తృ । ఏకపత్నీనాంసర్వాసాం పుత్రవత్సేస్వసావయవాన్వయాన్యైపుత్రవవమాకులకర్తృ, పితృప్రజన్మజ్యేష్ఠఇతివేకః । తథావత్సృతే । నను “ ॥ శ్లో ॥ పుత్రేషుసత్సుపాత్రేషు నాన్యం వై కారయేత్సుమ్ । ” ఇతినిషేధాత్కథంపుత్రపుత్రకాపుత్రదత్తసనువాయః, యదవలన్బునే నాయం వివేకః । మైవమ్, “ క్లిబాద్యానోదకంనదుః ” ఇతినిషేధాత్, క్లిబత్వాదిసన్బువే, సత్యపిపుత్రాదౌ, పుత్రస్వేకారోపపత్తేః, సన్బుత్పన్నాన్యైశ్చవత్తచవ్యవస్థోపపత్తైశ్చ నకథంతావకాశః । ఏవంవచనవ్యవస్థా న్యాయసిద్ధౌవచనాన్తరావిరుద్ధోఽప్రకంపోఽయంక్రమః । అశ్వసుష్మాక్తిమ్ “ పుత్రస్సపత్నీపుత్రః ” ఇత్యాదిసూత్రమ్ । ననుచద్వాదశేధపుత్రాపరిగణయ్య “ ॥ శ్లో ॥ పిష్ఠవోఽంతహరత్యైషాం పూర్వాభావే పరిసరః । ” ఇతియాజ్ఞవల్క్యేనతేషాంకర్తృత్వముక్తమ్, తథాతదవలన్బునేన కాలాదర్పాదిగ్రంథేషుచ, తత్రాంత్యయానోక్తమితిచేచ్ఛుణుతావదితపహి “ ॥ శ్లో ॥ యథానియోగధర్మోపి నాన్యబుధ్యానయోపివా । తథోద్ధారవిభాగోపివైవసంప్రతిపత్తే ॥ ” ఇతివిజ్ఞానేశ్వరేణ సపిష్ఠోవాసగోత్రవేత్సుక్తనియోగస్య కలౌనిషిద్ధతయాత్మేత్రజాద్యభావాత్ । తహి౯దత్తపుకర్తృత్వోన్వక్షిఃకథమితిచేన్నైవమ్, స్మృతిచన్ద్రికా స్మృత్యర్థసారాదా, ॥ శ్లో ॥

॥ శ్లో ॥ దత్తారణేతరేహంచ పుత్రత్వేనపరిగ్రహః ॥ * ॥ ఇతికలియుగవ
 ద్యధర్మమధ్యేదత్తివ్యతిరక్తపుత్రపరిగ్రహపరిగణనాత్, “అథాతఃపుత్రం
 పరిగృహీష్యత్” ఇతిబోధాయనాదిభిర్దత్తపుత్రపరిగ్రహోద్యభ్యనుజ్ఞానాచ్చ।
 పృథ్వీసర్జిహేవ ॥ శ్లో ॥ దత్తస్యజనకాపత్యేమృతేఽథజనకేపివా । సం
 సారాదాద్యఖిలంత్వా దత్తరికృణువాత్సయాత్ ॥ * ॥ అతవవ “పుత్రీ
 సుతోదత్తకబౌరసశ్చ” ఇతిదత్తస్యపుత్రసమానయోగక్షేమత్వంస్త్యర్య
 తే । అతఃక్షేత్రజాదికర్తృత్వం యుగాంతరవిషయమ్ “ ॥ శ్లో ॥ పుత్రా
 స్త్రయోదశప్రోక్తానునాయేఽనుపూర్వశః । సన్తానకారణంతేహమార
 సఃపుత్రీకాతథా ॥ ” ఇతిబృహస్పతివచనం తస్మిన్తతిహేతుత్వేనపుత్రీకా
 యాఃప్రాధాన్యపరమ్ । అతవవహిదత్తాత్పాత్రికస్యాకర్తృత్వేనపరిగణ
 నమ్, దత్తస్యతూభయవంశసన్బధాత్ । తథానునుః ॥ శ్లో ॥ గోశ్రు
 క్థజనయితుర్నహరేద్దత్తినుస్సునిః । గోశ్రుకృణుగఃపిఙ్గోవ్యప్తైతిదదతస్త్వ
 ధా ॥ * ॥ అనిపుత్రాభావేజనకస్యచదత్తకత్తైతితత్రోభయసమృద్ధ
 స్సుప్తిః । సచ “ ॥ శ్లో ॥ మాతాపితాచదద్యాశాంయమద్భిఃపుత్రమూ
 వపి । సదృశంప్రీతినంయుక్తం విజ్ఞేయస్సతుదత్తినుః ॥ దద్యాన్మాతాపితా
 వాయం సపుత్రాదత్తకోభవేత్ । ” ఇతినునూజ్ఞావలూక్యద్యక్తలక్షణః।
 కించ “ ॥ శ్లో ॥ పిదవాయాం ప్రజోన్మత్తా దేవరిస్యనియోజనమ్ । బాలి
 కాక్షతయోవ్యోశ్చ వరేణాన్వేనసంస్కృతిః ॥ కన్యానామసవన్ణానాంవి
 వాహశ్చద్విజాతభిః । ఊహాయాఃపునరుద్వాహూజ్యేష్ఠాంశోగోవధ
 స్తథా ॥ బలాతాగరోఽనిచుప్తస్త్రీసర్జిహూవిధిచోదితః । దత్తారణేత
 రేహంచ పుత్రత్వేనపరిగ్రహః ॥ ” ఇత్యాదీకపరిగణయ్య, “ ॥ శ్లో ॥
 ఏతానిలోకగుప్త్యర్థం కలెరాహమహాత్మభిః । నివర్తితానిసర్వాణివ్యవ
 స్థాపూర్వకంబుధైః ॥ ” ఇతిస్మృతిచన్ద్రికాదావక్షతయోనిపునరూఘ
 యుక్తావిధవాదిస్త్రీణాంకతావర్జ్యత్వోక్తేః, “ ॥ శ్లో ॥ సర్వాభావేస్త్రీ
 యఃకుర్యుస్సృభర్తృణామమన్త్రీకిమ్ । ఔర్ధ్వదైహికమన్యానిదర్శా
 దీనియథావిధి ॥ ” ఇతిస్మృతిసర్జిహవచనోక్తం తాసాంకర్తృత్వంచ
 మయానాభ్యధాయి । స్త్రీయోఽత్ర పరాశ్రీతాక్షతయోన్యాదయః,
 సర్వాభావఇత్యుక్తేః, భాగ్రాదిసపిణ్డేషు సన్స్పృషి పుత్రాభావేవత్పాః

కర్తృత్వస్మరణాచ్చ । అతః క్రయద్రవ్యాద్యుపాధియోగేన పరిగృహీతాః పరాశ్రితాదయఏవస్త్రియః , తాసాం యజ్ఞాదికర్తృనధికారేణ పత్నీత్వాభావాత్ । తదధికారిణీహిపత్నీ ; “ పత్యుర్నోయజ్ఞసంయోగే ” ఇతివాణినిః । తథాశాతాతపశ్చ ॥ శ్లో ॥ ధమైర్వివాహేనైరూథాయాసాపత్నీ పరికిరీతా । సహాధికారిణీహ్యేషామయజ్ఞాదౌ ధర్మకర్తృసు ॥ క్రయక్రీతాతు యానారీ నసాపత్న్యభిధీయతే । నసాదేవేవ పిత్రైవ దాసీం తాం కశ్యపోఽబ్రవీత్ ॥ * ॥ ఇతి । తస్మాద్రాభర్తృశబ్దేన పరాశ్రితాదీనాం భర్తృరపరిగృహ్యంతే । అత్రగౌఃపః ॥ వా ॥ పుత్రాభావేనపిష్టామాతృసపిష్టాశ్చిష్యాశ్చ నమ్యస్తదభావేఋత్విగాచార్యా ॥ * ॥ ఇతి । విజ్ఞానైశ్చరేచ ॥ వా ॥ పుత్రైశ్చైవదాహాదికంకార్యం తదభావేప్రత్యాసన్నేనపిష్టానామన్యతమేనకార్యం తదభావే మాతృసపిష్టాదీనాకార్యమ్ ॥ * ॥ ఇతి । విష్ణుపురాణేచ క్రియాత్రైవిధ్యముక్తమ్ ॥ శ్లో ॥ పితృమాతృసపిష్టేస్తు సమాన సలితైస్తథా ॥ * ॥ ఇతి । అతశ్చగ్రథాన్తరేసోదకస్య మాతృసపిష్టాతూర్వనివేశోపరామశ్చకృతః । అత్ర పితృసపిష్టానాం మాతృసపిష్టానాంచ కర్తృత్వోక్తాసపిప్రత్యాసత్తివశేన క్రమోద్రష్టవ్యః । కాత్యాయనశ్చ ॥ శ్లో ॥ అనుజోవాఽగ్రజోవాపిభ్రాతృకుర్వీతసంస్కృతమ్ । తతస్త్యసోదరస్తద్వత్క్రమేణతనయస్తయోః ॥ * ॥ తదేవం భ్రాతృసనువాయే క్రమేణ తేహం జ్యేష్ఠస్య క్రియాకర్తృత్వం పుత్రసనువాయే జ్యేష్ఠక్రమాత్పితృక్రియాకర్తృత్వంచ ద్రష్టవ్యమ్ । మారణజ్ఞేయశ్చ ॥ శ్లో ॥ సఖ్యగుత్సన్నబద్ధాశ్చ సఖాపి శ్వశురస్యచ । జామాతాసేనాశ్చకుర్యాదిఖిలం పైతృమేధికమ్ ॥ సర్వాభావేతు నృపతఃకారయేత్తస్యరిక్తణః । తజ్జాతీయైర్నైరసన్యద్దాహాద్యాస్సకలాః క్రియాః ॥ * ॥ శిష్యోఽప్రోపాధ్యాయప్రతియోగీ । యస్తాచ్చార్యప్రతియోగ్యనైవాసీ సతు యోహితానన్తరం కర్తా, “ ఏవం మాతామహాచార్య ” ఇతిమాతామహానన్తరమాచార్యస్యాపాదనాత్, “ ఆచార్యపితృప్రపాధ్యాయాః ” “ ఆచార్యం న్యముపాధ్యాయమ్ ” “ అన్యత్ర మాతాపితౌరాచార్యాశ్చ ” ఇత్యాదిహస్తాచార్యస్య పితృసమానయోగక్షేమత్వదర్శనాచ్చ । “ ఆచార్యశ్చేచ్ఛోనురూణాం సహివిధ్యాతస్తం జనయతి తచ్ఛ్రీకృతంజన్మ ”

“॥ శ్లో ॥ ఉత్పాదకబ్రహ్మపితృర్గర్భయా బ్రహ్మదపితా ।” “గర్భ
 యానన్ధవోసురుః” ఇతి గౌతమాపస్తంబ మన్వాదిభిరుక్తస్య బ్రహ్మవి
 ద్యాప్రదస్యాచార్యస్య పితృతోభ్యధికత్వావగతేః, “॥ శ్లో ॥ గురోప్రే
 తస్య శిష్యస్తు పితృమేధం సమాచరేత్ । ప్రేతాహారైస్సమం తత్ర దశ
 రాత్రేణ శుభ్యతి ॥” ఇతి విజ్ఞానేశ్వరేశో నాహృత వచనాచ్చ, పుత్రా
 దిదౌహిత్రాన్తాభావే పుత్రస్థానీయశ్శిష్యపవాచార్యస్యార్థవైహికం కు
 గ్యాత్ । అగపవాస్య సంసారాంతో నిషిధ్యతే ॥ శ్లో ॥ అన్యోయదిద
 ధే తే ప్రేతం పుత్రాచ్ఛిష్యాచ్చ తద్ధనాత్ । సహస్ర పణమూల్యంతు
 తస్మైరద్యాగ్నిర్ధికభాక్ ॥ * ॥ యథాపుత్రస్య సంసారాంతాభావస్త
 థాశిష్యస్యాపీవ్యధః । అగపపి యతేరాచార్యస్యధనం యాజ్ఞవల్క్యేన
 శిష్యగామిస్తుర్యతే ॥ శ్లో ॥ క్రిమేణాచార్య సచ్ఛిష్యధర్మభాగ్ద్రైకతీ
 క్షిణః । వానప్రస్థయోబ్రహ్మచారిణాం రిక్తభాగినః ॥ * ॥ తదేవం యస్తురి
 క్తభాగీభవతి తేనావశ్యం పూర్వనుధ్యమోద్దరాః క్రియాః కార్యాః, త
 దుక్తమ్ “అవశ్యం ధనహరిణా” ఇతి । సార్వపురాణేషు ॥ శ్లో ॥ మల
 మేన్నునుహ్యణాం ప్రవిణం యశ్చ కీర్తితమ్ । తన్మహా మలమాదత్తే
 దుర్జరం జ్ఞానినామపి ॥ ఋషిభిస్తస్యనిర్దిష్టానిమర్మణః పావనపరా । ఆదే
 హ పతనాస్తస్య కుర్యాన్విభోదకక్రియాః ॥ * ॥ ఇరచాశ్ర వివేచనీ
 యమ్ — పుత్రసద్భావే పుత్రకరిణాయోగాత్తన్నాశే పుత్రికా పుత్ర
 స్తేనకర్తృత్వాచ్చావివాదః । పుత్రికాపుత్రస్వీకారేనతపశ్చాత్పుత్ర
 త్పత్తా కంకరైతి తయోపి తృధనభాక్త్వపిష్టప్రదత్వా విశేషస్తురణాత్,
 తథామనుః ॥ శ్లో ॥ పుత్రికాయాంకృతాయాంతు ॥ * ॥ ఇతి, బృహస్పతి
 శ్చ ॥ శ్లో ॥ పుత్రశ్చపుత్రికాపుత్రస్వర్గప్రాప్తికరావుభా ॥ * ॥ ఇతి,
 స్మృతివరకరాజీయేషు ॥ శ్లో ॥ ఏక ఏవారసంపిత్రైవధనేస్వామీ ప్రకీర్తితః
 తః । తత్తుల్యాపుత్రికాపాక్తా భర్తవ్యాప్తివరైసుతాః ॥ * ॥ యద్యపే
 వమథాపి “॥ శ్లో ॥ యతైవాత్మా తథాపుత్రఃపుత్రేణ దుహితాసమా ।
 పుత్రదౌహిత్రయోర్లోకే విశేషానాస్తిధర్మతః ॥” ఇతి మనునా “ఆత్మా
 హిజ్ఞాతృతనః” ఇతి శ్రుత్యనుసారేణపుత్రస్యాత్మత్వస్మృతేః, దుహితు
 స్తుమనుయాజ్ఞవల్క్యదిభిస్సమశబ్దప్రయోగాచ్చ పుత్రాతిగ్రహిత్వా

నత్వమవగమ్యతే । స్త్రీప్రతియోగినో యోషిన్యహీశ్రాదయ ఏవ వో
చ్యతే , బహువచనప్రయోగాత్ । యదిస్వసూక్ష్మపిదిత్యాకా సూ
త్రాంతరప్రసక్తాత్పరాశ్రితాదిగోత్రభేద కథనంనతుతాసాం పరిగ్రహ్య
త్వాయ । యత్తుమరీచినా ॥ స్తో ॥ న బ్రాహ్మణేన కర్తవ్యం శూద్రస్య
హ్యోర్ధ్వదైహికమ్ । శూద్రేణ బ్రాహ్మణస్యాపి వినాపారశవాన్విది
త్ ॥ * ॥ ఇతి పారశవకర్తృకదాహేన శూద్రకర్తృత్వమభ్యనుజ్ఞాయతే,
తత్త్వమస్త్రీవద్దాహేకృతే, కేవలదాహే “ అన్తర్ధినేవాశూద్రాయ ” ఇ
త్యుక్తాన్తర్ధిశూద్రాభ్యనుజ్ఞాపనాత్ , అన్యత్రతు “ ॥ స్తో ॥ అస్వగ్న్యా
హ్యోహుతిస్యాస్యామృత్రసంస్పృశాదూషితా । ” ఇతివచనాన్నిమేధ
ఇత్యలంప్రసక్తానుప్రసక్త్యా .

సపిణ్డత్వేనప్రసక్త పితృజ్యేష్ఠకర్తృత్వవ్యవస్థామాహ —

మూ — పితృగ్రజశ్చైత్రాధాన్తంకుర్యాన్నసపిణ్డీకిరణమ్ .

వ్యా — అశ్రుప్యతిసజ్జగీహే ॥ స్తో ॥ పుత్రః పౌత్రశ్చతత్పుత్రః
పుత్రికాపుత్ర ఏవచ । పతీభ్రాతృతాచ తత్పుత్రః పితామాతా స్నుమాత
థా ॥ * ॥ ఇతి । నర్విదమనుచపన్నమ్, “ ప్రజాయస్వప్రజయాపుత్రకామ ”
“ తత్రాయంజాయతేస్వయమ్ ” ఇతి శ్రుతిప్యతిభ్యాంపుత్రస్య పిత్రా
త్మకత్వమవగమ్యతే, తతఃప్రత్యాసత్వవశయాత్పితృతైవకితా తతోభ్రా
త్రాదిరితియుక్తమ్ । “ భ్రాతృతాచతత్పుత్రః పితామాతా ” ఇతివచనేసతి
కింకర్తుంశక్యతే, నహివచన మాసగ్బితుం న్యాయఃప్రభవతి । అవిభక్తవిష
యే “ పతీచుహిత రత్నైవపితరౌభ్రాతరః ” ఇతివచనానవతారాభివృ
ద్ధ్యాంసహవా తత్పూర్వంవా భ్రాతృకాణాంమిథోవిభాగ సమ్భవాభివృ
ద్ధసభాక్త్యనుస్థి, తదభిప్రాయేణభ్రాతృతత్పుత్రానన్తరం పిత్రాదికర్తృ
త్వోక్తిరితనవిరోధః । నను “ ॥ స్తో ॥ సంసార్యశ్చపితాపుత్రైర్భ్రా
తరశ్చకనీయసా । మాతులస్యాప్యపుత్రస్య స్వప్రేయాపివామతాః ॥ ”
ఇతిదేవలేనకనీయసపవ జ్యేష్ఠక్రియాకర్తృత్వంస్తర్యతే, అతఃకథమగ్రజః
కతేతిచేన్న, పూర్వక్రియాభ్యనుజ్ఞానాత్ । తథాబోధాయనః ॥ స్తో ॥
నపుత్రస్యపితాకుర్యాన్నానుజస్యాగ్రజస్తథా । యదిన్నేహేనకుర్యాతాం
సపిణ్డీకరణంవినా ॥ * ॥ ఏవంచ “ ॥ స్తో ॥ పితృగ్రాధతంకర్తవ్యంపు

తాత్పర్యం చ కథం చ న । భాగ్యత్రాగ్రజేనకర్తవ్యం న భాగ్యత్రాణాం యవీయ
సామ్ ॥ ” ఇతి బోధాయనీయంచ, “ ॥ శ్లో ॥ నవమాతానవపితాకుర్యా
తుప్రసవ్యైతత్కమ్ । నాగ్రజశ్చ తథా భాగ్యతా నభాగ్యత్రాణాం కనీయ
సామ్ ॥ ” ఇతి కాత్యాయనీయంచ కర్తృవైరసన్నిధానవిషయమ్, స్నేహ
విహింసవిషయం వా .

పూర్వోక్తపరామర్శాహ —

మూ — సర్వాభావేతచ్ఛకుర్యాత్ .

వ్యా — తత్ - సపిణ్డీకరణమ్, చ కారస్సముచ్చయే, పతత్ కర్తృవై
రాభావే దాహాదిసపిణ్డీకరణాంతముద్ధరికృత్యంచ అగ్రజః పితావాకుర్యా
దిత్యర్థః । పిత్రగ్రజయోస్సనువాయే ప్రత్యాసన్నత్వాత్పితైవ కుర్యాత్తద
భావే జ్యేష్ఠః । తథాస్మృతిసద్భగీహీ ॥ శ్లో ॥ సర్వాభావేపితావాపికుర్యా
ద్భాగ్యతా ౭ థ వాగ్రజః । గయాయాంచ విశేషేణ జ్యాయానపిసమాచ
రేత్ ॥ * ॥ అకరణప్రత్యవాయశ్చ స్మృత్యసముచ్చయేదర్శితః ॥ శ్లో ॥
ఉస్మిన్నబాధనంప్రేతం పితాభాగ్యతా ౭ థ వాగ్రజః । జననీవాపిసంసుగ్రా
చ్చహదేనోన్యధాభవేత్ ॥ * ॥ అత్రపితునివైరమగ్రజ భాగ్యగ్రహణా
గ్లోబితీచ్ఛవ్యాయేన పుత్రసప్తీపుత్రాశ్చ త్యాదిమూత్రైతత్సంవాదవచనే
షుదభాగ్యైశ్చైకనిష్ఠభాగ్యైశ్చ సర్వోన్యైః । అత్రపితృజ్యేష్ఠభాగ్యైశ్చ
త్యాకే ప్రత్యాభిక్తాద్ధే నపార్వణంకీర్త్యేకోద్దిష్టమేవేతివత్కృతే .

పుత్రాణాంసమవాయేకనిష్ఠభాగ్యైశ్చ సంమేళనేచకర్తృక్రమమాహ—

మూ — జన్మజ్యేష్ఠఃపుత్రఃపితుఃకుర్యాన్నమాతృజ్యేష్ఠః .

వ్యా — పుత్రాణాంసమవాయే జ్యేష్ఠపుత్రవ పిత్రాగ్రీయాఃకు
ర్యాత్, “ ॥ శ్లో ॥ సర్వైరనుమతింకృత్వా జ్యేష్ఠేనైవతుయత్యుతమ్ ।
ద్రవ్యేణచావిభక్తేన సర్వైరేవకృతంభవేత్ ॥ ” ఇతివచనాత్ । యద్వాభి
న్నమాతృకాణాం పుత్రాణాంసమవాయే యోజన్మతోజ్యేష్ఠస్సపవపితుః
కుర్యాన్నమాతృతోజ్యేష్ఠః, సర్వగ్రజన్మజ్యేష్ఠప్రైవగ్రహణాత్ । తథా
మనుః ॥ శ్లో ॥ సదృశస్త్రీషుజాతానాం పుత్రాణాం చవిశేషతః । నమా
తృతోజ్యేష్ఠఃకుప్తీజన్మతోజ్యేష్ఠఃకుర్యాత్ ॥ జన్మజ్యేష్ఠేనచాహ్వానంసు
ప్రక్షాణ్యాస్వపిత్పుత్రమ్ । యదుయోజ్యేష్ఠగర్భేభిరుజన్మతోజ్యేష్ఠతాత్పు

తా || * || ఇతి । అనేనసర్వజ్యేష్ఠాసన్నిధానే చావస్థితేషుపుత్రేషు జన్మ జ్యేష్ఠవకుర్యాదితిసిద్ధమ్ .

అస్యాపవాదమాహ —

మూ — మాతృణాంతత్తుత్త్రకుర్యాదౌరసత్వాత్ .

వ్యా — పత్నీస్తరపుత్రఃపితౄరేవారసో నసపత్నీమాతుః , భిన్నోదరోత్పన్నత్వాత్ । అతోయోయతఉత్పద్యతే తదవయవాన్వయేనప్రత్యాసన్నత్వాదౌరసత్వాచ్చ సపవజనవ్యాకుర్యాన్నసపత్నీపుత్రాజ్యేష్ఠోపి । తథాసుమన్తుః || శ్లో || మాతుఃపితృకుర్వీత మృతయోరౌరసస్సతిః || * || వ్యాసుః పాదశ్చ || శ్లో || విదధ్యాదౌరసఃపుత్రాజనన్యాబేర్ధ్వదైహికమ్ । తదభావేనపత్నీజః || * || ఇతి । ఔరసః - ఉరసోజాతః, “ హృదయాదభిజాయసే ” “ యోమేత్వంహృదయాజ్జాతః ” ఇత్యాదిశ్రుతిస్తృతిభ్యః .

మూ — అనస్తరోఽనుజౌజ్యేష్ఠస్య .

వ్యా — భ్రాతృణాంసమవాయేజ్యేష్ఠ నిషేధాన్పుత్రస్య జ్యేష్ఠస్య యోఽనుజస్సంవాస్యకుర్యాదనుజానాంసమవాయే యోఽనస్తరోఽనుజస్సంవకుర్యాన్నవ్యవహితోఽనుజః “ || శ్లో || అనస్తర స్సపిష్ఠోయః క్రమేణతనయస్తయోః । ” ఇతిమన్వాదిస్తృతిభ్యః .

కేషుచితామోదకమాహ —

మూ — శ్వశూశ్వశుర స్వస్త్రియదుహితృ స్వప్రాదీనాం సఖ్యర్విజౌశ్చదాహాదికమిచ్ఛయాకుర్యాత్ .

వ్యా — అత్రయాజ్ఞవల్క్యః || శ్లో || కామోదకంసఖప్రతాస్వస్త్రియశ్వశురర్విజామ్ || * || “ ప్రతాః - పరిణేతాదుహితృభగిన్యాదయః , ఋషిక్ - “ || శ్లో || అగ్న్యోధేయం పాకయజ్ఞా నగ్నిష్టోమాదికాః మఖాః । యగరోతితృతోయజ్ఞేనతస్యర్విగిహేవాద్యతే || ” ఇతిమనూక్తలక్షణః , కామః - ఇచ్ఛా, ప్రతాభ్యుదయకామనాయాంసత్యాం శ్వశ్వాదీనాముదకం దేయమసత్యాం నదేయమిత్యకరణేప్రత్యవాయోవాస్తీర్యభాః ” ఇతివిజ్ఞానేశ్వరః .

సపిష్ఠానాంనుధ్యేకేషాం చిదుదకదానప్రతిషేధమాహ —

మూ — అత్రదాహరన్తి || శ్లో || క్షీరాద్యా నోదకందమ్యుపైనా

వాక్రీయావిధర్మిణః । గర్భభర్తృప్రహరైవ సురావ్యజైవయో
షిణః ॥ న బ్రహ్మచారిణః కురుదకం పతితావచ ॥ * ॥

వ్యా — క్లీబః - మోఘవీర్యః, ఆదిశబ్దాత్ కుణ్డగోళకాదయః, సై
నాః - పరస్వాపహారిణః, వాక్రీయాః - “ ॥ క్లీ ॥ వాక్రీయస్సంపాకరహీ
నస్సాన్యదవకీర్ణీకృతప్రతః । ” ఇతిభరద్వాజోక్తలక్షణాః, విధర్మిణః - స్ర
మ్యతద్విజాతీధర్మాః, గర్భమగ్రహః - గర్భఘాతనయః, భర్తృప్రహః -
భర్తృఘాతనయః, అత్రలిక్షణవివక్షితసనుపాదేయత్వాత్ । ఇదంవృద్ధమను
వచనం । జ్ఞాతిత్వేనత్యపిక్లీబాదయోనోదకందమ్యః । ఉదకగ్రహణమునే
నదాహేకృతేభ్యుదకదాననిషేధార్థమ్, అతోదాహనిషేధఃకైముత్యసిద్ధః ।
అతః క్లీబావ్యాధాహాదికం నకుర్యుః । ఏవం సపిండగురణే బ్రహ్మచారిణ ఉద
కాదిదానం నకుర్యుః । ఏవం బ్రహ్మచారిణ ఉదకదాననిషేధఃప్రేతతర్పణ
విషయో నదర్శ్యాదివిషయః, మృతపితృకస్య బ్రహ్మచారిణోఽపి దర్శ్యాది
శ్రాద్ధతర్పణవిధానాత్ । అత్ర మనుః ॥ క్లీ ॥ ఆదిష్టినోదకం దన్యాదాప్ర
తస్యసమాపనాత్ । సమాప్తేనూదకందత్వాత్ప్రరాత్రమశుచిర్భవేత్ ॥ * ॥
ఇతి । బ్రహ్మచర్యవ్రతసంస్యాదిప్రమిత్యాదిష్టే బ్రహ్మచారి । సమనర్చ్యిత్వాచ
ర్యోద్ధరకాలం తస్మిన్సంవత్సరే మృతానాం సపిండానాం శ్రాధమాముదకదా
నమాశౌచంచకుర్యాత్ । ఏతచ్ఛపి శ్రాద్ధవ్యతిరేకేణ, తథాప్రతిపాదిత
కుఠస్తాద్యదిపితరావిత్యాదినా । అత్రాన్యోప్యథాః - ఆదిష్టే - ప్రకృత
ప్రాయశ్చిత్తః, ఆసమాప్తేనోదకంకుర్యాత్ । “ ప్రాయశ్చిత్తరూపప్ర
తసమాప్త్యనంతరముదకందత్వాత్ప్రరాత్రమాశౌచంకుర్యాత్ ” ఇతి విశ్వ
రూపాచార్యః । పతితాః - “ అథపతనీయాని సై నాభిశస్త్రబ్రహ్మహసురాప
గురుతల్పగాః ” ఇత్యావస్తస్సగౌతమామృతాకారాః, తేసపిండానాము
దకం నకుర్యుః । ఇదం క్లీకార్థం యాజ్ఞవల్క్యముపరితనవచనంచ ।

ఏవముదకదానేకర్తృవిశేషప్రతిషేధ ముక్త్వాసం ప్రదానవిశేషే
ప్రతిషేధమాహ —

మూ — ॥ క్లీ ॥ పావణ్యనాశ్రమి సై నాభర్తృస్సన్యః కామగాదితాః ।

సురావ్యఆస్తఘాతన్యోనాశౌచోదకభాజనాః ॥ * ॥ ఇతి ।

వ్యా — ఇతిశబ్దాత్ప్రదాహరదీత్యుపక్రాంత సమాప్తిహోతకః, ద

రావత్సరాద్విగ్రహణాయాభిముఖేన గచ్ఛతోమరణేవ్యుదకదాననిమేధ
ఇతి ప్రకారవాచీవా । అతోదరాద్విదా చక్షాలాదీ హంతుంగతోయ్యై
ర్హరితస్తస్య “సర్వతపవాత్సానంగోపాయేత్” ఇతివిధ్యతిక్రమనిమిత్తగపి
ష్ఠోదకదానాదనిషేధోన్రప్తవ్యః । తథావిజ్ఞానేశ్వరే ॥ స్తో ॥ చక్షాలా
దుదకాత్సరాద్బాప్రిహ్మణాద్వైమ్యతానలాత్ । దంష్ట్రీభ్యశ్చపశుభ్యశ్చ
మరణం పాపకర్తృణాం ॥ ఉదకంపిణ్డదానంచ ప్రేతేభ్యోయ్యగ్రిదీయతే ।
నోపతిష్ఠతితత్సర్వమస్తరియేవినశ్యతి ॥ * ॥ ఇదం బుద్ధిపూర్వకవిషయమ్ ,
“ప్రియానశకశస్త్రవిషాదకోద్బుధన ప్రవతవేశ్చేచ్ఛతామ్” ఇతిగౌతమ
వచనేనేచ్ఛాపూర్వకముదకేన హతస్యాశౌచాదనిషేధోక్తైః । అత్రాపి “చ
క్షాలాదుదకాత్” ఇతితత్సాహచర్యదశానాదస్య బుద్ధిపూర్వవిషయత్వ
మవగమ్యతే । అశ్రవిజ్ఞానేశ్వరః ॥ వా ॥ సరశేరగకపాలాదిశ్రుతిబాహ్య
లిక్తధారణం పాపణ్డంతద్యేషాంతేపాపణ్డనః , అధికారేనత్యక్తతాత్త్రమపి
శేషపరిగ్రహ అనాశ్రమిణః , కామగః - కులటాః , ఆదిగ్రహణార్హబ్రా
హ్మణఘాతీనః , ఆత్మత్యాగీనః - విమాన్సుద్బుధనాద్వైగాత్సానంయాస్త్య
జన్తి , ఏతేపాపణ్డ్యాదయ అశౌచస్సోదకదానాద్యేర్ద్వదేహీకీనృచ భాజ
నానభవన్తి । భాజయన్తీతిభాజనాః , సపిష్ఠాదీనామాశౌచాదనిమిత్తభూతా
నభవన్తీత్యర్థః । అతస్తస్మరణే సపిష్ఠేరుదకదానాదినకార్యమ్ । సురాప్యి
త్యాదిషు లిక్తమవివక్షితమనుపాదేయత్వాత్ । అతఃపునుషోపేయంవిధయే
ధ్వదైహికాపరూపభవతీతిసిద్ధమ్ .

మూ — గురుషుమృతేషు త్ర్యహంద్యహమేకాహంకోపవసేయిర
ధశ్మయా సనినోబ్రహ్మచారిణౌదశాహంస్తం భవేయర్హిహ్మచర్య
మధశ్మయనమేకభుక్తనియమాంశ్చయావజ్జీవంప్రైవత్సకృత్యత్ .

వ్యా — అత్రసూత్రమ్ ॥ వా ॥ అనశనానధ్యయనాధశ్మయోద
కోపస్పర్శనాన్యకాలికాన్యనూచానేషుచ ద్వ్యహం త్ర్యహం షడహం
ద్వాదశాహంవా గురుష్వనశన వర్జంసంవత్సరం మాతరి పితర్యాచార్యి
త్యేకే , అనశనానధ్యయనవర్జం యావజ్జీవంప్రైవత్సకృత్యధకోపస్పర్శనమేక
భుక్తమధశ్మయాబ్రహ్మచర్యం తూరలవణమధుమాంసవర్జనంచ ॥ * ॥ ఇ
తి । బోధాయనశ్చ ॥ వా ॥ సంవత్సరంమాతరి పితర్యాచార్యి

శ్రుతుతారలవశాన్మహోజన శుభశ్శయనం బ్రహ్మచర్యం త్ర్యహం షడహం
ద్వాదశాహంవా సంవత్సరంయావద్ధ్రీహణం ద్వాదశాహంవశార్థ్యంపరమ
గురు ష్టవను ఘోదకమితరేషు త్రిరాత్రంయావజ్జీవంప్రేతపత్ని || * || ఇ
తి | శుశుశ్చ || స్తో || అతారలవశా న్నాస్యర్షినుజ్ఞేయిశ్చతేత్ర్యహం |
నూంసాశనంచనాశ్చీయుస్సప్తపేయ్యునైపుథక్ ఓతే || * || వసిష్ఠశ్చ || వా ||
గృహాత్ప్రప్రజితావసుప్రస్తరే త్ర్యహమనశ్చస్త్రాసీర్క క్రీతోఽపిన్నే
నవావరైర్క || * || ఇతి | ఉత్పనమ్ - అయాచితలబ్ధమ్, అశుప్రస్తరః -
అశౌచినాంశయనాననార్థం కృతస్తృణమయః .

అయంనియమః పుత్రత్వాదిశేషార్షజ్జ్ఞానకాఖావాచ్ఛ పితృమృ
తౌ సంవత్సరంసర్వపుత్రసాధారణ ఇత్యాహ —

మూ — || స్తో || షణ్మాసాన్వర్జయేత్సారం తైలతాంబూలయోషితః |

జ్యేష్ఠాదీనాంమృతిప్రాప్తా నాతాపితృస్తువత్సరమ్ || * || ఇ

త్యదిశేషస్తరణాత్సర్వేషామపి పుత్రాణాంపితృర్మరణేసంవత్స
రంకేశధారణాది ప్రసంభవతి .

వ్యా — ఇదువ్యాసవచనం పూర్వోక్తగురుశబ్దార్థేనవివృతమ్ | ఆది
శబ్దేనశ్చశురపితృద్యనాతామహ మాతులాఉచ్యంతే గురుత్వాత్ | దేవ
లశ్చ || స్తో || స్నానంచైవమహాదానం స్వాధ్యాయశ్చగ్నితర్పణమ్ |
ప్రథమేఽబైవకర్తవ్యం మహాగురునిపాతనే || * || ఏవంపితృమృతౌపుత్రా
ణాంస్నానాదినిషేధస్యకణ్ఠోక్తత్వాదగ్నాధానాదివిధానం మహాసాహ
సం | సాపిణ్డ్యోత్తరకాలం ననిషేధ ఇతి కేచిత్తద్వివృత్యమ్, సంవత్సరగ్ర
హణవైయధ్యాయత్, “యాచితసింహీకరణమ్” ఇత్యనుక్తేశ్చ | అతోయా
చిత్యసంవత్సరమశుచితత్వాలగ్నానహాసవపుత్రః, “కుర్యాదభ్యుదయంత
త” ఇతివచనంతు పుంసువనాదిప్రాశనాస్తవివయమ్, “గర్భాదిప్రా
నాస్తాని” ఇతితస్యైవవిధానాత్ | నత్యగ్నితర్పణాదికమ్, తన్నిషేధస్యక
ణ్ఠోక్తేః | అతస్సాపిణ్డ్యోత్తరం స్నానాదినవిరుద్ధమితి వాస్తవచః, పితృ
ర్మృతాబైమృతానాం సపిణ్డానాంద్వాదశాహంసంసాపిణ్డ్యప్రసక్తేః | తత
శ్చ “మహాగురునిపాతేతు” “అన్యేహంప్రేతకార్యాని” ఇత్యాదివత్స
రాస్తసాపిణ్డ్యవరవచన శతతైయ్యర్థంస్యాత్ | అతస్సాపిణ్డ్యోత్తరకాల

ముత్సవపరవచనం నిరవశాశావశ్యకార్యపుంసువవాదః కిషయమిత్థలమ్ ।
 శ్రీధరీయే ॥ శ్లో ॥ షష్ఠేఽబ్జేషాడశాబ్దేచ వివాహాబ్జతక్షేవచ । మాతాపిత్రా
 మృతాబ్దేచ వవనంనైవకారయేత్ ॥ * ॥ అత్రయేచ ॥ శ్లో ॥ షాడశో
 ద్వాహగర్భాబ్దే పిత్రంతాబ్దేఽమరంత్యజేత్ ॥ * ॥ వ్యాసః ॥ శ్లో ॥ ప్ర
 థమేఽబ్దే వివాహాబ్దేషాడశాబ్దేతక్షేవచ । పిత్రోర్మృతాబ్దేగర్భాబ్దేవాపయే
 త్తుకులక్షయః ॥ * ॥ ఇత్యేవం వ్యాసశ్రీధరీయ అత్రయోదివచనెషుజ్యై
 స్థపుత్రవిషయత్వం నప్రతీయతే । అతఃకేశధారణాదివ్రతే పితృమృతినా
 త్రమేవనిమిత్తమ్, తచ్చసర్వపుత్ర సాధారణమ్ । అతస్సర్వేషాంపుత్రా
 నాంసంపత్సరం కేశధారణాది నియమోభవత్యేవేతినర్వసనవద్యమ్ ।

అస్యాపవాదమాహ —

మూ — పత్యైఃప్రసవేవపనంకృత్యావస్థరశేషంకేశధారయేత్ ।

వ్యా — విధానగ్రన్థే ॥ శ్లో ॥ మృతాపిత్రార్విజగతుర్య గర్భవా
 నపివాపనమ్ । వశ్పృష్ఠసూతాపత్యైశ్చ తచ్ఛేషంకేశధారణమ్ ॥ * ॥

మూ — పిత్రోర్మృతాబ్దే పిత్రాదిమరణే పుత్రాపినవపేత్క్రియాః
 కుర్యాత్ ।

వ్యా — స్మృతినక్షత్రహే ॥ శ్లో ॥ మాతుర్దీక్షాంతరేనైవ పితామరణ
 మాపుష్యాత్ । గహనాదిక్రియాఃకుర్యాద్వపనం నైవకారయేత్ ॥ పి
 దీక్షాంతరేసూనోద్ధాతాయదివిషద్యతే । వవనంనైవకుర్వీతనాతుఃకుర్యా
 త్క్రియాదికమ్ ॥ మాతాపిత్రోర్మృతాబ్దేతు యద్యన్యోహివిషద్యతే । వవ
 నంనైవకుర్వీతతస్య దాహాదికంచరేత్ ॥ * ॥ “ అనుభావినాంచపరివాప
 నమ్ ” ఇతిపిష్టానాం వవనవిధానాదపి నిషేధవిధిర్భవీయా “ ॥ శ్లో ॥
 మాతాపిత్రోర్మృతాబ్దేచ వవనంనైవకారయేత్ ” “ పిత్రన్తాబ్దేఽమరంత్య
 జేత్ ” “ మాతాపిత్రోస్తువత్సరమ్ ” ఇత్యాదిష్టమిభ్యః ।

భార్యాదిసంసృతుర్వపననిషేధమాహ —

మూ — భార్యాపుత్రయోఃకనిష్ఠానాంచసంస్తర్తావవనం సకుర్యాత్ ।

వ్యా — యదా భార్యాదీ భర్తృద్గిన్సంసృరోతి తదావవనం సకు
 ర్యాత్ । అత్రవృద్ధజనుః ॥ శ్లో ॥ భార్యాపుత్రకనిష్ఠానాం శిష్యాణాం
 చయదీయసామ్ । సంసృతుర్వపనోనైవయదికుర్యాత్కులక్షయః ॥ * ॥

అగ్ర. కాత్యాయనః । శ్లో ॥ మృతా వసుపత్నిత్వానాం వషణం నకదాచన
మృతావపికనిస్థానాం వషణం నఽభీయతే ॥ * ॥

అగ్రప్రసిప్తసమాహ —

మూ — కనిష్ఠావాసః పివయోధిక పితృవ్యాధిపత్నీనాం మరణే “ పతి
వయసః స్త్రీయః ” ఇతినమసాగరాదౌష్ఠ్యరణాద్విహితత్వాదఽగ్ని
రిశేష్టాచారాచ్చ వషణం కురుక్షాతయః .

వ్యా — “ పతివయసః స్త్రీయః ” ఇత్యావస్తవ్యవచనం । “ ఏషాం పత్నీ
నాం చ పితృష్వసుః ” ఇతివిధిః । అతః పితృవ్యజ్ఞైశ్చ భ్రాతృమాతులశ్వశురా
చార్యసపిష్ఠానాం జ్యేష్ఠానాం పత్నీనాం మరణే వషణం కురుష్యసపిష్ఠా ఇత్యర్థః .

మూ — అన్యత్ర మృతాపేక్షయాల్పవయ సస్సన్నిహితాః కేశశ్చ
శ్రుమాశ్రంస్నానాన్తేవా పయేయః .

వ్యా — అన్యత్ర - పురుషేషు, నూర్మిచాకణ్ఠాదఢోవషణం పేధః । త
థాశ్రీధరీయే ॥ శ్లో ॥ మృతాహేకేశవషణం దశాహేకేశవవాపనమ్ । అ
శోభనమనాయుష్యం మృతాహేకేశవవాపనమ్ ॥ * ॥ అశేషవాపనమితి
పవచ్ఛేదః । తత్రైవ ॥ శ్లో ॥ రాత్రౌ దగ్ధ్వాతు పిష్ఠాంతం కుర్యాద్వపనవ
ర్జితమ్ । శోభనాతేవషణంతగ్ర కేశనూత్రైవిధీయతే ॥ * ॥ వషణవర్జితమి
తి పుత్రవ్యతిరిక్తవిషయమ్ , “ తనయః కుర్యాత్ ” ఇతిస్మృతేః । వషణంచ
స్నాన్త్యైవకర్తవ్యమ్, అన్యథాప్రాయశ్చింతం ప్రసజ్యేతేతి “ ప్రాగేవా
నుభావివోవపన్తి ” ఇతిమాత్రవ్యాఖ్యానే ప్రతిపాదితమ్ .

మూ — అగ్రవషణం కర్తుస్సంసాగరోవక్రమేవా .

వ్యా — ఆశ్వలాయనీయాస్తు స్వకారికావలమృనేన సంసాగరాదౌ
వషణం కుర్వన్తి, అప్తకంతుస్నానానన్తరమేవశిష్టాచారాత్ .

మూ — మృతాహశ్శక్రియశ్చేన్నిశివాపుత్రపవపేద్రాత్రాయా
నుద్వయాదూర్ధ్వం పుత్రోపి నవపేతతగాతే శక్రియేని శా
యాంచ .

వ్యా — ఏవకారేణావ్యవ్యవషణం పేధః । నిశేత్యస్యాపవాహాయామ
ద్వయాదితి । శుక్రవారేనివాప్రాపిత పితృమృతిశ్రవణే అతిక్రాంతకాల
కస్యాన్ “ ౧౧౩౧ ప్రత్యక్షమరణే ప్రార్థనశ్చేతివార్తతమ్ । ” ఇతి

తత్కాలపవనోహనిర్మలం స్మరణాచ్చకాత్రాశుక్రవారేతనవపేదశ్యర్థః ।
 శ్రీధరీయే ॥ శ్లో ॥ రాత్రావపిచదాహోంతం కృత్వాపైవోదకక్రియామ్ ।
 శ్వోభూతేవపనంకార్యమేషధర్మస్సేవాతనః ॥ * ॥ శ్లో ॥ వపనంనేష్యతే
 రాత్రాశ్వోభూతార్యావపనక్రియా ॥ * ॥ ఇతిచ । ఫలంరాత్రోపపనిషేధః
 వచనంపిత్రోపరోక్షగుణవివయంత్రప్రవృత్తమ్ । తథాసర్వహే ॥ శ్లో ॥
 శౌక్రైకధవారేయదివానిశాస్యాత్సారంనకుర్యాత్తనయస్తుకుర్యాత్ । కు
 ర్యుస్సపిష్టాశ్చతథాపరేమ్యర్యద్వాత్పతీయేదివసేఽథనప్రమే ॥ * ॥ శ్రీధ
 రీయేచ ॥ శ్లో ॥ రాత్రోయామద్వయాదర్వాకర్తుర్వపనమివ్యతే । అ
 న్యేహంతుసపిష్టానాం శ్వోభూతేవపనక్రియా ॥ * ॥ పుత్రవ్యతిరీక్తస్యా
 పిదాహకస్యవపనప్రాప్త్యర్థంకర్తుగ్రహణమ్, నపుత్రాన్తర్యాన్పృశ్యగ్ధమ్,
 తస్య “తనయస్తుకుర్యాత్” ఇతివపనవిధేః । వృద్ధహారితః ॥ శ్లో ॥ శుక్ర
 వారేష్యతికాస్తేమాతాపిత్రస్తతైవచ । సన్ధ్యారాత్రోస్తదాత్యైరం
 ప్రైతకార్యంచనాచరేత్ ॥ * ॥

మూ — అసన్నిధానేసకృదేవసర్వాత్మైరమయుక్తైహిదశాహే
 వాకృత్వోదకం దయ్యః “ ॥ శ్లో ॥ ప్రథమేహనికర్తవ్యం తు
 రకర్తవ్యత్వతః । తృతీయేపశ్చమేవాపిసప్తమేవాప్రధాన
 తః ॥ ” ఇతిస్మరణాత్ ।

వ్యా — ఇదం విష్ణునేశ్వరేణోదాహృతవచనమ్ । ఆప్రధానతః - ప
 ణ్డిష్టాత్పాక్, ఇతివ్యాఖ్యాతమ్ । అయుక్త ఇతి - “ ప్రథమతృతీయ ప
 శ్చమ సప్తమనివమేషూదకక్రియా ” ఇతి గౌతమస్మరణాదితి విష్ణునేశ్వరే
 ణోక్తాసు ప్రథమాదిష్వయుక్తైః పిష్టిత్యర్థః । అత్ర బోధాయనః ॥ వా ॥ ఏ
 తస్మిన్కాలే అస్యామాత్యానకేశశ్శుశ్రుణవాపయస్తేయేసన్నిధానేభవన్తి
 వికల్ప ఇతరేషువాపయేరన్నివర్తయేరవా శ్రుతవతాసు వప్తవ్యమేవాస
 న్నిధానేపి నబోధాయనస్య కల్పేనసమావృత్తావపేరన్నన్యత్ర విహారా
 దిత్యేకే ॥ * ॥ పుత్రవ్యస్తరే ॥ శ్లో ॥ సన్నిధానేసపిష్టానాం వపనంస్యా
 ఘ్నరోమ్యుతా మహాగుహాణాంసర్వత్ర దాహకస్యాగురావపి ॥ * ॥

అత్రవ్యవస్థామాహ —

మూ — “ ॥ శ్లో ॥ అగ్రాస్తదశాహిదువిషమాహాప్రశస్యతే ।

శ్రాద్ధవశానంతరే చ శుభాగ్రాహణో భవతి ॥” ఇతిష్మర్తణా
ద్విషమాహేపి శుభవారాదా నవపేయః.

వ్యా — అతిశ్రీస్త ఇతి శ్రాద్ధచేతి వచనద్వయం జోతశ్చాస్త్రే.

మూ — నవపేర్ధర్మవానన్యత్రాధానాదిభ్యః, “॥ శ్లో ॥ ఆధానే
యజ్ఞదీప్తాయాం మాతాపితౄన్మరార్తుతౌ । గర్భవాన్వపనంకు
ర్యాన్నాన్యత్రైతవ్యవస్థితః ॥” ఇతివచనాద్గంగాదిషు సప్తమస్థా
నేషు మనుయమాభ్యాం వపననియమాభ్యాధానాదిషు కుర్యాత్.

వ్యా — ఆధాన ఇతి శ్రీధరీయే । అత్ర మనుయమా ॥ శ్లో ॥ గర్భా
యాం భాస్కరక్షేత్రేమాతాపితౄన్మరార్తుతౌ । అధానేసోమయాగే
చ వపనం సప్తమస్త్యతమ్ ॥ * ॥.

మూ — ఏతేనాన్తర్వతాపీతి వచనం వ్యాఖ్యాతమ్.

వ్యా — “॥ శ్లో ॥ అన్తర్వతాపికర్తవ్యం పితౄర్మరణ ఏవతు । నా
నేయేషాంవపనంకుర్యాద్భూతహత్యాసమం భవేత్ ॥” ఇతివచనం గర్భా
ద్యుపలక్షణమితి మనుయమాభ్యాం వ్యాఖ్యాతమిత్యర్థః.

మూ — మాతామహాదిసంస్కారే గర్భవానపి వపనం కుర్యాత్,
“మాతామహాపితౄవ్యాణామ్” ఇతిష్మర్తణాత్.

వ్యా — అత్రాత్రేయే ॥ శ్లో ॥ మాతామహాపితౄవ్యాణాం మా
తుల్యగ్రజయోర్భౌతౌ । శ్వశురాచార్యయోరేషాం పత్నీనాం చ పితృవ్య
సుః ॥ మాతృవ్యసుర్భుగిన్యాశ్చ గర్భవానపివాపయేత్ ॥ * ॥ ఇతీదంమా
తామహాదిసంస్కార్య విషయమేవేతి సమర్థనీయం మన్వాది వచనావి రో
ధాయేత్యర్థః.

మూ — ॥ శ్లో ॥ పితౄమృతాబ్జై గర్భాబ్జై సదాపర్వణిపర్వణి ।
ఆహితాగ్నిర్వపేతైశాన్న వపేదితరస్తయోః ॥ * ॥.

వ్యా — అత్రావస్తమ్యః ॥ వా ॥ “పర్వణి కేశత్సమ్రావావయతేవ్య
ల్పశోలోమాదివాపయతే” ఇతివాజసనేయకమ్ ॥ * ॥ ఇతి । శ్రీధరీయే
॥ శ్లో ॥ కేశాన్త్రాసత్రయాదూర్ధ్వం గర్భవాన్ధారయేద్విజః । యజ్ఞాభువ
ర్వణితోరంధరయేదాహితాద్భువే ॥ * ॥ ఆహితాగ్నిపార్శవాప్యంవపే
ద్దాహితాగ్నివ్యతిక్తో గర్భవాన్మిత్రైర్భౌతైర్గర్భాబ్జయోర్భౌతైర్వపేదిత్యర్థః.

“పితృంతాబ్జయరంత్యజేత్” ఇతి నమేధ అహితాగ్నివ్యతిరిక్తవిషయః .

మూ — తథామృతభర్తృకాతామ్బులం నిత్యంమారతోవర్జయేత్ ,

“॥ శ్లో ॥ తామ్బులలోభర్తృక స్త్రీణాం యతీవాంబ్రహ్మచారిణామ్ । పక్షైకంమాంసతుల్యం ప్యాసేముఖ్యాయతుసురాసమమ్ ॥”

ఇతిహి వృతాః .

వ్యా — నిత్యమ్-అదేహపాతమిత్యర్థః । తామ్బులలోభర్తృకేతవచనంవృద్ధవసిష్ఠాద్యుక్తమ్ । వసిష్ఠః ॥ శ్లో ॥ తామ్బులాభ్యర్జనేచైవ కాంస్యపాత్రైశుభోజనమ్ । యతిశ్చ బ్రహ్మచారిచదిగవాచవివర్జయేత్ ॥*॥ ఇతి .

తృతీయఃఖండః .

ఇతి శ్రీమద్వేదకటనాథస్య సరస్వతీవల్లభావరనామధేయస్య

వైదికపార్యభామస్య కృతిషు పితృమేధ

ప్రశ్నవ్యాఖ్యానే ప్రథమఃపటలః

ప్రథమేపటలే పితృమేధశోచ్యుక్తససృళునరేక్షైకవిషయః , ద్వయోర్భిహూనాంవాపకదినేనహితమరణైకథంకర్తవ్యమిత్యపేక్షాయామాహ —

మూ — యద్యనేకేహమేకదినే మృతిస్సాన్యేత్ .

వ్యా — ఇదంసంఘాతమృతిలక్షణమ్ । అతోదినా నైరేమృతిస్సంఘాతమరణంనభవతి .

సంఘాతమృతౌక్రియావ్యవస్థామాహ —

మూ — పత్నీపుత్రపౌత్రభ్రాతృతత్పుత్రస్సహస్వస్మాణాంసంఖ్యోతక్రమాద్దాహోదిక్రియాఃపృథక్పృథక్-రూఢే .

వ్యా — సంఖ్యోతక్రమః-పత్నీపుత్రపౌత్రాద్యుక్తక్రమః । అయమర్థః — పత్యాదీనాం సప్తానాంమృదిక్రమంవిహాయ పరిగణితక్రమేణక్రియాఃకుర్యాత్ , ప్రథమంపత్యాఃకృత్వానంతరం పుత్రసేతిక్రమేణదాహోద్యాఃపృథక్ పృథక్-రూఢితి । అయంక్రమస్సంబద్ధానైర్నిబద్ధనః । తథాహి—పత్నీపతిలక్షణప్యాసన్నత్వాదాత్మార్థవ్యక్తమేవత్వాదప్రథమంకుర్యాత్ । అనంతరముఖ్యప్రతియోగిపుత్రత్వలక్షణభావఃపుత్రస్య । అనంతరం పితృత్వవ్యవహారసమ్బద్ధభావఃపౌత్రస్య । తదనంతరం పితృత్వ

పహితసమ్మన్వభాజో భాగ్రితః । అత్రపాత్రభాగ్రిత్రార్యద్యహిపితృవ్యవ
ధానం సమానమ్, తథాపిపాత్రస్య స్వశరీరావయవాన్వయలక్షణస్య వి
ద్యమానత్వాద్భాగ్రితృతోపి ప్రత్యాసత్తిః । తతి ఉభయసమ్మన్వభాజహి
తభాజో భాగ్రితృపుత్రస్య । తతోఽనుభాగ్రితృతృపుత్రయోస్సస్వపితృ
ప్రత్యాసన్నత్వాత్పుత్రమాయాస్తదభావాత్పక్షిద్వా రేణ న్వసమ్మన్వభాజ
స్తస్యాః । తదనుగోత్రాంతరప్రవేశేన వ్యవహితాయాస్సస్వసుకుర్యాత్ ।
ఏవం ప్రత్యాసత్తిక్రమ ఉత్తరోత్తరోదాహరివ్యమాణవచనసిద్ధానామేవేతి
నాతిప్రసక్తః । అగ్రభృగుః ॥ శ్లో ॥ మాతాభాగ్రితాచతత్పుత్రసవత్సపు
త్రస్సుమిషాన్వసా । ఏహంమృతాచరేచ్ఛాగ్రిధమన్యేషునపునపితుః ॥ * ॥
శ్రాద్ధగ్రహణం దాహోద్యుపలక్షణమ్, గర్భార్పకత్వాచ్ఛాగ్రిధస్య । అ
త్రమాతృగ్రహణం పితురప్యపలక్షణమ్, తతశ్చపితుఃప్రథమం తతోమా
తురనంతరం పశ్యాదీనామ్, “పితృపూర్వం సుతఃకుర్యాత్” ఇతిష్టు
తేః । పితురన్యేషు - పిత్రాదివ్యతిరిక్తేషు, నపునరేవంక్రమః । ప్రత్యా
సత్తిక్రమమాహ ఋశ్యశృంగః ॥ శ్లో ॥ భవేద్యది సపిత్రానాం యుగపన్నర
ణంతదా । సన్యుధాసత్తిమాలోద్య తత్రామాచ్ఛాగ్రిధమాచరేత్ ॥ * ॥
అత్రసపిత్రశబ్దేన భృగువచనోక్తాపితృమాతృపత్నాద్యయ ఏవోచ్యంతే,
అన్యేషాం మృతిక్రమసోక్తత్వాత్ । తదపి ఋశ్యశృంగ ఏవాహ ॥ శ్లో ॥
కృత్వాపూర్వం మృతపాతృదౌ ద్వితీయస్య తతఃపరమ్ । తృతీయస్య తతః
కుర్యాత్సన్నిపాతేత్వయంక్రమః ॥ * ॥ ప్రత్యాసత్తిమృతిక్రమపర
యోఋశ్యశృంగవచనయోర్భిన్నవిషయ తేవ వ్యవస్థితత్వాన్నవిరోధః ।

మూ — అన్యేషాం మృతిక్రమాత్ .

వ్యా — అన్యేషామ్ - పశ్యాదీవ్యతిక్తానామ్ “కృత్వాపూర్వం మృ
తపాతృదౌ” ఇతివచనం పశ్యాదీ వ్యతిరిక్తవిషయమిత్యర్థః । ఏవమేతా
లాదర్శాదౌ ప్రతిపాదితమ్ .

పశ్యాదీనాం తద్వ్యతిక్తానాంచ మృతౌ కథమిత్య పేతాయా
మాహ —

మూ — పశ్యాదీనామన్యేషాంచ సంఘాతమరణేవశ్యాదిపూర్వ
మన్యేషామ్

వ్యా — ప్రత్యాన త్యతిశయాత్ప త్సాక్షాదీనాముక్తక్రమేణ పూర్వం కృత్వా తదవ్యతిరిక్తానాం వశాచ్చత్పతిక్రమేణ కుర్యాదిత్యర్థః । పూర్వోద్దాహృతవచనసిద్ధార్థ పరమిదంసూత్రమ్ .

పిత్రోఽపత్సాక్షాదీనాం తదవ్యతిరిక్తానాంచసంఘాతమరణేపితృపూర్వమేవపత్సాక్షాదీనాం కుర్యాదిత్యాహ —

మూ — ఉభయేషాంపితృపూర్వమ్ .

వ్యా — అత్ర కాష్టాఽజనిః ॥ శ్లో ॥ పిత్రాశ్శృద్ధేసమంప్రాప్తేనవే పర్యుషితేపివా । పితృపూర్వంసుతఃకుర్యాదవ్యత్రాసత్తియోగతః ॥ * ॥ వశాచ్చత్పతియోరపి పిత్రోఽపత్సాక్షాదిభ్యః పూర్వమేవపిత్రోఽకుర్యాత్ప త్సాక్షాదీనాం పూర్వోక్తప్రత్యానత్తి వశాతుకుర్యాదనేహం మరణాన త్తియోగతః .

మూ — తథాపితృపూర్వం సర్వంమాతుఃకుర్యాత్ .

వ్యా — ఏవంపితుఃపూర్వంకృత్వా తతోమాతుఃకుర్యాత్ । ఏవం సంఘాతమరణేపిద్రష్టవ్యమ్, “నవేపర్యుషితేపివా” ఇతిస్మరణాత్ । అయం క్రమఃపిత్రోఽపృథగ్దాహే । సహైవపితృమేధే సహైవశృద్ధమితివత్క్యతే .

సాపిణ్యేనియమమాహ —

మూ — అత్రపిత్రోద్వాదశాహపవ సాపిణ్యంపత్సాక్షాది సాపిణ్యం త్రిపక్షఇతిలోకాక్షిః .

వ్యా — అత్ర - సంఘాతమరణే । లోకాక్షిః ॥ శ్లో ॥ పతీపుత్రస్ను మాపాత్రభ్రాతృతత్పుత్రకాలపి । పితరౌచయదైకస్త్రిమ్రయేరన్వానరే తదా ॥ ఆద్యమేకాదశేకుర్యాత్త్రిపక్షేతుసపిణ్డనమ్ ॥ * ॥ వృద్ధహారితశ్చ, ॥ శ్లో ॥ సంఘాతమరణేపిత్రోద్వాదశాహేసపిణ్డనమ్ । కుర్యాత్పుత్రస్తద న్యేషాంత్రిపక్షేకారయేదుభయః ॥ * ॥ అన్యేషాం - పత్సాక్షాదీనామిత్యర్థః । తదేవం “ ॥ శ్లో ॥ పితరౌప్రమీతాయస్యదేహస్తస్యాశుదిర్భవేత్ । నదే వచనాహిష్యింశ యావత్పూజోఽనవతస్సరః ॥ ” ఇతివిషేషపత్సాక్షాది వ్యతిరిక్తవిషయః .

మూ — “పిత్రోక్తమృతాత్తేరన్వన్యేషామోద్దిష్టాత్సంకృత్యావత్ర ద్వత్సరాస్తేమాసితేస్సహసాపిణ్యం కుర్యాత్” ఇతిభ్యగుః .

వాక్య - అన్యేషాం - సత్త్వాదివ్యతిరేకవాన్, తత్తద్వత్సరానై
తస్యతస్యస్మృతీసంబంధిని వత్సరానిమదితే, పితృన్పుత్రాజ్ఞే పుత్రా
గ్నాంపితృభ్యాంసహోకధినే మృతానాంవ పత్త్వాదివ్యతిరేకవాన్ దాహా
ద్యేకోద్దిష్టాంతం తత్తతాగ్రే స్మృతిక్రమాత్కృత్వా సంవత్సరానిమదితే
మాసికైస్సహసాపిణ్డ్యంకుర్యాదిత్యర్థః । అత్రభృగుః ॥ శ్లో ॥ పితృర్పు
త్రాజ్ఞేత్రాధాంతం కృత్వాన్యేషాంయథావిధి । మాసికైస్సహసాపిణ్డ్యంవ
గ్నిరాస్తేనమాచరేత్ ॥ * ॥ వత్సరాస్త్రాగ్నినియమాత్తతోర్వాజ్ఞమాసికా
నుష్ఠానమ్ । దేవలః ॥ శ్లో ॥ మాహాగురునిపాతేతు ప్రేతకార్యంయథావిధి ।
కుర్యాన్సంవత్సరాదర్వాజ్ఞైర్కోద్దిష్టం నపార్వణమ్ ॥ * ॥ ప్రేతకార్యమ్-
పూర్వక్రియాః, చైకోద్దిష్టమితిమాసికానాంనిషేధః, నపార్వణమితిపాపి
ణ్డ్యస్య, ఏవంసంవత్సరాదర్వాగ్నితనియమాత్ । పితృర్పుత్రాజ్ఞైరతీతేపి
తృన్పుత్రాజ్ఞేమృతస్య నగ్నింసంవత్సరాస్త్ర ప్రతీక్షణంకార్యమ్, సంఘాతమ
రణవిషయశ్చాస్త్రస్య । లోకాక్షిరపి ॥ శ్లో ॥ అన్యేషాంప్రేతకార్యాణిమ
హాగురునిపాతేనే । కుర్యాన్సంవత్సరాదర్వాశ్చార్ధమేకంతువర్జయేత్ ॥ * ॥
శార్ధమ్ - సపిణ్డీకరణమ్ । ననుసాపిణ్డ్యస్యైకస్య నిషేధాత్కథంమాసికవ
ణ-నమితచేన్న, “ప్రేతాకార్యాణి” ఇతిప్రాగభూతూర్వక్రియామా
త్రాభ్యనుష్ఠానాత్, “సహజ్ఞంప్రధానమ్” ఇతిప్రధానానుష్ఠానే అగ్నా
తుష్ఠానం తన్నిషేధేన్యనిషేధఇతిన్వాయేన మాసికనిషేధసిద్ధేః, “మాసి
కైస్సహసాపిణ్డ్యమ్” ఇతివచనాచ్చ । తద్వేద్యశబ్దవైయ్యక్త్యమితచేన్న, ఏ
కశబ్దస్యఏకోద్దిష్టనిషేధవాప్యప్రతివరత్వాత్ । అతోమాసికైస్సహసాపిణ్డ్యం
వత్సరాస్తేకుర్యాదితీర్థమ్ । నను “ ॥ శ్లో ॥ పత్నీచైవమతోభాగ్రాహ్మ
షాచైవవివద్యతే । తత్త్రాధానికురీష్వత సపితృర్పుత్రయోరపి ॥ ” ఇతి
జాబాలిస్సరణాత్పత్త్వాదీనామపిసాపిణ్డ్యనిషేధఇతిచేత్సన్యమ్, ద్వాదశా
హేత్యన్నిషేధపరత్వాత్ । నహిసంవత్సరాదవాగ్నిషేధపరమిదమితివ
క్తుంశక్యతే, “త్రిపత్యేతుసపిణ్డనమ్” ఇతిలోకాక్షిప్తరణనిరోధాత్ । ఏ
వంవత్త్వాదివ్యతిరేకవాన్ ద్వాదశాహాదా సాపిణ్డ్యనిషేధాద్వత్సరాస్త్రపి
వత్సరానాత్పత్త్వాదీనాం త్రిపత్యేసాపిణ్డ్యనిధానాచ్చపత్త్వాదీనాం
ప్రత్యాసత్త్వస్సన్యస్తా । అతఃపత్త్వాదిషు ప్రత్యాసత్తరస్యేషుత్పత్తిక్ర
మాః క్రియాత్ప్రవృత్తీప్రమాణమ్, ఏవంహివతవసంధమ్.

మూ — సప్తతానుమృతివ్యతిరేకం సదాపితృగవృథగేవక్రియాః
వైవస్వతానాం .

వ్యా — సప్తతానుమృతివ్యతిరేకం సదాపితృగవృథగేవక్రియాః
కర్తవ్యాః । పితృపూర్వమేకోద్దిష్టాన్తత్యత్వా పశ్యాన్తాత్మకుర్యాత్ ।
ఏవమన్యేనసహ పితృగక్రియాం నకుర్యాత్ । అత్రలోకాక్షిః ॥ శ్లో ॥ పితృ
త్రూరుపరమేపుత్రగక్రియాః కుర్యాన్ద్వయోరపి । అనువృత్తేన నాన్యే
షాం సప్తతమరణేపిచ ॥ * ॥ అనువృత్తిః - అనుమరణమ్ .

ఏవం సప్తతమరణే పత్యావధీనాం సప్తతక్రమేన తద్వ్యతిరేకా
ణాం ప్రత్యాసత్తివశేన క్రియాఃకుర్యాదిత్యుక్తమ్ , పితృర్ముఖాజ్ఞేతు
తేషాముభయేషాం సాపిణ్డ్యకాలనియమశోచ్యతః , సర్వత్రపితృపూర్వమే
వక్రియాకరణమితిచోక్తమ్ , పితృర్ముఖాజ్ఞాభివ్యక్త్యాకాక్షాయామాహ—

మూ — పిత్రాశౌచే మాతా మాత్రాశౌచే పితావామ్రయేత
యన్మృతఃపూర్వంస్యాత్తతాపిణ్డ్యంప్రపక్ష ఏవకుర్యాదితి దేవలః .

వ్యా — యన్మృతః - యస్యయస్యానామృతః , తతాపిణ్డ్యమ్ - పూ
ర్వమృతసాపిణ్డ్యమిత్యర్థః । అగ్రదేవలః ॥ శ్లో ॥ పితృగవృథగేవక్రియా
కర్తవ్యస్యాన్యదితే మృతౌ । సపిణ్డనం త్రిపక్షే స్యాదనుయోనమృతిం వీ
వా ॥ * ॥ ఏకవైశ్యస్యానా, అగ్రమరణే - పూర్వమరణే, అన్యస్య అన్య
స్యానా , అన్యదితే - దశాహమధ్యే అన్యగరదితే మృతౌ , పూర్వమృతే
స్యపూర్వమృతాయావా సపిణ్డనం త్రిపక్షఏవభవతి , ఏకదినమరణే అనును
రణేన ద్వాదశాహేనహేన సాపిణ్డ్యమిత్యర్థః । పూర్వమృతస్య ద్వాదశా
హేనసాపిణ్డ్యంనిషేధతి లోకాక్షిః ॥ శ్లో ॥ పితరుపరతేపుత్రా నూతుశ్చా
జ్ఞంనివర్తయేత్ । మాతర్యపిచవృత్తాయాం పితృశ్చాగ్ధంనివర్తయేత్ ॥ * ॥
మాత్రాశౌచమభ్యేపితమృతేమాతుః , శ్రాద్ధమ్ - సపిణ్డీకరణమ్ , నేకు
ర్యాత్ । తథాపితృదశాహమధ్యేమాతృమృతౌ పితృసాపిణ్డ్యంనివర్తయేత్ ,
ద్వాదశాహేనకుర్యాదితి త్రిపక్షవేత్యర్థః .

మూ — యదిదమృత్యోస్సహ మృతిస్యాత్సహేన దాహాదిక్రియాః
కుర్యాత్

వ్యా — సంఘాతమరణశ్చేన ప్రత్యాసత్తివశాత్పితృపూర్వమేవక్రియా
ణాంపూర్వకర్తవ్యత్వేనాప్రత్యేతదవచాదకమిదంసూత్రమ్ । అత్రసూత్రమ్

॥ ౧౭ ॥ సహస్రమితయోః సప్తహవపితృ మేధా ॥ ౧౮ ॥ ఇతి యథాకారావ్యు
 థకరణం పేక్షా ॥ అత్ర సహశజ్ఞః ప్రాగ్దహవాదన్యతరమృతాహిత్యవతః
 వత్సేకక్షణవియోగవరః ॥ స్మృతసన్ధిహీ ॥ స్తో ॥ ఏకకాలమృతాపితృ
 పితృమేధక్రియాసహ ॥ ఉదకంపిష్టదానంచ శ్రాద్ధంకుర్యాత్పుత్రకపుత్ర
 క్ ॥ సపిణ్డీరణంనైవ సహవాప్యథగైవవా ॥ ఏకగతేజలందద్యాచ్ఛాన్
 ధంతైకదినేవ్యయోః ॥ సహచర్యాధిరోహంచ శాన్తిఃకులముంసమాచరే
 త్ ॥ తత్రైశశ్రవణంకుర్యాచ్ఛాన్ధం కుర్యాత్పుత్రకపుత్రక్ ॥ తత్రద్య
 యోర్నిమితైహ్వబ్రాహ్మణాపితిరస్సహ ॥ * ॥ అగ్నిరాశ్చ ॥ స్తో ॥ దం
 వత్సోస్సహమృతౌత్యత సహస్యాప్తహసక్రియా ॥ పృథక్పిష్టోదకాదీనియ
 త్తావిధిసమాచరేత్ ॥ * ॥ స్మృత్యంతరేచ ॥ స్తో ॥ దమృతౌత్యోస్సహమృతౌ
 త్యపితృమేధక్రియాసహ ॥ కుష్టమేకంపుత్రపిష్టజలాంజలిశిలామతాః ॥ * ॥

మూ — ప్రాప్తిహనాదన్యతరాత్యమైఃమ్.

వ్యా — ఇరంసవత్తవ్యమ్, పూర్వోదాహృత వచనైరేవసహక్రియా
సభ్యైః । మైవమ్, “ సహృతమరణేఽపిచ ” ఇతిదేవలవచనేన సహక్రియా
ప్రాప్తైర్దాహనానందరమవ్యతరాభ్యయే పృథక్క్రియావిధిపరిత్యాజ్ ।
అతోదాహితృక్పితుర్భుతుర్వా పశ్యాత్పతౌ తయోస్సహేవదాహది
క్రియాఽకుర్యాత్తమాద్వంతు పృథగేవక్రియా । తథాహరీతః ॥ శ్లో ॥ ద
మృతోస్సహస్మత్కృతు సహదాహదికాఽక్రియాః । ప్రాద్దాహదన్య
వాశేచ తమాద్వంతు పృథక్క్రియా ॥ * ॥

అగ్రవిశేషనూహ —

మూ — అగ్రవిశేష హిరణ్యశకలం నగ్నప్రచ్ఛాదనంవా పస్త్రైలో
దకంపిణ్డమెకో ద్వరంనవశ్రాద్ధం సోదకుమ్భమ్మహాత్మ్యదోడశశ్రా
ద్దానీతివృథకృమ్మథగ్భవన్తి, చరుకార్యంచితఃకుష్టావస్థిపశ్చయనం
శాన్తిమేవామశ్శతస్త్రీమ్.

వ్యా — అత్ర - సమామరణే, విశేషః - సామాన్యవిలక్షణోదత్తః, త
 మేవాహ హిరణ్యశకలమిత్యాదివా । అత్రస్పృత్యంతరే । స్లో । దమ్మ
 తోన్యస్థానంస్థానో మృతావమమృతావపి । ఉదాహరణపిష్ట్యంత్రప్ర
 త్యాకానామన్యస్థానములు । మృత్యాత్సమానతవ్యాని సాంవత్సరికమవత

దక్షిణమునస్థానం చరుకార్యం చితిస్తథా । నభ్యయిస్తర్షణం కర్తవ్యమితి
 సంసహ ॥ * ॥ అత్ర సాంవత్సరికస్య సమానతస్త్రిత్యవ్వరణం దిత్యేత్యే
 అన్యథాయథాతిథ్యేవ, “ ॥ శ్లో ॥ ఉత్పత్తౌచ వివత్తౌచ మైథునేచస్తథావ
 సే । అభ్యజ్ఞే పుష్కరికాన్నేతిథిస్తాతాగలికీస్తుతా ॥ మారణే మరణేచైవ
 తిథిస్తాతాగలికీమతా ॥ ” ఇత్యాదివచనైః కాలరణ్యాయాత్ । స్మృతీసంశ్లే
 హాచ ॥ శ్లో ॥ పితృస్సహౌవమాత్రాచ సపిండీచసులేనతు । జ్యేష్ఠేనసహ
 కర్తవ్యా నిమిత్తార్థం పృథగ్భవేత్ ॥ * ॥ నిమిత్తార్థమ్ - నిమిత్తాద్భేదేనక్రి
 యమాణం ప్రైతేకప్రయోజనమ్, తచ్చ - యుత్పిష్టా శౌమకం జలాశ్చలి
 పిష్టప్రదాన సోదకుమ్భ శ్రాద్ధైకౌ త్తర వృద్ధిశ్రాద్ధప్రైతస్యవిమోచక మౌ
 డశశ్రాద్ధవృషాత్సగౌడికమ్, ప్రైతతృప్తికరం ప్రైతహేమామాన్యు
 భోజనపిష్టదానదక్షిణాదికంచ పృథగ్కర్తవ్యమ్ । తస్త్రిమ్ - ఉపకారికమ్,
 చితుష్టశాన్తి హేమామపాకవైశ్వదేవవరణాదికం పృథగ్కర్తవ్యమితిర్థః .

పూర్వోదాహృతవచన సిద్ధమర్థమాహ —

మూ — సర్వత్రైకౌద్దిష్ట సపిండీకరణాదిషు నిమిత్తవరణ హేమామాన్యు
 భగ్భవరణపాక హేమామవేశ్వదేవాదితస్త్రిమ్.

వ్యా — ఏకౌద్దిష్టశబ్దేనమాసికాన్యుచ్యతే, అదిశబ్దేనప్రత్యాఖ్యైకమ్,
 వైశ్వదేవాదిత్యాదిశబ్దేన పితృవిష్ణువరణమ్.

ఉక్తంధర్మమన్యత్రాతిదిశతి —

మూ — అనుమరణేచైవమ్.

వ్యా — యత్తస్త్రిత్యపార్థక్యేనచసహమరణే కర్తవ్యముక్తం తదను
 మరణేపిసమానమితిర్థః । ఏవమిత్యేతదేశాత్తతోన్మానత్వాశక్తాంవిరస్యతి.

మూ — అత్రవిశేషక, ప్నాత్వాశక్తితోదత్వా బ్రాహ్మణైరభ్యనుజ్ఞా
 తా ప్రీతా పథస్తురీయమాసాద్యసిగ్ద్వైతరుపవీజ్య చితిగతంభర్తా
 రం ప్రసక్షిణీకృత్య ప్రణమ్య చితిమారుహ్య భర్తుర్వక్షిణపార్శ్వైశ
 యాతాత్రకర్తృపత్నీముపనిపాతయతి “ ఇయం నారి ” ఇతి సమాన
 మతఉర్ధ్వంసంధ్యపాపానినిర్ధూయ దక్షిణేవిమానవస్తావిహరతి.

వ్యా — అత్రవిశేషఇతి సహమరణోక్తాదిదిష్టాదపిథమాదమమరణే
 చిత్తుతోధనోగ్ధస్తీగర్థః, తమేవాహన్నాత్వేత్యాదిన్య । అరణ్యమ-

పశ్చిమపరిపాతనాత్మకమ్, హిరణ్యశకలనిధానాదిస్నానాంతంసర్వంకర్ష
 సాధారణమిత్యర్థః । అగ్రహేమాద్రావిడగ్రంథేషు ॥ శ్లో ॥ తిథాఽనుమరణే
 పత్నీస్నాత్యాభరత్రాసహేవతు । పథస్తురీయమాసాద్య సిగ్వాతైరుపవీ
 జ్యచ ॥ నమస్కృత్యచితాహంభరారంచప్రసన్నధీః । ప్రక్షిణంపరీత్యా
 భభర్తుర్క్షిణమాపిశేత్ ॥ ఇయం నారీతినువైగి శాయయేన్వాగిరంశుతః ।
 ఉహేనవాకహేమాధ్వరూస్నానాత్పతిసమమ్ ॥ అభవాసకలాష్టస్త్రా
 ణపలేదభ్యర్చ్యతాసహ । పావంప్రచిశేత్తత్ర భర్తుశోచ్యర్థంపృథగ్విధిః ॥
 ఉభయోస్సహసజగల్బః కుణ్డమేకంపృథక్కిలా । వాసస్తిలోదకంపిణ్డం న
 గ్నప్రచ్ఛాదనంనవమ్ ॥ పోడశేంచ వృషోత్సర్గస్సోన్దకున్భం పృథక్పృక్ ।
 సహచర్మభిరోహశ్చ సప్క్షిరణంసహ ॥ నిమిత్తశూలూమవరణే శ్రాద్ధమే
 క్కొత్తరంపృథక్ । వైశ్వదేశ్చ సాశ్చ శూలూమోఽన్నాద్యైస్సహేవ్య
 తే ॥ * ॥ స్మృత్యంతరేచ ॥ శ్లో ॥ ఆరుహ్యపత్నీనిధనం గతాచేదేకాం ది
 శంనిర్మలభిస్సృభర్త్రా । దశాహశూలూమశ్చిపణంచ తస్మాద్విజ్ఞోదకా
 దికాపృథగేవమర్యాత్ ॥ * ॥ ప్రసన్నధీర్నిర్మలధీరిత్యేతాభ్యాం దేహవియో
 గకభజ-లేశ రహితాయా ఏనానుచర తాధికార ఇహిద్యోత్యతే । పత్నీతి
 హ్వరిత్యాచేరనధికార మ్నుద్యతే । పత్నీ-పతివ్రతా । తల్లక్షణముక్తంవి
 జ్ఞానేశ్వరేణ ॥ శ్లో ॥ ఆర్తరైముదితేహృష్టా ప్రిషితేనలినాకృశా । మృ
 తేమ్రయేతయానారీ సాస్త్రీజ్ఞేయాపతివ్రతా ॥ * ॥ నను “ ॥ శ్లో ॥ యా
 స్త్రీజ్ఞాన్మణజాతీయా మృతంపతివనువ్రజేత్ । సాస్వర్గమాత్మభూతేన
 నాత్మానంనపశంనయేత్ ॥ ” ఇతినిషేధాత్కాశనమమరణవిధానమితిచేన్న,
 పరిహృతత్వాత్ । తథావిజ్ఞానేశ్వరః “ ॥ శ్లో ॥ మృతానుగమనంనాస్తి
 బ్రాహ్మణ్యా అనుశాసనాత్ ॥ ” ఇత్యాదీనిపృథక్కిత్యారోహణవిషయా
 నీ, “ ॥ శ్లో ॥ పృథక్కితంసమారుహ్య నవిప్రాగస్తమహాతి । ” ఇతివి
 శేషస్మరణాత్ । అనేనత్ర త్రియాదిస్త్రీణాం పృథక్కితిరనుజ్ఞాయతే ॥ * ॥
 ఇతి । కించ “ భర్తరిప్రతేప్రస్తుచర్యం తదన్వారోహణంవా ” ఇతివిష్ణుస్మ
 రణాదన్వారోహణేమహానభ్యుదయః । తథాశభాగ్గరసా ॥ శ్లో ॥ తిస్రఃకా
 ట్యోఽర్థకాటిశ్చ యానిరోమాణిమానుషే । తావతాకాలంవసేత్సన్వర్గే భ
 తారంయానుగచ్ఛతి ॥ వ్యభిచారిహి యథాత్యాగం చిలాచుష్కరతే

బలాత్ పవముద్ధ్యన్యభక్తారం తేనైవసహమోదతే || తత్రసాభర్తృపరమా
 మ్తాయమానా పురోగణైః | క్రీడతేపతినాసార్థం యావదిన్ద్రాశ్చతుదశ
 శ || * || విజ్ఞానేశ్వరేచ || శ్లో || బ్రహ్మఘ్నోవాక్మతఘ్నోవా మిత్ర
 ఘ్నోవాభవేత్పతిః | పునాత్యవిధవానారితమాదాయమృతాతుయా || * ||
 హరితోపి || శ్లో || మాతృకంపైతృకంవాపి యత్రచైవప్రసీయతే | కు
 లత్రయంపునాత్యేషా భర్తారంయానుగచ్ఛతి || భర్త్రాసహానుమరిణ మా
 చక్షాలంవిధీయతే | పృథక్చృతిర్వా రాజ్ఞ్యాదేర్నవిప్రాయాఃపృథక్చింతిః || * ||
 ఔర్యః || శ్లో || బాలాపత్యాశ్చగర్భిణ్యో హ్యదృష్ట రజసస్తథా | రజస్వలా
 రాజసుతేనారోహన్తి చితాంశుభే || * || స్మృత్యన్తరే || శ్లో || సార్థినా
 సూతికానాపి భర్త్రానుమరణోత్సుకా | సద్యశ్శుద్ధిమవాప్నోతి భర్తుఃపా
 పాపహరిణీ || బాలాపత్యాశుయానారీ భర్త్రాసహానసాన్తజేత్ | రజస్వ
 లానగచ్ఛేత్తు గర్భంరత్నైర్తుగర్భిణీ || * || అత్రహోడశీగ్రహణాగ్రహణవ
 ద్విధినిషేధకర్మనాద్యన్యపి తుల్యవికల్పఃప్రాప్నోతి, తథాపి, “ భర్త్రా
 నుమరణోత్సుకా ” ఇతి పుత్రత్రైత్యనధాన్యాది వానసాన్యాశ్చవాపా
 తివ్రత్యధర్మసానాయావా సంసారచక్రబంధువియోగాద్యపాభతోవిచక్షా
 యావా ప్రతిషేధోన్రప్తవ్యః | అత్ర దేశాన్తరే భర్తృమరణేవ్యగ్నిప్రవే
 శశ్శూన్యతే || శ్లో || దేశాన్తరస్మతేపత్యా సాధ్వీతత్పాదకాన్వయమ్ |
 నిధాయోరసి సత్రధా ప్రవిశేజ్ఞాతవేదసమ్ || * || అత్రసన్నికృతిత్యా
 రోహణం పరోక్షైర్నిప్రవేశ ఇతి వివేకః | అయంచాగ్నిప్రవేశః శుక్ర
 యాదివిషయః, విప్రాయాఃపృథక్చింతినిషేధాత్ | స్మృత్యన్తరేచ || శ్లో ||
 సాధ్వీనామేవనారీణామగ్నిప్రవతనాదృతే | వాన్యోగర్హోన్రవిజ్ఞయోమృ
 తేభర్తరికహిణిత్ || బాలాపత్యాశుయానారీ సూతికానా రజస్వలా |
 సర్వాసానుపితస్త్రీణామేషసాధారణోవిధిః || * || బహ్వీనామేకభర్తృ
 కాణానుమరణం భర్తృభక్తానామేవేతిజ్ఞాపనాయ సాధ్వీనామేవేతివిశే
 షణమ్ | ఇదంచముముక్షువిషయే శ్యాజ్యమేవ | తథాచశ్రుతిః “ తస్మాదిహ
 నపునరాయుషస్యః కామీప్రయాత్ ” ఇతి | విజ్ఞానేశ్వరేణాస్యాగ్ధస్సమ
 ర్థితః || వా || స్వీకామ్యాయుషః ప్రాజ్ఞప్రయాదిని స్వర్గఫలాదైశ్చ
 నాయుషఃప్రాగాయుర్వ్యయోనకర్తవ్యోమోక్షార్థినా, యచ్ఛాదాయుష

శ్చేషేనతనిత్యనైమిత్తిక కర్మానుష్ఠానేనక్షపితాన్త్యకరణకలహ-స్యశ్రవణ
మనన విదిధ్యాసనాది సముత్తృప్త్యామాత్మజ్ఞానేన విత్యనిరతి శయానస్థ
బ్రహ్మప్రాప్తిలక్షణ మోక్ష సంభవస్తస్మాదనిత్యాల్పస్థిర స్వర్గకామన
యాః యర్హ్యయో నకర్తవ్య ఇర్హ్యధః । అగత్యేమోక్షమగచ్ఛన్త్యాని
త్యాల్పసుఖరూప స్వర్గాధీన్యా అనుగమనం యుక్తమ్ । ఇతర కామ్యానుష్ఠా
నవదితినర్హననవన్యమ్ ॥ * ॥ ఇతి .

మూ — యదిగర్భిణీమ్రయేతి సజ్జల్యాది సమానమత్రవిశేషోఽప
రేణ దహనదేశం నిహితాయాజభరమ్ “ హిరణ్యగర్భస్సమవర్త
త ” ఇతస్త్వనితినా సవ్యతడన్దిశ్య గర్భముద్భవత్య యదిజీవతి శి
శుః “ జీవతుసునుపుత్రా ద్విన్యాయత్వాయ వర్చసే ” ఇత్యను
మస్తస్త్రి హిరణ్యశకలమస్తథా య శిశుం సంస్పాద్య గ్రామ
నూనీయ “ యస్మైస్తవశ్శేషియః ” ఇతిస్తనంప్రదాపయేత్సయ
ది మృగోస్సాన్యజ్ఞం సంస్పాద్య మృతేనాభ్యజ్ఞాల్పద్యూత్య విఖ
నేస్తదిదం విధానంపశ్యా సామాధ్యం కుర్యాకథాస్యాడవతే “ శ
తాయుధాయ ” ఇతిసన్న్యభిః , “ ప్రయాసాయస్వాహా - ప్రా
ణాయస్వాహా - పూష్టిస్వాహా ” ఇతిప్రభిరనువాకైశ్చ ప్రతి
స్వాహాకారం హుత్వా సూచ్యా జతం సూక్తేణ సద్ధాయ చి
త్యాహోవణాది కర్తవ్యప్రతిపద్యతే.

వ్యా — సజ్జల్యాది సమానమితి - సజ్జల్వప్రభృతి దహనదేశం
శ్చాద్భాగైశ్శవనిధాయేత్యన్తం నిర్విశేషమిత్యధః । అస్తద్ధాయ - శిశౌ
హిరణ్యశకలం నిధాయ , మణ్య సామాధ్యమిత్తి కాలగ్రహణం దైవాత్ ప
శ్యా సే సంసారాకరణపేతత్వాన్త్యర్థమ్ , జతశిశ్నోబ్లిఖతోజర
సవ్యపార్శ్వముచ్యతే । అత్రస్మృతినస్తస్త్రిహః ॥ శ్లో ॥ పశ్యా సామాధ్య
మానూతే మ్రుయేతయది గర్భిణీ । చితేపశ్చాన్నిధాయైనాం నవోదర
మభోబ్లిఖేత్ ॥ హిరణ్యగర్భమస్త్రీణ సముల్లిఖ్య తముద్ధరేత్ । మృతశ్చే
దుద్భతోగర్భా మృతాక్తం నిఖనేచ్ఛువి ॥ జీవేచ్ఛేజ్జీవతుసును పుత్రఇత్య
నునుస్త్రీయేత్ । అస్తద్ధాయ హిరణ్యంతమభిషిచ్య జలైర్నిశుమ్ ॥ గ్రా
మం గత్వాశిరోర్ధ్వాయస్తైస్తనఇతిస్తనమ్ । సురక్షితం కుమారం తంకృ

త్వాగత్వాశవాన్తికమ్ ॥ శతాయుధాయేత్యాజ్యానీరురశేజుమయూత్ర
 తః । ప్రయాసాయేతి హుత్వాచ ప్రాణాయేత్యనువాకః ॥ పూష్టే
 స్వాహేతి హుత్వాచ సన్ధాయోదరమవ్రణమ్ । చితమారోప్య తాం ప్రే
 తాం శేషం పూర్వవదాచరేత్ ॥ * ॥ ఆజ్యానీః - శతాయుధాయేత్యా
 ద్యావపృచ్ఛః , “ శతాయుధాయ శతపీర్యాయ ” ఇత్యుపక్రమ్య “ శ
 వ్తోకాయ తనువేస్యోనః ” ఇత్యంతమ్ , “ పృచ్ఛరోచ్చధీత్యాజ్యానీరేతాః ”
 ఇతిశ్రుతేః । అత్రబోధాయనః ॥ వా ॥ అథగర్భిణ్యన్తర్వోఽమ్రియేతా
 త ఉద్ధ్వం క్రియతేత్త శానం నీత్వా దహనదేశం జ్వాలయేద్దివ్యవిశామ
 పరేణ సవ్యేన ప్రేతస్యాదరం లిఖేత్ “ హిరణ్యగర్భస్సహవర్తతాగ్రే ”
 ఇత్యనులేఖన దృష్టం కుమారమనుమన్త్రయితే “ జీవతుమహుత్రాదీ
 ఘోరాయుత్వాయ వర్చసే ” ఇత్యంశబాలం సంస్థాపయేయ్యున్మీరణ్యనుస్త
 థాయ జీవన్తం గ్రామమానయన్తి “ యస్తేస్తవశ్శశయః ” ఇతి స్తవం
 ప్రదాయ తస్మిన్నుదరే ఆజ్యానీన్దు హేమాత “ శతాయుధాయ శతపీర్యా
 య ” ఇతిపృచ్ఛ “ ప్రయాసాయస్వాహ - యాసాయస్వాహ ” ఇత్యను
 వాకేన “ ప్రాణాయస్వాహ - వ్యానాయస్వాహ ” ఇత్యనువాకేన “ పూ
 ణ్ణేస్వాహ - పూష్ణేశిరసేస్వాహ ” ఇత్యనువాకేనచ సూచ్యాజతరమస్త్ర
 ణంకుర్యాత్ప్రేతం చితమారోప్య విధినాదాహయేదప్తకాధేనుం నీలధేనుం
 భూమిధేనుమితచదద్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి । ధేనుప్రదానమంత్రాధిక్యమ్ .

పత్నీనాంసంఘాతమరణే సంస్మృష్టాగ్నివిభాగక్రమమాహ -

• మూ — పత్నీనాంబహుత్వేయద్యైకాసంస్థితాయద్యగ్నిస్సంస్మృతస్య
 త్రాం సంస్మృష్టాగ్నినా దహేద్యద్యనేకాః “ సప్తతేలగే ” ఇ
 ణిపూర్వాహుతం హుత్వా “ అచ్ఛాగిరః ” ఇతిసంస్మృష్టాగ్నిం
 విభజ్య తత్తద్భాగం నిదిశ్యాస్యాఅయమస్యాఅయమితి , “ అ
 గ్నయే వివిచయేస్వాహ ” అనాజ్ఞాతత్రయం వ్యాహృతీశ్చప్ర
 తిభాగం హుత్వా దక్షిణాంశేనజ్యేష్ఠామన్యాం చైరన్యాగక్రమా
 ద్దహేద్తత్ర చిత్తశ్చక్రియాచపృథక్స్యాత్ .

వ్యా — తత్తద్భాగమితి - ఇదంబ్రహ్మణ ఇదం హేమాతుగిదమధ్వ
 ర్యోరిత్యాదిమస్వస్వభాగ పృథక్రూరణార్థతయా ఏవం నిదేశ శ ధర్మనాదితి

భావః । దక్షిణాంశేనేతి - జ్యేష్ఠాయాదక్షిణో భాగఇతి విభాగదర్శనాదితి
భావః । న్యాయస్తూభయత్రతుల్యః । చిత్రశేషేతి స్పష్టార్థమ్ । దక్షిణో
రేవ చిత్యాదేరేక్యవిధానాతః తృతీయే తాసాం పృథక్ పృథక్ క్రియాప్ర
వృత్తేరవివాదః । కరైక్యేత్యభ్యుహితత్వాన్న్యాయాతుః పూర్వం కృ
త్వా మృతిక్రమాజ్జ్యేష్ఠక్రమాద్వాక్రియాః కుర్యాత్ , యదిపుత్రవ్యతి
రిక్తికర్తృతదామృతక్రమాదేవేత్యలమ్ । అత్రస్మృతసంక్లృప్తేహే ॥ శ్లో ॥
ఔపాసనాగ్నో సంస్కృత్యై సమిధౌ ద్వేప్రతాపయేత్ । అయన్తైయోనిఋ
ఋత్వియ ఇత్యేవం యుగపత్యనిః ॥ సప్తతేలగ్నఇతచ హుత్వా పూర్ణా
హుతం తతః । అచ్ఛాగ్నిరోమతయఇతి విభజ్యాగ్నిం తతః పునః ॥ నవత్రిస్తాస
మిత్తస్త్రిప్రహరేదేకమేవహి । ఆజుహ్వనేతి మన్తేణ ప్రాయశ్చిత్తం
తతోహునేత్ ॥ అయాశ్చ వ్యాహృత్యైవ సమృతం హుత్వా తతః పునః । ఏ
వం విభజ్యచైకేన స్థూర్తగ్న సమాచరేత్ ॥ సంస్కృత్యాగ్నో గృహస్థన్యవిధి
రుక్తానునీషిభిః ॥ * ॥ ఇతి । తథా ॥ శ్లో ॥ ఔపాసనాగ్నిద్వయసంగతశ్చేద
గ్నిం సమారోపణతోవిభజ్య । పూర్వస్య హేమాతుర్వివిచించహుత్వా ప
శ్చాచ్ఛ హేమాతుః పథికృచ్ఛసాపి ॥ * ॥ ఇతి । సోఽపి - వివిచిరపి ।

మూ — యదిసూతికోదశ్యానా ప్రా మేష్ట కథం సంస్కారాదుభ
ద్ధాద్భిరభిషిచ్య పశ్చగవ్యైః కుశి వారిభిశ్చ తతోయదన్తియచ్ఛేతి
సప్తభిః పావమానీభిః కయానశ్చిత్ర ఆపోలస్తా నితి ద్వాభ్యాం
యజుస్సామ పవిత్రాభ్యాం హిరణ్యవర్ణాఇతి చతస్సభిః పవమా
నస్సువర్చన ఇత్యనువాకేన చాభిషిచ్య ధౌతం పరిధాయ కృత్ర
ప్రతినిధిం ద్రవ్యం దత్వా సజ్జలాది కర్తృప్రతిపద్యతే ।

వ్యా — ప్రామేష్ట - మృతా “యదన్తియచ్ఛమారకే” ఇతిసప్త
ర్చః । పావమానయః ఋగ్వేదేపత్యజై । అత్రవిజ్ఞానైశ్చరే ॥ శ్లో ॥ సూ
తికాం స్నాపయిత్వాతు గవ్యైః ప్రేతాం రజస్వలామ్ । వస్త్రాన్తరావృ
తాం కృత్వా దాహయేద్విధిపూర్వకమ్ ॥ * ॥ స్మృతసంక్లృప్తేహేచ ॥ శ్లో ॥
ఉదశ్యామరణేప్రాప్తే సూతికామరణేతథా । అస్మశ్య వచనాత్పూర్వం
తాకితైరభిషేచయేత్ ॥ ఉద్భృతైరమ్బుభిశ్శుద్ధైస్సాన్వయిత్వా తతః పునః ।
సప్తభిః పావమానీభిర్యదన్తియచ్ఛదూరకైః । యజుస్సామ పవిత్రాభ్యాం

గోమూత్రేణోదకేనవా । సావ్యపవిత్రైర్విశ్వేర్హిరణ్యవణాణాదిమస్త్రై
 కైః ॥ సావయత్వాఽథగవ్యైశ్చ శవధర్మైః దాహయేత్ ॥ * ॥ పవిత్రైః -
 “ పవమానస్సువర్చనః ” ఇత్యేతేనానువాకేన , “ హిరణ్యవణ్ణాశ్శుచ
 యఃపావకాః ” ఇత్యాదయశ్చతస్రఋచో హిరణ్యవణ్ణాది మస్త్రైః ।
 స్మృతిరత్నావధ్యాంచ ॥ శ్లో ॥ ఉదకాఽంవా ప్రసూతాంవా యద్యా
 శౌచేమృతాం దహేత్ । కృప్రమేకం ప్రకుర్వీత తతశ్శుద్ధివిధీయ
 తే ॥ * ॥ స్మృతిసారసముద్భవేద ॥ శ్లో ॥ మృతాయాసూతికానారీ
 యామృతాచరజస్వలా । పశ్చిగవ్యైఃపావమావ్యైశ్శుభ్రాశ్శుభ్రాశ్శుభ్రైః ॥
 ప్రాయశ్చిత్తం తతఃకృత్వా శవధర్మైః దాహయేత్ ॥ * ॥ ప్రాయశ్చి
 త్తమ్ - ప్రాజాపత్యకృతమ్ । తదా తదనుష్ఠానాసమ్భవా ద్విస్మృతినిధి
 రేకాశః పష్టిబ్రాహ్మణ భోజనానివా శక్తిపేక్షయా నిమగ్తధాం
 పాదంవా ద్రవ్యందేయమ్ .

మూ — అథాస్థిసంఘ్నయనం చతుర్థేహి విప్రాణాం విహితం ప
 ఞ్చమ సప్తమ నవమాహేష్వనేయం క్రమాత్కర్యాత్ .

వ్యా — శ్రీధరీయే ॥ శ్లో ॥ చతుర్థేసంఘ్నమైన సప్తమేనవమేతథా
 అస్థిసంఘ్నయనం కుర్యాద్వణానామనుపూవ- శః ॥ * ॥ పారసరః
 ॥ శ్లో ॥ చతుర్థేహనివిప్రస్య పశ్యేవైత్ప్రియస్యత । అప్తమేనవమేనైవ
 విధిసాన్విద్యేవ్యసూత్రయోః ॥ * ॥ విష్ణుశ్చ ॥ శ్లో ॥ చతుర్థేసంఘ్నమైన
 సప్తమేనవమేతథా । అస్థిసంఘ్నయనం కార్యమితివిష్ణుప్రతాప్నోగమ్ ॥ * ॥
 స్మృతినన్యగ్రహేచ ॥ శ్లో ॥ చతుర్థేసంఘ్నయః కార్యో బ్రాహ్మణస్యాశ్రమఞ్చ
 మే । రాజ్ఞోవైశ్యస్య సప్తాహేసూత్రస్యనవమేదినే ॥ * ॥ అపస్తంబశ్చ
 ॥ వా ॥ అపరేమృత్ప్రితీయస్యాం పశ్చిమాంసప్తమ్యంవాఽస్థిని సంవిన్వ
 త్తి ॥ * ॥ అపరేమృత్ప్రితీయస్యామ్ - చతుర్థ్యామిత్యర్థః, బహుప్రత్యా
 నుగుణ్యాత్ । పరాశరశ్చ ॥ శ్లో ॥ చతుర్థేహనికర్తవ్యమస్థిసంఘ్నయనం
 నృప ॥ * ॥ ఇతి । ఏవంబహుస్మృతివిహితత్వాద్విప్రస్య చతుర్థేహనేవా
 స్థిసంఘ్నయః కార్యః । తత్రకథంచిదసమ్భవేకాత్యామనః ॥ శ్లో ॥ అపరే
 మృత్ప్రితీయేవా చతుర్థేసంఘ్నమేపివా । సప్తమేనవమేవాపి హ్యస్థిసంఘ్న
 యనంభవేత్ ॥ * ॥ అపరేమృతిచతుర్థాహే దర్శనమ్భవవిషయమ్ ,

“అస్థిసంఖ్యాయనంవైవ దర్శాత్పూర్వంసమాచరేత్” ఇతిస్మరణాత్ । సం
వర్తత్య ॥ శ్లో ॥ ప్రశమేఽహింసాత్మీయేవా పశ్చమేసప్తమేపివా । అస్థిసంఖ్య
యనంకుర్యాద్వివేకద్వారజైస్సహ ॥ * ॥ సన్న్యవేతుచతుర్థాహవస, బ
హుస్సృతిసేధేః । తథాఽఽశ్వలాయనః ॥ వా ॥ చతుర్థేపశ్చమేవాఽస్థిస
ంఖ్యాయసప్తమేనవమేవా ॥ * ॥ విష్ణుశ్చ ॥ వా ॥ చతుర్థేవసేఽస్థిసంఖ్య
యనంకుర్యాత్తేహంచగర్భాంభసిప్రత్యేషః అన్యేహంక్షత్రియాదీనాంపశ్చ
మాహాదిషుకార్యమ్ ॥ * ॥ బోధాయనీయే ॥ వా ॥ పకస్యాం పుష్క
యాం శ్రీషు పశ్చిమసా సప్తమసా నవమవైకాదశమసా అర్థమాసా
మాసా ఋతూ సంవత్సరంవా సన్నాద్యాస్థిసంఖ్యాయయః ॥ * ॥ ఏ
కాదశాహాదిపిథానం ద్వాదశశాహవ్యవర్తకాలసపిండీకరణాభిప్రాయమ్,
అన్యథాపితృశ్చంప్రాప్తస్య “ఉత్త్యప్రేహి” ఇతిసన్త్రిధవిరోధా
త్, “ ॥ శ్లో ॥ సపిండీకరణాత్పూర్వసంఖ్యాయనం భవేత్ । ” ఇ
త్యాదిప్రతిరోధాచ్చ ।

మూ — అస్థిదాహాదిదినసంఖ్యాయనం శృతాహాదివాఽనాహితాగ్నేః.

వ్యా — అస్థిసంఖ్యాయనే సర్వేహం దహనాద్యేవచతుర్థాదిదినగణనం
కార్యమనాహితాగ్నేర్మరణాదివేతిపిల్పః । అస్థవిజ్ఞానశ్చరే ॥ శ్లో ॥
అన్ని మతతతాగ్రై సాగ్నేస్సంసారకిర్తనః । శుద్ధిసంఖ్యాయనం
దాహవ్యతాహస్తయథాతథి ॥ * ॥ బ్రాహ్మపురాణే ॥ శ్లో ॥ అనాహి
తాగ్నేర్మరణాదాహితాగ్నేస్తుదాహః । అస్థిసంఖ్యాయనం కుర్యాత్సృశా
భోక్తపిథానతః ॥ దాహాదివా చతుర్థేహవ్యవర్తకసంఖ్యాయః ॥ * ॥.

మూ — నాతిక్రమేద్దశమదినం ద్వాదశశాహాదవ్యత్ర సాపిండ్యేతతః
ప్రాగైవ తత్కుర్యాత్ .

వ్యా — గృహ్యపరిశిష్టే ॥ వా ॥ అస్థిసంఖ్యాయనం సంవత్సరానైవే
తాపిండ్యమూర్ధ్వం దశమ్యా అయ్యుక్తాసు తిథిషు ద్వాదశాహే సాపిండ్యం
చేదన్తర్దశాహే పష్టాష్టసు దశమాహ వర్తమేకనక్షత్రే ॥ * ॥ ఇతి.

మూ — సద్యసంఖ్యాయోఽస్థిదాహే ప్రతికృతిదాహేవ .

వ్యా — స్మృతిసన్న్యహి ॥ శ్లో ॥ చతుర్థేహనివిప్రాణామస్థిసంఖ్య
యనంభవేత్ । అస్థాంప్రతికృతేర్దాహే సద్యసంఖ్యాయభివ్యతే ॥ యదా

పలాశ వల్కుడ్యైఃకృత్వా ప్రతికృతిం దహేత్ । భస్మాస్థివశ్శుశ్చిను
యాత్సద్యోనుస్త్రంజపేత్తువా ॥ * ॥.

శ్వాదిభిశ్శవాదిదూషణే స్మృతివచనాన్యుదాహరతి —

మూ — అత్రస్మరన్తి ॥ శ్లో ॥ శ్వసూకరస్యగాలాద్యైర్గ్రాసుసూ
కరకుక్కుటైః । శవాస్థిభస్మదేహానాం స్పర్శనం చేత్సృజమాద
తః ॥ గవ్యైఃప్రత్యుల్యకృచ్ఛాగ్రిణాం త్రితయంచ సమాచరే
త్ । శ్వభిర్గర్భభచణ్డాలైశ్శవాస్థిస్పృశ్యతేయది ॥ పశ్చపశ్చప
తుపశ్చ కృచ్ఛాగ్రిణాం త్రితయంచరేత్ ॥ * ॥.

వ్యా — స్వగాలిః - శవా, గవ్యైః - పశ్చగవ్యైః, కృచ్ఛాగ్రిః -
ప్రాజాపత్యైః, అదిశబ్దాన్తగాదయిఉచ్యతై, ఇదంకృచ్ఛగ్రిత్రయాద
రణం శ్వాదిభిశ్శవాదేహాస్పర్శే, అస్థిస్పర్శేతు పశ్చవింశతిం వింశతిం ప్రా
ప్రాజాపత్యకృచ్ఛాగ్రిణాం శ్వగర్భభచణ్డాలస్పర్శే సమాదావరేత్సూక
రాదిస్పర్శే కృచ్ఛత్రయమితి వివేకః.

సంజ్ఞాయాపయిత సమ్భారానాహ —

మూ — క్షీరముదకమాజ్యముచువ్వురశాఖాం బృహతీఫలం నీలలోహి
తసూత్రై శిలామయుగ్ధముదకుమ్భంచాదాయ జ్యేష్ఠానుక్రమేణ
త్వశానంగత్వా సజల్ప్య క్షీరమిశ్రేదకేనాచువ్వుర శాఖయా
తామదహా “యన్తైఅగ్నిమమథామ” ఇతిపశ్చభిగప్రతిమస్త్ర
మస్థిన్యవోక్ష్య దహనదేశాదక్షారాద్వక్షిణతోఽవనీయ పరిస్త్ర్యా
జ్యం దర్శించ సంస్కృత్య పరిషిచ్య వారణేనాన్యేనవాస్రవే
ణ “అవస్పృశ పునరగ్నే” ఇతి తిస్మభిగప్రతిమస్త్రంహుత్వాప
రిషిచ్యాస్థిన్యశేషాణ్యుగ్ధిరుదకుమ్భైరివోక్షేత్.

వ్యా — అత్రసూత్రం ॥ వా ॥ క్షీరోత్పిక్తేనోదకేనోచువ్వుర శా
ఖయాప్రక్కావధయంశ్చరీరాణ్యవోక్షతి “యన్తైఅగ్నిమమథామ”
ఇతిపశ్చభిగప్రతిమవాక్సారాదక్షిణాన్నిర్వర్త్య చతస్రస్సురి వాహుతీజుః
హూతి “అవస్పృశ” ఇతిప్రతిమస్త్రమయ్యుగ్ధిరుదకుమ్భై స్పృశ్యవోక్షి
తమవోక్షతి ॥ * ॥ ఇతి । క్షీరోత్పిక్తేన - క్షీరసంస్కృష్టేన, అప్రక్కావధయ -
అవోక్షణే శాఖామగ్నావదహా, అతపవ - దహనదేశాదేవ, నిర్వర్త్య -

అపోహ్య, వారణనాన్వేన వేతిభావ్యమ్ । అన్వేన - పాలాశేనాదుభ్యు
 రేణవా । బ్రాహ్మే ॥ స్తో ॥ గచ్ఛేద్వృద్ధం పురస్కృత్య శ్చ శానం దక్షి
 ణాముఖః । క్షీరమిశ్రేదైగప్రత్యక్ష శమీమయ్యాకళాభియా ॥ అశ్శుష్టో
 పనిష్టాభ్యామపప్తభ్య యథాపిభి । అస్థినాదాయ కుష్మేవాన్యస్యగై
 వినిక్షిపేత్ ॥ * ॥ అగ్రస్వసూత్రానుక్తపుక్తశాఖాలాభేనా శమీశా
 ఖాగ్రాహ్యః । అగ్రసూత్రే అయుక్త ప్రహణం యుక్త వ్యావృణ్యేభ్యమ్,
 అతపకేనాపునమ మ్మేవావోక్షణం భవతి । లిఖేత్తం బోధాయనీయేచ,
 ॥ వా ॥ ద్వ్యహే చతురహే సస్తాహేవోదకుక్కువాదాయ శ్చ శానం గ
 త్వా ॥ * ॥ ఇతి । అగ్రద్వ్యహే స్థిసంఖ్యాయనోక్తపితౄరన్వేషాన్త్ర్య
 హే దర్శనమభివేషయా .

అగ్ర నియమమాహ —

మూ — అథాయుజస్త్రియస్సశ్చిన్వయైకేకావాయస్యోగపునఃప్ర
 సూసర్వస్యాత్సానవ్యేహృతై నిలలోహిణి సూత్రాబ్యాం బృ
 హదేభి మాబధ్య సవ్యేన పదాన్తై నమాస్థాయ నేత్రేనిమిల్య
 సవ్యేన సాణనా “ ఉత్తేస్తాణః ” ఇతిహస్తైరిదన్తాస్థి శిరో
 స్థిచాదాయ కుష్మేవాససేవా నిధాయ “ ఇన్ద్రపీకమ్ ” ఇత్యం
 సాస్థి చోహ్వస్థిచాదాయ నిధాయ “ పరిడతపీకమ్ ” ఇతిపా
 ర్శ్వాస్థిలోణాస్థిచాదాయ నిధాయ “ ల్లితీయేన జ్యోతిషా ” ఇ
 త్యూర్వాస్థి జ్ఞాస్థిచాదాయనిధాయ “ సంవేశనః ” ఇతిపాదా
 స్థిసంఖ్యహ్య కుష్మేవిదధ్యాత్ .

వ్యా — అగ్రసూత్రమ్ ॥ నా ॥ అయుజస్త్రియస్సశ్చిన్వయై
 స్యోగపునర్విజననంనస్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి । అగ్ర పునఃప్రసవయోగ్యతా విర
 హస్సరణాత్సాన్యకాక్షతయోన్యోర్వాప్యవృత్తిః । పిదవావా వధ్వావా
 వృద్ధావాన్త్రాహేత్యన్తిః । స్త్రీగ్రహణాత్పునుచనివృత్తిః । అగ్రయ
 ద్యపి బోధాయనే “ యాన్యస్త్రీణాం ముఖ్యాసా సవ్యేహృతై ” ఇతి ప
 త్నాపివ కర్తృత్వం ప్రతీయతే, తథాపి సూత్రకారమతేనాన్యస్యా
 ఆపి కర్తృత్వమప్యైవ, “ యస్యోగపునర్విజననం నస్యాత్ ” ఇతి లిక్తా
 త్ । సహిమృతభర్తృకాయాఆపి జననప్రసక్తః, అతోమృతస్య స్త్రీ

తేస్య ప్రతిపత్తికర్తృత్వమ్ । సంహత్య - హస్తాభ్యాం దృశీకృత్య , భ
ష్ట శరీరాకృతేః ప్రతస్య యునిచ్యత్యర్థమాచారాదపూపాది పశ్చభ
త్యుణిదద్యాత్ , ప్రతార్థతేన “ అపూపవాం దృశ్యవాక్షీరవాస్తది
వాస్తధుమాంశ్చ రురేహసీదతు ” ఇతి ప్రకరణోక్తపాఠ్యప్రాప్యవిరో
ధాత్ , “ పశ్చాపూపానత్ర తేషాం ఘృతేనోభిఘాతితఃక్షీరేక్షేకోద
స్తేకోమధునైక ఉదకేనైకః ” ఇతి బోధాయనదర్శనాచ్చ .

అనంతరికృత్యమాహ —

మూ — అనంతరికృత్య “ ఉత్తిష్ఠప్రేహి ” ఇత్యుక్తిమన్యుమాదాయో

న్ధాయశమీమూలేపలాశమూలేదగ్ధాదిమూలేవాసురక్షణార్థంభా

న్ధాయశమీమూలేపలాశమూలేదగ్ధాదిమూలేవాసురక్షణార్థంభా

వ్యా — అగ్రసూత్రమ్ ॥ వా ॥ శరీరాభ్యాదాయోత్తిష్ఠప్రేహిత

శమ్యంపలాశమూలేవాకున్ధ్యంధాయ జఘనేనకున్ధ్యంకర్షావదసమా

సమాప్నోవాదిత ॥ * ॥ శరీరాశి-అష్టది । బోధాయనశ్చ ॥ వా ॥ పురు

షసమృతం గజసమృతంవాగర్తం భాత్యత్యేన్నైస్థికున్ధ్యనవధాయ పునర

భర్త్యున్ధ్యన్ధ్యత్యేనాభిస్రచ్చాయేదే తద్యవద్వసతి తాన్ధ్యన్ధ్యే వహీయ

తే ॥ * ॥ ఇతి సమృతసక్రిహేచ ॥ శ్లో ॥ ప్రతస్యస్థినిసశ్చిత్త్య కుమ్భే

తానిధాయై ॥ ఘృతేనగర్భతోయేశ్వ సక్తావృన్ధ్యంధాయేత్ ॥ * ॥

చాప్రేక్షాద ॥ శ్లో ॥ అష్ఠిన్ధ్యానాయకుమ్భేవాస్తావ్యగరైదనిక్షిపేత్ । ఆ

పికాజినవస్త్రైరావృత్యైసుకాశేయ వణాశైః ॥ కుశరజ్వాదృఢంబధ్వాగ

న్ధ్యాన్ధ్యసిపినిక్షిపేత్ । అఘనర్షణసూక్తంతుయావన్నజ్జతిరజ్జపేత్ ॥ యావ

దస్థినుసుష్యతాం గన్ధాతోయేసుతిష్ఠతి । తావద్వర్షానహస్రాణిస్వర్గలో

కేనుహీయతే ॥ * ॥ .

పరదాహ —

మూ — వహతీర్థేవస్త్రీదివాబధ్వాన్ధ్యనినిక్షిపేత్ .

వ్యా — మూలేన్ధ్య ॥ శ్లో ॥ గృహీత్యాన్ధ్యనిగన్ధాయాం నిక్షిపేన్ధ్యవి

వాక్షిపేత్ । తద్ధాన్తరేకురుత్వైత్రేదేశేవాసకుశేశుచా ॥ * ॥ నాండియే

చ ॥ శ్లో ॥ కేశోవాన్ధ్యనిభోదస్తాభిన్నవాపినరేశ్వర । గన్ధాయాస్సస్పృశనా

త్రైణ తనయత్యచ్యుతంపదమ్ ॥ * ॥ .

జఘనేనకర్మాణంపలాశశాభే శమీశాభేవేత్వాద్యపోషగాహవైభా
తాపునాత్మిత్యస్తమత్రాపి సమానమిత్యాహ —

మూ — జఘనేనకుమ్భంకద్వాది సమానమాన్నానాత్ .

వ్యా — సూత్రమప్యేవమేవ । కుమ్భమిత్యసలక్షణమ్ । తీర్థే స్థిర
క్షైపేచకర్మాదికార్యమ్, ఏషమ్ “ ॥ శ్లో ॥ అస్థినాహేనైవాహ్నేన
సద్యస్సజ్జయనంభవేత్ । సద్యసప్రతికృతేద్దాహా నస్త్రీజాపోఽధీయ
తే ॥ ” ఇత్యుక్తమస్త్రీజాపోఽపి, “ శివాన్వయమభివాజానుత్తరేన, ప్ర
జయాస్తానైరియావర్చసాసంసృజాథ ” ఇత్యాదివిద్యేశ్చేరియఃప్రాప్తి
హేతుత్వావగమాత్సజ్జయాయాశ్చత్వాచచ్చ .

దాహజనితతపోపశాన్త్యేప్రీతస్యశీతోపచారమాహ —

మూ — ఘృతేనాభ్యజ్యోస్థిని గర్ధవారిణాభిషిచ్యనిఖిలైః .

వ్యా — అత్రాకాత్యయినః ॥ శ్లో ॥ శమీపలాశశాభాభ్యాముగృత్యా
స్థినిభిష్టతః । ఆజ్యేనాభ్యజ్యగచ్ఛేన సేచయేద్గర్ధవారిణా ॥ మృత్యావ్రసం
పుటేకృత్వావస్త్రైః పరివేష్ట్యవా । దేశేవాకుశదర్శాభ్య నిఖినేక్ష్యేణా
ముఖః ॥ * ॥ .

క్రమమాహ —

మూ — పూర్వాహ్ణవవాప్తసంభినుయాన్నాపరాశ్ణేనాశస్యగణాత్ .

వ్యా — శ్రీధరీయే ॥ శ్లో ॥ అస్థిసజ్జయనంకార్యం పూర్వాహ్ణేతు
శుభావహమ్ । మధ్యాహ్నేనుధ్యమంపోక్తమపరాశ్ణేపినాశనమ్ ॥ * ॥ .

మూ — యదిత్వశానాగ్నిరనుగతస్యాత్రితస్సహస్రల్ప్య, “ అపహ
తాలసురాః ” ఇతి తద్భిన్నపాగ్నిత్య, “ అయన్తైయోనియుయుత్వి
యః ” ఇతిసమిధ్యగ్నిం సమారోప్య తాకికమగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య “ ఆ
జహ్వనః - ఉచ్చిభవ్య ” ఇతి ద్వాభ్యాం సమధనూధాయ
పరిస్తీర్యాజ్యందర్శించ సంస్కార్య పరిషేచ్య “ అయాశ్చ-అ
గ్నిర్హోతా ” ఇతిద్వాభ్యాం “ జాన్తాణవకహూతా ” ఇత్యను
వాకేన ప్రతివాక్యచతుష్టయమ్ “ మనోజ్యోతజ్జాపతామ్ - య
న్న అత్తనః ” ఇతిద్వాభ్యామ్ “ భూరగ్నయే ” ఇతి చతుర్భిర్వా
హృతీభిశ్చసూత్వాగ్నింపరిషేచ్యతతఃకర్తుప్రతిపద్యతే .

వ్యా — సహస్రస్య - అమృత్యప్రతస్య త్త శా నాగ్నిసహస్రంకరిష్యే
త్యాసూర్య । “ అగ్నిర్నాతా ” ఇత్యాది వాక్యచతుష్టయమేకోమస్త్రీః ।
“ జూరగ్నయేచ - భువో వాయువేచ - సువరాదిత్యాయచ - భూర్భువస్సువ
శస్త్రస్త్రిమసేచ ” ఇతిచతుర్భిర్నవైః । అత్ర బోధాయనః ॥ వా ॥ అ
క్షయమృత్యుపనయనాగ్నిర్వివాహాగ్నిర్జాతకాగ్నిర్నాతానాగ్నిరాచతుర్థాదాదా
నాహాదాస్థిసంశ్చయనాద్వాఽనుగతస్యాత్ “ అపహతా అసురాః ” ఇతి
ప్రౌఢ్య క్షీప్రం భిన్నసమారోపణమ్, “ అయన్తైయోనియన్త్యైః ”
ఇతిసమీచనసారోప్య తాకి కాగ్నిచూహృత్య సమీధమాదధాతి, “ అజుహ్వ
నః - ఉచ్చృధ్యస్వాగ్నే ” ఇతిద్వాభ్యాం సంపరిక్షీర్య ప్రాయశ్చిత్తం
జుహూయః, అయాశ్చగ్నై పశ్చాత్తుహూతా ద్రావ్యణవీక హూతా
నునస్వతిమిద్రాహుతీహా వా యహృతీర్వాహృతియశ్చ ప్రాయశ్చిత్తం
జుహూయః ॥ * ॥ ఇతి । అత్ర సువాద్యుక్తాత్రైవ సువాదక సూ
త్రాఢ్యోఽపివృతః । స్వయాత్రాసుక్తస్యాపిస్వస్యాఽన్యతో గ్రాహ్యత్వ
వచనాదపిరోధః .

యన్త్యైః ప్రవాహాహృతం ప్రతికీర్తితా హూతా తత్రాస్థ్యభావా
త్రాశంసంశ్చయ ఇతివ్రతా —

మూ — యన్త్యైః తతోఽహుతిహృతం స్యాద్దిగ్భిశ్చ వా తదైశ్చమృజ్జోష్టా
నివాదిన్ధినిశ్చిన్నసుయాన్త్యైః సదేశౌ నివీళూలో హ్రదోవాస్యా
ద్విత్రగర్వా మస్త్రీ మాత్రంవా జపేన్నలోపయేదన్యథా త్త
శానవాసినశ్చపత్తి .

వ్యా — అత్రప్రృథిసంక్రమకారః ॥ క్లో ॥ అస్థిసంశ్చయనాత్పూ
ర్వం ప్రమాదేన హృతంయది । అస్థిప్రతికృతీకృత్య తద్దేశాత్ప్రవహాహ
రేత్ ॥ అస్థినశ్చెచ్చయేద్విద్వాన్ లోప్తంవా భిన్న వాతతః । ప్రమాణ
మస్థివత్ప్రత్యా తన్నన్త్రీంతు జపేచ్చుధః ॥ దేశాన్తరిమృతానాంచ రా
జభిర్వా పిహదిభిః । తేహామగ్నం పలాశాన్త్యేక్యత్వాదేహం దహేత్పు
నః ॥ శవవత్ప్రతిపత్తిశ్చ హ్యజ్యాగ్నిస్పర్శనంచయః ॥ జలప్రవాహేకూ
లేవా తరేవాఽథసరిద్వృతే । జలౌఘవాస్థినాశేతు తన్నన్త్రీంతు జపే
చ్చుధః ॥ * ॥ విజ్ఞానేశ్వరేచ ॥ క్లో ॥ అస్థిసంశ్చయనేయాగో దేవానాం

పరికిర్తితః । ప్రేతభూతం తముద్దిశ్య యశ్చ దిర్ఘకరోతచేత్ ॥ దేవతానాం
తు యజనం తంశప స్వ్యథదేవతాః ॥ వా ॥ దేవతాశ్చాత్రత్వ శానవాసిన
స్తత్రతత్ర పూర్వదధాః “ ॥ శ్లో ॥ శ్చశానవాసినో దేవాశ్చవానాంపరి
కిర్తితాః । ” ఇత్యక్షరప్రకారే । అతస్తా దేవానదిరమృతం ప్రేతముద్ది
శ్యాపూపాదిభిఃపిండరూపేణాన్నేనచ తత్రపూజాకార్యేత్యుక్తంభవతి ॥ * ॥
ఇతి । అతోఽస్థిసంభవ్యయనం నలోపయేన్నస్త్రీ మాత్రంవా జపేతిసిద్ధ
మ్ । అనేన “ యేదేవానాం శృతభాగాః ” ఇతిశ్రుతౌ దేవశబ్దావ్యాఖ్యా
తః । ప్రేతభూతమిత్యుక్తై స్సపిండేకరణాత్పూర్వేన కదాచిత్సంభవ్యయనకా
ర్యఇతిసిద్ధమ్ । అతోద్వాదశాహసాపిక్ష్యే దశమదినం నాతిక్రమేత్పూర్వ
వదశాహస్తరే సంభవ్యయనం కుర్యాత్ । “ అథాతస్సంభవ్యయనమేకపాద్యం
వ్యుష్టాయాం తిస్సంభవ వశ్చసంభవ సప్తసంభవ నవసంభవై కాదశసంభవ
యన్తు రాతీరర్థమాపాన్తా సాన్సృతూన్సంవత్సరంవా సంపాద్య సంభవ్యయ
యః ” ఇతిబోధాయ నేనై కాదశాహే సంభవ్యయనముక్తమ్ ।

మూ — పిత్రోఃప్రేతకృత్యే తతా-లేవారాదినకిచ్చితప్రశేదదో
పాదవగీత శిష్టాచారాచ్చ ।

వ్యా — అత్రబృహస్పతిః ॥ శ్లో ॥ మాతాపితౌర్మృతప్రాప్తాపు
త్రైర్ద్వాహాది కర్తవ్య । ప్రాప్తకాలేతు కర్తవ్యం తిథ్యాదిర్నతుదోషకృ
త్ ॥ * ॥ గార్గ్యశ్చ ॥ శ్లో ॥ శుక్రాది శుభవారాశ్చ నన్దాచైవ చతుర్ద
శీ । ఉత్తరాత్రయరోహిణ్యౌ పూర్ణచంద్రశ్చ జన్మచ ॥ ఏతేష్వపిచకర్త
వ్యం మాతాపితౌర్విశేషతః ॥ * ॥ వసిష్ఠశ్చ ॥ శ్లో ॥ వైదేకర్షణీతు ప్రా
ప్తకాలదోషం నదిన్దయేత్ ॥ * ॥ అఖిల్లాదర్శేచ ॥ శ్లో ॥ నాభిర్నచనక్ష
త్రం నగ్రహూ నదచస్త్రీమాః । కుర్యాదేవ నవశ్రాద్ధం ప్రాప్తమేవా
దశేఽహని ॥ ఏకాదశేఽహని శ్రాద్ధం కుర్యాదేవ విచక్షణః । కృతమేవా
త్రవారాది తిథిభాన్యనిర్ద్యువై ॥ * ॥ లోకాక్షిశ్చ ॥ వా ॥ ప్రత్యక్షేన
కిచ్చిత్సూత్యేత్పరోక్షే సూక్ష్మతసూత్యేత్ ॥ * ॥ ఇతి । సూక్ష్మేత్ - ప
శ్యేదిత్యర్థః । స్మృత్యన్తరేచ ॥ శ్లో ॥ జన్మత్రయం సంభవ్యయనే శ్రాద్ధ
చ దహనేసురీః । నైవదోషావహంబోక్తమన్యేహమపిసర్వదా । త్రత్య
క్షమరసేపితౌర్మృతకేర్తితివారభమ్ । పరోక్షే సూక్ష్మతఃపశ్యేత్సంభవ్య

ఉధివారభమ్ || అన్యేషాం నానిదోషంస్యాన్నృత్యమరణేనృణామ్ || * ||

తతాహ —

మూ — అన్యేషామప్యేవమ్ .

వ్యా — తతా-లేనదోషభత్యర్థః .

స్మృతిమూర్తివారాదినిషేధః కాలాతిక్రమవిషయ భిత్తాహ —

మూ — యది కాలాతిక్రమప్రేతకృత్యం చిత్తే దైర్ఘ్యత్రసూక్ష్మతఃపశ్యేత్ .

వ్యా — చిత్తే షేత్ - కర్తుమిచ్ఛేత్ , కర్తుంసూక్ష్మతస్తిథివారాదికం సర్వం పశ్యేత్ . అగ్రగార్హః || శ్లో || ప్రాప్తకాలమతిక్రమ్య కుర్యాద్యదిబలిక్రియామ్ . తదైవవారనక్షత్ర ఉధిరాశ్యం శతాదయః || * || అవధాంశా తతా-లే ఉధ్యాదయో ననిరీత్యాభితి సిద్ధమ్ .

అత్రవజ్ఞానవైశ్య వివినక్తి —

మూ — చిత్రాశ్రవిష్టాహస్తాశ్చిపాస్వతీశ్రవణ మైత్ర మహతివ్యవారుణాది సౌమ్యాని ప్రేతకార్యేషు ప్రశస్యంతే , భరణీజ్యేష్ఠాదసజు-టేషు , శేషాణివర్జయేత్ , శుభగ్రహాంశిథితాని శుభయోగం చ త్రిజన్మాని గురుశుక్రవారౌ నష్టాచతుర్దశ్యౌచ విశేషేణ సర్వాత్రివర్జయేత్ .

వ్యా — సర్వస్య - సర్వప్రేతకార్యేషు , మైత్రమ్ - అనూరాధా, తిష్యః - పుష్యః , వారుణః - పూర్వాషాఢః , సౌమ్యమ్ - మృగశిరాః . అగ్రగార్హః || శ్లో || చిత్రాశ్రవిష్టాహస్తాశ్చిపాస్వతీశ్రవణమశ్వయుక్ . మహామైత్రం చ తిష్యం చ వారుణం సోమదైవతమ్ || ఏకాదశైతేకథితాః ప్రశస్తాః ప్రేతకర్మణి . ప్రేతాధిపతిదేవత్వాద్భరణీనేత్రేషు దిష్యతే . జ్యేష్ఠా చ మజ్జరాభావాత్సజు-టేషు తయోగక్రియా || * || సజు-టః - విహితకాలాలాభః . వసిష్ఠశ్చ || శ్లో || ఆగ్నేయమాద్ద్రాసర్వాశ్చ త్రయః పూర్వాశ్చ నైఋతాః . జ్యేష్ఠాదభరణీచైవ నిన్దితాస్తత్వదర్శిభిః || ఏతత్సర్వమతిక్రమ్యైతే తతా-లేనదుదోషకృత్ || * || శ్రీధరీయే || శ్లో || భరణీయమదేవత్వాత్ప్రశస్తాప్రేతకర్మణి . అమృతసమగ్రతాన్జ్యేష్ఠాశ్చక్రే విధియతే || నష్టాయాం భార్గవదితే చతుర్దశ్యాం త్రిజన్మసు . సర్వతః ప్రేతకార్యాణి కులక్షయకరానితు || * || వజ్రతా || శ్లో || నష్టాంభరాం కలితి

ధి మిథా పుత్రశుక్రార్యవారా న్నక్షత్రం చ త్రిపదమమరాచార్యశుక్రై
స్సలగ్నమ్ త్యక్త్వాపాపగ్రహబలవశాత్ప్రేతకార్యాణిసర్వాణ్యాహుః ||*||
ఇతి । “నదోషం ప్రాహుః ప్రాప్తకాలేమృతస్య” ఇతిచ । కలిః ధిః - చ
తుర్దశీ, ఇథాపుత్రః - భామః, ఆర్యః - బృహస్పతిః । “ || స్తో || వర్ణోస్త
మెస్థితేచదైతథావర్ణోస్తమోదయే । ప్రేతకార్యావివక్షాన్యమృగ్నాహు
న్విచచ్ఛతాం సుఖమ్ || నక్షత్రాణ్యనుతావ్యాహురాస్థితాని శుభేర్ద్ర
హేః । శుక్రవీక్షితరాశ్యాదికింఞ్చగర్వం విగర్హితమ్ || సర్వదా శుక్రవా
రశ్చగురువారశ్చగర్హితః । చస్త్రీచస్త్రీజవారోద్వృక్షోమధ్యమమీరితా || ”

ప్రాశస్త్యీకవర్ణమాహ —

మూ — భామా కాకే వారత్రిపదర్షభద్రాసు దాహోస్థిసంఘ్నయా
వజ్రయేత్ .

వ్యా — యమః || స్తో || మద్యారాభామవారేషుతిథియ్యమేషు సఙ్ఘ
యమ్ । వర్ణయేదేకపాదర్షే ద్విపాదర్షే త్రిజన్మసు ||*|| గార్హతిః || స్తో ||
భద్రే త్రిపాదనక్షత్రై భృగ్వర్ణార బృహస్పతే । దహనం మరణం చాస్థి
సంఘ్నయస్త్రిగుణమ్భవేత్ । భృగ్వర్ణారశవైశ్చరే ఇతిపాతాస్తరమ్ || గు
రుశుక్రారశన్యరూ నద్వాయాఙ్చ త్రిజన్మసు । ఉత్తరాచిన్రహస్తేషు పు
ష్యేనైవాస్థిసంఘ్నయః ||*|| .

మూ — ఘల్లనీహోస్త్రపదాపాథద్వయపుష్యహస్తచిత్రాసు నద్వాపూ
ణాసుచాస్థి సంఘ్నయనం వర్ణయేత్ .

వ్యా — అత్రాస్థిసంఘ్నయే నక్షత్రవారతిథిషుపతావదేవవర్ణ్యం విశే
షవిధానాత్ । శ్రీధరీయే || స్తో || అస్థిసంఘ్నయనం కార్యంజన్మత్రయవివ
జితమ్ । పూర్ణాయాంచ విశేషేణ నద్వాయాంచ వివర్ణయేత్ ||*|| ప్ర
తిపక్షస్థ్యేకాదశోనన్దాః, పఞ్చమీదశమీపూర్ణిమాఃపూర్ణాః । స్పృత్యస్త
రే || స్తో || ఘల్లనీద్వయమాపాథ ద్వయంహోస్త్రపదీద్వయమ్ । పష్యస్థి
సంఘ్నయన్తేవ కుర్యాతులవినాశనమ్ ||*|| .

మూ — శుక్రైస్సూర్యజలగ్నైషు దాహూదకదానం వివర్ణయేత్ .

వ్యా — శ్రీధరీయే || స్తో || చస్త్రీసూర్యజలేత్యానాముదయేషు వి
చక్షణాః । వర్ణయన్ద్వితారోహం ప్రేతాగ్నృదకతర్పణమ్ । అర్కుణ్డా

శ్రీమద్ధామోజయశుభదన్వితే । అపినన్దానయాపూర్ణా రిక్తసుమ
రిణంయది । దహనంతుతథానైవ తస్యవర్గస్యభోధనమ్ ॥ * ॥

మూ — సోమజ్ఞశవివారేషు పాపాణస్తాపనం ప్రశస్తమన్యవారేషు
వజ్యమ్ .

వ్యా — గార్గ్యః ॥ శ్లో ॥ శ్రియంయశోవిపత్సౌఖ్యం రోగంవాశఞ్చ
సన్నదమ్ । అరవా రాద వాగాణాం పాపాణస్తాపనేఫలమ్ । గురుశు
క్రేస్తుసౌమ్యానాం వారవర్గోదయః వివా । మన్తారా కుజవారాణాం వార
వర్గోదయాశ్శుభాః ॥ పాపాణస్తాపనేశ్రేష్ఠమన్దభౌమార్కవాసరాః । ఉ
త్థాపనేశ్రీయాపైహతాపిత్రోర్గురోశ్శుభాః ॥ * ॥

ఇదమాహ —

మూ — మన్దేన్దభౌమార్కవారేష్వశ్శ్రేష్ఠాపనం శుభకన్యవారేషు
వజ్యమ్ .

వ్యా — కాలదీపవ్యాఖ్యానే ॥ శ్లో ॥ అరవారేదసారేచగురువారే
చభార్గవే । పాపాణస్తాపనోత్థానం సజ్జయశ్చ కులక్షయః ॥ * ॥

ప్రసక్తాచ్చార్థిద్వైర్జనమాహ —

మూ — శ్రాద్ధేషుసౌప్తమాదిత్య మైష్టాగ్నం రోహిణీముత్తరాత్ర
యం చతుర్వింశం సప్తవింశమృక్షంస్వస్య స్త్రీపుత్రయోశ్చ
ప్రిజన్మనివ వజ్యయేత్ .

వ్యా — బహువచనేన శ్రాద్ధైకోద్దిప్త సపిణ్డీకరణాన్యవ్యవై । గార్గ్యః
॥ శ్లో ॥ సన్దాయాం భార్గవదినే చతుర్దశ్యాం ప్రిజత్తుసు । యదికుర్యాన్న
వశ్రాద్ధం కులక్షయః కరంభవేత్ ॥ మన్దభౌమార్కవారేషు వర్గేషు శుభదం
భవేత్ ॥ * ॥ కాలదీపవ్యాఖ్యానే ॥ శ్లో ॥ వగ్దాశ్చవారోభృగుజశ్చ వి
ప్రీర్వర్జ్యం చ లగ్నం ద్విహవృద్ధికామే । శ్రాద్ధేషుమన్దోదయమత్ర ప్రం
సూర్యారవారాచ వదన్తికేదిత్ ॥ * ॥ సుబోధే ॥ శ్లో ॥ స్వప్రిజత్తుసు
సన్దాయాం చతుర్దశ్యాం భృగోర్దినే । యదికుర్యాన్నవశ్రాద్ధం కర్తాయ
మపురం ప్రజేత్ ॥ * ॥ గార్గ్యః ॥ శ్లో ॥ శుక్రేచబుధవారేచ సురోస్సా
మన్యవారయోః । ఏతేషు కుర్వత్యాగ్రిధం కర్తుర్వరణమాదితే । తే
హం వర్గక్షణాదావ శ్రాద్ధం సంవివాశక్యమ్ ॥ * ॥ విభరత్నచ ॥ శ్లో ॥ మ

ప్రవింశతిభం చైవ చతుర్వింశతిభం తథా । కర్తుస్తుపుత్రకారాణాం త్రిశ
ష్టశ్చాదివర్జయేత్ ॥ * ॥ గార్గ్యః ॥ శ్లో ॥ సప్తవింశం చతుర్వింశమ్ముక్తం
దారవివాశనమ్ । పాష్టమాదిత్యమైష్ట్యాగ్నం రోహిణీతిప్రత్యక్షతరాః ॥ ఆవ
హేయరమా రేణ కర్తుర్నరణమత్రవై ॥ జప్తర్క్యప్రివదగ్నేషు నన్దాయాంభు
గువాసరే । ధాతృపాష్టభయోశ్చౌర్ధ్వం నకర్తవ్యం కులక్షయేత్ ॥ * ॥
అత్ర భృగువాసరఇతి గురువారస్యాపుష్పలక్షణమ్, “ ॥ శ్లో ॥ సర్వహాశు
క్రవారశ్చ గురువారశ్చ గర్హితః । ” ఇత్యుక్తే, అన్యేగ్రాహ్యాః.

ఇదమాహ —

మూ — చన్ద్రచన్ద్రజవారౌవా మన్దభౌమార్కవారౌదయస్ప్రశ
స్తా అన్యేవజ్యౌః.

వ్యా — అత్ర “ శుక్రేచ బుధవారేచ ” ఇతి మృగిప్రదత్వేనోక్త
యో స్సౌమ్యజ్ఞవారయోః, “ ॥ శ్లో ॥ మన్దభౌమార్కవారేషు శ్రాద్ధంశు
శుభదం భవేత్ । చన్ద్రచన్ద్రజవారౌచ శ్రాద్ధే పథ్యమమీరితౌ ॥ ”
ఇతి మధ్యమత్వస్మరణాత్సజగతే సన్త్రాహ్యేతి సూచయితుం సూత్రే
వాశబ్దః । విధిరత్నే ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధంకుర్యాద్దినేః తురసుకూలే ౭వరాష్ట్రా
కే । ప్రత్యరం వధనక్షత్రం కర్తుం విషదం తథా ॥ చన్ద్రాష్టమంఛ శంస
న్తి శ్రాద్ధే పశ్చిదశీం బుధాః । నక్షుదితేనుభేచైవ సాధకేచ తక్షణచ ॥
మైత్రేపరమమైత్రేచ శ్రాద్ధం వర్జ్యం విశేషతః ॥ * ॥ పితృస్వర్వప్రత్య
క్షే సర్వేహం నదోహవహం శౌక్ర్యస్తు వర్జ్యమేవ, “ ॥ శ్లో ॥ శౌక్ర్యం
పిత్రోర్నదోహయ మాతాపిత్రోర్గురోశ్శుభమ్ । ” ఇతి పాషాణస్థాపనో
ద్ధాపనయోః, “ ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశేహనిసంప్రాప్తే యదిభార్గవవాసరః ।
మాతాపిత్రోర్వివాహస్యేహం వైవకుర్యాత్సపిణ్డనమ్ ॥ ” ఇతి సాపిణ్డ్యే,
“ శుక్రాదిశుభవారాశ్చ ” ఇతిపిణ్డోదక శ్రాద్ధాదిసర్వవిషయే, తస్మాన్మా
తాపిత్రాశ్శుక్రవారసమ్భవేపి దశామాత్ప్రాగేవ పిణ్డోదకసమాపనం
ప్రభూతబలిప్రదానంచ । “ ద్వాదశాహ సపిణ్డీకరణాకరణంచ ” ఇత్యే
తదాదికంమహాదోహయ, విధ్యతిక్రమాత్, పితృ విషయే నిషేధవచనా
భావాచ్చ । అతస్సర్వేహమతి శ్రాద్ధార్హదైహికవిషయవన తిథివారాది
కం సూక్ష్మేషికయా వీక్షణీయమ్.

శ్రుతవర్ణ్యహారమౌపాయమాహ —

మూ — అతీవసజ్జ-తేషు భ ద్రాసుభూమిం త్రిపాదక్షేపేషు హిర
ణ్యం శుక్రై రజతం గురౌ వాసోఽగ్ధారేన ద్వాహమేవం వారే
షు వారాధి దైవత్యాని ద్రవ్యాణిదత్వాక్రియాకుర్యాత్ .

వ్యా — సజ్జ-తేషు - విహితతిథ్యాద్యలాభే । అత్రగార్వ్యః ॥ శ్లో ॥
భ ద్రాసుభూమిప్రదానం స్యాత్త్రిపాదేతు హిరణ్యమ్ । అగ్ధారకేత్వన
ద్వాహం గురౌ వస్త్రంతుదక్షిణా ॥ శుక్రై రజత దానం స్యాత్తత్తద్ద్రవ్య
ప్రదమ్నభిః । వారే వారాధిదైవత్య ప్రవృందత్వానవోపభాక్ ॥ * ॥

తత్రహేతుమాహ —

మూ — విద్వోష్య కాలో దేవానానుపిచుర్లభః .

వ్యా — అత్రశ్రీధరీయే ॥ శ్లో ॥ దివసాగుణ దోషభ్యాం రచితాహి
వరస్పరమ్ । కేవలంగుణయోగోహి దేవతైరపి చుర్లభః ॥ * ॥ అతపవా
శ్రేయోదోషరహిణ్య కాలోచుర్లభ ఇత్యభిప్రాయేనోక్తమ్ ॥ శ్లో ॥ కాలే
ప్రదోషీకార్యం స్యాత్త్యక్తదోషాధికేశుభమ్ ॥ * ॥ ఇతి .

విగమయతితస్మాదితి, యస్మాద్విచార్యమాణే శాస్త్రే నిదోష్యకా
లోనఘటతే తస్మాదిత్యర్థః, అతఃకించార్థం తత్రాహ —

మూ — తస్మాత్సర్వత్ర మహతామనుగ్రహ పవప్రధానమ్ .

వ్యా — సర్వత్ర - శుభాశుభేషుకృత్యేషు, నిదోషక కాలస్య చుర్ల
భత్యేషి మహతామనుగ్రహపవ, ప్రధానమ్ - దోషవాశేహేతుః, పాథక
ఇత్యర్థః । తథాహరీతః ॥ శ్లో ॥ కుర్వీతసర్వకర్మాణి బ్రాహ్మణానామను
జ్ఞయా । బ్రాహ్మణైరభ్యనుజ్ఞానా ద్దోషోనశ్యత్యనంశయమ్ ॥ * ॥ మ
మః ॥ శ్లో ॥ యాంయాంవేద విదోబ్రాహ్మియైప్రయోగ్యేనస్సరిష్కృతిమ్ ।
సాతేషాంసావనాయస్యాత్పవిత్రం విమహంహివాక్ ॥ * ॥ సంవర్తశ్చ
॥ శ్లో ॥ జగద్భద్రం తపశ్చిద్రం యద్భిద్రంయజ్ఞకర్తృణి । వచనామ్నామి
దేవానాం సర్వంసంపూర్ణముచ్యతే ॥ * ॥ రుక్మజ్జడః ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మణా
శాం వివానాశ్రేయక్రియానుస్మరిష్యలాత్తతః । కర్తవ్యాబ్రాహ్మణాను
జ్ఞాకర్తవ్యాంబుప్రాత్రయే ॥ * ॥

ఏవం మహదనుగ్రహశ్చ తస్మిన్ కరతా వ్యధ్రివ్యదానేనైవ కార
యితవ్యఇత్యాహ —

మూ — శక్తివిషయే ద్రవ్యత్యాగః ..

వ్యా — అత్ర శ్రుతః “ దానెనారాతరపానుదంత దానెనద్విషన్తో
మిత్రాభవన్తిదానె సర్వం ప్రతిష్ఠితమ్ ” ఇతి । “ దానెననిదోఽహోభవతి ”
ఇత్యాపస్తమబ్ధిః । “ దానమేవకలాయుగే ” ఇతిపరాశరంః “ ॥ శ్లో ॥ బ్రా
హ్మణానసమ్యగభ్యర్చ్య పృచ్ఛేత్సనకభూషణైః । వస్త్రగోభూషణైర్హి
ద్యైర్యథాశక్తి నవభియేత్ ॥ ” ఇతిభరద్వాజః “ ॥ శ్లో ॥ జపైశ్చాచార
మైస్తథాదానై ర్దేవతానాంచ పూజయైః । నత్యన్తి సకలదోషాః కర్త
చాస్య సమృద్ధతే ॥ ” ఇతిజ్యోతిషారిష్టమాలా । తస్మాద్ద్రవ్యత్యాగ
వైవ్య కలౌ కార్యకరత్యా తైనప్రీతానాం మహాత్మనామనుగ్రహపవనస్వా
గ్ధపాదకఇత్యర్థః .

అత్ర ప్రసిద్ధం పుణ్యవచనముదాహరతి —

మూ — “ ॥ శ్లో ॥ కదాచిత్కవచం భేద్యం తోమరేణ శరేణవా । అ

పివజతతాఘాతైరభేద్యాబ్రాహ్మణాశిషః ॥ ” ఇతిపారాశర్యః .

ఇతిచతుర్థఃఖండాః

సంసారప్రకరణే గర్భిణ్యాదిసంసారస్వాప్యవశ్యవక్తవ్యత్వా
న్తన్నిబిష్టనాఽస్థిసంభవసప్రసక్తైస్తత్ర వజ్జ్యవర్జ్య వివేకాపేక్షానాచ్చ
తాన్యభిధాయ సంసారానంతర కృగ్యమాహ —

మూ — అథ్హాతయో యథాకవిత్తం సోదకవాససా గ్రామం త్రవి
శ్య గృహద్వా రేసజ్జల్బ్య సహిరణ్యం సకాంస్యపాత్రం స
తణ్డలం సదీపపాత్రముదకుంభయుక్తం యథాసమ్భవంవా సద
క్షిణం నవవస్త్రం నగ్నప్రచ్ఛాదనం దత్వా .

వ్యా — అత్ర యాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో ॥ క్లేష్టశ్రుభాన్ధవైర్ముక్తం ప్ర
తోభుక్షే యతోఽవశః । అతోనరోదితవ్యం హి క్రియా కార్యాస్యశక్తి
రః । ఇతిసంశ్రుత్యగచ్ఛేయ్యగృహం బాలపురస్సరాః । * । క్షుర్యత
ర । శ్లో ॥ హతిభిశ్చప్రవాసోభిససహబాలపురస్సరాః । నగ్నప్రచ్ఛా

మూర్ఖత్వములనుచకమిశ్రానవీర్య ఫలం సహభిముఖ్య బహి
ర్గృహద్వారపార్శ్వే కుండంభాత్వా గోమయేనోపలిప్య ప్రావృ
త్య మాల్యాద్యైరలబ్ధ్యుగ్యం .

వ్యా — శ్రీధరీయే ॥ శ్లో ॥ వామపార్శ్వేగృహద్వారే శిలాస్థితా
నిధాయచ । తామవస్త్రాగ్రీణి నమ్మిడ్యసాయం ప్రాతర్బలింహరేత్ ॥ * ॥
ఇదం బోధాయనవిషయమ్ । వస్త్రాగ్రీణి నిమ్మిడవ బహుత్వాభిప్రాయ
మ్ ॥ శ్లో ॥ ద్వారస్య దక్షిణేపార్శ్వే బహిఃకుర్యాద్యథావలమ్ । పక్షా
త్తనమాదధ్యాదిప్రకాంవాగ్రజన్యవామ్ ॥ * ॥ ఇదం బోధాయనవ్యతిరి
క్తవిషయమ్ । “దక్షిణేవామపార్శ్వేచ” ఇత్యుక్తత్వాద్యథాసౌకర్యం గా
ర్యమ్ । అగ్గిరాః ॥ శ్లో ॥ బహిఃపిండప్రదానం ప్యాతక ద్వాఃఖాత్వావిధాన
తః । గర్భమాల్యధకేనార్చ్య దద్యాత్సర్వేష్యవాఙ్ముఖః ॥ * ॥ బహిః గృ
హద్వారాదితిశేషః । కర్హూః - కుండమ్ । పవం గృహద్వారపార్శ్వే వాపా
దకపిండప్రదానార్థంకుండంభాత్వా విదళాదిభిః ప్రావృత్య వస్త్రాణాచ్ఛా
ద్య మాల్యాద్యైరలబ్ధ్యుగ్యం సమ్భారానాదాయ తిథ్యాఃగచ్ఛేత్ .

సమ్భారానాహ —

మూ — నవంవాసస్థిలాదర్భాః కుమ్భమితి సమ్భార్య తీర్థం
త్వా స్నాత్వా తీరకృతే కుండే కర్తావలబ్ధ్య శిలాం నిధాయా
శ్రాయాహిప్రేతేతి ప్రేతమావాహయేత్ .

వ్యా — సజలబ్ధ్య - వత్సగోత్రస్య విష్ణుశర్మణః ప్రేతస్యోదకదా
వార్థం శిలాస్థాపనం కరిష్యత్యాశూర్య , వత్సగోత్ర విష్ణుశర్మణః ప్రే
తాశ్రాయాహీతి దక్షిణాముఖఃస్థిత్యా కుండపామానే ప్రేతమావాహయే
దిత్యర్థః .

మూ — అథక్షారయోదక్షిణాముఖాస్సన్వితో వ్యక్తక్రమేణ సజలబ్ధ్య
సవ్యంజాన్వాచ్యాముకగోశ్రాయాముకశర్మణే ప్రేతామై ర
ద్వాసాదకం దదామీతి త్రిగుణభుగ్నం సదశం నవంవాసస్సకృద్ధీ
డయేయః .

వ్యా — తీక్రక్రమేణ - కవిష్టప్రకమమితరే యథావృద్ధం కర్తావ
త్సాదిత్యుక్తక్రమేణ , సజలబ్ధ్య - అముష్యాద్యప్రకమేదహాదిముక్త్య

స్థానాత్మ్యం వాసోదక తిలోదక దానం కథిష్యతి తామసాత్మ్యం, త్రిగుణభ
గ్నమ్ - త్రివేష్టితమ్, దశా - వస్త్రాస్త్రమ్, “ త్రిగుణేకత నదకవస్త్రా
స్త్రకంప్రాప్యేత్ ” ఇతివిధిః అగ్రసూత్రమ్ । వా । కేశాప్రకీర్య పాం
సూనోప్యైక వాససోదక్షిణాముఖాసస్కృతపనుజ్యోత్తర్య సవ్యజ్ఞావాచ్య
వాసపీడముత్సౌపవిశద్రి, పవంత్రస్తత్ప్రత్యయం తిలమిత్రం సగోత్రవా
మధేయముదః ముత్సృజ్య ॥ * ॥ ఏక వాససోగ్రహణాదుత్తరీయనిషేధః, ద
క్షిణాముఖపురణార్థిగ న్తరనిరాసః । సకృదుపమజ్య, నద్విస్త్రీర్వా, ఉపవి
శద్రి - ఉపవిశ్యపీడయేముః, నప్రహ్నిభూయస్థిత్యావా । తత్ప్రత్యయమి
త్యాద్యర్థోపసగోత్రేత్యాదివాచివృణః । పవం కనిష్ఠసప్రళమమిత్యాదిక్ర
మేణజ్ఞాతవా మేవప్రళమం వాసపీడవాదేసునైస్పప్రత్యాతాత్మస్సర్వ
పాశ్చాత్యాదృపపిష్టానన్తర మేవవాసోదకాదిదద్యాత్ । అత్రవిజ్ఞానే
శ్వరః ॥ స్తో ॥ నదికూలంతతోగత్యా శౌచశ్చాత్యాయుతార్థవత్ । వస్త్రం
పంకోధయేవాదౌ తతస్సాన్నినం సమాచరేత్ । సచేలమృతపాన్నిత్యాశు
విప్రయతనూనపః । పాషాణంతతలభాయ విప్రదద్యాద్దశాజ్జీర్ణ । త
తస్సాన్నినం పునఃకార్యం గృహశౌచశ్చకారయేత్ ॥ * ॥ దశాజ్జీర్ణ నితి
పక్షాన్తరమ్ .

మూ — పవంపాత్యాపాత్యాత్రిపీడయేయరిశక్తై త్రిర్నిమజ్యత్రి
త్యాసోదకం దత్వాతిలదత్తైపాన్తం త్రీంస్త్రీం జలాజ్జీర్ణం శ్చ
దమ్యః, “ సకృద్నిమజ్య త్రిరుదకాజ్జీర్ణం దద్యాత్ ” ఇత్యాశ్వ
లాయనః ,

వ్యా — పవం - సకృదుపనుజ్యేత్యాదిక్రమేణ, పునత్యైవం కర్తుమ
శక్తైత్రిర్నిమజ్య త్రిగృహలోవాసపీడయేముః । సకృదేవనిమజ్జనమిత్యా
శ్వలాయనమతమ్ । తతస్త్రీంస్త్రీం స్త్రీలోదకాజ్జీర్ణనముష్టేప్రతాయేతి
దమ్యః । అత్రబహుభావహః “ త్రిప్రసేకంకురుః ప్రేతస్తృవ్యతు ”
ఇతిప్రతేతాః । “ ప్రేతంవాసోదకంప్రాప్నోతు ” ఇతివిధిః “ అముష్టేప్ర
తాయవాసోదకతిలోదకదానమ్ ” ఇతిభాష్యోక్తమ్ । యుక్తంఘోరత్, “ క
నుగాయమధిప్రేరితనసంప్రదానమ్, చతుర్థీవక్తురీదానే, తాదర్శ్యవ
త్కృత్కర్తవ్యా ” ఇతిసూక్తివాచనానుగ్యాత్, తదేవంవతి “ పరిమర్శ్య

సావేత త్రైవిదియజ్ఞానాదమ్యుక్త్యాంబులపురస్కారాన్నిపెట్టాం" ఇట్లునేరొమ్మని
 రితం ప్రకారాన్నిరిం స్వస్వగృహ్యము కై గ్రాహ్యము . పరిచ్ఛయేరిం
 కృత్యైవోదకనైయమ్ " ప్రదమ్యుజ్ఞానతయస్సర్వే యోరంకృత్యా తలో
 దకమ్ " ఇతిస్సృతేః, వచనంకృత్యాస్సాత్వైవప్రాచీనావీతనస్స
 వ్యానామికయా దక్షిణాముఖాలవతే సదర్శిజలాజ్ఞానాదమ్యుక్త్యా " ఇతిప్ర
 చేతాస్సరణాచ్చ . తథాబోధాయనః . స్తో . కేశానోప్యంతరాస్సత్వా
 త్రిర్దమ్యురుదకాజ్ఞానాద . దర్శిమణిలనంమిత్రైరేతత్త ఉచిత్యుతి . * .
 వసిష్ఠోవిశేషమాహ . వా . సవ్యోత్తరాభ్యాం పాణిభ్యాముదకక్రియాం
 ఘర్వీరణ . * . ప్రచేతాశ్చ . వా . ప్రేతస్యబాధనా యథావృష్టముద
 కమవతీర్య నోత్తరమాయే యురుదకానై ప్రసిద్ధోపయరపసవ్య యజ్ఞోపవీ
 తవాససాదక్షిణాముఖా బ్రాహ్మణస్యదత్తుభాః ప్రాజ్ఞుభాశ్చ రాజన్యవై
 శ్యయోః . * . యథావృష్టమ్ - కనిష్ఠకర్తృమధ్యే నిష్ఠక్రమేణ దమ్యరి
 త్యుక్తః . వాసోఽత్రవిష్పదనవస్త్రమ్ .

మూ — అథకర్తృత్రివిధమజ్య సజ్జల్యుక్త ప్రాసాదకం తలోదకా
 జ్ఞానీంశ్చ దద్యాత్ .

వ్యా — సజ్జల్యుక్త - కనిష్ఠః ప్రథమమిశ్యాది క్రమేణ జ్ఞాతభిః ప్రే
 తతర్వాణే కృతే అముష్య అద్యప్రథమేహని వాసోదక తలోదక దానం
 కరిష్యతి త్యాశూర్య , దద్యాత్ .

మూ — ఏవమాదశాహేదన్వహం జలాజ్ఞానీం చాచ్రీధజ్ఞైవోక్తైరవృ
 థ్యాకర్తాదద్యాత్ .

వ్యా — ఇదమాహ ప్రచేతాః . వా . దినేదినేజ్ఞానీంపూర్ణాస్మృత
 ద్యాతేన్మృతకారణాత్ . తావద్వృద్ధిశ్చ కర్తవ్యానావనిష్ఠాస్సమాప్య
 తే . * . యావద్దశమపిష్ఠాస్సమాప్యతే తావద్వృద్ధిమాహేది ప్రత్యహ
 ముదకదానస్య శ్రీధస్యనైకోత్తరవృద్ధిః తావేత్యర్థః . శ్రీధరీయేచ . స్తో .
 శ్రీధమేకోత్తరంవృద్ధ్యాకర్తవ్యంతుదినేదినే . అనవసానాద్భూతాంతుద్వి
 గుణం ప్రత్యహంపరే . ఏకోత్తరంయథాశక్తిభుక్తిందద్యాద్దినేదినే . దశకం
 వాశతంపాపినహస్రంవాసహేమకమ్ . దేయంవిప్రస్యరత్నత్రైవిధ్యధా
 తాశంయథావిధి . * . అత్రప్రత్యాస్తకం కర్తవ్యమేవమప్రద్యవ్యమ్ .

అత్ర సర్వేషాం జ్ఞాతీనాం చైకోత్తరవృద్ధ్యా ఉదకదానం కార్యమిత్యాహ —

మూ — “ ఏవమహరహరజ్జలీనేకోత్తరవృద్ధ్యా ” ఇత్యుపశేషేణస్తరణాదృపసుష్టుతి, సిద్ధత్వాచ్చ తద్దివససంఖ్యాయా ద్వయాధికయా జలాజ్ఞాల్క సర్వేజ్ఞాతయశ్చ ప్రత్యహమాదశాహాద్దమ్యః .

వ్యా — ఏవమ్ - కర్తృవజ్ఞాతీనామహేకోత్తరవృద్ధిర్భవతీత్యర్థః । “ ఏవమహరహరజ్జలీనేకోత్తరవృద్ధ్యైకాదశాహాత్ ” ఇత్యాపస్తమ్యస్తరణాత్, “ తావద్వృద్ధిశ్చైకర్తవ్యా ” ఇతి ప్రచేతోవచనాత్, “ ॥ శ్లో ॥ శిశోస్త్రివత్సరాదూర్ధ్వముదకం పశ్చిసప్తతిః । త్రిరాత్రాత్పిండదశకం సర్వేషాంతర్పణంభవేత్ ॥ ” ఇత్యాద్యనేకస్మృతిసిద్ధత్వాచ్చ సర్వేజ్ఞాతాభిర్వయాధికయా తద్దివససంఖ్యాయా తర్పణం కార్యమితి నిశ్చయతే । ప్రథమదివసంఖ్యైస్థితైవ తతోఽధికం ప్రత్యహమజ్జలీర్వయం కార్యమిత్యర్థః .

యత్ప్రప్రథమత్పలీయ పశ్చిమ సప్తమ నవమేషూదక క్రియేతి గౌతమస్తరణం తదాపద్విషయమిత్యాహ —

మూ — సజగ్రేష్యయుక్తా హేషు దశాహేవా .

వ్యా — దమ్యురిత్యనువక్తః, యస్మిన్నయుక్తాహే కరోతి తత్పూర్వదివసంఖ్యోదకాజ్ఞాల్కదత్వాఽవశిష్టదినాజ్ఞాతీంస్తత్తద్దినేవా పునరయుక్తాహేవాదద్యాత్ .

మూ — అత్ర వాసఃపీడనే తర్పణేచ నవేన ఘటేన జలందేయమ్ .

వ్యా — అత్ర - ప్రేతతర్పణే, కుతోయమాచారాత్, ఘటాంతరపరిగ్రహే పూర్వదత్తాదకం పునః కార్యమితి జ్ఞాపనాచ్చ । తచ్చ వచనమనంతరమేవవక్ష్యతే .

తర్పణప్రసక్తాదిదమాహ —

మూ — ద్వాదశాద్యదివసే ద్వితీయేత్రింశత్త్రితీయేఽహ్నిత్రయస్త్రింశదుదకాజ్ఞాల్కదద్యాదాద్యేఽహ్నిత్రీపిండ్యాద్వితీయచతురస్త్రితీయే త్రీదవయోద్వేషేద్విత్రితీయే హ్నోకమేకాద్విష్టాహేచైకం నవశ్రాద్ధంబదద్యాత్ .

వ్యా — ఇత్యుక్తం త్ర్యహతర్పణమతిక్రాంతై దశాహేజ్ఞాతవివయమ్, స
దాపుత్రైణ దశాహంక్రియా కార్యగ్నప్తరణాత్, దశాహం వస్త్ర్యహతర్ప
ణే విశేషస్యవత్సమాణత్వాచ్చ । ద్వయోః - ప్రథమద్వితీయాహయోః,
ద్వేద్వే - ప్రథమేహని ద్వేనవశాద్ధే ద్వితీయేహనిచ ద్వేనవ శ్రాద్ధే .

ఏవం ప్రకారేణ త్ర్యహతర్పణక్రమ ఉక్తస్సచ కేమామిత్యా
శ్చాయాం తానాహ —

మూ — ఏవం త్ర్యహశౌచిన త్ర్యహమేవ తర్పణం కురుయః .

వ్యా — అత్ర త్ర్యహశౌచినాం పారస్కరేణ విశేషఉక్తిః ॥ శ్లో ॥
ప్రథమే దివసేదేయా స్త్రీయఃపిణ్డాస్సమాహితేః । ద్వితీయే చతురోద
ద్యాదస్థిసంఖ్యాయనం తతః ॥ త్రీంస్తుదద్యాత్తీతీయేహి వస్త్రాదితూ
ళనం తతః । ఏకోద్దిప్తం చతుర్థేహి శ్రాద్ధకర్తృ తతఃపరమ్ ॥ * ॥ అఖ
ణ్డాదర్కేచ ॥ శ్లో ॥ అసపిణ్డోయదిదహేద్దిప్తీయేశ్వస్థిసంఖ్యాయః । ఏకో
ద్దిప్తం చతుర్థేహి మరణాత్తుపిధీయతే ॥ * ॥ స్పృత్యైవరేచ ॥ శ్లో ॥ స
పిణ్డీకరణం యత్తు ద్వాదశేహివిధీయతే । తత్పృష్ఠానదిసేమర్యానసపి
ణ్డౌతిస్థితిః ॥ * ॥ అసపిణ్డస్సమానోదకస్సప్రియాదశ్చ, తస్యాపి త్ర్యహ
శౌచిత్యాత్ । అత ఏవశ్రీధరియే ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశ ప్రథమేహివ ద్వి
తీయేత్రింశదుచ్యతే । త్రయస్త్రింశ త్తృతీయేహి వస్త్రాదితూళనం త
థా ॥ * ॥ నిహారేతు విశేషఉక్తో భృగుణా ॥ శ్లో ॥ సమానోదకాఃపర్వ
రణసంసారందశరాత్రతః । దశాహంనైవ శుద్ధిస్సాన్యదిత్యాహ భగవాన్
భృగుః ॥ శావేచ సూతకేశుద్ధిస్త్ర్యసోత్తూదక గాయనామ్ । శవదాహం
తుకుర్యశ్చేష్టదశాహంతాభవేత్క్రియా ॥ * ॥ విజ్ఞానైశ్చరేచ ॥ శ్లో ॥ గురో
ప్రేతస్యశిష్యప్రపితృమేధం సమాచరేత్ । ప్రేతాహంనైస్సహంశత్ర దశ
రాత్రైణ శుద్ధయతి ॥ * ॥ అతస్త్రిరాత్రాశౌచినామపి ప్రేతగృహవాసప్రే
తాన్నభోజనాదిసమ్పరే “ యద్యన్నమస్తితేహం యస్సదశాహేన శు
ద్ధయతి ” ఇతిమనుష్మరణాద్దశాహమేవాశౌచం దశాహమేవక్రియా, ప్రే
తాన్నాశనాద్యభావే త్ర్యహమేవాశౌచం త్ర్యహమేవక్రియేతిసవిరోధః,
“ యావదాశౌచం తావత్ప్రేతస్యోదకం పిణ్డౌచ్చదమ్యః ” ఇతివిష్ణుష్మర
ణాత్ । “ పుత్రదౌహిత్రయోగ్లోకే విశేషోనాస్తిధర్మతః ” ఇతిపుత్రతూ

ల్యత్వస్మరణాద్దాహిత్రానాతామహస్యదశాహమేవకుర్యాత్ । ఏవమే
వమాతృస్వస్మమాతులశశురాదీనాం వ్యవస్థాద్రప్తవ్యా ।

మూ — దశాహంత్రస్మహతర్పణే అప్తమే ద్విపక్షాభాననవమే
హ్నైకాదశదశమే ద్వాదశాజ్జలీనప్తమేఽష్టాపిష్టాన్నవమదశ
మయోరేకైకందర్యాత్ ।

వ్యా — నిగదవ్యాఖ్యానమిదం సూత్రమ్ । ఇదం సపిణ్డవిషయమ్ ,
తస్మైవదశాహశౌచిత్యాత్ । త్రిరాత్రాశౌచినాంతు స్వాశౌచకాలా
విక్రమాత్ “ ॥ క్లో ॥ అకాలేచేత్కృతంకర్మ కాలం ప్రాప్య పునఃక్రి
యా । కాలాశీతంతు యత్కూర్యాదకృతం తద్వినిష్ఠిశేత్ ॥ ” ఇత్యేకృత
త్వస్మరణాత్ , తథాప్యస్తమాహాదిక్రియాకరణే “ తస్మిన్నుదకదాత్యూ
ణామాశౌచం మనురబ్రవీత్ । ” ఇహిన్యామేన పునరప్యాశౌచం త్ర్యహ
మిత్రద్రప్తవ్యమ్ ।

ఉదకదానప్రకారమాహ —

మూ — అథోదకుమ్భమూహ్యత్యక్తా గృహద్వారే కుణ్డేఽన్యై
నం నిధాయ ప్రేతమావాహ్య సజ్కల్ప్య సవ్యంజాన్వాచ్య ద
క్షిణాముఖస్త్రిర్వాసోదకం దత్వా దీపంప్రజ్వాల్య సజ్కల్
ప్య కుణ్డసన్నిహౌ వార్జయతాం మమప్రేతఇతి ప్రేతేతి వాసకృ
దసామార్జయత్వా కుక్కుటాణ్డప్రమాణం ముష్టిప్రమాణం వా
ఫలమూలశాకియైక్తం తిలమిశ్రం పిణ్డమముకగోత్రాముకశర్మకా
ప్రేతైతం పిణ్డముపతిస్థేతి ప్రేతాయ పిణ్డంబలించదత్వాపూర్వ
వన్వార్జయత్వా పాత్రసక్షాత్సంతోయేన పిణ్డం త్రిసప్రసవ్యంప
రిషచ్య తమపునసర్జయేత్ ।

వ్యా — అథ - తీరకుణ్డతర్పణానంతరమ్ , పూర్వమేవకృతేద్వారసా
ర్శ్వకుణ్డేశిలానిధాన ప్రేతావాహనాదిచ కార్యం త్రిర్వాసోదకంచ, నతి
లోదకమ్ , విధ్యభావాదపీతశిష్టాచారాచ్చ । అముద్యప్రేతస్యాద్య పిణ్డ
బలిప్రదానంకరిష్యఇతి సజ్కల్ప్య పిణ్డమేకందత్వాఽవదానధర్మైశ్చ బలిశ్చ
దేయః , “ సంసూత్రైవ బలిర్దేయః ” ఇతిశ్చుతేః । ఉదకపిణ్డబలిప్రదా
నేవతుగ్ధీతస్సముద్ధిరిత్యుపదేశః । మన్తకరణపరిష్కరే రాత్తనేవదవిధా

నాదుపతిష్ఠే త్యేవప్రయోగస్సాధుః । అతపవ హ్యభియుక్తైరుక్తమ్ ॥ శ్లో ॥
 అముకాసావిమంపిణ్ణముపతిష్ఠేతిమన్త్రితః ॥ * ॥ ఇతి ॥ అపిణ్ణాదర్శే ॥ శ్లో ॥
 తతోగృహం సమాగమ్య చరుంకుర్యాత్స్వయంతతః । ద్విగప్రత్యక్ష్యతు
 తద్వ్రాత్యంకర్తవ్యంప్రణంతతః ॥ ఆదాయదక్షిణాగ్రాంస్తునర్భానంస్త్రి
 ర్యవిన్యసేత్ ॥ * ॥ స్పృశ్యర్థసారే ॥ శ్లో ॥ కుకురటాణ్ణప్రమాణంకుపిణ్ణ
 మిత్యభిధీయతే । అథాప్తపర్వమాత్రంస్యాదవదాన మితిస్థితః ॥ * ॥ పరా
 శరః ॥ శ్లో ॥ పిణ్ణంప్రదీయతేసాగ్రదర్శేషుచగుడేనవా । పయసాఫలమూ
 లైశ్చ మిశ్రితందక్షిణాముఖః ॥ ప్రేతాయగోత్రనామభ్యాం ప్రదద్యాన్న
 స్థినమృతమ్ । తూష్ణీంప్రసేకం పుష్పంచ ధూపందీపంతత్యైవచ ॥ * ॥ ప్ర
 చేతాః ॥ వా ॥ అసంస్కృతాం భూమాపిణ్ణందద్యాన్సంస్కృతానాంకుశే
 షు ॥ * ॥ అసంస్కృతాః - అనుపనీతాః । అతః “ ॥ శ్లో ॥ ప్రేతపిణ్ణంబ
 హిర్దద్యాన్దర్భమన్త్రీవివర్జితమ్ ” ఇతివచన మనుపనీత విషయమ్ । శ్రీధరి
 యే ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మణేదశపిణ్ణాస్సుయః క్షత్రయేద్వాదశస్పృతాః । వైశ్యే
 పశ్చుదశహస్తాశ్శూద్రేత్రింశత్పత్రితాః ॥ * ॥ యత్తుపిణ్ణానేశ్వ
 రోక్తమ్ ॥ శ్లో ॥ నవభిర్దివసైర్దద్యాన్నపిణ్ణా సమాహితః । దశమంపిణ్ణ
 ముతస్సృజ్య రాత్రిశేషే శుచిర్భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి తపోపలక్షణమ్ । అత
 స్త్రిరాత్రాశౌచిభిరపి పిణ్ణదశకంజేయమ్ । తథాశాతాతపః ॥ శ్లో ॥ ఆ
 శౌచకస్య హ్రస్వేపిణ్ణాదద్యాన్దవైవతు ॥ * ॥ తతశ్చాశౌచేయావదా
 శౌచం తావత్ప్రేతస్యోదకం పిణ్ణంచదమ్యురిత్యాదిక మపేయమేవ ద్రష్ట
 వ్యమ్ । బోధాయనీయే ॥ వా ॥ ముష్టిప్రమాణం కుకురటాణ్ణప్రమాణం
 వాతిలమిశ్రం పిణ్ణం ప్రదాయ గర్భపుష్పధూపదీపా దత్వాసక్త్యాశనేనాప
 సవ్యంపరిషేచ్య ప్రేతపిణ్ణమపువిసర్జయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । యస్మిన్నాత్రై
 న్నముతాద్య పిణ్ణక్రియతేతత్ప్రత్యక్షన తోయం సక్త్యాశనమ్ । అపు
 విసర్జయేదితి నియమవిధానాన్నాన్యత్ర వినియోగస్తదర్థం తణ్ణులనాం దా
 నమేవకర్తవ్యంకర్మకారేభ్యః ।

పూర్వోక్తైకోత్తర వృద్ధిశ్రాద్ధస్య ప్రదానావసరమాహ —

మూ — అథసమీక్ష్యైకోత్తర వృద్ధిశ్రాద్ధందద్యాత్ .

వ్యా — అథ - పిణ్ణప్రదానానంతరమ్ , అముష్యాద్యైకోత్తర వృద్ధిశ్రా

ద్వంకరివ్యతిసంజరల్ప్య ఏకో తరవృద్ధిశ్రాద్ధాన్యమూనివానాగోత్రభ్యో
బ్రాహ్మణభ్యస్సంప్రదదే ననుమేతి సదక్షిణం దద్యాత్ । యస్మిన్దినేయా
వస్తుకాజ్జలిదానాని తావన్తి శ్రాద్ధాని ప్రత్యహం దేయాని ।

వత్సా నరమాహ —

మూ — అపిచా నరూటేషు తీరకుశ్చే తర్పణావై పిండందద్యాత్ ।

వ్యా — దేశా నరే ప్రతకృత్యేతతగృహాభావా నైవ్యవయమిదమ్ ।

జలాజ్జలివచ్ఛాద్ధవైకో తరవృద్ధిప్రసజ్జమస్యనిరాకరోతి —

మూ — ఏవశున్వహం పిండమేకందద్యాదాశ్రాద్ధాత్ ।

వ్యా — ఏవమాశ్రాద్ధాత్ - ఉక్తక్రమేణాదశాహమిత్యర్థః ।

మూ — కుండపాషాణే పిండందద్యాదితికేచిత్ ।

వ్యా — అగ్రశఙ్ఖః ॥ వా ॥ భూమామాల్యం పిండంపానీయమువలేద
మృగః ॥ * ॥ భూమా - కుశ్చే ।

అగ్రబహువచనామదకదానవత్సర్వైరపి జ్ఞాతభిః పిండదానం కా
యమ్ ? సేత్యాహ —

మూ — అత్రసంవర్తః ॥ శ్లో ॥ పూర్వాహ్నేవాపరాహ్నేవా తో

యమాశౌచగామిభిః । సంస్కారైర్విబలిరైయస్సహిప్రతన్యభా

ధవః ॥ * ॥ ఇతి ।

వ్యా — బలిరితి పిండస్యాప్యసలక్షణమ్ । అతస్సంస్కార్యవ్యతిరిక్తై
రాశౌచిభిస్సపిణ్డేసోన్మదకైశ్చ, తోయమ్-జలాజ్జలిమాత్రమ్, దేయమిత్యర్థః ।

“ ॥ శ్లో ॥ ప్రథమేఽహ్ని తృతీయేచ పశ్చిమే సప్తమే తథా । న
వమైకాదశేచైవ వర్ణవశ్రాద్ధముచ్యతే ॥ ” ఇత్యక్షరసోక్తమాహ —

మూ — అశసజరల్ప్యానురూపేణసదక్షిణంనవశ్రాద్ధమేకందద్యాత్ ।

వ్యా — అముష్యాన్యనవశ్రాద్ధం కరివ్యతి సజరల్ప్య బ్రాహ్మణా
యనద్యాత్ । అత్రవసితః ॥ శ్లో ॥ సప్తమేఽహ్ని తృతీయేచ ప్రథమేన
వమై తథా । ఏకాదశేపశ్చిమేచ నవశ్రాద్ధానివద్ధితే ॥ * ॥

ఇదమాహ —

మూ — ఏవమైకాదశాహోవ్యవమేషుదినేషువర్ణవశ్రాద్ధానిదద్యాత్ ।

వ్యా — అత్రాచిభిః, విషమేషు - ప్రథమ తృతీయ పశ్చిమ స.

ప్రమ నవమైకాదశాహమ్ , ఏవమైకేకం పిండందద్యాత్ । యత్తు దేవలవ
చనమ్ ॥ శ్లో ॥ తృతీయేపఞ్చమేవాపి సప్తమే నవమే తథా । అహన్యేకా
దశేచైవ నవశ్రాద్ధానిపఞ్చవై ॥ * ॥ తదాశ్వలాయనవిషయమ్ । తథా
శివస్వామీ ॥ శ్లో ॥ నవశ్రాద్ధానిపఞ్చస్యరాశ్వలాయనశాఖనామ్ । ఆ
పస్తమృషడిత్యాహుర్విభాషాచైతరేయిణామ్ ॥ * ॥ ఇతికన్తోక్తత్వాదా
పస్తమృషినామేవ పణ్యవశ్రాద్ధాని , వితలేయిణాం చశబ్దాదన్యేహంచ వి
భాషా , వత్వాపఞ్చనా యథాచారం కార్యమ్ । యచ్చశ్రీధరీయే ॥ శ్లో ॥
తృతీయేపఞ్చమేచైవ నవమైకాదశేతథా । యద్రదీయ లేజన్తోష్ణణ్వస్రా
ద్ధముచ్యతే ॥ * ॥ ఇతిరనైతరేయివిషయమ్ , లేహమేత విభాషిత్యాత్ ।
భవిష్యత్పురాణే ॥ శ్లో ॥ నవసప్తవిశం రాజ్ఞాం నవశ్రాద్ధాన్యస్యక్రమా
త్ । ఆద్యస్తయోర్వర్ణయోస్తు షడిత్యాహుర్నహర్షయః ॥ * ॥ ఆపస్త
మృషిప్రాణాం షట్ , అన్యేహంచ త్వాని పఞ్చషడ్వా , రాజ్ఞాంసప్త ,
విశాంనవ , శూద్రస్యషట్ , ఆశ్వలాయనస్య చక్షృతీవ్యవస్థా , తెఘనరే
కాదశాహే నవశ్రాద్ధం నానుతిత్యన్తి .

తదాహ —

మూ — ఆశ్వలాయనానాంనైకాదశాహే నవశ్రాద్ధం లేహంపఞ్చ
హినవశ్రాద్ధానిస్యః .

వ్యా — యుక్తంచైతత్ , ప్రథమాతిక్రమేశారణాభావాత్ , “ అ
న్తాగ్లోహవృద్ధిర్వా ” ఇతినియమాన్వరణాద్విషమేషు దినేషు ఏకేకం న
వశ్రాద్ధం కుర్యాత్ , “ ఆనవమాత్ ” ఇతిబోధాయనవచనాచ్చ । అతః
పారిశేష్యాదాశ్వలాయనైకవిషయం దేవలవచనమ్ । అత్రాయంచేకః —
రాహస్తేస్తాత్వా గృహంసమేత్యనగ్నప్రచ్ఛాదనందత్వా నిమ
జ్యోదకం ప్రదామ్యేకొత్తర వృద్ధిశ్రాద్ధం కృత్వాదకుమ్భ మూహ్యన్యగృ
హద్వారకుణ్డేవా సోదక పిండబర్హ ప్రదాయ నవశ్రాద్ధం దత్వా నిమృష
శ్రం విదశ్య గృహప్రవేశోదకం కుర్యాదితి శాస్త్రీయవివక్షాః । సంసకృ
త్యస్తాత్వా గృహంసమేత్యనగ్నప్రచ్ఛాదనం కృత్వా నిమృషశ్రంబి
దశ్యాన్తసమాప్తాయాగ్నోది స్పృష్ట్యా గృహంప్రవిశ్య సమ్భారాశ
స్ఫుత్య తీర్థం గత్వా స్తాత్వా తీరకుణ్డే సన్తర్ప్యదకుమ్భమూహ్యన్య

గృహద్వారకుణ్డే వాసోదకపిండబర్హి ప్రదాయేకౌత్తరవృద్ధిశ్రాద్ధం నవ శ్రాద్ధంచ దద్యాదితి లోకాచారః । ఉభయోశ్శాస్త్ర సిద్ధత్వాదవగీతశి హ్వాచారాచ్చ నకశ్చిద్విరోధః .

మూ — అథపృథక్పృథక్పూజ్యయే పాత్రే ప్రేతాత్రస్నాహీతి జలం పిబెనమితి క్షీరంకుండోపరి శిశ్యేష్టాపయేత్ .

వ్యా — ఆత్రయాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో ॥ జలమేకాహమాకాశేష్టాప్యక్షీరంచమృన్నయే ॥ * ॥ ఆత్రవిజ్ఞానైశ్వరః ॥ వా ॥ జలం క్షీరంచ పాత్ర ద్వయే పృథక్పృథక్గాకాశే శిశ్యానావేకాహం స్థాపనీయం విశేషానుపాదావాత్ప్రకమేఽహని కార్యమ్ ॥ * ॥ ఇతి । వయంతుబూరిమః — విశేషానుపాదానాదేవ దశాహం స్థాపనీయమ్ । ప్రథమదినస్థాపితస్య జలాదేర్దశాహం వైవస్థాపన నివృత్యర్థమేకాహగ్రహణమ్ । అతః ప్రథమదినమారభ్య క్షీరంజలంచైతే కాహమేవావస్థితం యథాభవతి తథా ప్రత్యహం న వంనవం జలంక్షీరంచ స్థాపనీయమితి । తతైవ శిష్టాఆచరన్తి । ఆత్ర పారస్కరః ॥ వా ॥ ప్రేతాత్రస్నాహీత్యుదకం పిబేదమితి క్షీరమ్ ॥ * ॥ ఇతి .

ద్రవ్యనియమమాహ —

మూ — ప్రథమేఽహనియన్ద్రివ్యం తేనైవదశాహపిండం నిర్వర్తయేత్ .

వ్యా — శునఃపుచ్ఛః ॥ శ్లో ॥ శాలినాసక్తుభిర్వాపి శాకేనాప్యథనిర్వపేత్ । ప్రథమేఽహనియన్ద్రివ్యం తదేవస్యాన్తశాహ్నికమ్ ॥ * ॥

విపర్యయేకృత్యమాహ —

మూ — వాసోవిపర్యాసేనా సోదకం పాత్రవిపర్యయేజలాజ్ఞాబర్హి ద్రవ్యవ్యత్యయే పిండోదేశాత్కవినిమయే పిండోదేశాబర్హి పూర్వకృతాః పునర్దద్యాన్త్రాజకార్యనియుక్తో దశాహమధ్యే బలిక మునమాపయేత్ .

వ్యా — పృథక్పృథక్పాశే ॥ శ్లో ॥ ఉత్తరీయశిలాపాత్రద్రవ్యకర్తృవి పర్యయే । పూర్వదత్తాబ్జాబర్హిగుర్యాకుప్సరిత్యాహగౌతమః ॥ ఆద్యదేశాదన్యదేశే ప్రేతపిండం క్షీపేద్యది । పూర్వదత్తాః పునఃపిండోదద్యాదిత్యాహశాకలః । ఆశాచమధ్యేపాహణం యదినశ్యేద్భిలాన్తరే । పూర్వదత్తాబ్జాబర్హిగుర్యాకుప్సరీపూరయలేయది ॥ * ॥ దశాహంతమేకద్రవ్యేణ

పిణ్డినిర్వాపణనియమాద్ద్రవ్యవిపర్యయఇతి వచనాచపి ద్రవ్యవిపర్యయే
పునఃపిణ్డిదానంసిన్ధుమ్ । అత్రానుగ్రహమాహ గార్గ్యః ॥ శ్లో ॥ రాజశా
ర్యనియుక్తానాం వైశ్యానాం చాతిపాతిషు । సామాణముద్ధరేచ్ఛధ్యే బలిక
మనమావయేత్ ॥ * ॥

మూ — శ్వశూద్రాదిమాషితే పిణ్డే కృచ్ఛక్రిత్రయం చరిత్వా పు
నఃపిణ్డం దద్యాత్ .

వ్యా — పుష్కల్యసారే ॥ శ్లో ॥ నాయనైస్సేవితే పిణ్డేశునాశూద్రై
ణమాషితే । పునఃకర్మప్రకుర్విత హ్యపృత్తంచ విపర్యయే ॥ * ॥ శ్వాది
స్పర్శే విశేషనూహంజ్ఞిరాః ॥ శ్లో ॥ పిణ్డం కాకాదిపక్షిభ్యోజన్తురన్యస్సన్మితే
ద్యది । కృచ్ఛక్రిత్రయంచరిత్వాపి పునఃపిణ్డంచ నిర్వపేత్ ॥ * ॥ యస్తు
శక్త్యలిఖితవచనమ్ ॥ శ్లో ॥ బలింబలిభుజోయత్ర ప్రదత్తం నైవభుజ్జితే । నై
వతృప్త్యాప్రయాన్యస్త్రి పితరస్తస్యసానుగాః ॥ * ॥ ఇతితన్తయాదౌదత్తపి
ణ్డవిషయమ్ .

మూ — శిలాదినాశేతుశిలామన్యామాదాయ “ ఆయాతుదేవస్సు
మనాభిః ” ఇతిస్థాపయిత్వా “ యమాయసోమమ్ ” ఇతి లోక
కేఽగ్నౌజుహుయాత్ .

వ్యా — “ ఆయాతుదేవః ” ఇతి వాక్యద్వయాత్కోమస్త్రీః ,
పరేయువాంసమిత్యాదౌతథాదశేనాత్ । యథాఽఽహుః ॥ శ్లో ॥ శి
లాదినాశే సతివాతతోన్యామాయాతుమన్త్రేణ నిధాయకుణ్డే । యమాయ
సోమంసునుతేతి మన్త్రాదాజ్యాహుతిలోకకిషవవహ్నా ॥ * ॥

మూ — యద్యన్యశిలాస్థాపనే పూర్వశిలానష్టాదృష్టాస్యాత్ “ య
మేఇన ” ఇతిశిలాద్వయం కుణ్డే నిధాయ తర్పయేత్ .

వ్యా — సక్త్రీహే ॥ శ్లో ॥ శిలాస్తరేస్థాపితేతు దృష్టానష్టశిలాయ
ది । యమేఇవేతి మన్త్రేణ తాంచన్యస్యాకరణయేత్ ॥ * ॥

దశాహమధ్యే సదాగ్రీ నిదర్శయోస్సుష్మవేవ్యవస్థామాహ —

మూ — దశాహమధ్యే సదాగ్రీ నిర్దర్శయా యదిస్యాతిస్త్రిత్యర్థో
హస్తమేవ పుత్రకుర్యాన్నపిష్టోదశావకముః .

వ్యా — అత్రశ్రీధరియే ॥ శ్లో ॥ మాతాపితృర్పుత్రస్యాప్తదశాహ

సాధ్యతోపివా । వనస్పతిగతేసోమేశిష్టాహం పూర్వవత్త్విషేత్ ॥ దశాహం
 పిణ్డమాచరేదితి పాతాన్తరమ్ ॥ * ॥ బృహస్పతిశ్చ ॥ శ్లో ॥ అన్తర్గతా
 హోదర్శశ్చేచ్ఛాతాపిత్రాగ్నరోర్భుతా । పిణ్డందద్యాన్తశాహస్తమితరేహం
 సమావయేత్ ॥ * ॥ పథ్నర్శసజ్గ్రహేద ॥ శ్లో ॥ దర్శేప్రేతదినేషుసత్య
 పితథా దద్యాన్తశాహంసుతః ॥ * ॥

కించ ॥ శ్లో ॥ ఆశౌచమన్తరాదశౌచం యదిస్యాత్సర్వవర్జినః । స
 మాప్తింప్రేతతన్త్రస్య కుర్మ్యురిత్యాహగౌతమః ॥ ప్రవృత్తాశౌచతన్త్రా
 స్తుయదిదర్శం ప్రసక్యతే । సమాప్యచోదకం పిణ్డంస్నానమారంసమాచరే
 త్ ॥ ఆద్యేన్తావేవకర్తవ్యాఃప్రేతపిణ్డోదకక్రియాః । ద్విరైస్తవేతుకుర్వా
 నామృతాశ్చాపం సమశ్నుతే ॥ దశాహమధ్యేనహస్తాద్విర్గర్హవాఽభభవేద్య
 ది । తోయం పిణ్డంసమాప్యేత తద్దినేనాం సేతరః ॥ త్యజేత్సజ్గ్రామశేభా
 నోత్సాధ్యగంప్రేతకార్యణః । నోచేత్తతార్తనాశస్సాన్యద్దర్శశ్చేత్తతుగ్ర
 అక్షయః ॥ ద్విచన్త్రదర్శనేదోషో మహానిగ్యవధార్యతామ్ ॥ * ॥ ఇతిము
 క్యశృంగోదివచనం సర్వవిషయం మన్యమానాన్వాయవిధానప్రత్యాహ —

మూ — “ ॥ శ్లో ॥ ద్విచన్త్రదర్శనేదోషో మాతాపిత్రోర్నవిద్యతే ।
 మధ్యేపిణ్డసమాప్తిశ్చేతుగ్రలక్షయకరీభవేత్ ॥ ” ఇతిస్మరణాత్.

వ్యా — వచనమిదం శ్రీధరియమ్.

కించ, “ ॥ శ్లో ॥ పిత్రాశౌచమధ్యేషు యదికర్మస్సమాపతేత్ ।
 తావదేవోత్తరం తన్త్రం పర్యవసేయేత్త్రిహాత్పరమ్ ॥ ” ఇతి గాలవవ
 చనాగ్ధానభిజ్ఞానకేదిత్తిరాత్రాదుత్తరందర్శశ్చేచ్ఛిత్రోరపక్రియాం
 సమావయేదితి వదన్తి తాన్మృత్యాహ —

మూ — ద్విత్వాహేషు దర్శసమ్భవే “ ॥ శ్లో ॥ తోయంపిణ్డం సమా
 ప్యేత తద్దినేనారసేతరః । ” “ శేషాసుతాస్తత్ర సమావయే
 యః ” ఇత్యాదిభిరనారసపుత్రైఃపిణ్డోదకసమావనేప్రసక్తై
 నారసపుత్రకర్తృకౌదక పిణ్డసమాప్తివ్యవస్థాపరమ్ “ పర్యవసేయే
 త్త్రిహాత్పరమ్ ” ఇతివచనమ్ । అతోదర్శమనాదృశ్య దశాహ
 మేవ కుర్యాదారసోదక్షామృతామృతశ్చావారసామృతాన్య
 శ్చసమావయేత్ .

వ్యా — నన్విదం గాలవీయమారస విషయం కిన్నస్యాదితీచేన్న, తద్విషయత్వాప్రతీతేః । పితృశబ్ద ప్రతియోగిత్వాత్తత్ప్రతీయత ఇతిచేన్న, ద్వాదశవిధ పుత్రప్రతియోగిత్వాద్విత్పశబ్దస్య । ఔరసవపుత్రశబ్దప్రసిద్ధిరితిచేన్న, “పుత్రాభావే యప్రత్యాసన్నః” “పుత్రాభావేనపిణ్డః” “పుత్రాభావేతు పత్నీస్యాత్” “స్వర్వాతస్యాస్యపుత్రస్య” ఇత్యాదిభిద్వాదశవిధ పుత్రైష్టేవ శాస్త్రేపుత్రశబ్దప్రసిద్ధేశ్శాస్త్రజ్ఞానాం పుత్రశబ్దపుత్రస్య సామాన్యప్రతీతేత్వ, అన్యథాఔరసదత్తకృత్రిమత్వాదివిశేషణ వైయ్యధ్యాపకైః । అథపిత్వశబ్దప్రతియోగి పుత్రశబ్దస్యాధారణః । నను “త్ర్యహంత్వరం దత్తేనత్యోరససంజ్ఞాదద్యాత్” ఇతి వచనమస్తీతి తద్వచనమారసపుత్రవిషయం భవేదితీచేన్న, “త్ర్యహంశ్చిర్గర్భసమ్భవే ప్యవారసస్సమాపయేత్” ఇతి వచనమస్తీతి నగాలవీయమారసవిషయం స్యాదితిచప్రసక్తైః । నహిదమేవజ్ఞాపకమ్, పితృశబ్దప్రతియోగిత్వేన పుత్రమాత్రప్రతీతేః । అతః “॥ శ్లో ॥ దశాహమధ్యేనదాక్రిందిర్మోవాఽథభవేద్యది । తాయంపిణ్డంసమాప్యేతతద్దినేనారసేతరః” “॥ శ్లో ॥ ఆశౌవమధ్యే విధుసంక్షయశ్చేద్దద్యర్థశాహం తిలవారిపిణ్డమ్ । పుత్రీసుతో దత్తిమఔరసశ్చ శేషాస్సుతాస్తత్ర సమాపయేయః ॥” “॥ శ్లో ॥ యదిసజ్జమణం దశోదశాహంత్తస్సమాపతేత్ । వినాపితృభ్యామప్యేషాంసమాప్యే పిణ్డవారిణీ ॥” ఇతిశ్రీధరియచక్రచూరహస్యాది సచనైదాశాహేకవదిద్దినేదర్శనమ్భవే పుత్రీసుత దత్తారసవ్యక్తికృతైర్గర్భశేషపిణ్డోదకసమాప్తాప్రసక్తాయాంవ్యవస్థాపరమిదమ్ “పర్యవస్యేత్యక్రిహంసృరమ్” ఇతివచనమితీశేముషీవిశేషజుహంపిదుహం సువ్యక్తమ్, అలగుత్రాగ్రహత్ । ననుపర్యవస్యేదితి పర్యవసానాత్పర్యవస్యేదితి చేన్ననుభోగః । ఖలుపర్యవస్యేత్, పితృప్రతియోగి పుత్రఇతిచేద్వాదమ్, అయమారసోఽనారసోవా, నాద్యః, అప్రతీతేః । నహ్యప్రతీతవిషయకల్పనంయుక్తమ్, అతిప్రసక్తాత్ “ఔరసస్సమాపయేత్” ఇతికన్వచిదపి వచనాభావాన్నతద్విషయేవ్యవస్థాపకమిదమ్, తద్విషయేదశాహాదకదాన విధిపరపరశ్చతనదనవిరోధాత్ । ద్వితీయప్రపరిశిష్యతే, “తాయంపిణ్డంసమాప్యేతరద్దినేనారసేతరః” ఇత్యాదిత్పులిభ్యః, ద్వివిధపుత్రవిషయశ్చేయూక్తదో

[illegible]

మనస్థిః, ఔరసేతరభి వచనాస్తరేనారసేనైవ సమాపనీయగ్న్వస్మరణా
త్ । కాలవిశేషోన్మత్తభవించేన్న, “దశాహమధ్యతోపివా” ఇతిమధ్యశ
బైవేవోక్తత్వాత్ । కించదశాహమధ్యేకదా దశాసంఖ్యవేసమాపనీయమి
తితద్వచనం సమాప్తికాల విశేషమపేక్షతే, పర్యవసేయబితివచనం పునరౌ
రసానారసకర్తృ వివేకమపేక్షతే, తతశ్చనష్టాశ్చదధిరభవ్యాయేనానోయ
న్యముపస్థాయ వ్యవస్థాపనాస్తదుభయవిశేషమస్థిః । యద్వాసమాప్తికాలే
కర్తృవిశేషేవాసన్నిధే “సన్నిధేతువాక్యశేషాత్” ఇతిన్యాయేన సాపేక్ష
త్వేన వచనాస్తరేణవా సంస్కృతాఖాప్రత్యయన్యాయేన వాఽర్థసింహాయసి
ద్ధేః, నిగుణవాక్యస్యాపూత పాప్తవాక్యేనేవ పర్యవసాన విచనస్యౌరి
రసేతర ఇత్యాదివా వ్యవస్థాసిద్ధేనాచోద్యావకాశలేఖః । తస్మాదిదమేవ
పాధీయః, నపర్యవసాన స్మారసవిషయత్వ వ్యవస్థాపనమ్, దుష్కత్వాత్ ।
“దశాహంపిణ్డమాచరేత్” “పితౄస్తుయావదాశౌచందద్యాత్” “ద
ద్యుర్దశాహమ్” “అస్తర్దశాహే” “చన్ద్రద్వయేపి కర్తవ్యామాతాపి
త్రోర్బలిక్రియా” ఇత్యాదివచనైరౌరస కర్తృకేపితృప్రత్యుత్తేన
శానాదరేణ దశాహం పిణ్డోదకదాన విధానాత్, సమాపనేప్రత్యవా
యస్మరణాచ్చ, “అస్తర్దశాహే” “దశాహమధ్యేనర్యః” ఇత్యాదివ్య
వ్తమధ్యశబ్దార్థశ్చతుర్థాది దినమేవేతి త్ర్యహత్పరంబర్కేస్యాసోదశా
హమేవకుర్యాదనారసపర్యవసేయబితి సునిశ్చయోఽపిన్దిశామిత్యలగుల
మతిప్రవృత్తేన । ఏవంచ “॥ స్తో ॥ అస్తర్దశాహే దర్శశ్చేన్ద్రానవం
సమాపయేత్ । పితౄస్తుయావదాశౌచం దద్యాత్పిండం జలాంజలిమ్ ॥”
“॥ స్తో ॥ అస్తర్దశాహే దశాశ్చేన్ద్రాన్విరావదాకాదికమ్ । సపిణ్డో
లిజాయేత్సుత్రః కుర్యాత్పిణ్డోదకక్రియామ్ ॥” “॥ స్తో ॥ అస్తర్దశా
హేదర్శశ్చేన్ద్రాన్విరావదాకాదికమ్ । మాతాపిత్రోర్వివానేయేషాం దర్శప
వసమాపయేత్ ॥” “॥ స్తో ॥ చన్ద్రద్వయేపి కర్తవ్యామాతాపిత్రార్బ
తక్రియా ।” ఇతిస్లోకగౌతమవచనాదికం దశాహమాదకపిణ్డదానపరమస
బుగ్గచితమేవ చిరంజీవేత్ । అసతివిశేషోపస్థాపకే సామాన్యసంజ్ఞాచోన
యక్తఇతినాయశ్చ గణాంనిర్ణయతి । తస్మాద్వచనైర్వ్యవస్థాపనాత్ప
ర్యవాయస్మరణాచ్చ సత్యపిదర్శ త్ర్యహత్పరమపి పితృగపిణ్డోదకా

నాపకయోవాప్యైవేతి సిద్ధమిత్యుచమ్ । దశేనత్యప్యాయసేవేవ దశాహం
 పిత్రోః పిత్రోదక దానం కతావ్యమితి నిశ్చయా దవ్యేహం దశాపవ స
 మాపన మథసిద్ధమవ్యన్వయ వ్యతిరేకాభ్యామేవార్థసిద్ధిర్యతిరేకోపి వ
 క్తవ్యఇత్యాహానారస ఇతి । అథి కాత్యాయనోక్తం బలీయ ఇతి భావః । అ
 తః పితృవ్యతిరిక్తానాం దశాపవ సమాపనమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ బలిర్ద్విచన్ద్ర
 దృష్టశ్చేన్ధీనస్త్రీశవదాహామి । ” “ పునశ్శావం సమశ్నుతే ” ఇతి దో
 పస్ఫుటేః । ఉత నా ౭పి ॥ శ్లో ॥ ద్విచన్ద్రదశానం యావద్బలిపిష్టక్రియా
 భవేత్ । ద్విచన్ద్రదశానేదోహ మహానిత్యవధార్యతామ్ ॥ * ॥ అఖ
 ణ్డాదశే ॥ శ్లో ॥ అష్టనాం శేవతుర్దశ్యాః క్షీణోభవతి చన్ద్రమాః । అ
 మావాస్యాప్తనాం శేవ పునఃక్షీణోభవేదణుః ॥ నా ॥ తేనామావాస్యాల
 ప్తనాంతాత్పరిగేవ పిత్రోదకాపకమః కార్యః , అన్యథా ద్విచన్ద్రత్వ
 ప్రసక్తాత్ , “ సహ్యేతాం రాత్రిం సూర్యాచన్ద్రేష సాసహవసతః ” ఇతి
 శ్రుతేః ॥ * ॥ ఇతి । సన్ద్రహేచ ॥ శ్లో ॥ త్రయోదశీకలామాత్ర తిథౌ
 యస్యమృతీర్భవేత్ । నాతిక్రమ్యసినీవాలీంకుర్యాత్పిత్రోదకక్రియామ్ ॥ చ
 తుర్దశీకలామాత్రతిథౌయస్యమృతీర్భవేత్ । అతిక్రమ్యసినీవాలీం కుర్యాత్ప
 ణ్డాదకక్రియామ్ ॥ * ॥ అతిక్రమ్య - విహాయ, దర్శామూర్ధ్వం క్రియాంకు
 ర్యాదిత్యర్థః । అనాథః పయేవిశేషః ॥ శ్లో ॥ చన్ద్రక్షయేవ్యతో ౭నాథోద
 కశ్చేషుదకాధినా । సజ్జయోదకదానాది తప్తిన్నహి సమాపయేత్ ॥ * ॥
 కాత్యాయనశ్చ ॥ శ్లో ॥ ప్రథమే ౭హితృలీయే వాయదానర్కభవేత్తరా
 అస్థిసజ్జయనంకుర్యాదితి విష్ణుస్మృతౌస్మృతమ్ ॥ * ॥

ఇతమాహ —

మూ — దర్శాత్పరిగేవాస్థిసజ్జయనయాత్ .

వ్యా — అత్ర గార్గ్యః ॥ శ్లో ॥ అన్తర్దశాహేసంప్రాప్తై దర్శేపిష్టా
 సమాపయేత్ । అస్థిసజ్జయనంచైవ దర్శాత్పూర్వం సమాచరేత్ ॥ * ॥

పత్యూనరమాహ —

మూ — అపివాసజగ్రీమ ప్రభృతిదర్శాదివారభ్యపిత్రోదకదానం
 కుర్యాత్ .

వ్యా — దశాసంక్రమ్య యోమగజ్జత్వాత్పరిభృతి గ్రహణాదా

దిశబ్దప్రయోగాచ్చ తదుత్తరదినాదారభ్యేత్యర్థః । అగ్రప్రచేతాః ॥ స్లో ॥
ప్రథమేహస్యహవాస్యాత త్రోదకబలింహరేత్ । అథవాతప్రభృత్యే
వజలపిష్టాంస్తువాపయేత్ ॥ * ॥ తుల్యయోగక్షేమత్వాన్మజ్రానుణేష్యే
వమేవగ్రాహ్యమ్ ॥ స్లో ॥ త్యజేత్సజ్రానుణంభానోర్మధ్యతఃప్రైత
కార్యతః । ” “ దశాహమధ్యేనజాగ్రన్తిః ” ఇత్యాదిభిస్తస్యాపి త్యాజ్య
త్యస్తరణాత్ .

మూ — దశాహమధ్యే సజ్జయినాదూర్ధ్వం పితృమృతిశ్రవణే
“ ॥ స్లో ॥ శృణోత్యనిర్దశంపుత్రపితృస్తు మరణంయది । మృ
తాహాత్పేతకృత్యంస్యాన్తిస్యశుద్ధిర్దశాహరః ॥ ” ఇతిస్తరణాచ్చు
తదినాదిదశాహశౌచ సద్భావేపి మృతాహాద్యతీతదిన ప్రైతక
త్యంకృత్యాఽవశిష్టదిన కృత్యమన్వహం తత్తతాగ్రతేకుర్యాదకో
ద్దిష్టాన్తమ్, సాపిండ్యస్తు త్రిపక్షాకౌకుర్యాత్ .

వ్యా — శృణోత్యనిర్దశమితి వచనార్థశ్చుత్తదినాదిత్యాది సూత్రేణపి
వృతః । సజ్జయితాన్మిదృశాహమధ్యే మృతిశ్రవణే “ ॥ స్లో ॥ పితృర్భృతౌ
చేక్షూరస్థశ్చుత్వాపితృపిపర్యయమ్ । పుత్రశ్చుద్ధ్యేదశాహేనసజ్జయా
త్ప్రీక్తుశేషతః ॥ ” ఇతివచనాచ్చుత్తదినాది దశాహముదకం కుర్యాత్ .

దశాహాతిక్రమపవ దశాహేనాదక దానవిధానాత్ “ ॥ స్లో ॥ దశాహ
వైతతస్సమ్యక్పిండదానంసమాప్యతే । ” ఇతిదశాహేపిండసమాపనే “ ॥ స్లో ॥
నవభిర్దివవైర్దద్యాన్నపపిష్టాన్ సమాహితః । దశమంపిండముస్సృజ్యరాశ్రీశే
షేశువిర్భవేత్ ॥ ” ఇతివచనేన నవభిర్దివవైర్దైయాన్ పిష్టానేకదైవదత్వా
త్రభూతబలిం ప్రదాయదశమం పిండందత్వా సమాపయేదిత్యాహ —

మూ — ఏవందశమేహవి మృతిశ్రవణేనవాహకృత్యంకృత్యా ప్ర
భూతబలిందతోద్దక పిండంసమాపయేత్ .

వ్యా — నను ఏకాదశాహే పితృమృతిశ్రవణేతత్ర దశాహకృత్యం
కర్తవ్యంనవా, ఏకాదశాహ ఏవైకోద్దిష్టస్యావశ్య కర్తవ్యత్వవిధానాత్సూ
ర్వక్రియాయాఅకరణేతదయోగాత్తత్ర తత్ర కర్తవ్యమితిచేన్న, “ ॥ స్లో ॥
శుశ్రీత్వాతద్దినమారభ్య దశాహంసూతకీభవేత్ । ” ఇతిదశాహశౌచవి
ధానాద్యావదాశౌచం పిండోదకవిధానాచ్చ తదేది దశాహస్తస్యకర్త

[illegible]

అక్కడేదశాహక్యతేగ్గర్తవ్యమాహ —

మూ — నిగ్గళాహేతు పితృశ్శుభ్రాహాది దశాహస్తముదకాది ద

శ్రీకాళహస్తిపాదపాపయోగేంద్రకృష్ణపాపిణ్యకృతః.

వ్యా — నిర్వశాహే - నిర్వతేదశాహే । ఇదం జ్యేష్ఠపుత్ర విషయమ్ ।

సపిండీకరణాన్తకృత్యే కనిష్ఠైః కృతేతు మాధవీయేషిశేషః ॥ స్తో ॥ దేశాన్త
రగతః పుత్రశ్చ స్త్రీశ్చాపి తృవివర్ణయమ్ । కృత్యాతువపనందత్వాదశా
హాన్తం తిలోదకమ్ । సపిండీకరణశ్రాద్ధం కుర్యాదేకాదశేఽహని ॥ * ॥ ఇ
తి । అశ్రాపివశాహాన్తం తిలోదకవిధానాదౌరసేన దత్తేన త్యపి సపిండీకర
ణాపకవర్ణకార్యాః ।

అత్రవ్యవస్థామాహ —

మూ — దశాంశ స్తరనేకేషాం దాహేపూర్వేణైవ ద్వితీయాదితో

యంపిత్థంశమాపయేత్ .

వ్యా — అత్రహరితః ॥ శ్లో ॥ దాహకార్యద్వయం వ్యాప్యేతత్తు
రైశ్వరిశేషరః । పూర్వేక్షేపనమాప్యేత తోయంపిణ్డంద్వితీయకమ్ ॥ ౩ ॥

దశాహమధ్యేషునరవ్యవస్య దాహశ్చేత్తస్య పిష్టోదకాదికం పూర్వవృత్తపిష్టోదక సమావసేన సమావయేదిత్యర్థః । పవంపూర్వాశౌచేనైవోత్తరమపి సమావసీయమ్ । అజ్లిరాః ॥ శ్లో ॥ దాహకస్త్యదశాహేతు శవనాహంచరేద్యది । పూర్వేక్షేపతు శుద్ధిసాన్యపితోస్తద్దివసాద్భవేత్ ॥ * ॥ నారదః ॥ శ్లో ॥ అస్తర్షశాహేచేతర్యుషునఃప్రేతస్యసంస్కారః । తస్మాచ్ఛుద్ధిః పూర్వశేషాదేకోద్దిప్తం యథోదితమ్ ॥ * ॥ యథోదితమితి , పవంపూర్వేక్షేవాశౌచ తోయపిష్టసమావసేపి “ చతుర్థే శ్రాద్ధమాచరేత్ ” “ ఏకోద్దిప్తంచతుర్థేహి ” ఇతిత్ర్యహశౌచినామాత్రేకోద్దిప్తంచతుర్థాహూక్తంతదతిక్రమ్యైకాదశాహే నకుర్యాత్ , “ అవ్యమేకాదశేహి ” ఇతిదశాహశౌచినా మేకాదశాహూక్తం తదతిక్రమ్యదినాస్తరేన కుర్యాత్ , తత్తమక్తదినేకుర్యాదిత్యర్థః । అస్తర్షశాహే “ దాహకస్త్యదశాహే ” ఇతిదశాహక్రమాణాత్త్ర్యహశౌచే దశాహశౌచాహూదాహే పూర్వేణ నసమావసమితి ద్రష్టవ్యమ్ , “ అసగోత్రసగోత్రవా ” ఇత్యాది వచనం తుప్రేతాన్నభోజనాది కర్తృకసంస్కర్తు పిషయిస్తప్తవ్యమ్ , అసపిష్టస్యపునః “ అసపిష్టంద్విజంప్రేతం విప్రోనిహ్నాత్య ” ఇత్యాదినా మనునావిశేషోపహింః .

అగ్రవిశేషమాహ —

మూ — పిత్రోస్తద్దివసాస్త శాహంతమెవకుర్యాత్ .

వ్యా — తమక్తమ్ “ పిత్రోస్తద్దివ సాద్భవేత్ ” ఇతి । సంవరణః ॥ శ్లో ॥ పూర్వకర్తాదశాహేతు పితరౌచేన్దహేతుప్సవః । పూర్వేణశుద్ధిరైవసాన్యపిత్రోస్తద్దిసాద్భవేత్ ॥ * ॥ తద్దివసాత్ - పిత్రోర్ముఖదివస మారభ్య దశాహాచ్ఛుద్ధిరిత్యర్థః । అతఃపిష్టోదకదానంచ దశాహంకుర్యాత్ , “ యావదాశౌచం ప్రేతస్యోదకంపిష్టంచదవ్యః ” ఇతివిష్ణుస్మరణాత్ .

మూ — పవమిక్షపిత్రోపితుఃకుర్యాన్వతుస్సమావయేత్ .

వ్యా — విజ్ఞానేశ్వరే ॥ శ్లో ॥ మాతర్యగ్రైప్రమీతాయా మశుద్ధౌ మ్రియితేపితా । పితృశ్చేషేణశుద్ధిసాన్యవ్వాతుఃకుర్యాత్తు పక్షిణీమ్ ॥ * ॥

అసార్థః — అశుద్ధా - మాతృదశాహమధ్యే , పితృమృతౌతన్నుతిదినాది దశాహాపాయశ్చేషపైన శుద్ధిర్భవతి , రితశ్చపితృద్దశాహం పిష్టోదకదా

నంకర్తవ్యమ్, పితృశాహమధ్యే మాతృస్మృతౌపిత్రాశౌచతోయపిణ్డదా
 నాదికం సమాప్య దశాహాత్పరం మాతుఃపక్షిణీమాశౌచం కుర్యాదితి । ప
 వంపక్షిణ్యాశౌచానుష్ఠానేపి పితరే కాదశాహ ఏవైకాద్విష్టం కుర్యాత్ ,
 “ ॥ శ్లో ॥ ఆద్యంత్రాధనశుద్ధోపి కుర్యాదేకాదశేహని । కర్తుస్తాతా-
 తీశుద్ధిరశుద్ధులనరేవసః ॥ ” ఇతిశ్శుక్లస్మరణాత్ .

మూ — బాలసురణే దాహాదిపితుఃపిణ్డాదక దానం విధియతే .

వ్యా — “ ॥ శ్లో ॥ నాశ్రివర్షాస్య కర్తవ్యాబాధవైరుదకక్రియా ।
 జాతదత్తస్య వాకుర్యాన్నామ్నివాపి కృతేనతి ॥ ” ఇతివనూక్తవికల్ప
 క్రియితేన, బాలస్య “ శిశుగాదత్తజననానాచూడాద్బలకఃప్రృతః ” ఇత్యు
 క్తస్య, దాహేకృతే “ అగ్నినాసంస్కృతస్యోక్తా పిణ్డదానోదకక్రియా ”
 ఇతివిచనాద్దాహాదిపిత్రురుదక దానం కార్యమ్ .

జ్ఞాతీనాంశుక్లహోరే త్రివదైవామృతే తాయదానంభవతితదాహ —

మూ — జ్ఞాతీనాంశుచౌరథాదిప్రేక్షన్వాదివా పశ్చిసప్తతర్పణంప్రర్యతే .

వ్యా — అత్రగౌతమః ॥ వా ॥ ఉదక దానం సపిణ్డేఃకృతయాదస్య ॥ * ॥

కృతయాదస్య-కృతీచాలస్య । వృద్ధకాత్యాయనః ॥ శ్లో ॥ మృతందద్వా
 త్రిరాత్రేణత్రివర్షాదుదకంబలిమ్ । పశ్చిమాద్యస్థితయనం త్రాధంకుర్యా
 చ్చతుర్ధనే ॥ * ॥ చతుర్థదినభిక్ష్యః ॥ శ్లో ॥ అబ్జాదేవాప్తమాదూర్వమె
 కొద్దిప్తావిహేదత ॥ * ॥ బోధాయనీయేచ ॥ శ్లో ॥ త్రివర్షాదుదకంపిణ్డం
 త్రాధాత్తం పశ్చిమాత్పరమ్ । అప్తమాత్సకలం గ్రాహ్యం సపిణ్డీకరణం
 వివా ॥ * ॥ స్వక్రిహేచ ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశాద్వత్సరాదర్వాకౌగల్జమరణేన
 తి । సపిణ్డీకరణం నస్యాదేకొద్దిప్తాదికారయేత్ ॥ ద్వాదశాద్వత్సరాదూ
 ర్ధ్వం సపిణ్డీకరణంభవేత్ ॥ * ॥ స్మర్యంతరేచ ॥ శ్లో ॥ కవ్యాబాలకుమా
 రేభ్యస్త్రీహంపిణ్డోదకక్రియా ॥ ఇతి ॥ శ్లో ॥ శిశోస్త్రీవత్సరాదూర్ధ్వము
 దకంపశ్చిసప్తతిః । త్రిరాత్రాప్తిణ్డదతకం సర్వేహంతర్పణంభవేత్ ॥ * ॥

ఇదమాహ —

మూ — పశ్చిమాబ్జాది సప్తయనముపదిశ్యతేనుపనీతస్యరూప్యేం
 తకుర్యాదేవం పశ్చాబ్జాది నవత్రాధాన్యే కొత్తర పృథిక్రా
 థాన్యేకొద్దిష్టంచ తస్త్రీతఃకుర్యాదుపనీతస్య విధివన్నవ మాత్రా

దిపూర్వోక్తాని యోజిత శ్రాద్ధాని చశిష్యన్తే త్రయోదశాబ్దాదిపూ
ర్వోక్తాని సోదకుమ్భ శ్రాద్ధాని సపిణ్డీకరణంచ .

వ్యా — సప్తష్టాథాన్యేతాని సూత్రాణి పాక్షివచనాని ప్రాగేవ
ప్రదర్శితాని .

అస్యాపవాదమాహ —

మూ — సతివివాహేఽప్తమాబ్దాది సపిణ్డీకరణాంతంసర్వం మన్తస్త్రివ
త్తుర్యత్ .

అశ్రస్త్వత్యంతర వచనముదాహరణి —

మూ — “ ॥ శ్లో ॥ సప్తమాద్యశ్చరామూర్ధ్వం గృహస్థానాం ద్వి
జన్తనామ్ । సపిణ్డీకరణం కార్యం న ప్రాగ్గతీయమోదితమ్ ॥ ” ఇ
తివచనాత్ .

వ్యా — యుక్తంచైతత్ , వివాహే సతి “ పాణిగ్రహణాదధిగృహమే
ధినోవ్రతమ్ ” “ పాణిగ్రహణాద్ధిసహర్వం కర్మాసు ” “ కర్తృచ్ఛర్తం వి
వాహగ్నౌ కుర్వీతప్రత్యహంగృహీ ” ఇత్యాదిశాస్త్రైశ్చాగ్రితచ్ఛర్త గా
హ్యైకకర్తృస్వధికార విధానాత్ ,

స్త్రీయాశ్చైవమితి ప్రాగేవ ప్రదర్శితార్థమాహ —

మూ — సర్వంచైవంస్త్రీణామ్ .

వ్యా — స్త్రీణామూధానాం దాహాదిసపిణ్డీకరణాంతం ప్రైశక్యం
సర్వమేవమన్తస్త్రితాగర్యమిత్యర్థః । అశ్రయాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో ॥ ధన
తసపిణ్డీకరణమేకొద్దిష్టం స్త్రీయాఅపి ॥ * ॥ ఇతి । ఆపస్తంబః ॥ వా ।
అశ్రహ్యధికారశాస్త్రైర్భవతి , సానిష్ఠాప్యతిశ్చ ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యః
॥ శ్లో ॥ మాతుర్యదగ్రజాయన్తే ద్వితీయం మాజ్ఞిబంధనాత్ । బ్రాహ్మణ
క్షత్రియ విశస్తస్త్వాదే తే ద్విజాఃప్యతాః ॥ నిషేకాది త్తశానాన్తాస్తేషాం
వైమన్తస్త్రితఃక్రియాః ॥ * ॥ ఇతి । “ ॥ శ్లో ॥ వైవాహికావిధిః స్త్రీణా
మావనాయనికఃస్మృతః ॥ ” ఇతిమనుః । తస్మాదుపనీతానామూధానాంచ
విధివదార్థవైహికం కార్యమిత్యర్థః .

“యన్నాక్షూతంస్వశాఖాయామ్” ఇతి స్వగృహ్యనుక్తవిరుద్ధం
శానుష్ఠానస్య ప్రాగేవ ప్రతిపాదనాత్ ఛర్తకర్తృసు సర్వశాఖావ్రత్యయ

న్యాయేన సర్వస్మత్కుపసంహారః కర్తవ్య ఇత్యేత్ర కాత్యాయన వచనము
ముదాహరతి —

మూ — “ ॥ శ్లో ॥ సర్వస్మత్కుపసంహారాచ్ఛాన్తేమాన్త్రోయథావి
ధిః । సర్వస్మత్కుపసంహారాల్ స్సార్తేమాన్తస్తథావిధిః ॥ ” ఇతి
కాత్యాయనః.

వ్యా — స్మార్తపదం గాన్ధోవ్యపలక్షణమ్ । అతస్సాకాక్ష్యాణామాకాక్ష్యా
పూరణస్యన్యతఃకర్తవ్యత్వాదనుక్తనవ్యపేక్షితశాస్త్రాన్తరోక్తమనుష్ఠే
యమేవ, నహి క్వచిదపి నిరపేక్షంకరణమస్తి, యథాస్మాః ॥ శ్లో ॥ నహి
తస్మాద్రణంలొకే వేదేవా కించిదదృశమ్ । ఇతికర్తవ్యతాపాధ్యేయన్యవా
సుక్రప్రమాణితా ॥ * ॥ ఇతి.

ఇతి పంచమః ఖండః.

ప్రేతశరీరోత్పత్తిప్రకారమాహ —

మూ — ఏవమన్వహం దత్తైఃపిత్తైః ప్రేతాకృతిఃపుర్యతే.

వ్యా — అశ్రుముశ్యశ్శబ్దః ॥ శ్లో ॥ ప్రథమేహనియత్పిత్తం తేన
మూర్ధాభిజాయతే । చక్షుశ్శ్రోత్రేనాసికాచ ద్వితీయేహనిజాయతే ।
భుజౌవక్షస్తథాగ్రీవా తృతీయేహనిజాయతే । నాభిస్థానంగుదం లిङ్గం చ
శుక్లేహనిజాయతే ॥ ఊహాద పశ్చమేజ్జ్వాలా వస్త్యేనుధ్యంప్రజాయతే
ప పమేతుసిరాస్సర్వాజాయతే నాత్రసంశయః ॥ అన్తమేతుకృతేపిత్తే స
ర్వరోమాణ్యనస్తరమ్ । నవమే వీర్యపమ్ప త్తిర్దశమే తుత్పరిక్షయః । ద
శమేనతు పిత్తేన తృప్త్యప్రేతస్యజాయతే । అశౌచాన్తై తతస్సమ్యక్పిత్తదా
నంసమావృతే । తత్ర శాస్త్రం ప్రదాతవ్యంసర్వసర్వోద్యయంవిధిః । ఏ
వోద్దిష్టాత్పిశాచత్వం పితృత్వం పిత్తయోగతః ॥ * ॥

ఉదకదానావస్తరంప్రభూతబలింకేచిత్తుర్వన్నితదయుక్తమిత్యాహ—

మూ — దశమేహ్నిమహాతీతుద్భవతి తన్నివృత్తిః ప్రభూతేనబలి
నా, దశమేపిత్తేదత్తైఃనస్తరంప్రేతోక్షాపనస్తరణాత్తతస్తత్ప్ర
వానాత్ప్రాగేవ కుణ్డసన్నిధౌ ప్రభూతబలిందద్యాన్నాత్రవా

రాదిదోషవిస్తా, బలేఁయున్నివృత్త్యర్థతావృత్తశాహ పవ తత్సన్ను
వాత్తత్పూర్వం బలిప్రదానస్య నిరర్థక త్వోన్వేష్టోదక దానవదదో
హేత స్మృతిష్వనిషేధాచ్చ దశాహపవ ప్రభూతబలిర్దైయః, ప్రే
తస్యయున్నివృత్త్యాకులమభి వర్ధతే.

వ్యా — ఉక్తే హేతుభిర్దశాహమాదక దానాత్పూర్వగవ ప్రభూతబ
లిర్దైయః “ దశ మేయున్నివృత్తయః ” ఇతి దశాహ పవయున్నివృత్తవ స్మరణా
త్. తత స్తత్పూర్వం తదభావేనబలిప్రదానం నిరర్థకమేవ. తతోఽత్ర దశా
హే ప్రభూతబలిప్రదానే వారాదిదోషానవి న్నవపవ, “ వై ధేకర్మణిమిషా
ప్రైకాలదోషంనవి న్నయేత్ ” ఇతి స్మృతేః. యథాశుక్రవారాకౌ పిష్టోదక
దానంక్రియతేతథా ప్రభూతబలిప్రదానే నదోషః, అతఃశుక్రవారివర్జ్య
త్వస్మరణం ప్రారమ్భ సచ్చయిక్రాన్ధవిషయమ్, నహిస్మృతిమిష్టవిషయ
నకపిష్టదాన ప్రభూతబలినిషేధోస్తి, అతఃప్రత్యక్షేశుక్రవారే సర్వేషాం
దశాహేబలిర్దైయపవ. అన్యన్యాసః || స్తో || తిలోదకేచపిష్టేచ దత్తేచదశ
మేఽహని. అత్సనోధావనంకృత్వా తతఃప్రైకంపిసన్నియేత్ || * || అపిష్ట
దానాత్పూర్వగవ ప్రభూతబలిర్దైయః. యుక్తంనైతిత్ “ || స్తో || దశ మే
నతుపిష్టేన తృప్తిప్రేతస్యజాయతే. ” ఇతివచనాద్భుక్తిభోజన వత్ప్రేత
స్యప్రేతస్య బలిప్రదానా యోగాత్. సన్యాసోహచ || స్తో || దశాహేఽ
న్యై నముక్తాప్య శాన్తి హేమానుంసమాచరేత్. సర్వాక్యతొరకక్వాత్రస్మా
నానైషపనంభవేత్ || * || పవంపిష్టదానానన్తరం ప్రైతాశ్చోధావనశాన్తి
హేమానుస్మరణేన మధ్యేనవకాశాత్పూర్వగవ బలిదాన మితినిశ్చయః.
అభిష్టాదశే || వా || అత్రోదకపిష్టబలిప్రదానా త్పేతత్వప్రేతత్వ
ప్రాయసంతతివృద్ధిర్భవతి || * || ఇతి. ప్రత్యహంయత్పిష్టోదకదానం దశా
హేయచ్చప్రభూతబలిప్రదానం తాభ్యాంప్రేతస్య తృప్తిర్భవతీత్యర్థః.

ప్రయోగమాహ —

మూ — అథమధ్యాహ్నోన్నాత్వాఽర్ధ్రవాపాససజ్జలవ్య పరిశ్రీ
ర్యపరిషిచ్య సవ్యంజానావచ్య మార్జయతాం మమప్రేతఇత్యహ
మార్జయతాఽముష్టేప్రైతాయైతం బలిమేతం పిష్టమేతాని నా
నావ్యజ్ఞానాన్యేతాని పృథుగాపూవఫలానిచ దదామితిదత్వాఽము

కప్రతైతమే తామ్యపతిష్ఠేతువస్థాయ పూర్వవ దపోమా ర్జయ
త్వాఽఽతురవ్యజ్ఞనం కృత్వాస్మాతోద్దక పిండదానం సమాప్య
శిలాముగ్ధాప్యయవానోప్య మృద్భిరవటమాపూర్యానయ్యైవం
కృత్వాఽత్తద్వయమపున్రప్రక్షిప్య స్నాత్వాసర్వాన్వజ్జవనం జ్ఞా
తిభిస్సహక తామ్యకుర్యాత్తతశ్చాన్తికర్మ.

వ్యా — పతంపింజలిబలిమే తాని నానావ్యజ్ఞానాన్యేతాని పృథుకాపూవ
ఫలామ్యపతిష్ఠేతువస్థాయ స్థితేష్వతశేషః “ || స్లో || లాజహూమేచసేమ
దైదేవతావాహనేవరే । అప్యైస్థేతువస్థానేవదేతేభ్యగుహోదితాః || ” ఇ
తిస్మృతేః, పిండోపస్థానేవధాశిష్టాచారదర్శినాచ్చ । అన్యత్ - తీరకుండ్లడమ్ ।
బోధాయనీయవృత్తైః || వా || దశమ్యాంపిక్వతబలిం దత్వాపిండైశిలాః
కాన్యేనిధాయాపునీనర్జయేదతస్సంస్కర్తువః పనవిధిరశ్చోద్ధ్వం శాన్తి
హూమకర్మప్రతిపద్యతే || * || ఇతి । దేవలః || స్లో || దశమేఽహనిసమ్ప్ర
ప్తైస్సానంగాగ్రీమావృహీర్భవేత్ । తస్మాత్పాత్యానివాసాంసికేశశ్చశ్రు
న్మూనిచ || * || పతంపింజ్లోదక దానానంతరం స్నానాన్తపవ సర్వాన్వజ్జవనవి
ధానాత్ “ స్నానాన్తపవనంభవేత్ ” “ పవప్రథమోఽలంకారః ” ఇతిని
యమాచ్చ శాన్తిహూమాత్ప్రాగేవ విపనంకార్యమ్.

“ నవమ్యాంపుష్పాయామ్ ” ఇతి౪దివా శాన్తిహూమముక్త్యా
“ నాపితకర్తాణిచ కారయన్త పవప్రథమోఽలంకారః ” ఇతిసూత్రకా
నిప్రామా, తస్మాద్మేణ కేచిత్తద్విధియశ్శాన్తిహూమానంతరం వపన్తిత
న్నయ్యుక్తిమిత్యాహ —

మూ — వపనస్య శుద్ధ్యర్థత్వా ద్దుభధన్వైవ శాన్తికర్మణ్యనికారశ్చా
న్తికర్మానంతరం భోజనఖట్యాశయనోపదేశామృక్తస్య వపననిషే
ధాచ్చ శాన్తికర్మణ్యప్రాగేవ విపనంకార్యమ్.

వ్యా — “ మృతావాపహత్వగమేధ్యాయతేశశ్చశ్రు మృతామే
వత్పవమమేధ్యామపహత్యయజ్ఞీయోభూత్వామేధముపైతి ” “ || స్లో || శు
ద్ధికుయ్యాత్తథావిద్వామలానాందేహజన్మనామ్ । కృతకేశనఖశ్చశ్రు
ప్రిపక్షేమగృహీథవేత్ || ” ఇతిశ్రుతిస్మృతిభ్యాం వపనస్య శుద్ధ్యర్థత్వా
వగమాత్, “ శుచినాకర్మకర్తవ్యమ్ ” ఇతిశుద్ధిఃకర్తవ్యత్వవిధానాచ్చానుప్త

కేశస్య శాస్త్రికర్తృనధికారభివ్యర్థః । “అత్రోభయం ప్రహరతియేనజాహూత్యజమేతదహావచన్తి యవోదనంచాజోసీత్యజస్య ప్రాశస్త్యి యవోసీతి యవోదనస్యచాత్రాసందీప్తలావనధిరోహన్తి” ఇతి హూమానన్తరం భోజనఖిల్వాశయనోపదేశాత్, “నస్మా తభుక్తోత్రాటఘాపితానామ్” ఇతిభుక్తస్య వపననిషేధాత్, “స్మానానైవపనంభవేత్” ఇతితర్పణానన్తరంస్మానానైవపనవిధానాచ్చ వపనంకృత్వైవ శాస్త్రికర్మకర్తవ్యమిత్యర్థః । స్వసూత్రకారస్యాపేయమేవభావః, అన్యథాహూమానన్తరమజ్ఞానస్య ద్వితీయాలంకారస్య పశ్చాద్భావిత్వమ్, “ఏవప్రథమోఽలంకారః” ఇతివపనస్యప్రథమభావిత్వంచ నఘటతే.

నను “నవమ్యంపుష్టాయామ్” ఇతిసూత్రమ్, “నవమ్యంప్రభాణాయామ్” ఇతిభాష్యమ్, అతఃప్రాతరేవశాస్త్రికర్మకార్యమిత్యత్రాహ — మూ — నప్రాతశ్శాస్త్రికర్మపుష్టిశబ్దస్య దివసపరవ్యాత్, “అహర్వ్యుష్టిః” ఇతిహ్రుతేరనశ్చ త్వాదిశ్చ తేరజ్జనాద్యలంకారిస్తు తేశ్చతత్పరమాతురవ్యజ్ఞనాయోగానీకర్మమధ్యేకర్మన్తరానుష్ఠానాసమ్భవాచ్చ బోధాయనాశ్వలాయనాదిమతథాదర్శనాచ్చ.

వ్యా — ఏతైషడ్భిహోతుభిఃప్రాతశ్శాస్త్రికర్తృనకార్యమిత్యర్థః । ఏతైకోహేతుర్నప్రాతశ్శాస్త్రికర్తైత్యస్యసాధకభివ్యర్థప్రాయేణ హేతునాంపుష్కజ్విదైః । ఏవమన్యత్రాపిద్రష్టవ్యమ్ । “రాత్రిర్వాఉహః, అహర్వ్యుష్టిః” ఇతిహిస్రూయతే । అతోదశమదివస ఏవతస్యకార్యస్యప్రతీయతేనప్రాతః । పుష్టిశబ్దప్రయుజ్ఞానస్యాప్యయమేవాభిసంధిరనుసంధేయః । అన్యథా, “అనశ్రవోఅనమీవాః” ఇత్యనశ్చిత్వశ్చితివిరోధస్సాస్యేత్ “అతురవ్యజ్ఞనానికుర్వీరత్” ఇతిప్రభూనబల్యనన్తరంక్రియమాణాతురవ్యజ్ఞనవిధివైయ్యధ్యంసాస్యేత్ । క్రియతేహితదాతురవ్యజ్ఞనంసర్వైః । కించ “త్రైకమదేనాజ్ఞనేనాజ్ఞతేవేగసమాలినః” ఇతినేత్రాజ్ఞనాద్యలంకారిఃస్మర్యతే, తచ్చాతురవ్యజ్ఞనేవిరుధ్యతే । కించ “అసమాప్తేవ్రతేత. ప్రిన్నైవకుర్యాద్వీతాన్తరమ్” ఇతివత్సాప్రభుకర్మమధ్యేశాస్త్రికర్మకరణంచాత్యన్తవిరుద్ధమ్ । కించ గృహ్యంతరే పిణ్డోదకదానసమాప్త్యనన్తరమేవశాస్త్రికర్మవిధిర్బల్యతే “దశమేఽహనికేశక్షశ్చులోమనఘానివాప

యిత్వా గ్రామశ్చ శానయోర్మధ్యే మహాపథే వృక్షమూలేనా " ఇతి యో
రానస్తరమేవశాస్త్రీశామోవిధావుక్తః । తథేతి బోధాయనాశ్వలాయ
యోశ్చ ఉదాహృత విధిగ్రంథప్రకారపవ దృశ్యత ఇత్యర్థః । అతః ప్రాత
స్తద్విధానం శాస్త్రవిప్రతిషిద్ధమితి సిద్ధమ్ .

అశ్రుకేచిత్తస్యాజ్ఞాతీనాం నిషిద్ధహాసాదౌ మృతిజన్మ నోర్వపనం
న కార్యమిత్యాశుస్తాన్వృత్యాహ —

మూ — మృతిజన్మ నోర్దశాహే జ్ఞాతీనాం పిశుశ్చపవనే తతాగ్రేమా
సక్షా తథివాగాది సకీర్ణచిచ్ఛయం బహుస్త్పతి విహితత్వాదవి
గితశిష్టాచారాదకరణే పిశ్యుణాం స్వస్యచ దోషస్తరణాచ్చ .

న్యాయ — అశ్రువిజ్ఞానేత్వరే ॥ శ్లో ॥ దశమైహని సంప్రాప్తే ప్సా
నం గ్రానాచ్చహిర్భవేత్ । తత్రత్యాజ్యాని వాపాసి కేశశ్చశ్రు న
భానిచ ॥ * ॥ ఆపస్తంబః ॥ నా ॥ నాపితకర్తృణి చకారయన్త పషప్రథ
మోలకాగ్రః ॥ * ॥ జ్యోతిశ్శాస్త్రే ॥ శ్లో ॥ జననే మరణేనైవ వపనం దశ
మైహని । ఆతస్మాన్నాధికారిన్యాదాశౌచం సర్వదాభవేత్ ॥ * ॥ వసి
ష్ఠః ॥ శ్లో ॥ వివాహే పశ్చమాహేచ దశాహే మృతసూతకే । సద్యః
క్షౌరం ప్రకుర్వీత తనురం గోపజీవిनाమ్ ॥ * ॥ సక్రమేచ ॥ శ్లో ॥ ద
శాహే వపనం కుర్యాచ్చుచ్ఛయ్యం మృతసూతకే । నూసక్షా తథివాగా
ణాం దోషోవాస్తీతి శాకలః ॥ * ॥ శ్రీధరీయే ॥ శ్లో ॥ మృతాహే కేశవ
పనం దశాహే శేషవాపనమ్ । అశోధనసనాయుష్యం మృతాహే శేష
వాపనమ్ ॥ * ॥ అశేషవాపనమితి పదచ్ఛేదః । “ అనుభావనాంచ పరివా
పనమ్ ” ఇతివపనం మృతినిమిత్తమ్, జ్ఞాతీనామ్ - అవరవయసామ్, తేషా
మేవదశాహే వపనం శుద్ధ్యర్థమ్ । వైయాఘ్రపాదః ॥ శ్లో ॥ వపనంయో
నకురుతే సూతకే దశమైహని । మృతౌవా పితరస్తస్య హజ్జన్తి నరక శు
చా ॥ శాపేచ సూతకేనైవ దశాహే వపనం స్మృతమ్ । తిథివారక్షాదౌ
షాణామనవేక్షేతి గౌతమః ॥ ఏతత్సర్వం తతాగ్రలవిషయం దశాహగ్రహ
ణాత్ । దశాహతిక్రామేతు “ ఏతస్మిన్కాలేనస్యామాత్యాః కేశశ్చశ్రు
ణి వాపయన్తే యేసన్నిధానే భవన్తి వికల్పితరేషు వాపయేరన్నివర్తేరే
వాశ్రుతవతాతు వస్తవ్యమేవ ॥ * ॥ శ్లో ॥ సన్నిధానే సపిణ్డానాం వప

నంస్యాన్మరోర్మృతౌ । మహాగురూణాం సర్వత్ర దాహకప్యాగురోరపి ॥ * ॥
 ఇతిబొధాయనాది వచనానుసారేణ మాసక్షా తథివారాది దోషసమ్భవే
 నివర్తేరన్నిత్యుక్తం గ్రాహ్యమ్ , మాసాదిదోషాభావేతు వాపయేరగ్రా
 తవతాతు వస్తవ్యమేవేత్యుక్తం కార్యమ్ । తదా “ ॥ స్లో ॥ అతిక్రాంతైద
 శాహేతు విశమాహాః ప్రశస్యతే । ” ఇత్యుక్త దినఇతిపివేకః । అత్ర గు
 రుశబ్దేనపితృవ్యాగ్రజ నూతులాడద్యంతే । మహాగురుః - పితౄలచార్య
 శ్చ ॥ యత్తువిజ్ఞానేశ్వరే ॥ స్లో ॥ ప్రథమేఽహనికర్తవ్యం యురకర్తవ్యం
 త్తతః । తత్తతీయేషశ్చ మేవాపి సప్తమేవాఽఽప్రదానతః ॥ * ॥ అప్రదా
 నతః - ఆశ్రాద్ధాత్ , ఏకాదశాహాత్ప్రాగిత్యర్థః ॥ యచ్ఛాఖిణ్ణారే ॥ స్లో ॥
 అనుప్తకేశోయః పూర్వం సద్విత్తీయత్యతీయయోః । షష్ఠమేసప్తమేనా
 ప్నిదశాహేవాపివాపయేత్ ॥ * ॥ తద్వైయమేదృశమన్యవ్వచనం చాస
 న్నిహితవిషయమ్ , ప్రథమాహస్య శుక్రవారత్వే పుత్రవ్యతిరక్తవిషయం
 వా । తదుక్తమ్ “ శౌక్రైథవా రేయదివా ” ఇతి । ఇత్యుక్తప్రాగేవోదా
 హృతమ్ । అప్రసత్నేనన్నిధానే దశాహేద వచనం కార్యమ్ “ దశాహేవ
 పనంకుర్యాచు ఛద్ధ్యర్థం మృతసూతకే ” “ వపనంయోనమరుతే ” ఇత్యాది
 స్మృతేః ॥ విధితే ॥ స్లో ॥ దీక్షాకాలేభిషోకే ప్రతనియమవికా సూతకే
 ప్రేతకార్యేదేవార్చనస్సుకాలే నరసతివచనాద్బ్రాహ్మణానుష్ఠయాచ ।
 బద్ధాన్తుక్తేవివాహే తనుసఖివచనేసర్వకాలం ప్రశస్తంశౌక్రయత్ప్రేత
 కృత్యంనవరమతిభయం కేశవత్శ్శశుకార్యమ్ ॥ * ॥ శ్రీపతిశ్చ ॥ స్లో ॥
 అజ్ఞయానరపతేర్ద్విజన్మనాం దారకర్తృమృతసూతకేషుచ । బద్ధమోక్షను
 ఖదిక్షణేష్వపి యోరమిష్టమఖిలేషు చోడుషు ॥ * ॥ ॥ వసిష్ఠః ॥ స్లో ॥ దై
 ధేకర్మణిసమప్రాప్తైకాలదోషం నదివ్యయేత్ । సద్యఃయోరప్రకుర్వీతమా
 తాపిత్రాన్ముతాతథా ॥ జాతేసోమేతథాచీర్ధే వ్రతచాన్ద్రాయణేషుచ ।
 యస్యకేశాశ్శిరోజాతా దశమేహన్యవాపితాః । అశౌచంతస్యకేశేషు లీ
 యతేనాత్రసమ్మయః ॥ * ॥ ఇత్యాదీనిపరశ్శతవచనాని సన్నితానివిస్తర
 భయాన్నలిఖ్యంతే .

అత్రాత్రిప్రసంగానిరస్యతి —

మూ — ప్రథమేఽహనికర్తవ్యం వపనంమృతబద్ధుభిః । దశమేఽహని

కర్తవ్యం సూతకేవలతథాపితుః ॥” ఇతిసూతకేపితృమాత్రస్యవ
పనవిధానాన్నాన్యేహం బవనమ్ .

వ్యా — అఖడ్గాదర్శే ॥ శ్లో ॥ దమ్పతీశిశునాసార్థం సూతకేదశమై
హని । ధౌరంకుర్యుస్తతఃపూతాస్సన్నదానాదికర్తవ్యమ్ ॥ * ॥ తత్ లోకే
సమాచారాభావాదసమ్భవాచ్చ నమాతుర్వవనం నాపి శిశోః కింతు పితు
రేవవనం కైముత్యనీత్యాప్రతిపాదయతి .

అశ్రునియమమాహ —

మూ — ఏవందశాహ ఏవ వపనవిధానాత్ “ ధారయేదా దశాహేస్త
మతఃకర్థ్యం నధారయేత్ ” ఇతినియమాచ్చ సూతకేదశాహే
త్పృక్షకార్యమతఃకర్థ్యంచ నధార్యమ్ .

వ్యా — “ దశాహేవపనంకుర్యాత్ ” ఇతిదశమైహ్నోబవపనవిధా
నాత్త్రాకరణే కర్తృభిశ్చరీనభవతి, “ ఆతస్మాన్నాధికారీస్యాత్ ” “ ఆశౌ
చంతస్యకేశేషు ” “ శుజ్జన్తినరకేఽశుచా ” ఇత్యాదిప్రతిభ్యః । సక్లృ
హేచ ॥ శ్లో ॥ అశుచిత్వాన్నపూర్వేద్యుర్నాపరేద్యుః కదాచన । దశ
మైహనివైధౌరం కుర్యాదేవావిచారయన్ ॥ * ॥ ఏవంమాసతిధివారాద్య
విచారేణ దశాహ ఏవ వపనవిధానాన్వితీనాం మరణే పితుశ్చప్రసవేదశాహ
ఏవ వపనం కార్యమితస్థమ్ । తతశ్చకేచిత్ స్మృత్యనభిజ్ఞాః స్త్రీప్రసవేమా
సాదికంవిచారణీయమితి వదన్తి తదనాదరణీయం బహుస్మృతిపిరుద్ధత్వాత్
స్మృతిషు తథాఽదర్శనాచ్చ । నహి క్వచిత్ స్మృతిషు స్త్రీజనసేపుంజనన
ఇతివిశేషాద్యశ్యతే సామాన్యేన జననమాత్రావలమ్బనేన హి దశాహేవ
పనం విధియతే, ఏవం శిష్టా ఆచరన్తి .

పక్షిబహుత్వేకస్యాశ్చిత్ప్రసవేకస్యాశ్చిద్గర్భచ క్షిణ్ధశిరోప
పనంకార్యమితకాతర్కికావదన్తి తాన్ప్రత్యాహ —

మూ — గర్భిణ్యోఽవత్సోయన్ ద్యేకాప్రాసవిప్ల భర్తాధౌరం న
కుర్యాజ్జాతకాదికుర్యాత్ .

వ్యా — ప్రాసవిప్ల - ప్రసూతా “ ॥ శ్లో ॥ భార్యేయస్యకుగర్భిణ్యా
వేకభార్యాప్రసూతికా । బవనంప్రేవకుర్వీత జాతకమాదికారయేత్ ”
ఇతివదనాన్నాత్ర చోద్యావశాత్ .

ప్రయోగమాహ —

మూ — అథ గ్రామశ్శశానయోర్వధ్యే వృక్షమూలేనా యజ్ఞోపవీత
 సజుల్ప్య లోకికమగ్నిమువనమాధాయ ప్రాగువగైర్విరైఘ్నిః
 పరిస్తీర్యావరేణాగ్నిం లోహితంచద్రా నడుహం ప్రాచీనగ్రీవము
 త్తరలోమాస్తీర్య తస్మిన్వేతనమాలినోజ్ఞాతను క్త్రమేణాధ్వర్యుః
 “ ఆరోహతాయుః ” ఇత్యారోవ్య “ యథాహాన్యసుపూర్వమ్ ”
 ఇతియథాజ్యేష్ఠంస్త్రీరగ్రయథావృద్ధంజ్ఞాతీకపరికల్ప్యప్రతిలో
 మకృతావారుణౌ స్రుక్ స్రువౌ ప్రతీతవ్య సంమృజ్య ప్రాక్ష్య
 నిధాయాగ్నిం తూష్ణీం సమంతం ప్రదక్షిణం పరిషిచ్య స్రువేణా
 జ్యం స్రుచి చతుర్వహీత్వా “ నహితేలగ్నై ” ఇతిహుత్వా
 పూర్వవద్వహీత్వా “ అపనశ్శోశుచదఘమగ్నై శుశుభ్యాం
 యిమ్ । అపనశ్శోశుచదఘం మృత్యవేస్వాహా ” ఇతిహుత్వా
 అథ సకృత్సకృత్సహీత్వా “ అపనశ్శోశుచదఘమ్ ” ఇత్యసు
 వాకేన ద్వాభ్యాం ద్వాభ్యాం వాత్యాభ్యాం దశాహుతీస్సు
 వేణ జుహుయాత్పత్రితమూగుం హుతశేపం కష్టింశ్చిత్వా
 త్రైనినయేత్సుక్సుక్రివౌ ప్రహృత్య పూర్వఃత్పరిషిచ్య ఉ
 త్తరేణాగ్నిం ప్రాజ్ఞుభావస్థితం లోహిత మనడాహమ్ “ అన
 డాహమన్వారభామహే ” ఇతికనిష్ఠప్రథమాజ్ఞాతయోఽన్వా
 రభ్యానడుహాసహ “ ఇమేజీవాః ” ఇతిప్రాచీం దిశం గచ్ఛే
 యుఃపశ్చాద్గచ్ఛన్నధ్వర్యుర్వేతసశాఖామవశాశ్చ సహగృహీ
 త్వాఽనమత్పదాని “ మృత్యోగపదమ్ ” ఇతివిలాపయగ
 త్వాజ్ఞాతీకప్రస్థాప్య జీవతాం మృశానామంతరం భవేదితి మన
 సాధ్యాత్వా జ్ఞాతీభ్యాదక్షిణతః “ ఇమం జీవేభ్యః ” ఇత్య
 త్తానం స్థాపయిత్వాఽధ్వర్యుఃస్త్రీణామజ్ఞాతీము హుతశేపంపా
 త్రక్షిప్తమాజ్యమ్ “ ఇమానారీః ” ఇతినినయేత్, అత్ర స్రుతి
 స్త్రీమంత్రాన్మృత్యుస్సంస్థారత్వాత్, సకృదేవేతికేచిత్, బహు
 వచనాన్తత్వాదితి భాష్యమ్, స్త్రీయస్తైముఖాన్యవమృజ్య
 “ యదాజ్ఞానమ్ ” ఇత్యజ్ఞానేనాక్షిణ్యజ్ఞేరగా, “ అథాధ్వర్యుః

“యథాశ్చమ్” ఇతివృత్తివ్యామోహవిప్రకృష్టం ప్రతిష్ఠాపాపలబ్ధౌ
 త్యదీపహస్తాః స్త్రీగ్రరగ్రతఃప్రస్థావ్య గృహస్మి త్యేత్యాగార
 స్యాస్తరపూర్వదేశే సజలంబ్యగుర్వపసమాధానాది ప్రతిపద్య
 పరిస్థిర్యానులోమకృతా వారణా స్రుక్ స్రువాప్రతిపద్య సల
 మృజ్య ప్రాక్ష్య నిధాయ పూర్వవత్పరిపిచ్య స్రువేణ చతుర్థా ఆ
 జ్యం స్రువిగృహీత్వా “ఆనందాయ” ఇతి హుత్వా పునశ్చే
 వం గృహీత్వా “నవైతత్ర” ఇతి హుత్వా స్రాయశ్చిద్రంజ
 స్రుక్ స్రువాప్రహృత్య పూర్వవత్పరిపిచ్య పుణ్యాహం వాచ
 యేదపివా శాస్త్రీకముణోఽనై తత్రే వేతే ఆహుజుహుయా
 ద్దోధాయ నాదౌ తథాదర్శనాత్ .

వ్యా — అథ - పవనానస్తరమేవ, శాస్త్రీకగ్నావసరఇత్యర్థః । ఆనందహా
 లాభే “విశిష్టాభావేసామాన్యా ప్రతినిధిప్రథత్వావాప్యోత్” ఇతిపవనాస్త
 దాకారంస్ఫుగచర్మగ్రాహ్యమ్ । సకృత్సకృత్ - నద్విస్త్రిరావ । దశా
 హుతీనాం ప్రత్యేకం సకృదవదానమితిపీసాన్యః । ఇతి భావ్యమితీదం వా
 క్యం పూర్వత్రాస్తర త్రచకాకాక్షివత్సమ్భుధ్యతే । అథేత్యాది సూత్రి
 క్తం సర్వం భాష్యాత్కనిబద్ధనమితిభావః । ఉక్తక్రమేణ - కనిష్ఠఃప్రథమమి
 తరేయథావృథం కర్తాపశ్యాదితుక్తప్రకారేణ, “యథాజ్యేష్ఠంస్త్రీః”
 ఇతిపురుషవత్ స్త్రీణామపివ్యాయ తౌల్యాత్, “యథాహాన్యమపూ
 ర్వమ్” ఇతిమస్త్రీణాదోధాయనే తథాదర్శనాచ్చ యథాజ్యేష్ఠకల్ప
 నేత్యర్థః । “ఇమానారీరవిధవాస్సుపత్నీః” ఇతిబహువచనాస్తస్వేనమస్త్రా
 వై స్త్రీణానుజ్జలిష్యాజ్యం నివయేదితి కేహం చిగ్నః, భావ్యకారమ
 తంతు సంపాకారార్థ తయాహుతశేషాజ్యావనయనేప్రత్యేకం మస్త్రావృ
 త్తికర్తవ్యేతి । తదా “వాయవస్థ - అదితిఃపాశా - బ్రాహ్మణావాంత్వ”
 ఇత్యాదిష్వివబహువచనం ద్రష్టవ్యమ్ । బోధాయనఇతి, “నహితేఅగ్నే”
 ఇత్యారభ్య “ఆనందాయప్రమోదాయ” “నవైతత్రప్రసీయతే” ఇతిమ
 స్త్రీద్వయఃకూలమాస్తమేకం కర్తాచరన్తి, తదవలంబనేనావస్తమ్భివో
 పిశాన్తికర్తృన్తై తత్రే వానశ్లాదికూలమంజాహ్వతి నగృహపృథకకర్త
 ర్విద్యోతనాయానద్వాదికూలమం కరిష్యఇతిసజలంబ్యచరన్తి, అతశ్చ

త్రికర్మసమాప్త్య సజరల్ప్య శాఖ్యాం మన్తాఖ్యాం హేమామాకర్తవ్యా ।
 అత్రసూత్రమ్ ॥ వా ॥ నవమ్యాం పుష్పస్తాయాం యజ్ఞోపవీత్య వ్రతాగ్రా
 మంత్వ శానంచాగ్నిముపసమాధాయ సహస్రీస్తీర్వాపరేణాగ్నిం లూహితం
 చమూనదుహం ప్రాచీనగ్రీవముత్తరలూమాస్తీర్వి తద్వేతసమాలినోజ్ఞా
 తీనారోపయతి “ ఆరూహతాయః ” ఇతి, అతై నాననుపూర్వాకల్పయతి
 “ యథాహోని ” ఇతి, ప్రతిలోమకృతయా వారణ్యానుచాద్వేచతుర్వృషీ
 తేజుః హేమాతి “ నహి తే ఆగ్నేతనునై ” ఇతి, దశస్రూచాపయతిః “ అపన
 న్కోశుచదఘమ్ ” ఇతి హుతావపాత్యాగ్రిం సమూతసవనయత్యత్రా
 భయం ప్రహరతియేనజుః హేమాత్యుత్తరేణాగ్నిం లోహితోఽనద్వాప్రా
 బ్దుభోఽవస్థితోభవతి తంజ్ఞాతయోఽన్వారభనై “ అనద్వాహమన్వారభా
 మహే ” ఇతి, ప్రాజ్ఞోగచ్ఛన్తి “ ఇమేజీవాః ” ఇతి, జఘన్యోవేతసశా
 కియాఽవశాభిశ్చ పదానిసంలూపయన్నేతి “ న్యుత్యోపదమ్ ” ఇతి, అతై
 భ్యోఽధ్వర్యుర్వక్షిణతోఽశ్వనం పరిధిందధాతి “ ఇనుంజీవేభ్యః పరిధిందధా
 మి ” ఇతి, స్త్రీణామజ్జాలిషుసమ్పాతానవనయతి “ ఇనూనారిః ” ఇతి, తై
 ర్ముఖానివిమృజనై, “ యదాజ్ఞానంత్రైకకుదమ్ ” ఇతి త్రైకకుదేనాజ్ఞానేనా
 జ్ఞాతేయదిత్రైకకుదం నాధిగచ్ఛేయరేనైవ కేనచాజ్ఞానేనాజ్ఞేరణ, పృథివ్యా
 మోషపిస్తనుం ప్రతిస్థాపయతి “ యథాత్వముద్భినత్స్యోషధే ” ఇతి, ప్ర
 త్యేత్యగృహేనుత్తర పూర్వదేశేఽగారస్యాగ్నిముపసమాధాయ సహస్రీస్తీ
 ర్వానులోమకృతయా వారణ్యావాసుచాద్వేచతుర్వృషీతేజుః హేమా
 తి “ ఆనందాయ - నవైతత్ర ” ఇతి ద్వాభ్యానుత్రోభయం ప్రహరతియే
 నజుః హేమాతి ॥ * ॥ ఇతి । నవమ్యాం పుష్పస్తాయామ్ - దశమేఽహనీత్య
 ధః, “ అహప్యూష్టిః ” ఇతి శ్రుతేః । ఉత్తరలోమ - ఉర్ధ్వలోమకమ్,
 వేతసః - (నీర్వంజి) పాత్రాగ్రమ్ - పాత్రే, సంపాతః - సుతశేషాభ్య
 ప్రావః, జఘన్యః - పశ్చాత్తనకర్తా, అవశా - వైవాలవిశేషః, అజ్ఞానమ్ -
 కజ్జలమ్, వారణీ - వారణవృక్షమయీ, వాశభ్యాశ్చలాశపశ్రంతదభావే .

“ ॥ శ్లో ॥ ప్రథమేఽహ్ని తృతీయేఽద సప్తమే నవమేతథా । జ్ఞాతిభిస్స
 హభోక్తవ్య మేతత్ప్రేతేషు దుర్గభమ్ ॥ ” ఇతిమరీచిస్తరణాత్పృథనూ
 హాదిష్వివ దశాహేచ జ్ఞాతిభిస్సహ భోక్తవ్యమితి సూత్రకారోనియమ
 మాహతమాహ —

మూ — సత్యసేను హరి యవోసేతి యవోదనం సర్వేజ్ఞాతయస్సహ
భుజ్జీర్ణా

వ్యా — యవసాద్యశ్యాత్తత్థానే ప్రీహిర్ద్రాహ్యః , సోమాభావే
పూతికవత్ । అత్రసూత్రమ్ ॥ వా ॥ అజమేతదహఃపచన్తి యవోదనం
చా జోసేత్యజస్య ప్రాశ్నన్తి యవోసేతి యవోదనస్య ॥ * ॥ ఇతి । అజ
భక్షణం యుగాన్తరపిషయమ్ “ ॥ శ్లో ॥ వరాతిథి పితృభ్యశ్చ పశూపకరణక్రి
యా । ” ఇతికలా నిషేధాత్ । ఆతపవ శిష్టావర్జయన్తి , హింసామన్తరేణ
మాంసానుపలభ్యే । “ అగ్నియోమీయం పశుమాలభేత ” ఇతివిశేషవిధానా
న్నతస్రవోద్యావకాశః .

మూ — అధఃపాత్యనాన్యధిరోహేయః .

వ్యా — ఆతః సాక్ “ స్వపేయ్యస్తైష్ఠిక్ ఊతా ” ఇత్యధశ్చయన
విధానాత్తన్నిపర్తితే । అత్రసూత్రమ్ ॥ వా ॥ అత్రానన్తిస్తలాన్వనధిరో
హన్తి ॥ * ॥ ఇతి । అత్ర - యవోదన ప్రాశనేకృతేసతి , ఆనన్తి - కశిపుః .

“ యత్ స్త్రియతహుస్తతుర్వన్తి ” ఇతిసూత్రార్థమాహ —

మూ — అత్రప్రథమాహాది ప్రిహేదానీమిదం కార్యం గృహశౌచం
బద్ధిజ్ఞాపనంపుత్ర్యాద్యానయనం జ్ఞాతీభిస్తణులాన్నాది ప్రదా
నంపేతవత్సాస్తదన్యస్థభిర్వస్త్రాది ప్రదానమిత్యాదియచ్చ
కేఞ్చిత్ స్త్రియతహుస్తచ్చ సంస్కరుః .

వ్యా — “ యచ్చాత్మస్త్రియతహుస్తత్సంస్కర్వన్తి ” ఇతిబోధా
యనేనబహుధా క్తమ్ , తిధాత్మతత్తత్సర్వభేదనిబద్ధనావసరభేదవరత
యాపునరిహేగానీముక్తరపానరుక్త్యమ్ । తద్యధా — కృతదినేపుత్రప్రే
షణముఖేనబద్ధిజ్ఞాపనమ్ , సజ్జయే పశ్చభక్ష్యదానమ్ , దశాహేత్రణా
తబల్యపూపాదిప్రదానమ్ , రాత్రాధానాపూపాదిప్రదానమ్ , అవరరా
త్రైమృతభత్యకాయైవస్త్రీదానమ్ , ఏకోద్దిష్టభోక్త్రైమృతవస్త్రీణా
భీయకజలపాత్రభుక్తిపాత్రాది దానమిత్యాది .

ఏవం స్త్రిభిరుక్తమపి కర్తవ్యమిత్యత్రప్రమాణమాహ —

మూ — “ ॥ శ్లో ॥ యద్యపిస్యాత్త్రిలోకజ్ఞస్త్రైలోక్యాకమణక్షయః ।

తథాపిలోకి కాచారం మనసాపివలజ్ఞయేత్ । " ఇతికాత్యాయనః
వ్యా — స్పష్టోఽర్థః .

షష్ఠఃఖణ్డః

ఇగిశ్రీమద్వేంజుటనాథస్య సరస్వతీవల్లభాపరనామధేయస్య
వైదికసార్యభావస్యకృతిషు పితృమేధ
ప్రశ్నవ్యాఖ్యానే ద్వితీయఃపటలః

మాసిక కాలవైయత్యమాహ —

మూ — మాసాదౌ మాసికం కార్యమ్ .

వ్యా — శ్రాద్ధాంతరవత్తాపాదౌ మాసమధ్యే మాసానైవా నా
ర్యం కింతు మాసాదావేవ .

అత్రాతివ్రసజ్ఞం పరిహరతి —

మూ — అత్ర మృతాహూ మాసాదిః .

వ్యా — అత్ర - మాసికే , మృతదినమేవ మాసాదిర్న సహస్రీ
ర్నాపిశుక్లప్రతిపత్ .

ఫలితమాహ —

మూ — మృతాహోత్సృతాహోస్తమాసః .

వ్యా — యథాసజ్జనుదినమారభ్య రవేరాశ్యంతరగమనాంతపక్షో
మాసః , యథావాశుక్లపక్షప్రతిపదాది దర్శాస్తమాసస్తథామృతాహమా
రభ్యాగామి మృతాహోస్తమాసఇత్యర్థః । అతోద్వితీయాబ్దికామృతాహో
ర్నూర్వాహూవత్సరాస్తః । తతిశ్చమేషేమృతస్య పరమేషమృతా
హూద్వాదశమాసఇతీ " ప్రత్యభ్యంద్వాదశేమాసి " ఇతిఫలనమవిరుద్ధమ్ .

మూ — మాసిమాసిమృతాహే మాసిగాని వత్సరాంతంకుర్యాత్ .

వ్యా — అత్రయాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో ॥ మృతేదహనికుకర్తవ్యం ప్రతి
మాసంవత్సరమ్ । ప్రతిసంవత్సరంచైవ మాద్యమేకాదశేదహని ॥ * ॥
వ్యాసః ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశాహే త్రిపక్షేచ షడ్మాసేమాసికాబ్దికే । శ్రాద్ధా
నిషోడశైతాని సంస్మృతానిమనీషిభిః ॥ * ॥ ద్వాదశాహాభ్యుదయమాసికము
చ్యతే , తస్యతత్పక్షేవిహితత్వాత్ । షడ్మాసికాబ్దికే ద్వాపూనషడ్మాసికో

నాల్గివరా, మాసికమ్ - మృతాహేవిహితం ద్వాదశమాసిక శ్రాద్ధమ్ । న
 న్స్వత్రవ్యాపాదివచనే మాసమాత్రం ప్రతీయతే, కుతోమృతాహేదిర్మృ
 తాహేనోమాసఇతిచేత్సైవమ్, “ ॥ శ్లో ॥ మరణాద్ద్వాదశేహి ప్యాన్య
 స్యానేతూనమాసికమ్ ॥ ” ఇతిగోవిలవచనాత్, అన్యథా “ ॥ శ్లో ॥ ఊన
 హత్వాసికం షష్ఠీమాసార్థహ్యూనమాసికమ్ । త్రైవిక్షికం త్రిపక్షేస్యా
 మానాజ్ఞంద్వాదశేతథా ॥ ” ఇ బృహక్రమమాసికాది నామపేక్షితత్వాత్స
 రచాన్త్రమాసాదిదినస్యావధిత్వం ప్రసజ్యేత, తతశ్చమాసాస్తమృతస్యా
 త్ర్యేకోద్దిష్టానమాసికాదిలోపస్వాస్యదే కాదశాహేది కాలస్యాతీతత్వాత్, అ
 తోమృతాహేద్యపేక్షయైవాద్యేకోద్దిష్ట శ్రాద్ధోనమాసికం కార్యమ్ । తథా
 త్రైవిక్షికద్వితీయమాసిక తృతీయమాసికాదీనీతి నిరవద్యోఽయం నిర్ణయః.

అన్యోక్యవిదపవాదసూహ —

మూ — సాక్షేస్సంస్కారాహే ద్వితీయమాసికం దశాన్యమాసికా
 ని మృతాహే .

వా — అత్రజాతుకణిః ॥ శ్లో ॥ ఊర్ధ్వం త్రిపక్షాద్యచ్ఛ్రాద్ధం
 మృతేహ న్యేవతద్భవేత్ । అథస్తు కారయేద్దాహాదాహితాగ్నేర్ద్వివి
 నః ॥ * ॥ త్రిపక్షాదర్వాగ్న్యచ్ఛ్రాద్ధం ద్వితీయమాసికం తద్దాహాప
 ల్కితే సంస్కారవానరేకుర్యాదిన్యథః .

మూ — త్రైవిక్షికం త్రిపక్షేవిషమాహే .

వా — గాలవః ॥ శ్లో ॥ త్రైవిక్షికం త్రిపక్షేస్యాత్మతాహేష్వి
 తరాణితు ॥ * ॥ కాష్ఠాజనిః ॥ శ్లో ॥ ఊనాన్యూనేషు మాసేషు విష
 మాహేషు తానివా । త్రైవిక్షికం త్రిపక్షేస్యాద్వికమేషు దినేషు త
 త్ ॥ * ॥ అత్రయద్యపి ద్వితీయమాసికాది పశ్చిదశాహేత్సకః కాలః
 క్రస్తథాపి తృతీయాహేద్యయ్యుచినే ప్రవృత్తే త్రైవిక్షికం కార్యం
 త్యథః । భవిష్యత్పురాణేవ ॥ శ్లో ॥ షష్ఠీ హత్వా సికం కుర్యాద్ద్వాదశే
 మాసిచార్దికమ్ । త్రైవిక్షికం భవేద్వృత్తే త్రిపక్షే వికమేదినే ॥ * ॥ వృ
 త్తే-ప్రవృత్తే, ప్రభుమధ్యద్వాదశ మాసేషు ద్విత్రిదినైరూనేషూనమా
 సికాని కుర్యాత్, పృథాగతేషు పిర్యేకే, ద్వాదశాహేద్ధమాసేషో
 నమాసికమిత్యదేతే । కాష్ఠాజనిః ॥ శ్లో ॥ ఊనాన్యూనేషు మాసేషు ॥ * ॥

ఇతి । శ్లోకగౌతమః ॥ శ్లో ॥ ఏకద్విత్రిదివైయానే త్రిథాగేనోనపవచా ।
 శ్రాద్ధాన్యవాద్వికాదీని కుర్యాదిత్యాహగౌతమః ॥ * ॥ గాలవః ॥ శ్లో ॥
 శ్రీభిర్వాదివనైయానే హ్యేకేన ద్వితయేనచా । ఆద్యాదిషుచ మాసేషుకు
 ర్యామానాని వైద్విజః ॥ * ॥ వ్యాసశ్చ ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశాహేత్రిపత్నే
 వా ॥ * ॥ ఇతి । విశ్వాదర్యే ॥ శ్లో ॥ మాసేషాక్తం యదే కాదశసుమ్య
 తది నేషాద్వ్యమే కాదశాహే హ్యన్యానాథే యద్దదః ౦ యదపి తదప
 రం ద్వాదశాహే త్రిపత్నే ॥ * ॥ కాలాదశే మాసిక నిణాయః ।
 ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశేహి మాస్యానేవ్యద్యేష ష్టేతరాన్త్రిమే । ప్రతిమా-
 సంమృతేహ్య బంధస్యస్త్రిపత్నేచషోడశ ॥ * ॥ ఏకాదశేహి - మ
 రణాదేకాదశేహి, అబ్జశబ్దసమభివ్యాహారాదన్తి మశబ్దవ సంవత్సరా
 న్త్రిమోమాసఉద్యతే, ఆద్యమాస్యానే షష్టేమాస్యానేసంవత్సరాన్త్రిమే
 మాసిద్వాదశేమాస్యానే, అబ్జమితి కాలాధ్వనోరతిద్వితీయా, సంవత్సర
 పూర్తిపర్యంతమ్ । ప్రతిమాసమ్ - మాసేమాసే, మృతేహిని - మరణాదినే,
 త్రిపత్నేచ - మరణాన్త్రిపత్నేచ, షోడశమాసికాఖ్యాని శ్రాద్ధానిస్యః, ఏ
 తేషుషోడశసుకాలేషు షోడశమాసికానికార్యాణీత్యర్థః । తదాహయ్యాజ్ఞ
 వల్కః ॥ శ్లో ॥ మృతేహినితుకర్తవ్యం ప్రతిమాసంతువత్సరమ్ । ప్ర
 తిసంవత్సరంచైవమాద్యమేకాదశేహిని ॥ * ॥ గాలవశ్చ ॥ శ్లో ॥ ఉనమా
 త్కాసికంషష్టే మాసాథేహ్యన్యానమాసికమ్ । త్రిపక్షికంత్రిపత్నేస్యామా
 నాబ్బంద్వాదశేతథా ॥ * ॥ ఇతి । ఏతా న్యేవషోడశమాసికాని శ్రాద్ధాని,
 తదాహజాతుకణిః ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశప్రతిమాస్యాని హ్యద్వ్యమాత్కాసికే
 తథా । త్రిపక్షికాబ్దికేచేత్ శ్రాద్ధాన్యేతాని షోడశ ॥ * ॥ ఇతి । అద్య
 మాత్కాసికాబ్దికేజ్జాడోనమాసికానమాత్కాసికానాబ్దిక పరాః , ఏకాదశే
 హి ఆద్యేనసహ ద్వాదశప్రతిమాస్యాని । వ్యాసశ్చ ॥ శ్లో ॥ ద్వాద
 శాహే త్రిపత్నేచ ॥ * ॥ ఇతి । అతఃమాసిక ఇత్యయంతబ్దస్సామాన్యత
 ద్భిత్తాస్తః, తత్రభవఇత్యర్థే సామాన్యేనాణాదయఃప్రత్యయావిహితాః,
 తేనతస్త్రిత్యయస్యేకాదేశేమాసికతబ్దనిష్పత్తిః । ననుప్రథమేద్వైద్వితీ
 యాబ్దవ మృతాహేతికమాబ్దికానుష్ఠానమ్ , ఉత్తరం తత్ర, వాద్యాబ్ది
 కానుష్ఠానం ప్రథమేద్వైద్వితీకవిధానానామ్, అహోద్విత్త్యాద్యబ్దముద్వి

అయాదృష్టికా న్యేవానుష్ఠీయతే, లేమాముత్తరో ద్రరాద్ధికానాం ప్రకమ
ద్వితీయాదిభావభృత్యలమతిప్రసక్తేన । నను “ అద్యమే కాదశేఽహని ” ఇతి
వచనసంయుక్తమ్, కింతా శౌచాన న్తరదినభృతిన క్తవ్యమ్, క్షుత్రియవైశ్య
సూద్రాణామే కాదశేఽహన్యాద్యకరణాసమ్భవా దితిచేన్న, “ శుద్ధివాక
మూక ర్తవ్యమ్ ” ఇతిస్పృశేః.

అత్రవజ్యమాహ —

మూ — “ ॥ శ్లో ॥ ద్విపుష్కరేషునన్దాసునశేభార్గవవాసరే । చ
తుర్దశ్యాంచనోనానికృత్తికాసుత్రిపుష్కరే ॥ ” ఇత్యాహత్యస్త
రణాదూనేష్యేతావదేవవజ్యమ్.

వ్యా — ఇత్రతీతీనాం త్రిపాదర్థాణాం భానుభామశస్తేష్వరవారా
ణాంచ త్రయాణాం సంయోగస్త్రిపుష్కరమ్, ద్వయోయోగోద్విపు
ష్కరమ్ । అగ్రగాగ్యః ॥ శ్లో ॥ నన్దాయాంభార్గవదినే చతుర్దశ్యాం త్రి
పుష్కరే । ఉనశ్రాద్ధం నకురీతగృహేపుత్రధనక్షయాత్ ॥ * ॥ మరీ
చిః ॥ శ్లో ॥ ద్విపుష్కరేచ నన్దాసునీనీవాల్యాం శృగోద్గినై ॥ చతుర్ద
శ్యాంచనోనానికృత్తికాసుత్రిపుష్కరే ॥ * ॥ ఏతావదేవేతి, స్త్రీసుతస్వ
జన్మనక్షత్రపాస్థాదికం బుధవారాదికంచ నవర్జ్యమిత్యర్థః । ఉనగ్రహణా
త్త్రైపక్షీకవివృత్తిః.

మూ — పార్వణవస్తాపికానికుర్యాత్సృక్సంజ్ఞీకరణాదేకోద్దిప్తవత్.

వ్యా — అత్రప్రేతీనసిః ॥ శ్లో ॥ సపిణ్డీకరణాదర్వాకుర్యాత్సృక్సృ
ద్ధానిషాడశ । ఏకోద్దిప్తవిధానైన కుర్యాత్సృక్సృణితానితు ॥ సపిణ్డీకరణా
మూర్ధ్వం యదాకుర్యాత్తదాపునః । ప్రత్యేబ్ధం యోయథా కుర్యాత్తథా
కుర్యాత్సృతాన్యపి ॥ * ॥ బోధాయనానామేకోద్దిప్తం విహితం తేనైత్యాభిక్తం
తత్రైవకుర్యురన్యేతుపార్వణమ్ । ఇతాతః ॥ శ్లో ॥ సపిణ్డీకరణం కృ
త్వా కుర్యాత్సృక్సృణితవత్సదా । ప్రతిసంవత్సరం విద్వాంశ్చాగలేయో
దితోవిధిః ॥ * ॥ పార్వణమ్ - త్రిపురుషోద్దేశ్యమ్ । విజ్ఞానేక్యరేచ ॥ శ్లో ॥
అపాద్యసహపిణ్డీత్వమారసోవిధివత్సరః । కురీత దర్శనచ్ఛాన్త్రధం మా
తాపిత్రోక్షయేఽహని ॥ * ॥ తతః “ ॥ శ్లో ॥ సపిణ్డీకరణామూర్ధ్వం ప్ర
తిసంవత్సరం కృత్వైః । మాతాపిత్రోష్పృశార్కమేకోద్దిప్తం మృతేహ

౧ : " ఇత్యాదివచనం బాధాయనవిషయః చున్తవ్యమ్ । దశకం - పా
ర్యణవత్ .

మాసికవైలక్షణ్యమాహ —

మూ — ఆశౌచాద్యస్తరితం మాసికముత్తరమాసికాహ ఏవ తస్త్రీ
తక్షకుయాత్ .

వ్యా — తస్త్రీతః - నవృథక్ పాకః సూమాదిః, పిండదానంతువృ
థగేవ । ఋశ్యశృణః ॥ స్తో ॥ ఏకొద్దిష్టేతు సంప్రాప్తై యదివిఘ్నప్ర
జాయతే । మాసేనన్యస్తింస్తికౌతస్యాం కుర్యాదస్తరితంచతత్ ॥ * ॥ ఏ
కొద్దిష్టమత్రసాపిండ్యాత్పక్రిక్రియమాణం మాసికమేవ । కణ్వః, స్తో ।
నవశ్రాద్ధం మాసికంచ యద్యదస్తరితం భవేత్ । తద్రమత్తరపాతస్త్రీన
సుష్టేయం ప్రచక్షతే ॥ * ॥ అస్తరితమ్ - ద్రవ్యవిప్రాలాభేనవా దేశో
పప్లవేనవా విఘ్నితమ్ .

ఆబ్ధికవైలక్షణ్యమాహ —

మూ — ఆబ్ధికంత్వశౌచానస్తరాహే .

వ్యా — ఆశౌచే నిర్గతేనస్తరదినే ప్రత్యాబ్ధికశ్రాద్ధం కుర్యాత్
త్తరమృతాహ ఇత్యర్థః । ఋశ్యశృణః ॥ స్తో ॥ ఆబ్ధికేనమనుస్రాప్తైత్వా
శౌచం జాయతేయది । ఆశౌచేశువ్యతిక్రాంతే తేభ్యశ్శ్రాద్ధం ప్రదీయ
తే ॥ * ॥ గోవిలః ॥ స్తో ॥ దేయేప్రత్యాబ్ధికే శ్రాద్ధేత్వస్తరామృతసూ
తకే । ఆశౌచానస్తరం కార్యం తన్నాసీద్దుక్షయపివా ॥ * ॥ ఇస్తుక్షయః -
దశకః, కథంచినాశౌచానస్తరదినే శ్రాద్ధాసచ్ఛువేదర్కే కార్యమిత్యర్థః ।
శ్రీధరీయేవ ॥ స్తో ॥ ఆబ్ధికేనహనిసమ్నాప్తై హ్యశౌచంజాయతేయది ।
ఆశౌచాస్తదినే కార్యమితి వాసిష్ఠభాషితమ్ ॥ * ॥ .

మూ — దోషభావవచనంతు ప్రార్థవిషయమ్ ,

వ్యా — " ॥ స్తో ॥ మాసికాన్యాబ్ధికం పిత్రోరశుద్ధోపాస్వరససు
తః । కుర్యాదేవతిథిప్రాప్త మితిశాతాతపోబ్రువీత్ । తక్షకశ్రాద్ధేతుసం
ప్రాప్తై పిత్రరాశౌచసమ్మతే । తదానీదుశువిర్మస్యాతుకూర్యాచ్ఛ్రా
ద్ధం మృతేనహని । " ఇతి శ్రీధరీయాద్యదాహృతవచనముకత్యాక్రీతశ్రా
ద్ధవిషయమిత్యర్థః । తథావిక్షానేశ్వరే ॥ స్తో ॥ నిమన్త్రితేషు నిమన్త్ర

ప్రారబ్ధశ్రాద్ధకర్తృణి । నిమన్త్రితస్యవిప్రస్య వాశౌచంమృతసూతకే ॥ * ॥
 ఏవమాశౌచోత్పత్తేఃప్రాగ్భూత్వాశాద్ధంపుణకర్మమన్నంభోక్తవ్యమే
 వ । తథాతత్రైవ ॥ శ్లో ॥ వివాహాగ్నవయజ్ఞేమర్తవైరామృతసూతకే ।
 పూర్వసజల్పితాథ్మేషు నదోషఃపరికీర్తితః ॥ * ॥ ఇదంపితృర్థమిదంబ్రా
 హ్మణాథమిదం దేవార్థమిత్యాశౌచావగమాత్ప్రాగేవ నిర్విష్టాథ్మేషు పశ్చా
 దాగతమాశౌచం నాస్తీన్యర్థః । బ్రాహ్మేచ ॥ శ్లో ॥ నిమన్త్రితేషు వి
 ప్రిేషు ప్రారబ్ధ శ్రాద్ధకర్తృణి । దేహేపితృషు తిష్ఠతు నాశౌచం మృత
 సూతకే ॥ * ॥ “ నిమన్త్రితాహి పితరణ్పరిత్యజ్య త్వాద్యజ్ఞా ” ఇ
 తి నమస్తరణాన్నిమన్త్రితవిప్రదేహే పితృషు తిష్ఠతు నిమన్త్రితానాం
 నాశౌచమ్ , కన్తుస్తుతాకే ప్రారబ్ధనాశౌచమితి వివేకః । స్మృత్యర్థసారే
 సద్యశ్శౌచ ప్రకరణే ॥ శ్లో ॥ ఆరమ్భో వరణంయజ్ఞే సజల్పితవ్రతస
 గ్రయోః । వాస్తీముఖం వివాహదౌ శ్రాద్ధేసాకపరిక్రియా ॥ * ॥ అతఃక
 న్తుర్భక్త్యాణాంచ పశ్చాదాగతమాశౌచం నాస్త్యేవ ।

మూ — ప్రాశ్నప్రాశ్నో సజల్పిషధినా ౭౭ శౌచే వైశ్యశ్రీధం
 కారయేత్ .

వ్యా — అయనర్థః — అయంముమూర్తురియం ప్రసవోన్ముఖీ శ్రా
 ధ్ధంచాసన్నమితి విమృశ్య మదీయమిదం గృహం గృహోన్వర్తతం సర్వం వ
 స్తుచ బ్రాహ్మణాథం భవత్వితి నిర్దిశేత్ , పశ్చాదాగతేషాశౌచేప్రాగే
 వ క్తవ్యైర్ద్రవ్యైస్సజల్పవిధానైః , అన్యైః-ఆశౌచరహితైః , శ్రాద్ధంకార
 యేదితి । సజల్పగ్రహణార్థోమపిణ్డదాన నిషేధః , అన్యగ్రహణాత్సేన్వ
 నస్వస్తీపుత్రాదినాచ శ్రాద్ధవ్రత్య దాతృభోక్తృసంస్కరణిషేధః । అ
 త్ర విజ్ఞానశ్వరే ॥ వా ॥ పూర్వసజల్పితస్య వ్రత్యస్య వాశౌచమ్ ,
 “ ॥ శ్లో ॥ యజ్ఞే సమ్భృత సమ్భారే వివాహే శ్రాద్ధకర్తృణి । పూర్వస
 జల్పితం వ్రత్యం వీయమానం నమష్యతి ” ఇతి క్రతుష్కరణాత్ ॥ * ॥
 తథాతత్రైవ ॥ శ్లో ॥ వివాహాగ్నవయజ్ఞాదిద్వైరామృతసూతకే ।
 శేషమన్నం పరైర్దైయం దాతృనాభ్యక్త్యాంశ్చ సస్పృశేత్ ॥ * ॥ శేషమ్-
 బ్రాహ్మణసాత్వికవ్రత్యమ్ । నమ భుజ్ఞానోభ్యోదత్తావశిష్టం దేయవ్ర
 త్యం శేషాభ్యర్థం తిసహ్యత్ , సహ్యత్ , సత్ప్రవతీత్యత్ర ప్రతిశబ్దేన

మృతర్యాది ప్రతయోగినశ్శాస్త్రకర్తృభోక్తృశ్చగ్రహణాత్, “శ్లో॥
నిత్యమన్నప్రదస్యాపి కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదిమ్ । ప్రవృత్తైశ్చ
హూమాదౌ బ్రాహ్మణాదిమ్ భోజనే ॥ గృహీతనియమస్యాపి నస్యా
దన్యస్యకన్యచిత్ । నిమన్త్రి తేషువిప్రేషు ప్రారభ్యే శ్రాద్ధకర్తృణి ॥ ని
మన్త్రితస్య విప్రస్య స్వాధ్యాయ నిరతస్యచ ।” ఇతి విజ్ఞానేశ్వరేణ
శాస్త్రకర్తృసన్యశ్శౌచవిధానేన తేనైవకర్తుం శక్యత్వాత్ । తస్య సన్యశ్శౌ
చే తత్ స్త్రియాశ్చ సన్యశ్శౌచమేవేతి “ శేషమన్నం పరైర్దైయమ్ ” ఇ
తివచనం నాత్రప్రవర్తతే, అతఃప్రాశ్నప్తార్థపవ శేషశబ్దార్థః, పతద్విష
యంవాఽఽశౌచే శ్రాద్ధపరం శ్రీధరీయవచనద్వయమ్, అతఃకర్తృభోక్తృ
ద్రవ్యాణామాశౌచం నాప్త్యేవేతి నిశ్చయతే । పవముత్సనాదౌచ । తథా
విజ్ఞానేశ్వరే ॥ వా ॥ వివాహాదిషు సూతకోత్పత్త్యైః ప్రాక్ బ్రాహ్మణా
ర్థం పృథక్కర్తవ్యమన్నం భోక్తవ్యమేవ “ ॥ శ్లో॥ వివాహాత్సవ యజ్ఞై
షుత్వస్తరామృతసూతకే । పూర్వసజర్మితాగ్ధేషు నదోషఃపరికిర్తితః॥”
ఇతి బృహస్పతివచనాత్ ॥ * ॥ తథాఽపరో విశేషష్టత్త్రింశత్తతే దర్శితః
॥ శ్లో॥ వివాహాత్సవయజ్ఞాదిష్టవస్తరామృతసూతకే । పరైరన్నంప్ర
దాతవ్యం భోక్తవ్యంచ ద్విజోత్తమేః ॥ భుజ్ఞానేషుతువిప్రేషుత్వస్తరామృ
తసూతకే । అన్యగే హూదకాచాన్తాసన్వేతే శుచయఃస్పృతాః ॥ * ॥
ఇతి । అతోభోజనే ప్రారభ్యే ప్రాక్ సజర్మితత్వాభావేపుష్కలవాదా భో
క్తృణాం దోషాభావపతేతి ద్రష్టవ్యమ్ । “ అన్యగే హూదకాచాన్తాః ”
ఇతిష్కరణాద్భుక్త్యనంతరమాశౌచసద్భావోఽవగమ్యతే । అతఃకుద్ధావమ
నంగృహీతరోదకేనైవ కర్తవ్యమ్ । అతిక్రాంతాశౌచవిషయంవా శ్రీధరీయ
వచనద్వయమ్ .

ఉక్తార్థమన్యత్రాదితశః —

మూ — పవముతిక్రాంతాశౌచే ద్రవ్యాణామదుష్టత్వాత్సమృద్ధాశౌ
చేచ క్రియాద్రవ్యాణాం స్త్రీపుత్రాదీవాంచాశౌచాభావాగ్ని
త్వాదిభిరేవకారయేత్ .

వ్యా — శవసంసర్గనిమిత్తాశౌచేత్వస్థిరసాచితేఉక్తః ॥ శ్లో॥ అశౌ
చంయస్యసంసర్గాదాపలేష్వహాభిసః । క్రియాత్తవస్యబుద్ధ్యైశ్చ గృహ్య

శాంత నరద్భవే . * . ఇతి . తత్ - ఆశౌచమ్ , కేవలం గృహమధిన
 పవ , నలున ప్రస్థాపే భవానాం భార్యాదీనాం తద్ధ్రీవ్యాశాంత భవేది
 త్యక్షణః । అతిక్రాంతాశౌచేవ్యయ మెవవిధిస్సృత్యంతరే దశాంతః ॥ శ్లో ॥
 అతిక్రాంతైదశాపేతు పశ్చాజ్ఞానాతిచేన్ద్రపీ । త్రిరాత్రం సూతకం త
 స్య నతద్రవ్యస్య కస్యచిత్ ॥ * . ఇతి । అతిక్రాంతే స్త్రీయాఆశౌచ
 ముపైవ సపిండనిబధనతా వద్ధ్రీవ్యమాత్రగ్రహణాచ్చ । సముక్తాశౌ
 చేతు క్రియాలోపాభావస్మరణార్థోమాదిక మున్నేన కారయితవ్యమ్ , తదా
 కర్తవ్యతిరిక్తస్యాన్యస్యోపవీతమేవ । తథాస్మగ్ధ్యసార్థే ॥ శ్లో ॥ ఋ
 త్విగాదిర్యదాకుర్యాన్తోమం శ్రాధక్రియాంక వ్యచిత్ । ఉపవీత్యేవకుర్వీ
 తకర్తుస్సానవసవ్యకిమ్ । పతద్విచయంవా శ్రీధరీయం వచనద్వయమ్ .

ప్రాసజ్జికం పరిసమాప్య ప్రకృతమాహ —

మూ — దాహకస్తు స్వదేయం శ్రాధమంతరితం ద్వాదశాహ పవకు
 ర్యానైకాదశాపే , తత్రశుద్ధ్యభావాన్నిషేధాచ్చ .

వ్యా — అన్వయవ్యతిరేకాభ్యానుద్ధసిద్ధిరితి తమక్తిః “ ॥ శ్లో ॥ ఏకోద్ది
 ష్టాస్త పవస్యాసంసూర్తుశ్శుద్ధతాత్వభూత్ । ” ఇత్యేకాదశాపేశుద్ధ్యభా
 వేన తత్రకర్తుమశక్యత్వాత్ , “ ॥ శ్లో ॥ ఏకోద్దిష్టస్యదివసే సపిండీకరణంవివా
 కుర్యాచ్ఛాన్ధం పితృక్రోధాత్మయమాప్నోతి సంతతిః ॥ ” ఇతి సాపిండ్యవ్య
 తిరిక్తశ్రాధనిషేధాచ్చ , అన్నిహో2ంతరితం స్వదేయంశ్రాధం ద్వాదశా
 హపవకుర్యాత్సపిండీకరణంతు సావకాశత్వాన్త్రీయోదశాహకౌకుర్యాత్ .

మూ — ద్వాదశాపేసాపిండ్యే షోడశానాంద్విరావృత్తిం కుర్యాత్ .

వ్యా — అత్రగాలవః ॥ శ్లో ॥ అర్వాకన్వవత్సరాద్యస్య సపిండీకరణం
 కృతమ్ । షోడశానాంద్విరావృత్తిం కుర్యాదిత్యాహశౌతమః ॥ * . గో
 విలశ్చ ॥ శ్లో ॥ యస్యసంవత్సరాదర్వాగ్విహితాతు సపిండతా । విధివత్తా
 నికుర్వీత పునశ్చాన్ధానిషోడశ ॥ * . అగ్నిరాశ్చ ॥ శ్లో ॥ యస్యసంవత్స
 రాదర్వాకన్వపిండీకరణంకృతమ్ । మాసికం సోదకుమ్భంచ దేయంతస్యాపి
 వత్సరమ్ ॥ * .

నవ్వేవంసతి త్రివత్సరా సాపిండ్యేపి షోడశానాంపునకరణంప్యా
 త్యక్తాహ —

మూ — అన్యత్రకు పూర్వకృతానాం నపునఃకరణమ్ .

వ్యా — ద్వాదశాహవ్యతిరిక్తే త్రివక్షత్రిమాసాదాసాపిష్ట్యాస్వస్వకా
లేకృతాని పూర్వమాసికాని నపునఃకుర్యాత్ . ఆత్ర గాగ్యః ॥ శ్లో ॥ సా
పిష్ట్యాన్ప్రీక్ష్యసికాని స్వస్వకాలేకృతానితు . నపునస్తానివైకుర్యాన
కృతాని పునశ్చరేత్ ॥ * ॥ .

ఇదమాహ —

మూ — అకృతాన్యాకృత్యేతర మాసికైస్సహానుతిష్ఠేత్ .

వ్యా — “తత్రచ తరసాతన్వ్యాత్” ఇతివదనామతర మాసికా
హేవాసాపిష్ట్యాహేవా ప్రాగకృతాని సంహత్యకుర్యాత్ .

మూ — సాపిష్ట్యాత్తర కాల భావీనిస్వస్వకాలే పునశ్చకుర్యాత్ .

వ్యా — నిషేధానుష్ఠానయోరన్యతరోక్త్యేవాన్యతరస్య సిద్ధావప్యా
ధికాతాత్పర్యోక్తస్య బలీయస్తద్వదప్రభయోక్తిరితి నచోద్ధృతకాశః . అ
త్ర కాష్టాజనిః ॥ శ్లో ॥ అర్వాగబ్ధాద్యత్రయత్ర సపిష్టీకరణంకృతమ్ . న
దూర్ధ్వం మాసికానాంతుయథా కాలమనుష్ఠితిః ॥ * ॥ ఇతి .

ఏవంకృతాన్యపి మాసికాని శుభాగమేతర్పూర్వమేవతమతరభా
వీనిపునరప్యవకృత్య కతావ్యాచిత్యాహ —

మూ — వృద్ధాతమతరమాసికాని కృతానిపునరప్యవకృత్యకుర్యాత్

వ్యా — శాట్యాయనః ॥ శ్లో ॥ ప్రేతశ్రాద్ధానిశిష్టానిసపిష్టీకరణంతథా
అపకృత్యాపి కుర్వీత కర్తావాస్తీముఖేద్విజః ॥ * ॥ .

పూర్వవత్కృతానామపి మాసికానాం స్వస్వకాలే పునఃకరణే

ప్రాప్తేతదపవాదమాహ —

మూ — నస్వకాలేపునఃకుర్యాన్నిషేధాత్ .

వ్యా — ఉత్పన్నాధువకృత్యకృతాని మాసికాని స్వకాలేనపునః
కుర్యాన్నిషేధాత్ప్రత్యవాయత్సరణావప్య . తథాకాత్యాయనః ॥ శ్లో ॥
నివర్త్యవృద్ధితన్త్రింతు మాసికానినతన్త్రియేత్ . ఆయాతయామమరి
ణం భవేదితినిశ్చితమ్ ॥ * ॥ తదేవమ్ “ ॥ శ్లో ॥ ప్రేతసంసారకా
ర్యాణియానిశ్రాద్ధానిమాడక . యథాకాలేతుకార్యాణి నాన్యథామున్యతే
తతః ॥ ” ఇతిహరితాదివదనాని ద్వాదశాహాదాసాపిష్ట్యాన్ప్రీక్ష్యసికాని

మాసికానాంస్వస్వకాలే పునఃకరణవరాణీతి మన్తవ్యమ్ । ఏవంమాసికా
పకషావిధానాత్కదిద్వచనాగ్ధానభిజ్ఞాఃపుత్ర భాగ్రాచ్యుత్సవాగమే
ఏమాసికాన్యపకృష్యకుర్వన్తి, తత్తథానకార్యమ్, కుతః “ ॥ స్తో ॥ అప
కృష్యాపికుర్వీతకక్తానాద్దీముఖేద్విజః । ” ఇతికర్తురేవాభ్యుదయే మాసి
కాపకషావిధానాత్, “ ॥ స్తో ॥ నిర్వర్త్యవృద్ధితన్త్రీంతుమాసికానిత
న్త్రీయేత్ । ” ఇతివృద్ధితన్త్రీమాసికయోరేకకర్తృకత్వస్మరణాచచ్చ.

తతశ్చ యఏవమాసికకర్తాసపవోత్సవకర్తాచేత్రదాస్వయైవపుంసు
వనాదిశుభాగమేమాసికాన్యపకృష్యకుర్యాన్నాన్యసేవ్యేతవచన న్యాయసి
ద్ధాథమాహ —

మూ — తద్ద్యైతదేకేభాగ్రాచ్యుత్సవేపకృష్యకుర్వతే తన్నత
థాకుర్యాన్నాసికకర్తురేవోత్సవే మాసికాపకర్తవచనాత్సమానక
ర్తృకత్వస్మరణాచచ్చ కర్తురేవాభ్యుదయేమాసికాపకషాః .

వ్యా — ఏవం మాసికోత్సవయోగకర్తుస్వయైవ శుభాగమమన్తరేణ
మాసికాపకషేప్రత్యవాయమాహ శాఖ్యాయనిః ॥ స్తో ॥ అన్తరేక్షేవ
యోవృద్ధిం మాసికాన్యపకషాత్ । స శ్రాద్ధీనరకేఘోరే పితృభిస్సహ మ
జ్జతి ॥ * ॥ తస్మాదన్యోత్సవే మాసికాపకషోనయ్యుక్తపవ । మోహదపకృ
ష్యకృతేపి “ ॥ స్తో ॥ అకాలేచేత్కృతంకర్తృకాలంప్రాప్యపునఃక్రియా ।
కాలాతీతంతుయతుకర్యాదకృతం తద్వినిర్దిశేత్ ॥ ” ఇతికాత్యాయనస్మర
ణాత్స్వస్వకాలే పునఃకర్తవ్యమేవ । అతేవ దాద్దశాహాహృ కృతమాసి
కానాం స్వస్వకాలే పునఃకరణం ఏభీయతే, వృద్ధౌతు వచనాన్న పునఃకర
ణమితి నకశ్చిద్విరోధః .

ప్రసక్తాదిదమాహ —

మూ — సఙ్ఖాతమరణే వత్సరాన్త సాపిణ్డ్యేతు ద్వాదశేమాసి మృతా
హే మాసికామిర్యాత్సారవ్యాగ్రిత్ .

వ్యా — పిత్రోపత్నాదివ్యతిరిక్తానాం చ సఙ్ఖాతమరణే ఏకాద్విష్టాన్త
కృత్యవ్యతిరేకేణ మాసికసాపిణ్డ్యనిషేధాద్వత్సరాన్తే సాపిణ్డ్యవిధానాచచ్చ
“ తత్తమత్తరపాతవ్యాగ్రిదనుష్ఠేయం ప్రచక్షతే ” ఇతికృతమాసికానా
ముత్తరమాసికాహవీచ కర్తవ్యత్వోక్తేర్ద్వాదశమాసికాహవీచమాసికా

దీని పశ్చిమత పాదక శ్రాద్ధాని కుర్యాదిత్యర్థః । కథంచదత్రాకరణే డి
నాబ్దికాహేవా ప్రత్యాబ్దికాయూర్వదినే సపిండీకరణాహేవాకుర్యాత్.

వత్సరాతిక్రమే నియమమాహ —

మూ — అత్యబ్దిసాపిండ్యే కృతాన్యకృతానిచ మాసికాని కృష్టేకా
దశ్యం దర్శే మృతేఽహివా సపిండీకరణాహేవాకుర్యాత్.

వ్యా — “ శ్రాద్ధాని పాదక పాద్యవిదధితసపిండతామ్ ” ఇతి లోకా
క్షివచనాత్కృతానాం పునఃకరణం కథమితి శబ్దా నిరాకరణాయోక్తం
కృతాన్యకృతానీతి । అత్ర శబ్దః ॥ శ్లో ॥ కృతేషు మాసికే షష్ట్యే సపిం
డకరణం వినా । సంవత్సరేవ్యతీతేషు పునస్తాని సమాచరేత్ ॥ * ॥ మాసికా
నాం సపిండీకరణాజ్ఞాత్వాద్విహితకాలేషు సపిండీకరణాకరణే కాలాంతరే త
త్సరణే కృతైరప్యజ్ఞభూతైర్వాసికైస్సహసాపిండ్యంకుర్యాత్ । అత్ర కా
త్యాయనః ॥ శ్లో ॥ ప్రధానస్యాక్రియాయాంతు సాక్షాంతత్క్రియ తేపునః ।
తదజ్ఞస్యాక్రియాయాంతు నావృత్తిరైవ తత్క్రియా ॥ * ॥ నను తహి
ప్రధానభూత సాపిండ్యమాశ్రానుస్థానెన మాసికానుస్థానమితి చేన్యైవమ్,
“ ॥ శ్లో ॥ యప్యైతాని నదత్తాని ప్రేతశ్రాద్ధాని పాదక । పితౄచత్వంస్థిరం
తస్య దత్తైశ్చాద్ధితైరపి ॥ ” ఇతి వచనాత్ । మరీచిః ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధవి
ఘ్నై సముత్పన్నై నజ్ఞాతేవామృతేఽని । ఏకాదశ్యాంతుకర్తవ్యం కృష్ణ
పక్షే విచక్షణేః ॥ * ॥ తిథ్యంతరమాహ గార్వః ॥ శ్లో ॥ కృష్ణపక్షేతుపశ్చ
మ్యానుష్ఠయ్యాం దర్శపవవా । ఏకాదశ్యాంతుకర్తవ్యం స్వకాలాకరణేస
తి ॥ * ॥ ఇదంచ సర్వశ్రాద్ధాతిక్రమవిషయమ్.

మూ — నాత్ర తాని పునఃకుర్యాత్ప్రగజ్ఞాదేవతత్ స్మరణాత్.

వ్యా — అత్ర - అతీతేవత్సరే, కృతాని మాసికాని నపునఃకుర్యాత్,
అగ్రహేతుః ప్రాగితి । “ అర్వాకసపిండీకరణాత్ ” “ అర్వాగజ్ఞాద్యగ్ర
యగ్ర ” “ యస్య సంవత్సరాదర్వాక్ ” ఇత్యాదిభిర్వత్సరాత్ప్రాగేవ
సపిండీకరణే తదూర్ధ్వమాసికానాం పునఃకరణవిధానాదిత్యర్థః.

ద్వాదశపాదపాపిండ్యే మాసికాని స్వస్వకాలేకార్యాణ్యాయా
స్వీకృతాపిండ్యాత్పునఃకుర్యాత్కృత్యా వశ్యభ్యుత్సవకాలయాగే
తి పరిచోద్య సిద్ధాంతమాహ —

మూ — ప్రాగజ్ఞాతాపిష్టే మాసికాన్యపకృవ్యకుర్యాన్నవాకుర్యా
దితిమీమాసవై నకుర్యాదిత్యాహురప్రాప్తకాలత్వేన ప్రాగనధి
కారాత్కుర్యాదిత్యపరే వచనాద్విరావృత్తివిధానాచ్చ.

వ్యా — అశ్రవిజ్ఞానేశ్వరః ॥ వా ॥ యదాప్రాక్సంవత్సరాత్సపిష్టేకర
ణం తదాపోడశశ్రాద్ధానికృత్వా సపిష్టేకరణం కార్యముత సపిష్టేకరణంకృ
త్వా స్వకాలే తానికర్తవ్యానీతి సంశయః, ఉభయథా వచనదర్శనాత్, త
స్మాత్సపిష్టేకరణంకృత్వా స్వకాలే తానికర్తవ్యానీతి ప్రథమఃకల్పః, అప్రా
ప్తకాలత్వేన ప్రాగనధికారాత్, యదపి వచనం పోడశశ్రాద్ధానికృత్వై
వ సపిష్టేకరణం వత్సరాత్ప్రీతి సోఽయ మావతేల్పః ॥ * ॥ ఇతి । అ
ప్రాప్తకాలత్వేనేతి, కాలస్యానుపాదేయత్వేనాపకమాంయోగాత్స్వకా
లాత్పూర్వం మాసికానుష్ఠానం నశక్యమితిభావః । కుర్యాదిత్యపర ఇతి,
తస్మాదేహేతుద్వయమ్, వచనాత్ - “ శ్రాద్ధానిపోడశపాద్య విదధీత స
పిష్టతామ్ ” ఇతివచనాదిత్యర్థః । ద్విరావృత్తివిధానాచ్చ - “ పోడశానాం
ద్విరావృత్తింకుర్యాదిత్యాహౌతమః ” ఇతిద్విరావృత్తివిధానాచ్చేత్యర్థః.

నహి వచనసిద్ధేర్థైచోద్యానకాశ ఇత్యాహ —

మూ — కింకింహి వచనం నకుర్యాన్నాస్తివచనస్యాతిభారః.

వ్యా — యథా సర్వస్వదాన ద్వాదశవాషికవ్రత మాసోపవాస
భృగుపతనాదివిధిర్న హితత్ర శక్తిం ప్రవ్యంవాఽపెత్య విధీయతే, య
థావా “ ॥ స్లో ॥ హీనకల్పంనకుర్వీత సతిద్రవ్యే । ” “ ॥ స్లో ॥ ప్రభుఃప్రభ
మకల్పస్య యోఽనుకల్పేనవతేతే । నసామురాయకంతస్య చుర్న తేర్వి
ద్యతేఫలమ్ ॥ ” ఇతి కామ్యోఽనుకల్పోనిషిద్ధః నహితత్ర యథాధికారంవి
ధిఃప్రవతేతే, యథాచ “ కామమైవై కాంగాందద్యాత్ - తదర్థంపాదమె
వవా - అతైతదపరమ్ ” ఇత్యాదినిత్యేషుగౌణవిధిః, యథావావృద్ధామాసి
కాపకర్షవిధిప్రతునకరణనిషేధశ్చ, తథాఽత్రావీతివ్రజ్జవ్యమ్ । నహి
వాచనికేఽర్థేయక్తయఃపక్షపాతోవాప్రభవద్వి, అతో వచనస్యావిధే
యాంశోనాస్తి, అతస్సర్వత్రశాస్త్రోక్తం నవిచికిత్సనీయమ్, తత్తతైవ క
ర్తవ్యమితి ప్రామాణికానాం మాఘః । తస్మాద్యుగపద్వద్వాదే మాసికా
చరణమ్, వచనమధ్యే సాపిష్టే మాసికాపకమాం, స్వకాలే పునరనుష్ఠా

నమ్, వృద్ధావపకృష్టానామప్యపకర్షణః, తేహం నపునకరణమ్, కృతా
 నామప్యత్యజై పునఃకరణమ్, కృతానామప్యత్యజైరణే ద్విరాప్యత్యభావః,
 కర్తురేవోత్సవే మాసికాపకర్షణ త్యాదికం శాస్త్రసిద్ధమిత నాత్రవిదికిత్వా
 కార్యేత్యలమ్ । నన్వస్తు కర్తురేవోత్సవే మాసికాపకర్షణః, సపునకస్మిన్ని
 తిచేత్ “ కుర్యాదభ్యుదయం తతః - మజ్జలంస్యామపస్థితమ్ - నాస్తీముఖే
 ద్విజః ” ఇతి సామాన్యేనప్తరణాత్సర్వోత్సవ ఇతి చేన్న, “ ॥ శ్లో ॥ పి
 తరాప్రమితౌ యస్య దేహస్తస్యాశుచిర్భవేత్ । నదైవం వాపి పిత్ర్యంచ
 యావత్పూర్ణోనవత్సరః ॥ స్నానంచైవమహాదానం స్వాధ్యాయశ్చాగ్నిత
 ర్పణమ్ । ప్రథమేఽజ్ఞేనకర్తవ్యం మహాగురునిపాతనే ॥ ” ఇతిదేవలేనప్ర
 మీతపితృకస్య వత్సరం దేహశుచి త్వేన స్నానాదినిష్కర్తాత్ । అశుచిః - కర్మా
 నర్హః, స్నానమ్ - సమావర్తనమ్, మహాదానం ప్రసిద్ధమ్, స్వాధ్యాయః -
 ఉపాకర్త, అగ్నితర్పణమ్ - అగ్నాధానాది, ఏతానిపితృస్మృతాజ్ఞేన
 కార్యాణీత్యర్థః । తర్హ్యపకర్షణిర్విధిర్హస్యాదితి చేన్న, స్వకాలమనతీక్ర
 మ్యావశ్యక కర్తవ్యతయోక్తపుంసువనాద్యన్నప్రాశనాంత శుభవిషయత్వా
 త్తస్య । స్మర్యతేహి పుంసువనాదీనామవశ్యక కర్తవ్యత్వమ్ । ఆత్రేయే ॥ శ్లో ॥
 మాసప్రాక్షేమకార్యేషుమూఢత్వంచీవశుక్రయోః । అధిమాసాదిదోషాశ్చ
 నస్యకాలవిధేర్బలాత్ ॥ * ॥ స్మృత్యంతరేచ ॥ శ్లో ॥ గర్భాదిప్రాశ
 నాంతాని ప్రాప్తకాలంనలక్ష్మయేత్ । జ్ఞాతీనాం ప్రేతకార్యాణి హ్యకుర్వ
 న్నపి కారయేత్ ॥ * ॥ శ్రీధరీయేచ ॥ శ్లో ॥ యస్యాక్రియాయాస్సంప్రా
 క్త్యకాలోమామైర్నివైరపి । స్యాంచైవచవక్రత్వం మూఢత్వంచీవశుక్ర
 యోః ॥ * ॥ అతోమాసదోషాభావాదవశ్యక కర్తవ్యపుంసువనాదివిషయ ఏ
 వాయమపకర్షణ విధిస్సార్థకః, అన్యథా “ స్నానంచైవమహాదానమ్ ” ఇ
 తి దేవలవచనవిరోధఃప్రసజ్యేత । ఇదం ద్వాదశాహంతా సపిండీకరణాకరణ
 విషయమితిచేన్న, వత్సరగ్రహణాత్ । తచ్చవత్సరాంతసాపిండ్యాభిప్రాయ
 మితిచేన్న, అప్రతీతేః, తథావిశేషవచనాభావాత్, సాపిండ్యాదర్వాక్సాన్ని
 నమహాదానస్వాధ్యాయాగ్ని తర్పణాద్యుత్సవాన్నకుర్వాదితి వచనవ్యత్య
 యప్రసజ్ఞాచ్ఛః కింఛ “ ॥ శ్లో ॥ మాతాపిత్రోర్భృణాసూనురర్వాక్సంవత్స
 రాద్యది । మేధునంతు సమాసాద్య ప్రాజాపత్యం సమాచరేత్ ॥ యదిశు

క్షాంతసంయోగఃకృచ్ఛ్రాంతాస్త్రాయణంచరేత్ । ఆహితోయదిగర్భస్సాన్య
ద్భ్రాంతాహత్యావ్రతంచరేత్ ॥ ” ఇతి సత్యవ్రతానామచవవిరోధాచ్చ ।
“ ॥ శ్లో ॥ సపిండీకరణంకృత్వా కుర్యాదభ్యుదయంతరః । ” ఇత్యాదివచ
సంఘంసువనాది విషయమితి నకశ్చిద్విరోధః । తర్హి గర్భాప్తమోపనయన
శ్రుతివిరోధ ఇతిచేన్న, సపిండీకరణంకృత్వా న్యేనాపి కారయితుం శక్య
త్వాత్ । తథాఽపస్తంబః ॥ వా ॥ తమసోవాయ పవతముఃప్రవిశతియ
నువిద్వానుపనయతే యశ్చావిద్వానితిహి బ్రాహ్మణం తస్మిన్నభిజనవిద్వా
పముదేతం సమాహితం సంసర్తూరమీసేత్ ॥ * ॥ ఇతి । మృతపితృ
కస్య శుద్ధాప్తమత్వే కథమితిచేన్న, “ అప్తవహం బ్రాహ్మణముపనయా
త్ ” ఇతిశ్రుతిబలాత్, “ ॥ శ్లో ॥ శ్రుతిస్మృతోర్విరోధేతు శ్రుతిరేవ
బలీయసి । ” ఇతి స్మృతేః ఘంతువనాదివత్కర్తుం శక్యత్వాత్ । వివా
హాదేః కాలాంతరేఽపి విధాతుం శక్యత్వాత్కాలాతిపత్తివోహభావాచ్చన
పితృస్మృతాబ్దే వివాహాదికార్యః । తదేవమ్, యః కాలాంతరేఽపి కర్తుం
శక్యః ఉన్మోనతశ్రమాసి కాపకర్షణితితమ్ । ఏవం సంవత్సరాదధస్సాపి
జ్యేష్ఠేఽపి కేశధారాణాదివ్రతం సర్వేషామపి పుత్రాణాం భవతి, “ పిత్ర
వృద్ధైశ్చురన్యజేత్ - మాతాపిత్రాస్తు వశ్సరమ్ - మాతాపిత్రోర్మృతా
బ్దేచ వపనంనైవకారయేత్ ” ఇత్యాత్రైయాదిభిరవిశేషేణ స్మరణాత్.

“ ॥ శ్లో ॥ ఏకభాణైనపచతాం పితృదేవార్చనాదికమ్ । ఏకం భ
వేద్విభక్తానాం తదేవస్యాన్యహృహే ॥ ” ఇతి పుత్రాణాం విభక్తానాం
ప్రత్యేకం మాసికానుష్ఠానేప్రసక్తై తదవవాదమాహ ।

మూ — “ ॥ శ్లో ॥ నవశ్రాద్ధం సపిండీత్వం శ్రాద్ధాన్యపిచ యోజక ।

ఏకేనైవతు కార్యాణి సంవిభక్తధనేషుపి ॥ ” ఇతివచనాశ్చమాన

కర్తృకత్వస్మృతేశ్చ సాపిండీకరైవమాసికానికుర్యాన్నభావప్రాదిః.

వా — “ ఏతచ్ఛ్రుతశ్రాద్ధసహితం సపిండీకరణం సంవిభక్తధనే
ష్వఃబహుషు భార్యేషు పత్నీకేనైవకార్యం నసర్వైషుతైః ” ఇతి
విజ్ఞానేశ్వరః । అత్రఏకశబ్దా ముఖ్యకర్తృపరః । యఏవ సపిండీకరణంకరో
తి సఏవ మాసికానికుర్యాన్నన్యఇత్యర్థః । యథా సపిండీకరణం జ్యేష్ఠఏవ
కుర్యాన్నకనిత్యః “ ॥ శ్లో ॥ జ్యేష్ఠపుత్రస్యసద్భావే కనిత్యఃకురుతేక్రియామ్ ।

ప్రతత్వాన్నవిముచ్చేత పితృత్వం వాధిగచ్ఛతి ||” ఇతివచనాత్, త
థా నవ శ్రాద్ధే తరవృద్ధ్యోద్దిష్ట సోదకుమ్భ మాసిక శ్రాద్ధాని జ్యేష్ఠప
వకుర్యాత్ సమానేతి, “ || శ్లో || శ్రాద్ధాని యోడశాపాద్య విదధితసపి
ణ్ణతామ్ ||” ఇత్యాదివచనేషు మాసికానాం సాపిణ్డ్యన్య జైకకర్తృక
త్వం శ్రూయతేహిత్యర్థః “ || శ్లో || నపిణ్డీకరణం కృత్వా కుర్యాచ్ఛాన్తి
ద్ధానియోడశః ||” ఇత్యాదావేకవచనదర్శనాచ్చేతివశబ్దాధిః .

అత్రవర్ణ్యవర్ణ్య వివేకాపయిక మధిమా సాదిలక్షణమాహ —

మూ — చాద్వైత్సరాతిరేకేణ సంవత్సరక దాచిత్రీయోదశమా
సస్సాన్యతోన్సధిమాసః .

వ్యా — “ || శ్లో || మేషాదిస్థేసవితరి యోయోదర్శనప్రవర్తతే | చా
న్ద్రమాసాస్తత్తదన్తాన్తైవ్రాద్యాద్వాదశస్మృతాః ||” ఇతివచనాన్యేషా
దిరాశిస్థే సూర్యే శుక్లపక్షాదిర్దర్శనశాన్తిమాసః, యావ జాగ్రలమె
కస్మిన్రాశౌ రవిస్తిష్ఠతి సమాసస్సారః | అత్ర గార్గ్యః || శ్లో || చాన్ద్రీశ్శు
క్లాది దర్శనసాననస్త్రింశతాదినైః | ఏక రాశౌ రవిర్యావతాగ్రలం చా
సస్సభాస్వతః || * || తస్మాత్సూర్యమధ్యగతి వశేన మేషాదిషు ప్రతిమా
సంసారే మాసే దినార్థం దినద్వయమిత్యతిరిచ్యతే, తతశ్చ వత్సరాస్తే త్ర
యోదశ యోడశవా దినాన్యధి కానిన్యః, ఏవం సంవత్సరాస్తే పీతిచాన్ద్రోవ
త్సరక దాచిత్రీయోదశమాసస్సాన్యత్ | కదాచిదితి, కించిదధికార్థ తృతీ
యేంబ్దిఇత్యర్థః | ఏవం రవిమధ్యగత్యాదర్శనద్వయయుక్త సాక్షాత్కృతాద
తిరిక్తో యోమాసస్సోన్సధిమాసః | తథాశ్రీధరీయే || శ్లో || రవిమధ్యమస
జాగ్రీవ్యోర్మధ్యే సుధ్యాయో చన్ద్రీయోగౌచేత్ | అధిమాసస్సంసర్ప
స్ఫుటయోరస్తుస్పతిర్నోచేత్ || * || అస్యార్థః — యదా మధ్యమచా
రేణ రవావేకరాశిస్థే దర్శనద్వయంభవతి సోన్సధిమాసః, యదా స్ఫుట
చారేణ తదాసంసర్పః, యదాఽస్ఫుటయోరేవ సూర్యేస్తుసంక్లమయోర్మధ్యే
ద్వావపి సజగ్రమాస్తత్తదాన్తస్థాస్పతిరితి | హారితశ్చ || శ్లో || త్రిరేకాద
శమాసాన్తేత్రయోదశదినేగతే | మధ్యేమధ్యాయోగౌన్ద్రోస్సాన్యద్వివ
ర్తేన్సధిమాసకః || * || సూర్యసిద్ధాన్తే || శ్లో || సారసంవత్సరస్యావై మా
సేనశశిజేనతు | ఏకాదశాతిరిచ్యస్తే దినానిభృగునన్దన || అద్విద్వయేపాక్షమా

సేమాసాన్యాసోఽపిరిచ్యతేనచాధిమాసకసప్రాక్రమకామ్యకర్మసుగర్హితః॥
 మాసాత్ - సౌరమాసాత్, మాసః - చాన్ద్రః, సౌరమాసదివాతిరేకేణ చా
 న్ద్రవర్సరోమాసాధికోభవతీత్యర్థః, “ అస్తిత్రయోదశోమాసః ” ఇతి
 శ్రుతేః । “ ॥ స్తో ॥ ద్వాత్రింశద్భిర్గతైర్మాసైర్దివైష్టోడశభిస్తథా । ఘ
 టికానాంచతుషేణ భవత్యధికమాసకః ॥ ” ఇతినిఘ్నాచ్య సద్ధాన్తోక్త
 మ్, ద్వాత్రింశద్భిరిత్యధిమాసవ్యతీరేకేణ, అతోనవిరోధః । త్రిచతురహాధి
 క్యంతు సద్ధాన్తభేదాదిత్యప్రవృత్తమ్ । శ్రీధరీయేవ ॥ స్తో ॥ దశద్వయమతి
 త్రయైదాసఙ్గ్రామతేఽవిః । అధిమాసస్సవిజ్ఞేయస్సర్వకర్మబహిష్కృ
 తః ॥ * ॥ నారదశ్చ ॥ స్తో ॥ నస్తేన్దు పర్వకాలేపాఞ్చాయాన్య సఙ్గ్రామ
 ణంయది । తస్మిన్మాస్యపరిపర్వ సమాసోఽధికమాసకః ॥ * ॥ నస్తేన్దు పర్వ
 కాలే - నస్తేన్దుకలాయుక్తదర్శకాలే, దర్శాన్తకాలాభివృద్ధిః । దర్శాన్తయు
 క్తతస్మిన్నేవమాసి పునరపి దశాన్తశ్చేచ్ఛోన్మధిమాసిత్యర్థః । గణిత భే
 దేనాయా సాధిమాసకదాచిత్పంచమేవమేభవతి । తథాసిద్ధాన్తే ॥ స్తో ॥ ప
 ఞ్చమెఞ్చమేవద్వై ద్వామాసాపధిమాసకౌ । ద్విరామాధస్త్రోయేఽబ్జద్విః
 సౌషసఞ్చమెతథా ॥ * ॥ అయంచాధిమాసస్త్రేన్ద్రాదిష్ట్యేవభవతి । తథా
 బ్రహ్మదర్శిః ॥ స్తో ॥ చైన్ద్రాదర్శాన్మాధిమాసపరతస్త్యధికోభవేత్ ॥
 సిద్ధాన్తైవ ॥ స్తో ॥ కన్యాశులాగతేసూర్యే వృశ్చికేవాఽగధన్వని । మకరే
 వాఽగ్రముమ్మేవా నాధిమాసోవిధీయతే ॥ స్రామోనశోభనసౌమ్యో జ్యే
 ష్ఠశ్చపాథవచ । మధ్యమాచైత్రవైశాఖావిధిసంస్కృభిక్షకృత్ ॥ * ॥
 సామ్యః - మార్గశీర్షః, “ సోమోదేవతాన్యగశీర్షమ్ ” ఇతిశ్రుతేః ।

అధిమాసస్వరూపమాహ —

మా — తత్ర ద్వామాసావేకనామానాపప్టిదినాత్మకా, తత్రాద్యః
 కర్మసు నిర్దితఉత్తరశ్శుద్ధః ।

వ్యా — రాశిద్వయ నిబద్ధనత్వాద్వావిత్యుక్తిః, చైన్ద్రాద్యేకసంజ్ఞ
 కత్వాదేకనామానావతి । స్తోకగౌతమః ॥ స్తో ॥ ద్వామాసావేకనామా
 నావేకస్త్రివర్సరేయది । తత్రాద్యేదైవకార్యాణి పితృకార్యాణి చోభ
 యాః ॥ * ॥ వ్యాసశ్చ ॥ స్తో ॥ పప్టిభిర్దివస్త్రాసకాధిత్ బాదరాయ
 నైః । పూర్వార్థంతు పరిత్యాజ్యముత్తరార్థం ప్రకన్యతే ॥ గార్గ్యః ॥ స్తో ॥

అమావాస్యద్వయం యత్ర రవిసహస్రైర్నివర్జితమ్ । అధిమాసస్సవిజ్ఞేయో
మాసశ్శుద్ధాఖ్యఉత్తరః ॥ * ॥ మైత్రేయసూత్రే ॥ వా ॥ మాసద్వయేయ
ద్వేకం రాశిం సజగ్ర మేతాదిత్యస్తత్రాద్యోమలిన్లుచశ్శుద్ధోఽన్యః ।

స్ఫుటగతినిబద్ధనం సంజ్ఞా భేదమాహ —

మూ — చాదైమాస్యేకస్మిన్ ద్వే సహస్రైర్నీచేదన్లుస్ఫుటత్రోద
రోదప్తః, సారేచేద్వా దశాన్తా సంసహో మలిన్లుచశ్చా
ద్యోదప్తః ।

వ్యా — పూర్వసూత్రైః పరమాసస్య శుద్ధత్వోక్తిస్సంసర్ప వివయేతి
వ్యవస్థాపరమిదం సూత్రమ్ । అత్ర యద్యప్యధికం సంసర్పయోర్ధర్మాన్తద్వ
యయోగస్సమానః, తథాపి రవేర్మధ్యమాధికార సిద్ధే దర్శన్వయే సత్యధి
మాసోభవతి, స్ఫుటగతిసిద్ధే తస్మిన్సంసర్ప ఇతి వివేకః । గార్గ్యః ॥ శ్లో ॥
యస్మిన్వాసి నసహస్రైర్ని స్సహస్రైర్నిద్వయమేవవా । సంసర్పాన్లుస్ఫ
టమాసా సర్వకర్మ బహిష్కృతౌ ॥ * ॥ నృసింహః ॥ శ్లో ॥ యస్మిన్వాసి
నసహస్రైర్ని స్సహస్రైర్నిద్వయమేవవా । సంసర్పాన్లుస్ఫటమాసావధిమా
సశ్చ నిర్జితః ॥ ప్రతపద్ధర్మయోస్సథౌ యదాసజగ్ర మితేరివిః । పూర్వం
సంసర్పమిత్యాహుః పరమన్లుస్ఫటం తథా ॥ * ॥ యస్మిన్వాసి శుక్రమై
ణ పార్వాపర్యం ద్రుప్తవ్యమ్ । సద్ధిః - దర్శ ప్రకపదోరన్తరమ్ । ఇదం ద్విజీ
యదర్శవిషయమ్, ప్రధనదర్శస్యాకౌ మధ్యేవా సజగ్ర మేపి దశాన్త
స్య మాసాన్తగపాతిత్వాన్తర్వాన్తద్వయయుక్తోహి సంసర్పః, సంసర్పతి - వ
ర్ధతే, ఇతి సంసర్పః । పూర్వమాసవైవవృద్ధత్వాన్లుస్ఫవ సంసర్పస్త్యాజ్యో
నోత్తరః । ద్విసహస్రైర్ని యుక్తోన్లుస్ఫటిః త్మయాఖ్యశ్చ, అయం కాలః
కాదిషు కదాచిద్భవతి । త్మయః - లోపః । ద్విజీయసహస్రైర్న్యన్తరదర్శా
న్త మాసస్యాన్లుస్ఫతావేవాన్తర్భావః క్షీణత్వాదిత్యర్థః । “తథావహు
ధ్యేఽధిమాసద్వయంచ” ఇత్యుక్తమాసద్వయంచమప్తమ్ । మాసద్వయేయ
స్మిన్వాసి నసహస్రైర్నిర్దర్శద్వయయుక్తస్సపూర్వోమాసః కర్తవ్యః, ఉత్తరో
ధిమాసాచుప్తః । తదుక్తమ్ । శ్లో ॥ మాసద్వయేఽబ్జమధ్యేతు సహస్రైర్ని
ర్నయదాభవేత్ । ప్రాకృతస్తవ్యపూర్వస్యాదధిమాసస్తథోత్తరః ॥ * ॥
ప్రాకృతః - మాసదోషవికార రహితఇత్యర్థః । నన్వబ్జమధ్యే సహస్రైర్ని

రహిత మానవత్వము పూర్వమానః ప్రాకృతభగవద్భక్తికిన్నస్యాత్, నస్యాత్, అసమ్భవాత్, నహ్యేకస్మిన్ దైదర్శాత్తద్వయయుక్తమానవత్వయం సమ్భవతి, కార్తికాదిషు క్షయమానస్యైవ సమ్భవాత్ । తస్యతుద్విసంజ్ఞాన్తియుక్తత్వాత్, “ద్విసంజ్ఞాన్తిమానః క్షయాభ్యుక్తదాచిత్” ఇతిప్రశ్నే । అత్యంతోక్త పరార్థస్సాసనీయాత్ । అగస్త్యశ్చ ॥ శ్లో ॥ న పైస్తావా యదా మధ్యే ద్వేసంజ్ఞాన్తిభవేద్యదా । అన్తఃస్పృహధాద్యస్సాన్తిసంసర్పపరితస్తథా ॥ * ॥ నచాత్ర సంజ్ఞావైపరీత్యం శబదానీయమ్, ఎవనాన్తరైకాభ్యాత్ । అయనర్థః — భవేదిత్యాద్యసః, భవేతామత్యర్థః, మధ్యశబ్దస్య పక్షీద్వివచనాత్తదప్రతిసమ్బుద్ధితాద్విభక్తివ్యవహారః, కార్యః, బేదిత్యాత్, యద్వాపారేమధ్యే పర్యవేతి పర్యవేదిత్యాత్, తత్త్వేన పక్షీద్వివర్తయోర్మధ్యే యదిద్వేసంజ్ఞాన్తిభవేతామయమాన్తస్పృహః, ద్వయోస్సంజ్ఞాన్తివ్యవహారేన పక్షీద్వివర్తయోర్మధ్యే భవేతామయం సంసర్పభి । గార్వ్యః ॥ శ్లో ॥ యస్మాన్మానసంజ్ఞాన్తిస్సంజ్ఞాన్తిద్వయమేవ వా । సంసర్పాన్తస్పృహమానో కామ్యోర్మమగ్నితా ॥ * ॥ కాలదీపవ్యాభ్యానే ॥ శ్లో ॥ పర్వద్వయంసంజ్ఞాన్తియోర్మధ్యేసంజ్ఞాన్తిరేసంజ్ఞాన్తిమణ్డ్యయంనా । సంసర్పకాన్తస్పృహమానసంజ్ఞాన్తిసూర్యేస్సగత్యాత్పర్యవేతిమానసంజ్ఞా ॥ * ॥ పర్వద్వయమ్ - దర్శద్వయమ్, దర్శాత్తద్వయమిత్యర్థః । తత్రైవమాత్యాచన్త్రైవసోర్యోగాత్, తేనద్వివేదిత్యాద్యమధ్యే ఉత్తరసంజ్ఞాన్తిమేపి నసంసర్పః, దర్శాత్తయోర్మధ్యేసంజ్ఞాన్తిప్రకారాత్ । ఏవం పూర్వదర్శనదర్శప్రసంగస్సమ్బంధయోః ప్రాగేవ సూర్యసంజ్ఞాన్తిమే ఉత్తరసంజ్ఞాన్తిమాన్తస్స పూర్వమేవామానాస్యాసమాప్తాద సంసర్ప ఏవ, దర్శాత్తద్వయయుక్తసంసర్పభగవద్భక్తిః, “అర్కచన్ద్రయోగౌచేత్” ఇతిప్రశ్నే । వారదశ్చ ॥ శ్లో ॥ సంజ్ఞాన్తిరహితోమానోయోవాసంజ్ఞాన్తియుక్తకృత్ । పూర్వసంసర్పమానస్యాదన్తస్పృహపరితథాపరః ॥ మలిన్లుచైస్సమాక్రాంతంసూర్యసంజ్ఞాన్తివర్జితమ్ । మలిన్లుచంవిజానీయాత్సర్వకర్మసుగర్హితమ్ ॥ నైన్లుతైర్యాతుథావాద్యైస్సమాక్రాంతోమలిన్లుచః ॥ * ॥ ఇతి.

ఏవం విశేషసంజ్ఞాముక్త్యా అధిమానాన్తస్పృహసంసర్పమానావాం సామాన్యసంజ్ఞామానా —

మూ — తా మలమాసానాచక్షతే .

వ్యా — గార్గ్యః ॥ శ్లో ॥ అమావాస్యాద్వయం యత్ర ॥ * ॥ ఇతి ।
కాతకగృహ్యేద ॥ వా ॥ యస్మిన్వాసి ॥ * ॥ ఇతి .

మూ — వషేష్యేకస్మిన్వదిద్వా మలమాసా ప్రారోహేనజాగ్రా
న్తోఽపికర్మణ్యంపరోమలమాసః .

వ్యా — జ్యోతిశ్శాస్త్రే ॥ శ్లో ॥ అసజాగ్రాన్తినూసోఽధిమాసస్సు
టసాన్యద్విసజాగ్రాన్తినూసః క్షయ్యాఖ్యంకదాచిత్ । క్షయః కార్తికాది
త్రయేనాన్యదాస్యాత్తథావర్షమధ్యేఽధిమాసవ్యయంచ ॥ ఏకత్రమాసద్వి
తయం యదిస్యాద్వద్వైఽధిక సత్రసరోఽధిమాసః । త్రయోదశంతుశ్రుతిగా
మామాసం చతుర్దశం క్వాపినచాస్తిదృష్టః ॥ * ॥ “ అస్తిత్రయోదశోమా
సః ” ఇతివచ్చతుదశమాసః క్వాపిశ్రుతో స్మృతోద నదృష్టః । అశో
బ్ధమధ్యే మలమాసద్వయసమ్భవేపి నప్రారోహేఽధిమాస ఇన్యథాః । మా
ధవీయే ॥ శ్లో ॥ నూసద్వయేఽబ్ధమధ్యేతు సజాగ్రాన్తిర్నయదాభవేత్ ।
ప్రాకృతస్త్రాపూర్వస్యాన్యధిమాసస్తథోద్ధిరః ॥ * ॥ ప్రాకృతః - ప్ర
కృతః - స్వభావః, తమ్యక్తస్యాన్వభావకః, మాసదోషరహితో మాసో య
థాకర్తాహాస్తస్యభావయుక్తస్తతైవాయమిత్యర్థః । జాబాలిః ॥ శ్లో ॥
ఏకస్మిన్నపివ షేషచేద్వామాసాపిధిమాసకా । ప్రాకృతస్త్రాపూర్వస్యా
దుద్ధిరస్తుమలిష్టుచః ॥ * ॥ ప్రాకృతః - నష్టకృతః, మలమాసాధిమాసత్వా
దివ్యచదేహ్యేనభవతీత్యర్థః । సత్యవ్రతః ॥ శ్లో ॥ రాశిద్వయంయత్రమాసే
సజాగ్రామేతదివాకరః । నాధిమాసోభవేదేష మలమాసస్తు కేవలమ్ ॥ * ॥
అయంసజాగ్రాన్తిద్వయయుక్తో మాసోనాధికః, కింతు మలమాసవేష్యర్థః ।
నమ, శ్రీధరీయే ॥ శ్లో ॥ అమాచ పౌర్ణమాసీచ యన్వాసి యుగలం భవే
త్ । యస్మిన్నదృశ్యతేవాపి చాలకర్తాది వర్జయేత్ ॥ ద్వితీయ పూర్ణిమా
యుక్తం విషమాసం వదన్తిహి । పూణిమాచ నదృశ్యేత మలమాసః ప్రకీ
ర్తితః ॥ ఏకమాసేన్వయేపూర్ణైదర్శయైకస్య సమ్భవే । అగ్నిజ్వాలేతి
విఖ్యాతా శుభకర్మవిలాసిని ॥ * ॥ పూర్ణిమాద్వయయోగే తదయోగేచ
మలమాసత్వముక్తం తక్కిమితి త్వయానోక్తమ్, మైత్రమ్, శుభకర్మనిషేధ
పరత్వాత్తైషాం వచనానామ్ । అన్త్రాధ్యోషయిక మలమాసత్వోక్తైర్మహా

ద్యావకాశః । ప్రేతనసిః ॥ శ్లో ॥ తస్మాత్త్రయోదశేమాసికర్షకుర్యాన్న
 కీర్షన । కుర్వన్ననర్థమేవాశు కుర్యాదన్నవివాశనమ్ ॥ శ్రౌతస్మాత్త్రయీ
 యాస్సర్వా ద్వాదశేమాసికీర్తితాః । త్రయోదశేతు తాస్సర్వారాక్ష
 స్యఃపరికీర్తితాః ॥ ౧౧ ॥ కించ, “ అధిమాసస్తు పాశ్చాతే ” ఇత్యాది నవ
 సంతు “ తస్మా దాహితాగ్నిర్నాన్యతంవదేత్ ” ఇతివద్దోషాధిక్యప్రదర్శ
 నపరిమ్ । అతిస్తుజ్జీరమణ్డరే మాసదోషఃపరిహర్తవ్యపవ .

అత్రవివేకమాహ —

మూ — తదేవం సంవత్సరవృద్ధౌ ప్రతిమాసం మాసికస్మరణాత్త్రయీ
 యోదశమాసికానిస్యరతోమాసద్వయే మాసికానికుర్యాత్ .

వ్యా — “ ॥ శ్లో ॥ అబ్జమమ్బుసుటందద్యాదన్న మాజ్యేన సంయుత
 మ్ । సంవత్సరేప్రవృద్ధేపి ప్రతిమాసంచ మాసికమ్ ॥ ” ఇతిసత్యవ్రతస్మ
 రణాత్త్రయీయోదశ మాసికాని కార్యాణిభవంతి, నతుద్వాదశమాసికాని,
 “ ద్వాదశప్రతిమాసాని ” ఇతిజాతుకర్ణిస్తరణాత్ । “ ॥ శ్లో ॥ మృతేఽహని
 తుకర్తవ్యంప్రణిమాసంచమాసికమ్ । ” ఇతి యాజ్ఞవల్క్యస్త్రరణాన్మృతా
 హస్తోభయైత్ర విద్యమానత్వాత్తన్నిబధనం మాసికం దుష్టేశుద్ధేచకార్య
 మిత్యర్థః । జాబాలిః ॥ శ్లో ॥ నిర్విం నైమిత్తికం చైవ శ్రాద్ధంకుర్యాత్పలి
 ఘ్నుచే । తిథినక్షత్ర వారోక్తం కామ్యం నైవకదాచన ॥ ౧౨ ॥ “ ప్రతిపన్న
 భృతిష్యైకామ్ - కృత్తికాదిభరణ్యస్తమ్ ” ఇతియాజ్ఞవల్క్యేనతీతితక్షత్రో
 క్తమ్, “ సూర్యాదివాసరేష్వేతచ్ఛ్రాద్ధకృల్లభ తేఫలమ్ ” ఇతిబృహస్పతి
 నావారోక్తంచ కామ్యశ్రాద్ధంమలే నకుర్యాత్, “ మృతా హేఽహరహః ”
 ఇతికాష్ఠాజనినోక్తం నిత్యంనైమిత్తికంచ శ్రాద్ధంకుర్యాదిత్యర్థః । మాసి
 కంనైమిత్తికమితివత్కృతే । గభస్తిః ॥ శ్లో ॥ నకుర్యాన్మలమాసేతు కర్మీకర్మ
 కథంచన । ముక్త్యానైమిత్తికంశ్రాద్ధం తద్ధితలైరివకీర్తితమ్ ॥ ౧౩ ॥ ఇతి । నై
 మిత్తికమ్ - ప్రేతశ్రాద్ధాది । యమః ॥ శ్లో ॥ గర్భేవాధుషికే భృత్యేశ్రా
 ద్ధకర్మణిమాసికే । సపిణ్డీకరణశ్రాద్ధే నాధిమాసం వివర్జయేత్ ॥ ౧౪ ॥ “ త్రి
 పక్షేనాత్రిమాసేవా ” ఇతికృత్రిపక్షతృతీయాదిమాసోఽధికశ్చేతాని
 సిద్ధ్యైతమధికమాసం నవర్జయేత్, ఉత్తరమాసస్య చతుర్థాది మాసత్వా
 త్ । ఇదంచ పుంసువనామ్యుత్సవాగమ విషయమ్, అన్యథాపావకాశత్వా

శాస్తిపిండ్యం శుద్ధమాసపవకార్యమ్ । నను జాబాల్యాది వచనం మత్రైశ్రా
 ధకర్తవ్యతా మాత్రపరం నోభయత్ర శ్రాద్ధవిధిపరమ్, అతఃకమేమాసు
 త్రోదాహరణమితి, మైవమ్, మలమాసశబ్దా నిరాకరణద్వారా మాస
 ద్వయశ్రాద్ధవచనోపాద్యులత్వాత్, మైవమ్, తైరేవ శబ్దానుభవాత్,
 మలమాసశ్రాద్ధపరవచనానాం మలమాసవిషయత్వోపపత్తైః । తహిమా
 సద్వయశ్రాద్ధపరత్వేన శ్రాద్ధాంతరే తమదాహరణం కథమితిచేత్తపవప్ర
 స్తవాః । శ్రూయశామత్ర తత్పరో వచనవిషయః । అత్రనుచిచిః ॥ శ్లో ॥
 ప్రతిమాసంసృతాహయ శ్శ్రాద్ధంచప్రతివత్సరమ్ । మాన్వాదోచ యుగా
 దౌచ తస్మా నఉభయత్రచ ॥ * ॥ వృద్ధవసిః ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధియేహనిసం
 స్రాప్తై హ్యధిమాసోభవేద్యది । మాసద్వయేపి కుర్వీత శ్రాద్ధమేవం నను
 వ్యతి ॥ * ॥ వ్యాసః ॥ శ్లో ॥ పష్టిభిర్దినస్తైగ్ధాసః కథితో బాదరాయణైః ।
 ఉత్తరేదేవకార్యాణి పితృకార్యాణిచోభయోః ॥ * ॥ శ్లోకశాతమశ్చ ॥ శ్లో ॥
 ద్వామాసావేకనామానావేకస్మిన్వత్సరేయది । ఉత్తరేదేవకార్యాణి పితృ
 కార్యాణిచోభయోః ॥ * ॥ ఏతేషు శ్రాద్ధపితృకార్య శబ్దామన్వాది శ్రా
 ధపరః, తస్యైవమాసద్వయకార్యగ్ధా నిశ్చయాత్.

అస్యాపవాదమాహ —

మూ — అద్యమాస వృద్ధావాద్యైకోద్దిష్టమాద్యమాసపవ కుర్యాద్వ
 చనాత్.

వ్యా — “ ॥ శ్లో ॥ ఏకశాశ్చైతేషూర్వే యదిమాసోద్విధాభవేత్ ।
 ఏకొద్దిష్టంతు పూర్వత్ర నపరత్రకదాచన ॥ ” ఇతిజాబాలివచనాదిత్యన్తః ।
 పూర్వమాసస్థనిమిత్రాదీన మేకోద్దిష్ట ముత్తరత్ర మాసే నకుర్యాదిత్యన్తః,
 “ ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశేహనిశ్రాద్ధం మరణాత్తువిధీయతే । ” “ అద్యమేకా
 దశేహని ” ఇతిమృతాహదేకాదశాహపవాద్యైకోద్దిష్టవిధానాత్ । మా
 సవృద్ధాపుత్తరమాసికైకాదశాహస్య మృతాహదేకాదశాహత్వా భావా
 న్నపరత్రకుర్యాదిసిద్ధమ్.

ఉక్తాపవాదమన్యత్రాతివిశతి —

మూ — ఏవం తత్తస్మానవృద్ధా త్రైపక్షికమూనానిచ పూర్వత్రైప
 పరత్రనకుర్యాత్.

వా — ద్వితీయమాసవృద్ధౌ త్రైపక్షికం మృతాహృద్విపక్షపవకు
 ర్యాన్నచపరత్రమాసే, అత్రపక్షత్వాత్ । ఏవం వస్త్రమాసవృద్ధాపూనమా
 శ్లాసికంపస్తమాసపవకుర్యాన్నచపరమాసే, తస్యసప్తమాసత్వాత్ । ఏవం
 ద్వాదశమాసవృద్ధౌపూనాబ్ధికం ద్వాదశమాస పవకుర్యాన్నత్రయోదశ
 మాసే । నన్విదశమాసపవన్నమ్, మాసేభవోమాసిక ఇతి సామాన్యతద్ధితా
 న్తత్వేనోనాదేపిమాసికశబ్దవాచ్యత్వాత్, “యాగాదికంమాసికంచ” ఇ
 తిమాసికానాం మాసద్వయిక ర్తవ్యస్త్వవిధానాచోచనానిమాసద్వయేఽపి కా
 ర్యాణి, చేన్నెమ్, “మృతేఽహనితుక ర్తవ్యం ప్రతిమాసంతుమాసికమ్”
 ఇహమృతహనిత మాసికవైచిత్ర్య ప్రతిమాసక ర్తవ్యత్వవిధానాత్, మృ
 తాహస్య మాసద్వయేనన్భవాత్ । నహి త్రైపక్షికమూనంవామృతాహే
 విమితమ్, ద్విత్రిదినేహ్యవ్యప్తద్వాదశమాసేషూనమాసికో నమాశ్లాసి
 కోనాబ్ధికవిధానాత్తత్రైపక్షికానిక ర్తవ్యాని నాన్యత్ర, పరమాసస్యాద్యవ
 స్థద్వాదశమాసత్వాభావాత్ । నను “పప్తిభిర్నివనైః” ఇహపప్తిదినానా
 మేకమాసస్త్వప్రకారాదాద్యాదిమాసస్త్వమేవేతిచేన్న, ఊనానాంపూర్వకా
 ర్యస్వప్రసక్తేద్విత్రిదినివత్వాభానాత్పూర్వమాసస్య । పప్తిదినానా
 మేకమాసత్వకథనం చాతుర్థ్యాస్యానతరేకాక్షరమేవ । తస్మిప్రతిమాసంద్వి
 త్రిదినివత్స్వనన్భవామానాన్యభయత్రకార్యాణీతిచేన్న, పరమాసానా
 మాద్యాదిమాసత్వాభావాత్, “॥ శ్లో ॥ అద్యాదిషుచమాసేషు కుర్యా
 నూనానివైద్విజః ।” ఇత్యాదివచనవిరోధాచ్చ । నవిరోధ అనధికమాసవి
 పయత్వాద్విస్య, మైవిమ్, ఊనానాంపునఃకరణనిషేధాత్ । తథాపాయ
 నీయే, సద్భ్రాహేచ ॥ శ్లో ॥ త్రైపక్షికోనమాశ్లాసికహయ్యానాబ్ధికమథా
 చరేత్ । ఏతేషామేవకాలేతు నపునఃకరణంభవేత్ ॥ అద్యంత్రైపక్షికం
 వైపహయ్యానమాశ్లాసికంవి నా । మాసికానిపునఃకుర్యాన్స్వస్వకాలేయథా
 విధి ॥ * ॥ ఇతి । త్రైపక్షికోనానివిహాయ మాసికాని మాసద్వయేకుర్యా
 దిత్యర్థః । సాపేక్ష్యేఽపకృష్ట త్రైపక్షికో నత్రాథ పునఃకరణ నిషేధపర
 మాద్యమితి వచనమితిచేన్న, అనపకర్షాదేవాద్యస్య పునఃకరణ ప్రసక్త్య
 భావేన తన్నిషేధానుపపత్తే, అకాలకృతాపకృష్ట మాసికానామకృతత్వ
 బుధ్యా పునఃకరణ వైయధ్యాపత్రైశ్చ । తస్మాదాద్యత్రైపక్షిక సహపతితానాం

స్వకాలకృతానామద్యవమానాదీనాం మాసాంతరే పునఃకరణ నిషేధపర
మేవతత్ । త్రైపక్షికౌనేతివచనం త్రైపక్షికౌనాపకర్షణవిషేధపరమితిచే
న్న, “ ॥ శ్లో ॥ ప్రపత్నాదిషు కాలేషు సాపిండ్యైర్వాశ్యకీర్షణాః । అబ్ధా
వశిష్టమాస్యానామపక్ష్యో భవేత్తదా ॥ ” ఇతిమాధవీయవచనేన సాపిండ్యో
త్తర కాలభావి సర్వమాసికాపకర్షణవిధానాత్, షోడశాశాం ద్విరావృత్తి
విధానాచ్చ । నను గోబలీవర్తన్యాయేనోనాది వ్యతిరిక్త మాసికాపకర్షణ
పరం తదితిచేన్న, “ శ్రాద్ధాని షోడశాపాద్య ” ఇతినియమేన షోడశసు
కస్యదిదపి శ్రాద్ధస్యాకరణే సాపిండ్యాసన్ముఖాత్, అన్యూనాతిరేకాథా
త్వాశ్చస్థాని యమస్య । సప్తపింఛనోషోడశ శ్రాద్ధశబ్దసంజ్ఞాపరిఇతి చే
న్న, ఆద్యాదిమాసిక వ్యవహార వదాద్యాది షోడశ శ్రాద్ధమితివ్యవహారా
భావాత్, “ ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశప్రతిమాస్యాని హ్యేద్యషాన్తాసికేతథా ।
త్రైపక్షికాబ్ధికేచేతి శ్రాద్ధాన్యేతాని షోడశ ॥ ” ఇతిక్రమాత్ శ్రాద్ధాని
పరిగణయ్య షోడశేతి నిగమనేన సన్ధ్యాపరత్వావగతే, అన్యథాశ్రాద్ధాని
షోడశేతి ప్రయోగానుపపత్తే, నవశ్రాద్ధవదేతైకత్వాన్నిపి షోడశశ్రాద్ధ
త్వ వ్యవహారప్రసక్తాచ్చ । నహ్యేవం శిష్టాఆచరన్తి వ్యవహరన్తివా । త
స్మాదాద్యశ్రాద్ధవన్తాసద్వయే త్రైపక్షికౌ నానుష్ఠాసం నాన్వైవ, తన్ని
షేధస్య వాచనికత్వాత్, ఇతఃపరం నశఙ్కానచోత్తరమ్ “ యథాకాల
కృతానాంతు నాపక్ష్యో విధీయతే ” ఇతిమాధవీయవచనాచ్చ । తద్వచన
ద్వయ మధిమాసే త్రైపక్షికౌ నశ్రాద్ధ పునఃకరణ నిషేధపరమేవేతినిశ్చే
యతే । సపిండీకరణాత్పాత్రిక్ స్వకాలకృత పునరనుష్ఠాన నిబంధనోపకర్షణో
నాస్తీత్యర్థః । యద్వా, అపకృష్యతేస్తాదన్యత్రైత్యపకర్షణః, స్వకాల
కృతానామూనాదీనామపకర్షణ ఉత్తరత్ర నాస్తీత్యర్థః । మాసవృద్ధౌ మా
సికవన్తాసద్వయే కర్తవ్యస్యప్రసక్తావేకద్విలిదివేదానఇతి విహితస్వస్వ
కాలకృతోనాదిశ్రాద్ధస్యోత్తర మాసే పునఃకరణనిషేధపరమేవ తద్వచన
మితి నిరవద్యోఽయం నిర్ణయః । ఏవం గ్రంథాంతరే వ్యవస్థానాస్థావిష్కృత్యా
నా వచనాదర్శనాద్వాఽనాదరాద్వేత్సలమ్ .

నిష్కృష్టార్థమాహ —

మూ — “ ॥ శ్లో ॥ యాగాదికం మాసికంచ శ్రాద్ధంచాపరపక్షికమ్ ।

మన్వాదికం తైర్థికంచ కుర్యాన్మనద్వయైఽపిచ । " ఇత్యేతావ
దేవమాసద్వయకర్తవ్యం శ్రాద్ధమ్ .

వ్యా — యాగాదికం శ్రాద్ధపఞ్చకం మేవ మాసద్వయే కార్యమితి స్మృతి
మనిజీతమ్, అత్యంతద్వయకార్యం శ్రాద్ధాంతరంకించదపినాస్తీత్యర్థః.

పూర్వమాసే శ్రాద్ధపరాణాం పరమాసే శ్రాద్ధపరాణాంచ వచ
నానాం వ్యవస్థామాహ —

మూ — అతోమలమాసమృతానాం మలమాస ఏవాబ్దికం కుర్యాద
నేయేషాముత్తరత్రైవోభయేషాముభయత్రనకుర్యాత్ .

వ్యా — అత్రభృగుః ॥ శ్లో ॥ మలమాసమృతానాంతు యచ్ఛ్రా
ద్ధం ప్రతివత్సరమ్ । మలమాసేతుతతాకార్యం నానేయేషాంతుకథంచన ॥ * ॥
అనేయేషామ్ - శుద్ధమాసమృతానామ్, మలమాసేనకార్యం కింతు శుద్ధ
మాస ఏవ కార్యమిత్యర్థః । సత్యతపాశ్చ ॥ శ్లో ॥ వషేవర్షేతుయచ్ఛ్రా
ద్ధం మృతాహేతన్మలిష్టుచే । కుర్యాదత్రప్రమీతానామనేయేషాముత్తరత్ర
తు ॥ * ॥ అత్రప్రమీతానామితి కైర్మలమాసే శుద్ధమాసమృతశ్రాద్ధవి
షేధః, మలమాసమృతస్య శుద్ధమాసే శ్రాద్ధవివర్తకస్తుశబ్దః .

ఇదమాహ —

మూ — ఏవం వ్యవస్థాసిద్ధేః .

వ్యా — మలమాసమృతానాం మలమాసఏవాబ్దికం కార్యం శుద్ధమా
సమృతానాం శుద్ధపవ, యాగాదికం శ్రాద్ధపఞ్చకం మాసద్వయే కార్య
మితి వ్యవస్థాసిద్ధేః, శుద్ధమాసమృతానాం కథంచన కేనాపి ప్రకారేణ
మలమాసేనకార్యమితి స్వరసతశ్చబ్దార్థప్రతీతేః, వికౌపర శబ్దార్థగ్రహ
ణాయోగాత్, " అనేయేషాముత్తరత్రతు " ఇతి శుద్ధమాసపవశ్రాద్ధవిధా
నాచ్చ । ప్రాప్తాధానువాదత్వాదస్యవిధిత్వం నసమ్భవతీతి చేన్న, శు
ద్ధమాసమృతస్యాప్రయత్ర కర్తవ్యమిత్యర్థస్య వచనాంతరాప్రాప్తత్వా
ద్భిన్నవిషయత్వాచ్చ నానువాదసమ్భవః । " పితృకార్యాణిచోభయోః "
ఇతిప్రాప్తస్య ప్రతిషేధఇతి సన్తోష్టవ్యమ్ । నను " ॥ శ్లో ॥ వర్షేవర్షేతు
యచ్ఛ్రాద్ధం మాతాపితృర్తుతేఽహని । మాసద్వయేపి కర్తవ్యం వ్యా
ఘ్రిన్యవచనం యథా ॥ " ఇతివచనమస్తీతిచేత్తేవమాగ్రహః, " మల

మాసేనకర్తవ్యమ్” ఇతిపాఠస్య నిర్ణయే నిర్ణితత్వాత్ । “ మాసద్వయేపి
కర్తవ్యమ్ ” ఇతి కాలాదర్శోదాహృతత్వాత్తథా పాఠఇతి చేన్న, ప్రతిపి
ద్ధత్యేన పాఠనిర్ణయాయోగాత్, సత్ప్రతిపక్షత్వేనసిపాదయిషితాథా
సిద్ధేశ్చ । వచనాంతరసంవాదేన పాఠనిర్ణయాత్ప్రతినిర్ణయితేదాయుష్షుని
త ఏహిబ్రూహికిం తద్వచనమ్, “ ॥ శ్లో ॥ ప్రతిమాసం మృతాహేయ
చ్ఛాన్ధ్రం ప్రతివత్సరమ్ । మన్వాదౌచ యుగాదౌచ తన్వాసఉభయశ్ర
చ ॥ ” ఇతిమరీచివచనమితిచేన్న, శుద్ధమాసమృతాబ్దిక విషయత్వాప్ర
తీతే, ప్రతినవత్సరం మన్వాదౌచేత్యన్వయాచ్చ । యద్వా, భృగుస
త్యతపో వచనాభ్యాముక్తవ్యవస్థాయాం మాసద్వయే ప్రత్యాబ్దిక పరమిద
మితిసత్యదిప్తసిద్ధిః, తస్మాన్మాసద్వయేపికర్తవ్యమితి వ్యత్యస్తం పాతాన్త
రముక్తార్థ నిర్వహణాయాగ్రహకృతమేవ, నాన్త్రవేపరీత్యప్రసక్తః, మ
మాసే శుద్ధమాస మృతాబ్దిక నిషేధాత్ । తదుక్తం భృగుసత్యతపోభ్యా
మ్ । కాఢ్యమిశ్చ ॥ శ్లో ॥ అధిమాసేనకర్తవ్యే శ్రాద్ధే సంవత్సరాబ్దికే ।
వర్షావృద్ధ్యభిషేకాదికర్తవ్యమితిచేనతు ॥ * ॥ ఏతేన “ శ్రాన్ధ్రం ప్ర
తివత్సరమ్ ” ఇతిమరీచివచనం ప్రతినవత్సరశ్రాద్ధమాబ్దిక వ్యతిరిక్తమే
వేతిద సువచనమ్ । నను, “ ॥ శ్లో ॥ గర్భే వాధుఃషికేభృత్యే ప్రైతే ని
త్యేనుమాసికే । ఆబ్దికేచతథాశ్రాద్ధే నాధిమాసంవివర్జయేత్ ॥ ” ఇతివచ
నాదధిమాసేపి కార్యమితిచేన్న, పౌర్ణమాసేనపాతాన్తర పఠనే
పిప్రతిపాదయిషితాన్తాసిద్ధిః, “ ॥ శ్లో ॥ గర్భే వాధుఃషికేభృత్యే శ్రా
ద్ధకర్మాణిమాసికే । సపిన్దీకరణశ్రాద్ధేనాధిమాసంవివర్జయేత్ ॥ ” ఇతిహ
పాఠకాలనిర్ణయేపరితః, తస్యవచనస్యమలమాసమృతవిషయత్వాచ్చ ।
హస్తనిర్వాహ్యమనుక్తాకిమర్థమనేక వచనవ్యత్యాసాయాసం కరోషి,
భృగుసత్యతపోవచనాభ్యామేవ నియమావగతో “ యాగాదికం మాసికం
చ ” ఇతివచనమధికమ్ । తస్మాత్ “ ॥ శ్లో ॥ జాతకర్మాణియచ్ఛాన్ధ్రం
వశ్రాన్ధ్రంతథైవచ । ప్రతినవత్సరంశ్రాన్ధ్రం మలమాసేపితత్ స్మరమ్ ॥
ఏకసంక్షేపాయదామాసౌస్యాతాం సంవత్సరేకైవచిత్ । తత్రాద్యేపితృకా
ర్యాణిదేవకార్యాణిచోత్తరే ॥ ” ఇతిసత్యప్రతశాతతపాది వచనంమల
మాసమృతవిషయమేవ । తథా “ ॥ శ్లో ॥ అధిమాసేనకర్తవ్యే శ్రాద్ధేసాం

వత్సరాబ్దికే । మాసేనంవగ్నరేచైవ తిధిద్వైధంయదాభవేత్ । తత్రాత్త
రాతిధిగ్రాహ్యో నపూర్వాతుమలిన్లుచా ॥ ” ఇతికాకుమిగార్థ్యాదివచ
నంశుద్ధమాసమృతవిషయమ్ । “ పితృకార్యాణివోభయోః ” “ మాసద్వ
యేపికుర్వీత ” “ కుర్యాన్మాసద్వయేపిచ ” ఇతివ్యాపాదివచనం యాగాది
కశాశ్రిద్ధపశ్చివవిషయమ్ । “ ॥ శ్లో ॥ మలిన్లుచస్తు యోమాసస్సమాసః
పాపసంజ్ఞితః । ” “ ॥ శ్లో ॥ వర్జితఃపిశ్యదేవాభ్యాంసమాసఃపాపసంజ్ఞితః । ”
“ ॥ శ్లో ॥ సంవత్సరాతిరేకేణ మాసోస్తుమలిన్లుచః । తస్మిన్త్రయో
దశేశాశ్రిద్ధం నకుర్యాదిస్తుసంక్షయే ॥ ” “ ॥ శ్లో ॥ సపిండీకరణాదూర్ధ్వం
యతిగృహ్యేచ్ఛాశ్రిద్ధకంభవేత్ । ఇష్టంవాప్యకపూర్తంవానతకుర్యాన్మ
లిన్లుచే ॥ ” ఇతికాత్యాయనాదివచనం కామ్యశాశ్రిద్ధవిషయమ్ “ ॥ శ్లో ॥
దర్శన్యయినమాత్రాంతం రపినశాశ్రిద్ధివర్జితమ్ । మలిన్లుచంవిజానీయా
న్దహితం సర్వకమేసు ॥ ” “ ॥ శ్లో ॥ సినీవాలీమతిక్రమ్యయదానశ్శా
మతేరః । మలిన్లుచస్సజ్ఞేయో గహితస్సర్వకమేసు ॥ ” ఇతినారదా
దిస్త్యుత్యంతరవచనం దేవ కార్యవిషయం శుభవిషయంచేతివ్యవస్థా .

“ శ్రాద్ధంచాపరపక్షికమ్ ” ఇత్యత్రాపరపక్షికశబ్దస్యనుహాలయవ
రత్వబుద్ధ్యామాసద్వయే నుహాలయముక్తం వైశిష్ట్యదుక్తమిత్యాహ —

మూ — అత్రాపరపక్షికంనఖాత్రయోదశీశ్రాద్ధమితి వ్యాఖ్యాతమ్ .

వ్యా — “ ॥ శ్లో ॥ నఖాత్రయోదశీ శ్రాద్ధంశ్రాద్ధాన్యపిచపోడత ।
కార్యాణి మలమాసేపినిత్యం వైమిత్తికంతథా ॥ ” ఇతికాత్యాయనవచనే
నాపరపక్షికశ్రాద్ధం నఖాత్రయోదశీశ్రాద్ధమితి వివృతమిత్యర్థః .

అతోనుహాలయం మాసద్వయేన కార్యంనిషేధాదిత్యాహ —

మూ — అతోనుహాలయంచ నిషేధాన్నమలమాసేకుర్యాత్ .

వ్యా — అత్రభృగుః ॥ శ్లో ॥ పృథ్విశ్రాద్ధం తథాసోమమగ్న్యభే
యంనుహాలయమ్ । రాజాభిషేకంకామ్యంచ నకుర్యాన్భానులగ్నితే ॥ న
భోవాథనభస్యోవా మలమాసోయదా భవేత్ । సప్తమఃపితృపక్షస్సాన్యద
న్యత్రైవతుపశ్చిమః ॥ * ॥ అన్యత్ర - మలమాసదోషాభావే, “ ॥ శ్లో ॥
అషాఢీమచిక్యత్యా యస్సాన్యత్రపక్షస్తుపశ్చిమః । ” ఇత్యుక్తపశ్చిమః
పక్షపవ నుహాలయేగ్రాహ్యిత్యర్థః । గృహ్యపరిశిష్టే ॥ శ్లో ॥ సోమ

యాగాదికమాణి వశ్యస్థ్యైరయంతథా । మహాలయాష్టకాశ్రాద్ధేను
లమాసేవివర్జయేత్ ॥ * ॥ పితృమహః ॥ శ్లో ॥ మాసః కన్యాగతేభానావ
సకాగ్రన్తా భవేద్యది । దైవం హిత్ర్యం తదాకర్తు తులారేక కర్తురక్ష
యమ్ ॥ * ॥ నకన్యావరపక్షేమలేమహాలయమిత్యర్థః । అతోమాసద్వయే
మహాలయానుస్థానకథనంమహాసాహసమేవ .

శుద్ధమాస మృతస్యాభికిం శుద్ధమాసపవ కార్యమిత్యుక్తంతత్రవ్య
వస్థామాహ —

మూ — త్రయోదశమాసస్య చుష్టత్వేపి ప్రథమాభికింతు మలమాసప
వకుర్యాత్ “ ఆభికింప్రథమంయతస్పృతతుగర్వితమలిముచే”
ఇతిస్మరణాత్ .

వ్యా — చైత్రవైశాఖ జ్యేష్ఠాషాఢ శ్రావణభాద్రపదాశ్వయుజ శా
తీక మార్గశీర్షపుష్యమాఘ ఫాల్గునాశ్చాస్తమాసాః, తేషుదర్శద్వయా
స్తర్భావే మృతాహమారభ్య ద్వాదశదర్శానంతరం యోగ్యతేతిథిసంసం
వత్సరాదిః, తదాదేస్త్రయోదశ మాసస్య, చుష్టత్వే - అధికసంసర్వాన్
స్మృతమాషితత్వేపి, శుద్ధమాసమృతస్యాభికిం ప్రథమం మలమాసపవకు
ర్యాత్, ప్రథమాభికిగ్రహణాద్విత్వీయాద్యాభికిం శుద్ధమాసపవకుర్యాన్న
మలమాసఇత్యర్థః । ఇమమర్థం సమర్థయతితుతబ్దః, శుద్ధమాసంవ్యవచ్ఛిన్న
త్వవధారణమ్ । అబ్జస్యాద్యస్యాతీతత్వేపి వషాస్తస్మృతాహస్యద్విత్వీయ
వత్సరాదితయాయద్యపి ప్రథమాభికిత్వం నసమ్భవతి తథాపిభావిప్రత్యా
బ్ధికాపేక్షయా ప్రథమాభికిమిత్యుక్తిః । ఉక్తార్థసాక్షి త్వేనవృద్ధహారితవచన
ముదాహరణ్యాభికిమితి । లఘుహారితశ్చ ॥ శ్లో ॥ ప్రత్యబ్జింద్వాదశేమా
సికార్యాపిణ్డక్రియాసుతైః । క్వచిత్త్రయోదశేపిస్యాదాద్యంముక్తాతు
వత్సరమ్ ॥ * ॥ త్రయోదశేశుద్ధమాసే ఆద్యాభికింసకుర్యాత్కింతు ద్వా
దశేమలమాసపవకుర్యాదిత్యర్థః । మృతాహస్తోమాసఇతిపక్షే త్రయోదశ
మృతాహస్య ద్వాదశమాసాస్తత్వాత్ “ ద్వాదశేమాసి” ఇత్యుక్తమి
త్యవిరోధః । వ్యాసశ్చ ॥ శ్లో ॥ అసకాగ్రస్తేపి కర్తవ్యమాభికిం మాసి
కంతథా ॥ * ॥ మాధవీయే ॥ శ్లో ॥ అసకాగ్రస్తేనకర్తవ్యం శ్రాద్ధమ
భ్యుదయంతథా । తత్రైవకామ్యంయతగర్వవత్సరాత్ప్రేథమాద్యతే ॥ * ॥

ప్రథమసాంవత్సరికం మలమాసపంచమీర్తవ్యమితి ధర్మః । పంచమీర్తవ్యం ప్రథమమ్ ” ఇతి విశేషణాదేతేన వచనైర్వికారాభిర్యోగం శుద్ధమాసపంచమీర్తవ్యమితి వ్యవస్థాప్తాయామిదాం సుప్తా । చుప్తమాసద్వయే ప్రత్యాభిర్యోగం శార్యమితి వ్యవస్థాపనమాస్థాకృతమితి తత్త్వమ్ । సారమాసపంచమీర్తవ్యం సనగధః, మలమాసదోషాభావాత్ । సంసర్పత్వాద్వ్యవలమ్బనేన విధిని షేధపరవచననిచయస్య చాస్త్రమాసవిషయత్వావగమాత్సకాగ్రవివిరహానకాగ్రవిద్వయయోగాసమ్భవాచ్చ సారే సారావలమ్బినామపి శుభకర్మణాం మహాలయాదిశ్రద్ధానాంచ వచనాన్నిషేధః, ప్రత్యాభిర్యోగనిత్యత్వేన కాలమాత్రేకర్తవ్యత్వవిధానాత్ । తథానుహాభారతే ॥ శ్లో ॥ గాజ్ఞోభిషేకప్రథమశుద్ధకాలమపేక్షతే । ప్రత్యాభిర్యోగతునిత్యత్వాత్కాలమాత్రే సదాభవేత్ ॥ * ॥ గాగ్యః ॥ శ్లో ॥ అధిమాసేవశుక్రస్యగురోరస్తమయేపిచ । నిత్యంనైమిత్తికంశ్రద్ధం కుర్యాత్కాలమ్యంతువర్జయేత్ ॥ * ॥ వ్యాసశ్చ ॥ శ్లో ॥ మాసపక్షతిథిన్వృష్టేయోయస్త్రిన్ద్రియతేహని । ప్రత్యేజ్యంతు తథాభూతం క్షయాహం తస్యతద్విధుః ॥ * ॥ అతోచుప్తమాసేన సారనిబద్ధనప్రత్యాభిర్యోగవిషేధః । నన్వేషువిషయభేదాప్రతీతేనుహాభారతాదివచనం చాస్త్రమాసాభిర్యోగవిషయం చ కింసన్యాత్, నస్యాత్, శుద్ధమాసపంచమీర్తవ్యకర్తవ్యత్వవిధానాత్ “అన్యేషాముత్తరత్రతు” ఇతిసత్యతపస్త్రుతేః । సారేపంచమాససంజ్ఞకమాసద్వయాభావేన తద్వచనం చాస్త్రాభిర్యోగవిషయమితి సుస్పష్టమ్ । తత్సర్వత్వేప్రథమాభిర్యోగవిషయంత్రప్రవక్తవ్యమ్, “కృద్విత్త్రయోదశేపిస్యాదాద్యంముక్త్యాతువత్సరమ్” ఇతిహారీతవచనాత్ । తథావృద్ధవసిష్ఠశ్చ ॥ శ్లో ॥ మాససంవత్సరేచైవ తథిద్వైధం యదాభవేత్ । తత్రోద్దరోద్దమాజ్ఞేయా పూర్వస్యాత్తుమలిష్టుచా ॥ * ॥ భృగుశ్చ ॥ శ్లో ॥ నాన్యేషాంతుకథంచన ॥ * ॥ “అన్యేషాముత్తరత్రతు” ఇత్యాదివచనైశ్చాస్త్రాభిర్యోగస్యాపి నిత్యత్వేనమలమాసకర్తవ్యత్వశక్త్యానిరస్తా.

మూ — చుప్తమాసేమృతస్యమాసదోషేపి క్రియాశుర్యాత్ ।

వాక్ — మాసదోషః - మాసాధిక సంసర్పాంహస్పత్యాదిః । తత్ర మృతస్యప్రాణోద్ధక్రియాశుర్యాదేవ । తథానిత్యతపాః ॥ శ్లో ॥ మలిష్టు

కాహ్వయేమాసేవిపద్యేతయదిద్విజః । తస్మిన్నపిచకర్తవ్యాఃపిణ్డదానో
 దకక్రియాః ॥ * ॥ మాత్యేచ ॥ శ్లో ॥ చన్ద్రసూర్యగ్రహేచైవ మరణే
 పుత్రజన్మని । మలమాసేపిదేయంస్యాన్నిమిన్తంయదిజాయతే ॥ * ॥ హా
 రితశ్చ ॥ శ్లో ॥ అసజాగ్రైవైపికర్తవ్యమాభిక్తం మాసికంతథా । ఏవంస
 పిణ్డనాన్తంచ వత్సరోదఘటాదికమ్ ॥ * ॥ ఆభిక్తమత్రప్రథమాభిక్తమ్ “ఆ
 భిక్తంప్రథమంయత్స్వాంతతుర్వీతమలిన్లుచే” ఇతిస్మృతేః । సపిణ్డనాన్త
 మితిపూర్వమధ్యక్రియాద్వయమేవోచ్యతే । మాసదోషేపిసపిణ్డనస్య క
 ర్తవ్యత్వస్మరణం వత్సరాన్తసాపిణ్డ్యాభిప్రాయమ్, తప్తేవ ముఖ్యత్వా
 త్ । “ముఖ్యేహిసంప్రత్యయః, సంవత్సరాదర్వాక్ సాపిణ్డ్యమావత్రా
 ల్పః” ఇతివిజ్ఞానేశ్వరః । యతస్సంవత్సరేసపిణ్డీకరణమితి స్మృతఘోషః ।
 అతోవత్సరాన్తసాపిణ్డ్యమేవ మాసదోషేపికార్యమ్, నిరవకాశత్వాత్,
 తత్రతదకరణే “ ॥ శ్లో ॥ కృతేపిషోడశశ్రాద్ధే సపిణ్డీకరణంవినా । వత్స
 రాతిక్రమేకుర్యాత్పునశ్శ్రాద్ధానిషోడశ ॥ ” ఇతిపునఃకరణప్రసక్తేః, న
 లేప్రథమాభిక్తవిధానానుపపత్తేః, తత్పరవచనవైయర్థ్యప్రసక్తౌచ్ఛ । న
 ను “ ॥ శ్లో ॥ జాతకర్తాన్త్యకర్తాణి నవశ్రాద్ధానిషోడశ । కార్యాణిగుల
 మాసేపి నిత్యంవైమిత్రికంతథా ॥ ” ఇతివచనాత్సాపిణ్డ్యగుపిద్వాదశాహ
 దౌకార్యమితీచేన్న, “ ॥ శ్లో ॥ సావకాశంతుయతాగ్రహ్యంనకుర్యాన్తాసి
 నూషితే । కుర్యాన్నిరవకాశస్తు నిత్యంవైమిత్రికంతథా ॥ ” ఇతి శ్చజ్ఞేన ని
 త్యాదేరపి నిరవకాశవైవ కార్యత్వనిశ్చయత్ । “సావకాశంహితస్త
 స్తాత్ ” “ప్రతిసంవత్సరశ్రాద్ధం కుఱ్ఱమాసెనవర్ణయేత్ ” “నిత్యానియా
 నికర్తాణి నిమిత్తోద్ధానియానిచ ” “నిత్యంవైమిత్రికంవైవ శ్రాద్ధంకుర్యా
 న్మలిన్లుచే । తిథిసక్షుత్రవారోక్తం కామ్యంవైవకదాచన ” “నకుర్యాన్తల
 మాసేతుకర్తీకర్తకథంచన । ముక్తాన్తేమిత్రికంశ్రాద్ధంతత్తుతత్త్రైవకీర్తి
 తమ్ ॥ ” “గురుభాగ్దవయోర్వైధ్యబాల్యేవావాధాకేపివా । మలమాసే
 పికర్తవ్యాఃక్రియాఃపూర్వాత్పమధ్యమాః ॥ ” ఇతిప్రచేతోజాబాలిగభస్తి
 హారీశాదివచనం తతాగ్రలమృతవిషయం వత్సరాన్తసాపిణ్డ్యవిషయంచేతి
 ద్రష్టవ్యమ్ । కింశ, యస్యకాహానవరం దర్శేపిణ్డపితృయజ్ఞప్రాప్తిస్త
 స్యద్వాదకాహాకార్యమ్, యస్యనామాసిమధ్యేపుంసుకశాదిప్రాప్తంత

దర్శనం చూసదోషిపి సాపిణ్యం కార్యమ్, తదకరణే పితృత్వం ప్రాప్తస్యా
భ్యుదయశాస్త్రోద్దేశ్యత్వానువపత్తైః । అణఃపుంసువనా ద్యన్నప్రాశనా
త్తపవకార్యః, మానసోక్తత్వేనతప్యైవదోషాభావాత్ । తథా౭౭త్రై
యో ॥ శ్లో ॥ మానప్రాక్తేషు కార్యేషు మూఢత్వంజీవశుక్రయోః । అధిమా
సాదిదోషాశ్చ నన్యుః కాలవిధేర్బలాత్ ॥ * ॥ భార్గవః ॥ శ్లో ॥ జాతకర్త
నపుంసూతిం సీమన్తోన్నయనంతథా । మలిన్లుచేపికుర్వీత నిమిత్తంయదిజా
యతే ॥ * ॥ తదేవమ్ “ సపిణ్డీకరణంకృత్వాకుర్యాదభ్యుదయంతతః ” ఇ
త్యభ్యుదయశబ్దఃపుంసువనాది పరపవేతసువ్యక్తమ్ । పతేన “ ॥ శ్లో ॥ శా
ర్థజాతకనామాని యేచసంస్కారసంజ్ఞితాః । మానదోషేపికర్తవ్యాఃకా
న్యంకర్తృవివర్జయేత్ ॥ ” ఇత్యన్తసంస్కారశబ్దాథో వ్యాఖ్యాతః । పవంచ
యద్యప్తస్తమానేపి ప్రేతకార్యవిధిపరంవచనం తత్సర్వం తత్కాలస్మృత
విషయమేవేతద్రప్తవ్యమ్ .

మూ — తథా ప్రారభావశిష్ట సోదకున్భూషోడశశాస్త్రవద్వాస్తసాపి
ణ్డ్యేషు నమానదోషః .

వ్యా — యథా తత్కాలస్మృతస్య దాహాదా నమానదోషశుద్ధమా
పస్మృతస్యాపి సోదకున్భూషా తతైవెత్యర్థః । అయచర్థః — దాహాదిప
త్సగాస్తసాపిణ్డ్యకృత్యంప్రేతసంస్కారః, ప్రేతత్వవిమోచనార్థత్వా
న్ముత్పన్నాశాన్దియావప్రేతాతిశయజనకత్వాచ్చ । తతశ్చ, ఏకోద్దిష్టాస్తం
కృత్వా తత్తత్కాలే మాసిక సోదకున్భూశాస్త్రామృతనపూర్వకం వద్వాస్తే
సపిణ్డీకరణంముఖ్యం తదర్వాగాపతకల్పః । తదర్థం మాసికాపకషణ్శృగౌ
ణః । అతోముఖ్యకల్పం చికింశుః “ ॥ శ్లో ॥ ప్రేతసంస్కార కార్యాణి
యాని శ్రాద్ధానిషోడశ । యథాకాలేతుకార్యాణి నాన్యథా ముచ్యతే త
తః ॥ ” ఇతిహారీతవచనాత్ప్రేతసంస్కార షోడశశ్రాద్ధాని వత్సరాద
ర్వాగ్యదాయథాకాలం కర్తుమిచ్ఛతి తదామాఢ్యాది మానదోషసన్భువే
పి నదోషఇతి; యద్వా, ఏకోద్దిష్టాస్తకృత్యేకృతేఽతీత మాసికసోదకున్భూ
శాస్త్రాని వత్సరాదర్వాగ్యదాకర్తుమిచ్ఛతి తదా, నకాలనియమః - అతీ
తత్వనిబద్ధన కన్యాదిమాస నియమానాత్తి । తథాదాహాది వత్సరాస్తప్రే
తకృత్యవ్యవసంస్కారత్వాత్తదీకరణస్య శాస్త్రాస్తస్యకృతత్వేన ప్రార

ఋత్వాత్పూర్ణభేదస్య నమాసదోషఇతి । తథాదోషపవాద సక్త ॥ హే
 ॥ శ్లో ॥ ప్రారబ్ధం మలమాసాత్పూర్ణకృతార్థమననాపితమ్ । అగతే
 మలమాసేపి తత్కర్తవ్యమసంశయమ్ ॥ * ॥ తత్ప్రేతసంస్కార మాసి
 కాదివిషయమేవ “ ॥ శ్లో ॥ ప్రేతస్య వశ్వరాదర్వాగ్వదాసంస్కారమిచ్ఛ
 తి । నకాల నియమోజ్ఞేయో నమాధ్యం గురుశుక్రయోః ॥ ” ఇతివచనా
 త్ప్రేతిమాసంప్రత్యహం మాసిక సాదకుఃపుయోఃకర్తవ్యత్వవిధానాద్భు
 హుస్త్పతిసిద్ధత్వాద్వత్సరానై యదా సాపిండ్యం కర్తుమిచ్ఛతి తదాప్రథ
 మాబ్ధికవన్నమాసదోషః । తథాహరీతః ॥ శ్లో ॥ అనఙ్కాగ్రైవైపికర్తవ్యమా
 బ్ధికం మాసికం తథా । ఏవం సపిండ్యం చైవ వత్సరీదఘటాదికమ్ ॥ * ॥
 అత్రమలమాసోక్త వర్జ్యావర్జ్య విధేర్వాఢ్యపి తుల్యత్వాన్నచోద్యావకా
 శః , అన్యథా వశ్వరాదర్వాక్కునస్సంస్కారాదా నమాధ్యాది దోషఇతి వ
 చనార్థసతి “ ॥ శ్లో ॥ మలిష్టునాహ్వయేమాసే విపద్యేత యదిద్విజః । త
 ప్ప్రిన్నపిచకతావ్యాః పిండదానోదకక్రియాః ॥ ” “ ॥ శ్లో ॥ మలిష్టుచేపి
 కుర్వీత నిమిత్తం యదిజాయతే । కుర్యాత్తప్రసూమితానాం నాన్యేషాంతు
 కథంచన ॥ ” “ ॥ శ్లో ॥ ప్రారబ్ధం మలమాసాత్పూర్ణకృతార్థేనతుదోష
 కృత్ । ” “ నాతీత పితృమేధస్స్యాత్ ” ఇతివచనజాగిం సముద్రేవిప్ర
 తమేవస్యాత్ । అతోవచనాన్తరాపిరోధేనైవార్థ సమర్థనం న్యాయ్యమ్ । స
 పిండీకరణస్య వషాన్తఇతి విశేషణం నిరర్థకమితచేన్నైవమ్ , మాసదోషే
 ద్వాదశాహస్త్రిపక్షాదా తత్కరణేవచనాభావాత్ । “ ప్రారబ్ధం మలమా
 సాత్పూర్ణ ” ఇతివచనం త్వయైవోదాహృతమితిచేన్న , నిరవకాశవిషయ
 త్వాత్తస్య , “ కుర్యాన్నిరవకాశంతు నిత్యంనైమిత్తికంతథా ” ఇతిశ్లేష్మ
 రణాత్ , కాలాన్తరవిధానాచ్చ । శక్యంహిసాపిండ్యం మాసప్రొక్తశుభస
 మ్భవేషి మాసదోషాత్ప్రొగేవ శుద్ధకాలేకర్తుమ్ , నహ్యేవం వషాన్తైని
 రవకాశత్వాత్ । “ నిత్యంనైమిత్తికంచైవ శ్రాద్ధంకుర్యాత్పలిష్టుచే ” ఇ
 త్యాదివచనం చానేనదత్తొత్తరమ్ , “ విపద్యేతయది ” “ నిమిత్తంయది ” ఇ
 త్యాదిభిస్తత్కాలమృతస్యైవతత్కరణస్తరణాత్ , “ నకుర్యాన్నాసిమాపి
 తే ” ఇతినిషేధాచ్చ । అతోవర్ణాన్తవిశేషణంసాధీయః ।

మూ — నాత్రాతీత ప్రేతకార్యమారభేత

వాక్య — అత్ర - మానదోషే, “ శ్లో : కులిష్టుజప్తుయోమానస్స
మానఃపాపసంజ్ఞితః । వర్జితఃపితృదేవాభ్యాం గహికతస్సర్వకర్మసు ॥ బా
లేవాయదివావృద్ధే శుక్రాచాస్తంగతేగురౌ । మలమాసఇవైతానివర్జయేద్దై
వదర్శనమ్ ॥ గృహప్రవేశగౌదాన స్నాన గ్రామమహూత్సవాః ॥ ” ఇ
త్యాదివచనైర్మలమానస్వేన మాధ్యస్యచగర్హితత్వేనమానదోషాత్ప్రా
గవమృతస్యచక్షుమాసేప్రేతకార్యం నకార్యమిత్యర్థః । తథాస్తృతిసన్న్యా
హే ॥ శ్లో : అధిమాసేహరేసుప్తా మాధ్యేచగురుశుక్రయోః । నాతీతపి
శృమేధస్సన్న్యాం గౌదావరీంవివా ॥ సురాసురగురోర్మౌఢ్యే కృష్ణస్వాపే
హలిష్టుచే । నాతీతపితృమేధస్సన్న్యాత్తతాగ్రేనతు దోషకృత్ ॥ * ॥ కృష్ణ
స్వాపఇతి కన్యామాసవ్యతిరిక్తవిషయమ్, “ కన్యాకుమ్భగతేభానా ” ఇ
తిశృణ్ణగ్రాహికయాత త్రాతీతప్రేతకార్యవిధానాద్విహిత వ్యతిరిక్తవి
షయత్వాచ్చ సర్వత్రప్రతీషేధస్య, తతశ్చ “ శ్లో : మాతాపితౌ
హృతిప్రాప్తా పుత్రేర్దాహాదికర్మచ । ప్రాప్తకాలేతుకర్తవ్యం తిథ్యా
దిర్నతుదోషకృత్ ॥ ” ఇతిప్రాప్తకాలే మానదోషాభావవచనాచ్చ నాతీ
తప్రేతకార్యమితి విరవద్యమ్.

మూ — ప్రారభేతాత్రమానదోషేమృతస్వార్వాక్తిప్రత్యాత్.

వాక్య — అత్ర - అతీతే, త్రిపతాదర్వాత్ప్రేతకార్యారమ్భేనదో
షఇత్యర్థః । స్మృతిసన్న్యాహే ॥ శ్లో : అర్వాక్తిప్రత్యాత్ప్రేతస్య పున
ర్దహనకర్తృణి । నకాలనియమోజ్ఞేయో నమాధ్యం గురుశుక్రయోః ॥ * ॥
త్రిపతాదర్వాగిరినియమాత్తదూర్ధ్వం నాతీతప్రేతకార్యారమ్భఇతిసుస్ప
ష్టమ్ । దశాహతిక్రమేణాతీతప్రేతకార్యనిషేధేప్రాప్తేతదపవాదాయమ
ర్వాక్తిప్రత్యాదితి । ఇదంచమఘమానమృతస్వైవ, “ వివద్యేతయది ” “ ని
మిత్తంయది ” ఇత్యాదిప్రత్యుతేః । అతశ్చుద్ధమానమృతస్య నత్రిపతాదర్వా
న్దుష్టమాసేప్రసక్తిః । కించ, జాతకాదేర్నిత్యత్వేపి మానసోక్తత్వేన మా
నదోషాభావస్స రణైవ్యతితస్య నిషేధఃస్వర్యతే ఋశ్యశృణ్ణే ॥ శ్లో : నా
మకర్మచకాలేష్టిం యథాకాలంసమాచరేత్ । అతిపాతేతుకుర్వీత ప్రశస్తా
మాసిపుణ్యభే ॥ * ॥ ఇతి । ఏవంహికాలవిగ్లయేచ । “ యేచనంపాకరవం
జితాః ” “ జాతకామాన్యకర్మాణి ” ఇత్యాదికంమానదోషేని దాహాదిన

పితృకర్తా త్రప్రత్యుత్తర్యకర్తవ్యతావరం వచనం దక్షమాసమృతః పయమే
వనమర్థిరమిత్యలమ్.

మూ — నైకోద్దిష్టస్యదివసే మాసికానిమృత్యాన్నిషేధాత్ప్రత్యవా
యస్తృతేశ్చ.

వ్యా — అత్రజాబాలిః ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధంకృత్వాతుతస్యైవ పునశ్చా
ద్ధంనతద్ధినే ॥ * ॥ దక్షశ్చ ॥ శ్లో ॥ నైక శ్రాద్ధవ్యయంకుర్యాన్నహనే
హనికస్యచిత్ ॥ * ॥ స్మృతినన్త్రహే ॥ శ్లో ॥ ఏకోద్దిష్టస్యదివసే సపిణ్డీ
కరణంవివా । శ్రాద్ధంకుర్యాత్పితృక్రొధాత్క్షయమాప్నోతిసన్తతిః ॥ * ॥
పాగ్నేరేకాదశాహేసాపిణ్డ్యవిధానాత్తత్ర తతూరణేనదోషః । తస్యాస్య
స్యవాసాపిణ్డ్యంవివాతత్రపోడశ శ్రాద్ధకరణేమంత్యయఃప్రత్యవాయః ।
ఏవంచ “ ॥ శ్లో ॥ ఏకోద్దిష్టంనవశ్రాద్ధం శ్రాద్ధాన్యపిచపోడశ । ఏకస్మిన్
దివసేకుర్యాదేకోద్దిష్టంతునిష్ఫలమ్ ॥ ” ఇతివచనమనాహితాగ్నివిషయమ్ ।
అన్యస్యచ “ ॥ శ్లో ॥ నవమైకాదశశేచేవచూద్యమైకాదశేహని । ” ఇత్యు
భయోస్తత్రవిధానాదుద్దేశ్యేకేపి నదోషః .

సహితతైకాదశాహేపోడశశ్రాద్ధవిధిస్తే ప్రత్యుత్తరపిద్యతే, స్మ
ర్యతేచప్రత్యవాయః కథంతహి ద్వాదశాహే సాపిణ్డ్యపోడశశ్రాద్ధక
రణంతత్రాహ —

మూ — తానిద్వాదశాహే సాపిణ్డ్యే వచనబలాగ్రియన్తే .

వ్యా — అత్రపైతీనసిః ॥ శ్లో ॥ పాత్యాసికాభిక్ శ్రాద్ధే స్యాతాంపూ
ర్వేద్యురేవతే । మాసికానిమృతాహేస్మృద్దివసే ద్వాదశేపివా ॥ * ॥ అ
త్రద్వాదశాహస్య మాసిక కాలత్వస్మరణాత్తత్ర తానికుర్యాత్ । త్రిపత్యా
దాసాపిణ్డ్యే మాసికానిమృతాహ ఇతినియమాత్సాపిణ్డ్యాత్ప్రారేవమాసి
కానికృత్వా తత్రసాపిణ్డ్యంకుర్యాత్ । ద్వాదశాహసాపిణ్డ్యేతుతత్పూర్వం
మృతాహేభావాదేకాదశాహేనిషేధాత్, “ ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధానిషేడశా
పాద్యవిదధీతనపిణ్డతామ్ । ” “ ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధానిషేడశాదత్వానైవకు
ర్యాత్సపిణ్డతామ్ । ” ఇతి మాసికానుష్ఠానపూర్వకమేవ సాపిణ్డ్యవిధానా
చ్చ ద్వాదశాహేతదనుష్ఠానమిత్యవర్తమయోద్యోగయజ్ఞాః .

— కేచిద్ద్వాదశాహేపాదకుష్టుశ్రాద్ధాన్యవక్యమర్వత్తతాన్యైత్యహా—

మూ — నద్వాదశాహసాపిణ్డ్యే సోదకుమ్భశ్రాద్ధాన్యాహత్యద
ద్యాద్విధ్యభావాన్సృక్రిత్యహమాం తద్విధివైయ్యధ్యాపత్యైస్సిక
వద్విరనుష్ఠానే ప్రమాణాభావాచ్చ .

వ్యా — ద్వాదశాహసాపిణ్డ్యే “ || స్తో || సపిణ్డీకరణాత్సార్యం కు
శ్యాశ్చాన్త్రానిషోడశః । ” ఇతివతోనదకుమ్భశ్రాద్ధాని ద్వాదశాహసా
పక్యవ్యకుర్యాదితి వచనం నాస్తీత్యర్థః । వైయ్యధ్యమితి, అన్యయాజ్ఞావ
లంకాః || స్తో || అర్వాకసపిణ్డీకరణం యస్య సంవత్సరాద్భవేత్ । తస్యా
వ్యవస్థం సోదకుమ్భం దద్యాన్సంవత్సరం ద్విజః || * || ఏవంసంవత్సరంప్ర
త్యహం తద్విధానాన్నాహత్య తస్మాదద్యాత్, అన్యథాసంవత్సరమిత్యత్య
స్తసంయోగే విహితద్విధీయావైయ్యధ్యం విధివైయ్యధ్యంచస్యాత్ । “ షోడ
శానాం ద్విగావృత్తిం కుర్యాదిత్యాహగౌతమః । ” ఇతివతోనదకుమ్భశ్రా
ద్ధానాం ద్విరనుష్ఠానే వచనాభావాచ్చ ప్రత్యహమేవకార్యమ్ । సోదకు
మ్భశ్రాద్ధస్య ప్రేతలోకవాసజనిత యుత్పిష్టాశాస్త్యర్థత్వాత్, “ || స్తో ||
ప్రేతణాకేతు వసతిర్నృణాం వచనం ప్రకీర్తితా । యుత్పిష్టప్రత్యహం
తస్య భవేతాం భృగువచనం || ” ఇతివిజ్ఞానేశ్వరే వత్సరం తస్యప్రేతలో
కవాసప్రతిపాదనాచ్చ నావకచణః । నను కథం ప్రేతలోకవాసః? “ || స్తో ||
చతురోనిర్వపేత్పిష్టాన్ పూర్వం తేషు సమాపయేత్ । తతఃప్రభృతివైప్రే
తాపితృసామాన్యమిత్తే || ” ఇతి సాపిణ్డ్యేన పితృత్వప్రాప్తిః । మైవ
మ్, మారణజ్ఞేయేన సంవత్సరం ప్రేతలోక వాసప్సరణాత్, “ || స్తో ||
యస్యసంవత్సరాదర్వాకసపిణ్డీకరణం కృతమ్ । మాసికం సోదకుమ్భంచ
దేయం తస్మాపి వత్సరమ్ || ” ఇతివత్సరం ప్రేతశ్రాద్ధవిధానాత్, ప్రే
తలోక వాసః యుత్పిష్టేద త్తాచ్యర్థ్యం సోదకుమ్భం మాసికంచేత్యవ
గమాత్, “ || స్తో || శ్రాద్ధానిక్రమశీలభ్యా వపిణ్డీకరణకృతే । ప్రేత
భావాద్వినిర్ముక్తస్త్వకర్తృఫలభాగవేత్ || ” ఇతితత్తతాకలకృత షోడ
శాది శ్రాద్ధలాభానంతరమేవ ప్రేతత్వవిమోచనావధృతేః, “ || స్తో || వ
త్సరాంతే తతఃప్రేతాపితృత్వముపవద్యతే । ” ఇతిబొధాయనేన వత్సరా
ంతవ పితృత్వప్రాప్తి ప్రతిపాదనాచ్చ కృతేపి సాపిణ్డ్యే వత్సరాంతవ
ప్రేతత్వవిమోచనమితి ధర్మశాస్త్రతత్వమ్ । సాపిణ్డ్యేన పితృత్వప్రా

ప్రియదనం వత్సరాస్త్ర సాపిణ్డ్యవిషయంచేతి నిర్విచాదః । ద్వాదశాహాది సా
పిణ్డ్యవిషయంచేద్వపుణ్డ్యసంక్షావదౌదన పాకవద్యావ్యర్థాభిప్రాయమ్ । అ
తోయథా యాగాదికం కృతం కాలాంతరభావి ఫలపాదనం తథాఽత్రాపి
ద్వాదశాహాదౌ కృతం సాపిణ్డ్యం వత్సరాస్త్రప్రేతత్వవిమోచనపాదనం భ
వతీతతత్వస్థితిః ॥ ౧౧ ॥ ప్రేతసంపాదన కార్యాణియాని శ్రాద్ధానిషోడశ
యథాకాలంతు కార్యాణి నాన్యథాముచ్యతేతతః ॥ ” ఇతి హారీతవచనమా
లోచ్య త్యజ్యతాం భ్రమభివృద్ధిమ్ । అతస్సర్వస్మతీనామవిరోధః । లోకే
ద్వాదశాహే సముచ్చిత్య సోదకుమ్భశ్రాద్ధకరణే కింమూలమ్ ? భ్రాన్తిః ।
సాతువత్సరాస్త్ర సాపిణ్డ్య తతః ప్రాగేవ సోదకుమ్భశ్రాద్ధకరణమేవ । యు
త్తృష్ణాప్రేతలోకవాసిన ఏవేత్యభిప్రాయేణ యస్యతస్యేత్యేకవచనప్ర
యోగస్సాధుః । పితృదిసహితస్యైవోద్దేశ్యత్వాన్నపార్వణత్వభిధానః । ఏ
వం ద్వాదశాహే సాపిణ్డ్యపి వత్సరాస్త్రశుచిత్వస్మరణాన్విత్రోర్మతాజ్ఞై
పుత్రునకర్తానర్హేవ । తథాచేవలః ॥ ౧౧ ॥ పితరౌప్రమితౌయస్య దేహస్త
స్యాశుచిర్భవేత్ । నదైవం నాపి పిత్ర్యం చ యావత్సృజ్యో నవత్సరః ॥ * ॥
ఇదం వచనం పిత్రోర్మతాజ్ఞేమృతానామనేయేహం వత్సరాస్త్ర సపిణ్డీకరణ
పరమ్ । అతోఽనేయేహం నద్వాదశాహాదౌ సాపిణ్డ్యమ్ । తద్వత్పిత్రోర్మ
తాజ్ఞే నాగ్నాధానాదికమనుష్ఠేయమ్ , తదప్రాయశాచేవలః ॥ ౧౧ ॥ స్నా
నంచైవ మహాదానం స్వాధ్యాయశ్చాగ్నితర్పణమ్ । ప్రథమేఽజ్ఞేనకర్త
వ్యం మహాగురునిపాతనే ॥ * ॥ స్నానమ్ - సమావర్తనమ్ , మహాదానం
ప్రసద్ధమ్ । స్వాధ్యాయః - ఉపనయనముపాకర్తృవా , అగ్నితర్పణమ్ - అ
గ్నాధానమ్ , ఇదం సంవత్సరాస్త్ర సపిణ్డీకరణ విషయమితిచేత్తథాఽత్ర
విశేషప్రతీతే , అప్రతీతార్థకల్పనేఽతిప్రసక్తాద్వచనాంతరాభావాచ్చ ।
“ సపిణ్డీకరణం కృత్వా కుర్యాదభ్యుదయం తతః ” ఇతివచనాత్కాలే త
స్మిన్పుత్రునకర్తృభ్యోఇతిచేన్న , వత్సరాస్త్రమశుచిత్వస్మరణాద్వత్సరగ
హణ వైయ్యర్థ్యావచ్చ । సపిణ్డీకరణాకరణయోరేవ విధివిషేష ప్రయోజక
త్వాన్నిషేధస్య కణ్ఠోక్తత్వేనాగ్నాధానాది వ్యతిరిక్తమాసప్రాక్త నిరవ
కాశావశ్యకార్యపుంసువనాది విషయమేవ శుభకార్యపరం వచనభావమ్ ।
తథాప్రతిసజ్జిహే ॥ ౧౧ ॥ గర్భాదిప్రాశనానాని శ్రాద్ధకాలం నల

ప్రియేత్ || * || ఇతి । యుశ్యశృణ్వశ్చ । స్తో || వామకర్షణ శాతేష్టియ
 తా కాలం సమావరేత్ || * || ఆత్రేయేచ । స్తో || మాసప్రాత్రైషుకార్యే
 షు మూఢత్వంజీవశుక్రయోః । అధిమాసాదిదోషాశ్చ నస్యః కాలవిధేర్బు
 లాత్ || * || శబ్దశ్చ || స్తో || సావకాశంతు యతాకమ్యం నకుర్యాన్తా
 సిమాపితే । కుర్యాన్నిరవకాశంతు నిత్యంనైమిత్తికంతథా || * || అతః
 పుంసువనాదీనామేవ మాసప్రాత్రత్యాన్నిరవకాశత్వాదేవ మాసదోషేపి
 పథానాచ్చ తదర్థమేవ సపిండీకరణం మాసి కాపకమశ్చ । తదుక్తమ్
 || స్తో || ప్రేతశ్రాద్ధానిశిష్టాని సపిండీకరణంతథా । అవకృత్యాపికురీతిక
 ర్తానాన్నిముఖేద్విజః || * || ఇత్యగ్న్యథా వాదీనాం మాసదోషేనిషేధా
 త్సావకాశత్వాచ్చ “ప్రథమేజ్జనకర్తవ్యమ్” ఇతినిషిద్ధమగ్న్యథానా
 దికంపిత్రాన్ముతాబ్జేనకర్తవ్యమితశాస్త్రీయఃపన్థాః ।

మూ — శక్తివిషయద్వాదశాహప్రభృత్యా సంవత్సరాస్పృత్యహ
 మేకంత్రిపురుషోద్దేశేనాదైవ మధర్మకంసదక్షిణం సహజ్బువిధివా
 సోదమమ్భుశ్రాద్ధందద్యాస్పృతమాసంవా దర్కాదావామాసి
 కాహాన్యదిసేతీతసోదమమ్భు శ్రాద్ధాన్యాహత్యదద్యాత్పృ
 క్సపిండీకరణాదేకోద్దిప్తవత్ ।

వ్యా — అత్రస్లోకకౌతమః || స్తో || అదైవం పార్వణంశ్రాద్ధంసోద
 మమ్భుమధర్మకమ్ । కుర్యాత్పృత్యాభిక్తశ్రాద్ధాన్సహజ్బువిధినాన్వహ
 మ్ || * || సహజేవేతి, “ || స్తో || ఆవాహనాగ్నీకరణం స్వధా నితయ
 నం తథా । పికిరం పిండదానంచ సహజేవే వశ్యవర్జయేత్ || ” ఇత్యుక్తప్ర
 శాతేజెత్యర్థః । అధర్మకమితి, “ || స్తో || పునరోజ్జనమథ్వానం తామ్బు
 లు దన్తధావనమ్ || ” ఇత్యుక్తనియమరహితమిత్యర్థః । శ్రీధరీయే || స్తో ||
 ద్వాదశాహప్రభృత్యస్య తృప్తయేచాన్నసంయుతమ్ । దద్యాదహరహః
 కుమ్భం జలపూర్ణంతు వత్సరమ్ || * || ప్రతిమాసం వేతీ, “ తన్తచుత్తర
 సాతన్త్ర్యాదనుష్ఠేయం ప్రచక్షతే ” ఇత్యుక్తన్యాయతౌల్యాదిత్యర్థః ।
 మాసి కాహాన్యదినఇతి, “ || స్తో || నైకశ్రాద్ధవ్యయం కుర్యాత్సమానేఽ
 హనికన్యదిత్ । ” ఇతినిషేధాదిత్యర్థః । దర్కాదావేతి, “ || స్తో || అమా
 వాసాన్యకాన్యధిః కృణ్వత్సైవైవనద్యయమ్ । ” ఇతి సామాన్యేన శ్రా

ద్ధకాలవిధానాదిత్యర్థః । స్రాగితి , మాసికవత్స పిణ్డీకరణాదర్వాగేకోద్దిప్త త్వమర్థసిద్ధమిత్యర్థః “ ॥ శ్లో ॥ సపిణ్డీకరణాదర్వాగేకోద్దిప్తం విధీయతే । కృతే సపిణ్డీకరణే పార్వణంతు విధీయతే ॥ ” ఇతిసామాన్యేనప్రకృతేః । కి ఇచ్చి , “ అర్వాకసపిణ్డీకరణం యస్య ” ఇతివచనాత్తమాధ్యమేవ సోదకు మ్భుశ్రాద్ధమితి నభ్రమితవ్యమ్ , అసాపిణ్డ్యేన యుత్తృష్టాశాస్త్ర్యభావాత్త చాప్రత్యర్థసోదకుమ్భు శ్రాద్ధకరణ భ్రమనిరాసాత్ । ద్వాదశాహ ప్ర భృతి విధానాద్ద్వాదశాహే సాపిణ్డ్యమప్రీతచేత్తతఃకిమ్ ? “ యస్య సంవ త్సరాత్ ” ఇతివచనాత్తత్సరమేవ తత్సరణం ప్రతీయతఇతిచేన్న , పక్ష మాసే సాపిణ్డ్యే సోదకుమ్భుశ్రాద్ధానామథావైశసప్రసక్తేః , ఎనిరొస్త సాపిణ్డ్యే స్వయాపేణ లోపప్రసక్తాచ్చ । అతోద్వాదశాహాదా కృతేఽప్య కృతేపివా సాపిణ్డ్యే యుత్తృష్టాశాస్త్ర్యర్థం వగ్నరం ప్రత్యహం సోదకు మ్భుశ్రాద్ధం కర్తవ్యమేవేతిసిద్ధమ్ .

వద్వై ప్రేతలోకవాసం యుత్తృష్టేచ విహాయ స్వకర్మఫలంస్రా ప్రస్య సాంవత్సరికాహే సోదకుమ్భుశ్రాద్ధదానం నిర్ధక్తం యుత్తృష్టాపిర హాద్వత్సరాతీతత్వాచ్చేత్యాహ —

మూ — నసాంవత్సరికాహే తానిదద్యాత్కాలాలతత్వాత్ , “ ॥ శ్లో ॥ అకాలేచేత్కృతంకర్మ కాలంప్రాప్య పునఃక్రియా । కాలాతీతం తు యత్కూర్యాదకృతం తద్వినిర్దిశేత్ ॥ ” ఇతి కాశ్యానినః .

వ్యా — సంవత్సరమేవ సోదకుమ్భు శ్రాద్ధవిధానాద్వగ్నరస్యాతీత త్వాత్సాంవత్సరికాహస్య ద్వితీయవత్సరాదిత్వాత్తత్ర సోదకుమ్భుశ్రాద్ధ దానం నిష్ప్రియోజనమిత్యర్థః .

ఇతి సప్తమఃఖండః

ఏకోద్దిప్తవ్యవస్థామాహ —

మూ — సర్వవర్ణానామ్మతాహాదేకాదశేఽహ్ని మధ్యాహ్న ఏకో ద్దిప్తం కుర్యాత్సాగ్నే సంసారాహాదేకాదశాహే త్ర్యహగర్భ శ్చేతతుర్థేఽహ్నికోద్దిప్తం పశ్చిమే సాపిణ్డ్యమేకాహతర్పణేద్వి తీయేఽహ్నికోద్దిప్తం తృతీయే సాపిణ్డ్యం దశాహాత్తరనేకేహ

మరణే తత్తత్పుతాహదేశాదశాహే ణిభిభేదపిసజ్జాతానుస్మత్యః
పత్న్యాభరైః కాదశాహ ద్వాదశాహయోరేవ సహశ్రాధం
కుర్యాత్.

వ్యా — అగ్రవైతీనసిః ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశేఽహ్ని యచ్ఛాశ్రీధం త
త్సామాన్యముదాహృతమ్ । శతుష్టామపివష్టానాం సూతకంతు పృథక్పృ
థక్ ॥ * ॥ పృథ్వీస్తరే ॥ శ్లో ॥ ఏకముద్దిశ్యయచ్ఛాశ్రీధం దేవహీనం విధియ
తే । ఏకోద్దిష్టంతుతతోఽగ్రీ క్తం సుభ్యాహ్నిసంసృక్రీర్తితమ్ ॥ * ॥ యా
జ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో ॥ ఆద్యమేకాదశేఽహని ॥ * ॥ ఇతి । బృహస్పతిః ॥ శ్లో ॥
ఏకాదశేఽహ్నిక ర్తివ్యమేకోద్దిష్టంతథాద్విజైః ॥ * ॥ వ్యాసః ॥ శ్లో ॥ ఏ
కాదశేఽహ్నిసం ప్రాప్తే శాశ్రీధం దద్యాద్యథావిధి । కృతమేవాత్రవా
గాది ణిభానినిత్యైరై ॥ ఏకాదశేఽహని శాశ్రీధం కుర్యాదేవావిచార
యః ॥ * ॥ అత్రాహి శాశ్రీర్విశేషాతుకర్ణివోక్తః ॥ శ్లో ॥ ఉద్ధ్వం
ప్రిపత్యాద్యచ్ఛాశ్రీధం సుతేహస్యేవకీర్తితమ్ । అదస్తుకారయేద్దాహా
హితాగ్నేర్ద్విజన్యః ॥ * ॥ ప్రిపత్యాదర్వాగ్యతేప్రితకర్ష తద్దాహదివ
సమారభ్యాహితాగ్నేర్కార్యమ్, ప్రిపత్యాదూర్ధ్వం యచ్ఛాశ్రీధం తన్న
రణదివసపవ కుర్యాదిత్యధః । అతోదశాహకృత్యమేకోద్దిష్టమూన మాసికం
ద్వితీయమాసికంచ గాహదిసపవకుర్యాత్ । త్రయహశౌచినాం త్రయహత
ర్పణం పూర్వమేవోక్తమ్, తగ్రశాశ్రీధకాలనియనుమాహ త్రయహేతి । వి
జ్ఞానస్వరే త్రయహశౌచినాం పారస్పరేణ విశేషఉక్తః ॥ శ్లో ॥ అనపిణ్డో
యదిదహేద్ద్వితీయేత్వస్థిసంభవయః । తృతీయేయాదకం దత్వా చతుర్థశా
శ్రీధమాచరేత్ ॥ * ॥ అఖిన్దాదశేః ॥ శ్లో ॥ ప్రథమేదివసేదేయాస్త్రయఃపి
ణ్డాస్సమాపితైః । ద్వితీయే చతురౌదద్యాదస్థిసంభవయనం తతః ॥ త్రీంస్తు
దద్యాద్ద్రితీయేఽహ్ని వస్త్రాదియాలనం తతః । ఏకోద్దిష్టంచకర్తవ్యంత్రా
ధోర్న తతఃపరమ్ ॥ * ॥ ఇతి । “ ఏకోద్దిష్టం చతుర్థేఽహ్నిసపిణ్డీంపశ్చమే
దినే । ” ఇతిపాతాంతరమ్ । పృథ్వీస్తరే ॥ శ్లో ॥ అనపిణ్డోయదిదహేద్ద్వి
తీయేత్వస్థిసంభవయః । ఏకోద్దిష్టం తృతీయేఽహ్ని మరణాత్తు విధియతే ॥ * ॥
అగ్రవిశేషమాహ ఏకాహేతి । గార్గ్యః ॥ శ్లో ॥ వద్వాతీతే పునర్దాహ
త్వేకాహత్విగ్రహర్యయేత్ । శాశ్రీధం ద్వితీయేదివస తృతీయేఽహ్నిసపి

జ్ఞానమ్ || * || స్మృత్యంతరే || శ్లో || మృతానామేకవంశ్యానామేకాయదివ
దాహకః | ఏకస్మిన్ దివసే కుర్యాదేకతన్త్రేణ కారియేత్ | అతీతే బ్రహ్మ
సంసారప కాహంతి బ్రహ్మమర్పయేత్ | ఏకాద్విష్టం ద్వితీయే హి తృతీయే
హి సపిండవమ్ || * || స్మృత్యంతరే || శ్లో || పిరిప్రాపితే ప్రేతే పుత్రః
కుర్యాత్క్రియాదికమ్ | సంవత్సరేవ్యతీతేపి దశరాత్రం యథావిధి || * ||
నారదః || శ్లో || అన్తర్దశాహేత్యర్తుః పునః ప్రేతస్య సంసకాః | తస్మా
చ్ఛుద్ధిపూర్వశేషాదేకాద్విష్టం యథోదితమ్ || * || “ ఆద్యమేకాదశే
హని ” ఇత్యుక్తమిత్యర్థః | సన్ధితమరణే నుమరణే చ భక్త్యా సహైవైకో
ద్విష్టం సాపిండ్యంచ కుర్యాత్కృతతథిభేదేపి | స్మృత్యర్థసారే || శ్లో || పరే
మృగనుయానేతు మరణాహంక్రమేణతు | దహనాది సపిండ్యంతం సహకు
ర్యాద్యథావిధి || పూర్వేష్యగావ్యపరేష్యగావ్య భక్తారం యానుగచ్ఛతి |
తస్యాపతిదినేశ్రాద్ధం మృతాహస్తు యథావిధి || * || కాన్దాకాదనిః || శ్లో ||
పిత్రురుపరమేపుత్రక్రియాం కుర్యాన్వయోరపి | అనువృత్తౌ చ నాన్వే
షాం సన్ధితమరణేపి చ || * || అనువృత్తిః - అనుమరణమ్ | తస్మిన్ సన్ధిత
మృతౌ దాహాది సపిండీకరణాంతం పిత్రం పుత్రస్సహేవ కుర్యాన్నాన్వయ
త్రనాన్వయసహవేత్యర్థః .

మూ — అశ్రానేకాశౌచయాగపద్యేపి తన్త్రతర్కనిశుద్ధిప్రకారాదే
కోద్విష్టాంతం కుర్యాత్ .

వ్యా — అత్ర శ్రాద్ధః || శ్లో || ఆద్యప్రాప్తమశుద్ధోపి కుర్యాదేకాదశే
హని | కర్తుస్తాత్కాలికీశుద్ధిరశుద్ధిపునరేవసః || * || లోకాక్షిః || శ్లో ||
నవశ్రాద్ధమశుద్ధోపి కుర్యాదేకాదశేహని | కర్తుస్తాత్కాలికీశుద్ధిః పూ
ర్యాశౌచేనశుద్ధతీ || * || ఏకాద్విష్టాంతమిత్యర్థాన్ని సాపిండ్యనాశౌచేకు
ర్యాత్కాలాంతరసద్భావేన సావకాశత్వాచ్చ, ఆద్యశ్రాద్ధం నవశ్రా
ద్ధమితిహిష్కర్యతే, నహి సాపిండ్యమశుద్ధోపి కుర్యాదితివచనమస్తి .

మూ — కథంచిదేకాదశేహి విప్రాభావే ప్రేతాయపిండ్యమేకం చ
త్వాశ్వశ్రాద్ధం కుర్యాదామశ్రాద్ధం తూల్యమంవా, తూల
మమాత్రేణ శ్రాద్ధసద్ధిర్నస్యాత్ | “ || శ్లో || త్రాక్షణంభో
జయేదాద్యే తూల్యతవ్యమనలేపివా | పునశ్చభోజయేద్విప్రంబిన్

రావృత్తిర్భవేదితి || " ఊహామకరణేపి పునశ్చాన్త్యకరణపుర
ణాత్ , " మాససంవత్సరాద్యతే " ఇతిమాసికాబ్దికయోరామ
శాన్త్యనిషేధాచ్చావశ్యమేకంభోజయేత్ .

వ్యా — కథంచిత్ - పాత్రాలాభేదేశభ్రంశాదివిఘ్నాపి । శ్రీధరీ
యే । స్తో । ఏకాద్విష్టేతుసమాప్తిప్రవిప్రభావాద్ధతేసతి । పిండమెకం
ప్రదాతవ్యమాశౌచంచాప్రదానతః । * । " స్తో । శాన్త్యవిఘ్నాద్వి
జాతినామామశాన్త్యంప్రకీర్తితమ్ । అమావాస్యాదిదియతమాససంవత్స
రాద్యతే । " ఇతి హరీతః " బ్రాహ్మణంభోజయేత్ " ఇతి గౌలవచనమ్ .

తదకరణేపునఃకరణమాహ —

మూ — ఏవమప్యేకోద్విష్టాకరణే పునఃపిష్టోదకశ్రాద్ధానికుర్యాదన
స్థిసంభవ్యే పునర్దాహంచకుర్యాత్ .

వ్యా — ఇదంసూత్రం ప్రాగేవవ్యాకృతమ్ .

వృషోత్సర్గమాహ —

మూ — అత్రేకాదశాహే ప్రాకనిషిడ్డీకరణాద్వా వృషోత్సర్గంకు
ర్యాత్ " || స్తో || ఏకాదశాహేషాన్త్యాసే త్రిపక్షేఽభ్యతతైవచ ।
వృషోత్సర్గంతుకుర్వీత పరస్తామక్తకాలకే " .

వ్యా — విజ్ఞానేశ్వరే || స్తో || ఏకాదశేఽహ్ని సమాప్తిప్రేయస్య
నోత్సృజ్యతేవృషః । పిశాచత్వంస్థిరంతస్య దత్తైశ్చాన్త్యకరణేపి || * || క
థంచిత్రత్రాసమ్భవేసపిడ్డీకరణాత్ప్రాగేవ త్రిపక్షాకౌవాకుర్యాత్ .

అత్రనమాసదోష ఇత్యాహ —

మూ — నాత్రమాధ్యాదిమాసదోషః .

వ్యా — స్మృత్యర్థసారే || స్తో || ఏకాదశాహేదన్యత్రప్రాక్తకాలేషు
యత్నతః । వృషోత్సర్గతదాశుక్రబాల్యమాశ్చ్యంనదోషకృత్ || * || ఇతి ।
వృషోత్సర్జనస్య ప్రేతసంసారత్యావృత్త్యాదిదోషస్తరణాభావాన్ప్రేత
తత్సమావార్థకం ప్రేతస్యవత్సరాదర్వాగితి వచనంబ్రజ్జవ్యమ్ .

మూ — పతిపుత్రవత్యావృషోత్సర్గనిషేధః కేవల వృషోత్సర్గే గోసాహి
త్యేనదోషోఽన్యశ్చేచ్ఛాన్త్యకరణాసమ్మమూత్రముత్సృజేత్ .

వ్యా — " || స్తో || పతిపుత్రవతీనానీ బ్రుయితేభర్తరగ్రతః । వృ

ఘంనేవోత్సృజేత్సుత్రో యావత్స్వపితృజీవనమ్ ॥ " ఇత్యయం నిషేధో
గోసాహిత్యేనాస్తీత్యర్థః । తథాజాబాలిః ॥ శ్లో ॥ పతివ్రతాసుశీలాచపు
త్రిణీసుభగామృతా । నోత్సృజేద్వృషమేకంతు సహగామత్సృజేద్వృ
షమ్ ॥ పుత్రాదన్యోయదాతస్యా శ్చాస్త్రిధకర్తృభవేద్యది । సచవైవృష
ముత్సృజ్యపశ్చాచ్ఛాస్త్రిధంసమాచరేత్ ॥ కించ ॥ అపుత్రాతయదానారీ
మ్రుయితేభర్తరగ్రతః । వృషోత్సగోనకర్తవ్య ఏకాశాద్దీయతేతదా ॥ పి
తురూర్ధ్వవిధింసమ్యక్కర్త్వా మాతుశ్చ పుత్రకః । వృషముత్సృజ్యపశ్చా
ద్ధిపిత్రాసహ సపిణ్డనమ్ ॥ * ॥ ఇత్యాదిరద్రుప్తవ్యమ్ .

ప్రయోగమాహ —

మూ — అముకగోత్రస్యాముకశర్మణఃప్రేతస్యావ్యవృషోత్సర్జనంకరి
మ్యామీతసజుల్ప్య పృషంస్నాప్యాలజుల్పత్య " యస్యదేవస్యయో
భక్తస్తస్యచిహ్నంసమాలిఖేత్ " ఇతిహేమాద్వైనియమాల్వేష్ట
ప్తదేవతాచిహ్నం పశ్చిమేదక్షిణపాదమూలేఽగ్నితప్తైనాయసేన
విలిఖ్య " పితృజ్ఞరూపః " " తన్నస్తురీపమ్ " ఇతిదాస్వానున్త్రాదక్షి
ణైకణైఃజపిత్వా " ఏతంయువానమ్ " ఇతిగోషువిస్మజేత్, ఏ
తావదేవాపస్తంబినాముక్తం బౌధాయనే విస్తరః .

వ్యా — అత్రసూత్రమ్ ॥ వా ॥ వృషభేగోషుజీణేయూనకర్మనూ
జపేత్ " పితృజ్ఞరూపః - తన్నస్తురీపమ్ " ఇత్యేతాభ్యానున్త్రైనంగోషువిస్మ
జేత్ " ఏతంయువానమ్ " ఇతి ॥ * ॥ ఇతి । అత్రకాత్యాయనః ॥ శ్లో ॥
యస్యయావత్స్వసూత్రోక్తంస్వల్పం వాయదివాబహు । తస్యతావతి
శాస్త్రాన్తేకృతే సర్వంకృతంభవేత్ ॥ * ॥ బౌధాయనః ॥ వా ॥ అథ
వృషోత్సర్జనం తచ్చద్వివిధం కామ్యంవైమిత్తికంచేతి వైమిత్తికమేకాదశేఽ
హ్నికృతంకామ్యం కార్తిక్యాంవైశాఖ్యాం గ్రహణేసజుగ్రమేచ ॥ * ॥
ఇత్యారభ్యబౌధాయనే విస్తరేణోక్తఇత్యర్థః .

మూ — అత్రప్రేతవృషోత్సర్గే నవృద్ధిశ్రాద్ధమేకోద్దిష్టవిధినా సదక్షి
ణంయథాశక్తివిస్మాభోజయేత్ .

వ్యా — అత్రగార్గ్యః ॥ శ్లో ॥ నప్రతార్థవృషోత్సర్గే వృద్ధిశ్రాద్ధం
విధీయతే । ఏకోద్దిష్టవిధానేన స్వశక్త్యాభోజయేద్విజా ॥ * ॥ శబ్దశ్చ

॥ స్తో ॥ స్వర్గాధ్యక్షువృషోత్సర్గే నాదీముఖవిధానతః । ప్రేతాధ్యక్షువృ
షోత్సర్గపక్షాద్విజయవిధానతః ॥ బ్రాహ్మణాభోజయిత్వాతు శక్త్యైదద్యా
చ్చదక్షిణామ్ ॥ * ॥ .

మూ — అత్రనీలవృషోత్సర్గోవిశిష్యతే “ ॥ స్తో ॥ లోహితోయస్తువ
ణోనముఖేపృష్ఠేచపాణ్డరః । శ్వేతఃఖురవిషాణాభ్యాం సవృషానీ
లఉచ్యతే “ .

వ్యా — ఇదం హేనూర్నివచనమ్ .

ఏకోద్దిష్టప్రయోగమాహ —

మూ — ప్రాతఃకృతవృషోత్సర్గౌ నుభ్యాహేషై ప్రాణానాయమ్య
ప్రాచీనావీణ్యముష్టే కాదశేహన్యాద్యైకోద్దిష్ట శ్రాద్ధం కరిష్య
ఇతి సజగల్భ్య దర్భంప్రదాయ దక్షిణహస్తమాదాయ స్రత్యజ్ఞు
ఖంవిప్రనుముష్య ప్రేతస్యాద్యైకోద్దిష్టశ్రాద్ధే ప్రేతాధ్యక్ష భవ
తాక్షణికర్తవ్యఇతి నినున్త్ర్య ఓంతథేతుకై ప్రాప్నోతుభవా
నిత్యానున్త్ర్య ప్రాప్నువానీతి ప్రతిశ్రుతే సదర్భేనతిలేవృత్తైకు
జ్ఞే విప్రపాదయోరముకగోత్రాముకశర్కన్మేత ఇదంతేపాద్యమి
తిపాద్యందత్వాఽముకగోత్రేఽముకనామ్నిప్రేతే, ఇతిస్త్రీయా
ఆదిత్యాభిముఖానక్తాష్ట్యింప్రత్యూహ్యాజాన్వోర్వాచమ్యాచమయ్య
కృసరతామూర్ఖలానిదత్వాఽభ్యజ్య సూచయిత్వా సూతోఽధ్వ
పుత్రంధారయిత్వాస్వయంధృత్వా “ యత్రకవ్చ ” ఇతివిధినా
లోకికాగ్నిముపసమాధాయ దక్షిణాగ్రేర్దధైర్ధగ్నిం పరిస్తీర్యా
గ్నైర్దక్షిణతోదక్షిణాగ్రాదర్భానంస్తీర్య తేష్వేకైకశబ్దేచ
మృరంమేక్షణమాచుమ్బరీందర్వమాజ్యస్థాలీం పోక్షణీపాత్రం
పునర్దర్పింసపవిత్రమర్ఘ్యపాత్రం హవిరుద్ధరణీం తిలాన్సితతా
మధుగన్ధపుష్పాణిచ ప్రయజ్ఞైకేన పవిత్రేణప్రాక్షణీంసంస్కృ
తోఽత్రనానిపాత్రాణిపోక్ష్యహవిరానీయనిధాయ దక్షిణతోఽ
గ్నారాన్నిరూహ్య యథాపూర్వమాజ్యసంస్కారే హవిషసహవ
ర్యగ్నికృత్వాఽఽజ్యందర్పింశ సంస్కృత్యపవిత్రాన్తర్హితేపా
త్రే “ ఆశుఆగచ్ఛతుప్రేతోదేవయానా నముద్రాసనిలా

సవర్ణానస్త్రియజ్ఞైసర్వకామా లభతే ఓయమాణముపమహ్య
తామిమాంప్రతాయతేగృహ్లామి " ఇత్యర్ఘ్యంగృహీత్వా " ప్రే
తాదేవయానా " " ప్రేతాయైతేగృహ్లామి " ఇతి స్త్రియాః,
పవిత్రముద్భృత్య " తిలోసిసోమదేవత్యోగోనవోదేవనిర్మితః, ప్ర
త్యవద్భిఃప్రత్యపహిప్రతమిమాంలా కాప్రీణయాహినః " ఇతి
తిలాగ్నిస్తాప్రతామిమామితి స్త్రియాః, నాత్రస్వధాన మ
శృజ్ఞామ్రీయాత్, పవిత్రంనిధాయ " మధువాతాః " ఇతిప్రతి
మస్త్రీంమధుగుడంవాప్రక్షిప్య " సోమస్యత్సిషిరసి " ఇతీసర్వా
జ్ఞులీభిరభిమృశ్య " అవేష్టాదందశూకాః " ఇతిత్రత్రయతిరజ్ఞి
దాదాయ " నిరస్తంనముచేశ్శిరః " ఇతి వైఘ్నేత్యాందిశి నిరస్యాప
ఉపసంపృశ్య " శనోదేవీః " ఇత్యర్ఘ్యమభిమస్త్రీ గర్భాదిభిర
భ్యోరచ్యుదరైర్భర్తాస్వీచప్రచ్ఛాదయేత్, నాత్ర " అపేతవీత "
ఇతిభుక్తిదేశసంమాజానం శ్మశానేతమక్తైః, " అపహతాః " ఇ
త్యనేవైవప్రేతపితౄచామ్యత్సారణసిద్ధైః, " అపహతాలనురార
త్రాంసిపితౄచాయేషీయన్తిపృథివీమను, అన్యత్రైతో గచ్ఛన్తు
యత్రాస్యగతంమనః " ఇతితీర్థాగ్నికతాశ్చప్రకీర్య, " యత్రా
స్యాగతంమనః " ఇతి స్త్రియాః, " ఉదీతామవరఉత్పరఉత్స
ధ్యమగప్రేతసోమ్యలనుంయ ఇయాయావృకఋతజ్ఞస్సనోవతు
ప్రేతోహవేషు " ఇత్యధ్విరవోత్స, ఉదీర్తామవరోత్పరోత్సధ్య
మాప్రేతాసామ్యా అనుంయేయాయావృక ర్తజ్ఞా సానోవతుప్రే
తాహవేషు " ఇతి స్త్రియాః, " ఆయాహిప్రేతసామ్యగంభీరైః
పథిభిఃపూర్వైఃప్రజామస్త్యభ్యందదద్రయిం చధీర్హయ్యుత్వంచశ
తశారదంచ " అముకగోత్రమముకశర్తాణంప్రేతమావాహయా
మీతిదక్షిణాముఖస్తిప్థాప్రేతమావాహ్య, " ఆయాహిప్రేతేసా
మ్యేదదతీ " ఇతి స్త్రియాః, ఆసనందత్వా తిలోదకముత్సిచ్యా
వతేపునః పాదాప్రతాల్యాచాస్తం దగ్భాననేప్రత్యజ్ఞుఖంనివే
శ్యపూర్వవన్నిమస్త్రీ హస్తైశుద్ధోదకంపవిత్రంచ దత్వాఽము
కగోత్రాముకశర్తృపేత " ఇయం తేతృప్తి " ఇత్యర్ఘ్యం ద

త్వాఽముకగోత్రే అముకనామ్ని ప్రేతే ఇతి స్త్రీయాః, అస్తు
 తృప్తిరిత్యుక్తే పునశ్చుద్ధోదకం ప్రదాయ పవిత్రమాదాయార్ఘ్యపా
 పాత్రనిధాయ గడ్డాదిభిర్విప్రమభ్యర్చ్య పితౄణాం వత్త్రీశ
 య్యానవోదకుక్షుశాన్వపాత్రాణి గౌభూదాసీహిరణ్యాలంకా
 గాదీనిశక్తితోదత్వా పూర్వవత్పునస్త్రీలోదకం దత్వా దక్షిణతః
 ప్రతిష్ఠితం హవిరభిఘార్యాగ్నిం ప్రసవ్యం వసువం రూక్షీం పరిషి
 త్యాసుజ్ఞాతోదత్వానకృమవస్తీర్య మేక్షణేననహ చరుచుభ్యాశ్చ
 కృదవదాయాభిఘార్యాముకగోత్రాయాముకశర్మణే ప్రేతాయ
 యమాయచ స్వాహేతి కృష్ణాయాం హుత్వాఽముకగోత్రాయై
 శ్రీనామ్నే ప్రేతాయైయమాయచ స్వాహేతి స్త్రీయాః, ఉత్తరభ
 స్తని హవివ్యం చ స్వాహేతి హుత్వా మేక్షణమగ్నోప్రహృత్యైతా
 ర్వివతృపిచ్య భుక్తి పాత్ర ఉపస్తీర్య హుతశేషశున్నం చిద్ద
 త్వా వివిధవృజ్ఞానమన్నంచాభిఘార్య నవ్యం జాన్వాచ్య “వృథి
 వీలేపాత్రమ్” ఇతిపాత్రాన్ననుభిష్మశ్య “ఇదంవిష్ణుః” ఇత్య
 న్నేద్విజ్ఞానం నివేశ్య “అనుతోపస్తరణమసి” ఇతితీర్థం ప్రాశ
 యిత్యా “ప్రాణేనివిష్టోమృతం జాతామిశేవోమావిత” ఇతిప
 ఇచ్ఛభిర్బుజ్ఞానం ద్విజం ప్రసమీక్ష్య యథాసుఖం జపస్వేతి వదే
 త్, భుక్తవిప్రేతపేక్షితంపృష్ట్యా సమున్నమితుక్తే “అనుతా
 పిధానమసి” ఇత్యాచమయ్యాచాన్తేశుధే “స్వదితమ్” ఇత్యు
 క్త్వా “అస్తుస్వదితమ్” ఇత్యుక్తేపూర్వవత్త్రీలోదకందత్వా “అ
 స్తుతృప్తిః” ఇత్యుక్తేతామూర్బలంభుక్తిదక్షిణాంచదత్వా దక్షిణేనా
 గ్నిముచ్చిష్టసన్నిహౌ దక్షిణాగ్రా దర్భాసంస్తీర్యతేషుమార్గ
 యతాం మమప్రేతః ప్రేతేవాఽపోమార్గయిత్యా అముకగోత్రా
 ముకశర్మణా ప్రేతేతం పిణ్డముపతిష్ఠేతి పిణ్డమేకందత్వా అముక
 గోత్రే అముకనామ్ని ప్రేతే పిణ్డమేతముపతిష్ఠేతి స్త్రీయాః, పూ
 ర్వవదపోమాణయిత్యా పాత్రనక్షాతనతోయేన త్రిప్రసవ్యం పి
 ణ్డంపరిషిచ్యసుబ్జ్యపాత్రాణి తృవ్యతృవ్యతృపేతి త్రిరుక్త్వా
 పాత్రాణిప్రేత్య ఉత్తానాన్యదాహృత్య అత్యుచితుక్త్యా

అస్త్యక్షయ్యమిశ్యతే యజ్ఞోపవీతీప్రణమ్యప్రసాద్య ప్రదక్షిణకృ
త్యోపచారానుక్త్యాతంవిసృజేన్నాత్రాభిశ్రవణంనచాన్నశేషాభ్య
నుజ్ఞానంనిషేధాత్, భుక్తశిష్టసున్నంపిణ్డంసర్వాణిదగ్ధాహూ
మపాత్రాణిచాపున్సప్రక్షిప్య స్నాత్వాగృహంసమేత్య పుణ్యా
హంవాచయేత్తతస్సంసుక్తాశుద్ధోభవతి “ ॥ శ్లో ॥ ఏకోద్దిష్టాస్త
ఏవస్యాత్సంసుక్తాశుద్ధతాత్వమాత్ । పిణ్డోదకప్రదావైశచపు
ణ్యాహూక్త్యావిశుద్ధ్యతి ॥ ” ఇతిబోధాయనః.

వ్యా — ప్రాతరితి, విధానగ్రంథే ॥ శ్లో ॥ పూర్వభాగేఽథనామ
ధేరినస్య వృషముత్సృజేత్ । కార్తీక్యాం పాణిమాప్యాంవావైశా
ఖ్యానుపివావృషమ్ ॥ ఉత్సృజేల్లక్షణైర్యుక్తం దేవహిపితృశృప్తయే । ఉ
త్సృజేద్వృషభంనీలం పార్శ్వనూప్యాం సవత్సరమ్ । కార్తిక్యామాశ్వయు
జ్యాంవావైశాఖ్యాం ప్రాతరేవహి ॥ * ॥ ఇతి । కార్తిక్యాది పితృనా
మ్యవిషయః । ప్రేతార్థవృషోత్సర్గస్య వైమిత్రికత్వాదేకాదశాహపవకర్త
వ్యః । దక్షిణతఃప్రక్షిప్తితమితి, శాత్రుహవిరధిశ్రయణమనుక్తేః । “ యత్ర
హిపత్నవహన్తి శ్రవయిత్వా ” “ ఈశానాయస్థాలీపాకం శ్రవయిత్వా ”
“ శాలాశ్నాతుపచేదన్నం ” ఇత్యాదిభిరోపాసనాగ్నా పాకవిధిస్తత్రస
చనాగ్నా హవిషఃపాకేనతి “ పరోక్షమన్నంపాన్నాయ్య సంస్కృతమ
గ్నావధిశ్రిత్యాద్భిఃప్రాప్తైశ్చదేవపవిత్రమాచక్షతే ” ఇతిష్కరణాగ్లాకి
కేఽగ్నాపకవ్యస్య హవిషోఽధిశ్రవణంకర్తవ్యం నాన్యత్ర, పిత్ర్యేషుఅన్న
స్యోత్తరాభిర్దుహూతీత్యేవోక్తేః । అగ్నివైఖానసః ॥ వా ॥ సూతకప్రే
తకయోర్వాపయిత్వా మృణ్మయాని పురాణాని భాణ్డానిత్యక్త్వానవానిస
రిగృహ్యోన్య పరిచ్ఛదాన్యహోక్తం శోభయిత్వా శ్రాద్ధం కుర్యాత్ ॥ * ॥
ఇతి । సరణౌ ॥ శ్లో ॥ సౌవర్ణరజతాం భోజమణిపాత్రంచ తామ్రకమ్ ।
అఘ్నిర్థం పరిగృణ్ఠీయాదుచ్ఛద్ధపత్రపుటానివా ॥ అపసవ్యేనకర్తవ్యం పి
తృకర్తృఖిలంస్తృతమ్ । అన్నదానాద్యతేనర్వంతథామాతామహాదిషు॥*॥
కథం ప్రేతార్థస్య ప్రత్యక్షుఖత్వమితిచేద్యైవమ్, “ పితృష్ఠానాస్త్రిము
ఖతస్తస్యస్థానమ్ ” ఇతినపిణ్డీకరణఖణ్డే వైఖానసే ప్రేతార్థస్య పిత్రాద్యా
ధిముఖ్యవిధానాత్ । పితృణాం ప్రత్యక్షుఖత్వే భవత్సేవముదత్తుఖత్వే

తస్యదక్షిణాభిముఖత్వం భవేదీత్యేన, “ || శ్లో || యద్వేష్టితశిరాభుక్షై-
 యచ్ఛుక్షై దక్షిణాముఖః । సోపానతః-శ్చయచ్ఛుక్షై తద్వైరత్యాసి-
 గచ్ఛతి || ” ఇతిమనునా శ్రాద్ధప్రకరణే దక్షిణాముఖత్వనిషేధాచ్చన్త్రి-
 కాకారేణ తథావ్యాఖ్యాతశ్చ నదక్షిణాముఖత్వప్రసక్తః, ప్రత్యక్ష-
 ఖత్వస్య బహుప్రమాణసిద్ధత్వాత్ । తథా సరణ్యాదౌ || వా || ప్రత్యక్ష-
 ఖం నిమిత్తం నివేశ్య || * || ఇతి । గౌతమీయే విధౌచ || వా || దక్షిణాగ్ర-
 యుదర్భేషు ప్రేతాగ్రాదైకం విప్రం ప్రత్యక్షఖం నిధాయ || * || ఇతి ।
 వైఖానసే సుందరతాజీయేచ || వా || తిలదర్భాస్తృతే విష్టరే ప్రత్యక్షఖ-
 నాసాదయేత్ || * || ఇత్యేకోద్దిష్టే । “ స్రాజ్యభౌ విశ్వేదేవాపురచ్చ-
 ఖాన్వాగ్విగవగ్రానిశ్యోక్ ప్రేతం ప్రత్యక్షఖమాసాదయేత్ ” ఇతిపా-
 ణ్డేయే । కిశ్వాచసోమరచ్చుభిత్వం దక్షిణాముఖత్వంవా దుర్భణమేవ, “ || శ్లో ||
 ద్వాదేవే స్రాక్త్రియసక్త్రియదగేతైకమేవవా । ” ఇతిపితౄణామేవో-
 దచ్చుభిత్వవిధానాత్ । నహ్యయం పితృశబ్దవాచ్యః, ప్రేతత్వాత్ । నాపి-
 పౌతృభిత్వం దేవయోరైవైతద్విధానాత్ । నహ్యయం దేవః, కిన్తప్రే-
 ణః । అతఃప్రత్యక్షఖమేవ తస్యేతి నిరవద్యోఽయం నిర్ణయః । ఖణ్డాదై-
 బోధాయనగ్రహణం తేనేవోక్తేకోద్దిష్టప్రకారోఽయమితి జ్ఞాపనార్థమ్ ।
 ఆపస్తంబేనైకోద్దిష్టాసుక్తే సమగ్రాహ్యః । యుక్తజ్ఞేయేత్, “ || శ్లో ||
 స్వసూత్రైఽవిద్యమానేషు పరసూత్రైఃపఠతే । బోధాయనమతం కృ-
 త్వా స్వసూత్ర ఫలభాగ్భవేత్ || ” ఇతినియమాత్ । అవిద్యమాన ఇతి
 పఠచ్ఛేషః । అయమత్ర బోధాయనోక్తః ఖణ్డః || వా || అత్యేకోద్దిష్టేష్వా-
 దితపవ ప్రాచీనావీతంకృత్వా దక్షిణాప్రత్యక్షక్రివణం ఫణిలంకృత్వా
 ద్భిరవోక్ష్య అగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య పరిస్తృణాతి పురస్తాద్దక్షిణాగ్రాద-
 ష్టిణతః ప్రాగగ్రావపశ్చాద్దక్షిణాగ్రా ఉత్తరతః ప్రాగగ్రానుత్తరా-
 నుత్తరాద్దక్షిణానధరా, దక్షిణేవాగ్నిం దక్షిణాగ్రాన్దర్భావాస్తీర్య తే-
 షేవైతైశోన్యశ్చిపాత్రాణి సాదయత్యాజ్యస్థాలీం స్రువమాచుమ్సరీం
 దర్శ్యం తిలోదకపాత్రం ప్రోక్షణీపాత్రముద్ధరణీయం పాత్రమితి తూష్ణీం
 సంస్కృతాభిరద్భిరుక్తావానిపాత్రాణి కృత్వా ప్రోక్ష్య సిద్ధమోదనం వి-
 శేషమానీయ తాత్రాపూపమాజ్యం నిర్వృతి దక్షిణతోభిష్కసంమిత్రానన్తా-

రాన్నిదాహ్య తేష్యధిశ్రిత్యాభిద్యోతనేనాభిద్యోగ్య సిద్ధమోదవేననహా
 పసవ్యైఃపర్యగ్నికృత్యా స్రువంచ దర్శించ సంఖ్యజ్య నవిశేషమోదనం
 ప్రతిష్ఠితమభిఘాయతి పవిత్రంకృత్యా తలోదకపాత్రై నిధాయావ ఆన
 యన్నాహ “ ఆమ ఆచ్ఛతుప్రేతో దేవయానానామముద్రా వలిలాపవ
 న్ణానస్సిన్యజ్ఞేనర్వ కానాన్లభ తే క్షీయమాణముపహవ్యాశామిమాంప్రేతా
 యవోగృహ్లామి ” ఇతి ఘంపామ్ “ ప్రేతాదేవయానానాప్రేతాయైవో
 గృహ్లామి ” ఇతి స్త్రీణామ్, అభోద్భుత్యవపిత్రం తిలానావపతి “ తిలాసి
 సోమదేవత్యోగోనవోదేవనిర్మితః, ప్రగ్నవద్భిఃప్రగ్నపహిప్రేతమిమాన్లో
 కాప్రీణయాహినః ” ఇతి, తిరగవవిగ్రహస్త్వ్యంనయతి “ న ధువాతాఋ
 తాయతే ” ఇతి తిస్సభిరనుచ్ఛ్వాసమ్, అతైనం సర్వాభిరఘ్రీభిస్సముదా
 యత్యాభిమంత్రేణ సుస్యగ్నిషిరసి తవేవ మేఘ్యషిర్యాభియాదమృతసు
 సీమృత్యోర్తా పాహిదిద్యోన్తా పాహి ” ఇతి, తస్మింశ్చిత్తిశ్చిద్దావతి తం
 స్యాత్తదధృష్టేనచానామ్యాచోపసజ్యహేమ్యానాంవిశంధిరస్యతి “ అవేష్టాద
 న్లక్షాకా నిరస్తం నముచేశ్శిరః ” ఇతి, పునరప ఉపస్పృశ్య పునరభిమృశతి
 “ శన్నోదేవీరభిష్టయ ఆపోభవస్తుపీతయే, శంయోంభిస్తవస్తునః ” ఇతి,
 అతైనం గర్భపుష్పఘాపదీప్రైభ్యర్చ్య దక్షిణాగ్రైర్దైభ్యఃప్రచ్ఛాద్య భో
 జనఫానేహ్యసనేషుచతిలాస్యిక తాశ్చ సంప్రకీరతి “ అపహతా అసురా
 రక్షాంసపిశాచా యేక్షీయ నిప్పథివీమసు, అన్యత్రైవోగచ్ఛస్తుయ త్రాస్య
 గతంమనః ” ఇతి ఘంపామ్ “ యత్రాస్యాగతంమనః ” ఇతి స్త్రీణామ్, అ
 తైనదద్భిరవోక్షతి “ ఉదీర్తామవర ఉత్పర ఉత్సధ్యమాఃప్రేతసౌమ్యః అ
 సుంయఇయాయావృకఋతజ్ఞస్సనోవతుప్రేతోహ వేషు ” ఇతి ఘంపామ్,
 “ ఉదీర్తామవరోత్పరోత్సధ్యమాఃప్రేతాసౌమ్యా అసుంయేయాయా వృక
 ర్తజ్ఞాసానోవతుప్రేతాహ వేషు ” ఇతి స్త్రీణామ్, ప్రేతమావాహయతి
 “ ఆయాహిప్రేతసౌమ్యగమ్భిరైఃపథిభిఃపూర్వైః - ప్రజామస్తభ్యందద
 త్రయించదీగ్ధాయుత్వంచ శతశారదంచ ” ఇతి ఘంపామ్, “ ఆయాహిప్రే
 తేసౌమ్యగమ్భిరైఃపథిభిఃపూర్వైః - ప్రజామస్తభ్యం దదతీరయించదీగ్ధా
 యుత్వంచ శతశారదంచ ” ఇతి స్త్రీణామ్, అథ బ్రాహ్మణానామనాయ
 సదర్భవక్యప్రేష్వానవేషూపవేశ్య తేషాం సవవిశ్రేణు పాణిమతిలాదకంచ

ద్యాత్ "అముష్టైర్మప్తీరస్తు" ఇతి "అస్తుర్మప్తీ" ఇతి తరేహం ప్రతివచన
 మతై నాన్వత్ప్రగధమాన్వైర్యభోవపత్తిసంపూజ్య శుద్ధోదకందత్వాపూర్వ
 వత్తిలోదకమతై నాన్వచచ్ఛతి కరిష్యామీతి కరుష్యేతి తరగప్రత్యాహాభా
 భ్యనుజ్ఞాతోదర్వాన్వముపస్తీర్య నర్వస్తాత్సకృత్సకృత్సమవదాయాభిఘా
 ర్యదక్షిణతోభస్మమిత్రానక్తారాన్నిరూహ్య తేషు జుహుయాత్ "ప్రె
 తాయాముష్టైయమాయచస్వాహా" ఇతి తథ్యతమహుతంచ భవత్యతైతా
 నిబ్రాహ్మణేభ్యఉపనిషిప్య దక్షిణాగ్రేషుదర్భేషు సాదయిత్వాదర్భేః
 ప్రచాచ్యద్యాభిఘృతతి "పృథివీతేపాత్రం ద్యౌరపిథానం బ్రహ్మణస్తా
 ముఖేజు హేమామి బ్రాహ్మణస్య త్వావిద్యావతః స్రాణాపానయోర్ద్దు హేమా
 వ్యాక్షితమసిమాపేతస్య యేస్తా అముష్టాముష్టికలాకే" ఇత్యతైతానిబ్రా
 హ్మణేభ్యఉపనిషిప్య బ్రాహ్మణస్యాభిఘృతేనానభేనానుదితతి "అముష్టాఉప
 తిష్ఠత" ఇతి భుజ్జా నాన్వమీక్షతే "స్రాణేనివిష్టోఽన్యతంజు హేమామి" ఇ
 తి పశ్చభిః "బ్రహ్మణీమత్యాన్యత్వాయ" ఇత్యాత్మానం చాతడోర్ధ్వంని
 రీక్షతే తృస్తానపతచమయ్య "స్వదితమ్" ఇత్యుచ్యతామిత్యుక్తే "అస్తుస్వ
 దితమ్" ఇతి తరేహం ప్రతివచనం పూర్వవత్తిలోదకందత్వా అన్న శేషైః పి
 ణ్డందదాతి "అముష్టాఉపతిష్ఠతు" ఇతి సక్త్యాశనేనావసవ్యం పరిషిచ్ఛతి తృ
 ప్యేతి సార్థ్యదక్షిణాందత్వా అక్షయ్యం వాచయిత్వాయజ్ఞోపవీత్యభివా
 దనంకృత్వాఉత్థాప్య ప్రసాద్య ప్రదక్షిణీకృత్య శేషమనుజ్ఞాప్య తేనైవయ
 ధామిత్యన్న శేషం నివేదయతే యథాబ్రాహ్మీయస్తథాకుర్యాద్విత్తీయేపత్యై
 ద్విత్తీయేసంత్రమేకేనైకాదశమాసాన్నయన్తి నద్వాదశమాసమారభ్యాహో
 హంత్యశనంవత్సరేసపిణ్డీకరణమ్ || * || ఇతి | ఖణ్డాన్తరేచ సపవవిశేషమా
 హ || వా || అతైకొద్దిష్టేషు నాగ్నోకరణం నాభిశ్రవణం నపూర్వం నదేవం
 నధూపం నదీపం నస్వధానమసాగ్రౌ నాశ్రాపూవమ్ || * || ఇతి | నను
 బోధాయనసూత్రనిబంధనోహ్యాయం ఖణ్డాన్తత్రాన్మ శేషాభ్యనుజ్ఞోక్తానాత్రై
 తిచేన్న, బోధాయనీయానాం ప్రత్యాబ్ధికా దేరప్యేకోద్దిష్టత్యేనతద్విషయ
 త్వాత్తదనుజ్ఞాయాః, తచ్చమాచ్యతేషకోద్దిష్టేష్వితిబహువచనేన "|| స్తో ||
 షకోద్దిష్టేతుయద్భోక్తురభోజ్యంశిష్టమోదనమ్ | చన్ద్రీ సూర్యోవరాగేచశి
 ష్టమన్నంచవర్ణయేత్ ||" ఇత్యాద్యైకోద్దిష్టశిష్టాన్ననిషేధాన్నాత్రాన్న శే

మేధ్యనుజ్ఞోక్తా । అత్రస్మత్పృథసారేవిశేషః ॥ శ్లో ॥ శ్రోత్రయంవేదఃపి
ప్రంతదహరేవనియోజయేత్ । తస్యచత్వశ్రుకర్తాణిసానమభ్యజ్యకా
రయేత్ ॥ ఏకాద్విష్టభవేదేకఉద్దేశ్యోబ్రాహ్మణస్తథా । అర్ఘ్యపాత్రంభ
వేదేకంపాణావేకాహుతర్ఘవేత్ ॥ ఏకపిండోభవేత్తస్మిన్స్తదహరేవః
స్త్రీణమ్ । దైవంధూపంతథాదీపం స్వధాశబ్దంచవర్జయేత్ ॥ * ॥ ఇతః ।
నన్వేకాబ్రాహ్మణఇత్యేతదనుపపన్నమ్, “ ఏకాదశాహేప్రాతరుఞ్ఘాయ
ప్రేతార్థం బ్రాహ్మణానేకాదశామస్త్రీమధ్యాహ్నతాన్నానాభత్యాయ
న్నరసవిన్యాసైరాశయిత్వావిధివత్పిండదానం వాసోహిరణ్యదామృపాన
చ్ఛత్రోదకుమ్భదక్షిణాగుణవతివిప్రైదద్యాచ్చైయ్యాయంచ తతస్సస్త్రీ
యనాదిభర్తాప్రవర్తతై ” ఇతీసత్యవ్రతస్మరణాదితీచేన్న, ఏకాద్విష్టబ్రా
హ్మణవ్యతిరేకేణప్రేతతృప్తయేదశబ్రాహ్మణభోజనవిధ్యుపపత్తైః । సఖ్య
నియమస్త్రయోగవ్యవచ్ఛేదార్థః । అతఏవహేయకాదశాహేలోకబహుళా
బ్రాహ్మణాభోజయన్తి । యథా౨౭హాత్రిః ॥ శ్లో ॥ ప్రేతార్థంసూతకా
నైతుబ్రాహ్మణాభోజయేద్బహుళా । ఆద్యశ్రాద్ధనిమిత్తేతు హేయకమే
కాదశే౨హని ॥ * ॥ అత్రాపుక్తం గుణవతివిప్రఇతి । విజ్ఞానేశ్వరేచ ।
॥ శ్లో ॥ వస్త్రాలంకారశయ్యాదిపితుర్యద్వాహనాదికమ్ । గర్భమాద్యై
రథాభ్యిరప్యశ్రాద్ధభోక్తౌప్రదాపయేత్ ॥ * ॥ సన్న్యాసే ॥ శ్లో ॥ ఆశౌ
చానైకతస్మానస్సస్త్రీవాచనపూర్వకమ్ । బ్రాహ్మణాన్భోజయేత్తత్ర
భుక్తయేవిష్ణుతుష్టయే ॥ * ॥ .

ఇత్యేష్టమఃఖండః.

మూ — ద్వాదశే౨హనివిప్రస్య సాపిండ్యంకుర్యాన్నస్తదశాహేకా
జ్ఞో౨భిషిక్తస్య త్రయోదశాహేవైకవింశాహేవా వైశ్యస్య గో
రథాసక్తస్య షోడశాహే ద్వాదశాహేవా శూద్రస్యామస్త్రీ
కం సర్వేషాం ద్వాదశాహేదిష్యా సస్తదశాహేద్దోషవర్జితే౨స్యత
మాహా త్రిపక్షేవాత్రిమాసేవా చతుర్థే షష్ఠేవైకాదశేవా మా
సిపూర్ణేవా౨జ్ఞేయదాకదానిమ్నభాగమేవా సాపిండ్యం కుర్యాది
త్యవాహికాగ్నేరహికాలాదికల్పితైః .

వ్యా — వ్యాసుః ॥ శ్లో ॥ ఆనన్త్యాదులధర్మాణాం పుంసాం వై
 వాయుః క్షయాత్ । అస్థిరత్వాచ్ఛరీరస్య ద్వాదశాహస్రశస్యతే ॥ * ॥
 కాత్యాయనః ॥ శ్లో ॥ తతస్సంవత్సరే పూర్ణే సపిండీకరణం భవేత్ । ద్వాద
 శాహ్మిప్రక్షే వా యదర్వాగ్మ్యుద్ధిరాపతేత్ ॥ * ॥ విష్ణుః ॥ శ్లో ॥ మన్త
 వర్జం హి సూద్రాణాం ద్వాదశేఽహ్ని సపిండనమ్ ॥ * ॥ విష్ణా నేశ్వరేచ ।
 ॥ వా ॥ సూద్రాణామప్యేతత్కర్మకర్తవ్యం ద్వాదశేఽహ్ని పవం సపిండీ
 కరణం మన్తవర్జితమ్ “ సూద్రాణాం ద్వాదశేఽహ్ని ” ఇతి విష్ణుష్టర
 ణాత్ ॥ * ॥ ఇతి । కాత్యాయనః ॥ శ్లో ॥ సర్వేషామేవ వగ్ధానామాశౌ
 చాన్తే సపిండనమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ఆశౌచనిర్ణయే శ్రుతియైవేశ్యయోరభిషిక్త
 గోంధూసక్తగ్నభేదేనాశౌచవైషమ్యముక్తమ్ , తదవలంబనేనాత్ర సాపి
 ణ్డ్యకాలభేదఉక్తిః । శ్రీధరీయే ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశాహమారభ్య యావదా
 షోడశాద్దివాత్ । సపిండీకరణం కార్యం తతస్సప్తదశేఽహని ॥ * ॥ అత్ర
 యదా ఏకాదశాహవిధిర్మృతాహస్తథా షోడశాహవిధిర్మృతాహపవేతనా
 ర్థాన్తరభ్రమః కార్యః । బోధాయనః ॥ వా ॥ సంవత్సరే పూర్ణే స
 పిండీకరణం ప్రప్రక్షేవా మాసిత్పతీయేవా షష్ఠ్యైవైకాదశేవా ద్వాదశాహ
 వా ॥ * ॥ ఇతి । ఖడ్గాన్తరేచ సపవాహ ॥ వా ॥ సంవత్సరే సపిండీకరణ
 మేకాదశే మాసిషష్ఠీవా చతుర్థేద్వాదశాహేవా ॥ * ॥ ఇతి । విభౌచ ।
 ॥ వా ॥ అథద్వాదశాహే నితీయే చతుర్థే షష్ఠ్యైవైకాదశేవా మాసిసపిండీ
 కరణమ్ ॥ * ॥ ఇతి । భవిష్యత్పురాణేచ ॥ శ్లో ॥ సపిండీకరణం కుర్యాన్య
 జమానస్త్వనగ్నిమా ॥ అనాహితాగ్నేః ప్రేతస్య పూర్ణేఽప్తే భరతమా
 భ ॥ ద్వాదశేఽహనిషష్ఠీవా ప్రప్రక్షేవాప్రమాసివా । ఏకాదశేపివామా
 సి మజ్జలంస్యాదుపస్థితమ్ ॥ * ॥ ఆశ్వలాయనః ॥ వా ॥ ద్వాదశాహ్మి
 ప్రక్షేవాఽభ్యుదయకర్మప్రాప్తౌ సంవత్సరే పూర్ణే సపిండీకరణమ్ ॥ * ॥ ఇ
 తి । అత్రాభ్యుదయ వృద్ధిశుభాదిశబ్దాః పుంసువనాద్యవశ్యకార్యోత్సవ ప
 రాస్సావకాశానాంతు కాలాన్తరేపి కర్తుం శక్యత్వాదతో నిరవకాశోత్సవ
 సమ్యవపవ మాసికావకమాస్సపిండీకరణంభిః , “ ॥ శ్లో ॥ ప్రేతశ్రాద్ధానిశి
 హ్నాని సపిండీకరణం తథా । అవకృహ్యపి కుర్వీర కర్తా నాన్దీముఖేద్విజః । ”
 ఇతిష్ట్యుతే । అరస్సావకాశనియతోత్సవే నరదవకమాః ॥ * ॥ శ్లో ॥ యావ

తిక్రియనమాప్తిస్సన్యతావద్వృథ్యాదినేచ్యతే । ” ఇత్యాదివచనం న
 ఘంసువనాది విషయమ్ । పితృర్మతాజ్ఞే స్నానాగ్ని తర్పణాది నిషేధవ
 చనం సంవత్సరాంత సపిణ్డీకరణాభిప్రాయమితి కేచిద్వదన్తి తన్ను , త్రివ
 థూకా సాపిణ్డ్యే స్నానయాగాది ప్రసక్తైః । అప్రీత్యేవమ్ , “ ॥ స్లో ॥
 మహాగురునిపాతేతు ప్రేతకార్యం యథాచిధి । కుర్యాత్సంవత్సరాదర్వా
 జ్జేకోద్దిప్తం నపార్వణమ్ ॥ ” ఇతిపితృర్మతాజ్ఞే న్యేహం సంవత్సరా
 న్తే సపిణ్డీకరణపర దేవలాది వచనానామపి పితృర్వగ్నిరాంత సపిణ్డీకరణా
 భిప్రాయత్వప్రసక్తైః , ద్వాదశాహాదౌ సాపిణ్డ్యేకృతే వశ్యాదివ్యతి
 క్తానామపివత్సరాదర్వాగ్నిసాపిణ్డ్యప్రసక్తేశ్చ । బాధమితిచేన్న , “ ॥ స్లో ॥
 అన్యేహం ప్రేతకార్యాణి మహాగురునిపాతనే । కుర్యాత్సంవత్సరాదర్వా
 కాచ్ఛాన్ధిమేకంతు వర్జయేత్ ॥ పితరౌప్రమితాయస్య ” ఇతిపితృమృతా
 జ్ఞే న్యేహం సంవత్సరాంత సపిణ్డీకరణ పరలోకాత్యాది వచనవైయధ్యుప
 త్తైః , అసతవచనాంతరే నిషేధస్య సంవత్సరాంత సాపిణ్డ్యాభిప్రాయత్వక
 ల్పనానుపపత్తేశ్చ .

మూ — తద్యది సంవత్సరాంతే కుర్యాద్విత్తైః స్త్రీచతురైర్వాదివస్తై
 రూనేపూర్ణత్వాభావాదవిహిత కాలదోష ప్రసక్తాచ్ఛాన్ధికాహా
 త్పూర్వాహవసాపిణ్డ్యంకుర్యాత్సంవత్సరస్య పూర్ణత్వాన్నాత్ర
 వారాదిదోషావచనాద్విహితత్వాదనవకాశత్వాచ్చ .

వ్యా — “ సంవత్సరేపూర్ణే సంవత్సరేపూర్ణే ” ఇతిస్మృతేషు ఘోషి
 తత్వాద్విత్తీచతుర్దినైరూనేవత్సరస్యాపూర్ణత్వాన్నతతారత్యమిత్యర్థః ।
 అవిహితేతి , అత్రకాత్యాయనః ॥ స్లో ॥ అకాలేచేత్కృతాంకమకాలం
 పాప్ర్యపునఃక్రియా ॥ * ॥ ఇతి । అకాలేకృతస్యాకృతత్వాత్కాలేప్రా
 ప్తేపునఃకర్తవ్యమిత్యర్థః । స్మృతీసత్కృతేహ ॥ స్లో ॥ సపిణ్డీకరణం కుర్యా
 ద్వత్సరాంతే యదాపునః । ఊనాభికాత్పరంకుర్యాద్వాభికాత్పూర్వ వాన
 రే ॥ వత్సరాంతేయదాకుర్యాత్సపిణ్డీకరణంసుతః । తదాతు తిథివారాదికు
 ర్యాదేవావిచారయత్ ॥ * ॥ వసిష్ఠః ॥ స్లో ॥ వైధేకర్తృణికుప్రాప్తే కాలదో
 షంనచిన్తయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । సాయణీయేచ ॥ స్లో ॥ శ్రాద్ధం సపిణ్డంకుర్యాత్తి
 థివారంనచిన్తయేత్ । వర్షాంతే త్వాదశాహావాసపిణ్డీకరణంయతి । * ॥

అవతారత్వాదిత్యత్రయః ॥ శ్లో ॥ సావతారంతు యతఃసర్వ సమత్వాత్స
సమాపితే । కుర్యాన్నిరవతారంతు నిత్యం నైమిత్తికం తథా ॥ * ॥ వత్స
రాత్రుమే సపిండీకరణాకరణే పునఃప్రదేశకరణ ప్రసక్తైరిత్యర్థః ।

అత్రవిశేషమాహ —

మూ — పాగ్నిపుత్రోద్వాదశాహపవపితుసాపిండ్యం కుర్యాత్తద్వి
వా పిండపితృయజ్ఞాసిద్ధేపుత్రోఽనగ్ని సాగ్నిఃపితాచేత్త్రిపక్ష
పవ సాపిండ్యంకుర్యాత్ ।

వ్యా — విజ్ఞానేశ్వరే ॥ శ్లో ॥ పాగ్నికస్తుయదాకర్తాప్రేతోవావ్య
గ్నిమాభవేత్ । ద్వాదశాహేతదాకార్యం సపిండీకరణం పితుః ॥ * ॥ భ
విష్యత్పురాణే ॥ శ్లో ॥ యజమానోఽగ్నిమాభరాజన్ప్రేతశ్చానగ్నిమా
న్యది । ద్వాదశాహేతదాకార్యం సపిండీకరణంస్తుతైః ॥ * ॥ అత్ర హే
తుస్తద్వివేచి, “ ॥ శ్లో ॥ సపిండీకరణాత్ప్రేతే ప్రేత్యకంపదమాస్థితే । ఆ
హితాగ్నేస్సినీవాల్యం పితృయజ్ఞఃప్రవర్తతే । ” ఇతి సపిండీకరణోత్తర
కాలమేవ పిండపితృయజ్ఞప్రవృత్తైః । సుమన్తుః ॥ శ్లో ॥ ప్రేతశ్చేదాహి
తాగ్నిసాన్యతగర్తానగ్నిర్యదాభవేత్ । సపిండీకరణంతస్య కార్యంపత్యైతృతీ
యకే ॥ * ॥ .

మూ — తయోద్వాదశాహాదా ప్రమాదాదకృతం కాలేషూత్తరభా
విషు సాపిండ్యం కుర్యాత్

వ్యా — తయోః - ఆహితాగ్నివాహితాగ్నోఽపిః । అత్రగోవిలః ।
॥ శ్లో ॥ ద్వాదశాహాదికాలేషు ప్రమాదాదకృతంయది । సపిండీకరణం కు
ర్యాత్కాలేషూత్తరభావిషు ॥ * ॥ .

అస్యాపవాదమాహ —

మూ — పితామహాదిషు త్రిషు జీవతు ససాపిండ్యమన్యతమాత్యయే
పుత్రఃపత్నీపతిశ్చ కుర్యాన్నాన్యఇతిస్థితిః ।

వ్యా — సంవత్సరావై ప్రేతాయతత్ప్రేతత్పితామహాయ తత్ప్రే
పితామహాయత బ్రాహ్మణాభాజయేత్ “ ॥ శ్లో ॥ త్రయాణామదకం
కుర్యాత్త్రిమపిండ్యఃప్రవర్తతే । ” ఇతిపితృప్రదానం త్రయాణాం పిండోద
క క్రాంత్యుత్తరణాత్త్రైమపివత్సరదయోగాన్నిపేభాచ్ఛససాపిండ్యమిత్యర్థః ।

పితృమహాప్రసాదమహాప్రసాదే పుత్రునిర్మితమిష్టమిత్యుచితమి
 మ్యతే । తథాపాదై ॥ శ్లో ॥ పుత్రుఁ మణమృతావాంస సపిండీకృరి
 వ్యతే । యదిమాతా యదిపితా భర్తానైకవిధిస్సృతః ॥ * ॥ అతోమాతా
 పిత్రాఃపుత్రఃపత్యుఃపత్నీపత్న్యాఃపతిశ్చ పుత్రుఁ మమరణేపి సాపిండ్యం
 కుర్యాదేవేతసిద్ధమ్ । తథాబ్రాహ్మే ॥ శ్లో ॥ మృతేపితరియస్యాక విద్యతే
 చపితానుహః । తేనదేయాస్త్రయఃపిండ్యాఃప్రసాదమహాపూర్వమ్ ॥ తే
 భ్యశ్చప్రైత్యకఃపిండోనియోక్తవ్యశ్చ పూర్వవత్ ॥ * ॥ సునుస్తుశ్చ ॥ శ్లో ॥
 త్రయాణామపి పిండూనామకేనాపి నపిండనే । పితృభ్యమశ్నుతేప్రైత ఇతద
 మోఽవ్యవస్థితః ॥ * ॥ వ్యవస్థితః - నిచ్చితఇత్యర్థః । విష్ణుశ్చ ॥ వా ॥ య
 న్యపితాప్రైతస్సృణ్వితానుహేజీవతి సపితృపిండ్యనిధాయ పితానుహాత్మ
 రాభ్యాందద్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి । మనుశ్చ ॥ శ్లో ॥ ద్రియవాణేతుపితరిపూ
 ర్నేహమెవనిర్వపేత్ । పితాయస్యతు వృత్రస్సృజ్జీవేచ్ఛాపిపితానుహః ॥
 పితుస్సనామనజీర్త్య కీర్తయేద్ధృపితానుహాః ॥ * ॥ ఇతి । అభిగ్ధాద
 ర్నేచ ॥ శ్లో ॥ అపుత్రాయామృతాయాస్తు పతఃకుర్యాగ్నిపిండనమ్ । శ్వ
 శ్వాదిభిస్సహైవాస్యాస్సపిండీకరణంభవేత్ ॥ * ॥ ఆదిశబ్దేనశ్వశ్చూస
 ద్భావే తస్యాశ్చశురూదిభిరేవ సాపిండ్యంకుర్యాదితి ।

మాతరిన్మృతా యాం పితామహ్యోద్విన్వన్మతమాద్యయే మాతృస్సా
పిన్ద్యమతిదిశతి —

మూ — ఏవంనూతుః .

వ్యా — అత్రబ్రాహ్మే । స్తో । మార్యపిచవృత్తాయాం విద్యతేచ
పితామహీ । ప్రపితామహీపూర్వంతు కార్యస్తత్రావ్యయంవిధిః । * ।
విధిః - సపిత్నీకరణమ్ । నను “ ప్రయమాణేతు ” ఇతి మన్వాదివచనం శబ్ద
ప్రయోగ నియమపరమితీచేత్, కుత్రభోః ? తేవపితృక శ్రాద్ధఇతిచేన్న,
“ వృత్తేపితరి ” “ పితాయన్యతువృత్తస్యాత్ ” ఇతి మృతపితృపివయ
త్వావగతేః । మార్యశ్రాద్ధఇతిచేన్న, “ ప్రయమాణేతుపితరి ” ఇతి పితృ
శ్రాద్ధవిషయత్వావగమాత్పూర్వశ్రాద్ధే పితృవరణాభావాత్ప । తథాస్ప
ష్టమేవ ఉపరిష్టాత్పురితాదయవ్యతేః । మార్యశ్రాద్ధే ఆహూమే పిణ్డప్ర
దానేన శబ్దప్రయోగ నియమపరం తవితీచేన్న, సర్వపాధారణమన్వాది

వచనహితకార్యప్రమీయమాత్ర విషయత్వేన తస్యసంజాతానువచనైః । తి
 శేషసన్నిధౌహి సామాన్యసంజాతకార్యప్రేమదృష్టః । నహ్యేవమత్ర ,
 “ పితాయస్యకువృత్తః ” ఇత్యాదివచనేషు వచనాస్తరేవా శబ్దప్రయో
 గ నియమస్యావప్రమీయవిషయత్వాప్రతీతేః । నను “ ॥ శ్లో ॥ పాపజ్ఞాని
 మాతే తాతే పతితేనర్జవర్జితే । పుత్రాగ్రామాచ్చమృతాదేయం యేభ్యపవ
 దదాత్యసా ॥ ” ఇతివచనాద్వృత్తాగ్రామాగ్రతస్య సాపిణ్డ్యేనతి తముల్లభ్య
 పితానుహాదిభ్యఃపార్వణ విధానమనుపపన్నమితి సపిణ్డీకరణాభావోఽవగ
 మ్యతఇతిచేన్న , పుత్రాగ్రామమృగస్యాపి సాపిణ్డ్యాభావేన పార్వణాసమ్మ
 వాత్తత్ర శబ్దప్రయోగనియమస్య పునర్వచనత్వాత్ “ ॥ శ్లో ॥ నాసపిణ్డీ
 కృతేప్రతే పితృకార్యం ప్రవర్తతే । ” ఇతిస్మృతేః , “ ॥ శ్లో ॥ అనుక్త
 కాలేష్యపితుర్వృత్తాగ్రామేణమృతావపి । ” ఇతిగోవిలవచనేన సత్ప్రతి
 పక్షత్వాచ్చ నసాపిణ్డ్యనిషేధశృక్యః । అతోఽప్రాయశః — అసాప్య
 త్రాగ్రామమృతాదేవద్రశాయాం యేభ్యోఽదాతి తేభ్యపవ తతపిణ్డీకరణే
 పుత్రాగ్రామమృత పితృకాదనాతీతి । “ ॥ శ్లో ॥ పుత్రాగ్రామాచ్చ ప్రమీ
 తానాం నైవకార్యాసపిణ్డతా । ” ఇతినిషేధాన్నసాపిణ్డ్యమితిచేన్న , మా
 తాపితృభర్తృపత్నీవ్యక్తిక్త విషయత్వాత్తస్య , యదిమాతేత్యనూద్యమా
 త్రాదేసాసపిణ్డ్యవిధానాచ్చ । యదిపుత్రాగ్రామమృతా మాతాపితావత
 ధా యదివా పత్నీభర్తావా పుత్రాగ్రామమృతస్తదానైషనిషేధఃకీంతు విధిః
 స్మృతః సపిణ్డీకరణవిధిరేవ మన్వాదిభిష్మతఇతి । తథామనుః ॥ శ్లో ॥ పితా
 యస్యతు ॥ * ॥ ఇతి । సుమన్తః ॥ శ్లో ॥ త్రయాణామపి పిణ్డానామ్ ॥ * ॥ ఇతి । శా
 తానిహోఽపి ॥ వా ॥ యస్యపితాప్రేగస్యాత్ ॥ * ॥ ఇత్యాది । అతోఽగ్రశ
 బ్దప్రయోగనియమః “ ద్రియమానేతుపితరి ” “ పితాయస్యతువృత్తసాస్యాత్ ”
 ఇత్యుభావవ్యక్తికృత్యోక్తే జీవపితృకశ్రాద్ధే మృతపితృకశ్రాద్ధేచసమా
 నః । తథా — పితానుహాదిషు ప్రమీలేషుపితుఃపితృపితానుహప్రపితాను
 హేభ్యఇతి పితుసాసపిణ్డ్యజీవపితృక కర్తృకవృద్ధ్యాదిశ్రాద్ధేషుచ , తథా
 పితానుహేదక్రియమానే పితానుహస్యపిత్రాదిభ్యఇతి , తథా పితరిన్య
 రే పితానుహాక్రియమానే పితురేకం పిణ్డందత్వా పితుఃపితానుహాదిభ్యో
 దదాత్యే , ప్రపితానుహాక్రియమానే పితుఃపితానుహాయేకవిక్ । తదే

శ్రాద్ధే స్వకంపితరమాశయేత్ । ఉభాయస్యవ్యతృతాను జీవేవప్రప్రితా
 మహాః । నౌపిష్టానిర్వపేత్తత్రభోజయేత్ప్రితామహమ్ ॥” ఇతిప్రితా
 మహాజీవ నెపిష్టద్వయదానవిధానాత్తేనైవ న్యాయేనమృతపితృజీవనే తతః
 పరాభ్యాం ద్వాభ్యామేవ పిష్టదానమితిచేద్యంతగర్హి “ ॥ శ్లో ॥ త్రయా
 గామపిష్టానామేకేనాపిసపిష్టనే । పితృత్వమశ్నుతేప్రేత ఇతిధర్మవ్యవ
 స్థితః ॥” ఇతిసుమస్తవచనేనైవ జీవపితృప్రితామహస్య మృతస్యసాపిష్ట్యై
 ప్రప్రితామహేతి పిష్టదానతస్సంసర్గ ప్రసక్తైఃపార్యధాత్వ భగ్నప్రసక్తాత్,
 “ ॥ శ్లో ॥ ధ్రియమాణేతుపితరి పూర్వేషామేవనిర్వపేత్ । పితాయస్య
 శువ్రస్తాస్సజ్జీవేచ్ఛాపి పితామహాః ॥ పితృస్సనామసజ్జీర్త్యకీర్తయేత్ప్రి
 పితామహమ్ ॥” ఇతిసుమస్తవతఃపితృభావ్య । పిష్టా నేశ్వరేణాస్యాస్థస్సమ
 క్తతః — ధ్రియమాణేపిరి పితృపితృభ్యంపితామహేభ్యంప్రప్రితామహే
 భ్యోరద్యాత్, పితామహేచధ్రియమాణే పితామహస్య పిత్రాదిభ్యః,
 ప్రప్రితామహేధ్రియమాణే ప్రప్రితామహస్య పిత్రాదిభ్యఃఇతి । తతస్త్రీ
 యాగామపిష్టదానమవర్జనీయమ్ । నిధాతత్రైవ ॥ శ్లో ॥ చతురోనిర్వ
 పేషుష్టానాం పూర్వం తేషుసమావయేత్ । తతఃప్రభృత్యైప్రేతపితృసా
 మాన్యసశ్నుతే ॥ * ॥ బ్రాహ్మచ ॥ శ్లో ॥ మృతేపితరియస్యాభివ్యతే
 చపితామహాః ॥ తేనదేయా శ్రుయిషిష్టాప్రప్రితామహా పూర్వకాః । తే
 భ్యశ్చనిర్వపేషిష్టాం నిమోక్షవ్యశ్యపూర్వవత్ ॥ * ॥ అతఃపిత్రాదిష్టే
 కాత్యయేపి సాపిష్ట్యవిధిపరమేకేనాపీతవచనమ్ । అతోవ్యగ్రామమృతా
 సాపిష్ట్యనిషేధఃపాక్షికః । నను “ ॥ శ్లో ॥ ధ్రియమాణేతుపితరి పూర్వేషా
 మేవనిర్వపేత్ । పూర్వేషుత్రిషుదాతవ్యం జీవేచ్ఛత్రితయంయది ॥” ఇ
 తిపిత్రాదిత్రయజీవనేపి ప్రప్రితామహపిత్రాదిభ్యఃకార్యమితి ప్రతీయతే,
 అతఃకథం త్రిషుజీవతుస్ససాపిష్ట్యమితిచేన్నైవమ్, జీవపితృశ్రాద్ధవిషయ
 త్యాజీవేచ్ఛ త్రితయమితి వచనస్య, ద్వాపిష్టావితీ వచనంతు ప్రప్రితామ
 హాశ్చ జీవప్రితామహా వరణవిషయమ్, తచ్ఛాచారవిరుద్ధమ్, “ పూ
 ర్వేషామేవనిర్వపేత్ ” “ చతురోనిర్వపేషిష్టాం స్త్రీభిషిష్టేర్నియోజ
 యేత్ ” ఇతిమన్వాదివచన నిబధయిరోధాచ్ఛ । మృతస్యపిత్రేపిష్టమేకం
 దత్వా జీవసంప్రితామహాత్పరాభ్యాందద్యాదితి, యస్యపితా ప్రమీతస్సాన్యగ్ని

తాను హేజీవతి తణివరాభ్యాం దద్యాదితచ వచనార్థో విజ్ఞానేశ్వరేణ స
మర్థితః । అతస్త్రిభ్యపవ పిణ్డదానమ్ । అతఃపిత్రాదిమత్రిమ శ్వశ్వౌది
షువా అన్యతరావస్థానై ప్రస్థానైవ పుత్రఃపత్నీపతశ్చ సాపిణ్డ్యం కుర్యాది
త సుష్మా క్తమ్ .

మూ — వత్సరాతిక్రమే కన్యాయాం కుమ్భేమాన్యపరపత్నే అనూ
రాధార్థాద్విహస్తరోహణీనామన్యతమ నక్షత్రే మాసికైస్సహపా
పిణ్డ్యం కుర్యాత్ .

వ్యా — అశ్రబృహస్పతిః ॥ శ్లో ॥ అకృతేస్రాప్తకాలేతు శ్రాధ
కాలోఽత్రవత్సరే । కన్యాకుమ్భగతే ఛానా కృష్ణవత్సే విధీయతే ॥ * ॥
జ్యోతిశ్శాస్త్రైచ ॥ శ్లో ॥ కన్యాకుమ్భగతే సహస్రకిరణే ॥ * ॥ ఇత్యా
ది । శ్రీధరీయేవ ॥ శ్లో ॥ కన్యాకుమ్భగతేసూర్యే పితరః ప్రీతిసంయుతాః ।
పితృలోకాన్సమాయాన్తి వంశజానాం గృహంప్రతి ॥ * ॥ అతస్తత్రై
కుర్యాదితీషః । గాలవః ॥ శ్లో ॥ సపిణ్డీకరణశ్రాద్ధముక్తకాలేనచేత్యు
తమ్ । రాద్రౌహస్తైవరోహిణ్యాం మిత్రభేవాసమాచరేత్ ॥ * ॥ ఋశ్య
శృణ్భః ॥ శ్లో ॥ సపిణ్డీకరణంయేన ప్రమాదాదకృతంభవేత్ । అనూరా
ధాఽఽర్చ్యైహస్తైషు రోహిణ్యాంవా సమాచరేత్ ॥ * ॥ అకృగమ్, ద్వా
దశాహాదిష్పతిశేషః । అశ్రఃఖిబలాశ్నానూన్యరోహిణీనిషేధోనచిన్త్యః ।
మాసికైస్సహేతి, అశ్రశృణ్భః ॥ శ్లో ॥ కృతేపి షోడశశ్రాద్ధే సపిణ్డీకర
ణంవినా । సంవత్సరేవ్యతీతేతు పునష్షోడశమర్హతి ॥ * ॥ అతికృతేషుపి
షోడశశ్రాద్ధేషు వత్సరాన్తస్సాపిణ్డ్యాభావే తాని పునరనుష్ఠేయానీత్యర్థః .

మూ — అనుక్తకాలేపున్యగ్రామమరణేచ దేశఃస్ఫోటనాద్యత్యన్తా
పదిమాతాపితృవ్యతిరిక్తస్య సపిణ్డీకరణాన్తమార్హ్యదైహికమామె
న హేమానాకుర్యాత్ .

వ్యా — అశ్రగోవిలః ॥ శ్లో ॥ అనుక్తకాలేవ్యపితుర్వ్యుతగ్రామేణ
మృతావపి । ఆమెనవాపి సాపిణ్డ్యం హేమానాపిప్రకల్పయేత్ ॥ * ॥
అశ్రసపిణ్డీకరణమాత్రస్యామవిధానేపి తన్నాన్తరీయకతయా శ్రాద్ధా
న్తంసిద్ధమ్, ఏకోద్దిష్టాన్తకృత్యాకరణే సపిణ్డీకరణాసమ్భవాత్ । కిచ్చ
ద్వాదశాహాదా సాపిణ్డ్యేచమాసికాన్యవకృత్య తద్విధానమామనైవ కా

ర్యమితి యుక్తమనుక్తకాలశ్వాత్ । ప్రతిమాసం మృతాశ్చాహుశ్చక్తకా
లోనాసికస్య । “ మాససంస్కారాద్భుతే ” ఇత్యానుశ్రద్ధనిషేధో య
థాకాలానుష్ఠానాభిప్రాయః । అతపవహ్యన్నేవైవ తత్తత్ప్రతాహే మా
సికానిపునఃక్రియంతే । అతోనవశ్రాద్ధేకోత్తర వృద్ధ్యేకొద్దిష్ట సోదకుః
మాసిక సపిండీకరణాంతరూపమనుక్తశ్వాత్ । పితౄరవశ్యం యథావిధిక్త
వృత్తవిధానాద్వివృత్తిరిక్తపాత్యన్తాపద్విషయమిదమ్ । అశ్రమముః ॥ శ్లో ॥
ప్రభుః ప్రథమకల్పస్య యోగముః త్వేన వర్తతే । నసాంపరాయకం తస్య
దుర్మతేర్విద్యతే ఫలమ్ ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో ॥ హీనకల్పం నకుర్వీ
త సశ్రద్ధవ్యే ఫలప్రదమ్ ॥ * ॥ ఇతి .

అతీతప్రత్యుత్తే కాలమాహ —

మూ — కన్యాకుమ్భయోగకృష్ణపక్షే శుక్లపక్షే వాఽఽపశ్చమ్యా
స్సబ్రాతేఽతీతప్రత్యుత్తయం కుర్వాదత్రాపి చిత్రాశ్రవిష్టేతు
క్తం సమానమ్ .

వ్యా — అశ్రవారదః ॥ శ్లో ॥ మృత్యునంతరతోన్యథాం బలిదా
తుం నశక్యతే । హస్తపన్నా సినుశ్చైవా బలిం దద్యాద్యథోదితమ్ ॥ * ॥
నృసింహః ॥ శ్లో ॥ కన్యాకుమ్భక తేనూర్యే కృష్ణపక్షే పితృపతః । పశ్చ
మ్యాః పరతశ్చేత్తతపశ్చమ్యా సి నేపిచ ॥ * ॥ బృహస్పతిః ॥ శ్లో ॥
కృష్ణపక్షశుభః హస్తః పశ్చమ్యాః పరతప్తథా । అన్యప్రిథాగతస్తస్మా
ద్విశేషాత్ప్రేతకర్మణి ॥ ఆద్యథాగేచకర్తవ్యం సితేపక్షే చ సబ్రాతే ॥ * ॥
చిత్రేతి , “ చిత్రాశ్రవిష్టాహప్రాశ్వి ” ఇతిసశ్చయప్రకరణేతి తథివార న
క్షత్రాదికముక్తమత్రాపిద్రష్టవ్యమిత్థ్యః । తత్తు వత్సరాంతరీతప్రత్యు
త్తవిషయమ్ , ఇదం వత్సరాదిక్రమప్రేతకృత్య విషయమిత్థపానరుక్తమ్ .

మూ — సమానపిండయోగానాం సపిండీకరణంకరైశ్చేతన్త్రితకు
ర్యాత్ .

వ్యా — శ్మృత్యర్థపాతే ॥ శ్లో ॥ హవిర్నించ దైవంచ నిర్వాపంచో
దపాత్రకమ్ । యద్యేఽనాకుర్వీత తదైతేత్యాహకున్దినః ॥ బహునా
మకవంశ్యానామకోయదిశదాహకః । ఏకస్మిన్ దివసే కుర్వాదేతదైత్రేణ
కారయేత్ । మృతానామకవంశ్యానాం కారేబహువిధేః । తాన

ర్వా సహనంసుర్యా దేవాహన పునస్సుధీః ॥ * ॥ స్మృతిదన్విరా
యాంచ ॥ శ్లో ॥ యద్యేకకర్తృకంబ్రాధమనేంబైకవాసరే । దైవంపిత్ర్యంచ తన్త్ర్యింస్యాత్పుకావకౌనవిద్యతే ॥ * ॥ నిమిత్తం ప్రతీపూరు
షమితపాతాన్తరమ్ । పృత్యర్థసారే ॥ శ్లో ॥ వమోతేతేపునగ్దాహేప్రక
మేపిణ్డనస్తతిః । శ్రాద్ధంద్వితీయేదివసే సపిణ్డీతుత్యతీయకే ॥ సమానపిణ్డ
యోగానాం సపిణ్డీకరణం సహ । దైవంపిత్ర్యంచ తన్త్ర్యింస్యాన్నిమి
త్తంప్రతీపూరుషమ్ ॥ * ॥

అస్యాపవాదమాహ —

మూ — అన్యత్రపిత్రాః .

వ్యా — వస్మిరాత్రిత్రమేపి దశాహమేవపిత్రాఃప్రత్యత్యపిథానా
త్ , “ అనువృత్తాదనాస్యేషామ్ ” ఇః సస్మతమరణవ్యతిరేకేణ పిత్రాంపి
సహకరణవిషేధాచ్చ తయోఃపుకగేవ కుర్యాదిత్యర్థః “ ॥ శ్లో ॥ మాతాపి
త్రోర్మతాస్తేక్యం కాలేనాపిభవేద్యది । పితృశ్శ్రాద్ధంపురాకృత్వాకు
ర్యాన్మాతురనన్తరమ్ ॥ పిత్రోశ్శ్రాద్ధేసమంప్రాప్తేనవేషయ్యపితేపివా ।
పితృపూర్వంసుతఃకుర్యాదన్యత్రాసప్తీయోగతః ॥ ” ఇత్యదివచనైగపు
థస్విధానాత్పిత్రాస్సర్వం పుకగేవ కార్యమ్ .

మూ — పుంసఃస్త్రియావాసాపిణ్డ్యేపిత్రాదీనేవ వృణుయాత్ .

వ్యా — విజ్ఞానేశ్వరే ॥ శ్లో ॥ సపిణ్డీకరణశ్రాద్ధం దైవపూర్వంని
యోజయేత్ । పితౄనేవాశయేత్తత్ర పుంసఃస్త్రితంచన్ద్రిశేత్ ॥ * ॥ స్మృ
త్యన్తరేచ ॥ శ్లో ॥ మాతుఃపితౄర్వాసాపిణ్డ్యేపిత్రాదీనేవభోజయేత్ । ప
తామహ్యదిభిస్సార్ధం మాతుఃకుర్యాత్ప్రతేహని ॥ * ॥

మూ — పుంసఃపిణ్డం పిత్రాదిపిణ్డేస్సంస్మృతేత్ స్త్రియాఃపిణ్డం శ్వ

శ్వార్దిపిణ్డేరేవాసురాదివివాహేపి పితామహ్యదిభిరేవ వచనా

దాచారాద్వికల్పస్తరణాచ్చ .

వ్యా — అత్రశబ్ధః ॥ శ్లో ॥ మాతుస్సపిణ్డీకరణం కథంకార్యం భవే
తుస్తైః , పితామహ్యదిభిస్సార్ధం సపిణ్డీకరణంప్రృతమ్ ॥ * ॥ ప్రేతీనసిః ।

॥ శ్లో ॥ అపుత్రాయాం మృతాయాంతు పతఃకుర్యాన్సపిణ్డతామ్ । శ్వ
శ్వార్దిభిస్సహేవాస్యాస్సపిణ్డీకరణంభవేత్ ॥ * ॥ విజ్ఞానేశ్వరే ॥ శ్లో ॥

పితామహ్యదిభిషాస్థం నపిశ్చేకరణంసుతః । మాతుఃకుర్వీతపిత్రాద్యైఃపి
 కుఃకుర్యాద్యథావిధి ॥ * ॥ నూరుత్సాతామహాది సాపిణ్డ్యపరవచనానాం
 వ్యవస్థామాహ ఆసురాదీతి । వదనాత్ - పూర్వోదాహృతకర్త్యాదివద
 నాత్ । నను “ ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మణిషువివాహేషు యాతూధాకన్యకాభ
 వేత్ । భర్తృగోత్రైకర్తవ్యాఃపిణ్డదావోదక క్రియాః ॥ ఆసురాదివివా
 హేషు పితృగోత్రైకధర్తృవిత్ । ” ఇతిష్మరణాత్తస్యాపిత్వ గోత్రశ్వా
 దాసురాది వివాహేషు పిత్రాపిణ్డసంయోగోయుక్తఇతిచేన్న, “ ॥ శ్లో ॥
 తన్వాత్రాతత్పితామహ్యతచచ్ఛిన్నా వాసపిణ్డనమ్ । ఆసురాదివివాహే
 షు పిన్నానాం యోషిశాంస్పృతమ్ ॥ ” ఇతిశాసనపేనాసురాదివివాహే
 పితృశ్వాదిపిణ్డసంసర్గ స్మరణాత్ । తహింకలప్రసక్తఇతిచేన్న, ఆ
 చారాత్, వైకల్పికేషుధర్మైషు ఆచారవైవచ్యవస్థాపకత్వాత్ । తథా
 మనుః ॥ శ్లో ॥ యేనాస్యపితరోయాతా యేనయాతాపితామహః ॥ * ॥
 ఇతి । సునుస్తుకే ॥ శ్లో ॥ యత్రశాస్త్రగతిర్భిన్నా సర్వకర్మసుభారతః
 ఉదితేనుదితేచైవ హేమామభేదో యథాభవేత్ ॥ తస్మాత్కులక్రమా
 యాగమాచారంతా చరేచ్ఛుధః । సగీయాత్సహాబాహేనా సర్వశా
 స్త్రాదితాదపి ॥ * ॥ ఇతి । ఆచారోపయితేచ్ఛేత్ “ ఆచారవైవచ్యసా
 ధూనామాత్మనస్తుష్టిరేవచ ” ఇతిమనుస్మృతేరాత్మనస్తుష్టిరేవనియామి ॥
 పితామహ్యదిపిణ్డైరేవ మాతృపిణ్డం శిష్టాసంయోజయన్తి । కించ, “ వివా
 హేషుహిన్యనుతేరకళతం దేయమ్ ” ఇతికన్యాధిగమావయికార్థదానవిధా
 నాద్వివాహస్యధర్మసమన్వితసిద్ధిరితిశ్చోతస్తాత్తధర్మసుస్థానార్థత్వావ
 గమాన్నాసురత్వప్రసక్తగర్హః । “ ఆసురోద్రవిణాదానాత్ ” “ క్రయక్రీ
 తాతుయాకన్యా ” ఇత్యాదివచనం రత్యేకఫలవివాహవిషయమ్, గృహక
 ర్మశ్చైకకన్యాహరణవిషయంవా । అతపిగౌతమేన “ వదిత్యేకే ” ఇతిప
 ఞ్చమవివాహస్యధర్మ్యత్వం స్మర్యతే । “ అతోభిక్షణే నిమిత్తమాచా
 రోవివాహః ” ఇత్యావస్తమ్యైన గ్రన్థాద్దన నిమిత్తేషు వివాహ పరిగణ
 నశ్చావిరుద్ధం ధర్మార్థత్వాత్తస్య ।

మూ — పుత్రికాకరణే మాతామహాదిభిః ।

వ్యా — పిణ్డైర్భిః । యత్తుసుమన్తక్రమే ॥ శ్లో ॥ పితృపితామహే

యద్యత్పూర్ణైః సంవత్సరేసుతైః । మాతృత్వాకామహేతవ్యదేమాకార్యాన
పిణ్డతా ॥ * । తత్తు “ అభ్రాతృకాం ప్రదాస్యామి ” ఇత్యభినర్థవశేన
పుత్రికాకరణవిషయమేవ । “ ॥ శ్లో ॥ జీవన్మితాపితామహ్య మాతుఃకుర్యా
త్సపిణ్డనమ్ । ప్రమీరపితృకఃపిత్రా పితామహ్యపివాసుతః ॥ ” ఇత్యాది
వచనస్య వ్యవస్థాద్రప్తవ్యా — “ ॥ శ్లో ॥ పత్యాచైకేన కర్తవ్యం సపిణ్డీకర
ణంప్రియాః । సామృతాపిహితేనైక్యం గతామన్త్రాహుతవ్రతైః ॥ ”
ఇతివచనమనుమరణవిషయమ్, “ సామృతాపిహితేనైక్యం గతా ” ఇతి
హేతుకైః .

తదాహ —

మూ — అనుమృతాపత్యా .

వ్యా — అత్ర శాతాతపః ॥ శ్లో ॥ మృతాయానుగతానాథం సాతే
నసహవానతామ్ । అర్హతిస్వర్గవాసేపి యావదాభూతసంప్లవమ్ ॥ * । ఏ
తేన “ మృతప్రియాచేత్ ” ఇతిచానుమృతవిషయమ్, ప్రియమనుమృతా
మృతప్రియా । ఏవమేవోచ్ఛావచ వచనానాం వ్యవస్థాస్థాపితావిజ్ఞానేశ్వ
రేణైత్యులమ్ .

ఏవంవ్యవస్థయా సపిణ్డీకరణేపి మృతాహే పితామహ్యదిభి రేవనూ
తుశ్చాగ్రిధం కార్యమిత్యాహ —

మూ — యేనకేనాపి సాపిణ్డ్యేమాసికాబ్ధికాదిషుపితామహ్యదిభి రే
వసహ మాతుశ్చాగ్రిధం పృథక్కుర్యాదప్తకామచేతనియమాత్ .

వ్యా — అత్రవిజ్ఞానేశ్వరః ॥ వా ॥ అత్ర యేనకేనాపి సాపిణ్డ్యేప్య
ప్తకాదిషు మాతుశ్చాగ్రిధం పృథక్స్వీహితమ్ “ ॥ శ్లో ॥ అప్తకాసుచవృద్ధౌచ
గయాయాంచ మృతేఽహని । మాతుశ్చాగ్రిధం పృథక్కుర్యాదన్యత్రపతి
వాసహ ॥ ” ఇతిపితామహ్యదిభిరేవ మాతుఃపార్వణశ్రాద్ధంకర్తవ్యమ్ ॥ * ॥
ఇతి । అత్రపార్వణశ్రాద్ధమితి వధతా పితృవరణం నకర్తవ్యమితి దర్శితం
తద్వరణే అయ్యుర్మత్సవరోధాత్ । త్రిపురుషోద్దేశ్యంహిపార్వణమ్, “ ॥ శ్లో ॥
త్రీనుద్దేశ్యతు యత్రద్ధి పార్వణంమునయోవిదుః । ” ఇతికాష్టాఙ్గనిష్పృతేః ।
అతఃపితామహ్యదిభిరేవ మాతుశ్చాగ్రిధంకర్తవ్యంసపిత్రాదిభిః, “ ॥ శ్లో ॥
పితృరేవపితృకుర్యాత్పృథురేవ మృతేఽహని । యదిమర్యాద్యపర్వకం త

శాస్త్రమును రాజయమ్ ॥ ఇతి త్సమే ॥ ౪ ॥ శ్లో ॥ మాతుర్ముతాహేపి
తాద్రాక్షాపూజయేద్యదివాశయేత్ ॥ తథాపితుర్ముతాహేతు నపూజ్యా
తరాస్త్పతాః ॥ ఇతి పితృవరణే శ్రాద్ధవాశస్త్యరణాద్వితామహ్యదిభిరే
వ మాతుఃపార్వణం నపితృవరణమితసిద్ధమ్ ॥ తథాశాతాతపః ॥ శ్లో ॥ నా
నీముఖేష్టశాశ్రాద్ధే గయాయాంచ మృతేఽహని ॥ పితామహ్యేదిభిషా
ద్ధిం మాతుశ్శాశ్రాద్ధం సమాచరేత్ ॥ * ॥ తాతుర్నిశ్చ ॥ శ్లో ॥ అన్వష్ట
క్యం తథావృద్ధిం మాతుశ్శాశ్రాద్ధం మృతేఽహని ॥ ఏకోద్దిష్టం తథాముక్త్య
స్త్రిణాం నాస్త్యివృక్షక్రియా ॥ * ॥ అష్టకాదిమృత్యు నచ నాత్పితృవర
ణమిత్యవిరోధః ॥ కేచిన్మాతుర్ముతాహేపి పితౄనేవభాజయన్తి తన్నపాథీ
యస్తస్యహ్యౌతౌ తథాఽనుక్తేః, “అష్టకాసుచ” ఇతి మనువచన విరోధా
త్ ॥ అత్రయేనకేనాపి సాపిండ్యేపితామహ్యేదిభిరేవ మాతుఃపార్వణంకు
ర్యాదితి ఓక్షానేశ్వరేణవ్యాఖ్యాతమ్ ॥ అతః “నానీముఖేష్టశాశ్రాద్ధే”
ఇతివియమాత్ప్రది వరణగుక్షానకృతమేవేత్యలమ్ ॥

నను విక్షానేశ్వరే “అన్యత్రపతివాసహ” ఇతి పతిసాపిండ్యేతదంశ
భాగితాత్తైవైవసహ, యథాశాతాతపః ॥ శ్లో ॥ ఏకమూర్తిత్వమాయా
తసపిండీకరణేకృతే ॥ పత్నీవసపిగ్నాణాంతు తస్మాదంశేషభాగినీ ॥ * ॥ ఇ
తిపతిసాపిండ్యపవాద్యకాది వ్యతిరక్తశ్రాద్ధేషు తదంశభాగిత్యముక్తమ్, అ
తఃకథం తదభావేతత్సాహిత్యమితచేస్తత్రాహ —

మూ — అన్యత్ర దర్శమాసశ్రాద్ధాదౌ పిత్రాదిభిరేవ సహమాత్రా
దయోభుజ్యతే అర్ఘ్యసంసర్గేణ భర్తృసాహిత్యాత్సేహోచ్చ తద
ర్థంహి పితృవ్యైవాత్మ్యసంసర్గంకుర్వన్తి ॥

వ్యా — శ్వశ్వృదిపాపిండ్యేపి దర్శమాసశ్రాద్ధాదౌ వృథత్వాభా
వార్థమేవభర్తృవ్యసంసర్గం కుర్వన్తిశిష్టాః ॥ అత్రమనుః ॥ శ్లో ॥ స్నేహో
ద్భుక్త్యాసమంశ్రాద్ధం మాతాభుక్త్యాస్వధాశనమ్ ॥ పితామహీస్వధాం
స్వేనతతైవ ప్రపితామహీ ॥ * ॥ శాతాతపశ్చ ॥ శ్లో ॥ ఏకమూర్తిత్వ
మాయాతి ॥ * ॥ ఇతి ॥

తదాహ —

మూ — తస్మాద్దర్శకౌమాతుఃపృథక్ శ్రాద్ధభావః ॥

వ్యా — వీరంతువానిదిభరత్తేకాదిపేర్వల వృక్షగిళాసలలాత్తదవ్యతి
తక్తేషు మాహాలయయుగాది మన్వాదీవర్షమాన శ్రాద్ధాదిను మాతుఃవృక్ష
క్వాథావశ్యార్థః “ || స్లో || యస్సపిణ్డీకృతం ప్రేతంపుక్షిపిణ్డే నియో
జయేత్ | విధిఘ్నస్తేనభవతి పితృహోహోపజాయతే | ” ఇతిపృథక్త్వేప్ర
త్యవాయస్తృతేః .

తదాహ —

మూ — యస్సపిణ్డీకృతమితి సపేధాత్ .

తహిమృతాహేపేవమితిచేత్తత్రాహ —

మూ — వచనాదన్యథా .

వ్యా — యేనప్రకారేణ పితృదిసాపిణ్డ్యంకృతం తస్మాత్ప్రకారా
న్తరేణపితామహ్యేదిభిస్సహ శ్రాద్ధవిధానమ్ “ అష్టకాసుచ ” ఇతినున్వా
దివచనాదిత్యర్థః , సర్వత్రవిహితవ్యతరిక్త విషయత్వాత్ప్రతిపేదనన్యః .

మూ — మాతామహేన మాతుసాపిణ్డ్యేనహరిత్వేచమాతామహ
శ్రాద్ధనిత్యంవాన్యథా కృతేభ్యుదయోఽకృతేనప్రవాయః .

వ్యా — అత్రవిజ్ఞానేశ్వరః || వా || మాతామహేనమాతుసాపిణ్డ్యే
మాతామహశ్రాద్ధంపితృశ్రాద్ధవినిర్వృత్తేవ , పితామహ్యేపత్యావామా
తుసాపిణ్డ్యేమాతామహశ్రాద్ధమనియగమేవ , కృతేభ్యుదయః అకరణేన
ప్రత్యవాయఇతినిర్ణయః || ఇతి , “ || స్లో || శ్రాద్ధంమాతామహేనాచవ్య
వశ్యంధనహరిణా | దాహిత్రేణవిధిజ్ఞేనకర్తవ్యంవిధివత్సదా || ” ఇతిచ ||*||
తస్మాత్ “ || స్లో || పితరోయగ్రపూజ్యం తేతస్రమాతామహోఽపి | అవిశే
షేణకర్తవ్యం విశేషాన్నరకంప్రజేత్ || ” ఇత్యాది మాతామహశ్రాద్ధప
రంవచనం తద్విషయమేవ , “ || స్లో || దాహిత్రోహ్యఖిలంరిక్తకాపుత్ర
స్యపితృహారేత్ | సపవదద్యాకృపిణ్డేపిత్రేమాతామహోయచ || ” ఇతి
వచనముభయసమ్బంధివిషయమ్ .

ఇదమాహ —

మూ — తత్రపుత్రికా పుత్రా మౌతృమాతామహ మాతృ పితౄను
హోభోజయేదయంచోభయసమ్మిష్టో మాతామహస్య దర్శాదా
పితృశ్చశ్రాద్ధంకుర్యాత్

వ్యా — అత్రహత్యశ్రాద్ధేఽఋశ్యశృణోః ॥ శ్లో ॥ మాతుఃప్రభమతః
పిండం ప్రదద్యాత్పుత్రికాసుతః । ద్వితీయంతు పితుస్తస్యాస్తృతీయంతుపి
తుఃపితుః ॥ * ॥ “ ॥ శ్లో ॥ అపుత్రౌహంప్రదాస్యామితుభ్యంకవ్యాం
భవానపి । పుత్రాగ్రీచేదిహూతౌన్నసనౌపుత్రౌభవేదితి ॥ ” ఇత్యుక్తః
భయసమృద్ధిపితృమాతామహయో రపికుర్యాత్ । కాష్టాఃజనిః ॥ శ్లో ॥
కుర్యాత్తాతామహశ్రాద్ధం నియమాత్పుత్రికాసుతః । ఉభయోరపినమృద్ధై
కుర్యాత్సఉభయోరపి ॥ * ॥ సాన్దైవ ॥ శ్లో ॥ పార్వణంకురుతేయస్తు
కేవలంపితృహేతుతః । మాతామహేనకురుతే పితృహేచోపజాయతే ॥ * ॥
యః - పుత్రికాపుత్రఇత్యర్థః । అతోమహాలయ దర్శమానశ్రాద్ధాదామా
తామహశ్రాద్ధం చోభయసమృద్ధినైవైవ కార్యమితిసిద్ధమ్ । పతదభావేధన
గ్రహణపుత్రికాకరణ విరహేచమాతామహశ్రాద్ధాకరణే దాహిత్రస్య
నదోషగర్హః .

అత్రనియమమాహ —

మూ — పూర్వం మాతామహస్య పశ్చాత్పితుశ్శ్రాద్ధం కుర్యాత్

వ్యా — ఋశ్యశృణోః ॥ శ్లో ॥ యస్యాదుభయసమృద్ధిఃపుత్రికాయా
స్సతోహ్యసా । పూర్వం మాతామహశ్రాద్ధంపశ్చాత్పైతృకమాచరేత్ .

అత్రసాపిండ్యే నియమమాహ —

మూ — పుత్రికాపుత్రౌమాతుసాపిండ్యే మాతుఃపిత్రాదీనేవ వృ
ణయాదన్యస్వస్వపిత్రాదీన్ .

వ్యా — “ పితౄనేవాశయేత్తత్ర ” ఇత్యత్ర పితృశబ్దస్వమార్త
పితృపరశ్చేతిభావః .

నను కిమర్థం మృతస్య పిండోదకదానశ్రాద్ధాది కరణం మరణానంత
రమేవస్యకర్తాజ్జాత గతిప్రాప్తైరిత్యత్రాహ —

మూ — అత్రాయంవివేకః — ఏకోత్తరవృద్ధిశ్రాద్ధోదకదానైస్తా

హజనితయుత్పిష్టానివృత్తిఃపిండైరాకారావాప్తిరేకొద్దిష్టేనపిశాచ

త్వనివృత్తిసోదకుమ్భశ్రాద్ధైఃప్రత లోకావాస జనితయుత్ప

ష్టాశాద్విర్వృత్తిర్యదోత్సర్గవచనోదశశ్రాద్ధైఃప్రతత్వనివృత్తిసపిండ్యే

కరణాత్మితృత్వప్రాప్తి యుత్తృష్టాజనితాత్యస్త దుఃఖానుభవా
వస్థాప్రేతత్వం వస్వాదిశాస్త్రధేవతానమ్బుష్టపితృత్వప్రాప్తి
రతస్తన్నివృత్తైతత్వాస్త్రయేవ యథాకాలమవిలంబిత పే
తకార్యంకార్యమన్యథా మహాదోషః .

వాగ్ — శ్రీధరీయే ॥ శ్లో ॥ నవమ్రవక్షపాక్షాస సాంవత్సరికమాసికైః ।
శాస్త్రేష్టోడశభిఃప్రేతపీశాచత్వం విముఖ్యతి ॥ * ॥ మారగజ్జేయః ॥ శ్లో ॥
పీతలోకేషువసతి ర్మృతాంవషణం ప్రకీర్తితమ్ । యుత్తృష్టేప్రత్యహం
తత్ర భవేతాంభృగునన్దన ॥ * ॥ ఇతి । అతఃపిండోదకదాన సోదకుమ్బ
శాస్త్రాని కార్యాణీతిభావః , “ ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశేఽహ్ని సంప్రాప్తై ”
“ యన్వైతాని నదంతాని ” “ చతురోర్వపేత్పిండా ” ఇత్యాదిపూ
ర్వోదాహృతాన్యత్రాప్యనుసంధేయాని । ఋశ్యశృక్లః ॥ శ్లో ॥ ప్రభమే
హనియత్పిండం తేనమూర్ధాఽభిజాయతే । చతుశ్శ్రీత్రే వాసికాచద్వితీ
యేఽహనిజాయతే ॥ భుజౌపక్షస్తథాగ్రీవా తృతీయేఽహనిజాయతే । నాభి
స్తనాగుదం లింగం చతుర్థేఽహనిజాయతే ॥ ఉరూతుపచ్ఛమేజ్జేయా కస్థే
చర్మప్రజాయతే । సప్తమేతు సిరామాంసం జాయతైవాత్రసంశయః ॥
అష్టమేనతుపిండేన సర్వరోష్ణాంసముద్భవః । నవమేవీర్యసమ్మత్త్రిదశమేయు
త్పరిక్షయః ॥ ఆశౌచానైతతస్సన్యసిపిండదానం సమాప్యతే । తతశ్శాస్త్ర
ధ్యం ప్రదాతవ్యం సర్వవర్ణోద్వయంపిః ॥ * ॥ ఇతి । విజ్ఞానేశ్వరశ్చ
॥ వా ॥ పిండసంయోజనం ప్రేతత్వ నివృత్త్యాపితృత్వప్రాప్త్యర్థం ప్రే
తత్వంచ యుత్తృష్టాజనితాత్యస్త దుఃఖానుభవావస్థా పితృత్వప్రాప్తిశ్చ
వస్వాది దేవతాశాస్త్రధేవతాసమ్బుష్టః ప్రాక్షవైకోద్దిప్త సహితేన సపిండీక
రణేన ప్రేతత్వనివృత్త్యాపితృత్వంప్రాప్నోతి ॥ * ॥ పతేఽర్థాఉదాహృ
త్య వచనసిద్ధా అతో నవిలంబుఃకార్యిత్యాహ అతఇతి, అతః - యుత్తృష్టా
నుభవపీశాచత్వప్రాప్తైరత్యర్థః , తన్నివృత్త్యై - ప్రేతత్వనివృత్త్యై, యు
త్తృష్టాపీశాచత్వాది నివృత్త్యర్థమిత్యర్థః , తత్వాస్త్రయే - వస్వాదిశాస్త్ర
ధేవతా సమ్బుద్ధాయ , యథాకాలం మాతాపిత్రౌఃప్రేతకృత్యకుల
మృత కార్యమ్ .

కాలాత్కమ నిర్దోషకాల ద్వైత్యం తత్కాలేదోషాభావంవ వివి

ప్రసాదకారే క్రియాంకుర్యాత్తదకరణే యావత్సపిణ్డీకరణంతావత్క-
ర్తా నర్హత్వాదిదోషసాన్యగ్రహణా —

మూ — నాన్యకీఞ్చితగర్భణ్యధికారః “ ॥ శ్లో ॥ అకృత్వాప్రేత
కార్యాణి నిత్యవైమిత్తికాన్యపి । నకుర్యాత్తావదాశౌచం యావ
త్ప్రేతస్యమోక్షణమ్ ॥ ” ఇతిసర్వసహకారః .

వ్యా — ప్రేతమోక్షణమ్ - సపిణ్డీకరణమ్, అన్యత్సుస్పృష్టమ్ .

నవమఃఖండాః

ఇతిశ్రీమద్వేదగూటవాదస్యసరస్వతీవల్లభాపరనామధేయస్య

వైదికసార్వభౌమస్యకృతిషు పితృమెథసారప్రశ్న

వ్యాఖ్యానే సుధీవిలోచనే తృతీయఃపటలః

ఇదానీమానీయ్యాన్యతఃపదార్థా సపిణ్డీకరణేనియమమాహ —

మూ — అథాతస్సపిణ్డీకరణం పిత్రాదేర్వాతా మహాదేశ్చౌపాసనే
కుర్యాత్ .

వ్యా — ఇదమగ్నిమిధేతిసూత్రభావ్యవాక్యమ్. అత్ర యాజ్ఞవల్క్యః
॥ శ్లో ॥ కర్తవ్యార్థంవివాహగ్నోక్తుత ప్రత్యహంగృహీ ॥ * ॥ ఇతి ।
ప్రీధరీయే ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశాహేత్రిపతేవా షణ్మాసేమాసికాబ్దికే । సపిణ్డీ
కరణం కుర్యాత్పిత్రా రాపాసనేసుతః ॥ * ॥ మాసికాబ్దికశబ్దావేకాదశ
మాససంవత్సరాంతపరం । విజ్ఞానేశ్వరః ॥ శ్లో ॥ అహితాగ్నిస్తుజుహుయా
దక్షిణాగ్నోసమాహితః । అనాహితాగ్ని ర్గృహ్యగ్నోవగ్నృభావేద్విజై-
పువా ॥ * ॥ దక్షిణాగ్నోమూమశేషాధానవత్తే “ భాగ్రితావాభాగ్ర
తృపుత్రావా ” ఇతివచనేన యదాభాగ్రతృపుత్రాదికరోతి తదౌపాస
నఇతికేదిద్వదన్తి తచ్చిత్త్యమితివ్యాఖ్యాతం తాత్పర్యదర్శనే .

మూ — యద్యనగ్నిర్జ్వలతాన్నికనిష్ఠకుర్యాద్యద్యేకకపుత్రాన
గ్నిర్బత్తుచారీవానువనీతోవా శ్రోత్రియాగారాదాహృతేగ్నో
కుర్యాత్తమాపాసనమాచక్షతే .

వ్యా — అభిజ్ఞాదశే ॥ శ్లో ॥ జ్వలతపుత్రానగ్నిమాపాసనం
నిష్ఠత్వగ్నిమాన్యది । కనిష్ఠపవకుర్వత మారాపిత్రానసపిణ్డనమ్ ॥ * ॥

పైతనస్త్వే ॥ శ్లో ॥ సపిండీకరణంపుత్రపితుఃకుర్వీతయోఽగ్నిమా ౧ । అ
 నగ్నిస్తుక్రియాంనాన్యామేకాద్విష్టాద్భుతేకైవచిత్ ॥ * ॥ అతోఽగ్నిమానే
 వపుత్రసపిండీకరణంకుర్యాత్ । విష్ణుః ॥ శ్లో ॥ సపిండీకరణంపిత్రాఃకుర్యా
 దాపాసనేసుతః । అలాభేతాకికేహ్యగ్నౌ సర్వంసమాప్తయేచ్ఛభః ॥*॥
 బోధాయనీయంసూత్రం శ్రోత్రియాగారేతి .

యదిభార్యారజస్వలాతదాకథమిత్యాశజ్జాహ —

మూ — ద్వాదశాహాదౌ యద్యనాలమ్ముకాపత్నీస్యాన్తానునాదృ
 త్యకుర్యాత్ .

వ్యా — అనాలమ్ముకా - రజస్వలా, “యస్యప్రత్యేహస్పత్యనా
 లమ్ముకాభవతి” ఇతిశ్రుతేః “॥ శ్లో ॥ ఋతుమత్స్వపిదాకేషు విదేశస్థోఽప్య
 నగ్నికః । అన్నేనైవాద్వికంకుర్యాద్ధేర్మువాఽఽమననకైవచిత్ ॥ ” ఇతివ
 చనాత్ప్రత్యాబ్ధికేవత్యైవ మధ్యమపిండదానవిధానేపితామనాదృగ్యశ్చ
 ధంకుర్యాత్కలకీముత సాపిండ్యంపత్యైవపిండప్రదానాభావాన్నిషేధాచ్చ ।
 అగ్నివిచ్ఛేదేతు సన్ధానేపత్నీసాపేక్ష త్వాతాగలాస్తరేఽగ్నిం సన్ధాయా
 పాసనాగ్నినా సాపిండ్యం కుర్యాన్న సాంవత్సరికవత్పత్నీ ప్రతీనిధానేనా
 గ్నిసన్ధానంయుక్తం సావకాశత్వాత్సాపిండ్యస్య । తథాశ్భః ॥ శ్లో ॥ సా
 వకాశంతుయతామ్యం నకుర్యాన్తాసిదూషితే । కుర్యాన్నిరవకాశంతు
 నిత్యంనైమిత్తికంతథా ॥ * ॥ ఇతిన్యాయస్యతుల్యత్వాదిదముదాహృతమ్ .

ఇదమాహ —

మూ — యద్యగ్నిర్విచ్ఛిన్నస్సాస్యతాసవకాశత్వాతాగలాస్తరేఽగ్నిం
 సన్ధాయసాపిండ్యంకుర్యాత్ .

వ్యా — నను “ ॥ శ్లో ॥ పిత్రాఃకుయదినేప్రాప్తై యస్యభార్యార
 జస్వలా । అగ్నింసన్ధాయవిధివచ్ఛాద్ధంకృత్వావిసర్జయేత్ ॥ ” ఇతివద
 త్ప్రాయశ్చిసన్ధానమప్రితిచేన్నప్రత్యాబ్ధికస్యనిరవకాశత్వాత్, “ ॥ శ్లో ॥
 మృతాహంసమతిక్రమ్య చక్షాలఃకొటిజన్తసు । ” ఇతిమృతాహతిక్రమే
 ప్రత్యవాయభూయస్త్యస్తృతేష్వ । నైవమతాప్రిప్రత్యుత “ ॥ శ్లో ॥ స
 పిండీకరణం పిత్రాఃకుర్యాదేకాహియసుతః । అభిరత్వావధిరస్యద్వా
 దశాహఃప్రశస్యతే ॥ ” “ ॥ శ్లో ॥ ఏకపుత్రోఽగ్నిమాంత్వైవకుర్వీతన్యా

దశేమాని । సపిండీకరణశ్రాద్ధం తయోరేవభిస్థితః । ” “ అన్నికస్తుప్రి
 పత్యేవృద్ధిప్రాప్తానంవత్సరేనాకుర్యాత్ ” ఇతికాత్యాయనోశనోవిజ్ఞానే
 శ్వరాదిభిర్ద్వాదశాహ సాపిండ్యైఃపుత్రాగ్నిచుత్పత్తవిషయత్వప్రతి
 పాదవాదనగ్నిస్తు త్రిపత్యానావేవ సాపిండ్యంకుర్యాదితి విజ్ఞానేశ్వరాదిభి
 ర్నిశ్చితత్వాద్ద్వాదశాహ సాపిండ్యంపాక్షికమేవ । ఇదంచ సత్యగావేకపు
 త్రస్య, సాగ్నెస్తుదత్తేనన్నిహితే, నాన్యథానచాన్యస్య, “ ॥ శ్లో ॥ అన్ని
 రధ్వగత్రేవ యన్యభార్యారజస్వలా । ఆమశ్రాద్ధంప్రకుర్వీత । ” ఇతివి
 జ్ఞానేశ్వరేణరజస్యన్నశ్రాద్ధవిషేధాత్ । అతస్తమభయవిషయం ద్వాద
 శాహసాపిండ్యవిధానమ్, తదభిప్రాయేనోక్తం తామనాదృత్యేతి, అతః
 కాలాంతరేసాపిండ్యంకుర్యాదితినానుపపన్నమ్.

కింశ్చిదత్రవిశేషమాహ —

మూ — వత్సరాంతే త్వేవంచేత్పత్నాఃప్రతినిధాయాగ్నింసన్ధాయ
 తత్తతాసపిండ్యంకుర్యాత్ .

వ్యా — సంవత్సరేసపిండీకరణమితి విహితేవమాంత్ర సాపిండ్యేపత్నా
 రజస్వలాత్వే “ ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధయేఽహనిసమ్ప్రీతై యన్యభార్యారజ
 స్వలా । అగ్నింసన్ధాయవిధివచ్ఛాద్ధంకృత్వావిసర్జయేత్ । ” ఇతినార
 దప్తరణాన్నిరవకాశత్వాచ్చనదోషగణః.

మూ — ఏవందూరభార్యేచ పార్వణవిన్నిరవకాశశ్శాన్తే .

వ్యా — వత్సరాంతేసాపిండ్యయదిభార్యాదూరదేశే స్థితాతదాదూర
 భార్యేపికర్రవిచిచ్ఛన్నాగ్నౌ విధివదగ్నింసన్ధాయ సాపిండ్యంకుర్యాన్నిరవ
 కాశత్వాత్తత్రాకరణేపునక్షోడశకరణప్రసక్తైర్విధిబలాచ్చ । అత్రప్రికా
 శ్చీ ॥ శ్లో ॥ యన్యభార్యవిదూరస్థా వతితావ్యాధితాపివా । అనిచుచ్ఛాత్ర
 తికులావా తస్యాఃప్రతినిధౌక్రియా ॥ * ॥ నారదశ్చ ॥ శ్లో ॥ నష్టాగ్ని
 దూరభార్యశ్చేత్పతావ్రజే నమువస్థితే । సన్ధాయాగ్నించవిధివచ్ఛాద్ధం
 కృత్వావిసర్జయేత్ ॥ * ॥

ప్రయోగమాహ —

మూ — ఇథహియంతామహంసుత్యాఽనశ్చన్నశిలేభ్యోబ్రాహ్మణే
 భ్యోఃస్వమన్యసపిండీకరణం ఇతితాతత్రభవద్విః ప్రసాదఃకర

నేయఇతివిజ్ఞాప్య శ్వేభూరేనిత్యక్త్యావై బ్రాహ్మణానాహూయ
యథాశక్తిరవ్యంసభాయాంనిధాయ ప్రణమ్య మాసికానియథా
కాలమనుష్ఠితాన్యసుగృహ్లాన్త్రయథాశక్తికరణేన సోదకుమ్భశ్రా
ద్ధంసర్వంకృతం భవత్స్వితీప్తార్థ్య.

వా — అత్రావస్తమ్యః || వా || పూర్వేద్యుర్నివేదనమవరేద్యు
ర్నివీతీయం తృతీయమామస్త్రీణమ్ || * || ఇతి | అయనసోజ్వలార్థః —
శ్రాద్ధదినాత్పూర్వేద్యురేవ బ్రాహ్మణేభ్యోనివేదితవ్యం శ్రాద్ధంభవితా
తత్రఅహవనీయాథై ప్రసాదఃకర్తవ్యఇతి, అపరేద్యుః - శ్శ్రాద్ధదినే, ద్వి
తీయంనివేదనం కార్యమద్యశ్రాద్ధమితి, తృతీయమ్, ఆమస్త్రీణమ్ - ఆ
హ్వనమ్, భోజనకాలేసిద్ధమాగమ్యతామితి | అత్రసర్వప్రాదశ్చబైతత్త
ద్విధాశక్తికం శర్మనిర్దేష్టవ్యమ్, విష్ణుశర్మణోవిష్ణుశర్మణే విష్ణుశర్మణి శ్శ్రాద్ధ
బూరియాత్ | అద్యేతిశబ్దద్వాదశేహని త్రిపక్షఇత్యాదిబూరియాత్ |
అత్ర సపిణ్డీకరణే ఇతిబూరియాత్ | అస్మిన్కణ్డేసూత్రార్థసంవాదవచనాని
“అథ శ్రాద్ధేనైయ్యమి కాన్లోకానుదాహరిష్యామః” ఇత్యుదాహృతా
ని ద్రష్టవ్యాని | ప్రాయేణ తశ్శాస్త్రినుక్తాన్యేహోదాహ్రియన్తే | మాసి
కానాం తత్తన్వాసిమృతాహేమ విహితత్వేపి వచనబలాదవకృప్యతత్కర
ణేవ్యకాలేకృతస్యాకృతత్వప్రసక్తే స్తదథాం బ్రాహ్మణానుగ్రహఃకర్ణ
వ్యఇత్యర్థః | ఏవం సోదకుమ్భానాం కార్తేన్ద్రియానుష్ఠానాశక్తేః, “|| శ్లో ||
జవచ్చిద్రంతపశ్చిద్రం యచ్చిద్రంయజ్ఞకర్తృణి | వచనామ్భూమిదేవానాం
సర్వంపూర్ణత్వమశ్నుతే ||” ఇతి సంవర్తస్తరణాదవశ్యం బ్రాహ్మణాను
జ్ఞాకారయితవ్యేత్యర్థః.

మూ — బ్రాహ్మణేరనుజ్ఞాతఃప్రాణానాయమ్యప్రాచీనాపీత్యము
వ్యసపిణ్డీకరణం కిరివ్యన్నద్యద్వాదశేహని ఉనమాసికాదీన్య
నాబ్దిక పర్యవ్తాని పశ్చిదశప్రేతశ్రాద్ధాని తత్త్రీణకరిష్యఇతి స
జల్ప్య ఉనమాసికాద్యథై పశ్చిదశవిప్రా వృత్వా పాదప్ర
క్షాలనాదికృత్వా.

వా — ఉనమాసికాథే ద్వితీయమాసికాథే త్రిపక్షికశ్రాద్ధాథి
తి క్రమేణవ్యుబయోద్దిత్యాదిశబ్దార్థః | ప్రక్షాలనాదికృత్వాదిశబ్దవకృస

రాధ్యక్ష తా మ్బులదాన స్నావనాదివర్జిహః .

మూ — ఏకాద్విష్టవదగ్నుపసమాధానాది కృత్వా పక్ష హేమామవ
త్పశ్చదశధాఽవదాయాముష్నే యమామవస్వాహేతి కృష్ణాయా
మేకదాహుత్వా .

వ్యా — ఆదిశబ్దేన అర్ఘ్యగ్రహణ ప్రేతావాహనార్ఘ్యదానాది స
ర్జిహః । పక్షేతి - యథాపక్ష హేమామే చతుర్దశధోనీయ సకృదేవ
హేమామసక్రియ తే తథాపశ్చదశధాఽవదానాన్యవదాయ సకృదేవజాహు
యాదిత్యర్థః । కృష్ణా - దక్షిణాదిహోమ్ । అత్ర స్మృత్యంతరమ్ ॥ శ్లో ॥
మాసకానాంతు సాపిణ్డ్యాత్పూర్వంశు యుగవత్కృతౌ । ప్రత్యేకం పిణ్డ
దానంపాదగ్నోప్రేతాహుతిస్సక్తిత్ ॥ * ॥ .

మూ — ఆమేనాన్నేనవా మాసకానికృత్వా విస్రావిసృజ్యపిణ్డం
దత్వాఽఽచమ్య .

వ్యా — అత్రపిణ్డా నేశ్వరః ॥ శ్లో ॥ యద్యద్దాతిపిప్రేభ్యశ్శృతం
వాయదివాఽశృమ్ । తేనాగ్నోకిరణంకుర్యాపిణ్డాంస్తైవైవనిర్వపేత్ ॥ * ॥
ఏవం హేమామపిణ్డయోస్సన్నియోగశిష్టత్వాద్ధోమాభావే సజల్పశ్రాద్ధే
పిణ్డదానం నాస్త్యైవ । తథాస్మృగ్నిర్ధనారే ॥ శ్లో ॥ ఆవాహనాగ్నోకిరణం
స్వధానినయనం తథా । పికిరం పిణ్డదానంచ సజల్పేపశ్చవర్జయేత్ ॥ * ॥
అశ్రామశ్రాద్ధే హేమామాకరణే పిణ్డదానం చిత్త్యమేవ । ప్రాయేణా
త్రామేనైవ షోడశశ్రాద్ధముక్తమ్ , “ అనుక్తకాలేషు ” ఇహిగోబిలస్థర
ణాత్ । నహిద్వాదశాహాదిరుక్తకాలః , “ మృతేహనితుకర్తవ్యమ్ ”
ఇతిస్మృతేః । తథాపి “ ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధానిషోడశాపాద్య విదధీతసపిణ్డతా
మ్ ” “ షోడశానాంద్విరావృత్తింకుర్యాత్ ” ఇత్యాదివచనాత్తత్పూర్వం
తత్కరణమ్ । ఏహానుకాలేకృతత్వేనాకృతత్వబుద్ధ్యాహి స్వస్యకాలే ఘ
నకరణం స్మర్యతే । అతఏవ విజ్ఞానేశ్వరేణోక్తమ్ ॥ వా ॥ సపిణ్డీకరణం
కృత్వా స్వస్యకాలవస మాసకాని కర్తవ్యానీతిప్రథమకల్పః , అప్రాప్త
కాలత్వేన ప్రాగనధికారాత్ ॥ * ॥ ఇతి । అతోద్వాదశాహాదౌ సపిణ్డీక
రణమావలోక్య , “ కుర్యాదేకోహియస్సుతః ” “ సాగ్నికస్తు యదాక
ర్తా ” ఇత్యాదివచనైరేషు త్రాగ్నిమద్యాహుతవద్వాదశేహన్యవశ్యంకా

ర్యమ్ । యత్తువతుర్వింశతిమతే ॥ శ్లో ॥ అనుశ్రాద్ధం యదాతుర్యాత్పిణ్డ
దానం కథంభవేత్ । గృహదాహ్యగృహవ్యాన్యం పిణ్డం దద్యాత్పితైస్స
హ ॥ * ॥ ఇతితత్తు శూద్రపిషయమిన్యన్యే నన్యతై, నిన్యైవానుశ్రాద్ధ
స్యోత్పత్తిశిష్టత్వాత్ । “ శూద్రగృహుర్యాన్యదైవహి ” ఇతి వికల్పఇత్యవ
రే । “ యద్యద్దదాతివిప్రీభ్యః ” ఇతివచనాద్యగాఅనుశ్రాద్ధం ద్విజగృ
ర్యాత్తదాతేనైవామెన హుమానుఃపిణ్డదానం చేతి యుక్తగరిమిత్యలమ్ .

మూ — అనుజ్ఞాతఃపవిత్రపాణి రుపవీతీ ప్రాణానాయుష్య ప్రాచీనా
వీత్యముకగోత్రస్యాముకశర్మణఃప్రేతస్యాద్య సపిణ్డీకరణ శ్రాద్ధం
కరిష్యఇతినజర్లప్య .

వ్యా — “ ॥ శ్లో ॥ పవిత్రపాణి గాచాంతానాసనేషూపవేశయేత్ ”
“ అపవిత్రకృగంకర్మవిప్రస్యవిఫలంభవేత్ ” ఇతియాజ్ఞానిల్కార్యదిష్టృతేర
వశ్యంపవిత్రపాణిరేవస్యాదిత్యర్థః । ఉపవీతీత్యనేన “ ప్రాణాయామేనమ
సార్ ” ఇతిపరిభాషాక్తంస్మర్యతే । స్మృతిచన్నికాయామ్ ॥ శ్లో ॥ సపి
ణ్డీకరణాదర్వాగృజుదర్భైర్మృశ్రియా । పరతోద్విగుణైరేవ దైవంకర్మస
దజుఃభిః ॥ * ॥ ఇతి । “ శ్లో ॥ పితృహోమవిత్తాదౌ దౌదర్భా
దేవకమణి । ” .

ఇదమహ —

మూ — ఉపవీతీవిప్రపాణావృజుదర్భా ప్రదాయాముష్యాద్యసపి
ణ్డీకరణాఖ్యశ్రాద్ధే విశ్వేదేవాగ్నేభవతాక్షణిక త్రవ్య ఇతిప్రాజ్ఞు
భావుదగపవర్గా ద్వావిహ్రినిమన్త్ర్యి ప్రాచీనావీతీ ద్విగుణభు
గ్నందర్భంప్రదాయా ముష్యాద్యాత్ర పితుఃపితృగ్ధే పితుఃపితాను
హోగ్ధేపితుఃప్రపితానుహోగ్ధ ఇతిక్రమేనౌదజ్ఞుభాప్రాగపవర్గా
ప్రాజ్ఞుభాదక్షిణాపవర్గాన్వాత్రి విహ్రినిమన్త్ర్య ప్రగృజ్ఞు
భుమేకంవిప్రంప్రేతాగ్నేవృత్వోపవీతీవిష్ణ్వర్థమేకంనిమన్త్రయేత్ .

వ్యా — యాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో ॥ ద్వాదేవేహక్రీయఃపిత్రై
హ్యుదగేతైకమేవహ ॥ * ॥ దేవే - విశ్వేదేవే, ద్వావిహ్రిహ్రిజ్ఞుభా
వుపవేశ్యౌ, పితృగ్ధేత్రయఉదజ్ఞుభాఉపవేశ్యౌఇతివ్యాఖ్యానమ్ । బోధా
యనః । హ । హ్రిజ్ఞుభానుపవేశయితుదజ్ఞుభాకాపయతి హ్రిజ్ఞుభో

దక్షిణావనర్థః, అథయమ్యదన్యుఖః పాగవనర్థః పాగ్భూతుభవాపాగ్భూ
 ప్నవానీతరే ప్రత్యాహుః ॥ * ॥ స్మృతిపారసముచ్చయే విశేషః ॥ శ్లో ॥
 పూర్వం నిమన్త్ర్య దేవేద్వా త్రీవిప్రాపితృకర్షణి । జైవేపిత్ర్యై
 భవైకైకం సపిండీకరణం వివా ॥ * ॥ అతశ్చ “ ఏకైకముఖయత్రవా ” ఇ
 త్యాదివచనం సాపిండ్యవ్యతిరీక్త పార్వణవిషయమత్యంతాపద్విషయం వా ।
 సాయినీయే ॥ శ్లో ॥ సపిండీకరణేన శ్యం విష్ణుముఖ్యర్పయేద్విజః । సప్తకం
 తు తథాభ్యాతం వినా విష్ణుం కథంతథా ॥ * ॥ విష్ణువరణాభావే సాపిండ్య
 స్య సప్తకత్వభ్యాతిర్భవ్యేతేత్యర్థః, “ ॥ శ్లో ॥ ఇతివై దేవలః ప్రాహ శాన్తి
 ల్యశ్చ మహామునిః । యతిశ్చైతావ్రహ్మణశ్చాధిం తత్ర సర్వత్రైవైద్విజః ॥
 పూజయేద్విష్ణుమిత్యేవం శాధిం సిద్ధ్యతి నాన్యథా । ” ఇతి స్మృతేః । ఏవ
 మితి, విష్ణువరణే శాధిం సిద్ధ్యతి విష్ణువరణాభావే న సిద్ధ్యతి అతస్మాసి
 ణ్యే విష్ణువరణమవశ్యం కర్తవ్యమ్ .

తదకరణే దోషమాహ —

మూ — “ ॥ శ్లో ॥ దేవాద్యంతం భవేచ్ఛాధిం పిత్రాద్యంతం న
 తద్భవేత్ । పిత్రాద్యంతం తదీహానశ్చాధిమాహ్నోతి నిష్ఫలమ్ ॥ ”
 ఇతి మనుః ప్రాహ .

వ్యా — విష్ణువరణాభావే సాపిండ్యాది శాధిం నిష్ఫలమిత్యస్మిన్న
 థే “ యదైష్వికీచ్ఛమనురవదత్తద్భేషజమ్ ” ఇతి శ్రుతిప్రసిద్ధో మనురా
 హేత్యనేన సాపిండ్య సాఫల్యాయావశ్యం విష్ణుర్వరణీయ ఇత్యుక్తం భవతి.

పాత్రాలాభేన వ్యాలాభేనా కథమిత్యత్రాహ —

మూ — ఉభయత్రైకైకం వా విప్రం నిమన్త్ర్య .

వ్యా — స్పృహార్థమిదమ్ । అనేన కాణ్డానుసవయఉక్తః । అగమవ వై
 శ్వదేవానుస్థాన కాణ్డముదన్యు ఖగరుర్యాత్రైవృకం కాణ్డం దక్షిణాముఖః
 గుర్యాదతో విష్ణుకాణ్డం దేవవతుర్యాదితీ క్రమః । తథాశాతాతపః ॥ శ్లో ॥
 ఉదన్యుఖస్తుదేవానాం పితౄణాం దక్షిణాముఖః । ప్రదద్యాత్పార్వణేన
 ర్వం దేవపూర్వం విధానతః ॥ * ॥ అశ్వలాయనశ్చ ॥ వా । బ్రాహ్మణా
 శ్రుతగీలవృత్తపంపన్నానేకేనపాకాలేనక్షాపితాస్సాపితాన్మృతపాద
 శానానానాన్తామదన్యుకాపూర్వం విశ్వేభ్యోదేవేభ్యః ॥ * ॥ ఇతి

మూ — అనాయ సేనశబ్దం నాభాశేషం గోమయేనోపలి పైవ్వాయో
 మవిస్తారేషు తదర్థభాశేషు తిలరర్చితేషు సదర్శేషు కుణ్డమావవీ
 తీవతురశ్శోదకులశ్చ సూర్యాభిముఖోఽముష్యాద్యాద్ర విశ్వేదే
 వా ఇదంవఃపాద్యమితి సాక్షరం దత్వాఽఽజాన్వాజ్ఞుశ్శీప్ర
 త్తాల్యైవం ప్రాచీనావీతీత్రికోణమధ్యమేకుణ్డే పితుఃపితరీదం తేపా
 ద్యం పితుఃపితాహేదం తేపాద్యం పితుఃప్రపితామహేదం తేపాద్యం
 పితుఃపితృపితామహప్రపితామహాఇదంవః పాద్యమితివా సతీలంద
 త్వాపిత్రాదీంస్తథాప్రత్యాల్య వృత్తాకారే దక్షిణేకుణ్డే అమకగో
 త్రాముకశర్మక ప్రతేదం తేపాద్యమితి సతీలంపాద్యందత్వాప్ర
 త్యాల్య ఉపవీతీ దేవకుణ్డే విష్ణవే పాద్యం దత్వా కుణ్డోదద్దేశేస్సయ
 మాచమ్యచమయ్య .

వ్యా — ఆత్రశబ్దః ॥ వా ॥ ఔచుమ్మరేణశబ్దం నాశ్రీనవలూఖా
 త్వాగోమయేనోపలిప్య గన్ధాదిభిరభ్యర్చ్య తిలమిత్రైరమ్బుభిఃపచ్చాచం
 కారయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మర్యంతరే ॥ శ్లో ॥ కుణ్డానినిఖనేచ్ఛాద్ధై
 యేనకేనాపిశబ్దం నా । ఆయసేనఖనేద్యస్త నిరాశాఃపితరోగతాః ॥ * ॥
 విష్ణుయానులే ॥ శ్లో ॥ ప్రాధస్యచైకం కుణ్డంప్యాన్వజపాదేన లక్షణమ్ ।
 సాపిణ్డ్యస్యత్రికుణ్డంప్యాద్యత్తాకారంతుదక్షిణమ్ ॥ త్రికోణంమధ్యమంకు
 ణ్డము త్తరంవతురశ్రకమ్ । ఆయానుస్తస్య విస్తారస్తదర్థం ఖననంభవేత్ ॥
 న్యూనాతిరిక్తం యఃకుర్యాత్సభవేత్పితృఘాతుకః । సదర్శే గోమయాలి
 పైతిలాక్షతసమర్చితే । పాదావనేజనంకుర్యాద్బ్రాహ్మణానాంతు భక్తి
 తః ॥ * ॥ భరద్వాజః ॥ శ్లో ॥ పాదావాజానువాఽఽజ్ఞుశ్శీపివాచరణ
 ద్వయమ్ । కూర్పరాస్తం కరౌసమ్యక్ త్రాలయేత్ప్రథమంబుభః ॥ * ॥ ఇ
 దమాచమన ప్రకరణోక్తమత్రాపి సమానమ్ .

మూ — వృతక్రమేణ కృతసరాదీందత్వాఽభ్యర్చ్య స్నాపయిత్వా స్నా
 త్వాధృతోర్ధ్వపుణ్డోత్తరీయావిష్ణుంపిథిపదాథ్యపిత్రథాదవా
 దవ్యేనాన్నేనవైశ్వదేవాదీకృత్వాధృతోర్ధ్వపుణ్డోత్తరీయా
 వృతానాచమయ స్వాగతవచనైరభిష్టాయాననేమానవేశ్య .

వ్యా — యాజ్ఞవల్క్యః । శ్లో । అవరాణ్ణామమభ్యర్చ్య స్వాగత

నాగతాంస్తుతాః । తదిత్రపాణిరాచావ్రాతానసేషావవేశయేత్ ॥ * ॥
 బోధాయనః ॥ నా ॥ తాంశ్చోభ్యభూతేక్షుశ్రుకర్తృభ్యజ్ఞానపాక్షవైర్య
 భోషపాతం సంపూజ్య స్వయమాపుత్యాయుర్ముఖాప్యన్తాసుప్రతా
 విత పాదపాణినపటదశయ్య సదర్భోవశ్యప్తేష్వాసనేషు ప్రాజ్ఞుభానుప
 వేశయేశ్యుదజ్ఞుభావా ॥ * ॥ ఇతి ॥ “ ॥ శ్లో ॥ స్వలైరప్యన్నపానాద్యైః
 పాదోదకవిమిశ్రితైః । భుక్తైర్భగవతాపూర్వం తోషయేద్విత్పత్తయే ॥ ”
 “ ॥ శ్లో ॥ యశ్చాగ్రధికారే హరిభుక్తశేషం దదాతిభక్త్యా పితృదేవతా
 నామ్ ॥ ” ఇతిశాణ్డీల్య నారదాదిభిఃపితృభ్యో విష్ణునివేదిత దానస్మరణా
 త్పూర్వం తదపూజనే తద్దానాయోగాత్ ; “ ॥ శ్లో ॥ ఏకస్మిన్వాపచే
 ద్భాగైర్పూర్వం విష్ణునివేదనమ్ । వైశ్వదేవం తతశ్శిష్టాద్వాప్యసస్యవచనం
 యథా ॥ ” ఇతివ్యాసేన విష్ణునివేదన శిష్టాన్నైవ వైశ్వదేవాది విధానా
 చ్చ తదారాధనం ప్రథమం కర్తవ్యమిత్యర్థః । “ ధృతోర్ధ్వపుష్కరిఃకృత
 చక్రధారీ విష్ణుఃపరం ధ్యాయతి యోనుహాత్మా ” “ ధృతోర్ధ్వపుష్కరిఃపర
 మేశితారం నారాయణం పూజయతిష్టభక్త్యా ” ఇత్యాదిశ్రుత్యేవోర్ధ్వ
 పుష్కరివైవ ధ్యానపూజా కర్తృజ్ఞానవిధానాత్ , “ ॥ శ్లో ॥ శ్వోభూతే
 నిత్యకర్తృణి నద్యాదౌ విమలేజలె । కృత్వాశ్వేతగుహాశుభాగ్నియోర్ధ్వ
 పుష్కారిణి ధారయేత్ ॥ ” ఇతిస్మృత్యర్థసారవచనేన విశేషేణ శ్రాద్ధైకస్తు
 హర్ధ్వపుష్కరివిధానాత్ , తద్వివాకృతస్య , “ ॥ శ్లో ॥ భస్మీభవతితత్స
 ర్వమూర్ధ్వపుష్కరిం వినాకృతమ్ ॥ ” ఇతిచన్ద్రికావచనేనవైశ్చల్యోక్తేః ,
 “ వైశ్యస్యవర్తులాకారమ్ ” ఇతివైశ్యవైవ తిలకాకారపుష్కరివిధానేన
 తిలకనిషేధస్య వైశ్యవిషయత్వావగమాత్తత్సూర్యేణ సన్ధ్యోహవచనేన ,
 “ ॥ శ్లో ॥ వర్ణయేత్తిలకంఘటే శ్రాద్ధకర్తృణిసర్వదా । తిర్యగ్వాపూర్ధ్వ
 పుష్కరింవా ధారయేచ్ఛాద్ధకర్తృణి ॥ ” ఇతివైశ్యసాపి శ్రాద్ధేపుష్కారి
 వ్రతవిధానాచ్చ శ్రాద్ధేవశ్యమూర్ధ్వపుష్కరిం విత్త్రైధార్యమితిసిద్ధమ్ ।
 “ ॥ శ్లో ॥ ఖడ్గవస్త్రీవృతవైవ వస్త్రీధూరిమిచ్చినస్తథా । ఉత్తరీయ
 వ్యతీతస్య సమస్తై నిష్ఫలాఃక్రియాః ॥ ” “ సోత్తరీయస్సదాభవేత్ ”
 “ నైకవస్త్ర్యుప్రవర్తెత్ ” “ ॥ శ్లో ॥ ఏకవస్త్రీనఖడ్గేత సమర్యాడేవతా
 ర్పణమ్ । సమర్యాత్పితృకార్యాణి దానం శ్రాదాదుం భవం తథా ॥ ”

ఇతిపరాశరస్మృతి చన్ద్రీ కాది వచనములను ప్రక్షాళ్యమ్ .

మూ — ద్విరావస్యదర్భేష్యాసీనోదర్భాః కారయమాణః ప్రాణా
నాయన్య ప్రాచీనావీతీయైశ్చ చేతి విధినాఽగ్నిముపసమాధాయ
సవ్యపాణే రథుస్థానామి కాభ్యాం దక్షిణతోభువంస్సప్తప్రా “యే
పార్థివాసఃపితరోయే అస్తరిత్యేయేదివి యేవామృతా బభూవుస్తేల
స్త్రియజ్ఞేసమవయంతామ్” ఇతిజపిత్యా .

వ్యా — అత్ర బోధాయనః ॥ వా ॥ శుచాసమేదేశేఽగ్నియశన
దేశంశకలేనత్రప్రాచీనములిఖే త్త్రిరుదీపనమాధాన్విరభ్యుత్ప శకలంని
రస్యాపడపస్పృశ్యోగ్నిముపసమాధాయ సవ్యసృపాణేరథుస్థేనోపకనిష్ఠిక
యాచాద్భుల్యాచాలభ్యపృథివీంజపేత్ “యేపార్థివాసః” ఇతి ॥ * ॥ ఇ
తి . దక్షిణతోభువంస్సప్తప్రేక్ష్యవిజ్ఞానేశ్వరే .

మూ — దక్షిణాప్రాగగైరుత్తరత ఉత్తరైర్దక్షిణతోఽధరైర్దక్షిణ
ప్రాగారభ్య ప్రసవ్యుగ్నింపరిస్తీర్యోత్తరేణాగ్నిం ప్రాగ్రా
దక్షిణతస్తుపవీతీపశ్చాదుదగ్రా ప్రాచీనావీతీనుధ్యే పురస్తా
చ్చదక్షిణాగ్రానేవం చతుర్థాదర్భాః సంస్తీర్యప్రాగగైశ్చ ద
ర్భేషుదర్వాదీన్యైకైశ్శప్తయుజ్యోపవీత్యుదగ్రైశ్చ దేవార్ష్య
పాత్రంచప్రయుజ్య ప్రాచీనావీతీ మధ్యమేషు పితృద్యన్యపా
త్రాణీత్రీణ్యైకంవా పవిత్రాణిహవిఃపాత్రద్వయం తిలానకతా
మధుచైకైశ్శప్తయుజ్య పురస్తాదాస్తీర్లైశ్చ ప్రేతార్ష్యపాత్రము
పవీత్యుదగగ్రైశ్చ దర్భేషు విష్ణ్వన్యపాత్రంచ ప్రయుజ్యప్రాచీ
నావీత్యుదగగ్రాభ్యాం పవిత్రాభ్యాం ప్రాగగ్రాస్తానపాణ్యం
గుప్తాపకనిష్ఠికాభ్యాం పోక్షణీరుతూయోత్తానానిపాత్రాణ్య
భయతఃపోక్ష్యప్రణీతాఃప్రణీయ్య .

వ్యా — అత్రదర్వాదీనాం దేవతాపాత్రత్వేపి “పైకైశ్శపిశ్యసం
యుక్తాని” ఇతిసూత్రేపితృకర్షణాని దర్వాదీని స్వధాపాత్రాదీనిచ
ఏకమేవప్రయుజ్యేతిచవ్యాఖ్యానాన్నద్వద్వప్రయోగః . అత్రబోధాయ
నః ॥ వా ॥ ఉత్తరేణాగ్నిం ప్రాగగైర్దర్భాః సంస్తీర్యోత్తరైర్దక్షి
ణోభ్యంవిపాత్రాణిపాత్రములిఖేదేశసంధ్యుక్తాని దక్షిణేనాగ్నిందర్భాఃసం

శ్రీర్యదేష్వతైకశోన్యందిపాత్రానిసాదయతి ॥ * ॥ ఇతి । దైవాది - “న
 వ్యాజ్యపాత్రేణ” ఇతికవర్తినోక్తం “ పురస్తాత్స్వప్రీత్యైషు దర్శేషు
 ప్రీత్యాప్యపాత్రం సాదయేత్ ” ఇతివిధిః । “ కస్యింశ్చిత్పాత్రే హవిష్య
 సహవిష్యంచ సాదయేత్ ” ఇతిభాష్యమ్ । బోధాయనః ॥ వా ॥ చత్వా
 రిపాత్రాని తిలమిశ్ర గంధోదకేన పూరయిత్వైకం ప్రేతస్య త్రీణి పితౄ
 నామేకంవా ॥ * ॥ ఇతి । పృథ్వీర్ధసారేవిశేషః ॥ శ్లో ॥ ద్రవ్యాభావే
 ద్విజాభావే యద్యేకా బ్రాహ్మణాభవేత్ । పాత్రానిసాదయేత్త్రీణిన
 తు బ్రాహ్మణసంఖ్యయా ॥ * ॥ ఇతి । బోధాయనీయే ॥ వా ॥ త్రీణిపితౄ
 నామేకంవా ॥ * ॥ ఇత్యుక్తమ్ । కాత్యాయనీయే ॥ వా ॥ విశ్వేషాం దే
 వానామేకసంఖ్యపాత్రం పితౄణాం త్రీణి ॥ * ॥ ఇతి । కింశ్చిజ్ఞానేశ్వ
 గాదా “ ॥ శ్లో ॥ ఆవాహయేదనుజ్ఞాతో విశ్వేదేవాసంఖ్యేచ్ఛా । యతైర
 స్వపితౄభిరభిజనై సపవిత్రకే ॥ శనోదేవ్యా అపఃక్షిప్త్వా యవోపితి
 యవాక్షిపేత్ । ” ఇతివిశ్వేదేవావాహనాది విధానాదత్యుక్తమ్ , తే
 షాం దేవత్వాదుత్తరాగ్రాదర్భాః .

మూ — బ్రాహ్మణాసనాది దర్శిసంస్కారాంతంకృత్వా .

వ్యా — బోధాయనః ॥ వా ॥ దర్శేషు దక్షిణతో బ్రాహ్మణముపవే
 శయత్యుత్తరత ఉదపాత్రం తిరఃపవిత్రమాజ్యస్థాల్యామాజ్యం నిరూపో
 దిహోఽగ్గారాన్నిరూహ్యవ్యస్తాకృత్వా తేషుశిశృత్వా భిద్యోతనవాభి
 షోత్య ద్వే దర్భాగ్రే ప్రచ్ఛిద్యప్రతాల్య ప్రత్యస్య త్రిపర్యగ్నికృ
 త్వా వన్యకూర్వన్నుదగుద్వాస్య ప్రత్యూహ్యోక్తానశ్చైవముదీచీనాగ్రా
 భ్యం పవిత్రాభ్యం పునరాహారం త్రిరుత్పాయ విసస్య పవిత్రే అర్ఘి
 సుంస్పృశ్యోగ్నావసుప్రహృత్య దర్శిం నిక్షిప్య సప్సుజ్య పునర్నిష్ఠప్య
 నిదధాతి దర్భానర్ఘిసుంస్పృశ్యోగ్నావసుప్రహరతి ॥ * ॥ ఇత్యేవమంతం
 కృత్వేత్యుక్తః .

మూ — తైశసేషు పాత్రేష్వేకత్రవ్యేషు వర్ణపుటేషు మృగ్మయే
 షువా పవిత్రాన్తర్హితేషాపి తే దేవార్హ్యపాత్రే “ శనోదేవీ ”
 ఇతిర్ధన్వం గృహీత్వా పవిత్రముద్భవ్య “ యవోపి ధాన్యరాజోఽ
 వారుణోమధుసంధాతః , నిర్హోదవృద్ధపాపాశాం పవిత్రమృగ్మ

“భిక్షురమ్” ఇతియచానారోహ్యవ్యతసర్వమకోద్దిప్తవతుః స్యో
త్పాద్రీనావీతి పితృద్యక్ష్యపాత్రైశ్చ “ఆమఆగచ్ఛన్తు పితుః
పితరో దేవయానామద్రాగ సలిలాగ సవస్థానస్థి యజ్ఞే సర్వ
కామార్థభవై క్షీయమాణమువచుహ్యశామిమాం పితుఃపితృభ్యో
వోగృహ్లామి” ఇత్యర్ఘ్యం గృహీత్వా పవిత్రముధృత్య “తలో
సిసోసు దేవత్యో గోసవోదేవనిర్మితః, ప్రగృహ్లాగృహ్లాప్తస్యపి
హి పితుఃపితృనిమాల్లో కాప్రీణయాహినిస్సృధానహః” ఇతి
లానిక్షిపావ్యవ్యతసర్వం పూర్వవతుఃర్యాదేవంక్రమాత్పి మ
హాద్యర్ఘ్యగ్రహణను త్రార్ఘ్యగ్రహణే తిలావాపే పితృశబ్దైర్ఘ్య
మన్త్రీవత్పితుఃపి శానుహ ప్రపితానుహశబ్దంబుగ్రియాత్ .

వ్యా — ఆత్రాశ్వలాయనః । వా । తైజసాత్మమయేషు మృణ్మయే
షువాత్రిమపాత్రేష్యేక్రవ్యేషు దర్శాన్తస్మి తేష్యేవాపః ప్రదాయ
“శన్నోదేవీరభిష్టయే” ఇత్యానున్త్ర్యతాను “తలోసిసోసు దేవత్యః”
ఇతి తలాక్షిపతి ॥ * ॥ ఇతి । ఏకద్రవ్యేష్వీతి భిన్నజాతీయద్రవ్యాన్యై
పాత్రనిషేధః । యోగయాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో ॥ సోవస్థం రాజతం చైవ కాం
స్యంవా తామ్రమేవవా । పితౄణాం తర్పణేపాత్రం మృణ్మయంతు పతి
త్యజేత్ ॥ * ॥ అతోమృణ్మయిస్సవికిల్బః, పాత్రాలాభవిషయోవాపి
ధిః । బొధాయనః ॥ వా ॥ పవిత్రంకృత్వా తలోదకపాత్రేనిధాయాప
ఆనయన్నాహ “ఆమఆగచ్ఛన్తు” ఇత్యాద్యేకోద్దిప్తవత్ ॥ * ॥ ఇతి ।
“మధువాతాముశాయతే” ఇత్యాదిభిర్మధుప్రక్షేపాది గృహ్లాద్యచానా
న్తంకార్యమిత్యర్థః । అర్ఘ్యనున్త్రీవదిత, యథాఽర్ఘ్యగ్రహణే పితుఃపితా
నుహదేవయానాగ పితుఃప్రపితానుహదేవయానానితిబుగ్రియాత్తథాతి
భాసీతి తలావాపేచ పితుఃపితానుహాగ పితుఃప్రపితానుహానిమాల్లోకా
నితిబుగ్రియాదిత్యర్థః । ఏకార్ఘ్యపాత్రవక్షేతువైవమ్, పితృశబ్దవైవిధ్యంపితుః
పితృపితానుహ ప్రపితానుహవాచిత్యాదేకశేవత్వాత్ । తథోత్తరభాగైశ్చ
త్యాయః । అతోబ్రాహ్మణత్రయపక్షేష్యేక బ్రాహ్మణ పక్షేష్యేకస్త్రినాపి
త్రైఅర్ఘ్యగ్రహణే “ఆమఆగచ్ఛన్తుపితుఃపితరః” ఇత్యేవంబుగ్రియాత్ ।
తథాపితుఃపితృభ్యోవోగృహ్లామి త్యేకదైవార్ఘ్యం గృహీయాత్ * పితుఃపి
తృనిమాల్లోకానిత్యేవదేవిత్యా ప్రక్షిపేత్ .

మూ — ప్రత్యక్షగ్రహణముకోద్దిష్టవన్నాత్రస్వధానమశ్శబ్దావర్ణ
యేతాపిద్ద్యే ప్రత్యక్షగ్రహణే బాధాయనాశ్వలాయనాభ్యాం
తథామన్త్రాన్నివానాత్ .

వ్యా — బోధాయనః || వా || తిలానావపతతి " తిలోసి సోమ దేవత్యో
గోసహో దేవనిర్మితః, ప్రగ్నో వదిష్ఠిగప్ర దైస్వధపహి ప్రతమిమాల్లా తాప్రీ
ణయాహినస్వధానః " ఇతిస్వధాశబ్దానమసారోసహస్తారాభిధేయ
త్వాత్ప్రధానయనప్రభృతి సనానమాప్రతావాహనాత్ . * || ఇతి య
త్తకోద్దిష్టే " నధువాతాః " ఇతిమధ్వానయనాదిదిర్భాదిభిఃప్రచ్ఛాననమ్
" యత్రాస్యగతంమనః, యత్రాస్యగతంమనః, ఉదీతామవరఉత్ప
రః, ఉదీర్తానవరోస్పరా, ఆయాహిప్రతసోమ్య, ఆయాహిప్రతే సో
మ్య " ఇతి మన్త్రోహః, తథాసపిండోరణేచ ప్రత్యక్షాదిషుమన్త్రోహ
స్సనూనభివ్యర్థః .

మూ — ఏకపాత్రేతు పితుఃపితృభ్యోహోస్యస్థోమీ త్యేక దైవార్ఘ్యం
గృహ్ణీయాత్పితుఃపితౄణామిహావి త్యేవ బూరియామపవీత దేవదన్వి
స్సప్ర్యోగగ్రహణమ్ .

వ్యా — వ్యాభ్యాతమిదమ్ । దేవదన్విస్సప్ర్యోగగ్రహణమ్ - ఏశ్వేదే
త్యార్ఘ్యగ్రహణే యథాశక్తోదేవీత్యాది నా అర్ఘ్యగ్రహణం తద్వదిత్యర్థః ।
యాజ్ఞావల్క్యః || స్తో || యవైరన్వవకీయూ || ఇతి || స్తో || యాదివ్యాఇతి
గుత్త్రేణ హస్తైశ్చప్యూం వివిధీయేత్ || * || తతోవిశ్వేదేవార్థబ్రాహ్మణ స
మీప భూమిం ప్రదక్షిణేన యవైరన్వవకీర్యానన్తరం తైజపాది భాజతే కుశ
యుక్తాన్తరితే " శనోదేవీరభిష్టయే " ఇత్యనయర్పణః " యహోసి
ధాన్యరాజోసి " ఇతిగుత్త్రేణ యవాతతోగన్ధపుష్పాదిచక్షుషేదితివ్యా
భ్యాతమ్ .

మూ — అర్ఘ్యపాత్రాణి వివృతాని నకుర్యాన్నపునఃపూరయేత్కృ
త్పునః స్నేహ్రణీతావత్తద్రీవతునరర్ఘ్యం గృహ్ణీయాత్తతో
హోధరేద్దర్శ్యాదదయార్ఘ్యం దద్యాత్

వ్యా — ప్రయోగానువయంత్యేత్యవశ్యజ్ఞాతవ్యత్వాత్ప్రీతజ్ఞా
తమమగ్రహణం అగ్రహణేనాగ్రహణేయకామపశ్యద్భవంతాత్రం వివృతంవా

యదాభవేత్ । అభాజ్యంతద్భవేచ్ఛాద్భవం క్రుద్ధైఃసర్వగతైఃగతైః । నో
 ధ్ధరేత్ప్రభవంపాత్రం పిశ్యాణావర్ష్యపాదితమ్ । ఆవృతాస్త్రత్రతిష్ఠంతి
 పితరశ్చౌనకొఽబ్రవీత్ । ఆపోశనంకరేకృత్వా పాత్రైకృత్వా తిలోద
 కమ్ । పూరణంతుపునఃకృత్వా సురాపానసమంభవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । ప్రణీ
 తావదితి, యదిప్రణీతాసుగ్నేయురుదస్యేయూర్వా “ ఆపోహిష్ఠామయో
 భువః ” ఇతితస్మభిఃపునర్గృహీత్వా “ తిలంనాపః ” ఇత్యాజ్యామణీజ్ఞా
 హుయాదితివత్తేనైవ న్యాయేనాత్రాపి పునర్నవ్రివిదధ్యుః గృహీయా
 న్నత్యేకదేశసూన్నాభ్యర్థః .

మూ — ప్రాచీనావీతీతతోభుక్తిస్థానేషు “ అపహతాఅసురారక్షాం
 సిపికాచాయేక్షియంతిపృథివినుసు । అన్యత్రైతోగదృఢంతు యత్రై
 మాగతంచునః ” ఇతితిలోకా సికతాశ్చప్రకీర్య, ప్రైస్థానే “ య
 త్రాస్యగతంచునః ” “ యత్రాస్యాగతంచునః ” ఇతిస్త్రీయాః,
 ఉదీరతామవరఉత్పరాసఉత్పద్యమాః పితరసోనగ్యాసః అసుంయ
 ఈయరవృకాముగ్ధాస్తైనోవంతుపితరోహవేషు ” ఇత్యద్భిరవో
 త్యప్రైతస్థానమేకొద్దిప్తవదవోత్య .

వ్యా — వ్యాఖ్యాతమిదమ్ । నను “ అపేతవీత ” ఇతిభుక్తిస్థానసన్నా
 ర్జనం కిమితత్వయానోక్తమ్, మేవమ్, బౌధాయనీయాదిషు క్వచిదపివా
 తదనుక్తైః । శ్చశానాయితనసన్నర్జనపవహిసమన్త్రీవినియుజ్యతే “ శ్చ
 శానాయితనం సన్నర్జ్య పేనవీత ” ఇతి, అతస్తగ్గీర్ధనం మాధ్యవిజృ
 మ్భిగిమేవ, కించ, తస్యపిశాచాచ్యుత్సారణార్థత్వాత్ “ అపహతాఅసు
 రాః ” ఇత్యనేనైవ తమత్సారణసిద్ధాకిమనేనేత్యలమ్ .

మూ — ఉపవీత్యనుజ్ఞాతఃప్రాజ్ఞుభిర్విత్త “ విశ్వేదేవాశ్చృణుతే
 మంసావంమేయేఅత్తరిత్యేయఉపద్యవిష్టయేఅగ్నిజిహ్వః ఉతవా
 యజత్రాఅసద్యాప్తి బర్హిషీనూదయధ్వమ్ ” “ ఆగచ్ఛన్తు మ
 హాభాగా విశ్వేదేవామహాబలాః, యేహ్యత్రవిహితాత్రాధ్ధేసా
 వధానాభవన్తుతే ” క్రతుదత్తాభ్యాంవిశ్వాదేవానావాహయా
 మిత్యావాహ్యయవోదకముగ్నిజ్య ప్రాచీనావీత్యనుజ్ఞాప్తాదక్షి
 తాముభిర్విత్త “ ఆయాభిసత్తరిప్రీత్యాగ్నిర్భురైఃపథినిజ్ఞాత్యైః

ప్రజామత్స్యశ్యం దదతోరయంచ దీక్షాయుత్సంత శతశారదంచ”
 పితృపితౄనానాహయామీత్యావాహ్య తిలోదకముత్సృజ్యాను
 జ్ఞాతః “ఆయాహిప్రేత” ఇత్యేకోద్దిప్తవత్ప్రేతమావాహ్యా
 పవీతీ “సహస్రశీర్షా” ఇత్యేచావిష్ణుమావాహ్య.

వా — అనుజ్ఞాతఇతి - విజ్ఞానేశ్వరే || వా || ఓశ్వాదేవానావా
 హఇవ్య ఇతి బ్రాహ్మణా పృష్ట్యా ఆవాహయేతి తైరనుజ్ఞాతో “విశ్వేదే
 వాసఆగస” ఇత్యనుమర్చా “ఆగచ్ఛంతునుహాభాగా విశ్వేదేవామహా
 బలాః” ఇతిస్తూతైనమన్త్రేణ తానావాహయేత్ || * || ఇతి విశ్వేదేవా
 సఇతియాజ్ఞవల్క్యదిభిరావాహనోక్తపవీతీభాయనేన “విశ్వేదేవాశ్శృ
 ణుష” “ఆగచ్ఛన్తు” ఇతిమన్త్రీద్వయస్య విశ్వేదేవావాహనేవిహితత్వా
 ద్విదేవాత్రోక్తిమ్ | క్రమీతి - “|| స్తో || సాపిణ్డ్యేతుక్రతుర్దక్షః కావ్యశ్రాద్ధే
 భుజునువిః |” ఇతిస్మృతేః | అనుజ్ఞాప్రఇతి - “పితౄనావాహఇవ్యఇతిబ్రా
 హ్మణా పృష్ట్యా ఆవాహయేతి తైరనుజ్ఞాతఃపితౄనావాహయేత్” ఇతివి
 జ్ఞానేశ్వరః | ఏవంసైతావాహనేచ | పతద్విశ్వేదేవానుష్ఠానకాణ్డముదన్యు
 ఖః ప్రాన్యుభోవానుర్యాపిత్ర్యంసర్వందక్షిణాముఖః | స్మర్యంతరే || స్తో ||
 వైవింక్త్యఖిలంకుర్యాత్ప్రీన్యుభోవాపునన్యుఖః | పిత్ర్యంక్త్యఖిలం
 కుర్యాత్సతతం దక్షిణాముఖః || * || ఇతి “|| స్తో || ఉదన్యుఖస్తు దేవా
 నాంపితౄణాం దక్షిణాముఖః | ప్రదద్యాత్పర్వణేసర్వమ్ |” ఇతివిజ్ఞా
 నేశ్వరః | ఏకోద్దిప్తవదితి - “దదన్త్రయిందదతీరయంచ” ఇతియథార్థమూ
 హేదిత్యర్థః | సాపిణ్డ్యేఽవశ్యం విష్ణువరణవిధానాత్తదవరణే సప్తకర్తృభా
 వాత్, విష్ణోకవ్యంరక్షస్వేతి ప్రార్థనాయాచర్యచత్వాచ్చాగ్రిధనివఫల
 త్వప్రసక్తౌచ్చ విష్ణోవాహనంవరణంచకర్తవ్యమ్ “అద్యయావాహయే
 త్వేవన్యచాతుపునోత్తనమ్” ఇతిశౌనకస్మరణాత్ | “సహస్రశీర్షా” ఇత్యే
 చావిష్ణుమావాహయేదిత్యర్థః |

మూ — పూర్వవర్తమాద్విప్రపాక్షా ప్రత్యాలాచర్యచాన్తా
 నాసనేమాదక దానపూర్వకం ద్విగుణభుగ్నాదర్భా వామ
 తోవిష్ణురార్థందత్వాంవేశ్యాపఃప్రదాయ పూర్వవర్తితున్త్రీపవీతీ
 పాన్తగుణ్డేదకంచవిక్రంవప్రదాయ “యానివ్యాఆహాతయసాసం

బహువుయ్యా అస్తరిక్షరపాధివీర్యాః । హిరణ్యవర్ణాయజ్ఞయా
స్తానలవశ్యంస్యోనాభవన్తు ” విశ్వేదేవా ఇదంహో అర్ఘ్యమిగ్యర్ఘ్యం
దత్వాఽస్త్యమ్యమిత్యతై పునశుష్కోదకందశ్వాపవిత్రమాదాయ
తేనదర్భాదిభిశ్చపిమ్యపాత్రం ప్రచాచద్య ప్రాచీనాచీత్యేవం పి
తుఃపితృదిభ్యోఽర్ఘ్యం దద్యాద్వితుఃపిత్రైఃముష్టేపితుఃపితాను
హాయాముష్టేపితుఃప్రపితామహాయాముష్టేపితుఃపితానహ
ప్రపితామహేభ్యఇతివార్ఘ్యందద్యాత్, “అముష్టేస్వధానమసాస్వి
హేతితిలోదకందద్యాత్” ఇతిపేతీనసిః, “అముష్టేస్వధానమః”
ఇతిబోధాయనః, “యాదివ్యాఇతిహస్త్రైణహస్తైష్యర్ఘ్యంఽనిక్షి
పేత్” ఇతియాజ్ఞవల్క్యః “సంస్పృశ్తాస్తానలవశ్యంస్యోనాభవన్తుధా
ర్ఘ్యమభిమన్త్రీయేత్” ఇత్యాశ్వలాయనః, విప్రహస్తగృహిణాస్తా
నలవశ్యంస్యోనాభవన్తుగృహీత్వాదక్షిణాగ్రేమునర్భేషు “పిశ్చ
భ్యఃస్థానమసి” ఇతితత్పాత్రముఘోముఖంనిక్షిపేత్, “సంస్పృశ్తా
భిరద్భిఃపుత్రకామోముఖం పరిమృజేత్” ఇత్యాశ్వలాయనః, అ
ముకగోత్రాముకశర్కరప్రేతేదంతేఽర్ఘ్యమిత్యమ్యుక్తందత్వాప
వితీక్రాద్ధసంరక్షకశ్రీమహావిష్ణోఇదంతేఽర్ఘ్యమిత్యమ్యుక్తందద్యా
దవ్యత్యర్చ్యం సమానమ్.

వ్యా — పూర్వపదితి - ప్రశమంవిశ్వేదేవా ఉపచరిణీయా అనస్తరిం
పితరస్తతఃప్రేతస్తతోవిష్ణురితక్రమేతేత్యర్థః । అగ్రాశ్వలాయనః ॥ వా॥
కృతపచ్ఛాచానాచాన్తాను దక్షుర్భూ పూర్వం విశ్వేభ్యోదేవేభ్యం పూ
ర్వవమపవేశ్యోపసప్రదాయ ద్విగుణభుగ్నదర్భాసనం ప్రదాయాభసప్రదా
య ॥ * ॥ ఇతి । విప్రహస్తేత్యాదివిజ్ఞానేశ్వరగ్రంథః । అన్యదితి - హస్తేషు
ద్ధోదకదానాదీత్యర్థః । సర్వత్రాముష్టేపదెగోత్రశర్ధిరైశఃకార్యః, వ
త్సగోత్రాయ విష్ణుశర్ధణఇతి । పితుఃపితృ పితామహప్రపితామహేభ్యఇ
త్యేకబ్రాహ్మణపత్యై అర్ఘ్యదానె గుతభేదస్పష్టః । అముష్టేస్వధానమఇ
త్యేవాస్తాకమ్యుక్తదానం బోధాయనమతత్వాత్ । శేషంవ్యాఖ్యాతమ్.

మహా - అగ్రక్రమాద్బ్రాహ్మణేభ్యోదివేషేణ ప్రత్యాధిపత్యం గర్భం

మౌనినస్త్రీభూషణగోపరణ్యాది దక్షిణాంధత్వా పూర్వవదము
 స్మేస్వధానవత్తి తేభ్యోక్తమాత్వధాందధ్యాత్ । అత్రబాధా
 యినః ॥ వా ॥ బ్రాహ్మణానాహుయ సదర్భోపకృత్యేషాసనే
 ఘోషవేశ్య తేషాం సపవిత్రేషు పాణిషు తిలోదకం దదాతి తథా
 అలబ్ధత్య దదాతి తథాభుక్తివత్సు దదాతి ॥ * ॥ ఇతి । తస్మాన్న
 పాత్రభిమర్శనానైః ఘృతానం విధ్యభావాత్ప్రచీనావీతి ప
 రిధ్యాధానాది కుర్యాద్యుక్తమోబాధాయనీయః లోకే క్రమా
 న్తరంతుచిన్త్యం వచనాభావాత్ ।

న్యాయ — అత్ర దర్శన సాగ్రాంతై అర్ఘ్యగ్రహణంభుక్తిదేశసంపా
 రః ఆనాహనం సాదప్రత్యాలనం దక్షిణానోపవేశనం వరణం అర్ఘ్యదా
 నంగద్వాదిదక్షిణాదానపురీష్యుకానం తతఃపరిధ్యాధానాదితిక్రమోఽ
 యమేవ బాధాయనోక్తిః , అతోఽయమేవ క్రమశ్చాస్త్రసిద్ధిః । ఆపస్తం
 బానుక్తైరాపస్తమ్నిభిర్బాధాయనక్రమపానుష్ఠేయః , “ బాధాయనమ
 తం కృత్వా స్వమూత్రఫలభాగ్భవేత్ । ” ఇతి కాశ్యానినస్యతే । అత్ర
 బాధాయనీయే సపిండీకరిణాన్ ॥ వా ॥ అభివేదయజనోద్దేశనప్రభృత్యా
 పరిధ్యాధానాత్యక్తా పూర్వవత్తిలోదకంసంయుజ్యపిన్యాణామావాహ
 నప్రభృత్య తిలోదకానాన్తం కృత్వాభ్యనుజ్ఞాతిఃపరిధానప్రభృత్యా
 న్నాభిమర్శనాత్యక్తా ॥ * ॥ ఇతి । అత్ర ప్రభృత్యభేద సాదప్రత్యాల
 ననిమన్త్రీణాన్యూదాత గద్దపుష్పానాదక్షిణాదానానిగృహ్యంతే । ప
 వం దర్శనంసాగ్రాంతానన్తరమేవాన్యూగ్రహణాదిస్వధాదానాన్తముక్త్యాఽ
 నన్తరమేవపరిధ్యాధానాదికముక్తిమ్ । ఖడ్గాన్తరేచాయమేవక్రమస్పష్టము
 పదిప్తః ॥ వా ॥ అథాపర ఆపరిధానాత్యక్తా సోవర్ణంరాజతం శాస్త్రం
 కాంస్యం మృత్తయంవాపాత్రం దక్షిణాగ్రేషు దర్శేషు సాదయత్వా
 పవిత్రంకృత్వా యాజ్ఞీం సంస్మృతాభిరద్భిరుజ్ఞానానిపాత్రాణ్యేత్వా
 ప్రోక్త్య తస్మిన్తిరగపవిత్రగుపతనయన్నాహ “ ఆమరగచ్ఛన్తుపితుఃపితరః ”
 ఇతి ఉద్భృత్య పవిత్రం కలానావపతి “ తిలోసి ” ఇతి మధ్యానయతి “ మ
 ధువాతామృతాయతే ” ఇతితిథ్యభిరనుచ్ఛందసం లక్తైరతస్సర్వాభిరన్జులీభి
 స్సముదాయత్యాభిమృశతి “ సోమనస్యతిషిరసి ” ఇతి రష్మిలంబిదాప

తితంస్యాద్దదభుస్థేనా నామికయాచోవసన్యోహ్యే మాంధిశంనిరన్యతః “అ
 వేష్టాదందమా కానిరస్తంనముచేశ్శిరః” ఇతి అథాపడవస్పృశ్యశ్రునరేవా
 భిమ్మృతతి “శన్నోదేవీ” ఇతి అతైనం గంధపుష్పధూపదీపైరభ్యర్చ్య దక్షి
 నాన్త్రైర్దైభ్యఃప్రచాభ్య భూజనస్థానేహ్వాసనేషుచ టిలార్ సకతాశ్చ
 సంప్రకిరతి “అపహతా” ఇతి అతైవదద్భిరవోక్షతః “ఉదీరతామవరః” ఇ
 తి అథపితౄనా వాహయతి “అయారపితరః” ఇతి అథ బ్రాహ్మణానా హూ
 యపాదౌప్రత్యాల్య సదరోభవక్తైహ్వాసనేషు ప్రాశ్చుభానుపవేశయ త్యుదజ్జుభాన్వాసయది
 హం సపవిత్రేషు పాణిషుతిలోచకందదాతి తథాఽలబ్ధ్యత్యేదదాతి తథా
 భుక్తవత్సుచదదాతి నోచ్ఛిష్టంపరిసమూహత్యేత్ర పిష్టాదదదాతి || * || ఇ
 తి । తథామాసిన్రాద్ధై ప్రకృతిభూతే అష్టకాన్రాద్ధైచ ఖడ్గాన్తరే స్పృ
 త్తాన్యర్ఘ్యగ్రహణ భుక్తిదేశ సంసార్గావాహనాని సిద్ధవస్థాంతోష్ఠిక్తిమ్
 || వా || అయుగ్ధార్ బ్రాహ్మణాన్ సుప్రత్యాలితపాణిపాదానపతచన్య
 సదరోభవక్తైహ్వాసనేషు ప్రాశ్చుభానుపవేశయ త్యుదజ్జుభాన్వాసయది
 ప్రాశ్చుభాన్ దక్షిణాపవర్గోఽభయచ్యుదజ్జుభాన్ ప్రాగపవర్గప్రాహ్న
 తుభవాన్ ప్రాపునాసీతీతరే ప్రత్యాహుగతైవాన్ టిలమిక్తావసప్ర
 తిగ్రాహయత్యముత్తై స్వధానన ఇతి టిలాదక మేకే సమాననన్ది పురో
 న్నాద్విస్తిలాదకందద్యాచ్యుక్తవత్సుచశ్చతీయమధాభ్యనుజ్ఞాతఃపరిధ్యా
 ధానప్రభృత్యాగ్నిముఖాత్కృత్వా || * || ఇతి । ప్రథమమర్ఘ్యంతితస్స్వి
 ధాభుక్త్యనంతరంతృప్తిరితివివేకః । అహోబహుషుస్థలేషుదర్శనంసార్గారాన్తై
 అర్ఘ్యగ్రహణాదీనాం పరిధ్యాధానాన్తానాం దశాధానాం బద్ధక్రమత్వే
 ననుభ్యేఽన్యస్యాసుప్రవేశానవ కాశాగ్నినేతానంతరమర్ఘ్యగ్రహణం
 తతోభుక్తిదేశ సంసార్గారోఽథ బ్రాహ్మణాసనాదికమనంతరం ముఖాహుతి
 స్తతఃపితౄణామావాహనంచ కథమితి చిన్త్యతాం విద్వద్భిః । అష్టైక్ర
 మే నకించినపి వచనమస్తి । ఆస్తాం ప్రయోగతతం కారికాసహస్రంవాగ
 తానుగతికత్వాణ్లోకస్య మానుషత్వాత్సంవాద వచనాభావాచ్చ । య
 ద్యపి విజ్ఞానేశ్వరాదౌ క్రమాంతరముక్తిమ్ , తథాప్రాయశ్చస్తమ్భివాంస్వ
 గ్నహ్యమక్తై “ || స్తో || స్వసూత్రేఽవిద్యమానేతు పరసూత్రేణ వర్త
 తే । బాధాయనేమతం కృత్వా స్వసూత్రఫలభాగ్భవేత్ ” ఇతిహోధా

యనమతస్యైవ గ్రాహ్యస్య నిర్భూతేర్న ప్రకారాంతరం వచనసిద్ధమపి
 గ్రాహ్యమిత్యలమ్ । ఏవం బోధాయనీయేచ నైజపాశ్చనుయన్మున్మయపా
 త్రపథానాత్ “ మున్మయంతు పరిశ్యజేత్ ” ఇతినిషేధావప్న మున్మయ
 పాత్రస్యవికల్పసిపాత్రాంతరాలాభవిషయోద్రష్టవ్యః । అతోయత్రకా
 జ్ఞానుసమయసపాథానుసమయోవాతత్రతతైవకర్తవ్యంనవ్యత్యాసేన
 క్రమప్రమాణభజ్య ప్రసక్తో .

మూ — రేఖోల్లెఖనాజ్యసంసారపరిధ్యాధానందైవవత్కుర్యాత్ .

వ్యా — తిస్యాణాం లెఖనాముల్లెఖనేదక్షిణాపవర్గత్వభాగ్నిర్నకా
 గ్యా, తథా౭౭జ్యసంసారేవపర్యగ్నికరణోద్వాసనయోశ్చప్రదక్షి
 ణదక్షిణోద్వాసనత్వభ్రమోనకార్యః, తథాపవిత్రయోగపశ్చిమపరిధే
 శ్చదక్షిణాగ్రస్వమోహశ్చనకార్యః, ఏకైకశశపితృసంయుక్తానిదక్షిణా
 గ్రహిపిత్ర్యేషు పైతృకేషు సమస్తమేవేత్యాది పరిస్తరణపాత్రసాదన
 పరిషేచనాదాపిఉల్లెఖనపరిధ్యాధానాదిషు ఏతేషానుక్తైస్తత్రప్రాచీరు
 దవీశ్చఉచ్యతగ్రంథ్యంప్రాగ్రామితరాపుదగ్రాభ్యాంపవిత్రాభ్యా
 మితీసర్వకర్తృపాధారణ్యేనోక్తప్రకారిపవాత్రాపిదైవేపిత్ర్యపిభవతీత్యర్థః.

మూ — అథోపవిత్ర్యాఘారసమిధావాధాయప్రాచీనావీత్యగ్నింప్ర
 సవ్యం తూష్ణీం పరిషిచ్యాజ్యాక్తం తూష్ణీమిధ్య మాధాయోపవీ
 త్యాఘారిహుమాజ్యభాగ ముఖాహుతీస్తుత్వా .

వ్యా — ప్రథమం మధ్యమం పరిధిముదగ్రమగ్నేఃపశ్చాన్నిధాయా
 గ్నేర్దక్షిణతోద్వితీయంప్రాగ్రం పరిధిం నిధాయ తథాత్పతీయముత్తర
 తోనిధాయైవం పరిధీననోయ్య సంస్పృష్టాన్నిధాయ ఉపవీతీ మధ్యమం పరి
 ధిముపస్పృశ్యాగ్నేఃపూర్వదక్షిణపూర్వోత్తర దిగాభ్యాయోరాఘార సమి
 ధావాదధ్యాత్ । హుమామితి - ఉత్తరపరిధి సన్నిహరభ్యాగ్నేయదిగతం
 ద్విర్లుధారయాజుహుయాత్, ఏవం దక్షిణపరిధి సన్నిహరభ్యైశానాస్తమా
 ఘార్యాగ్నేయే ప్వాహేత్యుత్తరాధ పూర్వాధై సోమాయస్వాహేతి దక్షి
 ణార్థపూర్వాధై నమం పూర్వేణైక్రమేణ హుత్వేత్యర్థః .

మూ — ప్రాచీనావీతీ సాదితే పాత్రే హవిరానీయాధిక్యత్యని
 ధాయాశ్చ్యున్నహవిష్యయోక్తరేణాగ్నిం ప్రసేధితం హవిరభిహు

ర్యాదాయోధ్రియతామగ్నోచక్రియతామిత్యావృథ్య తామము
ద్ధ్రియతాం తామమగ్నోచక్రియతామివాగ్నోకిరిష్యే కురు
ష్వేతివాఽతిస్పృహోదర్వాణాం సకృదుపస్తీర్య ఆద్ద్రామలకమాగ్రం
హవిర్విరవదాయ జనుదగ్నివత్సయోస్త్రిరవదాయ సకృభిఘ్న
ర్య “ యన్మైపితుర్మతా ” ఇత్యాదిభిఃకృష్టాయాం సప్తాన్నాహు
తీర్హత్యా “ స్యాహాపితుఃపిత్రే ” ఇత్యాదిభిష్టడాజ్యాహుతీర్హ
హుత్వా దర్వాణాం సకృదుపస్తీర్య సకృవవగాయాభిఘ్నర్య ఉప
వీతీ హవిఃప్రత్యభిఘ్నర్య ప్రాచీనావీతీ దక్షిణతోభస్మమిగ్రానన్తా
రాని రూహ్య ఏకోద్దిష్టవత్స్పృతాహుతిం హుత్వా ఉపవీతీద
ర్వాణాం సకృదుపస్తీర్యాభ్యుత్థవర్జమాత్రం కిశ్చిదధికం హవిస్స
కృదవదాయ తయోద్దిర్విరవదాయ ద్విరభిఘ్నర్య “ అగ్నయే స్విష్ట
కృతేస్యాహా ” ఇతి ప్రాగృదీచ్యాం హుత్వా ప్రాచీనావీత్యుత్తర
భస్మనృహవిష్యం చ స్వాహేతిహుత్వా పరిధ్యజ్జనం లేపకార్యం చ
తిర్హివహరణం సంప్రావహూనానం చ కృత్వాపవీతీప్రాయశ్చిత్తా
హుతీర్హత్యా ప్రాచీనావీతీ పూర్వవదగ్నిం పరిషిచ్య ప్రణేతా వి
మోక్ష్య బ్రాహ్మణం సమ్నూజ్యోత్థాయ “ ॥ స్తో ॥ పిశాపితా
మహాజ్యేచ వ తతైవప్రపితామహః । నుమత్పత్తిం ప్రయాన్త్యద్య
హూమాస్యామితమూతయః ॥ ” ఇత్యుచ్ఛరేత్.

వ్యా — అగ్రమైతీనపిః ॥ వా ॥ పిశ్యానావాహ్యసనం దత్వా తప్త
పై తూష్ణీం జలందత్వా స్వధాననుస్సంహేతి తిలోదకంచ దత్వా ప్రత్యే
కం గర్భకుసుమైరభ్యర్చ్య పునస్స్వధాం దత్వా తదనుమతోఽగ్నో హవిర్జ
హుయాత్ ॥ * ॥ ఇతి । అగ్రచ హూమాత్ప్రాగేవార్ఘ్యదానం స్వ
ధాదానజ్యోక్తమ్, అతఃపాత్రాభిమర్శనాదై స్వధాదానం చిన్త్యమేవ ।
ఏవంచ “ ఓష్ణుణోవ్యావృతఉపాస్తే । ఓష్ణుభాగహిపితరః ” “ యా
ఏచున్తం భవేత్యన్నమ్ ” ఇతిశ్రుతిస్మృతి చిరంజీవిష్యతః । అగ్రబాధాయ
నః । వా ॥ అగ్రపృశ్చకుశ్యద్ధ్రియతామగ్నోచక్రియతామితీతరే ప్రత్యా
హురపివా అగ్నోకిరిష్యేతి కురుష్వేతితరే ॥ ౧ ॥ అతోఽగ్రప్రశ్చదతివచ
నయోక్త్యాః । త్పృత్యకాపారే ॥ ౨ ॥ అద్రాగ్నిం హుత్వా

సా ఇన్ద్ర ప్రతేష్ఠృతాః । తత్తైవాహుతయస్సర్వాశ్చాథైయాశ్చ మృత్తి
 కాః । కుకుటాబ్జప్రమాణస్తు పిండ ఇత్యభిధీయతే । అట్టుపర్వమాత్రం
 ప్యాదవదానమితిస్థితిః ॥ కుడ్యమానామితాభృష్టే రవదానం విధీయతే ।
 తత్తైవ హేమాకుంకురీత వర్ణయేదితరాణులీ ॥ * ॥ దర్పిగ్రహణే కనిష్ఠికా
 నిర్జన్యో వర్ణయేదిత్యర్థః । కృష్ణా - పితృణా ర్యేషు దక్షిణే త్యుక్తా । తయోః -
 జనుదగ్నివత్సయోః । పితా పితానుహ శ్చేత్పితి విష్ణుపురాణవచనమ్ । అన్య
 పార్వణప్రకృత్యేధాతే మాసిగ్రాధే యజ్ఞే మాతేత్యాది మన్తామాన
 నాదవ్యసోత్తరాభిజా హేమాతీతి చోదితత్వాచ్చబాధాయనోక్తా హేమా
 మనున్తా నాన్త్రభవేయః । పవం పిండదానేచ ద్రష్టవ్యమ్ । సమన్త్రిక
 స్య తస్యోక్తత్వాత్, అనుక్తనన్యతో గ్రాహ్యమ్ ।

మూ — అథ హేమానుశ్చిష్టాదస్యేనాజ్యేన దేవాదిపాత్రేషు పస్తీర్య
 పిత్రాని పాత్రేషు హుతశేషమన్నం దేవతేర్ధేన కిచ్చిత్ప్రదాయ
 పర్వపాత్రేషు హవిష్యాన్నాని పాయసాపూప ఫలాని ప్రాజ్య
 దాజ్యంచ స్రదాయ భుక్తిభాజనస్యానస్తావపరిష్టాచ్చ దర్శాన్ని
 త్రిప్య ఉపవీతీ దక్షిణం జాన్వాచ్య దక్షిణహస్తం గృహీత్వా “పృ
 థివీతేపాత్రమ్” ఇతపాత్రాన్నమభిమన్త్ర్యిపస్పర్శయిత్వా “ఇ
 దంవిష్ణుః” ఇత్యన్నేననభేనద్విజాఘ్రాంతం నివేశ్య “విష్ణోహవ్యం
 రక్షస్వ” విశ్వేభ్యాదేవేభ్యఇదమిదమన్నం పరివిప్తం పరివేక్ష్యమా
 గంచాత్మత్సైరితి యవోదకేన నివేదయేత్, పవం ప్రాచీనావీతీ ప
 త్రాదిపాత్రదత్తా వదాత్థా “పవతేపితుస్తత” ఇత్యాదిభి
 రభిషుశ్య సవ్యం జాన్వాచ్య “పృథివీతేపాత్రమ్” ఇత్యభిమ
 న్త్ర్యిపస్పర్శయిత్వా “ఇదంవిష్ణుః” ఇత్యన్నేననభేన ద్విజా
 ఘ్రాంతం నివేశ్య “విష్ణోకవ్యం రక్షస్వ” ఇతి ప్రార్థ్య అఘుష్టే పి
 తుఃపిత్రే ఇదమిదమన్నం పరివిప్తం పరివేక్ష్యమాగంచాత్మత్సైరితి
 లోదకేన నివేదయేత్, పవమ్ “పవతేపితుఃపితామహ” ఇత్యా
 దినివేదనాంతం పితామహాయకృత్వా “పవతేపితుఃపితామహ”
 ఇత్యాదిభిరభిమన్త్ర్యిపస్పర్శ ప్రార్థన నివేదనాని పితుఃప్రపి
 తామహాయకర్యాత్ । పిత్రాన్మృగావతే “పవతేపితుస్తత”

ఇత్యాదిభిః పాత్రాన్నగుభిః శృణోతి “పృథివీతేపాత్రమ్” ఇత్యధి
 నున్ద్రోవస్పర్శయిత్యా “విష్ణోకవ్యం రక్షస్వ” ఇత్యనభినాన్నే
 ద్విజాణువ్యం నివేశ్యపితుఃపితృపితృమహాప్రపితృమహాభ్యుదయ
 దమితీ నివేశ్య, ఏవంప్రతాయ, అముకగోత్రాయాముకశర్మణే
 ప్రతాయేదమిదమితీ వుంసః అముకగోత్రాయై అముకనామైశ్చ
 ప్రతాయై ఇదమిదమితీ స్త్రియాః దేవదత్తస్థవేనివేశ్య.

వ్యా — అత్రభోధాయనః ॥ శ్లో ॥ అగ్నేక్షరణశేషేణ యదన్నగుభి
 యుతమ్ । నిరర్థువ్యం చ యద్దత్తం నతస్త్రిణాంవైపిత్యో ॥ * ॥ “పా
 త్రేషూర్ధ్వత్య పశేమానువక్షిప్య హుతశేషేణ సంస్పృజ్య దక్షిణాగ్రేషు ద
 ర్భేషు సాదయిత్యా దత్తైః ప్రచ్ఛాద్యాభివృతతి పృథివీతేపాత్రమిల” ఇ
 తివిజ్ఞానేశ్వరే । యాజ్ఞవల్క్యశ్చ ॥ శ్లో ॥ హుతశేషం ప్రదద్యాత్తు భాజ
 నేషు సమాహితః । యథాలాభోపపన్నేషు రాప్యేషుశివశేషతః ॥ ద
 త్యాన్నం పృథివీపాత్రమితిపాత్రాభిమన్త్రీమ్ । కృత్యేదం విష్ణుగీర్వ
 న్నే ద్విజాణువ్యం నివేశయేత్ ॥ * ॥ అత్ర హుతశేషప్రదానం నిదేవపా
 త్రే కిన్తుపిత్రాదిపాత్రేష్వేవ । తథావిజ్ఞానేశ్వరే ॥ వా ॥ హుతశేషం
 పిత్రాదిభాజనేషు దద్యాన్న వైశ్వదేవభాజనేషు ॥ * ॥ “పిత్రాది పా
 త్రదత్తాని” ఇత్యయమేవ పక్షస్సాధుః । హుతశేషాన్నాభివృతనే స
 దాధాభివృతనాభావస్సాన్విత, భాజస్థ పదార్థాభివృతనే “ఏష
 తేతత” ఇతిపితృగముద్దిష్టస్య సకార్యస్యవిశ్వేభ్యోదేవేభ్యోప్రదానంనో
 పపద్యతే । అతపవారుచ్యా “కస్తాన్నాప్రతిపూరుచమ్” ఇతిపత్రాన్తగ
 పరిగ్రహః । తతశ్చ ఏకైకేన మన్తేణ యథావిధం ప్రతిపూరుషం పాత్ర
 దత్తాపదాధానభివృతేత్, ఏకప్రాప్త్యాణవత్సేపి త్రిభిర్నన్తేరిభివృ
 తేత్ । అస్మచునుః ॥ శ్లో ॥ మున్యన్నం ప్రాప్త్యాణస్యోక్తం మాంసం క్షుప్త
 యవైశ్యయోః । మధుప్రదానం శూన్యస్య సర్వేషామవిరోధియేత్ ॥ * ॥
 శ్వాకమూలఫలాని మున్యన్నాని, సర్వేషామ్ - బ్రాహ్మణాదీనామ్, య
 చ్ఛాస్త్రీవిరుద్ధం కదర్భవసోర్వారుకముత్తాదిఫలం తప్యజేయమిత్యర్థః । ఏ
 తస్మిన్వజ్ఞియం నియునుభజేత్ । అత్ర కేచిద్రక్ష్యమానం తదన్తాన్నాకారోతి
 విజ్ఞానేశ్వరః ॥ వా ॥ ఇహవిష్ణుర్విశ్వం ప్రకాశయిష్యమాన్ దేవదత్తస్థం

నివేశయేత్, తత్రవవైశ్వదేవీయే యజ్ఞోపవీతవిష్టోహవ్యంరత్నైః, పిత్రైః
 పౌత్రీనావీతవిష్టోకవ్యం రత్నైః, విష్టోహవ్యంకవ్యంబ్రూయ్యాద్రత్న
 తివైక్రమాదితిష్ఠరణాత్ || * || ఇతి । విష్టోహవ్యంరత్నస్వత్యనయాని
 దధాతీత్యత్ర రత్నతేరాత్మ నేపదం ఛాప్తనత్వాతోస్థవ్యమ్ । అనన్తరం వి
 శ్వేభ్యోదేవేభ్యఇదమిదమన్నం పరివిప్తం పరివేక్ష్యమాణంచాతృప్తైరితియ
 వోదకేన నివేద్య తథాపిత్రై అముకగోత్రాయాముకశక్త్యేనే ఇదమిదమ
 న్నం పరివిప్తం పరివేక్ష్యమాణంచాతృప్తైరితి తిలోదకేన నివేద్య ఏవంపితా
 నుహాయ ప్రసితానుహాయ నివేదయేదితి । ప్రపితానుహేత్యాది - ఏషలేత
 లేతి పాత్రాభిమర్శనానన్తరం పృథివీలేపాత్రమిత్యభినున్త్ర్యై బ్రాహ్మణ
 హస్తేనసాశ్రాన్తముపస్పర్శయిత్వాఽన్నేద్విజాఘ్నస్థమిదంవిష్టురితినివేశ్య
 విష్టోహవ్యం రత్నైః సార్థ్య వశ్యగోత్రాయ విష్టుశర్మణే పితుఃప్రపితా
 నుహాయేదమన్నం పరివిప్తం పరివేక్ష్యమాణంచాతృప్తైరితి తిలోదకేన నివే
 దయేదిత్యర్థః । ఏతేన పూర్వసూత్రంబ వ్యాఖ్యాతమ్ । అత్ర యజ్ఞవ
 ల్క్యేన పాత్రాభినున్త్ర్యై గముక్తమ్, అపస్తంబేనోపస్పర్శనముక్తమ్, ఏ
 తదుభయమవిరోధాదస్తాభిరుక్తమ్ । ఏవమితి - పృథివీలేపాత్రమిత్యభిను
 న్త్ర్యైపస్పర్శయిత్వాఽన్నేద్విజాఘ్నస్థం నివేశ్య వత్సగోత్రాయ విష్టుశ
 ర్మణే ఇదమిదమన్నమిత్యాదినా నివేదయేదిత్యర్థః । దేవవదిత - “పృథివీ
 లేపాత్రమ్” ఇతిపాత్రాభినున్త్ర్యై నాది నివేదనాన్తం దేవేభ్యోదక్షిణం జా
 న్వాచ్యోపవీతీ యథాకుర్యాత్తథావిష్టవేచ్యోర్థః ।

మూ — “భూర్భువస్సువః” ఇతి “నత్యంతవైరై” ఇతిచవిప్రైర్ద్విః

పరిషేదనేక్యలే విప్రహస్తైషుతీర్థందత్వాపాశ్రాన్నేషుచసీక్త్వా
 “॥ క్లో ॥ యజ్ఞైశ్శర్వరోహవ్యసమస్తకవ్యబోక్తావ్యయాశ్చాహరి
 రీశ్వరోఽత్ర । తస్మిన్నిధానాదవయాంతు సద్యోరత్యంన్యశేమాణ్య
 సురాశ్చసర్వే ॥” “॥ క్లో ॥ ఏకోవిష్టుర్షహ దూభతం పృథగూభ
 తాన్యనేకశః । త్రీణ్లోకాన్వ్యావృభూతాత్పృథ్వీవిశ్వభగవ్య
 యః ॥” శ్రీమహావిష్ణుఃప్రియతామితి జలముత్యస్సౌఖ్యప్రణమన్
 “అమృతోఽన్తరణమసి” ఇత్యాహాశనంకారయిత్వా ప్రాణాహు
 తీఃకుర్యాత్ “ప్రాణేఃపిప్లు” ఇత్యాదిభిఃపశ్చిభిఃప్రసమీక్ష్య

“బ్రహ్మణిమహిమోన్మత్తత్యామయ” ఇత్యాద్యనంబ్రహ్మణియో
జ్యోతిస్సామృతాం గాయత్రీం గాయత్రయంచ జపిత్వా యథాను
ఖంజపద్మమిత్యభిధాయ ఉపచారానుక్త్యా భుజ్జానాననవేక్ష మా
నోఽన్యత్రావవిశోభవతీతిత్యసూక్తవర్ణం పురుషసూక్తాదీని వపి
త్రాణిజపం శ్చార్చనయేతైవ వాగ్యతా భుజ్జీర్ణహపి గుణాన్
బ్రూయః .

వ్యా — అత్ర సంవాదవచనా న్యుదాహరిష్యామః । బోధాయనః
॥ వా ॥ మహావ్యాహృతిభిః ప్రవక్షిణ మన్నముదకేనపరిపిచ్యసవ్యేనాము
చ్ఛాన్ ॥ * ॥ ఇతి । పరాశరశ్చ ॥ శ్లో ॥ తతోమహావ్యాహృతిభిః పాత్రం
తత్పరిపిచ్యచ । సత్యంత్యైవచాద్భిశ్చ హస్తం ప్రత్యాయేత్తతః ॥ * ॥
వాసుథాగేఽన్నోపరిచ ఆపోశనగ్రహణాది నిషేధోష్టదుక్తస్య తిరిక్తాక
రేత్రప్రవృత్తయః । శాణ్డల్యః ॥ శ్లో ॥ స్వత్రైవరప్యన్న పానాద్యైః పాదోద్యుప
మిశ్రితైః । భుక్తైర్భగవతానస్తం తోషయేత్ప్రసృజ్యైవ ॥ * ॥ “ఓశే
షతఃపాదజలేనసీక్తమ్” “॥ శ్లో ॥ యశ్చార్చకాతే హరిభుక్తశేచం ననా
తిభక్త్యాపితృదేవతానామ్ । తత్రైవపిణ్డాంస్తు తిత్తైర్విమిశ్రానాకల్పకోటిఃపి
తరస్తుతృప్తాః ॥” “॥ శ్లో ॥ తులసీగర్ధనాత్రైణపితరస్తుష్టిమాఘ్నయః ।
ప్రయాన్తిగరుడారూఢాస్తత్పరం చక్రపాణినః ॥” ఇతిప్రత్యర్థిభిఃసారాది
వచనంచాత్రప్రప్రవృత్తయమ్ । అప్రణమన్నిత - “॥ శ్లో ॥ భోక్తుకామోయ
దావిప్ర ఆచాన్తోప్యాససేష్ఠితః । అభివాదంకరోశ్యస్య పునరాచమన చ
రేత్ ॥ భుజ్జానోఽభివదేద్యస్తు తదన్నం పరివర్జయేత్ ॥ * ॥ వృద్ధవసితః
॥ శ్లో ॥ భోజనేఽత్యనానాంస్తు స్వస్తిమర్పయేద్విజ్ఞాః । నతేహంతృప్తి
మాయాన్తి నిరాశాఃపితరోఽతాః ॥ * ॥ స్మృతీచన్ద్రికాయాంచ ॥ శ్లో ॥
జపహూనఃజలస్థేషువిన్యూత్రాదిపిసర్జనె । రాజ్ఞాంసమీపేదానెచ శ్రా
ద్ధకాలేవశేషణః ॥ దేవార్చనైభోజనెచ నాభివాదేగృభంచన ॥ * ॥ బో
ధాయనః ॥ వా ॥ భుజ్జానాన్సమీక్షతే ప్రాణేనివిష్టేతపశ్చభిః బ్రహ్మణి
మహిమోన్మత్తత్యామయేత్యాత్మానంచాత ఉద్ధ్వంసీరిక్షతే ॥ * ॥ అత్రబ్రహ్మ
ణియోగస్తు “యత్రోరోపియదశ్చాసి” “బ్రహ్మర్షిణంబ్రహ్మహవి”
ఇత్యుక్తప్రకారేణానునన్ధానమ్ । యాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో ॥ సవ్యాహృతికాం

గాయత్రీం నమః పాతాళభయం నమః । జప్తాయథాసుఖం వాచ్యం భుజ్జీరం
 దైవివాగ్ధాతాః ॥ * ॥ పారిసూరశ్చ ॥ శ్లో ॥ గాయత్రీం త్రిసంకృత్వాపి
 జపేద్వాచ్యహృతిపూర్వకమ్ । నమః పాతాళభయం మధ్యతేయతామృ
 చంతథా ॥ * ॥ పిష్టా నేశ్వరేచ ॥ వా ॥ మధుమధునాధ్యతి త్రివారం జపి
 త్వా యథాసుఖం జపద్ధమిత బ్రూయాత్ , “ ॥ శ్లో ॥ సహస్రపితృ
 దేవేభ్యస్తాపిత్రేనమః ॥ శ్రాద్ధం నివేద్యాపోశవం జపిప్రేమోఽథ
 భోజనమ్ ॥ అత్యస్తేస్తుపవిత్రాణి జప్తాపూర్వజవంతథా । ” పవిత్రాణి-
 పురుషసూక్తిపవనానప్రభృతేని, జపేత్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యర్థసారే ॥ శ్లో ॥
 నాస్తిముఖే గంగా శ్రాద్ధే నవ శ్రాద్ధేచమాసికే । సపిణ్డీరణ శ్రాద్ధే నజపే
 త్పూర్వాయాక్తికమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అతః ప్రత్యాజ్ఞిక శ్రాద్ధేష్యేవ పితృసూక్త
 జపః కార్యః । “ ॥ శ్లో ॥ యావదస్త్యం భవత్యన్నం తావద్భుజ్జాన్తి వాగ్ధ
 తాః । తావత్తస్మిన్పితరో యావన్నోక్తాహవిర్భూతాః ॥ ” అతః పదార్థగు
 తాన్నబ్రూయః .

మూ — భుక్తైష్వపేక్షితం పృష్ట్యా ప్రాచీనాపీతీ సంపన్నం సుసంప
 న్నం తృప్తాస్తృతృప్తాస్తృతృప్తీ ప్రశ్నప్రశ్నవచనే భవతః .

వాగ్ — ఆశ్వలాయనః ॥ వా ॥ అపేక్షితం యాచయేత్ ॥ * ॥ ఇతి ।
 యాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో ॥ అన్ననాదాయతృప్తాస్త ॥ * ॥ ఇతి । విజ్ఞానేశ్వ
 రః ॥ వా ॥ అనన్తరం సర్వహన్ననాదాయ తృప్తాస్తృతృ తాపృష్ట్యా తృ
 ప్తాస్తృతృ తైః ప్రత్యుక్తైస్తదన్నం దక్షిణాగ్రదర్భాన్తరితాయాం భూమా
 సిలోదకం ప్రక్షేపపూర్వకమ్ “ యేఽగ్నిదధాః ” ఇత్యేచాప్రక్షిప్యపున
 స్సిలోదకం ప్రక్షిప్యేత్ ॥ * ॥ “ సంపన్నం సుసంపన్నమ్ ” ఇతిబోధాయ
 నోక్తమ్ । అశ్రాశ్వలాయనః ॥ వా ॥ తృప్తాశ్చాత్వా నమః పాతాళభయం
 పయేనక్షన్నమీమదస్తేచ ॥ * ॥ .

మూ — అథగాయత్రీం నమః త్రయంద పూర్వవజ్జప్త్యా “ అక్షన్న
 మీమదస్త ” ఇతిచ , పితృదేవతయోర్భాభ్యే భువం ప్రోక్ష్యదర్భా
 నాస్తిర్య తిలోదకం దత్వా “ యేఽగ్నిదధా యేఽగ్నిదధా యేవా
 జాతాః కులమమ , భూమాదతైన తృప్యన్తు తృప్తాయాన్తు వరాం
 గతిమ్ ” ఇతి వికిరం దత్వా పునస్తిలోదకం ప్రదాయాచమ్యాపో
 శవం కారయిత్వా .

వాక్య — చర్చిగాయామ్ । శ్లో । పితృమేధపాఠశాలమునందు
 త్కృతిలాభిపేత్ । తతోదర్భానమాస్తీర్యతూష్ణీందశ్వాతిలోదకమ్ ॥
 యేలగ్నిదగ్ధాయేనేతిదద్యామచ్ఛిష్టసన్నిధౌ । శ్రాద్ధేషువికిరందత్వానా
 కామెన్నతవిభ్రమాత్ । పితరస్తస్యపక్షాసంభవంతుచ్ఛిష్టభోజనాః ॥ * ॥
 విజ్ఞానేశ్వరే ॥ శ్లో ॥ అన్నమాదాయతృప్తాస్థ శేషంచైవానుమాన్యచ ।
 తదన్నంవికీరేద్యామూదద్యాచ్చాపసక్తృతస్కృత్ ॥ వా ॥ తృప్తాస్థతి
 తాపృష్టౌతృప్తాస్తృష్టౌతైఃప్రత్యుక్తై తదన్నం పితృప్థానస్య పురిస్తామ
 చ్ఛిష్ట సన్నిధౌ దక్షిణాగ్రదర్భావ్రహ్మణాం భూమాతిలోదక ప్ర
 యేవపూర్వకమ్ “యేలగ్నిదగ్ధాః” ఇతినిశ్చయ పునస్తీలోదకం ప్రక్షిపేద
 నస్తరం బ్రాహ్మణహస్తై గణ్ధామార్గం సక్తృతస్కృతపోదద్యాత్ ॥ * ॥
 ఇతి । పవమత్రవిజ్ఞానేశ్వరే వికిరదానానస్తరముత్తరాపోశనముక్తమ్, త
 థాపరాశరేణాపి ॥ శ్లో ॥ తృప్తేషుతేషువికీరేదన్నం విప్రేషుభూతలే । ద
 ద్యాదాచమనార్థాయ తేహంవారిసక్తృతస్కృత్ ॥ * ॥ ఇతి వికిరదానాన
 స్తరముత్తరాపోశనముక్తమ్, బౌధాయనేనతు ॥ వా ॥ తృప్తానపతవసు
 య్య అన్నశేషాన్ప్రీకిరతి యేలగ్నిదగ్ధాః ॥ * ॥ ఇతి తదనస్తరమేవవికిర
 దానముక్తమ్, అతోయథారుచ్యనుష్ఠేయమ్ । పవంసర్వత్రస్తృతేషుయేల
 గ్నిదగ్ధ ఇతిమన్త్రేణైవతద్విధానాత్, మన్తాన్తరానుక్తేస్తావన్తాన్త్రమే
 వమయోక్తమితి నదేవవికిరానుక్తిచోద్యావశాశః.

మూ — ఆచారైషు పూర్వవత్తీలోదక మియం తేతృప్తిరిదత్వా రో
 చయతేతిదేవాన్సద్విధమితి పితృవాచయిత్వా “ । శ్లో ॥ పితా
 పితామహశ్చైవ తథైవ ప్రపితామహః । మమతృప్తిం ప్రయాన్త్య
 ద్యవిప్రదేహేషుసంస్థితాః ॥ ” ఇత్యుచ్చార్యశ్రీపిష్ఠపాదపద్మార్చిత
 తులసీదళం సకలూరంతామూలం భుక్తిదక్షిణాంచ దత్వా స్వప్రీ
 తి వాచయిత్వా హస్తైఃపూజకం దత్వాక్షయ్యమిత్యుక్త్యాస్త్య
 క్షయ్యమిత్యుక్తే స్వధాం వాచయిష్యే ఇత్యాపృథ్వ వాచ్యతామి
 త్యుక్తే పితృభ్యస్సృధాంబూరీతే ప్రార్థ్యపితృదిభ్యస్సృధా
 ప్త్వీతిప్రత్యుక్తకమణ్డబూదకంభూమాసిక్త్యా విశ్వేదేవాప్రియ
 వ్రంప్రియవ్రం విశ్వేదేవా ఇతిప్రత్యుక్తే పర్వభ్యోఽన్నశేషభ్యః

పిష్టార్థం ప్రాశస్త్యార్థం చానన్తం సముద్భృత్యావశిష్టమన్తమన్తశే
 షేః కింక్రియతామితి ప్రార్థ్య ఇష్టైస్సహ భుజ్యతామితి వ్రత్యుక్తై
 యజ్ఞోపవీతీ " ॥ శ్లో ॥ దాతారోనోఽభివర్ధంతాం వేదాస్సంతరితవ
 చ । శ్రద్ధాచనోమావ్యగమద్భుషుదేయంచనోస్త్వితి । " " అన్న
 ఇచ్ఛనోబహుభవేదతిథీంశ్చ లభేనుహి । యాచితార్హస్సస్మస్తమా
 చయాదిష్కక ఇచ్ఛన । " ఇతి ప్రార్థయేత్, తేచ నఃస్థానే వశ్యబ్జం ల
 భధ్వం యాచిధ్వమితి పురుషవ్యత్యయంచకృత్వా తావేవశ్లోకా
 ప్రతిబ్రామ్యుః.

వ్యా — స్మృత్యంతరే ॥ శ్లో ॥ రోచయతేతివైదేవాన్వాచయిత్యాత
 తఃపిన్యా । స్వదితంవాచయిత్యాతాస్వస్త్వక్షయ్యంచవాచయేత్ ॥
 విజ్ఞానేశ్వరే ॥ శ్లో ॥ స్వస్తివాచం తతఃకుర్యాదక్షయ్యోదకమేవచ । ద
 త్యాతుదక్షిణాంశక్త్యా స్వధాకారముదాహరేత్ ॥ ప్రబ్రామ్యుస్తస్వధే
 త్యుక్తై భూమాసిఞ్ఘేత్తతోజలమ్ ॥ వా ॥ శుద్ధాచనునానంతరం స్వస్తితి
 బ్రాతేతి బ్రాహ్మణాస్వస్తివాచయేత్తైశ్చ స్వస్తిత్యుక్తైలక్షయ్యమస్త్వి
 తిబ్రాతేతి బ్రాహ్మణహస్తైరూదకందద్వాతైశ్చ స్వక్షయ్యమితి వక్త
 వ్యనునంతరం యథాశక్తిరజతహిరణ్యాదిదక్షిణాంత్యా స్వధాంవాచయి
 వ్య ఇత్యుక్త్యైర్బ్రాహ్మణైర్వాచ్యతామిత్యనుజ్ఞాతఃపిత్రాదిభ్యస్స్వ
 ధోచ్యతామితి స్వధాకారముదాహరేత్తైవ బ్రాహ్మణాః అస్తస్వధేతి బ్రా
 మ్యుస్తైరేవముక్తైః సంతరం కమణ్డలునోదకం భూమాసిఞ్ఘేద్విశ్వేదేవాఃప్రి
 యంతామితి బ్రాహ్మణాద్బ్రాహ్మణైశ్చ ప్రియంతాంవిశ్వేదేవాఇత్యుక్తై ఇ
 మంశ్లోకంజపేత్ " దాతారోనోఽభివర్ధంతామ్ " ఇత్యాది ॥ * ॥.

మూ — అథ ప్రాచీనావీత్యధోముఖిన్యస్తంపాత్రముత్తానం కృత్వో
 పవీతీవిప్రా ప్రదక్షిణీకృత్య ప్రణమోఽపచారానుక్త్వాపానోని
 పీడ్యప్రాచీనావీతీ " వాజేవాజే " ఇతిజపిత్యా " ఉద్విష్టతపితరౌ
 విశ్వేదేవైస్సహ " ఇతిదర్భాన్వారముణైసాన్ధావ్యవిసృజ్యోపవీ
 త్యాసీమాన్తమనువ్రజ్య ప్రదక్షిణీకృత్యాగత్య.

వ్యా — విజ్ఞానేశ్వరే ॥ శ్లో ॥ ఇత్యుక్త్యాచ ప్రియావాచఃప్రణవ
 ర్యవిసర్జయేత్ । వాజేవాజఇతిప్రతఃపితృపూర్వంవిసర్జయేత్ । వా । ప్రి

యావాదః - ధన్యావయం భవద్భరణయంగళ రజనమిక్రతృత ముష్కత్సన్ది
రం శాకాద్యశన క్లేశ మవిగణయ్య భవద్భరణగృహీతావయమి త్యేవంహా
పాః , ప్రణిపత్య - ప్రదక్షిణపూర్వకం నమస్కృత్య , “ వాజైవాజై ” ఇ
త్యనయర్పా , పితృపూర్వకమ్ - పితృపితామహప్రపితామహాది విశ్వేదే
వాంతం దర్శాన్వారమ్భణై “ ఉత్తిష్ఠతపితరః ” ఇతివిసర్జనం కుర్యాత్ || * ||
అత్ర బోధాయనః || వా || ఆచమనే చాగ్నిముఖే చాభిశ్రవణేషు చోపసక్త్యై
హేషు వశ్పాద్ధోమేషు చ యజ్ఞోపవీతమ్ || * || ఇతి . కపర్దీ || శ్లో || ఆఘా
రదార్పగ్నిముఖాజ్యభాగ ప్రదక్షిణానువ్రజనేషు తద్వత్ . ఆఘారయోస్స్వి
ష్టకృతిప్రసిద్ధం యజ్ఞోపవీతం హికపర్దినస్సృతమ్ || * || .

మూ — ప్రాచీనావీతీ హుతశేషమితైః పూర్వోద్ధృతైర్నైస్త్రిల
యుక్తైః సవ్యజ్ఞానైస్సప్తపిష్టాననుమరణేఽష్టపిష్టాననేకానాపిశ్చేతా
వతోనిమి త్తపిష్టాన్కృత్యోచ్చిష్టసన్నిధావగ్నేదక్షిణతో దక్షిణా
గ్రాదర్పానస్త్రీధానం స్తీర్యదక్షిణాముఖసవ్యంజాన్వాచ్యతే
మనుష్యగుదర్భేషు మార్జయంతాం మమపితుఃపితరఇత్యాదిభిఃపశ్యే
మదర్భేషు మార్జయంతాం మమపితుర్నాతరఇత్యాదిభిర్దక్షిణావర్తం
మార్జయేయః . అత్ర నూత్నమృతౌ మార్జయంతాం మమనాతర ఇ
త్యేవం మార్జయిత్వా మార్జనక్రమేణ పతతైపితుస్తతేత్యాదిభిఃపశ్యే
ష్టాదత్వాయేచత్వానను యాశ్చత్వానున్వితీ ప్రతిపిష్టం దభా
మూలేషు లేపనిమృశ్య పూర్వదర్భేషు మార్జయంతాం మమప్రె
త్యప్రేతేతవాఽపోదత్వాఽముకగోత్రాముక శర్కప్రేతైతంపి
ణ్డముపతీష్ఠేతి పిణ్డం ప్రదాయాముకగోత్రైఽముకనామ్నిప్రేతే ఇ
తిస్త్రీయాః .

వ్యా — అత్రాపస్తమ్యై “ భుక్తవతోఽనువ్రజ్య ప్రదక్షిణీ కృత్య
వైధం దక్షిణాగ్రాదర్పానం స్తీర్య ” ఇత్యాది పిణ్డదానప్రకారఉ
క్తిః , తేనేవాత్రపిణ్డప్రదానంకర్తవ్యమ్ . యాజ్ఞవల్క్యః || శ్లో || సర్వ
మన్నముపాదాయ సతీలం దక్షిణాముఖః . ఉచ్చిష్టసన్నిధౌపిష్టాదద్యా
త్వేపితృయజ్ఞవత్ || * || అగ్నికరణశేషేణ భుక్తశేషేణ చ పాయసా
పూషణలాభికం సర్వమన్నముపాదాయాగ్నివర్షిహౌ పిష్టాదదన్యాత్ . బౌ

ధాయనః । వా । దక్షిణాభిరాధాయతి స్వర్ణహారణ్యప్రాణివస్త్రులః
హ భూమి భాక్ష్యోఽశ్వశాపికహస్తి దానపురుషప్రీహి యవమాషతలద
క్షోపాన చ్చత్ర కమణ్డలు యానాసన శయనోపధానైస్సర్వోపకరణైయ
ధోపపాతం సహస్పజ్యోత్సుయ్యం వాచయిత్వా స్వధాం వాచయిత్వోక్తా
పోషసంక్లృహ్య ప్రసాద్య ప్రవక్షిణీకృత్యానువ్రజ్య యథేతమేత్యదక్షిణే
నాగ్నిం దర్భాంసంస్తీర్య తేషున్న శేప్తేఽపిష్టాన్ దదాతి నోచ్ఛిప్తం పరిస
మూహత్యత్ర పిండందదాతి ॥ * ॥ ఇతి । ఆశ్వలాయనః ॥ వా ॥ తృప్తాక్షా
త్వా మధుగుతీశ్చా వయేదక్షన్నమీషదనైతచ సంపన్నం పృష్ట్య యద్యద
న్న ముపభుక్తం తతస్తతః స్థాలీపాకేనసహ పిష్టార్థముద్భృత్యశేషం నివేదయే
దభిను తేఽనుమ తేవా భుక్తవస్త్వినాచానైషు పిండం నిదధ్యానాచానైష్విత్యే
కే ॥ * ॥ శ్రీపిష్టుపుగాణేచ ॥ శ్లో ॥ స్వపిత్రై ప్రథమంపిండం దద్యాదుచ్ఛి
ప్తసన్నిధౌ । దర్భమూలై లపభాజఃప్రీణయేల్లపమహాజ్ఞేః ॥ * ॥

మూ — బ్రాహ్మణాభ్యనుజ్ఞాతః “ సమానోమన్త్రః, సమానీవః ” ఇ
తిద్వాభ్యాం ప్రైశాన్యుం పిత్రాద్యర్ఘ్యపాత్రేషు నినీయ తూ
ష్ఠీంప్రేతపిండమదాయ త్రైధాపిభజ్య తత్తద్భాగత్రయం పిత్రా
దిపిష్టానాం పురస్తాన్నిధాయ స్త్రియాఃపిండంమాత్రాదిపిష్టానాం
పురస్తాన్నిధాయ వైతరణీగోదానంకృత్యాఽనుజ్ఞాప్తామధుగుతీభిస్సం
గచ్ఛధ్వం సమానోమన్త్రస్సమానీవ ఇతి చతుర్భిస్తత్త్విజ్ఞైసస
హ భాగత్రయం హస్తాభ్యాం యుగపత్సంస్పృజేత్, ఏవంప్రేతపి
ండంపిత్రాదిపిష్టైస్సంస్పృజ్య “ యేనమానాః ” “ యేసజాతాః ” ఇ
తిద్వాభ్యాం పిష్టానుపస్థాయ సంస్పృష్టేనాన్వోదకేన మన్తానూ
హేనపూర్వవస్తాద్భయిత్వా యేచవోత్ర ఇశ్యాది తాశ్చపహస్తామి
త్యస్తమెకోమన్త్రః, తేనోభయపిష్టానుపస్థాయ తృప్యన్తృభవన్త
ఇతి పితృపిష్టాన్ తృప్యన్తృభవత్యితి మాతృపిష్టాన్ తృప్యత తృ
ప్యతతృప్యతేత్యుభయ పిష్టానుపస్థాయ “ ॥ శ్లో ॥ పితాపితామహ
త్యైవ తతైవప్రపితామహః । తృప్తింప్రయాన్తు పిజ్ఞేనమయాదత్తై
నభూతతే ॥ ” ఇత్యుచ్చార్య పుత్రాన్పృతాన్మిత్యుభయపిష్టాన్య
గపమదహత్రైశాదిచ్ఛిన్నం పితృతీర్థేన త్రిప్రసవ్యం పిండంవరిషే

మూర్ధ్వం ప్రతత్వం వినివర్తితమ్ । చూరణాదిషు సర్వేషు చతుర్థా వినివర్తతే ॥ * ॥

మూ — అనుమరణే భర్తృ ద్వైతం వత్సర్వస్యం సంస్మజ్య పితృ ద్యద్వైతం నివయేత్, భర్తృపితౄనక్షిణతస్త్రివిధం దత్వా భర్తృ పితౄన సంస్మజ్య తంపితృదిపితౄనసంస్మజేత్.

వ్యా — అత్ర స్మృతిసారసముచ్ఛయే ॥ శ్లో ॥ పరేమ్యరనుయానేతు మురణాహక్రమేణతు । దహనాదిసంస్మృత్యం సహకుర్యాద్యథావిధి ॥ పిండం దత్వా స్వధాంతిపాత్య భర్తృపాత్రేనినీయతు । మనైశ్చేదేవతు తత్పాత్రం పితృపాత్రేణ సేవయేత్ ॥ భర్తృపితౄన సంస్మజ్య పితృపితౄనసంస్మజే త్ ॥ * ॥ ఇతి । శ్లో ॥ శ్లో ॥ అన్వారోహతుభర్తృవ మాతుస్సహ సపింజనమ్ । సపిండీకరణాచూర్ధ్వం పితామహ్యదిభిససహ ॥ * ॥ శాతాతపశ్చ ॥ శ్లో ॥ మృతాయానుగతానాథం సాతేనసహపింజతామ్ । అహాతి ॥ * ॥ ఇతి । యుచశ్చ ॥ శ్లో ॥ పత్యాచైకేనకర్తవ్యం సపిండీకరణమ్ ॥ * ॥ ఇతి । నన్విదమయుక్తిం పతపదస్య భర్తృవగ్గోపలక్షకత్వాత్, మైవమ్, గజయా తీరోపలక్షణే తత్ర ఘోషవాసానుపపత్తివద్భర్తృపిండసంయోగేన మపవత్తి తేశాభావాత్, విశేషవచనాభావాచ్ఛ । సపిండీకరణస్య త్రిపురుషాత్మకత్వాద్భర్తృపిండసంసగ్గే పార్వణత్వస్వభావ భగ్యప్రసజ్గోనమపవత్తితి చేన్న, అవహుతప్రోక్షణాదేర్హిహ్యదిద్వారాపురోడాశాన్వయవద్భర్తృ పిండద్వారేణ పితృదిపితౄనసహనానుపపత్తిలేకః । అతోనతస్యభావ భగ్యప్రసజగత్వః, అన్యథా ఏకపదవైయ్యర్థ్యం మర్వా రమ్ । నను “ ॥ శ్లో ॥ తన్మాత్రాతత్పితామహ్య తద్భవస్త్వై వాసపింజనమ్ । అనురాదివివాహేషు విన్నానాం యోషితాంతథా ॥ ” ఇతి స్మృతివికల్పనిరాసార్థ ఏకశబ్ద ఇతి చేన్న, వికల్పస్యానురాదివివాహపిషయ త్వేనాత్రాప్రసక్తేః । పత్యాచైకేనేత్యస్యతు వివాహభేదానాదరేణానుమరణేకవిషయత్వాత్ స్మృతిసాపింజ్యవిధేకుతోనాత్ర ఏకల్పవికల్పితే, భర్తృవ్యతిక్తనిరాసార్థత్వాద్యేకపదం సపితృమ్యపలక్షకమ్, అథాపునలక్షకత్వాజ్ఞేకారే శబ్దశాతాతపయమాదీవచనవిరోధో దుర్నిరోధో వేధోముఖైరపిస్యాత్, తతఃపతిపితౄనసత్త్రివిధం సంస్మజ్య పశ్చాత్పితౄదిపితౄనసంస్మజేదితి నిరవద్యోయం

నిష్ఠయః । ఏవంచసతి “ అన్యశ్రవణినానహేతి పరిపాపిజ్ఞేయదంశభాగిత్వా
తైనైవసహ , యథాశాతాతపః ॥ స్తో ॥ ఏకమూర్తిత్వమాయాతి సపిండీ
రణేకృతే । ” ఇతివిష్ణా నేశ్వరప్రతిపాదనం శక్త్యాదివచనంచ నిర్వాచకు
లం చిరంజీవేత్ । తస్మా దేకివచనం భర్తృవర్గోపలక్షకం నభవతి , న్యూనాఃః
త్వవ్యవచ్చేదార్థకత్వాన్యభ్యావాయా ఇత్యలమ్ । అత్ర వర్ణర్మికాకారస్స
ప్రమేవాచప్త “ యావత్సానుముమూర్షతే పశిమ్ ” ఇత్యారభ్యక్రియాము
క్త్వా “ పశ్చాదన్వహ మేతయోఃపృథగ్ముఖం ర్వాగ్ముఖం మిరిక్రియాః ।
స్త్రీపిండవతిపిండగే తదనుతం పిత్రాదిభిర్నిశ్రయేత్ ” ఇతి .

మూ — ఏవమనేకసాపిండ్యక్రమేజ్జైకైశ్చోర్ధ్వసంస్పృశ్య ప్రత్యే
కం వైతరణేగోదానం కృత్వా పిత్రాదిపిండ్యక్రమేన సంస్పృశ్యైతి
తోమార్జనాదిసమానమ్ .

వ్యా — ఏవమితి - సమానపిండ్యయోగానాంసహ సాపిండ్యే అర్చ్యస్య
సర్వగోదాన పిండ్యసంయోగేష్వయి మేవక్రమ ఇత్యర్థః । అత్ర స్పృశ్యస్థిసా
రే ॥ స్తో ॥ శ్రాద్ధేషు క్రియమాణేషు బహూనాం జుహుయాత్సక్తిత్ ।
నదేయాబహువంపిష్టాస్త్రీన్పిష్టా నేవదాపయేత్ ॥ నిమిత్తపిండ్యమైకైకిం
త్వాతైస్సంస్పృశ్యేత్క్రమాత్ । సమానపిండ్యయోగానాంసపిండీకరిణంసహ ॥
పిత్రాస్తుపృథగేవస్యాన్యథా శానున్ముతీవిని ॥ * ॥ స్థాతానునరణయో
రేవ పిత్రాస్సహక్రియాంకుర్యాదన్వత్రసదాపృథగేవకుర్యాదిత్యర్థః .

ఇదానీం మతభేదము దాహరత్యనుక్తావిరుద్ధార్థగ్రహణాయ —

మూ — “ యేసమానా ఇతి ద్వాభ్యామర్ఘ్యసంసర్గః ” ఇతి యాజ్ఞవ
ల్క్యః । “ కుభుశ్రయేణ సజ్జచ్ఛద్వం సమానోమస్త్రీ ఇతి ద్వాభ్యాం
చార్ఘ్యసంసర్గః , సమానోమస్త్రీ స్సమానీవ ఆకూటరితి ద్వాభ్యాంపి
ండ్యసంసర్గః ” ఇతిబోధాయనః । “ సమానోమస్త్రీ స్సమానీవ ఇతి ద్వా
భ్యామర్ఘ్యసంసర్గః , సజ్జచ్ఛద్వం సమానోమస్త్రీ ఇతి ద్వాభ్యాం
పిండ్యసంసర్గః ” ఇతి వైఖానసః । “ యేసమానా ఇత్యర్ఘ్యసంసర్గః ,
యేవజాతా ఇతి పిండ్యసంసర్గః ” ఇతిగౌతమవిధిః । సమానోమస్త్రీ స్స
మానీవ ఇతి ద్వాభ్యామర్ఘ్యసంసర్గః , కుభుమతీభిస్సజ్జచ్ఛద్వం సమా
నోమస్త్రీ స్సమానీవ ఇతి త్రిభిః పిండ్యసంసర్గః ” ఇత్యాశ్వలాయనః .

వ్యా — అత్రయజ్ఞసంహారః ॥ శ్లో ॥ అధ్యుర్ధం పితృపాత్రేషు ప్రే
తపాత్రాప్రసేవయేత్ । యేసమానాఇతిద్వాభ్యామ్ ॥ * ॥ ఇతి । బౌ
ధాయనః ॥ వా ॥ ప్రేతపాత్రం పితృపాత్రేషు నివయేన్మధుమతీభిస్సజ్జ
చ్ఛగ్ధ్వం సంవదధ్వమితిద్వాభ్యాం ప్రేతపిండంపితృపిండేషు నివయేన్మహానో
మస్త్రస్సమానీవ ఆకూటరితి ద్వాభ్యామథేనానువతిష్ఠతే యేసమానా యే
సజాతాఇతిద్వాభ్యామ్ ॥ * ॥ ఇతి । అత్రవైభానససూత్రం గౌతమీయే వి
ధిరితీ సూత్రంచ నవ్యతిరిక్తే । ఆశ్వలాయనః ॥ వా ॥ ఏకం పాత్రం త్రిషు
పాత్రేషు నివయేన్మహానోమస్త్రస్సమానీవ ఆకూటరితి, ఏకంపిండం త్రి
షుపిండేషు నిర్వపేత్మధుమతీభిస్సజ్జచ్ఛగ్ధ్వమితిచ ద్వాభ్యామ్ ॥ * ॥ ఇతి ।
ఏవం పితృధ్యుసంసర్గై నాధుమతీ వినియోగస్త్వరణాత్మధుమతీభిఃపిండ దానం
త్రేధావిభాగకరణంచ కూరం నిరస్తమ్ । ఏవం మతభేదేపి పిండసంసర్గై మ
ధుశ్రయం సజ్జచ్ఛగ్ధ్వం సమానోమస్త్రస్సమానీవ ఆకూటరితి త్రయమాశ్వలాయ
నోక్తమ్, సమానీవఇతి బోధాయనసిద్ధమ్ । అతస్తత్తత్త్రయచతుష్టయం శి
ష్టైఃపిండసంసర్గైఃశ్రీకృణమ్, వైకల్పికేషు పదాధేషు శిష్టాచారస్యైవ ప్ర
మాణత్వాత్ ॥ “ ॥ శ్లో ॥ యేనాస్యపితరోయాతా యేనయాతాఃపితా
మహాః । తేనయాయాత్సకం మార్గం తేనగచ్ఛన్నరిపవ్యశి ॥ ” ఇతిమనుః,
అతస్సుమూక్తం చతుర్భురితీ .

ఇతిదశసంఖ్యణ్ణః

అత్ర క్షమావపిండదానయుక్తం శ్రాద్ధం పార్వణమితి పానురభా
న్తి । నిరస్యపార్వణేకొద్దిప్తయోరుద్దేశ్యభేదేన వ్యవస్థాంప్రతిపిపాదయ
మస్తయోస్స్వరూపం తావదాహ —

మూ — పార్వణం త్రిపురుషోద్దేశ్యమేకొద్దిప్తమేకొద్దేశ్యమ్ .

వ్యా — త్రయఃపురుషాః పితృపితామహప్రపితామహ ఉద్దేశ్యా
యస్మిన్తత్త్రిపురుషోద్దేశ్యమ్, ఏకవచోద్దేశ్యోయస్మిన్నితివిగ్రహః । అ
త్రకణ్వః ॥ శ్లో ॥ ఏకముద్దిశ్యయద్దత్తమేకొద్దిప్తం ప్రకీర్తితమ్ । త్రిసుద్దిశ్య
తుయద్దత్తం పార్వణం మునయోవిచః ॥ * ॥ .

అత్రవ్యవస్థామాహ —

మూ — సపిణ్డీకరణాచూర్ధ్వం పితృస్సహపార్వణంకుర్యాత్ .

వ్యా — ఏకోద్దిప్తంబోధాయనీయమ్ । విజ్ఞానేశ్వరాదౌ ॥ శ్లో ॥ అసాద్యసహపిణ్డీత్వమారసోవిధివత్సుతః । కుర్వీత దర్శవచ్చాగ్రిధం మాతాపితౌత్రిధృతేహని ॥ * ॥ దర్శవత్ - పార్వణవిధిరితివ్యాఖ్యానమ్ । పరాశరః ॥ శ్లో ॥ పితృగతస్యదేవత్వమారసేనప్రపూరుషమ్ । సర్వత్రానేకగోత్రాణామేకవైవస్మృతేహని ॥ * ॥ దేవత్వం గతస్య - సపిణ్డీకృతసేవ్యత్వార్థః । అనేకగోత్రాణాం మాతృలాదీనామేకోద్దిప్తమేవ కుర్యాదిత్యర్థః । “ ॥ శ్లో ॥ సపిణ్డీకరణాచూర్ధ్వంప్రసంవత్సరంసుతః । మాతాపితృసమృథకుర్యాదేకోద్దిప్తం హృతేహని ॥ ” ఇతియమాదివచనమేకోద్దిప్తపరంబోధాయనీయవిషయం సువ్రవ్యమ్ । అగ్రబోధాయనః ॥ శ్లో ॥ వర్షేవక్షేతుకర్తవ్యా మాతాపితృస్తుసత్కరియా । అదైవం భోజయేచ్చాగ్రిధం పిణ్డమేకించనిర్వపేత్ ॥ * ॥ అతోఽనేయం పార్వణమేవేత సిద్ధమ్ । తథాశాతాతపః ॥ శ్లో ॥ సపిణ్డీకరణంకృత్వా కుర్యాత్పిణ్డీణవత్సదా । ప్రతిసంవత్సరంవిద్వాంశ్చాగ్రలేయోదితోవిధిః ॥ * ॥

మాతామహదీనాం పార్వణమేవ కర్తవ్యమిత్యత్రవచనముదాహరణి —

మూ — “ ॥ శ్లో ॥ పుత్రఃపౌత్రఃప్రపౌత్రశ్చ దాహిత్రామహితాస్సుషా । దమ్పతీచక్రనాదేతే శ్రాద్ధంకురుప్తిత్రిపూరుషమ్ ॥ ” ఇతిష్మరణాత్పితౄణాదయఃపార్వణంకుర్యుః ।

వ్యా — నిగదవ్యాఖ్యానమేతత్ .

మూ — అపుత్రస్యపితృవ్యసాగ్రజస్య భాగిశుఃప్రేతపక్షే దర్శచమృతస్య పార్వణంకుర్యాత్ .

వ్యా — అత్రస్తుత్యర్థసారే ॥ శ్లో ॥ అపుత్రస్యపితృవ్యస్య భాగ్యాణానుగ్రజస్తామ్ । మాతామహస్యభార్యాశ్చాగ్రిధం పితృవదాచరేత్ ॥ * ॥ యథాపితృపార్వణశ్రాద్ధం కరోతి తతైవచాపుత్రాణాం పితృవ్యాగ్రజాదీనాం పార్వణంకుర్యాదిత్యర్థః । విజ్ఞానేశ్వరే ॥ శ్లో ॥ అమాయాస్తుక్షయోయస్య ప్రేతపక్షేఽభవాపునః । పార్వణం తస్యోక్తవ్యం వైకోద్దిప్తం కదాచన ॥ * ॥

మూ — పుత్రమాతుల కనికరభాగ్య వృద్ధిగురునామకోద్దిష్ట మె
వకుర్యాత్ .

వ్యా — అత్రవసంతః ॥ శ్లో ॥ సపిండీకరణాదూర్ధ్వం యత్రయత్రప్రదీ
యతే । భాగ్యైభగ్నివైపుత్రాయ స్వామినేమాతులాయచ ॥ మిత్రా
యగురవే శ్రాద్ధమేకొద్దిష్టం నపార్వణమ్ ॥ * ॥ సుమన్తః ॥ శ్లో ॥ యశ్చ
సన్త్రప్రదోఽర్థం వాయశ్చవిద్యాం ప్రయచ్ఛతి । గురుతాపవిజానీయా
న్మయోనైవతుపార్వణమ్ ॥ * ॥ అత్రప్రచేతాః ॥ శ్లో ॥ పకోద్దిష్టంయ
తే రాస్త్రీ త్రిదణ్డగుహణా దిహ । సపిండీకరణాభావాత్పార్వణం తువిధీ
యతే ॥ * ॥ .

ఉద్దేశ్యనియమమాహ —

మూ — దర్శాదౌపార్వణశ్రాద్ధే పితృదయపవభోజ్యాః .

వ్యా — శాత్రాయనః ॥ శ్లో ॥ దర్శేన్నాన్వా పితృభ్యస్తు దద్యా
త్కృష్ణతిలోదకమ్ । అన్నంచవిధివక్ష్యాత్సంతతిస్తైనవర్ధతే ॥ * ॥ “ శ్లో ॥
వసుమద్రాదితసుతాఃపిరశ్శాస్త్రధీవతాః ॥ ” ఇతియాజ్ఞవల్క్యః । వసు
మద్రాదిత్యసంజ్ఞాకాఃపితృపితృమహప్రపితృమహాశ్శాస్త్రోద్దేశ్యాఇత్యర్థః ।
కేచిన్నాత్మమృతాహే పితౄనపాశయన్తి తాప్రత్యాహ —

మూ — మాతృమృతాహేతు మాత్రాదయోభోజ్యానపితృదయః
నిషేధాదయుక్తత్వవిరోధాత్పార్వణత్వభక్తాదాచారాభావాచ్చ .

వ్యా — అత్రయమః ॥ శ్లో ॥ అన్వారోహేతుభర్తైవమాతుస్సహ
సపిండనమ్ । సపిండీకరణాదూర్ధ్వం పితృమహ్యేదిభిస్సహ ॥ * ॥ శాత్రాత
పః ॥ శ్లో ॥ నాస్తీముఖేఽప్తకాశ్రాద్ధే గయాయాంచమృతేఽహని । పితృ
మహ్యేదిభిస్సాన్ధం మాతుశ్శాస్త్రధంసమాచరేత్ ॥ * ॥ నన్వప్తకాసుపితృ
వరణదర్శనాత్తస్సహ పాతాచ్చ మాతృమృతాహే పితృవరణమితిచేన్న,
తద్వదేవమాతామహ వరణస్యాపిప్రసక్తే । అప్తకాయామివ మాతృమృ
తాహేనతద్వరణ ప్రసక్తైతిచేన్న, సాహచర్యనియమ భక్తావత్యై । పృథ
కురార్యాదితి విధానాత్తద్వరణమితిచేత్కర్థః । దర్శాదివత్సహనకుర్యాద
పితృపితృవగాతృపృథక్కృత్యమాతృవరణం కుర్యాదిత్యర్థైతిచేన్న, మా
తృమహ్యవత్సాన్వేనవాసాపిక్షేపత్యాదిభిస్సహ నకుర్యాత్కంతుతతః

వృథక్కుత్యపితామహ్యదిభిరేవ మాతుఃపార్వణం కుర్యాదితి విజ్ఞానేశ్వ
రాదాతప్యార్థస్యసమర్థనాత్, “యస్సపిణ్డీకృతంప్రేతమ్” ఇతివచనా
పవాదత్వేన “అప్తకాసుచవృద్ధౌ” ఇతివచనార్థప్రతిపాదనాచ్చ । అతః
“పితామహ్యదిభిస్సార్థం మాతుశ్చార్థం సమాచరేత్” ఇతినియమా
త్పితృవరణే పార్వణత్వభిక్షోదుర్వారః । “త్రీనుద్దిశ్యతుయర్దిధిపార్వ
ణమ్” ఇతిష్టుతేర్వృద్ధ్యాదివస్వపి పితృవరణేన పార్వణత్వభిక్షితచేన్న,
వృద్ధ్యాదేశ్చార్థత్రయత్వేన వర్గత్రయోద్దేశ్యత్వపిధానాత్, వృద్ధౌ
శ్రాద్ధత్రయం విమరితిహిస్తర్యతే తవప్తధాకృత్యేవచ, నహ్యేవం మా
తృన్ముతాహే శ్రాద్ధవ్యయకరణే ప్రమాణం జ్ఞాపకంవాప్తి । “॥ క్లో ॥
మాతుఃక్షయదిసేప్రాప్తే పితరంత్యపూజయేత్ । అపూజితేతుపితరినూ
త్రాపిణ్డోనగృహ్యతే ॥” ఇతిచేన్న, పితామహ్యదిభిరేవేత శాతాతపా
దిష్టుతీనియమ భగ్యప్రసక్తౌత్పితామహ్యదిభిరేవ మాతుఃపార్వణశ్రాద్ధం
కుర్యాదితి విజ్ఞానేశ్వరవిరోధాచ్చ । అతోమాతృన్ముతాహే నపితృవరణ
మయుర్వత్సవిరోధాత్, “అయుర్న్యంస్త్ర్యివారాః పితృకార్యే” “క్రో
పిత్ర్యైయుర్న్యై” ఇతిహిమన్వాదిభిఃస్తర్యతే, తదేవమాచారా భావా
న్నపితృవరణమ్, “॥ క్లో ॥ పితృరేవపితృకుర్యాన్మాతురేవమృతేహ
ని । యదికుర్యాత్సపత్నీకం తచ్చార్థమసురాలయమ్ ॥ మాతుర్ముతా
హేపిత్రాదీః పూజయేద్యది నాశయేత్ । తథాపితృన్ముతాహేతు నపూ
జ్యాఇతరాఃష్టుతాః ॥” ఇత్యాదివచనైఃపితృవరణదోషప్రతిపాదనాచ్చ ।
తస్మిన్మాతుఃక్షయదిన ఇత్యప్యోర్థః? శూక్రియతామితపహి, శ్రాద్ధేత్రీ
ణీప్రధానాని ఊహామోభోజనం పిణ్డదానమితి, తత్రయదిభోజనమాగ్రం
కుర్యాత్తదాఊహామపిణ్డదానాభావేన పితరీనపూజితాస్యైః, అతస్త
త్పూజనార్థం ఊహామపిణ్డదానేచకుర్యాన్నసజల్పశ్రాద్ధేన భోజనమా
త్రమితి । తథాష్టుతినశ్శ్రీహే ॥ క్లో ॥ పిణ్డఊహామాపరిత్యజ్య సజల్ప
ంకురుతేయది । సస్తతేశ్చవినాశాయ సమ్మదోహరణాయచ ॥ * ॥ అ
తఃపితృవరణాభావే నవచనాస్తరవిరోధః, నచపార్వణత్వభిక్షః, నా
వ్యయుర్వత్సవరణవిరోధః, నావ్యసురాలయత్వమ్, “మాతుశ్చార్థమ్”
“పితామహ్యదిభిస్సార్థమ్” ఇత్యాదివచనంచ దీర్ఘాయురిత్యాస్తంతావత్.

మూ — వృద్ధిశ్రాద్ధము మాతృపితృమాతామహావర్గత్రయోద్దేశేన శ్రాద్ధంకుర్యాత్ .

వ్యా — అత్రబహువచనేన పుంసువనాది సంసారవిహిత శ్రాద్ధా స్యవ్యవై । అత్రలోకాక్షిః ॥ శ్లో ॥ నామాన్నకాలగోదాన సోమోపనయ పుంసువే । స్నానాధానవివాహేషు నాస్తీశ్రాద్ధంవిధీయతే ॥ * ॥ కాష్టాజనిః ॥ శ్లో ॥ కిన్యాపుత్రవివాహేషు ప్రవేశేనవవేత్తనః । నామకర్తణిబాలానాం చూడాకర్షాదికేతథా ॥ సీనుస్తోన్నయనేచైవ పుత్రాదిముఖదశనే । నాస్తీముఖానిత్యగణానాశయేగ్మయితోగృహీ ॥ * ॥ గార్గ్యశ్చ ॥ శ్లో ॥ పుత్రౌత్పత్తిప్రసృష్టాసు తస్మాజ్జీత్యాగబద్ధయోః । చూడాయాం చవివాహేషు వృద్ధిశ్రాద్ధంవిధీయతే ॥ అగ్న్యధానాభిషేకాదవిష్టాపూర్వేస్త్రీయాఋతౌ । వృద్ధిశ్రాద్ధం ప్రకుర్వీతహ్యశ్రమగ్రహణేతథా ॥ * ॥ కాష్టాజనిశ్చ ॥ శ్లో ॥ ప్రాచుర్భావేపుత్రపుత్ర్యౌ గ్రహణేసూర్యవప్రియోః । స్నాత్వానస్తరవాస్తీయాం పిశ్మా శ్రాద్ధేన తపయేత్ ॥ * ॥ విష్ణుపురాణే ॥ శ్లో ॥ జాతేపుత్రేపితుస్నానం సచేలంతువిధీయతే । జాతకర్తృతతఃకుర్యాచ్చాచ్ఛ్రీధనభృదయంతతః ॥ * ॥

అత్రానునూహ —

మూ — తత్రప్రతివర్గం ద్వద్వద్విశ్వేదేహ మాశ్రాదీనాం నవానామైకైకస్య ద్వాద్వావిప్రా నిశున్త్రీయేదశక్తా విశ్వేదేవాథే ద్వావిప్రాప్రతివర్గం ద్వాద్వావత్రాష్టౌ విప్రాససృషద్యవై పూర్వత్ర చతుర్వింశతిరత్రోపవీతీ ప్రాజ్ఞుఖగప్రదక్షిణం నర్వంకుర్యాత్తిలాకే యవాకార్యాః .

వ్యా — అత్రశాతాతపః ॥ శ్లో ॥ మాతుశ్శ్రాద్ధంతు పూర్వం పాపిశ్వాణాం తదనంతరమ్ । తతోమాతామహానాంచ వృద్ధౌ శ్రాద్ధత్రయం స్మృతమ్ ॥ * ॥ ఆశ్వలాయనః ॥ వా ॥ అత్రాభ్యుదయికే యద్వ బ్రహ్మణా ఆమూలాదర్భాః ప్రాజ్ఞుభోయజ్ఞోపవీతీ స్యాత్పరిదక్షిణముపచారో యవాస్తీలాగ్ధాగ్ధాదిదానంచ ద్విర్బజదర్భానాసనేదద్యాత్ “యవో సినోమదేవత్యో గోనవోదేవనిర్మితః । ప్రత్నవద్భిఃప్రత్నః కృషునర్నాస్తీముఖానిమూలాకాప్రీణయాహి నస్సాన్వహా” ఇతియవావసమ్ ॥ * ॥

కృ. పుష్ట్యానాస్తీముఖానిమూలా

ఇతి । ముద్గలః ॥ వా ॥ దేవేషుద్వావేకోవా పితృష్వకోద్వావా బ్రాహ్మ
 ణాబ్రాధైకల్పయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । విజ్ఞానేశ్వరచ ॥ శ్లో ॥ యుక్త్యా
 దైవేయథాశక్తిపితృయ్యుక్త్యంస్తథేవచ ॥ వా ॥ దైవే-ఆభ్యుదయికేన
 దై, యుక్త్యా-సమాబ్రాహ్మణానుపవేశయేత్, వైశ్వదేవేద్వాద్వా
 మాత్రాదీనాం తిసృణామేకేకస్యద్వాద్వా తిసృణాంవా ద్వాద్వా ఏవం
 పిత్రాదీనాం త్రయాణామేకేకస్యద్వాద్వా త్రయాణాంవా ద్వాద్వా ఏ
 వంచాణామహాదీనాంచ ఎగ్రస్రయేపి వైశ్వదేవతస్త్రంవా ॥ * ॥ ఇతి ।
 సవవ ॥ శ్లో ॥ ఏవం ప్రదక్షిణావృణోవృథౌనానీముఖాపిశ్యుః । యజే
 త దధికరగ్రాహుశ్రాపిణ్ణాయైవైక్రియాః ॥ వా ॥ ఓంసాధ్యాస్స
 వాఽన్క్రియా యైవైక్రియావ్యాః, వధువాతా ఇతి ఋదస్థానేఉపాస్యైగా
 యశేతి పశ్చిమధుమతీశ్శ్రావయేత్, ఆచారైషు భుక్తాశయాగోమయే
 నోపలిప్యతేషు ప్రాచీనాగ్రాదర్భాధర్మపూర్వంసంప్రీర్య తేషుపృథుదా
 జ్యమిత్రైః భుక్తశేషేజ్జైకైకస్యద్వాద్వాపిష్టాదద్యాత్ ॥ * ॥

మూ — అష్టకాస్వప్తావిప్రాద్వాపిప్రావిశ్వేదేహా మూత్రాదయి
 పిస్త్రుపిస్త్రాదయి ప్రయత్నం సిద్ధశ్చేషస్తనస్తథాకృత్వా బ్రాహ్మ
 ణేభ్యఉపహంతతి హ్వాపనాత్ .

వ్యా — స్వప్తోఽక్షః .

బ్రాధకాలనియమమహా —

మూ — వృద్ధిశ్రాద్ధం ప్రాతరానుశ్రాద్ధం పూర్వాహ్నావకోద్దిప్తంను
 ధ్యాహ్నోపార్వణనుపరాహ్నే కుర్యాత్తథాఽగ్న్యథానాదనిమి
 త్తం వృద్ధిశ్రాద్ధనుపరాహ్నే .

వ్యా — అత్రశ్రుతిః ॥ పూర్వాహ్నోదేవానాంమధ్యన్తి నేమనుష్యాణా
 ముపరాహ్నేపితృణామ్ ॥ * ॥ ఇతి । భరద్వాజః ॥ శ్లో ॥ పూర్వాహ్నా ఏవనాదీప్య
 స్సమధ్యాహ్నోప్రయత్నతః । ఏకోద్దిప్తంతు మధ్యాహ్నోహ్యపరాహ్నేతు
 పైతృకమ్ ॥ * ॥ దేవలః ॥ శ్లో ॥ పూర్వాహ్నోదైవకంకర్మహ్యపరాహ్నేతుపైతృ
 కమ్ । ఏకోద్దిప్తంతుమధ్యాహ్నోప్రాతర్వృద్ధినిమిత్తకమ్ ॥ * ॥ గాలవః ॥ శ్లో ॥
 ఆమశ్రాద్ధంతుపూర్వాహ్నోసిద్ధాన్నేనతుమధ్యతః । పార్వణంచాపరాహ్నే
 తు వృద్ధిశ్రాద్ధంతథాఽఽగ్నికమ్ ॥ * ॥ ఆగ్నికమ్-అగ్న్యథాననిమిత్తమ్.

అత్రవిశేషమాహ —

మూ — అత్రనియతనిమిత్తమానావిహితంప్రాతరనైవిహితంశ్వప్రాత
రనియతనిమిత్తం జన్మగ్రహణాదిశాస్త్రధానిమిత్తానస్తరంకుర్యాత్.

వ్యా — “బ్రాహ్మణానాంభౌజనముపనయనవత్, బ్రాహ్మణాభౌ
జయిత్యా” ఇత్యాదినా సీమంతాన్నప్రాశనచోలోపనఘనాది దినేషా
నా విహితం తస్మిన్నేవదినే ప్రాతరభ్యుదయశాస్త్రమును ధ్యేయమ్ “తదస్త
తోభవతి పివాహాదిషు” ఇతిపివాహాదావనైవిహితం శాస్త్రధం పరతశ్చక్ష్మ
ప్రాతరేవ కర్తవ్యమ్ । ఇదం నియతనిమిత్తం సీమంతాదినాం నియతకాల
త్వాత్, జన్మాదికమనియత నిమిత్తం తస్మానియత కాలత్వాత్, తత్పున
ర్నిమిత్తానస్తరమేవ కర్తవ్యంనప్రాతః । అత్రలోకాక్షిః ॥ శ్లో ॥ నియతే
షునిమిత్తేషు ప్రాతర్వృద్ధిమిత్యక్త్వమ్ । పుత్రజన్మ నికుర్వీత శాస్త్రధం తాన్తా
లికం బుధః ॥ * ॥ తాతా-లికమ్ - తతా-లభవమ్, నిమిత్తానస్తరంకార్య
మిత్యర్థః । తథాకాష్టాజనిః ॥ శ్లో ॥ ప్రాచుర్భావేపుత్రపుత్ర్యర్థ
హణే చస్త్రీసూర్యయోః । ప్నానానస్తరమాత్మీయాపిత్యంశాశ్చ
ద్దేన తర్పయేత్ ॥ * ॥

మూ — వైకశాస్త్రధన్వయమేకోద్దేశ్యమేక వాసరేకుర్యాద్దేవతైక్యాత్.

వ్యా — దక్షః ॥ శ్లో ॥ వైకశాస్త్రధన్వయం కుర్యాత్సమానేఽహ
నికస్యదీత । నయజ్ఞం నబలిం నైవ దేవపిపితృత్వణమ్ ॥ * ॥ జాబా
లిః ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధంకృత్వాతు తస్యైవ పునశ్శాస్త్రధం నతద్దినే । వైమిత్తి
కంతు కర్తవ్యం నిమిత్తానుక్రమోదయమ్ ॥ * ॥ క్రతుశ్చ ॥ శ్లో ॥ శా
స్త్రధంకృత్వాపునశ్శాస్త్రధం నకుర్యాదేకవాసరే । యదినైమిత్తికం నస్యాదే
కోద్దేశ్యం భవేద్దధి ॥ * ॥

నిషేధవిషయమాహ —

మూ — తద్యథా నిత్యేన దార్శికస్య సోదకు మ్మైన మాసికస్య దార్శి
కేన మన్వాది యుగాది గ్రహణ సదాశ్రీతిశాస్త్రానాం సన్నిపా
తేప్రసక్తాకూర్వసిద్ధేరుత్తరం దార్శికాది శాస్త్రధమేవకుర్యాదని
యతస్య విరయిస్త్యత్.

వ్యా — సన్నిపాతే - సమైశనే । యత్రాత్తరశాస్త్రాద్ధానుస్థానే నానియతేన నియతపూర్వశాస్త్రార్థసిద్ధిస్సప్రసక్తః, ప్రత్యహం కర్తవ్యశాస్త్రాపేక్షయా దర్శశాస్త్రమనియతమ్, ఏవం సోదకుమ్భాత్ప్రత్యహం విహితావ్వాసిమాసి మృతాహే విహితం మాసిక మనియతమ్, ఏవందర్శశాస్త్రం ప్రతిమాసం నియతం నున్వాదికం క్వచిత్కాచిన్వాసే భవాదనియతమ్, ఏవంసర్వతోహనీయమ్ । అత్రానియతత్వమేవపూర్వానుష్ఠేయా ననుస్థానేహేతుః .

అస్యావవాదమాహ —

మూ — దేవతాభేదే శాస్త్రద్వయం కుర్యాత్తద్యథా నిత్య దార్శికాభ్యాం సోదకుమ్భ మాసికాబ్దికానామాబ్దికేన సజాగ్రన్తి మాసిక సోదకుమ్భానాం సంయోగే సోదకుమ్భాది పూర్వమనుష్ఠేయకనియతత్వాత్తతోదశాది .

వ్యా — అత్ర దేవతాభేదపవ శాస్త్రద్వయానుస్థానేహేతుః, అతోఽత్రనియతానియత నిమిత్తత్వసన్భవేపి దేవతాభేదాన్నప్రసక్తప్రసక్తః, తత్ర శాస్త్రద్వయమనుష్ఠేయం తమదాహరతి తద్యథేతి । “ ॥ శ్లో ॥ ఏకమప్యాశయేన్నిత్యం పితృర్థం పాశ్చయజ్ఞికే । ” ఇత్యుక్తం నిత్యశాస్త్రమ్, తేన “ ॥ శ్లో ॥ ననిర్వపతి యశ్శాస్త్రం ప్రమీతపితృకౌద్విజః । ఇన్దుక్షయే మాసిమాసి ప్రాయశ్చిప్తీయతేద్విజః ॥ ” ఇత్యుక్త దర్శశాస్త్రంసం యుక్తమ్, తేనచమాసిక సోదకుమ్భాది సంయుక్తమ్, తదాశాస్త్రద్వయంకుర్యాత్, ఏవం మాతుర్వాపితుర్వాక్షయాహన సజాగ్రన్త్యాదివైమిత్తికశాస్త్రసన్నిపాతే శాస్త్రద్వయంకుర్యాత్, తత్రానియతనిమిత్తం సోదకుమ్భమాసికాబ్దికాది పూర్వం కృత్వా నిత్యదర్శశాస్త్రే కుర్యాత్ । తథాస్మత్సర్వధసారే ॥ శ్లో ॥ దర్శేక్షయాహుతపన్నే శాస్త్రంరత్రకథంభవేత్ । క్షయాహంతు వినిర్వర్త్య దర్శశాస్త్రం సమాచరేత్ ॥ * ॥ ఏవంసజాగ్రన్తిమాసికసోదకుమ్భాది కృత్వాఽఽబ్దికం కుర్యాత్ప్రేమానునియతత్వాత్ । అనియతత్వమేవపూర్వానుస్థానే హేతురిత్యభాసః .

మూ — తథానైవత్రేకేపి నిమిత్తభేదేనైమిత్తికాదికుర్యాత్

వ్యా — యథాదేవతాభేదే శాస్త్రద్వయోదకం తథానిమిత్తభేదప

శ్రాద్ధద్వయవిధానం నాశ్రదేవతైక్యం ప్రయోజకమిత్యర్థః । అత్ర కా
త్యాయనః ॥ శ్లో ॥ ద్వేబహూనినిమిత్తాని జాయేరన్నేకవాసరే । వైమి
త్రికానికార్యాణి నిమిత్తత్వత్యనుక్రమాత్ ॥ * ॥ నిమిత్తానాంతుల్యత్వా
దిత్యర్థః, యథాదర్శోపరాగసజ్జాగ్రన్తిమేళనే.

మూ — పార్వతేకోద్దిప్తయోఃపార్వణం పూర్వంకుర్యాత్ .

వ్యా — జాబాలిః ॥ శ్లో ॥ యద్యేకత్రభవేతాంచేదేకోద్దిప్తంచపా
ర్వణమ్ । పార్వణంతుపనిర్వర్త్య హ్యేకోద్దిప్తం సమావరేత్ ॥ * ॥

మూ — తథావచనాన్వాసికాన్యేకాహేకుర్యాత్ .

వ్యా — అశ్రదేవతానిమిత్తయోర్భేదాభావేపి “శ్రాద్ధాని షోడశా
పాద్యవిదభీతసపిండతామ్” ఇతివచనబలాద్ద్వాదశశాహదోమాసికానికుర్యా
న్వాసికాఽకరణే సపిండీకరణాయోగాత్ । “తానిద్వాదశాహే” ఇతిసూత్రం
ద్వాదశాహేనూసికవిధపరమ్, ఇదంత్యేకవిదే శ్రాద్ధద్వయవిధానశబ్దా
నిరాసపరిమితి నపానరుక్త్యమ్ .

మూ — పిత్రాఃక్షయాహేకేపితుఃపూర్వంకృత్వామాతుఃకుర్యాత్ .

వ్యా — ఇదంస్పష్టమ్ .

మూ — కామ్యున్నిత్యసిద్ధిరితిజైమినిఃనిత్యాజ్ఞామ్యసిద్ధిరిత్యాపస్తంబః.

వ్యా — “ ॥ శ్లో ॥ కామ్యుత్తైగ్రిణిత్యస్య తస్మిన్ శ్రాద్ధస్యసిద్ధ్య
తి । స్యాదేకత్వంతుదర్శాదైకైవతేక్యంభవేద్యది ॥ ” ఆపస్తంబః ॥ వా ॥
నేమం లోకికమర్థం పురస్కార్య ధర్మాంశ్చరేన్నిష్ఫలాహ్యభ్యుదయే భ
వన్తి ॥ * ॥ ఇతి । అభ్యుదయే - శ్రేయసివిషయే, నిష్ఫలాస్ఫుటః, విహి
కం ఫలముద్దిశ్య ధర్మా చరణేపి కర్మకర్తృపాదన వైగుణ్యేన నిరర్థకాని కా
మ్యుక్త్యాణి భవన్తిత్యర్థః । యథా౭౭హమనుః ॥ శ్లో ॥ అకృష్ణుత్వాస్స
ధనానాం మాధ్యంత్రకర్మకృతస్తథా । ఫలస్యచాభిసంభానాదవిత్రవి
ధిఃస్పృహః ॥ * ॥ అత్యోయథాశక్తినిత్యకర్మసుప్తానైవైవాధాశ్చసిద్ధ్యన్తి,
తదసిద్ధావపి “ నేహాభిక్రమనాకోస్తీ ప్రత్యవాయోనవిద్యతే ” ఇతిన్యా
యేన కామ్యవత్కృతస్య నిత్యకర్మణోహానివాప్తి, తదపి పద్మస్తాన్త
మావస్తమ్యుపహితాగతద్యథా — ఆప్రేఫలాగ్ధే నమితే భాయాగ్ధాన
మిత్యేత్యేతే తమంభర్తం చద్యమానమగ్ధామిత్యద్యై నోచేదమాత్మ

ద్యుతై నధర్మహానిర్భవతీతి । అన్యత్యాభ్యాసేచ “ ॥ శ్లో ॥ యథేక్షు
హేతోస్సలిలం నిషేచితం తృణానివల్లీరపి సంప్రసిక్నృతి । ఏవం నరౌధర్మ
పథేనవర్తయన్ యశశ్చ కామాంశ్చ పవసూనిసోఽశ్నుతే ॥ ” యద్యపి మీ
మాంసక మత్యా కామ్యానుష్ఠానాదేవ నిత్యసిద్ధిప్రాసక్త్యాత్, తథాపి క
ల్పసూత్రకారాణాం ప్రక్రియయా గుణఫలాధికారవిధానయా నిత్యాను
ష్ఠానాదేవ కామ్యసిద్ధిప్రాసక్తీకీభవతి, స్వాధికారత్వేన ప్రయుక్తిశక్తి
యోగ్యతయా అన్యతాప్రయుక్తా నిత్యాధికార విధిప్రయుక్తిరభ్యుపప
న్నా, యథావివరణమతే స్వవిధిప్రయుక్తమధ్యయనమితి .

మూ — త్రివిధంహి శ్రాద్ధం విజ్ఞాయతే .

వ్యా — త్రివిధం నిత్యాదిభేదేన విజ్ఞాయతే, తేషు నిత్యాది ష్టైశ్చై
కం త్రివిధం జ్ఞాయత ఇత్యర్థః .

తస్మైరూపంవచనైరుదాహరితి —

మూ — తథాకాష్టాజనిః ॥ శ్లో ॥ మృతాహేఽహరహర్దశ్యే శ్రా
ద్ధం యచ్ఛనుహాలయే । తన్నిత్యముదితం సద్భిరిన్ద్రత్యవత్తద్విధాన
తః ॥ ప్రేతశ్రాద్ధం సపిండస్త్వం సజాగ్రీష్టిగ్రహణేషుచ । సంవత్స
రోదకుమ్భంచ వృద్ధిశ్రాద్ధం నిమిత్తతః ॥ తథ్యాదిషుచ యచ్ఛాన్తి
ద్దం మన్వాదిషు యుగాదిషు । అలభ్యేషుచయోగేషు తతాగ్రహ్యం
సముదాహృతమ్ ॥ * ॥ ఇతి .

వ్యా — ప్రేతశ్రాద్ధమ్ - నగ్నప్రచ్ఛాదవైకౌ త్తరపృథ్వి నవశ్రాద్ధా
ది । పృథ్విశ్రాద్ధమ్ - అత్ర కాష్టాజనిః ॥ శ్లో ॥ ప్రాచుర్భావేపుత్రపు
త్ర్యోగ్గ్రహణేచస్త్రీసూర్యయోః । స్నాత్వానన్తరమాత్మీయాన్పిన్యా
వైత్తిరర్పయేద్విజః ॥ * ॥ లోకాక్షిః ॥ శ్లో ॥ నామాన్నచౌలగోదానవ్ర
తోపనయపుంసవే । స్నానాధానవివాహేషు నాస్తి శ్రాద్ధం విధీయతే ॥ * ॥
కాత్యాయనః ॥ శ్లో ॥ పుంసినామాన్నచౌలోపస్నానపాణిగ్రహేషుచ ।
అగ్న్యైశ్చేతథాసోమే దశస్వభ్యుదయంప్రృతమ్ ॥ * ॥ పుంస - పుంస
వనం సీమన్తమ్, ఉప - ఉపనయనమ్ । కాష్టాజనిః ॥ శ్లో ॥ కన్యాపుత్ర
వివాహేషు ప్రవేశేనవవేశ్యనః । నామకర్మణిబాలానాం చూడాకర్మది
కర్మణుః । సీమన్తస్నయనేయశ్చే పుత్రాదిముఖదర్శనే । నాస్తిముఖాపిత్వ

గణనాశయేత్ప్రియతోగృహీ || * || గార్వ్యః || శ్లో || అగ్న్యధానా
 భిషేకాదవిష్టాపూరైష్ఠ్రియాముతా | వృద్ధిశ్రాద్ధం ప్రకుర్వితహ్యత్ర
 సుగ్రహణేతథా || * || చన్ద్రికాయామ్ || శ్లో || తత్సూర్యేచ్యురకృత్యా
 చేత్రత్యాచాభ్యునయంతతః | కుర్యాత్సూర్యతదాత్రసద్యఃకర్తేతికథ్య
 తే || * || తిథ్యాదిత్యాదిశబ్దేన ఉపరాగాదిగ్రహణమ్ | నను “ || శ్లో ||
 అనూనాస్యా న్యతీపాత మనాద్విషష్ట కాసుచ | విద్యాంశ్చాన్ధిధమమ
 ర్వాణాప్రాయశ్చిత్తీయతేనరః || ” ఇశౌనకేననిత్యైస్సహమనాద్విగ్ర
 హణాత్తస్య కాన్యశ్చన్దం కథమితినభ్రమితవ్యమ్, అర్కాద్విషర్వరాత్రా
 పిఠవశం కలవ్యప్రక్రాంతో పరతపిషయత్వాత్ | గృహీతనియమత్యాగే
 ప్రాయశ్చిత్తీస్య యుక్తశ్చాన్దచోద్యోవ కాశః || “ || శ్లో || కన్యాం క
 న్యావేదినశ్చపశూవైస్సత్కుతానపి | ద్యూతంకృషించ వాణిజ్యం ద్విశ
 పైకశఘాంస్తథా || బ్రహ్మవర్చసినసపుత్రా స్వర్నరూపే సమవ్యకే |
 జ్ఞాతిశ్రేష్ఠ్యం సర్వకామానాప్నోతి శ్రాద్ధదస్సగా || స్వర్గంహ్యపత్య
 మోజశ్చ శౌర్యంక్షేత్రంబలంతథా | పులింత్రేష్ఠ్యంవసాభాగ్యంసమృ
 ద్ధింముఖ్యతాంశుభమ్ || ప్రవృత్తిచక్రతాంజైవ వాణిజ్యప్రభృతీనపి | అ
 రోగిత్వంయోగీతకోక తాం పరమాంగళమ్ || ధనం వేదాభిషక్కిన్ద్రికుప్యం
 గానుప్యజావికమ్ | అశ్వనాయుశ్చవిధివద్యశ్చాన్ధం సమప్రియచఛ
 తి || కృత్తికాదిభరణ్యస్తంస కామానాప్నూయాదిమాన్ || “ || శ్లో || కృ
 త్తికాదిమముక్షేమ శ్రాద్ధైర్భుజ్యలమీరితమ్ | పిఠామ్భాదిమయోగేమ
 స కామానాప్నూయాదిమాన్ || అరోగ్యంచైవసాభాగ్యం శత్రూగ్రాంచ వ
 రాజయమ్ | సర్వానామాన్త్రీయంవిద్యాం ధనమాయుర్యథాక్రమమ్ |
 సూర్యాదివాసరేష్యేమ శ్రాద్ధకృల్లభతేఫలమ్ || ” ఇతియాజ్ఞవల్క్య
 బృహస్పత్యాచ్యుక్త తిథినక్షత్రవార యోగశ్రాద్ధాని కామానీత్యర్థః |
 మనాద్వి - మా శ్లేష్ఠి || శ్లో || అశ్వయుక్తుక్లనవమీ కార్తికద్వాదశీసితా | తృ
 తీయాచైత్రమాసస్య తథాభాద్రపదస్యచ || ఫాల్గునస్యావ్యమావాస్యా పు
 ష్యవ్యైకాదశీసితా || ఆషాఢస్యాపిదశమీ మాఘమాసస్యనస్తమీ || శ్రావ
 ణస్యాష్టమీకృష్ణా ఆషాఢస్యాపిపూణిమా | కార్తికాఫాల్గునీచైత్రజ్యేష్ఠీ
 విశాఖదశీసితా | మన్వస్తరాదయత్యైతాదత్తస్యామయహేతవః || * || శ్రీమ

శ్లో ॥ వైశాఖమాసస్యచయాతృతీయానవన్యసా కార్తికశుక్ల
 పక్షే । నభస్యమాసస్యచ కృష్ణపక్షే త్రయోదశీపంచమీదశీచమాసే ॥ ఏతా
 శ్చతస్రస్తికయోయుగాద్యాః ॥ * ॥ శోఠిమే ॥ శ్లో ॥ శుక్లాతృతీయా
 వైశాఖనవమీ కార్తికీసితా । మాఘీచామాతథాప్రృథపదీ కృష్ణా త్రయోద
 శీ । ఏతాశ్చతస్రస్తికయోయుగాద్యాః పరికీర్తితాః ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యః
 ॥ శ్లో ॥ అమావాస్యప్రకావృద్ధిః కృష్ణపక్షోఽయనద్వయమ్ । ద్రవ్యం
 బ్రాహ్మణసమ్మత్తిర్విషువత్సూర్యసంక్రమః ॥ వ్యతీపాతోఽజచ్ఛాయా
 గ్రహణంచస్త్రీసూర్యయోః । శ్రాద్ధంప్రతిరుదితైవ శ్రాద్ధకాలాః ప్రకీ
 ర్తితాః ॥ * ॥ అష్టకాః - “ హేమస్తగిరయోశ్చతుర్ణామపరపక్షాణా
 మష్టమీషష్టకాః ” “ యామాఘ్యాః పౌర్ణమాస్యా ఉపరిష్టాదష్టకా తస్యా
 మష్టమీజ్యేష్ఠయాసమ్మద్యతే తామేవాష్టకేత్యాచక్షతే ” ఇత్యుక్తాస్తప్త
 వ్యాః । వ్యతీపాతః ప్రసిద్ధః । అత్ర గార్వ్యః ॥ శ్లో ॥ పశ్యాచననస్థో గురుశూ
 మిపుత్రామేషేరవిస్సాద్యదిశుక్లపక్షే । మాసాభిధానాకరభేదయుక్తాను
 హావ్యతీపాతఇతీహయోగః ॥ * ॥ సహాభారతే ॥ శ్లో ॥ శ్రవణాశ్విధని
 స్థాన్త్రానాగదైవతమాపతేత్ । రవివారయుతానగాయాం వ్యతీపాతస్స
 ఉచ్యతే ॥ * ॥ క్షృత్యస్తరే ॥ శ్లో ॥ ఉపరాగసహస్రాణి వ్యతీపాతశ
 తానిచ । అమాలక్షంశుద్ధాదశ్యాకథాం నార్హన్తియోఽదశీమ్ ॥ * ॥ సు
 నుః ॥ శ్లో ॥ సప్త్యారాత్ర్యోర్నక్షత్రవ్యం శ్రాద్ధం కలుషితక్షణైః । రయో
 రపిచక్రవ్యం యదిస్యాన్త్రాహుదర్శనమ్ ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో ॥
 రాహుదర్శనసంజాగ్రిన్దివిషువాత్యయవృద్ధిషు । స్నానదానాదికం కార్యం
 నిశికాన్యవ్రతేషుచ ॥ * ॥ సహాభారతే ॥ శ్లో ॥ సర్వస్వేనాపిచక్రవ్యం
 శ్రాద్ధంవైరాహుదర్శనే । అకుర్వాణస్తువాస్తీక్యాశ్చక్షేః కౌరివసీదతి ॥ * ॥
 అశ్లిరాః ॥ శ్లో ॥ సర్వోవర్ణస్సూతకచ మృతకేరాహుదర్శనే । స్నాత్వా
 శ్రాద్ధంప్రకుర్వీత విత్తశాత్యంవివర్జితః ॥ * ॥ అత్ర గ్రహణగ్రహణాని
 జాగ్రన్త్యాదిష్వాశౌచిభిర్నశ్రాద్ధంకర్తవ్యమ్, “ ॥ శ్లో ॥ గ్రహణోద్వా
 హపజాగ్రిన్దియాన్త్రాసుప్రసవేషుచ । స్నానం నైమిత్తికంజ్ఞేయం రా
 త్రావపినమ్యతి । ” ఇతివచనానైమిత్తికత్వాదస్సస్నానమాత్రం క
 ర్యమ్ । ఇదం గ్రహణాదిశ్రాద్ధం నిత్యమామైవైవకర్యమ్ । తథాబోధా

యః || శ్లో || సదగ్రీమేఽన్నద్విజాభావే ప్రవాసే పుత్రజన్మని । ఆమ
శ్రాధం సదగ్రీమేఽన్నద్విజాభావే ప్రవాసే పుత్రజన్మని || * || .

ఇదమాహ —

మూ — శూద్రస్సర్వాణి శ్రాధాన్యామేనైవ కుర్యాన్నద్విజైః పాచ
యిత్వా “ || శ్లో || అనావాప్యదికం శ్రాధం యదాశూద్రస్స
నాచ రేత్ కుర్యాదామనహేమ్నావాపాచయిత్వాతునాథసా || ”

వ్యా — అనావాప్యేతి బోధాయనవచనమ్ । వ్యాఘ్రపాదః || శ్లో ||
ఆర్తవేఽన్నద్విజాభావే గ్రహణేదేశవిష్టవే । ఆనుశ్రాధం ద్విజఃకుర్యా
చూఢ్యక్షకుర్యాత్సదైవహి || * || సదైవ - నకదాదిదప్యన్నేనేత్యర్థః ,
నిషేధాత్ .

భార్యాయా రజస్వినీ దగ్ధాది శ్రాద్ధమామేనైవ కార్యమిత్యాహ —

మూ — దర్శనౌ రజస్వినీ శ్రాధం ద్విజఃకుర్యాత్ “ || శ్లో || ఆ
వద్యనగ్నోఽర్థే చ సోమసూర్యగ్రహేశథా । ఆమశ్రాధం ద్విజః
కుర్యాచూఢ్యక్షకుర్యాత్సదైవహి || ” .

వ్యా — ఇదం వ్యాసవిచిత్రమ్ । ఆదిశబ్దాన్నన్వాదియుగాది వ్యతీపా
తాప్తకాది శ్రాధసత్కృతిః , తస్మిన్ శ్రాధం భార్యాయాం రజస్వ
లాయానామేనైవ కుర్యాన్నాన్నేన । నను “ ఆర్తవేఽన్నద్విజాభావే ”
ఇతిద్విజాన్నాభావపవాసు శ్రాధవిధానాత్తత్సంభవేన్నేనైవతతాగ్ర్య
మితీత్యేహి నేత్యాహ ; రజస్వప్యేవమితీతేన్న , ద్విజాన్నసద్భావేపిస్త్రీ
రజస్ససదగ్రీమాదివదాను శ్రాధనిమిత్తత్వాన్ముదితస్య నిమిత్తత్వాభా
వాద్య ; తథాచద్విజాన్నసద్భావే పుత్రజన్మస్యన్నశ్రాధం ప్రసజ్యేత ,
తత్రాశౌచసద్భావాన్నతత్ప్రసజ్యేతీతీతేన్న , గ్రహణాదివ్యన్నశ్రాధప్ర
సక్తేః , ఆనుశ్రాధనిమిత్తత్వేన గ్రహణాదిగ్రహణవైయ్యధ్యాయతైః , ద్వి
జాన్నాభావస్యైవ ప్రయోజకత్వాత్ । అతో రజోద్విజాన్నాభావగ్రహ
ణాదికం పృథక్పృథగేవానుశ్రాధనిమిత్తమ్ , నాప్యాశౌచమానుశ్రాధప్ర
యోజకమ్ , మరణాశౌచేష్యామన దర్శాదిశ్రాధప్రసక్తేః । అతో రజస్స
దగ్ధాదిగ్రహణాదా దర్శాదిశ్రాద్ధమామేనైవ కార్యమితిసిద్ధమ్ । ననుర
జస్వినీశ్రాధవిధానం రజస్వలాకర్తృభర్తృశ్రాధవిధయమితీతీతేన్న , త

స్వాస్తిరాత్రాశౌచనద్భావేన శ్రాద్ధాదికర్మానధికారాత్, పశ్చిమేఽహనితద్విధానాచ్చ, “శ్రాద్ధీయేఽహనిసంప్రాప్తయస్యభార్యారజస్వలా । శ్రాద్ధంతత్రనకర్తవ్యం కర్తవ్యం పశ్చిమేఽహని ॥” ఇతి స్మరణాత్ । ఏతే నదర్శ్యాదిశ్రాద్ధమపి రజస్వలయా పశ్చిమేఽహనేవ కార్యమితీసిద్ధమ్ । అతోరజస్వలా దర్శ్యాది భర్తుశ్శ్రాద్ధమామైనైవ పశ్చిమేఽహనికుర్యాది తశాశ్రుద్ధితః । తథాకాత్యాయనః ॥ శ్లో ॥ అపస్యనగ్నోఽతీర్థేద ప్రవాసే పుత్రజన్మని । ఆమశ్రాద్ధం ప్రకుర్వీత యస్యభార్యారజస్వలా ॥ * ॥ అనగ్నిః - ఔపాసనరహితః పుత్రభార్యశ్చ । తథాభరద్వాజః ॥ శ్లో ॥ యావత్సన్యాగ్నిసంయుక్తఉత్పన్నాగ్నిరథాపివా । ఆమశ్రాద్ధం ప్రకుర్వీత మామైఽగ్నౌకరణంభవేత్ ॥ * ॥ శ్రాతేనవాప్తౌతైనవా యావన్నాగ్నివాసంయుక్తస్యాశ్నుదవిచ్ఛిన్నాగ్నిశ్చమేనదర్శ్యాశ్రాద్ధం కుర్యాదిగ్యర్థః । అశ్మదర్శేద ॥ శ్లో ॥ అపత్నీకింప్రవాసేదయస్యభార్యారజస్వలా । ఆమశ్రాద్ధం ద్విజగకుర్యాత్తాన్త్రసకుర్యాత్సదైవహి ॥ * ॥ కాత్యాయనః ॥ శ్లో ॥ అపద్యనగ్నోఽతీర్థేదప్రవాసేపుత్రజన్మని । ఆమశ్రాద్ధం ప్రకుర్వీత భార్యారజసినదగ్రామే ॥ * ॥ భార్యారజసీత పితేషణాద్భూతైవామశ్రాద్ధం కుర్యాత్పుత్రాదిస్తవన్నేవైవ, అతోరజస్వలగ్రామాదిమద్విజాన్నసద్భావే సదాఽఽమశ్రాద్ధం కుర్యాత్ । గాలవః ॥ శ్లో ॥ తీర్థేఽనగ్నావాపదిచదేశభ్రంశేరజస్యపి । ఆమశ్రాద్ధం ద్విజైః కార్యం శూద్రైః కార్యం సదైవహి ॥ * ॥

ఏవంభార్యాయాం రజస్వలాయాం దర్శ్యాదిశ్రాద్ధం ద్విజైశ్చామైనైవ కార్యమిన్యస్యాపవాదమాహ —

మూ — విదేశస్థోప్యవాలంభుకా భార్యోప్యన్నేనైవాబ్దికం కుర్యాత్
 “ ॥ శ్లో ॥ ఋతుమతస్సపినారేషు విదేశస్థోప్యనగ్నికిః । అన్నేనైవాబ్దికం కుర్యాత్తాపిత్రోర్మృతేఽహని ॥ ”

వ్యా — ఇదంలో కాక్షివచనమ్ । ఏవం దద్విజస్యామశ్రాద్ధపరం వచనం ప్రత్యాబ్ధికవ్యతిరిక్త విషయం మన్తవ్యమ్ । మరీచిః ॥ శ్లో ॥ అనగ్నిశ్చ ప్రవాసేదయస్యభార్యారజస్వలా । ఆమశ్రాద్ధం ప్రకుర్వీత మాతాపిత్రోః క్షయాద్యతే ॥ * ॥ అతోరజసిదర్శ్యాదికమేవామేనద్విజగకుర్యాన్నపితృమృతాహశ్రాద్ధం, పితృగ్రహణాదన్యేహమాబ్ధికమామేనకుర్యాత్ ।

పితృవిషయే ప్రతి ప్రసవమాహా —

మూ — దర్శేరవిగ్రహేపితౄరప్యభిక్తమామనైవకుర్యాత్సన్మృషే
న్నేనైవకుర్యాత్ “ || శ్లో || దర్శేరవిగ్రహేపితౄరప్యభిక్త
ఉపస్థితే । అన్నేనాసన్మృషే హేమాక్షుర్యాదామనవాపునః || ”.

వ్యా — ఇదంగార్థ్యవచనమ్ । వచనేనూత్రైవ సన్మృవాసమ్మవశ
జ్ఞాపూర్వాస్థాపరాజ్ఞా గ్రహణసన్మృవాభిప్రాయా , తతశ్చ యదాగ్ర
హణానంతరం దివైవాన్నేన శాశ్రిధం సన్మృవతితదాఽఽమశాశ్రిధంవైవకు
ర్యాత్ । ఏవంమృతాహేఽన్నేనైవ శాశ్రిధవిధానాదాపత్సుకథం చిత్తద
సన్మృవేకాస్థాఽజనిః || శ్లో || ఆపన్నోప్యాభిక్తం వైవకుర్యాదామేనకర్త్వి
చిత్ । అన్నేనతదమాయాంవా కృష్ణేవామరివాసరే || * || మరీచిః || శ్లో ||
శాశ్రిధవిఘ్నేనముత్పన్నే హ్యవిజ్ఞాతే మృతేఽహని । కుర్యాత్సేనకృ
ష్ణాయాం వైకాదశ్యాంవిధుక్షయే || * || “ || శ్లో || ముఖ్యకాలం సమాశ్రి
త్యిగౌణమప్యస్తుపాధనమ్ । నముఖ్యద్రవ్యలోభేనగౌణకాలప్రతీక్షణమ్ || ”
ఇతినియమాదామనైవ ప్రత్యాభిక్తంకార్యమ్ , తత్రతదసమ్మవేదశాదా
వన్నేనకార్యమిత్యర్థః .

మూ — నోభాభ్యంరజస్వలాభర్తురాభిక్తం కుర్యాత్సన్మృషేమహన్మృ
న్నేనైవకుర్యాత్ “ || శ్లో || అపుత్రాతుయదాభార్యాసమ్ప్ర
ప్రేభర్తురాభిక్తేరజస్వలాభవేత్సాతుతతుర్యార్యాసన్మృషేమేఽహని || ”

వ్యా — ఇదంగార్థకగౌతమవచనమ్ । ఉభాభ్యామ్ - వక్వామాభ్యామ్ ।
ఏవంచ “ || శ్లో || ఆభిక్తేనమనుప్రాప్తై యస్యభార్యారజస్వలా । వజ్ఞ
మేహనితచ్ఛాశ్రిధం నతతుర్యార్యాత్ప్రతేహని || ” ఇత్యాదివచనమేతద్వి
షయంరక్ష్యవ్యమ్ । మృతస్యభార్యాయదిస్వయమేవశాశ్రిధకర్తృభర్తుర్మృ
తాహేరజస్వలా సాపజ్ఞమేఽహి కుర్యాన్నాస్యస్థినిత్యర్థః .

ఆమశ్రాద్ధప్రసక్తాదిదముచ్యతే —

మూ — యద్యద్విప్రేభోదద్యాత్రైవైవ ఆమామస్తేనవాగృహం
దాహృతాన్నేనవా పిణ్డాదద్యాద్యదా ఆమామస్తదా పిణ్డాదా
నం ఆమామాభావే పిణ్డాదానాభావః , ఆమశ్రాద్ధేవరోధభావా
త్తద్ధర్మనాభావానోభోజనాభావాత్తతస్సన్మృషాంకాభావః , న

జులొప్పవరణం పాదప్రత్యక్షం గర్భపుష్పాదిదానం తద్దులాదిప్ర
దానం దక్షిణతామ్రాధం కార్యమ్.

వ్యా — అత్రవిజ్ఞానేశ్వరః ॥ శ్లో ॥ యద్యద్దదాతివిప్రభ్యశ్శృణో
వా యదివాఽశృణోతి ॥ తేనాగ్నోకరణం కుర్యాత్పితౄణాం సైవైవ నిర్వపే
త్ ॥ * ॥ చతుర్వింశతీశ్చ ॥ శ్లో ॥ ఆమశ్రాధం యదాకుర్యాత్పితౄణా
నం కథంభవేత్ ॥ గృహేదాహృత్య పశ్చాన్నం పిండందద్యాత్తేనైవ ॥ * ॥
“ తేనాగ్నోకరణం కుర్యాత్పితౄణాం సైవైవ నిర్వపేత్ ” ఇతి ఘోషానుపి
ండదానయోగస్సన్నియోగశిష్టత్వాదవధారణాచ్చాగ్నో ఘోషానుభావే పి
ండదానం నాస్తీత్యర్థః ॥ తద్ధర్మణామ్ - అధిశ్రవణాభిఘోరణోపసరణావ
దానానామ్, ఔపాసనఘోషానువర్తనైవ సకృత్సకృదపహణ్యజుహుయా
దిత్యర్థః ॥ తస్మిన్బుద్ధినామ్ - పాత్రాభిమన్త్రణద్విజాఘ్నప్రనివేశనప్రా
ణనివిష్టజపాదీనామ్, ఇదం సవ్యజ్ఞానమియత్తద్దులపరిమితం పితౄదిభ్య
స్సంప్రదదేనమమేతి దద్యాదిత్యర్థః ॥

అస్యకాలమాహ —

మూ — తదామశ్రాధం పూర్వాష్టాపవశూద్రుగకుర్యాద్విజోఽపరాశ్ణే.

వ్యా — నను “ ఆమశ్రాధంతు పూర్వాష్టే ” ఇతిపూర్వాష్టాపవా
మశ్రాధవిధానాత్కథంవిజోఽపరాశ్ణా ఇతిచేన్న, “ శూద్రుగకుర్యా
త్సదైవహి ” ఇతినిత్యవద్విహితామశ్రాధవిషయత్వాత్పూర్వాష్టాస్య ॥
ఆపదాయుపాధినావిహితానిత్యన్విజానుశ్రాధవిషయత్వమన్యవపద్యతే,
నిత్యానిత్యసంయోగఽరూఢాత్ ॥ అతశ్చాశ్రద్ధద్వయోద్వేషేన వచనమిదం
నపూర్వాష్టా కాలం విధాతుంక్షమతే, కిచ్చాపరాశ్ణావిహితాన్నశాశ్రద్ధ
ప్రతినిధితేన విహితద్విజానుశ్రాధం తద్ధర్మలాభాదపరాశ్ణాపవకర్తవ్యం
నపూర్వాష్టే ॥ అత్రాప్రస్తావః ॥ వా ॥ శిష్టాభావే సామాన్యాత్ప్రతి
నిధిస్తద్ధర్మచస్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి ॥ అతోఽపరాశ్ణా కాలీనాన్నశ్రాధస్థా
నే విహితద్విజానుశ్రాధస్యతే స్థానాప్త్యాపరాశ్ణా ధర్మత్వసిద్ధేస్తద్వి
ద్భావేనాపరాశ్ణాపవ కాలఇతిసవ్యక్తమ్ ॥ కిచ్చ “ దర్శ్య తిలోదకం పూ
ర్వం తతశ్చాశ్రద్ధం సమాచరేత్ ॥ “ తిలోదకంతు పూర్వంపాఠ్యాదామశ్రా
ద్ధం తతశ్చరేత్ ” ఇత్యాదివిరామశాశ్రద్ధస్య తిలోదకాదపరాశ్నకర్మప్ర

ంకా త్వయాపరాష్ట్ర సవ కర్తవ్యత్వాత్తత్పూర్వకం ద్విజామశ్రాద్ధస్య పూర్వాష్ట్రకర్తవ్యత్వంచుర్భణమ్ । ననుచకథనిత్యానిత్యామశ్రాద్ధస్య యోగ్యేనేనాపరాష్ట్ర కాలవిధానం తిథివైషమ్యావత్రైః, మైవమ్, విధ్యన శేషత్వాద్ద్విజామశ్రాద్ధస్య ఉత్పత్తిశిష్టాపరాష్ట్ర కాలీనాన్న శ్రాద్ధస్థా నీయత్వేనాస్య తత్కాలలాభాత్, “ ఏమామసమ్భవే కుర్యాదిష్టం వైశ్వా నరంద్విజః ” ఇతి పశుసోమగ్రయణాది స్థానవిహిత వైశ్వానరేష్టివత్ “ సర్వో మేఽన్నద్విజాభావే ” ఇత్యన్నశ్రాద్ధస్థానే విహితస్యాస్య త త్కాలకర్తవ్యత్వ సాధిరీత్యలమ్ .

అత్ర వ్యవస్థామాహ —

మూ — యదివశ్యపశుహూహూర్తాతిథిసాన్యతనా తత్రై వామశ్రాద్ధంశూద్రకమగ్యత్ .

వ్యా — వ్యాసుపాదః ॥ శ్లో ॥ కాలాప్యితస్తనామార్థస్యంత్రిముహూర్తాభివేద్యది । ఆనుశ్రాద్ధంత్రకుర్యాద్ద్విముహూర్తాపివాభవేత్ ॥ * ॥

సర్వలబ్ధశ్రాద్ధవర్జమాహ

మూ — సర్వలబ్ధశ్రాద్ధేతు “ ॥ శ్లో ॥ ఆవాహనాగ్నో కరణంస్వధానినయనంతథా । ఓక్తింపిణ్డదానంచ సర్వలబ్ధేషశ్చవర్జయేత్ ॥ ”

ఇతీనియమ్యతే, తచ్చాశక్తై “ ॥ శ్లో ॥ అక్తానిపితృయజ్ఞస్య యదాకర్మం నశక్యతే । సర్వలబ్ధశ్రాద్ధమేవాసౌ కుర్యాన్మహ్యది వర్జితమ్ ॥ ” ఇతిశిష్యతే .

వ్యా — ఆవాహనేవచనం స్మృత్యర్థపారాదౌ, అక్తానీతిస్మృతివర్తి కాదా । నియమ్యతే - శ్రాద్ధత్వాపిశేషాత్పక్షేప్రాప్తం హూమాదివర్జనంవిధీయత ఇత్యర్థః । శిష్యతే - అశక్తత్వేన సర్వవర్జనేప్రసక్తే సర్వలబ్ధరూపేణ శ్రాద్ధంవిధీయతే అవశ్యకర్తవ్యత్వాత్ .

మూ — జీవపితృకోదర్శ్యాది ప్రాధంతరప్రణంచనమగ్యత్ .

వ్యా — అత్రలోకాక్షిః ॥ శ్లో ॥ ఆనుశ్రాద్ధం గయాశ్రాద్ధంశ్రాద్ధంచాపరపక్షికమ్ । నజీవపితృకమగ్యత్తితైశ్చప్రైశ్చతరప్రణమ్ ॥ * ॥

క్రతుశ్చ ॥ శ్లో ॥ అన్యకాసుచసర్వగ్రాతౌ మశ్వాదిషుయుగాదిషు । చక్షు సూర్యగ్రహేనాతే స్వేచ్ఛయాపూజ్యయోగతః ॥ జీవప్రతానైవమగ్యా శ్చాశ్రాద్ధం కామ్యంతథాఽలమ్ ॥ * ॥ ఇతి .

అప్యావవాదమాహ —

మూ — అన్యత్రవివాహాదిభ్యః “॥ శ్లో ॥ ఉద్వాహే పుత్రజననే పు

త్రస్త్ర్యంసామికేమఖే । తీర్థేత్రాష్ట్రాణామయాతేషదేతేజీవిగపితుః॥”

వ్యా — జీవపితృకన్య వదేతేశాశ్రిధకాలాశ్రయః.

మూ — పితృర్యాదేవతాస్తావవ జీవపితృకన్యచ శాశ్రిధదేవతాః.

వ్యా — పితృర్విద్యమానత్వాపితుగపిత్రాదయాజీవపితృకశాశ్రిధో
దైశాశ్రయః । అత్రహారణః ॥ శ్లో ॥ అనగ్నికోపికుర్వీత జన్మాదౌ వృద్ధి
కర్తృణి । యేభ్యవపితాదద్యాత్రానేవోద్దిశ్యపార్శవామ్ ॥ * ॥ సుమన్తుః
॥ శ్లో ॥ నజీవపితృకగకుర్యాచ్చాశ్రిధగ్నిమృతేద్విజః । యేభ్యవపితా
దద్యాత్రైభ్యకుర్వీతయోగ్నిమా ॥ * ॥ .

ఇనమన్యత్రాదిశతి —

మూ — తథానన్యత్రైపితరి పతే చక్షాణాదిహతేవా యేభ్యవప ప

తాదద్యాత్రైభ్యవప తత్పుత్రోపదద్యాత్ .

వ్యా — పతీతాదేర్యపిత్రాదయైభ్యవపజీవత్పితృకగకుర్యాదిశ్య
ః । విజ్ఞానేశ్వరే ॥ శ్లో ॥ పాపక్షాణాదిహతేతాతే పతితేనన్యత్రైపితే । పు
త్రామాచ్యమృతేయేభ్యపైభ్యవపదదాత్యసా ॥ * ॥ .

మూ — తథాజీవత్యపి పితరి మృతాహేమాతుశ్శాశ్రిధంకుర్యాత్ .

వ్యా — విజ్ఞానేశ్వరే ॥ శ్లో ॥ ఆపాద్యసహపిష్టత్వమారితోపిభవతు
తః । కుర్వీతదర్శవచ్చాశ్రిధం మాతాపిత్రోర్మృతేహని ॥ * ॥ హారణః ।
॥ శ్లో ॥ జీవత్పితాపికుర్వీత మాతుశ్శాశ్రిధం మృతేహని । పితామహ్య
దిభిస్సార్ధం కుర్యాత్సార్వణవత్సుతః ॥ * ॥ అనేనదర్శవదితిపదం వ్యాఖ్యాతమ్ .

మూ — వివాహోద్వర్జముపనయనాద్వర్జార్థం సపిత్రావాం సపిత్రీకరణా
దన్యత్ర పిత్రదానంవివాశాశ్రిధంకుర్యాత్ .

వ్యా — అత్రకాష్టాజనిః ॥ శ్లో ॥ మాజ్ఞేబద్ధాద్వివాహోచ్ఛవర్జం వ
ద్దాధమేవవా । పిత్రాసపిత్రానోదమ్యస్సపిత్రీకరణాదృతే ॥ * ॥ చద్వికా
యామ్ ॥ శ్లో ॥ వివాహోపనయాదూర్ధ్వంవర్జం వద్దాధమేవవా । నకుర్యా
ప్సిద్ధనిర్వాపం నదద్యాత్రరకాణిచ । మహాలయే గయాశాశ్రిధ మాతాప
ిత్రోర్మృతేహని । కృతోద్వాహాపికుర్వీత పిత్రనిర్వాపణంశుతః ॥ * ॥ .

ఇమమథామాహ —

మూ — పితౄర్ముతాహే మహాలయే గయాయాంచ కృతోద్వా
హూపి పిణ్డందద్యాత్.

వ్యా — మహాలయాదిత్రయవ్యతిరేకేదర్శాకౌపిత్రోరపి పిణ్డం
దద్యాత్పుతాహగ్రహణాత్.

మూ — ప్రసీతపితృకస్తు జీవన్త్యానుపి మాతరిదర్శాపర పక్షాదిశా
ద్ధం తర్పణంచ కుర్యాత్.

వ్యా — విజ్ఞానేశ్వరే ॥ శ్లో ॥ ననిర్వపతియశ్చాగ్రిధం ప్రసీతపితృకో
ద్విజః । ఇస్తుక్షయేమాసిమాసిప్రాయశ్చిత్తీయతేద్విజః ॥ * ॥ స్మృతిసన్ధి
హే ॥ శ్లో ॥ దర్శశాగ్రిధమతిక్రమ్య యోభుజ్జేతునరాధమః । చక్షాలత్వ
మవాహోతి జన్మాని నవపశ్చచ ॥ ప్రసీతపితృకసకుర్యాద్దర్శాప్తక మహా
లయమ్ । జనన్యానుపిజీవన్త్యామెవధర్మస్సనాతనః ॥ * ॥ “ ఫ్రియమాణేతు
పితరి ” “ వృత్తేపితరి ” ఇతి మనునా జీవత్పితృకమృగపితృకయోరపి పి
ణ్డనిర్వాపవిధానాచ్చాగ్రిధవిధానాచ్చ హూమభూజనపిణ్డదానానితదన్య
తర్పణంచకుర్యాత్ । కాష్టాజనిః ॥ శ్లో ॥ దర్శేన్నాత్వాపితృభ్యస్తు ద
ద్యాత్కృష్ణతిలోదకిమ్ । అన్నంచ విధివద్దద్యాత్సంతిస్తైనవర్ధతే ॥ * ॥

అప్యాపవాదమాహ —

మూ — అకృతే సపిణ్డీకరణే దర్శాదిశాగ్రిధం తర్పణం శుభంచ
నకుర్యాత్.

వ్యా — స్మృతిసన్ధిహే ॥ శ్లో ॥ నాసపిణ్డీకృతేప్రేతే పితృకా
ర్యంప్రవర్తతే । సపిణ్డీకరణం కృత్వా కుర్యాచ్చాగ్రిధం శుభానిచ ॥ సపి
ణ్డీకరణం యావత్తావద్వృద్ధ్యాదినేష్యతే । తతోన్విదరస్య పుత్రస్యనత్వ
స్యస్య సగోత్రిణః ॥ * ॥ విజ్ఞానేశ్వరే ॥ శ్లో ॥ భాగ్రీతావా భాగ్రీతృపు
త్రోవా సపిణ్డశ్శిష్యపవవా । సపిణ్డీకరణం కృత్వా కుర్యాదభ్యుదయం త
తః ॥ * ॥ కించ । “ ॥ శ్లో ॥ అకృతేప్రేతసంపాకరే నకుర్యాదాత్మన
శుభమ్ । కుర్యాజీవశుభం కర్త ముఖ్యకర్తృశ్చనన్నిధౌ ॥ వంశజా నామ
సంపాకరే సూతకంతుకథంభవేత్ । దశాహృత్పరతశ్శుద్ధిక్షాంతీనాంచ వి
శేషతః ॥ సపిణ్డీకరణాగ్రిధమకృత్వా శుభకర్తృకృత్ । ధ్రువమాహోతి న

రకం నపిష్టానాం మృతౌక్రమాత్ ||” ఇత్యాదికమత్రభావ్యమ్ । నపిష్టే కరణ శుభకమణోరేకకర్తృకత్వే అయం నిమేధఇతిద్రష్టవ్యమ్ .

మహాలయమాహ —

మూ — సింహస్తకృష్ణపక్షస్యాదౌ మధ్యేనైవా కన్యారసజగ్రామేకృత్సంపత్నోమహాలయేప్రశస్తః .

వ్యా — కాష్ఠాజనిః || శ్లో || ఆదౌమధ్యేతథానైవా యత్రకన్యాం ప్రజేత్రవిః । సపక్షస్సకలసృజ్యశ్చాద్ధేషోదశకం ప్రతి || * || శుక్లప్రతిపదాసహ షోడశదినానీతి నవిరోధః .

పతౌస్తరమాహ —

మూ — పశ్చిమ్యూద్యప్తమ్యూది దశమ్యూదివా దర్శాంతం క్వచిద్ధి నే యథాశక్తిసహాలయశ్రాద్ధం కుర్యాత్ .

వ్యా — అత్రశౌతమః || వా || అథాపరపతే శ్రాద్ధం పితృభ్యోదద్యాతృపశ్చమ్యూది దర్శాంతమప్తమ్యూది దశమ్యూది సర్వప్రిన్వా || * || ఇతి । బ్రహ్మణ్డే || శ్లో || నభస్యకృష్ణపతేతు శ్రాద్ధం కుర్యాద్ధినేదినే । త్రిభాగహీనపక్షంవా త్రిభాగత్వర్థమేవవా || * || త్రిభాగహీనేతి పశ్చిమ్యూదీత్యర్థః , త్రిభాగమితి దశమ్యూదీత్యర్థః , అర్ధమిత్యప్తమ్యూదీత్యర్థః , ఏవ్యన్యతమం పక్షం పరిగృహ్యేతి శేషః । క్వచిదితి - “ || శ్లో || పుత్రావాయుస్తథారోగ్యమైశ్వర్యమతులం తథా । సాప్తోతి పశ్చిమేదత్వా శ్రాద్ధం కామాంస్తథాపరా || ” ఇతిజాబాలిష్టరణేన కామ్యశ్వావగమాన్నిత్యస్యతు సకృత్కరణేనైవ చరితార్థత్వాత్తావతాప్రత్యవాయునివృత్తేచ్ఛ కస్యింశ్చిద్ధినే మహాలయం కార్యమితిర్థః । తథాకాత్యాయనః || వా || అపరపతే శ్రాద్ధం కుర్వీతోద్ధృం చతుర్థ్యా యదహస్సన్నుద్యతే ఋతే చతుర్దశీమేకేనాప్యపరపక్షం నాతిక్రమేత్ || * || ఇతి । ఏకేన దినేనాపి శ్రాద్ధం నాతిక్రమేచ్ఛతుర్థ్యా ఉద్ధృమేకస్త్రిన్నపిదినేనిత్యమహాలయశ్రాద్ధం కుర్యాదిత్యర్థః , ఏకైకదినస్య క్రతుతుల్యత్వాత్ । అత్రశ్లోకశౌతమః || శ్లో || కన్యాగతేనవిశి యాన్యహనితు షోడశ । క్రతుభిస్తానితుల్యాని సమాప్తవరదక్షిణైః || * || దేవలక్ష్మ || శ్లో || అహష్షోడశకంయత్తు శుక్లప్రతిపదాసహ । చంద్రగ్రహయాచికేషేణ సాపిదర్శాద్విశాక్షుతా || * || .

అత్రవర్ణనమాహ—

మూ — చతుర్దశ్యాం నస్తాయాం భృగౌపాష్టే పిత్రేత్రిజన్మసుమ
హాలయం నకుర్యాత్ .

వ్యా — గార్గ్యః ॥ శ్లో ॥ నస్తాయాం భార్గవదినే చతుర్దశ్యాం త్రిజన్మ
సు । ఏషు శ్రాద్ధం నకుర్వీత పుత్రమిత్రధనక్షయాత్ ॥ మఖాయాం పిండదా
నాచ్చ జ్యేష్ఠపుత్రావినశ్యతి ॥ * ॥ ఇదం కామ్యాభిప్రాయమ్ । తథాకా
ష్టాజనిః ॥ శ్లో ॥ ఋతేనైమిత్తికం కామ్యం శ్రాద్ధం యత్తు మఖాదినే । కు
ర్యాత్తజ్యేష్ఠపుత్రస్య నాశస్సాదితినిచ్చగమ్ ॥ * ॥ వృద్ధగార్గ్యః ॥ శ్లో ॥
ప్రాజాపత్యేచ పాష్టేచ పిత్రయో భార్గవేతథా । మహాలయం నకుర్వీత
జ్యేష్ఠపుత్రావినశ్యతి ॥ * ॥ ప్రాజాపత్యమ్ - రోహిణీ, పాష్టమ్ - రేవ
తీ, పిత్రమ్ - మఖా, భార్గవమ్ - శుక్రవారః .

అప్యాపవాదమాహ —

మూ — మహాలయేనైవ చతుర్దశ్యాదివర్ణనమ్ .

వ్యా — కాష్టాజనిః ॥ శ్లో ॥ నభస్యస్యాపరేపక్షే శ్రాద్ధం కుర్యా
ద్దినేదినే । నైవనవాదివర్ణ్యం స్యాన్నైవ వర్జ్యావతుర్దశీ ॥ * ॥ .

మూ — నైకస్యవర్గస్య త్రయోదశ్యాం కుర్యాత్ .

వ్యా — కాష్టాజనిః ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధం నైకస్యవర్గస్య త్రయోదశ్యా
ముపక్రమేత్ । అత్యుక్తాస్తస్యయేచాస్యసప్రజాంహింసన్తి తేఽగ్రజామ్ ॥ * ॥
అనేనపుత్రికాపుత్రధనహారి దౌహిత్రవ్యతిరిక్తైవ మహాలయం పితృవర్గమా
త్రస్య కార్యమితిసద్ధమ్, విజ్ఞానేశ్వరానా తథానిశ్చయాత్ .

అప్యాపవాదమాహ —

మూ — మఖాయుక్తాత్రయోదశీ గజచ్ఛాయాదప్రశస్యతే .

వ్యా — అత్రవిజ్ఞానేశ్వరః ॥ శ్లో ॥ తథావద్వాత్రయోదశ్యాం మ
ఖాసుచవిశేషతః ॥ వా ॥ వద్వాత్రయోదశ్యామ్ - భాద్రపదకృష్ణత్రయో
దశ్యామ్, విశేషతోమఖాయుక్తాయాం యద్దీయతే తత్సర్వమానస్త్య మ
శ్నుగభ్యర్చ్యః ॥ * ॥ ఇతి । బృహస్పతిశ్చ ॥ శ్లో ॥ నభస్యాపరపక్షేతుయ
త్రకన్యాం ప్రజేత్రవిః । నమహాలయసంక్షాప్తస్యగజచ్ఛాయా హ్వయస్త
థా ॥ * ॥ విజ్ఞానేశ్వరే ॥ శ్లో ॥ యదేష్టుః పితృనైవత్యే హంసశ్చైవకరే

స్థితః । యామ్యూతిధిర్భవేత్సాహి గజచ్ఛాయాప్రకీర్తితా ॥ * ॥

మూ — శస్త్రహతస్య పితరప్యేకోద్దిష్టం సదైవం చతుర్దశ్యామేవ మహాలయం కుర్యాత్ .

వ్యా — మరీచిః ॥ శ్లో ॥ సమర్థమాగతస్యాపి పితృశస్త్రహతస్య తు । ఏకోద్దిష్టం సుతఃకుర్యాచ్చతుర్దశ్యాం మహాలయే ॥ * ॥ మహాలయ గ్రహణాచ్చస్త్రహతస్య మృతాహంకౌపార్వణమేవ కార్యమ్ । పృథీస శ్రిహే ॥ శ్లో ॥ ప్రేతపక్షే చతుర్దశ్యామేకోద్దిష్టం సదైవతమ్ । తచ్ఛాస్త్ర ధృందెవహీనం చేతుగ్లక్షయకరంభవేత్ ॥ * ॥ ఇతి .

ఇదమన్యత్రాతిదిశతి —

మూ — తథాచుమృతానామ్ .

వ్యా — పృథీస శ్రిహే ॥ శ్లో ॥ శస్త్రేణనిధనం యాణా యేచవి ద్యుజ్జలాదిభిః । తేహమపిచతుర్దశ్యామేకోద్దిష్టం మహాలయే ॥ * ॥

యతేరత్రతినియమమాహ —

మూ — యతేద్వాదశ్యాం పార్వణం కుర్యాత్ .

వ్యా — శ్రీవారాహే ॥ శ్లో ॥ సన్యాసిన్పాపాబ్జికాదిపుత్రకుర్యా ద్యథాతిధి । మహాలయేతుతచ్ఛాస్త్రధృందద్వాదశ్యాంపార్వణేనతు ॥ * ॥ యథాతిధి - మృతాహిత్యర్థః, “ ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశ్యాంపార్వణేనైవ శ్రాద్ధంకుర్యాత్మహాలయే । సుతస్సన్యాసిన్సన్యాత్రమృతాహేపార్వణంచరేత్ .

అత్రగౌణకాలమాహ —

మూ — కన్యాపరపక్షేమహాలయేకథంచిచ్ఛాస్త్రధృందకరణేతులాయాం వాపరపక్షేమహాలయం కుర్యాదకరణేమహాదోషః .

వ్యా — సుమన్తః ॥ శ్లో ॥ యేయందిపావలీరాజాభ్యాతాపఞ్చదశీ భువి । తస్యాందద్యాన్నచేద్దత్తం పితౄణాంవైమహాలయే ॥ * ॥ మహాలయే నదత్తంచేత్తస్యాందద్యాదిత్యర్థః । కాష్టాజనిః ॥ శ్లో ॥ వృశ్చికేసమనుప్రాప్తై పితరోదైవతైస్సహ । నిశ్వస్యప్రతిగచ్ఛన్తి శాపందత్వాసుదూరుణమ్ ॥ తావత్ప్రేతపురీశూన్యా యావద్వృశ్చికదర్శనమ్ । వృశ్చికే సమనుప్రాప్తై నిరాశాఃపితరోగతాః ॥ * ॥ గార్గ్యః ॥ శ్లో ॥ సూర్యేకశ్యాగతేశ్రాద్ధం మోనకుర్యాద్మహాశ్రమీ । ధనంపుత్రాఃకుతస్తవ్యపితౄ

నిశ్చయపీడయా || * || పవం ప్రత్యవాయప్రకాశత్ || శ్లో || మృతా
హేమరహర్దయే శ్రాద్ధం యచ్చమహాలయే | తన్నిత్యముదితమ్ || ఇ
తి తేషుపరిగణనాచ్చ నిత్యంచమహాలయమ్ | కన్యాగతేత్యుపలక్షణం
పశ్చిమపక్షస్య శ్రాద్ధకాలత్వాత్ | తథానును || శ్లో || ఆషాఢీమవధిం
కృత్వా యగపక్షపశ్చమోభవేత్ | తత్రశ్రాద్ధం ప్రకుర్వీతకన్యాస్థానో
భవేన్నవా || * || సింహమాసానై భాద్రపదాపరపక్షస్య కతిదిద్ధినానికదా
చిస్సంభవన్తి, తదాసవితుగన్యాగతత్వాభావేపి తేషుమహాలయం కార్య
మిత్యర్థః | పశ్చిమపక్షస్యాధిక మాసత్వేన ప్రమగపక్షపవశ్రాద్ధకాలః | త
థాభ్యును || శ్లో || నభోవాఙ్మనభస్యోవా యగామాసోద్విధాభవేత్ |
సప్తమఃపితృపక్షస్సౌదన్యత్రైవతుపశ్చమః || * || చాన్ద్రేమాసిదర్శా
త్పరం నభవనభస్యోభవతీతి నభోవాఙ్మనభస్యోవేత్యుక్తిః, అతోమలమా
సేమహాలయంన కార్యమేవ, “ || శ్లో || మాసగన్యాగతేభానావనజాగ్ర
స్తోభవేద్యది | దైవంపిత్ర్యం తదాజ్ఞేయం తులాన్ధకర్తురక్షయమ్ || ” ఇ
తివచనాత్ .

పార్వణకాలనియమమాహ —

మూ — పార్వణగ్రాధ్యక్షపరాష్ణా వ్యాపినితిధిగ్రాహ్య, యద్యపరా
ష్ణాద్వయే సాస్యాత్తత్రాధికాగ్రాహ్య, యదిసమా తదాపూర్వా
ద్వయోస్సయంవ్యాపితే వైవగ్రాహ్య, యదిచద్వయోరపరా
ష్ణాయోర్నస్యాత్సయంకాలే త్రిముహూర్తగాగ్రాహ్య, యది
న్యూనా కుతపకాలవ్యాపినిప్రశస్యతే .

వ్యా — సా - మృతతిథిః, తత్ర - అపరాష్ణాద్వయే, ద్వయోః - ది
నయోః, త్రిముహూర్తగా - పణ్ణాడీవ్యాప్తా, న్యూనాచేచ్ఛ్వాః కుతప
కాలవ్యాపినిగ్రాహ్యేత్యర్థః | అత్రసారీతః || శ్లో || అపరాష్ణాఃపితృ
ణాంతు యావరాష్ట్రోనుయాయినీ | సాగ్రాహ్యపితృకార్యేతు నపూ
ర్వాష్ట్రోనుయాయినీ || * || మరీచిః || శ్లో || ద్వ్యపరాష్ణా వ్యాపిచేదాద్వి
కస్య యదాతిథిః | మహతీయత్రతస్మిన్స్తాం ప్రశంసన్తిమహర్షయః || * ||
మహతీ - స్పర్శాధికకృత్యుక్తా | గోచిలః || శ్లో || ఖర్వాదర్పా తథాహిం
ప్రాప్రిదిగం తిథిలక్షణమ్ | ఖర్వాదర్పావరేగ్రాహ్యహింప్రాస్యాత్సూ

ర్వకాలికి ॥ * ॥ ఖర్వా - పృథ్విక్షయరహితా అపరాష్ణాద్వయేనమా , ద
ర్వా - పృథ్విపక్షే అపరాష్ణాద్వయేనమా , హింస్రా - క్షయపక్షే అపరాష్ణా
ద్వయేనమా । ఇదమేకం దర్శవిషయమ్ , తథావత్కృతే । అత్ర షడ్ధర్మీయే
॥ శ్లో ॥ సాయంతస్యపరశ్రచేత్సృతతిథిస్సైవాబ్దికేమాసికే గ్రాహ్యసా
ద్వ్యపరాష్ణా యోర్యపితదా యత్రాధికాసామతా । తుల్యాచేదుభయా
పరాష్ణాసమయే పూర్వానచేత్సాద్వయోః పూర్వైవత్రిముహూర్తగాస్త
సమయే నోచేత్సరేవోచితా ॥ * ॥ దినద్వయే అపరాష్ణావ్యాప్త్యా పరిది
నె సాయంకాలవ్యాపిత్యే పరిదినమేవ గ్రాహ్యమ్ । నోచేదితి , సాయం
కాలేత్రిముహూర్తవ్యాపిత్యాభావే పరైవతతిర్ద్రాహ్య । స్మృతీసరిణౌ
॥ శ్లో ॥ సాయంతస్యత్రాసాచ్యేత్సూర్వవిధాపరాష్ణికీ । సాయంసనీ
వాపక్షేస్యాస్పరవిధాప్రశస్యతే ॥ * ॥ గోవిలః ॥ శ్లో ॥ ద్వ్యహవ్యా
పినచేత్సృత్సృతాహస్యయదాతిథిః । పూర్వవిధైవకర్తవ్యాత్రిముహూ
ర్తాభవేద్యది ॥ * ॥ అపరాష్ణాతిథివ్యాప్త్యాభావే పూర్వైవస్యాసాయం
త్రిముహూర్తాచైత్యైవ గ్రాహ్యేత్యర్థః । బోధాయనః ॥ శ్లో ॥ ఉడితేదై
వతం భానాపిత్ర్యంచాస్తమితేరివా । ద్విముహూర్తస్త్రిరహస్సాస్య
త్సాతిథిర్నవ్యకవ్యయోః ॥ * ॥ యథాక్రమం ఉడితే ద్విముహూర్తాదై
వే గ్రాహ్యలస్తమితే సాయంత్రిముహూర్తాకవ్యే గ్రాహ్యేత్యర్థః । త
దేవమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ అహస్యస్తమనవేధాయాం కిలామాత్రాపి యాతి
థిః । పైవప్రత్యాబ్ధికేజ్ఞేయా నాపరాపుత్రహానిదా ॥ ” “ ॥ శ్లో ॥ దర్శం
చపూర్ణమాసంచ పితృస్సంవత్సరం దినమ్ । పూర్వవిధమకుర్వాణోన
రకం ప్రశిష్యతే ॥ ” ఇతి నారదాది వచనమపరాష్ణాద్వయ వ్యాపిత్యా
భావే సాయంత్రిముహూర్తవ్యాపితిధిగ్రహణపరం ద్రుష్టవ్యమ్ । యత్తు
యమవచనమ్ ॥ శ్లో ॥ చతుర్థేప్రహరేప్రాప్తై యచ్ఛాన్తి కురుతేన
రః । ఆసురంతద్భవేచ్ఛాన్తి కదాతాచనరకంప్రజేత్ ॥ * ॥ ఇతి । త
దాలస్యాది నాపరాష్ణాతిక్రమపరమ్ , కథం దిక్షాస్రాసమ్భవే సాయా
హ్నోఽప్యనుజ్ఞానాత్ । తదావ్యాసః ॥ శ్లో ॥ స్వకాలాతిక్రమే కుర్యా
ద్రాత్రైపూర్వం యథావిధి ॥ * ॥ ఇతి । మనుశ్చ ॥ శ్లో ॥ సన్ధ్యారాత్ర్య
ర్నకర్తవ్యం శ్రాద్ధంభువిచక్షతైః ॥ * ॥ ఇతి । సన్ధ్యాయాం నిషేధాత్స

యం కాలాభ్యసూక్ష్మాసిద్ధా । తథావ్యాప్తుపాదః ॥ శ్లో ॥ విధిజ్ఞశ్చక్రిష్టయో
 పేతస్సమ్యక్వాప్తే నియోజకః । రాత్రేరన్యత్ర కుర్వాణః ప్రాప్నోయీ
 చాచ్ఛ్రద్ధజంభవమ్ ॥ * ॥ ననుసాయం వ్యాపితధిగ్రహణేపరాక్షే తద
 భావేన తత్ర శ్రాద్ధం కథమితచైవైవమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ సాతధిస్తదహూ
 గాత్రం యస్యానుస్తమియాద్రుపిః । ఇతిసాయంకాలతిథేరహూరా
 త్రవ్యాపితస్సద్ధిః । తథాచనారదః ॥ శ్లో ॥ పిత్రేయమూలంతిథిః ప్రాక్తంశా
 స్త్రుజ్ఞేకాలకోపిదేః । తత్రైవదైవకార్యేమతిథేరన్యం ప్రశస్యతే ॥ * ॥
 స్పృతసరిశౌచ ॥ శ్లో ॥ పారణేమరిణేచైవ తిథిస్తాతాల్లికీస్తృతా । పిత్రే
 స్తమనవేథాయాం స్పృష్టాపూర్ణానిగద్యతే ॥ * ॥ అత్ర సాయంకాలేపి
 కథంచిచాచ్ఛ్రద్ధాకరణే “ ననక్తం శ్రాద్ధం కర్వీతారభేచాసమాపనమ్ । ”
 ఇత్యావస్తమ్యవచనాత్ , “ మృతాహం సమతీక్రమ్య ” ఇతిమృతాహం
 నిక్రమే చక్షాలత్వాపత్యైశ్చరాత్రా ప్రథమయామేపి ప్రత్యాబ్ధికం కర్త
 వ్యమితి గ్రహాంతరేషు సమర్థిభిమ్ త్రిముహూర్తన్యూనత్వే గోవిలః ॥ శ్లో ॥
 త్రిముహూర్తానచేద్ద్రాగ్రహ్యే పరైవకుతపేహిసా । కర్వీత కుతపే శ్రాద్ధం
 నాయాహ్నవ్యాపినీనచేత్ ॥ * ॥ విజ్ఞానేశ్వరే ॥ శ్లో ॥ మధ్యాహ్నఃఖ
 డ్యపాత్రంచ తథా నేపాళకన్పనః । దూప్యం గావస్తీలాదర్భా దౌహిత్ర
 శ్చాప్తమఃస్తృతః ॥ పాపంకుస్మితమిత్యాహుస్తస్యసంతాపకారిణః । అష్టా
 వేతేయతస్తస్మానుకతపాఇతివిశ్రుతాః । దివసస్యాప్తమేభాగే యదా మ
 ద్దాయ తేరపిః । సకాలంకుతపోనామపిత్మణాం దత్తిహక్తయమ్ ॥ ఉద్ధర్వం
 ముహూర్తానుకతపాద్యస్తమూర్తచతుష్టయమ్ । ముహూర్తపాపశ్చకం
 హ్యేతత్సద్ధాభవనమిష్యతే ॥ * ॥

ఇదమన్యత్రా తిదితతి —

మూ — మాసికైకొద్దిష్టేష్వప్యేవం మధ్యాహ్నవ్యాపినీతిథిగ్రాహ్యే

వ్యా — ఏవమితి - ప్రథమం మధ్యాహ్నవ్యాపినీగ్రాహ్యే , మధ్యా
 హ్నద్వయవ్యాపితే యత్రాధికా సాగ్రాహ్యే , ఉభయత్రాభావేపూ
 ర్వవిధాగ్రాహ్యేత్యర్థః । గోవిలః ॥ శ్లో ॥ ఖర్వాదర్భా తథాహింసా
 త్రివిధం తిథిలక్షణమ్ । ఖర్వాదర్భావరేగ్రాహ్యేహింసాస్యాత్పూర్వ
 కారికీ ॥ * ॥ అస్యార్థః ప్రాగేవ సమర్థితః , ఇదంచనం సర్వశాస్త్రవిష

యమితి సమర్థితః స్రుణ్మేషు । దేవలః ॥ శ్లో ॥ పూర్వాష్టాదైవికం కర్తృ అ
పరాష్టేతు పైతృకమ్ । ఏకోద్దిష్టంతు మధ్యాహ్న ప్రాతవృద్ధినిమిత్త
కమ్ ॥ * ॥ గాలవః ॥ శ్లో ॥ పూర్వాష్టాదైవ మధ్యాహ్న చాపరాష్టేచ దైవిక
మ్ । ఏకోద్దిష్టం పార్వణంచ వృద్ధిశ్రాద్ధం తథాగ్నికమ్ ॥ * ॥ అగ్నికమ్ - అ
గ్నిధాన వృద్ధిశ్రాద్ధమ్, చాపరాష్టే శార్యమిత్యర్థః । శ్లోక శాతమః
॥ శ్లో ॥ ప్రారభ్యకుతపే శ్రాద్ధం కుర్యాద్రోహిణంబుధః । విధిజ్ఞో విధిమా
ఘాయరోహిణంతు నలఙ్ఘయేత్ ॥ * ॥ కుతపవిరిచ్ఛ రోహిణాభ్యముహూ
ర్తత్రయమ్ - మధ్యాహ్నః, శత్రుఏకోద్దిష్ట శ్రాద్ధేషు రోహిణం నలఙ్ఘయేత్ ।
కుతపం ప్రారభ్య రోహిణా దైవసమాపయేదిత్యర్థః । న నేవేకోద్దిష్ట శబ్దేన
“ ॥ శ్లో ॥ సపిండీకరణాత్పూర్వం దైవహీనం విధీయతే । ఏకోద్దిష్టంయత్ర
యత్ర సపిండీకరణాత్పూర్వమ్ । దైవయుక్తంతు తతాగ్నిర్యం దైవహీనం నతద్భ
వేత్ ॥ ” ఇతిగార్వ్యవచనోక్తయో దైవహీనంత్యుక్తంవాద్యోచ్యతేఇతి
జ్ఞానిరాసాయోక్తమ్ । మాసికైకోద్దిష్టేష్వీతి । అతస్సపిండీకరణాత్పూ
ర్తనమాసిక విషయం మధ్యాహ్నవిధానమ్ । నను “ పూర్వాష్టా వ్యాపి
గ్రాహ్యోహ్యేఏకోద్దిష్టేతిధిర్భవేత్ ” “ అపరాష్టా వ్యాపిగ్రాహ్య పార్వ
ణేవాతిధిర్భవేత్ ” “ మధ్యాహ్న వ్యాపియాస్యాదేకోద్దిష్టేతిధిర్భవే
త్ ” “ అపరాష్టా వ్యాపియాపార్వణే సాతిధిర్భవేత్ ” ఇత్యాదివచనై
స్సామానేయైకోద్దిష్టస్య మధ్యాహ్నవిధానాత్పూర్వస్యాపేక్షాద్దిష్టస్య మ
ధ్యాహ్నః కాలఇతిచెన్న, సపిండీకరణాత్పూర్వం ప్రాప్తస్య “ పూర్వా
ష్టాదేవానాం మధ్యస్థినేన సుష్యాణామపరాష్టేపితృణామ్ ” “ ఏశ్యాణా
మపరాష్టేస్యాత్ ” ఇతిశ్రుతిస్మృతిభ్యామపరాష్టా ఏవ శ్రాద్ధకర్తవ్యతా
విధానాత్ । “ ॥ శ్లో ॥ ఏకముద్దిశ్యయచ్చాగ్నిధం దేవహీనంవిధీయతే । ఏ
కోద్దిష్టంతుతత్రైక్తం మధ్యాహ్నతత్ప్రీతీర్తితమ్ ॥ ” ఇతివ్యాసేన దేవహీ
నైకోద్దిష్టవైవ మధ్యాహ్నవిధానాచ్చ నకథంతావకాశః । అత్రనన్యగ్రహ
ణ్లోకః ॥ శ్లో ॥ గ్రాహ్యవర్తన కాలికిద్విదివసేయద్యేవ మత్రాధికాశస్తా
తత్రసమాక్షయేయదితదా పూర్వాతు వృద్ధాపరా । వృద్ధిహ్రాసవియుక్త
మాపిచపరామధ్యాహ్నయోస్సానచేర్నూర్వే వేతితిధిసపిండనకృతేః ప్రా
జ్ఞాసికేమాదితా ॥ * ॥

ఏవం మువాదిశాక్రైష్ణమప తిథిగ్రహణమిత్యాహ —

మూ — శాక్రైష్ణావతరేష్వపేయమ్ .

వ్యా — ఏవమ్ - పార్వణవ తిథిగ్రహణమ్ “పార్వణేసాతిథిర్భవేత్”
“పితౄణామపరాష్ణాసాత్” “అపరాష్ణావ్యాపినీ గ్రాహ్య” ఇత్యా
దిభిరపరాష్ణా ఏవ పార్వణవిధానాభ్యర్వాదివచనాచ్చ । “॥ శ్లో ॥ ఏకాద్వి
ష్టంయతేర్నాస్తి త్రిదశ్చగ్రహణాదిహ । సపిండీకరణాభావాత్పార్వణంత
స్యసర్వదా ॥” “॥ శ్లో ॥ ఏకాద్విష్టంయతేర్నాస్తి త్రిదశ్చగ్రహణాదిహ ।
అతస్సుతేన కర్తవ్యంపార్వణంతుమృతేఽహని ॥” ఇతివిజ్ఞానేశ్వరాదౌ
మృతాహే పార్వణవిధానాత్సన్యాసినఃప్రత్యాభిక్రైష్ణమపరాష్ణా
వ్యాపిన్యామెవతథాకార్యమ్ .

ఏవందశేఽపీత్యాహ —

మూ — దశేఽపేయమ్ .

వ్యా — పార్వణవ తిథిగ్రహణమిత్యర్థః .

అత్రవిశేషమాహ —

మూ — అత్రవిశేషోఽపరాష్ణాద్వయేక్షయే యదాతుల్యా తదాసర్వే
షాం పూర్వాయదావృద్ధౌవృద్ధిహ్రీసవియోగేవా సమా తదాఽఽ
హితాగ్నేషూర్వా అనేయేషాం స్త్రీశూద్రానాహితాగ్నీనాము
త్తరేతినిర్ణయః, బోధాయన కాణ్వవాజసనేయ్యాదిభిస్సాయంద్విత్రి
నాడీయక్తోదర్శోగ్రాహ్యః, స్పర్శతారతమ్యానాదరేణ “వృద్ధౌప
రైవసర్వేషామ్” ఇత్యుక్తం దురుక్తమ్ “॥ శ్లో ॥ అపరాష్ణాద్వ
యవ్యాపిన్యమావాప్యాయదాభవేత్ । తత్రాల్పత్వమహత్వా
భ్యాం నిర్ణయఃపితృకర్తృణి ॥” ఇతివచనవిరోధాత్ .

వ్యా — ఏవమ్ - ప్రథమమపరాష్ణావ్యాపినీ గ్రాహ్య అమావాస్యా
సాఽపరాష్ణాద్వయే యదిస్యాద్యామహతీనైవ గ్రాహ్యేతి । అపరాష్ణాద్వ
యవ్యాపినీతి వచనం కాలనిర్ణయోదాహృతమ్ । జాబాలిః ॥ శ్లో ॥ అప
రాష్ణాద్వయవ్యాపీయదిదర్శస్తిథిక్షయే । అహితాగ్నేస్సినీవాలీ నిరగ్రాహ్య
దేకుపూర్వతా ॥ సామ్యేపిదకుపూర్వజ్ఞేయావేదవేదాగ్లేవేదిభిః ॥ * ॥
పరాష్ణాగ్రహణి ॥ శ్లో ॥ సినీవాలీ ద్విజైర్గ్రాహ్య సాగ్నితైః పితృకర్తృణి ।

స్త్రీత్రిభిశ్చుదైగ్రికుహూర్గాగ్రిహ్య తథాచానగ్నికైర్ద్విజ్జేః । దృష్టచ
ద్రాగ్రిసినీవాలీ నష్టచన్ద్రాగ్రికుహూర్తతా । సినీవాలీకుహూర్జైచ్చవ శ్రుత్య
కైపితృకర్తృణి ॥ * ॥ యజ్వభిస్సినీవాలీ నిరగ్నాద్విభిఃకుహూర్గాగ్రిహ్య
తిశ్రుత్యకైర్జత్యర్థః । తతశ్చ “ ॥ శ్లో ॥ మధ్యాహ్నోర్వరతోయత్రచతు
ర్దశస్సువర్తతే । సినీవాలీతిసాజ్ఞేయా పితృకార్యేషునిష్ఫలా ॥ ” ఇతివచ
నమ్, “ ॥ శ్లో ॥ భూతవిధ్ధామమావాస్యాం మోహదజ్ఞానతోపివా । శ్రా
ద్ధకర్తృణియేకుర్యుస్తేషామాయుఃప్రహీయతే ॥ ” ఇతిప్రచేతోవచనంచనిర
గ్నాద్విభిషయం కాణ్యవాజసనేయాద్విభిక్తవిషయం వాద్రప్తవ్యమ్ । అత్ర
వడ్ధస్త్రీయే ॥ శ్లో ॥ దర్శాయత్రావరాహ్ణాంస్పృశతిసదివసశ్శాగ్రిద్ధికాలోద్వ
యోశ్చేద్విత్రానలస్ససతుస్యావ్యదిభవతి సమఃక్షీయమాణేతుపూర్వః ।
వృద్ధాసామ్యేషునగ్నేయవతివృషలయోశ్చ శ్వపవాహితాగ్నేఃపూర్వా
నత్వావరాహ్ణాం స్పృశతి సకుతవశ్శాగ్రిద్ధికాలఃప్రశస్తః ॥ * ॥ పూర్వది
నేపరదినేవా యత్రావరాహ్ణౌ దర్శస్పశోఽధికోనలస్ససవగ్రాహ్యః,
క్షయపక్షేద్వయోరపరాహ్ణయోస్సస్మిన్నసామ్యే సర్వైఃపూర్వదివంగ్రా
హ్యమ్, “ దర్శించపూర్ణమాసంచ ” ఇతిస్మృతేః । వృద్ధిపక్షే వృద్ధిక్షయ
రహితేచాపరాహ్ణద్వయే స్మిన్నసామ్యేసాగ్నేఃపూర్వః నిరగ్నాదేవపర
పవదివసోగ్రాహ్యిర్జత్యర్థః । తథాశ్లోకావస్తమ్భః ॥ శ్లో ॥ కుతపాద్యాన్
ముహూర్తాం స్త్రీణాం దాచ రతిభాసకరః । సకాలఃకుతపస్త్రపిశ్చా
ణాందత్తమక్షయమ్ ॥ * ॥ శ్లోకశౌతమశ్చ ॥ శ్లో ॥ పూర్వాస్తేచేగ్ని
తివదోభూతేసాయనుమాయది । ఆరభ్యకుతపే శ్రాద్ధం రోహిణంతునలజ్ఞ
యేత్ ॥ భూతవిధ్ధావ్యమావాస్యా ప్రతిపన్నిశ్రితాచయా । తయోశ్చపితృ
కార్యేషు గ్రాహ్యకుతపకాలికీ ॥ * ॥ ఏవంకుతపకాలవ్యాప్త దర్శగ్రహ
ణస్తరణాన్నసాయస్తనగ్రహణమ్ । ప్రచేతాః ॥ శ్లో ॥ స్యాతాంచేదిదిమ
ధ్యాహ్నోచ్చాగ్రిద్ధం తత్రకథంభవేత్ । తిథిక్షయేసినీవాలీ తిథివృద్ధాకు
హూర్తతా ॥ సామ్యేపివకుహూర్జ్ఞేయా వేదవేదాజ్ఞవేదిభిః ॥ * ॥ మ
ధ్యాహ్నోర్వరతః కుహూస్సినీవాలీచ తేస్యాతాంచేదవరాహ్ణౌ తిథిక్షయేస
మేధవేతాం యదితదాసినీవాలీగ్రిహ్యత్యర్థః । కాష్టాజన్యాదివచనా
నుసారాదేవమేవార్థస్సకుర్వనీయః, స్మర్యతారతమ్యేభిరవరధిః ప్ర్యేవగ్రా

హృత్వనిగయాత్ । తదుక్తమ్ “తత్రాల్పత్వమహత్వాభ్యాం నిష్ఠ
యఃపితృకర్తృణి ।” ఇతి “యత్రాల్పస్సతుస్యాత్” ఇతిచ, అతఃకృ
తాన్నిపరాష్ట్రవ్యాపితేష్వతదేక దేశవ్యాపితేష్వయమేవ నిష్ఠయితి । కా
లాదర్శే స్పర్శాధిక్యమనాదృశ్యతయే పూర్వదినగ్రహణంకైశ్చిదుక్తం
దురుక్తమేవ । ఉభయాపరాష్ట్రవ్యాప్త్యభావే కుతపకాలవ్యాపినీగ్రహే
త్యుక్తమ్ “॥ శ్లో ॥ భూగవిధావ్యనావాస్యా ప్రతిపన్నిశ్రితాపివా । పి
త్రేకర్తృణి విద్వద్భిర్గ్రాహ్యకృతపకాలికీ ॥” ఇతిహాతీతాద్యైః । పవమ
ప్యపరాష్ట్రఃపిన్యాణామిత్యుత్పత్తి శిష్టపరాష్ట్రపవశ్రాద్ధంకర్తవ్యమ్ । త
థాజాబాలిః ॥ శ్లో ॥ పూర్వాష్ట్రేచేదమావాస్యానాపరాష్ట్రేభవేద్యది ।
ప్రతిపద్యపితృకర్తవ్యం శ్రాద్ధం వేదవిదోవిదుః ॥ * ॥ ఇతి । అపరాష్ట్రద్వయ
వ్యాపిత్యభావే పూర్వదినం గ్రహ్యమితి సపవాహ ॥ శ్లో ॥ ప్రతిపద్య
ప్యనావాస్యా నాపరాష్ట్రగతాయది । పూర్వవిద్వైకర్తవ్యాపితృకర్తృణి
సర్వదా ॥ * ॥ ఇతి , తత్రాత్మాయన బాధాయనాది విషయమ్ । తథా
చబోధాయనః ॥ శ్లో ॥ ఘటికైకాప్యమావాస్యా నాపరాష్ట్రగతాయది ।
భూతవిద్వైక సాగ్రాహ్యవైవేషిత్రైచకర్తృణి ॥ * ॥ కాత్మాయనోఽపి
॥ శ్లో ॥ సినీవాల్యపరాష్ట్రేచేదృగాపస్తస్సుసామినామ్ । సాయాహ్న
ద్విత్రినాడీచేత్యాబాధాయన కాన్వయోః ॥ * ॥ తథాత్రైవోక్తమ్ ॥ శ్లో ॥
చతుర్దశీదినానైతుచతుస్త్రిఘటికాయది । అమాభూతేపితృకర్తవ్యం శ్రాద్ధం
వాజసనేయిభిః ॥ * ॥ అత్రశ్రీధరః ॥ శ్లో ॥ సాతిధిస్త్రిముహూర్తాస్యాతృప్తి
ర్వసుస్తనుయాప్రవేః । వృద్ధౌవజ్ఞాడికాతత్రక్షయేతిస్రస్సమేచతుః ॥ * ॥

మూ — యోయస్యాంమియేత తస్య తస్యాం తిథావేవ మాసికాబ్దికే
కుయాత్ .

వ్యా — అత్రవ్యాసః ॥ శ్లో ॥ మాసిపక్షేతిధిస్సృష్టే యోయస్మా
మియతేఽహని । ప్రత్యక్షంతుతథాభూతంక్షయాహంతస్యతద్విదుః ॥ * ॥
నారదః ॥ శ్లో ॥ యస్మిన్వాసిమృతిఃపక్షేయస్యయస్యాంతిభాభవేత్ । తస్యా
మేవతిథౌకుర్యాద్బాద్ధికంమాసికంతథా ॥ * ॥ తతశ్చ మాసపక్షతిధివ్యవస్థ
రానన్వయే సతతశ్రాద్ధంకార్యంమాసాదియక్తవైవ శ్రాద్ధకాలత్వాత్ .

మూ — సక్షాతానుమూతోస్తితిథేదే యథాతిథికుర్యాత్ .

వ్యా — స్మృత్యంతరే ॥ శ్లో ॥ పరేమ్యరనుయానేతు మృతాహస్త
యథాతిథి । యస్యాంతిభౌమృతాభార్యా తస్యామేవాబ్ధికంచరేత్ ॥ పూ
ర్వేమ్యర్వాపరేమ్యర్వా భర్తారం యానుగచ్ఛతి । తస్యాఃపతిదినేక్రద్ధం
మృతాహస్తయథాతిథి ॥ * ॥ తిథిమనతిక్రమ్య మృతాహపవాబ్ధికం కు
యోదిత్యర్థః .

మూ — సౌరేమాసేకస్త్రితిధిద్వయసమ్భవే పరస్యామేవక్రద్ధం
కుర్యాత్తత్రసజాగ్రన్త్యుపరాగదోషే పూర్వస్యాంతతైవంచే
త్పరస్యాముభయత్రాప్యేవంచేత్పరస్యామ్ .

వ్యా — అత్రస్మృతినశ్చ హే ॥ శ్లో ॥ జన్మక్షా తీర్థక్షా గతాసు
భాని యద్యేకమాసేతు పునర్భవాని । పునర్భవేష్వేవహిముఖ్యకన్యా
త్రాత్రాపినజాగ్రన్త్యుపరాగవర్జమ్ ॥ తథా ॥ ఏకేమాసిద్వేతీర్థచేత్పరస్యాన్త
తూర్వస్తప్తి నూర్యసజాగ్రా బ్రుచుష్టే । ద్వావప్యేవం సంయుతౌచేత్పర
స్యాన్తస్వంచైవం చన్త్రసూర్యోపరాగే ॥ * ॥ నను యద్యేకస్త్రిత్యసే
తైవ తిథిరత్రనసదైహః , తిథిద్వయసమ్భవే పునర్నిరణాయి , క్వచిత్సౌర
మాసే మృతతిథ్యభావే కథమితిచేత్ ? ఇథమ్ , తత్ర గతమృతతిథేరాబ్ధిక
త్వాత్తదాది పరిగణయ్య ద్వాదశమృతతిథిషు గతేషు ద్వాదశ మాసానై
యాతిథిపైనివ గ్రాహ్యే “ ॥ శ్లో ॥ ప్రత్యేక్షం ద్వాదశేమాసి కార్యాపిణ్డ
క్రియానుతైః । ” ఇతిలఘుహారీతస్మతేః , “ ॥ శ్లో ॥ సౌరేమాసితిధిర్నిచే
చ్ఛాన్తమాసస్త్యుగృహ్యతే । ” ఇతివచనాచ్ఛ .

ఇదమాహ —

మూ — క్వచిత్సౌరేమాసి తిథ్యభావే చాన్తైతిభౌ ప్రత్యాబ్ధికం కు
ర్యాత్పూర్వతిథిగ్రహణ వచనంచాన్త్రవిషయమ్ .

వ్యా — స్మృతినశ్చ హే ॥ శ్లో ॥ యస్త్రిన్వాసిద్వినక్షత్రం తిథిర్వాస
మ్భవేద్యది । పిత్ర్యంపూర్వేతుక ర్తవ్యంజన్మక్షామపరంతథా ॥ * ॥ శ్లో ॥
తిథిర్నక్షత్రమేకస్త్రిన్వాసిద్విదినభాగ్యది । తిథిఃపూర్వాతుక ర్తవ్యాజన్మన
క్షత్రమన్తతః ॥ * ॥ శ్లో ॥ ఏకమాసేద్వితీర్థత్వైహ్యవ్యత్నై తీర్థమాచరేత్ ।
తథాజన్మర్జమపరం తిథిఃపూర్వాతుకోభవా ॥ * ॥ ఇత్యాదివచనమ్
“ ॥ శ్లో ॥ ఏకసంక్షోయదామాసాస్యాకాం సంవత్సరేక్యచిత్ . తత్రా

ద్యేపితకార్యాణిదేవకార్యాణిచోత్తరే । ” “ మలమాసేతుతత్సృతమ్ ”
 “ మలమాసేతుతత్సృత్యం నాన్యేహంతుకథంచన ” ఇత్యాదిశాతాతపవచ
 నైకాధ్యాత్మలమాసమృతప్రత్యాభిక్విషయమితి మలమాసప్రకరణేఽస్మా
 భిన్నమర్థితమ్ । యద్వా అధికమాసేతిధిద్వయనమ్భుజేపిసారవత్సేమాసప్రో
 క్తత్వేనదోషాభావాత్పూర్వతిగ్రహణవరం తద్వచనజాతమిత్యవిరోధః .

మూ — తదేవం సారచాన్ద్రమాసా శాస్త్రవిహితౌ యథాచారం

గ్రాహ్యౌ .

వ్యా — జ్యోతిర్గణేశ్వరే ॥ శ్లో ॥ సారోమాసోవివాహోదాయజ్ఞాదౌ
 సావనఃస్మృతః । ఆభిశేకమాసికేచైవ చాన్ద్రోమాసఃప్రశస్యతే ॥ * ॥ ఆత్రే
 యే ॥ శ్లో ॥ అభిషేకేతునక్షత్రం సావనంవేతనాదిషు । పిత్ర్యేచాన్ద్రమ
 సంశస్తం సారంస్తా తేత్సనిర్దిశమ్ ॥ * ॥ గార్గ్యః ॥ శ్లో ॥ అన్వష్టకం
 చపూర్వేమ్యురష్టకామాయుగాదయః । మన్వాదయోక్షయాఃపశ్చమ్య
 ద్యాశ్చాన్ద్రైప్రకీర్తితాః ॥ మాసికేచాభిశేకస్త్రీధాన్యస్వర్ణాదివృద్ధిషు ।
 భృత్యోపకల్పనాయాంచ మాసాజ్ఞాసారసావనా ॥ * ॥ సక్లహీ ॥ శ్లో ॥
 చాతుర్థ్యాస్యాదిమన్వాది శ్రీభీమేచయుగాదయః । చాన్ద్రమాసేషుసక్ల
 హ్యోఃప్రత్యాభిక్విషుభంవినా ॥ * ॥ పవంతయోర్విహితత్వేపి “ ॥ శ్లో ॥
 యేనాన్యపితరోయాతా యేనయాతాఃపితామహాః । తేనయా యాతస్య
 తాంనూర్గం తేనగచ్ఛన్ననిర్యతి ॥ యత్రశాస్త్రగతిర్భిన్నాసర్వకర్మసు
 భారత । తస్మాత్కలక్రమాయాత మాచారం త్వాచరెమ్భుధః ॥ శిష్టాచా
 రఃస్మృతిర్వేదస్త్రివిధం ధర్మలక్షణమ్ । ” ఇతి మనుసుమన్త్యాది వచనైఃపి
 బ్రాహ్మినియతాచారోగ్రాహ్యః , తదభావే “ ॥ శ్లో ॥ ఆచారశ్చైవ సాధూ
 నామాత్మనస్త్యైరేవచ । ” ఇతి మనుస్మృతేరాత్మనస్త్యైవాన్యతరమా
 సోగ్రాహ్యః । ద్రుమిడేషుప్రాయశః “ ॥ శ్లో ॥ ఆభిశేకం సారమాసేస్యా
 త్సక్లగ్రాన్తిర్నిరహితేతిథౌ । సారమాసితిధిర్నస్యాచ్ఛాన్ద్రమాసేపితత్సృత
 మ్ ॥ భృగోః ” ఇతి వసిష్టాది వచననిచయైస్సారమాసపవాచారోద్యుత్యతే .

మూ — తిథిజ్ఞానే మాసాజ్ఞానే మాఘమాఘయోగ్యవిన్యాసేమాసి
 కాభిశేకుర్యాత్సక్లజ్ఞానే తిథ్యజ్ఞానే తస్యామావాస్యాయాం కృ
 త్స్థాకాదశ్యాం ద్వాదశ్యాంప్రతేవా కుర్యాద్దైవాదస్తరితం చైవం

ఉభయాజ్ఞాన ప్రస్థానమాసజ్ఞానే తిథ్యజ్ఞానే పూర్వోక్తతిథివ్య
న్యతరస్యాం ప్రస్థాన తిథిజ్ఞానే మాసాజ్ఞానే పూర్వోక్తన్యతర
మాసే పక్షాజ్ఞానే కృష్ణపక్షే సర్వాజ్ఞానే మృతిశ్రవణాహే తిన్వా
సదశే సంసారాహేవాకుర్యాత్ .

వ్యా — సర్వభాతిథివిచ్ఛేదో నకర్తవ్యత్యర్థః । తథామరీచిః ॥ శ్లో ॥
తిథిచ్ఛేదోనకర్తవ్యో వినాశౌచం యద్భుచ్చయా । పిణ్డం శ్రాద్ధంచ దాత
వ్యం వివిచ్ఛిత్తిం వైవకారయేత్ ॥ జ్ఞానినోజ్ఞానినోవాపి మూఢ్యః పణ్డతప
వవా । మృతాహం సమతిక్రమ్య చణ్డాలంకోటిజన్మసు ॥ * ॥ అత్ర బృహ
స్పతిః ॥ శ్లో ॥ యదామాసో నవిజ్ఞాతౌ విజ్ఞాతం దినమేవతు । తదా వ్య
షాఢకేమాసే మాఘేవాతద్దినం భవేత్ ॥ నజ్ఞాయేతస్మత్కామాశ్చేతో
ప్రితే సంస్థితే సతి । మాసశ్చేత్ప్రవిజ్ఞాతస్తస్యే స్యాత్తదాబ్జిక్మమ్ ॥ * ॥
మరీచిః ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధవిఘ్నై సముత్పన్నే హ్యవిజ్ఞాతే మృతే హని । పకా
దశ్యాంతుకర్తవ్యం కృష్ణపక్షే విచక్షణేః ॥ * ॥ బృహస్పతిః ॥ శ్లో ॥ దిన
మాసౌ నవిజ్ఞాతౌ మరణస్య యదాతిథిః । ప్రస్థానమాసదివసా గ్రాహ్య
పూర్వోక్తయా దిశా ॥ * ॥ పూర్వోక్తయా - ప్రస్థానమాసజ్ఞానే తిథ్య
జ్ఞానే తత్కుహాస్తత్రృష్ణద్వాదశీవాగ్రాహ్య, మాసాజ్ఞానే ప్రస్థాన
తిథిజ్ఞానే మాఘషాఢయౌరన్యగిరిన్ద్యాసత్తత్కర్తవ్యోర్థః । యదా
మృతమాసో మృతతిథిః ప్రస్థానమాసో ప్రస్థానదినంచ నజ్ఞాయతే తదా, ప్ర
చేతాః ॥ వా ॥ అపరిజ్ఞాతే మావాస్యాం శ్రవణం నే సంసారా
హేవా ॥ * ॥ ఇతి । ఆత్రేయే ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశ్యాం శ్రవణే దశ్శేషాన్త
రమృతిశ్రుతౌ । శ్రాద్ధం దద్యాన్నభిస్యస్య చతుర్దశ్యాం క్షతస్యచ ॥ * ॥
చచ్ఛ్రికాయామ్ ॥ శ్లో ॥ మాసస్తిథిర్వాప్రస్థానదినం వా శ్రవణం నచేత్ ।
యస్మిన్దినేతు సంసారః క్షయాహస్తద్దినం భవేత్ ॥ * ॥ శ్రవణమ్ -
మృతిశ్రవణమ్ .

మూ — దర్శిపరాగాదో స్మార్తా శుమరాసాః ప్రాణానాయవ్య
ప్రాచీనావీతీ సచల్య “ ఆయాతపితరః ” ఇతి పితౄనావా
హ్య “ నకృదాచ్చిన్నమ్ ” ఇతి దర్భానాసనాథానాస్తీర్య సవ్యం
కాన్వాద్య దక్షిణాముఖపాణిభ్యాం పిఠ్యతీర్థనవామాన్లుతమూ

లనిహితై స్తిలేః పిత్రాదీం స్తర్పయే తతోఽవసానాజ్జలిముగ్ధృజ్య
 “ ఊర్జంవహన్తీః ” ఇత్యుదకం త్రిప్రదక్షిణీకృత్య తృప్యతతృప్య
 త తృప్యతేతి త్రిగుద కాజ్జలిముత్సృజ్యోజ్ఞాయ తృప్యధ్వమిత్రగు
 క్త్వా “ నమోవఃపితరోంసాయ ” ఇతిపిన్దూనుపతిష్ఠతే, తతస్సాన్ని
 నవస్త్రం చతుగుణీకృత్య యేకేచేతి మన్తేణ సదశం తీరే నివీతి
 నిష్పీడయేత్, “ పితృవంశ్యా మాతృవంశ్యా యేచానేయే మత్తడ
 దకమహాబ్ర తాన్ స్వధా నమస్తపాయామీ త్యవసానాజ్జలిః ”
 ఇత్యుక్తమ్, నష్టలేఽబహిఃపిన్దోదకే నపాత్రే నైకపాణినానా
 ర్ద్రవాససా నాన్యహస్తరత్నై స్తీలై నాన్యత్ర నిక్షిప్తేనాత్మత
 యుక్తే స్తర్పయేత్, యద్యశ్చక్షుఃపాతర్పయేత్పాత్రాద్వా జల
 మాదాయ శుభేపాత్రాన్తరే తర్పయేత్తదాపాత్రజలేషు తిలాన్
 ప్రక్షిప్య వ్యామిత్రై స్తీలై స్తర్పయేదత్రముక్తయం పాత్రం వర్జ
 యేత్తైజసం ప్రశస్యతే తదభావే జలపూజ్ఞ గర్తేవాతర్పయేత్,
 శాత్యా యనస్తు “ సవ్యాన్వారభ్యన పాణినాతస్పియేత్తిలా భావే
 సువర్ణై నదర్భైర్వా యత్రాశుచిస్థలం దర్భహనంవా కామమఘ్న
 తర్పయేత్తిలగ్రహణే తద్దిన్యభ్యుప్తయోగం వర్జయేత్సరాక్షసీము
 ద్రాదక్షిణాన్తుష్టివై నాజ్జలౌ తిలాక్షిపేత్ ”.

వ్యా — అత్రక్రమాత్సంవాదవచనాన్యవ్యవై, యోగ యాజ్ఞవ
 ల్యః || శ్లో || ఆవాహ్యపూర్వవత్తనై ర్వాస్తీర్యచ కుశం శుభభావః ।
 గోత్రనామస్వధాకావై స్తర్పయేదనుపూర్వశః || * || “ ఆయాతపితరః ”
 ఇతిపితౄనావాహ్య “ సకృదాచిన్నమ్ ” ఇతి దర్భానాసనాద్ధానాస్తీ
 ర్య తేషు వత్సగోత్రా విష్ణుశర్మణఃపితౄన్స్వధా నమస్తర్పయామీతి త
 ర్పయేదిత్యర్థః । చంద్రి కాయామ్ || శ్లో || సవ్యంజానుతతోన్వాచ్యపా
 ణిభ్యాం దక్షిణాముఖః । తల్లిక్షే స్తర్పయేత్తనై ర్సర్వాన్ పితృగణాన్స్త
 థా || * || మన్తానాహ || శ్లో || ఉదీరతామక్లిరస ఆయాన్ద్విత్పూ
 ర్జ్యమిత్యపి । పితృభ్యఇతియేచేహ మధువాతా ఇతిత్యచమ్ || పితౄణాభ్య
 యాప్రసిజ్ఞేద్యై జపేత్తనై ర్వా యథాక్రమమ్ । తృప్యధ్వమితచత్రి
 వ్రేతరః ప్రాజ్ఞలిరాసరః । నమోవఇతిజప్త్వావై తతోమాతాహవాసపి ।

తర్పయేదాన్మశంసాన్యర్థం పరమంధర్మమాస్థితః ॥ గోత్ర నామస్వధాకా
 రేస్తర్పయేదనుపూర్వతః ॥ * ॥ ఇతి “ ఉదీరతామవరఉత్పరానః - అగ్ని
 రసోనఃపితరః - ఆయస్తునఃపితరః ” ఇతిత్రిభిస్త్రీసుదకాజ్జలీపితృభ్యో
 దత్వా “ ఉర్జంవహస్తీః - పితృభ్యస్సృధావిభ్యః - యేచేహపితరః ” ఇ
 తిత్రిభిస్త్రీసుదకాజ్జలీపితామహేభ్యోదత్వా “ మధువాతా ” ఇతి
 తృచేన పక్షకంమన్త్రాన్తైత్రిసుదకాజ్జలీప్రపితామహేభ్యోదత్వా త
 తో మాతృపితామహీప్రపితామహీభ్యస్సృధానమస్తర్పయామీతి ప్రత్యే
 కం త్రిసుదకాజ్జలీనుత్పజ్య మాతామహాదీ పిత్రాదివత్తైర్మన్తైఃక్ర
 మాత్తర్పయేత్తతోమాతామహ్యోదీక్వాతృవత్తర్పయిత్వోష్ఠాయ శ్చౌవ్యభ్య
 మితి త్రిరుచ్చార్య ప్రాజ్ఞలిరానతస్స “ నమోవఃపితరోరసాయ ” ఇ
 తిమన్త్రమ్ “ వసిష్ఠోభూయాసమ్ ” ఇత్యంతం జప్త్వా యథాసుఖం గ
 చ్చతేత్యుచ్చాయోద్వాసయేత్ । హరీతః ॥ శ్లో ॥ వసిత్వా వసనం
 శుషుం స్థలత స్తీర్ణబహిషి । విధిజ్ఞ స్తర్పణం కుర్యాత్సర్వా పితృగ
 తాంస్తథా ॥ * ॥ గోవిలః ॥ శ్లో ॥ నోదకేషు నపాత్రేషు నకుర్వాన్వైక
 పాణినా । నోపతిష్ఠతితత్త్వాయం యన్నభూమాప్రదీయతే ॥ పాత్రాద్వా
 జలనాదాయ శుభేపాత్రాన్తరేక్షిపేత్ । జలపూర్ణైశ్చవగర్తే నస్థలెతు
 విభర్షిషి ॥ * ॥ తిలదర్భభావే మరీచిః ॥ శ్లో ॥ తిలానామవ్యభావేతుసు
 వణారజతాన్వితమ్ । తదభావేనిషించేత్తు దర్భమాత్రేణవాపునః ॥ య
 త్రాశుచిస్థలంవాస్యాదుదకేదేవతాః పితౄణః । తర్పయేత్తు యథాకామమ
 పునర్వం ప్రతీష్ఠితమ్ ॥ * ॥ దర్భాదా నిషిద్ధవారాది సమ్భవేపి తిలైరే
 వ తర్పయేదిత్యాహ మరీచిః ॥ శ్లో ॥ ఉపరాగేపితుశ్చాద్ధై పాతేమా
 యాంచ సజ్జ్రీమే । నిషిద్ధేపిసర్వత్రతైస్తర్పణమాచరేత్ ॥ తిధివా
 రసమాయోగ నిషిద్ధోయఉదాహృతః । ఋషిభిస్తర్పణనిత్యే వైమిత్రైసతు
 బాధ్యతే ॥ * ॥ భరద్వాజః ॥ శ్లో ॥ గంధపుష్పాక్షతతైస్తర్పణం తర్పణ
 ముత్తమమ్ । దేవాబ్రహ్మఋషీన్తైవ తర్పయేదక్షతోదక్షైః ॥ పితౄణా
 సాక్షాత్తిలైరేవ తర్పయేద్విజసత్తమః ॥ * ॥ అవధారణేనాక్షతాదినిషే
 ధః । మరీచిః ॥ శ్లో ॥ ముక్తహస్తేన దాతవ్యం నముద్రాం తత్రదర్పయే
 త్ । వామహస్తేతిలాగ్రహ్య ముక్తహస్తేదక్షిణః ॥ తర్జన్యభ్యుక్త్యం

యోగో రాక్షసేముద్రికామతా । రాక్షసాముద్రయామ్యుక్తం తత్త్వాయం
 నుధిరం భవేత్ ॥ * ॥ అతస్త్రిలగ్రహణే తర్జన్యభూతయోగం వర్జయేత్ । అ
 శ్రవణపురాణే పిశ్యతర్పణానై కామతర్పణం వజ్రై పతర్పణంచోక్తమ్
 ॥ శ్లో ॥ యే బాష్పవాఽబాధవాశ్చ యేఽన్యజన్మనిబాధవాః । తే తృప్తిమఖ
 లాయాస్తు యశ్చోష్ణత్వోఽభివాఞ్ఘతి ॥ యత్ర కర్షచనసంస్థానాం యు
 త్త్యోగోపవాశాశ్చ నామ్ । తేహంహి దత్తమక్షయ్యమిదమస్తు తిలోదకమ్ ॥
 యే మతులేలు పైపిష్టాః పుత్రదారవివర్జితాః । తేహంహి దత్తమక్షయ్యమి
 దమస్తుతిలోదకమ్ ॥ ఆ బ్రహ్మస్తమ్బపర్యంతం జగత్ప్రపృత్తితీర్థమౌ ॥ ఓషే
 నియోజ్యలీంస్త్రీంస్తు కుర్వన్ సత్త్వై సతపరాణమ్ ॥ * ॥ అవసానాజ్ఞలిమా
 హకాత్యాయనః ॥ వా ॥ పితృవంశ్యా మాతృవంశ్యా యేచానేయ మత్త
 ఉచకనన్తన్తి తాన్ సృధానమస్తపయామీత్యపసానాజ్ఞలిః ॥ * ॥ ఇతి ।
 అశ్రవణే పితృతపరాణానై కామోదకమవసానాజ్ఞలించదత్వా “ నమో
 నః పితరః ” ఇతిపితౄనమపతిష్ఠతే । ఉద్భృత జలతర్పణే మరీచిః ॥ శ్లో ॥ య
 దుద్భృతం నిషించేత్తు తిలార్థ సన్నిత్రయేజ్జలైః । అతోఽన్యథాతుసవ్యే
 న తిలాగ్రాహ్యోవిచక్షణైః ॥ * ॥ అతోఽన్యథా - స్థావరోదకే అనుద్భృ
 తే ఇత్యర్థః । “ ॥ శ్లో ॥ తలైర్జ్ఞాప్తమూలస్థైర్జ్ఞాన్యనైః క్వచిత్ ఫిటైః । పి
 తృతీర్థేన పిత్రాదీంస్తర్పయేత్పితృదీప్తుభిః ॥ ” క్వచిత్ ఫిటైః - వామాజ్ఞా
 ప్తమూలవ్యతిరక్తై పాత్రశిలాదౌ నిక్షిప్తైః, “ వామహస్తే తిలాగ్రాహ్యః ”
 ఇతినియమాత్ । శ్రీవిష్ణుపురాణే ॥ శ్లో ॥ తలైస్సప్తాష్టభిర్వాపినమవేతాన్
 జలాజ్ఞలికా । భక్తీనమ్రస్మముద్దిశ్య భువ్యస్తాకం ప్రదాస్యతి ॥ * ॥ .

తర్పణకాలవ్యవస్థావాహ —

మూ — దర్శేతర్పణం పూర్వం తతశ్చాగ్నిధం ప్రత్యాఖ్యితేతు పరేమ్యుః
 ప్రాతః మహాభయే తప్తిన్నేవాహ్నిశౌర్ధాత్పరంతర్పణంతర్థోపరా
 గాదౌ సువర్ణశ్రాద్ధే శ్రాద్ధానంతరం తర్పణం సపిండీకరణపోడశ
 శ్రాద్ధేషు ప్రవృత్తాహుతామృతిప్రీతిశ్రాద్ధేషు చ నతర్పణం భవతి.

వ్యా — కాష్టాః జనిః ॥ శ్లో ॥ దర్శేన్నాత్యాపితృభ్యస్తు దద్యాత్ప్ర
 స్థతిలోదకమ్ । అన్నంచ విధివద్దద్యాత్సంతతిస్తేనవర్జతే ॥ * ॥ విజ్ఞానేశ్వ
 రే ॥ శ్లో ॥ ననిర్వపతియశ్చాగ్నిధం ప్రమితపితౄకౌద్విజః । ఇభుక్షయేమా

సిమాసి ప్రాయశ్చిత్తియతే నరః ॥ పరేమ్యశ్శాస్త్రధ్వజ్యైర్వయోనశ
 ర్పయతేపితౄణాం । ప్రాతస్సాన్వత్వాతిలైర్భుక్తం శాపందత్వాప్రజన్తి
 తే ॥ * ॥ స్మృత్యర్థసారాదా ॥ శ్లో ॥ తిలోదకంతు పూర్వంస్యాదామ
 శాస్త్రం తతశ్చరేత్ । ప్రత్యాభిశేమాసికేచ పరేహనితిలోదకమ్ ॥ * ॥
 మాసికమ్ - మాసికార్యమితిపిహితమ్ ॥ శ్లో ॥ మహాలయే స్వర్నశ్రాద్ధే
 శ్రాద్ధంకృత్వాతిలోదకమ్ । కుర్యాత్ప్రీత్యోపరాగాదా శాస్త్రంకృత్వాతి
 లోదకమ్ ॥ * ॥ ఆదిశబ్దాద్దేవిష్ణవాది విహితామశాస్త్రసంక్రమః ॥ శ్లో ॥
 ప్రవృత్తాష్టాననమృతైః పీతిశ్రాద్ధానుమాసికే । సంవత్సరవిమోకేచ
 నకుర్యాత్తిలతర్పణమ్ ॥ * ॥ సంవత్సరవిమోకః - సపిండికరణమ్, తత్సా
 హచర్యాదత్రానుమాసికం షోడశశ్రాద్ధాని .

ఉక్తార్థసంగ్రహమాహ —

మూ — “ ॥ శ్లో ॥ స్వధాననుస్తర్పయామీ త్యేకైః త్రిప్తిలోద
 కైః । పితౄణామతామహాం స్నాత్వాసప్తీకాం స్తవయే
 త్కరిమాత్ ॥ ” ఇతివిష్ణుః .

ఏకాదశశబ్దః .

అత్రనారాయణబలినునేకప్రకారమాహుస్తతస్రనుహంప్రామాణీ
 కవిజ్ఞానేశ్వరోక్తం తత్ప్రకారంతావదాహ —

మూ — అథాతోనారాయణబలిముమృతౌ, కృత్యచరణపూర్వ
 కం నారాయణబలింకృత్వా తతబౌద్ధ్యైరైహికింకుర్యాత్ । అత్ర
 శుక్లేకాదశ్యాం సాయంవిష్ణుం విధివదభ్యర్చ్య ప్రాణానాయమ్య
 ప్రాచీనావీత్యముష్య ప్రితస్య నారాయణబలింకరిష్యఇతి సజ్జ
 ల్యం విష్ణుసన్నిధౌ దక్షిణాగ్రాదర్భాసంస్తీర్య తేషు మార్జయ
 తాం నుమప్రేతభ్యోపమార్జయిత్వా మధుఘృతాఘృతా తిలమి
 గ్రాదశపిండైః సవ్యంజాన్వాచ్య దక్షిణాముఖోఽముకగోత్రా
 యాముకశర్మణే ప్రేతాయై తంపిండం దదామీత్యముకగోత్రాముక
 శర్మణా ప్రేతైతం పిండమువతిష్ఠేతివా పితృతీర్థేన దక్షిణావపర్గా
 క్రమాద్దత్వా గర్భాదిభిరభ్యర్చ్య భక్ష్య భోజ్య ఫలానిచ దత్వా

పూర్వవస్తాద్యుత్పాద్య నద్యన్ముసి పిష్టా ప్రక్షిపేదత్రయతా శ్చ
 త్రియమాణం విష్ణుంబుధౌ సమాధాయ నమోవిష్ణవభి త్యేవసర్వం
 కుర్యాదభరాత్రా చతురష్టడష్టావా విప్రానముష్య ప్రేతస్య నా
 రాయణబల్యధై భవ శాక్షణకర్తవ్యఇతి ప్రత్యేకం నినున్త్యేతే
 ష్పకం గుణవన్తం ప్రేతార్థై వృత్తా న్విదినే తైస్స షావాపవసేద
 భక్తోభూతే నిత్యకర్తావై ధృతోర్ధ్వపుణ్డోత్తరీయా బ్రాహ్మ
 ణా పూర్వవన్ని మున్త్యాగ్విదిత్యాభిముఖోఽవతే పాదావపనిజ్య
 కృసకతామూబూది దత్వాభ్యజ్య పాపయిత్వా పాపత్వా మ
 ధ్యాపే విప్రానామూయోదజ్ఞుభాన్యథాజ్యేష్ఠ మాసనేషూ
 పవేశ్య వివస్వద్భిన్నువర్తినం సర్వనియన్తారం విష్ణుం విధివదారా
 భ్య సర్వత్రతలా ప్రకీర్య భుక్తిదేశాన్తక్షిణదేశే దక్షిణాప్రాగ
 గ్రా దర్భానా స్తీర్య నిత్యదర్శనూజ్యస్థాలీం ప్రోక్షణ్యర్ఘ్యహవి
 రుధరణ పాత్రాణి పవిత్రం దర్భాన్మేక్షణాముదపాత్రం చైకైకశః
 ప్రయుజ్య ప్రోక్షణీపుంసన్మత్యేత్తానాపాత్రాణిప్రోక్ష్యార్ఘ్యం
 గృహీత్వా తూష్ణీం తలా ప్రక్షిప్య గన్ధాదిభిరభ్యర్చ్య దత్తేభ్యః
 ప్రచాధ్యాజ్యమాజ్యస్థాల్యాం నిరూప్య పూర్వవద్విప్రా
 స్తీప్రత్యాభ్యాచమ్యచమయ్య పూర్వవదాసనేషూపవేశ్య
 పూర్వవన్నిమన్త్యాగ్విధోపవీత ప్రత్యేకం హస్తేశుద్ధోదకమ్ “ పవి
 త్రనుసావిదన్తైలప్యమ్ ” ఇత్యర్ఘ్యం పునశ్శుద్ధోదకం దత్వా పవి
 త్రం నిధాయ దత్తేభ్యర్ఘ్యపాత్రనుపిధాయ ప్రాచీనావీత గన్ధమా
 ల్య వన్త్యాగ్విదిని దక్షిణాంచ విప్రేభ్యో విశేషేణప్రేతార్థై వృతాయ
 గోభూహిరణ్యానిచ శక్తితోదత్వా భోజనీయాదన్నాత్పత్రికించి
 మధ్యత్య గృహీతాజ్యేన సిక్త్వా మేక్షణేనసహవదాయ ప్రత్యేక
 మన్నంవిప్రపాణౌ ద్విస్తూష్ణీం హుత్వా భుక్తిపాత్రేమాపస్తీర్యా
 న్నాదీనిదత్వాభిఘోర్య “ పృథివీతేపాత్రమ్ ” ఇతిపాత్రా
 భినుర్మవాదికృత్వా భోజయేన్నాత్రాభిశ్రవణం వైష్ణవీః పుతీర్జ్య
 యాత్సహస్రనామస్తవంవా నమోవిష్ణవే నమోవిష్ణవభితివా తేపిహ
 స్తహుతమన్నంపాత్రస్థానేనమిశ్రీకృత్యభుజ్జీరన్నభుక్తమతేమ

తృప్తిప్రశంకృత్వా దక్షిణతోదక్షిణాస్రావం రేఖాంస్ఫ్యోనోల్లిఖ్య
 దహశ్రద్ధైర్జలైరహోత్య దర్భానా సీర్య ప్రాచీనావీతీ సవ్యంజా
 న్వాచ్య దక్షిణాముఖో రేఖాయామాస్తీర్ణేషు దర్భేషుపశ్చాత్తానే
 షు తూర్ణీమహాదత్వైతతై విష్ణోపతతై బ్రహ్మన్నేతతై శివైతతైసప
 రివార యమేతవిష్ణవే బ్రహ్మణేశివాయ సపరివాగాయ యచాయ
 చవతురంగపిణ్డాక్రమాద్దత్వాఽముఃగౌత్రాయాముకశర్మణేప్రే
 తాయనమోవిష్ణవభిషేషామంపిణ్డం దత్వాపూర్వవిదహోమాజా
 యేదధామృతాపిధానమసీతి విప్రానాచనుయ్య శుద్ధానాచాన్తా
 విప్రాభుక్తిదక్షిణాభిసన్తోష్యోపచారానుక్త్వా విప్రహస్తేషు
 క్రమాత్త్రైలోదకందద్యాతైతుతత్త్రైలోదకమముప్తైప్రేతాయై తత్త్రి
 లోదకమస్త్వీతి భూమాదమ్యరథైతా ప్రేతస్య సుగతిం ప్రార్థ్య
 ఽస్మజ్యసీమాన్తనునువ్రజ్య ప్రదక్షిణమావృత్యాగత్య పుణ్యా
 హంవాచయిత్వేష్టేస్తహభుజ్జీత, అయంప్రకారోఽష్టాన్తోవిజ్ఞానే
 శ్వరేణాదృత్యలిఖతః, బోధాయనేవిస్తరః, శౌనకీయేపిశేషః, అశ్ర
 ఙ్గోకాభవతః “ || స్తో || నారాయణ బలిః కార్యో లోకగర్హభ
 యాన్నరైః । తథాతేహం భవేచ్ఛాచం నాన్యథేత్యబ్రవీత్సమః ॥
 తముద్దిశ్య బలిః కార్యోగత్తోహి మరితాపహః । మన్త్రీసంసార
 హీనంతు సుగతిం ప్రాప్యిష్యతి ॥ ” ఇతి నారదః .

వా — ప్రయోగసుస్పృహః । అశ్రవిజ్ఞానేశ్వరే ॥ వా ॥ నారాయ
 ణబలిశేచ్ఛంకర్తవ్యఃకస్యాంచిచ్ఛుక్తైకాదశ్యాం విష్ణుంవైవస్వతం యనం
 యథావదభ్యర్చ్య తస్మేమీపేనుధుమ్మతాప్లుతాంస్తిలమిశ్రాదశపిణ్డా
 విష్ణుదూపేణ ప్రేతమనుష్కరణ ప్రేతనామగోత్రై ఉచ్చార్య దక్షిణాగ్రే
 షు దర్భేషు దక్షిణాముఖోదత్వా గర్భాదిభిరభ్యర్చ్య పిణ్డప్రవాహానాంతం
 కృత్వా నద్యాం ప్రక్షిపేన్నపత్న్యాదిభ్యోదద్యాత్తతస్తస్యామేవరా
 త్రాయానుద్ధాబ్రాహ్మణానామన్త్ర్య ఉపాపిత శ్శ్వేభూతే మధ్యా
 హ్నా విష్ణోరారాధనం కృత్వైకోద్దిష్టవిధినా బ్రాహ్మణపాదప్రత్యూశశాది
 తృప్తిప్రశంకృత్వా పిణ్డ పితృయజ్ఞావృతోద్దేఖనాద్యవనేజనాన్తం
 తూర్ణీంకృత్వా విష్ణవేబ్రహ్మణేశివాయ పరివారసహితాయ యచాయ చ

చతురస్పిష్టాదత్వా నామగోత్రసహితం ప్రేతం సంస్కృత్య విష్ణుర్నామ
 సంకీర్త్యపశ్చిమంపిండందద్యాత్తతోవిప్రానాచాస్తాప్తక్షిణాభిస్తోమయిత్యా
 నిష్కధ్యేచైకం గుణవత్తమం ప్రేతబుధ్యా సంస్కర్త గోభూహిరణ్యాదిభిర
 తిశయేనసస్తోష్య తతఃపవిత్రపాణిభిర్విప్రైఃప్రేతాయ తిలాదిసహితము
 దకం దాపయిత్యా స్వజవైపాన్ధం భుజీత తతస్సర్వమార్థవదైహికం కు
 ర్యాత్ । నారాయణబలిస్వరూపంచ వైష్ణవేపుష్కమ్, యథా — ॥ శ్లో ॥
 పశాదశీం సమాసాద్య శుక్లపక్షస్య వైతథిమ్ । విష్ణుం సహర్షయేద్దేవంయ
 మం వైవస్వతం తథా ॥ దశపిష్టాః శ్చుతాభ్యక్తాః దర్భేషు షఘసం
 యుతాః । తిలమిక్రైః ప్రదద్యాద్వై సంయతోదక్షిణాముఖః ॥ విష్ణుంబు
 ధ్ధాసమాసాద్య నద్యమ్భుసి తతఃక్షిపేత్ । నామగోత్రగ్రహంత్ర పుస్తే
 రభ్యర్చనంతథా ॥ ధూపదీపప్రదానంచ భక్త్యం భోజ్యం తథాపరిమ్ । వి
 మన్త్రీయేతివిప్రావై పశ్చిసప్తనవాపివా ॥ విద్యాతపస్సమృద్ధావై
 కులాత్పన్నాసమాహితాః । చతురోవాఽథవావిప్రాః షడష్టావా ని
 మన్త్రీయేత్ ॥ అపరేఽహని సంప్రాప్తైమధ్యాహ్నా సముపోషితః । వి
 ష్ణోరభ్యర్చనం కృత్వా విప్రాంస్తానువవేశయేత్ ॥ ఉదమ్భుఖాన్యధాజ్యే
 స్థం ప్రేతరూపమనుష్కర్త । మనోనివేశ్యవిష్ణవై సర్వంకుర్యాదతర్హితః ॥
 ఆవాహనాదియతోప్రీక్తం దైవపూర్వం తదాచరేత్ । తృప్తాఞ్జాత్వా
 తతోవిప్రా తృప్తింపృష్టాయథావిధి ॥ హవిష్యవ్యజ్ఞానేనైవ తిలేన స
 హితేనచ । పశ్చిపిష్టాః ప్రదద్యాత్ప దేవరూపమనుష్కర్త ॥ ప్రథమం
 విష్ణవేదద్యాద్భ్రష్టా శైవ శివాయచ । యమాయసానుచారాయచతుర్థం
 పిండముశ్చౌజేత్ ॥ మృతంసజీగ్రత్యమనసా గోత్రపూర్వం తతఃపరమ్ । వి
 ష్ణోర్నామగృహీత్వైవ పశ్చిమం పిండముశ్చౌజేత్ ॥ విప్రానాచన్యవిధి
 వద్దక్షిణాభిస్సమర్చయేత్ । ఏకం వృద్ధతమం విప్రం హిరణ్యేన సమర్చయే
 త్ ॥ గవాపస్త్రైఃకభూమ్యాచ ప్రేతంతంమనసాస్కర్త । తతస్తిలామృభ
 విప్రాస్త్ర హస్తైర్దర్భసహస్వితైః ॥ క్షిపేయగ్గోత్రపూర్వంతు నామబుద్ధా
 నివేశ్యచ ॥ హవిర్దధ్ధతిలామ్భుస్త్ర తస్తైదమ్యస్సమాహితాః । మిత్రశృత్య
 జవైపాన్ధం పశ్చిమమ్భుజీత వాగ్యతః । ఏవం విష్ణుమశేఢిత్యా యోదద్యా
 చాత్మభూతైః । సమృద్ధతతితంక్షిప్రం నాత్రకార్యాదిచారణాభిధా

బోధాయనీయే । వా । అథావోనారాయణబలిం వ్యాఖ్యాప్యమోక్షా
 నోత్తరాయణయోరవరవక్షస్య ద్వాదశ్యాం క్రియేత పూర్వేవ్యక్తాద్వాద
 తవద్వాబ్రాహ్మణాన్నినుస్త్రీయితే యోనిగోత్రశ్రుగవృత్తసమున్నా
 నథాపరేమ్యుర్దైవగృహే నదీతరేవాగ్నిముపసమాధాయ సంపరిస్తీర్యపుణే
 తాభ్యోకృతోష్ఠోష్ఠాగ్రాగ్నిం దైవతమావాహయతి పురుషసూ
 కైద్వేముచా జపిత్వా వ్యాహృతిభిర్దేవతానూవాహయత్యుత్తైవంస్నాపయ
 తి పురుషసూక్తానైవం గర్భపుష్పధూపదీప్తైరష్టాక్ష రేణార్చయిత్వాఽది
 స్తర్పయతి కేశవం తర్పయామీతి ద్వాదశనామభిషపరిధానప్రభృత్యాగ్ని
 ముఖం కృత్వా పక్వంబుఁజూహతి “ విష్ణోర్ముకమ్ ” ఇతిపురోఽనువాక్యా
 మనూద్య “ పరోమాత్రయా ” ఇతియాజ్యయాజుఁజూహతీత్యాజ్యాహు
 తీరుపజుఁజూహతి కేశవాయస్వాహేత్యేతైరేవ గుడ పాయస ఘృతమిశ్ర
 మన్నం నివేదయతి “ దేవస్యత్వా సవితుఃప్రసవేఽశ్వినోర్వాహుభ్యాం
 పూష్ణోహస్తాభ్యాం విష్ణవేనుమాపురుషాయ హవిర్నివేదయామి ” ఇతిసప్త
 వ్యాహృతిభిస్సాహాకారేణ జపతిన్యాహృతిభిరేవాచనునీయగుకప్రాహ్మ
 ణానామూయ సవర్భాపక్వైష్టాపననేమాపవేశ్యాతైవాన్యస్త్రు గర్భధూప
 దీప మాత్రైరభ్యర్చ్యాభ్యర్చనమజ్ఞాత స్తీలమిశ్రం హవిస్సముదాయత్యహ
 ప్తైనజుఁజూహతి “ పితృభ్యస్సప్తధానమోనారాయణాయస్వాహా ” ఇత్యా
 ది చతుర్వింశతి నుస్త్రీనూహ్య “ అగ్నయేకవ్యవాహనాయ స్విప్తకృతే
 స్సధానమోనారాయణాయస్వాహా ” ఇన్విశభప్రాహ్మణానన్నేన పరిసోష్య
 తేషాం యథాశక్తిరక్షిణాం దద్యాన్నదక్షిణేకృత్య శేషగునుజ్ఞాప్యద
 క్షిణేనాగ్నిం ప్రాగ్గ్రాదర్భా పంస్తీర్య తేషు బలిందదాతి విశ్వే
 భ్యోదేవేభ్యోనమః సాధ్యేభ్యోదేవేభ్యోనమః సర్వాభ్యోదేవతాభ్యో
 నమః విష్ణవేనమః నారాయణాయనమః సహస్రశీర్షాయనమః యజ్ఞాన్న నే
 వమః యజ్ఞపురుషాయనమః జ్ఞానాయనమః సర్వేశ్వరాయనమః ఇతి స్విప్త
 కృత్ప్రీత్యతి సిద్ధమాధేనువరప్రదావత్సర్వాః పితౄణా నకుభిగచ్ఛతి
 బ్రహ్మలోకే వహీయత ఇత్యాహ భగవాన్ బోధాయనః । * । అప్సిగ
 ఖిజ్జే సాతవ్యురగ్రీకుదర్శనాదర్శక్రమస్య బలియస్తాద్వ్యాఖ్యాతానుసా
 దేణామేగ్రుత్తరార్థాభివచనానుక్రమేనాచారాదుః । అథదేవగృహే

నదీతిరేవా విప్రా నామాయ శారాయణుని కరివ్య ఇతి నది-లవ్య కే
 శ వాద్యధే క్రమాద్వాదశకదావిప్రా శ్చ త్వా సాయం తద్దినం తై
 స్స ఘోషావోద్య శ్శోభా తే పూర్వవద్విప్రా నిమగ్నై కుణ్డేషు విప్రా
 స్త్రీ ప్రత్యాల్య కృపర తా మ్బులాదిని దత్వా భ్యజ్య ప్నావయి త్వా ౭౭౫
 తేషు లోక కౌగ్ని మువసనూధాయ సంపరి స్తేర్య పాత్ర సంపాదనాదికృ త్వా
 ప్రణేతాః ప్రణేయో దైరేణాగ్ని మగ్రేవా దేవం నారాయణం నిధాయా
 న్నాది పరికల్ప్య సహస్ర శేష్టాః ద్విజుచౌ జపిత్వా ఓంభూః పురుషమా
 వాహయామీతి సప్తవ్యాహృతేభిః ప్రత్యేకం పురుషమావాహ్యన్ముది ద
 త్వా పురుషమాక్తేన దేవనభిషిచ్య వస్త్రోపవీతాచనన గర్జపుష్పధూపదీ
 పోషణా గాఢ కృత్యా ౭౭ గ్నేర్మక్షిణతో బ్రాహ్మణనిధానాది ప్రశంసాద్యగ్ని
 ముఖాదై “ విష్ణోర్ముకం వీర్యానోప్రసోచం యుగపాథివాని విమమేరజాం
 సియోలసగ్రాభాయదుద్ధరం సంస్థం విచక్రమాణస్తై ధోరుగాయః ” ఇతి
 పురోసువాక్యోనమాద్య “ పరోమాత్రయాణానవావృధాన నతేనహి
 త్వగున్వత్సవన్తి ఉభేతేః ద్వరజసీపుధివ్యాః స్తోదేవత్వం పరకస్యవిత్సేన్వా
 వా ” ఇత్యన్వేనమంత్రా కేశవాయ స్వాహేత్యాదిభిర్వాకదశావ్యా
 ముత్తీస్తు త్వా కేశవాదీనుద కాశ్చలిభిస్తర్పయిత్వా తైరేవాష్టాక్ష రేణార్ప
 యిత్వా దేవం వివిధవ్యక్తనమ్మతగుడనహితం సశర్కరం సఫలం పాయసా
 న్నం నివేద్యాచనన తా మ్బులాదిక త్వా ఓంభూస్తర్పయామీతి సప్తవ్యా
 హృతిభిస్తర్పయిత్వా స్తు త్వా కేశవాదీనాం పూర్వవద్వృత్వా గోమయేనో
 పలిప్తేష్యర్చి తేషు కుణ్డేషు తేహంపాదౌ పూర్వవన్ప్రీత్యాశ్చాచమ్యాచ
 నయ్య ఉదఙ్ముఖానాన నేమాపవేశ్య గర్జపుష్పవాస్త్రలీయకకుణ్డలాద్యై
 రలజ్మృత్యానుజ్ఞాప్యాజ్యోలమిత్రం హరిదాపాత్రై నిధాయ పితృభ్యః
 పితామహేభ్యః ప్రపితామహేభ్యో మాతృభ్యః పితామహేభ్యః ప్రపితా
 మహేభ్యో మాతామహేభ్యో మాతుః పితామహేభ్యో మాతుః ప్రపితామహ
 హేభ్యో మాతామహేభ్యో మాతుః పితామహేభ్యో మాతుః ప్రపితామహహే
 భ్యః ఆచార్యేభ్యః ఆచార్యపత్నీభ్యో గురుభ్యో గురుపత్నీభ్యో సఖ్యేభ్యో సఖ
 పత్నీభ్యో రాజభ్యో రాజపత్నీభ్యో మాత్యేభ్యో మాత్యపత్నీభ్యో సృజ్యేభ్యో
 సృజ్యభ్యో ఇతి త్రివిధస్త్రీంస్సత్వానమోవారాయణాయ స్వాహేత్యను

మజ్య చతుర్వింశత్యానుతీర్ణస్తేనాదాయముత్వా అగ్నియేకవ్యవహానా
 యస్విష్టకృతేస్వధానమోనారాయణాయస్వాహేతిస్విష్టకృతంచముత్వా
 హుతిశేషం పాత్రేషు ప్రదాయ కేశవాదీన్ పృథివీతేనామితి దేవతీర్థ
 నోపస్పర్శయిత్వా “ ఏకోవిష్ణుర్మహద్భూమిమ్ ” ఇతిజపిత్వా భుజ్జానాన్
 ప్రాణేనివిష్టృత్యాదిభిః ప్రసమీక్ష్య యథాసుఖం జువధ్యమితుప్రచారా
 సుక్త్వాఽఽచాస్తేషు విశ్వేభ్యాదేవేభ్యోనమః సాధ్వేభ్యాదేవేభ్యోనమః స
 ర్వేభ్యోదేవేభ్యోనమః సర్వాభ్యాదేవతాభ్యోనమః విష్ణవేనమః నారాయ
 ãయనమః సహస్రశీర్షాయనమః బ్రహ్మణ్యాయనమః యజ్ఞాన్ననేనమః
 యజ్ఞపురుషాయనమః జ్ఞానాయనమః సర్వాత్మనేనమః ఇతి కేశవాదిభ్యః క్ర
 మేణ భుక్తి దక్షిణాందస్వా ప్రసక్షిణీకృత్య ప్రణమ్య తాన్ సమజ్య దేవస
 నిధౌ దక్షిణేనాగ్నిందగ్భా చతుర్థాసంస్తీర్య తేషు దర్శేషు సకృత్సకృ
 త్సాక్షిగపాదత్వా పితృభ్యోస్వధానమో నారాయణాయే శ్యాదిభిశ్చతు
 ర్వింశతిభిరేతైకస్యాం దర్శపక్షౌర్ మట్ మట్ ఏవంక్రమేణ చతుర్వింశతిబ
 లీన్ దస్వాపూర్వవదపోనిరీయ జయాదిప్రతిపద్యతే పరిషేచనాంత్యత్వా
 వస్తుభూమణాదిభిరాచార్యంపూజయేదితి । శౌనకీయైశ్చ కారస్తుసన్యాసిష
 యేషుభగేవమత్యుతే । అఖిల్లాదర్శే ॥ శ్లో ॥ దేవదేవస్యభవనేవిష్ణోర్మద్యా
 మధాపివా । తీర్థేనా పావనేవిద్వాశుచిర్భూత్వా సమాహుతిః ॥ ద్వా
 దశబ్రాహ్మణాన్ పద్మావ్యశక్తౌతు నినున్త్రయేత్ ॥ * ॥ శ్రీధరీయేచ ॥ శ్లో ॥
 ద్వాదశ్యాం శ్రవణేనాపి పఞ్చమ్యాం పర్వణోరపి । పఞ్చమీం సర్పదష్ట
 స్య నారాయణబలౌవిమః ॥ * ॥ ఏవం తిథివిధానం యతివ్యతిరక్తమయమ్ ।
 తస్యశు సపిణ్డీకరణస్థానీయత్వాద్యతేర్నారాయణబలిగ్త్వాదశాహ ఏవకా
 ర్యః । అత్ర శౌనకః ॥ శ్లో ॥ యతీనాం యోగివాం వైవ అన్యేషాం మోక్ష
 కాశ్చిణామ్ । పుణ్యపాపక్షయాగ్ధాయ ద్వాదశేఽహనికారయేత్ ॥ * ॥

ద్వాదశశ్శుద్ధిః .

ఇతి శ్రీమద్వేదగుటనాథస్య సరస్వతీవల్లభావరనామధేయస్య

వైదికసార్వభౌమస్య కృతిషు పితృమేధసారప్రగ్న

వ్యాఖ్యానే సుధీవిలోచనోదయస్య వల్లభః

నను ప్రాచీనములు గల గ్రంథములను గూడ గ్రహించి మనుష్యులకుఁ బుత్రుని పుట్టించునట్లు చేయునట్లు చేసి న్యాయమున నామవ్యసానము కథంస్వనాదిఫలం ప్రయచ్ఛన్తి పితరభిరేచేన్తై
 వమ్, విజ్ఞానేశ్వరేణైవమేవాశక్యపరిహృతత్వాత్ । తథా ॥ ౧ ॥ మను
 రుద్రాదిక సుతాః పితరశ్చాన్ధిదేవతాః । ప్రీత్యైవ మనుష్యాణాం పితౄణాం
 శాన్ధిధేనవిధితాః ॥ ఆయుఃప్రజాం ధనంవిద్యాం స్వర్గం మోక్షం
 సుఖానిచ । ప్రయచ్ఛన్తి తథానాజ్యం ప్రీతాన్మౌనాం పితామహాః ॥ ౨ ॥
 నవ్యాత్రదేవదత్తాదయపవశ్రాద్ధకర్తృణి సంప్రదాన భూతాః పిత్రాదిశబ్దైరు
 చ్యవై కింత్యధిష్ఠాతృవస్వాది దేవతాసహితాపవ, యథాదేవదత్తాదిశబ్దై
 ర్నశరీరమాత్రం నాప్యాత్మమాత్రం కింతుశరీరవిశిష్టా ఆత్మనడవ్యనై, ప
 వమధిష్ఠాతృదేవతా సహితాపవ దేవదత్తాదయః పిత్రాదిశబ్దైరుచ్యవై, తత
 శ్చాధిష్ఠాతృదేవతావస్వాదయః పుత్రాదిదత్తాన్నపానాదిభి స్తృప్తాన్సప్త
 త్తానపి దేవదత్తాదీం సర్వయన్తి కర్తౄణాం శ్చ పుత్రాదీన్సలేన యోజయ
 న్తి, యథామాతాగర్భ పోషణాయాన్యదత్తేన దౌహృదాన్నపానాదినా
 న్యయమువభుక్తేన తృప్తానతి జతరగతముపత్యం తపోయతి, దౌహృదా
 న్నాది ప్రదాయినశ్చ ప్రత్యుపకారఫలేన యోజయన్తి తద్వద్వపవోరుద్రా
 ఆదికసుతా పితేపితరః పితృపితామహప్రపితామహశబ్దవాచ్యాః నకేవలం
 దేవదత్తాదయపవ శ్రాద్ధదేవతాః ప్రకృతశ్రాద్ధకర్తృణి సంప్రదాన భూతాః,
 కింతు మనుష్యాణాం పితౄణాం దేవదత్తాదీన్ స్వయం శ్రాద్ధేన తర్పితాస్తర్ప
 యన్తి జ్ఞానశక్త్యతిశయయోగేన, కించ నకేవలం పితౄణాం తర్పయన్తి, ఆ
 పితు శ్రాద్ధకారిభ్యః ఆయురూదిఫలం శాస్త్రోక్తమన్యదపిఫలం న్యయం ప్రీ
 తాః, పితామహాః - వస్వాదయః, ప్రయచ్ఛన్తితి.

ఇదమాహ —

మూ — పితృపితామహ ప్రపితామహానామ వసురుద్రాదిత్యాః
 ॥ ౧ ॥ ౧ ॥ వసురుద్రాదిత్యా రుద్రాద్యైవ పితామహాః । ప్రపితా
 మహాస్త్రాదిత్యా కృత్రిమేనాపాది । ॥ తపన వస్వాదయ
 త్యాన్ధిధేనైవ ప్రయచ్ఛన్తి తథానాజ్యం ప్రీతాన్మౌనాం పితామహాః ॥ ౨ ॥

తోయ్యమాప్రాదయోభవతి, తేకాద్వైతస్యప్రాదః తాపి
త్యుత్పత్త్యాప్రాప్తానరకస్థాన్వహిత్వాప్రీతయన్వయః సేవయతి, త
ప్రాప్త్యైకస్యపవ హూమాభోజనపిండదావాదికుమ్యః

వ్యా — స్పష్టోఽథాః.

హూమాదుద్యద్దేశ్యభేదం తస్య హూమాదెవశక్యకర్తవ్యత్వే
హేతుంచోపన్యస్యతి —

మూ — ॥ శ్లో ॥ అగ్నోహుతేన దేవస్థాపితృస్థాభోజితైర్ద్వి
జైః । ప్రీతయన్నరకస్థాహిభూమాపిండనిపాతనాత్ ॥ * ॥ హూ
మాదీనామెకోద్దేశ్యత్వాభావాగ్గతినదైవోచప్రీతిశ్చాద్దేవప్రధా
నాని హూమాభోజన పిండదానాని కార్యాణి, భోజనమేవప్రధా
నం హూమాపిండోవజ్ఞమిత్యేకే, అనగ్ధాపేక్షోభోజయేదితి భోజన
ప్రైవప్రధానత్వోపదేశాత్ “ అక్లానిపిన్దయజ్ఞస్య ” “ ఆవా
హనాగ్నోకరణమ్ ” “ ఆ హూమాతృత్వాపిరమేత్ ” ఇత్యా
దిజ్ఞాపనాచ్చ.

వ్యా — అగ్నోహుతేనేతి వచనం స్మృత్యర్థపాదా । ఇరమగ్రప్రా
చీనం వచనమ్ ॥ శ్లో ॥ దేవస్థాపితరగ్ధేవిహిన్దృష్టాశ్చాప్తరేపునః । హిన్ద
క్ష్వాపితరగ్ధేవిత్వేహం తృప్తిగ్నవిద్యతే ॥ * ॥ ఇతి । తిర్యక్స్థాః - నరక
స్థాః । సంవతరః ॥ శ్లో ॥ సదాచారేణదేవత్వం ఋషితత్వంచ తతైవచ ।
ప్రాప్తువన్తి కుయోనిత్వం హనుష్యాప్రద్యవర్యయే ॥ * ॥ అథస్తగ్త్య
త్వర్థం త్రయం కార్యమేవ, అగ్నోధేయే ధూర్తపావమివాగ్రయాణాం
ప్రాధాన్యేతైర్దైవశక్తేషు వేదితేషుదేవా ఇతి కథర్దిపావమిహోక్తాన్వయః ।
నను “ ॥ శ్లో ॥ సపితుఃపితృకృత్యేషు హ్యధికారోనవిద్యతే । ” ఇతివచ
నాజ్ఞేవపిమ్మలస్య కథంతర్గ్రీయమితిచేన్న, దత్తాదిశ్రాద్ధవిషయత్వాద
స్య, శ్రాద్ధవహువిధానాచ్చ । తథాతాతాతపశాన్తాజనిప్రముఖైః “ య
యాయాంచ మృతేహని ” “ మాతుశ్రాద్ధం పృథకుఃశాన్త ” ఇతిమా
తృన్యతాహేత్రాద్ధందిహిగమ్, “ యద్యద్దదాదిప్రభృతః ” ఇతిమనుః । నను
“ శ్లో ॥ పితృవంశేపితరుర్నపాపకర్మ హూమామోహిపాపకః । తేభ్యోవా
పిపితాతేభ్యాదద్యాద్యైకాన కర్మణి । దద్యాద్యైకభ్యుత్తరభ్యుత్తరేవ

శ్రీకృష్ణుడు అతనికి ఇది యనుష్ఠరము కథమితిచేస్తూ, “॥ క్లో ॥ పితృ
 యజ్ఞంతునిర్వృత్త్య విప్రశృప్తృక్షయేఽస్మిమాకా । పిష్టాన్వాహార్యకంక్రా
 ద్ధం కుర్యాన్వాహనుమాసికమ్ ॥” ఇతిసమాక్రమిష్టపితృయజ్ఞ పిష్టదానవిష
 యత్వాన్ని పేదస్య । తథాఽఽపస్తమ్భః । వా । యదిజీవపితాదద్యాదా
 హూనాత్యశ్వాపిరమేత్ ॥ * ॥ ఇతి । అగ్రాపి పథ్యిఇతి పత్యాస్త
 రోక్త్యాగస్త్రీయంసిద్ధమ్ ॥ “ ॥ క్లో ॥ ప్రత్యక్షమర్చనంశ్రాద్ధేనయుక్తం
 నుసురబ్రహ్మ । పిష్టనిర్వాపణంచైవ సహపాతకసమ్మితమ్ ॥” ఇతిభవిష్య
 శ్పురాణవచనాన్నచరతాగ్ర్యమితిచేస్తూ, “ జీవస్తం పితరం పితానహం
 ఛాతత్ ఫానేఽర్పయేత్” ఇవత్యాస్తరి పేదపరత్వాత్తస్య । కించ “॥ క్లో ॥
 సహాయేగయాశ్రాద్ధే నాతాపితౌర్భ్రతేఽహని । కృతోద్వాహూ
 పిమర్షిర పిష్టనిర్వాపణంసుతః ॥” ఇతిస్మృతాహవ్యతిరిక్తశ్రాద్ధే “ ॥ క్లో ॥
 అయనద్వితియేశ్రాద్ధం పిషునద్వితియేతథా । సజాగ్రన్యాదిషు కుర్వీత
 పిష్టనిర్వాపణాదృతే ॥” ఇతిపిష్టదాని పేదపదత్ర తదభావాత్, “ యే
 భ్యపవపితాదద్యాత్ ” ఇతిహరిత వచనాచ్చ జీవపితృకేన తత్త్రీయం
 కర్తవ్యమితినిశ్చయతే.

సనుప్రధానమెవాక్యాకర్తకమతోవాసిస్రద్ధాకౌభాజనాభావాన్వా
 తుఃపిష్టదానం కథమిత్యస్రావా —

మూ — వాసిస్రద్ధాకౌ మాతుర్భోజనాభావేపి “ ద్వేషం దక్షిణా
 గ్రా” ఇతివర్గద్వయస్య పిష్టదానపథాత్సన్త్రాన్నివానాచ్చ పిత్రా
 దేర్తాస్రదేశ్చ సర్వత్ర పిష్టదానమవర్జనీయమ్.

వ్యా — సర్వత్ర - సర్వశ్రాద్ధేషు, మన్త్రాన్నిమానాత్ - మాజాయ
 న్తాం మమపితరః మార్జయన్తాం మమమాతర ఇత్యాదిభిర్వర్గద్వయ పిష్టదాన
 మన్త్రాన్ని నామధీతత్వాత్ ।.

కమేవం మాతుస్సర్వత్రభోజనాభావోనేత్యాహ —

మూ — “ అష్టకాసు ” ఇతివచనాన్వాతుర్భుకాహే పృథకాఞ్చిద్ధం
 చకర్తవ్యం సకర్తవ్యో మాత్రాదేర్హోమః వచనాభావాత్సవిదపి
 సమాచారాభావాచ్చ, ప్రతియోగిభేదేపి పిత్రాదేరేవ హూనామ
 ఇతివ్యాఖ్యానాచ్చ మాతుర్భుకాహే పిత్రాదేరేవ హూనామో
 మాత్రాదేరేవవర్జనమ్.

వా — అష్టకానువృద్ధాచేతి కాష్టాః పాఠశాలాచారముపాఠ్యార్థకప్రాగేవన
 ముద్ధితః । “ ॥ క్షో ॥ మాతామహానామపేవం ప్రాద్ధం కుర్యాద్విచక్షణః ।
 జన్త్రోహేన యథానామయం శేషం నున్త్రీవివర్జితమ్ ॥ ” ఇతి విష్ణువచ
 నాన్వాతుశ్చాన్త్రీధేనున్త్రోహేన హేమముః కుర్యాదితి వచనాభావాదా
 పస్తన్బుబాధాయనాశ్వలాయన ఛక్రోగ కాత్యాయనాదిషు మాతృభ్యో
 హేమమాదర్శనాచ్చ సూత్రైశ్చనుక్తైరముష్టైషదం నోహసీయమిన్యథః ।
 అత్రతాత్పర్యదర్శనమ్ ॥ వా ॥ అత్రయద్యపి మాత్రాదిభ్యోపృథగేవ
 పిన్జప్రదాన దర్శనం తథాపి తాసాం పృథగ్బ్రహ్మణభోజనం నభవతి
 హేమమాభిమర్శనయోః పృథక్త్వాదర్శనాత్ , అతిప్రతియోగిభేదేపిప
 త్రాదేరేవ హేమముః ॥ * ॥ ఇతి .

మూ — ఏవం జీవపితృకస్య మాతుశ్చాన్త్రీధే పితృపిత్రాదిభ్యో
 హేమమోవర్గద్వయస్య పిన్జదానం కార్యమ్ .

వా — గతాథమ్ .

మూ — అత్రార్హ్యగ్రహణే తిలావాపేన్నాభిమర్శనేచ పిత్రాదిశ
 బైషు మాత్రాదిశబ్దఃప్రయోక్తవ్యోనాధారణశ్వాత్ .

వా — అత్ర - మాతృన్మతాహే, దర్శాదిప్రాద్ధం మాతృపితృసాధా
 రణమ్ , అతస్తత్రనున్త్రానూహః , న్మతాహేతుమాత్రాదెరుద్దేశ్యతే
 నాసాధారణత్వాత్పిత్రాదిశబ్దే మాత్రాదిశబ్దఃప్రయోక్తవ్యితిత్యర్థః ।
 అత్రేవం ప్రయోగః — మాతృభ్యోగృహ్లామి మాతరిమాతృలాకాప
 ప తేనాతరిత్యాది .

మూ — ఆయాతపితరశ్చత్యాదిషు కృతైకశేషతేన బహువచనాన్త
 పితృశబ్దస్య పిత్రాది మాత్రాదిమాతృప్రకాశనాభ్యుకార్యత్వో
 పపత్తైర్మాతృప్రాధేన్వనూహః , “ పితరశ్చార్థదేవతాః ” “ పి
 తరశ్చత్రయఃప్రొక్తాః ” “ యదేవతర్పయన్త్యద్భిఃపిర్వోహేన్నా
 త్వాసమాహితః ” ఇతి మన్వాదిభిఃపితృశబ్దేనపిత్రాది మాత్రాది .
 విద్వేశాత్పిత్రాదీనామాత్రాదీనాంచ బహువచనాన్తపితృశబ్దనా
 చ్యుత్వం వచనసిద్ధమతోవ్యనూహః .

వా — పితృమాత్రత్యాదిభ్యోతైకశేషపితృశబ్దః బహువచనా
 న్తేవర్గద్వయవాచిత్యత్ర మన్వాదివచనముదాహర్యతే (పిత్రాది మా

శ్రాద్ధాపేతి, అర్థవాక్యత్వాదివిశేషాన్తర్యగ్తే క్తే । అయంభావః —
అనుష్ఠేయార్థప్రకాశకోమస్త్రీః, అతోయథాఽగ్నాద్యదిశబ్దస్థా నే వికృతా
సూర్యాదిశబ్దనివేశార్థ ప్రకాశఃత్వం వాత్ర తథా, పితృశబ్దస్థైర్యవర్గద్వ
యథాపార్థప్రకాశవాదితి । అగ్రపాయణీయే । శ్లో । కేవలః పితృశబ్దస్తు
పిగృపామాన్యవాచకః । మాతామహాది సమృద్ధం మస్త్రీం మాత్రాదిమా
హయేత్ । * । ఇతి । కేవలేతి, పితృపితామహ ప్రపితామహ ఇత్యయం
శబ్దపిత్రాదివాచితథాపితామహశబ్దః ప్రపితామహశబ్దశ్చ తస్మాత్ప్రవాచీ
పితరీతి శబ్దస్తు పితృత్వపామాన్య మభిధత్తే మాతృశబ్దస్తు నపితృవాచీ ।
అతోఽగ్ర మస్త్రీం హూనకార్యిత్యర్థః ।

ఉపేఽనిష్ఠమాహ —

మూ — యద్యాయాతమారతరీతి త్యావాహయే దనాపూతత్వా ద
వాగతాస్యపితర స్తతో హూను పిండభాగినస్తై స్వస్వభాగాలా
భాత్ “ తంచయన్తై యోవైభాగినం నస్తనుభాగం నుదతేచయన్తై
వైసం సంయదివైసం నచయతే అథ పుత్రమథపౌత్రం చయతే ” ఇ
తిహూయతే, అనూహేపునస్వస్వభాగా లభన్తై ।

వ్యా — యఃపునరాయాతపితరీతి నావాహయేత్, తంచయన్తై - అ
నాపూతాః పితరో నాశయన్తి, తత్తత్ప్రతిముదాహరతి “ యోవైభాగిన
మ్ ” ఇతి, నుదతే - నావాహయామీశ్యర్థః । ఆయాతపితరీతి త్యావాహనే
అపూతాః పితరో హూనుపిండార్థ స్వస్వభాగా లభన్తై మారతర్పస్వ
భాగాభోజనపిండార్థ లభన్తై తనిఃపితర స్తన్నచయన్తై ।

మూ — మాతామహయోశ్చౌద్ధేష్వావాహనార్హ్యగ్రహణతిలా
వాచహూమాభిరుర్చన పిండదానాదిమస్త్రీం పత్యంతం మాతృ
శబ్దముక్త్యా పిత్రాదిశబ్దం బ్రూయాత్ ।

వ్యా — పత్యంతమితి - మాతుఃపిత్రేష్వాహ, పతతేమాతుస్తత పత
త్రేమాతుస్తత, మార్జయన్తాం మమమాతుఃపితరః, పతతేమాతుర్వతః, య
న్తేమాతుర్వతే త్యామ్యాహనీయమీశ్యర్థః ।

మూ — పతత్రాప్త్యా గవయే ప్యేకోద్ధిష్టేచ “ వృధివేతపాత్రమ్ ” ఇ
త్యనూహః “ యత్రైక్విగవ ర్భేవాయవస్థా హాయవస్థా త్యేవని విధే
మృనిసమవనం శ్రయోగపాదుత్పత్తయే ” ఇతిభావ్యమ్ ।

వ్యా — పుష్కలభాగం అగ్రతాత్పర్యదర్శనమ్ । వా । తతాదిశబ్దా
నాం సముద్భవశబ్దాత్పితృమేధసాతపత్యమునకు విరుద్ధముగా దేవమన్య
శ్రావితత్వద్విభక్తికమూహ్యమ్, పితావృక్షామిత్యాద్యేకవచనం పితృ
దిత్వసామాన్యపరమ్, అతపవప్రకృతౌ దర్శనపూర్ణమాసయోరనేకవత్సక
స్యాపి పత్నీసంసన్నహ్యేదిత్యేకవచనేనైవసంప్రేషః, ఊహితమృతవచనః,
ప్రకృతావేద్యాదశాహేద్యసమిత్యామితదర్శనాదేవతేతరమధుమానిత్యా
దివ్యవ్యయమేవన్యాయః, వాయవస్థితవద్భ్రాహ్మణానాం త్వేతి బహు
వచం ప్రయోగసాధుశ్చాన్యథమ్ ॥ * ॥ ఇతి .

మూ — పుత్రికాపుత్ర దత్తయే త్రజాద్వ్యముష్యయశాః, తగ్రన
త్వాద్వైమాతురశ్చ మృతాహేయశ్చైసామాతా యశ్చైసపత్నీ
మాతాసాపితేత్యేవబ్రూయాత్ .

వ్యా — ద్వైమాతురః - సపత్నీసుతః, ససపత్నీమాతృమృతాహేయ
త్వైసపత్నీమాతేతి బ్రూయాత్, దత్తస్తుయశ్చైత్రీనామ్నీమాతేతి, తథా
యశ్చశర్వాపితేతిచబ్రూయాత్, అగ్రప్రేతీనః । వా । అథదత్తక్రీతృ
త్రినుపుత్రికాపుత్రయేత్రజాపరిగ్రహేణాపేదా జాతాద్వ్యముష్య
యశాభవంతి ॥ * ॥ ఇతి .

మూ — దర్శాదిశ్రాద్ధేషు ద్వివచనాంతం పితృశబ్దం బ్రూయాత్,
“ యదిద్విపితావ్యావైకైకపితృశబ్దే ద్వాద్వాపుపలక్షయేత్ ” ఇతి
పిండపితృయజ్ఞేదశానాత్ .

వ్యా — నను “ పూయతి వావాపరిదృచోఽక్షరంయదేన సూహతి త
స్మాదృచంనోహేన్నమాతా వర్తతే నపితా ” ఇతి శ్రుతేః కథంనూత్యపిత్వ
శబ్దోహితీచేన్న, “ నప్రకృతాపూహూవిద్యతే ” ఇతి శ్రుతేః ప్రకృతి
విషయత్వాన్నిపేదస్య, తస్మాదినిషేధఃపాక్షికః “ ఊహితమృతవచనః ”
ఇతి వ్యాఖ్యానత్యాదృశం । అతోదర్శాదౌ ద్వాద్వ్యముష్యయశోమాగృహిత్వ
తతాదిశబ్దేషు అముష్టేపదేద ద్వివచనాంతం పితృదిశబ్దంబ్రూయాత్, అ
గ్రదేవలః । శ్లో । ద్వాద్వ్యముష్యయశాదమృత్యాభ్యాం పిండోదకక్రి
యాః । ద్వాభ్యాం దేయాస్తు ఋత్యేదావేవంకుర్వన్నమహ్యతిః ॥ * ॥ యే
ప్రసిద్ధిప్రకృత్యావృత్తావేద్యయోః క్షేత్రజాత్రియాః పితృతనైరదత్తైశ్చ

పితృశుభాత్, తత్తత్పుత్రాహేత్రపిష్టాదదద్యాద్వాభ్యాం పితృభ్యామ
తష్టప్తిష్టాస్సృః, ద్వయోరపి పితృశ్చౌర్ధ్వతస్య తాభి ప్రాయోగః పట్టి
ష్టాభిశ్చ క్తం నతు సంహత్య, ఇదం వచనం పుత్రకాపుత్రవిషయంచేద్దర్శా
దా మాతామహాదేవి తామహాదేశ్య నిర్దన్వయోద్దేశేన పట్టిష్టాదేయాః
నత్తస్త్రివేదద్యాత్. బాధాయనః ॥ స్తో ॥ ద్విపితుఃపిష్టదానంస్యాదే
వైకస్య ద్విదేవతా । ద్వాభ్యాం దేయాశ్చయఃపిష్టాపవం కుర్వన్నముహ్య
ః ॥ * ॥ ఋశ్యశృభః ॥ స్తో ॥ ద్విపితుఃపిష్టదానంస్యాపితుఃపిష్టోద్వి
వానుకః ॥ * ॥ ద్వాభ్యాం దేయాభిసమానమ్ “ యస్సామభయసం
బంధఃపుత్రకాయాస్సుతోహృసా । పూర్వం మాతామహానౌర్ధం పశ్యాత్సై
త్త్వికమావరేత్ ॥ ” తస్మై నికరణేయాజ్ఞవల్క్యః ॥ స్తో ॥ మాతామహా
వానుషేవం తస్మిన్వావైశ్వదేవికమ్ ॥ * ॥ కత్యాయనః ॥ స్తో ॥ క
న్దూసనన్వితంముక్త్య తథానౌర్ధానిషోడశ । ప్రత్యాభికించ శేషేషు పి
ష్టాసుప్తడితీభిః ॥ * ॥ సపిష్టేకిరణిషోడశప్రత్యాభికిషు త్రీనేపిష్టా
దద్యాత్తన్వయీరిక్తప్రాధేషు పట్టిష్టాపుత్రకాపుత్రనద్యాదిత్యర్థః.

యస్యానకస్యాపిత్ స్త్రీయాశ్రాద్ధేకమమాహ —

మూ — “ ॥ స్తో ॥ చక్ష్యంతం భర్తృశర్వోక్వాబ్రూయాన్విశ్మితతాది
కమ్ । స్త్రీశ్రాద్ధభాగ్విపతోశ్చ నోహన్తాన్త్రానిఃస్థితః ॥ * ॥

వ్యా — శ్రాద్ధ - సాపిణ్డేయ, శ్రీవామూర్ధ్వభర్తృర్విష్ణుశర్మణఃపితృదిశ
బ్జంబూరియాత్, యదాజ్యేష్ఠభాగ్రితుఃపత్యావా సాపిణ్డ్యం పార్వణం
వాకరో, తదాయశ్చేమాతే త్యాది నస్త్రాన్తోహేత్ప్రీతివహూర్
యాత్, కర్తుస్స్వస్యచ భాగ్రితుశ్చ పితృత్వా యేషాత్ స్త్రీనిర్దన్వ
యోమామాభావాదప్చ.

మూ — ॥ స్తో ॥ యల్లిక్తంయద్విభక్త్యుహ్యం నిల్లిక్తంతద్విభక్తికమ్ ।

ఉహేత్పదంత్యదశ్చజ్జేశర్వోద్దేశ్యస్య నిర్దిశేత్ ॥ లిక్తంవా వచనం
యత్రవ్యత్యయేన ప్రయుజ్యతే । శబ్దాంతరనివేశోవా సఉహాఇతి
గీయతే ॥ * ॥

వ్యా — మన్తస్త్రిష్ఠంపదం యల్లిక్తం యద్విభక్తికం త్రిమలిక్తేషు ప్రథమా
న్తంసమ్యక్యన్తంద్వితీయాద్యన్తంవాచరతే ఉహార్హం పదంపతల్లిక్తంనిల్లి
క్తకమకబూరియాత్, అదశ్చజ్జేతుప్రాధోద్దేశ్యశర్వదత్తన్వభక్తికమేవ.

వరణశ్రుతకారమాహ —

మూ — । శ్లో । స్త్రీశ్రాద్ధేవృణయాద్భక్తావత్సూనూనృపితానా
హీః । పితృవ్యాగ్రజయోశ్చాగ్రాద్ధే తత్రస్మత్పితామహా ॥ ౧ ॥

వ్యా — ప్రథమంపత్న్యధేవృత్వానూనృపితామహృవృణయాత్ ,
పితృవ్యాశ్రాద్ధేతం అగ్రజశ్రాద్ధేతమగ్రజం వృత్వాతతోఽస్య పితృపితామ
హృవృణయాత్ , ఏవం వరణ ప్రకారేణావాహనార్హ్యదాన పిండప్రదా
నాదికం కర్తవ్యమ్ .

మూ — । శ్లో । యేభ్యోనదాతి పిత్రాదిప్రభ్యఃపిత్రాదిజీవనే । ద
ద్యాత్తథాయతాతాతే పతలేవ్యుతక్రిమాన్నుతే । స్త్రీమృతా
హేష్ట్రీయోభోజ్యఃపితరః స్త్రీసపిండనే । పిత్రాదేరెవఘోరా
మస్సస్యపిండదానంతువర్గయోః ॥ * ॥

వ్యా — పూర్వమేవాపార్థశబ్దచిహ్నోఽశిష్టశబ్దపాకర్యాధమిదా
నీమిదం పద్యద్వయము క్తమితి నచోద్యావకాశః .

భష్టోగాదినాం పిండశ్రయము క్తం తత్కారణం మాతృవర్గపాపపిండదా
నమిత్యతాగ్రహ —

మూ — ఇత్యవస్తమిప్సవామ్ .

వ్యా — ద్వైధం దక్షిణాగ్రానిత్యాదినాఽఽపస్తంబేన పితృమాతృవర్గ
యోరుభయోరిపి పిండదానవిధానాదిదమాపస్తమిప్సవయమిన్యవిరోధః .

మూ — అన్యేహంయథాసూత్రమ్ .

వ్యా — స్వసూత్రోక్తప్రకారేణైవాన్యే సర్వంకురుమితివ్యర్థః .

మూ — అప్తకాసుచవృద్ధాచేతి నియమాదిదం సర్వేహంసమానమ్ .

వ్యా — అత్రకాతాతపశ్చ । శ్లో । నాస్తీముఖేఽప్తకాశ్రాద్ధే గయా
యాం ద మృతేఽహని । పితామహృదిభిసాన్ధం మాతుశ్చాగ్రాధంసమాచ
రేత్ ॥ * ॥ జాతుకరణ్ణి ॥ శ్లో । క్షయాహం వర్తయిత్వైకం స్త్రీణాం
నాస్తీపృథక్క్రియా ॥ * ॥ ఇతి । వృద్ధకాతాతపశ్చ । శ్లో । మాసికేచా
భిక్తేశ్రాద్ధే మాతుఃకుర్యాత్పుత్రగ్నిధిమ్ ॥ * ॥ ఏవం పితామహృదిభి రెవ
మాతుఃపార్వణ విధానాత్పితృవరణే అప్తకాసుచేతి మనుశాస్త్రానికాతా
తత మాతుఃక్ష్మాది కథనవిరోధాద్వర్తవ్యమితివరణే తాత్పర్యవ్యభిచారి

స్తవ్యవిరోధాచ్చ పితామహ్యదిభిరేవ మాతుఃప్రత్యాబ్ధికం కర్తవ్యం నపి
త్యవరణమ్ । స్వసూత్రై విశేషవిధిరప్రిచేత్సవవ కర్తవ్యతథా నిశ్చయః .

అత్రవిభక్తినియమమాహ —

మూ — “ ॥ శ్లో ॥ సహస్రల్పసనయోష్ఠ్ఠీద్వితీయాఽఽవాహనేమ
తా । అన్నదానేచతుర్థాప్యాచ్చేషాస్సముద్భయఃప్రృతాః ॥ ” ఇ
తి వారదః .

వ్యా — నిగదవ్యాఖ్యానమేతత్ .

త్రయోదశఃఖండాః .

అశప్రత్యాబ్ధికాదౌ ప్రాధంపహితమ్, శత్రవశ్యకర్తవ్యాన్తపరా
ణి వచనాన్యదాహరితి —

మూ — అత్రశ్రాద్ధనైయమికాశ్లోకానుదాహరిష్యామః .

ప్రాధశబ్దనిర్వచనమాహ —

మూ — ॥ శ్లో ॥ ప్రేతం పిశ్యూనానమద్విశ్య భౌజ్యంయత్ప్రియమా
త్మనః । శ్రద్ధయాదీయతేయత్తు తచ్చాచ్రీదం పరికీర్తితమ్ ॥ * ॥ .

వ్యా — యత్ప్రియం పిశ్యూణాం స్వస్యవా .

శాస్త్రావిరుద్ధమేతదుదాహరితి —

మూ — కదభీజాతిభేద కారవల్లీత్రయపనసోర్వారుక నిష్పావ పటోల
ముగ్ధామ్రక నాభికేర ఫలాని శిశ్రు కాళశక మహాశక యుద్రకస్త
మహాకద్దాని వన్యానిచశంసంతి .

వ్యా — చన్ద్రికాయామ్ ॥ శ్లో ॥ ఉర్వారుః కారవల్లీచ పటోలీ కాళ
పత్రికా । కదభీకన్దభీదైవశ్రాద్ధహృత్యస్తతోభనాః ॥ * ॥ నిగమే ॥ శ్లో ॥
గవాం క్షీరం ఘృతంశాకం ఘోద్రమిత్తు రసోగుడమ్ । కదభీకంటకీఫలంథా
త్రీపింఛాలచూతికా ॥ వారణ్డ్రోణపుష్పీచ తణ్డులీచక్రవర్తికా । వాలుకా
చర్మవలయం కోశాతకీఫలంశిశుః ॥ శ్రాద్ధేహ్యేతానిదేయాని తథాపితృరు
చీనివ । నాగరంవైనదాదేయం దీర్ఘమూలకమేవచ ॥ ఘృతేనభోజయేద్వి
పాగ్నిఘృతంభూమాసమున్నృజేత్ । శరీరారాక్షీరనంయుక్తాః పృథుకా
నిశ్యమృతయాః । సర్పిస్సాస్త్రితాఃసర్వాః పాకేసంస్కృత్యయోజయేత్ ।

మన్యన్నానిచ సర్వాణి వన్యమూలఫలానిచ || త్రాడ్డేహ్యేతాని యోద
ద్యాత్వితరఃప్రీణయన్తితమ్ || * || విజ్ఞానేశ్వరే || శ్లో || అన్నమిష్టంహవి
వ్యంచ దద్యాదక్రోధనోత్సరః || వా || అన్నమ్ - భక్త్యభోజ్య రేహ్య
చోవ్య పేయాశ్చ కం పఞ్చవిధమ్ , ఇప్తమ్ - యత్ బ్రాహ్మణాయ ప్రేతా
యకర్త్రే వారోచతే , హవిష్యమ్ - శ్రాద్ధయోగ్యం ప్రీహి శాలి యవిగో
ధూను మున్త మాష మున్యన్న కాశశాక మహాశాక శుశ్మీ నరీచి హి ధృక్ రూప
గగుళ పైథవ సాగర పనస నాళికేర బదర గవ్యపయోదధి ఘృతపాయస మ
ధుప్రళలిత స్పృశ్య స్త్రాసిద్ధం వేదితవ్యమ్ || * || ఇతి | విష్ణుపురాణే || శ్లో ||
ప్రశాంతకాసనీవా రాశ్శ్యానూకా వివిధాఃస్మృతాః | వన్యోషధిప్రధానా
శ్చ త్రాడ్ధాన్దాఃపురుషపూభ || యవాఃప్రియజ్వోముగ్ధా గోధూనాప్రీ
హయస్తిలాః | నిషావాఃకోవిదాగాశ్చ సర్వపాశ్చాత్ర శోభనాః || * ||
ఉశనా || శ్లో || ప్రియజ్వఃకోవిదారాని ష్పవాశ్శ్రాద్ధసమృతాః | సకిం
టకంచ వార్తాకం పితృభ్యోదత్తమక్షయమ్ || * || వాయుః || శ్లో || జీర
కం మరిచంశ్రాద్ధే పటోలంబృహతీశిశుమ్ | కశేరుంకోవిదారంచ పనసో
ర్వారుదాడిమమ్ || కూశ్శృణ్ధంరక్తవాళంచ వ్రదేయశ్రాద్ధకర్మణి || * ||

వర్జ్యమాహ —

మూ — తక్రం మధిగంకూశ్చాన్ధమాథకీబృహతీద్వయముపాగతీ గాజ
మాష శ్చణకం కుఘృశం సూరణం తత్రాన్దమిత్యాదీని శ్రాద్ధఘ్నా
ని విశేషేణవర్జయేత్ .

వ్యా — చన్ద్రికాయామ్ || శ్లో || ఉదశ్శివదపికూశ్చాన్ధమాథక్యోరా
జసర్వపాః | చణకారాజమాషశ్చ ఘ్నన్తిశ్రాద్ధం నపంశయః || * || విష్ణుః
|| వా || భూతృణానిశిగ్రుగౌరసమాప రక్తశాకకూశ్చాన్ధా లాబువార్తాక
బృహతీఫలనాలుకా తణ్డులీయక కుసుమ్భమాహిషక్షీరాదీనిశ్రాద్ధేవజ్ఞా
యేత్ || * || ఇతి | దేవలః || శ్లో || కుమ్భితకంచ పిణ్యాకం శ్వేతవృన్తా
కమూలకే | కోశాతకీచిచ్ఛుఫలం మద్యహంసమయానితు || వంశాదుగర
మలాబుండ తాలహివ్రాలకేఫలె | బేషరం లవణం శ్రాద్ధే కూశ్శృణ్ధం బృ
హతీఫలమ్ || శ్లేష్మితకంచ శిగ్రుంచ ప్రత్యక్షులవణంత్యజేత్ | తామ్రపా
స్థితంగవ్యం క్షీరంచ లవణాన్విగమ్ || ఘృతంలవణసంయుక్తం పర్వదా

పరివర్జయేత్ । పాయసేలవస్తేర్యోగే నదోపస్తమ్యుతం పచేత్ ॥ * ॥ వి
జ్ఞానేశ్వరే ॥ వా ॥ హవిష్యమిత్యనేనేవాయోగ్యావాంస్తుత్యంతరప్రతిపి
ద్ధానాంకొద్రవమసూర చణక కుఘస్థపులాక నిష్పావ రాజమాష శ్వేతకూష్మా
ణ్డనారాకబృహతీద్వయోపాతకీ వంశాదుగర పిప్పలీ త్వచాశణక పుష్పాప
రలవణనాహిషాజాపికక్షీర దధిఘృత పాయసాదీనాం నివృత్తిః ॥ * ॥ ఉ
శనా ॥ శ్లో ॥ వర్జయేద్భృంజనం శ్రాద్ధేకింజికాంపిష్టమూలకమ్ ॥ కరజ్జం
యేపిచా న్యేతైరినగధోతగటాస్తథా । సమూహభాణ్డనాదాయహస్తేనైకే
నదియతే । తద్ద్రవ్యం పితృపాత్రేషు తులితం క్రిమిరాశిభిః ॥ * ॥ అత్ర
పిఠప్రతిపేధాభ్యాం పిశ్చిల్వావృత్తిస్థరక్తినిష్పావకౌవిదారఘృత కొశాత
కిర్యుద్రాన్య బృహతీఫలాది పిష్టయోని పిథశ్శావాస్త్రప్రవ్యమ్ । క్షీరంచ
లవణాన్వితమిత కేవలక్షీరపిషయం పాయసేతునదోపః, “ ॥ శ్లో ॥ పాయ
సం పాచయేదన్నం లవణంత్రయోజయేత్ ” ఇతిపార్శ్వవచనాత్ .

మూ — అగోధూనిమహాషనుముగ్ధమతైలపక్వమతలమమధ్వగవ్యను
శ్రద్ధం శ్రాద్ధం నకుర్యాత్ .

వ్యా — పృథీసద్ధిహే ॥ శ్లో ॥ తైలపక్వే నరహితం ముగ్ధమాష
మధూజ్ఞితమ్ । అగోధూనంచయచ్చాద్ధమాయుఃక్షయికిరంభవేత్ ॥ .

మూ — వారాకం శీఘ్రమాలాబుంకౌవిదారం శ్వేతవృన్దాకింరక్త
శాకిం శ్లేష్మాతకముత్పిలత్రయం బిసకిం మధూకిం శాళిజమిత్యే
తానివర్జయేత్ , నాహిషనజాపికం పయస్తద్వికారాశ్చ శూద్ర
ద్రవ్యాణి ప్రతిలోమానీతానిచ కోద్రవోద్దాలకాది కుధావ్యాని
చవర్జయేత్

వ్యా — ॥ శ్లో ॥ అదుగరాణ్యపవిత్రాణి వస్తూని కమలాసన । శృక్లా
టాలశునంశిగుం నాళికాసునిషణ్ణకమ్ ॥ శోభాజ్జనం రక్తిపుష్పం మధూ
కం బిసకం త్యజేత్ । నీచైర్ద్రాంతథాస్పృష్టావతితైఃప్రతిలోపదైః ॥
ఆశౌచపద్ధిరపత్రేశ్శూద్రాన్నంచైవవర్జయేత్ । శూద్రైఃపృష్టంచ దృష్టం
చ తత్సక్వంతన్నిమన్త్రితమ్ ॥ తద్దత్తంచ తమద్దిప్తం శూద్రాన్నం పద్విధం
స్పృశమ్ ॥ ఆమంశూద్రస్యశూద్రాన్నం పక్వముద్భిష్టభోజనమ్ । తస్మా
దామంచపక్వంచ దూరతఃపరివర్జయేత్ ॥ * ॥ అన్యేహంసంవాదవివవా
నిప్రాగేవదశికాని .

మూ — పితృమేధానర్హకృష్టింపరిహరేత్ || శ్లో || ఉదక్యాసూ
తికాశౌచమృతాహారైశ్చవీక్షితే | శ్రాద్ధేసురానపితరో భుజ్యతే
పురుషభ || ఆకామాహిషికందృష్ట్వా మధ్యేతువృథాపతిమ్, అ
దైవాధుషికందృష్ట్వానిరాశాఃపితరోగతాః || * ||.

వ్యా — చన్ది ౧ కాయామ్ || శ్లో || చికిత్సకాదేవలకామాంసపీక్రయ
ణస్తథా | పివణేనవజీవంతోవద్దావ్యసుర్వ్యవ్యవయోః || * ||.

ఇతఃపరం యద్యత్సుక్రమస్తి తస్మైర్వం సంవాదవచనేకేవ స్పష్టో
క్తిమ్, సూత్రార్థస్తు సహజాదితపాక్షివచనైరేవ సుస్పష్టః, అతోనాన్య
వ్యాఖ్యాపేతూ —

మూ — “ శ్రాద్ధసముదశ్శిష్టాస్తదభావేవరంక్రియాలోపస్సముదేశ
సోదర్యోపి భోజయితవ్యః ” ఇత్యపస్తమ్భః | “ వేదవిదమన్యశీ
లాభోజయేత్ ” ఇతిశంభుః | “ యోనిగోత్రమన్త్రసమృద్ధాన
పి కామంశ్రుతవృత్తసంపన్నాభోజయేదిత శ్రుతవృత్తయోన్మి
స్పథానిచీయతే ” ఇతిబోధాయనోఽపి | “ || శ్లో || పాననంభోజ
యేచ్ఛాద్ధైబ్రహ్మణంవేదపారగమ్ | శ్రుతశీలోపసంపన్నమవ
లక్షణవర్జితమ్ || ” ఇతిపస్తమ్భః | “ || శ్లో || బ్రహ్మణంపరిత్యేతై
వేకర్మణిభర్తృవితే | పిత్ర్యైకర్మణితుప్రాప్తైపరిత్యేతస్రయశ్చుతః || ”
ఇతీనంవర్తోఽపి | “ || శ్లో || అత్రోక్రియింపితాయస్యపుక్రస్సాస్య
ద్వేదపారగః | అత్రోక్రియోవాపుక్రస్సాస్యస్మితాస్యద్వేదపార
గః || జ్యాయాంసమనయోర్విధియస్యస్యాచ్ఛోక్తియింపితా || ”
ఇతినునుః | “ || శ్లో || ఆత్మానంవానియుజ్జ్వేతపుత్రంవాపిగుణాన్విత
మ్ | సోదర్యమపివాశ్రాద్ధేభూజయితద్విజోర్తిమః || ” ఇతిప
రాశరః | తస్మాచ్ఛోక్తియ్యాసాధువృత్తానేవానగ్ధాపేక్షాభా
జయేత్ | బ్రహ్మచారియతిశ్చశ్రాద్ధేప్రశస్తే.

వ్యా — అత్రబోధాయనః || వా || యత్యగృహస్థా సాధూఃపరి
ణతవయసోఽస్తేవాసినః || * || శ్రీపిష్ఠపురాణే || శ్లో || సోమాధారఃపితృ
గనో యోగాధారస్తుచన్ద్రమాః | తస్మాద్యోగినియోగస్తు శ్రాద్ధేభూ
పాలకస్యతే | సహస్రాదపివిప్రాణాం యోగీచేతుర్వతఃస్థితః | సర్వా

భోక్తృంస్తారయతి యోగీశేతురతఃస్థితిః ॥ * ॥ ఇతి । చన్ద్రికాయా
 మ్ ॥ శ్లో ॥ యోవాయతీననాదృత్యభోజయేదితరాంశుభీక । విజనేతు
 వసిన్ద్రిమేహవ్యంకవ్యంచరాక్షసమ్ ॥ * ॥ యతయః - త్రిదజ్జీనః,
 “ ॥ శ్లో ॥ శిఖభ్యోధాతురతైభ్యస్త్రీదజ్జభ్యోపపాదయేత్ । తాన
 నాదృత్యయద్దత్తంకవ్యమన్యేభ్యఆసురిమ్ ॥ అలాభేధ్యానికూణాం
 భోజయద్భ్రుచ్చాచారిణమ్ । రిదలాభేసుసద్వృత్తాగృహస్థానపిభోజ
 యేత్ ॥ ఋత్విక్కుత్రాదయోహ్యేతే సంస్కృతాబ్రాహ్మణాస్తథా ।
 వైశ్యదేవేనియోక్తవ్యాయద్యేతేసుణవత్తరాః ॥ ” ఇత్యాది నారదబ్రహ్మ
 ణ్ణపురాణాదివచనముదాహృతమ్ । హరివంశే ॥ శ్లో ॥ శాస్త్రేభ్యస్త్ర
 భ్రుచ్చాచారిత్రిదగ్ధీయతేవచ ॥ * ॥ ఇతి । అహోనిర్విశజగంపిత్రాదిస్థా
 నేషు యుగవ్రతానియోక్తవ్యా । యజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో ॥ కర్మనిష్ఠాస్తపో
 నిష్ఠాపజాచ్చగ్నిబ్రహ్మచారిణః । పితృనాన్యపరాశ్చైవ బ్రాహ్మణాశ్చా
 ద్దశమదే ॥ * ॥ స్మృతీరశ్చే ॥ * ॥ ఉగ్రేణతపసాయుక్తిశ్చిత్తవాదిబ
 హుశ్రుతః । అనాశ్రమీతపస్తేపేతతస్సర్వం స్యాన్నిరర్థమ్ ॥ దానేచత్రా
 ధికాలేచ వివర్జ్యశీలవానపి । అనాశ్రమీద్విజోయస్సస్య దాశ్రమీవానిర
 థాకః । అత్యాశ్రమీచయోపిప్రస్త్రీయస్తైపక్షిరదూషకాః ॥ * ॥ యా
 జ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో ॥ రోగీహీనాతిరిక్త్యాఃకాణఃపానర్భవస్తథా । అవక్ష్ణీకు
 ణ్ణగోధౌకునభిశ్యావదస్తకః ॥ భృతకాధ్యాపకన్యజకన్యామాప్యభిశస్త
 కః । మిత్రమ్రుక్విశునసోనువిక్రయీవేదనిస్తకః ॥ మాతాపితృగురుత్యాగీ
 కుణ్డాశీవృషథాత్మజః । పరపూర్వాపతిస్తైనకర్మచక్షుశ్చనిన్దితాః ॥ * ॥
 ఇతి । పతేహంపరిగణనం శ్రోత్రియాద్యభావేరోప్రభృతభ్యాః ౭ న్యేహం
 గ్రహణార్థమితివ్యాఖ్యాతమ్ ।

మూ — నవిస్తరంకుర్యాత్ ॥ శ్లో ॥ దౌష్పదైవేపితృకార్యేత్రినేతైక
 ముభయత్రవా । భాజయేతుసమృద్ధోపి నత్రసజ్యేతవిస్తరే ॥ * ॥
 విస్తరేదోషఃస్మర్యతే ॥ శ్లో ॥ సత్క్రియాదేశకాలౌచత్రవ్యం
 బ్రాహ్మణసమృదమ్ । పజ్జైతానివిస్తరోహన్తి తస్మాన్నేహేతవి
 స్తరే ॥ * ॥ నదైవహీనంకుర్యాత్ ॥ శ్లో ॥ పిశాచారాక్షసాయ
 త్తాభూతానానావిధాస్తథా । విప్రలుంపన్తిసహసాశాస్త్రధమార

క్షవర్జితమ్ || తత్పాలనాయవిహితావిశ్వేదేవాస్వయమ్మువా || * || .

వ్యా — శ్చుత్వర్థసారే || శ్లో || ఏకోద్దిష్టయత్రయత్ర సపిండీకరణా
త్పరమ్ । దేవయక్తంతు తతాకర్యం దేవహీనం నతద్భవేత్ || సపిండీకర
ణాదూర్ధ్వం దేవహీనంకరోతయః । నూతాపితృగురుష్సుసాస్య దాన్విభూ
తీచ జాయతే || * || .

మూ — పాత్రాలాభేదేవార్థం విష్ణవేనివేదయేత్ || శ్లో || యద్యే
కంబోజయచ్చాగ్నిధైదైవంత్రకథంభవేత్ । అన్నంపాత్రేసముద్భ
వ్య సర్వస్యప్రకృతస్యచ || దేవతాయతనేకృత్వా తతిశ్చాగ్నిం
ప్రకల్పయేత్ । పాగ్నిసేవగ్నోతదన్నంతు దద్యాద్వాబ్రహ్మచారి
ణే || * || తమేకమధిగ్మయ పిత్రాదయోభుక్తవే || శ్లో || ఏకశ్చే
ద్వాగ్నిష్టానోల్బిశ్చాగ్నింభవ ప్రకృతంభవేత్ । పిశరశ్చగ్రయః
పాగ్నిక్తాకథంతృప్యన్తి తేత్రయః || ఉరస్యశ్చన్దిపితరో వామభా
గేపితామహః । ప్రపితామహోదక్షిణగిష్టస్థతస్త్వసుయాయినః || * ||
శాగ్నిధాహేవావిప్రాన్నినువ్రీయేత్ || శ్లో || పూర్వేచ్ఛ్యక్వా
పరేచ్ఛ్యక్వా లౌడ్ధకర్తృణువస్థితే । నినువ్రీయీ తత్త్రివర్గా
సమ్యగ్విప్రాన్యభోదితా || * || శ్వసేపూర్వేచ్ఛ్యక్వా రాత్రా
నాశ్నీయాత్ || శ్లో || నిరామిషం సకృచ్ఛక్త్వా భుక్తిసర్వజనే
గృహే । శ్వసేక్తాస్త్రీణి నిశ్చిత్యపదావిప్రాన్నినువ్రీయేత్ || * ||
తథానస్త్రియముపేయాత్ || శ్లో || పూర్వేచ్ఛ్యక్వాపరేచ్ఛ్యక్వా
వర్జయేత్ స్త్రీనిపేషణమ్ । వ్యవాయీరెతసోఽతేహజ్జయిత్యా
త్మనఃపిర్వో || * || నపురాణభాణ్డేషుపచేత్ || శ్లో || పురాణ
భాణ్డపక్వం యథాస్తి శ్రాద్ధకర్తృణి । భుజ్జతే వైషిపితరో నదేవా
శ్చాసురంభవేత్ || * || నానువ్రీయోర్ధ్వపుణ్డ్రీసాస్యేత్ || శ్లో ||
కిర్తాభోక్తాచసర్వత్ర వైకేషస్త్రీభవేద్విజః । తస్మాదప్రాస్త్రీదినా
శాగ్నిధే సోవ్రీయస్సదాభవేత్ || శ్లో || పూర్వేచ్ఛ్యక్వాతస్త్రినద్యా
దావిమలేజలే । కృత్వాశాగ్నిధేమృదాశుభాగ్నియాధ్వపుణ్డ్రాగ్ని
ణిధారయేత్ || యాగోదానం జపోఽపూమో స్యాద్వాయాపితృ
తర్పణమ్ । భస్మీభవతీతత్సర్వమూర్ధ్వపుణ్డ్రం విసాకృతమ్ || * ||
ఇతిశ్చుత్వర్థసారస్మృతీచన్ద్రికయోః .

వ్యా — అత్ర శ్రీఃస్థుపుగాణే ॥ శ్లో ॥ జపహూమార్చనాద్యాసు
క్రియాస్వచమనేతథా । వైశ్యవస్తుప్రవర్తత ద్విజౌవాచనిశేజపే ॥ * ॥
స్మృత్యంతరేచ ॥ శ్లో ॥ ఖడ్గవస్త్రావ్యుద్యోగవస్త్రాధాలమిన్ద్రధా । ఉ
త్తరీయవ్యతీతస్య సమస్తాని వృథాః క్రియాః ॥ * ॥ “ ॥ శ్లో ॥ శ్రావ్య
ర్మక్రియాస్సర్వాపహ్యధ్వపుణ్డ్రీమకర్షణః । జాయంతే ఫలాబ్రహ్మ
ఖాదితాశ్చ భవంతి తాః ॥ సభ్యాకాలే జపహూమే స్వాధ్యాయే పితృ
తర్పణే । శ్రాద్ధకాలేపశేషేణ కర్తాభోక్తాచనత్యజేత్ ॥ ”.

నను “ ॥ శ్లో ॥ కాంస్యపాత్రై హవిర్మహ్వా కణ్డేదృష్ట్యాచమా
లికామ్ । లలాటేతిలకందృష్ట్యా నిరాశాపితరోగతాః ॥ ” ఇతిసన్న్యాసా
చనస్య కాగరిగ్యప్రామా —

మూ — లలాటేతిలకంస్య ద్విజై వచనం వైశ్యపిషయమ్ “ వైశ్యస్య
వస్తులాకారమ్ ” ఇతితిష్ఠ్యైవ తిలకవిధానాత్ .

వ్యా — అగ్నేయపురాణాదౌ ॥ శ్లో ॥ బ్రహ్మణస్సోధ్వపుణ్డ్రీంస్వా
క్షిత్రియస్సోధ్వచక్రిమ్ । వైశ్యస్యవస్తులాకారంశూత్రవ్యైవత్రిపుణ్డ్రీ
కిమ్ ॥ బాలేస్తువస్త్రిక్రియాణాం వైశ్యోవాంవస్తులాకృతీ । త్రిపుణ్డ్రీంశూ
త్రజానీవాం పిథలేషసనాతినః ॥ ఉద్ధ్వం నయతీయత్పుణ్డ్రీం ప్రాణీనః
పాపకారిణః । తస్యాభ్యాపహ్యధ్వపుణ్డ్రీతితస్మాత్తం ధారయేద్విజః ॥ * ॥
“ త్రిపుణ్డ్రీంశూత్రకల్పానాం శూత్రాణాంచ విధీయతే । ” ఇతి బ్రహ్మ
ణ్డ్రాదివచనంచేమాభావ్యమ్ । పుణ్డ్రీతి, ఉద్ధ్వం నయతీత్యక్షణః । అతో
వైశ్యోపి తిలకంవిహాయ తిర్యగ్పుణ్డ్రీమూర్ధ్వపుణ్డ్రీంవాధారయేత్, లలా
టే తిలకందృష్ట్యైవచనాత్ .

ప్రాచీనసన్న్యాసాచనముదాహరణి —

మూ — సోపిత్రాధ్దే తిర్యగ్వాహ్యధ్వపుణ్డ్రీంవాధారయేత్ “ ॥ శ్లో ॥
వర్జయేత్తిలకంఫాలే త్రాధకర్తుణీసర్వదా । తిర్యగ్వాహ్యధ్వపు
ణ్డ్రీంవాధారయేచ్ఛాన్ధికిర్తుణి ॥ ” ఇతిసన్న్యాసే .

వ్యా — వైశ్యఇతి లభ్యతే, “ వర్జయేత్తిలకమ్ ” ఇతిప్రకృతత్వాత్ ।
ఏవంశ్రాద్ధేమూర్ధ్వపుణ్డ్రీవిధానాత్తిలకశబ్దసోధ్వపుణ్డ్రీత్యాలాపోవిప్ర
లాపఇత్యుక్తమ్ .

మూ — నాన్యదిష్టుఖింపాదౌప్రత్యాశయేత్ || స్తో || అప్రవాహేనా
దకిస్నానంవిప్రపాదావనేజనమ్ | గాయత్రీజపమర్ష్యంచ అదిత్యా
భిముఖశ్చరేత్ || నగృహోన్తంపాదౌప్రత్యాశయేత్ || స్తో || నాన్తః
ప్రత్యాశయేత్వాపాదౌవేపిత్రైచకర్తృణి | నోత్తరేవక్షిణేవైవ పశ్చి
మేనగృహోన్తరే || * || సాపిత్ర్యామాధ్యం కుణ్డేషునాష్ట్యైప్రత్యా
శయేత్ || స్తో || సపిణ్డీరణామాధ్యం కుణ్డేప్రత్యాశనంయది | కు
లక్షయకరంచైవ సరకేపాతయేష్ట్యైవమ్ || * ||

వ్యా — ఇదంవిష్ణుయానాశవచనమ్ | శతైవ || స్తో || సపిణ్డీరణా
దర్వాకుంజామేవపిశీయతే | సపిణ్డీరణామాధ్యం కుణ్డలంతుపిశీయతే | ప
కోద్దిప్తసపిణ్డ్యాభ్యామన్యశ్చార్ధేషు మోహితః | పాదప్రత్యాశనంకుణ్డేకుల
క్షయకరంభవేత్ |

మూ — మణ్డలేష్వేవపాదౌప్రత్యాశయేత్ || స్తో || ప్రాజాణేనాణ్డ
లంకుర్యాదైవానాం చతురక్రమ్ | విశిష్టినాత్రాపిత్ర్యంవక్షిణేవస్తు
శంభవేత్ || స్మృతీయైక్తం గోమయేర పాదశౌచంశీల్యతే | ఆజ్యం
గోమయసంయుక్తం పాదయోగైశ్చయేవ్యది | పితరస్తస్యకీలావృతమ
న్మతే నాభిమేదితాః || * || నపపిత్రపాణిప్రత్యాశయేత్ || స్తో || స
ర్వవాదర్భపాణిసాన్విజైవేపిత్రైచకర్తృణి | పాదశౌచం గన్ధలేపం న
కుర్యాత్తర్భపాణినా || సపిత్రైణహస్తైవ విప్రపాదావనేజనాత్ | య
థావజ్రహతోవృశ్రస్తజైవ పితృదేవతాః || * || కర్తుమార్వమాచా
మేత్ || స్తో || కర్తురాచమనాతూర్వం భోక్తృగాచననంయది | శు
నోమూత్ర సమంతోయమిత్యేవం మనురబ్రవీత్ || * || మణ్డలూదగైశ్చేఆ
చామేత్ || స్తో || మణ్డలస్యోత్తరేభాగే విప్రస్యాచమనం భవేత్ | అ
స్మృతంసాధ్యధితత్త్వైయమన్యత్ర రుధిరంభవేత్ || * ||

వ్యా — అన్యత్ర - మణ్డలాశ్చార్ధక్షిణాప్రత్యక్షేష్విత్యర్థః |

మూ — నన్రుద్యైన్నశ్చరేత్ || స్తో || త్రీణిత్రాధ్యైప్రధానానిదౌహి
త్రఃకుతపస్తిలాః | త్రీణిచాత్రప్రశంసన్తిశౌచమక్రోధమత్సరామ్ || * ||

నను “ || స్తో || సభోక్తవ్యం సభాక్తవ్యం సమాప్రైహరివాసరే |

భుక్ష్విభుక్ష్వైతియోబూరియాస్తమాహుర్బుద్ధ్యాఘాతుకమ్ || ” “ నాశీష

యాత్తప్రయత్నతః " ఇత్యేకాదశ్యానున్నంవిధమ్, ప్రత్యాభిక్త్యా
ద్ధంచవిహితమ్, కథంత్రకర్తవ్యమిత్యత్రాహ —

మూ — నైకాదశీంత్యజేత్ || స్లో || ఉపవాసోయదానిత్యశ్రాద్ధంచ
ప్రకృతంభవేత్ | ఉపవాసంతదాకుర్యాదాఘ్రియపితృసేవితమ్ .

వ్యా — ఇదంచచనం విజ్ఞానేశ్వరేలిఖితమ్ | క్వచిత్పురాణేతు ద్వా
దశ్యామేవకార్యం నైకాదశ్యామిత్యుక్తం తదనాదరణీయమ్, పురాణా
త్స్మృతేర్బలీయస్తాత్ | యద్వా, ప్రమాదాచ్చాగ్రిధృష్టుయదేకా
దశ్యాంవిహితం తత్ప్రత్యాభిక్త్యాశ్రాద్ధం ద్వాదశ్యామేవకార్యమిత్యర్థ
పరమ్, అన్యథాదోషపక్షైః .

మూ — ఋతుకాలేపి శ్రాద్ధంకుర్యాత్ || స్లో || ఏకాదశీవ్రతంచై
వ పితృస్సంవత్సరందినమ్ | ఋతుకాలశ్చైతత్త్రాపి శ్రాద్ధకర్తవి
ధీయతే || * || సమృతాహమతిక్రమేత్ || స్లో || జ్ఞానినోజ్ఞాని
సోవాపి మూర్ఖగపజ్ఞితపనవా | మృతాహంసమతిక్రమ్య చట్టాలగ
కోటిజన్మసు || * || బుద్ధిపూర్వాతిక్రమేనహోదోషః || స్లో || పి
తృర్మృతాతిథింజ్ఞాత్వా యోనకుర్వీత్యైతత్కమ్ | పాపమక్షయ
మాప్నోతి పితృహోదోషజాయతే || * || .

వ్యా — ఏవంచద్వయోరతిక్రమేప్రత్యవాయ సామ్యప్రకారేపి విధి
బలాదేకాదశ్యాం శ్రాద్ధమవశ్యం కర్తవ్యమేవేతిసిద్ధమ్ | కించ " || స్లో ||
ఏకభుక్తేననక్తేన క్షీణవృద్ధాతురఃక్షిపేత్ | " ఇతిఏకభుక్త్యభ్యనుజ్ఞాతవృ
ద్ధవరణేన కశ్చిద్దోషః .

మూ — ప్రారభేసాకాదానిమన్త్రితానాంకర్తుశ్చనాశౌచమ్ || స్లో ||
నిమన్త్రితేషు విప్రేషు ప్రారభేశ్రాద్ధకర్తృణి | దేహేపితృషు
తిష్ఠతునాశౌచంమృతసూతకే || పరైరన్నంప్రదాతవ్యం దాతృణా
భోక్తృణాంశచనస్పృశేత్ || * || .

వ్యా — మృతసూతకత్తత్యేకవద్భావః, మరణజననాశౌచయోరిత్య
ర్థః | పరైః - ఆశౌచరహితైః, నస్పృశేదాశౌచినత్తతిశేషః | స్మృత్యర్థసా
రే || స్లో || అరమృతవరణంయజ్ఞై సర్వలోప్రతసత్రయోః | నాగ్నీమ
ఖంవివాహాదా శ్రాద్ధపాకపరిక్రియా || * || విజ్ఞానేశ్వరేచ || స్లో || వి

వాహుభాగవయజ్ఞాది వ్యవహారమృతసూతకే । శేషమన్నం పరైదెఱ
యం దాత్మాభాక్త్యాంశ్చ నసమిశేత్ ॥ * ॥ యత్తుశ్రీధరీయే ॥ శ్లో ॥
మాసికాన్యాబ్జికం పిత్రోరశుద్ధోప్యారసస్సునిః । కుర్యాదేవతిథిప్రాప్తమి
తిశాతాతపోబ్రవీత్ ॥ వర్షశ్రాద్ధేతు సమ్ప్రాప్తే పిత్రోరాశౌచసమ్మ
వే । తదానీమశుచిర్నస్యాతుర్వ్యాచార్చిధ్ధం విచక్షణః ॥ * ॥ ఇత్యాది
కంతత్ ప్రారబ్ధశ్రాద్ధవిషయం మన్తవ్యమ్, అతిక్రాంతాశౌచవిషయంవా,
“ ॥ శ్లో ॥ అతిక్రాంతైవశాహేతు పశ్యాన్జ్ఞానాతచ్ఛ్రేష్ఠీ । త్రిరాత్రం
సూతకంతస్య నతస్త్రివ్యస్య కర్షిచిత్ ॥ ” ఇతివిజ్ఞానేశ్వరే, అతోత్త్రస్య
స్యాతికాన్తాశౌచాభావాచార్చిధ్ధం కార్యమ్, యన్వాసమ్మర్యాశౌచ
విషయంవాతత్ । తథావిజ్ఞానేశ్వరే ॥ శ్లో ॥ ఆశౌచంయస్యసమ్మర్యా
దాపతేన్ద్రహమేధినిః । క్రియాస్తస్య నలుప్యదైగృహ్యణాంచ నతచ్ఛ
వేత్ ॥ * ॥ గృహ్యం - స్త్రీపుత్రాదయః, తేహంశ్చత్రవ్యాణాంతత్సా
ధ్యక్రియాణాంచాశౌచాభావాచార్చిధ్ధం కార్యమిత్యర్థః ।

మూ — స్వయమకృత్వాశ్రాద్ధం పరమహాలయేవాశ్నీయాత్ ॥ శ్లో ॥
అకృత్వాన్యత్రవాశ్నీయాచార్చిధ్ధంచాపరపక్షిక్మ । పశ్యాన్జ్ఞానా
తేపశ్రాద్ధేన్ద్రహతచార్చిధ్ధం నిష్ఫలంభవేత్ ॥ * ॥ పిత్రోరశు
త్వాబ్జికమవిభక్తధనోపిభిన్నదేశస్థః పుత్రమగ్ర్యాత్ ॥ శ్లో ॥ భ
న్నస్థానగతైఃపుత్రైరిరవిభక్తధనైరపి । ప్రత్యాబ్జికంపుత్రమగ్ర్యా
దన్యశ్రాద్ధాని సమ్మవే ॥ * ॥

వ్యా — అన్యశ్రాద్ధాని - షోడశవ్యతిరక్తశ్రాద్ధానీత్యర్థః, సాపిష్ఠ్యా
దూర్ధ్వమపి మాసికానాం సాపిష్ఠ్యకర్తృవ కర్తవ్యత్వనియమాత్ । తథా
విజ్ఞానేశ్వరే ॥ శ్లో ॥ నవశ్రాద్ధంసపిష్ఠత్వం శ్రాద్ధాన్యపిచషోడశ । ప
తేనేవతు కార్యాణి సంవిభక్తధనేషుపి ॥ * ॥ ఇతి । అతోనసత్వైఃపుత్రై
స్సోదకుమ్భశ్రాద్ధవత్షోడశశ్రాద్ధాని కార్యాణి ।

ప్రత్యాబ్జికదశాదితు విభక్తైస్సర్వైఃపుత్రైః కార్యమిదమాహ —

మూ — విభక్తస్సర్వంపుత్రమగ్ర్యాత్ ॥ శ్లో ॥ ఏకభాణ్డనపచ శాంపితృ
దేవార్చనాదికమ్ ఏకంభవేద్విభక్తవాంతదేవస్యాన్యహేగృహే ।

వ్యా — దేవలః ॥ శ్లో ॥ విభక్తాభాగితరస్సర్వస్వస్వాద్విరథనాశ
నైః । దర్శాద్వికాదికంపిత్రాశ్శ్రాద్ధం కురుకపృథక్ పృథక్ ॥ * ॥.

మూ — సర్వందేవపూర్వంపుర్యాత్ ॥ శ్లో ॥ ఉదఙ్ముఖస్తు దేవా
నాం పితౄణాందక్షిణాముఖః । ప్రదద్యాత్పూర్వజేసర్వం దేవపూ
ర్వంపిథానతః ॥ * ॥.

వ్యా — ఉదఙ్ముఖో దేవయోగపూర్వం దత్వాపశ్చాద్దక్షిణా ముఖః
పితౄణాం సవ్యజ్ఞానాన్నాదికందద్యాదిత్యభావః । పవంకాణ్డానుసమయని
యనాద్యవ్యవయేన నదద్యాత్ .

మూ — శ్రాద్ధప్రసవం ఖుమావేవనిక్షిపేత్ ॥ శ్లో ॥ వ్యజ్ఞానాపూ
రశా కాన్నం సూపంన భుక్కుశంపయః । వినయసేత్ప్రయితస్సర్వం
ఖుమావేవసమాహితః ॥ * ॥ నిమన్త్రితోనహూమంవర్జయేత్
॥ శ్లో ॥ నిమన్త్రితోజపేద్ధ్యాత్రిం నియుక్తిస్తు నివశ్యజే । పిసృష్టో
వాసుదేవాయ శ్రాద్ధభుక్తోపవిశ్యతః ॥ దశకృత్యఃపితేదా వసానివి
శ్రాశ్శ్రాద్ధభుక్తివజః । తతస్సద్వ్యాముపాసీత హూమంచాపియ
థావిధి ॥ * ॥ .

వ్యా — దోష్ట్రీ - “ ఆబ్రహ్మణాబ్రాహ్మణః ” ఇత్యనువాకః , నివశ్య
జే - “ నమోమన్త్యభాయిత ” ఇత్యనువాకః , “ ॥ శ్లో ॥ సూతకేనుతకే
వైవహ్యశక్తాశ్శ్రాద్ధభోజనే । ప్రవాసాదినిమిత్తేషు హావయేన్నతు హావ
యేత్ ॥ ” ఇతివచనంతుదోష్ట్రీది జపగాయత్ర్యభిమన్త్రిత జలప్రాశ
నాభావ విషయంసంన్దన్యమ్ .

మూ — నిమన్త్రితోనాన్యత్రానక్రమేత్ ॥ శ్లో ॥ వేదితస్తు యథా
న్యాయం హవ్యకవేద్యజ్ఞోత్తమః । కథంచదవ్యపక్రామణాపాపీ
సూకరతాంబ్రజేత్ ॥ * ॥ నిమన్త్రితోనమన్త్రముచ్చారయేత్
॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధేనిమన్త్రితోవిహ్నిమన్త్రముచ్చరతేయది । త్ర
యస్తేనరకంయాన్తి దాతాభోక్తతథాపితా ॥ * ॥ నిమన్త్రితో
నాధీయాత ॥ శ్లో ॥ నిమన్త్రితోభవేద్విప్రనియతాత్మాభవేత్తదా ।
నచభన్దాన్యధీయాతయస్య శ్రాద్ధంచతద్భవేత్ ॥ * ॥ నిమన్త్రితో
నకిశ్చిద్భుక్షయేత్ ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధేనిమన్త్రితోయస్తుప్రతిగృహ్యోత

తిగ్రహమ్ । భక్షయేతి-భిష్పదవ్యవ్యక్తుకృతం తస్యవశ్యతి ॥ * ॥

వ్యా — ప్రతిగ్రహమితి సామాన్యేనోక్తైః కించదపిద్రవ్యం నిమన్త్రి
తేన నప్రతిగ్రహమ్, తథానకిభిష్పదపిభక్షయేత్, సుకృతనాశస్త్యతేః ।
తతశ్చ “ ॥ క్లో ॥ ఇక్షూనపఃఫలం మూలం తామూబలం పయదేవధమ్ ।
భక్షయిత్వాపి కర్తవ్యాస్సానదానాదికాః క్రియాః ॥ ” ఇతివచనం శ్రాద్ధ
వ్యతిరిక్తవిషయమ్ .

మూ — నిమన్త్రితోఽన్యత్ర నాశీయాత్ ॥ క్లో ॥ నిమన్త్రితస్తు
యోఽప్రోభాత్తుమన్యత్రగచ్ఛతి । నరకాణాం శతంగణ్వాచణ్డాలే
ష్వభిజాయతే ॥ * ॥ .

వ్యా — అవఘ్రాణైశనసిద్ధిర్నాస్తీతిభావః । తతశ్చ “ యన్నస్రా
శీయాదహవిసాన్యతివృత్తభవ్యతవృత్తే ” ఇతిశ్రుతేఃప్రత్యవాయోమ
రత్యయసాన్యత్ .

మూ — నిమన్త్రితం నత్యజేత్ ॥ క్లో ॥ నిమన్త్రిణంకారయిత్వా
నివారయిష్యత్తతః । బ్రహ్మహత్యామవాపోతి శూద్రయోనాచ
జాయతే ॥ * ॥ విశిష్టం విప్రమగతం వృతాభ్యసుజ్ఞయా భోజ
యేత్ ॥ క్లో ॥ నిమన్త్రితేషువిప్రేషు యద్యాగచ్ఛేద్విజోత్త
మః । బ్రాహ్మణైరభ్యసుజ్ఞాతః కామంతమపిభోజయేత్ ॥ * ॥ శ్రా
ద్ధీయంప్రతిగృహ్యవ్య శ్రాద్ధేనాద్యాత్ ॥ క్లో ॥ ఆమశ్రాద్ధంగృ
హీత్వాతు యోఽన్యశ్రాద్ధేఽక్రిమోహతిః । పతన్తిపితరస్తస్య
లుప్తపిణ్డోదకక్రియాః ॥ * ॥ .

వ్యా — ఆమశ్రాద్ధమితి “ ॥ క్లో ॥ ప్రేతంపితౄణామమన్దిశ్యభోజ్యం
యత్ప్రియమాత్మనః ॥ ” ఇత్యుక్తశాకమూలఫలాదేరుపలక్షణమ్ । అతః
పితృదైవేనదత్తంయతః-భిష్పద్యంనగ్రహ్యంపుతేనమహాదోషస్త్యతేః .

మూ — రమాభవత్రదణ్డంనకృన్తయేత్ ॥ క్లో ॥ శ్రాద్ధేహనితు స
మాప్రిప్తైరమాభవత్తం నకృన్తయేత్ । కృన్తయేద్వదిమూఢా
త్సానిరాశాఃపితరోగతాః ॥ * ॥ .

వ్యా — నికృన్తపుష్టదణ్డం రమాభవత్రంశ్రాద్ధవర్జ్యమ్, నాన్యత్,
అతోరమాభవత్రనిషేధస్తద్విషయశ్చరిమన్తవ్యమ్ । యత్తుష్కలికద్విగ్రా

యామ్ ॥ శ్లో ॥ నమ్యంత్యాయానిపాత్రాణి భోజనేదేవపితృయోః । పలా
శేభోవిశానమ్యుపర్ణపాత్రాణిభోజనే ॥ * ॥ ఇతితస్మిన్పలాశపత్రప్రాశస్త్య
పరమ్ । ఆత్రవిశేషస్సరణౌ ॥ శ్లో ॥ పలాశపత్రకదళపత్రాణి పుష్క-
రా త్యజేత్ । కర్పూచపుత్రలతాభ్యాని శ్రాద్ధేసర్వత్రయత్నతః ॥ శిష్టాని
తానిసర్వత్రశాస్త్రయోగ్యాని దాపయేత్ । యథాసుపర్ణపాత్రాణి త-
స్మాదేవేనానినామయః ॥ * ॥ .

మూ — శాస్త్రీశ్చ నపరశాస్త్రేషు శ్చైవ ॥ శ్లో ॥ శాస్త్రంకృత్వాప-
రశాస్త్రేయస్తథాభ్యేత లోలుపః । పతన్తిపితస్తస్య లుప్తపిష్టోద-
కక్రియాః ॥ * ॥ .

వా — నిమన్త్రితోఽన్యస్య నాశ్చీయాదిత్యనేదైవ కతార్థత్వేపి
తస్యస్వప్రత్యవాయవరత్వాదస్యతు పిష్టాణామపి దోషప్రదర్శనార్థత్వా-
చ్చ నవిరోధః ।

మూ — దర్శ్యైవాన్నందద్యాత్ ॥ శ్లో ॥ దర్శ్యదేయం శృతా-
న్నంద సమప్రవృత్తానామ । తైలపక్వసుపక్వంచ నతుదర్శ్యకదా-
చన ॥ * ॥ హస్తదత్తంనాద్యాత్ ॥ శ్లో ॥ ఫాణితంమాక్షికంశా-
కం గోరసంలవణంఘృతమ్ । పతానిహస్తదత్తానిభుక్త్వా నాద్యర-
హర్షితమ్ ॥ * ॥ .

వా — హస్తేనహస్తేదత్తంనాద్యమ్ । చన్ద్రికాయామ్ ॥ శ్లో ॥ హ-
స్తేదదాతియస్సేహంలవణవృత్తానాదికమ్ । సదాతానరకంయతిభోక్తా
భుజ్జీతకిల్బిషమ్ ॥ * ॥ స్నేహమ్ - ఘృతతైలాది ।

మూ — నాయసేనదద్యాత్ ॥ శ్లో ॥ ఆయసేనతుపాత్రేణ యదన్న-
ముపనీయతే । శునోమూత్రమసౌ భుక్తే- దాశాచ నరకం ప్ర-
జేతే ॥ * ॥ నైకపాణినాదద్యాత్ ॥ శ్లో ॥ ముక్తంహమ్యభయపాణి-
భ్యాం యదన్నముపనీయతే । రద్ధిప్రలుంపత్యసురాస్సహపావిష్టచే-
తసః ॥ * ॥ నాపసవ్యేనాన్నందద్యాత్ ॥ శ్లో ॥ అపసవ్యేనయస్త-
న్నం బ్రాహ్మణేభ్యఃప్రయచఛతి । విష్ణుమశ్చన్ద్రిపితరోదాతాచ-
నరకంప్రజేత్ ॥ * ॥ శ్రాద్ధేవశ్యమభ్యిజ్ఞమూచరేత్ ॥ శ్లో ॥ అష్ట-
కాయానుభాష్టమ్యమమాయాః శాస్త్రకర్తృణి । పిత్రేషుచవిశా-

రేషు వైలాభ్యక్తో విధీయతే || * || భుక్తిదేశావస్థి లేషు విప్రేషున
పాత్రముద్ధరేత్ || శ్లో || పిష్టాంస్తుగోజవిప్రేభ్యాదద్యాదగ్నోజ
లేపవా | ప్రక్షిపేత్సత్సవిప్రేషు ద్విజోద్విప్తంనమాన్దయేత్ || * ||

వ్యా — ఉత్థితేషుపిద్విజేషు నోద్విప్తమూర్జనంకు గ్యాదుద్విప్తసన్ని
దౌ పిష్టదానవిధానాత్, భుక్తిదేశావస్థి లేషుతికథమ్ ? మేవమ్, తదా నీ
మేవోద్విప్త సన్నిభౌపిష్టదానం కైశ్చిగ్రామ్యే తదభిప్రాయత్వా శ
స్య, అపస్తంబువాంతు “ భుక్తవతోఽనువ్రజ్య ” ఇతివిసర్జనానంతరమే పి
ష్టదానవిధానాత్తావన్నమాన్దయేత్ .

మూ — నదాస్యాదిభిఃపాత్రముద్ధారయేత్ || శ్లో || పాత్రాణిచాల
యేచ్ఛాద్ధై స్వయంశిష్యోఽథవాసుతః | నస్త్రీయోనచబాలా
శ్వనచదాస్యఃకదాచన || * || పాత్రాణిగోపయేత్ || శ్లో || భుక్తిపా
త్రంసముద్భవ్యంనిభినేత్తుప్రయగ్నతః || అలబ్ధప్రేతకార్యేషు తస్య
త్యాగోవిధీయతే || * || నశూద్రాయశ్రాద్ధశిష్టందద్యాత్ || శ్లో ||
శ్రాద్ధందత్వాయఉద్విప్తం వృషభాయప్రయచ్ఛి | పితరస్తస్య
మత్తాసం భవన్యద్విప్తభోజిః || * ||

వ్యా — ఉద్విప్తమస్తపితృభుక్తిశిష్టం భాగ్యస్థమేవ, అన్యేషాం తద్భో
జనమవిరుద్ధమ్, ఇష్టైస్సమూహపభుభ్యతామిశ్యభ్యనుజ్ఞానాత్ | క్వచిన్ని
మేకోఽస్త్రీఃచేక్షుర్భూతప్రేతాది శ్రాద్ధశిష్టపితయోన్రక్షవ్యః, అన్యథా
“ శేషంచైవానుమాన్యచ ” “ ప్రదక్షిణీకృత్య శేషమనుజ్ఞాప్య ” ఇతియాజ్ఞ
వల్యబోధాయనాదిభిశ్శేషాభ్యనుజ్ఞా పిధివైయధ్యాపతైః | అతఏవ నవి
శ్రాద్ధశేషస్యవర్జ్యత్వప్సరణాన్నాభ్యనుజ్ఞాక్రియతే | అగ్రవిజ్ఞానేశ్వరే
|| వా || “ భుజ్జీతపత్నీసేవితమ్ ” ఇత్యస్య పకోద్దిష్ట విశేషేని పేషోద్యత్య
తే, “ శ్లో || నవశ్రాద్దేషుయద్విప్తం గృహేపశ్యుపితం చయత్ | దమ్న
త్యోరుచ్ఛక్తిశిష్టంచ సభుజ్జీతికదాచన || ” ఇత్యాదిభిః || * || ఇతి | సత్కృిహే
|| శ్లో || పకోద్దిష్టేషుయద్భక్తురభోజ్యం శిష్టమోదనమ్ | చన్ద్రీసూర్యో
పరాగేవ శిష్టమన్నంచ వర్జయేత్ || * || అతఏవప్రత్యాభిధాదావిష్టైస్స
హశిష్టాభుజ్జతే | యత్విదంవచనమ్ “ || శ్లో || స్త్రీశూద్రానుపసితానాం
శ్రాద్ధోద్విప్తౌ నదాపయేత్ | యోదద్యాద్రాగసంమోహాన్మరణశ్చభి

వైపిన్యాత్ ॥ ” ఇతిగత్ భుక్తపాత్రస్థో విభిష్టః పయమ్ । అతో “ భార్య
భృగోః దాసేభ్యఉవిభిష్టం శేచయేచ్ఛుభః ” ఇతినియమాశ్రయ్యతీతి క్తవి
పయభివ్యర్థః .

మూ — గృహస్వామ్యసృష్టానాశ్రయమర్హత్ ॥ శ్లో ॥ పరస్య
హి ప్రదేశేతు శాస్త్రమర్హద్యదిద్విజః । తద్గృహస్వామిపిసృభి
ర్హస్యతేఽనుజ్ఞయావినా ॥ * ॥ సూమాజ్యశేషేణనోపస్తరేత్
॥ శ్లో ॥ అన్నాకరణశేషేణయదన్నసభిఘాతీమ్ । నిరభ్యుప్తంచయ
స్తగ్నిం సతతృగ్గౌహివైపిన్యాత్ ॥ * ॥ హుతశేషమన్నం పిత్రా
దిపాత్రేషు దద్యాత్ ॥ శ్లో ॥ హుతశేషం ప్రదద్యాత్తు భాజనేషు
సమాపింశః । యథాలాభోపపన్నేషు రౌప్యేషు తువిశేషతః ॥ * ॥

వ్యా — అగ్రవిజ్ఞానేశ్వరే ॥ వా ॥ హుతశేషం పిత్రాదిభాజనేషు
దద్యాన్నవైశ్వదేవ భాజనేషు ॥ * ॥ ఇతి । సన్త్రాహేచ ॥ శ్లో ॥ నవైశ్వ
దేవపాత్రేషు హుతశేషం ప్రదాపయేత్ । అజ్ఞానాద్యదివైదద్యాన్నిగా
శాసితరోగతాః ॥ * ॥ .

మూ — పాత్రోపస్పర్శనాకౌసవ్యంజానుభూమాన్యసేత్ ॥ శ్లో ॥ పా
త్రయేష్టక్షిణంజానుదేవాపరివర్తసదా । పాత్రయేషిరంజానుపి
న్యాత్ పరిదర్శద్విజః ॥ * ॥ పురుషసూక్తాదీశాస్త్రవయేత్ ॥ శ్లో ॥
స్వాధ్యాయం శాస్త్రవయేచ్ఛాద్ధేధనూశాస్త్రాణివైవహి । ఆ
భ్యానానీతహాసాంశ్చ పురాణాన్యథిలానిచ ॥ * ॥ .

వ్యా — అగ్రవిజ్ఞానేశ్వరే ॥ శ్లో ॥ అన్నమిష్టంహవివ్యంచ దద్యాద
క్రీధనోఽత్పరః ॥ వా ॥ అన్నమిష్టహతృప్తైర్గద్యాదితి సన్భుభః, తుశ
బ్రాన్యథాకథంచదుద్భిష్యతేతథావద్యాత్, “ ॥ శ్లో ॥ ఉచ్ఛేషణంభూమిగ
తమజింహస్యాశతస్యచ । దాసవ్యస్యతప్త్రైయభాగధేయం ప్రచక్షతే ॥ ”
ఆత్మప్తేః, పవిత్రాణి - పురుషసూక్తపవనాసప్రభృతీని, జప్తాస్తృప్తా
జ్ఞాత్వా, పూర్వజపమ్ - నవ్యాహృతిణామితిక్తమ్, జపేత్ ॥ * ॥ ఇతి .

మూ — నియుక్తోనకిచ్ఛిత్పృచ్ఛేత్ ॥ శ్లో ॥ శాస్త్రేనియుక్తాభ్యజ్ఞా
నోనవృచ్ఛేల్లవనాదికమ్ । ఉచ్ఛిష్టాఃపితరోయాన్తి పృచ్ఛతోనా
త్రసంశయః ॥ * ॥ పృష్ఠేఽపేక్షితమవశ్యం యాచయేత్ ॥ శ్లో ॥

అవశ్యం యాచయేచ్ఛాన్తి క్షేపిత్రధముపకల్పితమ్ । అయాదిలోద్వి
జోమూడస్సభవే ద్భ్రష్టాఘాతుకః ॥ * ॥ భుజ్జానానామిశస్సప
త్నౌ పాత్రస్థమన్నంనన్యజేత్ ॥ స్తో ॥ శాస్త్రేపజ్జ్రిమభుజ్జానోబ్రా
హ్మణో బ్రాహ్మణంస్పృశేత్ । తదన్నమన్యజా భుక్త్వాగాయ
త్ర్యప్తశనింజపేత్ ॥ నరాణాంభోజనేకాలేయదిదీపోఽనశ్యతి । పు
నరన్నం నభోక్తవ్యం భుక్త్వాచాస్త్రాయణంచరేత్ ॥ నరాణాంభో
జనేకాలేయదిదీపోఽనశ్యతి । పాణిభ్యాంపాత్రమాదాయ భాస్కర
ం మనసాస్మరత్ । పునర్దివం సమాలోప్య తచ్ఛేషంభోజయేన్న
రః ॥ * ॥ దీయమానం ననిరుద్ధ్యాత్ ॥ స్తో ॥ నాష్ట్రీజానుద్ధ
హిజానుద్ధుశ్చారేచ బలిప్రదః । దీయమాననివారీచ శ్రాద్ధం
కృత్వాపతత్యధః ॥ * ॥ పాత్రైః సోమ్యిచ్ఛిప్తపతనేనియన్యతే ॥ స్తో ॥
ఉద్దిప్తస్పర్శనం జ్ఞాత్వా తత్పత్రంపరిహర్యచ । అసప్తపౌష్ఠ
పాణినాపాత్రంభూమింసమనులిప్యచ ॥ అన్యపాత్రంవిధాయైవసర్వ
మన్నంప్రవేషయేత్ । పరిషిద్యతరిషశ్చద్భ్యోజయేచ్ఛనదోషకృత్ ।

వ్యా — అత్రోద్దిప్తస్పర్శనమిత సామన్యేహక్తే శాస్త్రవిఘాతకృతా
లపిసమానమ్, ఏవంశాస్త్రేపజ్జ్రిష్టితి వచనంచత్రప్తవ్యమ్, ఏకపజ్జ్రి
ష్టితిప్రత్యర్థపారేదర్శనాత్ ।

మూ — భుక్తిమధ్యేవ్యతేఛన్తి ॥ స్తో ॥ పితౄణాం తత్రపూర్వే
హంపితుశ్చవమనంయది । గద్దినంచోపవాసశ్చపితుశ్చాస్త్రంపరే
హని ॥ ఏకపవయదావిపోభోజనే ఛదితోభవేత్ । గదైవాగ్నిం
సమాధాయ హుమానుంకుర్యాన్యథాపి ॥ తత్ స్థాననామగోత్రేణ
హ్యసనాదిభిరర్చయేత్ । అన్నశ్యాగం ప్రకుర్వీత తతోఽగ్నిజ
హుయాచర్పుమ్ ॥ ప్రాణాదిపశ్చభిర్మస్తేగ్నికుర్యాద్వాప్రింత
దాహుతః । హుమానేవం సమాప్యశశాస్త్రశేషం సమాపయే
త్ ॥ * ॥ శ్వేదవశ్యం తర్పయేత్ ॥ స్తో ॥ యానుద్దిశ్యభవేచ్ఛాన్తి
థం తేభ్యస్తర్పయితిద్విజ । పరేమ్యశ్చాస్త్రకృష్టర్యోయేనతర్ప
యతేపితౄణాం । ప్రాతస్సూర్యాతితైర్యుక్తం శాపం దత్వాప్ర
చర్తితే ॥ * ॥

వాక్య — పితృదీనాంత్రణానామ్, ధర్మితే వసునే, వరేమ్యశ్చాగ్నిం
 శాశ్వమ్, తత్రాపమృతేకృష్ణేకావశ్యాంకార్యమ్, త్రిష్పైకస్యధర్మనేప్రా
 నాయహ్వాహిత్యాదిభిఃపశ్యభిరగ్నోరీతీహాన నామ్నాతానామఃకర్త
 వ్యః । యానుద్ధితేహి - మాతృమృతాహే పిన్యాణాంభోజనాభావేపిచానా
 నపిన్యాదానోద్దేశ్యత్వావృతుశ్చపితుమృతాహే పిన్యాదేశ్యత్వాచ్చప
 నేమ్యః ప్రాణిపితౄణాం మాతౄణాంచ తర్పణంకుర్యాదిత్యభావః । ద
 గ్ధానామాతామహోదీనాముద్దేశ్యత్వాభావేపివచనాత్తర్పణమితివనిరోధః ।
 పుత్రకాపుత్రత్వధనహారిత్యసమ్భవే మాతానుహా శాగ్రిధం తర్పణంచ
 నివ్యాంకులమ్ .

మూ — సతికర్తృంతరేనచశాగ్నిధం దద్యాత్ । శ్లో । యోదద్యా
 చాగ్నిధవస్యస్తైసతస్సినస్తర కర్తృణు । వ్యర్థంభవతితచ్చాగ్ని
 ధం భవేచ్చపితృఘాతుకః .

వాక్య — నను “ । శ్లో । పుత్రైశ్చభాగ్నితృణతుత్రైశ్చవత్సావశి
 ప్యైవరాభిలః । క్రియాఃకార్యాః ” ఇతిపరాశరవచనవిరోధఇతిచేన్న,
 పూర్వపూర్వాభావేఽగ్నితర్పణస్య క్రియాకర్తృత్వప్రతిపాదనపర
 త్యాత్ । తమక్తమ్ “ పూర్వాభావేపరఃపరః ” ఇతి, “ అసన్నిధా
 నే పూర్వేషామగ్నేరే పిన్యాదాన్మృతాః ” ఇతిచ । నన్వస్తుపూర్వక్రియా
 యామ్, ఽగ్నితర్పణక్రియాయాంతుపుత్రాదయస్సర్వేఽధికారిణ ఇతిచేన్న,
 వచనాభావాత్, నహిపితృవ్యాదిమృతాహేపుత్రాదిసద్భావేప్రవృత్తిశ్చా
 జ్ఞంక్రియతే । శిష్యైఃక్రియతఇతిచేత్తత్పాదీయః, “ తచ్ఛ్రేష్ఠంజన్మ ” ఇతి
 పితృవదాచార్యతోజన్మవ్యవహారాత్పుత్రాణాంపుత్రకృత్వీత్యైర్ధాకరణాచ్చ .

కర్తృభాక్తృనియమమాహ —

మూ — । శ్లో । పునరోజనమశ్వానం భారాధ్యయనమేభునమ్ ।
 దానంప్రతిగ్రహం బహుమం శాగ్నిధ భోక్తాఽప్తవర్జయేత్ । తా
 మ్బులందస్తభావంచ త్రైలాభ్యజ్ఞంతురక్రియామ్ । రత్యోవధవ
 రాన్నాని శ్రాద్ధకృత్సప్తవర్జయేత్ । * । .

వాక్య — ఇదంహోమలక్షణమ్, పునరోజననాధ్యయనమేభునాదేకర్తృ
 ర్థేనవర్జితవ్యవహారాత్ .

“ విశ్వదేవాదశామరాః ” ఇతిశ్చరమ్, తత్ర పరమేశ్వరం వచ
నముదాహరతి —

మూ — || శ్లో || శ్రాద్ధేనమితికేరాజా క్రతుదక్షానియోజయేత్ ।
అష్టకాయాం కాలకామా శ్రాద్ధేనాద్వీముఖేభునః । వసుసత్యోఽను
కామ్యేతు సముద్దిష్టాధుకూరుచీ । పురూరవాద్ద్రవిశ్రేష్ఠతా పార్య
శేతు నియోజితౌ ॥ * ॥ .

వ్యా — నిత్యాది శ్రాద్ధభేదః ప్రాగేవ వ్యాఖ్యాతః । అతోఽనుజనా
కులాది మృతాహస్య నివృత్త్యా ద్వదవనాచచ్ఛేదేన క్తమేవ తద్గదేకొద్ది
ష్టంకర్తవ్యమ్ .

అశ్రుశ్రాద్ధాదావనన్వదృష్టిం హరిహరేదిత్యుక్తంతా వాచా —

మూ — || శ్లో || స్తేనాభిశ్చ సైనగ్నాఘృషణ్ణనూజాఽఽకుమృతాః । తు
ణ్ణదేవలకావిద్యాః కాణాధ్యాశ్చిష్టగర్హితాః ॥ నవారిష్టిప్రయచ్చే
త్తుబైదాలవ్రతకేద్విజే । నబకవృత్తకేచైవ నావేద విదిధర్మవిత్ ॥
నభాగ్రితరా నియుజ్జేత శ్రాద్ధేపితృసుతాపి । ఓధురం కర్షవస్త్రం
చవిశిష్టహపి వర్జయేత్ .

వ్యా — పతేశాగ్రిద్ధానహాః । సైనగ్రప్రసిద్ధః, “ || శ్లో || ఓద్యాహో
రోగురుద్రాహీ నాప్రికోవేదవిద్యకః । పతే బ్రాహ్మణచణ్డాలా జాతచణ్డాల
పశ్చిమాః ॥ సశ్చాయంకురు తేయస్సు ప్రత్యగ్భావసమన్తరః । ధర్మకళం
నోపయుజ్జేత తస్యరం తంవ వర్జయేత్ ॥ ” ఇత్యాద్యుక్తోవా । అభిశ్చ సై-
“ యాంమలవద్వాససం సన్భువన్తి య ప్రతోజాయతే సోభిశ్చ సై ” ఇతిశ్చ
తేనపాత కాభియుక్తోభియుక్తోవా । నన్నః - “ || శ్లో || యస్మిన్ న్యజ్యగా
హాఽఽస్థ్యం వానప్రస్థోనజాయతే । పరివ్రాడ్వాపిమైత్రేయ సనన్నః పరి
కీర్తితః ॥ ” ఇత్యాదిభిరుక్తః । నగ్నోబహువిధః, తథాఅష్టదుక్తైశ్చృతిరత్యా
కరే సంజ్ఞా ప్రకరిణైర్ద్రష్టవ్యమ్ । “ || శ్లో || విభవేననినైవార్థం దదాతినజు
హుమాతిన । తమాహురాఘంతస్యాన్నం భుక్త్యాకృతేభ్యైగమ్యధ్యతి ॥ న
జుహుమాత్యుచితే కాలే నస్మాది నదదాతిన । పర్యదేవార్చనాద్ధీనవేనకర్తవ్య
పరికీర్తితః । దహ్మార్థంజవతేయస్మతప్యతేవరవస్తతా । నపరివ్రాధ్యత్యక్తస్స
మాగ్ధారః ప్రకీర్తితః । సభాగతావాం యస్సభ్యవక్షమాతంవస్తతా శ్రేష్ఠీతః ।

తనామః కుకుటం దేవాస్తస్యాస్యన్నం వివజయేత్ || అభోజ్యాన్నాశ్చ
 సేషజ్ఞా మాజా రోహ్యమికుకుటౌ || " ఇత్యాద్యక్తా వేదితవాః : " వ
 రదారేషు జాయతే " ఇతి కుణ్డుగోళకా ప్రసిద్ధా । దేవలకః - దేవకో
 శోపజీవీ, వృశ్యగ్ధయాజీ, అదీక్షిగశ్చ । దేవలః || స్తో || దేవకోశోపజీ
 వీయస్సదేవలక ఉద్యతే || * || శాన్డల్యః || స్తో || వృశ్యగ్ధయాజినస్స
 ర్వే దీక్షాహీనాశ్చ కేవలమ్ । కర్మ దేవలకాయేతే స్మృతాహ్యత్రపురా
 మునే || యేకలోక్తం ప్రకుర్వన్ దీక్షాహీనా ద్విజాతయః । వృశ్యగ్ధం
 వాయశోగ్ధంనా కల్పదేవలశ్చుతే || * || స్మృత్యస్తతే || స్తో || దేవా
 ర్చనపరోపిహోవిద్యాధీవగ్ధరత్రయమ్ । సవై దేవలకోనామ సర్వకర్మబహి
 ష్కృతః || * || ఇహ । అపిద్యః ప్రసిద్ధః । కాణాద్వాః - శ్రుతిస్మృత్యోర
 న్యతరిహీనకాణః, ద్వాభ్యాం హేవోద్యః, ఏకదత్తుజాత్యధౌచ ।
 " రోగీహీనాపరిత్యాజ్యః కాణఃపానర్భవస్తథా " ఇతి కర్మమప్తత్యస్తతేః ।
 " || స్తో || ధర్మధ్యజీ సదాబుభక్షాశ్చ కోలోక దామ్భికః । బైదాలవృత్తి
 కొజ్జైయోహింసస్సద్వాసః సద్ధకః || అభోదృష్టిరైకృతికస్పాదసాధనత
 త్పరః । శతోమిథ్యాపనీతశ్చ బకవృత్తిగుదాహృతః || " ఇత్యుక్తా జేడా
 లవృత్తిబకవృత్తిః । " || స్తో || నభ్రానరౌ నయజ్జేత ప్రాధేపితృసుతావపి ।
 విభురం గర్భవన్దంచ పిశిప్తనపివర్ణయేత్ || " అర్హత్యేష్యేతే వజ్జ్యిగ్ధగ్ధః ।

పి శాపుత్రయోర్భాత్రర్వాన్యగరిననన్త్రీణనపిరుద్ధమ్, గ్రథపిప్త
 రభయాద్విజ్ఞాత్రనుత్రక్రియమ్, అన్యగగపరిచత్సుత్రప్రవమిత్యాహ —
 మూ — " || స్తో || పాచకోపానహచ్చత్ర శస్త్రవస్త్రాన్పురాణి
 చ । రక్తపుష్పంచనూర్జాకం శ్రాద్ధగూఢావివర్ణయేత్ || " ఇత్యా
 దీదిత్రప్రవ్యాని, వయంతువిస్తరితీరవః,

వ్యా — అదిశబ్దేన " || స్తో || గోజాశ్వాదిషు పృథ్విషు కృత్రిమా
 యాం తథాభువి । నకుర్యాచ్చాగ్ధమేతేషు పారక్యాపదభూమిషు ||
 ఉన్నహేతుకపాషణ్డబకవృత్తింగ్వవర్ణయేత్ । అజ్ఞాతాయితయైవ వి
 భురాబ్రహ్మచారిణః । సరోమయాగేప్రాధేవ వరణీయాఃప్రయన్నతః || "
 ఇత్యాదీవాం గ్రహణమ్ । నను తస్మి " బ్రహ్మచరీయతశ్చప్రాధేవత
 త్తే " ఇత్యుక్తికథమిచ్చేద్యవమ్, త్రిదశ్శీవిషయత్యాద్యుక్తమ్ । చంద్రికా

యామ్ ॥ శ్లో ॥ శిఖభ్యోగధాతురత్రైభ్యస్త్రిదశ్శిఖ్యప్రదాబయేత్ । తాన
వాద్యభ్యయోదద్యాభ్యవ్యనున్యేభ్యఅమంమ్ ॥ అలాభేభ్యానిభీక్మాణాం
భోజయేద్బ్రీహ్మచారిణమ్ ॥ తదాలాభేతునద్వ్యత్తాగృహస్థానపి భోజ
యేత్ ॥ * ॥ ఇతి । విష్ణుశ్చ ॥ శ్లో ॥ యోవైయతీనవాద్యభ్యాభాజయేదిత
రాగద్విజాః । విజనేనవసేన్ద్రామేహవ్యం కవ్యంచరాక్షసమ్ ॥*॥ త్రై
ష్టపాత్రప్రసక్తే శ్రీహరివంశే ॥ శ్లో ॥ త్రిదశ్శీయోగిరేవచ ॥ * ॥ ఇతి । లి
స్మాత్ “ ॥ శ్లో ॥ అవ్రతాహ్యనభీయానా యత్రభేక్షచరాద్విజాః । తం
గ్రామం దణ్డయేన్ద్రాజా చోరభక్తప్రదోహిసః ॥ ” ఇత్యుక్తబ్రహ్మచారిపి
షయోఽపేధః , అన్యథా ననుయ్యాజ్ఞవల్క్యపరాశరవచనపరోఢో చుర్ని
రోఢోభవేత్ । డమ్భి - కేవలం లోకరింజనాన్ధననుస్థాయా । హేతుకః -
ఎచనసిద్ధేపృథ్వి యుక్తిచచ్చలేన సర్వత్రసంశయకారీ । పాపణ్డి - నగ్నస్వ
రూపమిచ్చామీత్యారభ్య పిస్తరేణ తనభిధాయ “ పతే పాపణ్డినః పాపా
నహ్యేతానాలపేమ్బుధః ” ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణోక్తలక్షణః । గూఢపిప్రయ
కృచ్ఛకః , “ వచస్యన్యత్తనస్యన్యత్ ” ఇతిప్రసిద్ధః ।

ఏతైస్సన్ముఖమపి నకర్తవ్యమ్ , కుతచ్ఛాస్థేనియోగఇతిభావః ,
ఇదమాహ —

మూ — “ ॥ శ్లో ॥ పాపణ్డివోవికర్తృస్థా జైదాలవ్రతకాంశ్చతాః ।

హౌతుకాః బకవృత్తీంశ్చవాక్ష్మాత్రేణాపివార్బయేత్ ॥ ” ఇతిమనుః ।

దత్తుర్దశఃఖిణ్డః ।

పార్వణంత్రపురుషోద్దేశ్యమిత్యుక్తం తస్యప్రయోగమాహ —

మూ — అథాతపార్వణశాస్త్రమ్ ।

వాగ్ — అతశ్శబ్దశిరస్సత్వా ద్దత్రాయమభశబ్ద అనన్తర్యవర్తతే ।
అతశ్శబ్దోవృత్తస్య హేతుభావే , వృత్తాత్ - సర్వసూత్ర పాధారణ భవ్య
త్ , అనన్తరమావస్తస్మిన్నామ పాధారణ భర్మావక్తృత ఇతిర్థః ।

అత్రపరిభాషామాహ —

మూ — అసమాప్తైః ప్రాచీనావీరమ్ ।

వాగ్ — “ పితృణి ప్రాచీనావీరినా ప్రసవ్యం దక్షిణతోపవర్గః ” ఇ
తినియమాచ్చాస్త్రీధ్వరినమాప్తవర్తంతం త్ర్యుక్తప్రాచీనావీరమేతద్వర్గః ।

సమాహితః । అనాహితాగ్నిరౌపాసనేక్ష్యథావే ద్విజేఽపునా ॥ * ॥
 యాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో ॥ కర్తృష్టార్థం వివాహంశ్చ కువీరప్రత్యహం గృ
 హీ ॥ * ॥ కర్తృష్టార్థమ్ - స్మృత్యుక్తంకర్తృ, వైశ్వదేవాదికం పిత్రాః
 ప్రత్యాజ్ఞికప్రాధ్వం వివాహంశ్చ కుర్యాత్, కుర్వీతేత్యాద్యనేపదగ్ర
 హణాద్యర్థం జాయాపతిగామ్యన్యతరగామివా తగూర్తృరౌపాసనేకు
 ర్యాదిత్యర్థః । అగ్నిమిధ్యేగ్యత్ర నాతానుహతః పిత్రాదగ్నిర్విదమా
 పాసనేకుర్యాద్భూత్పుత్రాదిరనగ్నిర్భూత్పుత్రాచారిద లోకీకేఽగ్నాకు
 ర్యాదితిస్పృష్టమేవవ్యాఖ్యానమ్.

అన్యేషాంకథమిన్యత్రాహ —

మూ — అన్యేషాం లోకీకేఽగ్నా యద్యనగ్నిర్భూత్పుత్రాచారివాశ్రీప్ర
 యాగారాదగ్నిమూహుర్య కుర్యాద్యదివిధిచన్నాగ్ని రజస్త్రీకో
 దూతభార్యోవాఽగ్నిం విధివత్సంభాయకుర్యాత్.

వ్యా — ప్రకరణాచ్చార్విదితభ్యతే । సత్త్రీహీ ॥ శ్లో ॥ కుర్యా
 దౌపాసనే శ్రాధం మాతాపిత్రోర్యథావిధి । అన్యేషాం లోకీకేతద్యచ్ఛ్రీ
 ప్తృచార్యవ్యనగ్నికః ॥ * ॥ నారదీయే ॥ శ్లో ॥ సన్ధ్యాగ్నిర్దూతభార్యశ్చేషా
 ర్యనే సముపస్థితే । అగ్నిం సన్ధాయవిధివచ్చార్విధం కుత్యావిసర్జయేత్ ।
 శ్రాద్ధేఽహనితుసమ్ప్రీతై యన్యభార్యారజస్వలా । అగ్నింసన్ధాయవి
 ధివచ్చార్విధం కుత్యావిసర్జయేత్ ॥ * ॥ అగ్రత్రికాణ్డీ ॥ శ్లో ॥ యన్యభా
 ర్యావిమూరస్థాపతా వ్యాదితాపహ । అనిధుఃప్రతికూలావా తస్యాఃప్ర
 తివిధాక్రియా ॥ కుర్వీతదర్శవచ్చార్విధం మాతాపిత్రోర్భూతేఽహని ॥ * ॥
 ఇతి విహిగస్యాజ్ఞికస్య నిరవకాశత్వాప్రజస్త్రీకోదూతభార్యోవా బోధా
 యనేనౌపాసనాగ్ని త్వేన సన్భూతే శ్రీప్రియాగారాదాహృతేఽగ్నాకు
 ర్యాత్, సాపిణ్డ్యేనుపావకాశత్వాత్కాలాంతరేఽగ్నిం సన్ధాయతతుర్యా
 దితివివేకః । యథాగ్నియమకాలవిప్రకషే లోకీగాగ్నావగ్నితూహ
 గ్రతూహానుః పునర్యథావ్యాయమగుర్వత్పాదనంచ తథాఽత్రాపి లోకీ
 కేఽగ్నా పిత్రాఃప్రత్యాజ్ఞికప్రాధ్వం పునరగ్నిసన్ధానంచేతివిరవద్యమ్.

మూ — పూర్వేషాంసన్ధాయంతూహానుంకృత్యాసంబంధ్యవ్యయిగన
 శ్చన్తాభిభవ్యశ్చిరవ్యగ్రవమ్మనేభ్యోబ్రాహ్మణేభ్యోవేదముత్య

ప్రశాంతిక్రొధంభవితాతత్రభవద్భిః ప్రసాదకరణీయశ్చినివేద్య.

వ్యా — ప్రుత్యర్థపాతే ॥ శ్లో ॥ నిరామిషం సకృచ్చక్వాభుక్తసర్వ
జనేహ ॥ శ్వకర్తాస్మిత్తనిశ్చిత్యతదావిప్రాన్నిమన్త్రయేత్ ॥ * ॥ చ
ద్వికాయాం ప్రదేశాః ॥ శ్లో ॥ కృతావసవ్యసూర్యే మ్యసిత్రోపూ
ర్వం వినున్త్రయేత్ ॥ భవద్భిఃపితృకార్యం నససమాద్యంచ ప్రసేద
త ॥ * ॥ పితృశ్చక్రాధం భవితాతద్భవద్భిఃససమాద్యమితి పూర్వం
విప్రాన్నిమన్త్రయేదిత్యర్థః ॥ ఇదనివేదనం శ్రాద్ధదినేనాకార్యమ్ “ ॥ శ్లో ॥
పూర్వేమ్యర్థా వరేమ్యర్థా శ్రాద్ధకర్తృణ్యపథితే ॥ వినున్త్రయేత
త్ర్యవార్థా సమ్యగ్విప్రాన్యథోదితా ॥ ” ఇతి మనుష్మరణాత్ ॥
“ పూర్వేమ్యర్థేదన సవరేమ్యర్థాతీయం తృతీయమానున్త్రయేత్ ”
ఇత్యాపత్తమ్యుః ॥ శ్రాద్ధదినాత్పూర్వేమ్యర్థేన బ్రాహ్మణభోగ్యనివేదిత
వ్యం శ్వశ్చక్రాధం భవితాతత్రభవతా ప్రసాదకరణీయశ్చి, శ్రాద్ధ
వేదితీయం నివేదనం కర్తవ్యమితి శ్రాద్ధమితి, తృతీయమానున్త్రయ
మాహ్వనంభాజనకాలే సిద్ధవాగన్యతామితవ్యాభ్యాతమ్ ॥ అతఃపాత్రదృ
శీకరణార్థంపూర్వేమ్యర్థాద్ధాసేవానివేదనమ్, పితృద్దేభవతాక్షణిక
త్తవ్యఇతి వినున్త్రయం శ్రాద్ధదినేనకర్తవ్యకార్యమ్, ఏవంహిశిష్టాచారః ॥

మూ — శ్లోభూతేనివేదితాన్పాత్తానానాహయాభ్యజ్యస్మా
మముత్వాస్వయంస్మాత్వా.

వ్యా — అత్రబాధాయనః ॥ వా ॥ శ్వకరిహ్యమితి బ్రాహ్మణాన్ని
మన్త్రయేతే తాంశ్చోచ్చభూతేత్తశుక్రిత్యభ్యజ్జనస్మానైయ్యోభోప
పాతం సంపూజ్య స్వయమూషుత్యశుచాదేశే ॥ * ॥ ఇతి ॥ అత్రత్తశుక్రి
కర్తృపకోద్దిష్ట ఏవమమిత్యేకే ॥ అప్తకాయామిత్యవరే ॥ విహితమపి శిష్టా
చారాభావాన్నశ్రాద్ధేషు వపనమితివృద్ధాః ॥ అనెననిమన్త్రితస్వయ
మేవ త్మోరీచేచాచ్రాద్ధాప్తవ, “ యజ్ఞయోభూత్వామేధముపైతి ” ఇతి
శ్రుతేః ॥ త్రయోదశవారం తూర్ణ్యం నిమజ్య శుచ్యవస్త్రం పరిధాయ విధి
వత్సనస్మాత్వాశుక్లోభవతి ॥

మూ — విష్ణుం విధివచారాక్యోపాసనసమూహం ముత్వాపిత్రా
దహ్నాదశ్య నాన్నైకతైక్యదేవాదికం కృత్వా

వ్యా — సత్కృహే ॥ శ్లో ॥ యోవైశ్రాద్ధది నేపూర్వకృత్వా ఓష్ణు
పూజనమ్ । సశ్రద్ధివరకే ఘోరే యావదాభూతసంస్థనమ్ ॥ * ॥ అన్యే న
తి, “ ॥ శ్లో ॥ కృహగ్నిశిశుదేవానాం యతీనాం బ్రహ్మచారిణామ్ । ప
త్నీపాతే న దారవ్యం యావత్పితౄన్మః క్షిపేత్ ॥ పితృహా కాన్యముద్భవత్య
వైశ్వదేవంకరోతియః । ఆసురం తద్భవేచ్ఛాద్ధం పిశ్యణాం నోపతివృ
శి ॥ ” ఇతివైతీనస్యాది వచనైః సత్యసూక్తివైశ్వదేవవైశ్వదేవవైశ్వదేవ
ఉరితృభాణ్డపశ్యన్వై నైవ వైశ్వదేవాదీనుకార్యదర్శనః .

మూ — అపరాశ్లాని వేదితా నాహవాయ సాక్షర వదవైభిష్టాయ
కృతపాదశౌచానాచాస్తానాన నేమాపవేశ్యాగ్నే రుపసమాధానా
దిముఖాన్తై హవిష్యనహవిష్యం ద హృత్పర్వయే సముద్భవ్యానీ
యహవిష్యనున్ననుగ్నాననభిశ్రిత్యాభిఘార్యసౌకర్యానవరేణాగ్ని
మునగ్నాప్రతిష్ఠితనుభిఘార్యానుజ్ఞతో దర్వామువస్తీర్య ద్విరవ
దాయ జనుదగ్నితనయోస్తిరీరవదాయ సకృదభిఘార్య యన్వై
మాతేత్యాదిభిష్టదన్నాహుతీః కృష్ణాయాం హుత్వా సప్తనువదా
యాభిఘార్య నిధాయోపవీతీస్విప్తకృదగ్ధం హవిః ప్రత్యభిఘార్య ప్రా
చీనావీతీ సప్తమీం హుత్వా ప్వాహుపితృ ఇత్యాదిభిష్టద్భిరాద్యా
హుతీర్హుతో వవీతీ దర్వామువస్తీర్య సకృదవదాయ తయోర్నివర
వదాయ ద్విరభిఘార్యోత్తగాథ పూర్వాగ్నే అగ్నేయేస్విప్తకృతే సాప్త
హేతి హుత్వా ప్రాచీనావీత్యుదీచీనముష్ణం భస్మాహోహ్యతత్రాహ
విష్యం సాప్తహేతి హుత్వా పరిధ్యజ్ఞానం తేవకాగ్నిం పరిధిప్రహర
ణం సంస్రావహాయానుందకృతోపవీత్యనాజ్ఞాతత్రయం త్వన్నస్స
త్వన్నఇతి ద్వేవ్యాహుతీర్వ్యస్తాశ్చ సుస్తాశ్చ హుత్వా ప్రాచీనావీ
తీతూష్ణీం సనుత్తం ప్రసవ్యం పరిషిద్య ప్రణీతావిమోక్ష్య బ్రహ్మ
ణం సంపూజ్య “ ఏవ తేతత ” ఇత్యాదిభిస్సర్వముగ్ధం ప్రత్యేకం
నుత్తమావర్తాసంభవతాం సకృత్తుత్త్రీముఖాన్త్యాభిమృశేత్ .

వ్యా — పార్వణస్యమాసి శ్రాద్ధవికారత్వేనతత్ర “ శుద్ధిమత్త్రీ
వతోయోనిగోత్ర మస్తానమృణానయ్యుత్తం స్త్రీవరాననథా పేక్షో
భోజయేదన్నసోత్తరాభిజానాయాత్యాజ్యాహుతీ రుత్తరయా ఏతత్వా

విపరీతం సర్వము క్షురైరభివృద్ధేత్ " ఇతి సూక్రవ్యాఖ్యానోక్త ప్రకార
 పవాత్రాస్తాభిసన్నిభృహీనిః । గర్విసూత్రై వైశ్వదేవానుక్తైస్తతాః సంస్వ
 యోక్తమిహేచ్ఛన్, అన్యథాపదాధాన్ సమాహృత్యయథాప్రతిభాసంప్ర
 యోగపుద్యతే ఇతి వదన్ వ్యాఖ్యాతా గ్రీతమక్తేః । గర్వి " ॥ స్తో ॥ వృధా
 వాహాశ్చయోహేఽన్యైకర్కేనుధ్యేనువలయే । ఆచాన్యైష్విహ కర్తవ్యం
 వైశ్వదేవం చమన్వపథమ్ ॥ " ఇతి వచనాదన్యై తస్మాదన్యమితి చేన్, తు
 యోహేన్యైకర్తవ్యత్య ప్రరణస్య " ॥ స్తో ॥ యాజుషాపానుగాః పూర్వం
 నుధ్యేమ్యుష్మబహ్వృచాః । అథర్వణాస్తుప్రధానై వైశ్వదేవమిహస్థితిః ॥ "
 ఇతివచనే నాథర్వణాపదయత్యావగతేః । అత్రపిజ్ఞానేశ్వరే ॥ స్తో ॥ అప
 రాష్ట్రేసనుభ్యోరప్యే పావగతే నాగతాంస్తుతాః । పవిత్రపాణి రాచాన్తా
 నాసనేషూపవేళయేత్ ॥ వా ॥ అపరాష్ట్రే ఉక్తలక్షణేతాః - నిమన్త్రి
 తాః, ఆహూయస్వాగతవచనేనపూజయిత్వా కృతపాదధావనానా
 చాంతాః కుశస్థైర్హస్తైస్సనేషు పవిత్రపాణిరుపవేళయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । చ
 ద్ద్రికాయామ్ ॥ స్తో ॥ అపనేహస్తానం దగ్యాన్నతుహస్తై కదాచన । దీ
 యతేయదిమూఢాన్తానిరాశాఃపిణిరోగతాః ॥ * ॥ అత్రకృతపాదశౌచా
 నాచాన్తానిరథోప సర్వణిమిత్తా చమనమేవోచ్యతే, శాస్త్రీయపా
 దశౌచాది విశ్వాపవ్యత్యతే । అనుజ్ఞప్తఇతి - అత్రయాజ్ఞవల్క్యః ॥ స్తో ॥ అ
 గ్నోరివ్యన్నాదాయ పృచ్ఛేదన్మం ఘృతప్లుమ్ । కురుష్వేత్సభ్యనుజ్ఞా
 తోహుత్యాగ్నోపిణ్యయాజ్ఞవల్ ॥ * ॥ అగ్నోరివ్యన్ హవిరాదాయాగ్నో
 కరిత్యఇతి బ్రాహ్మణానాపృచ్ఛ్యేకమరుష్వేత్సభ్యనుజ్ఞాతో జుహుయా
 దిత్యర్థః । కృష్ణాయామితి - హిరణ్యదిసప్తజహ్వసు కృష్ణాఅగ్నేర్దక్షిణభా
 గేవర్తతే, " పితృకార్యేతువక్షిణే " ఇతిష్టృతేస్తత్యైవ హుమానుఇత్య
 ర్థః । మధ్యాహ్నావర్స స్యావదానం మధ్యే హుమాను ఇతి స్మృతేర్మధ్యే
 హుమానుఇత్యనేయ । సప్తమీ - " యేచేహపితరః " ఇత్యాదుతః । అత్ర -
 అన్యత్ర ప్రాణాయామేత్యత్రానుక్తైరుపవిత విధానమ్, తదనుక్తేభయాను
 న్నప్రాచీనావీతమిత్యవిరోధః । అభివృద్ధేదితి - పక్షతేతత మధుమానిత్యి
 భిర్వైష్ణవిత్తర్థం సర్వంభక్త్యభోజ్యాదికమభివృద్ధేత్, అసమ్భవతాం
 మన్తావృత్తిః, ఆయంముఖ్యకల్పః । బ్రాహ్మణపాత్రేషు దత్తపదార్థా

భిమర్శనం గౌణమ్, కృశస్మిన్ పాత్యతత్వాత్ । ఊహామాపిశిష్ట హరిరభి
మర్శనమేవ కేచిదాపి, నేతవయమనుక్తైః ।

ఏవం ఊహానం సమాప్త్యానంతరకర్తవ్యమాహ —

మూ — కౌవవిప్రీవిశ్వదేవార్థే భరదాక్షణికర్తవ్యత్వముపవీతని
మన్తస్త్రిప్రాచీనావీతీ విద్రుగైః పితృమేధామహాద్ధే ప్రపితృమహాద్ధాత్మ
నిమన్తస్త్రియేదపి వాఙ్మయత్రైకైకంవా నిమన్తస్త్రి గోమయేనో
పలితైః ప్రాజ్ఞానే పాత్యతే సదర్భచతురశ్రైః మన్తైః సూర్యాభిము
ఖోవిశ్వేదేవాభిదంషపాద్యమిత సాక్షరం పాద్యందత్వా విశ్వదే
వపాదాప్రత్యాల్య ప్రాచీనావీతీ తలార్చితే సదర్భవృత్తాకారేవ
క్షిణే మన్తైః పితరీదన్తైః పాద్యమిశ్యాది భిషిత్పితృమహాప్రపితృమ
హాభిదంషపాద్యమిత వైకల్యాప్తౌ పతే సతలం పాద్యందత్వాపి
ప్రాది పాదావనిజ్యదేవ వదిష్ట్యుష్ణీప్రత్యభ్య న్ద్యులోదన్తశే
స్వయనాచన్యాథ విప్రానాచన్యాయే ।

వ్యా — అత్ర కేచిచ్ఛాస్తా విశ్వదేవార్థాభ్యంత్ర విశ్వదం ప్రథమాఖ
మువచనాంతం పఠన్తి, తత్కాల శబ్దశాస్త్రానభిజ్ఞానానుజ్ఞానవిజృమ్భిత
మ్, అలుగభికారేనమశిష్టత్వాత్ “వైశ్వదేవంహరిః” “వైశ్వదేవేన
చరుణా” “వైశ్వదేవీనామిత్రామ్” ఇత్యాదిష్ట్యుగదర్శనాచ్చ । గర్భాఽ
నేస్తాస్తానభిజ్ఞాణదగరమ్భం దక్షిణాపవగం రేఖానిభన్తి, తథానాభ్య
మం పరిధిం దక్షిణాగ్రం గీతీపన్తి, తథాప్రాణాయామేఽపి ప్రాచీనావీ
తం కుర్వన్తి, తదీనం సర్వమర్వాచీననిర్వాహః, విశేషానుక్తైః । చక్షిహిత
త్రతస్త్రివీశేషం సూత్రకారః “దక్షిణతోపవర్గః” “దక్షిణాన్త్రైః పిత్రై
షు” “ఏకైకశశపితృసంయుక్తా” ఇత్యాది । నహ్యోవనాన్త్రైక్తిమ్, ప్ర
త్యుతథాప్యే నిరూఊహాన్వాసన పరిధ్యాధాన రేఖోల్లేఖనాదిః పిత్రై
పి సమానమిత్యేవాభాషీ । ఏవమాచమనసత్ప్రాణాయామస్యాపి శు
ద్ధ్యర్థత్వాత్ సర్వకర్తృ సాధారణ్యాత్ పరిభాషా వచనాచ్చ పిత్రైః పుష్పవీతీ
ప్రాణానాయమ్య ప్రాచీనావీతం కుర్యాత్ । కించ “అయుష్మాన్త్ర్యప
రా” ఇత్యుక్తస్తద్వికారే మాతృపార్శ్వతేష్యయ్య త్వవిరోధాన్నపితృ
వరణం కార్యమ్ । ఊహానుపల్లదాన దర్శనాత్తత్ర తద్వరణమితీచేన్న ,

మాసిస్రాద్ధే మాతృవరణప్రసక్తే, తత్రపిష్టప్రదానదర్శనాత్ । ఇగముక్తం
తాత్పర్యదర్శనే ॥ చా ॥ అస్య యద్యపి మాత్రాదిభ్యోపకరేష పిష్టప్ర
దాన దర్శనం తథాపి తాపాం పృథగ్బ్రాహ్మణభోజనం నభవతి, ఘో
మాభిజుర్ననయోఽపృథక్త్వాదర్శనాత్ । మాతృపితృబ్రాహ్మణసంఘానసజ్జ
లనసత్యయుక్తత్వవిరోధాదాచారాభావాచ్ఛ । అపిచ “ ॥ స్తో ॥ అప్తకాసుచ
ఎృధ్దేచ గయాంయాంచ మృతేహని । మాతుశ్శ్రీధం పృథకుర్యా
దన్యత్రపతినాసహ ॥ ” ఇతి మనువచనాదప్తకాది భోజనస్య త్రమాసప్రదా
దౌపృథక్త్వాభావసన్నిప్తమేవావగమ్యతే ॥ * ॥ ఇతి । నను వృద్ధ్యాదివత్పృ
థక్పిత్రాది వరణమస్త్విచ్ఛేద్య, తద్వేదవనూతానుహాది వరణప్రసక్తే ।
అప్తకావన్యాతృస్మతాహేనతత్ప్రసక్తభిరేత్యేవం బాలికబంధుగ్రీమః
“ సిద్ధశ్శేషస్తనవృథాకృత్వా ” ఇతివత్ “ వృద్ధాన్రాధత్రయంవిమః ” ఇ
తివచ్ఛ పితృవరణే ప్రమాణాభావాత్ । “ పిరంతత్రపూజయేత్ ” ఇతి
వచనమార్హంచేదపి “ పితృరేవపితృకుర్యాత్ ” “ మాతుర్మృతాహే పి
త్రాత్ ” “ వాస్తీముఖేఽప్తకాన్రాధే ” ఇత్యాదివచనైస్తస్య సత్ప్రతిప
క్షత్వాత్, అవ్యాభిత్వాదయుక్తత్వవిరోధాత్పర్యవృత్తభగ్నాచ్ఛ తద్వ
దనం కూరతోనిరస్యమిన్యలమ్ । ప్రాజగణేతి — స్మృత్యర్థసారే ॥ స్తో ॥
ప్రాదేశమాశ్రం దేవానాం మణ్డలంచతురశ్రకమ్ । వితస్తీమాశ్రం పి
త్రగ్ధం మణ్డలం ఎత్తులంభవేత్ ॥ దేవానాముత్తరేశ్వర్యం పిత్రగ్ధందక్షిణేత
థా । అన్తరాశంతుకర్తవ్యం తయోర్మధ్యేవదక్షులమ్ ॥ * ॥ స్మృతిరత్నే
॥ స్తో ॥ ప్రాజగణేమణ్డలంకుర్యాద్దైవేపిత్రైచకర్మణి । నోత్తరేదక్షిణే
వైవ పశ్చిమేన గృహేన్తరే ॥ సన్న్యాస్తనోపలిప్తేచ దేశేకుర్వీతమణ్డలమ్ । ఉ
దక్ష్ణవముదీచయంసాన్తక్షిణం దక్షిణాష్టవమ్ ॥ పరిన్తరేత్తిలాదర్భా
శుచాదక్షిణతఃస్థవే । ఉత్తరేఽక్షుగిసంయుక్తాపూర్వార్గావస్యసేతుగ
ర్వా ॥ దక్షిణేదక్షిణాగ్రంశ్చ సతిలాన్విన్యసేతుగర్వా । అద్భిన్నుగన్ధపు
ష్పాభిప్రదభ్యర్చాప్యవసవ్యవత్ ॥ విప్రాణాం త్కాలయేత్పదావభినన్ద్య
పునఃపునః ॥ * ॥ అత్రిః ॥ స్తో ॥ ఏకోద్దిష్టేనపిణ్డేవ కుణ్డంకుర్యాద్యథా
విధి । అన్యప్రదేమసర్వత్ర మణ్డలంతుపధీయతే ॥ * ॥ దక్షః ॥ స్తో ॥ యా
వతాగలంత్రుతనామ తావతుగణ్డంప్రకల్పయేత్ । సపిణ్డీకరణాచూర్ధ్వం

నాణ్డలంతునిధీయతే || * || విష్ణుయామతే || స్తో || సపిండీకరణాదూర్ధ్వంకు
 జ్ఞేప్రత్యాలనం యది । కులక్షయకరంనైవ సరికేపాతయేత్సిగ్ధా || వైశ్వ
 దేవేతునం ప్రాప్తే నాణ్డలాత్పశ్చిమేతతః । ఆచామేమత్తరేతస్మాత్సిగ్ధా
 కాంమణ్డలాత్తతః || * || భరిద్వాజః || స్తో || పాదావాజానువాఽఽ
 జ్ఞమపివావరణద్వయమ్ । కూర్పరాస్తంకరౌసన్యుత్యాలయేత్ప్రీ
 మంబుధః || * || .

మూ — ప్రాజ్ఞుభావునగవర్గోవిశ్వదేవాపునజ్ఞుభా ప్రాగవ
 గ్నోపిగ్నోప్రాజ్ఞుభా దక్షిణాపవగ్నాన్వాసదర్భపక్వప్రైహ్వా
 సనేమాదకదానపూర్వకం ద్విగుణభుగ్నాదగ్నావానతోవిష్ట
 రార్థం దత్వానివేశ్యవసప్రదాయసర్వత్రలిలాప్రకీగ్య || స్తో ||
 యజ్ఞైశ్వరోహవ్యసమస్తకవ్యభోక్తావ్యయాత్వా హరిశ్వరోఽ
 త్ర । తతస్నిధానాదపయాస్తుసద్యోరిత్యాంస్యశేషాణ్యసురాం
 శ్చసర్వే || ” ఇతి .

వాగ్ — విజ్ఞానేశ్వరే || వా || పిత్రాదీనాం శ్రయాణామయుక్తాసుగ్
 నా ద్విగుణభుగ్నానప్రదక్షిణం వానతోవిష్టరార్థమాసనేమాదక పూ
 ర్వకం దత్వా పునరుదకంగద్యాత్ , “ అపసప్రదాయ ” ఇత్యాశ్వలాయ
 నప్తరణాదెతచ్ఛాద్యవ్యవయోరుదకదానం వైశ్వదేవేపిత్ర్యేచ ప్రతిపాదనా
 ర్థం ద్రుప్తవ్యమ్ || * || ఇతి । బోధాయనశ్చ || వా || అయుక్తాగ్రాహ
 నా సుప్రత్యాలిత పాణిపాదానపతివనయ్య సదర్భపక్వప్రైహ్వాసనేమ
 ప్రాజ్ఞుభానుపవేశయత్యుదజ్ఞుభాన్వాసయదిప్రాజ్ఞుభో దక్షిణాపవగ్నో
 యమ్యుదజ్ఞుభా ప్రాగవగ్నోఽథేవావస్త్రగ్ధాపదీపమాల్యేస్సం
 పూజ్య || * || ఇతి । శ్రీవిష్ణుపురాణే || స్తో || ఉర్వాప్యంతుఃకలవిత్తేపాద్యా
 తుధానాన్నివారయేత్ । యజ్ఞైశ్వరోహవ్యసమస్తకవ్య || * || ఇతి .

మూ — అథవృతేభ్యోగ్ధపుష్పవస్త్రాలింజగారాదీని దక్షిణాంచ
 దత్వా భాజనేమావస్తీర్య పిత్రాదిభుక్తిపాత్రేషు హుతశేషమన్నం
 క్షిప్తవ్యమిథేన ప్రదాయ సర్వేషు పాత్రేషు హవిష్యాహ్నాద
 త్యాభిహార్య పాత్రస్యాథస్తాదుపరిష్టాచ్చ దర్శాన్నిక్షిప్త్య దక్షి
 ణాంచ సేవనం పరగ్నాత్ పృథివీతపాత్రేషు పాత్ర

దత్తానన్నవిశేషానుపస్పర్శయిత్యా “ ఇదం విష్ణుః ” ఇత్యన్నే ద్వి
జాఘ్రస్థం నివేశ్య విష్ణో హవ్యం రక్షస్వేతి ప్రార్థ్య పితృదీనామే
మంతుర్గాయత్ । సవ్యం జాన్వాచ్య విష్ణో కవ్యం రక్షస్వేతి భేదః । త
తో విశ్వేభ్యాః దేవేభ్యః పిత్రేషాం మహాప్రసతా మహేభ్య ఇతి వేదమి
దం పరివిష్టం పరివేక్ష్య మాణమాతృప్రైరితి నివేద్య “ ॥ స్తో ॥ ఏకో
విష్ణుః స హద్యాతం పృథగ్భూతాన్యనేకశః । శ్రీకలకాన్వాచ్య
వ్యసూతాన్వాభుజైర్విశ్వభుగవ్యయః ॥ ” ఇత్యుచ్చార్చ్య, శ్రీమ
హావిష్ణుః ప్రయతామితీలోదకమున్మిజ్య పరిషేదవపూర్వకమా
పోశనం కారయిత్యా ప్రాణాహుతీం కుర్వాణ “ ప్రాణే నివి
ష్టః ” ఇతి పశ్చాత్తథ సమీక్ష్య “ బ్రహ్మణీ న ఆత్మా నృతత్వాయ ”
ఇతి జప్త్వా వాయుహుతిభిశ్చ సతాం గాయత్రీం మధుక్రయంచ జ
ప్త్వా యథానుశం జపన్వమిశ్య క్త్వా పురుషసూక్తం పవనానప్ర
శ్చసేవి సవిత్రాణ్యోశ్యైర్ముజానాన్త్రానయన్నభీత్యభుజైర్వపే
క్షితం పృష్త్వా గాయత్రీం మధుక్రయంచ పూర్వవజ్జప్త్వా పితృదే
వనయోర్మధ్యేభ్యం సంప్రాప్త్య దర్శ్యానం స్థిర్య పితృతీర్థేన తే
షు తూష్ణం తిలోదకం దత్వా “ యేఽగ్నిదధ్ధాయేఽగ్నిదధ్ధాయే
వాజాతాంకులేసును భూమానస్తేన శృప్యన్తు తృప్తాయాన్తు పరాం
గతిమ్ ” ఇతి వికరందత్వా పూర్వవద్వికరేణోదకందత్వా స్వయ
మాచన్య విప్రానాపోశనం కారయిత్యా .

వ్యా -- ప్రయోగస్సుసప్తః । అశ్రవిష్ణానేశ్వరే గద్ధాదీనాం స్పృ
శ్యంతరోక్తో విశేషః ॥ వా “ చర్వనకుమరమ కర్మా రాగురు వర్ష కాన్యసులే
పనాథే ” ఇతి విష్ణుకోత్తమ్, పుష్పాణిచ “ ॥ స్తో ॥ ప్రాణే జాత్యం ప్రశస్తా
మృత్కల్లి కాశ్వేతయూధికాః । జలోద్భవాని సర్వాణి కుసుమానిచ చన్మ
కమ్ ॥ ” ఇత్యామృతాని, “ ॥ స్తో ॥ ఉగ్రగర్భీన్యగర్భీని వైశ్యవృక్షోద్భవాని
చ । పుష్పాణి వర్జనీయాని రక్తపుష్పాణీయానిచ ॥ ” “ శుభ్రం నవమహతం
సదశం వాసోదద్యాత్ ” * ॥ ఇతి “ ॥ స్తో ॥ దత్వాన్నం పృథివీ తేపాత్రమితి పా
త్రాభిమన్త్రణమ్ । కృత్యేదం విష్ణురిత్యన్నే ద్విజాఘ్రస్థం నివేశయేత్ ॥ ”
సూప పాయసాదికమన్నం భాజనేషు దత్వా పృథివీ తేపాత్రమితి మన్తే

౧ పాత్రాభిమన్త్రీణంకృత్వా ఇదంవిష్ణురిత్యనయన్వా అనేదిద్విజాను
 స్థం నివేశయేత్ । తత్రవైశ్వదేవేయజ్ఞోపవీతి విష్ణోహవ్యం రక్షేతి పిత్రై
 ప్రాచీనావీతి విష్ణోకవ్యం రక్షేతి బ్రూయాత్ , “ విష్ణోహవ్యంచకవ్యం
 చ బ్రూయాన్రక్షేతి వైక్రమాత్ ” ఇతిస్మరణాత్ । “ ॥ స్లో ॥ సవ్యా
 హృతిశాం గాయత్రీం నధునాతాశ్శతృచమ్ । జప్త్వా యథాసుఖం వా
 చ్యం భుజ్జీర్ణదైప వాగ్యతాః ॥ ” అనన్తరం విశ్వేభ్యోదేవేభ్యఇదమిద
 మన్నం పరిపిప్తం పరివేక్ష్యనాణయాత్మపైరితియవోదకేన నివేద్యతథాపిత్రై
 అముకగోత్రాయాముకశర్మణే ఇదమిదమన్నం పరివిప్తం పరివేక్ష్యనాణ
 మాత్మపైరితి తిలోదకేన నివేద్య పవం పిశాచమాయుప్రపిశాచమాయుచని
 వేద్యానన్తరనాపాశనం దశ్య వ్యాహృతిభిస్సహితాం గాయత్రీమ్ “ న
 ధునాతాముతాయతే ” ఇతిస్మృత్యచం మధ్యస్థిత్రివారంచ జపిత్వా యథాసు
 ఖం జపధ్వమితి బ్రూయాత్ , “ ॥ స్లో ॥ సప్తాల్ప్య పితృదేవేభ్యప్నాపి
 త్రీనధునాజ్ఞపః । నైధంనివేద్యాపాశనం జపప్రయోగభోజనమ్ ॥ ” ఇతి
 పారస్మరవచనాత్ । చన్ద్రీకాయామ్ ॥ స్లో ॥ నచక్రైకిజం దన్యాస్తన్యా
 చుచ్చభ్రం సుగభితత్ । నరక్తంరక్తమప్యర్ఘ్యం సమమృగ మజలంతథా । మన్ది
 శాం కుముదం వైచకేనకీంకిరపీరజమ్ । నాతీదర్శనమాత్రేణ నిరాశాపితరో
 గతాః ॥ చన్దనాగురుకర్పూరమృదునానిచచమ్పకమ్ । ప్రదద్యాదనులేపా
 ర్థం పితృదేవేభ్యుత్తమమ్ ॥ పరిధాగురుమధ్వాజ్య దేవదాహాణి గుర్భుశ
 మ్ । దేయానిసర్వం ధూపాగ్ధై నప్రాణ్యజ్ఞంకిరాచన ॥ అవత్తమన్నంవి
 ప్రస్తు పాణినాస్పృశ తేయది । త్రియదైవరికంయాన్ది నాతాభోక్తా తథా
 పిశా ॥ మృత్యాప్రగణమర్ఘ్యంచ మృద్దికాగర్భలేపనమ్ । మాజ్జరోద్భి
 ష్టశేషంచ నిరాశాపితరోగతాః ॥ ఆసీనేహ్వాసనందన్యాన్నాంత్యత్సుకరా
 చన । యదిదద్యాప్రీనాదేన నిరాశాపితరోగతాః ॥ * ॥ మనుః ॥ స్లో ॥
 ఉచ్చేషణం భూమిగతనజంహస్తాశతస్యచ । దాసవిగ్గస్యతస్మిన్త్రైరాభ
 గభేయంప్రచక్షతే ॥ * ॥ అత్యయథాకిజ్ఞిమచ్చిచ్యతే తథాదద్యాదిత్య
 ర్థః । స్మృతిర్థసారే ॥ స్లో ॥ ఘృతేనభోజయేద్విప్రం ఘృతంభూవాపిని
 షీపేత్ । నధునాంసంనదాతవ్యం యతీనాం బ్రహ్మచారిణామ్ ॥ తతఃషీ
 సేచ్ఛుక్తవతాసుగ్రతోమణ్డబాద్భహిః । గర్భంమాల్యంచతామ్బూలమనుష్టా

ప్రాయశ్చిత్తోదేశేత్ ॥ * ॥ యత్పిదం వచనమ్ ॥ శ్లో ॥ సద్భూతాభేయదిఘ్న
 నం యోగద్యాచాచ్ఛ్రీధకర్తృణి । నష్టంభవతీతచాచ్ఛ్రీధమితశాతాతపోఽ
 బ్రహ్మేత్ ॥ ” ఇతితదవశ్యం సుధుదానవరమ్, యద్వాయస్తేవ సుధుప్రథా
 నం శ్రాద్ధముక్తం తద్విచయంనా । అహోబ్రాహ్మణస్యాత్ర నాతీవనిర్భయః,
 “ విలియనం సుధిశం పితౄణాం సుధుమానంచ వర్జయేత్సౌష్ఠకాన్యం శూ
 ద్రాన్యం యేనానేనాస్యసమ్మతాః ” ఇత్యాపస్తంబస్మరణాత్ । అన్యచ్చ
 జాత్యాశ్రయనిమిత్తమష్టం వస్తుజాతసమ్మదుక్తైస్సృతిరత్యాకరేస్సష్టంధ్ర
 స్తవ్యమ్ । విలియనాదికం శ్రాద్ధవిషయం కథమితీచేన్నైవమ్, “ స్మృతింయ
 శోమేధానిచ్ఛత్ ” ఇతిసుధుమాంసాదివర్జనేహేతూక్తైః స్మృత్యాదిరూ
 పఫలస్య సర్వేష్టత్వాచ్చ । “ నష్టంభవతీ ” ఇతిశ్రాద్ధనాశ స్మరణాన్నతద్వ
 ర్జనమితీచేన్న, యోబ్రహ్మచారిణాం శ్రాద్ధపాత్రత్వవిధానాత్ । తర్హిగృ
 హస్థాఽస్మతత్పాత్రమితీచేన్న, యోబ్రహ్మచార్యబాధవశ్యహస్తనిమిత్త
 ణస్మరణాత్, తత్తైవచన్త్రిశావచనసంధస్తాదుదాహృతమ్ । “ శ్లో ॥ వర్జయేత్స
 ధుమాంసంచ గన్ధమాల్యరిపాకస్త్రీయమ్ । ” ఇతిసుసృరిణాద్భ్రీహ్మ
 చార్యాదిభిర్నిష్ఠమాల్యానివత్సధుమాంసవర్జనేనశ్రాద్ధహానిః, అతస్సర్వదా
 యోబ్రహ్మచారిణోర్మధుమాంసాదినిషేధః, గృహస్థానాంతు స్మృతియ
 శోమేధాకామనాయామ్ “ శ్లో ॥ సద్భూక్తస్యతు ... ॥ నాన్యదాచాచదయే
 ద్వస్త్రీం సుద్భక్తోజలతారణే । స్వస్థస్థు నదివాసుప్యాత్సధుమాంసంచ వర్జ
 యేత్ ॥ ” ఇతిభగవదుక్తస్సర్వదానిషేధః । అతస్మాద్భిధే సుధుదానవ
 చనం యత్యాది చతుష్కవ్యుహిర్నిష్ఠమయం ప్రప్రవృత్తమ్ । పరాశరః ॥ శ్లో ॥
 శ్రాద్ధక్రియాఫలంహన్తినరేహ్రాపూజితోఽతీతిః । తస్మాదభ్యర్చయేచ్ఛాచ్ఛ్రీ
 ధైప్రాప్తకాలేఽతిథింబుధః ॥ * ॥ విష్ణుబుధ్యర్చయేత్సనా తూష్ఠీం భో
 జయేదిగ్యధః । శ్రీవిష్ణుపురాణే ॥ శ్లో ॥ పితౄణామయజోయుక్త్యుదేవా
 వాం వృణుయాద్విజ్ఞాత్ । దేవానామేకమేవంవా పితౄణాంచ నియోజ
 యేత్ ॥ సామ్యభాభోజయేద్విప్రా దేవానాముభయాత్తకాత్ । పి
 తౄణా తామహంత్రివ భోజయేద్వాపురదక్షుభాత్ ॥ పృథక్తయోగేది
 దాహుశ్శ్రాద్ధవ్యకరణంనృప । ఏకత్రైకేనపాకేన వరత్యనేయ సహస్ర
 యః ॥ సుతావశిష్టసుల్పానాం విప్రపాత్రేషునిర్వపేత్ । అనుధ్యతా

చాత్వరతా దేయంతేనాపిభక్తిః ॥ రక్షోఘ్నమస్త్రీపతనం భూమేగా
 స్తరణంతైః । శృప్తేషు తేషువికరేదన్నంవిప్రేషుభూతే ॥ దన్యాదాచ
 మనాథాయ తేభ్యోవారిసకృత్సృత్ ॥ * ॥ విజ్ఞానేశ్వరే ॥ శ్లో ॥ అన్న
 మాదాయతృప్తాఃస్థ శేషంచైవానుమాన్యచ । తనన్నంప్రకరేహృమాద
 ద్యాచాపసకృత్సకృత్ ॥ వా ॥ అనస్తరం సర్వమన్నమాదాయ తృప్తాః
 స్థేతి తాన్ పృష్టౌ తృప్తాఃస్థాఃప్రతిప్రతిప్రతిశ్శేషమప్యస్త్రీకింక్రియితామి
 తి పృష్టౌ శస్త్రైస్సహూపభుజ్యతామిత్యభ్యుపగమ్య తదన్నం పితృస్థాన
 బ్రాహ్మణస్య పురస్తాదుచ్ఛిష్టసన్నిధౌ దక్షిణాన్రదర్భాన్తరితాయాం భూ
 మాతెలాదకప్రక్షేపపూర్వకం యేఅగ్నిదగ్ధాభిశయి గృచ్చప్రక్షిపృపనస్తి
 లాదకంక్షిపేత్తదనస్తరం బ్రాహ్మణమస్తేషు గణ్ణాపాథం సకృత్సకృదపాద
 ద్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి । ఇదంఽకిరదానం పాక్షికమ్ । చన్ద్రికాయామ్ ॥ శ్లో ॥
 శ్రాద్ధారమ్భేవిరామేచ పాదశౌచే తథాఽఽర్చనే । ఽకిరేపిణ్డనానేచప
 ట్స్వపాదమసంస్కృతమ్ ॥ శ్రాద్ధేషు ఽకిరందత్వా నానామెత్తఃపితృభానా
 త్ । పితరస్తస్యమాణ్డాసం భవన్త్యుచ్ఛిష్టభోజనాః ॥ * ॥ మనుః ॥ శ్లో ॥ పార్వ
 వన్దికమన్నాద్యనాదాయాస్తావ్యవారిణా । సముశ్చజేచ్ఛక్తవతామగ్ర
 తోఽకిరంభువ ॥ * ॥ చన్ద్రికాయామ్ ॥ శ్లో ॥ పిశ్పదేవతయోగ్యైశ్చభు
 వంప్రాక్ష్యణిలాక్షిపేత్ । తతోదర్భానమాస్తర్య తూష్ణేందత్వాఃపిలా
 దకమ్ ॥ ఉచ్ఛిష్టశిమిప్రేణ పిణ్డందద్యాసనూహితః । ఏఅగ్నిదగ్ధాపనేతద
 ద్యామచ్ఛిష్టసన్నిధౌ ॥ * ॥ ఇహమనుయాజ్ఞావల్యబోధాయనఽజ్ఞానేశ్వరా
 దిభిః “ ఏఅగ్నిదద్దాపన ” ఇత్యనెన ఽకిరదానం ఽథానాదన్యపానుక్తైస్తా
 వన్తాత్రమేవ ఽకిరదానం కార్యమ్ , ఏవం ఽకిరదానానస్తరమేవ విజ్ఞానేశ్వ
 రాదావాపోశనవిధానాదేవమేవాస్తాకం మతమ్ । బోధాయనస్తు ఽకిరదా
 నాయూర్వమేవ తదాహ ॥ వా ॥ భుజ్జానాన్సమీక్షతే ప్రాణైనివిష్టోఽమృ
 తంజుహూమీతి పశ్చభిః బ్రహ్మణిమతిత్వా మృతత్వాయేత్యాత్మానం
 చాతడార్ధ్యం నిరీక్షతే ధీక్షీకాహిపితరభి విజ్ఞాయతేసర్వైశ్చకామేస్తర్వ
 యాన్స్వధాయక్రానిబ్రహ్మణ్యభిశ్రావయాగార్యోఘ్నని నైఋతాచ తృ
 ప్తానపతచమయ్యాశనేష్వన్నశేషాప్రకరతి “ యేఽగ్నిదగ్ధాయేఽనగ్నిద
 ధీప్రాకాఇతి పాతాస్తరమ్ .

హా ... పరాంగతిమ్" ఇత్యుక్తే తా సంతానసావకీర్యదక్షిణాభిరాదా
 ధయతి || * || ఇతి | విజ్ఞానేశ్వరే || శ్లో || ఆత్మప్రైస్తవవిప్రాణి జప్తా
 పూర్వజపంతరిః || వా || ఆత్మప్రైః, పవిప్రాణి - పురుషసూక్తపవమానప్ర
 భృతిని, జప్తా, తృప్తింజ్ఞాత్వా, పూర్వోక్తజపమ్ - సవ్యాహృతికా
 మితిక్రమమ్, జపేత్ || * || ఇతి | పవంస్త్పతమాకైరన్త్రాభిశ్రవణమస్తా
 భిరుక్తమ్.

మూ — ఆచార్యైషు తామూలం భుక్తిదక్షిణాంచ దత్వాన్నశేష
 మనుజ్ఞాప్య ప్రణమోపచారానుక్త్వా దర్భాన్వారమ్భణేన పితౄ
 నిస్సృజ్యాభవిశ్వేదేవాంశ్చ విస్సృజ్యాసీను నైమనువ్రజ్యాగణ్య.

వాగ్ — అత్రయాజ్ఞవల్క్యః || శ్లో || ఇత్యుక్తాచప్రియావాచాప్రణ
 పత్యపిసర్జయేత్ | వాజేవాజఇతిప్రీతాపితృపూర్వం పిసర్జనమ్ || * || ఇతి |
 అత్రవిజ్ఞానేశ్వరః || వా || ధన్యావయం భవచ్చరణరజసవత్రికృతమస్తన్న
 ద్దీరం శాకాద్యశనక్లేశమవిగణయ్య భవద్భిరనుగృహీతావయమిత్యేవయా
 చాఃప్రియావాచఉక్త్వా, ప్రణిపత్య - ప్రదక్షిణపూర్వకం నమస్కృత్య,
 వాజేవాజఇత్యనయర్చా పితృపితామహప్రపితామహాది విశ్వేదేవాన్తం
 దర్భాన్వారమ్భణేన ఉత్తిష్ఠతపితరఇతి, ప్రీతః - సుప్రీతమనావిసర్జనంకుర్యా
 త్ || * || ఇతి | యాజ్ఞవల్క్యః || శ్లో || దత్వాతు దక్షిణాంశ్చక్ర్యాన్వధా
 కారముదాహరేత్ | వాచ్యతామిత్యనుజ్ఞాతాప్రకృతేభ్యస్సప్సోచ్యతా
 మ్ || * || శ్రీరామాయణే || శ్లో || సాదశౌచం వినాభ్యిక్షం తిలహీనంతుత
 ర్పణమ్ | సర్వంతుత్రిజతేతుభ్యం యచ్చశ్రాద్ధమదక్షిణమ్ || * ||.

మూ — అగ్నేర్దక్షిణతడద్భిష్టసన్నిధౌ వాద్వైధం దక్షిణాగ్రాదర్భాన్
 సంస్తీర్య దక్షిణాముఖస్సవ్యంజాన్వాచ్య పూర్వదర్భేషు మార్జయ
 న్తాం మమపితరఇత్యాదిభిః పశ్చిమదర్భేషు మార్జయన్తాం మమ
 మాతర ఇత్యాదిభిర్దక్షిణాపవర్గం సతిలమపోదత్వా హుతశేషాదుభి
 క్తశేషాచ్ఛాన్నమాదాయ సవ్యజ్ఞానం తిలమిశ్రం పిణ్డపట్రం కృ
 త్వా పూర్వదర్భేష్యేతతైతతాసావిత్యాదిభిః పశ్చిమదర్భేష్యే
 తతైమాతర సావిత్యాదిభిః ప్రతిమన్త్రం క్రమాదిష్టాన్ప్రదా
 యయేచత్వామను యాశ్చత్వామన్వితవ ప్రతిపిణ్డం దర్భముతే

లేపనిమృత్యు పూర్వవర్తిజ్ఞేష్వపోదత్వా యేచనోత్రైత్యాదితా
శ్చవహన్తామిత్యన్తమేకోమన్తః ప్రేనోభయపిష్టానుపస్థాయత్ప
వ్యస్తుభవనైశ్చతి పితృపిష్టాంస్తృప్యస్తు భవత్యశ్చతి మాతృపిష్టాం
తృప్యతతృప్యతృప్యతేతుభయపిష్టానుపస్థాయ పుత్రానాస్త్రాని
త్యనూహేన ఉభయపిష్టాన్యగవచుదపాత్రైశ్చావిచ్చిన్నం త్రివ్ర
సవ్యం పితృతీర్థతఃపరిషేచ్య న్యుజ్జ్యేషాస్త్రాణి తృప్యగత్యవ్యతతృప్య
తేతి యజుస్త్ర్యవరాధ్యం నవకృత్వ ఆవర్త్యపాస్త్రాణిపోక్ష్యద్వ
త్స్వగుభ్యుదాహృత్య పిష్టికరణశిష్టగున్నం గ్రాహవరాధ్యమసత్యా
మపిభోజనేచ్ఛాయాం ప్రాణేనివిష్టోఽమృతంజుహోమి బ్రహ్మ
ణినుఆత్మామృతత్వాయేతి ప్రాశ్నోపవీత్యాచామెత్ .

వ్యా — అత్రాప్రస్తవ్యః । వా । భుక్తవతోఽనుబ్రజ్యప్రదక్షిణీకృత్యద్యై
ధం దక్షిణాగ్రాదర్భా సంప్రీర్య లేమాత్తరైరపోదతోఽత్తరైరదక్షి
ణాపవర్గా పిష్టాదత్వా ॥ * ॥ ఇత్యాది । శ్రీవిష్ణుపురాణే ॥ శ్లో ॥ సుగృ
హైస్సైరనుజ్ఞాతశ్చుద్ధేనాన్నేనభూతతే । సతిలేనతతఃపిష్టాం సన్యస్తత్వాస
మాహితః ॥ దక్షిణాగ్రేషుదర్భేషు ధూపదీపాదిపూజనమ్ । స్వపిత్రేప్రథ
మంపిష్టం దన్యామచ్చిప్తసన్నిధౌ ॥ పితామహాయచైవాన్యం తత్పిత్రేచ త
థాపరమ్ । మాతామహేభ్యఃపిత్ర్యేణ పిష్టాంస్తీర్థేననిర్వపేత్ । దర్భమూ
లే లేపభాజః ప్రీణయేల్లపఘర్షణేః ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో ॥ సర్వగు
న్నముపాదాయ సతిలందక్షిణాముఖః । ఉచ్చిప్తసన్నిధౌదన్యాగ్నిష్టావైపి
త్యయజ్ఞవత్ ॥ * ॥ సర్వగున్నమ్ - హోమశిష్టంభాదృష్టంచ । బూధాయ
నః ॥ వా ॥ సువణాహిరణ్యప్రాణేవస్త్రలోహ భూమిభాణ్డేర్లోఽశ్వా
జావిహస్తిదాసపురుషప్రీహియవ మాష తిల దద్దోహన చ్చత్ర కనుణ్ణలు
యానాసన శయనోపధానైస్సర్వోపకరణైర్యథోపపాతం సంపూజ్యాక్ష
యం వాచయిత్వా స్వధాంవాచయిత్వాన్ధావ్య నక్షిప్త్యాప్రపాద్య సం
సాద్య ప్రదక్షిణీకృత్య లేపనున్న మనుజ్ఞాప్యైతేనైవయథేతమేత్యభ్య
నుజ్ఞాతోదక్షిణవాగ్నిం దక్షిణాగ్రాదర్భా సంప్రీర్య లేవ్యన్నశేషేః
పిష్టందాతి ॥ * ॥ శ్రీవిష్ణుపురాణే ॥ శ్లో ॥ భుజ్జీయాద్వసకుంభశ్చాద్యు
త్యబిష్టభిరాత్మనః । ఏవంశ్రాద్ధంబుధఃకుర్వాత్సైత్రం మాతామహం త

ధా . * . విజ్ఞానేశ్వరే . వా . బ్రాధశిష్టమిష్టైస్సహభుజ్జీత నియమప
వాయం నవరిసభ్య . * . ఇతి . ఏవమిష్టానాం బద్ధానాంచబ్రాధశిష్టాన్న
భోజనస్యశాస్త్రాశ్రయస్థానాత్ జ్ఞాతీనామేవ పితృశేషభోజనమితి మన్ద
వచనమ్ .

చన్ద్రికాయామ్ . శ్లో . ఉపవాసాయదానిత్యశ్చాగ్రధంచ ప్రకృ
తంభవేత్ . ఉపవాసం తదాకుర్యాదాహ్నియపితృసేవితమ్ . * . ఇ
త్యుక్తమాహ —

మూ — ఏకాదశ్యామవజిఘ్రిమవవాసస్యనిత్యత్వాత్ “ ఆహ్ని
యపితృసేవితమ్ ” ఇత్యుక్తైః .

వ్యా — “ . శ్లో . నభోక్తవ్యం నభాక్తవ్యం నమ్నాప్రైహరివా
పరే . ” ఇతివీప్సయాచ , “ . శ్లో . వరంస్వమాత్మగమనమేకాదశ్యన్న
కామతః . ” ఇతిప్రత్యవాయప్రత్యేక్షైకాదశ్యవవాసోఽవశ్యకార్య
త్యర్థః . “ ఏకభుక్తేననక్తేనక్షీణవృద్ధాతురఃక్షిపేత్ ” ఇత్యుక్తక్షీణాదివర
ణే “ భుక్ష్వభుక్ష్వేతియోబూరియాత్రమాహుర్భుచ్చామాతుకమ్ ” ఇ
త్యుక్తదోషోవాప్యైవ . ద్వాదశ్యాంశ్రాద్ధపరవచనం స్వాచార్యభూతసన్యా
సిశ్రాద్ధవిషయమ్ , పుత్రస్యతు “ మృతాహం సమతిక్రమ్యచణ్డాంకో
టిజన్మసు ” ఇతిప్రత్యవాయస్మృతేః పుత్రేణపిత్రోఃక్షయాహశ్రాద్ధమే
కాదశ్యమేవకార్యమ్ , తిథ్యంతరమృతౌతత్రశ్రాద్ధవిష్ణుద్వాదశ్యాం
వాకార్యమితివిశేషః .

మూ — మధ్యనుపిణ్డద్వయం పత్నైవత్పితృభ్యామేకైకం పిణ్డంప్రయ
చ్ఛేత్ , పత్నీభ్యస్తుపిణ్డద్వయం విభజ్యప్రత్యేకమ్ “ అపాంతో
వధీనాం రనంప్రాశయామి భూతకృతం గర్భంధత్స్వ ” ఇతిమ
న్ద్రిమావత్య దద్యాత్తంపత్నీప్రాశ్నీయాత్ “ అథత్తపితరోగ
ర్భంకుమారంపుష్కరస్రజమ్ , యథేహపురుషాసత్ ” ఇతి . నతం
భ్రాతృపత్యాదిభ్యోదద్యాన్నిషేధాత్ .

వ్యా — మధ్యనుపిణ్డద్వయం పత్నైవప్రయచ్ఛేదిత్యుక్తం సర్వశ్రా
ద్ధసమానమితిభావః . “ . శ్లో . ప్రదద్యాన్నధ్యయం పిణ్డం పత్నైవ
విశేషతః . నదద్యాద్భ్రాతృపత్నీనామేవధర్మస్సనాతనః . పుత్రేహతే

తువత్తా సే నార్యాంవాధముతుత్రయే । నదేయంరజనఃపూర్వఃతద్దేయం
 రజనఃపరమ్ ॥ అత్తతాగర్భిణీవధ్యో గతరక్తారజనస్వలా । వాశ్శీయావ్య
 ధ్యమంపిణ్డం వైర్విణీచవిశేషతః ॥ * ॥ శతవ్రతః ॥ శ్లో ॥ పత్నీబహుత్వే
 సతిపిణ్డమేకవిభజ్యవద్యాస్మృజనాథమిష్టమ్ । శుక్తస్యచావృత్తిరివా
 ప్రసిద్ధా తతైవయోక్త్రం బహుపత్నికస్య ॥ * ॥ ఇతి స్మృతిసారే ॥ శ్లో ॥
 రజనస్వలాయాం భార్యాయాం క్షయాహం యఃపరిత్యజేత్ । నవైనరక
 మాహ్నోతి హన్తిదేవాః పిశ్యంస్తథా ॥ * ॥ బోధాయనః ॥ వా ॥ నో
 చ్చిష్టం పరిసమూహశ్యత్ర పిణ్డందదాతి ॥ * ॥ ఇతి । సజ్జగ్రహే ॥ శ్లో ॥
 నోచ్చిష్టం మార్జయేత్తవద్యావ త్పిణ్డం ననిక్షిపేత్ । ఉచ్చిష్టసన్నికౌ పి
 ణ్డాప్రదద్యాన్దక్షిణాముఖః ॥ * ॥ ననుగ్రథలాగువార్ధం ప్రతీకోపాదానే
 నహివ్యాఖ్యాతారోవ్యాఖ్యాస్యన్తి, అతస్తద్విహాయ గ్రథకౌరవాపాద
 కం ప్రతిసూత్రం కృతోన్మవపాదనంకినుర్థమితి చేచుచ్యతే, అత్రప్రశ్నే
 వ్యాఖ్యానకృతేఃపూర్వం పాఠభేదో న్యూనాతిరేకశాస్త్రీ, అతశ్శుద్ధ
 పాఠజ్ఞాపవార్ధమత్ర కృతోన్మపాదానమితి నిరవద్యమ్ .

శనుస్వధాగ్రహణాదికం బహుస్మృతిసిద్ధం తద్విదాపి శ్వయా కిమ
 ర్థం తనోక్తమిత్యాశంకాహ —

మూ — అత్రయేపార్థివాస ఆవాహనముద్ధ్రియతామర్థ్యంభుక్తిదే
 శసంసాగ్రోవిసర్జనమిత్యాదీనిపాక్షికాణి .

వ్యా — “ యేపార్థివాస ” ఇతిమనైరిణ పృథివ్యభిమర్శనమ్, “ ఉ
 ధ్ధ్రియతామగ్నోచక్రియతాం శామముద్ధ్రియతాం శామమగ్నోచక్రియ
 తామ్ ” ఇత్యతీసర్జనమ్, “ అపహతాలసురాః ” ఇత్యనేనభుక్తిస్థానసం
 మార్జనమ్, “ ఉదీరతామ్ ” ఇత్యద్భిరవోక్షణమ్, “ యేఽగ్నిదధాః ” ఇ
 తివికిరదానమ్, “ ఉత్తిష్ఠతపితరఃవిశ్వేదైవైస్సహ ” ఇతి విసర్జనమ్, “ వా
 జేవాజే ” ఇతిజపః, “ దాతారోనోఽభివర్ధంతామ్ ” ఇతియూచనంచేత్యా
 దీని గౌణానీత్యర్థః .

అత్రహేతూనుపన్యస్యతి —

మూ — సూత్రభాష్యకారాభ్యామనుక్తత్వాత్తన్త్రా నాహ్నానా
 త్యసూత్రోక్తమాత్రకరణేనచరితార్థత్వాచ్చ .

వ్యా — సహిమాసిశ్రాద్ధవ్యాఖ్యానేఽధ్యుదీనవశ్యకార్యాణి థా
 ష్యకారేణోక్తమ్, తదనుక్తిశ్చ మాసిశ్రాద్ధపాపరపత్నే ఇత్యత్రసూత్ర
 కారేణానుక్తేః, యశ్చేమాతేత్యాదిషు మన్తైః పుష్కల్యగ్రహణావాహనా
 దిమన్త్రాసః సః సేః । అతపవ తానిస్సృత్యన్తరోక్తానిపత్నే ప్రాప్తాని నావశ్య
 కార్యాణి । అత్రకాత్యాయనః ॥ శ్లో ॥ యస్య యావస్విగృహ్యాయ
 క్తం స్వల్పం వా యదివాబహు । తస్యతావత్కాస్త్రైర్థే కృతేనర్వం కృ
 తం భవేత్ ॥ * ॥ యద్యేతాన్యవశ్యకార్యాణి, అన్యదతః పరిషత్సన్వివ
 ద్బుద్ధియాత్ । నను ఉదీచ్యవృత్తిష్టిత్యాదినాఽధ్యుదీనాముక్తత్వా
 త్తానిసూత్రకారపాపీష్టానీతచేన్తైవమ్, ఉదీచ్యవృత్తిరిత్యేవాక్తేః । పాప
 భిమతత్వేఽపి వా నవానామిత్యాదివద్బుద్ధియాత్ । “ ॥ శ్లో ॥ యన్నా
 మ్నాతం స్వశాఖాయాం యథోక్తమవిరోధిత । విద్వద్భిస్తదనుష్ఠేయమ్ ”
 ఇతివచనాత్తాని కార్యాణీతచేన్తైవమ్, “ యజేత ” “ ఉపాసేత ” ఇతివ
 చ్చాసిశ్రాద్ధం కుర్యాదిత్యేతావదేవయదిబ్రూయాత్తదాఖిల్వాకాక్షాత్ర
 యపరిపూరణాయ సర్వశాఖాప్రత్యయన్యాయః ప్రవర్తతే, సహితభాత్రా
 ప్తి, “ అన్నసోమైర్తరాభిన్యౌహూత ” ఇత్యాదిభిః కర్తవ్యాంశోపదేశాత్,
 అతోనసముచ్చయః, నాపిషికల్పః, శాఖాన్తరీయత్వాత్, “ ॥ శ్లో ॥ న
 జాతుపరశాఖోక్తం బుధఃకర్తు సమాచరేత్ । ఆచరన్మరశాఖోక్తం కర్తార
 ఙ్ణః ప్రకీర్తితః ॥ ” ఇతివచనాచ్చ ।

ఉపసంహరతి —

మూ — సర్వేషాం స్వసూత్రైర్మేవకార్యమ్ ।

వ్యా — యథా — అగ్నిసంధానే కేషాంచిచ్చతుష్టౌరాహుతయః,
 అస్తాకంతు సర్వప్రాయశ్చిత్తగునాజ్ఞాతత్రయమిత్యేతావదేవ, వృషాత్ప
 ర్గేవ ద్విత్వాపవమన్త్రాః, బోధాయనేవిస్తరః, అతోగురువాలఘువాస్వ
 గృహ్యాయాస్త్రైర్మేవకార్యమ్, తావతాతత్కర్తుసిద్ధిరిత్యర్థః । తస్మి కేసుధం
 బోధాయనోక్తముక్తం త్వయాసపిణ్డీకరణమితిచేన్తైవమ్, ఆపస్తమ్బేనసపి
 ఙ్డీకరణానుక్తేః, అనుక్తపాపవిరుద్ధపాపస్యతోగ్రహ్యత్వాత్, “ ॥ శ్లో ॥ స్వ
 సూత్రైః పిద్యమానేతు పరసూత్రేణవర్తతే । బోధాయనమతం కృత్వాస్వ

సూత్రఫలభాగ్భవేత్ ॥” ఇతివచనాత్, కష్టపశ్చితార్థ నిస్వసూత్రస్యా
భావేనాన్యసూత్రైకైక ర్తవ్యే బోధాయనసూత్రైకైవైవ కర్తుస్వసూత్రో
క్తఫలభాక్త్వావగమాచ్చ, తస్మిన్దేవయజ్ఞోద్దేశనప్రభృత్యాపరిధానాన్యో
త్పేతిదర్శిసంసాగ్రాంతంపూర్వముక్త్యా పూర్వవత్తిలోచకం సంయోజ్యే
త్యానిసార్థ్యదానాన్తమభిధాయ తిలాదకాంతంకృత్యాన్వముష్టైస్సధాన
మగ్ధత తథాఽలజ్యత్యదదాత మనైశ్చాగ్నోకరిష్యామీతి కురుష్వేత్యను
జ్ఞాతపరిధానప్రభృత్యాన్నిభిరుక్తనాన్తంకృత్యేత్యుక్తమ్, తథా నూసి
శాస్త్రే భూతేష్టకాశాస్త్రేద్దేవ దేవయజ్ఞోద్దేశనప్రభృత్యాప్రణీతాభ్యోసి
త్వేత్యాదివా తిలోచకదానాన్తైవస్త్రీగర్భనాలైస్సంపూజ్య పృచ్ఛశ్చ
ద్ధ్రియతానుగ్నోచక్రీయతాం కానుముద్ధ్రియతాం కానునుగ్నోచక్రీయ
తామిత్యనుజ్ఞాతపరిధానప్రభృత్యాన్నిముఖాత్కృత్యేత్యుక్తమ్, తథాదశ
మేఽహనిశాస్త్రేద్దేవ, అథాపరితపరిధానాన్యోత్పేత్యాభ్యోసి అన్యోగ్రహ
ణాదీన్యక్త్యా శూచావాదికముక్తమ్, ఏవం సర్వప్రణీతాప్రణయిన భు
క్తిదేశసంసాగ్రావాహన పానప్రక్షాలనానోపవేతన వరణార్థ్యదానగ
ర్భాదిదక్షిణాదాన పునస్సధాదానాన్తపవ పరిధానప్రభృతి కృత్యేత్యభిద
క్రమాత్కృత్యాప్రమాణవిరోధాచ్చ భుక్తిదేశ సంసాగ్రానై బ్రాహ్మణం ద
క్షిణతోదర్భేషునిషాద్యేత్యాని కథనం ముఖాన్తై ఆవాహనకథనం చాయుక్త
మితిచేత్ ? సత్యసయ్యుక్తమెవబోధాయనమతే, కథమేవం శిష్టా ఆచర
న్తీతి నవయం పర్యనుయోజ్యాః “ నినున్త్రీయేనపూర్వేష్యః ” “ అప
రాణ్ణేసనుభ్యోన్య ” ఇత్యాదిభిరన్యైవత్యేన నినున్త్రీణస్సావనా
నున్త్రీణపాదప్రక్షాలనానోపవేతనావాహనార్థ్యదాన శూచామభో
జనపిండదాన విప్రపిన్దనాన్తస్య క్రమాన్తరస్య పార్వణదర్శస్య “ శేషం
పూర్వవదాచరేత్ ” ఇతిసపిండీకరణేఽతిదేశాత్, విజ్ఞానేశ్వరేణ తథైవ
ప్రతిపాదనాచ్చ, తస్మిన్తదేవకార్యమితిచేన్మైవమ్, బోధాయనమతాను
స్థాతులేవ స్వసూత్రఫలభాక్త్వస్త్పతేః । నినున్త్రీణాదిషు పార్వాపర్యు
పార్వాసస్సోధవ్యః, ఆర్యసనుయసిద్ధీరిత్యుక్తమ్.

మూ — ఏవంనైమిత్తికాగ్నిదమవశ్యంకార్యమ్.

హ్య — ఏవమితి - నిమత్త్రాశ్యక్తస్మాన విష్ణ్వరాధన వైశ్వదేవ
బ్రహ్మణానుత్త్రాణ హేమానుపదాధాభిమర్శన వరణ పాదప్రత్యూళన
పాత్రాభిమర్శన భౌజన దక్షిణాదానానువ్రజన పిండదానానైనాపస్తమ్బము
తేన మాసిశాస్త్రధక్రమేణ ప్రత్యాభిశాదిశాస్త్రధం కార్యమిత్యర్థః । లోకా
క్షిః ॥ శ్లో ॥ శాస్త్రధంకుర్యాదవశ్యంతు ప్రమీతపితృకోద్విజః । ఇస్తుక్షయే
మాసిమాసి మన్వాదిషుయుగాదిషు ॥ * ॥ శౌనకః ॥ శ్లో ॥ అమావాస్య
వ్యతీపాతమన్వాదిష్వప్తశానుచ । విద్వాంశ్శాస్త్రధమకుర్వాణఃప్రాయ
శ్చిత్తీయితేద్విజః ॥ * ॥ మరీచిః ॥ శ్లో ॥ పణ్డితాజ్ఞానినోమూర్ఖాః స్త్రి
యోవాబ్రహ్మచారిణః । మృశాహం సమతిక్రమ్య చక్షాల్లేష్వభిజాయ
తే ॥ * ॥ కాశ్యే ॥ శ్లో ॥ నైమిత్తికంతుకర్తవ్యం గ్రహణేవస్త్రిసూర్యయోః ।
బాధవానాంచమరణే నారకీప్యాదతోఽన్యథా ॥ దర్శశ్రౌధమతిక్రమ్య య
స్తుభుక్షైర్దాద్విజాధనుః । చక్షాలశ్చమవాపోతి జన్మానినవవశ్చచ ॥ నిత్యనై
మిత్తికశ్రౌద్ధే సమానేఽహనికస్యచిత్ । నిత్యశ్రౌధంపురాకృత్వా నైమిత్తి
కమథాచరేత్ ॥ * ॥

అతోఽవశ్యం నైమిత్తికశ్రౌధంకర్తవ్యమిత్యత్రవచనాన్యుదాహరతి —

మూ — “ ॥ శ్లో ॥ అపూపహాలాస్సపిర్నద్యఃపాయసకర్షమాః ।

ఉపతిష్ఠేరక ” ఇతిగాథా । “ క్షీరోదనేన మాపోదనేన వాయద్వా

భవత్యామైర్వా మూలఫలైర్వా ప్రదానమాత్రం హిరణ్యేనవావ్ర

దానమాత్రమపివా గోగ్రాసమాహరేదపివాఽనూచానేభ్యఉదకు

మ్భుమాహరేదపివా శ్రౌధమన్త్రానిధియాతాపివారణ్యేఽగ్నినాక

క్షముపోషేత్ ” ఇతిబోధాయనః । “ ॥ శ్లో ॥ శ్రౌద్ధేఽహనితుసం

ప్రాప్తైత్సభావేద్రవ్యవిప్రయోః । పిండమాత్రప్రదానంవాభవేన్ని

రశనోఽపివా ॥ ” ఇతిష్టృత్యర్థపారే । “ అథావేతైలంశాకమ్ ”

ఇత్యావస్తమ్బః । “ ॥ శ్లో ॥ తోయప్రదానపితృపిండబహిష్కృ

తానాం సమ్భవణాదపినరానరకంప్రయాన్తి । ” ఇతి పరాశ

రః । “॥ హో ॥ శ్రాద్ధవిఘ్నో ద్విజాతీనామామశ్రాద్ధం ప్రకీర్తయమ్ ।
అమావాస్యాది నియతం మానసం వస్మై రాద్యతే ॥ ” ఇతి హారీత
ఇతి హారీతః .

వ్యా — నిగదవ్యాఖ్యానమేతత్, ద్విరుక్తిః ప్రశ్నసమాప్తింద్యోతయతి .

ఇతి వాచ్యదశః ఖండః .

ఇతి హారీతకులతిలకస్య సరస్వతీవల్లభాచార్యపా
త్రస్య శ్రీరఙ్గానాథార్యపుత్రస్య యజునిధేః
శ్రీ వేంకటనాథస్య వైదికసార్వభౌమస్య
కృతిషు పితృమేధసారప్రశ్నవ్యాఖ్యానం
సమాప్తమ్ .

సారోద్ధారమిత స్రుతః స్మృతిశతం వీక్ష్యాసకృన్నిశ్చితైస్స
రాంశైః పితృమేధసారమవదం వ్యాచక్షిచాభ్యర్థితః ।
శబ్దోన్ముఖానమథ నిర్ణయకరం వేద్యాంశపూర్ణంబు
ధాగృహ్నిధ్వంపితృమేధసారవివృతింగ్రంథం సుధీలోచనమ్ ॥

వేదేద్వితీయః స్మృతిషు ప్రవీణో వేదాంతవిశ్రా
ంతమనాశ్శ్రుతేషు । సుధీస్సుశీలా హరితాన్వ
యారోగ జయత్యయం వైదికసార్వభౌమః ।

౧౨

శ్రీరస్తు.

శ్రీమద్ధారీతకులతిలకైర్వైదికసార్వభౌమైః

శ్రీమద్వేదజగదనాథానైః

వైదికకర్తృసుస్థానసౌకర్యాయవిరచితమ్

పితృమేధసారనహితం సుధీవిలోచనం నామ

ధర్మశాస్త్రమ్

కోంఘారు, వల్లిపురమ్, శ్రీనివాసరాఘవాచార్య

ఫణిపురమ్, కేశవభట్టార్యసహాయేన

మల్లయమ్, దామోదరమ్, అభిశిక్షరాచార్యేణ

పరిశోధ్య

మద్రాస్ తిరువల్లికేణి శ్రీ సరస్వతీభట్టారాధ్యక్షైః

ఫాపికాయామ్

మైసూరు సద్విద్యామణ్డిరముద్రాశాలాయామ్

ముద్రాపితస్కవిజయతేతరామ్

ప్రకటన

యద్యభిలషితాని గృహ్యరత్నాదిపుస్తకాని, మైసూరు హిందూ లైఫ్ ఇంజనీరింగ్ కంపెనీ మ్యానేజర్ ఆజీ, వియ్యనైయ్యశ్శాల్యోఽభిగ్రహ్యంతి, తేహి ప్రధానే ప్రెషణేవ సముద్యుక్తాః.

పుస్తకనామాని.	మూల్యమ్	టపాల్
గృహ్యరత్నకణ్ఠభూషణమ్	౧ - ౧౨ - ౦	౦ - ౩ - ౦
ప్రృథరత్నాకః	౩ - ౮ - ౦	౦ - ౫ - ౦
ఆశౌచశతక వ్యాఖ్యానమ్	౧ - ౩ - ౦	౦ - ౨ - ౦
దశనిర్ణయీ	౧ - ౬ - ౦	౦ - ౨ - ౦
సుధీవిలోచనమ్	౩ - ౪ - ౦	౦ - ౫ - ౦
వైద్యనాథీయశ్రాద్ధకాండః	౪ - ౦ - ౦	౦ - ౫ - ౦
వైద్యనాథీయాశౌచకాండః	౧ - ౨ - ౦	౦ - ౨ - ౦
ప్రయోగచక్రికా	౦ - ౭ - ౦	౦ - ౧ - ౦
ప్రయోగదర్పణః	౦ - ౮ - ౦	౦ - ౧ - ౦
చణ్డకాశికనాటకమ్	౦ - ౯ - ౦	౦ - ౧ - ౬
ప్రపన్నపారిజాతమ్	౦ - ౨ - ౦	౦ - ౦ - ౬
ధనజ్ఞయవిజయవ్యాయోగః	౦ - ౨ - ౦	౦ - ౦ - ౬
దివ్యసూరిచరితమ్	౦ - ౧౨ - ౦	౦ - ౨ - ౦
ఆర్తిప్రబంధః	౦ - ౭ - ౦	౦ - ౧ - ౦
ఉత్పత్తరాఘవమ్	౦ - ౨ - ౬	౦ - ౦ - ౬

గృహ్యరత్నాదిపుస్తకగ్రంథ అపేక్షితగ్రంథాదరే అనుగ్రహము, మైసూరు లైఫ్ ఇంజనీరింగ్ కంపెనీ మ్యానేజర్ ఆజీ, వియ్యనైయ్యశ్శాల్యోఽభిగ్రహ్యంతి, తేహి ప్రధానే ప్రెషణేవ సముద్యుక్తాః.

మూల్యదమ్న లేవిల్ రూపదిండకభుహిసువవరు రూపాయిగకేరంఱి
శేషకార అధికవాగి కొడబేకు.

సూర్యసింహాచనన విషయానుక్రమణికా.

పు	విషయాః.	పు	విషయాః.
౧	అవిధ్యభేష్టవిర్విజనమ్	౩౫	ప్రాణాయామనేమహారిగ్యశ
౪	సామయికధర్మస్వప్రామాణ	౩౮	దాహనియముః కలనిధానమ్
౫	బ్రహ్మవిగ్నిశంపా క్రిత్యమ్	౪౦	శంసనమ్
౬	పరిభాషా	౪౧	పక్షాహనమ్
౭	ప్రాణాగామప్రకారః	౪౩	అదిత్యోపస్థానమ్
౮	సంకల్పప్రకారః	౪౫	అవగాహనమ్
౯	సంకల్పకౌనియముః	౫౦	ప్రేతవిహవాదోనిష్కృతిః
౧౦	పితృమేధప్రకారః	౫౧	యగ్యనాథనిష్ఠారెసద్యశ్శుద్ధిః
౧౧	బ్రహ్మమేధః	౫౨	హీనవర్ణాపస్పర్శనైరజ్ఞాన్య
౧౨	అప్రపన్నానాంబ్రహ్మమేధని		క్తాశౌచమ్
౧౩	బ్రహ్మమేధాద్వాః పేదః	౫౩	నిష్ఠారేభ్యోగ్రహణైశ్చౌచని
౧౪	ముమూర్షుశ్రేయస్త్రియా		యముః
౧౫	కటాక్షిదనరణేప్రాయశ్చిత్తం	౫౪	హీనజాత్యార్థ్యదేహికేద్రగ్య
౧౬	కణానుత్తరః		వాయుః
౧౭	మృత్యునంతరక్రియా	౫౫	కన్యాబాలయోన్మంసాగ్రః
౧౮	బౌద్ధ్యదైహికోపక్రమః	౫౬	దాహానినత్యాగానాం పిష
౧౯	సర్వలృప్రకారః		యభేదేనవ్యవస్థా
౨౦	అనాహితాగ్నిప్రేతస్యచన	౫౭	ఉద్ధోపనీతానాంపిత్వమేధః
	నిషేధః	౫౮	విధవాంధురాణాంపిత్వమేధః
౨౧	సమృద్ధిరనయనక్రమః	౫౯	సర్వలృప్యదౌలిప్యభేదః
౨౨	పశుపితప్రాప్తిశ్చిత్తమ్	౬౦	అగ్నిభేదః
౨౩	నిష్ఠారనియముః	౬౧	పూర్వంపత్నీమరణేభౌపాస
౨౪	గ్రామశ్చకౌనమధ్యేకవాగ్ని		నాగ్నోగ్నిమహాత్రయో
	పతనెపునఃక్రియా		ర్వికల్పః
౨౫	దహనదేశసమృద్ధినాది	౬౨	రాత్రాంపిదాహనాదకపిధిః
౨౬	మాస్తనమృద్ధనమ్	౬౩	అహ్నిదాహేరాత్రాప్రేత
౨౭	అమిష్యప్రకారః		కార్యనిషేధః

పు విషయాః.

౫౪ నిర్దిష్టతీర్థాదిమరణకా నివిధిః

౫౫ అస్మాత్కా అనుగన్తుగ్రామ
ప్రవేశేప్రాయశ్చిత్తమ్

” యోషితాంగ్రామప్రవేశాన
స్తరమేవానుగన్తూణాం
స్నానమ్

౫౬ ప్రేతస్నానతర్పణనిషేధః

” స్నానానస్తరవపనమ్

౫౭ కనిష్ఠానాంసపిష్టానాంవపనం

౫౮ ప్రేతకృత్యైవశ్యంకర్తవ్యం
నాంపరిభాషా

౬౧ శాస్త్రవిరోధే శిష్టాచారస్య
ప్రామాణ్యమ్

౬౨ స్వసూత్రవికభావే

” క్రియాత్త్రైవిధ్యమ్

౬౩ అధికారిభేదేనగోత్రభేదః

౬౪ నిశాకృష్ణపక్షదక్షిణాయనా
దౌమరణేప్రాయశ్చిత్తమ్

౬౫ విద్ధిన్నైఅగ్నౌఅగ్నిసిద్ధిప్ర
కారః

” బోధాయనీయానాంవిధురా
గ్నిప్రకారః

” సర్వస్యస్మిథానైప్రతినిధిః

౬౬ అగ్నిసన్ధానవిశేషః

” రథస్యలూసూతికాగ్నిసన్ధానం

౬౭ కాభాస్తకపిగ్రహణేప్ర
మాణమ్

పు విషయాః.

౬౩ ప్రాయశ్చిత్తిపూర్వక్రియా
నుష్ఠానమ్

” అత్తాయాధాగ్నిమరణే

” ప్రాపిరిపితృస్సంహారకాలః

౬౪ కృతప్రేతకృత్యప్రాపితస్యా
గమనేకతావ్యమ్

౬౫ ప్రాపితస్యపునర్వివాహేనా
నాదినిషేధః

” ధౌర్ధ్వదేహకకాలాఃక్రమే
ప్రాయశ్చిత్తమ్

౬౬ అద్వైతక్రమేపిపితృదీనాం
సంహారకాలః

” శిశూనాం సర్వవ్యవస్థయా
గ్ర్యస్తేకాహవిధిః

౬౭ సంవత్సరాశ్రమేపిత్రనేత్ర
మామేకాహతక్రియా

” దుర్మరణేకాలాస్తరేప్రా
యశ్చిత్తిపూర్వక్రియా

౬౮ దుర్మృతౌవిప్రస్యసద్యఃక్రియా

౬౯ వైధేప్రాయాదిమరణప్రా
యశ్చిత్తాధానః

౭౦ పునర్దాహనిమిత్తాని

” కృతేష్ఠిసంధ్యాయేపునర్దాహః

౭౧ అన్యదాహవైకల్యేఅనుస్త్రీ
సద్దాహేఅవ్యాగ్నిదాహావా
పునర్దాహః

౭౨ పదేష్ఠపుత్రవిషయః

పు	విషయాః.	పు	విషయాః.
౧౮	దశావాసు ధ్యేముఖ్యకర్తాగ్ని మే నాహంవివా సర్వక్రి యానుష్ఠానమ్	౧౦౫	పుత్రాగ్నిదీనామాసంవత్సరం వ్రతవివేకః
౧౯	అగ్నివర్ణో రవ్యతరాభావే వాచస్పతిదాహః	౧౦౬	పత్నాగ్నిప్రసవే వివసమ్ " పింగోర్భూతాబ్జే పిత్రాదిహర శేపుత్రాగ్నిం సవసనిషేధః
౨౦	నాహంభావేఉపకదావాదాహః " మాతాపిత్రాదిపంశ్చాశేబ్రహ్మ చారిణఃపునరుపనయనాదాహః	౧౦౭	భార్యాదిపంశ్చత్తుర్నవవసం. " కిన్దానానుపి వయోధికపితృ న్యూదపత్నీనాం మరణేవివసమ్
౨౧	గర్భవతస్సంశ్చత్తుర్నవవేకః ౨౨ పత్నీఅనుచరీతస్యవసన్యో చారణాధికారః	౧౦౮	సవసనిషిః " శుక్రవారేనిశాయాంచపుత్ర స్సైవ సవసంతతాగ్నేలే
౨౩	ఏకవర్తస్యపతస్యపంసాగ్ నానధిః	౧౦౯	అనన్నిధావేజ్జాతీనాం సకృదే వసర్వాన్యవసనయన్యైహ్ని దశాహేనా
౨౪	కర్మణ్యైపిత్రాశౌచసమ్భవే " కర్తృనుద్రుః	౧౧౦	క్షౌరే శుభవారనిషేధః " గర్భవతో వివసనిషేధః
౨౫	పిత్రగ్రహయోస్యననాయేపిత్రే వకితా	౧౧౧	గర్భవతో వివసనిషేధః " మాతామహాదిపంసాగ్నేగ్ ర్భవతోవివసనమ్
౨౬	పుత్రస్సపత్నీపుత్రశిష్యాది సూత్రస్థభ్రాగ్నిశబ్దాః	౧౧౨	పితృన్పుత్రాబ్జాదా అహిణా గ్నేర్వసనమ్
౨౭	జన్మజ్యేష్ఠపవకర్తానమాత్మ జ్యేష్ఠః	౧౧౩	సన్న్యాసిమరణం తత్ర క్రియాస్య వస్థాచ
౨౮	మాత్మపంసాగ్నేతత్రత్తు గ్రహవకర్తా	౧౧౪	సన్న్యాతానున్మతోరవస్యత్ర పిత్రోగ్నపృథక్క్రియా
౨౯	శ్వశ్వగ్నిదీనాం కామోద కవిధిః	౧౧౫	పిత్రారవ్యగరాశౌచే అన్యత రమరణే సాపిన్ధ్యకాలన్యవస్థా
౩౦	ఉపకదానానధికారిణః ౩౧ ఆశౌచోపకదానమాహాహ స్థానము	౧౧౬	దన్మన్యోస్సమాన్యతౌతత్ర తఃక్రియాప్రకారః

పు వివరము:	పు వివరము:
౧౧౯ గర్భిణీసంపాదక:	౧౪౪ పకోద్రింపబడినా
౧౨౦ వట్టి నాంసంస్థాతమరణేసంస్థ	౧౪౫ అనంసంస్థాతం సమస్థా
ప్రొగ్నివిభాగము:	నాంసనానాదకానాచరద
౧౨౧ సూతకోదక్యా సంపాదక:	కి దానపన భికారి:
౧౨౨ అస్థిసంచయకాల:	,, నవశాస్త్రము:
౧౨౩ అస్థిదాహేప్రతికృతిదాహేవ	౧౪౬ ప్రేతావ్యయశాస్త్రం శిశ్య
నద్యసృష్టియ:	ఉదక పాత్రాస్థాపనమ్
౧౨౪ శ్వాదిభిశ్చ నాదిమాషణే ప్రా	,, వానవిజయవ్యయే
యశ్చైవమ్	౧౪౭ దశాహనశ్యే సహాస్త్రీ
,, అస్థిసృష్టియపిధి:	ద్యుతానానానా
౧౨౫ పూర్వాష్ట్రోద్యుతాస్థిసృష్టి	౧౪౮ దశాహనశ్యేయసంచయనా
యశ్చైవమ్ శిశ్యవామయ:	దూర్ధ్వం పత్రాస్త్రాస్త్రా
,, శ్వానాగ్నియమితౌ పా	౧౪౯ కృతేదశాహకృత్యేపకాదశా
యశ్చైవమ్	హేత్రాస్త్రా
౧౨౬ అష్టాంశవహాపరణే	,, అకృతేదశాహకృత్యేపకా
యనప్రకార:	దశాహేత్రాస్త్రా
౧౨౭ తాతానికేపితౌపేతకృ	,, దశాహేత్రాస్త్రానేకేమాందాహే
త్యేనవాగ్నివిచార:	పూర్వేత్రాస్త్రాదేశకాదిసమాపనం
౧౨౮ కాలాక్షేత్రమేనజ్యోతిర్యక	౧౫౦ పితృపితృయేనమాపనని పేద:
యత్రాదివివేక:	,, దశాహేత్రాస్త్రాపితృదా
౧౨౯ వశ్యేష్యారమోపాయ:	హేమాతుస్సమాపనంనపితు:
౧౩౦ నగ్నప్రచ్ఛాననాదిగృహద్యా	౧౫౧ బాలమరణేపితృస్సంస్థా
రకృత్యమ్	ర్వమ్
౧౩౧ ఉదకదానవిధి:	,, కృతచారే త్రివర్తనా మృతే
౧౩౨ సంసారస్సమానోదకస్యచ	జ్ఞాతీనాముదకవానమ్
శ్వాశౌచకాలాక్షేత్రమేక	,, పశ్చిమాద్వాదిసృష్టియవాది
రకృత్యవిధి:	౧౫౨ అస్థాపనాద:
పిండదానప్రకార:	

పు	విషయము	పు	విషయము
౧౫౯	కొళావర విశిష్టహితం	౧౬౬	ద్వాదశాహసాపిత్త్యమృతా
౧౬౦	భృగుజ్ఞా		వాంఛిరావృత్తి
౧౬౧	వకణపిత్తానాకాన్త్రీగేవ	౧౬౭	వృకారేకృతావాంఛనర్విధి
	ప్రభూకలరి	౧౬౮	ఈభాగమువమాసికావకర
౧౬౨	వవనానవరమేవ శాన్తికర్మ	౧౬౯	అవకృష్టావాంఛనకరణనిషే
౧౬౩	జ్ఞాతీవాంఛితుకృపవనెనిషిద్ధ	౧౭౦	సద్భూతగురెమాసికాంఛిధి
	మాపాద్యనవేత్తాకలర	౧౭౧	వర్మరాధిక్రమ
౧౬౪	జ్ఞాతీవాంఛితుకృదకమాప	౧౭౨	ప్రమితపర్వకృష్టాననకహ
	సవవనమ్		దావానిషేధి
౧౬౫	చత్వోప్రవవేవనవృష్టా	౧౭౩	నవక్రద్ధాపిత్త్యమృతా
౧౬౬	శాన్తికర్మప్రయోగ		ద్వానామేకకర్మకర్మ
౧౬౭	మృతాకార్యుకేషేస్త్రీవ	౧౭౪	అధిమాపాదిలక్షణమ్
	తనస్యప్రామాణ్యమ్	౧౭౫	అధిమాసస్వరూపమ్
౧౬౮	మాసికకాల	౧౭౬	మాసద్వయే మాసికవిధి
౧౬౯	పాగ్నివిషయేవిశేష	౧౭౭	అధిమాసే ఆద్యైకోద్దిష్టత్రై
౧౭౦	దానైవజ్ఞాన		వక్షిగాదివిధి
౧౭౧	పార్వజేకోద్దిష్టవృష్టా	౧౭౮	మాసద్వయే రవ్యక్రద్ధా
౧౭౨	అశౌచాద్యవరణమాసికే	౧౭౯	దులహానమృతానామార్థికం
౧౭౩	అర్థికమాశౌచానవరాహే		మలమాసపక
౧౭౪	అరణ్యశ్రద్ధాశౌచాభావ	౧౮౦	మాసేతిధిర్వైధేవరత్రాధి
౧౭౫	సమ్యవిష్యత్వాశౌచేస్త్రాస్త్ర	౧౮౧	అవరవక్షికర్మ
	కార	౧౮౨	మలేమహాయనిషేధి
౧౭౬	అలిక్రాతాశౌచసన్ధ్యారాతౌ	౧౮౩	మలమాసే వ్రథమార్థికమ్
	శేవక్రియాద్రవ్యస్త్రీపు	౧౮౪	దుష్టమాసేమృతస్య మాసదో
	క్రాంతికామాశౌచాభావ		సేవక్రియా
౧౭౭	దాహాద్యవృద్ధియన్యవరణం	౧౮౫	దులహానమృతా శ్రద్ధా
	క్రద్ధాద్యవృద్ధిమాసికకర్మ		పిత్త్యమ్

పు విషయాః	పు విషయాః
౨౦౧ ములమాధేతరప్రకారాః రమ్భనిషేధః	౨౦౨ స్త్రీసాపిణ్యేపి పితాదీనా మేవవరణమ్
౨౦౨ అత్రవ్యవస్థా నిషేధః	౨౦౩ పుత్రకాకరణే మాతానాహాద భిర్భాతుస్సపిణ్యనమ్
౨౦౩ అద్యైకోద్దిష్టదినేత్రాథానర	౨౩౦ మాతుశ్చాద్ధైపితానాహాద దీనామేవవరణమ్
౨౦౪ సాపిణ్యదినేసాదకుష్ణశ్రా థావకమానిషేధః	౨౩౧ దగ్ధాదా మాతుఃపృథక్చాన్త్ర థాభావః
౨౦౫ సోదకుష్ణశ్రాద్ధనిషేధకాలః	౨౩౨ మాతానాహాద్రాద్ధవికల్పః
౨౦౬ అద్యైకోద్దిష్టకాలః	౨౩౩ పుత్రకాపుత్రకర్తృకమాతా మహాద్రాద్ధేవిశేషః
౨౦౭ అనేకాశౌచయాగవద్యైష్య కోద్దిష్టానపిః	౨౩౪ బిర్ధ్యదేహికప్రయోజనప్ర వృత్తానమ్
౨౦౮ ఏకాదశేష్యైప్రాధావేదిః	౨౩౫ ప్రకారాఃరణే అధికార దూషణమ్
౨౦౯ ఏకోద్దిష్టాకరణే పునఃక్రియా	౨౩౬ సాపిణ్యే అగ్నినిగణాయః
౨౧౦ వృదాత్పరః	౨౩౭ భార్యాయాంబజోదోషేపిసా పిణ్యమ్
౨౧౧ వరిపుత్రవత్సావృదాత్సర్వనిషే ధః	౨౩౮ అగ్నివిచ్ఛేదే సాపిణ్యకాలః
౨౧౨ వృదాత్సర్వప్రయోగః [ధః	౨౩౯ పత్నీఃప్రతినిధాయాగ్నిప సాపిణ్యప్రయోగః [ధానమ్
౨౧౩ ఏకోద్దిష్టప్రయోగః	౨౪౦ గ్రాహదవరిమాణమ్
౨౧౪ పితృయచర్వధిక్రయణాభావః	౨౪౧ పార్వతైకోద్దిష్టభేదః
౨౧౫ సాపిణ్యకాలః	౨౪౨ పార్వతాభిరాశ్రాద్ధకర్తారః
౨౧౬ పితానాహాదప్రశుభేనత్సన సాపిణ్యమ్	౨౪౩ ఏకోద్దిష్టాద్దేహ్యాః
౨౧౭ వృత్తాన్త్రామసాపిణ్యమ్	౨౪౪ దగ్ధాద్రాద్ధాద్దేహ్యకయనః
౨౧౮ వర్షరాతిక్రమేసాపిణ్యకాలః	౨౪౫ వృద్ధిభాగ్యము
౨౧౯ అమేనహేమానానపిణ్యకర	౨౪౬ అగ్నిశాస్త్రాన్త్రాద్ధాద్ధా
౨౨౦ అతరప్రకారకర్మకాలః [మమ్	
ఏకవంశ్యానాంమరణసంసర్	
ద్ధైశ్చైతరస్త్రసంసర్వకరణం	
౨౨౧ కర్తృశ్చైతరస్త్రసంసర్వకరణం	
దవనాదః	

పు విషయము:	పు విషయము:
౨౭౨ శ్రాద్ధకాలనియమము:	౨౮౬ మహాలయము:
౨౭౩ ఏకవాసశ్రాద్ధద్వయనిషేధము:	౨౮౭ మహాలయవజ్ఞానము
౨౭౪ దేవతాభేదశ్రాద్ధద్వయానుష్ఠానము	౨౮౮ గజచ్ఛాయాలక్షణము [వాయు:
“ నిమిత్తభేదశ్రాద్ధద్వయానుష్ఠానము	౨౮౯ మహాలయశ్రాద్ధాకరిశైవ్రగ్యము
౨౭౫ పార్వశైవ్రకోద్దిష్టయాః పార్వణంపూర్వము	౨౯౦ పార్వణాదితీర్థనిర్ణయము:
“ పితృక్షయోహైక్యేపితృపూర్వము	౨౯౧ శాత్రూయనబోధాయనామానాప్యానిర్ణయము:
“ కామ్యాన్నిత్యసిద్ధినిత్యాస్త్రామ్యసిద్ధిరితవత్త్వయము	౨౯౨ సౌరమాసశుద్ధిద్వయసంభవేతిభ్యుభావేదవ్యవస్థా
౨౭౬ శ్రాద్ధశ్రేణివిధము	౨౯౩ ఆర్దికమాసకేవలార్ధము:
౨౭౭ సూరికేమృతకేవలవిరాగశ్రాద్ధము	“ శుద్ధిమాసయోగస్యతిర్జితావాజ్ఞానయోగ్యవత్త్వము
౨౭౮ శూద్రస్యతన్నశ్రాద్ధనిషేధము	౨౯౪ దర్శిపతాగాదాతర్పణవిధి:
“ రజోదగ్ధనే ఆనుశ్రాద్ధము	౩౦౦ తర్పణకాలవ్యవస్థా
౨౮౦ ఆవద్యాభిక్తస్యతమాయాం హరివాసశ్రేణివిధి:	౩౦౧ నారాయణబలి:
“ రజోదగ్ధనే పశ్చిమేహనిశ్రాద్ధము	౩౦౨ శ్రాద్ధఫలసంకల్పము [స్వము
“ ఆనుశ్రాద్ధవిధి:	౩౦౩ శూద్రామాదేరవశ్యకర్తవ్యము
౨౮౩ నదీల్పశ్రాద్ధప్రకారము:	౩౦౪ మాసిశ్రాద్ధాదామాత్రాదివాంఛిణానమాత్రము
“ జీవపితృకస్యదర్శాదిశ్రాద్ధనిషేధము	“ మాతుశ్శ్రాద్ధే పిత్రాదేవశూద్రామము:
౨౮౪ జీవపితృకస్య శ్రాద్ధదేవతా:	౩౦౫ మృత్యుశ్రాద్ధేక్షణేకప్రకారము:
“ వివాహోద్వేగవ్యవస్థానిమిత్తశ్రాద్ధవిధి:	“ మన్తానామాహుతిహోమగ్రహవాయుశుక్ల
	౩౦౬ పుత్రికాపుత్రాదిన్యాయముపాత్యయణకర్తృకశ్రాద్ధేక్షణేకవ్యవస్థా
	౩౦౭ ఊహనిరుక్తి:
	౩౦౮ వరణప్రకారము:

పు వివరము:

- 302 విభక్తినియము:
 " శ్రాద్ధనిర్వచనమ్
 " శ్రాద్ధాహుతపదార్థాః
 303 శ్రాద్ధేవర్త్యపదార్థాః
 304 అనహుత్యప్తిపరిహారః
 " శ్రాద్ధభోక్తారః
 305 శ్రాద్ధవిస్తరావవాదః
 306 పాపిష్ఠ్యానస్తరంశదేవమేకో
 ద్విష్టమ్
 " పాత్రాలాభేవిష్టునివేదనాది
 " వరణకాలః [విధిః]
 " కర్మభోక్తనియము:
 307 పాదప్రక్షాళనవిధిః
 308 పాదశ్యాంశ్రాద్ధవిధిః
 " ప్రారబ్ధ పాకాదావాశౌచా
 భావః

పు వివరము:

- 309 అవిభక్తపిభిన్న దేశస్థశ్చేత్
 ప్రత్యావృత్త్యవ్యవహారికః
 310 నిమన్త్రితనియము:
 311 శ్రాద్ధీవరశ్రాద్ధేవాశ్చేయాత్
 " పరివేషణవిధిః
 312 భుక్తిపాత్యోద్ధరణాది
 313 భోక్తృమిత్యున్నాకాశా
 యశ్చేత్తమ్
 " వృతేభ్యుతేప్రాయశ్చిత్తమ్
 314 సత్యవ్యనస్తరకర్తరి అన్యవ్య
 శ్రాద్ధేవాధికారః
 " కర్మభోక్తనియము:
 315 విశ్వదేవభేదసశ్రాద్ధభేదః
 " ప్రవాదినిర్వచనమ్
 316 పార్వణశ్రాద్ధప్రయోగః
 317 విశ్వదేవపదవిచారః

సుధీలూచనస్థశుద్ధశుద్ధవత్రికా.

పుట	పక్కా	అశుద్ధమ్.	శుద్ధమ్.
౧౩	౩	నవదీర్ఘ	నవదీర్ఘ
"	౧౫	స్వముద్దుకా	స్వముద్దుకా
౧౫	౭	బలీవర్ద	బలీవర్ద
౨౭	౨౦	యాద్వృద్ధిర్వది	యాత్ "విధిర్వా" ఇతి
౩౦	౧౧	రాననయ	రానయ
౩౧	౧	ప్రాశ్న	ప్రాశ్న
౩౨	౧	ఇయంనారి	ఇయంనారి
"	౧౧	ఉదాయాః	ఉదాయాః
"	౧౩	గోవజః	గోవజః
"	౧౭	దారారేషు	దారారేషు
౩౫	౧	వీరతశిష్టా	వీరతశిష్టా
౪౫	౪	ఉద్వయస్త	ఉద్వయస్త
౪౯	౩	లంకత్య	లంకత్య
౫౩	౧౨	ద్వితీయాం	ద్వితీయాం
"	౧౬	సథిక్తతా	సథిక్తతా
౫౪	౬	అనాహితా	అనాహితా
౫౭	౩	విష్టుశ్చ	విష్టుశ్చ
౬౪	౬	తస్మాదర్థ	తస్మాదర్థ
౬౯	౧౨	అత్రైవం	అత్రైవం
౭౨	౧౪	కాపిస్త్ర	కాపిస్త్ర
౭౪	౯	త్రయహవిధి	త్రయహవిధి
౭౯	౧౩	త్వైద్యతా	త్వైద్యతా
౯౨	౧౫	ధనహారిదా	ధనహారిదా
"	౨౦	సోదరస్స	సోదరస్స
౯౫	౨౫	పితృపా	పితృపా
౧౦౩	౨౩	యాజ్ఞనర్హియ	యాజ్ఞనర్హియ

పుట	పాఠము	అనుధమ్.	శుద్ధమ్
౧౦౪	౨౧	ధశ్శయాస	ధశ్శయాస
౧౦౫	౭	ఉత్పన్నమ్	ఉత్పన్నమ్
౧౦౬	౨౨	శిష్టాచారా	శిష్టాచారా
౧౧౦	౭	భృజ్జనే	భృజ్జనే
౧౧౩	౧౬	ప్రేతాకా	ప్రేతాకా
౧౧౬	౧౧	వైశ్వదేశ్య	వైశ్వదేశ్య
౧౨౨	౧౧	తథాం	తథాం
౧౨౩	౧౬	తాగ్నోర్మరణ	తాగ్నోర్మరణ
౧౩౨	౧౯	చాస్తిస	చాస్తిస
౧౩౯	౧౪	శాజ్జలీ	శాజ్జలీ
౧౪౧	౨౪	త్రితీయే	త్రితీయే
"	౨౬	స్త్రీతీయే	స్త్రీతీయే
"	"	త్రితీయే	త్రితీయే
౧౪౨	౧౦	త్రితీయే	త్రితీయే
౧౪౩	౧౩	ఉదకదాన	ఉదకదాన
౧౪౪	౧౦	సంస్కృతానాం	సంస్కృతానాం
౧౪౬	౬	వితరేయి	వితరేయి
౧౪౯	౧౪	విధనప్ర	విధనప్ర
౧౫౧	౧౯	మనాసస్య	మనాసస్య
౧౫౨	౨౨	విజయే	విజయే
"	౨౫	లిక్రియా	లిక్రియా
"	౨౬	గజాంనిర్జ	గజాంనిర్జ
"	౨౮	నృపాయ	నృపాయ
౧౫౫	౧౧	త్యల్యమ్	త్యల్యమ్
"	౨౩	కార్యః	కార్యః
"	౨౫	కార్యః	కార్యః

పుట	పజ్జిక	అశుద్ధమ్.	శుద్ధమ్.
౧౫౭	౧౨	చోళే	చోళే
౧౫౮	౯	హస్తానాం	హస్తానాం
౧౬౮	౧౬	భిషాకే	భిషేకే
,,	౨౨	ర్మణసతు	ర్మణితు
౧౬౯	౧౦	న్యధిరోహే	న్యధిరోహే
౧౭౮	౧౮	త్వశౌచా	త్వశౌచా
౧౭౯	౧౮	సజల్పిణి	సజల్పిణి
౧౮౮	౩	అత్రి	అత్రి
౧౮౦	౪	కృష్ణైకా	కృష్ణైకా
,,	౧౭	తేనసి	తేనాని
౨౦౮	౭	విజ్ఞాన	విజ్ఞాన
,,	౨౮	ద్వాపతియ	ద్వాపతియ
౨౦౭	౨౦	పూర్వదర్శదర్శత్ర	పూర్వదర్శదర్శత్ర
౨౦౮	౨౭	తక్కిమి	తక్కిమి
౨౦౭	౨౨	పూర్వస్యాశ్చ	పూర్వస్యాశ్చ
౨౦౭	౮	జ్ఞవలగః	జ్ఞవలగః
౨౦౯	౪	విఘ్నోపి	విఘ్నోపి
౨౧౨	౫	మిహాంల్లో	మిహాంల్లో
౨౧౫	౪	తత్పద	తత్పద
,,	౨౮	నిర్వతి	నిర్వపతి
౨౧౬	౪	అదచ్చతు	అగదచ్చతు
౨౨౫	౬	జీవపీతృ	జీవపీతృ
౨౪౪	౮	ముల్లిఖే	ముల్లిఖే
౨౪౬	౩	యాన్	యానాన్
౨౪౮	౧౦	వృధివిహను	వృధివీహను
౨౪౯	౧౦	విశ్వేదేవావా	విశ్వదేవావా

పుట	వక్రము	అశుద్ధమ్.	శుద్ధమ్.
౨౪౯	౧౪	విశ్వదేవాను	విశ్వదేవాను
౩౪౩	౨౭	రానీయానభిశ్చర్య	రానీయానభిశ్చర్య
౨౪౫	౨౬	పితుఃపితానుహ	పితుఃప్రపితానుహ
౩౦౭	౨౬	భ్య ఆచార్యభ్య	భ్యఃజ్ఞాతభ్యఃజ్ఞాతపత్నీభ్య ఆచార్యభ్యః
„	౨౭	పత్నీభ్యఃరాజభ్యో రాజపత్నీభ్యోఽమా త్యేభ్యో	పత్నీభ్యః అమాత్యేభ్యో
౩౧౩	౧౮	వాహయామీ	వాహయతీ
౩౨౪	౧౯	కర్తాపూర్వ	కర్తాపూర్వ
౩౨౫	౩	నిగ్యశ్రాద్ధంచ	నిగ్యశ్రాద్ధంచ
౩౨౯	౮	పతన్తిపితర	పతన్తిపితర
„	౨౪	లుపన్య	లుపన్య
౩౩౨	౨౬	స్త్రోయోన	స్త్రోయోన
౩౪౧	౧౮	ఘృతప్లుతమ్ ।	ఘృతాప్లుతమ్
౩౪౨	౪	భవదాక్షణః	భవతాక్షణః
„	౫	పితామహార్థే	పితామహార్థే
౩౪౬	౬	భుజ్జీరణస్తై	భుజ్జీరణస్తై
౩౪౫	౧౦	చన్ద్రసూర్య	చన్ద్రసూర్య

దశనిర్ణయి పారి ముఖః .

నమస్తే రమాధీశపుంసే పరమై నమస్తే విధీశాదిదేవార్పి
 తాష్టే । నమస్తే ముకుందారవిగాఢవిష్ణో నమస్తే సమస్తైశమ
 హ్యం ప్రసీద ॥ ౧ ॥ దశాధినీశ్రీదశనిర్ణయిత భ్యాతానుబ
 ధస్యతసన్నిబద్ధమ్ । సవైదితైర్వైదిక పార్వభౌమస్సజ్జహ్య
 తాంసజ్జహ పార్వభౌమః ॥ ౨ ॥ నిర్మలస్సరోస్తీతకృతః
 కృతామే సోఽయం సచేత్సాన్వర్థమిహాస్తు వామే । భుజైః
 స్వయంహిస్వకృతం తతస్తాం సిద్ధస్తునస్తతు భజస్తువాన్యే ॥
 ఫల్గాని షల్గాని బుధోవిషజేగ్రయైవైవ పాథాంసి పయాంసి
 హంసః । కృతంబుధావశ్యతమేకేహవ్యైకిం వేత్యహువా
 కాచమనిర్మణీన్ ॥ ౪ ॥

ఇహ తా నజ్జయీ నీనిగాయః క్రియతే । సర్వత్ర నిర్ణయేశాస్త్రీమే
 వప్రమాణమ్ , నయుక్తయః । తతైవ భగవద్దీతా యాముక్తిమ్ ॥ శ్లో ॥ ౪
 స్వాచ్ఛాస్త్రింప్రమాణం తే కార్యాకార్యవ్యవస్థితా । జ్ఞాత్వాశాస్త్రవి
 ధానోక్తిం కిం నాకర్తుమిహార్హసి ॥ * ॥ ఇతి । నను శ్రీధరీయ జ్యోతిషార్ణవ
 కాలనిర్ణయేషా త్తజ మస్తీనిర్ణయితే కినుర్థమితచేన్యైవమ్ , తేషుసాకల్యే
 నానుక్తేః । ఉక్తంహికాలనిర్ణయే పాకల్యేనేతిచేత్తదపినచతురశ్రమినద్య
 శ్యతే । తథాపి — ॥ శ్లో ॥ రోహిణీసహితా కృష్ణా మాసిభాద్రపదేఽష్ట
 మీ ॥ * ॥ ఇత్యుక్తిశుక్లపక్షాదిమాసవివక్షయా యా శ్రావణీభవతి సైవ
 కృష్ణపక్షాదిమాసవివక్షయా భాద్రపదీభవతితి “ శ్రావణమాస ” ఇత్యా
 నివచనవిరోధఃపర్యహారీ । హస్త! సవ్రోపి వచనార్థంవ్యతివచతే । అహువా
 సమృశ్యధర్మంహధ్యక్షాః , ఏవం వ్యాఖ్యానేకరూటకారౌ దర్శనతితద
 ప్రకృష్టాష్టమీ శ్రావణీభాద్రపదీచేతితత్రైవ జన్మాష్టమీ జయినీవప్రస
 జ్యేత , ప్రసజ్యతాంనామకోవోషః , అయం తర్హిదోషః , సింహారోత
 ద్వైతద్యయవిధాయభిశ్చీధరీయజ్యోతిషార్ణవబృహస్పతినారదనరాహ

బ్రహ్మసంహితాదివచనైర్విరోధో వేదోముఖైరపి దుర్నిరోధో భవేత్, తా
 నివచనాన్యవసరే స్పష్టముదాహరిష్యామః । “ ॥ శ్లో ॥ ఉద్ధ్వం సితచతు
 ర్దశ్యః ప్రతిపత్తో ధరాతిథిః । స్థి ఋతుసద్ధిస్సవిజ్ఞేయో నవనం కారయేద్య
 తిః ॥ ” ఇతి పార్థమాస్యస్తమాసస్య యతివివయత్వావగమాచ్చ శ్రావ
 ణ్యాపవభాద్రపదీ త్వేన, కించ “ శ్రావణ్యాం ప్రోక్తపద్యాంవా ” ఇతి
 వికల్పో దుర్వచస్యాత్, “ నతు భాద్రపదాష్టమీ ” ఇతి నిషేధశ్చస్యా
 త్, కించ ఆషాఢ్యాః పాద్మామాస్యాశ్చ సక్లమవ్యాపిన్యా శ్శ్రావణీ త్వేన
 తస్యాంమిధునస్థాయా మేవోపాకర్తవ్యపభ పౌణ్యమాస్యా ఆషాఢీ త్వేన
 తత్రైవ చాతుర్మాస్యత్రతంచ ప్రసజేత్, అహహాకిమేవం లోకేశిష్టా
 సుష్ఠానం దృష్టమిష్టం శ్రుతంచా, వయంతు బ్రాహ్మః — సింహాదౌ తద
 వైవా కృష్ణాష్టమీసమ్భవే చాద్వైపూర్వా శ్రావణీ పరాభాద్రపదీతి
 తదభిప్రాయేణ తయోః ప్రవృత్తిరిత్యవిరోధః, శ్రావణేయోగాభావే
 “ ॥ శ్లో ॥ శ్రావణేనభవేద్యోగోనభవేత్తు భవేద్ధృమ్ ” ఇతి భాద్ర
 పద్యాం యోగసమ్భవే తద్గ్రహణస్మరణాదస్యాశ్చ సింహమాసస్థత్వా
 చ్చ । “ నతు భాద్రపదాష్టమీ ” ఇతి నిషేధకన్యాభాద్రపదాభిప్ర
 యః, “ నతుకర్తృ లకన్యయోః ” ఇతి వచనాత్ । కి చ ॥ శ్లో ॥ కేవ
 లేనోపవాసేన తస్మిన్జన్మదినేము ॥ * ॥ ఇతి కేవలశబ్దోదానాదివ్యదా
 నకః । అతోజన్మాష్టమీ ప్రతిస్థాపనాన మాత్రమేవ స్వరూపం ఫలాశ్రవణా
 నిర్వృత్యంచేదివక్షితమిదుంపక్షం సూక్ష్మవీక్షకయావీక్షణ శ్శుభ్యంత్యుదత్ ।
 అత్రదానాదిభ్య ఉపవాసస్య ప్రాధాన్యమాత్ర పరఃకేవల శబ్దార్థాయ
 క్తఃపాపక్షయే దానాదినైరపేక్ష్యపరోవా నదానాదివ్యదానకః ॥ శ్లో ॥
 మాసిభాద్రపదేష్టమాం నిశేధే కృష్టపక్షకే । శశాదేవ్యషరాశిస్థాయ
 త్మే రోహిణి సంజ్ఞికే ॥ యోగైస్త్విన్వసదేవాద్ధి దేవకీమానజీజనత్ । త
 ప్తాన్తాం పూజయేద్భక్త్యా శుచిసమగ్నగుహోపితః ॥ బ్రాహ్మణాన్భజ
 యేద్భక్త్యా తతోదద్యాచ్చ దక్షిణామ్ । హీరణ్యధాన్య భూగావో చా
 పాంసి కుసుమానివ ॥ యద్యదిష్ట తమం తత్తద్విష్టు త్రైప్రియతామితి ॥ * ॥
 ఇతిభవిష్యోత్తరవచనే అష్టమీ రోహిణీయుక్త నిశేధకాలిన కృష్టజన్మ నిబంధ
 నక్రతుసద్ధిరితిపాతా న్తరమ్. ॥ మర్త్యచ్యుతుదత్. ఇతిపాతా న్తరమ్.

నేనైవ దానాది విధానాజ్ఞాన్యనిమిత్తైవ ప్రతివిషయమేవ దానాదికం న
 వ్యాత్ర కేవలాభిర్నామైవ నిమిత్తమ్, కాలాంతరేపితకృత్ సత్తైః ।
 ప్రతిమానం జన్మాప్తమ్యాం దానోపవాపాది శక్త్యాక్రియత ఇతి చేతస్థమ్,
 తస్మిదానాది తదజ్ఞమితి యోగనిమిత్తత్వేపి యోగనిబద్ధనత్వాజ్ఞయ న్నీ నిష్ట
 యవేవ జన్మాప్తమీవ్రతేపి తుల్యఇతివదతాం సన్నియోగశిష్టత్వాత్తదుభ
 య ప్రతివిషయమేవేతి సున్య క్తిమ్ । కిచ్చజన్యనిమిత్తంవా యోగనిమిత్తం
 వా దానాదిపిష్ట విధిపరమేవేదం వచనమపాప్తార్థత్వాదాగ్నేయాది
 వాక్యవత్ । తచ్చజన్యనిమిత్తత్వాజ్ఞాప్తమీ జయన్యోససమానమ్, తథా
 పి నవ్యుపకార్యమ్, యథాప్రయాజాద్యపశ్యథాం సకృదనుష్ఠితపశుత
 న్నాన్తఃపాఃసంపశు పురోడాశప్యాపుపకారకస్తథాప్రసజ్జనవాయథా
 వాసకృత్యైవప్రయాజాదిర్వర్తమాన యాగానాంపక్ష్యామజ్ఞం త
 థాంత్రాప్రితస్త్రేణానాసకృదేవకృతం దానాదిజయన్యోససమానజన్మాప్త
 మీవ్రతార్థాపిభవిష్యతీతి నకశ్చిచ్ఛోద్యావకాశః । అస్తివఫలశ్రవణం తస్మి
 న్నేవోత్తరాద్ధే శ్లో ॥ స పజన్యకృతాత్పాపాన్మృత్యుతేనాగ్రసంశయః ॥ * ॥
 ఇతి । వహ్నిపురాణేచ జన్మాప్తమీజయన్యోసపాథాకేయ ఫలంప్రయోతే
 ॥ శ్లో ॥ స పజన్యకృతంపాపం రాజన్యత్రీధంనృణామ్ । తత్త్వైవయతిగో
 విష్టస్తిశౌతస్యాంస్వధానతః ॥ ఉపవాసశ్చ సంప్రీక్తో మహాపాతకనాశ
 నః । జయన్త్యా జగతీచాల విధినానాత్రసంశయః ॥ * ॥ నారదీయసంహి
 తాయాంచ ॥ శ్లో ॥ ఉపాష్యజన్యచిహ్నాని కుర్యాజ్ఞాగరణంతుయః । అర్థ
 రాత్రయితాప్తమ్యాం సోఽశ్వమేధఫలంలభేత్ ॥ * ॥ విష్ణుధర్మోత్తరే
 ॥ శ్లో ॥ యద్బాల్యేయచ్ఛక్తామారే యావనేవాద్ధకేతథా । బహుజన్యకృ
 తంపాపం హస్తినోపాపితాతీధిః ॥ * ॥ వ్రతమాత్రేచ ॥ శ్లో ॥ పారిశ్రాంతం
 వ్రతంజ్ఞేయం వ్రతానైద్విజభోజనమ్ ॥ * ॥ ఇతి । నేదంసర్వఫలశ్రవణంజ
 య న్నీపిషయమితివాచ్యం తథిగ్రహణాత్, పాపక్షయఫలశ్రవణమూత్రేణ న
 కామ్యత్వమ్, సద్భావస్థనస్యాపి తథాప్రసక్తేరితివతిహరిప్రతిబద్ధీవా । తద
 కరణేనర్కమూనమాత్మప్రసక్త్యా తస్యకేవలనిర్వృత్తం ఫలశ్రీతేర్థా
 వాదత్యైవ, వైవంజన్మాప్తమీజయన్యోర్వ్రీతస్యాసంపాకారకమత్వాత్,
 తేనాగ్రే శ్లో ॥ ప్రితయోగకానాంకు ప్రితశ్చంనాశితంహితైః । యోగ

కృతాశ్రావణేమాస అష్టమిరోహిణీయుతా || కింపునర్పుధవారేణ సోమే
 నాపివశేషతః | కింపునర్పువమీయుక్తా కులకోట్యాన్ముక్తిగా || * || ఇతి
 పద్మపురాణాదివచనేషుఫలశ్రవణమ్ | బుధవారాదివక్రహిణీదోగ్యాయో
 రుపలక్షణత్వేన జన్మాప్తమ్యుగప్రాధాన్యవాదివాంచ తే నివ్యాపనంప్ర్యాది
 తి జన్మాప్తమీవామ్యైవిసామ్యత్ | తదిదంఽద్వామోనవిదాంకుర్వన్తు కమనేయ
 సాధ్యసాధునీవ్యతివిద్రవతే | అహో జయన్తీన జన్మాప్తమీచ నిత్య కామ్య
 చ, ఫలప్రణయాయయోశ్శు | తేస్సన్నియోగశేష్త్యాచ్య | అతపపహిరక్త
 విరక్తవాశక్తాదిశన్యాశయన్యవపనన్తి | కింద యోగతేజోహాధాన్యం
 మథాణమ్, రోహిణీయుక్తాప్తమీవదప్తమీయుక్తా రోహిణీతిధప్యతే | త
 థా నారదీయాదా || శ్లో || రోహిణీచాప్తమీయుక్తా కృష్ణపక్షే ప్తమీయుతా || * ||
 || శ్లో || చన్ద్రోదయేప్తమీయుక్తా || * || ఇతిరప్తవ్యమ్, జన్మాప్తమిరోహి
 ణీచేతి సముప్రాధాన్యస్మతేః | అతపపహిరక్తాభేదః | కింద || శ్లో || సిం
 హాస్థేఽరేః ౭ సి తేపక్షే రోహిణ్యానాప్తమీయుతే | చన్ద్రోదయేజయ భీషా
 తేశ వారాధనంపరిమ్ || రోహిణ్యానాద్విరాత్రే శుభాయదాః కృష్ణాప్తమీభవే
 త్ | తస్యానుభవ్యర్చనంశౌరీహాన్తి సాపంక్రిజన్మజమ్ || రోహిణీసహితా
 కృష్ణామాసాభావప్రదేఽప్తమీ || అప్తమీకృష్ణపక్షస్యరోహిణీగ్నేణసంయు
 తా || రోహిణీశుభాయదాప్తమ్యుగం కృష్ణాయాశ్రావణేభవేత్ || * || ఇ
 త్యాము రోహిణీయోగస్మరణాన్మృతీశాపువదానః | అప్తమీయోగస్మర
 ణానప్తమీనిపేధః | పవంవేధనిపేధోః ప్తమిరోహిణీయోగాదనన్త్ర | త
 థా నారదీయసంహితా ణమ్ || శ్లో || విదాప్తమీద్విజగ్రాహ్య సప్తమ్యాం
 రోహిణీయది | నచేత్ప్రప్త్యాదివసే నిశానాథోదయేద్విజ || * || వహ్ని
 పుగాణే || శ్లో || సప్తమీసహితాప్తమ్యుగనిశేధేరోహిణీయది | తతోవవా
 సంకుర్వీత తిథిభావైదపారిణమ్ || * || పాక్షేచ || శ్లో || కార్యావిధాపిస
 ప్తమ్యురోహిణీసహితాప్తమీ || * || వరాహసంహితాయాంచ || శ్లో || సిం
 హారేః రోహిణీయుక్తా సభి కృష్ణాప్తమీయది | రాత్ర్యధిపూర్వాపరగా
 యన్తీకలయాపిచ || * || ఇతి | రాత్ర్యధిపే రాత్ర్యధి, అత్రాధిభోనిశీ
 ధపరః, తయోగపూర్వాపరేగచ్ఛి వ్యాపృతీతి రాత్ర్యధిపూర్వాపరగా
 నిశీధాయుర్వం పూర్వదివేన్యాప్తరోహిణీయుక్తాప్తమీగ్రాహ్య పరిధి

నిశీథాదుర్ధ్వం వ్యాప్తాగ్రహీత్యర్థః । “ అర్ధరాత్రాదథస్తాద్వా ”
 “ అర్ధరాత్రాదథోర్ధ్వమ్ ” ఇత్యాదీనామపి సపవాధాః । పూర్వదినే
 నిశీథవేధశక్త్యా విధూననాయ పరదినే నిశీథవ్యాప్త్యభావసంక్షేపాభ్యుదాసా
 యచ పూర్వోత్తరదినగ్రహణనియమపరం రాత్ర్యధైర్యాదిద్రష్టవ్యమ్ । అ
 తోరోహిణ్యయోగే దివసవిధాత్యాజైవ । తథాపి డ్యే ॥ శ్లో ॥ సప్తమీ
 సంయుతానహి ॥ * ॥ ఇతి । బ్రహ్మకైవరైచ ॥ శ్లో ॥ నసప్తమ్యాముతాప్త
 మీ ॥ * ॥ ఇతి । జయోత్తరసంహితాయామ్ ॥ శ్లో ॥ అప్తమీనప్తమీయుక్తా
 రోహిణీకృత్తికాన్వితా । తద్దినం వర్జయేద్ధీమాంస్తదన్యేవాసరేదరేత్ ॥ * ॥
 సారసముచ్చయేచ ॥ శ్లో ॥ దశమ్యేకాదశీత్యాజ్యానప్తమ్యాసంయుతాప్త
 మీ । కృత్తికారోహిణీత్యాజ్యాత్యాజ్యావర్జవచకుడశీ ॥ * ॥ స్మృత్య
 న్తరేచ ॥ శ్లో ॥ నాప్తమీనప్తమీయుక్తానప్తమీనాప్తమీయుతా । నవమ్యాన
 హకార్యాప్యాదప్తమీనాగ్ర సంశయః ॥ కృష్ణజన్మాప్తమీలోకే ప్రసి
 ధ్ధాచాపనాశినీ । వజ్రనీయాప్రయత్నేన సప్తమీసంయుతాప్తమీ ॥ * ॥ ఇ
 త్యాదిద్రష్టవ్యమ్ । పతద్వచనజాతం దినద్వయే నిశీథయోగే పూర్వదినత్యా
 గవరం నిశీథవేధత్యాగవరం వేదిచేన్న, అప్రతీతార్థకల్పనప్యాతిప్రసక్తాత్ ।
 “ పూర్వవిదైవకర్తవ్యా - జయన్త్యాం పూర్వవిధాయామ్ ” ఇత్యాదీ
 నామపి తథాత్వప్రసక్తేః , నిశీథవేధత్యాగవరనిశీథాధావేధగ్రహణవర
 వచనాన్తరబలాన్మితృప్రసక్త ఇతీతద్ద్వివచనాన్తరబలాదేవ రోహిణ్య
 యోగే దివసవేధశ్చ త్యాజ్య ఇతిద్రష్టవ్యమ్ । అత్రనారదీయే ॥ శ్లో ॥ అ
 ధరాత్రాదథస్తాద్వా దివావాపిచసప్తమీ । నత్యాజ్యారోహిణీయుక్తాఅ
 ప్తమీనాన్యథాశుభా ॥ * ॥ జయోత్తరసంహితాయాంచ ॥ శ్లో ॥ దివసేకృ
 త్తికాయుక్తా రాత్ర్యధైర్యోహిణీయది । అప్తమీపూర్వయావిధావర్జయేత్తాం
 ప్రయత్నతః ॥ * ॥ స్మృత్యన్తరేచ ॥ శ్లో ॥ అప్తమీనప్తమీవిధా రోహి
 ణీకృత్తికాయుతా । దశమ్యేకాదశీయుక్తా హస్తపుణ్యంపురాతనమ్ ॥ * ॥
 సాగదై ॥ శ్లో ॥ పూర్వవిధాతథాప్తమీ ॥ సప్తమీవరయావిధానోపాహ్య ॥ * ॥
 ఇతి । జయోత్తరసంహితాయాంచ ॥ శ్లో ॥ కలయాకృత్తికాయుక్తా సంపూ
 ర్ణారోహిణీయది । తాంతిథిం వర్జయేద్దివామోహాత్పానమనాపునయా
 త్ ॥ * ॥ అతప్తీభ్యక్షయోర్వియుక్తయోర్వేధస్య వర్జనీయత్వమవజగీ

యమ్ ॥ శ్లో ॥ అప్రమీశివరాత్రిశ్చ అర్ధరాత్రాదధోయది । దృశ్యతే ఘటి
కాయాసా పూర్వవిధాప్రకీర్తితా ॥ * ॥ ఇతివచనాన్నదివావేదఇతిచేన్న,
॥ శ్లో ॥ అర్ధరాత్రాదధోవిధ్యమేకార్ధఘటికాయది ॥ * ॥ ఇత్యాదివత్సూ
ర్వవిధోక్తిముఖేనకర్తృకాలేయత్వాన్నియమపరత్వాత్తస్య । అతో నేదం
విధాగ్రహణపరమ్, నాపిదివావేదనిషేధపరంవా, అప్రతీతేః । “జయన్త్యాం
పూర్వవిధాయామ్” “పూర్వవిధాజయన్తీవా” ఇత్యాదీనామస్యవచన
స్యచ కాపూర్వవిధా సాకింత్యాజ్యాగ్రాహ్యవేతిప్రశ్నే నష్టశ్వదధరథ
న్యాయేనాన్యోన్యసాపేక్షతయామిథస్సంబధాత్సూర్వవిధాయాజయన్త్య
స్సామానాధికరణ్యదశనాత్ “అప్రమ్యామసి తేతిథౌ జయన్తీనామ” ఇ
తిప్రమ్యాంజయన్తీశబ్దప్రయోగాచచ్చ, పూర్వవిధాప్రమీజయన్త్యేవేతి నిశ్చ
యతే । అతోజయన్త్యకర్తృకాలవ్యాప్తిపరమేవతత్ ॥ శ్లో ॥ జన్మాప్రమీరోహి
ణీచ శివరాత్రిస్తతైవచ । పూర్వవిధైవకర్తవ్యా ॥ * ॥ ఇతిపృథగభిధానా
ద్విధాప్రమీగ్రాహ్యేతిచేన్న; చశబ్దేనేతరేతరయోగపరేణ రోహిణీయుక్తా
ప్రమీవిషయత్వావగమాత్, ॥ శ్లో ॥ అర్ధరాత్రాదధస్తాద్వాదివావాపిచస
ప్రమీ । నత్యాజ్యారోహిణీయుక్తా అప్రమీనాన్యథాశుభా ॥ విధాప్రమీద్విజ
గ్రాహ్య సప్తమ్యారోహిణీయది । నచేత్పరస్మికాదివసే నిశానాథాదయే
ద్విజ ॥ * ॥ ఇతిరోహిణ్యస్వయవ్యతిరేకాధ్యామేవ గ్రహణాగ్రహణవిధా
రణాత్, ॥ శ్లో ॥ కార్యావిధాపిసప్తమ్యారోహిణీసంయుతాప్రమీ । తత్రో
పవాసంకుర్వీత తిథిభానైచపారణమ్ ॥ * ॥ శ్లో ॥ నప్రమీసంయుతాప్రమ్యాం
నిశీథేరోహిణీయది । తత్రోపవాసం కుర్వీత తిథిభానైచపారణమ్ ॥ * ॥
॥ శ్లో ॥ కార్యావిధాపిసప్తమ్యారోహిణీసంయుతాప్రమీ । జయన్తీశివరా
త్రిశ్చ కార్యాభద్రాజయన్తితా ॥ * ॥ ఇత్యాది పాన్త్యవహ్యేతిత్యపు
రాణ విష్ణుధర్మదివచనైకాధ్యాచచ్చ రోహిణీయుక్తాప్రమీవిషయమేవతత్ ।
నహిప్రాతీతికోర్థః, కిన్తువచనాన్తరావిరుద్ధోన్యాయశ్చ ॥ శ్లో ॥ యస్త
రేణానుసన్వత్రై సధర్మంవేదనేతరః ॥ * ॥ ఇతిస్మృతేః, “యజేత” “ని
ధిధాన్యసితవ్యః” ఇత్యాదేరాకాక్షాత్రయపూర్వకవాక్యన్తరేణార్థనిశ్చయ
వత్తాద్యతేన వచనాన్తరేణార్థనిర్ణయస్యాన్యకర్తుంయుక్తత్వాత్ । ఏవంహి
న్యాయవిదుష్టాః ॥ శ్లో ॥ ధమేప్రమీయమాణేరువేదేనకరణాన్తనా । ఇతి

కర్తవ్యతాభాగం మనూంపాపూరణ్యతి : మీమాంసకాహివాశ్యాగ్ధపిచారే
 ప్రస్తుతేనతి । లోకదృష్టిప్రతిఘ్న ద్వివచనవ్యక్తిపాంసుభిః : * ॥ ఇతిచస్తు
 టిష్ఠస్త్వమి రోహిణీయోగస్యైవ జయనీతోవ్యక్తైః పూర్వవిధాగ్రహణస్య
 “ పూర్వవిధాజయనీవా ” “ జయన్త్యాంపూర్వవిధాయామ్ ” ఇత్యాదిభి
 ర్జయనీవిషయత్యావగమాజ్జయన్త్యన్తర్గతాయా అపి జన్మాప్తమ్యాగ్రహణప
 త్నేజయనీయోగనిర్ణయస్సమానభితిజ్ఞాపనాయ న్రతభేదసూచనాయచ జ
 న్మాప్తమిరోహిణీచేతియోగాన్తర్గతయోన్తయోరేవ యుక్తానువాదః ద్వా
 దశకపాలాన్తర్గతాప్తకపాలాదిసత్ । యద్వా మిథోవిరహిణీరోహిణీవాప్త
 మీయదా పృథక్పృథక్స్వహ్యతే తదాయోగాన్తర్గతయోన్తయోగపృథ
 క్స్త్రిహణార్థపృథక్స్మి రైశః । అతోనిశీర్థేనన్యతరయుక్తయోరేవవిధయో
 ర్స్త్రిహణం నవియుక్తయోః, ప్రమాణాభావాత్ । ననునిశాయా అర్వా
 క్సప్తమ్యాకియత్యాపియుక్తవిధా, సాత్రివిధా పూర్వేమ్యురవరేమ్యురభ
 యేమ్యుశ్చనిశీకన్యాపినితి, సూర్యోదయమారభ్యప్రవర్తమానాశుద్ధా, సా
 నిశీకన్యాప్త్యన్యాప్తిభ్యాం ద్వివిధా, ఏవంభూతరోహిణీరహితావిధా । శు
 ద్ధాప్తమీగ్రహణే ॥ స్తో ॥ దివావాయదివారాత్రౌ నాస్తిచేద్రోహిణీకలా ।
 రాత్రియుక్తంప్రమర్శిత విశేషేణేస్తుసంయుతామ్ ॥ * ॥ ఇతిచనమేవత
 గ్రహమాణమితచేన్న, ప్రభయే “ నబ్రహ్మ నేశానః ” ఇత్యర్థ లోపశ్రుతేః,
 “ హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్రే ” “ శివపవకేవలః ” ఇతివాక్యస్యైవత
 స్యవచనస్య తస్మిన్త్యానువపతైః ॥ స్తో ॥ జయనీద్వివిధాజ్ఞాయా విధా
 శుద్ధేతద్విధా । విధాతు సప్తమీయుక్తా శుద్ధాతునవమీయుతా ॥ రోహి
 ణీకృత్తికాయుక్తా విధాశుద్ధాపరాన్వితా ॥ * ॥ ఇతివారదీయోక్త మతిక్ర
 మ్య వేధపక్షపాతేనయుక్త్యా ౭నల్పవికల్పనేపితస్యవిధాదిభేదకల్పనస్యా
 నుపపత్తైశ్చ । ఇయంశుద్ధాసూర్యోదయమారభ్యైవ ప్రవృత్తావా, యద్వా
 నిశాయా అర్వాక్, కింవానిశీకాదూర్ధ్వమ్, ఉతనిశీకాదగ్ధ్వాప్రవృత్తా
 వా! నాద్యః నిశీకావాప్తైర్మూర్చనత్వాత్, నహికిశ్చిదధికావత్వా
 రింత్యుటికా ఉధిరస్తి । నద్వితీయః, అనన్యువాత్, నహిపూర్వదినేని
 శాయా అర్వాక్ప్రవృత్తావిధావా శుద్ధావా పరదినే నిశీకన్యాపినిభ
 వతి, తహి వశ్య సప్తమీనాడికాతిధిరస్తి । సత్పతీయః, అనుక్తైః । తథా

వివక్షితమితిచేన్న, “ శుద్ధాతునవమీయతా ” ఇతి స్మృతివిరోధాత్, వి
 ధ్దాశుద్ధయోస్సాజుర్యేణ శుద్ధేతి దుభాణత్వాచ్చ, సూర్యోదయమా
 రభ్యేత్యుక్తేర్నిరర్థకత్వాద్ధారవాచ్చ, నచతుర్థః, తథానుక్తైః ఉక్తావత
 తఃకింనిశీథవ్యాప్తిస్సంభవతీతిచేత్తతోపకిం రాత్రియుక్తామితవచనాత్తద్ద్ర
 హణమితిచేన్న, “ విశేషేణేస్తుసంయుతామ్ ” ఇతి వచనాద్విధ్దాగ్రహణ
 ప్రసక్తైః తచ్చవిరుద్ధమ్ “ సప్తమ్యాసంయుతానహి ” ఇతి స్మృతేః శు
 ధ్దావిషయం తదితిచేత్సిద్ధమ్ । తర్హివిధ్దావర్జనం విధ్దావిషయంచతదితిచేన్న,
 ఇస్తుసంయుతాం రాత్రియుక్తామితి విధిద్వయబలాత్, పూర్వోత్తరదివ
 త్రినోర్విధ్దాశుద్ధయోర్ద్వయోరవ్యప్తమ్యోర్గ్రహణప్రసక్తైః, పూర్వే
 ద్యురేవ నిశీథవ్యాపిణీగ్రహీత్యుక్తైః, నిశీథవ్యాప్తిరహితాపి రాత్రియు
 క్తాశుద్ధాగ్రహీత్యుక్తేశ్చ । అతోర్వావిధిమిథస్సన్నద్ధో యుధ్యేతామ్ ।
 “ విశేషేణేస్తుసంయుతామ్ ” ఇతి వచనాద్విధ్దేవగ్రహీతీచేదాచూచావే
 థాపన్నవనైపుణీ, మైవమ్, శుద్ధాగ్రహణోక్తైః । తచ్చానుపపన్నమ్, పూ
 ర్వేద్యుర్నిశాయా అర్వాక్సృప్యతాయా విధ్దాయా శుద్ధాయావా శోన్వి
 శీథవ్యాప్తయోగేన తద్భేదస్యానమ్భవేన తద్వచనవిషయత్వానుపపత్తైః ।
 తర్హి కథంవిధ్దాగ్రహణమితిచేన్న, అప్రతీతేః, నహితస్మిన్వచనే కార్యా
 విధ్దాపీతివద్విధ్దాగ్రహీతిప్రతీయతే, విధ్దాత్యాగపరవచననిచయాప
 చయామోగాచ్చ । అతోఽత్ర ప్రకారభేదగ్రహణసాక్షిత్వేన హతాత్పతి
 తం శతోక్తివదర్థంనప్రత్యాయయతితద్వచనమ్ । అతో నారదీయలక్ష్మితమే
 వలక్షణంవిలక్షణంవిచక్షణానామ్ । ప్రకరణావిరుద్ధోవచనాంతరానుగుణో
 హ్యర్థస్సమర్థస్సమక్షైః । వరాహసంహితావచనంహేదమ్ । తత్ర ॥ శ్లో ॥
 సింహాకేరోహణీయుక్తా నభఃకృష్ణాప్తమీయది ॥ * ॥ ఇతి ప్రకాశ్చిత్వా
 దిదంరోహణీయుక్తాప్తమీవిషయమిత్యవగమ్యతే । అతోఽస్యామర్థః—
 యదాపూర్వది నైదివారోహణీనాస్తి పరదినేరాత్రాచ సానాస్తి తదాసం
 కల్పకాలీనత్వాదిగుణయోగాత్పరాగ్రహీత్య ఉతపూర్వేద్యుఃపూర్వోక్త
 గుణాభావేపి ఇన్దూదయయోగస్యబలీయస్త్యేనపూర్వావాగ్రహీతిసంక్షే
 పే ఇదంవచనముపస్థితంవ్యవస్థాపయతీస్తుసంయుతైవగ్రహీతి । య
 త్తంవైతత్, శోన్వినిశీథయోగాభావాత్ “ ఇస్తుకల్యాణాత్ ” “ యతశ్చ

శ్లోదయేష్టమీయతా " సప్తమ్యమర్థరాత్రాదధఃకలయాపి " ఇత్యా
 దివవనైకకణ్ఠ్యాప్రికరణానుగుణ్యాచ్చ । కించ " విధాప్తమిద్విజగ్రా
 హ్యో " " కార్యావిధాపి " " విధావిధాపివాగ్రాహ్యో " ఇతివద్రోహి
 శీరహితాపివిధాపి జన్మాప్తమీగ్రాహ్యతి నకిచ్చిద్వచనముదాహృతం నదృ
 ప్తంవాక్వచిద్గ్రీఢే , రోహిణీయోగ ఏవవిధాగ్రాహ్యతివహ్నిపురాణే
 చ స్యక్తముక్తమ్ , ॥ శ్లో ॥ విధాకృష్ణాప్తమీగ్రాహ్యరోహిణీసహితాన్య
 ప । రోహిణ్యాసహితానైవ సర్వాఘాఘవిनाశినీ ॥ * ॥ ఇతి । అతో రోహి
 శీరహితవిధాప్తమీగ్రహణే ప్రమాణం మృగ్యమేవ । కించాయంచాచ్చి
 తోనిర్విపక్షః ప్రకగణనిరపేక్షఃపక్షః , దివాచరాత్రోచరోహిణ్యభావేపి
 సూర్యోదయసంకల్పకాలే సాయాహ్నరాత్రిచశ్లోదయకాలవ్యాప్తి
 రూపగుణాధిక్యాత్రిధిప్రాధాన్యాచ్చ । అహారాత్రవ్యాపినీ శుద్ధాప్త
 మ్యేవ గ్రాహ్యేతి । తథానారదీయసంహితాయామ్ ॥ శ్లో ॥ చంద్రోదయే
 ప్తమీపూర్ణారోహిణీనభవేద్యది । తదాజన్మాప్తమీజ్ఞేయా నజయస్త్రీతి కథ్య
 తే ॥ * ॥ చంద్రోదయే రోహిణీనభవేద్యదిత్యన్వయః । బ్రహ్మసంహితా
 యామ్ ॥ శ్లో ॥ శ్రావణ్యాంకృష్ణపక్షస్య ఘటిషష్ఠిర్వరాప్తమీ । తదాజ
 న్మాప్తమీప్రాక్తా సాసంపూర్ణాక్రిక్తితా ॥ * ॥ విధాధికాప్తమీపరైవ గ్రా
 హ్యేత్యుక్తంతత్రైవి ॥ శ్లో ॥ త్రిముహూర్తంతిథిర్వృద్ధౌ సునిరీక్ష్యపరీక్ష
 యేత్ । సాతుజన్మాప్తమీజ్ఞేయా భుక్తిముక్తిఫలప్రదా ॥ * ॥ సారసముచ్చయేచ
 ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశ్యానుమాయాంచ ద్వాదశ్యాంకృష్ణజన్మని । పశ్చాద్భాగకలా
 మాత్రంకర్తాద్యంతావసానికమ్ ॥ * ॥ అనూయామితీకుహూశాన్తిషయమ్ ।
 పాక్షేచ ॥ శ్లో ॥ పూర్వవిధాప్తమీయాతుఉదయేనవమిది నేముహూర్తమపినం
 యుక్తాసంపూర్ణాసాప్తమీభవేత్ ॥ కలాకాష్ఠాముహూర్తాపియదాజన్మాప్తమీ
 తిథిః । నవమ్యాంపైవ గ్రాహ్యేష్యాన్సప్తమ్యాసంయుతానహి ॥ * ॥ ఇత్యాది, ప
 రదిన్గ్రహణముఖేన రోహిణీరహితవిధాప్తమీత్యాగపరమ్ । ఏతత్సర్వంరోహి
 ణీయుక్తవిధాధికాప్తమీవిషయం కిన్న స్యాదితిచేన్న , తేషురోహిణీయోగా
 ప్రతీతేః । హస్తకిమదం వచనకాలం వేధత్యాగవిహ్న మహ్నయనిహ్నా
 యతే , ప్రాగేవవచనాథాపహ్న వచాతురీకృతా , అతస్తేషాం తద్విష
 యత్వకల్పనం నకల్పతే వికల్పనహత్వాత్ , ఏనంవదంతం భవంతం పృ

చ్చామః, కిమిదం నిశీథ వేధే పరదిసగ్రహణపరమ్ ? ఆహూస్విదర్వాగ్నే
 థే ? కింవాదినస వేధే ? యద్వా నిశీథాదూర్ధ్వ వేధేవా । నాద్యః, అవివా
 దాత్ । నద్వితీయః, “ అర్ధరాత్రాదథస్తాద్వా ” ఇతివిధాగ్రహణవిధా
 నాత్, నహ్యేవం కేవలాప్తమీగ్రహణే ప్రమాణమస్తి రోహిణీరహితా వి
 ధాపి జన్మాప్తమీగ్రహ్యేత । నతృతీయః, కృష్ణావతారకాలయోగత్యాగే
 ప్రత్యవాయస్తృతేః । నచతుర్థః, విరోధాదసమ్భవాచ్చ । నిశీథాదర్వా
 క్షప్రవృత్తాపరేద్యురపి వర్తమానావిధాధికేత్యుక్తా యానిశీథాదూర్ధ్వప్ర
 వృత్తసుపపత్తైస్తయోరన్యతరోక్తావన్యతరస్యవ్యాపృతిరవర్జనీయా, నిశీ
 థాదూర్ధ్వం ప్రవృత్తస్యకథేశ్వోనిశీథానధివాదినాన్తంవా వ్యాప్తేః, ఉ
 దయే నవమీదినే కలాకాష్ఠాముహూర్తాది శబ్దస్వారస్యాభావాచ్చ । పూ
 ర్వేద్యురుదయానన్తరం కీయత్యపివేధేహి పరదినే కలాకాష్ఠాదిసమ్భవతి
 నహి నిశీథాదూర్ధ్వప్రవృత్తయోస్తథాత్వమితచేన్న, తేహం త్వయా ని
 శీథాదూర్ధ్వప్రవృత్త తిథినక్షత్రవిషయత్వకథనాత్వదుక్తివైయథ్యాప
 త్తేః, విధికేవలాప్తమీవిషయత్వాచ్చ । తేహం నిశీథాత్ప్రగ్వాదివావా
 ప్రవృత్తాప్తమీవిషయత్వోక్తా నిశీథయోగా త్తిథిప్రాధాన్యాచ్చ పూర్వదిస
 వ్యైవ గ్రాహ్యత్వముకామేనాప్యక్తికార్యమ్ । తచ్చ తనసశక్యమ్, శ్వో
 ముహూర్తమాత్రయోగే తస్మిన్గ్రహణ పర విష్ణురహస్యవచస విరోధాత్ । న
 విరోధశ్వేపవ రోహిణీయోగాత్తస్మిన్గ్రహణమితచేన్న, తిథిక్షణయోరుభ
 యోర్నిశీథాదూర్ధ్వప్రవృత్త్యుక్తివిరోధాత్ । పూర్వేద్యుప్రవృత్తాన్య
 తరముహూర్తయక్తాన్యతరగ్రహణపరంహి తద్వచనమ్, తథాపి తద్విషయ
 త్వకథనే ముఖాన్తరేణ విధాప్తమీత్యాగపవ నిశ్చితస్సాన్యత్, బాధమ్, శ్వో
 రోహిణీయోగప్రాబల్యాదితచేత్, హన్తకిం తిథిప్రాధాన్యమ్, తదా
 భగ్నుముతలగ్నునుగ్నోనుగ్నసమ్భావా । పవంచ త్వదుక్త్యైవ రోహిణ్య
 యోగే సర్వథా విధాప్తమీత్యాగపిదైస్తద్గ్రహణే వచనాభావాచ్చ రోహి
 ణీరహితాపి నిశీథవ్యాపిని విధాప్తమీగ్రహ్యేతికిం వివ్రలపితమ్ । తత్ర పూ
 ర్వదిసగ్రహణోక్తిః పూర్వపరదినయోః రోహిణీరహితాప్తమీవిషయా, పర
 దినగ్రహణోక్తిస్తు తద్యుక్తాప్తమీవిషయేతి నవిరోధోక్తిరితచేన్న, రాత్రియు
 క్తామిత్యన్య రోహిణీరహితవిధాప్తమీగ్రహణపరత్వానుపపత్తైరుక్తత్వాత్ ।

తర్హి నవిరొధఇతిచేత్సత్యం కేవలవిధాప్తమీత్యాగవత్ , తద్గ్రహణపత్తుతు
 విరొధోఽస్తివా నవేతిస్వయమేవ పరామర్శతుభవాత్ । రోహిణీయుక్త
 పరిదిన గ్రహణేపి విధాం జన్మాప్తమీం పరిత్యజ్య జయవైద్యవ పరిగృహీతా
 స్యాత్ । తతశ్చవిధాత్యాగపరవచనజాతం విష్ణురహస్య వచనద్వయంచ
 చిరంజీవేత్ । శ్వోరోహిణ్యయోగే విధాగ్రాహ్యోఽచేన్న , వచనాభావా
 త్ , విధాత్యాగస్య వచనశత సిద్ధత్వాచ్చ । “ పూర్వవిధాప్తమీ ” ఇతిపా
 ద్యై । శ్వోముహూతామపి విధ కేవలాప్తమీయోగేపి తద్గ్రహణవిధావా
 చేత్సత్యలమలం వద్ధ్యాసుత వర్ణనకలైర్విధ కేవలాప్తమీ గ్రహణానులాపైః ।
 కిచ్చ , కేయం విధాధికానామ , రోహిణీయుక్తాశ్వోవిద్యమానాప్తమీ, నా
 నిశీథాదర్శాప్రప్రతావా తత్పరంవా ? నాద్యః , పరిదిన గ్రహణానుపప
 త్తైః , నిశీథయోగవైద్య గ్రహ్యత్వప్రతేః । నద్వితీయః నిశీథాదధస్సప్త
 మీయుక్తాప్తమ్యాపవవిధాత్వోక్తైః , శ్వోవర్తినాన్యైః ॥ శ్లో ॥ విధాతు స
 ప్రమీయుక్తాశుద్ధాతు నవమీయతా ॥ * ॥ ఇతిప్రతేశ్శుద్ధాత్వాచ్చ । నిశీ
 థామార్ధ్యం వర్తినాన్యఅనుభయత్వేన విధాత్వోక్తా , “ అర్ధరాత్రాదధోయ
 ది ” “ అర్ధరాత్రాదధసాహి ” ఇత్యాదిప్రతేఃస్మర్యతే । కిచ్చ , నిశీథ
 రోహిణ్యభానస్య శ్వోఽప్తమీరోహిణీయోగస్య త్రిప్రాధాన్యస్యచ అ
 ల్యక్తేష్వేకస్య పూర్వత్రగ్రహణమన్యస్య పరత్రగ్రహణముక్తంతదవిమృ
 వైద్యోక్తమ్ , విష్ణురహస్యవచనైఃపరిదినమేవమన్యభయత్రగ్రహ్యమ్ ,
 తచ్చ తవనశక్యమ్ , “ విశేషేణైస్స సంయుతామ్ ” ఇత్యస్య త్వయా
 పూర్వదిన గ్రహణ పరత్వోక్తైః । తస్మాదస్మాక మేవ నవిరొధగతః । “ నచే
 త్పరస్మిద్వివసే నిశానాథోదయేద్విజ ” “ రాత్రామిన్దూనయేశుభే ” “ సా
 యంత్రీమ్రముహూర్తగా ” ఇత్యాదినద్విశిష్టేకవిధ్యక్తేకారాత్తవసుతేదిన
 ద్వయే కదాచిన్నిశీథేస్తుయోగే ద్వావిధి మిథస్సన్నద్ధావద్ధాయధ్యేతామి
 త్యథస్తాదభ్యదాయ । అతోఽన్యతరబాధోఽవశ్యకాయాః । తతోఽరం
 విశిష్టవిధ్యాశ్రయణమిత్యాస్తాం తావత్ । వ్యత్యస్తమిదం సమస్తంపుడ
 త్తమ్ , నాపిశ్వప్రత్యక్షయోగస్సవచః , తేష్వప్రతేః । “ కలాకా
 స్థాదినానాపి ” ఇత్యాదివచనేషు పూర్వావిధితిమాత్రాతిరేకోభిభాతి , భే
 దేనైవ తేష్వేకాతిరేకస్సంభవః । కిచ్చ శ్లో ॥ సప్తమీసంయుతాప్తమ్యాం

భూత్వా ఋతం ద్విజోత్తమ । ప్రాజాపత్యం ద్వితీయేఽహి ముహూర్తా
 ధంభవేద్యది ॥ తదప్తయామికంజ్ఞేయం ప్రోక్తం వ్యాసాదిభిః పురా ॥ * ॥ ఇతి
 సాగ్రద్దవచనమ్ । “ ప్రాజాపత్యం ద్వితీయేఽహి ” ఇత్యాది “ ప్రోక్తం
 భగవతాస్వయమ్ ” ఇతి జయోత్తరసంహితావచనంచ శ్వోరోహిణీమా
 త్రాతిరేకం వ్యవక్తి నతిభ్యతిరేకమపి । అతశ్చ సత్త్యైర్మయోగస్య దుర్భ
 గత్వాత్త్వద్వక్తవిధాధికావిషయత్వం నోపపద్యత ఇత్యలమలమనల్పకల్పవి
 కల్పనయా అల్పజనమోహనాయ । తస్మాచ్ఛ్చిక్షికలాకాస్తా ముహూర్తాది
 యోగే విధాయాః కేవలాప్తమ్యాః పరదినగ్రహణపరాణిపత్న పురాణాదివ
 చనాని, విష్ణురహస్య వచనద్వయంతువిధయోర్వాశుద్ధయోర్వాశ్వోఽన్యతరే
 కాన్యతరస్యాలపయోగేపి పరదినగ్రహణపరమితి నకశ్చిద్విరోధః । అతో
 “ దివా వాయదివారాత్రా ” ఇత్యన్యరోహిణీరహిత విధాప్తమీవిషయత్వా
 నుపపత్తేః, “ అప్తమీశీవరాత్రిశ్చ ” ఇత్యన్యపూర్వవిధాగ్రహణపంత్వాన
 మ్భవాచ్చ, ప్రత్యుతతేవలవిధాత్యాగస్య వచనశతసంధత్వాచ్చ, రోహి
 ణీరహితవిధాగ్రహణం ప్రమాణికానాం నయుక్తమితి సిద్ధమ్ । విధాత్యాగో
 వైష్టవిషయఇతిచేత్యం పిప్తపేషణేన, మైవమ్, నిశీథవేధత్యాగస్యాపివై
 ష్టవిషయత్వప్రసక్తేః । తత్త్వాగవచనేషు విషయభేదోనప్రతీయతఇతిచేత్తు
 ల్యనుక్రాప, సామాన్యేన సప్తమీవిధాత్యాగపరవచనేషు విషయభేదాప్ర
 తీతేః । అప్తమ్యయోగే జయస్తీస్వరూపేణ నస్యాదితిచేన్న, తిథ్యంతర
 యోగేచ జయస్తీత్వస్మృతేః । తథా నారదీయసంహితాయామ్ ॥ శ్లో ॥
 అప్తమ్యాంవా నవమ్యాంవా దశమ్యాం యత్ర రోహిణీ । సాజయస్తీతి వి
 ఖ్యాతా ప్రశస్తాభుక్తిముక్తిదా ॥ * ॥ బ్రహ్మసంహితాయామ్ ॥ శ్లో ॥ శశి
 నాసహరోహిణీ । జయస్తీనామపుణ్యాస్యాదప్తమ్యానహితానవా ॥ * ॥
 తర్హ్యప్తమీరోహిణీయోగస్య జయస్తీత్వస్మరణవిరోధఇతిచేన్న, విషయ
 భేదేనావిరోధాత్ । ప్రత్యుతరహిణ్యయోగే సప్తమీవేధః ॥ శ్లో ॥
 సంపూర్ణారోహిణీయత్ర అప్తమీనభవేద్యది । రోహిణ్యామేవకుర్వీతకృ
 స్థజన్మాప్తమీవ్రతమ్ ॥ * ॥ శ్లో ॥ విశేషాద్దోహిణీచంద్రైగృహస్థావ్రతమా
 చరేత్ ॥ * ॥ ఇతినారదీయాదివచనైః రోహిణ్యాం జన్మాప్తమీవ్రతవిధానే
 పి రోహిణ్యావేధే జన్మాప్తమ్యేన స్వరూపేణలోలుపేత సప్తమీవిధత్వా

దష్టమాయః, శ్వోరోహిత్యాశ్చ వహ్ని విధత్వాత్ । అతఃపూర్వవిధాత్యా
 గపరమేవ కథాకాస్తాదిగ్రహణపరం తద్వచనజాతం నతురోహణీయైక్తవి
 ధ్ధాధికాప్తమీవవయమితి శేముషీవిశేషజుహం విరుహం సువ్యక్తమ్, నాత్ర
 పక్షపాతోయైక్తయోవాప్రగల్భంతే, తమినుంనిశ్చయం విపశ్చిదపశ్చిమా
 విమృశంతు, తేహియైక్తయైక్తవ్యతివేదతే । ఏవం శ్వప్తిధిసత్కత్రయోర
 ప్పీయసాన్యతరేణాన్యగిరయోగే తద్దినమేవ గ్రాహ్యమితి విష్ణురహస్యో
 క్తమ్ । తథా ॥ శ్లో ॥ పాజాపత్యస్త్రిసంయుక్తా కృష్ణానభసియాప్తమీ ।
 ముహూర్తమపి సంయుక్తా సోపామ్యసుమహాఫలా ॥ ముహూర్తావశ్య
 హూరాత్రై యస్మిన్యక్తింహిలభ్యతే । అప్తమ్యాం రోహిణీబుక్షంతాం
 సుపుణ్యాముపావసేత్ ॥ రోహిణీసహితాంహిత్యాయోస్యప్యామాచరేత్స్వ
 విత్ । ససత్వైసుస్కృతైర్హీనస్త్రిగోవినుజాయతే ॥ * ॥ సారసముచ్చ
 యేచ ॥ శ్లో ॥ పాజాపత్యస్త్రిసంయుక్తాముహూర్తామపి లభ్యతే । నవ
 న్యాయస్త్వమీయైక్తాన్యగైరణశేమీయతా ॥ * ॥ జయోత్తరసంహితాయాం
 చ ॥ శ్లో ॥ రోహిణీకలయాయైక్తా కృత్తికాభిర్వివాభవేత్ । అప్తమీకల
 యాయైక్తా మమప్రీతికరీభవేత్ ॥ అప్తమీకలయాయైక్తా సమ్పూర్ణా రో
 హిణీయతా । సైవోపామ్యసుమహాపుణ్యా మహాపాతకనాశినీ ॥ * ॥ ఏవ
 మాదీని విధాప్తమిత్యాదివిగాణీద్రష్టవాని । వైష్ణవైర్ని శీఘయోగోఽపి న
 గ్రాహ్యిత్వం విద్యతే, ॥ శ్లో ॥ రోహిణీచాప్తమీయైక్తా కలయానప్తమీయ
 తా । సాతిథిర్నిష్ఫలాత్యాజ్యాఽపవాసాది నిర్జయేత్ ॥ * ॥ ఇత్యాదివచ
 నైః । ఏవమస్మిన్యవస్థానాథా విష్ణురణాద్వచనాదర్శనాద్వాప్తాతాపక్షో
 కైస్తత్ర తదనాదరిత్యుచేన్న, “ జన్మకాలాన్వితాయతః ” “ వాసరేవా ”
 “ శ్రావణేవానభసేవా ” “ రాత్రియైక్తాం ప్రకుర్వీత ” రాత్ర్యర్థ
 పూర్వాపరగా ” “ ఉపాష్యజన్మచిహ్నాని ” ఇత్యాదిభిర్వసిష్ఠ పరాహ స
 నతుమాం వారదాదిసంహితావచనైశ్చ నిశ్చయికరణాదపిధ్ధాంతస్య స
 ర్వత్ర గ్రహ్యత్వాద్విషయభేదేనావిరోధాచ్యేత్యలమలమనులాపేన.

అత్రాయంవివేకః — “ జయ నీద్వివిధాప్రాప్తా ” ఇతి నారదీయవచ
 నాద్విధాతుధ్ధాచేతి ద్వివిధైవ । అప్తమీరోహిణీవ అహూరాత్రవ్యాపి
 నీతుధ్ధా, “ ఘటిష్ఠ్విర్యదాప్తమీ ” ఇతి త్త్వతః । శుద్ధాధికావిధాధికావ

శుద్ధైవ , పరాన్వితత్వాత్ । రోహిణ్యప్తమీసాహిత్యంయోగః । పూర్వతి
 ధ్యక్షయోరన్యతరసమ్మర్కోవేదః । నిశీథయోగేన తేన్య విద్వాగ్రాహ్య
 నాన్యథా । దినద్వయే నిశీథయోగే తదయోగేచ పరైవగ్రాహ్యః । అహూ
 రాత్రవ్యాపినీవిధాచ శ్వోఽన్యగరేణ ముహూర్తమాత్రయోగేఽపి పరై
 వ గ్రాహ్యః । నిశీథవేదే విద్వావిద్వోపరుద్ధాశుద్ధాపుభయీపరైవగ్రాహ్యః ।
 తథావియుక్తావిధాచ పరైవగ్రాహ్యః । శుద్ధావావిధావాబుధవారయోగే
 బుధయుక్తైవగ్రాహ్యః । నిశీథయోగే శ్వోఽన్యతరగతిరేకేపి పూర్వవిద్వైవ
 గ్రాహ్యః వైష్ణవేతరైః । నిశీథయోగో వైష్ణవేతరః పయః । శ్వోముహూ
 ర్తయోగస్సర్వవిషయశ్చ తి సత్తే పః । శిష్టముపరిష్టాశ్చష్టయిష్యామః । అతో
 వశంసాం పుసాం పుంసయ స్త్రీ జయ స్త్రీనిస్త్రీయితే ।

జయ స్త్రీనామఅష్టమీరోహిణీయోగః । తథాశ్రీవిష్ణుధర్మైః ॥ శ్లో ॥ రో
 హిణీసహితాకృష్ణామాసీభాద్రపదేఽష్టమీ । అర్ధరాత్రాదధసాసహి కల
 యాపి యదాభవేత్ ॥ తత్రజాతోజగన్నాథః కామభీహరిరచ్యుతః । త
 మేవోపవసేత్కాలం కుర్యాత్తత్రైవిజాగరిమ్ ॥ అర్ధరాత్రేతు యోగోఽ
 యం తారాపత్యుదయేనతి । నియతాశ్చ శుచిస్సాగరిఃపూజాంతత్రప్రకల్ప
 యేత్ ॥ * ॥ విష్ణురహస్యే ॥ శ్లో ॥ అష్టమీకృష్ణవక్షస్య రోహిణ్యర్థే
 ణసంయుతా । భవేత్ప్రప్తపదేమాసీజయ స్త్రీనామ సాష్టమీ ॥ * ॥ ప
 రమసంహితాయాంచ ॥ శ్లో ॥ ప్రవణేబహుభేపత్నే కృష్ణాష్టమ్యాంవిధూ
 దయే । ప్రాజాపత్యక్షాసంయుక్తా జయ స్త్రీసాతుకీకృతే ॥ * ॥ సనత్కు
 మారసంహితాయాంచ ॥ శ్లో ॥ ప్రవణస్యచమాసస్య కృష్ణాష్టమ్యాం న
 రాధిప । రోహిణీయదిలభ్యేత సాజయ స్త్రీతథిష్ఠుతా ॥ * ॥ అగ్రశ్రావణ
 భాద్రపద నభస్యశబ్దాస్సింహశ్రావణ భాద్రపదపరః , సింహమాసస్యైవ
 కృష్ణావతారకాలశ్చష్టతేః । తథాశ్రీవారాహే శ్రీధరీయే భార్గవప్రత్యే
 చ ॥ శ్లో ॥ రోహిణీతుయదాష్టమ్యాం కృష్ణాయాం శ్రావణేభవేత్ । జయ
 స్త్రీనామసాప్రోక్తా నతుభాద్రపదాష్టమీ ॥ * ॥ అగ్రాపి ప్రవణశబ్దసింహ
 శ్రావణపరః , నతుభాద్రపదశ్చ తి నిషేధకన్యాభాద్రపదపరః । తథాబ్రహ్మ
 సంహితాయామ్ ॥ శ్లో ॥ అథాథస్సంప్రవత్స్యామి జయ స్త్రీనిర్ణయంవరమ్ ।
 సింహరాశిగతేసూర్యగగనేజలదాకులే ॥ మాసిప్రప్తపదేఽష్టమ్యామధ

రాత్రేపదూనయే । బుధవారేవృషేలగ్నే రోహిణ్యాశ్చరమాంశకే ॥ శు
భేహర్షణయోగేచ కాలవేనయుతేతథా । వసుదేవేన దేవత్యామహం
జాతోఽస్మిపక్షజ ॥ * ॥ ఇతి । అతస్సింహమాసస్యైవ కృష్ణజన్మ కాలత్వా
జ్జన్మాప్తమీచ సింహప్రావణపవ గ్రాహ్య । తథానారదీయేచ ॥ శ్లో ॥ సింహ
గాశిగతేసూర్యే శ్రావణేమాసినారద । కృష్ణపక్షేతథాప్తమ్యాం బుధవా
రేనిశాద్ధకే ॥ వసుదేవేన దేవత్యాం జజ్ఞైకృష్ణశ్చతుర్ముఖః ॥ * ॥ అతశ్చ
సింహమాసపవ జన్మాప్తమీచగ్రాహ్య । జ్యోతిషాద్గతేచ ॥ శ్లో ॥ శ్రావణ్యాం
హస్తపవన్యాం నా యదాసింహగతోరపిః । జయన్యాయాధనంశుర్యాన్నతు
కర్తృబుకిన్యయోః ॥ * ॥ ఇత్యాది । అత్ర జయ నీశబ్దేన జన్మాప్తమీచోచ్య
తే ॥ శ్లో ॥ సింహం గతేదివానాథే అప్తమ్యామసితోఽథా । జయ నీనామ
లోకేఽస్మిన్ననతారదినం హరేః ॥ * ॥ ఇత్యప్తమ్యాం జయ నీశబ్దప్రయో
గాత్ , జయ నీనిర్ణయస్యైవ జన్మాప్తమీనిర్ణయిత్వాచచ్చ । అతోజయన్యా
రాధనంజన్మాప్తమ్యా రాధనంచేసిద్ధమ్ । ఏవం కర్తృబుక్రైవణైకన్యాభాద్ర
పదేచ జన్మాప్తమీ జయ నీచ విష్వద్భిర్నగ్రాహ్య, అపిహిత కాలత్వాదితిసి
ద్ధమ్ । అయిమేవయోగో జన్మాప్తమ్యాః, తథావాగాహే ॥ శ్లో ॥ సింహే రో
హిణీయుక్తా నభఃకృష్ణాప్తమీయది । శ్రజాతోజగన్నాథకౌస్తుభహరిర
మృగః ॥ తమేవోపవసేతాగలంశుర్యాత్తత్రైవజాగరమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అతశ్చ
సింహప్రావణపవకృష్ణజన్మ నిర్ణయితే, తత్రైవ జన్మాప్తమీజయ నీచగ్రాహ్య
॥ శ్లో ॥ సింహారోహిణీయుక్తా నభఃకృష్ణాప్తమీయది ॥ * ॥ ఇతిజన్మా
ప్తమ్యాం హస్తాధాన్యాం సింహారోపవ తస్యాగ్రాహ్యత్వంచ సుస్పష్టమ్ ।
కించ । “అహంజాతోఽస్మి” “జజ్ఞైకృష్ణః” “తత్రజాతోజగన్నాథః” “శ
స్తాత్పశ్చాన్నననస్థైరే” “సింహార్ధే రోహిణీయుక్తా నభఃకృష్ణాప్తమీయది”
ఇతిసింహమాసపవ కృష్ణజన్మత్తరణజన్మనిబద్ధనత్వాగ్రాహ్యజన్మాప్తమీచ సింహ
శ్రావణపవగ్రాహ్యేతి ప్రామాణికానాంపథాః । తత్కర్తృ తారతమ్యేన త
యోస్సర్వరూపముక్తం నారదీయే ॥ శ్లో ॥ జన్మాప్తమీజయ నీతి ద్వివిధావరి
కీర్తితా । కృష్ణపక్షేఽప్తమీపూర్ణాశ్రావణే రోహిణీయుతా ॥ జన్మాప్తమీసా
విజ్ఞేయా ఉపోహ్యకృష్ణముష్టిదా । శ్రావణేమాసినమ్ప్రైతై కృష్ణపక్షేఽ
ప్తమీయుతా । సమూర్ణగ్రోహిణీయుక్తా పాజయ నీతి కీర్త్యతే ॥ * ॥ ఏ

నంజన్మాస్తమ్యం తథి ప్రాధాన్యం జయన్త్యాం నక్షత్ర ప్రాధాన్యంచావగ
 వ్యతే, “ సహాయుక్తైప్రధానే ” ఇతిస్త్యుతేః । కిం ॥ స్తో ॥ సింహంగతే
 దివానాథే అష్టమ్యానుసితేతిథౌ । జయస్త్రీనామలోకేష్టిన్నవతారదినంచ
 రేః ॥ * ॥ ఇత్యాదిజ్యోతిషార్థవచనేషు తథ్యర్థయోరన్యతరస్యామన్య
 తరాన్నితాయామన్యతరస్యాంచ జయస్త్రీశబ్దప్రయోగోజయస్యనుస్థానేనే
 వ ఉభయసిద్ధిరిత్యాపనార్థః । అతౌజయస్త్రీకాలపవ జన్మాస్తమీకాలః, అత్రై
 దమస్తరమ్—అష్టమీరోహిణీరౌహణారాత్రయోగోముఖ్యశమః, చంద్రో
 దయేతయోగ్యోగోముఖ్యశరః, బుధవారేముహూర్తమాస్త్రయోగోముఖ్యః,
 ఏవంయోగాభావేపి సింహార్యశుద్ధాకేవలాష్టమీకేవలారోహిణీచ గ్రా
 హ్యతి । అశ్రవారాహే ॥ స్తో ॥ అష్టమీరోహిణీయోగోముహూర్తంవాది
 వానిశిమ్ । ముఖ్యకాలఇతిభ్యాతస్త్రజాబోహరిస్సప్తయమ్ ॥ * ॥ పరమ
 సంహితాయాంచ ॥ స్తో ॥ శ్రావణేమాసిలగ్నస్థా శశినాసహరోహిణీ । జ
 యస్త్రీనామపుణ్యాస్యాదష్టమ్యాసహితానవా ॥ * ॥ నారదీయేచ ॥ స్తో ॥ ఉ
 దయేచాష్టమీకించన్నవమీసకలామిది । ప్రాజాపత్యక్షాసంయుక్తా బుధ
 వారేణసంయుతా ॥ తస్యాంద్రణః హుతః జప్తం పూజితంకోటిః స్మృతమ్ ।
 ఉపవాసశ్చకర్తవ్యో మహాసాపప్రణాశనః ॥ * ॥ స్వగోష్టిశ్చరేచ ॥ స్తో ॥
 ప్రాజాపత్యక్షాసంయుక్తా మృగేణసహితశశీ । భవేచ బుధసంయుక్తా
 జయస్త్రీనాపిశివ్యతే ॥ * ॥ ఏవం సింహశ్రావణయోగాభావేతుసి హభా
 ద్రవదేగ్రాహ్య । తథానసిష్ఠసహితాయామ్ ॥ స్తో ॥ శ్రావణేవానభస్యే
 వారోహిణీసహితాష్టమీ । యగాశ్చస్తానరైర్లబ్ధా సాజయనీతికీర్తితా ॥
 శ్రావణేనభవేద్యోగో నభస్యేతుభవేధ్ధుః ॥ తయోరభావేయోగన్యత
 ప్తిస్త్వేషానసంపదః ॥ * ॥ అయమనయోగద్రవవేకః — రవేరాశ్యస్తర
 సంక్రమావలంబనోమేషాదిస్సౌరః, మేషాదిషుదశాంత్యైత్వాదిశాచ
 స్త్రీః, పతమభయనిబద్ధనోమధుమాధవాదిః, అతస్సింహేదర్కార్పూర్వం
 నభాశ్రావణశ్చ, దర్కార్పూర్వోనభస్యోభాద్రపదశ్చ, అతస్సింహశ్రావణే
 యోగాభావే సింహనభస్యే ప్రాయేణయోగోభవతి, తతశ్చ సింహశ్రా
 వణేయోగే తత్రైవకుర్యాత్తత్రాయోగే సింహభాద్రపదేకుర్యాత్, నరశ
 బ్ధస్సర్వాధికారజ్ఞాపనార్థః । ననమ్నదః - నమ్నద్యతఇతి నమ్నత్ నన్ని

పానః, సన్నుదాదిత్వాత్పానః, జన్మాప్తమీజయన్త్యేరనుస్థానయాగపద్యసా
 ప్తవం నాస్త్యేత్యభావః । యద్వా నభోనభస్యయో స్తిభ్యక్షయోగాభావేము
 భ్యోజయస్త్రీయోగోనాస్తి, శుద్ధామహాఫలేత్యహమారగ్జ్ఞేయః ॥ శ్లో ॥
 ప్రాజాపత్యేన సంయుక్తాకృష్ణానభసీయాప్తమీ । జయస్త్రీనామ సాహృ
 త్తా సాహ్యుపోష్యానుహాఫలా ॥ * ॥ పత్నీసంహితాయాంచ ॥ శ్లో ॥
 శ్రావణమాసిక్ష్మణ్ణచ పత్నేఽప్తమ్యాం తిథౌహరేః । అర్ధరాత్రేతతస్తప్తి
 స్పర్శకీలాభిమాచరేత్ ॥ ఉభయోగేఽపి నకుత్ర కేసలెర్చనమివ్యతే ॥ * ॥
 నకుత్ర సప్తమీవేధస్య త్యాజ్యత్వాన్ననమ్యాం రోహిణీయోగేఽపి హరే
 రర్చనంకుర్యాన్ననప్తమీయైకనకుత్ర, చన్ద్రోదయే సప్తమీయోగే జయ
 త్యాగపుణ్యవాతకత్వప్రకటేః । అతశ్చన్ద్రోదయే సప్తమీయైకా రోహిణీ
 త్యాజ్యైవ । శుద్ధాభావేఽపి చన్ద్రోదయయోగోవైష్ణవేతరైర్గ్రాహ్యః ।
 తథా నారదీయే ॥ శ్లో ॥ పూర్వవిధాజయస్త్రీవా పరివిధాథవాభవేత్ । చ
 న్ద్రోదయేఽప్తమీయైకా రోహిణీసహితాయది ॥ * ॥ శ్రీవారాహే ॥ శ్లో ॥
 దివావాయదివారాత్రా నాస్తిచేద్యోహిణీకలా । రాత్రియుక్తాం ప్రకు
 ర్పిత విశేషేణేస్తుసంయుతామ్ ॥ * ॥ విధాప్తమీయుక్తాం చన్ద్రోదయవ్యా
 ప్తాం రోహిణీంకుర్యాన్నపరదినే దివామాత్రయుక్తామిత్యర్థః । రాత్రీయో
 గే వ్యుష్ణోక్తానారదీయే ॥ శ్లో ॥ చన్ద్రోదయాదధస్తాద్వా పరస్తాద్వాకలా
 నితా । రోహిణీసాప్తమీయైకా గ్రాహ్యసర్వైరుపోషణే ॥ * ॥ అయ
 మర్థః — ॥ శ్లో ॥ జయస్త్రీద్వివిధాజ్ఞాయా శుద్ధావిధేకేఽదిద్విధా । విధాతు
 సప్తమీయైకా శుద్ధాతు నవమీయతా ॥ రోహిణీకృత్త్రాయైకైకా విధా శు
 ద్ధాపరానితా ॥ * ॥ తద్విధా - శుద్ధావిధయోగప్రకారః, తత్పరంపద్య
 ముత్తరమితి ద్వివిధోక్తా, తత్రయాశ్చ త్రివిధారోహిణీవా సప్తవిధాఽప్త
 మీవా చన్ద్రోదయాదర్వాగేవ ప్రవృత్తాచన్ద్రోదయవ్యాప్తావైసగ్రాహ్యే,
 ఏవం పరదినే చన్ద్రోదయాదూర్ధ్వం కలామాత్రాప్యస్తిచేత్తదాశుద్ధావైవ
 గ్రాహ్యే । తథాశ్రీవిష్ణుధర్మై ॥ శ్లో ॥ మధ్యరాత్రాదథోచ్యవంకలా
 మాత్రాతుయాప్తమీ । సాజయస్త్రీతి విభాతాపుణ్యానాముత్తమోత్తమా ॥ * ॥
 రోహిణీయైకతేషః । తథాశ్రీవారాహే ॥ శ్లో ॥ సంహారే రోహిణీ
 యైకా నభకృష్ణాప్తమీయది । రాత్ర్యర్ధపూర్వాపరగా జయస్త్రీకలయాపి

వా || * || కలయాపి రాత్ర్యర్థపూర్వాపరగేత్యన్వయః : తథా || శ్లో ||
 అర్ధరాత్రాదథోర్ధ్వమేకాధఘటికాయది । రోహిణీసాప్తమీగ్రాహ్య
 ఉపవాసప్రతాదిషు || * || ఏతేషామపి సపనాద్ధః : ఏతేత - పూర్వది నెచ
 శ్లోదయాత్పూర్వమేకాఘటికావిధాయామ్ , శుద్ధయాం పరిదినే త
 దూర్ధ్వమధఘటికేతే వ్యవస్థేతి కేచిత్ , ఉభయస్రవకాధఘటికేత్యన్వేయే,
 కలాప్తరణం కైముత్యనీత్యాఘటికామేవ ప్రతిపాదయతి , అపరేతుచన్ద్రో
 దయవేధశఙ్కాకళజగన్ధవిధూననేతాత్పర్యంకలాప్తరణస్యేతి సజ్జిరిస్తే ,
 అతశ్చన్ద్రోదయవేధస్త్వాజ్యపవ । తథానారదీయే || శ్లో || చన్ద్రోదయే
 యదావిధానప్రమ్యాసాప్తమీతిథిః । సప్తమీసంయుతాత్యాజ్యాతదాఘణ్యవి
 నాశినీ || రోహిణీకృత్తికాయుక్తాత్యాజ్యాచన్ద్రోదయేయది । నర్వవిధై
 తిసాపోక్తాత్యాజ్యాసర్వైరుపోషణే || * || తిథ్యక్షయోరన్యతరవేధేష్య
 విధాప్రాధాన్యేనోపవాసే ప్రసక్తే తన్నిషేధార్థం పృథక్పృథక్వేధత్యా
 గవచనమ్ , ఏకైకవేధేపి యోగస్త్వాజ్యిత్యర్థః । చన్ద్రోదయే సప్తమీ
 వేధేకృత్తికావేధేవాసతి శ్చశ్చన్ద్రోదయవ్యాప్తావ్యాప్తవాశుద్దైవగ్రా
 హ్యేతిభావః । తథాబ్రహ్మసంహితాయామ్ || శ్లో || రోహిణీచాప్తమీయు
 క్తాసప్తమ్యాకలయాయుతా । సాతిధిర్నిష్ఫలాత్యాజ్యాన్వర్జయేత్తాం ప్రయ
 త్నతః || నవమీరోహిణీయుక్తాహస్తిప్తమ్యాకలయాయుతా । ఉపవాసశ్చక్ర
 త్రవ్యోమహాపాపప్రణాశనః || * || నహిదమ్ “ చన్ద్రోదయేయదా ”
 ఇత్యాదివారదీయం వచనద్వయం కేవలాప్తమీరోహిణీషయమ్ , తయోర్ద్వ
 వసవేధస్యచ త్యాజ్యత్వేనోదాహరిష్యమాణవచనవిరోధాన్పరిరంజిరో
 ధాచ్ఛ । తత్ప్రాహస్తిప్తమీయుక్తారోహిణీజయస్తీతుపక్రమ్య తద్వైవిధ్య
 మభిధాయ విధాభిధానే కృత్తికాసప్తమీవేధత్యాగాభిధానాత్ , అనన్తర
 ఛ || శ్లో || సర్వేషామేవవర్ణానామాశ్రమాణాం విధూదయే । అప్తమీరో
 హిణీయుక్తదినమేతత్ప్రశస్యతే ||*|| ఇతివిధాంప్రశస్య “ ఏషాజయస్తీ
 విధోక్తా ” ఇతుపసంహారాదుపక్రమోపసంహారన్యాయేన పూర్వాపరవచ
 నయోస్తీధ్యర్థభయవరత్వేనసందంశన్యాయేనచ వేధస్యాప్తమీరోహిణీయో
 గవిషయత్వావగతేర్మతమోఽవకాశలేశః । తస్మాజ్నాప్తమ్యాశ్చన్ద్రోదయ
 వేధోనస్యాత్ , మైవమ్ , “ రోహిణీసహితాకృష్ణా ” “ రోహిణీసహితా

ప్రమీ” ఇత్యాదివచనైరొహిణీయైకాప్తమ్యా జయ నీత్వాభిధానాదోహి
 ణీయైకాప్తమీ జన్మాప్తమీతి నారదీయోక్తేచ్ఛ । జన్మాప్తమ్యా జయ నీత్వప్త
 రణప్రయోజనం ప్రాగేవాభ్యధిష్ఠ హి । కిచ్చ చన్ద్రోదయాదధోవేధ
 పి “ విధాప్తమీద్విజగ్రాహ్యో సప్తమ్యారొహిణీయది ” ఇతి రొహిణీయ
 త్రాయా విధాప్తమ్యగ్రహణస్మరణాత్ “ చన్ద్రోదయాదధస్తాద్వా ” ఇ
 త్యాది వచనానాంచ తిథ్యర్థకయోగ విషయత్వాచ్చ, కేవలాప్తమీరొహి
 ణ్యోర్దివావేధస్యాజ్యవప । తథా నారదీయే ॥ శ్లో ॥ చన్ద్రోదయాదధస్తా
 ద్వాదివావాపివసప్తమీ । నత్యాజ్యారొహిణీయైకా హ్యప్తమీనాన్యథా
 శుభా ॥ * ॥ అన్యథా-రొహిణీయోగాభావే, సప్తమీవిధాప్తమీ నశుభే
 త్యిథః, విధాగ్రహణేచనాభావాత్ ॥ శ్లో ॥ విధాచేత్సాతుసప్తమ్యా
 శస్తాజన్మాప్తమీతిధిః ॥ * ॥ ఇతివచనం నకేవలాప్తమీవిషయమ్, సేతతచ్చ
 జ్ఞేన ॥ శ్లో ॥ జయ నీన్రవణీకృష్ణా రొహిణ్యాసహితాప్తమీ ॥ * ॥ ఇతిపూ
 ర్వాభ్యోక్తరొహిణీయైకాప్తమీపరాసుర్భూత్ । తచ్చ “ అర్ధరాత్రాదధ
 పాసహి ” “ రాత్రిర్ధపూర్వాపరగా ” ఇత్యుదాహృతవచనేషు స్పష్టమ్ ।
 తతచ్చ ॥ శ్లో ॥ జయన్త్యాం పూర్వవిధాయామివవాసం సమాచరేత్ ॥ * ॥
 ॥ శ్లో ॥ జన్మాప్తమీజయ నీచ శివరాత్రిస్తతైవచ । పూర్వపిండైవకర్తవ్యాతిధి
 భానైవచారణమ్ ॥ * ॥ ఇత్యాది వచనంచైతిద్విషయం ద్రిప్తవ్యమ్, అన్యథా వే
 ధపిధివిషేధవిరోధో వేధపాపదుర్నిరొధస్సౌత్ । అతఃకేవలాయాదివావేధ
 స్త్యాజ్యవప । స్మర్యంతేచ ॥ శ్లో ॥ కృష్ణజన్మాప్తమీలోకే ప్రసిద్ధాపాపనాశి
 నీ । సర్వనీయాప్రయత్నోనసప్తమీసంయుతాప్తమీ ॥ * ॥ పతస్సమా నార్థమ్, “ పూ
 ర్వవిధానకర్తవ్య ” ఇతిపూతతద్వచనంతిథోత్తరగ్రా కేవలయోర్దివావేధ
 త్యాగే వచనవిషయప్రవృత్తతే । కించ నిశేధయోర్యోగే విధాచంద్రోదయ
 యుపితౌ త్యాజ్యా । తథా నారదీయే ॥ శ్లో ॥ చంద్రోదయైకాప్తమీబ్రహ్మప
 రస్మిన్నివసేయది । తదాప్తమీంపూర్వవిధాం సద్ధాంవాపి పరిత్యజేత్ ॥ నచే
 త్పరస్మిన్నివసే పూర్వవిధామపాపయేత్ ॥ * ॥ అత్ర విశేషఉక్తస్తత్రైవ
 ॥ శ్లో ॥ అవిధాబుధవారేచేర్పూర్వవిధాం పరిత్యజేత్ । అన్యథా నపరి
 త్యాజ్యా జన్మకాలాన్వితాయతః ॥ * ॥ బ్రాహ్మీ-రొహిణీ, అన్యథా-
 బుధవారవ్యతిరీక్తవారేషు । బుధవారేతిథ్యర్థయోర్దివాస్వల్పయోగేపి

పూర్వది నే చక్షోదయయోగోపి త్యాజ్యత్యధ్యధ్యః । చక్షోదయయోగబ
 లాద్విధాగ్రహణేదోషస్తత్రైవ దర్శితః ॥ శ్లో ॥ అవిధాయాజయస్యక్తా
 బుధయుక్తపరాచసా । బుధవారయుతాంత్యక్తా జయస్త్రీ పుణ్యవర్ధనీమ్ ॥
 అన్యవారయుతాంవిధాం నగృన్హీయాత్కాదాచన । సప్తజన్మకృతంపుణ్యం
 తస్య శాదేవనశ్యతి ॥ * ॥ చక్షోదయయోగాదపి బుధవారయోగస్య పి
 శిష్టత్వాదిత్యధ్యః । స్మృత్యస్తరేచ ॥ శ్లో ॥ ప్రాజాపన్యక్షుణ్ సంయుక్తామృ
 గేణసహితశ్శరీ । భవేచ్ఛబుధసంయుక్తా జయస్త్రీ సాఽశీష్యతే ॥ * ॥ జ
 యస్త్రీకల్పేచ ॥ శ్లో ॥ ఉదయేచాష్టమీకిశ్చిన్న వమీ సకలాయది । ప్రాజా
 పత్యర్షి సంయుక్తా బుధవారేణసంయుతా ॥ వైవోహాన్యనా హాపుణ్యా వ
 గ్నకోటిమదుర్లభా । జయస్త్రీనామ సాహస్రీక్తా విష్ణోఃప్రీతకరీతః ॥ పాదత్ర
 యబుధాష్టమ్యాం నవమీ పాదసంయుతా । ప్రసాదరోహిణీయుక్తా పుణ్యా
 సాచతిర్భవేత్ ॥ ఏకపాదాష్టమీయుక్తా నవమీబుధసంయుతా । రోహిణీ
 పాదమాత్రాసా జయస్త్రీచోత్తమోత్తమా ॥ * ॥ అత్రప్రసాదపాదాదిగ్ర
 హణం సర్వథా బుధవారయోగోప్రశస్తత్యతిజ్ఞాపనార్థమ్ । అతపవనారదీ
 యే “ ఉదయేచాష్టమీకిశ్చిత్ ” ఇత్యుక్తమ్ । తథాఽత్రాపి “ పుణ్యాసా
 చతిర్భవేత్ ” “ జయస్త్రీనామసా ” ఇతిచభేదేనస్తరణాజ్ఞాప్తమీ జయ
 స్త్రీచ పూర్వత్రపరగ్రవాది నేబుధయుక్తా ప్రశస్తైతిగమ్యతే । పవనోమవా
 రేచేత్యుక్తం నారదీయే ॥ శ్లో ॥ అష్టమీరోహిణీ కిశ్చిన్న వమీసోమవార
 గా । సమూర్ణాసామ్యనారేచేత్సాజయస్త్రీ శుభాస్తృతా ॥ అష్టమీరోహి
 ణీవా స్యాన్న నమ్యాంసామ్యవారగా । బుధవారేజయస్త్రీ స్యాత్తస్యామే
 వార్చయేద్ధరిమ్ ॥ * ॥ కించ యదాపూర్వేద్యుర్నివృత్త రేక్ష్యారాత్రాచ
 రోహిణీ నాస్తిపూర్వవిధాచాష్టమీ తదా రాత్రీయుక్తారోహిణ్యేపగ్రాహ్య
 తథానారాహే ॥ శ్లో ॥ దివానాయదివారాత్రా నాస్తిచేద్రోహిణీకలా
 రాత్రీయుక్తాంప్రకుర్వీత విశేషేణేస్తుసంయుతామ్ ॥ * ॥ స్మృత్యస్తరేచ
 ॥ శ్లో ॥ వినాఋక్షం నకర్తవ్యా సప్తమీసంయుతాష్టమీ । కారాల్పవిధాపి
 సప్తమ్యా రోహిణీసంయుతాష్టమీ ॥ * ॥ శ్వశృంధ్రోదయే నవమీయుక్త
 కేవలాష్టమీయోగేపి పూర్వేద్యుర్నిశీథే రోహిణీయుక్తవిధాష్టమేవ గ్రా
 హ్య, రోహిణీవిరహే నగ్రాహ్యత్యధ్యః । పవనం సాంయోగికవేదోవిరూ

పతః । ఏవం యోగాభావే తిథ్యర్థం యోగేత్యేకస్య వేధనిరూపణపూర్వకం
 తయోఃపృథగ్గ్రహణే ప్రమాణం ప్రదర్శయేత్ । అత్ర సాదౌ ॥ శ్లో ॥
 శ్రావణ్యాంకృష్ణవత్సేతు ఘటిపక్షిర్యదాప్తమీ । తదాకృష్ణాప్తమీప్రక్తావ
 మ్ముతానాపాప్రకీర్తితా ॥ త్రిముహూర్తం తథేర్వృద్ధౌ సునిరీక్ష్యపరిక్ష
 యేత్ । పాతుజన్మాప్తమీభ్యాతాభుక్తిముక్తిఫలప్రదా ॥ * ॥ దివాసప్తమీ
 వేధే శ్వోనపమ్యాం త్రిముహూర్తాప్తమీయోగో గ్రాహ్యఇత్యర్థః । పాత్యై
 చ ॥ శ్లో ॥ శ్రావణేమాసికృష్ణేచ ॥ * ॥ ఇతి । పరమసంహితాయాంచ
 ॥ శ్లో ॥ శ్రావణేమాసిగ్నస్తా ॥ * ॥ ఇతి । నారదీయే ॥ శ్లో ॥ చంద్రోద
 యేఽప్తమీపూర్ణారోహిణీనభవేద్యది । తదాజన్మాప్తమీజ్ఞేయానజయస్తీతిక
 థ్యతే ॥ సమ్పూర్ణారోహిణీయత్ర అప్తమీనభవేద్యది । రోహిణ్యామేవ
 కుర్వీత కృష్ణజన్మార్పణాదికమ్ ॥ * ॥ చంద్రోదయే రోహిణీనభవేద్యదీ
 త్యన్వయః । పూర్ణా - అహ్వారాత్రవ్యాపసి, నజయస్తీతి - రోహిణ్య
 యోగాదిత్యర్థః । శ్వోఽప్తమీభావేపి సమ్పూర్ణారోహిణీయత్ర యప్తీకా
 దినే వైవగ్రాహ్యేత్యర్థః । అనేనజన్మాప్తమ్యాజయస్తీముఖ్యేతి ప్రతీయ
 తే ; అతపవలోకేప్రాయశో జయస్త్వేవానుష్ఠీయతే । నారదీయే ॥ శ్లో ॥ త
 థిరేకగుణాహ్రిక్తా నక్షత్రంతుచతుగుణమ్ । కుర్యాత్పూర్వాణి కర్మాణి జ
 న్మనక్షత్రగవిధా ॥ రోహిణీజన్మనక్షత్రం కృష్ణస్యభుభదంభవేత్ । విశే
 షాద్రోహిణీచంద్రే గృహస్థోవ్రతమాచరేత్ ॥ రోహిణీ సహితశ్చంద్రో
 గృహస్థానాం సమృద్ధిః ॥ * ॥ అత్రవిధూచయప్రాశస్త్యాత్కృత్తికావే,
 ధానదోషఇతి నభ్రమితవ్యమ్, శ్వశ్చంద్రోదయయోగపిషయత్వాదేహమ్,
 సప్తమీకృత్తికావేధస్య త్యాజ్యత్వాచ్చ । తథావసిష్ఠః ॥ శ్లో ॥ అప్తమ్యాం
 వా నవమ్యాం వా దశమ్యాం వాఽథవాపునః । రోహిణీతు యదాకృష్ణవత్సే
 గ్రాహ్యగ్నివర్జితా ॥ అగ్ని వేధోహిరోహిణ్యాం హవ్తిపుణ్యం పురాత
 నమ్ । తస్మాత్పశ్చాన్ననస్థరేణ ఘటికైకావేశస్యతే ॥ * ॥ నాత్రాధికా
 రిభేదేన సజ్గోచోవిషయ విశేషానుక్తేః, సామాన్యేనాగ్ని వేధత్యాగపర
 త్వాత్ । బ్రహ్మకైవలైచ ॥ శ్లో ॥ సప్తమీనాప్తమీయక్తా నసప్తమ్యాయు
 తాప్తమీ । సర్వేషువ్రతకల్పేషు అప్తమీవరతశ్శుభా ॥ * ॥ పురాణాంతరే
 చ ॥ శ్లో ॥ పశ్చాదకార్యంజయన్త్యంచ వ్రతేచానన్తసంజ్ఞికే । పూర్వవిధా

తథిర్వర్ణ్యా పూర్వపుణ్యవివాహిని . * . సాగ్రైవ . శ్లో . పాత్రాభ్యం
 ద్వితీయేహి ముహూర్తార్థంభవేద్యది . తదప్తయామికంజ్ఞేయం పాత్రం
 వ్యాసాదిభిఃపురా . అప్తమ్యాంవా నవమ్యాంవా దశమ్యాంయదిరోహిణీ .
 ముహూర్తమపిలభ్యేత సాజయన్తీతికథ్యతే . కలాకాస్థాముహూర్తాపియ
 దాజన్తాప్తమీతిభిః . నవమ్యాంనైవగ్రాహ్యేస్యాస్సప్తమ్యా సంయుతాన
 హి . * . ఇత్యాదిభిఃపూర్వవిధా నిషేధముఖేన పగదివోపవాసపరైఃపర
 దినవిధముఖేన పూర్వదిననిషేధవరైరేతైర్వచనైఃకేవలయోస్తిథి నక్షత్రయో
 ర్దివాకిచ్చిత్తాత్రవేదేపి జన్తాప్తమీజయన్తీచ నగ్రాహ్యేసర్వైరితినిర్ణయవిష
 యభేదానుక్తైః . నను . శ్లో . వాసరేవానిశాయాంవా యత్ర కుక్రూప
 రోహిణీ . విశేషేనభోమాసే నైవోపాస్యామనీషిభిః . * . ఇతిస్మరణా
 త్కథం విధాత్యాజ్యేతి చేదఃకూతపసానుభవమ్ , కోఽథః ? ఎవవా
 ణ్ణాజ్యతథ్యర్థః , తద్వి తదర్థస్సుకుర్ధనీయః , పూర్వేచ్యుర్నిశావేదే శ్వోగా
 త్రోరోహిణీస్వాద్దివావేదేతు పరేచ్యురపి దివాసాస్వాత్తీస్తామభయత్ర
 దివారాత్రో వాసతి రోహిణీగ్రాహ్యేనవిధ్యేర్థః , అన్యథా పూర్వోదా
 హ్యతవచననిచయవైయధ్యాపత్రైరిత్యలమ్ . నను పూర్వవిధాత్యాగవరంప
 రదినగ్రహణ పరంచేదం వచనజాతం బుధవారవిషయమితి చేదఃకూతప
 పాత్రగల్భ్యమాకాశమపి నివరీగరిషి , ఉపాలమ్భాయం నవిభ్రమత్వా
 త్ , తవవిభ్రమభుగపాపాలం సమ్భవనయా , అథాస్ససర్వ్యతామ్, తిథ్య
 ర్నిభయయోగే సత్యేవ బుధవారగ్రహణస్యవచనేషు సుస్పష్టత్వేవాన్యత
 రకలాది యుక్తపరదినగ్రహణ పరవచనానాం బుధవార విషయత్వానువచ
 తైః , తస్మాత్తైహంవిధకేవలాప్తమీకలాదియుక్తపరదినగ్రహణపరత్వముకా
 మేనాప్యశ్చీకార్యమ్ . “ అవిధాబుధవారేచేత్ ” ఇతివచనాద్విధాప్తమీగ్ర
 హణమితిచేన్న , కేవలవిధాప్తమీగ్రహణపరత్వాభావాత్తస్య , విధాగ్రహణ
 స్య రోహిణీయోగనిబద్ధన తయైవానేకవచనసిద్ధేః , జప్తకాలాన్వితాయత
 ఇతి రోహిణీయుక్తాప్తమీపరత్వావగమాచ్చ . శ్లో . ముహూర్తమపి సం
 యుక్తానైవోపాస్యామహాఫలా . * . ఇతివచనమేవ రోహిణీయోగేఽ
 పి విధాగ్రహణజ్ఞాపకమితిచేన్న , తస్యయోగచాిత్రస్యమాత్రపరత్వాత్ ,
 “ చినాబుక్షంక ర్తవ్యా ” ఇత్యాది వచనశతేన రోహిణీయోగేన త్యేవవిధా

గ్రాహ్య హస్తకేతి నిశ్చయించు । నను కథం విధాత్యాగః శ్వేనిశీకే అ
 వ్యసృభావాదితీతైషమ్ , ॥ శ్లో ॥ ముహూర్తమపి సంయుక్తానం పూర్ణా
 సాప్తమీభవేత్ । పశ్యాద్భాగకలామాత్రం కర్తాద్యన్తావసానికమ్ ॥ * ॥
 ఇత్యుదయకాలీనాప్తమీ కణస్యాహారాత్ర వ్యాప్తత్వావధారణాత్ । వృ
 త్తోపరికృతా మూలచ్ఛేదే కుత్రనివహస్యతీతి కిం న విచార్యమ్ , అతః కేవలవి
 ధాగ్రహణే ప్రమాణాభావో విధావర్జనంచ బహుప్రమాణనిర్ధమితి తూష్ణ
 ముష్ణమీక్విదిదాశ్వేత్యలమ్ । నను ॥ శ్లో ॥ కృష్ణావతారకాలేతు వ్యాప్తాం
 సర్వానువాశీనమ్ । జయ ద్రీం యస్త్యజేన్దోహానిర్వాభీష్టఫలప్రదమ్ । త
 స్యాయశ్శ్రీశృపుత్రాశ్చ వినశ్యంతినసంశయః ॥ * ॥ ఇత్యాదివచనాద్వి
 ధాత్యాగే ప్రత్యవాయస్సాన్యధితీతైషైవమాయుష్కన్యాదీః , దత్తొత్తరత్వా
 త్ । తవాపి బుధవారయోగగ్రహణే కృష్ణావతారకాలవ్యాప్తవిధాత్యాగే న
 దోషగర్భస్యాదితీతన్న , విహితాంక్రమవిషయోహి ప్రత్యవాయః , అ
 తోవిధాత్యాగశుద్ధాగ్రహణవిధి బలాదేవ నతస్త్రిసంక్షయతీతైషామితుల్య
 మ్ , నవ్యాన్యకం విహితా , అపితు నిష్పిదైవ , తస్మాదన్యకంచ విధాత్యా
 గే నదోషగర్భః , క్వచిచ్ఛుద్ధైకాదశీత్యాగవస్సర్వదాసర్వదా విధైకాదశీత్యా
 గవచ్చ ॥ శ్లో ॥ అన్యేషు శుభవారేషు రాత్ర్యామిన్దూదయే శుభే । కృ
 ణ్ణావతారకాలేతు ॥ * ॥ ఇతి స్మరణాద్బుధవ్యతిరిక్తవాసరవిధాత్యాగవిష
 యప్రత్యవాయః । అతోనప్రకబంధితీతన్న , అన్యవారేషుచ “ వివాము
 తం నకర్తవ్య ” “ వాప్తిచేన్ద్రోహిణీకలా ” “ విధాప్తమీద్విజత్యాభ్యా ”
 ఇత్యాదివచనైః రోహిణ్యయోగే కేవలాప్తమీ సప్తమీ విధాత్యాజ్యేతి నిశ్చ
 యించు । ఏవం యోగే పూర్వేయ్యుర్నిశీధవ్యాప్తశుద్ధాప్తమీత్యాగే దోషా
 వత్తేరినివార్యత్వాత్తత్రాపి నిశీధయోగాభావే పత్రవిగ్రాహ్య విధిబలాన్న
 త్యాగదోష ఇతీతైర్వ్యాప్తకమపి “ శుద్ధాప్తమీవివావాపి ” ఇతి శుద్ధా
 యా అభావే మృగశీర్షయుక్తతిథ్యంతరవిధానబలాదేవ నప్రత్యవాయప్రస
 క్తఇతి పశ్యతుభవాత్ । యథాపృథక్కుర్యాదితి విధిబలాత్ “ విదిషుస్తై
 నభవతి ” ఇత్యుక్తదోషాభావః । నను విధాయాం బుధవారయ్యుక్తయాం
 యుక్త్యాంకంకథముపవాసఇతిచేత్ , ఆః! చోద్యమనంద్యమిదంకృతమ్ , శ్రీ

యతామత్తరమ్, || శ్లో || చక్షో దయేష్టమీయక్త రోహిణీబుధవారగా ।
 విద్ధాశుద్ధాపివాగ్రాహ్య హ్యుపవాసార్చనాదిమ్ || * || ఇతి వచనాదితి
 చేన్న, అత్రవైష్ణవవిషయత్వాప్రతీతేపైహమ్, సర్వప్రకారవేధత్యా
 గస్తృతేర్యద్యపీదం సాధారణమ్, తథాపి “ జయస్తీద్వివిధాజ్ఞేయా ” ఇ
 త్యాదివా విద్ధానుభిధాయ “ ఏషాజయస్తీవిద్ధోక్తాహ్యవిద్ధాంశ్రుణువా
 రద ” ఇత్యుపక్రమ్య బుధవారయోగంబహుశః ప్రశస్య || శ్లో || తస్మాజ్జ
 యస్తీవిజ్ఞేయా బుధవారయతాశుభా । ఏషాజయస్తీశుద్ధాఖ్యాభుక్తిముక్తి
 ఫలప్రదా || * || ఇతిబుధవారయోగాతిశయేనవిద్ధాయాఅపిశుద్ధాత్యాభి
 ధానాత్ || శ్లో || శుద్ధాప్రమీం వినావాపి శుద్ధస్త్వాస్యపయభావతః । మృగే
 నచ నశమ్యాచ యక్తాగ్రాహ్యభువైష్ణవైః || * || ఇతి బ్రహ్మసంహితా
 యాం శుద్ధాయా అభావపన వైష్ణవైఃపరదిసగ్రహణస్తరణాచ్చ తస్యవైష్ణ
 వఃషయత్వం సుగహమ్ । వేదేబుధవారయోగత్యాగ వచనమస్తీచేత్పరది
 నే చక్షోమీయన్యాప్రీషయం వ్యవస్థాపనీయమ్ । ననుతికృత్యయోరన్యో
 న్యయోగేన జయస్తీత్వం జన్మాప్తమీత్వంచ స్మృతసిద్ధం కేవలయోగకథంతదితి
 చేన్న, నోగాభావేనవిధయోస్తథాత్వస్య వచనసిద్ధత్వాత్ । తాని వచ
 నాని పూర్వమేవాదాహృతాని । తస్మిన్కింయోగేన, మైవమ్, ముఖ్యత్వజ్ఞాప
 నార్థత్వాత్తస్య । తస్మిన్తదయోగే కేవలయోగ్యాణత్వమావతతీతీచేన్న, || శ్లో ||
 తిథిరేగుణాప్రోక్తా నక్షత్రంతు చతుర్గుణమ్ || * || ఇతివారదీయసాగ్రా
 దివచనాత్ “ అష్టమౌసహితానవా ” “ రోహిణ్యామేవకుర్వీత కృష్ణజ
 వ్హార్చనాదికమ్ ” ఇతి పరమసంహితా వారదీయవచనాచ్చ రోహిణ్యాము
 ఖ్యత్వావగతః । ఏవమేవహి భృగోశ్చమతమ్ || శ్లో || జననేజన్మనక్షత్రం
 మరణేతిధిరుచ్యతే । తస్మాత్తుభుక్తమేకంప్యాతృకృష్ణజన్మదినేభృగోః || * ||
 ఏవమేవహివారదీయేచ తద్వైశిష్ట్యముక్తమ్ || శ్లో || కుర్యాత్సర్వాణికర్మా
 నిజన్మనక్షత్రగేవిధా । రోహిణీజన్మనక్షత్రం కృష్ణస్య శుభదంభతేత్ || * ||
 అతపవహిలోకే ప్రాయశోజయవైవానానుష్ఠీయతే । కించ || శ్లో || సం
 పూర్ణారోహిణీయత్ర అష్టమీనభవేద్యది । రోహిణ్యామేవకుర్వీత కృష్ణజ
 వ్హార్చనాదికమ్ || * || ఇత్యష్టమ్యాస్సప్రమీవిద్ధతేన త్యాజ్యత్వాత్, నవ
 మ్యాం తదభావేన తస్మిన్వై జన్మాప్తమీయస్థానాభావే ప్రాప్తే రోహి

శ్యామేన తదనుష్ఠానవిధానాద్భుజయస్త్రీహృదయతరా । తస్మి జన్మాప్తమ్యుః
 శాంతమితచేన్న, విష్ణుశృంఖలాఖ్యయోగాధావేష్యేకాదశ్యాభవ మై
 త్రాద్యయోగే ప్యాహరద్వాదశ్యాభవముఖ్యత్వాత్ । యోగకథనంతు
 ప్రాయికాభిప్రాయం సమ్భవదభిప్రాయంవా వారయోగకరణాంశల
 గ్నోక్తవత్, అన్యథా అప్రసక్తాత్ । నహీదానీం తదానీంతనయుగదే
 శాదసస్ఫుటః, తథాపి నగౌతత్వమ్, వచనాదుభయోరనుష్ఠానం, తత్ర
 యథావిధానికై కాదశీయక్తాయా ద్వాదశ్యాశ్శ్రవణయోగేపి దశమీ
 వేధనిషేధపరవచనానాం నతత్పరత్వం యోగస్యానియతత్వాద్భుజవచ
 నసజ్జోగచాపతైశ్చ । తథాపి త్రాపి విధానిషేధవచనానాం బుధవారయో
 గపరత్వం నొపపద్యతే సామాన్యేన వేధనిషేధాత్ । తదేవమత్రాపి వేధని
 షేధగ్రహణపరవచనానామపి ర్థాయాధికారిభేదేన వ్యవస్థా కల్పనమేవ
 న్యాయ్యమ్, తచ్ఛవచనసిద్ధమ్, నహివాచనికేతైశ్చయైకత్యమన్తైః ।
 నహివచనవిరోధేన్యాయ్యవభవతీత్యాయవిదః । అత్రాయంసర్జనిహః—
 కేవలయోర్జన్మాప్తమీజయస్త్రోద్ధివసవేధస్సర్వైస్త్రాజ్యః, విశిష్టయోస్తుత
 యోర్నిశేధాదకోవేకో వైష్ణవేతదైక్యాహ్యః, తైశ్చస్త్రోదయవేధస్త్రా
 జ్యః, వైష్ణవైశునస్సర్వప్రకారవేధస్త్రాజ్యభితి । ఏవంకేవలయోర్వేధ
 త్యాగస్య సర్వవిచయత్పనిశ్చయాయైకత్యయోర్యోగే చస్త్రోదయాద
 కోవేకోగ్రాహ్యస్సర్వైరుపోషణభితివిష్టోపవాసే ప్రాప్తేవైష్ణవవిషయే
 తదవవాడిచ్యతే । అన్త ॥ శ్లో ॥ కృష్ణాప్తమీనభాసేవా పూర్వవిధాన
 నోదయే । సరోహిణీజయస్త్రీప్రేక్తాచస్త్రోదయేయది ॥ * ॥ ఇత్యనిరు
 ద్ధసంహితోక్త అరుణోదయే సప్తమ్యవా కృష్ణికాభిర్వాః ధోరవేరుదయా
 ద్దివారాత్రం వ్యాప్తానిశీధేస్తమీరోహిణీయోగోముఖ్యతః, సింహశ్రా
 వణే సింహభాద్రపదేవా తదలాభేదినైక దేశయుక్తోస్తమీరోహిణీయోగో
 ముఖ్యతః, కేవలాచరోహిణీముఖ్యా, తత్రపూర్వద్వయ్యేధేశ్వరోహి
 ణీనవమీయోగోగ్రాహ్యః । తథావారాహే ॥ శ్లో ॥ అష్టమీరోహిణీయో
 గోముహూర్తంచాదివానిశమ్ । ముఖ్యకాలభితిభ్యతస్త్రణితోహరిస్స
 యమ్ । మానద్వయేయద్యులభ్యోయోగస్తస్మి కాదివానిశమ్ । నవమీరోహి
 ణీయోగకర్తవ్యైష్ట్యైర్నైర్నైః ॥ తథాచనిరుద్ధసంహితాయాంతఃశ్లో ॥

ప్రమీనవమీయోగేరొహిత్యాం చ విధూదయే । మహానిశితభస్మేవా కృష్ణ
 పత్యైఃచ్యుతోఽజని ॥ * ॥ ఏవమప్రమీనవమీయోగస్త్యైవజన్మకాలత్వస్య
 తేస్సప్రమీవిధాప్రమీ నజన్మకాలఇతిసిద్ధమ్ । అతోదివావానిశివాశుద్ధాప్రమీ
 రొహితీయోగఃప్రశస్తః, వేదేతుసుదూరంత్యాజ్యః । తథాబ్రహ్మకైవలే
 ॥ శ్లో ॥ జయస్త్రీయావ్రయత్నేన సప్రమీసంయుతాప్రమీ । సాసత్త్వాపినకర్త
 వ్యా సప్రమీసంయుతాప్రమీ ॥ అవిధాయాం హిసత్త్వాయాం జాతోదేవకిన
 వనః ॥ * ॥ “ సప్రమీసంయుతాప్రమీ ” ఇతి పునర్వచనం త్యాజ్యతాతః
 యజ్ఞావనార్థమ్ । స్మృత్యంతరేచ ॥ శ్లో ॥ పూర్వవిధాయథానన్తా విజి
 తాశ్రవణాన్వితా । తథాప్రమీంపూర్వవిధాంసత్త్వాంవాపిపరిత్యజేత్ ॥ * ॥
 “ అవిధాయాం హిసత్త్వాయాం జాతోదేవకినవనః ” “ ఇత్యత్ర “ అర్థరా
 త్రాదధస్సాహి ” ఇత్యాదివచనాః । రోథాయ బ్రహ్మకైవలైదివచనం వైష్ణవవి
 షయంసమర్థనీయమ్ । నను ॥ శ్లో ॥ అవిధాబుధవారేచేర్పూర్వవిధాం పరిత్య
 జేత్ । అన్యథా నపరిత్యాజ్యా జన్మకాలాన్వితాయతః ॥ * ॥ ఇతివచనాత్క
 థంవిధాత్యాగ ఇతి చేర్మింక్షుతక్షతేన, అధికారిభేదేన వ్యవస్థితత్వాత్ ।
 అన్యథా విరోధోదుర్నిరోధః । అతోవిషయభేదాదపిరోధస్సవచః । నప
 రిత్యాజ్యారొహితీయుక్తేతిశేషః । బ్రహ్మసంహితాయాంచ ॥ శ్లో ॥ రొహి
 తీచాప్రమీయుక్తా సప్రమ్యాకలయాయుతా । సాతిధిర్నిష్ఫలాత్యాజ్యా త
 ప్యాంనోపవసేద్బుధః ॥ నవమీరొహితీయుక్తా అప్రమ్యాకలయాయుతా ।
 ఉపవాసశ్చ కర్తవ్యోమహాపావప్రణాశనః ॥ * ॥ అగ్రశ్చదివాసప్రమీవే
 ధస్త్యాజ్యః । యదారొహితీకృత్రికావిధా తదోపాప్యదినమాహ తత్రైవ
 ॥ శ్లో ॥ కృష్ణాయాం శ్రావణేఽప్రమ్యాం స్యాన్స్వల్పారొహితీయది । త
 దాతాం కారయేద్విద్వాన్పుగేణనవమీయుతామ్ ॥ * ॥ “ వాసరేవానిశా
 యాంవా ” ఇతిదివాకృత్రికావేదేనిశీథే అప్రమీరొహితీయోగేఽపరిదిన
 మేవగ్రాహ్యమ్ । తథా తత్రైవ ॥ శ్లో ॥ దివసేకృత్రికాయుక్తారొహితీ
 చాప్రమీయుతా । సాతిధిర్నిష్ఫలాత్యాజ్యా వర్జయేత్తాం ప్రయత్నతః ॥ * ॥
 యదాపూర్వేద్యుఃకృత్రికావేదః శ్వేదివైరొహితీ తదాజన్మకారొహి
 త్యావేపి పాదిత్యాగత్రైవగ్రాహ్యః । తథా తత్రైవ ॥ శ్లో ॥ వాసరేరో
 త్రిగేణాన్వితానికాయాంహితీంధితా । దివావర్జితరోహిత్యామపవాసం

సమాచరేత్ || * || తదేవంకృత్రికా సప్తమ్యన్యతరవేధేశ్వశ్చష్టోదయే
 తథిసత్కమ్రయోగాభావేపి పరదినమేవ గ్రాహ్యమితిసిద్ధమ్, తద్యోగయంత్ర
 సుపిపూర్ణాదినంత్యాజ్యమేవేతిచసిద్ధమ్ | తథాబయోత్తరసంహితాయాం
 చ || శ్లో || పర్జనీయాప్రయత్నేన కృత్రికా సంయుతాష్టమీ | సప్తమ్యా
 సంయుతాష్టమ్యాంత్యేదృశ్యతంచ పక్షజ || * || ఇతి | కించ, యదాఽష్ట
 మ్యాంసప్తమీవేధశ్చ్యవకృత్రికావేధస్తదా నవమ్యాం రాత్రా హృగశీర్షద
 శమీయోగో గ్రాహ్యః | తథాతత్త్రైవ || శ్లో || నవమీచదివాయుక్తా హృ
 గేణదశమీయుతా | పూర్వేతుదోషసంయుక్తై తస్యామేవోపవాసయేత్ ||*||
 అథోవిధాత్యాగపరవచనానాం నిశేధవేధపరత్వకథనం వచనాస్తరాజ్ఞానవి
 జృమ్భితమాగ్రహకృతంవా | నిశేధాదధోవిధాగ్రహణే “ విశేషదోహిణీ
 చదైగృహస్థోవ్రతమాచరేత్ ” “ రోహిణీసహితశ్చష్టోగృహస్థానాం
 సమృద్ధిః ” ఇతి ధనధాన్యాదురాది సమృద్ధిహేతుత్వోక్తరేకాదశీసత్స
 కామైర్విధాగ్రాహ్య, నిమామైశ్శుద్ధేతి నిర్ణయః | కించ, విధానుష్ఠా
 తృబాహుళ్యదర్శనాద్వాల్పజ్ఞయానా భీత్యావా మోహోద్వాస్వయంవాస
 ప్తమీకృత్రికాన్యతరవేధగచ్ఛే తద్దినేజయన్తీనానుష్ఠేయా పరదినపవగ్రాహ్యే
 త నిగమయతి || శ్లో || తస్మాత్సర్వవ్రయత్నేన సప్తమీం కృత్రికా అపి | క
 లామాశ్రమపిత్యక్త్వా పరతోవ్రతమాచరేత్ || * || పూర్వేదుత్త్రివానిశం
 శ్చోముహూర్తమాత్రంవా వ్యాప్తాష్టమీరోహిణీచశుద్ధా | ఏతదలాభేవి
 ధ్ధాం వహ్నియుక్తంవా అష్టమీం విధాం సప్తమీయుక్తంవా రోహిణీంచ
 పరిత్యజ్య రోహిణ్యాం హృగేణవాయుక్తం సప్తమీం దశమీంవా గృహ్స్థీయా
 దిశ్యుక్తార్థం వైష్ణవవిచయత్నేన న్యవస్థాపయతి || శ్లో || శుద్ధాష్టమీం వినా
 వాపి శుద్ధతాస్యాప్యభాసతః | హృగేణచదశమ్యావ యుక్తాగ్రాహ్యతా వై
 స్ణవైః || * || ఇతి | సర్వవ్రకారవేధో వైష్ణవైస్త్యాజ్యఇతి తత్సంక్షేపః | నన్వ
 యం సంహితోక్తపక్షఇతిచేతిగ్రంథేనకృతోజయన్తీనిగణయః, సపవకథ
 మితిచేత్ || శ్లో || శ్రుతిస్తు వేదోవిఖ్యాతో ధర్మశాస్త్రంతు వైత్సృతిః |
 తేనర్వాణైషమీమాంసేయ తాధ్యం ధర్మోహినిర్బభౌ || * || ఇతి మనుష్మ
 రణాత్ | తథాపి పురాణోక్తకథం గ్రాహ్యఇతిచేత్సేవమ్, “ వ్రత్యమో
 నమావాధ్యాం వ్యుత్తేశ్చత్వరత్తయ ” ఇత్యాది సూక్త్రేను వ్యుత్తేవసక్తే

స్మృతిత్వేన శ్రీవిష్ణుపురాణాది చరణోదాహరణాత్ , ॥ శ్లో ॥ ఇతిహాసపు
రాణాభ్యాం వేదం సముపబృంహయేత్ ॥ * ॥ ఇతివేదోపబృంహణత్వేనో
క్తపురాణస్థానే ॥ శ్లో ॥ దుబోధా వైదికాశ్చబ్ధాః ప్రకీర్ణత్వాచ్చయే
భిః । తద్జ్ఞైస్తపవశాస్త్రాధ్యాత్మతత్వేప్రతిస్థితాః ॥ * ॥ ఇహస్మ
తిశబ్దప్రయోగాచ్చపురాణస్యచ స్మృతిత్వావగమాత్ , “పురాణవ్యాయ
మీమాంసాః” ఇతిధర్మస్థానత్వస్మృతేచ్చ తమక్తం ప్రమాణమ్ । తస్మిన్
దుక్తార్థస్యదాహృతవా రాహాదిపురాణవచనసిద్ధత్వానృజ్ఞరాత్రస్యచ
వేదవద్ధర్మశాస్త్రీమూలత్వాచ్చ సంహితోక్తం ప్రమాణమితి తుల్యమ్ ।
తథామహాభారతే ॥ శ్లో ॥ సాత్వతంవిధిమాస్థాయగీతస్సచరణాశేనయః । ఇ
దం మహాబాపనిషదం చతుర్వేదసమన్వితమ్ ॥ సాఖ్యయోగకృతాం తేన
పశ్చరాత్రానుశబ్దితమ్ । నారాయణముఖోద్ధితం నారదోగ్రానయన్ ము
నీన్ ॥ బ్రహ్మణస్సదనేతాతయథాదృష్టం యతాశ్రుతమ్ । ఇదంశ్రేయశ్శరణం
బ్రాహ్మమిదంహితమనుత్తమమ్ ॥ యుగ్యజుస్సామభిర్బుధైశ్చకథాన్వితైరస్తథా
భవిష్యతిప్రమాణంవై పఠదేవానుశాసనమ్ ॥ పఠద్ధర్మశాస్త్రీణాం శా
స్త్రముత్తమసంజ్ఞితమ్ ॥ పశ్చరాత్రమితిభ్యాతం నారాయణముఖోద్ధితమ్ ।
తస్మాన్ప్రవక్ష్యతేధర్మాత్మనుస్సాయంభువస్స్వయమ్ ॥ అన్యేహంధర్మశా
స్త్రీణామేతద్యోనిర్భవిష్యతి ॥ * ॥ ఇతి । కించ “పశ్చరాత్రసామజ్ఞసా్యత్”
ఇతిసూత్రే పశుపతిమతంత్యాజ్యమితప్రతిపాద్య “విజ్ఞానాదిభావేవా తద
ప్రతిపేధః” ఇతివ్యాసేన పశ్చరాత్రప్రామాణ్యసమర్థనాచ్చ తమక్తమే
వప్రబలమ్ । తతశ్చ తత్తత్సంహితోక్తం తత్తద్దేవస్థానేనుగ్రాహ్యమ్, సం
హితానువాధర్మశాస్త్రీవా విషయానధిక్యత్యోక్తంతైరేవగ్రాహ్యమ్, సా
మాన్యేనోక్తమవిరుద్ధం సర్వైర్గ్రాహ్యమితినిమగ్నః । నన్వయం నిత్య
కామ్యావా? నాద్యః ఫలశ్రవణాత్, నన్వితీయః ప్రత్యవాయశ్రుతేః,
మైనమ్, జన్మాస్తమీజయస్తీచోభయం నిత్యం కామ్యంచ । నిత్యస్యకామ్య
త్వం విరుద్ధమితిచేన్న, సంయోగవృథక్తవ్యాయేన జ్యోతిస్తోమాదిపదవిరో
ధాత్ । నాత్రాధికారశ్రవణమితిచేద్రాత్రసత్రవ్యాయేనాధికారసిద్ధేః,
॥ శ్లో ॥ యేనజానన్దికుర్వన్దికృష్టజన్మాస్తమీవ్రతమ్ । తేభిర్ననరాః ప్రా
జ్ఞాః వ్యాకావ్యాహుః శ్చకాననే । కృష్ణాస్తమీదితే ప్రాప్తయేననుక్తం

ద్విజోత్తమః । త్రైలోక్యసమ్భవం పాపం తేనభుక్తం ద్విజోత్తమః ॥ * ॥
 ఇతిస్మరణాన్నిత్యత్వమ్ , ॥ శ్లో ॥ కేవలనాపవాసేన తప్తే జన్మదినేను
 ను । సప్తజన్మకృతాత్పాపాన్సుచ్యతేనాత్రసంశయః ॥ సప్తజన్మకృతం
 పాపం కృష్ణజన్మవిధాతృణామ్ । తత్క్షాలయతి గోవిందస్తథోతపాఽయం స్వభా
 వతః ॥ * ॥ ఇత్యాదిపంచనాతాగమ్యత్వంచ । తతశ్చ “పాపక్షయకామో
 జన్మాప్తమముపవసేత్ ” ఇతివినిప్రకారః ॥ శ్లో ॥ జయస్తీవాసరేప్రాప్తై
 కరోతు్యదరపోషణమ్ । చిద్యతే లశకుక్షిర్యమదూతైస్సహస్రశః ॥ శూ
 బ్రాన్నేనతు యతాపం శవహస్తస్థభోజనాత్ । తత్పాపం లభతేకున్దిజ
 యన్త్యాం భోజనేకృతే ॥ క్రియాహీనస్యమూర్ఖస్య పరానం భుజ్జితస్స
 దా । కృతఘ్నస్య నలోకోఽస్తి జయస్తీపిముఖస్యచ ॥ * ॥ ఇత్యాదిప్రమా
 ణైర్జయన్త్యాః నిత్యగ్ధమ్ , ॥ శ్లో ॥ పుత్రసంతానమారోగ్యం సౌభాగ్యమ
 రులం భవేత్ । ఇహధర్మరతోభూత్వా మృతోవైకుణ్ఠమాప్నూయాత్ ॥ జ
 యస్తీవిష్ణుసంజ్ఞాపానర్వసిద్ధిప్రదానృణామ్ । నభకృష్ణజయస్తీచ పరమా
 పాపహరిణీ ॥ * ॥ ఇత్యాదిష్టృతిభ్యః కామ్యత్వంచావగమ్యతే । “ సంతా
 నాదికామోజయస్తీముపవసేత్ ” ఇతిపిఠ్యర్థక్రమః , అగ్రఫలంచాధికమ్ ।
 నను జాతేష్టాపూర్తాదిపశ్యలశ్రవణమర్థనాదఇతిచేన్న, సంసారకర్తృత్వా
 భావాత్ “ ద్రవ్యసంసారకర్తృసు ఫలశ్రుతిరర్థవాదః ” ఇత్యాదిన్యాయ
 విదః । బ్రాహ్మణవిశేషత్వాదర్థవాదస్య స్వాధైతాత్పర్యాభావే విధౌప్ర
 వృత్తుత్పాదనరూప కిచ్చితార్థిత్వాభావేన తిచ్ఛేదత్వానుపపత్తైస్సాన్విధై
 తాత్పర్యమస్తీతి వేదాన్తినః .

కించాత్రపారణవిషయే కిచ్చిదుచ్యతే .

నన్వశ్రుదివావా రాత్రీవా పారణమ్ ॥ శ్లో ॥ తిథ్యనైవాభభానై
 వాహ్యుశ్చవానైచపారణమ్ । కుర్యాత్కృష్ణార్పణం తేవా నకుర్యాన్నిశి
 పారణమ్ ॥ * ॥ ఇతిజయస్సంహితాయాం చతుర్థాపారణావసరముత్పరా
 త్రిపారణం నిషిద్ధమితిచేన్న, తిథ్యగ్తాన్యతరానంగమవిషయత్వాత్తస్య శ్లో ॥
 సాంయాగి కేప్యవవాసే యత్రైకోపవియుజ్యతే । తత్రైవ పారణం కు
 ర్యాదితి వేదవిదోవిదుః ॥ * ॥ ఇతి నారదస్మృతేః । నను ॥ శ్లో ॥ తిథ్యగ్తా
 యోగ్యభావోక్తే నక్షత్రాన్తమభాపివా । అర్ధరాత్రైకపాపకర్యాత్పారణం

తస్మై రేచనాని । * । ఇతి పరదినపవ పారణవిధానాన్నరాత్రౌ పారణమితి
 చేస్తేనమ్, ॥ శ్లో ॥ సర్వేష్యేహపవాసేషు దివాపారణమివ్యతే । అన్యథా
 తస్మై స్యార్థం ధర్మమేవోపసర్పతి ॥ ధర్మః - యువః, ॥ శ్లో ॥ అష్టమ్యానధరో
 హిణ్యాం నకుర్యాత్పారణం నిశి । హన్యాత్పురాకృతం ధర్మముపవాసా
 ద్విరంభమమ్ ॥ * ॥ ఇత్యాది రాత్రిపారణనిషేధపచనానాం ఫలహానిశ్ర
 వణేన కామ్యోపవాసవిషయత్వావగతేః । అతిఃఫలాభిసంభిరహేరాత్రా
 వపి పారణమవిరుద్ధమేవ । తథానన్తాభ్యసంహితాయామ్ ॥ శ్లో ॥ భ
 క్తానాం వైష్ణవానాంచ శుద్ధానాం నియతాత్మనామ్ । విహితాపాత్వతా
 భిజ్ఞైరాత్రావేతు పారణా ॥ * ॥ శుద్ధానామ్ - ప్రయోజనాన్తరగర్హరహి
 తానామ్, వైష్ణవానామ్ - ॥ శ్లో ॥ అధ్యత్వావిధినాచక్రం బ్రాహ్మణఃప్రా
 కృతోభవేత్ । విష్ణురెవహియేషాంవై దేవతావైష్ణవాస్తుతే ॥ అనన్య దేవ
 తాభక్తాయేమద్భక్తజనప్రియాః । మామేవశరణంప్రాప్తాస్తైరుద్భక్తః
 ప్రకీర్తితాః ॥ * ॥ ఇతి పాద్మాశ్వుమేధికాద్యుక్తలక్షణానామ్ ॥ శ్లో ॥ ఉ
 త్పన్నానైకభిధ్యవై వ్రతీకుర్యాత్తుపారణమ్ । ఫలాభిసంభిరహితో రాత్రా
 వేతుపారణమ్ ॥ * ॥ వ్రతీ - కామీ, పరేమ్యగుత్సనానై పారణంకుర్యా
 త్, నిషామస్తు రాత్రావేవ నివేదితం భుజ్జీతేత్యర్థః ॥ శ్లో ॥ పశ్చిమ
 రతానాంచ దీప్తితైకాన్తినామపి । భక్తైర్భాగవతైస్సార్థం రాత్రావేతు
 పారణమ్ ॥ * ॥ ఇత్యేవం విధానిషేధగ్రహణపరో భయవచనానాం వచ
 నేరేవకృతాంవ్యవస్థామాప్తాయస్థిరప్రజ్ఞాస్సుప్తాస్థాస్యభేతసర్వహనవద్యమ్ ।

ఇతి జయస్తీనిణాయస్సమాప్తః ।

అథునా కృత్తికాదీపోతసవోనిణాయతే ।

అశ్రుభరద్వాజః ॥ శ్లో ॥ మాసూర్జైకృత్తికాధిష్ఠ్యేపాయంకారే
 త్రరోపయేత్ । దీపాంత్రైవనుహాదీపాననేకాన్సర్వతోగృహే ॥ దేవాల
 యేనృపగృహే సఖాయాం పుణ్యభూమిసు ॥ * ॥ సిద్ధావైచ ॥ శ్లో ॥ వృ
 శ్చికృష్ణదివానాథే వృషభస్థానికాకరే । వృషభస్థాదయేకుర్యాద్దీపారోప
 ముకూటాత్సవమ్ ॥ వృశ్చికేకేవృషేచద్వైప్రాణ్ణాయామగ్నిభేరుతే ।
 దీపంధత్యాగ్యుపాగ్నింకేతతోరాత్రాధిగర్హతే ॥ * ॥ తథాశ్రుభరదా

కాయాంచ || శ్లో || కృత్తికాదీపవిధివా సమారాధనము త్తమ్ | ఫానవ్యరా
జరాష్ట్రస్య సంవత్సరము త్తమ్ || విపత్సృశమనంబ్రహ్మ ప్రీణనం
జాతవేదసః | ఏవమేవవిధానేన కృత్తికోన్మవమాచరేత్ || * || మాసాదౌ
మాసానైవ కృత్తికాసంస్కృతే పరత్రైవ దీపాగ్నివం కుర్యాత్ , పూర్వత్ర
వా పరత్రవా సజగ్రామరహితేకుర్యాత్ , ఉభయత్ర సజగ్రామే సమ్నా
న్లపర్వయుక్తేకుర్యాత్ , తథా భరద్వాజః || శ్లో || కృత్తికాద్వయసంయు
క్తే మాసితస్మిన్ కథంభ వేత్ | తన్వా సాన్తగతాస్సేవ తాసుదీపాన్ప్రరోప
యేత్ || కృత్తికాసజగ్రామేయుక్తాయదిదీపప్రరోపణమ్ | నతాసు కార
యేదాదౌ కృత్తికాస్సేవకారయేత్ || మాసాదౌకృత్తికాస్సేవ సజగ్రాన్వి
ప్రాసువ్యయేత్ | సజగ్రామద్వయసంయుక్తం కృత్తికాద్వయమేవచేత్ | ద్వ
యోరపిచనక్షత్రై పూర్ణవిమేష్టసంయుతే | ఆగ్నేయం కారయేద్ధీమా
రాజరాష్ట్రే వివర్ధయే || * || దత్తాత్రేయశ్చ || శ్లో || ఏకస్మిన్నపరేఘస్రై
యది సజగ్రామణంచ | పూర్వస్మిన్ పూర్ణమాసీస్యాత్తస్మిన్స్తాన్వా
లయేచ్ఛుభః || అపూర్ణమాసం పూర్వస్మిన్ సజగ్రాన్విశ్చేద్యనేపివా || ప
ర్వస్మిన్కారయేద్ధీమా నహదీపప్రరోపణమ్ || ఏవద్యోవిధిపతుర్యన్వ
హదీపప్రరోపణమ్ | రాజరాష్ట్రే వివృద్ధ్యేచ లక్ష్మీలాభాయకల్పతే || స
ద్యోవర్షతపర్జనశ్చోరానశ్యవ్యసంశయమ్ || * || యదాకృత్తికాద్వయం
సజగ్రాన్విమిష్టమపర్వకింవా తదాపర్వయుక్తరోహిణీవగ్రాహ్య | తథా
భరద్వాజః || శ్లో || ద్వయోరన్యతరం పూర్ణమాస్యానచయుతం కథమ్ |
తదానీం రోహిణీయుక్తా పూర్ణమాసీయదిద్విజ || తస్యాన్వాజ్వాలయేద్ధీమా
నితిశాస్త్రస్యనిశ్చయః | సజగ్రామద్వయసంయుక్తం కృత్తికాభిద్వయం
యది || * || పతర్పర్వరోహిణీయుక్తం మధ్యమమిత్సు క్తం జ్యోతిషాణా
వే || శ్లో || కృత్తికాపర్వసంయుక్తము త్తమం దీపమాచరేత్ | తస్మాద్వే
పర్వసంయుక్తం మధ్యమం దీపమాచరేత్ || * || ఏవరోహిణీయోగాభా
వేపి సజగ్రాన్వియుక్తాపి పరాకృత్తికాగ్రాహ్య | తథాదత్తాత్రేయః || శ్లో ||
పూర్ణమాస్యానచయుతా రోహిణీః కమత్రైవై | ఏవంచేర్షిరసజగ్రాన్వాకృత్తి
కాస్సేవ కారయేత్ || * || గ్రహణే నియమోజ్యోతిశ్చాస్త్రే దర్శితః || శ్లో ||
అగ్నిశాస్త్రేదేవపర్వద్వయమధోభ వేత్ | ఉత్తరత్రయభం శస్త్రం దీపా

తస్మిన్మథావరేత్ । సంవత్సరేతు సోమస్య గ్రహణం యద్దినేభవేత్ । త
ద్దినం వర్జయేదేవతద్వయూస్సర్వగ్రహం త్యజేత్ । సోమగ్రహణాయదిభవే
త్తానిశాంవర్జయేచ్ఛుభే । సూర్యస్యగ్రహణంచేత్తు అహూరారాత్రిం శు
భంత్యజేత్ ॥ కార్తికేమాసినక్షత్రే కృత్తికాభ్యవిహోర్గ్రహే । తస్మానం
వజ్రాయస్త్రేకే తద్దినం వాపరిత్యజేత్ ॥ * ॥ గ్రహణేదీపాత్సవేషిణ్ణైకర్త
వ్యముక్తం జ్యోతిశ్శాస్త్రై ॥ శ్లో ॥ పర్వగ్రహణయ్యుక్తం చేన్నా గ్రహిపో
త్సవోమతః । కుర్యాత్పరేహ్ని కలయ్యాప్యగ్ని భంపర్వవాయది ॥ * ॥ ది
నద్వయే కృత్తికాధిక్యం యగ్రగ్రకుర్యాగ్నిమే పరత్రైవ ॥ తథా౨౨త్రే
యే ॥ శ్లో ॥ ద్వివారగతనక్షత్రనూగ్నేయం చేతగ్రంభవేత్ । అహూరా
త్రాధికంయస్మిన్నక్షత్రం కృత్తికాద్వయమ్ ॥ తస్మిన్ప్రహోహయేద్దీపా
నహూరాత్ర ద్వయేసమే । అపరేదివసే కార్యం మహావీపప్రతోప
ణమ్ ॥ * ॥ ఏవమభిప్రేత్యజ్యోతిశ్శాస్త్రై ॥ శ్లో ॥ ద్వయోరహూస్స
జ్ఞాతిస్స్యతగ్రాలావాప్యన్తిమేదినే । పూర్వంహిత్యాపరత్రైవ దివసేదీపము
జ్ఞాపమ్ ॥ అపరేదైవికంకుర్యాద్దీపాత్సవవిధింద్విజ । పాతిథిస్సకలాజ్ఞేయా
సక్తా హ్యేత్యవదన్తురుః ॥ * ॥ అన్యత్రచ ॥ శ్లో ॥ ద్వయోర్దివసయోః
పర్వయదిప్యానాదిమం దినమ్ । హిత్యాపరత్ర దివసే కుర్యాద్దీపాత్సవం
బుధః ॥ కృత్తికాభిరయోగేవా కేవలాయాం తిథౌభవేత్ । అపవణిక్య
తేదీపే రాజారాష్ట్రం వినశ్యతి ॥ తస్మాగ్నోష్ణప్రయత్నే న పర్వయ్యుక్తంస
మాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతిజ్యోతిషార్ణవోక్తమపి భానువారయ్యుక్తం పర్వత్యా
జ్యమేవ । తథాసుప్రదీపే ॥ శ్లో ॥ పర్వయ్యుక్తేవివర్జ్యంసామౌమనస్త్య
దినేయది । అపరేదివసేకుర్యాత్కృత్తికాయామహూస్సవమ్ ॥ * ॥ ఏ
వంచతుర్దశీయ్యుక్తం భరణీయ్యుక్తంచాదినం త్యాజ్యమేవ । జయోద్గర సం
హితాయామ్ ॥ శ్లో ॥ కృత్తికాభరణీమిత్రం తద్దినంసచతుర్దశి । అల్పవృ
ష్టిశ్చగ్రోగశ్చ రాష్ట్రంక్షోభోనసంశయః ॥ * ॥ విష్ణురహస్యే ॥ శ్లో ॥ భరణీ
కృత్తికాయుక్తా తద్దినేపూణిణమాయది । తదన్యవాసరేత్వేవ కృత్తికోత్స
వమాచరేత్ ॥ భరణీకలయాయుక్తా కృత్తికాపూర్ణిమాయది । పాతిథిర్మ
షులాత్యాత్యా వీపనానంవిషిధ్యతే । భరణీకృత్తికాయుక్తాయుక్తపర్వ
వత్సుశి । త్యాత్యావేతాసదాబ్రహ్మన్న తస్యం వైవకారయేత్ ॥ * ॥ తర

దిన కలామాత్ర యోగేపి తత్రైవకుర్యాత్ । తథావిష్ణురహస్యే ॥ శ్లో ॥
 రోహిణీకృత్తికాయుక్తా పూర్ణిమాకలయాయుతా । విశ్వరౌద్రీపలరావ్య
 స్సర్వసమృత్తుభావహః ॥ కృత్తికారోహిణీమిత్రైతద్దినేపూర్ణిమాయది ।
 రాజరాష్ట్రేవివృద్ధిపాస్యతైతాగ్రలేదీపముత్తమమ్ ॥ ఉదయేరోహిణీయుక్తా
 కృత్తికాభిర్వి నాభవేత్ । కేవలంపార్ణమాప్యైవకృత్తికోత్సవమాచరేత్ ॥
 దివసే కలయావాపి పూర్ణిమాసంభవేద్యది । దివారాత్ర్యవ్రతేబ్రహ్మహదీ
 సోత్సవమథాచరేత్ ॥ కృత్తికారోహిణీమిత్రం తద్దినంపార్ణమాస్యపి । మ
 హావృష్టిశ్చనస్యంచ రాజరాష్ట్రంచ వర్ధతే ॥ * ॥ యత్తు ॥ శ్లో ॥ ఊ
 ర్జేనాసితతుర్దశ్యాయితేవైవాగ్నిదైవతే । నక్షత్రస్యప్రదోషేతుకృత్తి
 కోత్సవమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి తత్పరదినే కృత్తికాపర్వాన్యతర కలామా
 త్రాధావెవామస్తేవాపూర్వదినగ్రాహ్యతాపరమ్, మాసాదై శుద్ధపర్వాగ్ని
 సమ్భవే తత్రైవకుర్యాన్నచతుర్దశీయుక్తై, పూర్వత్ర తత్రాగ్రహరానేక
 వచనవిరోధాత్ । తత్సర్వం ప్రదోషవేధపరమితిచేన్న, “ ॥ శ్లో ॥ పూర్ణి
 మాకలయాయుక్తా ఉదయే రోహిణీ యుతా । దివసేకలయావాపి ॥ ” ఇ
 త్యాదివచనవిరోధాత్ । ప్రత్యుతప్రత్యవాయోజ్యోతిశ్చాస్త్రైప్రదర్శి
 తః ॥ శ్లో ॥ దీపవైచవాపభరణై సర్వంనంహరతిక్షణాత్ । కృత్తికాభరణే
 యుక్తం తద్దినం సచతుర్దశి ॥ అల్పవృష్టిశ్చతోగశ్చ రాష్ట్రేక్షోభో నసం
 శయః ॥ * ॥ అతఃకలామాత్రయోగేపి పరదినమేవ గ్రాహ్యమ్ । తచ్చ
 తత్రైవోక్తమ్ ॥ శ్లో ॥ కృత్తికారోహిణీమిత్రా కలావా పూర్ణిమాస్యపి ।
 రాజరాష్ట్రేసుభిక్షంపాస్యతైతాగ్రలేదీపమాచరేత్ ॥ * ॥ భగవచ్ఛాస్త్రై
 చ॥ శ్లో ॥ దివసేతు కలామాత్రా పూర్ణిమారోహిణీయుతా । దివారాత్ర్యవ్ర
 తేరాష్ట్రేరక్షార్థందీపమాచరేత్ ॥ * ॥ నను పర్వదీపారోపణకాలే నాస్తీ
 తిచేన్న, ఉదయకాలీనస్య తస్యనక్షత్రస్యవా జలే తైలవిస్తువదాపాయం
 వ్యాప్తత్వేన “ అపర్వణీకృతోదీపః ” ఇత్యప్యానపకాశాత్ । తథా భృ
 గుః ॥ శ్లో ॥ సాతిధిస్సకలాజ్ఞేయా యస్యాసభ్యుదితోరవిః । తన్నక్షత్ర
 మహిమారాత్రం యప్సిన్నప్రమితోరవిః ॥ * ॥ దేవలశ్చ ॥ శ్లో ॥ యాం
 తిథిం సమనుప్రాప్య ఉదయం యాతిభాసురః । సాతిధిస్సకలాజ్ఞేయాదా
 నాభ్యయనకర్తుమ్ ॥ * ॥ భదివ్యత్పురాణేచ॥ శ్లో ॥ శుక్లపతే తిథిగ్రాహ్య

యస్యామభ్యుదితోరవిః । కృష్ణవక్షేతిథిగాః । హ్యయస్యామస్తమిలోరవిః ॥ * ॥
 అత్రాపి దీపాత్సవప్రకరణే జ్యోతిశ్శాస్త్రే ॥ శ్లో ॥ ద్వయోరపూర్వాస్సజ్జతి
 స్యాత్సత్రులావాప్యన్తిమేదినే । సాతిథిస్సకలాజ్ఞేయా సాగ్రాహ్యేత్యవదన్తు
 రుః ॥ * ॥ ఏవమభిప్రేత్యహి సూర్యోదయకాలే చతుర్దశీభరణోఽగ్రకలామా
 త్రసద్భావేపి తస్య సాయం కాలవ్యాప్తత్వేన తద్దినవర్జ్యత్వం స్పృహమాఘ
 వ్యతే । ఇదం వైష్ణవవిషయమితిచేన్న , జయవైకాదశ్యాదివద్విధాత్యా
 గస్యాత్ర విషయభేదావ్రతీతేరనుకృతే । అత్యుత్పన్నశీభరణీకలాయుక్త
 దినసవర్జనం సర్వవిషయమితిసిద్ధమ్ । అత్ర జ్యోతిశ్శాస్త్రే పూర్వదినస్య
 చతుర్దశీభరణీమప్తత్వే ప్రతిపదేనగ్రాహ్యత్వవ్యక్తమ్ ॥ శ్లో ॥ పూర్ణిమాప్ర
 తిపత్యన్తౌ చన్ద్రస్సంపూర్యతేయతః । వ్రథమాపూర్ణిమాజ్ఞేయాతప్రదీపశ్చ
 యావహః ॥ * ॥ అత్ర కామికే దీపారోపణకాలనియమఉక్తః ॥ శ్లో ॥ ర
 వేరస్తమయాత్పూర్వం యామపాదావసానికః । కాలస్తమార్ధ్వయామా
 ర్ధవర్యన్తః కాలఏవవా ॥ * ॥ జ్యోతిషార్ణవేచ ॥ శ్లో ॥ రవేరస్తమయాత్పూ
 ర్వం యామపాదప్రభృత్యపి । భోగీదీపాత్సవం కుర్యాద్రాజరాష్ట్రవిన్యధ
 యే ॥ * ॥ మాసాదిదినేష్వస్తమయాదూర్ధ్వం దీపారోపణకాలః , తత్రే
 వ వృషభలగ్నసద్భావాత్ । మాసమధ్యమాసాస్తదినేష్వస్తమయాదర్వా
 కాలః , అస్తమయాత్ప్రేగేవ వృషభలగ్నప్రవృత్తేః । అతో వృషభా
 దౌత్యాజ్యాంశం విహాయ ప్రదోషే కృత్తికాదీపారోపణకార్యభిల నిరవధ్య
 మ్ । అత్ర వర్ణర్కసజ్జహి శ్లోకః ॥ శ్లో ॥ అరేః పృచ్ఛికగే తదస్తమయే
 దీపాత్సవఃపర్వణి స్యాదాద్యం దినయోస్త్యజేద్దినమథోపర్వాస్తకాలాత్ప
 రమ్ । యామార్థం తదథస్తదర్థమవధిస్సాన్యత్సర్వయుక్తేపిధిర్వ్యవహే ౨భౌ
 మదినం త్యజేన్ద్రహణవత్పర్వాస్త్రచేదగ్నిభే ॥ * ॥ .

ఇతిశ్రీదశనిర్ణయగ్రంథైకృత్తికాదీపాత్సవనిర్ణయస్సమాప్తః .

సామృత్తముపాకర్తృ నిర్ణయతే

ఉపాకర్తృ - ఉపక్రమః , వేదాధ్యయనారంభాత్సత్కర్తృః । తథా యా
 జ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో ॥ అధ్యానానామపాకర్తృశ్రావణ్యామ్ ॥ * ॥ ఇతి । అధ్యా
 త్మనః - వేదాః । ఇదంచోపాకర్తృస్వస్వగృహాన్యైకకాలసమకర్తృభిః

తథాఽఽత్రైయే ॥ శ్లో ॥ ఉపాకర్మస్వగృహహ్యక్తకాలేవన్వరంవిష్ణు
భే ॥ * ॥ ఇతి । కాష్ఠాజనిశ్చ ॥ శ్లో ॥ ఉపాకర్మణిచోస్సగై యథా కా
లం సమేత్యచ । ఋషీదగ్భుమయాకృత్వా తర్పయేదర్పయేద్బుధః ॥ * ॥
దత్తైఃకల్పనం ఛన్దోగవిషయమ్ । పథతాచ ॥ వా ॥ శ్రావణ్యాం ప్రోస్తప
ద్యాంనా స్వగృహహ్యక్తకాలే పశ్చిమీపశ్చిదశ్యోః ॥ * ॥ ఇతి । అత
స్వస్వధర్మగృహహ్యక్తకాలవోపాకర్మ కార్యం నగృహ్యన్తరవిహిత
కాలే , అన్యథా ॥ శ్లో ॥ స్వధత్తైఃపశ్యమానేపి పరధత్తైఃనవర్తతే । అప్ర
మాణమృషింకృత్వా సోఽన్దేతమసినజ్జిత ॥ * ॥ ఇతిష్టరణాద్వ్రీణ్యవాయ
సాస్యితే । స్వస్వగృహ్యమానక్తా జ్యోతిశ్శాస్త్ర విహితకాలాన్తరం గ్రహ్య
మ్ । తథా బోధాయనః ॥ శ్లో ॥ యస్మిన్కాలే విరోధోఽస్తి జ్యోతిషాగ
మయోర్ద్వయోః । జ్యోతిషోక్తవిధానేన శ్రుతిహితమారభేత్ ॥ ప్రయో
గశాస్త్రవిహితః కాలోయన్యనకస్యచిత్ । విధత్తేజ్యోతిషంతత్ర విహితే
త్వచిరోధితత్ ॥ * ॥ ప్రయోగశాస్త్రమ్ - కల్పసూత్రగృహ్యది । అత్రా
శ్వలాయనః ॥ వా ॥ శ్రేణి శ్రావణస్య పశ్చిమ్యాం హస్తైవవా ॥ * ॥ ఇ
తి । అపస్తంబః ॥ వా ॥ శ్రావణ్యాం పౌర్ణమాస్యానుధ్యామిపాకృత్య ॥ * ॥
ఇతి । ద్రాహ్యయిణశ్చ ॥ వా ॥ ప్రోస్తపద్యాం హస్తంగుసేత్వా ॥ * ॥ ఇతి ।
ప్రోస్తపది హస్తేనాధ్యామివాకఃకార్యశ్చ్రీణిమి త్యేకే । వైఖానస
సూత్రైవ ॥ వా ॥ శ్రావణ్యాం పౌర్ణమాస్యాం శిష్యం వాపయిత్వా సా
గమ్ ॥ * ॥ ఇత్యాది । యజ్ఞనలగ్రాశ్చ ॥ శ్లో ॥ అధ్యామినామపాక
ర్మ శ్రావణ్యాం శ్రవణేఽపివా । హస్తేనోపధిభావేవా పశ్చిమ్యాం శ్రేణి
స్యతు ॥ * ॥ శ్రావణ్యాం తైత్తిరీయకాగమయః , బహ్వృచాశ్శ్రీణే
శ్రేణినక్షత్రైకుమయః , హస్తనక్షత్రయైక్తాయాం పశ్చిమ్యానుమావా
స్యాయాంవా ప్రోస్తపద్యాం సామగామయః । తథాఽఽత్రైయే ॥ శ్లో ॥
బహ్వృచాం శ్రావణేమాసి శ్రీణాశస్తమపాకృతౌ । పూర్ణావిష్ణోవసౌ
విశ్వేయజుహంసామపాకృతిః ॥ పూర్ణావిష్ణోప్రోస్తపద్యాం సామూం
దర్శేథహస్తభే । ఋక్సామోపాకృతిర్నైవపశ్చిమ్యాం శ్రవణశుభమ్ ॥ * ॥
ఇతి । బహ్వృచామితి భావనప్రయోగః । శ్రీధరీయే ॥ శ్లో ॥ శ్రావణ్యాం
పౌర్ణమాస్యాం స్యాద్వేదోపకరణక్రియాః పరస్వశ్యాదయి కేకుర్యుశ్చ

వణం తైత్తిరీయకాః ॥ బహ్వచాశ్చ వణేకురుస్సజాగ్రీ విగ్రహణం వి
 వా ॥ * ॥ గోవిలోపి ॥ శ్లో ॥ పర్వశ్శౌదయి కేకురుశ్చా వణం తైత్తిరీ
 యకాః । బహ్వచాశ్చ వణశ్చైతే హస్తైస్సామగాయనః ॥ * ॥ గార్గ్య
 శ్చ ॥ శ్లో ॥ పర్వశ్శౌదయి కేకురుశ్చా వణం తైత్తిరీయకాః । బహ్వ
 చాశ్చ వణేకురుస్సజాగ్రీ వివజితే ॥ * ॥ గ్రహః - గ్రహణమ్ ।
 అత్రగ్రహణసజాగ్రీమణ వర్జనప్రణం ప్రథమోకృతివిషయమ్, తథావత్కృ
 తే । అత్రవ్యవస్థా క్షజ్యోతిశ్చాస్త్రై ॥ శ్లో ॥ అద్దరా త్రాదధస్తాచేత్స
 జాగ్రీ విగ్రహీమాంతువా । ఉపాకర్తనకుర్వీతపరతే శ్చేన్నదోషకృత్ ॥ * ॥
 ఔదయికశబ్దార్థః స్మృత్యస్తరేనిరుక్తః ॥ శ్లో ॥ శ్రావణేపార్ణమాసీతు సజ్జ
 వస్సమగ్నదాభవేత్ । తదేవాదయికంజ్ఞేయం నాన్యదౌదయికంవిదుః ॥ * ॥
 ఔదయికం సజ్జవవ్యాప్తమిత్యర్థః । అన్యచ్ఛ ॥ శ్లో ॥ శ్రావణేపార్ణమా
 సీతుసజ్జవాత్పరతోయది । తదాత్వౌదయికంజ్ఞేయం నాన్యదౌదయికం వి
 దుః ॥ * ॥ ఇతి । నిగమేచ ॥ శ్లో ॥ శ్రావణ్యాం ప్రోక్తపద్యాంవాప్ర
 తిపక్షణ్ణుహూర్తకైః । విధాస్యాచభస్తసాంకుర్యాత్తత్రోపాకర్తసంజ్ఞక
 మ్ । దినద్వయంసమాశ్రిత్య పాణామాసీయదిస్థితా । పరేద్యుస్సజ్జవంప్రా
 ప్యస్థితాసాకర్తణోర్హతి ॥ * ॥ విధానేచ ॥ శ్లో ॥ సజ్జిస్సజ్జవతఃపశ్చా
 దర్వాజ్ఞాధ్యందినాద్యది । తస్మిన్నుపాకృతింకుర్యాత్సద్యస్సమిధ ఆహు
 తిః ॥ * ॥ సమదాధానమిత్యర్థః ॥ శ్లో ॥ సజ్జిస్సజ్జవతఃప్రాశాన్యతూ
 ర్వస్మిన్సర్వణిక్రియా । శ్వోభూతే సమదాధానమేషశ్రావణకోవిధిః ॥ * ॥
 అత్రసజ్జవావర్తనాస్తరాశేపర్వప్రతిపత్సంధౌ తత్రోపాకర్తకరణే “ శ్రా
 వణ్యాం పార్ణమాస్యాంతిలభక్షఉపోవ్యవా శ్వోభూతేనుహానదీమదుకము
 వస్సమగ్న సావిత్రిసమితసాప్రమాదధ్యాజ్ఞపేద్వా ” ఇత్యావస్తమ్యైస
 రాత్రివ్యాప్తాం పార్ణమాసీముపోష్య పరదినే ప్రాతర్గాయత్రీజపవిధా
 వాత్, ॥ శ్లో ॥ ఉపాకర్తవరాశ్ఘోష్యాదుత్సర్గః ప్రాతరేవహి ॥ * ॥ ఇ
 తిష్ఠుతేశ్చ ప్రాతఃకాలేగాయత్రీజపంకృత్వా అపరాశ్ఘోఉపాకర్తకార్య
 మితిసద్ధమ్ । ఏవం బహుష్ఠుతిమశ్రావణ విధానాద్విశేషతస్సన్వస్వగృ
 హేవిధానావప్న శ్రావణ్యవగాహ్య । శ్రావణేవానుశ్రవణాదినక్ష
 త్రయై పార్ణమాసీ, పాకదాదిత్యుక్తకేదర్కానస్తరం భవతికథా

విత్సంహేదర్మాత్పరిగ్రహతః । శ్రీధరీయే ॥ వా ॥ శ్రావణీకర్మకర్మ
 సవితర్యమావాప్యనస్తరంప్రాప్తాపార్థమాసీభవతి ॥ * ॥ ఇతి । ఉజ్వ
 లాయాంబ ॥ వా ॥ సంహస్తేసవితరిదశాత్పుర్వాపూర్ణమాసీసా
 శ్రావణీ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృతశ్చ ॥ శ్లో ॥ సంహదర్మాత్పుర్వాపూర్వా
 శ్రావణీవశేభవేత్ । తత్రైవోపాకృతిం కుర్యాత్సంహస్తోఽరోగభ
 వేన్నవా ॥ * ॥ నను ॥ శ్లో ॥ వేదోపకరణేప్రాప్తై కుభీరస్థేదివాకరే । ఉపా
 కర్మనకర్తవ్యం కర్తవ్యం సంహయ క్తకే ॥ * ॥ ఇతిష్మరణాత్కథంకర్మక
 రే తదితిచేన్న , ॥ శ్లో ॥ నర్మదోస్తరతరేతు కర్తవ్యం సంహయ క్తకే । కు
 భీరేపిచకర్తవ్యం నర్మదాయాస్తుదక్షిణే ॥ * ॥ ఇతిస్మృతేః । అతస్సంహ
 ర్మఇతి విశేషణం నర్మదోస్తరతరవిషయమేవేతి వ్యవస్థాపనీయమ్ । అస్మి
 న్నేవవిషయే కాలప్రకాశికాకారః ॥ శ్లో ॥ కుభీరేఽవిసంయుక్తే ఉపాక
 ర్యాత్తుదక్షిణే । నర్మదోస్తరతరేతు కర్తవ్యం సంహగేరవా ॥ శ్రవణేశ్రవ
 ãమాసిపార్థమాసీయదాభవేత్ । ఉపాకర్మతదాకుర్యాత్ప్రమాణేజోఽభి
 వృద్ధయే ॥ పార్థమాప్యస్తు నిగృత్వా దాపస్తమ్బస్యశాసనాత్ । ముక్త్యా
 భాద్రపదాషాఢౌ శ్రావణ్యామేవ కారయేత్ ॥ అసింహేఽరోగప్రోష్ఠపద్యాం
 శ్రావణేచవ్యవస్థయా । ఉపాకర్మతుకుర్వీతగ్రహణేచన్త్రసూర్యయోః ॥
 పాశ్రావణ్యేనవిధానాచ మనునాథ్యాయకర్తవ్యే । ప్రథమోపాకృత్యైచ్చ
 కర్తవ్యేత్యాహగౌతమః ॥ * ॥ యత్తునుమాక్తమ్ ॥ శ్లో ॥ శ్రావణ్యాం
 పోష్ఠపద్యాంవా ఉపాకృత్యయధాపిధి । యుక్తశ్చవైశ్యసభీయాతమా
 సాన్నిహోర్ధవజ్ఞమా ॥ * ॥ ఇతి తత్ శ్రావణ్యామష్టత్వేపోష్ఠప
 ద్యాం ప్రథమోపాకర్మవిధిపరమ్ , కథంచచ్చావణ్యానుసమ్మవేసర్వే
 షాం ప్రోష్ఠపదీగ్రహణవిధిపరంవా । ఏనమభిప్రేన్యజ్యోతశ్శాస్త్రైః ॥ శ్లో ॥
 సౌరచాన్ద్రనభసోస్తు పూర్ణిమావిశ్వపిష్ఠుససుభేషు సజ్జతా । శస్యతేయ
 జరుపాకృతౌ నచేద్వారుణీత్రికయితానభస్యయోః ॥ * ॥ అయమర్థః—
 రవేరాశ్యస్తరసంక్రమో మేషాదిసౌరః , మేషాదిషుదర్మాన్త్యైవత్రా
 దిశ్చాన్ద్రైః , సతమభయనిబన్ధనోమధుమాధవాదిః , అతోనభశ్శబ్దకర్మ
 లక సంహశ్రావణవరః , సంహకన్యాభాద్రపదవరోనభస్యశబ్దః , అతఃక
 ర్మకరేఽసింహవాశ్రావణ్యామేవకార్యమ్ , తత్రానమ్మవే పోష్ఠపద్యా

మితి । శ్రావణేన శ్రవణశ్రవణస్థానమత్రయోరన్యతరేణయ్యుక్త । తథాజ్యోతి
 శ్చాప్తే ॥ శ్లో ॥ చిత్రాదితారకాద్వైవైః పార్థమసీనమన్వితైః । కూ
 పాలైస్త్వాదయోజ్ఞేయాస్త్రీభిష్టస్థాన్త్యసప్తమైః ॥ * ॥ ఏతస్మిన్ప్ర
 వక్ష్యమాణం శ్రావణ్యామోషధిప్రామర్శానాభావవిషయమితి కేచిద్వాన్
 చక్షురే, తద్విప్రయమ్, తదథావేపుపాకర్మణానిత్యత్వేన సన్ధ్యావస్తన
 వదవశ్యం కర్తవ్యత్వాత్సింహాసవిత్పృథ్వీభావఃషయమిత్యనేయ, తదవ్య
 సత్, తేనాన్తరవిషయత్వాత్సింహారోహపాకర్మణః । అతశ్శ్రావణ్యామో
 వ యుగ్యజురుపాకర్మకర్తవ్యమితి నిశ్చయతే । యత్ప్రత్యుత్తరవచనమ్
 ॥ శ్లో ॥ ఆషాఢశ్రావణేవాపి ప్రోక్తపద్యానుధాపివా । యత్ర నిర్దోషకా
 లసన్యతుర్యార్యతప్తీనుపాకృతిమ్ ॥ కాలగ్రయేపిదోషశ్చేచ్ఛాశ్రావణ్యా
 మారభేద్దుభయః ॥ * ॥ ఇతి తదిదం స్వగృహ్యోనుక్తకాలవిషయమ్, అర్ధరా
 త్రాదభస్మజగ్రహహణయ్యుక్తపర్వవిషయంవా, మాధ్యాదిదోషే ప్రథ
 మోపాకృతివిషయంవా సమర్థనీయమ్, ద్వితీయాద్యుపాకృతౌ దోషాభా
 వేన శ్రావణ్యామేవ కర్తవ్యత్వాత్ । తథాఽఽత్రేయే ॥ శ్లో ॥ గురుభార్గ
 వయోర్వాఢ్యే బాలేవవాధ్యకేఽపివా । తథాభిమాససంసర్ప మలమాసా
 దిముత్రిషు ॥ ప్రథమోపాకృతిర్నస్యాతుర్యార్యద్యదివివశ్యతి । చక్షాంశో
 ర్మణ్డలంప్రాప్తాయదాశుక్రబృహస్పతీ । శ్రావణస్యనునిత్యత్వాత్కర్తవ్యం
 నిత్యకర్తవ్యమ్ ॥ * ॥ అతఃప్రథమేతరోపాకరణేన దోషగర్భః । తథాప్రత్యుత్త
 రవచనాని ॥ శ్లో ॥ యజ్ఞోపవీతం కరణ్యం శ్రావణే గురుశుక్రయోః ।
 బాలేమాధ్యేఽపివార్ధకే కర్తవ్యం నిత్యకర్తవ్యమ్ ॥ శ్రావణేపూర్ణిమా
 యత్ర గ్రహసంజాగ్రీవిమాపితా । పాపధ్యానస్యప్రధానత్వాన్నిత్యత్వా
 చ్చాశ్రావణస్య ॥ అజ్ఞాపాశ్రావణం విప్రేరికర్తవ్యం నిత్యకర్తవ్యమ్ ।
 గ్రహసంజాగ్రీవయోశ్శులం శ్రావణస్యనవిద్యతే ॥ పార్థమోపాకృతి
 నిత్యత్వాదాపస్తమ్యస్యశాసనాత్ । అజ్ఞాపాశ్రావణం విప్రేరికర్తవ్యం
 నిత్యకర్మవత్ ॥ * ॥ “ శ్రావణ్యాం పార్థమోపాకర్మవిధానాత్కాలాన్తరాను
 శ్చేపినిప్రాచిన్యాత్రిధిప్రాచిన్యాన్నిత్యత్వాత్ప్రవణ్యామేవకర్తవ్యం
 నాన్యత్రైత్యధః । పృథివిర్ద్వితీయాం చ ॥ శ్లో ॥ ఉపాకర్మనిచోరన్వి

ప్రేతకార్యేతథాఽఽభిక్తే । జాతకేవామకరణే సీమవై పుంసికర్తృణి ॥ బా
 లేవా వార్ధకేవాపి మాధ్యేవాగురుశుక్రయోః । సంసర్వాదిమవైతాని
 దోషాన్యపి నవశ్యతి ॥ సంసర్వాష్టుస్పతీమాసా వధిమాసాదయస్తథా । శు
 క్రేవాస్త్రుగలేజీవే బాల్యేవా వార్ధకేఽపివా ॥ నదోషాయభవేతగర్భక
 రణవ్యం విధిచోదితమ్ ॥ * ॥ .

ప్రసక్తాదిదంనియావ్యతే । భృగోఃప్రాగ్బాల్యంత్ర్యహమ్, పశ్చాద్బా
 ల్యందశాహమ్, పౌగ్న్యవృద్ధ్యంపక్షః, పశ్చాద్వృద్ధత్వంపశ్చాహమ్, గు
 రోర్బాల్యంవార్ధకంచ పక్షఇతీసక్తగ్రహః । అగ్రభృగుః ॥ శ్లో ॥ పశ్చాద్భృగ్విది
 తాబాలోదశాహంప్రాగ్దినత్రయమ్ । పక్షంవృద్ధస్తుపూర్వస్యాంపశ్చాహం
 పశ్చిమేసితః ॥ * ॥ విధిరత్నేచ ॥ శ్లో ॥ దినత్రయంతుబాలోఽయంపూ
 ర్వస్యాముదితోభృగుః । తస్యామవ్యస్తవేళాయాంపక్షవృద్ధస్తథాబలః ॥ * ॥
 అత్రయేచ ॥ శ్లో ॥ పక్షంవృద్ధోభృగుఃప్రాచ్యాంత్ర్యహంబాల్యంతుజీ
 వవత్ । ప్రత్యగ్దశాహంబాల్యంస్యాద్వార్ధంపశ్చాదినంతయోః ॥ * ॥
 రత్నమాలాయాంచ ॥ శ్లో ॥ ప్రాగుద్ధతశ్శిశురహస్త్రితయంసితస్యాన్య
 త్పశ్చాద్దశాహమభిపశ్చాదినానివృద్ధః । ప్రాచ్యాంతుపక్షమమరేన్ద్రగు
 రుస్తుపక్షంప్రాప్యేవవాగితివదన్తివసిష్ఠముఖ్యాః ॥ * ॥ దామోదరీయే
 ॥ శ్లో ॥ పౌగ్న్యాలోదివసత్రయందశదినంపశ్చాత్పితీవృద్ధతాంపత్నే
 వాసరవశ్చకేచలభతేపక్షంగురుస్సర్వదా ॥ * ॥ ఇతి । శ్రీధరీయేచ ॥ శ్లో ॥
 ప్రత్యగ్భృగ్విదితశ్శుక్రోదశాహంబాలభావః । అస్యాన్వృద్ధస్తుపశ్చాహం
 గురుశ్చైవంప్రచోదితః ॥ * ॥ ఇతి । ఏమజ్యోతిశ్శాస్త్రవచనేమలఘు
 కాలస్తరణమాపద్విషయమ్ । తథావృద్ధమహిరః ॥ శ్లో ॥ బహవోదర్శితాః
 కాలాయేబాల్యేవార్ధకేఽపివా । గ్రహ్యస్తత్రాధికాశ్శేషాదేశభేదాదు
 దాహృతాః ॥ * ॥ అతస్సచగటపవలఘుకాలోగ్రహ్యాః । దేశభేదః - వి
 ఘ్నాదిః । తత్రైవ ॥ శ్లో ॥ ప్రాక్పశ్చాదుదితశ్శుక్రఃపంచనస్తదినంశి
 శుః । విపరీణంతయోరస్తేవృద్ధస్తద్వస్తురోరపి ॥ * ॥ ఇతి బృహస్పతివచ
 నోక్తకాలగ్రహణంవ్యవస్థితమిత్యర్థః । తథావృద్ధగార్గ్యః ॥ శ్లో ॥ శుక్రో
 గురుఃప్రాక్పవరాకృతబాలోవిద్యేతథాఽఽద్యుపసత్తరాత్రమ్ । వక్షేమ
 మానౌమధస్తవృద్ధశేషేమదేశేమదినత్రయంస్యాత్ ॥ * ॥ అతో

బృహస్పతివచన వ్యవస్థాపకం గార్గ్యవచనమ్, తేన ప్రాయేణాజ్ఞాయ, అ
న్యథా భృగువిధిరత్నా త్రైయరత్నమాలాశ్రీధరీయదామోదరాది వచనాని
దత్తజలాజ్ఞలీనిన్యః, అతో దేశభేదేన ఆపదావా లఘుకాలపరవచననివ
యోవ్యవస్థాపనీయో విద్వద్భిః । గ్రహాంతరే భృగోః ప్రా గ్బల్యంపజ్ఞాచ
హమితివచనం న సాధీయః, సంవాదవచనాభావాత్, బృహస్పతివచనస్య
వజ్రహూణాదీదేశపయత్వాత్, భృగోః ప్రా క్తక్రిహబాల్యస్య భృగ్వా
ద్యనేకవచనసిద్ధత్వాచ్చ తత్క్రిహమేవేతి సిద్ధమ్ । ఏవంజ్యోతిషార్ణవప
చనైరేవ భృగోః ప్రా గ్స్తనయే పక్షవృద్ధత్వనిష్పయ్యాత్, పశ్చాదస్త
మయే దశాహవృద్ధత్వ ప్రతిపాదనామభయత్రగురోఃపక్షవృద్ధస్య బాల్య
త్వ నిర్ధారణాచ్చాయమేవాహ్ని గ్రాహ్యత్యతి శాస్త్రీయపక్షా ఇత్యలమ్ ।
ప్రకృతమనుసరామః .

అత్రాధిమాసవిషయే కాలనిర్ణయే ॥ శ్లో ॥ ఉపాకర్తృచహవ్యంచ క
న్యంపర్వోత్సవంతథా । ఉత్తరేనియతంకు గాన్ధీలమాసేవినిర్ణయేత్ ॥ * ॥
హారీతః ॥ శ్లో ॥ ఉపాకర్తృతథోత్సవం కామ్యముగ్నిసహప్రకాః । మాసవృ
ద్ధాపరాఃకార్యా వర్జయిత్వాశుపైతృకమ్ ॥ * ॥ దోషాపవాదసక్రమే
చ ॥ శ్లో ॥ ఏకోమూఢాభవేదన్య స్సోచ్చమిత్రాంశగోయది । అన్యప్యా
స్తనయేకాలేకుర్యాచ్చాస్థిసంజ్ఞసా ॥ ప్రథమోపాకర్తృంచాపికుర్యా
దేవాపిచారయన్ ॥ * ॥ ఆత్రేయేద ॥ శ్లో ॥ కుర్యాద్వాఽన్యస్య సప్త
ర్షే చౌలంమాజ్ఞేం వినాశుభమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అత్రాయంపివేకః — “ శ్లో ॥
ఋగ్యజుస్సామాఖర్షే శా జీవశుక్రకుజేన్దుజాః । శాఖాధీశేశక్తియైకైతచ్చా
ఖాధ్యయనంశుభమ్ ॥ ” ఇత్యాత్రేయేదర్శనాచ్చక్రేశక్తియైకైగురుమా
ధ్యేపి యజుశ్శాఖోపాకర్తృకర్తవ్యమ్, ఏవంశుక్రమాధ్యేపి గురూశక్తియై
కై ఋగ్వేదోపాకర్తృకార్యమ్, ఏవమన్యతరమాధ్యేపి భామేశక్తియైకై
సామోపాకర్తృకరణీయమ్, శాఖాధీశేశక్తియైకైతహేతూక్తైః । అతో
మాధ్యాది దోషేషుపాకర్తృవర్జనప్రరణం స్వశాఖాధీశస్య శక్త్యభావవిష
యమ్ । శ్రీధరీయే ॥ శ్లో ॥ అనుప్రవీజేన్వపతౌ వినష్టే సూతేన్మృతౌ రా
ష్ట్రీసమాకులేద । ఉత్సర్జనోపాకరణం నకుర్యాద్గ్రస్తైస్సుసూర్యేగురుణా
స్తయానే ॥ * ॥ అనుప్రవీజత్వతి ఓషధిప్రామర్భావస్తుతిః, సవనమృతా

భిప్రాయః, ఆశౌచం సర్వవిషయమితరస్మిన్ భిషాపాకర్షణమయమ్ । అ
 త్రోపాకర్షణ్యవశ్యం బ్రహ్మచారిభిర్వపనం కార్యమ్, “శ్రావణ్యాంపార్ల
 మాస్యాం శిష్యం వాపయిత్వా” ఇతి కాత్యాయనస్మృతేః । శ్రీధరయేవ
 ॥ శ్లో ॥ దీక్షాకాలేఽభిషేకేనైవనియమవిధౌ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరేచ ॥ శ్లో ॥
 త్సురకర్షణకర్తవ్యం చౌలాత్పరమృతస్మయమ్ । తథోపనయనాదూర్ధ్వ
 ముపాకర్షణినాకర్షణిత్ ॥ * ॥ కర్తవ్యత్వాత్తస్మిన్నేవదినే యోగంకార్యమ్,
 నపూర్వేమయః । చతుర్దశ్యావస్తత్సత్పర్ణమాస్యాం విహితత్వాచ్ఛిష్టా
 చాగాచ్ఛ తస్మిన్నేవదినే నైతినామైం కార్యమ్, నాత్రవారాదిచిన్త్య
 మ్ । తథాజ్యోతిశ్శాస్త్రే ॥ శ్లో ॥ తారవారతిథిజాగుణాఽగుణాః నాత్రసూ
 త్రవిధివైభవాదతః । లగ్నమాత్రమనుకూలముజ్వలం యత్తదేవవిమృశేదు
 పాకృతమ్ ॥ * ॥ సస్మిత్య ॥ శ్లో ॥ వైధేకర్షణితుప్రాప్తే కాలదోషం న
 చిన్తయేత్ । సద్యఃయోగం ప్రకుర్వీత మాతాపితౄర్భృతౌతథా ॥ * ॥ అతోఽ
 స్యాపి వైధత్వాదుపాకర్షణ్యోరే జన్మనక్షత్రముజవారాది నచిన్త్యమ్ । కి
 మిదముపాకర్షణ్యబ్రహ్మచారిణాముతగృహస్థానాముభయేహంవా, నాద్యఃగృ
 హస్థైరిష్యసుష్టీయమానత్వాత్, నద్వితీయస్వధ్యాన్యాయాశ్చత్వాత్, నత్య
 నీయస్థమాణాభావాత్ ? అత్రోచ్యతే ఉభయఃపయం తదితి, “శ్రా
 వణ్యాం పార్లమాస్యామ్” ఇత్యాపస్తమేన బ్రహ్మచారిణాముపాకర్షణి
 ధానాత్, గృహస్థానాంచ “సమావృత్తిబ్రహ్మచారి కల్పేన యథావ్యా
 యమితరః” ఇతిశౌనకస్మరణాచ్ఛ । అత్ర కల్పశబ్దప్రయోగాద్వ్రితేబ్ర
 హ్మచారిభ్యోగృహస్థస్య కిచ్ఛిన్యూనతాపగమ్యతే, మేఖలాజినదణ్డధా
 రణాభావాన్యగృహస్థస్య విరుద్ధత్వాచ్ఛ । అత్రవిరుద్ధముపవీతధారణం తర్ప
 ణం హుమానుశ్చ । అగ్రభరద్వాజః ॥ శ్లో ॥ అథయజ్ఞోపవీతస్య ధార
 ãకథ్యతేవిధిః । ప్నాత్వాశుద్ధశుచాదేశే ప్రత్యాలితపదద్వయః । సపవిత్ర
 కరద్వన్వయకృతోపస్పర్శవోద్భవః । ఉపవిశ్యాసనేదార్ఘ్యే ప్రాణానాయ
 మ్యువాగ్యతః ॥ మన్త్రం సదేవముచ్చార్యబ్రహ్మసూత్రం గళేక్షిపెత్ ।
 దక్షిణం బాహుముద్భృత్య శిరసైవసహద్వయః । గృహస్థస్యసంస్థస్యసూత్రం
 ప్రతిపునఃపునః । మన్త్రస్యోచ్చారణానామ ద్విరయంక్రమశఃస్మరమ్ ॥
 తత్పూర్వార్థేఽపి ఉపాకర్షణోవాదాద్ధ్రాన్యస్మదవిశ్య నాపిల్వ

సముపిచ్ఛన్తోదైవతం నుస్త్రీముచ్ఛార్య యజ్ఞోపవీతంధారయేన్నాస్త్రీవ
స్త్రీనప్రహేచ్ఛానతిష్ఠన్వా । అత్ర శాజ్జిల్యః ॥ శ్లో ॥ అస్త్రీవాసానకు
ర్వీతకర్తృకిఞ్చైతాధాచన । రాక్షసం తద్ధివిజ్ఞేయం తస్మాద్ధివిరివర్జయే
త్ ॥ * ॥ అత్రస్మత్యస్తరమ్ ॥ శ్లో ॥ ఉపాకర్తృణిసద్ధార్యముపవీతాదికిం
నవమ్ । అనవంవానవంవాపి పురాతనమహత్యజేత్ ॥ * ॥ అనిః పూర్వ
భృతోపవీతస్య త్యాగపవనధారణమ్ । స్పృశభాసూరై ॥ శ్లో ॥ మాజ్ఞేయ
జ్ఞోపవీతాదీన్నవానేవతు ధారయేత్ । కటిమూత్రం నవంచైవ నసంవత్స్ర
ముపాకృతౌ ॥ * ॥ ఏవమేవ ప్రాజాపత్యాదిప్రతపశుప్తయేవ ॥ శ్లో ॥ మే
ఖలామజినం దణ్డం వత్స్రం యజ్ఞోపవీతకమ్ । పూర్వోపయుక్తానుసృజ్య
ధారయేయర్వస్త్రేత్రతే ॥ * ॥ కపర్దీ ॥ శ్లో ॥ ప్రజాపతి ముఖాదైవానే
తైకం త్రిస్త్రిలోదుకమ్ । ఉద్భృత్యతర్పణం కుర్యాచ్ఛాచ్రీవణం తైత్తిరీ
యకాః ॥ * ॥ తస్మాద్దిదమధీతవేదానాం గృహీణాంచావశ్యం కర్తవ్యమ్
తథాజ్యోతిశ్శాస్త్రై ॥ శ్లో ॥ అధీతవేదవిద్యానాం కర్తవ్యః హి ద్విజన
నామ్ । అధ్యాయాశ్చమిదంప్రీక్షమితాపేనానాచభార్గవః ॥ * ॥ గోవిల
॥ శ్లో ॥ అధ్యానానామపాకర్తృకుర్యాత్కాలేఽపరాహ్లాకే । పూర్వాహ్లా
కేవిసర్గస్సాదితివేదవిదోవిదుః ॥ * ॥ ఏవమున్నర్గస్య ప్రాసాదకాలినత్వే
తదకరణే ప్రాయశ్చిత్తార్థతయా “ ఏవమన్యేచ్ఛపరీయేచ్ఛదోషవత్సు
ఇత్యనుక్తప్రాయశ్చిత్తేషు కర్తవ్యం పాపాలీప్యస్తవభూయస్తాభిప్రా
యేణ “ సంవత్సరమాచార్యహితః ” ఇత్యాదిభిర్విహితప్రాయశ్చిత్తైః
హై “ కానునుస్యభ్యాంవాజుముయాత్ , కామోకార్షీన్యమ్యురశా
దితివాజపేద్వా ” ఇతి విహితజపఃప్రారభేన కర్తవ్యః నన్వసరాహ్లాకే,
త్సర్గకాలత్వాభావాత్ । తదకరణనిమిత్తోఽయం హి జపః । యత్విదం వచ
మ్ ॥ శ్లో ॥ శ్రవణేనతుయతగర్భ ఉత్తరాషాఢసంయతమ్ । సంవత్సరక
తోఽధ్యాయస్త్యుగాదేవస్యతి ॥ * ॥ ఇతి తద్భవ్యౌచవిషయమ్ , తః
పాకర్తృణశ్చ వణప్రధానత్వాత్ । శ్రవణానమ్భవే శ్రవిష్టాసుకుర్యాత్
తథాజ్యోతిశ్శాస్త్రై ॥ శ్లో ॥ శ్రవిష్టాసుచతకుర్యాచ్ఛ్రీవణకర్తవ్యం
చేత్ । తతగర్భసఫలంవిద్యాదుపాకరణసంజ్ఞితమ్ ॥ * ॥ యచ్ఛాచ్రం
చనమ్ ॥ శ్లో ॥ ప్యూర్వాత్వాషాఢసమగ్రంసర్గవాత్సరతోయది ॥ ౪౩

రాధ్యయనకృతంపుణ్యం సద్యోవివశ్యతి || * || ఇతితదపి || శ్లో || వస్వరూ-
 విష్ణువిశ్వేషు ఉపాకృతిరథర్వణామ్ || * || ఇతి వస్వాద్యన్యతమత్వై అథ
 ర్వోపాకర్తృస్థరణా గుర్విషయమ్ | యజుశ్శాఖనాంతు “ విశ్వవిష్ణువసుభే-
 షు ” ఇత్యుక్తం ద్రష్టవ్యమ్ | నృసింహశ్చ || శ్లో || ప్రావణ్యం శ్రవణ-
 త్మోవా కర్తవ్యావాసవేఽపివా | వారుణప్రోస్తపన్తాసి పార్థమస్యాము-
 పాకృతిః | ఉభయోర్మృసిహస్తేనా పశ్చిమ్యావద్వయోర్బుధః || * ||
 జ్యోతిశ్శాస్త్రైః || శ్లో || సత్రవాత్పాత్రికృత్రివణభం రిమాద్ధ్వం వసుభం-
 యది | అమృగం యోగఇత్యుక్తం బ్రహ్మంపాన్మదోషకృత్ || మన్తవా-
 రం భౌమవారిం ప్రోస్తపద్యాసుధాపివా | పార్థనాసేనయుతంచేషపా-
 కర్తృనకారియేత్ || * || అథ ప్రావణ్యం మన్తభౌమవారియోగే నదో-
 షః, ప్రోస్తపద్యామితి విశేషితత్వాత్, “ తారవారతధిజాః ” ఇతిస్మృతే-
 శ్చ || శ్లో || వారుణం భౌమవారిణ యుక్తం మరణదంభవేత్ | తస్మాద్దిం-
 వర్జయేద్ధిమాత్కృత్యయోగఇతీరితః || ప్రావణ్యం వారుణం శస్త్రం పాణ-
 మాస్యాం విశేషతః | వర్జయేత్ప్రోస్తపద్యాంతచ్ఛాత్రివణ్యాంతు నదోష-
 కృత్ || రిస్తాతా-లేతు సంప్రాప్తే నత్యజన్తిబుధాఽధిమ్ || * ||

ఉన్మన్తనవిషయేననుః || శ్లో || పుష్కెత్యుభవైసాం కుర్యాద్వహిగు-
 ర్నిర్జనంద్విజః | మాఘశుద్ధస్యవాప్రాప్తే పూర్వాష్టావ్రథమేహని || * ||
 యాజ్ఞవల్క్యశ్చ || శ్లో || పాష్యమాసేచరోహిణ్యానప్తకాయానుధాపి-
 వా | జలానైఃఫస్తసాంకుర్యాదుగ్నిర్గం విధివద్వహిః || * || అత్ర ఛన్దోగా-
 నాం విశేషమాహగోవిలః || శ్లో || ఛన్దోగాభిహితాఃకురుగ్నిఃప్రాతరౌత్స-
 ర్గికక్రియామ్ | అపరాష్టేపుష్పపాకర్తృ పుష్పహస్తక్షయోర్నిజః || * ||
 ఇతి | తదేవముగ్నిగ్ధాకిరణప్రాప్తియశ్చిత్తార్థమ్ “ కామోకాక్షీచ్ఛనుగ్నిరణా-
 షీన్న మోననుః ” ఇతినున్త్రిహస్తాగ్నిరసహస్రం యథాశక్తివాప్రీతః
 కాలేదపిత్యా అపరాష్టేపాస్త్యా ధౌతంపరిధాయనూధ్యాహ్నకీంక్రియాం
 కృత్వా ప్రాజ్ఞుఖ ఉదజ్ఞుభోవోపవిశ్య పవిత్రపాణిస్త్రీఃప్రాణానా-
 యమ్యు సహిల్వ్య యజ్ఞోపవీతంఛత్వా గృహస్థఃప్రతియజ్ఞోపవీతమాచ-
 మ్య మున్త్రముచ్చారియేత్ | బ్రహ్మచారియూపవిశ్యానన్తరం మేఖలాజినద-
 ణా “ ఇయంచురుత్ ” “ మిత్రస్యతతుః ” “ సుశ్రవః ” ఇతిమన్తైః

క్రమేణధృత్వా ౭౭ చామేత్ । అథాచార్యశ్చిష్యైస్సహస్మాత్వా ఉదబ్బు
 ఖ ఉపవిశ్య జలె నివీతీ ఋషితీర్ధేన తిలాజ్జలిభిః “ ప్రజాపతిం కాణ్డఋషీం
 స్తర్పయామి ” ఇత్యాదిభిర్నైర్గ్రింపభిః కాణ్డఋషీనేత్రకం త్రిస్తర్పయి
 త్వా ౭౭ చమ్య వస్త్రంపరిధాయ గృహమాగత్యాగ్నేరుపసమాధానాద్యగ్ని
 ముఖాంతంకృత్వా శిష్యేరస్వార్జ్యప్రజాపతీముఖాఽఋషీన్న వాహుతిభి
 ర్హుత్వా అదాన్యనవాకానిషేత్వేత్యాదీం శచ్చతురోధ్యప్య జయీ దీక్షాను
 త్వా తస్త్రీశేపంసమాప్యభుదయశాస్త్రంకృత్వా పుణ్యాహం వాచ
 యీత । ఏవంవ్రత్యబ్జం శ్రావణ్యామేవోపాకర్తృ కార్యమ్ । అస్త్రీకాత్యా
 యనః ॥ శ్లో ॥ అకాలేచేత్కృతంకర్తృ కాలంప్రాప్యపునఃక్రియా । కా
 లాతీతంతుయతుకర్తృకకృతం తద్వినిర్దిశేత్ ॥ * ॥ ఇతి .

ఇత్యుపాకర్తృనిర్ణయస్సమాప్తః .

సమానప్రవరాదినిణయః.

॥ శ్లో ॥ ఏకాద్రవ్యస్వయాచ్యైక్యాన్ని పిథ్థాయేకరగ్రహే । వ
 త్యైతా సజలయ్యాహం సమానప్రవరాఽస్ఫుటమ్ ॥ బ్రవీణ్యగ్రేసమా
 నాద్వానాపస్తనుర్బిసమ్మతా । తత్తతూస్సత్రపరిహార్యం మతభేదం భణా
 మ్యను ॥ జహదగ్ని శచ్చవశ్యశ్చ సావర్ణిశ్చపితౄశాయనః ॥ * ॥ ౧ చిరజీవీవ
 జాబాలి వ్య నుడుప్రాచీనయోగ్యకాః । వైరోహిత్యోభార్గవశ్చ చవనశ్చా
 ప్ను వానకః ॥ ఔర్వారుపాష్ణిఃపేణాశ్చ మిథస్తోడశనాన్వయుః । వీత
 హస్యశ్చవాధూలాయాసోగ్రమానశ్చ భార్గవః । మాకస్సవేదసస్సప్తవో
 ద్వహేయ్యుఃపరస్పరమ్ ॥ గృతోనుదశ్చశునకోభార్గవోనాన్వయుర్మిథః ।
 వ్యధ్యశ్వోమిత్రాయైవ భాగవోనాన్వయుర్మిథః ॥ వేనశ్చభాగ
 వఃపాథో నోద్వహేయస్త్రీయోమిథః । జామదగ్నాదయోహ్యష్టావిం
 శతస్తుభ్యగోర్గణః ॥ తేహంభాగవగోత్రేణ నానోన్యం పాణిపీడనమ్ ।
 గౌతమోయాస్య ఔచధ్యఔశిజోవామచేవకః । బృహదుక్తోజ్జిరాఃకుక్షీ
 వానష్టానాన్వయుర్మిథః ॥ భరద్వాజస్తస్వి వేశ్యజాయనాశైన్వశైశ్చిరీ ।
 సర్వప్రమృగశశ్శుక్లోగార్ద్యాశ్చిరసవాన్వనాః ॥ అగ్నిలోమాతవదసోభా

౧ చిరజీవస్త్రీ - చిరజీవస్త్రీ ఇతి యథా వ్రతమ్. “ వ్రతాన్తు ఇతి యథా వ్రతమ్.

ర్నసృత్యస్తథాకరః । కృత్యస్సత్తదశాన్యోన్యం నకుర్ముః పాణిపీడనమ్ ॥
 కఫిశ్చృత్యుత్తయాహ్యర్యాజీరసా నాన్వయ్యుర్మిథః । హరితాజీరసా కుత్స
 యావనాశ్వమ్భరీషణాః । మాద్వాతాచపడన్యోన్యం నకుర్ముః పాణిపీడ
 నమ్ ॥ కణ్వాజమీడాజీరసో నెతరెతరమన్వయః । విరూపాజీరసావష్టాదం
 స్త్రిశ్చాపిరీఢీరః ॥ బృహతశ్వశ్చ పక్షేత్తేనోద్వహేయుః పరస్పరమ్ ॥
 ముగ్ధలస్తాశ్చ్యూతాశ్చ్యూత్యాజీరసో నాన్వయ్యుర్మిథః ॥ పిష్టువృద్ధస్త్రీసదస్యః
 పునుసుస్సృజరణః । పాత్రణశ్శతమపశ్య సాన్యోకిరాచదరాయణః ॥ పా
 న్యకాన్వ్యాపన త్యోపకన్వ్యాజీరస తుజ్జీనః । ఆరుణశ్చమిశ్రేత్తేనోద్వ
 హేయశ్చ్యూతశ్చ ॥ చనుషశ్చాచ్యూతృషయోగౌతమాద్యజ్జీరోగణః । గో
 త్రైణాజీరసాభ్యేన పిపీయోర్నతేమిథః ॥ అన్యైర్చనానసావీజావాపా
 త్కపిష్ఠిగాః । సునన్దాలోనాహరిత్యశ్చాశ్వోనాన్వయ్యుర్మిథః ॥ పిశ్వా
 మిక్రదేవిరాతోచనస్తంబౌర్బాబవః । చకితోవారకోలూకయాజ్ఞవల్క్యా
 ధనంబుమాః ॥ శాలాచిర్చుహదగ్నిశ్చబభూశాలావతౌదలాః । శాలక్ష్టా
 యనసారాణశ్చ్యోగతాన్దశానుజాయనః ॥ దేవాశ్రమోనభుచ్ఛన్తోలో
 హితాన్వ్యాప్తశాస్తథా ॥ పరిధాపననాట్యలకనైశిరికాశికాః । కుశశ్చదై
 వతంసకాలమన్తానుసర్తజాః ॥ దైశ్వామిక్రశ్చతుస్త్రింశదేతేనాన్యో
 న్యమన్వయః । కాశ్యసోత్రైవోరేసోదేవలశ్చాజ్జీరోగితః ॥ వాత్సరశ్చే
 షసప్తదేనోద్వహేయుః పరస్పరమ్ । పసిష్ఠేస్త్రీప్రమాణౌచభరద్వసుప
 రాశిరా ॥ శక్తిశ్చపూతిమాపశ్చ మైత్రావరుణసంకృతీ । కుజ్జీనోకారవీత
 శ్చదశైతేనాన్వయ్యుర్మిథః ॥ అగస్త్యదాజ్జ్యవీతేభ్య నాహస్తేనాన్వయ
 య్మిథః । ఇత్యౌచస్తన్మసూత్రోపనానాద్వైయనిష్ఠయః ॥ * ॥

అన్ర బోధాయనః ॥ శ్లో ॥ గోత్రాణాంతు సహస్రాణివ్రయుతాన్యర్ము
 దానివ । ఉపపశ్చాచదేతేహం ప్రవరాముషిదర్శనాత్ ॥ అవద్యోత్ర
 గణైశ్చైహ్యస్తాదశగణాన్మనీక । వినానువృత్తం తేష్యేతే వినహాయర్ష
 ణామిథః ॥ ఉపమన్యవసిష్ఠేస్తుతథావాహుతగోత్రిభిః । సోమవాచులూ
 యజ్ఞవాహశ్చావ్రవాహశ్చసామ్యువః ॥ అగస్త్యిభిర్వైతమహాశనఃకాశే
 ణపాలకః । శరద్వస్త్రశకుమణ్డశ్చ సౌతమైరాన్వయ్యుర్మిథః । విశేషాన్త్ర

కృత్యస్సత్తదశాన్యోన్యం

శ్మశ్రుతవశేషేష్యున్ననుచుత్తాచలేసర్వేసమావప్రకాః “॥ స్తోత్రజ్ఞానాం
 త్రిమసామాన్యదవివాహస్త్రిమన్వయోః । ధృగ్విజ్ఞేరోగశాష్ట్యవశేషే
 ష్యేకంనివారయేత్ ॥” ఇతి హేమాదుః । అశ్రబాధాయనః ॥ స్తోత్రం పకపవ
 ముషిర్యావత్ప్రవేశేష్యనువర్తతే । తావన్నమానగోగ్రస్వహస్యభృగ్విజ్ఞేరో
 గణాత్ ॥ * ॥ ఇతి । తస్మాదస్తాభిర్విస్పష్టం సమావప్రవగాః సజ్జీర్య
 కథనాదస్తాదశగణాభవన్తి “॥ స్తోత్రం ఆరూఢపతితాపత్యం బ్రాహ్మణ్యం సూ
 ద్రజన్మయః । తామృభాష్యవజ్జాలా సగోత్రాద్యశ్చజ్ఞాయతే ॥” ఇతి బా
 థాయనస్వరణాత్సపిత్తాం సగోత్రాం సమావప్రవగాంకవ్యాం నోద్వహే
 యః, స్వంస్వంగణంహిత్యా పరస్పరంగణాసమితియేయః, అగ్రతనుచ్య
 న్నిస్సృషిం వర్జయేయః, తేషుముషిభేదవతభేదానుర్జగ్రోదాహరిష్యా
 మః । అశ్రావప్రమోక్షయే సమానాషేయాస్తా సమక్రమిష్యామః
 । వా । జానుదగ్మ్యవగ్నసావశోజీవన్తి జాబుల్యోశాయనైరోహిత్య
 జడనుష్ఠపాదీనయోగ్యభార్గవచ్యవనాస్థువానౌవాష్టికపేణామాపా
 ష్టోడశమనయోజమదగ్నిగణాస్తే మిథోనోద్వహేయః । ఏవమాద్యాగ్య
 స్యముషేర్గణం చిన్త్యాత్ । వీరహవ్యయాసోరవాధూలమానమాకభార్గవ
 సావేదసాస్పృతమిథోనోద్వహేయః । గృహ్నినదశునికభార్గవాస్త్రియోమి
 థోనోద్వహేయః । వాధ్యశ్యమిత్రయర్భార్గవాస్త్రియోమిథోనోద్వహే
 యః । వైద్యపార్థభార్గవాస్త్రియోమిథోనోద్వహేయః । ఏతే ప్రాచీన
 మనయోభ్యుగణాస్తేభాగవతేణమిథోనోద్వహేయః । నౌతనియోశ్చ
 వభ్యో విజవానుదేవాగ్నిరసకాక్షీవతబృహదుభ్యో అష్టా మిథోనోద్వహే
 యః । భరద్వాజకుత్సాగ్నివేశ్యో జాయనవర్వప్రమృకుశశుక్లావ్రేణికశైవై
 నగగ్నాగ్నిరసబార్హస్ప్యో కీలరౌత్ర మననమాతవచసాస్పృతదశ మిథోనోద్వ
 హేయః । కవ్యగ్నిరోభ్యయా రుక్మీయశ్చత్వారో మిథోనోద్వహేయః ।
 హరితాగ్నిరసాచ్యురీషయావ్వవాశ్యమాన్వారృకుతాన్వజ్జీథోనోద్వహే
 యః । కన్వాజామిడాగ్నిరసాస్త్రయోమిథోనోద్వహేయః । ఏరూపరిథిత
 రాగ్నిరసపాక్షాదశ్వాప్త్రీదంష్ట్రోగవచ్చమిథోనోద్వహేయః । ముగ్ధలా
 గ్నిరసభార్హస్యోకాన్వారృశ్చత్వారోమిథోనోద్వహేయః । విష్ణువృద్ధశతమ
 నగణాభ్యుదగ్మ్యునిబాదరాయణావమిత్యోపగవిపాత్యః సాత్యకామ్యురు

జీవుద్ధాన్వీకరణ పార కుత్సిత్రనదస్యాశ్చ తుర్దశమిథోనోద్వహేయః । గౌత
 మాదర్బిష్టగణాశ్చ తుఃపశ్చాశ్చ మనయోఽజ్ఞిరోగణానైజ్ఞిరసామిథోనోద్వ
 హేయః । ఆత్మ్యర్పివానసశ్శావాశ్వగపిష్టిరాఽధివానరభ్యసువజ్జలవీ
 జావాపి నోఽప్తేమిథోనోద్వహేయః । విశ్వామిత్రదేవగాణి చకీతమనస్త
 వైల్వకీవారక యజ్ఞవల్క్యలుకబృహదగ్నిబభృశాలాలితశాలం
 కాయనకాలబమ్భాలనశ్రౌత కాసుకాయన వైవశ్రవ సవైవరిసాజ్యమ
 ఘభవస్థ భనజ్ఞయాప్తక లోహితపారాణ పరిధాపయాతీలల శుక్లకీత శ్రేత
 రిమశాఘమషణకాశికాశ్చ తుస్త్రింశన్విథోనోద్వహేయః । కాశ్యపవ
 త్సారవైశ్రవ రేఫ శణ్డిలదేవలాసితాస్స ప్రమిథోనోద్వహేయః । వసిష్ఠేర్ద్ర
 ప్రసుభభరద్వసు పారాశరశక్తిమణ్డిన మైత్రాపసుణ పూఁమ పసద్యౌక్తగౌర
 వీతాదశ మిథోనోద్వహేయః । అగస్త్యదాల్ఫాల్ఫిమ్యతే ధ్వవాహాశ్రు
 యోమిథోనోద్వహేయః । ఇత్యౌపస్తమ్బాబాహుతోఽభిరుపమన్యుర్వసి
 ప్తేసానాఘనిశాన్తవాహ యజ్ఞవాహ సోమవాహగస్తభిశ్శిర్దవ్త కామణ్డ
 వైర్భుగమసి కారేణ పాలోశనసాగౌతమైర్నోద్వహేయః ॥ * ॥ ఇతి ।
 బౌధాయనః ॥ వా ॥ ఋతుగణసోమరాజ ద్విగమసాగౌతవైవపిక్షశదర్భ
 హేనుగవాహరీతై సజ్జశంబవైవగవాక్విరసావసిష్ఠైర్దాలవరేణుగాధినరావి
 శ్వామిత్రైశ్శాలంకాయ శారకరాక్షి సాష్టిజవన్త్యాయనావీతహవైర్భ
 ర్నోద్వహేయః । కాశ్యపైర్భోరోవైర్భశ్యేన్యోవాధికైర్భోవోదాసోగా
 త్పానుదైశ్శున పూత్రానోద్వహేత్ ॥ * ॥ ఇతి । ఆశ్వలాయనో జాలకి
 బాధకి బాదగాయణమాను పతజగూమ్రజరలేకహవ్యవిశ్వామిత్రైర్నోద్వ
 హేయశిత్యేకే । భరద్వాజవిశ్వామిత్రాభ్యాం కవిర్వసిష్ఠవిశ్వామిత్రాభ్యాం
 లోకాక్షిర్భరద్వాజకతాభ్యాం శృక్లశైరిర్నోద్వహేదితి సర్వోస్తాద్వాన్యము
 ప్యాయనాఃపుత్రికాపుత్రదత్తక్షేత్రజాఃగౌత్రద్వయంపరిహరేయః । అజ్ఞా
 తగోత్రాక్షిపనేత్యగౌత్రప్రసరౌపరిహరేయః । మోహాన్సపిష్టాసగోత్రా
 సమానప్రవరాధివాహేప్రాజాపత్యంకుర్యాద్విద్వాతూమాంవతాంమాతృ
 వత్తురిపాలయేత్, జ్ఞానాచ్చాన్త్రాయణమ్, రసాన్యంకామతోగర్భత్వాద
 తే అభ్యుద్భవ్యంకుర్యాత్ । పగర్భఃకాశ్యపాభరద్వాజోవాజ్ఞానతఃప్ర
 జోత్వాతేగర్భమవైర్భసహవాసయేత్, అనాన్త సురుర్యుత్రతాచారదిః

ఇదమిదానీందరూప్యతే కానామకవ్యావినామ్యోకీద్యుశీవాత్కాజ్యేతి ।
 అత్రనునుః ॥ శ్లో ॥ అనపిష్టాచయామాతురసగోత్రాచయాపితుః । సావ్రశ
 స్తాద్విజాతీవాం దారకర్మణిమైథునే ॥ * ॥ మాతృసంతానేపునరసగోత్రత్వే
 న వివాహేపాప్రాప్తే తన్ని పేథార్థమనపిష్టేతి, తతశ్చ మాతుఃప్రపితామ
 హస్యకూటస్థత్వాన్వితస్తానేషు పశ్చిమావధిసాపిష్ట్యస్తరణాద్వరస్య చతు
 ర్థేపశ్చమీవాకవ్యా నవివాహ్యేత్యుక్తంభవతిచకారాత్ । పితుశ్చానపిష్టా
 వ్రశస్తా । అయమర్థః — పితృసంతానే సప్తమావధి సపిష్ట్యస్తరణాత్పిత్రా
 దైష్ట్యేష్ట్యాపుత్రాదైష్ట్యేష్ట్యసహ మధ్యస్థస్య కూటస్థస్య సప్తమత్వాన్వైషు
 యతస్సంతానభేదస్తమాదాయ సఖ్యాయ సప్తమీమతీత్యవరసా వ్యవస్థా వివా
 హ్యేతి । ఏభ్యోఽన్యత్రానపిష్టత్వేన వివాహేప్రసక్తే సమాభూదిత్యసగో
 త్రేత్యుక్తమ్, చకారాత్సమానప్రవరాచ, తతశ్చ పశ్చిమావధిమాతృస
 పిష్టా సప్తమావధి పితృసపిష్టా సమానప్రవరా పితృగోత్రాచ నోద్వాహ్యేతి
 సిద్ధమ్ । పితృగ్రహణాన్మాతృసగోత్రాపరిణయా । నను “ సగోత్రం మాతు
 రప్యేకే నేచఛన్యుద్వాహకర్మణి ” ఇతి వ్యాసప్రరణాతరగ్రం సావివా
 హ్యేతిచేన్న, పుత్రికాకరణే తస్యాస్త్యాగాభావేన గోత్రనిపుత్యభావాదౌ
 హిత్రస్య ద్వాయముష్యాయణత్వేన మాతృసగోత్రానిషేధపరత్వాత్తస్య,
 తచ్చ సూచితమేకఇతి వదతా । ఏవమ్ “ మాతృగోత్రం తతైవచ ” ఇత్యా
 దికంద్రుప్తవ్యమ్ । అనీవ్యశీమాతృసగోత్రా వివాహైవ, మనునా మాతుర
 సగోత్రేత్యనుక్త్వా అనపిష్టేత్యుక్తః । సాపిష్ట్యావధిమాహ యాజ్ఞవల్క్యః
 ॥ శ్లో ॥ అవిప్లుతబ్రహ్మచర్యో లక్షణ్యాం స్త్రీయముద్యహేత్ । అనన్య
 పూర్వకాం కాన్తామనపిష్టాం యవీయసీమ్ ॥ అరోగిణీం భ్రాతృమతీమన
 మానాషగోత్రజామ్ । పశ్చిమాతృసప్తమాదూర్ధ్వం మాతృతఃపితృతస్త
 థా ॥ * ॥ ఇతి । అవిప్లుతబ్రహ్మచర్యః - ॥ శ్లో ॥ బ్రహ్మచర్యంతపోభే
 త్యం సన్ధ్యయోరగ్నికర్తృచ । స్వాధ్యాయోగురువృత్తిశ్చ చర్యేయం బ్ర
 హ్మచారిణః ॥ * ॥ ఇత్యుక్తబ్రహ్మచర్యవిప్లవే ప్రాయశ్చిత్తమకృత్వానో
 ద్యహేదిత్యర్థః । అనన్యపూర్వకామ్ - దానేన భోగేనవాఽనేనావరిగ్మ
 హితామ్, అనపిష్టామ్ - మాతృతఃపితృతశ్చ ఏకశరీరావయవాన్వయర
 హితామ్, యవీయసీమ్ - అశ్రవిష్టుః ॥ శ్లో ॥ వహ్నిరేకగుణాంభార్య

ముద్వహేత్రి గుణోవరః । ద్వ్యష్టవర్షోఽష్టవద్వాంచా వయోమాత్రా
 వరాచయా ॥ * ॥ వయోమాత్రావరేతుకైర్ద్విత్త్రైఃకళభిర్వామపైరూ
 నానోద్వాహ్యః । నారదశ్చ ॥ శ్లో ॥ హీనాశ్చామధికాశ్చాంచవరాద్ద్విధ్యుం
 వయోఽధికామ్ । నోపేయాన్దర్భిణీం నారీం దీర్ఘమాయుర్జీవేషుః ॥ * ॥ అ
 రోగిణీమ్ - ॥ శ్లో ॥ నాతవ్యాధ్యశ్చ రీమప్తమహేయాదరభగన్ధరాః । అగ్నా
 సీగ్రహిణీత్యప్తా మహారోగాఃప్రకీర్తితాః ॥ * ॥ ఇత్యుక్తమహారోగరహితా
 మ్ । భ్రాతృమతీమ్ , పుత్రికాకరణశబ్దయా । అసమానాపగోత్రజా
 మ్ - గోత్రం ప్రసిద్ధమ్ , ఋషేరిదమాషమ్ , ప్రవరభిర్వర్ధః । సమానతా
 మాత్మతో వేదితవ్యా । గోత్రప్రసరౌ పృథక్పృథక్పగ్నృదాసే నిమిత్తమ్ ।
 అసమానగోత్రజా అసమానప్రవరాచ వివాహ్యేత్యర్థః “ అసమానప్రవ
 రామసగోత్రాం భార్యాం విన్దేత ” “ పరిణీయసగోత్రాంతు సమానప్రవ
 రాం తథా ” ఇతివ భేదేనప్తరణాత్ । పశ్చిమాదిత , మాత్మతః మాత్మ
 సంతానే పశ్చిమాకూర్ధ్వమ్ , పితృతఃపితృసంతానే సప్తమాకూర్ధ్వం పాప
 ఙ్గ్యం నివర్తత ఇతి శేషః , అతఃకన్యాయాఃపశ్చిమాసప్తమాతీక్రమే పాప
 ఙ్గాభావాద్వివాహమానిర్వివాదః । కించ “ పిత్రాదయష్టత్సపిత్తాఃపుత్రా
 దయష్టత్ ఆద్యసప్తమః , సంతానభేదేఽపి యతస్సన్తానభేదస్తమాదాయ
 గణయేద్యావత్సప్తమ ఇతి సర్వగ్రయోజనీయమ్ ” ఇతి పిత్తా నెత్వరేణవ్యా
 భ్యాతత్వమ్ । ఏతద్వ సాపిణ్డ్యమేకశరీరావయవాన్వయేన వేదితస్యమ్ “ అ
 శ్చాదశ్లాతస్సంభవసి ” “ ప్రజామనుప్రజాయసే ” “ ఏతన్వాటోగశికం
 శరీరం త్రిణీమాత్మతస్త్రీణి పితృతస్త్వక్త్వాంసరుధిరాణీమాత్మతస్సన్నియ్య
 ణ్ణిమజ్జానఃపితృతః ” ఇతితత్త్రతశ్చాసయవాన్వయప్రతిపాదనాత్ । నిర్వా
 ప్య పిత్తాన్వయేన సాపిణ్డ్యవర్ణనే మాత్మసంతానే భ్రాతృపితృవ్యాదిషుచసా
 పిణ్డ్యం నస్యాత్ , సముదాయశక్త్యణ్డీకారేణ రూఢిపరిగ్రహే తత్రతశ్చా
 గమ్యమానావయవశక్తిపరితృక్తాస్యాత్ , తతశ్చాయమవయవశక్త్యావర్త
 మానసపిణ్డశబ్దా నిర్మల్య పరజాబాదిశబ్దవన్నియతేషయప వేదితవ్యాభా
 రమ్ । చర్దికాయాం పునరేకోద్దేశ్యావచ్ఛేదేన ఏకక్రియాన్వయినస
 పిత్తాఇత్యుక్త్యా భ్రాతృపితృవ్యాది సాపిణ్డ్యసిద్ధావపి స్వస్మదుహితృమాతృ
 ప్సన్యమాకుల తద్దుహితృగణామపి పిణ్డదాతృత్వేన సాపిణ్డ్యభాక్త్యవ

లేపభాక్త్యైవ నా పత్రైకక్రియాన్వయిత్యాభావేన సాపిణ్డ్యం న స్యాత్, తత
 శ్చ పశ్యమాత్స ప్రమాదిశ్యాదివచన నివయవైయధ్యం స్యాత్, ఏవంచ స
 తి మాతులసుతాదీనామేకపిణ్డక్రియానుప్రవేశభావేనా సపిణ్డత్వాత్తద్వి
 వాహసిన్యధ్యః, గూఢాభిసద్భివాం నిర్వాప్య పిణ్డపేక్షయా సాపిణ్డ్యోక్తన
 మాగ్రహకృతమితసున్యక్తమ్ । నిర్వాప్య పిణ్డపేక్షయా సాపిణ్డ్యవర్ణనమ
 యుక్తమ్ “ ॥ శ్లో ॥ ఊర్ధ్వం పశ్యను పిత్రాదివ్యధాపుత్రాదిపశ్యను । స్మృ
 తం సహతిసాపిణ్డ్యమైతస్మిన్తతిజేష్వపి ॥ ” ఇతివచనవిరోధావత్తైః । అతః
 “ ॥ శ్లో ॥ లేపభాజశ్చ తుక్థా ద్యాపిత్తా ద్యాపిణ్డభాగినః । సప్తహంపిణ్డద
 తైవాం సాపిణ్డ్యం సప్తపూరుషమ్ ॥ ” ఇతి బ్రాహ్మణ్యక్తసాపిణ్డ్యమ్,
 “ ॥ శ్లో ॥ అనంతరిస్సపిణ్డోయస్తస్మత్తస్యధనంభవేత్ । ” “ పుత్రాభావే
 సపిణ్డమాతృ సపిణ్డశ్శిష్యాశ్చచ్చదవ్యః ” ఇతి వాసుకేరిమాన్యక్త దాయ
 భాక్త్యమాధ్యక్షిక కర్తృవిషయమ్, “ అప్రత్యానాంతుస్త్రిణాం సాపి
 ణ్డ్యం ప్రపూరుషంవిజ్ఞాయతే ” ఇతివసిష్ఠవచనమాశౌచవిషయ త్వేన తత్ప్ర
 కరణే విజ్ఞానేశ్వరాదిభిరుదాహృతమ్, అలోపివాహుషయ బహుప్రకృతిసి
 ధ్ధత్వాత్తత్కరిపశ్యమాన్యధాం సాపిణ్డ్యమితనిరసద్యమ్ । ఏవంచ సపిణ్డ
 సమానగోత్రాసమాన ప్రవరాసు భార్యాత్వమేవ నోపపన్యతఇతి విజ్ఞానే
 శ్వరః, పాతీత్యాదిదోషప్రసక్తైరితభావః । అగ్రప్రామాణికానాం పశ్య
 మాత్స ప్రమామాధ్యక్షేన వివాహూపర్యనుయోజ్యః । తథాననుః ॥ శ్లో ॥
 అసపిణ్డాచయామాతుః ॥ * ॥ ఇతి । యాజ్ఞవల్క్యశ్చ ॥ శ్లో ॥ పశ్యమా
 త్సప్తమామాధ్యక్షమ్ ॥ * ॥ ఇతి । శౌతమశ్చ ॥ వా ॥ అసమానప్రవరైర్వివా
 హఊర్ధ్వంసప్తమాత్పితృబంధుభ్యావీజినశ్చ మాతృబంధుభ్యోపశ్యమాత్ ॥ * ॥
 ఇతి । శబ్దశ్చ ॥ వా ॥ దారానాహరేత్సద్భాన సమానాదైయానసహస్స
 ధానాసప్తమ పశ్యమాత్పితృ మాతృబంధుభ్యః ॥ * ॥ అత్రాజభివిధౌ । పి
 తృమాతృబంధుభ్యోసప్తమ పశ్యను పూరుషేరిసమృద్ధాంక న్యముద్వహే
 దిత్యర్థః । వసిష్ఠశ్చ ॥ వా ॥ అసమానాదైయానుస్పృష్టమైథునాం యపి
 యసీం భార్యాం విదైత ॥ * ॥ పశ్యమీం మాతృబంధుభ్యోసప్తమీం పితృ
 బంధుభ్యోఅతీత్యతి శేషఇతివ్యాఖ్యాతమ్ । హరితశ్చ ॥ వా ॥ శ్వేత్రికుఘ్న
 పతిష్ఠాత్మనుయాశ్వలాన్యరణాదైయానుబ్రహ్మ సమానాదైయామిత్యేతా

నయపరితానయపి కులానినర్జనీయానిభవన్తి, కులానురూపానప్రజాభవస్తీత్యా
 దిత్తష్టదయజ్ఞత్వాదనామేయమవేదత్వాదబ్రహ్మపకకులత్వాత్సమానా
 మేయమిత, తస్మాత్సప్తపితృతఃపరీక్ష్య పశ్చిమాత్మతోఽసపిండ్యాన
 గోత్రానుసమానాదైయాం భార్యాంవిదైన, || * || ఇతి । ఇయంపశ్చసప్త
 పురుషాన్తర్భూతావాపరావేతి మాతృతఃపశ్చపురుషా పితృతఃసప్తపు
 రుషా పరీక్ష్య తదర్వాక్షనీం సపిండ్యాంపరిత్యజ్య పశ్చసప్త పురుషాదూ
 ర్థ్వనర్జినుమసపిండ్యాముద్వహేదిత్యర్థః । పైతీనసిః || వా || అసమానాదై
 యాం కన్యాంపశ్చమాతృతఃపరిహరేత్సప్తపితృతః || * || విష్ణుశ్చ || వా ||
 అసగోత్రానుసమానప్రవరాం భార్యాం విదైతమాతృతఃపశ్చమాదూర్థ్వం
 పితృతఃసప్తమాత్ || * || నారదశ్చ || శ్లో || అసప్తమాత్పశ్చమాచ్ఛ
 బద్ధభ్యఃపితృ మాతృతః । అవివాహ్యోసగోత్రాచ సమానప్రవరాత
 థా || * || ఏతానివచనాని “ సగోత్రాయదుహితరం నప్రయచ్ఛేత్తాతు
 శ్చ యోనిగోత్రసమ్బద్ధేభ్యః ” ఇతీమాత్రవ్యాఖ్యానేలిఖతాని । ఏతాని
 మన్వాదివచనాని పశ్చమాత్సప్తమాదూర్థ్వం వివాహవిధిముఖేన తదర్వా
 జ్ఞిషేధవరాణి । అతఏవచన్ద్రికాయాం తదర్వాగ్నివాహేప్రత్యవాయ
 పరాణి మన్వాది వచనాన్యదాహృతాని । తగ్రనునుః || శ్లో || పైతృ
 ష్వసేయాం భగినుం స్వప్రీయాం మాతురేవచ । పితృశ్చ త్రాతు రాప్త
 స్య గత్వా చాన్త్రాయణం చరేత్ || ఏతాస్త్రప్రస్తుభార్యాధైవోపయచ్ఛే
 త బుద్ధిమా । జ్ఞాతిత్వేనానుపేయాస్తావతత్యభ్యుపయన్నధః || * ||
 తత్రైవనారదశ్చ || శ్లో || సప్తమాత్పశ్చమాదర్వాగ్బద్ధభ్యఃపితృమా
 తృతః । అవివాహ్యోసగోత్రాచ సమానప్రవరాతథా || * || తత్రైవవి
 ష్ణుశ్చ || శ్లో || పశ్చమాత్సప్తమాద్ధీనాం యఃకన్యాముద్వహేద్విజః । గు
 రుతల్పిసవిజ్ఞేయస్సగోత్రాంచైవముద్వహేత్ || * || గురుతల్పి - గురుతల్ప
 ప్రతార్హిత్యర్థః । అత్రైవమరీదిశ్చ || శ్లో || పశ్చమేసప్తమేచైవ యే
 మాంచైవాహికీక్రియా । క్రియాపరాపిహితే పరితాత్కుద్రతాంగతాః || * ||
 ఇతీదంవచనం పాయణీయేచన్ద్రికాయాంచోదాహృతమ్ । అపస్తమ్బశ్చ
 || వా || అధఃపతనీయానిస్తేయమాభిశస్త్యం పురుషవధోబ్రహ్మజ్ఞాంగర్భ
 భాగినం మాతుఃపతురియోనిసమ్బద్ధేనహేత్యేస్తీగమనమ్, || * || ఇతి ।

యోనిసమ్బుధాః - పశ్చిమ సప్తమపురుషా నైర్వర్తిన్యః, తాసాం గమనం
 పరిణయమతస్తానోద్వహేదిత్యర్థః । గౌతమశ్చ ॥ వా ॥ బ్రహ్మ హాసురాపి
 గురుతల్పగ మాతాపితృ యోనిసమ్బుధాగతైన నాస్తిక నిర్దిత కర్మాభ్యాసి పతి
 తాత్యాజ్య పతితత్యాగినః పతితాః పాతక సంయోజకాశ్చ ॥ * ॥ ఇతి । మా
 తృపితృయోనిసమ్బుధాః - “ ఊర్ధ్వం సప్తమాత్మితృబంధుభ్యో బీజినశ్చమా
 తృబంధుభ్యోపశ్చమాత్ ” ఇతి తేనైవోక్తేనదస్తన్వర్తిన్యిత్యర్థః । తా
 మాతృతఃపితృతఃపశ్చిమ సప్తమపురుషా నైర్వర్తిన్యర్థచ ధీతి మాతృపితృ
 యోనిసమ్బుధాః, సచబ్రహ్మ హాదినహపాతాత్పితృత్యర్థః । అతస్తాన
 వివాహ్యాః । తథా చద్వికాయామ్ ॥ శ్లో ॥ స్త్రీసంతతిస్తథాపుంసామవి
 వాహ్యేషుభేమతే । స్త్రీపుంసోఽస్తువివాహ్యాస్యాత్పశ్చిమాత్సప్తమాత్మ
 రమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అతోవివాహే పశ్చిమాంతంకన్యాసాపిణ్డ్యం మాతృపత్యే
 సప్తమాంతం పితృపక్ష ఇతి సిద్ధమ్ । ఏవం పశ్చిమసప్తమాంతంకన్యాసాపిణ్డ్య
 స్మరణం సజాతీయవిషయమేవ । తథా విజ్ఞానేశ్వరీయే ॥ వా ॥ “ పశ్చి
 మాత్సప్తమాదూర్ధ్వం మాతృతఃపితృతస్తథా ” ఇతిపశ్చిమ సప్తమావధికం
 సాపిణ్డ్యం వ్యాఖ్యాయ, ఏతచ్చ సమానజాతీయవిషయేద్రష్టవ్యమ్, విజాతీ
 యవిషయేతు విశేషః, తథా శబ్ధః “ ॥ శ్లో ॥ యద్యేకజాతాబహవః పృథక్
 త్రేత్రాఃపృథక్జనాః । ఏకపిణ్డాఃపృథక్కౌచాఃపిణ్డస్తానతతేత్రిషు ॥ ” ఏక
 జాతాః - ఏకస్తాద్బ్రాహ్మణాదేజ్జాతాః, పృథక్త్రేత్రాః - భిన్నజాతీయా
 సు స్త్రీషుజాతాః, పృథక్జనాః - సమానజాతీయాసు భిన్నాసు స్త్రీషు
 జాతాః, ఏకపిణ్డాః - సపిణ్డాః, పిణ్డస్తానతతేత్రిషు - త్రిపూరుషమేవ
 సాపిణ్డ్యమిత్యర్థః ॥ * ॥ ఇతివ్రతిపాదితమ్ । పృథక్జనాఇతి బీజపితృవిషయ
 మ్, “ ఊర్ధ్వం సప్తమాత్మితృబంధుభ్యోబీజినశ్చ ” ఇతినియోగవిషయ
 మ్, తదేవమ్ “ చతుర్థీముద్వహేతగన్యామ్ ” ఇతివచనమదృష్టమూలం
 మానుషంవా ఆర్షంవా విజాతీయవిషయమేవేతి శేముషీవిశేషజుషాం విదు
 షాం సున్యక్తమ్ । విజాతీయస్య సాపిణ్డ్యాభావేన చతుర్థీవివాహస్యావ్యా
 హరత్వాత్సజాతీయానాంతు సపిణ్డ్యేన నిషిద్ధత్వాత్ “ గురుతల్ప సవిశ్లే
 యః ” ఇతిగురుతల్పవ్రతాదిదేశచ్చ పశ్చిమసప్తమాధౌవర్తినీవివాహావ్య
 వర్జనీయత్వమవర్ణనీయమ్, అతోనిష్ప్రమాణోఽయం తదర్థాన్వివా

హాః । ఆచారదర్శనాత్తన్నులం ప్రమాణం కల్పమితిచేన్న, అకృత్యానా
 మపి తతో ల్పనప్రవృత్తేః । ప్రత్యక్షప్రబలప్రమాణవిరోధాన్నతతలంబనమ
 తిరుల్యమ్, తదర్వాగ్నివాహనిషేధవరవచనానాం భూయస్త్యాద్యలీయస్తా
 చ్చ । మాన్వైవంతర్హి లాకాచారోవిహన్యతఇతిచేతిగమువక్రవ్యమ్, ని
 షిద్ధకరణవిహితాకరణాభ్యాం స్వతోవిహితత్వాత్ । యథాహ యాజ్ఞవ
 లక్యః ॥ శ్లో ॥ విహితస్యాననుష్ఠానాన్నిద్దితస్య నిషేవణాత్ । అనిగ్రహ
 చేద్విక్రియాణాం నరగపథనమ్మచ్ఛతి ॥ * ॥ ఇతి పశ్చిమాత్సప్తమాదూ
 ర్ధ్వమేవ విహితోవిహాహః, తదర్వాగ్నిషిద్ధశ్చ । తర్హి లోకోభ్యశంకువ్య
 తీతి చేతుకప్యతుకామమ్, కింకుర్దోవయమ్, మహర్షయోహ్యేవమస్తాద్భుః,
 అహహ ! నిషెద్భూణాం మహాపీణాం కింతదానీమేవం నావోచః, నిషే
 ధేలోకగమ్యతీతిజల్పస్తుమునయః, తదుక్తం కేనకర్తుంశక్యతే లోకాచా
 రగప్రమాణమితిచేత్తైవమ్, విహితకరణస్యైవాచారత్వాత్, అన్యథా అకృ
 త్యకరణస్యాప్యాచారత్వప్రవృత్తేః । తస్యైవ లోకేబాహుభ్యాదకృత్యనూచా
 రోనభవతీతిచేత్సత్యమ్, కిం కిమకృత్యమ్ ? నిషిద్ధకరణమితచేత్తర్హి పశ్చి
 మాదర్వాగ్నివాహస్య నిషిద్ధత్వేనాకృత్యం త్వయైవోపపాదితమ్, నైతద
 కృత్యం వ్యభిచారాదివల్లోకేగర్హావిరహాత్, మైవమ్, వృథాపాక గ్రా
 మయాజక భృతకాధ్యాపక వేదవిష్లావకమాహిషిక వార్ధుషికాదివృత్తస్యా
 పి ప్రామాణ్యప్రవృత్తేః, నహితేషు లోకగర్హాప్తి ప్రత్యుగప్రశంసైవ, అ
 తస్తాదృశాచారభూయస్త్యనిబంధనోగర్హావిరహస్తస్యాపితథాత్వాచ్ఛ । న
 హితావతాతస్యాచారత్వం శాస్త్రస్యాన్యథాత్వంవా, తర్హి శిష్టాచారగప్ర
 మాణమితిచేత్సత్యమ్, కోనామశిష్టః ? “ ॥ శ్లో ॥ ధర్మేణాధికతోయైస్తు వేద
 స్సవరిబృహ్మణః । తేశిష్టాబ్రాహ్మణాజ్ఞేయాశ్శ్రుతిప్రత్యక్షహేతవః ॥ ”
 ఇతిబాధాయనోక్తలక్షణవిశిష్టఇతిచేత్తర్హి, “శ్రుతిప్రత్యక్షోధర్మాధికమే
 హేతుర్యేహం తే శ్రుతిప్రత్యక్షహేతవశ్శిష్టాః” ఇతివర్ణి గాయాం వ్యా
 భ్యతత్వాద్యేదవిరోధిహితానుష్ఠాయనపవశిష్టాః । తతశ్చ పశ్చిమాదర్వాగ్ని
 షిద్ధోవిహాహతరణార్ధ్యం శాస్త్రాగ్నిహితస్త్ర కిమాచరణిస్త్యితి స్వయ
 మేవవకామశ్చరుథవా । తతశ్చ శ్రుముఖ్యైర్జ్ఞయైక్రీడన్తేవభర్తృకాదే
 వభర్తృకైరుకామపత్తిరకర్తృత్వవర్ణయేత్ ” ఇతిపూర్వోపనిషత్సం

భావముః ॥ శ్లో ॥ శ్రీమస్తువేదోవిఖ్యాతో ధర్మశాస్త్రంతువైష్ణవః । తే
 సర్వాధైవ్యమీమాంసే శాఖాభ్యంధర్మోహినిర్బభౌ ॥ యోగమన్యేత తే
 చోభేహేతుశాస్త్రాశ్రయోద్విజః । సపాదుభిర్బహిషార్యో నాప్తికో
 వేదనిష్ఠః ॥ * ॥ ప్రచేతాశ్చ ॥ శ్లో ॥ అమీమాంసాబహిష్కాస్త్రాయేచా
 న్యేవేదనిష్ఠః ॥ యద్బుద్ధియర్థం చ తత్కురుర్వేదాధర్మోహి నిర్బ
 భౌ ॥ * ॥ అమీమాంసః - “ ॥ శ్లో ॥ ఆర్షంధర్మోపదేశంచ వేదశాస్త్రా
 విరోధినా । యస్తరేణానుసంధత్తై సధర్మంవేదనేతరః ॥ ” ఇత్యుక్తావా
 పోద్వాపరహితా ఆపారప్రతీతార్థమాత్ర గ్రాహిణః । బహిష్కాస్త్రాః -
 “ యశ్శాస్త్రవిధిముత్యుజ్య ” “ ॥ శ్లో ॥ స్యాభిప్రాయకృతంకర్మయ
 తిజ్ఞేద్విధివిర్జితమ్ । శ్రీడాకర్తైవబాలానాం తస్మిన్సంస్థాన్వి రథకమ్ ॥ ”
 ఇత్యుక్తాకారః । అహమామూర్ఖవాదోయమ్, లాకేచతుర్థీవివాహస్య
 వ్యాహతత్వాతిరం వికథసే కిమనేన శవముష్టిన్యాయేన గృహీత గ్రహణే
 న “ ॥ శ్లో ॥ శజాకపీహితచారిత్రో యస్సాన్విభిప్రాయమాశ్రితః । శా
 స్త్రాఃకఃస్మృతోమూర్ఖోధర్మతన్త్రోపరోధనాత్ ॥ ” ఇతిబోధాయనోక్త
 లక్షణోమూర్ఖుణామేతి విమృశ్యతాం శాస్త్రాఃకోవాశాస్త్రాధాను
 స్థాయీవేతి । కుబ్రాహ్మణస్యాయం స్వభావః యదాత్మానం మహన్నిస్త
 యా మహాబ్రాహ్మణంకరోతి । నను “ చతుర్థీముద్వహేత్ ” ఇతికేనవిద్వజ్
 నేనాపి చతుర్థీవివాహవాపి విహితఇతి చేన్న, వివాహావనీయన్యాయేనత
 స్య విధినిషేధపరవచన శతబాధితత్వాత్ । నచవైపరీత్య ప్రసక్తః, భూయ
 సాం వచనానాం బలీయస్తాదర్వాగ్నివాహే పాతిత్యప్రకాశం । అత
 ఏవ వచనవికల్పకల్పతే విజాతీయవిషయ త్వేనాస్య చరితార్థత్వాచ్చ ।
 నచాస్యవిషయభేదకల్పనం యథాశ్రుతార్థస్య స్వతఃప్రాప్తత్వాద్వచ
 నానైరనైరపేక్షేణ స్వార్థసమర్థనస్య యుక్తత్వాత్, హస్తలేమీమాంసా
 వైదధ్యం దధం సద్విధంవా న్యాయవిశేషవచనావశ్యాలోచనయా కన్యవి
 చ్ఛబ్ధిపాఠ్యార్థ సమర్థవానువచితైః । కింసర్వకాఖాప్రత్యయన్యాయో విష్ణు
 తః? సహితత్కరణంలాకే ఇతికర్తవ్యతాఖాగమితిహిన్యాయవిదోవిదుః ।
 కించలమాన్యురవిరోధేన తస్మాద చతుర్థీవివాహావచనస్య త్యాజ్యత్వమ్ ।
 తథాబ్యాసః ॥ శ్లో ॥ ధర్మయోగాధతేభ్యోనవధర్మసప్రచేత్తితః । అవిరోధి

కుయోధర్మ సుధర్మ సుద్భిరుచ్యతే || తస్మాద్ధర్మ విరోధేతు నిశ్చిత్త్యగురులూ
 ఘవమ్ | యతోభూయస్తతోవిద్వానుర్ధర్మవినిర్ణయమ్ || * || అతో
 “ యద్యేకజాతాః ” ఇతివచనాత్ “ చతుర్థీముద్వహేత్ ” ఇత్యస్యవిజా
 తీయవిషయస్వమేనావగచ్ఛతే | వాక్యాస్తరేణ పశుజుహుకుశాదేరివ వి
 శేషసిద్ధిర్నకతమోఽవకాశ లేశః | ఏవంచ యద్యత్పంచమాదర్వాగ్నివా
 హవరం తత్తద్వచనం విజాతీయవిషయమేవేతి వ్యసస్థాపనీయం చోపన్వైః |
 తత్రైవ చతుర్థీవివాహః శ్రుతియవిషయఇతి వ్యక్తముక్తిర్వాసక్తగ్రహకారః |
 “ త్రీన్వాత్మతఃపితృతః పౌత్రాత్యేవివాహః ” ఇతివచనం శ్రుతియవివాహవి
 షయమితి వ్యాఖ్యేయమితిభిక్షణాదర్శకారః | యదపి సన్తోక్తిమ్ “ || స్తో ||
 పంచమీం సప్తమీం వాపి మాతృతఃపితృతస్తథా | ” ఇతి , యచ్ఛోక్తిమ్
 “ త్రీనత్య మాతృతఃపౌత్రాత్పితృతః ” ఇతి వైతీనసివచనం తదర్వాగ్ని
 షేధపరమేవ సపునస్తత్ప్రొత్త్యర్థమితి సర్వస్మృతీనామవిరోధఇతిః శ్చాన
 శ్వరః | చద్వికాయాంచ || స్తో || పంచమీం మాతృతఃపితృతస్తథా
 చ్చ సప్తమీమ్ | గృహస్థఉద్వహేత్సన్యాం న్యాయేన విధి నానుప || * ||
 ఇతి విష్ణుపురాణవచనం పంచమీమతీత్యేతివివృతమ్ , “ || స్తో || తృతీయా
 శ్రుతియోమాతుఃపంచమాత్పితృతఃపరామ్ | ఉద్వహేన్నసజాతీయాం ప
 ఞ్చమాతృస్తమాగృహమ్ || ” ఏతతగ్రన్థవచనబలాన్వాత్మతస్తృతీయాం ప
 తృతఃపంచమీమితి వైతీనసివచనం శ్రుతియాది విషయం ద్రష్టవ్యమితి స్మృతి
 వరదగాజీయే | తతశ్చ “ అవరవయసీం భార్యాం ఽదైత పంచమీం మా
 తృబధ్ధుభ్యస్తప్తమీం పితృబధ్ధుభ్యః ” ఇత్యాదికనుష్యేవమేవ సమగ్రనీయమ్,
 “ పంచమాతృతఃపరిహరేన్నప్తపితృతః , త్రీమాతృతఃపంచపితృతోవా ”
 ఇతి వైతీనసిన్తోక్తో పిక్లోప్యననువచనానుపారేణ | “ పంచమాతృతస్తప్త
 పితృతఃపరిహరేత్ ” ఇతి సజాతీయవిషయమ్ , “ త్రీమాతృతఃపంచపి
 తృతఃపరిహరేత్ ” ఇతి విజాతీయవిషయం వ్యవస్థాప్యమ్ | నవికల్పనకల్ప్యః ,
 నిషేధాద్దోషస్మరణాదతుల్యబలత్వాచ్చ | అతస్తతోఽర్వాగ్నిషేధపరత్వే
 నవా విజాతీయవిషయత్వేనవా పంచస్తమాదర్వాగ్నినోద్వాహ పరవచ
 నానాం వ్యవస్థాతి సర్వస్మృతీనామవిరోధోద్రష్టవ్యః | అతఃపక్షద్వయేపంచ
 మాతృస్తమాదూర్ధ్వమేవ వినాహఇతి ప్రామాణికానాం నిష్పన్నోఽయం

సంకాపకః । పవమేవాఖిష్టాదర్శకారస్సప్తపంచవ్యవస్థా — కూటస్థమస్తరా
 కేవలస్థాప్త తమాదాయానోన్యగణనేసతి పితృపతే సప్తపురుషానతీత్య
 యాకన్యావివాహేచ్ఛాపురుషస్యాప్తమీభవతి సావివాహ్య, తథామాతృ
 త్వేచ కూటస్థమారభ్యాన్యోన్యగణనేసతి పంచపురుషానతీత్య యాకన్యా
 వాహేచ్ఛాపురుషస్య వస్తీభవతి వైవవివాహ్యేతి । పవం పంచమస
 ప్తమాస్తం పరిహారో జన్మనామోఽపరిజ్ఞానే, నాన్యథా । యథా౭౭హ
 నారదః ॥ శ్లో ॥ జన్మనామోఽపరిజ్ఞానేతూద్వహేదవిశంకితః । మాతుస్స
 ాష్టాయ తేన వర్తనీయాద్విజాతభిః ॥ * ॥ ఇతి । తహిలోకాచారస్య కిం
 మూలమితచేద్ధృత్తిః, విజాతీయవిషయస్య చతుర్థీముద్వహేదిత్యస్య స
 జాతీయవిషయతానగమాదన్దవరమ్పరావా । ప్రాతీతికార్థమాత్ర తృప్తా
 నాంపామరాణాంతుగతానుగతికత్వమేవసహ్యస్యోకాశ్చిన్త్యలంపశ్యమః ।
 యదికథంచిత్రాశ్చిత్తృద్విచిత్తచనం కృచ్ఛ్రలభమ్, తథాపి “ ॥ శ్లో ॥ మ
 స్వర్థపరితాతు యాస్తృతిస్సానశస్యతే । ఏకతస్సర్వమునయోయాజ్ఞవల్క్య
 స్తతైకతః ॥ యదుక్తవాణధర్మశాస్త్రం తస్మిమాణం వ్రతీయతామ్ । ”
 ఇతి మనుయాజ్ఞవల్క్యౌచి ప్రబలప్రమాణవిరోధేన తస్యైవ త్యాజ్యత్వమ
 కామేనాపశ్యజ్ఞికార్యమ్ । పవం శాస్త్రవిరోధే లోకాచారపవత్యాజ్యః । త
 థాకాశ్యానః ॥ శ్లో ॥ స్మృతే ద్వినవిరోధేతు పరిత్యాగోయథాభవేత్ ।
 తత్రైవలోకాచారం స్మృతబాధాత్పరిత్యజేత్ ॥ * ॥ ఇతి । “ శిష్టాచారఃస్మృ
 తిర్వేదస్త్రివిధం ధర్మలక్షణమ్ ” “ స్మృతీయం లోకసన్ధిహః ” “ ఆచా
 రశ్చైవ సాధూనామ్ ” ఇత్యాదేర్విషయమాహ వసిష్ఠః ॥ వా ॥ శ్రుతిస్మృ
 తివిహితోధర్మస్తదలభే శిష్టాచారఃప్రమాణమ్ ॥ * ॥ ఇతి । శాస్త్రవిరో
 ధే లోకాచారో నప్రమాణమిత్యర్థః । తథాగౌతమః ॥ వా ॥ దేశజాతిపల
 ధర్మాతమామైరిమిద్ధాఃప్రమాణమ్ ॥ * ॥ ఇతి । శాస్త్రార్థవిప్రతిప
 ధేయత్ర యశ్శిష్టాచారస్సతత్రప్రమాణమిత్యాహ సుమన్తః ॥ శ్లో ॥ యత్ర
 శాస్త్రగతిర్భిన్నా సర్వకర్మసుఖారత । ఉదితే నుదితేనైవ ఆచారాభే
 దోయథాభవేత్ ॥ సగరియామహాబాహూ సర్వశాస్త్రాదితాదపి । త
 స్మాత్కులక్రమాయాతమాచారన్త్యాచరెచ్ఛుభః ॥ * ॥ ఇతి । మనుః ॥ శ్లో ॥
 యేనాస్యపితరోయాతా యేనయాతాఃపితానుహః । తేన యాయాత్సతాం

మార్గం తేనగచ్ఛన్నరిష్యతి || * || యథా — “రాత్రింకుర్యాత్త్రిభాగం
 తు” ఇతి వచనార్థప్రకారస్తుజ్జీరణజ్జలే, “|| స్తో || పూర్వమేవదివనం గా
 హ్యంయావన్నోదయతేరవిః |” ఇతివచనార్థప్రకారశ్లోకజ్జలే | ననుశ్చ
 తద్వదేవ చతుర్థీవివాహాగ్నాచిత్ క్వచిత్పశ్యమాదూర్ధ్వం వివాహాగ్నివ్య
 వస్థాకింసస్యాత్, తదిదం శ్రుణోతు నహి విప్రలూపకపరీక్షకానాం శ్రో
 త్రపద్ధతిమధ్యాపై శాస్త్రీరుద్ధత్వాత్, అత్రైకం వక్తవ్యం కింసపిష్టా
 వివాహోనతేతి, అద్యేనోద్ధరం పాతిత్యేనా సమ్భావ్యత్వాత్, ద్వితీయే
 చనోద్ధరమవివాదాదేవ, అతఃపరం నశజ్జాననోద్ధరమ్, కిష్కమాప్తాప్తా
 ద్వేవాజాననా స్వైరంచరీకరీతు కథంవాఽప్రాజ్ఞోప్రామాణికీకోటిమాటి
 కతే, దురాగ్రహగ్రహగ్రహణేన స్రాయోబహువిదామపి చిత్తం పితౄప
 హతవద్భుక్కుమీతిహి; మైవమ్, చన్ద్రికావో “అసవగ్లాసునారీషువి
 వాహశ్చద్విజాతిభిః” ఇతి కలాపసవగ్లావివాహనిషేధాత్, “స్వాత్వా
 సముద్వహేతగ్నాం సవగ్లాం లక్షణాన్వితామ్” ఇతి సవగ్లావివాహప్రై
 వవిధానాత్, సజాతీయవివాహావివయే “గృహస్థస్సద్వశీంధార్యాంఽపై
 తోర్ధ్వం సప్తమాస్మితృబధ్ధభ్యోబీజినశ్చనూశ్చబధ్ధభ్యోపశ్చమాత్” “ప
 శ్చమాశ్చప్తమాదూర్ధ్వం మాతృతపిత్వేనస్తథా” ఇతి గౌతమయాజ్ఞవల్క్య
 దిభిఃపక్షద్వయే పశ్చమాశ్చప్తమాదూర్ధ్వమేవివాహావిధానాత్, తద్వద్వా
 కాపిత్యాదిప్రత్యేవాయస్థరణాత్, సజాతీయే చతుర్థీవివాహాస్య మూరిసి
 రస్తత్వాత్తదర్వాగ్నివాహూనాహామూర్ఖా సాహసమేవి | నను లోకే
 పతితం పరిహరన్తి నైవదతుర్థేనోధారమితిచేత్? కిమధ్యపతేనేపి కేతగ్రహ
 ణేన, కింతానతా చతుర్థీవివాహశ్శాస్త్రీయస్యాత్, శాస్త్రంవాఽన్యథా
 స్యాత్, “|| స్తో || మూర్ఖాస్వైర్స్వరంప్రవదతాం శాస్త్రోన్ములంకుయుక్తి
 భిః | శాస్త్రీమేవానుధావాహప్రమాణశరణావయమ్ ||” తదిదం విద్వాం
 సోవిదాంకుర్వన్తు, తెహి యుక్తాయుక్తైవ్యోవిద్రవతే, నహిసారాసారజ్ఞాన్య
 తివదతే, నహి లవణవణికరూపరమూల్యం జానాతి, కించేదంచ కించిదప
 రందిన్ద్యతే పశ్చమాశ్చప్తమాదూర్ధ్వక్వపత్నీమాతృబధ్ధవర్గపరిహార్యోనవే
 తి, పరిహార్యసస్పిష్టత్వాత్ | “నతూర్ధ్వం సప్తమాస్మితృబధ్ధభ్యః” ఇన్య
 త్ర “|| స్తో || మాతుఃపితృష్వహుశ్చామాతుమాతృశ్చమసుసృతాః |

సాతుమాతులపుత్రాశ్చ విజ్ఞేయామాతృబాధవాః ॥ పితృఃపితృవ్యసుః
 పుత్రాఃపితృమాతృవ్యసుస్సతాః । పితృత్వాతులపుత్రాశ్చ విజ్ఞేయాః
 పితృబాధవాః ॥ ” ఇతిదశాతాబాధవా ఇత్యుక్తం చన్ద్రికాయామ్, తత్రా-
 ణంబధుశబ్దస్య సపిణ్డపరత్వమ్ మైవమ్, “ మృతబధ్ధోదశాహాని కుల
 పాన్యన్నం నభుజ్యతే ” “ సైశస్యబాధనా యథావృద్ధముదకమనత్యోహో
 త్రా-షణ్యేయ్యుగపకాన్తే ప్రసిజ్ఞేయ్యః ” ఇత్యాదిషు బధుశబ్దవత్ “ బ
 ధుశబ్దస్యపితృమాతృభ్యః ” “ పశ్చిమీంమాతృబధుభ్యః ” ఇత్యాదిషుచ బ
 ధుశబ్దస్య సపిణ్డపరత్వానగతేః, “ అసపిణ్డాచ యానాశుః ” “ మాశుస్స
 పిణ్డాయ త్సేన ” “ అసపిణ్డాయపీయసీమ్ ” ఇతీహను నూజ్జవలగ్యవ్యా
 పాదవచనేషు సపిణ్డాసపిణ్డయో రేవ వినాహాఽధిని షెధదశానాత్, ఏకశ
 రీరానయ వాన్వయిలక్షణ సాపిణ్డ్యాభావేవ్యుపదేశేషు సాపిణ్డ్యసినైశ్చ
 తథానునన్తుః ॥ వా ॥ పితృపత్నీస్సన్ద్విమాతర స్సన్ద్విగోమాతులా
 స్తత్పుత్రామాతులనుతాస్తస్సన్ద్విసారశ్చ మాతృపత్నీసారిస్తత్పుత్రా మాతృవ్య
 సృనుతాస్తస్సహితరశ్చ భగిన్యస్తరపత్యాని భాగి నేయా సన్ద్విత్తానోపయ
 స్తవ్యాః, అన్యథా సహారక గాన్యూః ॥ * ॥ ఇతి । “ అతోమిథ పమాంని
 పెథః ” ఇత్యభిజ్ఞాతర్కే పాతాన్తరముక్తమ్ । స్మృతేవ సాపిణ్డ్యమ్ ॥ ధ్లో ॥
 ఏత్యం సాగితాభిన్దుపిణ్డగోత్రైవ సూతకే ॥ * ॥ ఇతి । పత్యాసన్దేశశరీ
 రొత్పాదకస్విలక్షణ సాపిణ్డ్యసన్ద్వివాచ్య, పుత్రాకీనాంచ సపత్నీ నా
 తృపిణ్డభూత పితృశరీరావయ వాన్వయేన సపిణ్డత్వాన్దిపాళశ్చ, స్వయాగృ
 పితృబధుభిగపశ్చను సన్ద్విమాతరసపిణ్డత్వాచ్య, అనివసహ “ బధుభిగ్పి
 తృమాతృభ్యః ” “ మాతృబధుభ్యగపశ్చమాత్ ” “ మాతృతృపితృనాస్తథా ”
 “ పశ్చిమీం మాతృసత్కాచ్య ” ఇత్యాదిషు సామాన్యేన మాన్యశ్రేణిప్ర
 యుక్తః నజననీశబ్దః, తస్మాజ్జననీ బధువర్గవత్సపత్నీ మాతృయోనిసన్ద్విబధు
 వర్గశ్చ పరిహార్యప వేద సిద్ధమ్ । ఏవం సామాన్యేన పితృశబ్దప్రయోగాజ్జన
 కన్యతీరిక్త పితృకులపమి సప్తమావధిపరిహార్యమ్ । తథాగోతరః ॥ వా ॥ అ
 సమానప్రవరైర్వివాహాఽర్ధ్వం సప్తమాత్పితృబధుభ్యోబీజనశ్చ ॥ * ॥ ఇ
 తి । ఇదంచనియుక్తబీజపషయమ్, అనియోగేతు త్రిపూరుమమేవ బీజ పి
 తృహాపిణ్డ్యమ్, “ వృశజ్జనా ” ఇతి శబ్దత్పుతేః । ఏతచ్ఛావలక్షణమ్,

దత్తాదీనాం ద్వాద్యముష్యాయణ తేన గోత్రద్వయస్యావశ్యపరిహార్యత్వాత్ ।
తథాపైతీసః ॥ వా ॥ అథదత్తక్రీతకృత్రిను పుత్రికాపుత్రాఃపరిగ్రహేణా
పేణజాతాస్తై సంహతగోత్రాద్వాద్యముష్యాయణాభవన్తి ॥ * ॥ ఇతి । మ
నుశ్చ ॥ శ్లో ॥ గోత్రరిక్తేజనయితుర్నహాశేష్టత్వినస్సుతః । గోత్రరిక్తానుగః
పిష్టోవ్యప్తైదదతస్స్వభా ॥ * ॥ దత్తగ్రహణం పుత్రాన్త గాణాముపలక్ష
ణమితి వ్యాఖ్యానం పిష్టానైశ్చరే । అతఃపక్షద్వయే పశ్చిమ సప్తమపురుషా
న్పుత్రైవ కన్యావినాహ్యేతి నిరవద్యోఽయంనిర్ణయః ।

కిష్కేచదంచకిష్కేచదవరం ప్రపశ్యత్ ॥ మనుః ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మణ్యైవస్త
తై వార్షాప్రాజాపత్యస్తథాసురః । గాఢర్వోరాక్షసత్వైవ వైశాచశాపిష్ట
మఃస్పృతః ॥ చతురోబ్రాహ్మణస్యాద్యానప్రశస్తానావయోపియః । రా
క్షసం కృత్రీయమైకమాసురం వైశ్య శూద్రయోః ॥ * ॥ అగ్రీయాజ్ఞాన
లక్ష్మః ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మణవివాహాపహాయ దీయతేశ కన్యలద్యతా ।
తజ్జగ్గునాత్యుభయతఃపురుషానేక పింశతమ్ ॥ యజ్ఞస్థమ్యుష్వజ్యేతైవ ఆదా
యాన్వస్మగోయుగమ్ । చతుర్వశప్రథమజగ్గునాత్యుగ్నిరజమృపట్ ॥ ఇత్యు
క్త్వాచర్యతాంధర్మ ససూయాదీయతేర్థినే । సకాయుఃపావయే దజ్జష్ట
ద్వంశాన్సహోత్సినా ॥ అసురోద్రవిణాదానాన్యాధర్మససూయాన్విధః । రా
క్షసోయుద్ధహరణాత్వైశాచగన్యకాఫలాత్ ॥ * ॥ ఇతి । అగ్రదేవలః
॥ శ్లో ॥ ఏనవివాహోత్పత్సరోధర్మ్యాస్త్రీయప్రదానకాః । అశుభాబ్రా
హ్మణాద్వాశ్చ తారయన్త్విన్వయోగమలమ్ ॥ * ॥ ఆదైగోమిధునదానం నశు
లగమిత్యర్థః । తద్వ్యాసురౌనధర్మ్యితిచేన్న, చత్వారోధర్మ్యప్రథమాష్ట
డిత్యేకే ” ఇతిశాతమేనాసురస్యచ ధర్మ్యత్వస్మరణాత్ । బ్రాహ్మణస్యా
యం కథంధర్మ్యితిచేన్న, వైశ్యస్యాసురవివాహవిధానాత్ । అన్యత్పుత్ర
మన్యదేవో త్తిరందత్తమ్, మైవమ్, వైశ్యవృత్త్యాకృష్యాజీవతాంతధర్మ
స్యోవితత్వాత్ । విప్రస్యావధర్మ ఏనకృషిరీతచేత్సత్యమ్, “ ॥ శ్లో ॥ వినా
హోత్వప్రథాభిన్నా బ్రాహ్మద్యామునిసత్తమ । పూర్వఃపూర్వోవరోజ్ఞే
యఃపూర్వాభావేపరఃపరః ॥ ” ఇతి నారదేనాసురవివాహస్యచాపద్ధర్మ
త్వస్మరణాత్ । ననుచ “ ॥ శ్లో ॥ క్రితాద్రవ్యేణయాకన్యానసాపత్నీవి
ధీయతే । నసాద్రవేదపిత్రేణ దాసంతాంశ్యుతాఽబ్రహ్మిన్ । ” ఇతి

కాతాతవత్సరణాద్విప్రస్య కథంధర్మ్యఇతిచేన్న, దాసీవత్క్రితత్వాభావా
 ధర్మార్థత్వాచ్చ ద్రవ్యదానస్య, “పాణిగ్రహణాద్ధిసహత్వం కర్తవ్యం” ఇ
 త్యావస్తస్మైనపాణిగ్రహణమారభ్యైవవివాహసిద్ధ్యాగ్నిపాథ్యాగ్నిహూ
 త్రాదిశౌరితస్తేర్తక్షణాధికారస్మరణాత్, వివాహస్య ధర్మార్థత్వావగతే
 శ్శిష్టానాం వివాహాధర్మప్రకారథాయాధర్మవవ. “భిక్షణ నిమిత్తమాచా
 ర్యోవివాహః” “ద్రవ్యదానం వివాహసిద్ధ్యర్థం ధర్మతత్త్రిసంయోగేచ”
 ఇత్యావస్తస్మగౌతమాదిభిజ్ఞాననాచ్చ విత్తదానేన వివాహేనక్రయగర్భః,
 తస్యప్రకా ధర్మార్థత్వాత్తదర్థత్వాక్రీడ్యదానస్య శుక్రివిహితత్వాచ్చ. త
 థా౨౨వస్తస్మః || వా || దానం క్రయశ్చ ధర్మశ్చావత్యన్యనవిద్యతే, వి
 వాహే చుహితృనుతే దానం కామ్యం ధర్మార్థం సూత్రయతే, తస్మాద్దుహితృ
 నుతే౨ధిరథశతం దేయం తన్నిధుయామర్యాత్ || * || ఇతి. || వా || తస్యాం
 క్రయశబ్దస్సంప్రతిమాత్రం ధర్మాద్ధిసహత్వః || * || ఇతి. అపార్యః — వాక్యశే
 వన్యాయేన “నజ్యేష్ఠంపుత్రందద్యాన్వైకంపుత్రం దద్యాత్” ఇతి వసిష్ఠ
 స్మరణాదత్రావత్యశబ్దా జ్యేష్ఠైకపుత్రవిషయః. అతో దత్తపుత్రస్మరణం
 కావిరుద్ధం విచయభేదాత్. విక్రయే అవత్యశబ్దంపుత్రపుత్రీవిషయః, “నా
 ప్రిక్యం ప్రతలోపశ్చ సుతానాం నైవవిక్రయః.” ఇతి సామాన్యేన యజ్ఞ
 వల్క్యేన సుతవిక్రయస్యోపపాతకేషు పాతాత్, “సునుష్యాన్రసాన్రా
 గాన్విశేషీణనవిక్రీణీయాత్” ఇతిసునుష్యమాత్ర విక్రయనిషేధాచ్చ. స
 కృచ్ఛుక్రితస్యావత్యశబ్దస్య తస్మైకావృత్త్యావా చోదనాసూత్రవదధా
 ద్వయవరత్వమవిరుద్ధమ్. అతో౨న్యస్తేకస్తైచిజ్జ్యేష్ఠైకపుత్రదానం పు
 త్రపుత్రీవిక్రయశ్చ వాస్తీత్యర్థః. తహి “వివాహే చుహితృనుతే దా
 నం కామ్యమ్” ఇతి చుహితృనుతేకన్యాపిత్రాదయే దానం ద్రవ్యదానంకా
 మ్యం కామనిమిత్తం స్నాతకప్రతవిచయే యజ్ఞాది నిమిత్తమ్. అతపవ “ప్ర
 కారస్తుం మావ్యవచ్ఛేత్తీ” “జాయమానోహవైబ్రాహ్మణస్త్రిభిఃకుణవా
 దాయతే” “ఋణానిత్రణ్యపాకృత్య” ఇత్యాదిశుక్రిస్మృతివిహితప్రకా
 సహత్వ కర్మార్థత్వాద్వివాహద్రవ్యదానయోః “అయజ్ఞోవాపషయోపతీ
 కః” ఇతిశుక్రిః, “పాణిగ్రహణాదధిగృహమేధిన్వరమ్” ఇతి సపతీ
 కస్త్యైవ ధర్మాధికారస్మరణాచ్చ చుహితృనుతే దానం ధర్మార్థమేవనక్ర

యార్థమ్ । శ్రుయతే - ధర్మార్థదానస్య శ్రుతివిహితత్వాదిత్యర్థః । త మే
 వశ్రుతిముదాహరతి ॥ వా ॥ తస్మాద్దుహితృమతేఽధిరభవతం దేయం తన్ని
 ధుయాకుర్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి । తస్మాత్ - ధర్మార్థత్వాత్ , రథేనాధిగతం
 రథాధికంవా గవాంశతమ్ , దేయమ్ - దద్యాత్ , తత్ , దుహితృనామ్,
 మిధుయాకుర్యాత్ - కన్యాయై వరాయచ తే త్రాలంకారాదిప్రత్యర్ప
 నైవ తద్ద్రవ్యదాన సామ్యగతక్రయప్రసజ్జనం వితథీకుర్యాదిత్యర్థః । య
 ద్యా , మిధుయా - మిధునమ్ , “ ఆపోవాగ్నే మిధుయాన్నిధునవాన్భవ
 తి ” ఇతిశ్రుతేః । మిధుయాకుర్యాత్ - వరదత్తద్రవ్యం మిధునసాతుక
 ర్యాదిత్యర్థః , “ మాదేవానాం మిధుయాకర్పాగధేయమ్ ” ఇతి శ్రుతేః ।
 ఏవం వరదత్తద్రవ్యస్య ప్రత్యర్పణైవతి , తస్మాత్ - వివాహక్రియానాం
 దుహితరివా , క్రయశబ్దః - కన్యాక్రీతేతి లోకవాదః , సంస్తూతమాత్రమ్ -
 అవిద్యమానాభావకథనమేవస్యాత్ , కుతః ? ధర్మాద్విసమృద్ధిః , హి - యస్మాద్దై
 తోః , దానం నక్రయార్థం నాపిదాసీక్రియవిద్వాన్సక్రియార్థంకీర్తితధర్మార్థం
 ప్రజాసహత్వకర్మనిబద్ధనోయం దమ్మతోస్సన్సృజ్యైతి । అతోధర్మార్థస్వా
 దేవ హేతోర్యతఃపాణిగ్రహణం తతోధర్మప్రజాసమ్మత్యైవ వివాహస్యావ
 శ్యకతావ్యత్పాద్ధర్మార్థం దానవిధానాచ్చ “ సర్వాణ్యుదకపూర్వాణి దా
 నాన్యదృష్టాథాని ” ఇతిష్టరణాద్దుహితృమతే వరదకపూర్వమేవ తస్మా
 ద్దద్యాత్ , దుహితృమాంశచ్చ కన్యాం ప్రజాసహత్వ కర్మభ్యుపప్రతి
 పాదయేత్ , తతశ్చ ధర్మార్థమేవ కన్యాప్రతిపాదన విధానాద్వరాయోద
 క పూర్వకమేవ కన్యాం దద్యాత్ । ఏవంహి శిష్టా ఆచరన్తి । యుక్తంచైత
 త్ , “ ॥ శ్లో ॥ స్థావరేవిక్రయోనాస్తి కుర్యాదాధిమనుజ్జయా । ’ ఇతి స్థావ
 రవిక్రయే ప్రతిషిద్ధే , “ ॥ శ్లో ॥ భూమిం యఃప్రతిగృహ్లాతి యశ్చభూమిం
 ప్రయచ్ఛతి । తావుభౌపుణ్యక్తానౌ నియతౌ స్వర్గగామినా ॥ ’ ఇతి భూ
 దానప్రశంపా దర్శనాచ్చ స్థావరవిక్రయే కర్తవ్యే , “ ॥ శ్లో ॥ హిరణ్యో
 దకదానేన పద్భిర్గచ్ఛతి మేదిరీమ్ । ’ ఇతిష్టరణాద్దిరణ్యోదకం దత్వాదా
 నకూపేణ స్థావరవిక్రయంకుర్యాత్ ” ఇతివిక్షానేశ్వరోక్తరీత్యాఽత్రాపి
 “ ॥ శ్లో ॥ కన్యావిక్రయోమూఢాః కీర్తివస్తైవ కారకాః । వతన్తి నరకే
 ఘోరేయానచభూతనంప్లవమా ॥ ” ఇతి కన్యావిక్రయనిషేధాత్ , “ నా

గ్నిచిన్నరకంయాలి నకన్యాదోనసత్సురః । విశ్వజిగ్సన్మితోయజ్ఞః కన్యా
దానంసుహాఫలమ్ ॥ ” ఇతి కన్యాదానప్రశంపాదశావాచప్రవృత్తదాన
మంతరేణ కన్యాగిగమేవగ్లాశ్రమధర్మానుష్ఠానార్థం వివాహే అవశ్యకర్త
వ్యేసతి “ ॥ శ్లో ॥ అద్భురేవద్విజాతీనాం వివాహస్తు ప్రశస్యతే । ” ఇ
తిస్మరణామదకపూర్వం ద్రవ్యదానే కన్యాదానేచ నక్రయగన్ధః । అతఃకే
వలం దాస్యక్రియార్థం యాక్రీణానూథాచ యారత్యర్థమేవోథా తద్విష
యమేవ “ ససాదైవేచ పిత్రైశ్చ ” ఇతివచనాదితి నిరవద్యో2యంనిగా
యః । అతోనవరస్యక్రయదోషగన్ధః, ధర్మార్థదానస్య శ్రుతిసిద్ధత్వాదభి
సద్భిభేదాచప్ । యథా — “ ॥ శ్లో ॥ ఆత్మార్థంభోజనంయస్య రత్యర్థంయ
స్య మైథునమ్ । వృత్యర్థం యస్యచాధీనం సయాతి నరకాన్బహుళా ॥ ”
ఇత్యాదయఃప్రసిద్ధా అవ్యభిప్రాయభేదేన శిష్టైరనుష్ఠితా జ్ఞాఘ్నాభవ
న్తి । కించ “ తద్విధుయాకుర్యాత్ ” ఇతి శ్రుతేర్వరదత్తద్రవ్యప్రత్య
ర్పణాభావేదుహిత్యమతః పునరప్యైవదోషః । తథా మనుః ॥ శ్లో ॥ నక
న్యాన్యాపి తావిద్యా గృహ్స్థీయాచుల్లగమణ్యపి । గృహ్స్థం శుల్లగం
హిలోభేనస్యాన్నరోపత్యపిత్రయా ॥ నానుశుశ్రుమజా త్వేతత్పూర్వేవపి
హిజన్మసు । శుల్లగంజ్ఞేన మూల్యేన ఛన్నం దుహిత్యపిత్రయమ్ ॥ * ॥
యమోపి ॥ శ్లో ॥ కన్యాంతుజీవనార్థాయ యశ్శుల్లగంప్రయచ్ఛతి । ఉ
పభుక్తైః పురీషంచ మూత్రంతస్యాపరిత్రచ ॥ తథా ॥ యోగసుమన్యా
హివిక్రీయ యతిగోఞ్చిద్ధనమిచ్ఛతి । తేషాంమూత్రపురీషేణ సపరిత్రోప
ణీవతి ॥ తథా ॥ కన్యావిక్రయణోమూర్ఖాః కిల్బిషమైవకారకాః । పత
న్తినరకే ఘోరే దహన్త్యాసప్తసుంకులమ్ ॥ * ॥ కన్యాభూషణాద్యర్థం ద్ర
వ్యాదానేనదోషగన్ధోదుహిత్యమణోపి । తథామనుః ॥ శ్లో ॥ యాపామా
దదతేశుల్లగం జ్ఞాతయోనసవిక్రయః । అహాణంతతు మారీణామాన్య
శంన్యంతుకేవలమ్ ॥ * ॥ ఆన్యశంన్యమ్ - “ కన్యావిక్రయణోమూర్ఖాః ”
ఇత్యామృత్యుతోషాభావఇత్యర్థః । అతో ఏరేణ దత్తంకథిచ్ఛత్ప్రత్య
ర్థాణీయమితి సవకంనిరవద్యమ్ । కించేదమేకమిహవిచార్యతే — “ ॥ శ్లో ॥
ప్రత్యుద్వాహూనైవకాయోనైకస్తైదుహిత్యద్వయమ్ । నచైకా
రయోఽపుంసో రేకాతేతుకన్యకే ॥ ” ఇతి వ్రత్యుతే, తత్ర ప్రత్యు

ద్యాహాదికముపపద్యతే నవేతి, ప్రత్యుద్వాహనిషేధో నసమ్బాధవీతి,
 “ మనుష్యాణాంచ మనుష్యేః ” ఇత్యావస్తమ్బేన వినిమయవిధానాత్,
 “ వైకష్ట్యైచుహితృద్వయమ్ ” ఇతచ నసమ్బాధురీతి “ తస్మాదేకోద్వేజా
 యేవిద్వ్యతే ” ఇతిశ్రుతేః, “ నవైకజాతయోః ” ఇతీదమపి నసమ్బాధమీతివి
 చారాసహత్వాత్ । అత్రప్రతిపదియతే, ప్రత్యుద్వాహనానైవ కరణీ
 యః, అస్మాదేవనిషేధాత్, చిరంనజీవతీతిలాకవాదాచ్ఛ । వినిమయస్మర
 రణంతు దాస్యాదిపషయమితి వ్యాఖ్యానమ్ । “ మనుష్యాన్రసాన్త్రాగా
 విశేషేషా నవిక్రీణీయాత్ ” ఇతివిక్రయనిషేధాత్కరస్య చిత్తసాధ్యేషిద్వి
 వాహ “ పితృపత్నృసన్వయామాతరః ” ఇతివివాధృచుహితృద్వయేత్వేన
 కన్యాప్రదాతుస్తస్యా దాహితీత్వేన వివాహాయోగాచ్ఛ, భర్తృసాపిణ్యం
 ప్రాప్తాయాస్సపత్నీచుహితృసాపిణ్యసిద్ధేసన్విష్టా వివాహసమ్భవవ ।
 అతపవవివాధృకన్యాయాస్సప్త్రీయాత్వేనచ స్యాలస్యచ వివాహా
 నోపపద్యతే । అతో “ మాతుశ్చయోనిసన్బుధైభ్యః ” ఇతినిషేధోఽత్రా
 పిసమానః । “ మాతుఃపతుః ” ఇతి “ యోనిసన్బుధైః ” ఇతి పాతిత్యహే
 తుస్మరణాదేకస్యైచుహితృద్వయగానంచ నయోయుజ్యతే, “ ॥ శ్లో ॥ స
 భభార్యాంసమారుహ్య స్వప్త్రీయాం స్యాలిమేవచ । అహూరాత్రాపితో
 భూత్వా తప్తకర్షం సమాచరేత్ ॥ ” ఇతిప్రాయశ్చిత్తస్మరణాత్ । తచ్చ
 సకృద్దమనే, గమనాభ్యాసే “ నిర్నితకర్తృభ్యాసే ” ఇతిగౌతమేన పాతిత్య
 స్మరణాత్ । నచస్యాలీగమనినిషేధస్తదుద్వాహే । అనూధాగమనే తదితి
 చేన్న, తదుద్వాహేపి స్యాలీత్వానపాయాత్, జాయాద్వయమాత్రప్రాప్తి
 పరత్వాచ్ఛ్రుతేః, నతుజ్యేష్ఠాకనిష్ఠాద్వయవివాహప్రాప్తిపరత్వంతస్యాః,
 అతోనవిరోధః । ఉత్తరాధాగమపి నసన్బుధీపద్యతే విచారాసహత్వాదేవ ।
 “ పితృపత్నృసన్వయామాతరః ” ఇతివత్ “ శ్వశ్రూగపూర్వజపత్నీచమా
 తృతుల్యాఃప్రకీర్తితాః ” ఇతిజ్యేష్ఠభ్రాతృపత్నీయమాతృత్వాదిదేశాత్త
 స్యాసన్విసుత్తృత్వస్సన్వతుల్యత్వేన తస్యావివాహాకనిష్ఠస్య నోపపద్య
 తే । “ స్వసపిణ్డభూతజ్యేష్ఠభార్యాసన్నేబధుత్వేనా సన్నబధూద్వా
 హశ్చ నశోభనకరః ” ఇతిబధ్నాదర్శేత్వాసన్నబధూద్వాహస్య చిర
 జీవిత్యాధావస్మరణాత్, “ మాతుశ్చభ్రాతృరాత్తవ్యగత్వాకాక్షా

యణంచరేత్ ” ఇతి మాతృభాగ్రాహ్యే రాక్షస్య ప్రత్యానన్న సపిండస్య
 కన్యావివాహే ప్రాయశ్చిత్తస్తరణాచ్చ । గమనాభ్యాసేయమః ॥ శ్లో ॥
 స్నుషాం మాతృవ్యసుర్దృత్యసఖం మాతృవ్యసుస్సతామ్ । మాతులానీం
 తథాశ్వశ్రూం గత్వా సద్యః పలేద్విజః ॥ * ॥ ఇతి । అత్రాప్యతిదేశప్రా
 ప్రమాతృత్వాది ప్రాప్త్యర్థమేవ జనన్యాది శబ్దాప్రయోగః । ఏవమన్య
 త్రాపి సామాన్యశబ్దప్రయోగే ద్రష్టవ్యమ్ । కించ పూర్వమేవపుత్రస్య
 కన్యాశ్చిద్వివాహేకృతే పశ్యాత్పితృరావర్తనేన స్నుషాయాస్సస్వమా
 నృష్వస్య తతుస్సతావివాహే స్నుషాయామాతులస్య పితృమాతులభాగ్రా
 నాం స్వపుత్రీపివాహవచ్చాస్త్రవిరోధాభావేఽపి ప్రతీతివిరోధాల్లోకవిద్వి
 స్తత్వాన్నశోభన కరశ్చిరమితి స్మరణాచ్చ తద్వజానమేవయ్యుక్తమ్ । కించ
 యస్యావివాహేకృతే తస్యబంధుషు వివాధుస్సస్వస్వత్వ మాతృత్వ స్వప్రీయ
 త్వాది సమ్భవేనతి “ సఖభాగ్యానుమారీషు స్వయోనిష్పత్త్యజాసుచ ”
 “ తేనస్మిక్త్వానుమారీషు స్వయోనిష్పత్త్యజాసుచ ” “ ॥ శ్లో ॥ పితృస్సన్వి
 సారం మాతుశ్చ మాతులాంచ స్నుషామపి । మాతుస్సపత్నీం భగినీమాచా
 ర్యతనయాం తథా ॥ ఆచార్యపత్నీం స్వసుతాం గచ్ఛంస్తు గురుతల్పగః । ”
 “ మాతృగమనం చుహిత్యగమనం స్వకులీనస్త్రీగమనం జ్ఞాతివివయస్త్రీగ
 మనమి త్యేతాన్యతిపాతకాని ” ఇతివిష్ణ్వాది నాదోపస్మరణాత్సాక్షాత్సాద్యపరం
 పరయానాఽతిదేశాద్వాతాద్యశీనోద్వాప్యోఽసక్త్యాహః । ఏవమియద్ధాపున
 రద్ధానిధారితం శ్రద్ధాజాడ్యాదిసుం నిశ్చయం విపశ్చిదపశ్చిమావిమృశస్తు .
 ప్రామాణికోఽస్తీతివివాహనిష్ఠాంపర్యచ్ఛినద్వైదికసార్వభౌమః ।
 నిర్మశ్మరాపశ్యత సాధవస్తాం కింహేతుకైఃపణ్డితమానిభిస్తైః ॥ * ॥
 ఇతి సమానప్రసరనిర్ణయస్సమాప్తః .

వివాహ్యకన్యానిర్ణయః.

ఇదమహాపరం నిశ్చయతే , వాచాద్భిర్వాదతాకన్యాన్యస్య వివా
 హాన్వాన్వావేతి “ దత్తాం గుప్తాం వర్జయేత్ ” ఇత్యాపస్తంబుష్మరణాద
 నహ్నేతిచేన్న , గుణవద్వరదత్తావిషయత్వాత్తస్య । తథానారదః ॥ శ్లో ॥ ద
 త్వాన్యాయేన యఃకన్యాం వరాయనదదాతితామ్ । అదుష్టశ్చేద్యరూపా

జ్ఞానదణ్డ్యస్తత్రచోరవత్ || * || యాజ్ఞవల్క్యుః || శ్లో || సకృద్వైదియ
 తేకన్యాహరంతాంశోఽపరదణ్డభాక్ | దత్తామపి హరేత్కన్యాం శ్రేయాం
 శ్చేద్యరత్రజేత్ || * || అత్రవిజ్ఞానేశ్వరః || వా || “ సకృదేవ కన్యా
 ప్రదీయతే ” ఇతిశాస్త్రనియతమ్, అతస్తాం దత్వా హరన్కన్యాం చోరవ
 ద్దణ్డ్యః, యది పూర్వస్థా చేన్ద్రియావిద్యాభిజాతశయయుక్తో వరతగ
 చ్ఛతి పూర్వస్యవ పాతకాది యోగోదుర్వృత్తంవా తదా వాద్దత్తామపి
 హరేత్, ఏతచ్చ సప్తమపదాదర్వాస్త్యస్తవ్యమ్ || * || ఇతి | సౌతమశ్చ
 || వా || ప్రతిశ్రుత్యాప్యథర్కసంయుక్తాయనదద్యాత్ || * || నారదశ్చ || శ్లో ||
 నాదుష్టాం దూషయేత్కన్యాం నాదుష్టం దూషయేద్వరమ్ | దోషేనతః న
 దోషస్సాన్యదన్యోన్యం త్యజతోర్ద్వయోః || దీర్ఘకుక్కుతరోగార్తావ్యజ్ఞాసం
 స్పృష్టమైథునా | దృష్టాన్యగతభావాచ కన్యాదోషాప్రకీర్తితాః || * ||
 కాత్యాయనశ్చ || శ్లో || ఉన్న త్తపతితనకుష్ఠేతథాషణ్డస్సగోత్రజః | చ
 త్సుశ్శోత్రవిహీనశ్చ తథాపస్తారదూషితః || వరదోషాఃస్ఫృతాహ్యైతే
 కన్యాదోషాశ్చకీర్తితాః || * || ఏతేషవ కన్యాదోషాఃస్వర్గః | సపవ || శ్లో ||
 సతు యద్యన్యజాతీయఃపతితఃక్లేబవసవా | వికర్మస్థస్సగోత్రోవా దాసోదీ
 ఘ్నామయోపివా || ఉఢాపిదేయాసాన్యస్మైసప్తావరణభూషణా || * || ఉ
 ఢా - వాచాద్భిగ్వాదత్తా, పాణిగృహీతాయాఃపునరుద్వాహస్య కిలోని
 షేధాత్ | యద్వా ఉఢాపిదేయాకిల కిముతదత్తైలి | దత్తాయాపవాన్యస్మై
 దానం క్షేమశ్రేణిధమ్ | అతోదోషోనప్రచ్ఛాద్యః, “ || శ్లో || అనాఖ్యా
 యదదదోషం దణ్డ్యఉత్తమసాహసః | అదుష్టాంతు శ్యజైర్దణ్డ్యోనూషయం
 స్తుమ్నుషాశతమ్ || ” ఇతి దణ్డస్తరణాత్ | ఉత్తమసాహసమ్ - సాశీతి వణ
 సహస్రమ్ ; వినాహాత్పాగేవ ద్వేషాది నా అవిద్యనూనైఃకన్యాదోషై
 ర్దూషయన్నపి తథాదణ్డ్యః | అత్ర చన్ద్రికాయాం చ || వా || ఏవంచ
 వాద్దానప్రభృత్యా సప్తమపదాదర్వాస్త్యోషదర్శనే మరణాదౌవాకన్యామ
 న్యస్తేదద్యానోర్ధ్వమ్ || * || ఇత్యుక్తంభవతి | తథావసిష్ఠః || శ్లో || అద్భి
 ర్వాచావదత్తాయామియేతాతోవరాయది | నచమన్త్రీపనీతాస్యాతుగ
 మారీపితు రేవసా || * || కాత్యాయనశ్చ || శ్లో || వరయిత్వాతుయఃకశ్చిన్న
 నిశ్శేతుర్నుమోయది | రక్తగహంప్రీతపత్యకన్యాన్యంవరయేద్వరమ్ || * ||

ప్రణశ్యేత్ - దేశాంతరంగచ్ఛేత్ , రక్తాగమః - రజఃప్రాదుర్భావః । త
థానారదః ॥ శ్లో ॥ ప్రతిగృహ్యతుయ్యకన్యాం వరోదేశాంతరంగతః ।
త్రీణ్యుతూర్ణ సమత్రిమ్యకన్యాన్యం వరయేద్వరమ్ ॥ * ॥ వరనాశాభా
వేపీత్యర్థః । ప్రతిగృహ్య - సర్వధాతవైవదాస్యామీతి నిష్పయ హస్తకర్తృ
కృత్యేత్యర్థః , ఉదకపూర్వకప్రతిగ్రహేతువరస్య దోషాభావే అన్యస్తైపు
నర్తానాయోగాత్ । ఇనంబపూర్వోక్త వరదోషసమ్భవే । అత్ర మనుః
॥ శ్లో ॥ అదీయనానాభక్తారముఖిచ్ఛేద్యదిస్వయమ్ । వైసఃకిచ్ఛి దవా
హ్నోతి నచయం సాధిగచ్ఛతి ॥ * ॥ పితరితావదదాగిరి స్వయం కన్యాభ
క్తారం వరయేత్తదా కన్యవరయోనదోషః , పితరుతక్రమదోషా నాస్తీ
త్యర్థః । ఏవంసప్తసపదార్వాద్దోషవర్జనే అన్యస్తైదానం శాస్త్రసి
ద్ధమ్ । అత్రబృహస్పతిః ॥ శ్లో ॥ త్రింశద్వర్షేదశాబ్దాంతం భార్యాం విదై
తనగ్నిశామ్ । ఏకవింశతివర్షోవా సప్తవర్షానువాఘ్నయాత్ ॥ * ॥ య
త్తు ॥ శ్లో ॥ త్రింశద్వర్షోవహేమగ్నాన్యం హృద్యాం ద్వారశ చార్దికీమ్ ।
త్ర్యష్టవర్షోప్తనమాంవా ధర్తై సేవతసస్వరః ॥ ” ఇతి మనువచనం తద్వివో
ధ్యునియనువరమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ వర్షేరైకగుణాంభార్యామున్యహేత్త్రిగు
ణస్వయమ్ । ” ఇతివిష్ణుపురాణేదర్శనాత్ । యత్పున్యదనమ్ “ ॥ శ్లో ॥
ప్రాప్తేద్వాదశమేవరై యకన్యాం నప్రయచ్ఛతి । మాసిమాసిరజస్తస్యాన
పితాపితృణోజితమ్ ॥ ” ఇతి తథ్యలు “ ॥ శ్లో ॥ ఘోరానుకూలేతు సమ్ప్ర
ప్తే సోమోభుక్షేరతుకన్యశామ్ । రజఃకాలేతుగర్భరోష్ట్రే వహ్నిస్తుమజదశా
నే ॥ ” ఇతివద్వానశేవరై ప్రాప్తేగౌర్యావస్థాస్వతత్తాయాశ్శోణిశం
పితాభుక్షే ఇన్యోర్గపరమ్ । యదవ్యసరమ్ “ ॥ శ్లో ॥ కన్యాద్వాదశమేవ
షేయానదత్తాగృహేవశేత్ । భూగ్రహత్యా పితుస్తస్యాసాసకన్యా
వరయేత్స్వయమ్ ॥ ” ఇతి తదపి “ యాకన్యాద్వాదశవార్దికీనదత్తాస్త్యా
ద్వాదశేవరై కతిదిద్ధినాన్యపి పితృగృహంవాసేపి భూగ్రహత్యాస్యాత్ ”
ఇత్యేవమర్థం ప్రతిపాదయతి । అతఃకన్యాదానే కాలావధిత్వభ్రామోనకా
ర్యః , దశాబ్దాత్పరం రజస్వలాత్వేనచ వృషలీపతిత్వేనచ తద్వివాహే పి
త్రాదీనాం వివోధుశ్చ ప్రత్యవాయత్పుతః । తథాలయమేవ ॥ శ్లో ॥ అ
ప్తనమాభవేత్కారీ నవవర్షాతురోహిణీ । దశవర్షాభవేతున్యాఅతఃకర్థం

రజస్వలా || * || బృహస్పతిః || శ్లో || శారీం దదన్నాకపృష్ఠం వైకుంఠం
హిణీందదత్ | కన్యాం దదచ్చిత్వా లోకం శౌరవంతు రజస్వలామ్ | మా
తావై పితావైన జ్యేష్ఠభ్రాతృతత్తవద | త్రయస్తైనరకిన్యా నిదృష్టా
కిన్యాం రజస్వలామ్ || యస్తాం వివాహయేత్ కన్యాం బ్రాహ్మణో మదమో
హితః | అసంభాష్యో హ్యసా జేరయస్స విప్రో వృషలీపతః || వృషలీసంగృ
హీతాయో బ్రాహ్మణో మదమో హితః | సతతం సూతకతస్య బ్రహ్మహత్యా
దినేదినే || * || సంవర్తః || శ్లో || అస్తమేతుభవే శ్రోరీ నవమే నగ్న కాభవేత్ |
దశమే కన్యకా ప్రోక్తా ద్వాదశే వృషలీస్సృతా || * || శ్రీధరీయచ || శ్లో ||
ఏకాదశా బ్రాహ్మణభ్యసర్తుర్నామా బలాభవేత్ | తతస్తు వృషలీసాస్య తస్మా
ప్రాయోనిర్యదిస్త్రీయాః || తద్భర్తా వృషలీనాథో గర్వాతస్సర్వకర్మ
సు || * || సాప్రా - ద్రవితా | అత్ర వృషలీద్విపథా, రజస్వలాకాదిత్,
కాదిద్వైపురజసాగ | తథాచద్వికాయామ్ || శ్లో || పిశ్యవేత్కన్యాయానారి
రజసపశ్యత్యసంసృతా | భూగణహత్యాపి మస్తస్య స్యాకన్యాస్స వలీస్సృ
తా || * || నారదః || శ్లో || యావన్తచ్చార్తవాస్తస్య సమలయ్యుషవతం వి
నా | తావన్త్యభ్రాణహత్యాన్యస్తస్య యోనిదగాతీతామ్ || * || పిజ్జా
నెశ్వరశ్చ || శ్లో || చణ్డాలీష్ఠకవేశ్చ రజస్థాయాద కన్యకా | ఉపాచ
యాసగోత్రేణ స్పృశల్యుషశ్చ కేర్తితాః || * || అత్ర ప్రాచీనాభ్యుతరజ
సాగ్రయాః వృషల్యాస్సగోత్రాధాసనాభివ్యాహరణం వివోధుస్సమానగో
త్రావివాహగమనగోత్రాన్విదనేషూక్తప్రాయశ్చిత్తప్రాప్త్యర్థమ్ | య
థాపి పిజ్జానెశ్వరేణ “ || శ్లో || రేతస్సత్త్వకుమారిషు స్వయోనిష్పవస్త్య
జాసుచ | సపిజ్జానెత్యగారేషు ప్రాణత్యాగో నసంశయః || ” అన్త్యజా
శ్చ - “ || శ్లో || చణ్డాలశ్శ్మశ్చ పచఃక్షత్వా సూతో వైదేహకస్తథా | మాగధో
యాగవత్తైవ సప్తైతే న్న్యావసాయినః || ” ఇతి మధ్యమాగ్నిరోదగ్నితాద్ర
ష్టవ్యాః, నతు “ రజశ్చర్పర్కకారశ్చ ” ఇత్యాదిప్రతిపాదితాః, తేషు లఘు
ప్రాయశ్చిత్తస్యోక్తత్వాత్ | తథా “ || శ్లో || చణ్డాలాన్త్యస్త్రియోగత్వా
భుక్త్వాచప్రతిగృహ్యచ | పఠత్యజ్ఞానతో విప్రోజ్ఞానాత్సామ్యన్తుగచ్ఛతి ”
ఇతి చణ్డాలాదిసామ్యం ప్రతిపాదయతా మనునాకామతోత్త్యస్తాభ్యాసమ
రణాన్తికం దర్శితమ్, తథాహ్యజ్ఞానతచ్ఛణ్డాలీగమనాభ్యాస పఠతి, అతః

పతితప్రాయశ్చిత్తం ద్వాదశవాహికం కుర్యాత్ || * || ఇతి వ్యాఖ్యా
 యస్వయోనిష్వస్త్యజానుచేత్యేకవాక్యసమభివ్యాహారాత్ , భగిన్యాది
 ష్వపీయమేన వ్యవస్థావేదితవ్యేతి వ్యవస్థాపితమ్ । వృషలీవిషయేయమః || శ్లో ||
 బ్రాహ్మణోవృషలీం గత్వా త్రియహం సూతకీభవేత్ । తథాఽస్యాంగర్భ
 మాభతై బ్రాహ్మణ్యాదేవహీయతే || * || అత్రమనుః || శ్లో || యగరోత్యే
 కరాత్రేణ వృషలీగమనం ద్విజః । సభైశ్చ భుక్తపన్విప్రస్త్రిభిర్వక్షేర్యపో
 హతి || * || వృషలీ - చణ్డాలీ , తద్విషయమితి వ్యాఖ్యాతం విజ్ఞానేశ్వరే
 ణ । చతుర్వింశతీమతే || శ్లో || వృషల్యానుభజాతస్తు త్రీణివషాణీ సంయ
 తః । చతుర్థకాలసమయే దత్తం భుజ్జీతవాగ్యతః || * || ఇదం శూద్రాదివి
 షయమితి వ్యాఖ్యాతమ్ , అత ఇదం శూద్రజాతీయవర్ధకీ వేశ్యావిషయమ్ ,
 “ హీనయోని నిషేవణమ్ ” ఇన్యత్ర తథావ్యాఖ్యాతత్వాత్ , శూద్రత్వా
 విశేషాత్ “ యదేకరాత్రేణ కరోతి పాపం కృష్ణం వర్ణం బ్రాహ్మణస్సేవ
 మానః । చతుర్థకాలే ఉదకాభ్యవాయస్త్రిభిర్వక్షేర్యస్తదపహన్తిపాపమ్ || ”
 ఇత్యాపస్తంబునచనేన సమానార్థత్వాచ్చ । మనుః || శ్లో || వృషలీపీతఫే
 నస్య నిశ్వాపోపహతస్యచ । తస్యాంచైవప్రసూతస్య నిమగ్నతీర్మవిధీయ
 తే || * || ఇత్యాదివచనజాతం చన్ద్రికాయాం వృషలీత్వావిశేషాత్ప్రా
 దుర్భూతరజసా రజస్వలోభయవిషయత్వేన ఉదాహృతమ్ । అత్రాయం
 వివేకః — శూద్రాదివిషయత్వే “ బ్రాహ్మణ్యాదేవ హీయతే ” “ నిష్కృ
 తీర్మవిధీయతే ” ఇతి స్మరణమత్యంతాభ్యాసవిషయమ్ । తథా విజ్ఞానేశ్వరే
 || వా || శూద్రాగమనం సాధారణస్త్రిసమ్మోగశ్చ హీనయోని నిషేవ
 ణమ్ , తత్ర యత్తు యమేన సాధారణస్త్రిగమనమధికృత్య గురుతల్పగమన
 వ్రతముక్తమ్ , “ || శ్లో || గురుతల్పవ్రతం కేచిత్కేచిచ్ఛాప్తాయణంప్ర
 తమ్ । గోఘ్నస్యేచ్ఛన్తి కేచిచ్ఛ కేచిద్వదవకీర్ణినః || ” ఇతి , పతచ్ఛజ
 వ్రతభ్యుతి సానుబద్ధానవచ్చిన్నాభ్యాసవిషయమ్ || * || ఇతి । అత్రేయం
 వ్యవస్థా — “ || శ్లో || పశువేశ్యాభిగమనే ప్రాజాపత్యం విధీయతే । ”
 ఇత్యకామవిషయమ్ , కామతస్తు “ || శ్లో || వేశ్యాగమనజంపాపం వ్యపో
 హన్తిద్విజాతయః । పీత్వానకృత్తప్తకృచ్ఛింశవ్రరాత్రంకుశోదకమ్ || ”
 ఇతియమేనోక్తమ్ , తత్రాభ్యాసాపేక్షయా చాన్వాయణాదికం వ్యవస్థావ్య

మ్, గర్భాత్పదేతు వర్షాశ్రయమ్, అనుత్పాదేపి కామతోఽశ్యన్తా వి
 చ్ఛిన్న బహుకాలాభ్యాసే గురుతల్పవ్రతమి త్యేవమేక వాక్యోపాత్తత్వాత్,
 “॥ శ్లో ॥ బహునామేకధర్మాణామేకస్యాపి యదుచ్యతే । సర్వేషాం త
 ద్భవేతాగ్ర్యమేకరూపాహితేస్త్పతాః॥” ఇతి వచనాచ్చ ప్రాదర్భుగర
 జసాగ్రయావృషల్యాభర్తుశ్చ ద్రష్టవ్యమ్, సామాన్యేన స్పృశలీవచనేషు వి
 వేకానుకృత్తే, చణ్డాలీసగోత్రాదిషుచ “చణ్డాల్యాం గర్భమాధాయ గు
 రుతల్పవ్రతంచరేత్” “గురుతల్పీసవిజ్ఞేయస్సగోత్రంవైవముద్వహా” ఇ
 తి ప్రాయశ్చిత్తతౌల్యదర్శనాచ్చ, తత్సహపరితాయాఃకన్యాయాశ్చ గ
 మనాదాతు ఇదమేవప్రాయశ్చిత్తం ద్రష్టవ్యమ్, తస్మాశ్చ స్పృశలీత్వాత్,
 రజస్వలాగమనాదాతు “అసంభాష్యోహ్యపాక్షేగ్రయస్సవిప్రీ వృవలీప
 తిః ।” “తత్పతివృషలీనాథోగర్భితస్సర్వకర్మసు ।” ఇత్యాదిభిర్వ్య
 క్తమేవోక్తం ద్రష్టవ్యమ్ । అస్యావృషలీత్యేపి “రజస్థాయాచకన్యకా”
 “రజఃపశ్యత్యసంసృతా” ఇత్యాదివిశేషోక్తైర్నతద్వివయో గురుతల్పవ్ర
 తాది ప్రసక్తఇతి । అత్రమునుః ॥ శ్లో ॥ కామనామరణాత్పిష్టేన్ద్రహేకన్య
 తుకమత్యపి । న త్వేవైనాం ప్రయచ్ఛేత్తు గుణహీనాయకర్ణిచిత్ ॥ * ॥
 ఇదం గుణవన్స్వరదానవిషయమ్ । బాధాయనః ॥ శ్లో ॥ దన్యాన్లుణవతే క
 న్యాం నగ్నికాంబ్రహ్మచారిణే । అపివాగుణహీనాయ నోపగుణ్యాన్ప్రజన్వ
 లామ్ ॥ * ॥ మనుః ॥ శ్లో ॥ పాణిగ్రహణమవ్రేస్తు నియతం దారలక్ష
 ణమ్ । తెషాం నిష్ఠాతువిజ్ఞేయా విద్వద్భిస్సప్తమేపదే ॥ * ॥ నిష్ఠా - పర
 మావధిః । కన్యావరయోద్గోషదర్శనేపి సప్తకుపదామూర్ధ్వం నపరిత్యాగ ఇ
 త్యర్థః । అత్రయముః ॥ శ్లో ॥ నోదకేన నవాచాచ కన్యాయాఃపశురుచ్య
 తే । పాణిగ్రహణసంసారాత్పతిత్వంసప్తమేపదే ॥ తత్తత్ ॥ విధివత్ప్ర
 తిగృహ్యపి త్యజేత్కన్యాం విగర్హితామ్ । వ్యాధితాం విప్రకృష్టాంవాశత్త
 నాచోపపాదితామ్ ॥ * ॥ ఇత్యాదికమపి సప్తకుపదాదర్వాగేవేతి వ్యవస్థా
 పసీయమ్ । అత్ర వసిష్ఠావ్యక్తమాహ ॥ శ్లో ॥ స్త్రీపుంసయోస్తు సమృద్ధా
 ద్వరణంప్రాగ్నిధీయతే । వరణాన్ద్రహణంపాణేస్సంసారోహివిలక్షణః॥
 తయోరనియతంప్రాగ్మర్యరణం దోషదర్శనాత్ ॥ * ॥ పాణిగ్రహణ
 త్నాన్దోషదర్శనాద్దోర్వరణమనియతమిత్యర్థః । అరః ॥ శ్లో ॥ చత్తా

యాగపునరుద్వాహనాజ్ఞాప్తాంశం గోవధం తథా । కలౌ పశ్చిమకుర్వీత
భౌత్యజాయాం కమణ్డలుమ్ ॥ ” ఇతినిషేధోగుణవద్వరదానవిషయః ,
ప్రమత్త వివిధదోషదర్శనే ఫలదానేచ త్యాగస్మృతేః , అపాత్రై ఛలాదివా
పాత్రైచ దత్తస్యాపి “ అదత్తం దోషదర్శనాత్ ” ఇతి అదత్తత్వస్మరణా
త్ “ యత్రవాపుష్పపథింపశ్యేత్తత్సర్వం వినివర్తయేత్ ” ఇతి సోపాధిక
దానాదెర్నిర్వృత్తిస్మరణాచ్చ । ఉక్తదోషాభావే మనుః ॥ శ్లో ॥ సకృదం
శౌనిపరిత సకృతగన్యాప్రదీయతే । సకృదాహదదానీతి త్రణ్యేతాని సకృత్స
కృత్ ॥ నదత్వా కస్యదితగన్యాం పునర్దద్యాద్దివక్షుః । దత్వాపునఃప్ర
యచ్ఛేచ్ఛప్రాప్తోతి పురుషాన్యతమ్ ॥ * ॥ “ శతమశ్వస్యతేహన్తి స
హస్రం పురుషాన్యతే ” ఇత్యుక్తదోషమూహోత్తీర్ణ్యర్థః । కాత్యాయనః శ్లో ॥
సప్తసానర్భవాగ్గన్యా వజ్రానీయాగకులాధమాః । వాచాదత్తామనోదత్తా
కృతకాతుక మజ్జలా ॥ ఉదకస్పర్శితాయాచ యాచపాణిగృహీతికా । అ
గ్నింపరిగతా యాచపునర్ముగప్రసవాచయా ॥ ఇత్యేతాగ్గన్యాపేనోక్తాద
హన్తికులసగ్నివత్ ॥ * ॥ వాచాద్భిగ్వాదానే నిశ్చయతామూర్తేవాకృతే
అన్యస్తేకన్యాదానం గర్హితమ్ । అత్రమనుః ॥ శ్లో ॥ ఏనత్తునపరేచక్రు
ర్నాపరేభాతు సాధవః । యదన్యస్యప్రతిశ్రుశ్య యదన్యస్యప్రదీయతే ॥ * ॥
బోధాయనః ॥ వా ॥ వాగ్దత్తా మనోదత్తా అగ్నిం పరిగతా సప్తమపదం నీ
తా భుక్తాగృహీతగర్భాప్రసూతాచేతి సప్తవిధా పునర్ముగ్ధాం గృహీత్వాన
ప్రణాం నధర్మం పినైత ॥ * ॥ ఇతి । గుణవద్వరాయోదకి పూర్వకదానెమ
నుః ॥ శ్లో ॥ నష్టేన్యతేప్రప్రజితే క్షీణేచ పతితేపతౌ । పశ్చిస్సాపత్సు నా
రీణాః పరిరన్యోనదిత్యతే ॥ * ॥ “ దేవరాన్మనుజోత్పత్తిర్దత్తాకన్యానదీ
యతే ” ఇతి కలౌనిషేధార్థార్థవాశాదిమ నదెవరినియోజనమిత్యర్థః ।
సర్వప్రకారేణానన్యపూర్వితైవ వివాహేతి ధర్మశాస్త్రరహస్యమ్ । అత్ర
మనుః ॥ శ్లో ॥ ఉక్తమైరుత్తమైస్సార్థం సమృద్ధానాచరేచ్ఛుధః । నినిమి
కులముతగమవమానసమాంస్త్యజేత్ ॥ * ॥ ఇతి నిశ్చేతవ్యం నిశ్చేత
మ్ , వశ్యాద్విపశ్చిదపశ్చిమానాం నిర్మతస్మరణాం సంతోషాయేదమపరం
ప్రసక్త్యాద్విచారణనిర్ధార్యతే । అత్రమనుః ॥ శ్లో ॥ వైతృష్వసేయీం భగినీం
స్వస్త్రియాంమాతురేవచ । మాతుశ్చభ్రాతురాత్తన్యగత్వాచాజ్ఞాయాం

చరేత్ || ఏతాస్త్రీస్త్రుభార్యధేనోపయచ్ఛేతబుద్ధిమాః | జ్ఞాతిత్వేనాను
 పేయాస్తాఃపతత్యభ్యుపయన్నధః || * || వ్యాసశ్చ || శ్లో || తృతీయాంమాతృ
 తఃకన్యాంతృతీయాంపితృతస్తథా | శులెనచోద్వహిష్యన్తివిప్రాఃపాప
 విమోహితాః || * || పురాణేచ || శ్లో || యోమేత్వంహృదయాజ్ఞాతోపయ
 స్త్వంనవ్రయచఫుతి | పాపాన్మాతులసమ్బుధాత్పృజావైతేభఃష్యతి || * ||
 శాతాతపశ్చ || శ్లో || మాతులస్యసుతామూఢ్వామాగృగోత్రాంత్రైవద | స
 మానవ్రవరాంచైవగత్వాచాన్ద్రాయణంచరేత్ || ఉద్వహేతసగోత్రాంయ
 స్తనయాంమాతులస్యచ | ఋషిభిశ్చైవనతుల్యాంచ సశుచాన్ద్రాయణం
 చరేత్ || * || ఏవం తృతీయావివాహమాత్రై సకృన్యమనమాత్రై చాన్ద్రా
 యణముక్తమ్ , గమనాభ్యాసేతు “ బ్రహ్మహాసురావగురుతల్పగమాతృపి
 తృయోనిసమ్బుధాగస్తైననాస్తిక నిన్దితకర్తృభ్యాసి ” ఇతిగౌతమీన పాతిత్య
 ముక్తమ్ | అత్రబ్రహ్మహాదిభిస్సహ పాతేపి నైయాదికం ప్రాయశ్చిత్తా
 పనోద్యం తదేకవిషయంచ , మాతృపితృయోని సమ్బుధాగమనే పునరభ్య
 సై “ పతితస్యోత్పన్నఃపతితోభవతి ” ఇతి వసిష్ఠస్మరణాత్పుత్రాత్పాదే
 పుత్రపరంపరయా ద్విజాతికర్తృహానిరేవ | అగ్రశాతాతపః || శ్లో || సమా
 నవ్రవరాంకన్యామేకగోత్రామధాపినా | వివాహయతియోమూఢస్తస్య
 వత్స్యామినిమగ్నమ్ || ఉత్సృజ్యతాం తతోభార్యాం మాతృవత్పరిపాల
 యేత్ | తస్యాముత్పాద్యచణ్డాలం బ్రాహ్మణ్యాత్ప్రచ్యుతోభవేత్ || * ||
 అత్ర సగోత్రాసమానవ్రవరయోరుక్తం ప్రాయశ్చిత్తాదికం సపిన్డాదివి
 షయేపితుల్యమ్ , “ అసపిన్డామసగోత్రామసమానామేయామ్ ” ఇతి
 సహపతితానామేకోక్తస్య సర్వేషాం తుల్యత్వాత్ | తథా విజ్ఞానేశ్వరే
 || శ్లో || బహునామేకధర్తాణామేకస్యాపి యదుచ్యతే | సర్వేషాం త
 ద్భవేతామేకమేకరూపాహితేస్తుతాః || * || ఇతి | సపిన్డాముద్వాహ్య
 గమనాభ్యాసే “ || శ్లో || రేతస్సిత్యాకుమారీషు స్వయోనిష్వన్త్యజాను
 చ | సపిన్డాపత్యదారేషు ప్రాణిత్యాగౌనసంశయః || ” ఇత్యుక్తమధికమ్ |
 అతస్త్రితీయావివాహస్త్యాజ్యః , “ జ్ఞాతిత్వేనానుపేయాస్తాఃపతత్యభ్యు
 పయన్నధః ” ఇతిమనుస్మరణాత్ | అత్రోపయన్తరేవపాతిత్యస్మరణాత్ ,
 పాదుర్యాభావే కన్యావ్రజస్య తదనేయమంచ నదోషగన్ధః | మాతులసతో

స్వామిని పేర్కొని గాఢార్చనము చేయుచున్నప్పుడు, కర్మచిదపి తథా విషయ
 దాప్రతీతే స్తథావచనాభావాద్య, వ్యవస్థాపకవచనాభావేపి తథాకల్ప
 స్యాతి ప్రసక్తాత్, “గురుతల్పీసవిజ్ఞేయః పతితాశ్శూద్రతాం గతాః” ఇత్యా
 నామపి తద్విషయత్వప్రసక్తైః । అసతి విశేషోపస్థాపకే సామాన్య సజ్ఞో
 గో నయ క్త ఇతి చేతుల్యమత్రాపి, అన్యథా “॥ శ్లో ॥ ఉద్వహేత సగో
 క్రాంత్యు స్తనయాం మాతులస్యచ । ఋషిభిశ్చైవ తుల్యాం చ ” ఇతి సహా
 హాత్తత్వేన సగోత్రా సమానామా వివాహనిషేధస్యాపి గాఢర్చనవివాహ వి
 షయత్వప్రసక్తైః । కించ, గాఢర్చనవివాహవిషయత్వేపి బ్రాహ్మణ్యవివా
 హ సమ్మిత్వానపాయాత్ప్రత్యవాయః పునరవజగనీయః, “జ్ఞాతిత్వేనా
 పి పేయాస్తాః పతత్యభ్యుపయన్నధః” అధఃపతనీయానీతి ప్రకృత్యపతన
 హీతుషు మాతుః పితృతి యోనిసమృద్ధే సహాపత్యే స్త్రీ గమనమితి తృతీ
 యోద్వాహస్య పాతిత్యస్ఫుటేః । నను చన్ద్రికాయాం సాయణీయేచ మా
 తులసుతౌ పరిణయనముక్తమితి చేత్యత్వముక్తం దురుక్తమ్, నతద్దురుక్తమ్,
 “॥ శ్లో ॥ తృతీయాం మాతృతఃకన్యాం తృతీయాం పితృతస్తథా । వివా
 హాయేష్య సుప్రాహ పారాశర్యేయ మోఽగ్నిరాః ॥” ఇతి వచనోదాహర
 ణాదితీచేన్దైవమ్, ద్విచన్ద్రికేదవద్భేదమిథ్యాత్వసాధకస్య భేదత్వస్య శుక్తిర
 సతా భేదవద భేదమిథ్యాత్వసాధకేనా భేదత్వేనేవ “తృతీయాం మాతృతఃక
 న్యాం తృతీయాం పితృతస్తథా । వివాహయతి యోమూఢః” “ఉద్వహేత
 సగోత్రాంత్యు స్తనయాం మాతులస్యచ” “మాతులస్య సుతామూఢా”
 ఇత్యాది ప్రబలప్రమాణైస్సన్ద్రికేపక్షత్వేన సాధ్యాసాధకత్వాత్, “ద్వై
 ధేబహూనాం వచనమ్” “యతోభూయస్తతోవిద్వానుగ్రాన్ధర్వా వి
 శ్ణయమ్” “భూయసాం స్యాద్భూతీయస్త్యమ్” “బహూనామనుగ్ర
 హానాన్యాయః” ఇత్యాది వచనన్యాయైస్తస్యైవ బాధాచ్చ । కించయ
 తా విజ్ఞానేశ్వరేణ పితృవిషయే పార్వణపరానేకవచన సజ్ఞోచ దోషభ
 యేన ఏకోద్దిష్టపరవచనమేవ నిరస్తమ్, తద్వదత్రాపి వజ్ఞమసప్తమాధో వి
 వాహనిషేధపర పూర్వోదాహృత మను యాజ్ఞవల్క్యవస్త్యుబౌధాయ
 న గౌతమ పరాశరవ్యాస విష్ణునారద మైత్రేయశాతాతపాది వచననిచయస్య
 సజ్ఞోచప్రసక్తాద్విరోధాత్ప్రబల్యాచ్చ తృతీయావివాహవచనమేవ ని

రస్యం న్యాయవిద్భిః, పాతిత్యవనక్తైః । అరవవ భట్టాచార్యైర్దాతులసు
 తా వివాహాగర్హితః । కించ సవర్ణస్య సవర్ణీపుత్రస్య కథంచిదన్యత్ర
 కన్యాలాభే “ ఊర్ధ్వం సప్తమ్యు అలాభే సప్తమీమద్వహత్ ” ఇత్యాప
 స్తమోక్తన సప్తమీవివాహ వదనవర్ణపుత్రస్య పద్విషయమేవ శృతీయావివా
 హపరం వచనమితియుక్తమ్ । “ సర్వత్రాతిదేశ్యాత్ ” ఇతి దిష్టవ్యైవ వైష
 మ్యదృష్టేః “ పితృవత్స్యస్సర్వామారః ” ఇశ్యతిదిష్టం మార్కెత్వం సవ
 త్నీపుత్రస్య సాపిణ్డ్యావధిభూత తృతీయావివాహస్యోభయత్ర శుల్యత్వాన్న
 చోద్యవశాశః । ఏవమేవ “ ॥ శ్లో ॥ మార్కెత్వస్య సుతాం కేచిన్న్యాతులస్య
 సుతామపి । వివహన్తిక్వచిద్దేశే నజోగచ్ఛాపి సపిణ్డతామ్ ॥ ” ఇతివచనం
 చ విజాతీయవిషయమేవ సమర్థనీయం విశేషజ్ఞైః । సర్వత్రాపమపాధిత్వాన్ని
 క్తోచన్య లోకే గ్రామిదేశరేషు తృతీయావివాహానుహాప్రవాహా
 వరీవృతతీచేత్ కింతేన, సహి తావతాశాస్త్రప్రామాణ్యం గతమ్, అ
 శాస్త్రీయానుష్ఠానే అనుష్ఠాతైవ హతస్యోత్ । శాస్త్రంజ్ఞాతిధర్మశ్చ
 ప్రమాణమితిచేన్న, శాస్త్రావిరుద్ధవ్యైవ నిస్యప్రామాణ్యత్ । తథాగౌ
 తమః ॥ వా ॥ దేశజాతీకులధర్మా ఆమామైరపిరుద్ధాప్రమాణమ్ ॥ * ॥
 ఇతి, అన్యథాఽతిప్రసక్తాత్ । తథాపి జాత్యాచారే నిర్బంధః సతావతాశా
 స్త్రస్యవాన్యస్యవా హానిః, అపిశు శాస్త్రాతివర్తనపవ । నన్యన్యకృతము
 న్యోఽనుభవేగ్, “ యశస్యకృతభుక్పుమా ” ఇతిష్ట్యతేః ॥ శ్లో ॥ వద
 శాస్త్రం మృషాయేహం తేహం యుక్తం తదత్యయః । తన్నస్సత్యంహి త
 న్నిష్ఠావరిష్టావైదికావయమ్ ॥ * ॥ సహి శాస్త్రాల్లభనం పాదీయః “ ॥ శ్లో ॥
 యశ్శాస్త్రవిధిముత్యృజ్య వర్తతే కామకారతః । నచసిద్ధిశువాపోతి నసు
 భం నవరాంగతిమ్ ॥ ” ఇతిగీతత్వాత్ । అతశ్శాస్త్రావిరుద్ధపవ దేశాద్యా
 చారఃప్రమాణమ్ । అతవవ శాస్త్రవిహితవ్యైవ దేశాద్యాచారస్య అపి
 చాల్యత్వమాహ దేవలః ॥ శ్లో ॥ యస్మిన్దేశే పురేగ్రామే త్రైవిద్య న
 గలేపివా । యోయత్రవిహితోధర్మస్తంధర్మం నవిచాలయేత్ ॥ * ॥ స్మృ
 తిద్యైవేతత్తదేశాచారానుసారేణ ధర్మకల్ప్యఇత్యర్థః । కించ, “ ॥ శ్లో ॥
 సమాంసభక్షణేదోషో నమద్యేనచ మైభునే । వ్రువృత్తిరేషాభూతావాం ని
 వృత్తిప్రశుభాఫలాః ॥ ” ఇత్యాదుక్త మాంసభక్షణాదిము ఇచ్ఛాయాం

వివాహయజ్ఞ సురాగ్రహారేవ వ్యవస్థాపనమేవ శిష్టాచారః నతు స్వేచ్ఛాచారః । “ గర్భాప్తమేవ ప్రమేవాబై ” “ ఏకాగ్నేస్త్రీవిధంసమారోపణ మాత్మనఃరణ్యోర్వా సమితుపశ్చసప్తస్రయోపివా ” ఇత్యాదికవైకల్పిక ధర్మైష్ట్యనిష్ఠుష్టిశిష్టాచారోవాప్రమాణమ్ । “ ఉత్తరాంశః ప్రధాతే తు ” “ పూర్వమేవదినం గ్రాహ్యం యావన్నదయ తేఽవిః ” “ దేవా ద్విత్వాసమభ్యర్చ్య భావన్యాంసంనవోషధాత్ ” “ గృహేపినివసన్విస్త్రా మునిర్వాంసవివర్జనాత్ ” ఇత్యాదిషు దేశాచారోపక్తుం యుక్తమ్ । యాజ్ఞానాధ్యపనప్రత్యగ్రహణస్త్రీస్త్రీభ్యర్చయ్యకప్రజాపాలనకృషిగోరక్షవాణిజ్యపిప్రతు స్త్రాహణిబ్ధసేవాదకోహిజాతధర్మఃప్రసక్తః । పతద్విషయమేవ “ ॥ స్తో ॥ సహజంకర్మకాన్తైయ సదోషనపితత్యజేత్ । ” ఇతి తమ్ । పవంసా ధర్మశాస్త్రప్రవీణా విజ్ఞానైశ్చ గాదియో వ్యవస్థాపయామానుః “ యథావిశిఖాం నిదధాతి యతైవైహం కులధర్మసాన్విధక్షిణితః కుముజావసిష్టానాముభయతశ్చిభాకార్యపానాం ముష్ణాభ్యగపనపశ్చరూఢాటంగీరసాశివావాజిమేకేమక్తర్ధాంగీభిర్నోఽన్యైథాకులధర్మంచ ” ఇత్యాపస్తంబులోకాక్షిప్రముఖిముసిముఖిమిరిసధర్మేషు కులాచారఇతివక్తుముచితమ్ । కుముజా - శిఖా , వాజి - కేశవర్జ్మః । అతశ్శాస్త్రనిషిద్ధోఽన్యో దేశజాఃకులాచారోనభవతి, శాస్త్రః సహమేధేతుయస్సద్భిరనుష్ఠితస్సపవలోకాచారశిష్టాచారశ్చైతి నిత్యస్థితిః । కించ “ ॥ స్తో ॥ ఉద్వాహ్యతే గాక్షిణాన్యైస్తామలస్య సుతాద్విజైః । నుద్యతేత్యైరతాశ్చిత్వినశ్చ గవాశినః ॥ మత్స్యదాశ్చనగాస్సర్వే వృభిచారితాస్త్రీయః । ఉత్తరే మద్యపానార్యస్పృశ్యన్యూణాం రజస్వలాః ॥ అప్రజాతాం ప్రగ. స్థాతి భ్రాతృభాగ్యనాభర్తృకామ్ । పరుద్ధాస్తుప్రద్యుశ్యంతే గాక్షిణా శ్యేషు భూయశః ॥ ” ఇతి సాయణీయపవ వివాహప్రకరణే తత్తద్దేశాచారపరిగణనాయాం సహ పరిగత్యేన మాతులసుతావివాహస్యానాచారత్వం సువ్యక్తమ్ , అన్యథా నిత్యపరిగత్యాన్యద్యపానన్యచిచారాదీనామపాహ్యచారత్వప్రసక్తాత్ । తత్తద్దేశే సచారఇతిచేన్న , తస్యతస్య వినివర్త్యత్వప్రసక్తాత్ । తథాతత్త్రైవ ॥ స్తో ॥ మాతులస్యసుతోద్వాహూమాశృబద్ధత్వనూషణమ్ । శకులేకవ్యాప్రదానంచ దేశేష్వనేయేషు దృశ్యతే । పవంపరుద్ధానా

శకులేకవ్యాప్రదానంచదేశపాతాత్తరమ్.

చారాస్ప్రియతేన నివర్తయేత్ । దేశజాత్యాదిధర్మస్య ప్రమాణే న వి
 రోధినః ॥ * ॥ ఇతి । “ శాస్త్రేణాతో న్యవసరస్వం శాస్త్రదృష్ట్యాప్రవ
 ర్తయేత్ ” ఇత్యత్రానాదరేషస్త్రి । ప్రమాణవిరుద్ధా దేశజాత్యాదిధర్మా
 ననాదృత్యేత్యర్థః । అత్రధర్మశబ్దోగ్రహణవిరహమాత్ర నిబద్ధనః , అన్య
 థా “ ఏవంవిరుద్ధానాచారాస్ప్రిమాణేనవిరోధినః ” ఇతిమర్చితత్వాత్ ।
 అత్రాపస్తమ్భః ॥ వా ॥ ఏతేన దేశకులధర్మావ్యాఖ్యాతాః ॥ * ॥ ఇతి । ఇ
 దంచవ్యాఖ్యాతంచరదతైన ॥ వా ॥ “ జ్యేష్ఠోవాయాదఇత్యేకే ” ఇత్యా
 దికం శాస్త్రవిప్రతిషేధాదప్రమాణమిత్యుక్తమ్ , ఏతేన శాస్త్రవిరుద్ధస్యా
 ప్రమాణత్వవ్యాఖ్యానేన శాస్త్రేవిప్రతిషేధా మాతులసుతా పరిణయాద
 యోఽప్రమాణమితి ॥ * ॥ ఇతి । అతస్తృతీయోద్వాహస్త్యాజ్యపవ, “ అ
 ధర్మాణాంతు సతతమాచారః పఠనహేతుః ” ఇతిస్మృతేః । ఏవమాపి
 మాదాసప్తమాచ్ఛ వివాహానకార్యః , తస్యచ పఠనహేతుత్వాత్ “ గు
 రుతల్పినవిజ్ఞేయః ” ఇత్యదిస్మృతేః । ఏతత్సర్వమగ్రహణగ్రహ్యహీనే
 భ్యోనరోచతే , అథాపి నిర్మలస్యప్రమాణవరతత్త్వకశిష్టత్వవశేషదస్తీతి
 వ్యవస్థామస్త । కించ “ స్త్రీనస్తతిస్తథాపుంసామ్ ” “ ఆపిషమాతస్స
 ప్రమాచ్ఛ ” “ పిషమాతస్సప్రమాడ్ధీనామ్ ” “ పిషమేసప్తమేనైవ ” ఇ
 త్యాదీని పిషమాతస్సప్రమాదర్వాగ్నివాహే పాతిత్యపరాణివచనాని యఃఖ
 లాదాజహారసపవహిమాతులసుతావివాహమాతిష్ఠేత , ఏవం పూర్వాపర
 విరుద్ధమనుష్టత్వకోబ్రవీతి , తద్వచనజాతం స్వేనైవోదాహృగిమ్ , నూనం
 లేనవిస్మృతమ్ , మాతులసుతావివాహనిషేధస్య గాఢర్వవివాహవిషయత్వ
 కల్పనే మాతులసుతయాసహ పఠితసగోత్రాసపిణ్డావివాహనిషేధస్యాపి త
 ద్విషయత్వకల్పనప్రసక్త్యా తత్కల్పనస్య నిరస్తత్వాత్ । కించ , “ వివాహ
 యేత్తనుఃప్రాహపారాశర్యోక్తిరాయనుః ” ఇతివచనమస్యతమేవవిచారా
 సహత్వాత్ । తథాహి — “ అసపిణ్డాతు యామాతుః ” “ ఏతాస్త్రిప్రస్తు
 భార్యాభై ” ఇతివదత్తనుః కథంకారంతృతీయావివాహంచదేత్ , యదివదే
 చుత్తస్తప్రపితంప్యాత్ , “ యద్యైకించమనురవదత్తదేభుషణమ్ ” ఇతిశ్రు
 తిప్రసిద్ధంప్రామాణ్యంభజ్యేత , తథా “ మాతుస్సపిణ్డాయ తేనవర్జనీయా
 ద్విజాతభిః ” “ తృతీయాం మత్సర్యకవ్యాం తృతీయాంపితృతస్తథా ।

శుశ్రూషవోద్వహిష్య ద్విసరాః పాపవిమోహితాః । ” ఇతి వివాహ్యసంక
 థంబలుత్పతీయానివాహంబ్రాయాత్, యదిబ్రాయాత్, “ సత్య
 వాచవ్యాసః పారాశర్యః ” ఇతి శ్రుతివ్యాఖ్యాతమాప్తమత్వం కథముజ్జేవే
 త, సచ విప్రలక్ష్మక కోటిం నాటికలే, కించ, మనువ్యాపాక్షిరోయమై
 స్సస్వస్వస్వతీషు సహి త్యతీయానివాహాత్ క్తః అపితు పద్మమున ప్రహర్యా
 క్తనీనివాహనిషేధపవాక్తః, సచ చన్ద్రికాకారణబోధాత్మతః, అతో
 “ వివాహయేన్ద్రునః ప్రాహ ” ఇతి వచనమసక్యతమేవేత్యాస్తాం తావత్,
 ఇదం సమస్తం మూర్ఖానైస్విరం కుర్వన్తు, హస్త అచారాది కరణార్థవేది
 నోప మాతృయోనిబంధుసమన్వయమనుగుణ్యతే, “ || క్లో || లోక స్థితృగాస్తాన్ శ్లో
 నదివిచ్య వ్యవహారాభిధాః । వృథాకీలానుధావన్తి లోకం ధర్మ ప్రతోహ
 తః । ” కించ “ తృప్తాంజుహూం మాతులస్యైవ యోషాభాగస్తే మాతృ
 ప్త్యసేయీవపామివ ” ఇత్యర్థవాదశ్రుతిదర్శనాత్పతీయానివాహే కథా
 వ్యేకులే “ నాపుత్రస్యహిలోకోఽస్తి ” ఇతి, “ తత్సర్వే వశవోవియః ”
 “ తస్మాత్పుత్రమారం సృపారం చాధిరోహతి ” ఇత్యపి శ్రవణాత్సృష్టాద్య
 ధిరోహశ్చప్రసజ్యేత, “ సూర్యగ్రహే కురుక్షేత్రే మేషకృష్ణాజినాదిక
 మ్ । ” “ చక్షాలాన్ప్రతిగృహ్యపి యజేతావశ్యక్తర్కతైః । ” ఇత్యాది
 నా నిత్యవ్యావశ్యకతావ్యత్యే తాత్పర్య వర్యపానాద్భృతావకరణప్రకార
 త్వవ్యత్యేదవగ్లాశ్రమ ధర్మానుష్ఠానార్థవివాహపాపవశ్యకతావ్యత్యే
 తాత్పర్యగ్రహణమేవ యుక్తమితి సర్వస్మృతీనామవిరోధః “ యేతత్రాత్మ
 నాస్సన్తు ర్మినః । యక్రాతయుక్తాః । అలూతూధర్మ కామాస్సుయః । యథా
 తేతత్రవరైః । తథాతత్రవరైః ” ఇతి శ్రుతేః, సన్దుర్మయుక్తాలూకు
 ధర్మ కామవర్తనానువర్తనమేవానువర్తనం నలోకవిలోకనమ్ । తస్మాత్సా
 త్యుతవశ్యమాప్నిత్యతస్య ప్రమామూర్ధ్వమేవ వివాహఇతి ప్రామాణికానాం
 ధర్మ శాస్త్రీమతైః పథః .

ధర్మ త్వరాః పాతక భీరవోయే వశ్యన్తు పానీగ్రహనిర్ణయంతే ।

బహ్విష్ట్యతీర్వత్కృపిన్సుశ్యపారంసమగ్రహీతైర్విదికపార్శ్వభౌమః ।

ఇతి వివాహ్య క న్యానిగయముప్రమాప్తః .

అహారావత్ ఫాలీపాకానిర్ణయతే । అపస్తంబః ॥ వా ॥ ఏవమితి
 ద్వ్యం దక్షిణావర్ణముపాషితాభ్యాం తర్వసుకార్యపూర్ణపాత్రస్తు దక్షిణ
 త్యేకే ॥ * ॥ ఇతి । ఏవమ్ - తర్వసుకార్యపూర్ణపాత్రస్తు దక్షిణ
 ప్రకారేనైత్యర్థః , అతడాద్వ్యమ్ - అగ్నేయఫాలీపాకాత్పరమ్ । ఏవం వద
 తా వివాహశేషమధ్యే పర్వసమ్భవేపి తత్ర ఫాలీపాకకార్యిత్యుక్తం భన
 తి , యద్యాగ్నేయఫాలీపాకకృతస్యాత్ । యథా 22 పుటః ॥ శ్లో ॥
 వివాహశేషమధ్యేతు పర్వస్యగృహితేనతి । తస్మిన్నపిచకర్తవ్యం ఫాలీపా
 కం యథావిధి ॥ తత్రయద్యప్యమావాప్యా వివాహాత్స్యాదననరమ్ । యది
 వా పార్ణమాసీస్యాత్ ఫాలీపాకక్రియామతా ॥ * ॥ ఇతి । అత్రమావా
 ప్యామానుపి ఫాలీపాకస్తరణమాగామిపార్ణమాప్యామాధ్యాధిమాసదోష
 దుష్టత్వేద్రవ్యవ్యమ్ । తథాగౌతమః ॥ వా ॥ పార్ణమాస్యేవక్రమా దర్శపూర్ణ
 మాసాదర్శశ్చేత్పూర్వముపపద్యేత పార్ణమాసేనేష్టాకరతికార్యాదకుర్వ
 నానిర్ణయాసీమాకాక్షేదిత్యేకే ॥ * ॥ ఇతి । చతుర్థీపాదానననరం యది
 దర్శపూర్వమాగచ్ఛేత్తదా దర్శకాలాత్పూర్వమేవ పార్ణమాసీ ఫాలీపా
 కం కృత్వా తతస్సకాలే దర్శఫాలీపాకం కుర్యాదితి తద్వ్యాఖ్యానే వ్యా
 ఖ్యాతమ్ । ఏవమేవస్మృత్యంతరేహోక్తమ్ ॥ శ్లో ॥ పాకయజ్ఞస్యచారమ్భమ
 వ్యవరమ్భణమేవచ । పార్ణమాస్యాం యజేత్పూర్వం దర్శేతు నకథంచన॥
 మాధ్యాధిమాసదోషేతు పాణామాస్యాం యజేత్కథమ్ । దర్శేపిచా య
 జేత్పూర్వం పార్ణమాసీమమామపి ॥ అతికాలాంతగారమ్భో యజమాన
 శ్చపాపకృత్ । ఆయుశ్శ్రీయంయశోహవ్యాత్తప్నోత్రానాన్యశ్చక్రమేత్ ॥ * ॥
 యావద్దర్శం తావత్పర్ణమాసఫాలీపాకస్య కాలశ్వాద్దర్శాత్పూర్వమేవ
 పాణామాసీం యజేత్ । ఏవమిష్ట్యా తతస్సకాలే , అమామపి - దర్శమ
 పి , యజేత్ , నతుప్రతిపదిపార్ణమాసీమమామపి సహాయజేదన్యర్థః । అన్య
 తా దర్శకాలప్రాప్తా నపునరతిపన్నపార్ణమాసానుష్ఠానమ్ , అధికారాంత
 రానురోధేన పూర్వాధికారనివృత్తేః । తదుక్తం స్మృతిచర్చికాయామ్
 ॥ వా ॥ ఆకాలాకాలత్యేనాగామి పర్వకాలాత్ప్రగీవాతిపన్నపర్వా
 ముష్ఠానం కార్యమ్ , నతత్ప్రతిపాదు వ్యతితానుష్ఠానమ్ , “ తావద్దర్శంపా
 ర్ణమాసం యావదవ్యవవర్వకాలః ” ఇతిశ్రుతిః ॥ * ॥ ఇతి । కించ , అగామి

పర్వతోమస్తే " ॥ శ్లో ॥ రాకాచేచ్ఛేషామూర్త్యాగ్రామ్యరమ్భా
 ప్రవర్తనీ । వైశ్వదేవమాసికయోనసంవేశనవిపాత్పరమ్ ॥ " ఇత్యా
 దిభిఃపాశైశ్చపశుమూర్త్యుర్వభేదానాదరేణ స్థానీపాకపావశ్యకర్త
 వ్యత్వావగతే, అనేనైవాభిప్రాయేణాపస్తమ్యైవ " ఏవమతర్థిర్వమ్ "
 ఇత్యనుశాసనాచ్చాకరణే ప్రత్యవాయస్తరణావప్యదర్శపితర్పూర్వమై
 వ పార్థమీన స్థానీపాకంకృత్వా దర్శం కుర్యాదిహిసిద్ధమ్ । వివాహానస్త
 రపర్వణి గ్రహణాదిదోషనమ్భవే ॥ శ్లో ॥ ఉపరాగో 2 ధిమాసోవా యది
 ప్రభవపర్వణి । నాహరేత్ప్రథమమిష్టిం మాధ్యేవ గురుశుక్రయోః ॥ ౧ ॥
 ఇతినిషేధాత్ప్రథమ స్థానీపాకోనకార్యః । ఏవంవివాహానస్తరమాశా
 ధాదిపితృమాననమ్భవేచనకార్యమ్, " ॥ శ్లో ॥ స్థానీపాకక్రియాంతు
 ర్యాద్వివాహాదుస్తరాయణే । పితృమానవతుపేక్షా యదికుర్యాద్వివ
 శ్యతి ॥ " ఇతిప్రత్యవాయస్తృతేః । నను స్థానీపాకాకరణే పునరౌపాసవా
 గ్నైఃప్రాబల్యం వాస్తీకచేన్న, " ఔపాసనం మూమోవైశ్వదేవమ
 ప్రకాపార్వణక్రాద్ధం సర్వబలిరీశావలిః " ఇతి నప్రపాకయజ్ఞానాం పృ
 థకృత్కర్తృత్వేనావోన్యవైరపేక్ష్యాత్ । నను " ॥ శ్లో ॥ ఆహవేష్య
 ధికేమాసి సహక్రతాగ్రహణేపివా । అన్వారిన్యం ప్రకుర్వీత సమనస్తర
 పర్వణి ॥ " ఇతివదనాదన్వారమ్భాకార్యఇహిచేన్నైవమ్, " నాహరేత్ప్ర
 థమమిష్టిమ్ " ఇతినదనవిరోధావత్యైః, అగామిపర్వణిసంలాధికమాసమా
 ధ్యాది సమ్భవే తరిఃపూర్వమేవ వివాహానస్తరం పర్వసమ్భవే రిప్సేన్న
 ర్వణి పార్థమీనమాసపీత్యుక్తక్రిమేణాన్వారమ్భం కర్వీతేత్యుక్తత్వా
 వప్య । అన్యథాసంలాధికమాసాదా ప్రథమస్థానీపాక నిషేధవదన నివయో
 వ్యర్థసాన్యత్ । తథాకాలనిర్ణయాదా ॥ శ్లో ॥ ఉపాకర్తృచ హవ్యంచక
 వ్యం పర్వోత్సవంతథా । ఉత్తరే నియతం కుర్యాన్నలమాసే వివజాయే
 త్ ॥ ౨ ॥ పర్వ - ప్రాథమికేష్టిప్రథమస్థానీపాకశ్చ, నతుద్వితీయః, త
 న్యదోపాధావాత్, " ప్రారబ్ధకుద్వితీయాకౌ ప్రోక్తదోషానవిద్యతే "
 ఇతిప్రరణాత్ । స్మృతినన్యప్రేవ ॥ శ్లో ॥ ఆరమ్భం దర్శపూర్వో ఘో
 ర్ముమూర్త్యుర్యాదిగమ్ । ప్రతిష్ఠావశ్యకైర్బుధ్యామలమాసే వివజాయే
 త్ ॥ ౩ ॥ నను " ॥ శ్లో ॥ ఆధిమూసేతుక్రవ్య గురౌరప్రమయ్యేపివ ।

నిర్ణయమైతి త్రికం కుర్యాత్కా-న్యం కర్తు నివర్తయేత్ || ” ఇతి నిర్ణయక
ర్తవ్యత్వవచనాత్ , “ నిర్ణయనివాపయన్వేన లేదస్య బాల్యత ఇతి విజ్ఞాయ
తే ” ఇతి తదకరణే ప్రత్యవాయస్త్పలేశ్చ నిర్ణయాత్ స్థారీపాకః కార్య
ఇతిచేన్న , నిర్ణయకర్తృ కార్యత్వ పరవచనానాం ప్రారంభకర్తృః కయత్వాత్ ,
యోనదో మేతు “ ప్రారంభంచర్యపాల్లెష్ట్యోః ” ఇత్యాదివచనైస్తేషాం ప్రా
రమ్భునిషేధాత్ , “ ఉత్తరేనియతం కుర్యాత్పూర్వేతన్నిష్ఫలం భవే
త్ ” ఇతి తత్కరణేపి వైష్ఫల్యస్థరణాచ్చ । అగ్రపర్వః పయో నియమమా
హుస్తన్మః । వా । పర్వసుచాభయోరుపవాస ఔపవస్తమేవ కాలాస్త
రభోజనం తృప్తిశ్చాన్నస్య యచ్చైవయోగప్రియం స్యాత్తదేతస్మిన్నహ
నిభుజ్జీయాతానాథశ్చ శయ్యాంతాం మైథునవర్జనంచ శ్వేభూతే స్థారీ
పాకస్తస్యోపచారః పార్వతేన వ్యాఖ్యానో నిర్ణయలాక ఉపపశ్యతి || * ||
ఇతి । నన్వేతస్మిన్నితి పాణిగ్రహణ మహాపరామృశ్యతే , తత్రప్రత్యజ్ఞం
ప్రియభోజనాదికం విధీయతేఇతి వ్యాఖ్యాతమ్ , అతఃకథమిదం పర్వవిష
యమితి చేన్న , తథాకృదిదపి లోకేసమాచారాభావాత్ । నపిఃశ్చిదిపి
పాణిగ్రహణనవాఃస్థరగప్రియభోజనాదికంప్రత్యజ్ఞంకరోతి శ్వేఃస్థారీపా
కంచాచరతి । నన్వస్య పర్వవిషయ త్వేపవాస్త్వితిబహువచనా న్నస్య ఏతస్మి
న్ని త్యేకవచనా న్తతీయా ప్రత్యవమర్శోఽనుపపన్నః , మైవిత్ , ఎత్యయా
గధర్వాణాంప్రకపవాప్రాప్త్యర్థత్వాదేకవచనా న్నస్య । కించ పాణిగ్రహ
ణమహారితివిశేషణమేవానుపపన్నమ్ , తదస్తరేణాపి విశేషార్థస్యగమ్యామా
నశ్వాత్ । యథాఽఽహః || శ్లో || గమ్యమానస్యచార్థస్య వైవయక్తం
ఏశేషణమ్ । శబ్దాస్తతైవిభక్త్యావాధూమోయంజ్వలతీవత్ || * || తస్మా
దేతస్మిన్నితి ప్రకృతపర్వప్రతీతే స్తద్విషయమేవేదమితి యుక్తమ్ । కిం
చాగ్రపత్నే ఉపాపితాభ్యామితి విహితమేవాపవస్తమత్రానూద్యతే , కా
లాస్తరే భోజనమివాపవస్తం నతు తద్దీపసోపవాస ఇత్యర్థసేషం బాధితం
తత్రనియమ్యతే “ తృప్తిశ్చాన్నస్య ” ఇత్యాదివా । ననుపర్వపరత్వే
తస్యోపచారః పార్వతేన వ్యాఖ్యాత ఇతిస్వస్య స్వేనైవ వ్యాఖ్యానమును
పపన్నమితిచేన్న , వ్యాఖ్యానవిధివర్జస్వపరనిర్వాహాత్వేనస్వవ్యాఖ్య
జ్ఞాత్యాజ్ఞాతవావిరోధాత్ । యజ్ఞా “ అహార్థమ్ ” ఇతిపర్వస్వతిథ్వా

గ్నేయస్థా లీ పా క ధర్మ పవ పార్వణ శబ్దో వ్యతే , తస్య నిత్యత్వోపదేశార్థమ్ , అతః “ ప్రతిపర్వపత్నవహన్తి ” ఇత్యాద్యక్రమేజ్జేవోపచారః కార్యః । తస్మిన్ కాయాంచ ॥ వా ॥ ఔ పవస్తప్రియభోజనంకార్యం తథా౨౨. పస్తమ్భః “ యచ్చైవనయోఽప్రియంస్యాత్తదేతస్మిన్నహని భుజ్జీయాతామ్ ” ఇతి ॥ * ॥ ఇతి । ఇదం పర్వవిషయత్వేనైవోదాహృతమ్ , అత్ర నియమాంతరంచ గృహ్యపరిశిష్టోక్తమ్ ॥ శ్లో ॥ శాకం మాంసం మసూరంచ అవణం కోరదూవకాః । మాషం మధువరాన్నంచ త్యజేదుపవనాస్త్రియమ్ ॥ * ॥ కించత్వత్పత్నే “ నిత్యం లోకఉపదిశన్తి ” ఇతిసూత్రమత్యన్తానుపపన్నమ్ , “ ప్రతిసంవత్సరం వివాహాత్పరేమ్యః స్థా లీ పా కః కార్యః ” ఇతి శిష్టానుపదేశాత్కృత్విదప్యచారాభావాచ్చ । పవనవిషయత్వేతు సుసగ్గతమేవేదమ్ , లోకే వేదార్థప్రదర్శకే ధర్మశాస్త్రే గౌతమాదిభిః “ అస్తకాపావణం నిత్యం స్థా లీ పా కం సమాచరేత్ ” ఇతి పాకయజ్ఞేషు నిత్యత్వేనోపదేశాత్ । అతపవహిప్రా రభిస్సాస్య మాధ్యాదావపి కర్తవ్యతాస్తరణమ్ । తథా విష్ణుయానులే ॥ శ్లో ॥ గురావస్తంగతేశుక్రబాల్యేవా వాధాకేఽపివా । నవోషాయభవేన్యతీర్క నిత్యత్వాన్నతుచుష్యతే ॥ * ॥ ఇతి । నిత్యగ్రహణాత్కార్యనిషేధః , “ పత్నేవా యదివామాసే ” ఇత్యకరణేప్రత్యవాయస్తరణాచ్చ నిత్యః । అతఃప్రియభోజనాధశ్చయన మైశునవర్జనాది విధానం పర్వవిషయత్వేనైవ సుసగ్గతమిత్యలమ్ । అస్య కాలమాహ వృద్ధశాతాతపః ॥ శ్లో ॥ పర్వణోయశ్చతుర్థాంశఆద్యాః ప్రతిపదస్త్రయః । యాగకాలస్సవిజ్ఞేయః ప్రాతరుక్తోమనీషిభిః ॥ లలాటసమ్మితేభానా ప్రథమఃప్రహరఃస్మృతః । సవవాధ్యధ్ధసంయుక్తఃప్రాతరిత్యభిధీయతే ॥ * ॥ సద్భిభేదన పర్వచతుర్థాంశస్యాపి యాగకాలత్వమాహ గోవిలః ॥ శ్లో ॥ ఆవర్తనేయదాసద్ధిఃపర్వప్రతిపదోర్భవేత్ । తదహార్యాగిష్యేత పరతశ్చేన్నరేఽహని ॥ * ॥ పరతశ్చేత్ - ఆవర్తనాత్పరం సద్భిశ్చేదిత్యర్థః , “ ॥ శ్లో ॥ రవిరావర్తతేయస్త్రింస్తదావర్తనమిష్యతే । ఆవర్తనాత్పరం సద్ధా యాగంకుర్యాత్పరేఽహని ॥ ” ఇతి రవేరావర్తనం ద్వేధావిభక్తస్య దినస్యాధాం నతు పఞ్చభావిభక్తస్య తృతీయో మధ్యా

న్య నిత్యం స్థా లీ పా కం సమాచరేదితిపాతాంతరమ్ .

హ్నభాగః, నహి షోడశఘటికాకాలే తదధికేవారవిరావర్తతే, “ || శ్లో ||
 పర్వప్రతిపదోస్థిరర్వాగావతానాద్యది । తస్మిన్నహనియష్టవ్యం పూ
 ర్వేద్యుస్సాన్యమపక్రమః || ఆవర్తనాత్పరం సద్ధిర్యదితస్మిన్నపక్రమః । పరే
 ద్యురిష్టిరిత్యేవపర్వద్వయవినిర్ణయః || ” లోకాక్షిశ్చ || శ్లో || పూర్వా
 ణ్ణానాథమధ్యాహ్నో యదిపర్వసమాప్యతే । ఉపోవ్యతత్రపూర్వేద్యుస్త
 దహర్యాగఇవ్యతే || * || తదహః - సద్ధిదినమ్, కాలాధ్వనోరితి ద్వితీయా,
 తస్మిన్నహనీత్యర్థః । నను “ || శ్లో || నయష్టవ్యశ్చతుర్థంశే యాగగప్రతి
 పదగన్వచిత్ । రక్షాంసి తద్విలుమ్మన్తి శ్రుతిరేహసనాతనీ || ” ఇతి కా
 త్యాయనవచనాత్కథం ప్రతిపచ్చతుర్థంశే యాగగకర్తవ్యఇతిచేన్నైవమ్ ,
 మధ్యందినే తదర్వాగ్వాసథౌ తత్రైవయాగే కర్తవ్యే ఆలస్యాదినా తస్మా
 కృత్వా పరదినే ప్రతిపచ్చతుర్థంశే యదాస్థాలీపాకం కరోతి తద్విషయ
 త్వాత్తస్య, ఆవర్తనాదూర్ధ్వం పర్వసథౌశ్వసపర్వచతుర్థంశే యాగస్మర
 ణాచ్చ । తథా వృద్ధశాతాతపః || శ్లో || సద్ధిర్యద్యపరాణ్ణాస్యాన్యాగం
 ప్రాతగపరేఽహని । కుర్వాణఃప్రతిపద్భాగే చతుర్థేపి నమష్యతి || * ||
 ఇతి । యత్విదం గార్గ్యవచనమ్ || శ్లో || ప్రతిపద్యప్రసిష్టాయాం యదిచే
 ష్టిస్సమాప్యతే । పునఃప్రణీయకృత్సేషిష్టిగర్తవ్యాయాగవిత్తమైః || * ||
 ఇతి తదిదమిష్టివిషయమ్, సస్థాలీపాకవిషయమ్, “ పునఃప్రణీయకృత్సేషి
 ష్టిః ” ఇతిజ్ఞాపనాత్ । ముఖ్యకాలాతిపత్తౌ గౌణకాలమాహ గోవిలః || వా ||
 అథ యదిగృహ్యేగ్నౌ సాయంప్రాతర్హోమయోర్ధర్మపూర్ణమాసయోర్వా
 హన్యంఘోతారంనా నాధిగచ్ఛేత్కథం కుర్వాదాసాయమాహుత్యే
 ప్రాతరాహుతిర్నా త్యేత్యాప్రాతరాహుతేస్సాయమాహుతిర్నా త్యేత్యనూ
 వాస్యాయాగపూర్ణమాసీనా త్యేత్యాపూర్ణమాస్యా అమవాస్యానా త్యేతి || * ||
 ఇతి । గౌతమశ్చ || వా || సర్వోపరపక్షఃపూర్ణమాసస్య పూర్వపక్షోదర్శ
 స్య || * || ఇతి । కాలఇతిశేషః । కాత్యాయినశ్చ || వా || పూర్ణమాస్య
 త్యయే హన్యంఘోతావా యదహర్భవేత్ । తదహర్జుహుయాదేవమ
 మావాస్యాత్యయేపిచ || * || ఏవమేషు వచనేషు కృత్సేషిష్టపక్షస్యకా
 లతోష్టైకన్వచిద్దినేకర్తవ్యం నతుప్రతిపది, సంహత్యతస్యాగపక్షాన్తరా
 దిత్వేనాతీతయాగస్యాకాలత్వాదధికారాన్తరానురోధేన పూర్వాధికారిని

వృత్తేః । తథావాచనః ॥ శ్లో ॥ ఉక్తకాలవ్యతిక్రాంతాదివసేయత్రమత్ర
చిత్ । ఆగామి పర్వణః పూర్వం స్థానీ పాకం సమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । అ
త్ర పాణిమూల్యాంవిశేషః — పూణిమాప్రతిపన్నభిస్సంజ్ఞవానర్తనయో
ర్మధ్యేస్యాససద్యసాగలవిధిస్సాన్యత్ , అన్వాధానాది తత్రైవస్యానన్
పూర్వేమ్యః , తథాఽఽపస్తమ్బః ॥ వా ॥ పౌర్ణమాస్యాంతస్వాధాన పరి
స్తరణోపవాసాస్సద్యోవా సద్యసాగలాయం సర్వం క్రియతే ॥ * ॥ ఇతి ।
కాత్యాయనశ్చ ॥ శ్లో ॥ సన్నిశేషసంజ్ఞవాదూర్ధ్వమర్వాగావర్తనాద్రవేః ।
సాపౌర్ణమాసేవిజ్ఞేయా సద్యసాగలవిధౌభవేత్ ॥ * ॥ తథాఽమావాస్యా
యాంచ విశేషః । అత్ర వృద్ధశాతాతపః ॥ శ్లో ॥ ద్వితీయాత్రిమహాన్తా
చేత్ప్రతిపద్యపరాస్థాకీ । అన్వాధానం చతుర్దశ్యం పరతస్సోమదశానా
త్ ॥ * ॥ అపరాస్థాకీ - కృష్ణచతుర్థకాలవ్యాపసీత్యర్థః । తదా పూర్వే
ద్యురన్వాధానమిష్టిస్తు చతుర్దశ్య పరిధినే నతు సద్ధిదినే ప్రతిపది చన్ద్రీద
ర్మనసద్భావాత్ , “ ॥ శ్లో ॥ ఆవర్తనాత్పరంసద్ధిర్యదితప్తినుపపత్తమః ।
పరేమ్యరిష్టిరిత్యేష పర్వవ్యయపినిణయః ॥ ” ఇత్యుక్తనియమోఽత్ర నా
స్తీత్యర్థః । వృద్ధవసిత్యశ్చ ॥ శ్లో ॥ ఇన్ద్రానిరుద్రైహవిషి పురస్తాచుదితేవిధోః ।
జుహూతిచాహుతీస్తప్తిన్వశ్చౌషపిహ తద్భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । అత్ర స
ద్ధిపరిక్షానోపాయమాహ కాత్యాయనః ॥ శ్లో ॥ పరేఽహిః ఘటికాన్యూనా
స్తతైవాభ్యధికాశ్చయాః । తదర్థక్ష్మాన్యపూర్వస్త్రిన్ద్రసప్తధీప్రకల్పయే
త్ ॥ * ॥ లోకాక్షిశ్చ ॥ వా ॥ తథేకపరస్యాఘటికాయాశ్చ న్యూనాస్త
తైవాభ్యధికాశ్చయాస్తాసామర్థం విభజ్యాన తథాప్రయోజ్య హ్రసేచవృ
ద్ధౌప్రథమేస్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి । ప్రథమే - ప్రతిపది , యోహ్రసః సః
క్షయః , వృద్ధిశ్చ , తద్వయం ద్వేధావిభజ్య అర్థం పర్వణి సంయోజ్య సద్ధి
నిశ్చేతవ్య ఇత్యర్థః .

శ్రుతిస్మృతీయస్యదృశౌ ప్రసిద్ధేయస్త్వంత్రయాలక్షణాద్ద్వితీయః ।

సద్వృత్తభవ్యాభరణస్సమిద్ధేసుధీరయం వైదిక సావభౌమః ॥

ఇతి స్థానీ పాక నిర్ణయస్సమాప్తః .

ఇహతావజ్ఞాత్యాది చుప్తభక్షణనిబంధనం ప్రాయశ్చిత్తం నిర్ణయ
 తే — అత్రవ్యాసః ॥ శ్లో ॥ సంసర్గదుష్టం యచ్ఛాన్నం క్రియాదుష్టంచ
 కామతః । భుక్త్వాస్వభావదుష్టంచ తప్తకృతం సమాచరేత్ ॥ * ॥ సంవ
 తః ॥ శ్లో ॥ కేశకీటావపన్నంచ నీలీలాక్షోపవాసితమ్ । స్నాయ్యస్థిచ
 ర్మసంస్పృష్టం భుక్త్వాతూషణసేదహః ॥ * ॥ శాతాతపః ॥ వా ॥ కేశకీ
 టావపన్నరుధిరమాంసాన్యతరాస్పృశ్య స్పృష్టభూగిఘ్నా వేక్షితావలీ
 థశ్వసూకరగవాఘ్రతశుక్తపర్యుషితవృధాపక్వదేవాన్నహవిహం భా
 జనే ఉపవాసఃపఞ్చగవ్యాశనంచ ॥ * ॥ ఇతి । ఏతదుభయమకామవిష
 యమ్, కామతస్తు “ ॥ శ్లో ॥ మృద్వాఠికుసుమాదీంశ్చ ఫలకందేయుమూ
 లకాః । విష్ణూత్రదూషితాన్వృశ్య కృచ్ఛృపాదం సమాచరేత్ ॥ స
 నికృష్టైర్ధమేనస్యాత్యుచ్ఛృస్యాశువిశోధనమ్ ॥ ” ఇతివిష్ణూక్తం వేది
 తవ్యమ్ । దేవాన్నమ్ - అనివేదితమ్ । తథావివృక్తేనః ॥ శ్లో ॥ ప్రాకా
 ధితంతు యాగార్థందేవతానాం ప్రయత్నతః । తత్సంతర్పణపర్యంతం తావ
 ద్దేవాన్నముచ్యతే ॥ * ॥ అతోనివేదితం భోజ్యమేవ । అల్పసంసర్గేపా
 దః మహత్సంసర్గైర్ధమితవ్యవిస్తా । శఙ్ఖః ॥ వా ॥ అమేధ్యపతితచక్రాల
 పులకసరజస్వలా ప్రసూతికుశేకుష్మీకునఖస్పృష్టానిభుక్త్వాకృచ్ఛృంసమా
 చరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । కుశిః - హస్తవికలః । ఏతత్యా-మకారవిషయమ్, అ
 కానుతోర్ధమ్ । అశక్తివిషయేఽస్థుః ॥ శ్లో ॥ భుక్త్వాస్పృశ్యైస్తథాశౌచి
 కేశకీటాదిదూషితమ్ । కుశోచుచ్ఛృంబిల్వాద్యైఃపనసామ్బుజపత్రకైః ।
 శఙ్ఖపుష్పిసుపర్వాదికావధంపీతావశుభ్యతి ॥ * ॥ శూద్రాద్యపహతే
 హారితః ॥ శ్లో ॥ సమూద్రోపహతంభోజ్యం కీటైర్వామేధ్యసేవిభిః ॥ * ॥
 ఆపస్తంబః ॥ వా ॥ భుక్తానేషుతువాయస్త శూద్రఉపస్పృశేదనహాడ్వి
 వాఃసమానపక్షైఃభుక్తానేషువాయత్రానుష్ఠాయోచితం ప్రయచ్ఛే
 దాచామేద్వాకుతస్యైత్వా యత్రాన్నందమృతత్రప్రాయశ్చిత్తమ
 హూరత్రమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ఉచితప్తపక్షిభోజనేక్రతుః ॥ శ్లో ॥ య
 స్తుభుక్తైర్ద్యుజఃపక్ష్యముచితస్తాయాంకదాచన । అహూరత్రాపితో
 భూత్వాపఞ్చగవ్యేనశుభ్యతి ॥ * ॥ షట్త్రింశన్యతేవిశేషః ॥ వా ॥ అ
 జాపికమహిషమృగాణాంమాంసభక్షణే కేశనఖరుధిరపాశనేబుద్ధిపూర్వే

త్రిరాత్రునుజ్ఞానాదుపవాసః ॥ * ॥ ఇతి । అకామతస్సకర్మదృఢతాప్ర
చేతాః ॥ వా ॥ సఖికేశమృల్లాప్తభక్షణే అహారాంత్రాభోజనాచు
ద్ధిః ॥ * ॥ ఇతి । ముఖమాత్రప్రవేశేష్టుత్యంతరే ॥ శ్లో ॥ కేశకీటనఖంప్రా
శ్య అస్థికీకటమెవవా । హేమతస్తఘృతంపీత్వా తన్నాణాదేవశుద్ధతి ॥ * ॥
సూక్ష్మతరక్రిమికీటాస్థిభక్షణే హారితః ॥ వా ॥ కీటపిపీలికాజఘాకాతదగ్ధా
స్థిభక్షణే గోమూత్ర గోమయాహారస్త్రిరాత్రేణ విశుద్ధతి ॥ * ॥ మ
నుః ॥ శ్లో ॥ విదాలకాకాఖూచ్చిత్తం జగ్ధ్వాశ్వనకులస్యచ । కేశకీటావప
న్నంచ పితేద్బ్రష్టిం సువర్చలామ్ ॥ * ॥ ఇదమకామవిషయమ్ । కా
మతస్తు విఘ్నః ॥ శ్లో ॥ పక్షికావపదజ్వలన్య రసస్యాన్నస్య భూయసః । సం
సారరహితస్యాపి భోజనే కృత్రపాదకమ్ ॥ * ॥ అకామతోభ్యాసేశా
తాతపః ॥ వా ॥ శ్వకాకాద్యవలీభ సూక్ష్మోచ్ఛేదనణభోజనే తృప్తికృత్రమ్ ॥ * ॥
ఇతి । కామతోభ్యాసే నవన ॥ శ్లో ॥ శునాముచ్చిత్తకం భుక్త్వా మాసమే
కంవ్రతీభవేత్ । కాకూచ్చిత్తం గవామృతంభుక్త్వాపక్షువ్రతీభవేత్ ॥ * ॥
కామతోబ్రాహ్మణామ్యచ్చిత్తాశనే బృహద్యనః ॥ వా ॥ బ్రాహ్మణ
సూక్ష్మోచ్చిత్తాశనే సప్తాహం పశ్చగవ్య ప్రాశనం వైశ్యోచ్చిత్తాశనే
పశ్చాహం రాజస్యోచ్చిత్తాశనే త్రిరాత్రం బ్రాహ్మణోచ్చిత్తాశనే అహారా
రాత్రమ్ ॥ * ॥ ఇతి । కామతోభ్యాసేననుః ॥ శ్లో ॥ భుక్త్వాసహబ్రాహ్మ
ణేన స్రాజాపత్యేన శుద్ధతి । భూభుజాసహభుక్త్వాన్నం తప్తకృచ్ఛే
ణశుద్ధతి ॥ వైశ్యేన సహభుక్త్వాన్నమతికృచ్ఛేణశుద్ధతి । సూద్రేణ
సహభుక్త్వాన్నం చాన్ద్రాయణమథాచరేత్ ॥ * ॥ అకామతస్తు శఙ్ఖః ॥
॥ వా ॥ బ్రాహ్మణోచ్చిత్తాశనే మహావ్యాహృతిభిరభిమన్త్రాప్యపపితేత్,
క్షత్రియోచ్చిత్తాశనే బ్రాహ్మరసపక్షేన త్ర్యహంక్షరేణవర్తయేత్, వైశ్యో
చ్చిత్తాశనే త్రిరాత్రోపాషితోభూత్వాబ్రష్టిం సువర్చలాంపితేత్,
సూక్ష్మోచ్చిత్తాశనే షత్రాత్రమ్ ॥ * ॥ ఇతి । తత్రాభ్యాసే ద్వైగు
ణ్యాదికల్పమ్, పతచ్ఛపిత్రామ్యచ్చిత్తవ్యతిరేకేణ, తత్రదోషాభా
వాత్, పితృర్జ్యేష్ఠస్యచ భ్రాతృరుచ్చిత్తంభోక్తవ్యమ్, ధర్మవిప్రతిపత్తాన
భోజ్యమ్ “ ॥ శ్లో ॥ గురోస్సన్వనయమచ్చిత్తం భోజ్యం తథువ్రతీష్య
యోః । భాగ్యాభ్యుత్కరాసేభ్య ఉచ్చిత్తం శేషయేద్బుధః ॥ ” ఇత్యాది

స్పృహభ్యః । అతో బ్రహ్మచారిభిర్గృహస్థైశ్చాచార్యామృచిచ్ఛంతం భోజ్య
 మేవ విహితత్వాత్ । సహభౌజనేబృహద్యావస్యః ॥ శ్లో ॥ మాతా వాభాగినీవాభ
 భార్యావాన్యాశ్చ యోషితః । నతాభిససహభౌక్తవ్యం భుక్త్వా చాన్త్రీయ
 ణంచరేత్ ॥ * ॥ ఆపస్తమబ్జః ॥ వా ॥ శూద్రోచ్ఛిష్టభౌజనే సప్తరాత్ర
 మభౌజనం స్త్రీణాంచైవమ్ ॥ * ॥ ఇతి । యత్యక్షరోవచనమ్ “ ॥ శ్లో ॥
 బ్రాహ్మణ్యసహయోఽశ్నీయాదుచ్ఛిష్టం వాకదాచన । తత్రదోషం నమ
 న్యవై నర్వపవమనీషిణః ॥ ” ఇతీదంపత్న్యాసహభోజనం వివాహవిషయ
 మాపద్విషయం వేతి విజ్ఞానేశ్వరేణ వ్యాఖ్యాతమ్ । అగ్నిరాః ॥ శ్లో ॥ అన్త్యా
 నాం భుక్తశేషంతు భక్షయిత్వాద్విజాతయః । చాన్త్రీంకృచ్ఛం తదర్థం
 చ బ్రహ్మక్షత్ర విశాం క్రమాత్ ॥ చాన్త్రీమ్ - చాన్త్రీయణమ్ ॥ చన్ద్రా
 లపతితాదీనాముచ్ఛిష్టాన్సస్యభక్షణే । చాన్త్రీయణం చరేద్విప్రః క్షత్ర
 స్సాన్తపనం చరేత్ ॥ షడ్రాత్రంచ త్రిరాత్రంచ వణయోరానుపూ
 ర్వ్యశః ॥ * ॥ ఆపదితు పరాశరః ॥ శ్లో ॥ ఆపత్యాలేతు విప్రేణ భుక్తం
 శూద్రగృహేయది । మానస్తోకే నశుద్ధ్యేత ప్రపదాం వా శతంజపేత్ ॥ * ॥
 షట్త్రింశన్తతే ॥ శ్లో ॥ దీపోచ్ఛిష్టంతు యత్తైలం గాత్రైరథ్యావృణం
 చయత్ । అభ్యక్తాప్తైవ యచ్ఛిష్టం భుక్త్వానక్తేనశుద్ధ్యతి ॥ * ॥ యదా
 హ శాతాతపః ॥ శ్లో ॥ పీతశేషంతు యత్ప్రాయం భోజనేముఖనిస్సృతమ్ ।
 అభోజ్యం తద్విజస్వాహుర్భుక్త్వా చాన్త్రీయణం చరేత్ ॥ * ॥ ఇతి త
 దభ్యాసవిషయమ్, పీతశేషమితి చషకస్థవిషయమ్, “ పీత్వావశిష్టం చష
 కే పునస్తన్నపిబేజ్జలమ్ ” ఇతి శాణ్డల్యస్తృతేః । ధీపూర్వేతు సపవ ॥ శ్లో ॥
 పీతోచ్ఛిష్టంతు పానీయం పీత్వాతుబ్రాహ్మణః కర్షదీత్ । త్రిరాత్రంతుప్ర
 తంకుర్యాద్వామహపైనవాపునః ॥ * ॥ అకామతస్త్యర్థంకల్పయమ్ । ఉప
 హతోదపానేవిష్టుః ॥ వా ॥ మృతపశ్చనఖాతూపాదత్యన్తపహతాద్వా
 ఉదకం పీత్వాబ్రాహ్మణస్త్ర్యహముపవసేద్వ్యహం రాజన్యకాహంవైశ్య
 శూద్రాన్తం సర్వేచాన్తేషశ్చగవ్యంపిబేయః ॥ * ॥ ఇతి । అణ్యన్తప
 హతాత్ - మూత్రపురీషాదిభిరుపహతాదిత్యర్థః । యదాతు తత్రైవశవ
 ముచ్ఛిష్టతయాభిన్నంభవతి తదాపునర్విశేషమాహ హారితః ॥ శ్లో ॥ క్షిన్నం
 భిన్నం శవంతోయే తత్రస్థం యదిరత్నివేత్ । శుద్ధ్యేచాన్త్రీయణంకుర్యా

స్తవకృచ్ఛానుభాపివా || యదికష్టస్తతస్సాన్యత్ప్రమాదేనద్విజో
త్రమః | జవం స్త్రిపవణస్నాయాత్వహూరాత్రైశుశుద్ధతి || * || భవం
చాన్ద్రాయణం కానుతోమనుష్యశవోపహత జలపానవిషయమ్ , అకాను
తఃపానే దేవలః || శ్లో || క్షీన్నం భిన్నం శవంచైవ కూషం యదిదృశ్యతే |
వయఃపిబెత్త్రిరాత్రంతు మానుషేద్విగుణం భవేత్ || * || ద్విగుణమ్ -
షడాగ్రమ్ | ఆపస్తమ్బః || శ్లో || చణ్డాలకూపభాణ్డస్థం నరఃకామాజ్జలం
పిబేత్ | ప్రాయశ్చిత్తం కథంత్రైవణైవగ్లేవినిర్దిశేత్ | చరెత్సాన్తవనం
విప్రఃప్రాజాపత్యంతు భూమిపః | తదర్థంతు చరెద్వైశ్యః శూద్రః పా
దం వినిర్దిశేత్ || శూద్రాదీనాం జలం పీత్వా పుష్కరిణ్యాం ప్రాదేపివా |
జానుదక్షుం శుచిజ్ఞేయగుధస్తాదశుచిఃస్పృశేత్ || తత్త్వాయం యఃపిబెద్వి
ప్రః కానుతోఽకానుతోపివా | అకానుతోనక్రభౌజే అహూరాత్రంతు
కామతః || * || దేవలః || శ్లో || చణ్డాలకూపభాణ్డస్థమన్దానామదకం పిబే
త్ | ద్విజస్త్ర్యహేణ శుద్ధేత శూద్రస్త్వైకేనశుద్ధతి || * || రజకాదిభా
ణ్డతోయే పరాశరః || శ్లో || భాణ్డస్థమన్దజానాంతు జలం దధిపయఃపి బె
త్ | బ్రాహ్మణఃకుత్రియోవైశ్యశూద్రస్త్వైవప్రమాదతః || బ్రహ్మ కూర్వౌప
వాసేనద్విజాతీనాంచనివృత్తిః | శూద్రస్యచోపవాసేనతథాదానేన శక్తి
తః || * || కానుతస్తుద్విగుణమ్, అభ్యాసేత్వాపస్తమ్బః || శ్లో || అన్యజైఃఖాని
తాఃకూపాస్తటాకావాప్యపనవా | పశుస్నాత్వాచ పీత్వాచ ప్రాజాపత్యే
నశుద్ధతి || * || అగ్రాపి, అన్యజాః - రజకాదయః “ || శ్లో || రజకశ్చర్మ
కారిశ్చ నటోబురుడపవచ | కైవర్తమేధభిన్నాశ్చ సప్తేతేత్యన్యజాఃస్మృ
తాః || ” ఇశ్యుక్తాగ్రానాన్యజాపవాగ్రాన్యశబ్దేనోచ్యంతే నతుబహిరన్య
జాశ్చ ఇతి విజ్ఞానశ్చరేణ విప్రతమ్ | అశక్తవిషయే పరాశరః || శ్లో || ప్ర
పాన్వరణ్యపుటకేచ నైరేద్రోణ్యాంజలం కొశవినిస్సృతంచ | శ్వపాక చ
ణ్డాల పరిగ్రహేషు పీత్వాజలం పశ్చగవ్యేనశుద్ధిః || * || సంవర్తః శ్లో ||
పామకాపాదమాక్రమ్య తోయం పిబతి యోద్విజః | అహూరాత్రోపవా
సేన పశ్చగవ్యేన శుద్ధతి || * || వృద్ధయాజ్ఞవల్క్యః || శ్లో || శృణోథిద
స్తజైఃపాత్రైశ్శుద్ధశుక్తి కపర్దికైః | పీత్వానవాదకం చైవ పశ్చగవ్యేన శు
ద్ధతి || * || పరదకానువిషయమ్, కానుతస్తువవానశ్చ “ || శ్లో || కాలే

నవోదకం శుద్ధం నపి బెత్త్రీహమేవతు । అకాలేనప్తరాత్రస్త్రుపీత్వా నా
 ద్వాదహర్షిశమ్ ॥ ” ఇహిష్టరణాత్ । క్షీరవిపయేననుః ॥ స్తో ॥ అనిర్దశా
 హేగోక్షీరమాష్ట్రమేకశఫంతథా । ఆవికం సద్ధినీక్షీరం వివత్సయాశ్చ
 గోపయః ॥ ఆరణ్యానాంచసర్వేషాం మృగాణాం మహిషీం వినా । స్త్రీ
 క్షీరంచవివద్భ్యాని సర్వసూక్తానిచైవహి ॥ * ॥ ఇతి । పతేషు “ శేషేషా
 పవసేదహః ” ఇత్యేకగాత్రోపవాసఉక్తః, సోకామతసకృత్వానేత్రప్ర
 వ్యః । తథావిష్టుః ॥ వా ॥ గోజామహిషీవర్జమకామాస్సర్వపయాంసిప్రా
 శ్యోపవసేత్, అనిర్దశాహ గోక్షీరం సద్ధినీయమసూస్యద్ధినీవివత్సాక్షీరంచా
 మేధ్యభక్షాయాశ్చ ॥ * ॥ సద్ధినీ - యావృషేణ సద్ధీయతేనా “ ॥ స్తో ॥ వ
 శాంవద్ధ్యాంవిజానీయాద్వృషాక్రాంతాంచసద్ధినీమ్ ” ఇహిష్టకాణ్డీ, “ యా
 వైకాంవేళామతిక్రమ్యమహ్యతే యాచవత్సాస్తరేణసద్ధీయతే నాచసద్ధినీ ”
 ఇతివిజ్ఞానేశ్వరః । అనతిక్రాంతదశాహ - అనిర్దశాహ, వివత్సా - మృతవ
 త్సా, యమసూః - యమశస్త్రపవిత్రీ, స్యద్ధినీ - సదాస్త్రవస్త్రీరా, ఏకశ
 షా - బడబాచయః, స్త్రీక్షీరం ప్రసిద్ధమ్ । శబ్దః ॥ వా ॥ సర్వాసాం ద్వి
 స్తనీనాం క్షీరమభోజ్యమజానజమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అజాగ్రహణాదావికం
 త్యాజ్యమ్, ఆవికమ్ - విశకమ్ । బాధాయనః ॥ వా ॥ సద్ధినీక్షీరమపేయం
 వివత్సస్యస్థయోశ్చ, అపేయపయఃపానేకృచ్ఛ్రమన్యత్రగవ్యాగవ్యే
 తు త్రిరాత్రముపవాసః ॥ * ॥ ఇహిష్టరాత్రగ్రహణమజ్ఞానపితయమ్, జ్ఞా
 నతస్త్యజ్జీరాః ॥ స్తో ॥ అనిర్దశాహగోక్షీరంమాహిష్యంచాజమేవచ । గోశ్చ
 క్షీరం వివత్సయాస్సద్ధిన్యాశ్చపయస్తథా ॥ క్షీరాణీయాన్యభక్ష్యాణీ త
 ద్వికారాశనేబుధః । సప్తరాత్రం వ్రతం కుర్యాత్తాసాం పయసిచ స్మృత
 మ్ ॥ * ॥ అభ్యాసేయనః ॥ స్తో ॥ గోజావిమహిషీక్షీరవర్జంసర్వపయాం
 సిచ । తాన్యస్యనిర్దశాహంపీత్వాచాన్ద్రాయణం చరెత్ ॥ * ॥ జాబాలి
 శ్చ ॥ స్తో ॥ సద్ధినీమేధ్యభక్షాయాపీత్వాపక్షప్రతం చరెత్ । క్షీరంక్షీర
 వికారాంశ్చ శకృన్నాత్రమథాపివా ॥ అపేయమన్యవత్సయావివత్సా
 యాస్తతైవచ ॥ * ॥ కామతోఽభ్యాసేపైతీనసిః ॥ వా ॥ ఖరోష్ట్రమహి
 షీక్షీరప్రాశనే తప్తకృచ్ఛ్రం పునరుపనయనంచ, అనిర్దశాహ గోక్షీరపా
 నేషద్భాత్రమభోజనమ్, సర్వాసాం ద్విస్తనీనాం పయఃప్రాశనేవ్యజా

వస్తుమేతదేవః ॥ * ॥ ఇతి । అత్ర శక్తిః ॥ శ్లో ॥ క్షీరానియాన్యభక్త్యాణి
 తద్వికారాశనేబుధః । సప్తరాత్రవ్రతంకుర్యాత్ప్రయత్నేన సమాహితః ॥
 సద్ధిన్యమేధ్యభక్త్యా భక్త్యావక్రవ్రతం చరేత్ ॥ * ॥ అత్ర బ్రాహ్మణ
 వ్యతిరిక్తస్య కపిలాక్షీరనిషేధః ॥ శ్లో ॥ క్షత్రియశ్చాపివృత్తస్థావైశ్యశ్చ
 దోఽధవాపునః । యఃపిబేత్కపిలాక్షీరం నతతోఽన్యోస్త్రిపావకృత్ ॥ * ॥
 పరాశరః ॥ శ్లో ॥ వాగ్దుష్టంభావదుష్టంచభావనే భావదూషితమ్ । భక్త్యా
 న్నం బ్రాహ్మణఃపశ్యాత్ప్రీతాత్రైణ విశుధ్యతి ॥ * ॥ పరశామకార
 విషయమ్ । శబ్దాగ్రయాంతు వసిష్ఠః ॥ శ్లో ॥ శబ్దాస్థానేసముత్పన్నే హ్య
 భోజ్యాభివ్యక్తినంజితే । ఆహారశుద్ధిం వత్స్యామి తస్యేనిగదతశ్శ్రుణు ॥ అ
 త్తారలనణం రూక్షం పిబేద్బ్రాహ్మీం సువర్చలామ్ । త్రిరాత్రం శక్తిపు
 ష్పంవా బ్రాహ్మణఃపయసాసహ ॥ పలాశబిల్వపత్రాణి కుశశర్వథము
 దుమృరమ్ । అపఃపిబేత్కాన్యథయత్వా త్రిరాత్రైణ విశుధ్యతి ॥ * ॥ ప్ర
 చేతాః ॥ శ్లో ॥ భక్షయేద్యదినిలీంతు ప్రమాదాద్బ్రాహ్మణఃక్వచిత్ । చా
 ద్ద్రావియణేనశుద్ధిస్సాన్యదాపస్తమ్బోఽబ్రవీన్మనుః ॥ * ॥ కామతోభ్యాసే
 ద్విగుణాదికల్పమ్ । యత్తుసుమన్తాక్తమ్ ॥ వా ॥ లఘునపలాణ్ణగృజ్జనక
 నకభక్షణే సావిత్ర్యప్తసహస్రైః మూర్ఖైఃసమ్పాతానవనయేదేతాన్యేవ
 వ్యాధితస్య భిషక్క్రియావ్రతపిద్దానిభవన్తి యానిచైవం ప్రకారాణి తే
 ష్పపి ననోషః ॥ * ॥ ఇతి తదేకసాధ్యవ్యాధ్యుపశమనార్థే ద్రష్టవ్యమ్, అ
 న్యత్ర యాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో ॥ పలాణ్ణఃపిష్టరాహంచ లఘునం గ్రామకు
 కుకుటమ్ । ఛత్రాకం గృజ్జనంచైవ జన్ధాచాద్ద్రావియణం చరేత్ ॥ * ॥
 పలాణ్ణః - పూలకందనాళోలఘునానుకారి, లఘునమ్ - రసోనంసూక్ష్మశ్వే
 తకందనాళమ్, గృజ్జనమ్ - లఘునానుకారిలోహితసూక్ష్మకన్దమ్, మతిపూ
 ర్వదీర్ఘకాలాభ్యాసేమనుః ॥ శ్లో ॥ ఛత్రాకం విడ్వరాహంచ లఘునం గ్రా
 మకుకుటమ్ । పలాణ్ణం గృజ్జనంచైవ మత్త్యాపిష్టాపతేమృధః ॥ అమ
 త్రైతానిషడ్వద్వా కృత్రం సాస్తపనంచరేత్ । యదిచాద్ద్రావియణం వాపి
 శేషేషావనసేదహః ॥ * ॥ ఛత్రాకమ్ - కవకమ్, అమతిపూర్వాభ్యాసే
 శక్తిః ॥ వా ॥ లఘునపలాణ్ణగృజ్జన విడ్వరాహ గ్రామకుకుట కుమ్భికభక్ష
 ణేద్వాదశరాత్రం వయఃపిబేత్ ॥ * ॥ ఇతి । కుమ్భికమ్ - ఛత్రాకమ్ । హా

రీతిః ॥ శ్లో ॥ ఉపాతకిం లతాయుక్తాం స్వస్తికం శిగురీమూలకమ్ । హస్త
 నీం నారికేరీచ్ఛ భుక్త్వాచోపవసేదహః ॥ * ॥ కానుతోభ్యాసే బృహద్య
 మః ॥ శ్లో ॥ ఖట్వావాతాకకుమ్భిక వ్రశ్పనవ్రథవాం స్తథా । భూ
 స్త్పణం శిగురీభేదంచ కుకుటం కవకానిచ । పతేషాం భక్షణంకృత్వా
 ప్రాజాపత్యంచరేద్ద్విజః ॥ * ॥ మతిపూర్వాభ్యాసే మనుః ॥ శ్లో ॥ త
 ణ్ణులీయక కుమ్భిక వ్రశ్పన వ్రథవాం స్తథా । నాథికానారికేరీచ శ్లేష్మితక
 ఫలానిచ ॥ భూస్త్పణం శిఘ్రికంచైవభిక్షకంకవకం తథా । పతేషాంభక్షణం
 కృత్వాప్రాజాపత్యం సమాచరేత్ ॥ * ॥ పతేషాం కామరస్సకృద్భక్షణే ।
 “శేషేషమాపవసేదహః ” ఇతి మనూక్తోపవాసఃకార్యః । అశక్తవిషయే
 విష్ణుః ॥ శ్లో ॥ భుక్త్వా స్పృశ్యైస్తథాశౌచి కేశకీటాదిరూషితమ్ । కుశో
 దుమ్బురబిల్వాద్యైఃపనసామ్బుజపత్రకైః ॥ శబ్దపుష్పీసువర్చాది క్వాథం
 పీత్వా విశుధ్యతి ॥ * ॥ ఇతి । వ్యాసః ॥ శ్లో ॥ ఆసనారూఢపాదోవా
 వస్తార్థప్రావృతోపివా । ముఖేనధమిత్యైవభుక్త్వాచాన్ద్రాయణం చ
 రేత్ ॥ * ॥ శాతాతపః ॥ శ్లో ॥ ఉపదంశమథాన్నం నా భోజనేముఖనిస్సృ
 తమ్ । ద్విజాతీనామ భోజ్యం తద్భుక్త్వా చాన్ద్రాయణం చరేత్ ॥ * ॥
 పతద్వచనద్వయకుభ్యాసఃపషయమ్ , ప్రాయశ్చిత్తస్య గురుత్వాత్ ।
 బృహస్పతిః ॥ శ్లో ॥ అలేహ్యనామ పేయానామ భక్ష్యాణాంచ భక్ష
 ణే । రతోమూత్రపురీషాణాం శుద్ధ్యై చాన్ద్రాయణం స్మృతమ్ ॥ * ॥
 అలేహ్యదికమభ్యాసఃపషయమ్ । పురీషాది సకృద్విషయమ్ । ప్రజాపతిః
 ॥ శ్లో ॥ బ్రహ్మసూత్రం వినాభుక్షేగ్ విష్ణూత్రం కురుతేఽపివా । గాయ
 త్ర్యస్తసహస్రైః ప్రాణాయామైర్విశుధ్యతి ॥ * ॥ మనుః ॥ శ్లో ॥ అనా
 వదిచరేద్యస్తు సిద్ధభిక్షాం గృహేవసత్ । దశరాత్రంచరేద్వజ్రమాపతాగ్
 లేత్రహంవిదుః ॥ ప్రతిమాసమిదం ప్రోక్తకుభక్ష్యం ప్రతిశబ్దాయా । ప్ర
 తినంసత్సరంచాపి శ్రోత్రీయస్యవిధీయతే ॥ * ॥ సిద్ధభిక్షాగ్రహణాదామేతు
 నదోమః । గృహేవసత్ - గృహస్థః , వజ్రమాహాక్షరాః ॥ శ్లో ॥ గోమూ
 త్రైఃకుసుమంక్షం యావకంచోపయోజయేత్ । పతత్తువిహితంపుణ్యంకృ
 త్సమగ్గిరసాస్పయమ్ ॥ వ్రణవాస్తసమూరహ్నుం నామ్నా వజ్రమితి స్మృత
 మ్ ॥ * ॥ హరిః ॥ శ్లో ॥ కేవలాన్యపిశుక్తాని తథా వయోగపితంబయ

త్ ॥ యుజీషవక్త్యం భుక్త్యుత్పత్తిరాత్మంతువ్రతీభవేత్ ॥ * ॥ యుజీషమ్-
అనగ్నిః ఊష్ణాః, తత్సక్త్యం యుజీషవక్త్యమ్ । ఇదంఘృతహీనవిషయమ్ । ఘృత
యుక్తం నచుష్ణమిదమ్ , “ యుజీషవక్త్యం భూక్త్యం సర్విర్యుక్తమితిస్థితిః ”
ఇతిప్రకీర్తే । అత్ర ద్వివిధవక్త్యపర్యవర్తితశుక్తవిషయే భూజ్యాభూజ్యపిచేకో ౭
స్వదుక్తైః ప్రకీర్తితాః ౨ కరే విస్తరేణ ద్రష్టవ్యమ్ । కాతాలపః ॥ శ్లో ॥ వృథా
పాకస్య భుజ్జానసప్రాయశ్చిత్తం చరేద్భుధః । ప్రాణాయామం త్రిరభ్య
స్య ఘృతం ప్రాశ్యవిశుద్ధతి ॥ * ॥ వృథాపాకః - ఔపాసనరహితః । ఇ
దమజ్ఞానరిస్సక్యవృత్తపిషయమ్ । వానుః ॥ శ్లో ॥ అభివ్యక్తినిర్ణయే
మమేద్యవ్రథవానిచ । పేలుం గవ్యంచ పీయూషం వ్రయతే న వివర్జయే
త్ ॥ * ॥ పీయూషమ్ - అనిర్లశాహగోక్షీరమ్ । అమేద్యవ్రథవానిచేతి వృ
త్తవ్యతిరక్త సర్వవస్తువిషయమ్, వృత్తస్యతునదోషః । తథాబాధాయనః ॥ శ్లో ॥
అమేద్యమచ యేవృత్తాప్రకాశపుష్పఫలావగాః । తేషావపి నచుష్ణన్తి పు
ష్పాణిచ ఫలానిచ ॥ * ॥ వానుఃపునరభూజ్యాని పరిగణయ్య ప్రియశ్చి
త్తమాహ ॥ శ్లో ॥ మత్తక్రుద్ధాతురాణాంచ నభుజ్జీతకదాచన । అభిశస్త
స్య పణ్డస్య పుంశ్చల్పల్యా డామ్భికస్యచ ॥ శుక్తం పర్యవర్తితంవైవ శూద్రస్యో
ద్భిష్టమేవచ । చికిత్సకస్య మృగయోఃపూరితస్యోద్భిష్టభోజినః । ఉగ్రాన్నం
సూతకాన్నంచ పర్యాయాన్నమనిర్దశమ్ ॥ రాజాన్నం తేజలదత్తే శూద్రా
న్నం బ్రహ్మచర్చనమ్ । ఆయుస్సవర్ణకారాన్నం యశశ్చత్వానకృత్తినః ॥ కా
రుకాన్నం వ్రజాంహన్తి బలంనిర్లెజకస్యచ । గణాన్నం గణికాన్నంచ లో
కేభ్యఃపరికృతైః ॥ పూయం చికిత్సకస్యాన్నం పుంశ్చల్పల్యాస్తవన్నమిన్ద్రీ
యమ్ । విష్ణవాద్ధృషికస్యాన్నం శస్త్రవిక్రయణోనులమ్ ॥ యపవైతేత్వ
భోజ్యాన్నాఃక్రమశఃపరికీర్తితాః । తేషాంత్వగస్థిరోమాణి వదన్త్యన్నంప
నీపిణిః ॥ భుక్త్యాతో ౭ న్యతమస్యాన్నమత్యాతుక్రమం క్షీపేత్ । మ
త్యాభుక్త్యాచరేత్కృచ్ఛం రేతోవిష్ణువ్రమేవచ ॥ * ॥ ఇతి । యనుః
॥ శ్లో ॥ అపాక్షేయస్యయశశ్చిన్నైశ్చైవ భుక్తైరద్విజోత్తమః । అపాపా
రాన్ప్రహేపితస్య వజ్జగత్సేనశుద్ధతి ॥ పత్నీవా యదివామాసే యస్య
వాశ్చన్దిదేవతాః । భుక్త్యాదురాన్యనస్తస్య ద్విజశ్చన్త్రీయణం చరే

త్ ॥ * ॥ పక్షేనాశ్చన్ద్రితీస్థాలీపాకాభావఉక్తః, మాసేవాశ్చన్ద్రితీద
 ర్భశాస్థాభావఉక్తః, అతస్తద్వయమవశ్యం కథాన్యమ్, తదకర్తురన్న
 భాజనే చాద్వాయణం కార్యమిన్యథః । సర్వాభిత్వభిత్వణే కర్తవ్యశేష
 మాహ యమః ॥ శ్లో ॥ స్వస్తికర్తృనిరూపేషప్రచచ్ఛర్వనవిరేదవై । శిశు
 కృచ్ఛేగ్నిశుక్లేతతప్తాన్నాస్త్యత్రనంశయః ॥ * ॥ సంవతః ॥ శ్లో ॥
 దృష్ట్వాదక్యాంచ చణ్డాలాప్రతిలోమాంస్తథానుజా । భుజ్జానోనుద్గి
 ర్భుక్తం త్రిరాత్రాదేకతశ్శుచిః ॥ * ॥ అనుజా - అనులోమజా । భుక్త
 ముద్గిరనేకరాత్రోపవాసేన శుచిః, అనుద్గిర్భునస్త్రిరాత్రోపవాసా
 చ్చుచిరిన్యథః । ఆశ్మిరాః ॥ శ్లో ॥ అస్తర్దశాహే భుక్త్వాన్నం సూతకేమృ
 తకేతథా । అనంస్పృశ్యోభవేత్తావద్యానదన్నం బ్రజన్యథః ॥ * ॥ భుక్తమ
 న్నం నజీర్ణంసన్నిశ్శేషేణ యావదధోవ్రజతి తావదస్పృశ్యః । అధోవ్రజ
 తీతి నిష్కూరిషత్పమేవోచ్యతే । తచ్చ కియత కాలేనేత్యాకాక్షాయామా
 పస్తమ్యః ॥ వా ॥ ఆభోజ్యం భుక్త్వావైష్కూరిషస్తేనస్త్వరాత్రేణవాప్య
 తే ॥ * ॥ ఏతచ్చ గురుద్రవ్యాశేషేషయమ్, లఘుపదార్థాశనే త్రహ
 మేవ । అనేనాభిప్రాయేణగౌణమః । వా ॥ అభిత్వభాజనే నిష్కూరిష
 భావస్త్రిరాత్రం సప్తరాత్రంవా ॥ * ॥ ఇతి । స్పృశ్యస్తరే ॥ శ్లో ॥ చణ్డా
 లసూతకోదశ్యవాక్యంశ్రుత్వాద్విజ్ఞోద్దిమః । భుక్త్వాత్యగ్రాసమాత్రేణదిన
 మేకమభోజనమ్ ॥ * ॥ సజ్గ్రహేద ॥ శ్లో ॥ ఉదక్యామథచణ్డాలం గ్రా
 మమకురుటసూకరౌ । భుక్త్యస్తరేసమీక్ష్యేతాజపేర్నూర్వోదితామృచ
 మ్ ॥ * ॥ ఋక్ - మానస్తోకఇతి మన్తః । తథా ॥ శ్లో ॥ చణ్డాలం పతి
 తంశ్వానముదక్యాం సూతికాం గథా । దృష్ట్వాభుక్త్యస్తరేస్పాత్వామాన
 స్తాకేఋచం జపేత్ ॥ ఘోషమేదానేవ యాగేవ యదేభిరవలోకితమ్ ।
 వైవేకర్మణిపిత్ర్యైవ తత్సర్వం పరివర్జయేత్ ॥ రజస్వలాదృష్టమన్నంభుక్త్వా
 వమనమిష్యతే । చణ్డాలదృష్టమన్నంచ సూతికాదృష్టమేవచ ॥ * ॥ పరాశ
 రః ॥ శ్లో ॥ ఏకపద్మగ్రంథవిష్టానాం విప్రశ్రాంతం సహభోజనే । యద్యేకో
 పిత్యజేత్పాత్రం శేషమన్నం నభోజయేత్ ॥ మోహాద్భుజ్జీతచేత్రస్యాంచ
 జ్ఞానపుష్పిష్టభోజనమ్ । ప్రాయశ్చిత్తం చరద్విప్రశక్యచ్ఛ్రిం సాస్తవ
 నంస్మృతమ్ ॥ * ॥ శాతాతపః ॥ శ్లో ॥ యదాభాజనకాలేతు అశుచిర్భవ

తిద్విజః । పాత్రేనిభాయ తంగ్రాసం ప్నాత్వాదిప్రేరితశుభ్యతి ॥ విశుభ్యత్యు
 ఐవాసేన త్రిరాత్రైవభోజనే ॥ * ॥ స్మర్యతాపారే ॥ శ్లో ॥ ఏకపక్షీసు
 భుజ్జానో బ్రాహ్మణో బ్రాహ్మణం స్మరేత్ । తదన్న మత్యజనుభుక్త్వా
 గాయత్ర్యప్తశతం జపేత్ ॥ కృతేమూత్రపురీషేవా భుక్తోద్విప్రైశ్చభాద్వి
 జః । శ్వాదిసప్తపక్షేషున్నం సహస్రం ప్నానపూర్వకమ్ ॥ చణ్డాలా
 ద్యైస్తు సంస్పృష్టముద్భిష్టంచేద్ద్విజోత్తమః । శోమూత్రయావకాపార
 జ్జడ్రాత్రైః విశుభ్యతి ॥ * ॥ హారితః ॥ శ్లో ॥ భోజనేతు గుదప్రావేత్య
 త్వాన్నం శౌచమాచరేత్ । ప్నాతోష్వపావ్యభుతం ప్రాశ్యపశ్చగవ్యేన
 శుభ్యతి ॥ * ॥ స్మర్యంతరే ॥ శ్లో ॥ యత్యన్నం యతిపాత్రస్థం యతినా
 ప్రేషితంచ యత్ । తదేతదన్నతృతయం భుక్త్వాచాన్ద్రాయణం చరేత్ ॥
 ఏకాదశ్యాంతు యోభుజ్జై తద్భుక్తం శ్వాసవిల్పమమ్ । ప్రతిగ్రాసమఘం
 భుజ్జై భుక్త్వాచాన్ద్రాయణం చరేత్ ॥ నిష్కృతిర్నద్యపశ్యేత్తా ధర్మశా
 స్త్రై మనీషిభిః । ఏకాదశ్యన్నకామస్య నిష్కృతిః శ్వాసినోదితా ॥ ఏకప
 క్షాతు భుజ్జానఉద్భిష్టం స్మరేత్తేయది । ద్వావిప్రై విసృజేదన్నం భు
 క్త్వాచాన్ద్రాయణం చరేత్ ॥ భుజ్జానానాం మిథస్సర్వే యన్తాత్రమవశి
 వ్యతే । తదన్నమత్యజనుభుక్త్వా గాయత్ర్యప్తశతం జపేత్ ॥ * ॥ ఇదం
 భుజ్జానానాం మిథస్సర్వవిషయమ్ , పూర్వవచనంతు మిథస్సర్వవిషయైరే
 కేణ భుక్తిపాత్రోద్భిష్టసర్వవిషయమితివివేకః । హారితః ॥ శ్లో ॥ భుక్త్వా
 గ్రహణకాలేతు ద్విజశ్చాన్ద్రాయణం చరేత్ । తస్మిన్నేవదినేభుక్త్వాప్రా
 ఙ్గేతు త్ర్యహమాచరేత్ ॥ * ॥ మారగజ్డేయః ॥ శ్లో ॥ చన్ద్రస్యయదివా
 భానోర్యస్మిన్నహది భార్గవ । గ్రహణంతుభవేత్తస్మిన్న పూర్వం భోజన
 క్రియా ॥ * ॥ శాతాతవః ॥ శ్లో ॥ నవశ్రాద్ధం గ్రామయాజకాన్నం స
 క్రివాభాజనమ్ । నారిత్రథమగర్భాన్నం భుక్త్వాచాన్ద్రాయణం చరే
 త్ ॥ * ॥ ఇతి । అత్రనవశ్రాద్ధగ్రహణాదన్యశ్రాద్ధే విశేషోఽవగమ్యతే ।
 కుత్రియాదిశ్రాద్ధభోజనే త్వనాపది పట్రింశత్తతే ॥ శ్లో ॥ చాన్ద్రా
 యణం నవశ్రాద్ధే వరాకోమాసికేష్పురః । త్రిపక్షికే పాస్తవనం కృ
 త్రం మానదవ్యయేష్పురమ్ ॥ కుత్రియన్య నవశ్రాద్ధే ప్రతమేతదుదాహృ
 తమ్ ॥ వేద్యపాద్యాధికం ప్రోక్తం కుత్రియాత్తుమనీషిభిః ॥ తూద్రస్యతు

నవశాస్త్రైశ్చరేచాపిద్యాయేన ద్వయమ్ । సాధ్యంచాన్త్రాయణం మాసే
 త్రివత్సరైశ్చైవం స్మరేత్ ॥ మాసద్వయేపరాకంపాపాద్యధ్యంసాన్తపనం
 స్మరేత్ ॥ * ॥ దైవవతితక్లబాద్యపాక్షేయానాం శాస్త్రైశ్చరద్యాజః
 ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మణస్తత్రభుక్త్వాన్నం శిశుచాన్త్రాయణం చరేత్ । ఆమ
 శాస్త్రైశ్చ తథాభుక్త్వా తప్తకృత్రేణ శుద్ధతి ॥ సజల్పితే తథాభుక్త్వా
 త్రిరాత్రం క్షవణం స్మరేత్ ॥ * ॥ తథానర్పదిహతశాస్త్రైశ్చ ॥ శ్లో ॥ ప
 తవావాశక్తైశ్చైవ విషాద్బద్ధోదకైర్భుతా ॥ భుక్త్వాపాం పాదశశాస్త్రైశ్చ
 ర్యాదిస్తువ్రతద్వయమ్ ॥ * ॥ బ్రాహ్మణశ్రాద్ధే అగ్నిరాః ॥ శ్లో ॥ ప్రా
 జాపత్యం నవశ్రాద్ధే ప్రాణాయామా ॥ షడాచరేత్ । ఉపవాసస్త్రిమా
 సాదివత్సరాంతం ప్రకీర్తితః ॥ ప్రాణాయామత్రయం వృద్ధావపహారాత్రం
 నపిన్దనే । ఆమరూపేన్మృతంనక్తం తక్తేవప్రతపారణే ॥ ద్విగుణం క్రియ
 వ్యైతత్త్రిగుణంవైశ్యభాజనే । సాక్షాచ్ఛతుగుణంజ్ఞేయం స్మరణంశూద్ర
 నభ్యాజనే ॥ * ॥ శూద్రవివయేశభ్యః ॥ శ్లో ॥ చాన్త్రాయణంనవశ్రాద్ధే ప
 రాకోమాసికేస్మరతః । త్రైపక్షికేఽతికృత్రంపాపాద్యధ్యాయే కృత్రమేవతు ॥
 ఆమశ్రాద్ధాశనేమద్వాన్తాసమేకంవ్రతంచరేత్ । అభిరేకృత్రపాదపాన్య
 దేశాహంపునరాభిరేత్ ॥ బ్రహ్మచర్యసనధ్యాయస్సర్వేష్టేవంవినిర్ణయః ॥ * ॥
 ఇతి । బ్రహ్మచారివిషయేననుః ॥ శ్లో ॥ మాసికాదిషుయోఽశ్నీయాదనమా
 త్ప్రతతోద్విజః । త్రిరాత్రముపవాసోస్య ప్రాయశ్చిత్తం పిషీయతే ॥ పా
 నాయామశ్రయం కృత్వా ఘృతం ప్రాశ్యవిశుద్ధతి ॥ * ॥ ఇదనజ్ఞానవి
 వయమ్ , జ్ఞానతస్తు ॥ శ్లో ॥ మధుమాంసంతు యోఽశ్నీయాచ్ఛాన్త్రాయణం
 సూతకమేవవా । ప్రాజాపత్యం చరేత్కృత్రం వ్రతశేషం నమాపయే
 త్ ॥ ఆమశ్రాద్ధేభవేదధ్యం ప్రాజాపత్యస్య సర్వదా ॥ * ॥ యమః ॥ శ్లో ॥
 బ్రహ్మచర్యదనేచ సోమేద సీనున్తోన్నయనేతథా । జీవశ్రాద్ధే నవశ్రాద్ధే భు
 క్త్వాచాన్త్రాయణం చరేత్ ॥ * ॥ యస్తు బలాత్కారేణ మైచ్ఛాద్యన్నం
 భోగ్యతే తస్యాపస్తమోవిశేషమాహ ॥ శ్లో ॥ బలాద్ధాసీకృతాయేతు మై
 చ్ఛచన్ద్రాబదస్యభిః । అశుభంకారితాఃకర్మగపాదిప్రాణిహంసనమ్ ॥ ఉ
 చ్చిత్తమార్జనం దైవతథాతస్యైవభోజనమ్ । ఖరోష్ట్రవిజ్వరాహానామా
 విషవ్యవభక్షణమ్ ॥ తత్ స్త్రీణాంచ తథానంగస్తాభిశ్చనకాభోజనమ్ ॥

మాసోపి లేద్వికాతాతు ప్రాజాపత్యం విశోధనమ్ । చాద్వాయణంచాహి
 తాగ్నేపరాక స్తవభవాభవేత్ । చాద్వాయణం పరాకంచ చరేత్సంవత్స
 రోపితః ॥ సంవత్సరోపితశ్శుక్లో మాసార్థం యావకంపితేత్ । మాసమా
 నోపితశ్శుక్లోద్రవ్యచ్చాపాదేన శుభ్యతి ॥ ఊర్ధ్వం సంవత్సరాత్కల్ప్యం
 పాయశ్చిత్తం ద్విజోత్తమైః । సంవత్సరైస్త్రీభిశ్చైవ తద్భావం సన్నిగ
 చ్చతి ॥ * ॥ తద్భావస్తజ్జాతిత్వమ్, తత్సామ్యమితయావత్ । ఏవం సా
 మ్యవత్తిన్నరణం వత్సరత్రయాన్నరం ప్రాయశ్చిత్తాభావప్రదర్శనపరమ్,
 “వ్రహ్మలోమాధర్మహీనాః” ఇతిష్కృతధర్మవిధురస్యేచ్ఛాది జాతిత్వావ
 త్తైః । అత్ర దాసీరణాదీన్యస్తోనిమిత్తాని । అతశ్చప్రసానిమిత్తం నైమిత్తిక
 మావతారత ఇతి న్యాయేనైకైకస్య నిమిత్తస్య ప్రాజాపత్యం భవతి, యావ
 ద్నిమిత్తం ననుభవతి తావత్ప్రజాపత్యకృచ్ఛాచరణం కార్యమిత్యర్థః ।
 యస్తు బలాత్కారణ భోజ్యతే తస్మాత్సత్తమేన విశేషఉక్తఇతివిజ్ఞానేశ్వ
 రేణ భాజనమాత్రస్య నిమిత్తత్వేప్రత్యేకేనిమిత్తమితి సుస్పష్టమ్ । ఇ
 దంచ పశ్యద్విచయమ్, తథా పరాశరః ॥ శ్లో ॥ సకృద్భుక్తాతు యావారీ
 నేచ్ఛనీపావకర్తృతే । ప్రాజాపత్యేన సాశుద్ధ్యైశ్చోహగ్నిస్రవణేన
 చ ॥ * ॥ అత్ర “తత్ స్త్రీణాంచ తథాసంగః” ఇత్యుక్తిస్త్రీసంగస్యే
 వ సకృత్కృతవ్యైవ ప్రాజాపత్యస్తరణాదప్రపి సకృత్సం సిద్ధమ్ । ఏవం
 తత్సమాపతితానాం సహ భోజనాదీనాం సకృత్సం ద్రవ్యస్యమ్ । అభ్యాసే
 తు ద్విగుణమ్ । అహితాగ్నేప్రసానిమిత్తం చాద్వాయణమభ్యాసేద్విగుణమ్ ।
 ఏవం బ్రాహ్మణగవాది ప్రాణహింసాది వ్యతిరేకేణ మాసమాత్రోపితేచ
 పాజాపత్యమాహితాగ్నేశ్చాద్వాయణమ్, సంవత్సరోపితే చాద్వాయరా
 తా, ఊర్ధ్వం సంవత్సరాద్విగుణాదికార్యమ్, సంవత్సరత్రయోపితశ్శుక్లు
 పాయశ్చిత్తాభావవన, తద్భావావత్తిష్ఠ్యతేః । అత్రనక్షత్రవ్యశేషం స్మృ
 తిరత్నాక రేసుగమమ్ । అపాక్షగ్రయా ౭ నేవిశేషమాహ మైరీనసిః ॥ వా ॥
 కునభిశ్శౌచద న్తకపిత్రా పవదమాసస్త్రీజితకుష్మపీశునసోమవిక్రయీనా
 నిజ్యకోగ్రామయాజకో ౭ భిశ్చస్త్రకోవృషలాగ్రమభిజాతనపరివిత్తినపరివిదమా
 నోదిధిమావతిపునర్భూపుత్రకోర్పరకాణ్డపుష్టసేవక శ్వేత్యభాజ్యాన్నా
 అపాక్షగ్రయా అప్రధ్నాన్యైః, ఏహం దత్వాచ భుక్త్వాచ అజ్ఞానాత్త్రిరా

త్రయభ్యసే చాద్వాయుణమ్ । * । ఇతి । అజ్ఞానాత్త్రిరాత్రస్తరణా
త్ జ్ఞానాత్పదాత్త్రం కల్పయమ్ , “ విహితం యదకామానాంకామాత్త
ద్విగుణంభవేత్ ” ఇతిమనుస్మృతేః । సంపాకరాన్నభోజనేవ్యాసః ॥ శ్లో ॥
నివృత్తే చౌలశూనామేతు ప్రాజ్ఞామకరణాత్తథా । చరేత్సాస్తవనం భు
క్త్వా జాతకర్మణిచైవహి ॥ అతోఽన్యేషుచభుక్త్వాన్నం సంపాకరేషు ద్వి
జోత్తమః । నియోగాదుపవాసేన శుభ్యేచ్ఛానిర్వహ్యభోజనే । వారీ ప్రథమ
గర్భాన్నం భుక్త్వా చాద్వాయుణం చరేత్ । నాన్వ్యన్నేద్విగుణంకల్పయ
మ్ । * । ప్రాజాపత్యాద్యశక్తా విజ్ఞానేశ్వరే ॥ శ్లో ॥ ప్రాజాపత్యేతు
గామేకాం దద్యాత్సాస్తవనేద్వయమ్ । పరాకతప్తకృతాతి కృతృతీత్ర
స్తు గాఃస్మృతాః ॥ ప్రాజాపత్యక్రియాశక్తా ధేనుం దద్యాద్విచక్షణః । ధే
నోరభావే తన్మూల్యం దాతవ్యంవా నసంశయః ॥ గవానుభావే నిషకం
స్యాత్తదర్థం పాదమేవవా । పాదహీనం నకర్తవ్యమితివేదవిదోవిదుః ॥ * ॥
కృచ్ఛేతు బ్రాహ్మణభూజనవ్యవస్థాక్తా తత్రైవ ॥ శ్లో ॥ కృచ్ఛే పశ్చాతి
కృచ్ఛే త్రిగుణమహరహస్త్రింశదేవం త్రితీయే చత్వారింశచ్చ తప్తైత్రి
గుణితగుణితావింశతిస్స్యాన్విరాకే । కృచ్ఛే సాస్తవనాభ్యే భవతి షడధికా
వింశతిఃస్వైవహీనా ద్వాభ్యం చాద్వాయుణేస్తాస్తవసికృతబలో భోజయే
ద్విప్రముఖ్యా ॥ * ॥ గోమతా గౌర్దేయా , ధనినా ధనమ్ , ధాన్యవతా
విప్రభోజనమ్ , దరిద్రస్య వేదపారాయణగాయత్రీజపాదికమితివ్యవస్థా.

యతిగోష్ఠిద్దభ్యస్తమిదం సమస్తం ప్వాగ్ధంపరేషాం

గదితుం సమర్థః । శ్రుతావబూధోవితశీలకారీ

విరాజతే వైదిక సార్వభౌమః ॥

ఇత్యభిక్ష్య భక్షణ ప్రాయశ్చిత్తనిర్ణయస్సమాప్తః ।

ఉత్సవవిధ్యాయస్సమ్ప్రీతం ప్రతన్యతే । అత్ర భృగుః ॥ శ్లో ॥ దే
వోత్సవేప్రవృత్తేతు నమనుష్యోత్సవోమతః । తస్మిన్ గ్రామే నకర్తవ్యంకు
ర్యాచ్ఛేత్సవినశ్యతి ॥ * ॥ శభః ॥ చా ॥ దేవోత్సవే ప్రవృత్తేత్వానాదృతే
న్యవభ్యుదయం నకరణీయమ్ ॥ * ॥ ఇతి । సుమన్తః ॥ శ్లో ॥ కృష్ణోత్సవేప్ర
వృత్తేతు నాన్యదేవోత్సవోమతః । ఉభౌచ నిష్ఫలౌస్యాతామశుభాని ఫలం

ఉచ || కూరదేవోత్పన్నాత్తేతు కారయేతే-శవోత్పన్నమ్ । తాద్యశ్యావర్థతే
 సంపన్నోదేత్సాతత్రహీయతే ॥ * ॥ పాశ్చ ॥ శ్లో ॥ దేవతాస్తరకల్యాణే
 తథామానేతు వైష్ణవమ్ । కుర్యాద్దేవోత్పన్నం వైవైష్ణవేవోత్పన్నం క్వచి
 త్ ॥ ఉత్పన్నదేవదేవస్య ధ్వజారోహణపూర్వకే । ప్రవృత్తైవైవయాగా
 ది చాలాదిం వైవసంస్క్రియామ్ । గ్రామాద్యిక్ష్ణాయతనే ప్రవృత్తైవభి
 స్సకేపునః । కుర్యాదేవాస్తరేయాగం చాలాదిం వైవసంస్క్రియామ్ ॥ ఆ
 రోపితేద్వజేవిష్ణోరుత్పన్నార్థం విశేషతః । గ్రామాస్తరం వైవగచ్ఛేద్వదిగచ్ఛే
 ద్ద్వినశ్యతి ॥ * ॥ జ్యోతిశ్చాస్త్రే ॥ శ్లో ॥ ఏకమాత్మప్రసూతానామేకస్త్వి
 న్నేవవత్సరే । వివాహం మాజ్ఞేబద్ధంచ చూడాకర్తృనకారయేత్ ॥ * ॥ ఏ
 కమాత్మగ్రహణాద్భిన్నమాత్మకేషు నదోషః । వత్సరగ్రహణాత్తద్యేరూత్స
 వనిషేధః । అయమర్థః — సోదరాణామేకస్త్విన్యషే వివాహాదికం తు
 ల్యోత్పన్నం నకుర్యాదిత్ । తథామిహిరః ॥ శ్లో ॥ ఏకోదరప్రసూతానామేక
 స్త్వి న్నేవవత్సరే । వివాహూవైవకథావ్యో గార్గ్యస్య వచనం యథా ॥ * ॥
 వివాహగ్రహణం తుల్యోగ్యవోపలక్షణమ్ । యద్వా వివాహంకృత్వా మాజ్ఞే
 బద్ధం నకుర్యాత్ , మాజ్ఞేబద్ధం కృత్వా చూడాకర్మనకారయేత్ । తథా
 ॥ శ్లో ॥ మణ్డనాత్తణ్డనం కార్యం మణ్డనాన్నతుముణ్డనమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ము
 ణ్డనం వివాహః , ముణ్డనముపనయనమ్ । మిహిరశ్చ ॥ శ్లో ॥ నపుం వివా
 హూర్ధ్వమృతుత్రయేణ వివాహకార్యం చుహితుఃప్రకల్పయేత్ । నమణ్డ
 నాచ్ఛాపిముణ్డనంచ స్యాత్తణ్డనాత్తణ్డనమన్వగేవ ॥ * ॥ పుం వివాహగ్ర
 హణాత్ స్త్రీవివాహానస్తరం పుంవివాహకార్యపవ । శ్రీధరీయే ॥ శ్లో ॥
 పుత్రస్య పాణిగ్రహణాత్పరస్తాన్నమాసవటా-త్తనయావివాహః । తద్వద్వి
 వాహాదపి నోపనీతి స్తథోపనీతేఃపరతత్పచాలమ్ ॥ * ॥ అతుల్యోగ్యనతేష్వ
 నా నియమేప్రాప్తే పూర్వాపరభావోనియమ్యతే । తద్వదితి - మాసవట్టా
 దిత్యర్థః । అస్యాపవాదమాహమిహిరః ॥ శ్లో ॥ ఏకమాత్మప్రసూతానాం
 శుభద్వయమృతుత్రయే । నకుర్యాద్వషభేదేతు త్రిమాసామూర్ధ్వమిష్య
 తే ॥ పాల్కునే చైత్రమాసేవ పుత్రోద్వాహూవనాయనే । భేదాదబ్జస్యకు
 ర్వీత నర్తుత్రయవిలబ్ధనమ్ ॥ * ॥ పుత్రవిషయే విశేషమాహ మిహిరః ॥ శ్లో ॥
 ఉద్వాహ్యపుత్రంతు పితావిదభ్యాత్పుత్ర్యస్తరస్యోద్వహానంనజాతు । యా

వచ్చుతున్నది నమగ్గళస్య సమావనం తావదతోవిదధ్యాత్ ॥ * ॥ తేషామనామ
 వ్రతేషు పుత్ర్యస్తరవివాహనిషేధఇత్యథాః । అయంనిషేధో యమభయో
 రాక్షసి ॥ శ్లో ॥ భార్యవ్యయే స్వస్వయ్యుగే స్వస్వప్రాప్త్యయ్యుగతథా । స
 మానాపి క్రియాకార్యా మాతృభేదేతతైవచ ॥ * ॥ ఇతి సమానోన్యవస్య
 షి సమావశాలకర్తవ్యత్వప్రసారే । తత్రప్రథమబవదజ్యేష్ఠః । తథానుమః
 ॥ శ్లో ॥ సమాతృతోజ్యేష్ఠ్యమస్తి జన్మతోజ్యేష్ఠ్యముచ్యతే । జన్మజ్యేష్ఠ్యే
 సచావ్యసం సుబ్రహ్మణ్యస్వపిత్పుత్రమ్ । యమయోజ్యేష్ఠగర్భవ జన్మ
 తోజ్యేష్ఠతామతా ॥ * ॥ జ్యోతిశ్శాస్త్రైవ ॥ శ్లో ॥ యమయోర్జననాజ్యేష్ఠ
 త్వమాధానాన్నేష్యతేబుధైః । గర్భస్యకస్యచిహ్నోకే చిరాజ్జనన దర్శనా
 త్ ॥ * ॥ అతోమహాప్రబలమనుష్టుతవిరోధాత్పశ్యజ్జగిస్యజ్యేష్ఠత్వప
 రవచనమనాదరణీయమ్, జ్యోతిశ్శాస్త్రైవ ॥ శ్లో ॥ ఏకస్మిన్ప్రగృహేమర్యాదేకా
 మేవశుభక్రియామ్ । అనేకాయస్తుకుర్వాణస్సనాశశుభిగచ్ఛతి ॥ ద్విశో
 భనం లేవకగృహేతు నేష్టం శుభంతు కుర్యాన్నవతేఃపరస్తాత్ । ఆవశ్య
 కేశోధన ఉత్సవేచేద్వారోధవాచార్య విభేదకేవా ॥ * ॥ ద్వాగపాత్యచా
 ర్యస్యవా విభేదఇత్యర్థః । యమభవ్యతిరిక్తవిషయమిదమ్ । తత్రైవ ॥ శ్లో ॥
 సూనోర్వాతరిగర్భిణ్యం చూడాకర్తనకారయేత్ । పశ్చిమాబ్లాదధిస్తూ
 ర్ధ్వం గర్భిణ్యమపికారయేత్ ॥ * ॥ ఆత్రైయే ॥ శ్లో ॥ జన్మభేజన్మది
 వసే జన్మమాసే శుభంత్యజేత్ । జ్యేష్ఠమాస్యాద్యగర్భస్య శుభంపర్వం
 స్త్రియాఅపి ॥ మాజ్ఞ్యద్వాహ ప్రతిష్ఠాదీనోచిత్తత్రాపి కుర్వతే ॥ * ॥
 ఆరంభంసువన సంస్కారగర్భవైవ జన్మమాసజ్యేష్ఠమాసయోరుత్సవని
 షేధాః । తథాజ్యోతిశ్శాస్త్రైవ ॥ శ్లో ॥ మాజ్ఞేనిబద్ధవ్రతకర్తజీవ చూడాకృ
 తిశ్చ వ్రథమోచివాహః । ప్నానంచపునఃవ్రథమస్యనేష్టో జ్యేష్ఠాభ్యుహ
 సేపివ జన్మమాసే ॥ * ॥ వ్రథమోచివాహఇత్యుక్తైః “ ॥ శ్లో ॥ ద్విజ్యే
 ష్ఠం మధ్యమం ప్రోక్తమేకజ్యేష్ఠం శుభావహమ్ । జ్యేష్ఠత్రయంనకుర్వీతది
 వాహస్సర్వవస్తుతః ॥ ” ఇత్యుక్తనిషేధాద్వితియ వివాహే నాస్తీతిర్థః ।
 తథా ॥ శ్లో ॥ జన్మమాసినచజన్మ భేతథానైవ జన్మదివసేషుకారయేత్ । ఆ
 ద్యగర్భదుహితుస్సుతస్యవా జ్యేష్ఠమాసినహి పాణిపీడనమ్ ॥ * ॥ శ్రీధ
 రీయే ॥ శ్లో ॥ జన్మమాసేనకుర్వీత ఆద్యగర్భస్యశోధనమ్ । కనిష్ఠశ్రుతపు

త్ర్యంశు శోభనం వారహోఽబ్రవీత్ । దేశకాలేచ పాత్రైచ సన్నపేతు
మునీశ్వరాః । కన్యాదానం వయోధిశ్యో జన్మమాసేశుభంవిదుః ॥ * ॥ వృ
ద్ధగార్హ్యః ॥ శ్లో ॥ మినేధనుపిసింహేచ స్థితేన ప్రతురణ్ణమే । యోరమన్నం
సకురీత వివాహం మాజ్ఞేబద్ధనమ్ ॥ అపాథః పౌష్ఠపాన్యామో మార్గశీర్షస్త
తైశచ । చత్వారోదూషితా మాసా వణాసంపాకారకర్మణి ॥ * ॥ గృహ్య
సరిశిష్టే ॥ శ్లో ॥ ధర్మైష్వపి వివాహేషు శుభకాలపరీక్షణమ్ । నాధర్మై
షు ॥ * ॥ ఇతి । అనెన “ సర్వములవో వివాహస్య ” ఇత్యుక్తకాలః అధ
ర్మ్య వివాహ విషయ ఇత్యుక్తం భవతి, ॥ శ్లో ॥ ధర్మైష్వపి వివాహేషు
చాభాదమచకర్మసు । పౌష్ఠకార్తికమీవాఖ్యం వైశాఖం మూలమాసకమ్ ॥
ఉక్తమం మేవసింహాభ్యా మాసాతౌర్థిమధ్యమః । అధమశ్చేపమాసేషు
వివాహంవర్జయేత్సదా ॥ * ॥ మూలమాసశ్చైశ్రమాసః “ ॥ శ్లో ॥ తృతి
యేబ్దే త్రియంశో నే పశ్యమేహోత్తరాయణే । గర్భాన్వా జన్మతోవాస్య
న్నపశ్యే జన్మగిశ్శిశోః ” “ గర్భాప్తమేకు బ్రాహ్మణముపనయీత ” ఇత్యా
ద్యుక్తకాలస్య మలాదిదోషచప్తత్వేనతి నత్రోత్సవకార్యః । గార్హ్యః ॥ శ్లో ॥
యదారవేర్మణ్ణంమేతికావ్యోఽనప్తతేజా గురుః పృతైవమ్ । కాలస్సదీతౌ
ప్రతర్థిగ్ధయాత్రా వివాహయజ్ఞోత్సవనాశహేతుః ॥ * ॥ వృద్ధననుః ॥ శ్లో ॥
అగ్న్యోధేయం ప్రతిష్ఠాంబ యజ్ఞదానవ్రతానిచ । వేదవ్రతవృషోత్సర్గకూడా
కరణమేఖలాః । మాణ్డల్యుగభిషేకంచ మలమాసే వివర్జయేత్ । బాలేవా
యదివాప్యద్ధే శుక్రచాస్త్యతేగురౌ । మలమాసఇవైతాని వర్జయేద్దేవదర్శ
నమ్ ॥ * ॥ దేవదర్శనసామూహ్యవిషయమ్ । గార్హ్యః ॥ శ్లో ॥ నామాన్న
ప్రాశనే చాలం వివాహం మాజ్ఞేబద్ధనమ్ । నిష్క్రమం జాతకత్వాపి కా
మ్యం వృషవివర్జనమ్ ॥ అస్తగేచగురౌశుక్రవృద్ధే బాలేషు లిప్తుచే । ఉ
ద్యాపనముపాలంబుం వ్రతానాం వైవకారయేత్ ॥ * ॥ అత్ర సృవస్థామా
కా నపవ ॥ శ్లో ॥ నామకర్మచ జాతేష్టిం యథాకాలం సమాచరేత్ । అ
తిపాతేతు కుర్వీత ప్రకస్తే మాసిపుణ్యభే ॥ * ॥ మరీచిః ॥ శ్లో ॥ గృహప్ర
వేశగోదానస్నానాశ్రమముకూతాత్సర్వాః । సకుర్యాన్మలమాసేషి గురౌ
శుక్రతథాస్తగే ॥ * ॥ స్నానమ్ - సమాచరణమ్ । గార్హ్యః ॥ శ్లో ॥
అకాది దేవతాం దృష్ట్వా శుచిస్సన్నప్తభార్గవే । మలమాసేషునావృత్తీర్థా

అఖిష్టాదన్నే । స్తో । వివాహే విరతేతత్ర ఔహుమకాలఉపస్థితే । కన్యా
 మృతుస్సమాగచ్ఛేత్తతః కం కుర్వన్తి యాజ్ఞాకాః ॥ యజ్ఞఃపవిత్రైః నిర్ణేతాన్
 విశ్రీపూతవారిధిః । అనేన చానువాకేన పవమానస్సువర్జనః ॥ స్నాపయిత్వా
 తదిద్వద్భిరన్యవస్త్రాః కులఙ్కృతామ్ । పూర్ణాహుత్యావమిద్వాభ్యాం హు
 త్యాఽనుజ్ఞాప్యకాగ్రసతః ॥ తయాసహతతస్తత్ర శేషం కార్యం సమాపయే
 త్ । ప్రధానఔహుమనిర్వృత్తౌ మలవద్వాససీయది । త్రియహే పర్యపే
 తేతు తస్త్ర శేషం సమాపయేత్ ॥ * ॥ కించ వయోధికీ త్వే కాలాస్తరే
 దోషకాకాయాంవా కన్యాకుమారయౌరువసయనం పితృద్యౌశౌచ సన్ఘ
 వేపితత్తాలె కారయితవ్యమ్ , “ అత్రవ్యాధికారశాస్త్రైర్భవతి ” ఇత్యుప
 నయనోద్దరకాలమేవ తయోశాస్త్రైర్భవతి కర్తాధికారప్రశనేన ఆశౌచాధా
 వాత్ । “ తప్తాదభిజనవిద్యాసముదితం సమాహితంసంస్కారారమీప్సేత్ ”
 ఇతి, సమాహితేన - ఆశౌచరహితేనా న్యేనకారయితవ్యస్మరణాత్ , “ స్తో ।
 పితాపితామః ఔహుభ్రాతా సకుల్యజననీతథా । కన్యాప్రదగ్ధపూర్వవాశే
 ప్రకృతిస్థగ్ధపరగ్ధః ॥ కన్యాయాస్తుపితామాతాభ్రాతామాతులపవనా । పిత
 రాభ్రాతాగురుత్వాపి ప్రదాతుంప్రభుతాంగతాః ॥ ” ఇతిపితామహాదీనాం
 కన్యాప్రదానాధికార స్మరణాచ్చ । యథాకాలాఙ్గ్రమోనభవతి తథా
 పిత్రాద్యనుమత్యాఽనోన్యఽన్యగృహేఽన్యదీమైర్ద్రవ్యేగుపసయనంకా
 రయితవ్యమేవ । ఏవమేవాఖిష్టాదన్నేన వ్యాభ్యారమ్ । వృద్ధగార్హ్యకర్త
 మధ్యే పునరాశౌచ సన్ఘవే కార్యమాహ ॥ స్తో ॥ జ్యేష్ఠవ్యతుక్రతోర్న
 ధ్యమాతాపిసోర్భృతీర్యది । దీత్యాహుపం నిధాయాత్ర సంస్కార్యాన్ని
 తరౌహిసః ॥ * ॥ స్మృత్యస్తరే ॥ స్తో ॥ దీక్షితోపేక్యకపుత్ర శ్చేన్నాతాపి
 త్రోర్భృతీర్యది । సంస్కృత్యశాలామాగత్య యజ్ఞశేషంసమాపయేత్ ॥ * ॥
 ఏకపుత్ర శ్చేదితి పుత్రాస్తరసద్భావే సపవ పితర్నాసంస్కార్యాదిదిధా
 వః ॥ స్తో ॥ త్రణిష్ఠాదిమకృత్యేషు యషిన్త్రామేగ్నుదిర్భవేత్ । శీఘ్రం
 బహిశ్శవంబీత్వా కర్త శేషం సమాపయేత్ ॥ * ॥ ఆదిశబ్దేనచాహువసయ
 నాదిగ్రహణమ్ । నీత్వా - మధ్యేవిభంబ్యుకవే నిర్వృతే కర్త శేషం సమాప
 యేదిత్యర్థః । విజ్ఞావేశ్వరే ॥ స్తో ॥ వివాహూత్యనయజ్ఞాదివ్యవహారా
 త సూతరే । శేషమన్నం పత్రతేజయం దాశ్వానోబుక్త్యాంశ్చ ననన్

శేత || * || పరై - ఆశౌచరహితైః, నన్పుశేత - ఆశౌచజనభిశేతః ।
 పసంవివాహాదిమధ్యే ఆశౌచసమ్మవేదక్షః || శ్లో || యజ్ఞకారవివాహేషు
 దైవయోగేచవిష్కృతౌ । హూయమానేతత్తేవాగ్నౌవాశౌచంనచసూ
 తకమ్ || * || వివాహేష్వితి బహువచనం ప్రధాన హూయమాదిశేష హూ
 మాంతకర్తృభిప్రాయమ్ । తథాబ్రహ్మపురాణే || శ్లో || వివాహయి
 స్తోకవ్యాయా లాజ హూయమాదికర్మణి । పూయశ్చిత్తపరస్యాపి స్వా
 ధ్యాయనిరతస్యచ || సద్యశ్శౌచమ్ || * || ఇతిప్రకృతమ్ । ఆదిశబ్దేనయ
 ద్మతాది హూయనుద్రవిశ్య హూయస్థాలీపాక శేష హూయఉచ్యతై ।
 విజ్ఞానేశ్వరేచ || శ్లో || దానేవివాహేయజ్ఞైచ సక్లామేదేశవిప్లవే । ఆప
 ద్యపిచక్ష్మాయాం సద్యశ్శౌచం విధియతే || * || స్మర్యంతరేచ || శ్లో ||
 యజ్ఞేసమ్మృతసమ్మారే వివాహాశ్రద్ధకర్మణి । తథాచాథాదిసంపా
 కే ప్రాశస్త్యేనద్యభిష్యతే || * || స్మృతిపారసముచ్చయేచ || శ్లో || ఆశౌ
 చంకర్మమధ్యేషు శౌచం సూతకమేవవా । ఆపతేనన్యసన్వైషాం సద్యశ్శౌ
 చం విధియతే || నాతాపతోశ్చమరణే పుత్రస్యమరణేతథా || * || ఇతి ।
 స్మర్యంతరే తావదాశౌచాధావేవ్యవస్థాక్తా || శ్లో || ఆరమ్భోవరణంయ
 జ్ఞే సజగల్పద్రతసగ్రసయోః । నానీముఖం వివాహకాశ్రద్ధేపాకవి
 క్రియా || * || ఇతి । “ || శ్లో || తర్పూర్వమగ్నికృత్వాచేతురార్యాచ్ఛన్
 భ్యుదయం గణః । కుర్యాత్కర్తాదాతత్ర సద్యకర్మణీర్వ్యతే || ” ఇతి
 వచనాత్పూర్వమగ్నిభ్యుదయే తదాద్యాశౌచాధావః, ఉత్పాదినేపాత
 రభ్యుదయే తద్విభృతితదధావః, అత్రహ్యధికారశ్చాస్త్రైర్భవతి “ పూ
 ర్వంసజగల్పిగోద్రవ్యందీయమానంనమష్యతి ” ఇతిస్మరణాత్ । కన్యాద్ర
 వ్యయోరాశౌచాధావాన్యహస్తరేతైరేవ ద్రవ్యైర్వివాహారణంసర్వవి
 కులమ్, ప్రాశస్త్యభ్యుదయాఃరణేపీతి వ్యవస్థావనీయా । వరస్యతు తస్మిన్న
 జ్ఞేజ్ఞాతిన్ముతౌ సమావృతస్య “ || శ్లో || ఆదిష్ఠీం నోదకం దద్యాదానత
 స్ససమావహత్ । సమాప్తేయదకం దత్వా త్రిరాత్రమశుభిన్భవేత్ || ”
 ఇత్యతిప్రాస్తాశౌచస్మరణాత్త్రిరాత్రాన్యతిప్రాస్తాశౌచే తత్కాలినజ్ఞాత్యా
 శౌచేచ సవివాహాభి ద్రవ్యమ్ । తథాసపిండీకరణాగతే నోత్సవకార్యః,
 “ || శ్లో || యావత్సపిండీకరణం తావద్వృథాది నేష్యతే । తతోదకస్యపు

త్రస్య నత్వభ్యవ్య సగో త్రిణః । ” ఇతిస్మృతేః । ఇదముపలక్షణమ్ “ ॥ శ్లో ॥
 భ్రాతావా భ్రాతృపుత్రావా సపిణ్డశ్శిష్యపవవా । సపిణ్డీకరణం కృత్వా కు
 ర్యాదభ్యుదయం తతః ॥ ” ఇతివచనాత్ । తస్మాత్ “ పుత్రః పౌత్రశ్చ త
 త్పుత్రః ” ఇత్యాదిభిర్యప్తిసూర్తృత్వం పర్యవసితం సపునః సపిణ్డీకరణం
 కృత్వైవ శుభం కుర్యాత్ , “ ॥ శ్లో ॥ సపిణ్డీకరణప్రార్థముకృత్వా శుభక
 ర్తృకృత్ । భ్రాతృమాహ్నోతి నరకం సపిణ్డానాం మృతాక్రమాత్ ॥ అకృత్వా
 ప్రతకార్యాణి నిత్యవైమిత్రికాన్యపి । నకుర్యాత్తావదాశౌఢం యావత్ప్రే
 తస్యమోక్షణమ్ ॥ ” ప్రేతమోక్షణమ్ - సపిణ్డీకరణమ్ “ ॥ శ్లో ॥ అకృ
 తే ప్రేతసంహారే నకుర్యాదాత్మ నశ్శుభమ్ । కుర్యాదేవశుభం కర్తృము
 ఖ్యకీర్తుశ్చసన్నిధౌ ॥ ” ఇత్యాదిప్రతిభిః । అతపవశాట్యాయనిః ॥ శ్లో ॥
 ప్రేతశ్రాద్ధాని శిష్టాని సపిణ్డీకరణం తథా । అవకృష్టాపి కర్వీతకర్తా నాస్తీ
 ముఖేద్విజః ॥ * ॥ అతశ్శుభాగమే షాద్ధ్వమాసీకాన్యపకృష్ట్య కర్తాకుర్యా
 త్ , తథా ద్వాదశాహదాపకృతం సాపిణ్డ్యం చ మాసికైస్సహ మృతాహే
 కుర్యాత్ , శుభాగమప్రైవ సాపిణ్డ్యకాలశ్చాత్ । ద్వాదశాహదాపకృ
 ష్య కృతాన్యపి పునరపకృష్ట్య కుర్యాత్ । తథా శాట్యాయనిః ॥ శ్లో ॥ స
 పిణ్డీకరణాదర్వాగపకృష్ట్య కృతాన్యపి । పునస్తాన్యపకృష్ట్యచై వృథ్యుర్రని
 షేధనాత్ ॥ * ॥ నిషేధమాహ కాత్యాయనిః ॥ శ్లో ॥ నిర్వృత్య చ్యుద్ధిత
 స్త్రింతు మాసికాని నతస్త్రియేత్ । అయాతియామం మరణం భవేషి
 వినిష్ఠితమ్ ॥ * ॥ ఇతి । తదేవమ్ “ ॥ శ్లో ॥ ప్రేతసంహారకార్యాణియా
 నిశ్రాద్ధాని షోడశ । యథాకాలేషు కార్యాణి నాన్యధాముచ్యతేతతః ॥ ”
 ఇతివచనం వృద్ధివృత్తిరేకేణాపకృష్ట్య కృతమాసికానాం స్వస్వకాలే పునఃక
 రణవరమ్, అతోవృద్ధావపకృష్ట్య కృతానాం నపునఃకరణం నిషేధాత్ । ఏ
 వం మాసికాపకర్తౌ మాసికకీర్తుకారోత్సవే , “ కర్తా నాస్తీముఖే ” ఇతి
 స్మృతేః । కేచిదత్ర భ్రాతృమృత్యవేపి మాసికాన్యపకృష్ట్యకుర్వతి, తత్కా
 లశబ్దశాస్త్రానభిజ్ఞత్వపిజ్ఞమిచ్ఛతమ్ , “ నిర్వృత్యతస్త్రియేత్ ” ఇతిన్య
 ద్ధితస్త్రిమాసికయోస్సమానకర్తృకత్వావగమాత్ । అతోనభ్రాతృమృ
 త్యవేమాసికాపకర్తాః, భిన్నకర్తృకత్వాత్తయోః, అన్యథా “ సామ్యభా
 మకృత ” ఇత్యేవమాదావత్యేనసామ్యాదికరణపరకృత్వాన్యన్యభావనాది

ప్రసక్తేః, “ జగ్ధ్వాచాద్వాయణం చరేత్ ” ఇత్యాదావస్యస్యాపి ప్రాయశ్చిత్తప్రసక్తౌ చ. నచవాచ్యం ప్రయోజకకర్తృత్వమస్తీతి, అనుశాసనవిరోధాత్, గ్రామయాజకస్య గ్రామే కస్యచిదుత్సవేషి స్వపితృమాసి కాపకషాప్రసక్తేశ్చ. ఏవం శబ్దశక్త్యైవార్థసిద్ధిర్నాసికకర్తృరేవాత్సవేమాసి కాపకర్తౌ నభ్యామ్యుత్సవఇతి శేముషీవిశేషజుహం విదుహం సువ్యక్తమిత్యాస్తాం తావత్. ఏవం మాసి కాపకషో నియతోత్సవవిషయః, వివాహాదినియతః, పుంసువాద్యుత్సహనియతః, తస్యావశ్యకత్వాత్, “ నివే శేహిష్యతై నైయ్యమి కాశిశ్రూయనై, అగ్నిహూత్రమకథయః ” ఇత్యాపస్తమేన వివాహానంతరమేవాగ్నిహూత్రాదేర్నైయ్యమికర్తవ్యప్రకారణాత్, వివాహస్యతు రాగాధీనత్వాచ్చ వివాహశ్చానియతః. “ స్నాత్వానముద్వహేతరీ-వ్యామ్ ” ఇతి సమావర్తన వివాహయోరవివాభావావగమాత్, “ ॥ శ్లో ॥ స్నాతేస్తూపయమాదర్వాజ్ఞతోనర్చతి సద్గతిమ్ । తస్మాదానన్దవైవాహ్యస్నానకర్తృనమాచరేత్ ॥ ” ఇతి వచనాచ్చ వివాహాభావే స్నానంచానియతమ్. వేదవ్రతానితు వేదాజ్ఞత్వానియతాని బ్రహ్మచారిభిరవశ్యకార్యాణి “ ॥ శ్లో ॥ వేదవ్రతాది కానాదోస్మారభేదుస్తరాయణే । యావత్సంవత్సరాంతంతు తావచ్చరణమిష్యతే ॥ ” ఇతి శ్రీధరియచనాత్రైహం వేదాజ్ఞత్వం సుస్యక్తిమ్. అతఏవ వివాహానపేక్ష త్వేప్యధీత వేదేన తాని కార్యాణి, అనధీతస్యననియమః, వేదాధ్యయనాభావాదుపాకర్తృవత్ ॥ శ్లో ॥ అధీతవేదవిద్యానాముపాకర్తృద్విజన్మనామ్ । అధ్యాప్యాజ్ఞమిదం ప్రోక్తమితహూవాచభాగవతః ॥ * ॥ ఇతి. అతఃపుంసుననాదికమేవావశ్యకార్యమ్, తదుక్తిమ్ “ జాతకర్తృచపుంసూఃః ” ఇతి, “ నామకర్తృచజాతేష్టిమ్ ” ఇతిచ. వ్రతాదేశవ్రతానామవశ్యకార్యత్వేపి మతే నకార్యాణి, తచ్ఛోక్తిమ్ ॥ శ్లో ॥ వేదవ్రతవృషాత్సర్గమాడాకరణమేఖలాః ॥ * ॥ ఇతి. శ్రీధరియేచ ॥ శ్లో ॥ అమాచపూర్ణిమాచైవ యన్తాసే యుగళంభవేత్ । యస్మిన్నదృశ్యతేమాసి చాలకర్తృదివర్ణయేత్ ॥ ఏకమాసే ద్వయేపూర్ణే దర్శయైకస్య నమ్భవే । అగ్నిజ్వాలతి విఖ్యాతా శుభకర్తృవినాశిని ॥ * ॥ ఇతి ॥ శ్లో ॥ వివాహాయజ్ఞోత్సవనాశహేతుః ॥ * ॥ ఇతిచ. దేవలశ్చ ॥ శ్లో ॥ పితరా ప్రమితాయస్య దేహస్తస్యాశుచిర్భవేత్ । నదై

సం నాపిపితృణంచ యావత్సున్ద్రోనవత్సరః ॥ * ॥ అగ్న్యధానాదికంచ
 ప్రథమాబై నకార్యం తదాహసవ ॥ శ్లో ॥ ప్నానంచైవహహాదానం ప్నా
 ధ్యాయశ్చాగ్నితర్పణమ్ । ప్రథమేఽబై నకర్తవ్యం మహాగురునిపాతినే ॥ * ॥
 ఏవం పితృన్మృతాబై వినాహాది నిషేధాత్తదర్థం నమాసికాపకర్షణః । ఏవం
 చ స్వప్నైవావశ్యకార్యోత్సవము న్తరేణ మాసికాపక ర్నై ప్రశ్నవాయశ్చ ప్ర
 నజేత్ । తథాకాట్యాయనిః ॥ శ్లో ॥ అస్తరేజ్జేవ యోవృద్ధిం మాసికాన్య
 పకర్షణః । సత్రాద్ధీనరకేఘారే పితృభిన్నహుజ్జతి ॥ * ॥ ఏవమప్యజ్ఞానా
 త్తదేవక ర్నైవ్యకాలే కృతస్యాకృతత్వాత్ , “ యథాకాలేతు కార్యాణి నా
 న్యథాముచ్యతేతతః ” “ అకాలేచేత్కాలంకర్షణ కాలం ప్రాప్యపునఃక్రి
 యా ” ఇత్యాదివచనాద్వ యథాకాలే పునరపి కార్యాణి । ఏవంభ్రాత్రా
 ద్యుత్సవే స్వస్యచ వినాశానాన్యవార్థం మాసికాపకర్షణాస్తీతి నిరవద్యో
 యం నిణాయఇత్యలమ్ । అకృతవివాహే విదేశనిష్ఠే జ్యేష్ఠే కనిష్ఠస్య వి
 వాహావస్థాయాం వ్యవస్థామాహశబ్ధః ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశవైవతు వహాణి జ్యాయా
 యాథర్వాదర్థయోగతః । న్యాయ్యం ప్రతీక్షితుం భ్రాత్రా శూర్యయమాణః
 పునఃపునః ॥ * ॥ వృద్ధవసిష్ఠః ॥ వా ॥ అష్టాద్వాదశసద్దానివా జ్యేష్ఠ భ్రా
 తరమనివిష్టమవీక్షమాణః ప్రాయశ్చిత్తీభవతి ॥ * ॥ ఇతి । గౌతమః ॥ వా ॥
 సప్తేభతరీతుకృతమ్య ద్వాదశవద్దాని బ్రాహ్మణస్య పితౄననువిధ
 శ్చ ॥ * ॥ ఇతి । వత్సోపనిషత్సూక్తప్రతీక్షణ నియమమాహ ॥ వా ॥ భ్రా
 తరిచైవం జ్యాయసి కనీయాన్గనాన్యాగ్న్యధేయేషు ॥ * ॥ ఇతి । ఏవంచ
 ద్వాదశాబ్దామార్థ్యం సతత్ప్రతీక్షణమ్ , కింతు వివాహః కార్యః । తథాస్మ
 త్యస్తరే ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశాబ్దాత్తు నాయాతిదేశా న్తరగతస్థిణః । వినాహాదీని
 కర్తాణి కనిష్ఠపుత్రదాచరేత్ । దేశా న్తరగతేజ్యేష్ఠే ద్వాదశాబ్దాన్నిరీక్ష్యతు ।
 పశ్యాతగ్నిస్తోవిధివతుర్గర్వాద్వైచారసజ్జహమ్ ॥ * ॥ ఏవంప్రతీక్షణం
 పతితాదివ్యతిరక్తవిషయమ్ । తథాచన్ద్రికాయామ్ ॥ శ్లో ॥ ఉత్పత్త్యకిల్బి
 షీనుష్ఠీపతితక్షీబవవవా । రాజయత్క్రామయావీచ నన్యాయ్యస్యాత్సప్ర
 తీక్షితుమ్ ॥ * ॥ కాతాతమః ॥ శ్లో ॥ క్షీణేదేశా న్తరస్థాచ పతితే భిక్షుకేత
 తా । జాగ్యధైబధిరేమూకే నదోషఃపరివేదినే ॥ * ॥ కాత్యాయనః ॥ శ్లో ।
 దేశా న్తరస్థ క్షీణైకవృక్షణానస సూర్యాదరాగ । వేద్యాదిసక్తపతితపాపకు

ల్యాతిరోగిణః ॥ కుహకొన్నత్రవోరాంశ్చ పరివిన్దన్న దుష్కృతి । జడమూకా
 ధబధిరకుబ్జవామనఘేటకా ॥ అతివృద్ధానభారాన్యంశ్చ కృషిసక్తాన్సృ
 పస్యచ । కుహకొన్నత్రమూకాంశ్చ పరివిన్దన్న దుష్కృతి ॥ * ॥ ఘేటకః - భ
 గ్న పనద్యయః । ధర్మసారే ॥ స్తో ॥ షడ్భాష్ట బధిరస్తబ్ధ జడగన్ధపక్షుషు ।
 కుబ్జవామనరోగార్త కుష్ఠాజ్ఞపికలాడిషు ॥ మత్తొన్నత్రైషు మూకేషు శయ
 నస్థినిర్ద్రియే । ధ్వస్తపుంస్త్వైషు వైలేషు సంసార్యత్వం యథోచ
 గమ్ ॥ మూకొన్నత్రై నసంసార్యా విలికెవిద్యదన్నిహి । కర్మశ్వనధికారి
 త్యాత్పతిగ్యం వాస్త్యయత్రయోః ॥ * ॥ స్మృశ్యస్తరే ॥ స్తో ॥ కుబ్జవామ
 నఖణ్డేషు గన్ధదేషు జడేషుచ । యోగశాస్త్రాభియుక్తైషు నదోషపరివేద
 నే ॥ * ॥ ధర్మసారేచ ॥ స్తో ॥ షడ్భాష్టబధిరస్తబ్ధ జడగన్ధపక్షుషు । యతి
 వైష్ఠికకుబ్జేషు నదోషపరివేదనే ॥ * ॥ పశుతాదవ్యతిరిక్త మత్తాదీనాం ర
 మ్భుది వివాహం కారయిత్వానుజోషనహత్ । తథా మనుః ॥ స్తో ॥ మ
 త్తొన్నత్రజడక్షేబపశుతానాం ద్విజన్మనామ్ । నోద్వాహూనచసంసారో
 వాశౌచం నోదకక్రియా ॥ రమ్భువివాహాకర్తవ్యస్తదలాభేరర్కశాఖ
 యా । వివాహం మన్మజాఃకుర్మరిత్యేవం మనురబ్రహ్మ ॥ * ॥ ఇతి । తస్మా
 దీన్యగ్నివయే కనిష్ఠస్య నకాలప్రవేశణం నవాపరివేదన దోషగన్ధః । ఏవమప
 వాదశతసద్భావాదిత్యలమ్ । ఏవం స్మృశిషూపనయనాదిషు పరివేదనదోష
 స్మరణాతగ్నిష్ఠస్య జాగికాది చౌలాన్త సంసారాయథాకాలం కర్తవ్య
 ఇతిసిద్ధమ్ । శ్లోః ॥ స్తో ॥ నాగ్నయఃపరివేదన్తి నవేదా నగపాంసచ । న
 చక్రార్థం కనిష్ఠస్య నచకన్యావిరూపికా ॥ * ॥ అత్రాశ్చాదర్శకారః ॥ నా ॥
 దత్తస్య జ్యేష్ఠానుమత్యా కనిష్ఠస్యాధానేనాగ్నయఃపరివిన్దన్తి, తథాజ్యేష్ఠే
 మహారోగగ్రస్తే దేశాన్తరస్థేనా అఃజ్ఞాతే తథాపూర్వోక్త విషయే కనిష్ఠ
 ఉపసితేన వేదాఃపరివిన్దన్తి, తథాజ్యేష్ఠే అకృతప్రతే కనిష్ఠేన తపసివీణే
 న తపాంసి పరివిన్దన్తి, తథావిరూపికావైకల్య యుక్తానుజాయా వివా
 హే విఘ్నహేతుర్నభవతి ॥ * ॥ ఇతి । వృద్ధవసిస్తః ॥ స్తో ॥ అగ్రజస్తు య
 దానగ్నిరాదద్యాదనుజగ్గథమ్ । అగ్రజానుమతఃకుర్యాదగ్నిహూత్రంయ
 థావిధి ॥ * ॥ బ్రహ్మగ్జపురాణే ॥ స్తో ॥ యజ్ఞకర్తృణిచోద్వాహే జ్యేష్ఠే సతి
 కనియహి । జ్యేష్ఠానుమత్యా కర్తవ్యేనతి తతగర్తశోభనమ్ । ఏవం జ్యేష్ఠానుమ

వైవస్వదత్తొగ్నిశూహిత్రాదికంకుర్యాత్ । ఇదమదత్తపషయం కింసస్యాత్ ,
 నస్యాత్ , పరివేదనదోషపురణాత్ । తథాయమః ॥ శ్లో ॥ జ్యేష్ఠేనివిష్టే
 భార్యాతు కనిష్ఠస్య విధీయతే । నివిష్టశ్చానివిష్టేతు పరివేత్తానఉచ్యతే ॥
 దారాగ్నిశూహిత్రసంయోగం కురుతేయోఽగ్రజ్యేష్ఠతే । పరివేత్తానవిష్టే
 యఃపరివిత్తిస్తుపూర్వజః ॥ * ॥ స్మృన్యంతరేచ ॥ శ్లో ॥ జ్యేష్ఠానాం య
 ద్యనూథాయాముహ్యతేహ్యనుజాతు యా । సైవాగ్రే దిధిమాజ్ఞేయా
 పూర్వాతీ దిధిమాప్యతా ॥ * ॥ అపస్తంబుః “ అగ్రే దిధిమా దిధిమాప
 తిపర్యాహిత పరివిష్టపరివిత్తిపరివిన్నపరివిదానేమాత్తరోత్తరస్మిన్నశుచికర
 నిర్వహోగరీయా ” ఇత్యుక్త్వా “ శుచికరణాద్వాదశమాసాన్వాదశాధా
 మాసా ” ఇత్యాది నా పఠనీయ వృత్తం స్మరణః । అత్రపిజ్ఞానేశ్వరః ॥ వా ॥
 పరివితైచ వసిష్ఠేన ప్రాయశ్చిత్తివిశేషోన్మత్తః , తత్రా నాపదిమానవముప
 పాతక సాధారణప్రాప్తం త్రైమాసికమ్ , అపదితు యాజ్ఞావల్క్యేయం ప్ర
 తచతుష్టయం శక్త్యపేక్షయా యోజ్యమ్ , తథా పరివేత్తరిచ వసిష్ఠేన
 ప్రాయశ్చిత్తిపశేషఉత్తః , “ పరివిదానశ్చచ్చాగ్రికృచ్చాగ్రిచరిత్వా
 తస్మైదత్వా పునర్నివేశేత్తాంవైవోపయచ్ఛేత ” ఇతి, పరివిదానః - పరి
 వేత్తాచ్యతే, అసాక్ష్యాచ్చాగ్రికృచ్చాగ్రిచరిత్వా, తస్మై-జ్యేష్ఠాయ, తాం-
 స్వోధామ్ , దత్వా - బ్రహ్మచర్యాహృతిజ్ఞైకవర్గుపరిభవపరిహారార్థం ని
 వేద్య పునరుద్వహేత్ , తామేవ స్వోధాం జ్యేష్ఠాయ నివేదితాం తేనచాను
 జ్ఞాతాముపయచ్ఛేత్ । యత్తు హరితేనోన్మత్తమ్ “ జ్యేష్ఠేనివిష్టే కనీయా
 న్నివిశమానఃపరివేత్తాభవతి, పరివిన్నోజ్యేష్ఠః , పరివేదనీకస్య, పరివిదా
 నోదాతా , పరివేష్టాయాజకః , సర్వపతానప్రాజాపత్యేన కృచ్ఛేగ్ని
 పావయేయుః ” ఇతి, యదపి శబ్దేనోన్మత్తమ్ “ పరివిత్రీపరివేత్తానంవత్స
 రం బ్రాహ్మణ గృహేషు జ్ఞేతుం చరేయతామ్ ” ఇతి, తదుభయమపి కా
 నుకారణకన్యాపిత్రాగ్నిసనుజ్ఞాతోద్వాహపషయమ్ , ప్రాయశ్చిత్తస్య
 గురుత్వాత్ । యదా పునఃకానురంకన్యాం పిత్రాది దత్తామేవ పరిణయతి
 తవామానవోన్మత్తం త్రైమాసికం పూర్వోక్తా కృచ్చాగ్రికృచ్చాగ్రిచరి
 త్వా తస్మైదత్వా పునర్నివేశేతే తత్రాగ్రే దిధిమాపరివేత్తాపత్యకృ

చ్చక్రిం కృత్వా తామేవ జ్యేష్ఠాం పశ్చాదన్యోధాముద్వహేత్ ,
 దిధిమాపతిస్తు కృచ్ఛాగ్రితికృచ్ఛాగ్రి చరిత్వా స్వోధాం జ్యేష్ఠాం కనీయ
 ప్యాఃపూర్వోధేదత్వా తాం కన్యాముద్వహేత్ . * || ఇతి . పరాశరః
 || శ్లో || పరివిత్తః పరివేత్తా యయాచ పరివిద్యతే . సర్వేతే నరకం యాన్తి
 దాత్యయాజకపశ్చమాః || * || అతో జ్యేష్ఠానుమత్యా దారాగ్నిశూలాత్
 కరణప్రణం దత్తపవయమేవ “ || శ్లో || ఇగినిషు కనీయస్యా దోషోఽస్తి పరివేదనే || సర్వేవాధానయోగేషు
 పరతన్త్రాయ తస్యదా . ” ఇతి కవచోక్తభర్తృ పరతన్త్రప్రతావదత్తస్యా
 పి “ || శ్లో || గోత్రాంతరం ప్రవిష్టానాం దాయమాశౌచమేవచ . జ్ఞాతి
 త్వంచ నివర్తనై తతుకలై సర్వముచ్యతే . ” ఇతి గృహీత్యగోత్రత్వాది
 పురణా తద్విషయస్వం సుప్తమ్ . తథాప్రసూయతే || శ్లో || దత్తస్య పరి
 వేత్తృత్వమాశౌచం దాయమేవచ . గృహీత్యగోత్రస్సంగ్రహ్యం శ్రోత
 పూర్తాదికం తథా || * || ఇతి . అతః “ || శ్లో || జ్యేష్ఠశ్చేదీనిరోగీస్యాత్పతితో
 వా విదేశగః . షడ్జోవాప్రప్రజైస్తస్య కినితో దారవర్హితః || ” ఇత్యాది దో
 షసంభవపవ కనిష్ఠవిష్ణాశూలా నిర్వాణకులః నాన్యథేతి నిర్ణయః . కించ
 “ || శ్లో || జ్యేష్ఠోధౌతా యదాతి స్థేదాధానం నైవకారయేత్ . అనుజా
 తిస్తు కురీర్విశేషస్య ఏచనం యథా || పితుర్యస్యతు నాధానం కథం పుత్రస్తు
 కారయేత్ . అగ్నిశూలాత్రైధికారోఽస్తి శేభస్య ఏచనం యథా || ” ఇ
 త్యాది శేభసుమన్వాది ఏచనంచ దత్తవిషయమిహకేచిత్ , “ || శ్లో || అగ్రజ
 స్తు యదానగ్నిరాదధ్యాదనుజకథమ్ . అగ్రజానుమతకుర్యాదగ్నిశూలా
 త్రం యథావిధి || సోదరాణాంతు సర్వేషాం పరివేత్తాకథం భవేత్ . దా
 రైస్తు పరివిద్యతై నాగ్నిశూలాత్రిణనేజ్యయా || ” ఇతి వృద్ధసంస్థాది వచ
 నాదాధానమాశ్రయ దోషాధానపరమిత్యన్యే , ఇజ్యయా - పశ్చిమహాయ
 జ్ఞేన , దారాగ్నిశూలాత్రవిషయే పర్యాహిత పరివిష్టేత్యాది వచనవిరోధా
 న్నుగద్విషయమిత్యపరే , “ || శ్లో || పితా పితామహాయస్య నవ్రతీ నా
 గ్నిచూకవ్యధిత్ . తపోగ్నిశూలాత్రమన్త్రేషు నదోషః పరివేదనే . ”
 ఇత్యుశనస్మరణాదీదృశవిషయమిత్యేకే , యదత్ర యుక్తం తథాగ్రహ్యమ్ .
 ఇతితా : శ్లో . పవమాత్యక్రమాదానాగ్నిభ్యాణాం పరివేదనే . దో

మహాస్విత్యర్పవర్ణేషు సహోషో ఖన్నమాత్మేషు । * ॥ యనః ॥ శ్లో ॥ పితృ
వ్యపుత్రాపాపత్న్యోపరహరీసుతాం స్తథా । దారాన్నితాహూత్ర సం
యోగే సహోషఃపరివిస్తతః ॥ * ॥ వృద్ధయాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో ॥ ఆనవధ్యసు
వాద్యత్య త్రేతాయాం యగప్రవతాతే । సోవాహితాగ్నిగ్భవతి పరివేత్తాన
కోచ్యతే ॥ * ॥ ప్రథమమాధేయమాపానవాగ్నిమనాభాయ గార్హపత్యా
ద్యగ్నాధానే పరివేత్తాభవతీతి వ్యాఖ్యాతమ్ । బాధాయనః ॥ హ ॥ అ
థజడబధీరమూళానాం సంసారం వ్యాఖ్యాపాద్యముతుక్యథాకామీస్యా
త్సుగ్మనకత్రైచక్రిష్టాణాన్ఫలయిత్వా ౨౭ శిషోవాచయిత్వా కేశానోప్య
స్నాతం కుమారం శుద్ధం యజ్ఞోపవీతినఃపాతవ్యం దేవయజనముదానయ
త్యథదేవయజనవ్రత్యగ్మగ్నిముఖానగృత్వా యాజ్ఞికీం సమిధమాద్యేనాత్వా
తూష్ణీనుభ్యాధాపయతి తూష్ణీనుష్టానమాస్థాపయతి యథాలాభంతూష్ణీం
మేఖలామమప్రవర్త్యిద్ధిం కరోతి తూష్ణీనుజినం ప్రముంచతి తూష్ణీంద
ద్ధిం వ్రయచ్ఛతి యాజ్ఞికవృత్తస్య ననామపృచ్ఛతి । అగ్నేనం దక్షిణేహస్తే
గృహ్ణతి యస్మిన్నాతంచ భవ్యంచేన్యత్రైవం పరిదశాతి దేవేభ్యస్త్యైన్యత్రై
వముపనయతి దేవస్యత్వేతి సర్వవానగ్రహణవర్జమాచార్యపవ వత్వాజు
హోతి తూష్ణీం సర్వాన్నన్త్రానాచార్యపవ జపేదిత్యేకే షడ్జ బశక్లీబహీ
వాధికాక్లానామానుయావ్యపప్సారి శ్వేత్రిణాం దీర్ఘరొగ్నిణాంచైతేన వ్యా
ఖ్యాతా ఇత్యేకే ॥ * ॥ ఇతి .

కించ “ సీమన్తోన్నయనం ప్రథమే గర్భే చతుర్థమాసి ” ఇతి సీ
మన్తస్య చతుర్థమాస కార్యత్వత్పుతే , “ సవనం స్పన్తనాత్పురా ” ఇతి
పుంసువనస్య ప్రసవాత్ప్రకార్యన్వనిశ్చయాచ్చ సీమన్తం ప్రథమంకు
ర్యాదితి నాశబునీయమ్, చతుర్థమాపిత్వాగ్రేవ గర్భస్పన్తనత్పరణాత్ ।
తథా బైజావాపః ॥ వా ॥ కూసిద్వితీయే తృతీయేవా పురాస్పన్తతేగర్భః ॥ * ॥
ఇతి । అతో జతరెగర్భ చలనమేవస్పన్తనం నవ్రవనః । శ్రీధరీయే ॥ శ్లో ॥ ప్ర
థమం పుంసువం కార్యం పార్థంసీమన్తకర్తృణా । సీమన్తోన్నయనస్యాక్రమా
సవారక్రూరాశిషు ॥ * ॥ ఏవంనహ కర్తవ్యత్వత్పరణా చ్చతుర్థమాసే సీ
మన్తోన్నయనం కథుంతిచేన్న , “ గర్భస్పన్తనే సీమన్తోన్నయనం నూన
శ్వానప్రసవః ” ఇతి శ్రీధర్మరణాచ్ఛతుర్థమాపిత్వాగ్రేవ గర్భస్పన్తనత్పరణా

నదితోటి. “ యావద్వానప్రసవః ” ఇతి దైవావ్రహ్మతోభయవివరణమ్,
 “ గర్భలక్షణం చ తృతీయేమాసినన్భవతి ” ఇతి, “ పుంసువనం వ్యక్తైః
 ర్భే ” ఇతిష్టుత్యావ నవిరోధః । అతఃకాలైక్యేపి ప్రథమం పుంసువంకా
 ర్యుని నియమాన్నన్యాయప్రసక్తః । ఇదంచ నప్రతిగర్భం కార్యమ్, “ ప్ర
 థమేగర్భే ” ఇతిష్టుతే । అత్రచారిత్రం । శ్లో । సకృచ్ఛసంస్కృతానాశ్చ
 రాస్సేషానైవద్విజన్త్రీయః । యంయంగర్భంప్రసూయతై ససర్వస్సంస్కృ
 తోభవేత్ ॥ * ॥ సీమన్తగ్రహణం పుంసువసవ్యాప్యఫలక్షణం సాహచర్య
 త్ । అతవ సామాన్యేవాహ దేవలః ॥ శ్లో ॥ సకృచ్ఛసంస్కృతానాశ్చ
 ర్వగర్భేషు సంస్కృతా ॥ * ॥ ఇతి । అనేన గర్భిణ్యాగర్భస్యచాయంసం
 సౌరభితి నప్రమిగివ్యమ్, “ గర్భాధాన పుంసువన సీమన్తోన్నయన జా
 తిర్న వామాదితాన్మప్రాశన చాలోపవయన చత్వారి వేదప్రతాని స్నా
 వంసహ ధర్మచారిణీసంయోగఃపశ్చానాం యజ్ఞానామనుష్ఠానమ్ ” ఇతి
 శాతమేన జాతికర్తృదివిన్నిషేకాదీనామపి జాతసంసౌరస్పరణాదుపన
 యనాది సహచారేనగర్భసంసౌరత్వావిగమాచ్ఛ । అత్ర చన్ద్రీకా
 యామ్ ॥ శ్లో ॥ గర్భిణ్యాభిరప్రేతై తత్పితౄభ్రాతరస్తథా । అన్యేవా
 బాధవాఃకున్యస్తస్యాఃపుంసువనాదిమ్ ॥ * ॥ తత్పితౄభ్రాతరస్తథా, భ్రా
 తరో బాధవాశ్చ తస్యైవ । తత్రైవ ॥ శ్లో ॥ భార్యాద్వయం యస్యభ
 వెత్తుతస్య సంస్కృతవహ్నీసవనంప్రకుర్యాత్ । తత్రైవ సీమన్తపిప్రశ
 స్తం వదన్తివహ్నిరవిభాగభిన్తః ॥ స్త్రీయదాకృతసీమన్తా గర్భిణీప్రసూవీ
 తచేత్ । గృహీతపుత్రాదిధితునస్సంసౌరమర్హః ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యః
 ॥ వా ॥ షష్ఠేః ప్రమేవా సీమన్తోమాన్యేతే ॥ * ॥ బైజావాపః ॥ వా ॥ సీ
 మన్తోన్నయనం మాసితతుర్థే షష్ఠేపశ్చమేవా ॥ * ॥ సాఖ్యాయనః ॥ వా ॥
 షష్ఠమేమాసప్రథమేగర్భే సీమన్తోన్నయనమ్ ॥ * ॥ ఏవం కాలవికల్పస్స
 స్వగృహ్యసుక్తాపుక్తావపి కాలాతిక్రమేవాగ్రహ్యః । అతశ్చతుర్థమాసప్ర
 కృతి ప్రసవాత్ప్రాక్కుర్మాటేషు క్వదితాగర్భమ్ । అయంపావనేనైవగ్రా
 హ్యః । శ్రీధరయో శ్లో । చతుర్థపావనేమాసి షష్ఠేవావ్యప్తమేషివా । సీమ
 న్తోన్నయనం కార్యం । తేనపుంసువనం రథా ॥ * ॥ తేన - సీమన్తోన్నయనే
 తతఃసీమన్తః । తేనం మాసమధ్యే మాసావైవా యుతునన్భవే తత్రైవ

గర్భనేచ్ఛువాత్సంయోగదినమారభ్య ప్రతిమాసం త్రింశద్దిన సఖ్యయా
 సఖ్యాయ చతుర్థాది మాసే సీమంతోన్నయనం కాయామ్ । పరిద్వచ
 నబలాద్యున్నమాసపవ సదగ్రాటేపి కాయామ్, ఆయున్నమాసస్యశూద్రా
 ద్విషయత్వాత్ । యస్విదం వచనమ్ “ ॥ శ్లో ॥ సౌరేమాసి శుభక్షేతు
 శుభకర్మాణి కారయేత్ । గ్రహాణాం వాయుకస్సూర్యస్తప్తాత్సరిం
 విశిష్యతే ॥ ” ఇతి, తత్తు మీనదశానంతరం చైత్రమాస ప్రస్తుతైస్తత్ర
 శుభకర్మకార్యత్వ ప్రసక్తా జ్యేష్ఠదర్శనంతరమాషాధత్వా తత్ర శుభనిమే
 ధేవ ప్రసక్తై తదుభయం మాఘాదితీ చాన్ద్రమాసగ్రహణనిషేధవరమితి న
 పరీధః । బైజావాపః ॥ శ్లో ॥ జన్మనోనంతరం కార్యం జాతకర్మయథావి
 ధి । దైవాదతీతకాలం చేదతీతేసూతకేభవేత్ ॥ * ॥ అత్ర సత్యవ్రతః
 ॥ శ్లో ॥ ఆశౌచేతుసముత్పన్నే పుత్రజన్మయదాభవేత్ । కర్మప్రాకారానికి
 శుద్ధిపూర్వాశౌచేనశుద్ధ్యతి ॥ * ॥ జ్ఞాత్యాశౌచేవర్తమానేపి పుత్రైజాతే
 జాతకర్మకార్యమేవ । కించ ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశ్యావపరేరాత్రా మాసేపూ
 ర్ణైతథాఽవరే । అష్టాదశేఽహనితథావదస్యన్యేనాపీగః ॥ * ॥ మనుయ
 మాద ॥ శ్లో ॥ నామధేయం దశమ్యాంతు ద్వాదశ్యాంవాధకారయేత్ ॥ * ॥
 త్రీధరీయే ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశే పోడశే పంచే ద్వాత్రింశేఽహ్ని ద్విజాతయః ।
 నామకర్మక్రవాతుగుర్యుర్జమేద్వాదశేఽహ్ని వా ॥ * ॥ అత్రమాసప్రా
 క్తవద్దితోక్త నామకరణేవ సమాసదోషః । తథాతత్త్వే ॥ శ్లో ॥ యస్యాగ
 క్రియాయాస్సమ్పూర్ణిక్తకాలామౌనైదివైరిపి । తస్యానదోషోమూఢ
 త్విం వక్రంవాజీవశుక్రయోః ॥ * ॥ కాలాతక్రమేతు మాసదోషపరిహార్య
 ఏవ, అత్రాపి పూర్వవత్కాలభేదవ్యవస్థా । లోకాక్షిః ॥ వా । షష్ఠేఽ
 న్నప్రాశనం జాతేషువాఽదవైషువా ॥ * ॥ శబ్ధః ॥ వా ॥ సంవత్సరేఽ
 న్నప్రాశనమర్థ సంవత్సర ఇత్యేకే ॥ * ॥ యుగః ॥ శ్లో ॥ అష్టమేమాసిణా
 లాన్నం యచ్చెప్తం మగ్ధశంకులే ॥ * ॥ “ జన్మనోధిషష్ఠేమాసి ” ఇత్యావ
 స్తమ్యుః । అత్రాపి స్వగృహ్యనుసారేణవ్యవస్థా, సదగ్రాటేఽన్యోగ్రా
 హ్యః । మారగజ్ఞేయః ॥ శ్లో ॥ దేవతాపురతస్తస్య ధాత్ర్యుత్సర్గగతస్య
 చ । అలంకృతస్యదాతవ్యమన్నం పాత్రైశ్చ కాఞ్చనే ॥ * ॥ యజ్ఞవ
 ల్క్యః ॥ శ్లో ॥ అహన్యేకాదశేనామ చతుర్థేమాసినిష్క్రమః । షష్ఠేఽన్న

ప్రాశనం మాసిమాదాంకుర్యాద్యథాకులమ్ || * || నిష్క్రియః - గృహ
నిష్క్రియమ్ | చద్విక్రియామ్ || శ్లో || చతుర్థమాసికర్తవ్యం శిశో
ర్నిష్క్రియః గృహాత్ || * || నిర్గర్భికర్తవ్యమాహయనుః || శ్లో ||
తతస్తృతయేకర్తవ్యం మాసిసూర్యస్యదర్శనమ్ | చతుర్థమాసికర్తవ్యం శి
శోశ్చద్విక్రియదర్శనమ్ || * || అపస్తంభః || వా || జన్మనోధితృతయేవ
త్వైచాశంపునర్వస్తోః || * || శ్రీధరయే || శ్లో || తతస్సంవత్సరేపూర్ణమా
దాక్షిణ్యః క్రియతే || * || బృహస్పతిః || శ్లో || తృతీయేబ్దే శిశోగర్భాజ్జ
న్మనోవాచిశేషతః | పశ్యమైచాశంకార్యం ప్రియాశంపునర్వస్తోః కవాన
కమ్ || గృతమే పశ్యమైవాపి నప్రమేజన్మతశ్శిశోః | గర్భాద్వాచాశం
కార్యమిజీవేనభాషింమ్ || సావనాన్మగ్ధమేవషేః తృతీయే పశ్యమైపి
వా | నామోదరకతంహ్యోగత్సప్తమైచాశవిష్యతే || తృతీయేబ్దేత్రియం
శోనే పశ్యమైవోత్తరాయణే | గర్భాద్వాచాశంకార్యం నపశ్యేజన్మత
శ్శిశోః || * || తదేవం జన్మారభ్య సావనేన గృతీయేవషేః చతుర్థమాసే
షు గతేషు చాశంకార్యమ్, “ గతేత్రిభాగేతు వదన్తిచాశమ్ ” “ తృతీయే
బ్దేత్రియంశోనే ” ఇత్యాదిప్రతేః | అత్ర చతుర్థే బ్దేపి చాశం సిద్ధమ్,
తానుక్తిస్తు గర్భపశ్యమగ్రహణేన జన్మతశ్చతుర్థసంవత్సరే, “ నపశ్యే జ
న్మతశ్శిశోః ” ఇతిపశ్యన్మచతుర్థాబ్దనిషేధాధావాచ్ఛ | యత్తు “ || శ్లో ||
చూడాకృతాశిశోద్వతా గర్భిణీతు భవేద్యది | ఏవద్యతే తదాగర్భోదమప
తీతు తదబ్దతః || ” ఇతివచనం తస్మిన్మామాబ్దాదభోవిషయమ్, “ పశ్య
మాబ్దాదధస్తూర్ధ్వం గర్భిణ్యామపికారయేత్ ” ఇతిప్రతేః | అత్రాపి,
“ || శ్లో || నాత్రాన్మగ్ధమేవషేః గృతీయే పశ్యమైపివా | నప్రమేచా
శంకుర్యాదితిశాశ్వవదర్శనమ్ || ” ఇత్యాదిభిరుక్తికాలపేక్షనస్వస్యగృ
హ్యనుక్తా సజ్జటేవాగ్రాహ్యః | సావననాత్రగ్రయోర్విహీయవపద్విక
ల్పః | స్మృత్యస్తరేచిశేషః || శ్లో || చాశంశిశోద్వతరిగర్భపత్యాం కుర్యా
త్పుకీస్తాదపి పశ్యమాసాత్ | చతుర్థమాసేష్యతిర్భ్యః || దృష్టేద్వితీయే
పి శిశోస్తు చాశంశేషం భవేద్దధావివాశనాయ || * || (నప్రమాసాత్) ఇతి
పాతాస్తరమ్ | తదాదబ్దుమాసేషు మారతిగర్భిణ్యామపి శిశోశ్చౌళం
ర్యాదిత్యర్థః | అత్రయేవ || శ్లో || మాత్యర్థే శిశోశ్చౌళం గర్భకుం

పితృహోజ్జితః । తస్మాచ్ఛాచారం ప్రకర్తవ్యం మాతుర్గర్భస్య పూర్వతః ॥ దృ
ష్టేద్వితీయేశిరసి చాశం దుఃఖాయ నేతరత్ ॥ * ॥ ఇతి । ద్వికీయగర్భే స
త్యపి ప్రథమస్య చాశే దుఃఖాయన భవతీత్యర్థః । శ్రీధరీయః ॥ శ్లో ॥ అ
పాతిషు చాశేషు శిరోరోగాదిభిశ్చేశౌ । పీడితేసర్వైర్దైషు సంస్వర్ణవృష
చారయన్ ॥ చూడాకర్మప్రయత్నేన కుర్యాదేవాయుషేశోః ॥ * ॥ స్పృ
త్యస్తరే ॥ శ్లో ॥ శిశోంకృతచాశస్య చాశం పితృస్మృతౌకథమ్ । యోష్ణేం
కృత్వాథపాపిణ్డ్యే కృతేకుర్యాత్సమాస్త్రీకమ్ ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యః ।
॥ శ్లో ॥ గర్భాప్తమేష్టమేవాబ్జే బ్రాహ్మణసోఽపనాయనమ్ ॥ * ॥ ఆపస్త
మ్యుః ॥ వా ॥ గర్భాప్తమేషు బ్రాహ్మణముపనయాత ॥ * ॥ ఇత్యుత్రబహు
వచనం కామ్యోపనయనోక్త సవమాబ్జాదికాలగ్రహణార్థమ్, యద్వాగ్ధ్య
సత్తమ జన్మాప్తమ కాలగ్రహణార్థమ్ । బృహస్పతిః ॥ శ్లో ॥ జన్మణఃకేవ
లంసంక్షా సప్తమేగర్భతోఽప్తమే । వసన్తేఽధిపతిగర్భాద్విప్రాణాము
పనాయనమ్ ॥ * ॥ అతో బ్రాహ్మణస్య గర్భగ్రహణాదారభ్య జన్మణోఽప్త
మే వరైవ్రతాదేశకార్యః, అత్రగర్భాప్తమోముఖ్యః, “గర్భాప్తమే” ఇ
తి ప్రథమోపాత్తిత్వాత్, “గర్భాదిసంఖ్యోపమాణామ్” ఇతిగౌతమస్సృ
తేశ్చ । బృహస్పతిః ॥ శ్లో ॥ నవమం దశమంచాపి వరైచోత్తమ మధ్య
మే । బ్రాహ్మణస్యక్రమాతోఽక్రమధమం చాధనాథనమ్ ॥ * ॥ గర్భ
తోఽప్తకు సవమా వత్సరాపుత్తమమధ్యమా, జన్మతో నవమదశమాసధనా
ధమావిత్యర్థః । యత్ప్రాత్రేయమ్ ॥ శ్లో ॥ ఋగ్వేదాహ్నానాథ ర్వేదా జేన
శుక్రకుజేన్దుజాః । శాఖాధీశేశక్తియైకైతచ్ఛాఖాధ్యయనం శుభమ్ ॥ * ॥ ఇ
తి తత్సవనః, “అథకామ్యాని సప్తమై బ్రహ్మవర్చస కామమప్తమే అయు
మగ్రమం నవమేతేజపగ్రమం దశమేఽన్నాద్యకామమే కాదశేఽద్వియ
కామం ద్వాదశేపశుకామమ్” ఇత్యుక్త కామ్యోపనయమ్ । పశ్చిమేఽపి
కామ్యమాహాగ్నిరాః ॥ శ్లో ॥ బ్రహ్మచర సకామస్య పశ్చిమేగ్రజన్మనః ।
అయుమగ్రమస్యనవమే కార్యం మాణ్డీనిబద్ధనమ్ ॥ * ॥ ఆత్రేయః ॥ శ్లో ॥ స
ప్తమాదిషు వరైషు గర్భతస్మాదపనాయనమ్ । కేచాహుర్జన్మతప్తస్యే పశ్చి
మేనాతరత్తమే ॥ * ॥ అతోగ్రహులూచిబద్ధనం, కామ్యోపనయనవిష
యమేన, “ఆప్తవర్ణం బ్రాహ్మణముపనయాత్, తమభ్యావయేదిత్యుక్తిః

ప్రబలత్వాత్సర్వలక్ష్మ్యార్థ గ్రహణలాది చింతనం నశిష్యేతగ్గర్హమ్” ఇతి కాలదీ
 పవ్యాఖ్యానే నిర్ణీతత్వాన్ని త్యాజ్యమనన్వోపనయనే శాఖాధీశ బలాబలవి
 స్తానకార్యేతిసిద్ధమ్ । అగ్రహితుర్విద్యావృత్తాది విరహే తద్యత్తస్సముదే
 యోఽన్యఉపనేతాప్రార్థనీయః । తథాఽఽపస్తమః ॥ ౧౦ ॥ తనసోవా ప
 షణిసప్రవిశః యనుపిద్యానుపనయతే యశ్చావిద్యానితిహి బ్రాహ్మణమ్,
 నిస్తాదభిదంపిణ్యా సముదేతం సమాహిణం సంస్కారామీషేత్ ॥ * ॥
 ఇతి । పంచస్వస్య సముదేత త్వే చాగ్నిశౌచ సహ్యవేద్యనేయ కారయిత
 వ్యముపనయనన న్యథాకాలాతక్రమ దోషపక్షైః । పంచ కాలాః పత్రావన్యే
 నకన్యాప్రవానం పితౄన్యన్యజ్ఞయా కార్యమితి ప్రాగేవ నిరణైష్ఠ । కిం
 చ “ త్రిరాత్రముఖయోరథశ్శయ్యా బ్రహ్మచర్యమ్” ఇన్యవిశేషేణస్మర
 ణాదుర్ధరగ్రక్రీణపథానాచ్చ వివాహోదిశేషహేమామాంతం బ్రహ్మచర్యం
 ద్వితీయాదివివాహేపి కార్యమ్ । పంచబ్రహ్మచర్యపథానాత్ “ ॥ స్తో ॥
 తామూర్తేఽభర్తృకస్త్రీణాం యతీవాం బ్రహ్మచారిణామ్ । ఏకైకంమాం
 సశుభ్యం వాగ్వినింభూయితు సురాసనమ్ ॥ ” ఇతి బ్రహ్మచారిణాం తా
 మూర్తపథితే ప్రగ్నినాయుష్కరణాత్తదవనకార్యమ్ । పంచ “ షోడశో
 ద్వహ గర్భాబ్జపితౄనాబ్జయురంత్యజేత్ ” “ వస్తాబ్జషోడశాబ్జచ వివాహో
 బ్జతక్తవచ । మాతాపితౄర్భృత బ్జచ విసంన్వైశకార్యేత్ ॥ ” “ బద్ధా
 స్తుక్తేవివాహే తనునఖిపవనే పార్వకాలప్రశస్తమ్ ” “ వివాహేపఞ్చమా
 హోచ దశాహస్యతసూరికే । సద్యఃక్షౌరింప్రమర్శ్య నిమరజ్ఞోపజీవివా
 ణ్ ॥ ” ఇత్యాదిపంచనేషు వివాహమాశ్రయలబ్ధినేన సామాన్యేన క్షౌరపిని
 నిషేధదర్శనాద్విశేషానుక్తేషు ద్వితీయాది వివాహేషుచ సపంచ కార్యం
 వివాహాబ్జచ తన్నకార్యమితి నిరవద్యోఽయం నిర్ణయః ।

పతేచ నిషేకాదయో దేహసంపాకరాపవ । తథావనుః ॥ స్తో ॥
 తైదిక్షకర్షభిశుత్యేర్షిషేకాద్యైర్విజన్తనామ్ । కార్యశ్శరీర సంస్తారః
 పావనసప్రగ్నిచేహచ ॥ పావధ్యాయేసప్రత్యైర్హైస్త్రిసైర్విద్యేనేజ్యయా సు
 త్యై । సుహృద్భైశ్చయజ్ఞైశ్చ బ్రాహ్మయం క్రియతేతనుః ॥ * ॥ పతేభి
 జగర్భవోమృత్రమువాథాశ్చ । తథాయాజ్ఞచలకర్మః ॥ స్తో ॥ పంచానశ్శ
 మ్నియంతాని నిమగర్భవేమద్భుజమ్ ॥ * ॥ ఇతి పంచమ్ - నిషేకాదిసంస్తా

రకరణే । మనుశ్చ ॥ శ్లో ॥ గాఢ్యైర్హోమైర్జాతకర్తృమాదామాజ్ఞేః బధ
 నైః । బైజికం గార్భికం చైతద్విజానామవన్యభృతే ॥ * ॥ హరిః ॥ ౧ ॥
 ద్వివిధపవనం సాగరో భవతి బ్రాహ్మణ్యైవ శ్చ, గార్భికా వాదిత్యైర్
 బ్రాహ్మణపాకయజ్ఞహవిర్యజ్ఞసోమయజ్ఞాశ్చేతి దైవః, బ్రహ్మసంసారసం
 స్కృతః ఋషీతాం సమాసతాం సాయుజ్యంగచఛతి, దైవేనోత్తరేణ సం
 స్కృతోదేవానాం సమతాం సలోకితాం సాయుజ్యంగచఛతి ॥ * ॥ ఇతి ।
 ఏతద్గుణవిహీనాభిప్రాయమ్ । తథాగౌతమః ॥ వా ॥ యస్యేతేదత్సారిశ
 త్వంసాగరానచాప్తావాన్తి గుణానసప్రప్తాణి పాస్యాయుజ్యం సాలోక్యంచగచఛ
 తి యస్యేతి సంతాపా రాణామేకదేశోఽప్యప్తావాన్తి గుణానసప్రప్తాణి పాస్యాయు
 జ్యం సాలోక్యంచగచఛతి ॥ * ॥ ఇతి । శ్చేద్యైర్హోమైర్జాతకర్తృమాదామాజ్ఞేః బధ
 నైః ॥ బ్రహ్మణోక్తికమ్ ॥ బ్రాహ్మణ్యం పదమవసాంతం యస్మాన్ న ద్యవతేఽనుః ॥ * ॥
 తేచాన్యగుణాగౌతమేనోక్తాః ॥ వా ॥ అథాప్తావాన్తి గుణాః దయాసర్వ
 భూతేషు త్వాన్తిరససూయాశౌచ మనాయాసోఽపి క్షయమకార్యమస్మ
 హే ॥ * ॥ ఇతి । తేషాం లక్షణమాహ బృహస్పతిః ॥ శ్లో ॥ అశావాబధువ
 గేఽవామిత్రైద్వెష్టిరివాసదా । ఆపన్నేఽపి తవ్యగ్విధర్తయైషాప్రకీర్తితా ॥
 బాహ్యేనాభ్యంతరేవాపి దుఃఖిణ్కత్వాదితేషైః । న ప్రకుప్యతీ నోహన్తి
 సాత్మాన్తిః పరికీర్తితా ॥ న గుణాన్తుణి నోహన్తి స్తాతిశ్చ గుణానపి । వాన్య
 దోషేషు రమతే సానసూయాప్రకీర్తితా ॥ అభక్త్యపరిహరిశ్చ సంస్థితా
 ప్యున్తితైః । స్వగమోచవ్యవస్థానం శౌచమేతన్మృచక్షతే ॥ శరీరం పీడ్య
 తేయేన సుశుభేనాపికర్తృణా । అత్యంతం తేనకర్తవ్యమనాయాసస్సడిద్య
 తే ॥ ప్రశస్తాదరణం నిత్యమప్రశస్తవివర్జనమ్ । ఏతద్ధిక్షాన్త్యలప్రోక్తం ఋషిభి
 స్తత్పదర్శిభిః ॥ స్తోకాదపిహిదారవ్యం ముదితేనాన్తరాన్యవా । అహన్యహ
 నియతాఽఞ్చిదకారవ్యం తమద్యతే ॥ యథోద్భవైస్తనన్తోమః కర్తవ్య
 సాన్విగతైర్ధనైః ॥ పరాధాన్యాభిలష్యేత సాన్వహాపరికీర్తితా ॥ * ॥
 ఇతి । నిషేధాదయదేవనయన వేదప్రతానాపకోనవింశతి సంసారాః, పా
 కయజ్ఞసంస్థాసన్వహావిర్యజ్ఞసంస్థాసన్వహ సోమయజ్ఞసంస్థాశ్చ వత్తతేఽగ్
 వింశతీ సంస్థాః, ఏతే చత్వారింశతీ సంసారాః । ఏతేషవ్యవర్తకకాన్త్యైః

వేదప్రతానైస్సం వివాహే ఔపాసన సుహృదుఃసహృదౌః వైశ్వదేవభిక్ష
సహాయజ్ఞ ప్రధాదిభిర్నిత్యైస్సంస్థాతైరన్యాయైః సంస్థానైః యథాశక్త్య
సప్తాదైరిష్టభిరాన్తి గుణైశ్చైవ క్షయక్రమపురుషసంఖ్యైః ప్రహృదిగచ్ఛతీతి తాత్పర్య
మ్ । అభిక్షాదర్శే ॥ శ్లో ॥ భర్తాప్రతీపతీ సదాభ్యర్చ్యభూషణాచ్ఛాదనా
శనైః । ఉస్మి వేదస్తుభిః పూజ్యాభూషణాచ్ఛాదనాశనైః ॥ * ॥

వేదేద్వితీయః స్మృతీషు ప్రవీణో వేదాన్తవిక్రమమనాశ్శ్రుతిషు ।

సుఖీన్సదాచారినిధిస్సమిధై సర్వతస్మాత్ వైదికసాంభోమః ॥ * ॥

ఇత్యుస్మి వ ని గ య స స మౌ తైః ।

ఇహ తావదేకాదశీ నిర్ణయతే । నను గ్రహాన్తరైః పునరిష్టాదశకథా
విభజ్య వ్యవస్థయా నిర్ణీతత్వాత్తన్నిష్ఠయః కిమర్థం త్వయాక్రమితే, విభో
వ్యాహత బాహుభ్యాత్ప్రేరితవాదప్రాయత్వాత్తద్వ్యవస్థాయాదశకత్వా
చ్చ । తథాహి — సూర్యోదయమారభ్య పర్వమావేశాదశీశుద్ధత్యుక్తం త
దయుక్తమ్, “ ॥ శ్లో ॥ అరుణోదయం యదాశుద్ధం దశమీగర్భః క్షిణమ్ । స
ర్పదోవపినిర్ముక్తముపోష్యం తద్దినం నరైః ॥ ” ఇతి భవిష్యత్పురాణవచనే
నారుణోదయవేదః కురాయా ఏకాదశ్యాశ్శుద్ధత్వనిష్ఠియాత్, ఉదయా
దశప్రవృత్తిస్సంగస్యైకాదశీవ్యతిరిక్తతథివిషయత్వాచ్చ । తథాసాగ్రైః శ్లో ॥
ప్రతపన్వైభ్యతయోహ్యేతాఉదయాదోదయాద్రవేః । సంపూర్ణా ఇతి
భ్యతా హరివాసరవిజితాః ॥ * ॥ ఇతి ప్రకృతస్యః కేరుదియాదివ్యాపవా
దత్వేన హరివాసరవిజితా ఇత్యపార్య సహర్థసస్య యుక్తత్వేన అరుణోదయే
దస్తకావసవర్జనపరిత్వకథనం విద్వాంసః పరామృశన్తు, అప్రకృతాథావవా
దియోగాత్ । తదానీమ్ “ ప్రత్యూషేథావయేర్హన్తా హరివాసరవిజి
తమ్ ” ఇత్యేవ వచనవ్యక్తిస్సాన్యతేతాస్తి, అరుణోదయః క్షోపవాసని
షేథాభిప్రాయం రిదితయుక్తమ్ । తథాన్యుతివర్తికాయామ్ ॥ శ్లో ॥
దశమ్యుగతాయత్ర తథిరేకాదశీభవేత్ । తస్యాపశ్యవినాశాయ పరేభ్య
సరైః ప్రజేత్ ॥ * ॥ ఇత్యాదీని యానివిద్ధోపవాసనిషేధపరాణితానిసర్వా
న్యారుణోదయవేథాభిప్రాయాంతి మన్వన్తుః । తథాకన్యః ॥ శ్లో ॥ అరు
ణోదయాకాలేతు దశమ్యుగద్రవ్యతే । తస్మాద్దావదశీస్యాత్

ప్రయోదశ్యంతు సారణమ్ ॥ * ॥ భవిష్యత్పురాణే ॥ శ్లో ॥ అరుణోదయ కాలేతు దశమీయదిదృశ్యతే । పాపమూలం తదాజ్ఞేయమేకాదశ్యమపాపణమ్ ॥ * ॥ గోవిలః ॥ శ్లో ॥ అరుణోదయకాలేతు దశమీయదిదృశ్యతాసం యుక్తైకాదశీంతంతు మోహివైప్రదత్రవాహరిః ॥ * ॥ నారదశ్శ్లో ॥ అరుణోదయకాలేతు దశమీయదిదృశ్యతే । నగత్రైకాదశీకార్యాధర్మ కామార్థనాశినీ ॥ * ॥ పంచ యత్తు కైశ్చిదుక్తం యానిఃస్థోపవాసనిషేధ పరాణి తాన్యదయామార్ద్యవేధపరాణీతిదపృపాస్తమ్ , పసం స్మృత చ స్త్రికాయానరుణోదయవేధస్య త్యాజ్యస్య నిష్పయాత్ । స్మృతి సార సముచ్చయేచ ॥ శ్లో ॥ ఉదయాన్పృగ్యదాపిప్రామహారోద్వయసం యుతా । సంపూర్ణైకాదశీపాప్యాత్రత్రైవోపవసేద్దృషీ ॥ కిలాన్వయే పివిప్రైస్త్రైదశవ్యైకాదశీం గ్యజైత్ । సురయావిస్టువాస్పృష్టం గక్తాస్పృశ్చివచుష్యతి ॥ నగత్రైకాదశీగ్రాహ్యధర్మ కామార్థనాశినీ ॥ * ॥ అతస్త్రినర్తాధిభిరుణోదయవేధస్త్యాజ్యభ్యాధర్మః । సాధత్వైశ్చ ॥ శ్లో ॥ అదిగ్యోదయవేధానాఃప్రాజ్ఞుషూర్తద్వయాన్వితా । వైకాదశీతు సంపూర్ణా విద్వాన్యాపరికీర్తితా ॥ * ॥ అతోరుణోదయే దశమీయుక్తాః దైతిసిద్ధమ్ । భవిష్యత్పురాణేచ ॥ శ్లో ॥ అరుణోదయకాలేతు దశమీయదిదృశ్యతే । పాపదైకాదశీత్రై పాపమూలమపాపణమ్ ॥ అరుణోదయ వేధానాం దిశాగర్హోభవేద్యది । ప్రచక్షం తస్మియత్సేనఃస్థినీయంనగాభిప ॥ * ॥ నను “ ॥ శ్లో ॥ దశమీశేషనంయుక్తో యదిప్యాసరుణోదయః । వైవోపోష్యం వైష్ణవేన తద్వినైకాదశీవ్రణమ్ ॥ ” ఇతిపంచాదరుణోదయ వేధనిషేధో వైష్ణవపితయితచేన్న , “ ఉపోష్యం తద్దినం నవైః ” ఇతిసర్వవర్ణాధికార స్మరణభక్త ప్రసక్తాధర్మార్థకానువివాశస్మరణాచ్చకించ “ శ్లో ॥ ఏకాదశ్యం నికాహరో యోభుక్షేగ్రాహ్యదశీదినే । శుక్లేవాయదివాక్యస్థైగన్వృతం వైష్ణవం మహత్ ॥ ” “ ఏకాదశ్యంనభుక్షేత ప్రతిమౌగ్ధివైష్ణవమ్ ” ఇతి గుత్సాదివచనేష్వేకాదశ్యుపవాసస్యవైష్ణవవ్రతగ్యప్రతిపాదనాదవైష్ణవానాం నిత్రానధికారస్యైత్ , “ నచలలి నిజవర్ణధర్మతోయః ” “ ॥ శ్లో ॥ సమాప్తాసర్వభూతేషువిజాచారాదవిఘ్నః । విష్ణ్వృతాభిలాచితస్సహివైష్ణవశీత్యతే ॥ ” ఇతివైష్ణవలక్షణస్త్రుతి । వర్ణాశ్రమధర్మవిద్భిః

సద్భిరనుజాయేద్యవశ్య పరిహరణీయత్వాదన్యథా సర్వవర్ణసాధార
 శ్చేనైకాదశ్యుపవాసవిధాయకాని వచనాని భాగ్యైర్జన్మితానిన్యః । తస్మాత్
 ఆహితాగ్నీన్యథా నిపేదవచనవద్వైష్ణవస్య దోషాభ్యై ప్రదక్షానపరం
 తదితి సుప్రవృత్ । అతో ధర్మార్థకామకామైరుజోదయవేదస్యాజ్యవన,
 అన్యథా “ మోహిన్యైరదృశాహరిః ” ఇత్యుజోదయవిద్ధోపవాసఫ
 లస్యహరిణా మోహిన్యైరదృశత్వేన తస్మాహిన్యావవస్యాత్, ఏవంహి దే
 వాశ్చ తస్యైవరం దత్తవత్తః, “ ॥ శ్లో ॥ మోహిన్యాస్య నచశ్శుక్రిత్వా
 సురాస్పర్శేనుహీపతే । సశ్చిన్ద్రసుచిరం కాలం దిగన్సరపురోగమాః ॥ య
 మస్య దర్శనాద్ధాయ వైకుణ్ఠస్యసనాయచ । పాషణ్డీనాం వివృణ్వర్థం పాప
 సజ్జననాయచ ॥ ఉచుష్టే మోహినీం దేవా లోకసంమోహనాయచ । న
 త్తం మోహిని కేప్థానం వ్రత్యూషే దశమీయతమ్ ॥ చక్షుం హరిదినోపే
 నం దశమ్యగ్రప్రాప్తవేసహి ॥ ” ఇత్కాదివచనైరనుజోదయవిద్ధోపవా
 సే, చన్ద్రీకాయాం యనుదర్శనాది ఫలావాప్తిప్రతిపాదనాచన్య సత్వైరే
 వారుజోదయ వేదస్యాజ్యః । పాక్షైచ ॥ శ్లో ॥ దశమ్యగ్రప్రాప్తవిద్ధంహి
 దత్తం జమ్భుసురాయతు । బ్రహ్మణాపరిశుష్టేన ధూర్జతేష్వచనేనచ ॥ న
 ప్రార్థయేయమదయం సదైవహరినాసరమ్ । వైవతేయోదయోమహ్యం దీ
 యతాం విబుభేశ్వరాః ॥ సూర్యోదయవిహీనంతు దశమ్యగ్రప్రాప్తతః
 స్థిరమ్ । వత్సనాభిదినాసన్నం తత్రయద్యభ్యులంతన ॥ * ॥ ఇత్యుజోద
 యవిద్ధోపవాసో జమ్భుసురార్థఇతి సుస్పష్టమ్ । కించ “ ॥ శ్లో ॥ త్రయో
 దశ్యాం సలభ్యేన ద్వాదశీయది కిచ్చన । ఉపాప్త్యైకాదశీతత్ర దశమీ మి
 త్రితాచయా ॥ ” ఇతివచనద్వాదశీసామ్య మాగ్రిసయైకైః క్షణమైకాద
 శ్యాగృహీయత్యోర్వ్యవస్థితే ఇత్యుక్తమ్, సహిప్రాధవాదవన, తమదాహృ
 తవచనై తథావ్యవస్థానవిగమాత్ “ ॥ శ్లో ॥ శుద్ధైవ ద్వాదశీరాజసు హో
 హ్య మోక్షకాక్షిభిః । సకామైర్మహిభిఃపూర్వవిధాపీతి వినిచ్చయః ॥ ”
 ఇతివచనానైరణ్యవస్థాయామపి విద్ధసమావిషయత్వాప్రతీతేః “ ॥ శ్లో ॥ ద
 శమీమిత్రితాపూర్వాద్వాదశీయదిలుప్యతే । ఏకాదశ్యాం తదాబ్రహ్మన్నువనా
 సజ్జగంభవేత్ ॥ ” ఇతిప్రకృతపూర్వవచనాపేక్షయా వ్యవస్థాయాం ద్వాదశీ
 సామ్యప్రాసయైకయోర్విద్ధహీనయోరప్యనేన వచనేన వ్యవస్థాప్రసక్త్యేత,

తద్వృతవానిష్ఠమ్, తద్వైదికా నర్వేషాం సర్వతో వవాసాత్తైస్సదపి నవ
 సశక్యంవక్తుమ్, “ || శ్లో || ఏకాదశీనలభ్యేత సకలాద్వాదశీయది । ఉపోష్యా
 దశమీవిధా ఋషిరుద్దాలకోఽబ్రవీత్ || ” ఇతిపూర్వతోప్రోషోష్యతేన త్వ
 దుదాహృతేనానేన ఏచనేన దశమీపూర్వైశ్యస్య వ్యవస్థాఏచనస్యచ తుల్య
 ర్థతేన ద్వాదశీసామ్యహాసయిక్తయోరేకాదశ్యోపూర్వగ్రహా సర్వే
 షాముపవాస ప్రసక్తైర్విధహీనయోర్వాచ్యవస్థాప్రసజ్యేత । కించ “ || శ్లో ||
 కలార్థేనాపివిధాపాన్యక్ష మ్యేకాదశీయదా । తదాహ్యేకాదశీం త్యక్త్వాద్వా
 దశీం సముపోషయేత్ || ” ఇతిద్వాదశ్యాధిక్యవత్సామ్యపి విధసయా
 షరతోవవాసఉక్తః । తతస్తేనైవ ఏచనేన విధహీనాయామూత్రపి షరత్రా
 పవాసేఽవశ్యకతావ్యేపి “ ఏకాదశీనలభ్యేత ” ఇతి ఏచనేన పూర్వత్రాప్ర
 వాసకథనం వేధపక్షపాత ఏవేషస్పష్టమ్, ఉభయత్రవిధత్వాపిశేషద్వ్య
 విధాపకాభావాచ్చ । ద్వాదశ్యాధిక్యాగ్నిరత్రాప్రవాసఉక్తస్తదిభావాత్పూ
 ర్వత్రాక్తఇతిచేన్న, “ కలార్థేనాపి ” ఇశ్యస్య ద్వాదశ్యాధిక్యవిషయత్వా
 ప్రతీతే, ద్వాదశ్యాధిక్యయిక్తాయాలపి విధహీనాయాః, “ || శ్లో || ఏకా
 దశీనలభ్యేత సకలాద్వాదశీయది । ఉపోష్యాదశమీవిధా ఋషిరుద్దాలకోఽ
 బ్రవీత్ || ” ఇతి ఏచనేన పూర్వత్రాప్రవాసాత్కేచ్చ । ఏచనద్వయే ద్వాద
 శ్యాధిక్యాప్రతీతాసపి కప్యాశ్చిత్పూర్వత్రాప్రవాసగతిపాశ్చిద్విధహీనా
 యాఃషరత్రాప్రవాసఇతి వ్యాహతిస్సుతా । గ్రయోదశ్యాం కామినఃపార
 ణవిషేధాద్విధహీనాత్రయే పూర్వత్రాప్రోష్యతేనోక్తాఽపివిధాధికాయా
 ద్వాదశీసామ్యవత్సా “ || శ్లో || ఏకాదశ్యప్రమీపక్షేద్విలేయాచ చతుర్దశీ ।
 అహవాసాత్పృథియాచ ఉపోష్యామ్యుపరాన్వితాః || ” ఇతిషరత్రాప్రోష్య
 తేన త్వదుక్తాయాఃపూర్వత్రాప్రవాసప్రసజ్యేత, గ్రయోదశ్యాం ద్వాద
 శ్యభావాత్ “ ఏకాదశ్యప్రమీ ” ఇశ్యన్నిన్వచనే విధాధిక్యం ద్వాదశీసా
 మ్యాధిక్యంనా నప్రతీయతే, తథా “ || శ్లో || కలార్థేనాపివిధాపాన్యక్ష
 మ్యేకాదశీయదా । తదాహ్యేకాదశీం త్యక్త్వాద్వాదశీం సముపోషయేత్ || ”
 ఇత్యత్రచ విధాపామ్యం ద్వాదశ్యాధిక్యంనా నప్రతీయతే, అతోవిధా
 మాత్రస్య త్యాజ్యతాపరమిదం వదనద్వయమ్ । కించ ద్వాదశ్యాధిక్య
 యిక్తాయావిధాహీనాయాలపి పూర్వతోప్రవాసకథనం మహాభూతమ్,

“ ॥ శ్లో ॥ తతోహోహ్యద్వితియాతు పరతోద్వాదశీయది । శుద్ధాపేకా
 దశీత్యాజాపరతోద్వాదశీయది ॥ ద్వాదశీతుత్రయోదశ్యాం కలామాత్రాపి
 ద్యశ్యతే । పారణాయనలభ్యేత ద్వాదశీయదికించన ॥ ” ఇత్యాది వచనై
 శ్చయోదశ్యాం ద్వాదశ్యభావపవ పూర్వత్రోపవాసవిధానాత్ , ద్వాద
 శ్యాభిశ్చేపి పూర్వత్రోపవాసే “ ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశద్వాదశీర్హన్తి పూర్వ
 ప్యాం పారణం క్రియమ్ । ” ఇతి ప్రత్యవాయన్తు రణాచ్చ । తస్మిన్ పరత్రోప
 వాసఇతి చేత్తచ్చతవనశక్యమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ శుద్ధాయదాసమాహీనాసమక్షీ
 ణాధికోత్తరా । ఏకాదశీముపవసేన్నశుద్ధాం వైష్ణవీమిత ॥ ” “ ఏకాదశీన
 లభ్యేత ” ఇత్యాదివచనైద్వాదశ్యాభిశ్చేపి త్వయాపూర్వత్రోపవాసోక్తేః ।
 సతతవిరుద్ధమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశీతు కలాకాస్తాయదిస్యాదవరేఽహని ।
 ద్వాదశద్వాదశీర్హన్తి పూర్వప్యాం పారణం క్రియమ్ ॥ ” ఇతి పరత్రైవో
 పవాసవిధానాత్ । “ నశుద్ధాంవైష్ణవీమ్ ” ఇతిచచనవిరోధాన్నపరత్రోప
 వాసఇతిచేన్న , “ ద్వాదశీతుకలామాత్రా ” ఇత్యేతిద్యచనవిరోధాత్ ,
 “ ద్వాదశద్వాదశీర్హన్తి ” ఇతిప్రత్యవాయాధిక్యప్రకారేన పూర్వత్రోపవా
 సాయోగాచ్చ । ననుశుద్ధసమాహీనయోద్వాదశ్యాభిశ్చేపి పూర్వత్రో
 పవాసోనిరుద్ధః , తస్మిన్చూపాత్తేద్వాదశ్యాభిశ్చేపి త్వయాఅపి
 శుద్ధికాదశ్యాపూర్వత్రోపవాసఇతిచేన్న , బహువిచనవిరోధాత్ , “ శుద్ధా
 యదాసమాహీనా ” ఇతి శుద్ధసమాహీనయోరేవానుదితత్వాత్ , తస్మిన్
 తయోగితేన “ సమాక్షీణాతకోత్తరే ” ఇత్యేవమాతస్య న్యాయత్వాచ్చ ।
 అచూపావిరోధపరింపరా , పిథాధికాయాం సమాధికోత్తరాయాం పూర్వ
 త్రోపవాసమాశంభ్య పిదైకాదశ్యపవాసస్య దోషనన్తియా నిరస్తత్వాది
 క్రియాత్వా “ ॥ శ్లో ॥ నోహోహ్యదశమీవిధానదైవైకాదశీతః । తామహో
 ప్యవరోజహ్యత్పుణ్యంవహశతోద్భవమ్ ॥ దశమ్యాం యన్తువిధాయామే
 కాదశ్యాముపాషయేత్ । తస్యాఃక్షీయతేసత్యం నారదోఽహం బ్రవీమి
 వః ॥ దశమ్యనుగతాయత్ర తిథిరేకాదశీభవేత్ । తస్యాపత్యవినాశాయవరే
 త్యనరకంప్రజేత్ ॥ దశమీశేషసంయుక్తా గాధార్యానముపాషితా । తస్యాః
 పుత్రశతం నన్తం తప్తాత్తాంపరివర్తయేత్ ॥ ” ఇత్యాది నారదాది వచనాని
 తేనైవాదాన్యతాని, తథాపి కుర్కశకునిన్యామైన విధహీనయోరుపవాసః

ఉక్తుః, నచ విద్ధహీనావిద్ధాధికాత్వభేదేన వ్యవస్థాస్థాయా, తేషు వచనే
 షు తథావిషయభేదావతీతేః । యేనవిద్ధహీనాత్ర యేపూర్వత్రాప్తవాసశ్చ
 విద్ధాధికాయాం పరత్రాప్తవాసశ్చ స్యాత్ । కించ వేధనిరూపణప్రకరణే
 “ ॥ శ్లో ॥ ననమ్యేకాదశీచైవ దిశావిద్ధాయదాభవేత్ । తదాత్యాజ్యావిశే
 షేణ గణ్ఠామ్భుశ్శ్చుక్రతాయథా ॥ ” ఇత్యాదినచనముదాహృత్య ఏకాద
 శ్యాం దశమ్యా కిచ్చిత్వాత్రవిద్ధాయాం ద్వాదశైవోపవాసే స్వీకార్యేణి
 నిశ్చితమ్, తథావ్యత్ర విద్ధోపవాసపవాక్తః । కించ ప్రతీద్యనుజోపన్యాసా
 వసరేషుప్రథాభిన్నైకాదశీషు ద్వాదశీహాని యుక్తశుద్ధైకాదశీవ్యతిక్రామస
 ప్రస్వీకారదశీషు పరైవోపాష్యేత్యుక్త్వా, తస్మాత్ప్రమాణత్వేన “ ॥ శ్లో ॥ స
 ర్వత్రైకాదశీకార్యా ద్వాదశీమిశ్రితానరైః । ప్రాచ్యర్ఘ్నము వానానా
 యతోనిత్యముపోషణమ్ ॥ ద్వాదశీమిశ్రితాకార్యా సర్వత్రైకాదశీతిభిః ।
 ద్వాదశీచత్రయోదశ్యాం విద్యతే యదివాసవా ॥ ” ఇహివచనాని గత్రాదా
 హృతాని, తేషు ద్వాదశీపదముద్భవ్య దశమీపదంప్రతిపత్తి “ దశమీమిశ్రితా
 కార్యా ” ఇతి తాన్యేన వచనాని విద్ధహీనాత్ర యోపవాసవిధావన్యత్ర
 చోదాహృతాని । అచూతా వేధపక్షపాతం సమ్మత్యస్తునంతః । హస్తా కిం
 దానీమపి స్వీనైవోదాహృత సరికప్రజనాయుఃకయూపత్య వివాశపక్షా
 తోద్భవపుణ్యవాశాది ప్రత్యవాయ పరవచనజాగిం పలాయగిం శయితం
 వా । నను విద్ధానాం దశమీమస్తత్వేన త్రాప్తవాసాసమ్మవాత్పరత్ర ద్వాద
 శ్యాశ్చోదయాత్వాప్రీప్తత్వేన శుద్ధద్వాదశీత్వాభావత్రాప్తవాసప
 రవచనాభావాచ్చ సర్వదోపవాసబాధప్రసక్తౌ వచనబలాద్విద్ధాస్వీవోప
 వాసఇతి నిశ్చీయతే ఇత్థినిశ్చితత్వాద్విద్ధైవోపాష్యేతీచేదాచూతావ్యామో
 హం పశ్యన్తు, విద్ధోపవాసే తేనైవోదాహృతేవాసర్థపరంపరావాదినా వ
 చననిచయేన విద్ధోపవాసనైవ త్యాజ్యత్వాత్ । తస్మి విద్ధోపవాస పరవచ
 నానాం కాగతిరితీచేదగతిరేవగతిః, తేషామన్యార్థం ప్రవృత్తత్వాత్ । తథా
 స్మృతిపారసమచ్యయే స్పష్టం నిర్దిష్టం శిష్టానామ్ ॥ శ్లో ॥ యానికానిచవా
 శ్యాని విద్ధోపాష్యవరాణితు । అసురాణాం మోహనాయ పాషణ్డానాం వి
 నృథయే ॥ అతోవిద్ధాం పరిత్యజ్య ద్వాదశీముపవాసయేత్ । కోటిజప్తాజా
 తం పాపం తస్మైకాదేవ సశ్యతి ॥ * ॥ శౌనకశ్చ ॥ శ్లో ॥ అథ దాత్రేషు

కేహందిద్దశమ్యావేదభవ్యతే । అరుణోదయవేధాయాం నావకాశోవిచా
 రణే ॥ * ॥ బ్రహ్మకైవరైద ॥ శ్లో ॥ చరస్రోఘటికాః ప్రాతరరుణోదయ
 ఉచ్యతే । చతుష్టయవిధానేన వేధాదీనాంకిలోదయః ॥ అరుణోదయవే
 ధస్సస్యస్సార్ధంతు ఘటికాశ్రయమ్ । అశివేభోద్విఘటికాప్రభాతం దర్శనా
 ద్రవేః ॥ అప్రభాతమితి పదచ్ఛేదః ॥ మహావేభోపితతైవ దృశ్యతేవాన
 దృశ్యతే । తురీయస్తత్ర కథితోవేదస్సూర్యోదయేబుధైః ॥ సర్వప్రకారవే
 భోయముపవాసస్య మూషకః ॥ * ॥ నారదీయేచ ॥ శ్లో ॥ కలావేధేపి వి
 ప్రేష్ట దశమ్యైకాదశీం త్యజేత్ । సురయాబిష్టనాస్పృష్టం గణ్ధామృత
 వనిర్మలమ్ ॥ * ॥ యయక్తముదయాత్ప్రకృప్తపిష్టాయాం ద్వాదశ్యాము
 పవాసవిధాయకం వచనం నాస్తీతి, తత్ర “ ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశీయదాలుప్తా
 పరణోద్వాదశీయది । ఉపోహ్యద్వాదశీతత్ర యథచ్ఛేషపరమాం గణిమ్ ” ॥
 ఇతినాస్సస్పృశ్యః స్పృశ్యతే । కించ “ శ్లో ॥ దశమీమిత్రితాపూర్వాసమావృ
 త్తిం గతాపరా । ఉపోహ్యద్వాదశీతత్ర నదశమ్యాయుతాక్ష్వచిత్ ॥ ఏకాద
 శీయసాషేషోద్వాదశీనకనాపితామ్ । విమిశ్రాంవాపి కుర్వీత నదశమ్యా
 యుతాం క్వచిత్ ॥ ” ఇత్యాదిచననజాతం కించవిజ్ఞానం పిష్టంవా, తా
 మిహి ద్వాదశీం పరామృశ్య “ ఏమిశ్రాంవా ” ఇత్యుక్తైః “ నదశమ్యాయు
 తామ్ ” ఇహిషేధాచ్యత్రయోదశీ విమిశ్రామిహివ్యాఖ్యానం సాక్షియః ।
 కించ “ ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశీనగ్ధతాయత్ర భవత్యేకాదశీతిథిః । దినక్షయేపిసా
 పుణ్యా నదశమ్యాయుతాక్ష్వచిత్ ॥ ఏకాదశీ ద్వాదశీచ రాత్రశేషేత్రయో
 దశీ । తత్రక్రతుశతం పుణ్యం త్రయోదశ్యంతుపారణమ్ ॥ ” ఇత్యాది, “ ఏ
 కాదశీద్వాదశీచ రాత్రశేషేత్రయోదశీ । త్రియహస్పగృహారాత్రం
 నోపోష్యం తత్సుతాద్ధిభిః ॥ ఏకాదశీద్వాదశీచ రాత్రశేషేత్రయోదశీ । ఉ
 పవాసం నకుర్వీత పుత్రపౌత్రనమన్వితః ॥ ” ఇత్యాదికంచ నచనముదాహృ
 త్య వివ్రతిషేధనృత్యా తిథిత్రయే త్రయోదశ్యాం పారణిషేధాత్సకామైక
 పూర్వతోపవాసకార్యః, నిష్ఠామైస్తిథిత్రయముపోవ్యమిత్యుక్తంతదయ
 క్తమ్, “ నుతాద్ధిభిః ” “ పుత్రపౌత్రనమన్వితః ” “ నకుర్యాత్పుత్రవాన్వహీ ”
 ఇత్యాదిము ఫలవిశేషస్పృశాత్ । “ ॥ శ్లో ॥ పారణంతు త్రయోదశ్యాం న
 కర్తవ్యం ఫలాద్ధిభిః ॥ ” ఇత్యుక్తాపి ఫలశబ్దస్య ఛాగపశున్యాయేన పుత్ర

రూపఫల విశేషేపర్యవసానాత్పుత్రాధినపవ త్రయోదశీ పారణ నిషేధః
 నాన్యఫలాధినఇతి విదుషాం సుస్పష్టమ్ । నచనిషేధస్తిథి త్రియప్రయుక్తోప
 వాస నిబద్ధనః వైకాదశీవిషయః, తదుపవాసస్య నిత్య త్వేనావశ్యోక ర్తవ్య
 త్వాదవిశేషేణోపవాసవిధానాచ్చ । తథాకార్తే ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశీద్వాదశీ
 చ రాత్రిశేషే త్రయోదశీ । తత్ర క్రతుశతంపుణ్యం త్రయోదశ్యాంతు పా
 రణమ్ ॥ * ॥ సాగ్రదైచ ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశీసన్యతాయిత్ర భవేదేకాదశీతః ।
 దినత్రయేపి సామన్యా నదితాధ్యాక దాచన ॥ * ॥ కార్తే ॥ శ్లో ॥ ఏకాద
 శీద్వాదశీచ రాత్రిశేషేత్రయోదశీ । త్రిభిర్యాసాంధికార్యా సర్వపాపహ
 రాస్మృతా ॥ * ॥ స్మృతీసారసముచ్చయే ॥ శ్లో ॥ ద్విసంప్రకేకాదశీయత్ర
 తత్రసన్నిహితోహరిః । పుణ్యం క్రతుశతస్యోక్తిం త్రయోదశ్యాంతు పా
 రణమ్ ॥ * ॥ స్మృతీచన్ద్రికాయామ్ ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశీ ద్వాదశీచ రాత్రిశే
 షే త్రయోదశీ । త్రిసంప్రకేవాసు సాప్రీక్షా బ్రహ్మహత్యాం వ్యసోహత ॥
 తత్ర క్రతుశతంపుణ్యం త్రయోదశ్యాంతు పారణమ్ ॥ * ॥ ఏనయేషుచ నే
 షు బహుఫలాత్తైస్సకానుస్థాపిత్రయోదశీ పారణవ విరుద్ధమ్, సిద్ధిం దేహి
 త్రయేష్యేకాదశ్యుపోషణమ్, అతోపప్రతీషేధా భావాన్న వ్యసంభాస్థా
 ప్యా । అన్యథాక్రతుశతపుణ్యఫలప్రసాదాన్ని మోక్షసాధ్యపిత్రయోద
 శ్యాంపారణం నస్యాత్, తతశ్చ త్రిభిర్యైకాదశ్యుపవాసపరవిదననిదయ
 వైయర్థ్యంస్యాత్, పాపవత్పుణ్యస్యాపి మోక్షప్రతిబద్ధకత్వేన త్యాజ్య
 త్వాత్, “తనాపిద్వాపుణ్యపాపేవిధూయ నిర్జ్ఞానపరమం సామ్యము
 వైత” ఇతిశ్రుతేః । తథాసతి త్రయోదశీపారణ పరిచయనాని దస్తజలాజ్ఞా
 లీనిసుప్తః । అతోఽత్ర త్రయోదశీపారణం తథాగ్రయ్యాన్యైకాదశ్యుపోషణం
 చ సకామాకామ యోర్విధిబలాత్కర్తవ్యమేవ । “ ॥ శ్లో ॥ తథాత్రయన్య
 తేదేవనోపోష్యాదశమీయతా । సైవోపోష్యాసదాపుణ్యా పరతిశ్చేత్త్ర
 యోదశీ ॥ ” ఇత్యేకాదశీకలాయక్తా త్రయోదశీమిత్రితాతథిత్రయాత్మికా
 ద్వాదశ్యేవోపోష్యా, ఇదం తథాత్రయం విహాయ దశమీయక్తైకాదశేనోపో
 ష్యేతి విద్వైకాదశ్యుపవాస నిషేధపూర్వకం పరత్రోపవాసవిధానాత్,
 “ ॥ శ్లో ॥ శుద్ధం హరిదినం నస్యాద్ద్వాదశీం గ్రాహయత్తదా । ద్వాద
 శ్యాముపవాసోత్ర త్రయోదశ్యాంతు పారణమ్ ॥ అన్యథామరుతేయస్త్ర

సముతనరకం భుజిషమ్ । దశమ్యనుగతాహన్తి ద్వాదశ ద్వాదశీ ఫలమ్ ॥
 భగ్నపశ్యథవా యత్ప్రయోదశ్యంతు పారణమ్ ॥ ” ఇతిపాద్యాదిచ
 నైర్నిర్ణోపవాసేప్రత్యేవా యపిధావాచ్చ । నను “ ॥ శ్లో ॥ ప కాదశీమహా
 స్త్యేవ ద్వాదశ్యే పారణంస్మృతమ్ । ప్రయోదశ్యం సతితుర్యాద్వాద
 శద్వాదశీక్షయ్యాత్ ॥ సురణంతు ప్రయోదశ్యం యకరోతన్మహాన్తిను ।
 ద్వాదశద్వాదశీన్తన్తి నాగ్రాకార్యాచారణా ॥ ఉపోస్త్యేకాదశీంయస్తుత్ర
 యోదశ్యంతుపారణమ్ । కరోతీరస్యశ్యన్తి ద్వాదశ్యోద్వాదశైవతు ॥ ”
 ఇతికార్యపాద్యాదిచనైప్రయోదశీపారణనిషేధాతః కంకామినస్త్రు
 పారణమితీతేన్న, “ ప్రాక్రితుశనిం పుణ్యమ్ ” ఇత్యపిశేషేణ సకామా
 కానుయోస్త్రయోదశ్యం పారణపిధానాత్ । తన్నిపికల్పేస్త్యేవ తే
 న్న, నిషేధస్యస్యపిషుత్వాత్, సకలస్యన్తరే అప్రదోషవప్తస్య తిప్యా
 యుక్తిత్వాద్విధోపవాసే దోషస్యతేషు । తథాశ్రీవిష్ణురవాశ్యే ॥ శ్లో ॥
 పశమీశేవసంయుక్తామహాస్త్యేకాదశీంనృప । సంఘ్నిరక్తితేనేహ సరోధ
 శ్చైవమచ్యతే ॥ * ॥ బ్రహ్మకైవలైవ ॥ శ్లో ॥ దశమీశేవసంయుక్తాంయక
 రోకం మూఢభిః । ప కాదశీఫలంసస్య సస్యద్వాదశివాపిః కమ్ ॥ * ॥ నా
 రదశ్చ ॥ శ్లో ॥ నోపోహ్యనిశమీష్టానైవైకాదశీభిః । తామహోష్యన
 రోదశ్యశ్చుక్యం పశ్యతేతోద్యువమ్ ॥ * ॥ ఇతి । సక్రూర్యపాణ్యన్తా
 స్తిభేదేనవా బుద్ధిపూర్వాబుద్ధిపూర్వాభ్యాసభేదేనవా పశాద్వాదశిపశా
 శతోద్యువ పుణ్యహాసస్యనిష్ఠాహాస్య, “ నోపోహ్యనిశమీష్టా భక్తి కా
 మ్భావానీ ” “ సముతనరకం భుజిషమ్ ” “ దశమ్యనుగతాహన్తిద్వా
 దశద్వాదశీఫలమ్ ” ఇతిప్రత్యేవాయథాయస్తప్త్యుతేః । నకచాచిదివిధి
 హోమ్యోగ్యః । అతిస్త్రయోదశీపారణనిషేధవిచనానాం సతిధాన్యస్థాదు
 స్తత్వాత్ । నయం పునస్త్రాబ్రూః — ద్వాదశీవామ్యహాసయ్యుక్త
 యాం శుద్ధాశ్చైకాదశ్యం సకామాకామయోః “ పూర్వముపవసేతాగ్ర
 మీ ” “ నిమామస్తాద్గిరాం సదా ” ఇత్యాదిచనైప్రత్యేవస్థాక్తితా త
 ద్విషయే క్రతుశతపుణ్యఫలావాప్తిబలేన సకామైశ్చుద్ధాశ్చికోపవాసో సకా
 ర్యః కింతుశుద్ధైకాదశ్యుపవాసపవకార్యః, సకామస్యత్రయోదశీపారణని
 షేధాత్, ద్వాదశద్వాదశీక్షయప్తరణాచ్చ । యద్వా ద్వాదశ్యోధికే

బుధస్సన్మిత్య శుచిరాదిత్యదర్శనాత్ । సమృద్ధ్యతాం శుభవిషయం చింత
యేనచ్యుతం బుధః ॥ తేషామాలోకనాయుస్యాం పశ్యేతి మఱిమాన్మ
రిః ॥ * ॥ కాత్వైతు ॥ శ్లో ॥ బహిర్గ్రామాన్త్యజాన్ సూతం పునఃపరి
జస్వలామ్ । నస్మశేన్నాభిధాపేత నేత్యేత్రతవాసరే ॥ * ॥ బహిర్గ్రామ
జాశ్చన్త్యాలాదయః, గ్రామాన్త్యజారిజకాదయః । హరిణః ॥ వా ॥ ప
రికనాస్తికీ పుంశ్చేకాది సమృద్ధుణముపవాసదినేన్ద్రయేత్ ॥ * ॥ కా
త్యాయినః ॥ శ్లో ॥ మిథ్యావాదేదివాసాన్వపే బహుశోఽన్యైః పేషణే ।
అప్రాక్షుగం ప్రతిజప్త్వా శతపక్షోత్తరం శుదిః ॥ * ॥ వ్యాసః ॥ శ్లో ॥ అ
సకృజ్జలపానాచ్చ సకృత్త్రామూలదర్శనాత్ । ఉపవాసం ప్రణశ్యేత్తుది
వాసాపాద్యమైశునాత్ ॥ స్త్రీణామత్రాపేక్షాన్వితౌ శాస్త్రాభిన్నభూ
ధనాదపి । నిష్పతేత్రబ్రహ్మచర్యం న వారేష్యశు సజ్జమాత్ ॥ * ॥ సును
జ్జలీవిషయేనునుః ॥ శ్లో ॥ పుష్యులకాం రవిస్యాణి గృహపానులేపనమ్ ।
ఉపవాసేనచ్యుత్తిస్త్రిదస్తధావన వర్జనమ్ ॥ * ॥ నారదః ॥ శ్లో ॥ ఉపవాస
దినే రాజా దస్తధావకృత్సరః । సపూజితక్రీడంయుక్తోనరుకిం ప్రతిపద్య
తే ॥ * ॥ విష్ణుకమానేయ ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధాపవాసవిషసేభాదిశ్చైవ దస్తధావనమ్ ।
గాయత్ర్యశతశఃపూతమయ్యుపాశ్రయేతుశుభ్యత ॥ * ॥ విష్ణునేష్యరే ॥ శ్లో ॥
ఉపవాసాయ దానిత్యశ్చాన్ధిచక్రకృతం భవేత్ । ఉపవాసంతిది శుర్యా
దాఘ్రాయ పిశ్యసేవితమ్ ॥ * ॥ శ్లో ॥ శ్లో ॥ పశాదశీత్రతై
వ పితుస్సాంవత్యరం దినమ్ । ఋతుకాలశ్చ సామసి ప్రాధికత్యేనాచీయతే ॥ * ॥
శ్లో ॥ శ్లో ॥ పితృః క్షయదినే ప్రాప్తే భవేత్ కారణీయది ।
అభ్యర్చ్య పితృదేవాదినాజఘ్రేష్యసేవితమ్ ॥ * ॥ పంచశ్లోభిర్విశ్వి
తత్వాన్ద్రావదశ్యం ప్రాప్తవరం పురాణవచనమనాదరణీయమ్, శ్లో ॥ శ్లో ॥ ప్రబ
లత్వాత్పురాణపురుషృత్వాత్, “ ॥ శ్లో ॥ ప్రాధికత్యేన సమన్వితేన
విష్ణుతేస్య తేనాని । పశాదశ్యంతు కితాన్యం దిర్భవాభిదితక్షణైః ॥ ”
ఇత్యుక్తాతే పౌరాణశాస్త్రేన ప్రాధవిధానాచ్చ । బోధాయనకార్యాయనా
॥ శ్లో ॥ అష్టరమాధికోఽప్రాప్త్యపూర్ణాశీతివత్సరః । పశాదశ్యముపవాస
నిషయోనుభయోరపి ॥ * ॥ నారదః ॥ శ్లో ॥ అష్టరమాధికోమర్యో

హ్యపూర్ణాశీతిహాయనః । ఏకాదశ్యామువవసేత్సక్షయోరుభయోరపి ॥ * ॥
 నను తస్మి ॥ శ్లో ॥ అహితాగ్నిరనడాంశ్చ బ్రహ్మచారీచ తేత్రయః । ఆ
 శ్చస్తవసేధ్యన్తి నైహంసిద్ధిరనశ్నతామ్ ॥ ” ఇత్యాపస్తమ్బస్మరణం కథమి
 తచేన్న, “ ద్వాత్రింశతం గృహస్థస్య ” ఇత్యుక్తగ్రాసనియమాపవాదక
 త్వాదస్యతయోర్విశేషణవిహితత్వాచ్చ । తథాస్తృతచర్చికాయామ్ ।
 ॥ శ్లో ॥ గృహస్థోబ్రహ్మచారీచ అహితాగ్నిస్తతైవచ । ఏకాదశ్యాం నభుజ్యే
 త పక్షయోరుభయోరపి ॥ * ॥ అతస్తయోరపి భాజనే ప్రగ్యవాయో దుత
 న్యయః । మాత్యైవిశేషః ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశ్యాంతు యోభుజ్యే శక్తిమా
 నిరుపద్రవః । సురాపానసహం పాపం భవేత్తస్యనసంశయః ॥ * ॥ కా
 ర్త్యై ॥ శ్లో ॥ ఏకేభుక్తైన నక్తైన తతైవాయాచితేనచ । ఉపవాసేన దానే
 నననిర్దౌర్వశకోభవేత్ ॥ * ॥ ఏకేభుక్తాదివిషయఃపాద్యైదర్శితః ॥ శ్లో ॥ ఏక
 యేభుక్తైన నక్తైన క్షీణస్పృధాతురఃక్షిపేత్ । నాతిక్రమేద్ద్వాదశీంతు యథా
 కాలం ద్విజోన్తయః ॥ * ॥ బౌధాయనః ॥ శ్లో ॥ ఉపవాసేష్వశక్తానామ
 శీతేరూర్ధ్వజీవివామ్ । ఏకేభుక్తాధికంకార్యమాహబౌధాయనోమునిః ॥ * ॥
 పాద్యై ॥ శ్లో ॥ అనుకూల స్వయంస్రౌతః క్షీణావాం వరవర్జిని । మూలం
 ఫలం పయస్తోయముపభోజ్యం భవేచ్ఛుభమ్ ॥ న త్వేనభోజనంకైశ్చిదేకా
 దశ్యాం బుడైష్ఠ్యతమ్ । గాత్రాభ్యజ్ఞం శిరోఽభ్యజ్ఞం తామ్బూలహను లేప
 నమ్ ॥ ప్రతేషు వర్జయేన్నీత్యం భక్తియవాపిచకించన । శాకంమాంసం త
 థాక్షౌద్రం తైలం వితథభావణమ్ ॥ వ్యాయామంచప్రవాసంచ దివాస్వా
 పంచ మైఖనమ్ । శమగ్రల్యపూపం ద్వాదశ్యాం వర్జయేద్దోజనంపునః ॥ * ॥
 పిష్టుభిర్తై ॥ శ్లో ॥ అశక్తాస్తూపవాసేషు బాలవృద్ధాశ్చరొగిణః । కృత్యై
 కేభుక్తం విప్రైస్త్రై ఉపవాసఫలం లభేత్ ॥ * ॥ స్మృత్యస్తరై ॥ శ్లో ॥ కా
 వ్యాలాచంగన్ధలేపం పుష్పధారణమేవచ । రక్తస్త్రీచర్మనంచైవ ధౌరమ
 భ్యజ్జమేవచ ॥ అనివేదితభక్తంచ వర్జయేత్సర్వవాదికమ్ । త్యజేచ్ఛుష్టోదకస్నా
 నం సుగంధానులకాడికమ్ ॥ దధిక్షీరంఘృతంగవ్యమైశ్మవం గుడవర్జితమ్ । తి
 లాశ్చైవాసితాముద్గాఃకన్దంకేసరవర్జితమ్ ॥ ప్రశస్తం సింధులవణం ఘృతే
 నాభ్యజ్జనంప్రతే ॥ * ॥ సాగదై ॥ శ్లో ॥ కాన్యం మాంసం మసూరంచ

చణకం కోరమాష కాణా । శాకం వాఘ పరాన్నంచ హనుర్రహ్మణి వే ఫలమ్ ॥ * ॥ విష్ణుధత్తే ॥ శ్లో ॥ కాంస్యం మాంసం మసూరంచ పునర్భోజనమై
 ఘనమ్ । ద్యూతమత్యమ్ముపానంచ ఫలప్రపున్వివర్ణయేత్ ॥ * ॥ వైదికానిః
 ॥ శ్లో ॥ భార్యాపత్యుర్వ్రతం కుర్యాద్భార్యానామస్తవఃస్వీకరమ్ । అపా
 మధ్యైవరస్తాభ్యాం వ్రతభిశ్చోనజాయతే ॥ * ॥ పాగ నై ॥ శ్లో ॥ పుత్రం
 వాచినయోపేతం భగినీం భ్రాతరంతువా । పహనలాభపవాన్యం ప్రహ
 నం దక్షిణాదిభిః ॥ కారయేద్ధర్మపన్నీంవా పుత్రంవా పినయాన్విశమ్ ।
 భ్రాతరం భగినీం శిష్యం బ్రాహ్మణంవానియోజయేత్ ॥ కర్తాదశగుణంభ
 గ్యం ప్రాప్తోత్యేనసంశయః ॥ యముద్దిశ్యకృగంసోపి సంపూర్ణం ఫలమ
 శ్నుతే ॥ * ॥ కాత్యాయనః ॥ శ్లో ॥ కామ్యేనతదితిరాన్నినిశ్యేవైమిత్తి
 కేచనః । కామ్యేపుపక్రమాదూర్ధ్వం కేచిన్ప్రకరించయః ॥ * ॥ గారు
 డే ॥ శ్లో ॥ యత్తుపాకురుతేపుణ్యం వినాపాపంపతివ్రతా । తత్తస్మాన్మరితం
 దేవి తస్మాద్దంపలభేస్పతిః ॥ శర్త్రాకిరొతియాపాక్షియఃకాశ్చిన్మరితం
 శుభమ్ । తస్యపుణ్యస్యసంపూర్ణగుర్ధంప్రాప్తోత్యేనసంశయః ॥ * ॥ మారగ
 డైయః ॥ శ్లో ॥ నారీఖల్వననుజ్ఞాతా భర్త్రాపిత్రాసుతేనవా । నిష్ఫలంశు
 భవేత్తస్యాయశ్కరోతివ్రతాదిమ్ । అనాప్తః పృథుభారమపోవ్యవ్రతనా
 చరేత్ । ఆయుష్యంహరతేభర్తుస్సనారీనరకంవ్రజేత్ ॥ వాప్తిస్త్రిణాం
 పృథక్కర్తవ్యవ్రతం నాపుష్పోషణమ్ । పశుశుశ్రూషణతాపాం శేనస్వగ్లో
 విధీయతే ॥ * ॥ యద్యపి పాణిగ్రహణాద్ధిసహస్వింకర్తమతథాపిశర్కాభ
 ర్త్రాద్యనుజ్ఞయా నహోషః । వారాహే ॥ శ్లో ॥ సూతకేన్యతకేనాపిదా
 నార్పనవివిధమ్ । ఏకాదశ్యాం నభుజ్జీత వ్రతమేతన్నలుప్యతే ॥ * ॥ ఋ
 శ్యశృజః ॥ శ్లో ॥ సంప్రవృత్తైపిరజసి నత్యాజ్యం గ్వాదశీవ్రతమ్ । కామ్యే
 నియోజయేద్విప్రం స్వయంవా ద్యాద్రజస్వలా ॥ * ॥ పులస్త్యః ॥ శ్లో ॥
 ఏకాదశ్యాం నభుజ్జీత నారీదృష్టేరజస్వపి । సూతకేన్యతకేదైవ నాశ్శీయా
 ద్దరిచాసరే ॥ * ॥ అయమేకాదశ్యుపవాసోనిగ్యప్రత్యవాయస్యతేః । గ
 థావిష్ణుః ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశ్యాం నభుజ్జీత కదాచిదపిమానవః । యదిభుజ్జీత
 మోహేన సరకేషునిమజ్జతి ॥ * ॥ పనతురమారసంహితాయామ్ ॥ శ్లో ॥
 ఏకాదశ్యాం మునిశ్రేష్ఠయోభుజ్జైరమూఢవేతనః । ప్రహగ్రాసమస్తాభుజ్జైర

కల్పిష, శ్వాసవిట్పునుమ్ । నిష్కృతిర్కద్యపస్యోక్తా ధర్మశాస్త్రైః సమీపిభిః ।
 ఏ కాదశ్యన్నకానుస్య నిఘ్నోజిః శ్వాసినోదితా ॥ * ॥ నారదః ॥ శ్లో ॥ పృ
 థిన్యాం యాని పాపాని బ్రహ్మహత్యా సమానిత । అన్నమాశ్చ త్యతిష్ఠన్తి సం
 ప్రాప్తైహరివాసరే ॥ తాని పాపాన్యపాశ్నోసం ప్రాప్తైహరివాసరే ॥ * ॥
 శార్క ॥ శ్లో ॥ రటన్తీహ పురాణాని భూయోభూయో న హామనే । న
 భోక్తవ్యం న భోక్తవ్యం సంప్రాప్తైహరివాసరే ॥ * ॥ పార్శ్వ ॥ శ్లో ॥ భూ
 త్యైవిం విశేవహ్నం పశుష్యేపర్వతాగ్రతః । ఖడ్గైవనాశిరశ్చిన్యాం న భో
 త్యైహరివాసరే ॥ పరం శ్వహంసంహద్యం చా సుతామాంసం వరాననే ।
 తచ్ఛేదపినైర్మృత్తం న భుక్తం హరివాసరే ॥ * ॥ అయం వైమిత్తికశ్చ—
 పార్శ్వ ॥ శ్లో ॥ తావన్మృత్తపాపాని దేహేష్టికానుజాధిప । యావన్నోప
 వసేన్మృత్తపర్వతాభిసంపరమ్ ॥ సేర్వశం పావనంకిచ్చిత్తి ము లోకేషు
 విద్యతే । యార్వశం పర్వతాభిసంపరమ్ పాతకనాశినమ్ ॥ నగజ్ఞానగయా
 భూష న కాశీనచపుష్కరిమ్ । నచాపివైష్ణవం త్రైక్రం తుల్యం హరిదినేన
 తు ॥ * ॥ అయం కాన్యశ్చ సంయోగిప్రకర్తవ్యాయేవ నిత్యస్య కాన్య
 న్యసంపదమ్ — పార్శ్వ ॥ శ్లో ॥ యితిచ్ఛేద్విభులంబోగా ముక్తిం
 వాన్యైవచన్తిభామ్ । ఏ కాదశ్యమివసేన్మృత్తయోరుభయోరపి ॥ * ॥ వి
 ష్ణుశర్క ॥ శ్లో ॥ యితిచ్ఛేద్విష్ణుసాయుజ్యం సుతానామపమాన్యనః । ఏ
 కాదశ్యం నభుజ్యేతి పక్షయోరుభయోరపి ॥ * ॥ శార్క ॥ శ్లో ॥ యితిచ్ఛే
 ద్విష్ణు సాయుజ్యం శ్రీయంసన్తతమాన్యనః । ఏ కాదశ్యమివసేన్మృత్తయో
 రుభయోరపి ॥ * ॥ యితివచనమ్, “ ॥ శ్లో ॥ ఏ కాదశ్యం నభుజ్యేతి పక్ష
 యోరుభయోరపి । వనస్థయితిచ్ఛేద్వియం శుక్లదేవసదాగృహే ॥ ” ఇతి
 తత్ పక్షస్వయోపవాసపరానేకస్యోపరోధాన్ప్రసక్తయైశ్చ తేశాన్
 నాదరణీయమ్, యద్వా “ ॥ శ్లో ॥ ఏ కాదశ్యం సితేనత్రే యన్తుకుర్యా
 దుపోపణమ్ । సవిష్ణులోకంవ్రజతి క్షస్థపత్రేవిముచ్యతే ॥ ” ఇతి గోవిందా
 ద్యక్తశుక్తైః కాదశ్యపవాసఫలమాప్రాభిప్రాయం చ । అగ్ని — శార్క ॥ శ్లో ॥
 సతతే నపిజేత్తాయం నభాదేయూర్మసూకరౌ । ఏ కాదశ్యం నభుజ్యేతి పక్ష
 యోరుభయోరపి ॥ * ॥ గారుడ ॥ శ్లో ॥ ఉపోమైకాదశీనిత్యం పక్ష
 యోరుభయోరపి ॥ * ॥ సనతు-మారసంహితాయామ్ ॥ శ్లో ॥ ఏ కాదశీ

సదోపాహ్యపక్షయోశ్శుక్లకృష్ణయోః ॥ * ॥ అగ్నేయే ॥ స్తో ॥ ఉపామ్యై
 కాదశీ రాజన్యావదాయుస్సన్పత్తభిః ॥ * ॥ కణ్వః ॥ స్తో ॥ ఏకాదశీము
 పవసేన్నకదావిదత్రిమేత్ ॥ * ॥ శ్రీవిష్ణుధత్తై ॥ స్తో ॥ సబ్రహ్మహాసగో
 ఘ్నశ్చ పైయీవగురుతల్పగః । ఏకాదశ్యాంతు యోభుజ్తేగ్ర పక్షయోరు
 భయోరపి ॥ మాతృహాపితృహావేవ భ్రాగ్నిహాగురుహాతథా । ఏకాదశ్యాం
 తుయోభుజ్తేగ్ర పక్షయోరుభయోరపి ॥ * ॥ గారుడే ॥ స్తో ॥ సాయంప్రా
 తర్యథానధ్యై సాయంప్రాతర్యథాహుతీ । తథాసితాసితేపుణ్యేద్వాశ్శ్యో
 ధర్మతస్సమే ॥ * ॥ పాత్యై ॥ స్తో ॥ ఏకాదశీమహాపెయ్విపక్షయోరుభయో
 రపి । యథాశుక్లతథాకృష్ణానపిశేషోఽస్తిధర్మతః ॥ * ॥ త్పుసారిసము
 చ్చయే ॥ స్తో ॥ ఏకాదశ్యాంతు యోభుజ్తేగ్ర మోహేనాన్పతచేతనః । శు
 క్లాయానఃకృష్ణాన్తాయాం నిరియంయాతీ వైధుః ॥ వివేచయిత్యోమో
 హోచుచ్ఛ్లాకృష్ణైతి పాపకృత్ । ఏకాదశీంస్వయంయాం నరకంవాత్రసం
 శయః ॥ వరంస్వమాతృగమనం వరంగోవాంసభక్షణమ్ । వరంహత్యావరం
 హతమేకాదశ్యాంతుభాజనమ్ ॥ * ॥ ఇత్యాదిద్రష్టవ్యమ్, అనిప్రగ్యానాయ
 భీరుభిశ్శుక్లకృష్ణైకాదశ్యుపవాసగతాన్యైశ్చసిద్ధమ్ । కాత్యాయనః ॥ స్తో ॥
 నిత్యోపవాసీయోనుర్త్యస్సాయంప్రాతరుభుజీక్రియామ్ । సత్యజేష్ఠతమా
 నిష్ప్రస్సంప్రాప్తేహరివాసరే ॥ * ॥ బౌధాయనః ॥ స్తో ॥ అథనిత్యోపవా
 సీచేత్సాయంప్రాతరుభుజీక్రియామ్ । వర్జయేత్తతమానిష్ప్రస్సంప్రాప్తేహ
 రివాసరే ॥ * ॥ కామ్యేదేవలః ॥ స్తో ॥ సాయమాద్యన్తయోరబ్రహ్మసా
 యంప్రాతశ్చనుధ్యమే । ఉపవాసఫలప్రేపున్దహ్యద్భక్తచతుష్టయమ్ ॥ * ॥
 ఇయమేకాదశీతావద్విధాశుద్ధాధితైకాదశీఅధికద్వాదశీచేతి చతుర్విధా, అ
 త్రైసివిధాభేదాన్తర్భావత్ । అరుణోదయ దశమీయక్తావిధా, సచనా
 డీచతుష్టయాత్మకగకాలః, “ ॥ స్తో ॥ ఉదయాత్ప్రాకృతప్రస్తు ఘటికా
 అరుణోదయః ” “ చతస్రీఘటికాఃప్రాతరరుణోదయఉద్యతే ” ఇత్యా
 దిస్తుతేః । అరుణోదయే దశమీగర్భరహితా శుద్ధాసమ్మాన్యాభ్యా । తథా
 సౌరధత్తేషు ॥ స్తో ॥ ఆదిత్యోదయవేధాయాఃప్రాజ్ఞుహూర్దద్యయా
 నితా । సైకాదశీతు సమ్మాన్యా విధాన్యాపరికిర్తితా ॥ * ॥ భవిష్యతు
 రాశేచ ॥ స్తో ॥ అరుణోదయకాలేతు దశమీయదిద్యశ్యతే । సావిత్తేకాదశీ

తత్ర పాపమూలముపోషణమ్ || * || అతస్మాన్మర్యదయవేదా విధాశబ్దార్థ
 భావనభ్రమితవ్యం వచనాభావాత్, “ || శ్లో || అరుణోదయవేదాయాం ది
 శాగ్ధోభవేనయది । ప్రమత్తం తత్ప్రియత్నేన వర్జనీయం నరాధిప || ” ఇ
 త్యాదివచనవిరోధాచ్చ । అతస్మైస్సర్వదా విధాత్యాజ్యైవ । తథాపా
 ద్యై || శ్లో || కలాధేనాపివిధాంతు దశమ్యైకాదశీంశ్యజేత్ । సురయావిష్టు
 నాస్పష్టం గణ్ఠాహ్లాభవనిర్మలమ్ || శ్వలీధం వజ్రాగ్రవ్యంవా దశమీదూ
 షితాంత్యజేత్ । ప కాదశీంస్పవశ్రేష్ఠ పక్షయోగుభయోరపి || * || సాగ్
 ద్యై || శ్లో || అష్టమీ సప్తమీ విధా రోహిణీకృత్రికాన్వితా । దశమ్యైకాదశీ
 విధా హస్తీపుణ్యం పురాతనమ్ || * || “ నోపాహ్వాదశమీవిధా ” “ దశ
 మ్యనుగతాహస్తీ ” “ సయాతినరకంధ్రీవమ్ ” “ సతత్రైకాదశీకార్యా ”
 “ పాపమూలం తదాజ్ఞేయమ్ ” “ ప కాదశ్యాముపోషణమ్ ” “ మోహి
 వైవదత్రవాహరిః ” “ ధర్మకామార్థనాశినీ ” “ పుణ్యంసర్వశతోద్భవమ్ ”
 “ తహ్యపత్యవినాశాయ ” “ పరేత్యనరకం ప్రజేత్ ” “ పాషణ్డానాం వి
 స్ఫర్ధయే ” “ నరోధత్యైకముచ్యతే ” ఇత్యాదిని ప్రాగుక్తానిచాత్రానుసంధే
 యాని । అతేషవ వేదసంక్షేపేహి ద్వాదశ్యైవోపాషేయే వ్యక్తముక్తం స్మృ
 తిచర్చి కాయామ్ || శ్లో || బహువాక్యైరోధేన సన్దేహాయత్రజాయ
 తే । ఉపాహ్వాద్వాదశీతత్ర త్రయోదశ్యాంతు పారణమ్ || * || స్మృత్యర్థ
 సారేచ || శ్లో || బహ్వగ్రహైరోధేతు బ్రాహ్మణేషు వివాదషు । ఉపాహ్వా
 ద్వాదశీతత్ర త్రయోదశ్యాంతు పారణమ్ || * || సాద్యైచ || శ్లో || ప కాశీ
 ముపోషేయే పక్షయోగుభయోరపి । సన్నిధేషుతు కార్యేషుద్వాదశీం సముపా
 షయేత్ || తత్రక్రతుశగంపుణ్యం త్రయోదశ్యాంతు పారణమ్ || * || ఏవం
 విధావిషయే ద్వాదశ్యుపవాస త్రయోదశీపారణ విధానాత్కామినోపి త్ర
 యోదశీ పారణం నిర్వాచకులమ్ । “ || శ్లో || ప కాదశ్యాంతు విధాయాం
 నోపవాసం సమాచరేత్ । ద్వాదశ్యామేవమర్చిత త్రయోదశ్యాంతు పార
 ణమ్ || ” ఇత్యాదికంచాత్రానుసంధేయమ్ । ఏతేన విధానమాత్రయం విధాహీ
 నాత్రయంచ సర్వైర్నోపాష్యమితి సిద్ధమ్ । శుద్ధావిషయే భవిష్యతురా
 ణై || శ్లో || అరుణోదయం యదాశుద్ధం దశమీశేషవర్జితమ్ । సర్వదోషవిని
 ర్ముక్తముపాష్యం తద్దినం సరైః || * || సరైః - వర్ణాశ్రమజాతి భేదభిన్నైః ।

సర్వదోషవివర్జితమ్ - భర్తృర్థకామావత్యనాశ నరకాదిదోషవివర్జితమ్, స
 మీశేష వివర్జితత్వాదిత్యంః । నారదశ్చ ॥ శ్లో ॥ ఉపాహ్యసర్వదాశుద్ధా
 ద్వాదశీవా ద్విజోత్తమైః । తత్రైర్వైర్వైస్సథాశూద్రైః కిమన్యన్భ్యో
 తుమిచ్చసి ॥ * ॥ నను “ ॥ శ్లో ॥ దశమీమిత్రితాపూర్వా ద్వాదశీయదిలు
 ప్యతే । ఏకాదశ్యాం మహాస్రాజ్ఞ ఉపవాసఃకథం భవేత్ ॥ శుద్ధైనద్వా
 దశీరాజహ్నోపాహ్యమోక్షకాక్షేభిః । సకామైర్మహిభిఃపూర్వా పిండపీఠ
 వినిశ్చయః ॥ ” ఇతి నిర్ధారణాద్విద్వైవకామిభిరసోష్యేః చేన్న, “ ॥ శ్లో ॥
 ఏకాదశీయదాదిద్ధా పరతోనవివర్ధతే । యశ్చిన్మహిభిశ్చైవ పిన్దోసోష్యస
 దాతిభిః ॥ ” ఇతి స్మృతిచన్త్రికోదాహృతవచనేన సత్ప్రసక్త త్వేన నిష్ఠా
 మస్యాపి పిన్దోపవాస ప్రసక్తః । అప్తిభిచేన్న, భర్తృకామార్థనాశాయు
 యావత్యనాశవచనశోద్భవపుణ్యహాని నరకాది ప్రశ్నానాయావత్తైః ।
 సాన్యవస్థాదుద్భవ । పిన్దోపవాసవచనజాతం కిమర్థం ప్రవృత్తిమితీచేత్ తా
 మసశాస్త్రసన్తోహనార్థమిశ్యుక్తంకించిత్ప్రతమ్ । తద్యథా “ ॥ శ్లో ॥ త్వం
 హిరుద్రమహాబాహు మోహశాస్త్రాణికారయ । దర్శయిత్వాల్పమాయా
 నం ఫలం శీఘ్రంప్రదర్శయ ॥ కుహకంచేత్త్రజాలాని పిరుద్ధాచరణానిచ ।
 దర్శయిత్వాజనంసర్వం మోహయాశుమహేశ్వర ॥ యద్భీతపసాయుక్తం
 కేవలం తామనంచయత్ । తద్దర్శతిప్రదంన్మాణామిహలోకేవరశ్రవ ॥ య
 ద్వేదబాహ్యం కర్తృప్యాన్తాముద్దిశ్యోపసేవ్యతే । తకౌక్రమసివిఖ్యాగంకి
 నిష్కగతిదం నృణామ్ ॥ ” ఇతి వారాహోద్యుక్తమ్, తథాఽశ్రాప మోహనా
 ర్థమ్ । తథాస్మృతిపారసముచ్చయే ॥ శ్లో ॥ యానికానిచనాక్యాని విధో
 పోష్యపరాణిశు । అనురాణాం మోహనార్థం పాపక్షానాంవిపువ్యయే ॥ అ
 తోవిధాం పరిత్యజ్య ద్వాదశీం సముపోషయేత్ । కోటిజన్మాద్భింపాపం త
 త్స్థానాదేవనశ్యతి ॥ * ॥ స్మృతిచన్త్రికాయామ్ ॥ శ్లో ॥ ఉపాహ్యై మోహి
 నీందేవా లోకసంమోహనాయవై । దత్తం మోహినితేఘానం ప్రయ్యోష
 దశమీయతమ్ ॥ * ॥ గోవిలః ॥ శ్లో ॥ అరుణోదయ వేళాయాం దశమీ
 యదిదృశ్యతే । సంపృక్తైకాదశీం తాంతు మోహిన్వైదత్తవాగ్దహరిః ॥ * ॥
 ఇత్యాదిప్రాగుక్తమశ్రాపద్రష్టవ్యమ్ । అతోమోహిన్యర్థత్వాద్విధోపవాస
 ప్యాజ్యపవనసంకెరితిసద్దమ్ । అథాధితైకాదశీద్వివిధావిధాధికాశుద్ధాధికా

చేతి । విధాధికావిషయే స్మృతిచర్చి కాయామ్ ॥ శ్లో ॥ పకాదశీ కలాయ
క్రాయేన ద్వాదశ్యుపోషితా । కింతస్యబహుభిర్యజ్జైరశ్వమేధాదిభిర్నృప ॥ * ॥
నారదశ్చ ॥ శ్లో ॥ కలాప్యేకాదశీయత్ర పరతోద్వాదశీనచేత్ । తత్రక్ర
తుశతం పుణ్యం త్రయోదశ్యంతు పారణమ్ ॥ * ॥ అత్రాపివిధాయాస్త్య
జ్యగ్యవిధానాద్విధాని కాయాఉపోష్యత్వస్మరణాచ్చ కామివోష్యత్ర త్ర
యోదశీపారణం నిర్వాహకులమ్, క్రతుశతపుణ్యసిద్ధిరధికా । కాత్యే ॥ శ్లో ॥ ద్వా
దశద్వాదశీర్హృద్వి పూర్వవిధాహ్యుపోషితా । తప్తాస్సర్వప్రయత్నేన ద్వా
దశీంసముపాషయేత్ ॥ * ॥ సాగై ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశీసంగతాయత్ర భవ
త్యేకాదశీకలా । దినక్షయేపి సాపుణ్యా న దిశాధ్యాకాదాచన ॥ * ॥ దిశా
ధ్యా - దశమీపద్ధా, దినక్షయః - శిశిరయమ్ । చర్చి కాయామ్ ॥ శ్లో ॥
ద్వాదశ్యైకాదశీయత్ర సంగతా ప్రదశాధిప । తామివోష్యతతఃకుర్యాత్త
యోదశ్యంతు పారణమ్ ॥ ద్వాదశీమిత్రేతా కాద్యా సర్వత్రై కాదశీతిధిః ।
ద్వాదశీచత్రయోదశ్యం విద్యతేయదివానవా ॥ * ॥ పాత్యై చ ॥ శ్లో ॥ పకా
దశ్యైకలాత్యేకాపరతోద్వాదశీనచేత్ । తత్రక్రతుశతంపుణ్యం త్రయోద
శ్యంతు పారణమ్ ॥ * ॥ ఇదంసర్వంవచనం నిహానువిషయమితీచేన్న ,
క్రతుశతపుణ్యస్య తే, “ తత్సు కృతమగ్రతే ధూనుతే ” “ పుణ్య పా
సేపిధూయ ” ఇతిముముక్షోఃప్రతిబద్ధక త్వేన పుణ్యస్యాపి త్యాజ్యస్వశ్చ తేః ।
“ ॥ శ్లో ॥ కలాకాస్తాముహూర్తాపి యదినస్యాస్మరైః హని । ద్వాదశద్వా
దశీర్హృద్వి త్రయోదశ్యంతు పారణమ్ ॥ ” ఇతి వోషప్రణాతామివో వి
ధౌపవాసఇహిచేన్న , అస్యశుద్ధాధికైకాదశీవిషయత్వాద్విధౌపవాసేనర్థప
రం పరాస్మరణాచ్చ । విధాధికావిషయే త్రయోదశీ పారణవిధానాచ్చ న
వోషప్రసక్తః, విధాక్రతునిబద్ధతత్వాస్మిన్వివేచనాయస్య । ప్రత్యుత్తాప్రతిఫలం
చత్వర్యతే వాయుపురాణై ॥ శ్లో ॥ కలాప్యేకాదశీయత్ర పరతోద్వాదశీ
నచేత్ । తత్రక్రతుశతంపుణ్యం త్రయోదశ్యంతు పారణమ్ ॥ * ॥ శ్లా
జైచ ॥ శ్లో ॥ పకాదశ్యంతు విధాయాం నోపవాసార్చనాదికమ్ । ద్వా
దశ్యమేవకుర్వీతత్రయోదశ్యంతు పారణమ్ ॥ శతయజ్ఞాదికంపుణ్యం ము
క్తిరేవ పరం ఫలమ్ ॥ * ॥ అస్యవిధావిషయత్వేపి విధాధికావిషయత్వంతై
ముగ్యన్యాయసిద్ధమ్ । శతయజ్ఞాధికమితి సకానువిషయమ్ , ముక్తిరేవేతి ని

సాగ్రామవిషయమ్ । అతోనిసాగ్రామకామినోరుభయోరపి విద్ధావిద్ధాధికయోః
 పరత్రోపవాసఇతి నిర్ణయమ్ । తథావిష్ణుభక్తైః ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశత్యప్రమీషస్త్రి ద్వి
 తీయాచ చతుర్దశీ । అమావాస్య తృతీయాచ ఉపాష్యామ్యుపరాష్యా
 తాః ॥ * ॥ స్మృత్యంతరేచ ॥ శ్లో ॥ కలార్థేనాపి విద్ధాసాన్విదేశమైగికా
 దశీయది । తథాహ్యైకాదశీం త్యక్త్వా ద్వాదశీం సముపావయేత్ ॥ * ॥
 ననుపిద్దైకాదశ్యుపవాస పరవచనబలేన విద్దైకాదశ్యుపవాసఇతి చేన్న, పి
 థాత్యగపరవచన నిచయబలేన శుద్ధైకాదశ్యుపవాస విధాయక స్మృతీత
 బలేనచ శుద్ధైకాదశ్యుపవాస ఇతనిశ్చయేత్ । తథాచాక్షైః ॥ శ్లో ॥ ఏకా
 దశీముపాష్యేతద్వాదశీసుధవాపితామ్ । వివిశ్రాంతాపి కుర్వీతనదశమ్య
 యుతాం క్వచిత్ ॥ * ॥ శుద్ధామైవైకాదశీముపాష్యేత, తస్మాదశమీవే
 ధమాపితాయాం త్రయోదశీవిశ్రాంత్యాదశీమేవోపాష్యేత, నకదాచి
 దపి దశమ్యయితామ్ । ఇదం శుద్ధాధికాపిష్యుమిత చేన్న, శుద్ధాశుద్ధా
 ధికయోఃపూర్వాపరభావేన గృహస్థయతోన్యన్యస్థితత్వస్మృతేః । శుద్ధా
 ధికాపిష్యే సాగ్రాన్తైః ॥ శ్లో ॥ ప్రథమేహనిసమూర్పణ్ణా వ్యాస్తాఽహ్నా
 రాత్రసంయుతా । ద్వాదశ్యంత తథాతద్రాత్ర్యతే పునరేవసా ॥ పూర్వా
 కారాగృహస్థైస్తు నిసాగ్రామస్యైత గాత్రధిః ॥ * ॥ మారగజ్జేయః ॥ శ్లో ॥
 సమూర్పణ్ణైకాదశీయత్ర ప్రథాతేపునరేవసా । పూర్వాముపసాసేత్సామీ
 నిసాగ్రామస్తూత్రరాం సదా ॥ * ॥ పిష్ణుభక్తైః ॥ శ్లో ॥ నిసాగ్రామస్తూగృహీకు
 ర్వామస్తూత్రైకాదశీంసదా । సకామస్తు సదాపూర్వాం పరతోద్వాదశీన
 చేత్ ॥ * ॥ పరితః - త్రయోదశ్యామ్ । గాగుదేచ ॥ శ్లో ॥ పునఃప్రథా
 తసమయే ఘట్నైకాయగాభవేత్ । తతోప్రవాసోపిపాతశ్చతుర్థవనవా
 సిలోః ॥ ఏకవాయాశ్చత్యైవ పరతోద్వాదశీనచేత్ ॥ * ॥ చన్ద్రికా
 యాంచ ॥ శ్లో ॥ సమూర్పణ్ణైకాదశీయత్ర ప్రథాతేపునరేవసా । ఉత్తరాం
 తు యజింకుర్యాత్సూర్వాముపసాసేత్సహ ॥ * ॥ పవంసతి ॥ శ్లో ॥ సం
 పూర్ణైకాదశీయత్ర ప్రథాతేపునరేవసా । లుప్యతే ద్వాదశీతత్రఉపవా
 సకథం భవేత్ ॥ ఉపాష్యేద్వేతథీతత్ర విష్ణుప్రీణనతత్పరైః ॥ ” “ ॥ శ్లో ॥
 సమూర్పణ్ణైకాదశీయత్ర ప్రథాతే పునరేవసా । త్రయోదశీ ఉషఃకాలే ఉ
 పాగ్నీతత్రకాభవేత్ ॥ ఉపాష్యేద్వేతథీతత్ర విష్ణుప్రీణనతత్పరైః ॥ ”

ఇత్యాదివదనానామయవర్థః — అధికారిభేదేన ద్వైతధీఉపోష్యేషిష్టుప్రీ
 గతాపైరైసుంయుక్తై ద్వైతధీఉపోష్యేఇతి వ్యవస్థా ద్వాదశాధికార్యాభా
 వే “ టిప్యతే ద్వాదశీత్ర ” “ త్రయోదశీఉపసకాలే ” ఇత్యాది జ్ఞాపనా
 త్, తస్మిన్ సతన ర్వేహమప్యర్థరత్నప్రపవాసః, తథావత్ప్రాయః, ఏవమేతై
 ర్వ్యవస్థాపతైర్వదనైః కామినోఽద్ధౌపవాస పరపదనజాతం అధికైకాదశీ ఏ
 షయమితి వ్యవస్థాపితమ్, అతఃపితౄయ్యుచ్చితక్షణగతమౌత్సాహ్యనృతపాత
 కవత్సానృతప్రసక్తః, అతఃపిషయే “ బహ్వగమవిరోధేన ” ఇత్యాది
 జ్ఞాపనాద్దశీతభేదేనానుబోధయవిద్వైకాదశాధికార్యాదశీ ప్రాసనమ్భవాభి
 ప్రాయం గృహస్థయశ్యోగ్వ్యవస్థావదనజాతమితి నచోద్యావకాశలేశః । న
 నుచ “ ॥ శ్లో ॥ ఉపోష్యదశమీవిధా ఋషిరుద్దాలకోఽబ్రవీత్ । సకామై
 ర్యహిభిఃపూర్వావిధాపీతపిన్వయః ॥ ” “ ॥ శ్లో ॥ ఉపోష్యేకాదశీత
 త్ర దశమీనిశ్రితాపిత । ఏకాదశీయదావిధా ” ఇత్యాదిష్టవిశేషేణ స్మర
 తాత్సార్యోదయవేదనకింనస్యాత్, నస్యాత్, తథావత్ప్రప్రతీతేః, “ ఉ
 దయాత్వాగ్రిగృహావిప్రా, ముహూర్తద్వయసంయుతా ” “ ఆదిత్యోద
 యవేళాయాం ప్రాత్యుహూర్తద్వయాన్వితా ” ఇత్యాదివదనైర్వాక్య
 శేషవ్యాయేచ విద్వాశ్చపాన్యనూదయవేదపరత్వనిశ్చయాదన్యత్ర వ్యవస్థాప
 నాభావాచ్చ, అన్యథాత్వనిష్ఠే సూర్యోపయాత్వాప్రప్రీప్రహీనైకా
 దశావిధాత్వప్యచర్వచత్వాత్, “ ఏకాదశీయదావిధాద్వాదశీసకలాయ
 ది ” “ ఉపోష్యదశమీవిధా ” ఇత్యాదివదనవిషయత్వాభావాత్, ఉద
 యాదోదయాంతం ఎతామనత్వాత్తిథాశుద్ధత్వాభావేనచ “ శుద్ధాయ
 దాసమాహీనా సమాక్షితానీధోర్తిరా ” “ ఏకాదశీముపవసేన్నశుద్ధాం వై
 స్థవీం బుధః ” ఇత్యాదివదనవిషయత్వాభావాచ్చ, నేయం శుద్ధావాపివి
 ధా, తమభయావలన్బునాహిఽధినిషేధౌ, తతస్సూర్యోదయాదర్వాక్త
 నాసు సమాక్షితాసూపవాసలోపవపస్యాత్, అతోవిధోపవాసపరపదనజా
 తం కామినోబహువాక్యవిరోధేనేతి జ్ఞాపనాద్వాక్యభేదేనానుబోధయవిద్వై
 కాదశీవిదయమేవేతి నిశ్చయితే । తదేవమ్ “ ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశీతు సంపూ
 ర్ణా పరతఃపునరేవసా । పుణ్యం క్రతుశతస్యోక్తం త్రయోదశ్యేతు పార
 గమ్ ॥ ” “ ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశీతు సంపూర్ణా త్రభాతేపునరేవసా । ద్వాద

శ్యాం లక్ష్మణంకార్యం త్రయోదశ్యంతుపారణమ్ ॥ ” ఇత్యాదికం నిహుం ను
విషయమితి మన్తవ్యమ్ , సకామస్య పూర్వత్రైవికోపవాసవిధానాత్ । స
ధాశ్రీవిష్ణురహస్యే ॥ శ్లో ॥ నిహుం మస్తుగృహీకుర్యాదున్మతై కాదశీం స
దా । సకామస్తునదాపూర్వామితిబాధాయనోఽప్రవీత్ ॥ * ॥ ననుచ ధర్మ
కామార్థనాశీనీత్యరుణోదయవిద్ధోపవాసే త్రివర్తనాశస్త్రరణాతాదం నిత్రొ
పవాసఇతిచేన్న , పక్షే వేదాభావాత్ , బహుభిర్వదనైస్సకామ నిహుం మ
యోరధికై కాదశ్యపవాసవ్యవస్థాపనస్యానతిక్రమణీయం అరుణోదయ
విద్ధోపవాసపరవచనానామధికై కాదశీవ్యతిక్రమపషయత్సేసిద్ధేః , సర్వత్ర వి
హితవ్యతిక్రమపషయత్వాన్నిపేధస్య । అన్యథా యోగీయపశు హింసాయా
అపి నిపేధస్సాన్యత్ । ననుచ ద్వాదశీహోసంయుక్తయోర్విద్ధాధికాశుద్ధాధి
కయోర్విధిత్రయత్వేన “ నోపోష్యం తత్సుతాధిభిః ” “ నకుర్యాత్పుత్రవా
న్మహీ ” ఇత్యాదిభిస్తత్రాపవాసనిపేధాతాదం తేఉపోష్య , మైవమ్ ,
“ ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశద్వాదశీర్నన్తి పూర్వవిద్ధాహుపోషితా । తస్మాన్నైర్వప్త
యత్వేన పూర్వవిద్ధాం పరిత్యజేత్ ॥ ” ఇతివిద్ధోపవాస పరిత్యాగస్త్రరణా
త్ , “ ॥ శ్లో ॥ తాముపోష్యనరోజహ్యేత్పుణ్యంవచనశతోద్భవమ్ । ” ఇతి
ప్రత్యవాయస్త్రరణాచ్ఛ కథం విద్ధోపవాసఇతితుల్యమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశీ
యదాశుద్ధా ద్వాదశీచక్షయంగతా । దశమీమిశ్రితానత్ర ఉపోష్యా ముని
శత్రుమ్ ॥ ” ఇతివిధానాద్విద్ధోపవాసఇతిచేత్తస్మాద్ నిపేధవిద్ధోపవాసః ధి
మిశస్సన్నద్ధావద్ధాయధ్యేతామ్ । సకామవిషయోవిధిః , నిహుం మన్తపయో
నిపేధః “ ॥ శ్లో ॥ శుద్ధైవద్వాదశీరాజన్నుపోష్యామోక్షకాక్షేభిః । సకా
మైర్మహిభిఃపూర్వా విద్ధాపీఠినిశ్చయః ॥ ” ఇతినిర్ధారణాదితీచేన్న , ద్వా
దశీహోససంయుక్తయోస్తయోస్సుర్యోదయాంతం వర్తమానతయాశుద్ధా
త్వాభావేన “ శుద్ధైవద్వాదశీరాజా ” ఇతివచనేన ద్వాదశ్యుపవాసస్యను
ర్భూతత్వాత్ । యథా త్వయైవ విధహీనాత్రయమేవోపోష్యం నతుసూ
ర్యోదయాత్ప్రకృప్తివిష్టాద్వాదశీ తస్యాశుద్ధాత్వాభావాదిత్యుక్తమ్ ,
తథాఽత్రాపికించ “ ధర్మకామార్థనాశీనీ ” “ తస్యావత్యవివాశాయ పరేత్య
నరకంప్రజేత్ ” “ ద్వాదశద్వాదశీర్నన్తి ” “ జహ్యేత్పుణ్యం వచనశతో
ద్భవమ్ ” “ పాపమూలం తదాక్షేయమ్ ” ఇత్యాది వచనశత్రైస్సకామస్త్రైస్

బద్ధోపవాసానర్థ పరంపరా ప్రతిపాదనాత్ । అతోదశమీ మిశ్రితద్వాదశీయ
 క్తమే కాదశీదినం నోపాప్యమేవ । తథాగోబిలః ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశీయదాబ్ర
 హ్మణ దినక్షయ తిథిర్భవేత్ । తదాహ్యేకాదశీం త్యక్త్వా ద్వాదశీం సము
 పాషయేత్ ॥ తత్ర క్రతుశతంపుణ్యం త్రయోదశ్యాంతు పారణమ్ ॥ * ॥ యు
 శ్యశ్యజ్ఞః ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశీ యదావత్సదినక్షయతిథిర్భవేత్ । తత్రోపాహ్య
 ద్వాదశీస్యాత్త్రయోదశ్యాంతు పారణమ్ ॥ * ॥ అతః “ త్రియహసం
 గహూరాత్రం నోపావ్యం తత్సుతార్థిభిః ” ఇత్యాదివచనం తిథిగ్రయనిబ
 ధనావవాసనిషేధపరమ్, “ ॥ శ్లో ॥ ఆదిత్యేహనిసకాగ్రీస్తా వ్యతిపాతేదిన
 త్రయే । పారణంచోపవాసంచ నకుర్యాత్సుగ్రీవాగ్మహీ ॥ ” ఇతి తిథిగ్ర
 యోపవాసస్త్వైవ పుగ్రీవహోనిషేధాత్ । అతః “ ఏకాదశీయదాబ్రహ్మణ ”
 “ ఏకాదశీ యదావత్స ” “ ఏకాదశీ ద్వాదశీచ రాత్ర శేషేగ్రయోదశీ ।
 త్రిభిర్యాసాతిథిఃకాగ్యా సర్వపాపహరాష్టుతా ॥ ” ఇత్యాదివచనమేకాద
 శీనిమిత్రోపవాసాభిప్రాయమ్ । అతోఽయం తిథిగ్రయసకాగ్రీస్తాదిని
 మిత్రోపవాసవిషయోనిషేధః, నిత్యత్వాదేకాదశ్యుపవాసవిషయో పిథిరితిన
 కల్పిద్విరోధః । అత్ర త్రయోదశ్యాం పారణవిధానాత్, “ ॥ శ్లో ॥ ఏకా
 దశీవారిదినే భరణ్యాం వాయదాభవేత్ । ఉపామ్యేకాదశీంతాంతు బ్ర
 హ్మహత్యాం వ్యపాహతి ॥ ” “ ద్విస్సృగేకాదశీయత్ర తత్ర సన్నిహితో
 హరిః ” “ పుణ్యంక్రతుశతస్యాక్తం త్రయోదశ్యాంతుపారణమ్ ” ఇత్యాది
 భిఃఫలవిశేషవిధానాచ్చ, త్రయోదశీపారణం కామినోనిర్వాప్యకులమ్ । అ
 ర్గిదినం తిథిగ్రయోద్యవలక్షణమ్, అతస్తవైశనే ప్యేకాదశ్యుపవాసకా
 ర్యుపవ “ ద్వాదశీసంగతాయత్ర తదాహ్యేకాదశీం త్యజేత్ ” “ నోపా
 హ్యదశమీయుతా ” ఇత్యాదిష్టుతిభ్యః ద్వాదశీహ్రీసయుక్తాయావిద్వాధి
 కాయాః కామ్యేకాదశ్యుపవాసేపి త్రయోదశీపారణనిషేధః । కీర్తిస్తా
 త్రద్వాదశీసన్మువే ద్వాదశ్యతిక్రమే త్రయోదశీ పారణవిషయ నిషేధః ।
 ద్వాదశ్యభావే త్రయోదశీపారణస్త్వైవవిహితత్వాత్, అనస్తపుణ్యహేతు
 త్వాచ్చనతగ్రదోషః । తథావారదః ॥ శ్లో ॥ త్రయోదశ్యాంతుశుద్ధాయాం
 పారణేవృద్ధిఫలమ్ । శతయజ్ఞాదికంపుణ్యంనరఃప్రాప్నోత్యసంశయః ॥ * ॥
 పుణ్యంక్రతుశతస్యాక్తమ్ ” “ తత్ర క్రతుశతంపుణ్యమ్ ” ఇత్యాదిష్టు

తిభ్యః శ్రువాన్తయత్యోః పూర్వాపరభావేన ఉపవాసవ్యవస్థానన్ధేయసి । అత్ర
 శుద్ధావావిద్ధావా ద్వాదశ్యభిక్యే సర్వైర్ద్వాదశైవోపాహృతాః । తథానార
 దః ॥ శ్లో ॥ నచేదే కాదశీవిష్ణో ద్వాదశీపరతఃస్థితా । ఉపోహ్యద్వాదశీత్రయ
 దీచ్ఛేద్ధిరమాంగళమ్ ॥ * ॥ పరతః - త్రయోదశ్యామ్ । వ్యాసః ॥ శ్లో ॥
 ఏ కాదశీయదాల్పాపరతో ద్వాదశీయది । ఉపోహ్యద్వాదశీత్రైః త్రివృద్ధిః
 ప్రశస్యతే ॥ * ॥ గారుడే ॥ శ్లో ॥ పూర్ణాభవేవ్యధానద్వాదశానైవవిష్ణో
 తే । ఉపోహ్యద్వాదశీత్రైః త్రివృద్ధిః ప్రశస్యతే ॥ * ॥ పూర్ణా - శుద్ధా, న
 ద్వా - ఏ కాదశీ, భద్రా - ద్వాదశీ । పాదాన్తై ॥ శ్లో ॥ ఏ కాదశీభవేర్పూర్ణా
 పరతాద్వాదశీయది । ఏ కాదశీం పరిత్యజ్య ద్వాదశీం సముపాపయేత్ ॥ * ॥
 స్మృతిపారసముద్వయేచ ॥ శ్లో ॥ పూర్ణాప్యే కాదశీత్యాజ్ఞా ద్విటయా య
 దివధాతే । శుద్ధావాయదివావిద్ధా నృద్ధామేవోపవాసయేత్ ॥ * ॥ వృద్ధా -
 అధికై కాదశీ, ద్విటయా - ద్వాదశీ, పూర్ణా - వేదాహితా, త్రయోదశ్యాం
 ద్వాదశీసంభవే ద్వాదశీమేవోపవాసయేదియన్ధః । గదేవం బహుభిర్వచనై
 ర్ద్వాదశ్యాభివ్యూహాన్త్రావలంబనేన ద్వాదశ్యుపవాసవిధానాత్, ద్వాదశ్యా
 భిక్యయ్యుక్తాసు విధహీనా శుద్ధసమాసు పూర్వోపవాసకళనం బహుస్మృతి
 విరుద్ధత్వాన్మారంజరస్యమ్ । నను “ ॥ శ్లో ॥ శుద్ధాయ నాసమాహీనాసమా
 ఖీణాథకోత్తరా । ఏ కాదశీయపవసేన్నశుద్ధాం వైష్ణవీంబుధః ॥ ” ఇతివచ
 నవిరూధాన్నపూర్వోపవాసఇతిచేన్న, అధికై ద్వాదశ్యుపవాసపరానేతిస్మృతి
 విరోధేన చర్బలస్యోస్య త్యాజ్యత్వాత్, “ శుద్ధాప్యే కాదశీత్యాజ్ఞా పరతో
 ద్వాదశీయది ” ఇత్యాది వచనవిరూధాచ్చ “ శుద్ధాయ నాసమాహీనా ”
 ఇత్యనుదితయోస్సనహీనయోః ప్రతియోగి శ్లేషేన “ సమాఖీణాతథోత్తరా ”
 హేనత్వంయ్యుక్తత్వాత్ । “ సమాఖీణాథకోత్తరా ” ఇతిపాఠోఽపపాతః । న
 ను “ దశమీమిశ్రితాకారా సర్వత్రై కాదశీభిః । పాదార్భవతువా
 నువా యతోనిగ్యముపాపణమ్ ॥ త్రయోదశ్యాం నలభ్యేత ద్వాదశీయదికి
 ఛిన ” ఉపోమ్యై కాదశీత్రైః దశమీమిశ్రితాపిచ ॥ ” ఇత్యాది వచనైర్విధ
 హనాసూపవాసఇతిచేన్న, విధహీనావిషయత్వాప్రతీతేః, “ ద్వాదశీమి
 శ్రితా ” ఇత్యేవపాథాచ్చ । తత్తేవహి త్వయాప్రతివ్య కుతోపవాస సమ
 సే పరితమ్ । సర్వ హేద ద్వాదశీమిశ్రితే త్యేవ పాథోద్యత్యతే । అతోదశమీ

మిత్రేత్యాదిషు పాతస్య సద్వైహాద్దశమీవేధత్యాగస్య బహుత్పుతిసిద్ధత్వా
 ద్వేభిర్యాన్యార్థం ప్రవృత్తిత్వాచప్త నవిధహీనాసూపవాసప్రసజ్ఞః । ననుచ
 “ ॥ శ్లో ॥ సముజ్జైకాదశీయత్ర ప్రభాతేపునరేవసా । తత్రోపోష్యా
 పగాపూర్ణా పరతోద్వాదశీయది ॥ ” ఇతిప్రృతేరుభయ్యాధిక్యపవ సకామ
 స్య పరత్రోపవాసఇతి నశ్రమితవ్యమ్, “ ఏకాదశీయదాల్పతా ” “ నచేదే
 కాక శేవిష్ణే ” ఇత్యాదివచనైరేకాదశ్యాధిశ్యాభావేవ్యధికద్వాదశ్యపవాస
 విధానాత్, “ ఏకాదశీపరిత్యాజ్యా ” “ శుద్ధాప్యేకాదశీత్యాజ్యా ” ఇత్యా
 దా “ ఉపాష్యాద్వాదశీతత్ర ” ఇత్యాదౌచ అధికారివిశేషానుల్లేఖనైవాధి
 కైకాదశ్యపవాసవిధానాన్నఃషయసజ్జోహోయ్యుక్తః । కించ “ ॥ శ్లో ॥ ఏ
 కాదశీవివృద్ధాచేచ్ఛుష్ణపత్నే విశేషతః । ఉత్తరాంతు యతిశకుర్యాత్సూ
 ర్వాముపవసేన్యహీ ॥ ” ఇత్యధికైకాదశ్యాం యథానకానస్య పూర్వత్రా
 పవాసోవిహితస్తథాద్వాదశ్యాధిక్యేపి ప్రసక్తైతదవవాదతేన “ పరతో
 ద్వాదశీయది ” ఇత్యాదిద్వాదశ్యాధిక్యనూద్యపరత్రోపవాసోవిధీయతే,
 “ తత్రోపోష్యాద్విత్రియా ” ఇతి, అజ్ఞాద్వాదశ్యాధిక్యే సత్త్వైరపి పరత్రో
 పవాసఃకార్యః । తథానారదః ॥ శ్లో ॥ సముజ్జైకాదశీయత్ర ప్రభా
 తేపునరేవసా । సత్త్వైరేవోత్తరాకార్యా పరతోద్వాదశీయది ॥ * ॥ సం
 పూర్ణా - “ ॥ శ్లో ॥ ఉదయాత్పూర్వాదావిప్రముహూర్తాద్యయస్యంయు
 తా । సముజ్జైకాదశీనామతత్రైవోపవసేన్యహీ ॥ ” ఇతి గారుడా
 ద్యుక్తలక్షణా । నారదః ॥ శ్లో ॥ సముజ్జైకాదశీయత్ర ప్రభాతే పున
 రేవసా । తత్రోపోష్యాద్విత్రియాతు పరతోద్వాదశీయది ॥ * ॥ తత్ర - అధి
 కైకాదశ్యామ్, ఉపాష్యా - అధికైకాదశీభయంప్రభమా , తత్ర, యదిపర
 తః - త్రయోదశ్యాం ద్వాదశీస్యాత్, తదా, ద్విత్రియా - అధికద్వాదశ్యై
 వోపోష్యేత్యర్థః । తత్రైకైకామేవోపవసేదీతి నిమిత్తమితీస్పష్టమ్ । చర్ది
 కాయామ్ ॥ శ్లో ॥ సముజ్జైకాదశీయత్ర ప్రభాతేపునరేవసా । వైష్ణ
 వీవ త్రయోదశ్యాం ఘటికైకాపిదృశ్యతే ॥ గృహస్థాపి పరాంతుర్యాత్సూ
 ర్వాంవోపవసేన్యహీ ॥ * ॥ “ సకామస్తునరాపూర్వామ్ ” ఇతిచ పా
 త్రప్రతిషేధోనానుపపన్నః । అధికద్వాదశ్యపవాసస్య సత్త్వానహేతుత్వమా
 హనారదః ॥ శ్లో ॥ సంపూర్ణాదశీయత్ర ప్రభాతేపునరేవసా । తత్ర

పోష్యాద్వితీయాతు పుత్రపాత్రవివర్ధనీ ॥ * ॥ అత్రచ పాత్రైకకంఠం సం
 క్తమ్ । తదేవమ్ “ ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశీ నచేద్విష్ణౌ ద్వాదశీవరతస్థితా ।
 ఉపోష్యా ద్వాదశీ తత్ర యదీచ్ఛేత్పరమం పదమ్ ॥ ” ఇతి వారాహ
 దినచనం దైవమైవ ద్రష్టవ్యమ్ । ద్వాదశ్యానికానిభావేష్యనితై కాదశ్య
 పవాసప్యానేకవచన నిష్ఠత్వాదనితై కాదశ్యైవోపోష్యా, ఏవమేకాదశ్యా
 నికానిభావేష ద్వాదశ్యానికైవ వైవోపోష్యా, శుద్ధైకాదశ్యుప వానేతు
 “ ఏకలిప్త్యాచ సంయుక్తా యదిచ్చి పరాః ధిః ” “ అథవై కాదశీ నాస్తి
 దశమ్యావాప్యసజ్జా ” “ ద్వాదశీతు కలా కాస్తా యదిప్యాదపరే హ
 ని ” “ ద్వాదశ ద్వాదశీర్హన్తి పూర్వప్యాం పారణం కృతమ్ ” ఇతివ్రత్యనా
 యస్కరణాత్ “ ఏకాదశీంపరిత్యజ్య ” “ శుద్ధాప్యేకాదశీత్యాజ్యా ” ఇ
 తిశుద్ధాయా అప్యేకాదశ్యావనిత్యాగ విధానాచ్చానిః ద్వాదశ్యైవ న
 త్యైరుపోష్యేతి నిరవద్యోయం నిణాయః । స్మర్యంతే ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశీ
 తుసమ్మాన్తా ద్వాదశీవృద్ధిగామినీ । వజ్జుళానానుపాహృక్తా కోటియ
 జ్జఫలవ్రతా ॥ వజ్జుళద్వాదశీంత్యక్తా యశుర్యాత్పూర్వ వాసరే । సప్త
 జన్మకృతంపుణ్యం తస్మిన్తాదేవశత్రుః ॥ * ॥ వారాహే ॥ శ్లో ॥ ఆధాకా
 సితపక్షేషు మైత్రశ్రవణరేవతి । ఆదినుభ్యావసానేషు భివేయుగ్వాదశీషు
 చేత్ ॥ తేహవనాహ్వయాయోగా మునిభిఃపరికీర్తితాః ॥ * ॥ ఆధాకాస
 తపక్షేషు - ఆషాఢధాద్రపద కార్తీశుక్లపక్షేష్యస్యస్థిః । మాత్యేవ ॥ శ్లో ॥
 శేతేవిష్ణుస్సదాఽఽమాఢే భాద్రేచపరివర్తతే । కార్తీకేచప్రబుధ్యేత శుక్ల
 పక్షేహరేర్దినే ॥ * ॥ చతుర్మాస్యం నాను చతుర్మాసకర్తవ్యం వ్రతమ్ ,
 తస్యవిష్ణుస్వావనిమిత్రత్వాత్సతావన్నిరూప్యతే — స్వకావతోమిథునాషా
 ఢపస విష్ణోస్సాన్వపః । తథాశ్రీభరీయే ॥ శ్లో ॥ స్వాపస్య విష్ణోర్మిత్యునే శుక్ల
 ద్వాదశికాః ధౌ । పవిత్రం విదధీతైవ మిథునస్థాదినాకరే ॥ * ॥ భృగుశ్చ
 ॥ శ్లో ॥ ఆషాఢశుక్ల ద్వాదశ్యాం శయనం కురు తేహరిః । కార్తీక శు
 క్ల ద్వాదశ్యాం కురుతే బోధనం హరిః ॥ తథా ॥ దుష్టాజ్ఞా శేష పర్య
 జ్ఞే - ఆషాఢ్యాం సంవిశేద్ధరిః । నిద్రాంత్యజతి కార్తీక్యాం తయోస్స
 మ్నూజయేద్ధరిమ్ ॥ * ॥ మాత్యేవ ॥ శ్లో ॥ శేతేవిష్ణుస్సదాఽఽమాఢే భా
 ద్రేచపరివర్తతే । కార్తీకేతు ప్రబుధ్యేత శుక్లపక్షేహరేదినే ॥ * ॥

స వేమిగు నామాధేవా కర్కటామాధేవా సర్వధాతమాధవస విష్ణోస్సాస్వహా
 వాన్యథేనన్యథః । కర్కటకేశయనవచనం మిగునే దర్శన్వయసమ్భవ విష
 యమ్ । శ్రీధరీయే ॥ శ్లో ॥ మిగునన్యథా యదాభానురమావాస్యార్వయం స్పృ
 శేత్ । ద్విరామాధసన్విజ్ఞేయః పిష్టుస్త్వపితకర్కటే ॥ * ॥ తత్రైవ ॥ శ్లో ॥
 దర్శన్వయం భవేన్యత్ర రవిసదాగ్రాన్తివర్జితమ్ । అనిమాససన్విజ్ఞేయపిష్టు
 స్త్వపితకర్కటే ॥ * ॥ మరీచిశ్చ ॥ శ్లో ॥ కృష్ణపక్షే దశమ్యాకౌ మేనః
 శ్చేన్యదాకరః । ద్విరామాధసన్విజ్ఞేయః పిష్టుస్త్వపితకర్కటే ॥ * ॥ కృ
 ష్ణమహిరిశ్చ ॥ శ్లో ॥ మాధవాద్యేషు పక్షేన్యకం మాసిద్భవన్వయం భవే
 త్ । ద్విరామాధసన్విజ్ఞేయశ్చేతే కర్కటకే చ్యుతః ॥ * ॥ మేమాది ప
 త్త్వన్యసరిమాసే దర్శన్వయసమ్భవే మిగునాది దత్తే జ్యేష్ఠమాసస్య గత
 త్వాన్తిగున కర్కటక గాత్రేన్వయస్థస్య చాన్త్రీ మసమాసద్వయస్యామాధసం
 జ్ఞత్వాత్మావర్వస్య చ ప్రత్వాదు ద్విరామాధస్య శుద్ధత్వాచ్చ కర్కటకామాధ
 వస విష్ణోస్సాస్వపత్నాన్యథః । ఏవం కర్కటకానికి త్వేషు కర్కటకాది దశే
 నకర్కటకామాధస్య గతత్వాచ్చాన్తిమాసద్వయస్య ప్రవృత్తైస్త్రైవిష్టు
 స్సాపే సమానాభావాదధికమాసస్య చ ప్రత్వాన్తిదామాధశబ్దైర్యథ్యే
 సన్తాదుతన్యథః “ ప్రాప్తేమిగునామాధవస విష్ణోస్సాస్వహః ” ఇతి శ్రీధరీయే వ్యా
 భాగితత్వాచ్చ మిగునామాధవస విష్ణోస్సాస్వహః । తథా భవిష్యత్పురాణే
 ॥ శ్లో ॥ మిగునన్యథాసహస్రాన్తౌ స్వాపయేన్మధుసూదనమ్ । తులాప్రా
 ప్తేనుహారాజ గతేన్యథాపయేన్యదమ్ ॥ అనిమాసేతువతితే ప్యేషపవ ంధిః
 పృతః । వాన్యథాస్వాపయేన్యదన్తం వాన్యతోన్యథాపయేన్యదమ్ । * ॥ ఆత
 స్సానూన్యహింసాని పేథస్య యాజ్ఞేయ వత్సాలస్సాని విధినేన మిగునన్యథా
 విశేషసచ నేన కర్కటామాధశయన పరసానూన్యసచస్య బాధోద్రస్తన్యః ।
 తస్మిన్మాధవాద్యేషు పద్విష్వకిమర్థమితచేన్యైనమ్, సామాన్యేనోక్తస్య దర్శ
 న్వయయుక్తస్య ద్విరామాధాపరవా మ్నోగిమాసస్య సన్నిరాన్తరే విష్టుస్సా
 వ్యపథాప్రదర్శనార్థత్వాత్ । తథావిధిమహిరః ॥ శ్లో ॥ మేమాదిమిగునా
 దైషు యదా దర్శన్వయంభవేత్ । అట్టాన్తరేతదావశ్యం మిగునాకేహ
 రిస్త్వపేత్ ॥ కర్కటాదిక్రమేవాపి యదాదర్శన్వయంభవేత్ । అట్టాన్త
 రేతదావశ్యం కర్కటాకేహరిస్త్వపేత్ ॥ * ॥ ఏవంవ్యవహారేపయోగితే

మాధవాద్యేష్వితి వచనమిత్యవిరోధః । పవమాషాధశుక్లవాద్విదశ్యాం వి
 స్టుశయనవిధానాదాషాపాణామాస్యామేవ యతీనాం సదకల్పః, క
 థం చిత్తత్రాసమ్భవే “ యావత్సౌమ్యైర్కృష్ణపశ్చిమ ” ఇతి స్మరితాద్విదా
 సదకల్పఃకార్యః । నను “ ॥ శ్లో ॥ శౌభావినం ప్రతిపదమారభ్యశ్రావణే
 యః । నప్రయాయాచ్ఛతుత్తాపాన్సవనం కారయేన్నచ ॥ న్రావణంమా
 సమారభ్య యానన్తాసచతుష్టయమ్ । వసేయుస్సర్వయశయపకత్రై వేత్సి
 శ్చితిమ్ ॥ ” ఇత్యాదిచవైశ్చావణేపి యతీనాం సదకల్పఃస్మర్యగ్భిఃచే
 త్తమైవమ్, సమర్థస్త్వం తదర్థమజ్ఞాయ సంబుభ్రమీవ, “ ॥ శ్లో ॥ దర్శా
 న్తాఃపూర్ణమాసానాశ్చాష్టమాసాద్విధాన్మతాః । యతీనాం పూర్ణమా
 సానాదర్శాన్తాపిత్యుకర్తృణి ॥ ” ఇతిదర్శాన్తచాష్టమాసామాధాన్తపా
 తి పూర్ణమాస్యస్తత్పేన యత్యాషాధస్యగతత్పేపి కృష్ణప్రతిపత్తౌ భృతప్రస్
 త్తయతిశ్రావణమాసస్యాషాధత్వాత్తదవలమ్బేన శ్రావణం మాసమిత్యా
 దివచనమిత్యవిరోధః । తతశ్చాషాధాతిక్రమే సదకల్పకాలాతిక్రమప్రా
 యిచ్చిక్షకృత్తం కృత్వా సదకల్పఃకార్యఇతి వివేకః । నన్వేపి మాసా
 ధికే చాతుర్మాస్యవ్యవదేశభిః ప్రసజ్యభిః చేన్న, “ వష్టిభిద్వివైర్మాసః
 కథితోబాదగాయత్రేః ” ఇతివష్టిదినానామేకమాసగ్నస్త్రిణాత్ । నన్వధి
 కాభావేప్యాషాధమాసమారభ్య కార్తికమాస ఏవ సమాపనేపి చాతుర్మా
 స్యాధిక్యమిత చేన్మైవమ్, అపిచారితరహణీయత్వాదాషాధ కార్తికయోఃపూ
 ర్ణమాసయోరేవారమ్భ సమాప్తివిధానాన్సదః ల్ప సమాపనయోఃపూర్వ
 త్రచపరత్రచపశ్చదశదిసపరహాన్నచోద్యాచకాః । భగవానప్యాహ ॥ శ్లో ॥
 శయనేబోధనేనైవ నద్యసరివర్తనే । ఉపవాసమకుర్వాణో హృదిశల్యం
 మమార్పయేత్ ॥ * ॥ అగ్నిన్తాత్రైవాపవశ్యమిదం ప్రాయముపోషితవ్య
 మితీభావః । శౌనకః ॥ శ్లో ॥ హింసాత్మకైస్తు కంఠస్య యజ్ఞైకకార్యం మ
 హాన్తనః । ప్రస్వాపేచ ప్రబౌధద పూజితోయేనకేశవః ॥ * ॥ నారదః
 ॥ శ్లో ॥ శుక్లావాయదివాకృష్ణా ద్వాదశీత్రవణాన్వితా । రయోరేవోపవా
 సస్యాత్త్రయోదశ్యాంతు పారణమ్ ॥ * ॥ అత్ర త్రయోదశీపారణే
 నిషేధోనాస్త్యైవ, పిహితత్వాత్ । పాత్యైశ్శ్లో ॥ ఏకాదశ్యామవిధాయాం
 సమ్ప్రీప్తాశ్రవణాతదా । ఉపోష్యాద్వాదశీతత్ర సర్వపాపక్షయా

పహా || * || ఏకాదశ్యానువిధానానుపినోపవసేచ్ఛుభః, అపీతుసమ్నాప్తిస్త
 శ్రవణద్వాదశైవోహోష్యేత్యర్థః | తథాతత్రైవ || శ్లో || యదాహ్యేకా
 దశీశుద్ధాద్వాదశీశ్రవణాన్వితా | తదాహ్యేకాదశీంత్యక్త్వాద్వాదశీంస
 ముపోషయేత్ || * || మాత్రేన్య || శ్లో || ద్వాదశ్యాం శుక్లపక్షస్య నక్ష
 త్రం శ్రవణం యది | ఉపావ్యద్వాదశీంత్య హరిసుభ్యర్చయేన్ననరః || * ||
 స్మృతపారనముద్వయే || శ్లో || ద్వాదశీం శ్రవణోపేతాం యోనోహోష్యే
 తిమర్తః | పశ్చిమంవర్తనకృతం పుణ్యంతస్యవినశ్యతి || * || అతశ్చ
 సణద్వాదశీత్యాగవ్రత్యనాయశ్చ తేశ్వక్తవిషయే తత్రైవ || శ్లో || ఏకాద
 శీముపోహ్యేకాద్వాదశీం సముపోషయేత్ | నత్య్రవిధిలోపస్సాన్యదుభయో
 దైవతం హరిః || * || పైతీనసిః || శ్లో || యుక్త్యాగ్నియుగభూతానిపణ్య
 నీవసురథ్రకే | రుద్రేణద్వాదశీయుక్తా చతుర్తశ్యావపూర్ణిమా | ప్రతిపద్య
 వ్యమావాప్యత్రయోశశ్యాం చతుర్తశీ | ఏతద్యుక్తం మహాపుణ్యం ప్రవ
 దన్తి మనీషిణః || వ్యస్తమైతన్న హదోహో హన్తిపుణ్యం పురారణమ్ || * ||
 యుక్త్యా - ద్వితీయా, అగ్నిః - తృతీయా, యుగమ్ - చతుర్థీ, భూతమ్ -
 పశ్చిమీ, పక్ష - వష్టి, మునిః - సప్తమీ, ఎనుః - అష్టమీ, రథ్రమ్ - నవ
 మీ, రుద్రః - ఏకాదశీ, ద్వాదశీ - శ్రవణద్వాదశీ, ఏతద్యుక్తమ్ - తిథిద్వ
 యమ్, వ్రతోపవాసాదిషు పూజ్యమ్, వ్యస్తమ్ - వియుక్తమ్, ద్వితీయాప్ర
 తీపమ్యక్తా తృతీయాయుక్తా చతుర్థీతేయం పృథక్తిథియుక్తా పుణ్యవినాశి
 నీ, అతఏకాదశీయుక్తైవ శ్రవణద్వాదశ్యుపోహ్యనతు త్రయోశీ యుక్తా,
 “హన్తిపుణ్యంపురారణమ్” ఇతిప్రత్యేతే | తథాకాత్మై || శ్లో || నాగవిధా
 నుయావష్టి రుద్రవిష్ణోదివాకరః | కామవిష్ణోభవేద్విష్ణుర్న గ్రాహ్యతైతు
 వాసరాః || * || నాగః - పశ్చిమీ, రుద్రః - అష్టమీ, దివాకరః - సప్తమీ,
 కామః - త్రయోదశీ, విష్ణుః - శ్రవణద్వాదశీ | వేధేయమమాహ పైతీనసిః
 || శ్లో || పక్షద్వయేపితథయన్తిథింపూర్వాంతభౌతైరామ్ | త్రిభిర్ముహూర్తై
 ర్విధ్యన్తి సామాన్యేయంవిధిఃస్మరః || * || అస్యార్థః — ఉదయానంతరం
 పూర్వాతిథిస్త్రిముహూర్తాచేత్యానరాంతిథివిధ్యతి, పరేద్యురస్తమయా
 ర్పాగుత్తరాత్రిముహూర్తాచేత్యానరాంతిథివిధ్యతి, రితేతస్మిన్

హీతం కాలనిర్ణయే || శ్లో || ఉదయేపూర్వయాతిథ్యా విధ్యతే త్రిముహూ
 ర్ణకైః | సాయంత్రా త్తరయాతిద్వన్నూనయాను నవిధ్యతే || * || ఇతి |
 అతస్త్రిముహూర్తవేధమవగ్రాహ్యః | శ్రీవిష్ణుపురాణే విశేషః || శ్లో ||
 యాః శాశ్వతిభయః పోక్తాః పుణ్యానకుత్రయోగతః | తాస్వేవతన్వగ్నిం
 కుర్యాచ్చగ్నిం ద్వాదశీం వివా || * || సక్లగ్రహ || శ్లో || ద్వాదశీత్రయం
 త్వాం చ నన్విశేదేకాదశీం యది | నపనవైష్ణవోయోగో విష్ణుశృంఖల సజ్జి
 తః || * || పారణః షయే పాత్యై || శ్లో || కలాధ్యంత్రిత్రయం చాపి ద్వాదశీం
 నవ్యదిక్రమేత్ | కుహాహానికరీహ్యేహ ద్వాదశీలక్ష్మితాన్పూజామ్ | కరోతి
 ధర్మవిధ్వంససహస్నా తేన సరస్వతీ || * || చన్ద్రికాయామ్ || శ్లో || ఏకా
 దశీముపోప్త్యేవ ద్వాదశ్యాం పారణంధవేత్ | త్రయోదశ్యాం సకుర్వీ
 ద్వాదశద్వాదశీక్షయాత్ || * || అతోల్పాయానుపి ద్వాదశ్యాం పార
 ణమవశ్యం కర్తవ్యం ప్రత్యేనాయస్తరణాత్ | వారిదః || శ్లో || కలాయా
 నుపివిప్రైర్ద్వాదశ్యాం పారణంప్రసాదమ్ | అజ్ఞావాచ్యేత్త్రయోద
 శ్యాం పారణం రాక్షసంధవేత్ || యదాధివేత్త్రయోదశ్యాం ద్వాద
 శ్యాప్రకలాద్వయమ్ | ద్వాదశద్వాదశీష్టత్విత్రయోదశ్యాంతు పారణ
 మ్ || * || ద్వాదశ్యభావే త్రయోదశ్యాం పారణే నహాపః || శ్లో || ఏకాద
 శీకలాయుక్తముపోప్యద్వాదశీం నరః | త్రయోదశ్యాంతు యోభుక్షేగ్రాపి
 స్తోపాస్యభ్యుద్యుద్ధతి || * || గారుడే || శ్లో || యదాత్వల్పద్వాదశీపాప
 దపకపోభుజేర్భవేత్ | ప్రాతర్ద్యభ్యాహ్నిపాపి గ్రహపాపదపకర్త
 ణమ్ || * || సాగ్రాదై || శ్లో || యదాధివేదతీవల్పా ద్వాదశీపారిణెదినే |
 ఉషకాలేద్వయంకుర్యాత్ప్రతర్ద్యభ్యాహ్నికిం గధా || * || దేవలః
 || శ్లో || సకలతేవిషమేపాప్తే ద్వాదశ్యాం పారయేతగ్రథమ్ | అద్భిస్తు
 పారణం కుర్యాన్నునర్భుక్తం నదోచక్యత్ || * || కాత్యాయనః || శ్లో ||
 సన్ధ్యాదికంధవేద్విగ్నిం పారణంతు నిమిత్తతః | అద్భిస్తు పారయిత్వా
 వైశ్యకాదైభుజిర్భవేత్ || * || పాత్యై || శ్లో || కలాయానుపివిప్రైర్ద్వా
 దశ్యానునుగోదయే | సావార్యసక్రియాకార్యా దానశూనానూది సం
 యుతా || ఏతన్నైతాగ్రణాద్విప్రప్రత్యూషేష్టాననూదరేత్ | పిత్విత

ర్పణాదికం కృత్యం స్వల్పం దృష్ట్యేవద్వాదశీమ్ ॥ అనునోదయ వేదా
యాం కృత్యం సర్వం సమావయేత్ । వాత్సీమే ద్ద్వాదశీంతు యథాకాలం
ద్విజోత్తమః ॥ * ॥ బ్రహ్మోక్తే ॥ శ్లో ॥ కాంస్యం మాంసం సురాంక్షౌద్రం లో
భం పితృభాషణమ్ । వ్యా యానుంచ ప్రవాసంచ దివాస్వాపమథాజ్ఞానమ్ ॥
తలపిష్టం మసూరాంశ్చ ద్వాదశైతానివైష్టవః । ద్వాదశ్యం వర్జయేన్ని
శ్యం సర్వసామైసప్రముచ్యతే ॥ ద్వాదశ్యం పారణం కుర్యాద్వర్జయిత్వా
హ్యుపోనిశీమ్ ॥ * ॥ “ శాకం మాంసం తథాక్షౌద్రమ్ ” ఇత్యత్ర శాకం
వ్యాఖ్యాతమ్ । పాత్యై ॥ శ్లో ॥ వ్యా యానుం వ్యవసాయంచ న్న దివాస్వప్న
మథాజ్ఞానమ్ । శమకల్యపూపం ద్వాదశ్యం వర్జయేద్భోజనంపునః ॥ * ॥
అత్రైవం చిన్త్యతే — “ నిశ్యం వైమిత్రికం కామ్యమ్ ” ఇతి త్రివిధం కర్మ,
నిత్యేషు యథాధికారివిధిప్రవతాతే, కామ్యేషు యథావిధ్యధికారః, ని
శ్యం గు యథాశక్తిరణేవాపి చరితార్థమ్, కామ్యం పునస్సాక్షానుష్ఠానేన
సఫలమ్, నిచ్చ నశశ్యం కర్మమ్, ద్రవ్యమునశ్శరీరాదిశుక్యభావాత్ । అతః
కామ్యసుష్టావాన్నిశ్యసిద్ధిరితి వ్యామోహమాద్రమ్, కర్మకర్తృసాధనవైగు
ణ్యేన కామ్యవైకాగ్నిధైః । అతపవాపస్త్రమ్బేనేన లౌకికకర్మం పురస్కృ
త్య “ ధర్మాత్పరేన్నిష్ఫలహ్యుభయేభవతి ” ఇతి సాక్షానుష్ఠానవైకత్యే
న కామ్యస్య వైచ్యల్యనుభిధాయ “ నన్యథా ఆమ్రేఫలాద్ధైవమిశేచ్ఛాయా
గర్భావనూత్పద్యతే ఏవం ధర్మం చర్యమాణుగ్ధా అనుశ్చిర్యవై నోచేదనూ
త్పద్యతే నధర్మహానిష్ఠవతి ” ఇతి । నిత్యానుష్ఠానాదేన కామ్యసిద్ధిసాహ
ఉజ్వలాయామ్ ॥ శ్లో ॥ యథేక్షుహేతోస్సలిలం నిషేదితం తృణానివల్లీర
పితప్రసిచ్ఛతి । ఏవం నరోధర్మః పథేనతాయన్యశశ్చ కర్మాణి వసూని
విస్తతి ॥ * ॥ స్వస్యైవైవ ॥ శ్లో ॥ అకృష్ణత్వాత్సాధనానాం మాధ్యా
తామకృతస్తథా । ఫలస్యచాభిసంధానాదపిత్రివిధిఃప్రసాదః ॥ * ॥ అతో
నిత్యానుష్ఠానాదేన కామ్యసిద్ధిః, తదసిద్ధావపి కామ్యవన్నాథాహానిః । ఏ
సం ముఖ్యకల్పశక్తస్యానుకల్పానుష్ఠానే ఫలహానిః । “ ॥ శ్లో ॥ ప్రభుః ప్ర
భుకల్పస్య యోఽనుః ల్పేనవతాతే । నసాంచరాయకం నన్య దుర్మతేర్వి

న్న దివాస్వాపంచ వైభునమ్ । ఇతి తపాతాస్తరమ్.

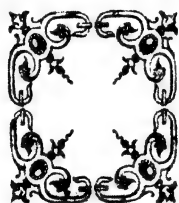
ద్యుతేఘమ్ ॥” ఇతి మనుయాజ్ఞనల్పాద్విత్పరే । యథావన్ముఖ్యకల్పా
సమ్మవాక్తాణకల్పనిషేధాచ్చ యథాశక్తినిత్యమేవానుష్ఠేయమ్ । పాద్యై
॥ శ్లో ॥ హరిదివసముపావ్యప్రాక్తమాగేణజన్తుర్వృజిత నపునరన్తుర్వృజీ
శోభం జనన్యాః । బహువృజనసమేతకామరాగాన్వితోపి బ్రజత పదమన
న్తం లోకనాథస్యవిష్ణోః ॥ * * * * *

ఇతి శ్రీ హరితకులలిలకన్య సరస్వతీచల్లభ పాత్రస్య

శ్రీరజనాథసూనోః వైదిక పార్వభౌమాపరనామధేయస్య

శ్రీవేంకటనాథస్య కృతము దశనిర్ణయ్యామ్

పరాదశీనిరణయస్సమాప్తః .

౨

శ్రీరస్తు.

శ్రీమద్ధారీతకులతలకైవైద్యపార్వభామైః

శ్రీమద్వైద్యబ్రహ్మనాథార్యైః

వైదికకర్తృసుష్మానసాః ర్థాయవిరచితమ్

దశనిష్ఠయీ నామ

ధర్మశాస్త్రమ్

కోంటూరు, వడ్డేపూరిమ్, శ్రీనివాసరాఘవాచార్య

ఫణిపూరిమ్, కేశవభట్టార్యసహాయేన

మణ్డయమ్, దామోదరమ్, అభశిష్టరాచార్యేణ

పరిశోధ్య

మద్రాస్ తిరువల్లికేరి శ్రీ సరస్వతీభట్టారాధ్యతైః

స్థాపితాయామ్

మైసూరు నర్సిరాయమణ్డిరమ్మద్రాశాలాయామ్

ముద్రాపితస్సోవిజయశేఖరామ్

ప్రకటన

యద్యభిలషితాని కృహ్యరత్నాదిపుస్తకాని, మైసూరు హిందూ
ట్రైఫ్ ఇన్స్టిట్యూట్ కంపెనీ మ్యానేజర్ ఆజీ, ఐయ్యనైయ్యన్యాయాలో
భిక్షవాని, తేహి ప్రధానే ప్రెషెంటేషన్ సముద్యుక్తః.

పుస్తకనామాని.	మూల్యమ్	టపాల్
కృహ్యరత్నకణ్డభూషణమ్	౧ - ౧౨ - ౦	౦ - ౩ - ౦
క్షుధిరత్నకః	౩ - ౮ - ౦	౦ - ౫ - ౦
ఆశోచకతకన్యాత్యానమ్	౧ - ౩ - ౦	౦ - ౨ - ౦
దశనిర్ణయా	౧ - ౬ - ౦	౦ - ౨ - ౦
పథివిలోచనమ్	౩ - ౪ - ౦	౦ - ౫ - ౦
వైద్యనాథీయన్త్రాగ్రాణ్డః	౪ - ౦ - ౦	౦ - ౫ - ౦
వైద్యనాథీయశౌచకాణ్డః	౧ - ౨ - ౦	౦ - ౨ - ౦
ప్రయోగదర్శికా	౦ - ౭ - ౦	౦ - ౧ - ౦
ప్రయోగదర్శికః	౦ - ౮ - ౦	౦ - ౧ - ౦
దర్శకాశికనాటకమ్	౦ - ౯ - ౦	౦ - ౧ - ౬
ప్రజన్మచారిణానమ్	౦ - ౨ - ౦	౦ - ౦ - ౬
ధనజ్ఞయవిజయన్యాయోగః	౦ - ౨ - ౦	౦ - ౦ - ౬
దివ్యసూరిచరితమ్	౦ - ౧౨ - ౦	౦ - ౨ - ౦
ఆర్తిప్రబంధః	౦ - ౭ - ౦	౦ - ౧ - ౦
ఉత్పత్తగాఢసమ్	౦ - ౨ - ౬	౦ - ౦ - ౬

కృహ్యరత్నాదిపుస్తకభు అపేక్షితగ్రాహరే అపుగభన్న, మైసూ
ర్నిరువ హిందూట్రైఫ్ ఇన్స్టిట్యూట్ కంపెనీ మ్యానేజర్ ఆజీ, ఐయ్యనైయ్య
న్యాయరింద పడయబహుదు. అనరు కొడువదకాగలి కభుహిసువకకాగ
ది ఉద్యుక్తగాగుక్తరే.

మూల్యసన్న లేవిల్ రూపదిండకభుహిసువవరు రూపాయిగక్రేరి
నేప్రకార అధికవాగి కొడలేను.

దశనిరణయీష్ట విషయానుక్రమణికా.

పు విషయాః.	పు విషయాః.
౧ జయస్త్రనిరణయః	౬౯ శూద్రావేశ్యాదిగమవేస్త్రాయ
౧౨ ప్రమాణతాత్పర్యవివేకః	శిష్టత్వమ్
౨౩ చిత్తస్పృహతోక్తమేవతత్తదే	౭౧ దత్తాయాఃపునర్దానేత్రత్యవా
వాలయేషు గ్రాహ్యమ్	పునర్భూలక్షణమ్ [యః
౨౪ పారణనిరణయః	౭౨ ధోబీపాకనిరణయః
౩౦ కృత్తికాదీభోగ్యవనిరణయః	౮౪ జాత్యాది దుష్టభక్షణ ప్రాయ
౩౪ ఉపాకర్మనిరణయః	శిష్టత్వమ్
౩౭ కిరకటక సంహయోరుపాక్తి	౮౯ శ్వాగ్భావ దుష్టభక్షణే ప్రాయ
తా దేశభేదేన వ్యూహా	౯౦ దుజలక్షణమ్ [శిష్టత్వమ్
౩౮ గుణభోగ్యవమాధ్యేప్రథమోపా	౯౧ మత్తక్రూర్ధాద్యన్నభోజనే ప్రా
కృత్యపవాదః	యశిష్టత్వమ్
౩౯ భృగుగుర్వోగ్బాల్యాదిప్రహపా	౯౨ వైషువీ పెయ్త్రిరాత్రంసప్తరా
దనమ్	త్రమిరివికల్పః
౪౦ అధిమాపాదా శాఖాభేదేన ఉ	సహభోజనేపాత్రత్యాగే ప్రా
పాకృతివివేకః	యశిష్టత్వమ్
౪౧ వైధత్వాన్వగ్యణ్యపిప్రతివాంసవ	౯౩ శ్రాద్ధభోజనప్రాయశిష్టత్వమ్
ననాపఃతాదిధారణమ్ [నమ్	౯౪ బలాతాగరేణ మైచ్చాద్యన్న
౪౨ శ్రావణ్యాంశుస్తభానువారయో	భోజనే ప్రాయశిష్టత్వమ్
ఉత్సర్గమాపాః [గేనహోమః	౯౫ కునఖ్యాద్యపాత్రైరయాన్నభో
౪౪ ప్రవరనిరణయః	జనే ప్రాయశిష్టత్వమ్
౪౬ సమానప్రవరనిరణయః	౯౬ సంసారాన్నభోజనప్రాయ
౬౦ ద్వాన్యముష్యాయణాః	శిష్టత్వమ్
బ్రాహ్మణ్యదీపవాహః	దేవోత్పదేమానుషోత్పదనిషేధః
౬౪ త్రత్యద్వాహనిషేధః	౯౭ ఏకమత్యప్రసూతానామేకవ
౬౫ వివాహ్యకన్యానిరణయః	త్వరే తుల్యాత్వవనిషేధః
౬౬ కన్యావరదోషాః	శేషతాలామానవైరం పుత్ర్య
౬౯ వృషరీప్రాయశిష్టత్వమ్	వైరవివాహః

పు విషయాః.	పు విషయాః.
౯౮ మాతరిగర్భిణ్యామపివచ్చమా	౧౧౫ నిషేకాదీనాం దేహసంపాక
బ్రాహ్మార్థ్యమచాకర్తవిధిః	౧౧౬ ఆత్మగుణాః [రత్నమ్
“ జన్మనక్షత్రాదాపుత్సవనిషేధః	౧౧౭ ఏకాదశీనిరూపయః
౧౧౦ అగ్నివాళాకాపునర్వివాహః	౧౧౮ ఉపవాసేపి సుగుణల్యా పు
౧౧౧ సింధుసావరీరాదిదేశగమనె పు	ష్టాదికంగాహ్యమ్
వన్మంసాకారః	“ ఏకాదశీనిర్ణయనిగమనమ్
“ పునన్మంసాకారేవహ్యోగని	౧౧౯ ఉపవాసే అశక్తావాహనుకూ
౧౧౨ వివాహే కన్యారజఃప్రాదు	లప్రకారః
భావే	౧౨౦ ప్రతేకత్వాదిప్రతినిధిః
“ ఏత్రాదీవామాశౌచేవయోధిక	“ భక్త్యాద్యననుష్ఠానాః ప్ర
కన్యాకుమారయోరుపనయనే	తేనాధికారః
“ కర్మమధ్యే ఆశౌచసమ్భవే	౧౨౧ ఏకాదశీచాతుర్విధ్యమ్
౧౧౬ అకృతవివాహే జ్యేష్ఠేకనిష్ఠస్య	౧౨౩ బహువాక్యవిరోధే ఉపవాస
వివాహేవస్థాయాంవ్యవస్థా	ప్రకారః
౧౧౭ కనిష్ఠస్య జాతకాదిచాలాస్త	౧౨౪ పుత్రవితః ఉపవాసానర్హా
సంస్తారేషునవరివేదనదోషః	౧౨౫ వంజులైకాదశీ [లాః
౧౧౮ పరివేదనప్రాయశ్చిత్తమ్	“ పావనయోగాః
“ అష్టజడబధిరమూకానాంసం	“ చాతుర్తాస్య ప్రతినిరూపణమ్
“ సీభువ్రోన్నయనకాలఃప్రసారః	౧౨౫ వేధనియమః
౧౧౯ గర్భిణీభర్తృగురశ్చపుంసువ	౧౨౬ విష్ణుశృంఖలయోగః
వాదికతాకారః	“ అల్పద్వాదక్యాం సన్ధ్యాకృత
౧౧౩ మాతరిగర్భిణ్యామపిచౌలమ్	కడగణమ్
౧౧౪ కామ్యోపనయనైగ్రహబలా	౧౨౭ నిత్యస్య యథాశక్తికరణేనాపి
బలవిప్రసమ్	చారికాః

దశనిర్యాయాస్థ శుద్ధాశుద్ధపత్రికా.

ప్రతి	పక్షా	అశుద్ధమ్	శుద్ధమ్
౧	౨౧	పర్యహారీ	పర్యహారి
౪	౫	విద్యామోస	విద్యాంసో
"	౨౨	తతోపవా	తతోపవా
౬	౩	పూరణిష్యతి	పూరయిష్యతి
౯	౧౬	ప్రకీర్తితా	ప్రకీర్తితా
౧౩	౫	వ్యతివిదతే	నవ్యతివిదతే
౧౬	౧౧	ప్రత్రణాతో	ప్రత్రణాతో
౧౯	౨౩	యిపక్తా	యిక్తాపి
౨౬	౨౦	రోహిణ్యాంశ్చ	రోహిణ్యాంశ్చ
౨౯	౧౬	ఇత్యాదిన్యా	ఇతన్యా
౩౧	౧౨	వివర్ధయే	వివర్ధయే
౩౨	౧౧	ప్రకోప	ప్రకోప
౩౩	౧౬	రోగశ్చ	రోగశ్చ
౩౬	౬	ప్రథమోపాకృతి	ప్రథమోపాకృతి
౪౪	౧౨	నమానప్రవరాదిని	ప్రవరని
౫౦	౨౬	పునరేకో	పునరేకో
"	౨౬	ఇత్యుక్త్యా	ఇత్యుక్త్యా
౫౨	౬	పశ్చిమసప్తమపు	పశ్చిమసప్తమపు
౫౪	౬	పథనమ్	పథనమ్
"	౧౩	త్వప్రకైః	త్వప్రసక్తైః
౫౮	౨౪	వ్యతివిద్రవతే	నవ్యతివిద్రవతే
౫౯	౧౧	వ్యతిదేశేమ	వ్యతిదేశేమ
౬౦	౨౫	పూర్వాపూ	పూర్వాపూ
౬౧	౬	రిష్యతి	రిష్యతి
౬౬	౨౧	తత్రవర్తే	తత్రవర్తే
౮౮	౨౪	పక్షప్రతం	పక్షప్రతం

పుట	పక్షాంశ	అశుద్ధమ్	శుద్ధమ్
౯౧	౨	ఉష్ణా	ఉష్ణ
౯౩	౨౧	న్నహది	న్నహని
౯౬	౧౫	పాస్తపనాభ్యే	పాస్తాపనాభ్యే
,,	౧౬	వింశతిఃస్యైవ	వింశతిస్సైవ
౯౮	౬	జమ్మజ్యేష్ఠే	జమ్మజ్యేష్ఠే
,,	౨౨	స్నానంచపునః	స్నానంచపునః
౯౯	౪	నకురీత	నకుర్పీత
,,	,,	పాష్టాహే	పాష్టాహే
౧౧౪	౨౪	పశ్చిమేగ్రజ	పశ్చిమేగ్రజ
౧౧౬	౭	యస్యేతే	యస్యేతే
,,	౧౫	అశావా	అరౌవా
౧౧౯	౮	సశ్చైవైసుది	సశ్చైవైసుది
౧౨౪	౪	పకాశీ	పకాదశీ
౧౨౯	౧	శీతహాయనః	శీతహాయనః
౧౩౪	౧౦	యుక్తయా	యుక్తయా
౧౩౫	౨౬	యజ్ఞాధికం	యజ్ఞాధికం
౧౩౯	౨౭	యజ్ఞాధికం	యజ్ఞాధికం
౧౪౩	౫	విజ్ఞేయవిష్ణుస్వపితి	విజ్ఞేయః విష్ణుస్వపితి
,,	౧౬	శ్రీధరీయే	శ్రీధరీయే
౧౪౪	౮	సంబభ్రమీవ	సంబభ్రమీవ
౧౪౫	౫	యేన్ననరః	యేన్నరః
,,	౧౨	త్రయోశశ్యాం	త్రయోదశ్యాం
,,	౨౭	వరాంతిధిం	వరాంతిధిం

— శ్రీ దశావతారదివాని వక్తవైక్య —

॥ శ్లో ॥ ప్రైత్రేతుశుక్లపశ్చిమ్యం భగవాన్మనరూపధృత్ । జ్యేష్ఠేతు శుక్లద్వాదశ్యాం కూర్మరూపధరోహరిః ॥ ప్రైత్రకృష్ణనవమ్యంతుహరివాగహయాపధృత్ । నరసింహశ్చతుర్దశ్యాం వైశాఖే శుక్లపక్షకే ॥ మాసిధాద్రిపదేశుక్లద్వాదశ్యాం వాచనోహరిః । రాధాశుద్ధత్వతీయా యాం రామోధార్గనరూపధృత్ ॥ ప్రైత్రశుక్లనవమ్యంతు రామోదశరథాత్మజః । నభస్యేతు ద్వితీయాయాం బలభద్రోభవద్ధరిః ॥ శ్రావణేబహుళేష్టమ్యాం కృష్ణోభూల్లోకరక్షకః । జ్యేష్ఠశుక్ల ద్వితీయాయాం ఋద్ధకగ్రీభవిష్ఠతి ॥ * ॥ తదత్రసమూలస్వనిర్ణయే సతకల్పభేదేన వ్యవస్థాత్రప్రత్యాయ । ఏతాశ్చ తత్త్వమపాసకానాం నిత్యాః, అన్యేషాంతు కామ్యాః । ప్రైత్రశుద్ధనవమీ శ్రీరామనవమీ, తమక్రమగస్త్యసంహితాయామ్ ॥ శ్లో ॥ ప్రైత్రేనవమ్యం పౌరిషత్వే దివాపుణ్యేపునర్వసే । ఉదయేసురుచస్త్రాం శేస్వచప్రస్థే గ్రహపశ్చకే ॥ మేషం పూపణిసమ్ప్రప్తై లగ్నైకర్కటకాహ్వయే । ఆపిరాసీతస్కలయా కౌసల్యాయాం పరిపుమా ॥ తస్మిన్ దినేతుకర్తవ్యముపవాసవ్రతంసదా । గతజాగరణంతు క్యాద్వితప్రాక్ష్యేన దానరః ॥ * ॥ ఇయంచ మధ్యాహ్నయోగినీగ్రాహ్య, “ ॥ శ్లో ॥ ప్రైత్రశుద్ధేతు నవమీ పునర్వసుయితాయది । నైవమధ్యాహ్నయోగేనమహాపుణ్యతమా భవేత్ ॥ ” ఇతి తత్త్రైవోక్తేః ॥ శ్లో ॥ ప్రైత్రమాస నవమ్యంతు జాలోరామస్వయంహరిః । పునర్వస్వక్షణసంయుక్తా పాతథిస్సస్వీకామదా ॥ శ్రీరామనవమీప్రీత్యాపాతుకౌటిగ్రహాధికా । కేవలాపి సవోపాష్యా నవమీశబ్దసంగ్రహాత్ ॥ తస్మాన్మర్యాద్యవాసత్వైకకార్యంతన్నవమీవ్రతమ్ ॥ * ॥ ఉనద్వయేమధ్యాహ్నవ్యాప్తా తదభావేవా పూర్వదినే పునర్వస్వక్షణసంయుక్తామపిశ్చక్రైవకార్యా, తమక్రమగస్త్యసంహితాయామ్ ॥ శ్లో ॥ నవమీ కాష్ఠమీవిధాత్యజ్యావిష్ణుపరాయణైః । ఉపోషణంతుకుర్వీదశమ్యంప్రైవచారణమ్ ॥ * ॥ ఇతి । “ అష్టమీసత్యూపసోపాష్యా ” ఇతిమాధవః । రామార్పనబద్ధి కాయానుపి ॥ శ్లో ॥ విధాచేన్మృతసంయుక్తా వ్రతంతత్రకథం భవేత్ । విధానిషేధశ్రవణాన్నవమీచేతివాక్యతః । ప్రైత్రవానాం విశేషా

త్తు శత్రవిష్ణుపరైరపి । దశమ్యదిమవృద్ధిశ్చేద్విధాత్యాజ్యైవవైష్ణవైః ॥ త
దన్యేహంతు సర్వేహం వ్రతంతత్రైవనిశ్చితమ్ ॥ * ॥ ఇతిపదకాయాదాశ్ర
తప్రిముహూర్తానవమీదశమీవ క్షయవశాయూర్వోదయాత్పాశ్రీకేవ స
మాప్యతే తదాప్రార్తనాం తత్రైవై కాదశీనవమీనిమిత్తోవవాసాన్నవమీవ్ర
తాశ్చపారణలోపస్సార్థత్, అతోఽష్టమీవిద్ధేవప్తార్తైఃకార్యా, వైష్ణవానా
మరుణాదయవిద్ధై కాదశ్యాహేయత్వాన్నపారణలోపప్రసక్తాః ద్వితియై
వ కాశ్యేతి సూచయతి । దశమీసృష్ట్యభావేఽష్టమీవిధాయాః క్షయేచ వైష్ణవై
రపివిద్ధేవోపాషేయత్యర్థసిద్ధమ్ । ఇకంవ్రతం సంయోగపృథక్ క్షన్యాయేన కా
శ్యంనిత్యంచ । తమక్తం హేమాద్రావగస్త్యసంహితాయామ్ ॥ శ్లో ॥ ఉ
పాషణం జాగరణం పితౄసుప్తిశ్చిరస్థణమ్ । తస్మిన్దినేతుకర్తవ్యం బ్రహ్మ
ప్రాప్తిమభీష్నుభిః ॥ సర్వేషామప్యయింధర్మోభుక్తిమిక్త్యేకపాదకః । అశు
చిర్వాపిపాషణ్యకృత్వేనం వ్రతమున్ముమ్ ॥ పూజ్యస్సోస్సర్వభూతానాం
యథారామస్తతైవసః । యస్మిన్రామసవమ్యాతు భుజ్యే మోషోద్వీమూ
ఢభిః । కుంభీపాకేషు ఘోరేషు పద్యతే నాగ్రసంశయః । అకృత్వా రామ
సవమీవ్రతం సర్వోత్తమోత్తమమ్ । వ్రతాన్యన్యనికురు తేన తేహంఫలభాగ్భ
వేత్ ॥ ప్రాప్తైశ్శ్రీరామసవమీ దినేవార్హస్థిమూఢభిః । ఉపాషణం సకు
గులే కుంభీపాకేషుపద్యతే ॥ * ॥ కేదమ్నూపాసకానామేవేదం వ్రతం ల
త్యం నత్వన్యేషామిత్యాహుః, అన్యేస్వకరణే దోషశ్రవణాన్సర్వాద్వివాదా
ర్యం సర్వేగ్నవమీవ్రతమిహ పూర్వోక్తవచనాద్భి జన్మాప్తమృదివదివపి
సర్వేహంనిత్యమ్, అన్యథా జన్మాప్తమృదావపి తమపాసకానామేవ నిత్య
తాంసక్తుఃకేవారయన్తీత్యాహుః । అగ్రవిశేషో హేమాద్రావగస్త్యసంహితా
యాముక్తః ॥ శ్లో ॥ ఆచార్యంజ్ఞేవసంపూజ్యవృణుయాత్పార్థయన్నిశి । శ్రీ
రామప్రతిసూదానం కరిష్యేహంద్విజోత్తిను ॥ భక్త్యాచార్యోభివప్రీత
శ్శ్రీరామోపిత్వమేవసః ॥ తథా । స్వగృహేచోత్తరేక్షితే ధాన్యస్థోపరిహ
ర్జపమ్ । శఙ్ఖచక్రహనూమద్భిః ప్రాస్త్యాశేవసులంకృతమ్ ॥ గరుత్మి చాఛ
ణబాణైశ్చ దక్షిణేనసులంకృతమ్ । గదాఖడ్గాంగదైశ్చేవ పశ్యమేసువి

భూమిరమ్ || వత్సస్వస్తిసీలైశ్చ కాజేరేనమలంకృతమ్ | మధ్యేహస్తచ
 తుషాగ్ధ్యవేదికాయుక్తమాయతమ్ || తతస్సజలంబయేదేవం రామమేవ
 స్మరణద్విజః || అసౌరాసునవమ్యుంచ రామారాధనతత్పరః | ఉపాహ్య
 స్త్రుయూమేషు పూజయిత్వా యథావిధి | ఇమాంస్వర్ణమయీంరామప్రతి
 మాంచత్రయత్నతః | శ్రీరామప్రీతయేదాస్యే రామభక్తాయ ధీమతే | ప్రీ
 తోరామోహరత్వాశు పాపానిసుబహునిమి | అనేకజన్మ సంసిద్ధాన్యభ్య
 స్తానిసుహంగిద | తతస్స్వర్ణమయీంరామప్రతిమాం పలమగ్రతః | నిర్మ
 తాం ద్విభుజాం దివ్యాం వామాదగ్ధిరజానకీమ్ || చిత్రతం దక్షిణకరేజ్ఞా
 నముద్రాం న హేమునే | వామేవాళకరేణారాద్దేవీమాలిన్యసంస్థితమ్ ||
 సింహాసనేరాజతేంద్ర పలద్వయవినిర్మితే || తథా || అశక్త్యోమహాభాగ
 భక్త్యావిత్తానుపారితః | పలేనార్థపలేనాథతద్దాధైరవాపునః || సావర్ణం
 రాజతంవాపి కారయేంద్రమునస్తనమ్ | పార్శ్వే భరతశత్రుఘ్నాధృతభక్త
 కరాపుభా || చాపద్వయసమాయుక్తం లక్ష్మణంచాపికారయేత్ | దక్షిణా
 క్లేపశరధం పుత్రావేక్షణతర్కిమ్ || మాతురబాగతంరామమిన్ద్రీలసమ
 ప్రధమ్ | పశ్చాన్నృతిష్ఠానపూర్వం సమూజ్యఃపిత్తతః || * || కాసల్యా
 మన్ద్రీస్తు || శ్లో || రామస్యజననీచాసి శరరూపమిదంజగత్ | అతస్తాన్వం
 పూజయిష్యామి లోకనూతనమోమోస్తుతే || నమోదశరథాయేతి పూజ
 యేస్యతరంతతః || * || అగ్రదశావరణపశ్చానరణపూజావిజ్ఞేయా || శ్లో ||
 అశోకకుసుమైర్యుక్తమర్ఘ్యేంద్రాద్విచక్షణః | దశాననపథాథాయ ధర్మ
 సంస్థాపనాయద || రాక్షసానాం వివాశాయ జ్యేత్యానాం నిధనాయద | ప
 రిత్రాణాయపాఘానాం జాగోరామస్వయంచరిః || గృహాణార్ఘ్యం మ
 యాదత్తం భాగ్యభిన్నపితృనఘ | పుష్పాంజలిం పునర్దత్వా యామేయా
 మేత్రపూజయేత్ | దివైవిధినత్యక్త్వా రాత్రౌ జాగరణంతతః || తరిణ
 చాత్రస్సముత్థాయ స్నానసన్ధ్యాదికాంక్రియాః | సమాప్యవిధివద్రామంపూ
 జయేద్విధివన్తునే || తతోఽపహమంప్రకుర్వీత మూలమన్త్రేణ మన్ద్రీవి
 త్ | పూర్వోక్తపద్మకుణ్డవాన్తజ్జలెవావిధానతః || లోకేశ్వరివిధానేన శ

తమష్టోత్తరంతతః । సాజ్యేనపాయసేనైవ స్మరణరామమనస్యభీః । తతో
 శక్త్యాసుసంతుష్ట ఆచార్యం పూజయేన్ము నే ॥ తతోరామంస్మరణదత్త్యా
 దేవం మన్తముదీరయన్ ॥ ఇహంస్వర్ణమయీం రామప్రతిమాం సకల
 జ్ఞాతామ్ ॥ చిత్రవస్త్రయుగచ్ఛన్నాం రామోఽహం రాఘవానయతే । శ్రీ
 రామప్రీతయేదాస్యే తుష్టోభవతు రాఘవః ॥ ఇతిదత్వావిధానేనదత్వాద్వే
 దక్షిణాంభవమ్ । బ్రహ్మహత్యాదిపాపేభ్యోముచ్యతేవాగ్రసంశయః ॥ * ॥
 ఇతి । ఇయంమలనూసెనకతావ్యా ॥ స్తో ॥ నను క్యాన్తలమాసెతు మహా
 దానవ్రతానిన ॥ * ॥ ఇతిహాథవీయనంగ్రహవచనాత్ । నను రామనిమీ
 ప్రతస్య నిత్యత్వాదేకాదశీవన్తలమాసెపికతావ్యతాప్యాదితేదవ్రతాని
 నుః — నైకాదశ్యుపవాసస్య వ్రత త్వేనప్రాప్తిః, కన్తు “ ॥ స్తో ॥ ఏకాద
 శ్యాం నభుజ్యేత పక్షయోరుభయోరపి ॥ ” ఇత్యాది నిషేధస్య మలమాసె
 పి పాలనీయత్వాత్ । నన్విహతభేతి, వ్రత త్వేన ప్రాప్తేః । ఏవం జన్మాప్త
 మ్యాదావపిబోధ్యమ్.

పాణ్డ్యవిభాషనతత్పరాణాం గ్రన్థైర్విరుద్ధైరలనుప్యవస్థైః ।

నిర్మల్కరాజపశ్యతతంప్రబంధంబ్రవీతయన్వైదికపార్వభామః ॥

ప్రయోగదపణప్రార్థన

సస్తీశం పానుజం రామం సంప్రణమ్య సహస్రశః ।

ప్రయోగవర్షణం సమ్యక్స్పంప్రశంక్రియ తేమయా॥

శ్రీధరావ్యష్ట దాచార్యపర్యంతా ప్రణమానురూపాః ।

ప్రయోగదర్పణంకు ర్వేద్యశ్యతే యేన సంస్కృతమ్ ॥

శ్రీమైకుంఠంగమపద్యం పిత్రాదిం పుత్రాదిః “శనోదేహిః - ఆహోవా ఇదం -
ప్రసవాదివ - ఆహోహిస్థామయోభువః - యుతంచ సత్యంచ” ఇత్యేతైర్నవై
స్సంసాద్య శుద్ధపస్తోధ్వపుష్టైపద్మాక్షతులసీమాలాధారయత్వామహ
దవలోకం కారియత్వా తత్పాపసుగుణం ద్వాదశశబ్దకృచ్ఛం పడ
జ్జకృచ్ఛం త్ర్యజ్జకృచ్ఛం సుజ్జకృచ్ఛం మితి క్రమేణ షష్ట్యుత్తర శత
త్రయసుశీల్యనికతం నవతి స్త్రింశదిత్యేతేషాం ప్రతీనిధిం ప్రతీకృచ్ఛం
గోదానం తిన్నాల్పం వింశతీమాషపరిమాణ స్సన్ధదానం తదర్థం తదర్థం వా
పక్షి ప్రాప్త్యాణభోజనం చతుర్వింశతీప్రాప్త్యాణభోజనం వా తదర్థం వా తావ
శ్వర్యాప్త్యాణభోజనం తిన్నాల్పగానం వా అయుతిగాయత్రీజపం గాయ
త్ర్యతీలమౌహమసహస్రం ప్రాణాయామశతద్వయమనశనవేదపారా
యణసుమౌహాకాశ్రముదకవాసం ద్వియోజన తీర్థయాత్రా పుణ్యతీర్థ
ద్వాదశశ వారమనార్ద్ర విశ్రు సశిరస్కాస్తానం సముద్రగనదీస్తానం వా
కాలశక్త్యోరనుగుణం యతిశిష్యైరిచనమజ్ఞాపూర్వకం కారియేత్ । అ
శక్తౌ పుత్రాదిస్సవయంకుర్యాత్ । అత్యంతాననమరిసహయేతు భగవన్నా
మకీర్తనమేవ కారియేన్నప్రాయశ్చిత్తముపదిశేత్ , నిరుపదేశేతు ముమూ
క్షుర్నవోవ్యాకులతయా హరిసజ్జీర్తనం త్యజేత్ , నిరుపదేశ్టుశ్చ హ
మోనోహోభవతి , తస్మాద్భగవన్నామసంకీర్తనమేవ కారియేత్ । తతోగౌ
స్సవత్సాభోజనవర్యాప్తాభూమిద్వోగిద్వయపరిమాణాస్తీలానితాత్రయ
పరిమాణం స్పృణమాథకపరిమాణమాజ్యం సూక్ష్మవస్త్రద్వయం సార్థభా
రిథాన్యం పక్షిపలం గుడం నిమ్రుచతుష్టయపరిమాణం రూప్యం సార్థభారిల

వణమి లేక తాని దశదానాని , అన్నపానాశ్వ సాలిగ్రామదానానిచ శక్త్య నుసారేణ కారయేతుక-ర్యాద్వా । పుణ్యసూక్తపుణ్యనాన్త్రాప్తాక్షరద్వా దశాక్షర శ్రీరామపదక్షరప్రణవోపనిషదసతేజ్జపేదచ్చ ।

అథసంసృ-ర్వక్రియః

పుత్రసృపత్నీపుత్రసపుత్రికాపుత్రః దత్తః పౌత్రః ప్రపౌత్రః ధనమాం దోహిత్రః దోహిత్రసత్నీపహః కుహితాభ్రాతా తత్పుత్రః అసోదరభ్రా తాతత్పుత్రః పితా నాతా స్సహ ధాత్రీ నోహిత్ర పౌత్రస్య పత్నీ తత్పు త్ర దత్తస్య పత్నీభగినీ భాగి నేయస్సపిత్తః సోదకః మాతృసపిత్తః సగోత్రః శి వ్యః ఋశ్వక్ భృగ్యః గురుః ఆచార్యః సహాధ్యాయా జామాతా సఖా రా జేతి పూర్వపూర్వాభావే వరసవరసః ర్తా .

దాహోద్యోగోద్దిష్టాన్తః పూర్వాః క్రియాః , తమంతగా సాపేక్షాన్తం తామధ్యమాః , తిహూర్వము త్తగాః । పుత్రాదిన్త్రీవిధాః క్రియాః కుర్యా త్పుత్రాదిః పూర్వామధ్యమాశ్చ కుర్యాన్తే త్తగాః । ముఖ్యః ర్తా అశక్తశ్చే త్పత్నీధానమాత్రం స్వయమేవకుర్యాదన్యగ్నిర్వం దర్థప్రకానపూర్వక మన్యేన ప్రత్యాసన్నేన కారయేత్ । పుత్రాణాం బహు త్వే శీలవృత్తాది గుణవాసుక-ర్యాత్ , సర్వేషాం గుణసామ్యేఽపి పితృప్రియః కుర్యాత్ , సర్వే షాంప్రియత్వే జ్యేష్ఠః కుర్యాత్ సర్వేషామప్రియత్వేఽన్యః కుర్యాత్ । గత్తారి సయోమ-ధ్యే కినిఘోషాపరసః కుర్యాత్ । ప్రళయవర్షకృతచోళన్త్రీపర్వో వా పిత్రార్హన్త్రీవదౌర్ధ్వవైహికం కుర్యాత్ తిర్హూర్వనా న్యేన కారయేత్ । భర్తుః పత్నీసర్వం సమన్త్రీకం కుర్యాదభర్తు వివాహేనాధాదే సమన్త్రీ కమ్ , తయోర్భన్త్రీచ్ఛాపరణాశక్తా ప్రధానవ్యతిరక్తం సర్వదృఢం గృ హీత్వాఽన్యః కుర్యాత్ , ప్రధానం సమన్త్రీకం తాభ్యామేవ కారయేత్ । పశ్చాన్యం రజస్వలాయాను సమన్త్రీకమన్యస్సంసుక-ర్యాత్ చతుర్థేపశ్చమే వాది నే సాపునస్సంసుక-ర్యాత్ , అథవా తదానీమవోధృతజలేన న్నాత్వా ప్రాజాపత్యకృశ్మింతీకృశ్మిం వారుణకృశ్మిం కృత్వా దర్భం ప్రదాయా న్యేన కారయేత్ .

ఆత్మకూడాగ్నిమరణే కర్తాప్రేతస్య దక్షిణహస్తం లోకి కాగ్నావ భిషస్య “ తి హావరోహణాత వేద ఇమంతంసః శ్రావ్య-లోకాయనయప్రజా

సన్నాయఃప్రజాం రయినస్తాసు ధేహ్యజస్రేదీదిహినోదురోశే" ఇత్యు
సావరోహనుస్త్రీం జపిత్వా ఉపఘాతప్రాయశ్చిత్తం కరిష్యతి సజ్జ-
ల్యపరిస్తీ గాభ్యం దర్శించసంస్కార్య " పునస్తాదిత్యా" ఇత్యగ్నిం
ప్రజ్వాల్య సర్వప్రాయశ్చ తమనాజ్ఞాతత్రయంచ జుహుయాత్ .

సమిశ్చనారోపణేతు " అజహ్వన - ఉద్బుధ్యస్వ" ఇతి ద్వా
భ్యం లోకీ కాగ్నౌ తాం సమిధమాధాయ పూర్వవదుపఘాత ప్రాయశ్చి-
త్తం జుహుయాత్ । పవం కాలద్యయః పూమానతిక్రమే తదాధ్వం ప్రే-
తాగ్నిసన్ధానమ్ .

విచ్చిన్నాగ్నే ప్రవృత్త్యావామరణే ప్రేతాగ్నిసన్ధానం కరిష్యతి
సజ్జల్య ద్వాదశగృహీతేనాజ్యేన సర్వప్రాయశ్చిత్తం హుత్వా " అ-
యాశ్చాగ్నేపి" ఇత్యేతయా అనాజ్ఞాతత్రయేణ చ హుత్వా అతీత కాలా-
నుగుణం కృత్రీప్రతిధిద్రవ్యం పూమానద్రవ్యంచ బ్రాహ్మణేభ్యోదత్వా
సాయుమారభ్యహుత్వా సంసుకత్యాత్ । పతశాయాం రోగిణ్యామనిచ్ఛ-
న్త్యాం ప్రతీక్షాతాయాం వా భాగ్యాయాం దర్భేన ప్రతిధిం కృత్వాఽగ్నిస-
న్ధానం కుర్యాత్ .

హోమితభార్యస్య హోమితభర్తృకాయా వా మరణే ప్రేతాగ్నిస-
న్ధానం సజ్జల్య, అయాశ్చ పూమానాదై " సప్తతేలగ్నే - సప్తవ్యాహృ-
తయః - పూర్వం దేవా అవరేణ - ప్రాణాపానాదయః - మాశ్వావృక్షౌ-
సంబాధిహృమ్ - మాత్వావృక్షౌ సంబాధేహం - అగ్నేభ్యావర్తిక - అగ్నే
అగ్నిరః - పువహూజాణవివర్తస్వ - సహరయ్యానివర్తస్వ" ఇత్యేతాభిశ్చ
తుర్వహీతం హుత్వా అనాజ్ఞాతపూమానాద్యోపాసనాంతం కృత్వా
సంసుకత్యాత్ .

రజవ్యలా సూశికయోస్తద్భర్తృర్వా మరణే పూర్వవదయాశ్చ
పూమానాంతం హుత్వా " జాతవేదసేసునువామ - మనోజ్యోజూషతా-
మాజ్యమ్" ఇత్యేతాభ్యామ్, " భూరగ్నయేచ" ఇతి చతుర్భిః, " తస్తంత-
నస్వ - ఉద్బుధ్యస్వ - త్రయస్త్రీం శత్రవః" ఇత్యేతాభిర్వ్యస్తాభిస-
మస్తాభిర్వాక్యమృతభిరనాజ్ఞాతత్రయేణ పునస్సమస్తాభిర్వాక్య హృతిభిః
" అపపాస్తానంభరణే - యష్టిగనక్షత్రయమయేతి" ఇత్యేతాభ్యంచతు

గృహీతం హుత్వా అనాజ్ఞాతమి త్యాదిపూర్వవత్ శ్రుత్వా సంస్కార్యాత్
ఇతి ప్రయోగదర్శన ప్రథమః పాదః

అథయస్య ద్వేభా ర్యేతస్యనా జ్యేష్ఠభార్యా యా అగ్ని సంసర్గా-
త్పరం మరణే తేన సంస్పృష్టా గ్నినా దాహః కార్యః, కనిష్ఠవర్షే మరణే చన్ద్రికో-
క్తవిభాగక్రమేణ అగ్నిం ద్వేభావిభజ్య దక్షిణ భాగస్థః జ్యేష్ఠాయా ఉత్తర
భాగస్థః కనిష్ఠాయా ఇతి వినిర్దిశ్య పృథక్ పృథక్ పుణ్యములుటం హుత్వా జ్యే-
ష్ఠాయా అగ్నిం శమయిత్వా కనిష్ఠాయా అగ్నినా శాంతహేత్ . తయోర్భ్య-
గపన్నరణే చైవం విభజ్య తత్తదగ్నినా శాంతాంతహేత్ . అగ్ని సంసర్గాను-
ర్వం తస్య మరణే భార్యా ద్వయాగ్ని సంసర్గప్రకారేణ అగ్ని సంసర్గాంశ్చ
త్వా తేన దాహః కార్యః . జ్యేష్ఠాయా అగ్నో కనిష్ఠా వివాహ మేకమేకే
త్రయాణామపి తేనైవ దాహః కార్యః . వివాహ శేష మేకాయా త్త కే-
దనుశ్చోరన్యతరమరణే యగపన్నరణే వా తదైవ శేష మేకాయా త్తం క-
త్వా తేనాగ్నినా దాహః కార్యః . యతిభార్యావిధుర విధవా కన్యానుపనీతో
పనీతానానుకృత వివాహస్య స్నాతకస్య చోత్తపనాగ్నిః, యతిభార్యా
యాగప్రేతాగ్నిసంఘానం వా, కన్యాబాలయోస్తుపాగ్నిర్వా, బ్రహ్మచారియ
తిభార్యేతరేషాం తౌకౌ వా బ్రహ్మచారిణః కపాలాగ్నిర్వా . దర్భముష్టిత్ర-
యేణ క్రమాత్ప్రవర్తితోత్తపనాగ్నిః . తత్తకపాలనిక్షిప్త తుమాజ్జాతస్తుపా-
గ్నిః . కపాలదహనాజ్ఞాతకపాలాగ్నిః . పవనాగ్నిముతావర్య ప్రాతస్యద-
క్షిణపాశ్వేనానిధాయ అయాశ్చ పురుషసూక్తవ్యాహృతభిశ్చ ద్వావత-
గృహీతేనా జ్యేనముత్వా తతస్సంస్కార్యాత్ .

ప్రాణ వాయూ కేన విష్టోమేణ నాసాగ్రవర్తిని సతిన్ముతవద్భవతేత
స్సాన్నజీఘ్రిం ప్రేతకర్షోపక్రమేత్, యానుద్వయం యానం వాఽవలూ-
క్య తతఉపక్రమేదన్యథా బ్రహ్మత్యాభవతి, తథాశిష్టే నవిలమ్యైత శీ-
ఘ్రింస్ఫురేత్ . సనిర్హరణాత్ప్రగ్యదిజీవతి తదా అగ్నయ ఆయుష్షు
తేష్ఠాలీపాకంకుర్యాత్, ఆహితాగ్నిశ్చేదగ్నయ ఆయుష్షు తే పురోడాశ
మహ్తాకపాలం నిర్వపేత్, యది మాత్యైశ్చ శానేనా జీవతి తదా తత్ప్రశ్నాది-
స్తంఘుతకుమ్భేనిమజ్య జాతకర్తాదికుర్యాత్ .

దివావచ్చుచింతినుటికాసు కృతే అస్తమయా త్వరం ప్రేతేష్ఠితే
ప్రాస్తాముమాత్మాత్మార్వం కృతే ఉదయాత్వరంస్థితే కృచ్ఛ్రిత్ర
యం కృత్వా పశ్చిగవ్యేనప్రత్యాశ్య పవమానేనాభిషిచ్య “యమోదా
ధారపృథివీం యమోద్యాముతసూనర్యః , యమనస్సర్వకృతుస్తైన స్రా
ణానాం వాయువాంస్వాహాః । ఉశస్తస్త్వానధీనుహ్యుశస్తస్సుమధీనుహి , ఉ
శస్సుశతలవహపిత్థాహవిషేలత్రవేస్వధానమస్వాహాః । విశ్వేదేవస్య
సేతుర్మర్త్యవృణీతసఖ్యం , విశ్వేరాయశ్చమభ్యసిమ్యమ్నం వృణీతపుష్యసే
వాహాః” ఇత్యేతాభిర్వస్తాభిన్నమస్తాభిర్వాప్యహుతిశ్చిత్తలైర్జహుయాత్ .

మరణసమయే భయాదివాజలమహాత్సరైశ్చాత్మీభూతేనా రోగా
దివాపూతిగన్ధేనా గోమయవారిణాస్నాపయిత్యా శుద్ధజలేన ప్రత్యాశ్య
గన్ధోదకేనసేవయిత్యా ప్రాస్తానాననుజ్ఞాప్యకృచ్ఛ్రిత్రయంకుర్యాత్ ।
కృమ్యుత్వాతే మశకదూషితేనా మధ్యాజ్యగోమయవారిభిస్నాపయి
త్యా శుద్ధజలేన ప్రత్యాశ్యగన్ధోదకేన సేవయిత్యా ప్రాస్తానాననుజ్ఞాప్య
గోదానంకృచ్ఛ్రిత్రయంచకుర్యాత్ .

దక్షిణాయనే కృష్ణపక్షే రాత్రీనామరణే “తాసూర్యావస్త్రీమ
సా - ఉభావస్తా - పతీమ్యునద్విశ్వవిదా - విశ్వచపరి - అన్యశ్రవః - పూర్వా
పరమ్” ఇత్యేతాభిష్టద్భిశ్చతుర్గ్రహీతం ప్రతినిమిత్తంజహుయాత్ । నచ్చ
హతే “నమోఅస్తుసర్వేభ్యః - యదోహోవనే - యాఇవనః” ఇతి తిన్మ
భిశ్చతుర్గ్రహీతం హుత్వా స్వర్గాతాంకృత సర్వప్రతిహం గాంచ శ్రో
త్రియాయదద్యాత్ । అపున్మృతే “ఇనుం మేవరుణ - తస్వాయామి”
ఇతిద్వాభ్యాం చతుర్గ్రహీతం జహుయాత్ । అశనిహతే “మూర్ధానం
దివః” ఇతిచతుర్గ్రహీతంజహుయాత్ । పశుభిర్హతే “అగావోఅర్క్షా - ఇ
హ్నోయిజ్జనః” ఇతిద్వాభ్యాం చతుర్గ్రహీతంజహుయాత్ । దంష్ట్రీ
హతే “దంష్ట్రీభ్యాంమలిష్టుమామ్ - ఏజసేషునలిష్టువః” ఇతిద్వాభ్యాంచ
తుర్గ్రహీతంజహుయాత్ । శ్వసూకరస్యగాలకుకుటగర్దభచణ్డాలసూతి
కొదక్యాశోదిజనాదిన్మృత్యనమరణేపశ్చిగవ్యైఃకుశోదకేనచస్నాపయిత్యా
ప్రక్షణమస్త్రీకప్రత్యక్షప్రకృతావచ్చుచదావకృచ్ఛ్రిత్ర స్పృశ్యమగుణంకు
ర్యాత్ । ముష్టిపక్షోపురప్రాహదహర్త్యభిహ్వాశయాదివ్యకామమరణే కృ

కంకుర్యాత్ । నవమూర్త్యాది పాపానిష్ఠానం యోగశక్తిధానిచ కుర్యాత్ ।
 త్రయోదశాబ్దాది సోదమమ్భశక్తిధాని సపిండీకరణంచ కుర్యాత్ । గృహ
 స్థపాత్రప్రమాదాది సపిండీకరణంకుర్యాత్ । ఉపనీతస్య విధివత్పితృమేధాదిన
 పిండీకరణాంతం మంత్రవత్కుర్యాత్ । త్రయోవింశతిమాసేష్యపి కృతమా
 దస్య నాహవన సంపాదరః । తత్రేవోధాయామరణే తాంభునిత్యానా
 నూకూర్ధ్వముత్థాప్య విధివత్పితృమేధాది సపిండీకరణాంతం మంత్రవత్కుర్యాత్ ।
 త్రివర్షాకూర్ధ్వమనువనీతానూథయోర్మరణే ద్వాదశాహే వా
 రాయణబలిం కుర్యాద త్యేకేతర్పూర్వమపీత్యనేయం ।

గర్భిణ్యాశ్చక్షణౌ పాకూర్ధ్వం మరణే తాం త్తశానం నీత్యా హస్తస
 మ్మర్దనాంతం కృత్వా తస్మాదేదరంవా మతస్త్వధితివా “ హిరణ్యగర్భా
 స్సనువర్తతాన్ ” ఇత్యుల్లిఖ్య, గర్భముద్భృత్య యదిజీవశిశుః “ జీవతుమ
 మపుత్రోదీప్తయ్యుత్వా యవర్చసే ” ఇతితమభిమన్త్ర్య, హిరణ్యశకలమ
 న్తథాయ జలెనాభిషిచ్య గ్రాహంనీత్వా “ యస్తైస్తనశ్శిశయః ” ఇతిమన్త్రే
 తస్తనం ప్రదాప్య సురక్షితంకృత్వా త్తశానంగత్వా తమదరే “ శతాయు
 థాయ - యేవత్వారః - శ్రీష్టాహేమన్తః - ఇమవత్సరాయ - భద్రాన్న శ్శ్రే
 యః ” ఇతివచ్చభిః, “ ప్రయాసాయస్వాహా - ప్రాణాయస్వాహా - పూ
 త్స్థేస్వాహా ” ఇత్యనువాకత్రయేణ ప్రతస్వాహాకారం వడ్వీంశతిభిశ్చపా
 త్వా, సూర్యామూలైః జఠరంపథాయ మృద్భుక్తుశగోమూత్రసహితై
 ర్జలైస్తస్మాద్యవస్త్రేణాచాచ్య దితిమారోప్య అష్టకాధేనుం నీలధే
 నుంభూమిధేనుంచ దత్వోత్తరం కర్తృకుర్యాత్ । యదిశిశుర్మృతస్యైదౌ
 ఘృతేనాభ్యజ్ఞాలంకృత్య తస్మాదేదరంపాదప్రదేశే వ్యాహృత్యానిఖనేత్ ।

రజస్వలాసూతికయోర్మరణే బ్రాహ్మణానమక్షాప్య శుద్ధజలేనవచ్చ
 గవ్యేన కుశోదకేనచ పృథక్పృథక్ స్నాపయిత్వా “ యదంతియచ్చ ” ఇ
 త్యాదిభిస్సప్తభిః “ కయానశ్చిత్ర - అహోఅప్నా ” ఇతిద్వాభ్యాం, “ అ
 హోహిష్టా ” ఇతివిప్పభిః “ హిరణ్యపఞ్చాః ” ఇతిచతస్పభిః, “ పవమాన
 స్సేవర్జనః ” ఇత్యనువాకేన, “ ఉచుర్మమమ్ ” ఇత్యాదిపరుణసూక్తేన పురు
 షసూక్తాదిభిశ్చాభిమన్త్ర్య తేన కుమ్భజలేనచ స్నాపయిత్వా సర్వాగవ్యే
 నయోనిఃప్రత్యాశ్చ్యవన్త్రీతరేణాచాచ్య ప్రాణాపత్యకృత్రింవా

రుక్మప్రసాద తీర్థకృష్ణచక్రవర్తి "జాతవేదసేనునవాను - తానుగ్నివ
 జ్ఞామ్ - అగ్నేత్వంపారయా - విశ్వానినః - వృతనాజితమ్" ఇతివచ్చాభిః,
 "మనోజ్యోతిః" ఇత్యేతయాగాయత్ర్యా "భూరగ్నయేవ" ఇతిచతుర్భిః,
 "యోస్యకౌవ్య - యమంగాయ" ఇతిద్వాభ్యాంవహుత్వాసంసుకర్యాత్.

ఇతిప్రయోగదర్శనే తృతీయఃఖండః.

అథపరిభాష

సర్వప్రప్రతకర్మణిసాత్వా ఆరైక్యవస్తాత్కృతోధ్వమ
 స్తోత్రిభిఃపాదప్రత్యాయ్యద్విరాచమ్య పవిత్రపాణిర్బ్రహ్మజేర
 మజ్ఞాతో దర్భేషావపిశ్య భగవంతం ధ్యాత్వా త్రిప్రాణానాయుష్య
 హరిరోమిత్వపక్రమ్య గోవిందం త్రిసస్జీర్త్య దక్షిణానుస్థస్యోక్తానస్య
 సవ్యపాణే ప్రర్జన్యభువన్యోమూర్ధ్యే అవాచీనస్య దక్షిణస్యపాణే రణ్మున్య
 రహితాశ్చ తస్మాద్భువీనస్యస్య స్య శేషభూతే నేత్యనుసన్ధాయ దక్షిణాభు
 ష్టేన సవ్యాభుష్టం పరివేష్ట్య దేవ్యావ్యప్యాం తథావిత్యనై భగవదాజ్ఞ
 యాభగవత్ప్రత్యథాం భగవతైర్గోర్యహుప మేతతగర్మకరిష్య ఇతి కరి
 వ్యమాణం కర్మసజ్జల్ప్య త త్తతగర్మకృత్వా దైవ పూర్వోక్తస్తోకానను
 పన్ధాయ త త్తతగర్మసమాప్య భగవదర్పణంకుర్యాత్ । ఆద్య నమోర్మహా
 దనుగ్రహంకారయేత్ । ఉత్తగ్రానుకాదిశ్రాద్ధాంతం ప్రాచీనావీరమ్, ఆశ
 మనప్రాణాయామ ప్రదక్షిణానువ్రజన నమపారశాన్తిః పూజా మేభ్యోఽ
 న్యత్ర । దక్షిణాగ్రైరయుక్తైర్నైర్దక్షిణాముఖపితృతర్ధేనసర్వంకుర్యాత్ ।
 సజ్జల్పావాహనాదౌత తల్లిగంత తద్విభక్తికం గోత్రం నామచక్రయేత్ ।
 గోత్రపరిక్షా నేకాశ్యవగోత్రమ్, నామాపరిక్షా నే "పృథివీవదస్తరిక్షసద్ధి
 విషత్" ఇతిపితృపితామహాప్రపితామహానాం నామానిమూరియాత్.

దేవతాస్తరభజనరహితానాం భగవద్భివన్నానాంబ్రహ్మవిదామి
 వబ్రహ్మమేధః, పితేషామనేషాంవ పితృమేధః । ఆరణ్యక తృతీయచతుర్థ
 ప్రశ్నోబ్రహ్మమేధ పితృమేధా । పితృమేధమన్తైర్బ్రహ్మమేధమన్తైర్
 శ్చయఃక్రియతేసబ్రహ్మమేధః, పితృమేధమన్తైర్దేవ యఃక్రియతేసపి
 తృమేధః । బ్రహ్మమేధేన సంచేనాది కేషునిత్యర్థః సబ్రహ్మమేధా

స్త్రీ: , పిశుమెథమువైరిరేవ తానిః శ్చానిక్రియంతే । జ్ఞాతీనాంనుభవే
సర్వకరిష్యమపూర్వం తతో జ్యేష్ఠానుక్రమమ్ , జ్యేష్ఠావాకనిష్ఠోవాకర్తా
“ సర్వహంవశ్యాత్ ” ఇతిసర్వక్రికనిష్ఠపూర్వక్రమః .

పిత్రాదేస్వసూత్రైః ప్రాశస్త్రీయాంసుర్యాత్ , మాతానహదే
ప్రసత్తయాత్రైః , తత్తయాప్రసదభావే తత్తచ్ఛుశురసూత్రైః , తదభా
వేభోధాయనసూత్రైః , సర్వాభావేయేనకేనచిత్తూత్రైఃమర్యాత్ । యే
నసూత్రైః నామాకృతస్తేనైవ శ్రాద్ధాన్యాత్రియాంసుర్యాత్ । స్వసూత్ర
విభావేవేవమేవ । సర్వహం స్వసూత్రైఃనైవ సపిత్వేకరణం కార్యమ్ .

— శ్రి అశ్రుప్త మేథః . శ్రి —

ప్రాణసంశయే కిన్తా గోనయేనోపచిన్తాయాం భూమ్యాం దక్షిణా
క్రాంతిర్భూతాస్తీర్వ తేషుముమూక్షాం దక్షిణా శిరసం శాయయిత్వా
“ ఆయుషః ప్రాణసంయమ ” ఇత్యనువాకిం నిస్సదక్షిణేకశ్చైవపేత్ । బ్ర
హ్మమేతేషు “ బ్రహ్మపదాపోహంపరిం - భృగోర్వై వాసుజిః ” ఇత్యనువా
కాదవపేత్ । మృతేక్షానయినకేవాప్రక్లిప్తస్వమూఢస్వంసేషుచ సాం
మూఢా ప్రక్షిప్య నిర్జనీనాథ్యనానామి కాభిప్రాయస్వపహత్య ప్రేతంస్తుతే
నాభ్యజ్య సంస్నాప్య భగవదుపయ్యుక్తివత్ప్రగర్థలహృత్యైరలఘుమయః ।
అశక్త్యాస్నాత్వా సంస్కారకిరణే స్వస్థయోగ్యశాసిద్ధ్యర్థం సప్తవశ్యత్రీ
ణివాకిచ్చాగ్రిణికిత్వా మృతస్థపాపానునుణం బ్రహ్మవర్జిత్రన్యంసభా
యాం నిధాయ ప్రదక్షిణీకృత్య ప్రాణన్యత్రైరనుష్ఠాణిః , అముకిగోత్రసు
ముకిశక్త్యాణుముకిం ప్రాణనుముకాగ్నినాప్తేషుమేధిరేవ విధినాబ్రహ్మమే
ధవిధినావా సంస్కారహ్యమీశ సదృశ్యవ్యవక్షిణాపన్యముద్గిహ్యగ్నిం ప్రశీ
ష్ఠాప్యప్రశ్వాల్య పరిశ్రీగ్యాజ్యందర్శింన సంస్కార్య ప్రదక్షిణం పరిషి
చ్ఛాగ్నేవశ్యాత్తీర్థేషు “ సర్వస్వప్రశీలివరి ” ఇతిదక్షిణాశిరసం ప్రేతం
శాయయిత్వా ప్రేతేనానావరిజ్ఞే “ పరేయువాంవమ్ ” ఇతి, “ విత్తిప్రక్ ”
ఇత్యాదిభిష్టద్భిరనువాకైశ్చ ప్రతిపాపహాకారం హుత్వా హస్తాశ్చుష్టా
పాదాశ్చుష్టాచ పృథక మృతకేఛ్యతసూత్రైఃబధ్వా శిరసినభదనాలామాబ
ధ్య ఆసన్త్యాముక్తానంనిపాత్య “ ఇదంత్యావత్త్రీమ్ ” ఇతివత్తో దశేనాభ
జ్జితేన నవవస్త్రీణాచ్ఛాద్య పూర్వకృతవత్త్రీం “ అపైతమాహ ” ఇతి

ధృత్వాఽఽచామేతద్వస్త్రీమాజరసమహశ్శేషం రాత్రిశేషంవా వస్తి ।
 పూర్వంప్రతిష్ఠితేఽగ్నోజీవతద్బలం చరుంశ్రవయిత్వా “ఇమామాయినజ్ఞి”
 ఇతివాహకాననుమస్త్రీతైరాదీయమానంప్రేతమ్ “పూమాత్వేతచ్ఛావ
 యతు” ఇతి, “భర్తాసన్” ఇత్యనువాకేన చానుమస్త్రీయేత । అస్త్రీఽ
 గ్నింప్రక్షాప్యతన్నశ్చాన్యస్త్రీశిఖిక తాఃగచ్ఛేత్తగ్నిశ్శిలావజ్జ్వలంశ్చరుం
 పలాశశాఖాలోస్తాని హరిణ్యశకిలాన్యజ్యం పాత్రాణివర్షాన్యైశ్చణునాన్య
 నస్సికతాడదమన్భుంచ ప్రస్తాపయేత్ । తతోవాహకానిషోవోమానినశ్చ
 గ్రామానభిముఖంప్రేతం నిన్దరేయిః । జ్ఞానిోజ్యేష్ఠస్త్రీమేణుశ్చాన్యైశ్చ
 యిః । అన్యైయితేష్టంపశ్చాదేవగచ్ఛేయుర్నాగ్రేసార్వయోశ్చ । ప్రే
 తాగ్నిసన్భూరితృణకాస్తానిప్రాప్తజ్ఞేరేవహరియేన్నసూత్రైః । గ్రామజ్ఞ
 శానయోరస్తరం మార్గం చతుర్థాంతృత్వా తిగ్రావ్య చతుర్థాంతృత్వా
 దక్షిణాశిరసంప్రేతంవిధాయ తస్యదక్షిణతోలోష్ఠేషు చరుంప్రతిఘాపయి
 తయోద్వేధాకేశాన్విభజ్య దక్షిణాకేశానాభ్యసవ్యాన్వప్రస్య దక్షి
 ణానూనానాఘ్నానాఅఘోవిస్త్రీణ్యవగూన్వన్తః కిన్చిత్పూర్వాన్తః “అప
 నశ్శోశుచదఘమ్” ఇతిప్రేతంప్రప్రదక్షిణం పరిగ్యసవ్యానో శానాభ్య
 దక్షిణాన్విప్రస్య సవ్యానూనానాఘ్నానాఅఘాన్వన్తఃప్రాచీనాక్షీణపఠ
 “అపనశ్శోశుచదఘమ్” ఇతిప్రప్రదక్షిణంయ్యుః । తతోమెత్తజేన చరో
 స్త్పతీయాంశంలోష్ఠేషు సక్రదేవప్రక్షిప్య మెత్తజేన లోహాని చరుచ
 త్రిత్తిశ్రయేత్ । తతోవాహకాఃప్రేతంనిన్దరేయిః । తైరాదీయమానంప్రే
 తమ్ “పూషీమాఅశాః” ఇతి, “భర్తాసన్” ఇతిచానుమస్త్రీ అవశే
 ష్టాంశశ్రయస్యమార్గస్య చతుర్థాంతృత్వా ప్రేతనిధానాదిపూర్వవక్తృ
 త్వా తతఃఆదీయమానం ప్రేతమ్ “అయుర్విశ్వాయిః” ఇతి, “భర్తాసన్”
 ఇతిచానుమస్త్రీ పునరవశిష్టస్య మార్గస్య చతుర్థాంతృత్వా ప్రేతనిధా
 నాదిపూర్వవక్తృత్వా చరుస్థానం కపాలేషుయతోదకంనతస్థేర్ధాభిత్వా
 తతఃఆదీయమానం ప్రేతమ్ “అయుర్విశ్వాయిః” ఇతి, “భర్తాసన్” ఇ
 తిచానుమస్త్రీయేత । తతోవాహకాఃప్రేతంత్వశానంనీత్వా దహనదేశస్య
 పశ్చాద్భాగేనిధాయ కక్రాసహ ఉదీదందిశంశ్చేయిః । గ్రామత్వశా
 నయోర్వభ్యే శవాగ్నోరన్యతరస్యవా పరనే ప్రాజాపత్యకృచ్ఛ్రింకు

త్వా “ పరేయవాంసమ్ ” ఇతి ప్రతాపముతీమారభ్య పునఃకర్తృకుర్యాత్ ।
ఏక దేశపతనేతు తదుద్ధృగ్యయోజయేత్ .

ఇతి ప్రయోగదర్పణే చతుర్థః శ్లోకః

—ॐ—

తతః కర్తృప్రత్యేతోపగామేధ్యాన్యదాహరహితశ్చ శానదేశ
మార్గ్రయా పలాశశాఖయా శమీశాఖయా వారణశాఖయా తాసా
మభావే బహుపద్ధయా యయాకియాచిచ్ఛాకయా “ అపేక్షిత ” ఇతి
సంహితా పాఠశస్సంస్కృత్య దక్షిణతెశ్శాఖాం నిరసానడపస్పృశోఽథ
శ్యానోత్కృతానిరసానకలవధాయ దర్భానం స్తీర్య దక్షిణాదైర్వా
భయఃకా మేస్తులసీకాభయైశ్శక్త్యదేహోభిష్ట దక్షిణాప్రాచీం చితిం కృ
త్వా తిత్పరిస్తానగ్నిం నిధాయ అగ్నిం చితించసహవా పృథగ్వా పరిస్తీర్య
అగ్నేర్దక్షిణతో దర్భానం స్తీర్య తేషువర్షిమాజ్యస్థాలీం ప్రోక్షణీపాత్రం
చ దక్షిణాప్రాప్త్యైవైకేతస్సవయత్వా రజ్జుశ్చిత్వా ఆసన్వ్యాపత్రకం
వంశచుపసీయ యథారజ్జుము ప్రేతశ్చునాత తథాకృత్వా ఏకపవిత్రేణ ప్రో
క్షణీసంస్కృయ అగ్నిత్యబద్ధవసూత్రైశ్చా ప్రేతం పాత్రాణచితించ ప్రత్యే
కిం ప్రోక్ష్య ఆశ్యం దర్శించ సంస్కృత్య “ సువర్ణం మాస్తాత్ ” ఇతి “ దే
వస్యత్వ ” ఇశ్యైనువాకేన చ సప్తవిధినిమజ్జేః ప్రశ్నసుష్యం సువర్ణేన ప్రే
తస్యహస్తే సంస్కృజ్యాత్ । తస్మిన్ కారస్తు “ దేవస్యత్వ ” ఇత్యాది “ దే
విదక్షిణే ” ఇశ్యతై “ అగ్నియేహిరణ్యమ్ ” ఇత్యాది । ద్వితీయేతు “ దేవి
దక్షిణేసోనాయవాసః - గ్నాస్తాన్వకృత్యవపస్తాతస్వతవరూత్రయస్తాన్వ
వయమ్ - తేనామృతత్వమశ్యామి ” ఇత్యాది । అన్వైఅనుషణ్ణేతు “ దేవి
దక్షిణేవైశ్వానరాయ రథమ్ - వైశ్వానరః ప్రగ్నధానాకమారుహత్ ” ఇ
తివాక్యచతుష్టయాన్తై “ తేనామృతత్వమశ్యామి ” ఇత్యాది । తేనామృత
త్వమశ్యామిత్యాది ప్రతిగృహ్యోన్వీయైవం సర్వత్ర సమానమ్ । తతః ప్రేతం
దక్షిణాశిరసముత్తానం చిత్యామారోప్య సప్తవ్యాహృతీర్ష ససాధ్యాయా
సువర్ణశకలానాజ్యవిష్ణునాన్వా ఆసన్వేత్రశ్రోత్రహృణేషు దక్షిణసవ్యేషు క్ర
మాత్సువర్ణం ఘర్మైత్యనువాకేన నిక్షిపేత్ । సువర్ణం ఘర్మమిత్యాసీయ ,
బ్రహ్మేష్టమితి దక్షిణనేత్రై , శతం నియుతఇతి సవ్యే , సువర్ణం కొశమితి

దక్షిణకణ్డ, ఇక్ష్వాకజాత్యనువాకశేషేణ సవ్యేకణ్డ, పునశ్చేక్ష్వాక
 జాతీ దక్షిణకణ్డ, తేనైవ సవ్యేకణ్డేద వినిష్ఠిపేత్. అథనానువంశం
 ఘర్షమిత్యనువాకావ్రముక్త్యా పూర్వోక్తస్థానేషు క్రమాన్నితీపేత్. పితృ
 మేధేతు సప్తవ్యాహృతీధ్యాయకాపూర్వోక్తస్థానేషు యాష్టాన్నితీపేత్. అ
 ధాజ్యంముఖేనీయపాదప్రభృతి ముఖాంతం సంతసం శేషంనీయ దక్షిణ
 తపాత్రం నిరస్య దళిమఘ తిలఘృత తద్దులనానాస్యేవత్వా ఆదిత్యాభిము
 కంఘ్రిత్యా “ మేనమగ్నేదహః - శృగంయదా ” ఇశ్వర్యాభ్యామ్ “ జ్యో
 తిష్కతీన్ద్వాపాదయామి ” ఇత్యనువాకేనచ జ్వలనుల్లుకేనోంసదహేత్. |
 తతోనిరవశేషమగ్నిమప్రదక్షిణం ప్రాగాదిక్రమేణ నితీప్య “ సూర్యై
 చతుః ” ఇతి “ సహస్రశ్చై - అన్యస్సముఖాః ” ఇత్యనువాకా
 భ్యాంచ ప్రేతముపస్థాయ ఉరస్థమగ్నింయాజ్ఞేమైక కాష్ఠేస్తులసీ కాష్ఠైశ్చప్ర
 జ్వల్య చితేపశ్చాత్పూర్వీకశీర్షిత్యా “ యవగవ్యపశోగోష్ఠాః ” ఇ
 తిసవధిః “ ప్రయాపాయస్వాహ ” ఇతి ద్వాదశశిశ్చ ప్రసస్వాహకారం
 ముత్వా అన్యస్థానీం దర్శించాగ్నాప్రహరేత్. నవగ్నం దహేత్. | పృ
 శానవాసభ్యశ్చక్షుర్జాలమైచ్ఛాపిభ్యశ్చవవస్త్రికితేశం పరిగృజేత్. | అథ
 గ్నేహపశ్చాత్పూర్వీకముపవిశ్య “ ప్రకేతుః ” ఇతిసవధిఃయగ్నిః “ హ
 రింహరన్తమ్ ” ఇత్యనువాకేన పద్మీయగ్నిశ్చార్ధార్ధేనపాయముగర్తస్య
 చన్తర్ధరయోశ్చవ్యజ్ఞాన పిన్దనీయయోశ్చస్థానే ప్రమాత్రం ప్రణవము
 క్త్యా తేనోద్దరాధర్చం సథాయోకిస్వరేణ శంసేత్. | నితీర్షితేపశ్చాద్ద
 క్షిణోద్ధరతోద్ధ్వాం స్త్రీకగర్తకాశ్వాత్వా తేష్వత్సనసిన్ధితాశ్చప్రకీర్ష
 కున్ముదలేన పూరయిత్వా తేషుజ్ఞానయగ్నినిత్యపూర్వమ్ “ అత్తేన్వతరప
 తిః ” ఇతి “ ఆపాయస్సహదర్శనుః ” ఇత్యనువాకేననాపగాహ్య గర్తా
 నాం పశ్చాత్పూర్వలూకతాభే శమీశాభేవా దక్షిణోద్ధరేప్రతీస్థాప్య తయో
 రగ్రైవర్ధనుయ్యాబలయా రహితోరణమవద్భధ్వా తయోర్ద్వధే “ య
 ద్వైదేవస్య ” ఇతినిర్గచ్ఛేయః. | పశ్చాద్ధర్చగర్తా “ యద్వైదేవస్య ”
 ఇతినున్ద్రిం జపిత్యా “ యారాష్ట్రోర్పన్నాత్ ” ఇతినున్ద్రిణ భూ
 మాప్రతీష్ఠితే శాభే ఉగ్నివ్య రజ్జం చిత్వా దక్షిణస్యాంచైముత్యాంచ
 దశి శుభకృష్ణకృత్యజేత్. | తతోజ్ఞాతయః “ ఉద్వయంతమనస్పరి ” ఇతి,

“తరణి” ఇత్యనువాకేనచాదిత్యముపస్థాయత్త శానమనవేక్షమాణాఉద
 గాంతం గత్వా కేశాన్ప్రకీర్య మూర్ధస్వం సేషుచపాంసూనోప్య “ధా
 తాపునాతు” ఇత్యేతయా “ఈయప్టీయే” ఇత్యనువాకేనచ ప్రవాహు
 దకేన స్నానంకురుయః । యద్యజ్ఞాతయః ప్రేతం వహీయైస్తేసఖాం ప్రద
 ష్ఠితేకృత్య ప్రణమ్యానుజ్ఞాప్య దివాచేదానక్షత్రాదయాగ్రాత్రాచేదాసూ
 ర్యోనయాద్రా నాద్యహీర్వసిత్వా పశ్చిగవ్య ప్రాశ్య కృత్రపాదంచరే
 యుః, జ్ఞాతయశ్చేద్యహీర్వాసనాగ్రం కురుయః । శ్చేద్యదంష్ట్రాద్విభిర్హరి
 త శివస్పశేన వహనివహనాదికర్తారోజ్ఞాతయః కృత్రమజ్ఞాతయః కృత్రమ
 యంచకురుయః । పరుష్పిత రజస్వలా మూతకా గర్భణీప్రేతవహనే బ్రాహ్మ
 ãాననుజ్ఞాప్య పశ్చిగవ్యం ప్రాశ్య గోగ్రాసందత్వా యథాశక్తిసహస్రా
 దన్యాయనం గాయత్రీం జప్త్వా పుణ్యాహం వాచయిత్వా తేనజలెనాన్యాయనం
 ప్రోక్ష్య నూతనముపవీతం ధృత్వా పురాతనం పరిత్యజేత్, బహిర్వాసణ
 భయోస్సూనానః । యతస్త్రా నాథప్రేతవహనే సద్యఃశుద్ధిర్న హాఫలం చ । అ
 నుగన్తారో వాహాశ్చ త్రయోవశవారిందిమజ్యోగ్నిం సప్రప్త్య ఘృతం
 ప్రాశ్య శుక్లవస్త్రం సప్తవాతాహరివస్త్రం వాపరిధాయ పునస్సన్నిత్వా
 ప్రోణాయానాః కురుయః । ఘృతాగ్న్యభావే అనాథానూథాఽనుప
 వీతానాం ఎహనే అనుగమనేవా సవ్యాహృత్యా గాయత్ర్యదశవారమ
 భినుష్ఠ్రితం జలంచుభకేన విబేయః । స్త్రీషుస్నాత్వా బాహైస్సహస్రా
 మంప్రవిష్టాసు దాహాకేన వినాఽనుగన్తారోగ్రాసం ప్రవేశేయః । కపాలద
 హనానిరం సపిత్రానాం ధూమదర్శనాత్పరమనుగన్త్యాణాం సమాప్తైక
 ర్మణ్యవారిజైవాఽన్యేషాం స్నానమ్ । శ్చ శానంగతాఽస్నాత్వా గ్రాసం
 నప్రవేశేయః । అలబ్ధ్యానస్యోహ్యనానస్యవా ద్విజప్రేతస్యదర్శనే సచేల
 స్నానం శూద్రప్రేతస్య దర్శనే ఆవశనమ్ । శివస్పృష్టియైక్తేయది విణ్వా
 త్రైవిస్సజైస్తదా శ్రోత్రాచనుంకృత్వా స్నానానంతరమాచామేత్ । మృత
 స్యబస్టుభిస్సహ పరిదేవనే అనుగమనేవా కృతే తదాహూరాగ్రం శ్రాధ
 భోజన జపాహూమాదీన్నకుర్యాత్ । దివాచేర్నూర్యం రాత్రౌచేచప్ర
 ప్తేం దృష్ట్వా ఘృతం ప్రాశ్య పునస్సన్నిత్వా కర్మకుర్యాదిత్యేకే, తథా
 పిదేవతారాధనం శ్రాద్ధభోజనంచ వర్జయేత్ । సచ్చయనానూర్వం పరి

దేవనె స్నాయాత్తమాధ్వనాదశాహదాచామేత్ । అనునరణేతు పన్న
 స్నాప్తా బ్రాహ్మణేభ్యో యథాశక్తిదక్షిణాంతత్వా తైరినుజ్ఞాతాప్రిత సి
 గ్నా తైరుపవీజ్యత్తశానం గత్వా విటగతిం భర్తారం ప్రదక్షిణీకృత్యైత
 నమ్య వితిమారుహ్య భర్తుక్షిణపార్శ్వే శయిత, తతః తామ్ "ఇ
 యం నారీపతిలోకిమ్" ఇతిశాయయిత్వా హిరణ్యశకలనిధానాదిక్రియాః
 కుర్యాత్ । దన్మతోఽరన్యతరదహనామోర్వం త్వశానగ్ని నాశామృ
 త్వంవా అర్యగిరిమరిణే అనునరణేద చిరు విటకుర్జ్జసంభవ్యయిన ప్రదక్షిణం
 వా సాగ్రోపస్థాన శాన్తి హేమాను మాసే కాన్తి కాని సహేవ . హస్తసంభవ్య
 న హిరణ్యశకల నిధాన నగ్ని ప్రచాఛనం పాపానానామితి పిణ్డాదకీర్త
 నోత్తరవృద్ధి నవప్రాధ్వయోన్మిల్లన యోజనోనమ్యుప్రాధ్వని , పిణ్డభేదేనా
 సి కాన్తి కానిద వృక్షగేవ । ఏకోద్ధిష్టే సపిణ్డీకరణేద త్రైవిహేమానామితిని
 త్తివరణ పిణ్డాఃపుష్క, పతయోర్వా సి కానిమవ పాక హేమాను పిణ్డే దేవ
 విష్ణుచరణ పిణ్డప్రదానాది సహేవ । పిశ్యనాశ్చపిన్న పుత్ర పౌత్రశ్రాద్ధా
 తప్పశ్చిన్నపా స్వస్థాణాం మధ్యే వ్యయోర్వహేమానాంవా ఏకస్య కానినె
 మరణే పిత్రామ్యక్తిక్రమేణ సంసారాదక్రియాఃకృత్వా పిశ్యుర్వాదకీ
 నే నూతు ప్రయోగదర్శనే పత్నావధివాం ప్రసత్తే సపిణ్డీకరణంకుర్యాత్,
 ఏతేభ్యోన్యే న్యేమాం బహూనా మేకీదనమరిణే మరీణస్త్రిమేణ క్రియాఃకు
 ర్యాత్ । పిత్రాదినామన్యేమాం దైకీదనమరిణేపిత్రాదినాం పూర్వోద్ధిక్తిమేణ
 సపిణ్డీకరణంకృత్వా నిద న్యేమాం వన్నిగాస్తే మాసేస్తే సహసాపిణ్డ్యాంకుర్యా
 త్ । పతురాశౌచమధ్యే నాశ్యమరిణే త్రివత్సే పృక్షద్దనే పిశ్యుభాగ్యంనా
 తుపశ్చాస్సపిణ్డీకరణంకుర్యాత్, నాతురాశౌచమధ్యే పిశ్యుర్వాణేపిశ్యుర్వా
 దశదినె నూతు స్త్రివత్సే సపిణ్డీకరణంకుర్యాత్ । రాత్రానెనాడి కానుప్రా
 హ్మణేభ్యో యథాశక్తిదత్వా ప్రణమ్యచానుజ్ఞాపయ దా హేమాదకీ పిణ్డరా
 నం వపనంకుర్యాత్, పుత్రేతి రిపరే మ్యుగ్ధపనం కారయేయః ।

ఇతిప్రయోగదర్శనో పశ్చిముఖాంతః ।

అథకర్తాప్రయోగశ వారణహజ్జనపునస్సనాననరంకణ్డాచపరివా
 పయిత్యా పూర్వవత్సా త్వైర్వైవాహికనిత్యపూర్వం గ్రామంప్ర

విశ్వ గృహద్వారే అముకగోత్రస్యాముకశర్మణఃప్రేతస్య నగ్నప్రచ్ఛాద
నశ్రాధం కరిష్యేతి సచరల్ప్య దశదినపర్యాప్త తణ్ణులపూణం వస్త్రవే
ష్టితం కున్దుం తమపరి ఘృగిపూర్ణం సహిరణ్యం కాంస్యపాత్రం నిధా
య జలపాత్రప్రసవ దక్షిణా తామ్యూలసహితమిదం నగ్నప్రచ్ఛాదనశ్రా
ధం తుభ్యనుహం సంప్రదే ఇతిశీలీనాయ శ్రోత్రీయాయ దత్వా నిమిష
క్రాంతిపిత్తౌచన్య అగ్నియదకం గోమయం గౌరసర్వపం గాంధూర్వాం
ప్రవాళనుక్షణాన్ జైలమత్కై నన్యపభంచస్పృహ్యై గోమయోవలిప్తం సం
వాప్తుం సప్రదేపం గృహంప్రతిశ్య యిష్టిదేశే ప్రాణాడుతాక్రిన్తా
న్తు దేశం గోమయోవోవలిచ్య శత్రుహర్షాక్షతణ్ణులనుదకమిక్రాప్ర
క్రియ స్వస్వస్థుమగృహంశాం శేషశేవంవౌస్త్విత తందేశమభిన్నశ్య గృ
హద్వారస్యపీక్షణే నామేనాపాశ్చే కుణ్డంభాత్వా ప్రత్యేద్వారాం దక్షి
ణద్వారానా కుశుక్పత్వాఽలంకృత్య నవంవాసస్తీలాదర్భా కు
భంచ సర్వహ్యతీర్థ గత్వా హస్తపాదౌచ ప్రత్యాశ్య వస్త్రం సంశోధ్య
వాత్వా గృహంశే కుణ్డంభాత్వా అముకగోత్రస్యాముకశర్మణఃప్రేతస్యవా
సఉదక తిలోదకప్రదానాన్యై సచరల్ప్య దశ
వేష్టితం పాదానం కుణ్డేఽథాయైష్ట్యన్నయికగోత్రయికశర్మణే తాత్రా
యాహిం ప్రాణిహ వాహాయేత్.

నిశోద్ధానియకవిశ్వప్రళయం కిణ్డమపరి నాపయిత్వా స్నాత్వాఽ
ముకగోత్రస్యాముకశర్మణఃప్రేతస్య వాసఉదక తిలోదక ప్రదానాని కరి
ష్యేతి సచరల్ప్య పరి వాససోదక్షిణా ముఖాన్యకృమవనబోధ్యతీర్థ సవ్యం
జాన్వాచ్య అముకగోత్రాయాముకశర్మణే ప్రేతామైతద్వాసఉదకం ద
దామీతి శ్రీసులేకృతం సద్విధం నవంవాసస్సవ్యోద్దరాభ్యాం పాణిభ్యాం
కుణ్డేపీడయిత్వా పునరేవం నిమజ్య వాససపీడయిత్వా పునరేవేవం నిమ
జ్య వాససపీడయేయః । అశత్రాయుగపదేవ త్రిర్నిమజ్య త్రిర్వాససపీడయే
యః । అముకగోత్రాయాముకశర్మణే ప్రేతామైరితిలోదకం దదామీతిశ్రీం
స్తిలోదకాశ్చలీదయః.

అథకర్తా పూర్వోక్తప్రకారేణ సచరల్ప్య వాసఉదకతిలోదకాని
దద్యాత్ । ఏవమపరమారాదకహోష్ణాతయకర్తాచ త్రిగ్వాసఉదకం ద

త్వాపూర్వపూర్వవివాదు త్రో ద్దరది నే స్త్వికై కాధికాం ప్రలోద కాజ్ఞానీ
 దమ్యః । అథక ర్తా స్నాత్వా జలపూర్ణకుమ్భమూదాయ గృహం గత్వాస్వ
 యమేవ చరుంశ్రవయిత్వాభిహార్యోన్వాస్య పునరిభిహార్య అముక్ గో
 త్రస్యాముక్ శర్మణఃప్రైతస్య వాసఉదక పిండబలిప్ర దానార్థం పామాణంస్థాప
 నంకరిష్యఇతిసంకల్ప్య పూర్వభాతకుణ్డే దర్శేన్ద్రస్య వేష్టితం పామాణంస్థాప
 యిత్వా తస్మిన్నుర్వవత్ప్రే రితి నూవాహ్య దక్షిణాముఖస్సవ్యం జాన్వా
 చ్య త్రి రాస్ ఉదకం దత్వా అముక్ గోత్రస్యాముక్ శర్మణఃప్రైతస్యాస్య
 ప్రళమేఽహని పిండబలిప్ర దానం కరిష్యఇతి సజ్జాల్ప్య కుండస్య దక్షిణతః
 శ్వాద్వా దర్భాన్ సం స్తర్య తేషు మార్జయితాం గునుపితాప్రైతస్యైతి
 దకముస్సృజ్య ఫల మూలగుడ శాకి చఛిక్షీరి ఘృ తేషు యద్వశదివం లభ్యతే
 తేనసహ తిలమిశ్రనుశ్చఘరప్రమాణం పిండనాభ్యుప్తపర్వనాశ్రం బలిం చా
 ముక్ గోత్రాయముక్ శర్మణైప్రైతాయై తిం కర్తం దివామిత దర్శేషుకర్తవ్యం
 యాజ్ఞాలింబధ్వా అముక్ గోత్రాయుక్ శర్మణః ప్రైతైతిం పిండముపశ్చ్య పతంబలి
 ముపతీప్యైత్యుపస్థాయ గర్దలచ్చ భూపదీపాం దత్వా చరుస్థానం ప్రత్యోక్య
 తిలమిశ్రేణ తేనోదకేన పిండనాప్రదక్షిణం పరిషీచ్య శేషంపిండో పరిపూర్వ
 వచస్సృజ్య అస్యేనాన్నేన వాయుసేభ్య బలిందత్వా ఆల్పదక్షిణాముః
 ఆకాశే పిండముక్తే పేత । అథాముక్ గోత్రస్యాముక్ శర్మణః ప్రైతస్యాస్యపకౌ
 త్తరవృద్ధిక్రొధాన్వాసమూపేణకరిష్యఇతి సజ్జాల్ప్య అమూన్వాసమూపా
 నీ పకౌ త్తరవృద్ధిక్రొధానిశ్రోత్రయేభ్యోక్తాప్తాణ్యేభ్యస్సంప్ర దదఇతి తిలా
 దకముస్సృజ్య త్రీణిక్రొధాని సదక్షిణానిక్రొత్తాణ్యేభ్యోదద్యాత్ । పవనుహ
 రహరాదశాహ ద్వాస ఉదక తిలాదక పిండబలిప్ర దానానికుర్వాత్ । యస్మిన్
 నే యావంతితిలాద కాని నిస్కన్తే తావన్త్రైకో త్తరవృద్ధిక్రొధానిదద్యాత్ ।

అథాముక్ గోత్రస్యాముక్ శర్మణఃప్రైతస్య నవశ్రాద్ధనూనూపే
 ణ కరిష్యఇతి సజ్జాల్ప్య పతం నవశ్రాద్ధం యన్తైకస్తైచిచ్ఛోత్రియ
 య సంప్రదదే ఇతి తిలాదకముస్సృజ్య ప్రళనుదినాద్యేకాదశ దినాన్తేషు
 పట్ను విషనుదినే స్వైకైకం నవశ్రాద్ధం దద్యాత్ । కుండోపరి శిశ్యేషు
 ఇయే పాత్ర ద్వయే జలంక్షీరంచ నిధాయ అముక్ గోత్రాయుక్ శర్మణఃప్రైత
 అత్రస్నాహీదం పితేతి బ్రూయాత్ । పవం ప్రతిదినం నవంజలంక్షీరంచ

స్థాపయేత్ । దశమదినపర్యంతం యథాశక్తతః తథావ్రథమదినేనా స్థాపయేత్ । కాకాది పక్షిస్పృష్టే పక్షిణైవాపిణ్డే పునఃపిణ్డేదద్యాత్ । తద్వ్యతిరక్తజన్మభిశ్చ నాశూత్రైణవా స్పృష్టే కృత్త్రయం కృత్వా పునఃపిణ్డేదద్యాత్ । ఫలమూలాదికం వ్రథమదినే యద్వ్రీవ్యం పిణ్డేనసహ దంతం తద్వ్రీవ్యం దశాహంతం దద్యాత్ । వ్రవ్యాలాభే చరుపావ్రపిపర్యాసేనా పూర్వదత్త పిణ్డబలీక పునర్దద్యాత్ । వాసాపిపర్యాసే పూర్వదత్త వాసఉదకాని , కుంభపిపర్యాసే పూర్వదత్త తిలకాని , గృహద్వార కుంభపిపర్యాసే పూర్వదత్త వాసఉదక పిణ్డబలీకాని , కర్తృపిపర్యాసే పూర్వదత్త వాసఉదకాని క్రాద్ధాన్తాని , ట్ఠతీరకుంభపిపర్యాసే పూర్వదత్త వాసఉదక తిలకాని , ట్ఠతీరకుంభస్థాపిత పామాణనాశే అన్యంపామాణం “ అయాతు దేవిస్సునువాభిః ” ఇతికుండేస్థాపయిత్వా ప్రైతమావాహ్య “ య నాయసోమమ్ ” ఇతిగోకి కాశ్చ హుత్వా పూర్వదత్త వాసఉదక తిలకాని , గృహద్వారకుంభస్థాపిత పామాణస్యనాశే పూర్వవత్పామాణవ్రస్థాపనం ఊహానుంధకృత్వా పూర్వదత్త వాసఉదకాదిని క్రాద్ధాన్తాని పునర్దద్యాత్ । పామాణవ్రతే స్థాపితే నిష్ఠపామాణదర్శనే “ యమేఇవియత మానే ” ఇతిచచ్చతత్రైవస్థాపయేత్ ।

దేశవిష్టవే స్థాపితపామాణం గృహీత్వా దేశాంతరంగత్వా తత్రతం స్థాపయిత్వా ఊహానుంధకృత్వా పూర్వదత్త వాసఉదకాదిని క్రాద్ధాన్తాని పునర్దద్యాత్ । అథవాదశాహంతకృత్యమాకృత్యసమాప్యదేశాంతరంగచ్ఛేత్ ।

ఇతివ్రయోగదర్పణే షష్టకండుః ।

— శ్రీ అథాఽస్థిసంక్షయః శ్రీ —

దహనదినాన్న రేమ్యర్కృతాహస్తహనదినాద్వా చతుర్థదినేనా దశాహంతపిణ్డీకరణాద్వా పూర్వం వివరమదినేనాఽస్థిసంక్షయనంకుయాత్ । క్షీరముచమ్మరశాఖామాజ్యం బృహదీఫలం నీలలాహితసూత్రై అశ్వ నస్సిక తాఃకుమ్భా పలాశశాభేర సంగృహ్య జ్యేష్ఠక్రమేణ శ్చ శానం గత్వా అముకగోత్రస్యాముకశర్మణఃప్రైతస్య అస్థిసంక్షయనం కరిష్యఇతిపరీక్ష్య క్షీరమిక్రేణోదకేనాచమ్మరశాఖయా “ యాతేఅగ్నిమమథా

కు " ఇతివృత్తిః ప్రతిమన్త్రీ మస్థీనయోక్త్య దహనదేశాద్దక్షిణతోక్తా
 రాన్నియాహ్య ప్రజ్వాల్య పరిస్తీ గ్యాజ్యం దర్శించ సంస్కార్య పరిషిచ్య వా
 రితేనా నేన వాపరైత " అవస్థాపనరగ్నే " ఇతివృత్తిః ప్రతిమన్త్రీ
 హుత్వా అయుక్తేరుదకు మ్మై కేకేన నాకు మ్మే నా శేషాన్యస్థీనయోక్తే
 అథయస్థాపనప్రమాదేన స్వాగ్నేతి క్తా నాపాపిథ వా నా ప్రాసవ్య పన్న
 వా సవ్యహస్తై నీలలోహితయాక్రాభ్యాం బృహత్ఫలం బధ్వా సవ్యేన ప
 దాఽచ్చ నమాస్థాయ నేత్రేమీల్య సన్యాహుతా నామ క్రాభ్యాం దక్షిణేతి
 స్థిత " ఉత్తిష్టానస్తసుమ్ " ఇత్యాదాయ నేత్రే ఉత్తిష్ట కు మ్మేనాదాయ
 అంసాస్థిబాహ్వాస్థిత " ఇరవేపిమ్ " ఇత్యాదాయ నాదాయ పాశ్వాన్త
 స్త్రోణ్యస్థిత " పరిఉతపిమ్ " ఇత్యాదాయ నాదాయ ఉత్తిష్టజన్మాభి
 " తృతీయేన జ్యోతిషా సంఘాతస్వ " ఇత్యాదాయ నాదాయ పరివర్తయ్యా
 " సంవేశనః " ఇత్యాదాయ నాదాయత్ సస్వక్ర నేత్రేనీల లాఘవ్యేనాదాయ
 ఉత్తిష్టకు మ్మే నిరధ్యాత్ తనకక్తా పశ్వాన్యస్థీనయోక్తా మ్మేనా
 దాయ భస్మాభివముహ్య శరీరాంశం కృత్వా ప్రాసవ్య యుక్తే చ్యుగ్మగ్నం
 పశ్చాదభ్యుదానీకత్వా " ఉత్తిష్ట ప్రాహి " ఇత్యస్థికున్యాదాయ పరాశ
 మూలే దర్భమూలే శిమీమూలే నా గర్భప్రమాణం పురుషప్రమాణం వా గ
 ర్భాంభాత్వా ఆజ్యేన గర్భతోయేన చాస్థిని చేదము శ్వాగ్నేతి మ్మేనాదాయ
 య గృహ్నిర్గర్గం పూరయేత్, అథవా వత్త్రీణకుశ నన్వాచ సుస్ఫుంధి
 థంబధ్వా గక్తా నావేర్వాది హహావదిషు నా ప్రనాహాదిషు పుణ్యసీధైషు
 వా ప్రక్షిప్య కున్యానజ్జరణాలే అమనన్దానసూక్తంజపేత్ కున్యానిధాన
 దేశాన్విశాచిద్దక్షిణోద్దానోద్దీప్యన్త్రీగర్భాఖాత్వా పన్నాస్తం ప్ర
 కనుమదినవతుర్గాత్యత్ శ్వగర్భభద్రావేరస్థిస్పర్శేత్స్వని పశ్చాగవ్యేన
 ప్రత్యాశ్య పశ్చిమింశతకచ్చాగ్రిణి వింశతకచ్చాగ్రిణి త్రిశకచ్చాగ్రిణి
 చక్రమేణకుర్యాత్ సూకరస్పృగాల కుక్కుటమాదితా పక్షిభిశ్శవదేహ భ
 స్మాస్థిస్పర్శేశునాశవదేహ స్పర్శేచ పశ్చాగవ్యప్రత్యాశనం కృచ్చాగ్రి
 యంచకుర్యాత్ యద్యస్థిప్రనాహాభిహగం ప్యాగ్నద్యప్యవాగద్దేశమృదం
 వాఽస్థిస్థానేకృత్వా సశ్చయినంకుర్యాత్ యదినదేశోనదీవాహునోవా
 ప్యాగ్నదాదగ్రాత్వా సశ్చయినమన్త్రీగజపేత్

యదిత్త శానాగ్నిర్నప్తస్వాన్యస్తదాఽముకగోత్రస్యాముకశర్మణఃప్ర
 త్యక్షశానాగ్నిస్తదానం కరిష్యతి సజ్జలప్య " అపహతా అసురాః - శ
 న్నోదేవీ " ఇతిద్వాభ్యాం నిర్భష్టప్రోక్త్య " అయం లేయోనిః " ఇతి స
 మిభిష్టసమారోవ్య " అజుహ్వనః - ఉచ్యత్యప్య " ఇతిద్వాభ్యాం లౌ
 కికాగ్నౌ తాంసమిధనాథాయ ప్రజ్జ్వల్య పరిస్తీర్య ఆజ్యం దర్శించనం స్య
 స్య సమస్తమప్రవక్షిణం పరిషిచ్య " అయాశ్చాగ్నేసి " ఇత్యేతయా " అ
 గ్నిస్తోతా " ఇత్యనువాకేన ఏకానాముతీం " బ్రాహ్మణపకాసూతా " ఇ
 ణితేభిః " సునోజ్యోతిః - యన్మ ఆత్మనోమిందా - పునరగ్నిః " ఇతితీస్య
 భిః " భూరగ్నయే - భూరన్నసాగ్నయే - భూరగ్నయేచ " ఇతిద్వాదశభి
 ర్యస్యస్థాభిర్మహస్థాభిర్వ్యహోభిః " అనాజ్ఞాతమ్ " ఇత్యాదిభిర్చతు
 శ్శాస్త్రపూర్వపరిపీఠ్య తస్మిన్నగ్నౌ సశ్చయన మూమంకుర్యాత్ .

దశమోహని సహస్రప్రేతస్య తుద్భవత తన్నివృత్త్యర్థం నిత్యోదక
 పిండేనానాగ్నౌవర్జ్యం ప్రభూతబలిం పశ్యాద్వాప్తకుర్యాత్ । అముకగోత్ర
 స్వామికిత్తగణప్రేతస్య సహాయున్నివృత్త్యర్థం ప్రభూతబలిప్రదానం క
 రిష్యతి సజ్జలప్య కుండస్య పశ్యాద్వక్షిణతోవాదర్భా సంత్రీర్య లేమ
 పూర్వవర్తిలోపకముగ్నిజ్య లేమ అముకగోత్రాయాముకశర్మణేప్రేతా
 య ఏతం ప్రభూతబలించరామి ఏతాని నానావ్యజ్ఞానాని పృథుకాపూప ఫ
 లాసుకపతి స్థేగుకపథాయ తదపరిపూర్వవర్తిలోపకముగ్నిజ్య తత్సర్వం
 పిండవదపునిక్షిప్త్య స్నాత్వాఽముకగోత్రముకశర్మణ ప్రేతలప్తాత్పమా
 నాదుత్తిష్ఠేతి పామాణముక్తాప్య ఏప్రేతాచ్ఛాద్య కుండైయవాప్రకీర్య
 ముద్భిగపూరయిత్వా తీరికుండేపేయం కృత్వా పామాణద్వయం పిండవద
 పునిక్షిప్త్యస్నాయాత్ । తతోజ్ఞాతయసఃర్తవ సర్వాజ్ఞవపనం కురుః ।
 దశమోహని శుక్రవారిశ్చక్షాతయః పూర్వేయ్యపుత్రాస్త తస్మిన్నేవదినే
 నాపయేయః । ప్రతిదినముదకదానం కర్తుమశక్తాజ్ఞాతయోదశమేహనికిని
 స్తపూర్వకం పర్వాజ్ఞవపనం కృత్వా త్రింశద్వాసఉదకాని పశ్చసప్తతి తి
 లాదకానితదమ్యః । మారుద్దశాహమధ్యే తద్దీత్రాయాంవా పితృమరణేన
 వపనమ్ , పారుద్దశాహమధ్యే తద్దీత్రాయాంవా మాతృమరణే వపనం కార్య
 మ్ , మారుద్దీత్రాయం శేకాధారయేత్ । గర్భదీత్రామధ్యే మాతాపిత్రౌ

ర్వరణే మాతృపితృదీక్షామధ్యే పత్నీకృత్యం ప్రసవేన వాపయేత్తచ్ఛ్రవణం క
 శాధారయేత్ । సపిండీకరణాయుగ్యం పత్నీప్రసవేన వాపయేదిత్యేకే ।
 ప్రపత్యాదిషు సపిండీకరణే గర్భదీక్షాభావే తత్సూర్యం శుభదినే వాపయే
 త్ । మాతాపితౄర్వరణాభ్యే పత్నీకృత్యం గర్భశ్శాంత్యం చ ఆహితాగ్నేర్వరణే
 శధారణమిత్యేకే । పితృహదీక్షామధ్యే మాతాపితౄర్వరణే వాపయేన్నగ
 దన్యమరణే । జ్యేష్ఠభ్రాతృపితృవ్యవహితామహదీక్షాం సంసగర్తా పత్నీ
 పాత్యై రాభ్యధ్యతామ్యులమైఘనాది వర్జయేత్ । మాతాపితౄచార్యస్వ
 పత్నీనాం యస్మిన్కాలే మరణం తమాధ్యం పరేమ్యస్తకాలాయూర్వ్యం
 భోజనం నకుర్యాత్ । మాతాపితౄర్వరణాహదీక్షాంతం సపిండీకరణా
 న్తం వా తైలాభ్యధ్యతారలవణ తామ్యుల మైఘ కాంస్యభోజనపరాన్నా
 ద్యగమన దస్తధావన ద్విభుక్తప్రసృహగర్భభుషామితాశన క్షిప్తాదిశయ
 నాని వర్జయేత్ । అల్పంభుజ్జీతాధశ్యయీతే । మైఘనంబుతుకా లేపి వ
 ర్జయేత్ । మైఘనేకృతే పితరో రేతసకపిచూడ్ధా నిమజ్జన్తి రేతసపిబుద్ధి
 చ । మైఘనేకృతేకృచ్ఛ్రిమ, శుష్కోష్ణితౌ కృచ్ఛ్రిత్రయిమ్, గర్భధారణే
 బ్రహ్మహత్యాప్రాయశ్చిత్తం కార్యమిత్యేతేర్నియమైస్సహ పుత్రశాంతేశ
 ధారణమ్ । జ్యేష్ఠమైవేత్యేకే । నియమైర్వివాహిన్యన్యే । ఆభ్యైకమాధ్యం
 శుభేమాసే శుభేదినేవపనమ్ । జ్యేష్ఠపత్నీకృత్యం గర్భశ్శాంత్యం కనిష్ఠపత్నీకృత్యం
 ప్రసవేనపనమ్ । కనిష్ఠపత్నీకృత్యం గర్భశ్శాంత్యం జ్యేష్ఠపత్నీకృత్యం ప్రసవేనాప
 యేత్ । జ్యేష్ఠానాం క్షాతీనాం తత్పత్నీనాంచ మరణే కనిష్ఠైర్వరణం కా
 ర్యమ్ । అసన్నిధానైవేత్యేకే । దశాహతిక్రమే పితృమాస చతుష్టయేన కా
 ర్యమిత్యన్యే । తత్రాపి శుభేమాసేదినేచ కార్యమిత్యపరే । జ్యేష్ఠభ్రాతృ
 పితృవ్యవహితామహ మాతులశ్వశురాచార్య తద్విత్పత్నీనామృత్యస్సపి
 తృవ్యస్స జ్యేష్ఠస్సస్స పత్నీచూడ్ధాశాం మరణే నాస్తర్వా తత్ప్ర
 తియోగీవాపయేత్ । అస్తర్వానపి సంసగర్తాచేద్వాపయేత్ । పత్నీమర
 ణాత్పరం శత్రుతోర్వరణేనపనమ్ । తస్యాఃపుత్రకపుత్రీవాస్త్రీచేద్వపనం
 కార్యమ్ । అశుభనక్షత్రైశ్చారేకృతే పునశ్శుభనక్షత్రైశ్చారయేత్ ।
 శిరసికృకలాసపతనే దద్ధమవాకేశేషు పశ్చిగవ్యేనకేశాః ప్రత్యాశ్శవా
 పయేత్ । పితృపుత్రాభ్రాతృతరాచరణిక్ష్మిన్తే మృత్యుశ్చాద్ధభోజనం చ

కుర్యాత్ తామ్ । యస్మిన్ సేపిస్త్రాదీనామాద్వికంఠాపికంవాకరోతి తచ్చ సే
తత్సత్తే వాత్సేరంభరాన్నంభ వర్ణయేత్ । గర్భవాణామాసత్రయాదూర్ధ్వం
త్సేరం శవానుగమనం శవనిర్హరణం సముద్రస్నానం నౌధభోజనం ప్రతిగ్ర
హం నూరయాశ్రాం గృహారమ్భప్రవేశౌ దేవతాప్రతిష్ఠాం మైథునంచ
వర్ణయేత్ । తౌ కేకై బ్రహ్మహత్యా సమోదోషశతివిజ్ఞాయతే .

ఇతి ప్రయోగదర్పణే సప్తమఃఖండః

దశాహుధ్యే దర్శనచాగ్రీవ్యోరన్యతర సమ్భవేపుత్రైతరీక్షశా
హస్తం కర్తవ్యోదకపిణ్డేకోత్తర వృద్ధిశాగ్రీధాన్యాకృష్య దర్శాన్త్రయా
మాతూర్పర్వం సచాగ్రీద్దినమయాతూర్పర్వంకుర్యాత్ । శ్రయోదశిక
లానాశ్రయి క్తదినమరిజేప్యేవమ్ । దినద్వయేదర్శనమ్భవే మధ్యాహ్న
న్యాపియి క్తదర్శదినేవా దర్శశ్రాద్ధదినేవాకుర్యాత్ । దర్శాతూర్పర్వ
మేవ పుత్రాస్తదితరేవ సజ్జయినంకుర్యుః । దర్శాత్సచాగ్రీవైఃపరమే
వారభ్యకుర్యాత్ । దర్శాతూర్పర్వం సమాపనేపి ప్రభూతబలి పాషాణో
ద్ధావనేదశమదినపీవ కుర్యాన్నవ శ్రాద్ధాని తస్మదినపీవకుర్యాత్ । పుత్ర
స్తుదశాహమేవమయాత్ । జ్ఞానయస్తు దర్శనచాగ్రీవ్యోరేవోదకంద
మ్యుః । సర్వశ్రవణపూర్వక మేవోదకందమ్యుః । విదేశస్థఃపుత్రఃసూతా
పితోగ్రీర్హరణం శుశ్రీత్వా దశాహుధ్యే సజ్జయినా తూర్పర్వమాగతః
సంసారాదావన్యేనకృతే అస్థిసంసారం తదభావే ప్రత్యేకసంసార
రంవాక్యశ్వాశిరోమాత్రవచనం కారయిత్వా నగ్నప్రచ్ఛాదన సజ్జ
యినాతీతదిన వాసోదక తిలోదకపిణ్డేకోత్తర వృద్ధి నవ శ్రాద్ధాని తదైవకృ
త్వా తస్మదినేషు తస్మదినకృత్యంకుర్యాత్ । సజ్జయినాత్పరమాగతశ్చే
ద్దాహ సజ్జయినవర్ణం పూర్వోక్తవత్సర్వంకుర్యాత్ । కనిష్ఠపుత్రేణ సప
తీపుత్రేణవా దాహుధికేకృతే సజ్జయినాతూర్పర్వం పరంవాఽగ్రోజ్యే
ష్ఠపుత్రే అతీతదినవాస ఉదక తిలోదకాదీని కృత్వా తాతాగ్రీకాని తత్త
తాతాలేకుర్యాన్నపుదాహాః .

విష్ణుపుత్రే దశాహుధ్యే కృతేదశమదినరాత్రవే కాదశాహే
అభ్యాష్టాదినా తూర్పర్వం వాఽగ్రోజ్యేష్ఠపుత్రే సప్తరాన్త్రవచనం కృత్వా పు

జీతస్సర్వమేకోద్దిష్టంచ కృత్వా తద్దినప్రభృతి దశాహ ముదకమాత్రం చ ద్వాత్ । కనిష్ఠపుత్రేణాకృతే ప్రత్యేకే పూర్వోక్తకాల ఆగతోత్త్యేష్ఠస్తద్దినమారభ్య దశమదినపర్యంతం దశాహకృత్యం కృత్వా పరాదశాహ ఏకోద్దిష్టంకుర్యాత్ । అన్యేనపపిష్టాదివాదశాహస్త్యేకే పూర్వోక్తకాలఆగతాపుత్రసంపదహసపవాద్యేకోద్దిష్టాన్తాన్యేరాదశాహ ఏవకుర్యాత్ । అపుత్రస్య కృతసంపాకరస్య దశాహనుభ్యే సశ్చయనానూర్వం పరంవా ఆగతోముఖ్యకర్తా అతీతదినవానఉదకం లాదకాదీనిదత్వా తాతా-లికాదకాదీని తత్రతా-లేకుర్యాత్ । అన్యేన దశాహకృత్యేకే పూర్వోక్తకాల ఆగతో ముఖ్యకర్తా వృజీత్సర్వమేకోద్దిష్టంచ కృత్వా అత్యాశౌచవిధినా యావత్స్వశౌచముదకంచ ద్వాత్ । ఆకృతే దశాహకృత్యేదాహంవినా సర్వం తదైవకృత్వా వృజీత్సర్వమేకోద్దిష్టంచ కృత్వా యావత్స్వశౌచముదకంచ ద్వాత్ । ఏకోద్దిష్టాన్తేపుత్రేణాన్యేనవాకృతే విదేశస్థసపుత్రసమీత్రర్పణం శ్రుత్వా నివసం కారయన్వా దశాహముదకంచ ద్వాత్ । సర్వత్రమాతాపిత్రర్పణశ్చ సర్వత్రవ్రతం పుత్రాణాంపశ్చ శ్చ సశ్చయనానూర్వంచేచ్ఛతాహాది దశాహ శేవమ్, సశ్చయనాత్పరంచేచ్ఛవినాది దశాహమాశౌచమ్ । పుత్రాణానున్యేహంచ యావత్స్వశౌచముదకదానమ్, ఆశౌచేసగృహే నృణాహాద్యేరాదశాహపత్రైకోద్దిష్టప్రార్థమ్, దశాహత్పరం త్రవతే త్రవణదినాద్యేరాదశాహపవ । సపిండీరణంతు పావరాశత్వాద్విప్రతూడిషుకార్యమ్ । దశాహమఖ్యఆగతే ముఖ్యకర్తాక్రియమానేఽపి ప్రత్యేకే పూర్వనూర్భుప్రత్యేకేవాన్యేవాపి యావత్స్వశౌచముదకమాత్రం దేయమ్, తాహిత్ర సమానోదకాభ్యామాదశాహమ్, ఆశౌచాన్తేగుప్త్యర్థంబ్రాహ్మణానాం భోజనంచ కార్యమ్

అపుత్రస్య సపిండీస్యా కృతసంపాకరస్య దశాహత్పరం మరణశ్రవణే పువర్తహనం కృత్వా యావదాశౌచముదకం పిండీంచదత్వా ఆశౌచాన్తే ఏకోద్దిష్టం పరేమృతసాపిండ్యంచకుర్యాత్ । కృతప్రకృత్యస్యకు ఉదకమాత్రం చ దత్వా ఆశౌచాన్తే ఏకోద్దిష్టం సాపిండ్యంచకుర్యాత్ । కృతైకోద్దిష్టస్య ఉదకదానం సాపిండ్యంచకుర్యాత్ । తత్సాగత్పరంచేచ్ఛాదిని పువర్తహనోదకపిష్టా సమావ్యక్తపిష్టానాన్యేకోద్దిష్టం కృతయేవాపిండ్యంచకు

ర్యాత్ | దశాహశోవిదోదాహిత్రాశ్చ దశరాత్రం క్రియాశకురుః | త్రి
 రాత్రాశోవిదః పక్షిణ్యాశోవిదశ్చ త్రిరాత్రేణ క్రియాశకురుః | త్రి
 రాత్రాశ్చైవ శ్రేణు ప్రతిదినం దశ వాసఉదకాని క్రమేణ ద్వాదశ త్రింశ
 ద్వింశ్చింత్రీంశ త్రిలాదకాని, త్రివతురస్త్రీపిష్టా, ద్వేద్వే పకమే
 కంఠ నవరౌద్ధాని, ద్వితయేఽహ్నిసంఖ్యయనమ్, చతుర్థేఽహ న్యేకొద్దిప్త
 మ్, పంచమేఽహనిపాపిష్ట్యంకుర్యాత్ | దశాహ నస్త్రయోహార్యేఅప్త
 మేఽహని చతుర్వింశతి వాసఉదకాని ద్విపశ్చాశ త్రిలాదకాన్యప్తేపిష్టా, ని
 మేఽహ్నిపశ్చ నవరౌద్ధాన్యన్యగ్నిర్వం యథా కాలం పూర్వోక్తవతుర
 ర్యాత్ | అహరాశోవిదో బన్ధుజనాశ్చ ద్వితయేఽహ్నిసంఖ్యయనోదశాదీని
 పమాప్య గృతయే హ్యేకోద్దిప్తం చతుర్థేఽహ్నిపాపిష్ట్యం చకురుః | అపు
 నస్య జ్యేష్ఠభ్రాతృః దేశా నైరమరణశ్రవణేషణ్ణా పాతూర్వం దశరాత్రేణ
 తనూర్వం త్రిరాత్రేణ క్రియాశకుర్యాత్, సర్వరకాలాతిత్రి మేవప్రతిమాసం
 పృథ్వింశ్చింత్రీంశ త్రింశ క్రియాశకుర్యాత్, మాతాపితృనాతామహేభ్యోఽ
 న్యేహం వత్సరాత్రం పంచయనం శాన్తిమూనుంచ నకుర్యాత్ .

గృహ్యశాస్త్రవిద్యమానేన వ్యాశ్చివావిధివద్దా హేగృహ్యశాస్త్రవాప్యమన్త్రీ
 దద్దా హే అక్షవైకయ తాహే చడ్డాలాది హతే సఖ్యయనమకృత్వా దశా
 హాఉదకపిష్టా సమాదతే పరాదశాహేపకొద్దిప్తాకరణేచ అస్థిభిః పురుషాకృతిం
 కృత్వా గృహ్యశాస్త్రవాత్మ శావాశ్చివా వాపుననసంసారంకుర్యాత్, ఉ
 భయోరభావే అగ్నియన్యదయేత్ | అస్థ్యభావే పలాశవృక్షైర్వాదరైః
 గ్వాపురుషాకృతిం కుర్యాత్ - తత్వారింశతా శిరోదశభిర్ద్రీవాం వింశ
 త్త్యోరస్త్రీంశతోదరం పశ్చాతతాపశ్చాతతేకైకం బాహుం తేష్యేవప
 శ్చభిః పశ్చభిరఘోరీవృక్షత్యానవైకైకైకం పాదం తేష్యేవపశ్చభిః పశ్చ
 భిరఘోరీరస్తాభిశ్చక్షం ద్వాదశభిర్వృక్షాంఠ కల్పయిత్వా సూత్రేణ
 పథిసు సంవేష్ట్య అముగోత్రయముకశర్మాణం ప్రతమపాద్యం ప్రకృతికృ
 తావాతాతాయామీత్యావాహ్య పాపయిత్యావలంకృత్యాశ్చియత్యా
 ద్యమూర్త్యాశ్చియత్యామేధం సర్వంకృత్యా తద్భిష్ట అస్థిస్థానకృత్యాస
 ద్యసంఖ్యయనం కృత్యా తద్భిష్టచలేక్రమేత్ .

కృత్రికారోహిత్యాద్వాగ్జైహ పూర్వగ్రయోద్ధరగ్రయ జ్యేష్ఠా
 మూలా రేవతి త్రిపాదనక్షత్రాణి, శుభగ్రహాధిష్ఠితం జన్మగ్రయం నన్దా
 భద్రాచతుర్దశీ, గురుశుక్రవాసరా, శుభయోగంచలిత ప్రతకార్యేష్ట
 యేత్ । సోమబుధవాసరౌమధ్యమా, సజ్జ-టేభరణీజ్యేష్ఠాచ గ్రాహ్య ।
 భానుభానుగురుశుక్రశనివాసరేషు నన్దాసుపూర్ణాసుపూర్వగ్రయోద్ధర
 గ్రయపుష్యహస్త చిత్రాసుత్రిజన్మసుచ సజ్జయినం వర్ణయేత్ । తతా-
 లేనాత్యంతం శోధయేత్, కాలాటిక్రమేసమ్యగ్విశోధయేత్ । నిర్దోషది
 నాభావేభద్రాభూమిమ్, త్రిపాదత్వైహిరణ్యమ్, అశ్టారకేఽనన్దాహమ్,
 గురౌవస్త్రమ్, శుక్రరజనించదత్వాఽల్పదోషేగుణాధికేదినే బ్రాహ్మ
 ణాననుజ్ఞావ్యకర్తృకుర్యాత్ । ప్రతిపన్న స్త్యేకాదశ్యోనన్దాః, ద్వితీయాస
 త్తమీద్వాదశ్యఃశత్రాః, పశ్చిమీదశమీపశ్చిదశ్యఃపూర్ణాః ।

పాపద్వైవాశ్రమిక్లిబకుర్దగోళకప్రాత్యవిధర్మగర్భహస్తాగ్నిశ్చ మాతినాం
 చక్షులాదిభిర్బుధిపూర్వం హతానాంచోదకదానమపి నకుయాత్, తే
 చోదకమపినదమ్యః । మాతాపితృమాతామహ మాగామహీ జ్యేష్ఠభాగ్ని
 తృపితృవ్యమాతులాచార్యోపాధ్యాయే భ్యోఽన్వేషం దాహోదిసపిన్డకర
 ణాన్తకృన్యకరణే బ్రహ్మచారిణఃపునరుపనయనమ్, పకడకరణేకృచ్చి
 మ్ । సపిన్డసురిణే బ్రహ్మచారిహోదకం దద్యాత్ । సమావర్తనేకృతే నిష్ఠి
 న్యన్యరే మృతానాం సపిన్డానాం త్రిరాత్రాద్యాశౌచమనుష్ఠాయుడదకం
 దత్వావివాహంకుర్యాత్ । వివాహమధ్యేయజ్ఞకుభ్యేచ పితృర్భురిణే సంస్తా
 రంకృత్వా స్నాత్వా వివాహయజ్ఞా తైసశ్చయినాదిసర్వంకుర్యాత్ ।

ఇతి ప్రయోగదర్శనే అష్టమః పఠః ।

దశమేహని వవనానన్తరం గ్రాహశ్చ శానయోర్భృశ్య శానాసమృ
 వేయశ్రకుత్రాపివృక్షమూలేవోపవీతశాన్తి తూలమంకరివ్యతిరజఃకల్ప
 లాకికాగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య ప్రాగుదగన్తైర్దత్తైవరిస్తీర్యాగ్నేవశ్చాహ్నిహి
 తమానడుహం చర్మతదభావే తదాకారం మృగచర్మ బాఽఽస్తీర్యతిస్తీ స్వే
 తసమాభివోక్షాత్ “ అరోహతాయర్జరనమ్ ” ఇతినిష్ఠ పూర్వమారోవ్య
 “ యథాహాన్యముపపూర్వమ్ ” ఇతితేజయాతా తేజస్త్రమాతకల్ప
 యిత్యా ఆజ్యం వారణదర్శ్యనిచక్రతిలూకుం సంస్కృత్య మృగ్నిం సమ

స్తం ప్రవక్ష్యామః పరిషత్వం " నహి లేతగ్నే - అపనశ్శశుచదఘమ్ " ఇతిద్వాభావం చతుర్వహీతం దర్శిమూలేన హుతాన్వ సకృద్వహీత్వా " అపనశ్శశుచదఘమ్ - సుతేత్రియా - ప్రయధ్భందితః - ప్రయదగ్నేః - ప్రయత్రేతగ్నే - త్వంహి - ద్విషోనః - సనస్సన్ధమ్ - ఆపనప్రవణాత్ - ఉద్వనాచుచగాని " ఇతిదశభిశ్చహుతాన్వ అత్ర ప్రతిస్వాహాకారం కష్టిం శ్చి తావత్రై దర్శిస్తం హుతశేవమాజ్యం నివీయదర్శిప్రహృత్యపూర్వ వదిగ్నం పరిషిచ్యాగ్నేరు ద్దరతోలోహితమనద్వాహం ప్రాజ్ఞుఖనువస్థాపయేత్ । తతోజ్ఞాతయః " అనద్వాహనున్వారభామహే " ఇతికనిష్ఠపూర్వనున్వాహభ్యం " ఇమేజీవాః " ఇత్యనఘహాసహ ప్రాచీందిశం గచ్ఛేయః । పశ్యంతిదృష్టా కర్తావేతసశాఖానువకాంశ్చ సహగృహీత్వా తాభ్యానువదిష్పదాని " మృత్యోపదమ్ " ఇతిమార్జయగ్తాన్వజ్ఞాతీన్ ప్రస్తాప్య " జీవతాంమృతానామైతరం భవేత్ " ఇతిమనసాభ్యాత్వాజ్ఞాతీభ్యోవక్ష్యాతః " ఇమజీవేభ్యః " ఇత్యైతనం స్థాపయిత్వా పాత్రస్థసన్నాతాజ్యం జ్ఞాతీస్త్రీణామజ్జలీషు " ఇమావారిః " ఇతినివయేత్ । తాస్తైనముఖం పిన్బుజ్య " యదాజ్ఞానమ్ " ఇత్యక్షిణ్యజ్ఞేరన్ , ఆధకర్తా " యథాత్వముద్విసశ్చి " ఇతిపృథివ్యామోషశీస్తసంప్రతిస్తాప్య దీపహస్తాః స్త్రీగ్రహప్రస్తాప్య తత్రవాగృహణ్డ ద్దర పూర్వదేశేవా ఆనన్దహూహం కరిష్యఇహినజః-ల్బ్య పూర్వవత్పరిషేచనాన్తంకృత్వా " ఆనన్దాయ - నవైతత్ర " ఇతిద్వాభావం వారిణదర్శిగ్రాణ చతుర్వహీతం హుతాన్వ సర్వప్రాయశ్చిత్త మనాజ్ఞాతమిత్యాదిభిశ్చహుతాన్వ దిర్వోప్రహృత్య పూర్వవత్పరిషిచ్యాగ్నిమువస్థాయ గృహంగత్యా పుణ్యాహం వాచయిత్వా తేనజలేన గృహంపోక్ష్య యవోదనం ప్రీహ్యాదనంవా జ్ఞాతీభిస్సహ " యవోసి " ఇతిభుజ్జేత .

ఆశౌచినోద్వివారభాజనం తల్పాదిశయనం మైథునంత్రారలవణత్రైలాభ్యక్త తామూర్పలాని వర్జయేర్క క్రీతహయాదితం వాఽన్నం భుజ్జేర్క । ఆశౌచినస్సూతకినశ్చ దానప్రతిగ్రహ దేవాలయప్రవేశే ప్రణామసమిత్తు చ్చదర్భజలాహరణ దేవతారాధనాధ్యయనాని వర్జయేర్క । పుత్రజననే శు నాభిక్మత్తనాత్పూర్వం తప్తద్రవీవామరణసమయేచ దానందద్యుః । ఉప

రాగేవయావన్నోదనం స్నానదానశాస్త్రజపశూమాదికం కుర్ముః । మా
వసికం సద్ధ్యాశ్రయం వాచకమర్ఘ్యదానసుమన్త్రీకం ప్రాణాయామందశ
చారం గాయత్రీజపముపస్థానం ప్రైతికర్మచన్నాత్వార్ధ్రీవాససపవకుర్ముః .

ఏకాదశేహని గృహం గోమయేనోపలిప్య పుణ్యాహం వాచయిత్వా
తేనజలేన గృహం పోక్ష్యవస్త్రాని శోధనార్థం రజశాయదత్వా ప్రాణ
కాలే వృషోత్సర్జనం కుర్యాత్ “ ॥ శ్లో ॥ లోహితోయస్తు వణోన ముఖే
వృష్టేచ పాణ్డరః । శ్వేతః ఖురవిమాణాభ్యాం సవృషోనీలఉద్యతే ॥ ” ఇ
త్యుక్తలక్షణం వా సర్వోత్పన్నవర్ణం వా యథా సన్నవివర్ణం వా ద్వవివర్ణాధికం
వర్ణాధికం వా వృషభముత్సృజేత్ । ఏకాదశేహని వృషోత్సర్జనాకలితయ
దాకదాచిత్సపిష్టేకరణాత్పూర్వం కుర్యాత్ । పశుపులివత్కాంత్యైర్మూర్ఖ
గాం వృషభముత్సృజేత్ । పుత్రాసన్నిధానే భర్తృజనోపవాదిత్యుచే
ద్వృషభమేవోత్సృజేత్ । అపుత్రాయా భర్తృమత్యాగోదానమాత్రం
కుర్యాత్ । అముకగోత్రస్వాముకశకుః - ఇతి ప్రైతికస్య పాపక్షయార్థం ప్రై
తిత్వపిమోచనార్థం వృషోత్సర్జనం కరిష్యేతి సదం లప్య వృషభం సంస్నా
ప్యాలిబహుత్యయోయదైవతాభక్తిస్తస్యోచ్చిహ్నః పశ్యేత్క్షణపాపినూ
లే అగ్నితప్తేనాయసేన పిత్తి “ పితృణామః - తన్నుభ్యుపేమ ” ఇతిర్వసు
స్త్రీత్రమణిదక్షిణవాసుయోగకన్డయోక్షిణకన్డేనాభుత్వా “ యచాం
ప్రాచీమ్ ” ఇత్యనువాకేన తలమిత్రజలం పాయయిత్వా “ ఏతం యువా
సమ్ ” ఇత్యనువాకేనాభిసుత్స్యేతి గోమహిస్పశ్య పశోద్భిష్టపిథానేనయ
థాశక్తి బ్రాహ్మణానోభజయేత్ । వృషోత్సర్జనాకర్తృ ఏకాదశే ప్రాణ
ణా భాజయేత్తదశక్తౌ తావన్నాగ్రపర్యాప్త మామం వా సేవిణ్యం వా
బ్రాహ్మణాయదద్యాత్ .

ఇతి ప్రయోగదర్శనో నవమః ఖండః .

ఏకోద్భిష్టస్య తస్మిన్నేవదినే బ్రాహ్మణమిమన్త్రీణమ్ , అన్యశ్రావ
స్యపూర్వేమ్యుః । ఏకాదశాహ మధ్యాహ్నా అముకగోత్రస్వాముకశర్మ
ణప్రైతికస్య లక్ష్మ్యేకాదశేహనేకోద్భిష్టశ్రావం కరిష్యేతి సదం లప్య ప్రై
తిత్వ పశ్య పశ్య విప్రస్య హస్తే జలం దత్వా అముకగోత్రస్వాముకశర్మణి

దమాసనమిశ్యాసనార్థం దర్భా దత్వా పునర్జలం దత్వా పకోద్దిష్టశ్రాద్ధే
 ప్రతాద్ధే భవతాక్షుణ్ణక ర్తవ్యమిహ పై దర్భం దత్వా ఓం తథేతి ప్రత్యుక్తే
 పోషోతు భవానిత్యానుష్ఠ్రియ ప్రాశ్నువానీతి ప్రత్యుక్తే ఆయనవ్య
 తిక్తేన శబురవా గజపాదప్రమాణం వృత్తం కుణ్డంభాత్వా గోమయేనో
 పవిష్య అముకగోత్రస్యాముకశర్మణః ప్రేతస్య పాద్యస్థానే ఇదమాసనమితి
 కుణ్డే దర్భం నిధాయ ఇదమర్చనమితి తిలైరభ్యర్చ్య అముక గోత్రాయా
 ముకశర్మణే ప్రేతాయేదం తేపాద్యమిత పాదయోః పాద్యం దత్వా జాను
 పర్యంతం జ్ఞానర్యంతం వా పాదవ్యయం ప్రత్యాశ్య స్వస్యచపాకౌప్రత్యా
 భ్యావనా ఆచారైవాననముపవేశ్య అముకగోత్రాయాముకశర్మణే ప్రే
 తాయాస్తస్మభ్యర్చనయం తేకృసరిః ఆస్యశుభ్యర్థమిదం తే తామూలమితి తా
 మూలంచదత్వా శరీశుభ్యర్థమిదం తే అభ్యర్జ్జనమితి తేలేనాభ్యర్జ్య ప్నాప
 నిత్యా ప్నాత్వా తాకి కాగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య దక్షిణా ప్రాగగ్రీర్ధరైః ప్రా
 గాద్యప్రదక్షిణం పరిష్ఠీర్య ఉత్తరానుత్తరాదక్షిణానధరాదక్షిణాత్వా అగ్నే
 ర్దక్షిణాతో దర్భానం స్త్రీయ తేష్వపమృర మేక్షణమాదుమృరీందర్శిమా
 భ్యస్థానీం పోక్షణీపాత్రం పునర్దర్శిం నపవిత్రమర్ఘ్యపాత్రం హవిఃపాత్రం
 తిల్యా సిః తాః నధు గర్వపుష్పాణీదైతైకశస్సాదయిత్వా ఏతేనపవిత్రేణపో
 షణీమత్పూయోత్తానాని పాత్రాణి పోత్యాభ్యర్జ్యసంస్తారే హవిషాసహ
 త్రీసవర్యగ్నికృత్వా దర్శ్యసంస్కార్య పవిత్రాన్దర్శితేర్ఘ్యపాత్రే “ ఆ
 మిఆగదభ్యు ప్రేతో దేవయానా సముద్రా సలిలానపవన్తానప్తీన్యజ్ఞే
 సర్వ కామార్థభ తేక్షీయనాణముపమహ్యతామిహంప్రతాయ తేర్ఘ్యం
 గృహ్ణామి ” ఇత్యర్ఘ్యంగృహ్ణాయాత్ । “ పేతాదేవయానా - ప్రేతా
 యై తేర్ఘ్యంగృహ్ణామి ” ఇతి స్త్రియాః । అర్ఘ్యంగృహ్ణాత్వా పవిత్రముధృ
 త్య “ తిల్యాస పోనుదెవభ్యోగోనవోదేవనిర్మితః, ప్రత్నపద్భిః ప్రత్నపహిత్రై
 తమిమాం లోకాః ప్రీణయాహినః ” ఇత్యర్ఘ్యే తిల్యాప్రక్షిపేత్ । ప్రే
 తామిమాం లోకానితస్త్రియాః । పవిత్రం నిధాయ “ మధువాతా ఋ
 తా ” ఇతి ప్రత్యుచం మధుగుడం వాప్రక్షివ్య, “ సామస్యత్విషిరసి ”
 ఇతినర్వాణుభీభిరభిమృశ్య “ అవేష్టాదన్తతూకాః ” ఇతి తత్రయతిరజ్జి
 దాదాయ “ నిరన్తం నముఖేశ్శిరః ” ఇతి నైఋత్యాం నిరప్యాపఉపస్పృశ్య

“ శన్నాదేవి: ” ఇత్యన్యూమభిమృత్య గణాదిభిరభ్యర్చ్య దత్తైషకా
 ర్వాణచప్రచాఛద్య “ అపహతా అసురా రత్నాంసి పితౄణా యేషీయన్తి
 పృథివీమను - అన్యత్రైతోగచ్ఛన్తు యత్రాస్యగతంచున: ” ఇతితిలాగ సిక
 తాశ్చ భుక్తిస్థానేప్రకిరేత్ “ యత్రాస్యగతంచున: ” ఇతిస్త్రీయా: |
 ఉదీర్తామవరఉత్పరాస ఉత్పథ్యమాగప్రైతసౌస్సన్యః - అసుంయయియా
 వృకాముతజ్జస్సనోవతుప్రైతోహవేషు ” ఇతి అద్భిరవోక్షేత్ “ ఉదీర్తా
 మవరోత్పరోత్పథ్యమాప్రైతాసౌమ్యా అసుంయే యాయావృక ర్తజ్ఞాసా
 నోవతుప్రైతాహవేషు ” ఇతిస్త్రీయా: “ ఆయాహిప్రైతసౌమ్యాగమ్మీ
 రైఃపతిభిఃపూర్వైఃప్రజామన్యభ్యందదన్త్రయంచ దీర్ఘాయుశ్చంచ శత
 శారదంచ ” అముకగోత్రముకశర్మణం ప్రైతమావాహయామీతిదక్షి
 నాముఖస్తిప్తన్నగ్నేర్దక్షిణతఃప్రైతమావాహయేత్ | “ ఆయాహిప్రైతేసా
 మ్యాగమ్మీరైఃపతిభిఃపూర్వైఃప్రజామన్యభ్యందదతీరయంచ ” ఇతిస్త్రీ
 యా: | పూర్వవత్పదౌప్రత్యాభ్యాసనే నివేశ్య పూర్వవిన్నిమన్త్ర్య
 హస్తైశుద్ధోదకం ప్రరాయ పవిత్రం నిధాయ అముకగోత్రాయాముకశర్మ
 ణేప్రైతాయేదంతే అన్యమిత్యన్యం దత్వా పవిత్రమాదాయాన్యపాత్రై
 నిధాయ దత్తైర్దర్శనార్పణచప్రచాఛదయేత్ | అన్యపాత్రాణి వివితానినక
 ర్యాత్, నోద్ధరేత్, నపునఃపూరయేత్, దర్శనదాయాన్యం దద్యాత్ |
 కృతాన్నిర్మలజలేనాన్నేశోషణేవా “ ఆపోహిస్తామయోభువః ” ఇతి
 స్పృశి: “ ఆనుఆగచ్ఛన్తు ” ఇతివద్యైరిత పునర్ద్వ్యంగ్యహీన్వా నిలప్ర
 యేపాద్యాచాఛదనాన్తంకృత్వా “ తతస్తుఅపః ” ఇతిజహుయాత్ | ఆ
 భబ్రాహ్మణాయ వస్త్రోత్తరీయ గన్ధ పుష్ప శయ్యాపనోదసాగ్రకాంస్య
 పాగ్ర దీపపాత్రాదీని గోభూతలహిరణ్యాలజ్జా రాదీనిచ యథాశక్తిద
 త్వా పూర్వవత్ద్వ్యం దత్వా గన్ధపుష్పాదిభిరగ్నిమభ్యర్చ్యగ్నిసమీపే
 దక్షిణత ఉదకుమ్భంచనిధాయ దక్షిణతఃప్రతిష్ఠితంహపిరిభిఃపూర్వదక్షి
 ణం సనున్తనుగ్నిం పరిషిద్య అగ్నౌకరిష్యామీతి పృష్ట్యా కురుష్యేతిప్రత్యు
 తై దర్శనముపస్తీర్య మేక్షణేనహవిర్మధ్యాత్కృత్వదదాయాభిఘోర్య అ
 ముకగోత్రాయాముకశర్మణేప్రైతాయ యమాయచస్వాహేత్యగ్నౌదక్షి
 నాధైహుత్వా అహవిద్యం స్వాహేత్యుత్తరభస్మనిహుత్వా మేక్షణమగ్నౌ

ప్రహృత్య పూర్వవత్పరిపిచ్యహుతశేషమన్నం సవ్యజ్ఞనం భుక్తిశీతై
 కత్వా “బృథివీ తేపాగ్రంధ్యోరపిధానం బ్రహ్మణస్తా ముభేజుఃకూమామి
 బ్రాహ్మణస్య త్వా ప్రాణాపానయోర్జుకూమాన్యక్షితమసి మాస్యక్షేహ
 అముక్త్రాముష్మిలోకే ” ఇతి బ్రాహ్మణస్య దక్షిణహస్తేవాన్నవ్యజ్ఞనాది
 స్పర్శయిత్వా తస్య దక్షిణాభ్యుత్తమనఖప్రదేశమ్ “ ఇవంవిష్ణుః ” ఇత్య
 న్నేని వేశ్య పరిపేచయిత్వా ఆహారానం కారయిత్వా “ ప్రాణేనివిష్టోఽ
 మృతంజుఃకూమామి ” ఇత్యాదిభిఃపశ్చభిరుభ్యజ్ఞానం సమీక్ష్య “ బ్రహ్మణ
 మితత్వా మృతత్వాయ ” ఇత్యాత్మానం సమీక్ష్య యథాసుఖం జపస్వే
 న్యుక్త్వా అతఃపిత్తం భుజ్ఞానం నవశ్యేత్ । భుక్తద్విజే అపేక్షితంపృష్టా
 సన్నున్నముక్త్వా ఆస్తుసన్నమితుక్తై శృప్తాసీతుక్త్యా తృప్తాస్తే తి ప్రతు
 క్తై ఆహారానం కారయిత్వా ఆచారై స్పదితమితుక్త్యా అస్తుస్పదితమితిప్ర
 న్యుక్తై పూర్వవత్స్వంధ్యా తామూల వస్తుహిరణ్యోపానచ్యత్రాదీవి
 దక్షిణాంచదత్వా అగ్నేస్త్రిణతో దర్భానం స్తీర్య తేషుమార్జయ తామ
 మపి తామ్రేత ఇత్యపోవాన్జయిత్వా అముకిగోత్రాయాముకిశర్మణేప్రేతా
 మై తంపిండందామితి నాళికేరప్రమాణం పిండం దత్వా అముకిగోత్రాము
 కిశర్మణామై తపతం పిండముపశిష్టేతుక్త్యా పాత్ర సక్షాశనోదకేన పిండంత్రి
 రప్రదక్షిణం పరిపిచ్య పూర్వవత్సర్జయిత్వా అహోముఖానిపాత్రాణిక్త్యా
 తృప్యేతి త్రుక్త్యా పాత్రాణిపోత్యోత్తానానిక్త్యా అక్షయ్యమితుక్త
 క్త్యా అన్త్యక్షయ్యమితి ప్రతుక్తై అగ్నిసమీపే స్థాపితముదకుమ్భం దక్షి
 ణాంచదత్వా ప్రణయ్యద్విష్టతామితుక్త్యా ప్యాసువజ్యప్రదక్షిణేకృతోప
 చారానుక్త్యా తంవిస్మజ్య భుక్తశిష్టాన్యన్నవ్యజ్ఞనానిపిండదర్భకూమామపా
 త్రాణిచాపుసప్రక్షిప్య స్నాత్వా గృహంగత్వా పుణ్యాహం వాచయేత్ ।
 ఏకాదశేహనిద్రవ్యస్యబ్రాహ్మణస్యవాఽతాభేదేశవిష్టవాచానాలోకి కాగ్నా
 “ యచాయసోనుమ్ ” ఇతిద్వాత్త్రింశదాహుతీస్ఫురపాయసేన దక్షిణా
 ముఖపిత్వతీర్థేన వాస్తేనజహుయాత్ । “ ఉదీరతామవరక్షత్సరాసః ”
 ఇత్యుత్పభిర్భుశ్చర్పతుర్వారంవా జహుయాత్ । హుతశేషేణాన్నేనపూ
 ర్వవత్పిండం దద్యాత్ । ఏవంప్రతిదినమేకైకం పిండందత్వా ద్వాదశదినే
 గ్రయోవింశదినే సప్తవింశదినేవా సపిండేకరణాయుర్వ మేకాద్విత్తంకుర్యా

త్ . మూలకేప మాతాపిత్రరేణవశేషవ్యవైకోద్దిష్టంతుర్యాత్ . అన్యే
షాంతుసూతకానై పూర్వోక్తదివేష్యనయరమేకుర్యాత్ . పామాణస్థాప
నప్రభూతబల్యేకోద్దిష్టశ్రాద్ధాన్యాహితాగ్నేర్దహన దినామ్యుక్తదివేకు
ర్యాత్ , అనాహితాగ్నేర్దురణదివాద్యేకోద్దిష్టదినే . ప్రత్యేకప్రకరణం
నిమిత్తవ్యతిరేకేణ దశ బ్రాహ్మణాభోజయిష్యా లేభ్యోవక్షిణాందద్యా
త్ . ఏకాదశాహవ్యసరిక్తదివేష్యేకోద్దిష్టశ్రాద్ధే , నస్తాచిత్తుర్వేయోహి
నేపుష్యోత్తరప్రాప్యపద రేవతీ త్రిపాదనక్షత్రాని స్వస్యచతుర్వింశతిన
క్షత్రసప్తవింశ నక్షత్రసమ్మత్తేను పాథకమేత్రవరనుమైత్రాని స్వస్య
స్త్రీపుత్రయోశ్చ త్రిజన్మాని గురుశుక్రవాసరౌచ వర్జయేత్ . సోమభుజ
వాసరౌచుధ్యమా . సర్వేషుకర్మసు నిర్దిష్టకాలాసమ్మవే స్వల్పదోషేను
గాధికేకాలే బ్రాహ్మణాననుజ్ఞావ్యకర్మకుర్యాత్ .

ఇతిప్రయోగదర్శనో దశమః పఠః :

ద్వాదశాహమారభ్యసప్తవశదినపర్యంతేషు చిత్తుదివేష్యవ్యసమేదినే
శ్రయోపింశదినేవాపావననమానేనమాపామాధ్యంతవృత్తవేషుచినెవ్వన్య
తమేవాతేనేవమానేన గృత్యుచతుర్థషష్ఠైకాదశినుమాసేష్యనయమేవా
మాసే సపిండీకరణంకుర్యాత్ . రోహిణ్యుత్తరాష్ట్రపువద రేవతీభాద్రపక్ష
త్రైషు చతుర్థశ్యాం రవిభానుగురుశుక్రశనివారేషు స్వనక్షత్రాద్భూమిర్విం
శే సప్తవింశేనక్షత్రై స్వస్యస్త్రీపుత్రయోశ్చ త్రిజన్మానుచ సామిన్ద్యంర
కుర్యాత్ . ఉత్తేషుద్వాదశసు కాలేష్యకృగించేదాబ్దికారోవర్షస్యా
దివేకుర్యాత్ . ద్వాదశదివేష్యయ్యుక్తేపికుర్యాత్ . నిష్కాశుక్రవార
శ్చేష్టాకాపిత్రౌర్వివాహనైహం నకుర్యాత్ . ఎన్నిరేతేత్యేకరీతికు
మ్భయోరన్యతరే మాసిరోహిణ్యాద్రాహస్తానూరాధేవ్యనయమేకుర్యా
త్ . తదాకృతాన్యపిషాడశశ్రాద్ధాని పునఃకృత్వా సామిన్ద్యంకుర్యాత్ .
తదామాతాపితృవ్యతిరిక్తవామేకోద్దిష్ట సోదకుమ్భ మాసిక సపిండీకరితా
న్యామేవ హింశ్యనవాకుర్యాత్ . ఏకాదశాహ దర్శశ్చేదాహితాగ్ని
కర్తవ్యేష్యాహేషాదశశ్రాద్ధాని సామిన్ద్యంరకృత్వావరాహేషిన్ద్ర

కర్మాకుమ్భయోరితి పాతావరమ్ .

విశ్వయజ్ఞ కుర్యాత్ । ప్రభుమానుం కురుతా హే ద్విత్వీయమాసి కా దీని సా
పిష్టాయూర్వ మేకోద్విత్వ విధా నేన వశ్వా త్సర్వణవిధా నేన కుర్యాత్ । అహి
తాగ్నేర్నహనతిథౌ ద్విత్వీయమాసికమన్యాని మరణ తథౌకుర్యాత్ । ఊన
మాసికం త్రైపక్షింబ దాహాది సప్తవింశదినాచ్చకుర్వింశదినాచోచ్చధ్వం
కుర్యాత్ । ద్వాదశాహాదిషు సాపిష్టైశ్చమాధ్వభావీని ద్విత్వీయాదీని మాసి
కాన్యాకృష్య సాపిష్టాయూర్వం తప్తి న్నైవదినే కుర్యాత్ । త్రిపత్నాది
షు చేతూర్వం నృతా హే కుర్యాత్ న స్తత్తతాగ్నే త్వపి కుర్యాత్ । కర్తా
భుంసువనసిను న్న నానుకరణాన్న ప్రాశనేషు ప్రాప్తేషు తమాధ్వభావీని
మాసికాని సాపిష్టాయూర్వనూకృష్యకృతాన్యపి పునరాకృష్య తత్సూ
ర్విష్కాది నే తత్సూర్వం నృతతథౌ వాకుర్యాత్ న శ్చ తత్తతాగ్నేషు
కుర్యాత్ । మాతాపితౄర్నినాఽ నేమముత్సవార్థమాకృష్య కృతాని పు
నశ్చ తత్తతాగ్నేం కుర్యాది త్యేకే । సాపిష్ట్యం చాకృతం చేతూర్వస్వికాది
నే తత్సూత్వా పరేమ్యుః పుంసువనాది కుర్యాత్ ।

పిత్రాదినాం త్రయాణాం మాతామహాదీనాం త్రయాణాం తత్స
త్సనాంబ సాపిష్ట్యాదిప్రాధేషు పార్వణమాపాసనాగ్నౌ కుర్యాదన్యేషాం
లోకకే । నామలాచార్య పితృన్యాణాం జ్యేష్ఠభాగ్రుస్సమస్తజప్యప్య
పాసనాగ్నౌచ త్యేకే । విభక్తైశ్చ పుత్రైషు జ్యేష్ఠపవసాపిష్ట్యం కుర్యాత్,
తప్యతస్త్వి త్వే సపత్నీకోఽన్యః కుర్యాత్, సర్వేషామవత్సికత్వే జ్యేష్ఠ
పం లోకకాగ్నౌ కుర్యాత్, కనిష్ఠాదివాక్యతం సాపిష్ట్యం జ్యేష్ఠః పునః కు
ర్యాత్ । పత్నీకృగ్నిం హోత్రాగ్నిం న కుర్యాత్ । సమావోదకాదినాకృ
తం పునః పిష్ట్యం కుర్యాత్ । ద్వాదశాహే వత్సాగ్నిం రజస్వలాయామపి
సాపిష్ట్యం కుర్యాత్, వివిచిన్నాగ్నిస్తు కాలాంతరైః క్రింసన్ధాయ కుర్యాత్ ।
వగ్నైరాస్తపాపిష్ట్యమాపికాద్వికానితు రజస్వలాయామపి భార్యాయాం ని
రవకాశత్వాన్తరైభిరాభిర్యప్రతినిధిం కృత్వా అగ్నిం సన్ధాయ కృత్వా త
మగ్నిం విస్మజేత్ ।

శ్వస్సపిష్టికరణం కరిష్యా పరమ్యస్సాయం హేమామం ముత్వా
వాత్సాభుక్తవద్యోప్రాప్తాణ్యోఽమకగోత్రస్యాముక శర్మణః ప్రాశ
న్య శ్వస్సపిష్టికరణం భవితా తత్త్ర శ్చపిష్ఠ్యప్రపాదకరణేయభివిజ్ఞాప్య

శ్వేభూత బ్రహ్మణానామనాయ తేహంపురలో యథాశక్తిదక్షిణాం నిధా
య ప్రణమ్య అశేషేహే పరివద్యవత్పాదమూలే మయాసహపి కామి
మాం యథాశక్తి దక్షిణాం స్వీకృత్య అముకగోత్రస్యాముకశర్మణఃప్రేత
స్య అద్యద్వాదశేఽహని సపిండీకరణప్రాధ్దం కరిష్యన్నూనమాసి కాదీన్యూ
నాద్వికపర్యవ్తాని పశ్చిదైకోద్దిప్తప్రాధ్దాని తత్రతాగ్రాలా దాకృత్యకర్తుకా
మోఽస్మితత్ర మేఽధికారి సిద్ధిమనుగ్రహణ మాసి కానియథా కాలమనుష్ఠి
తాని భూయానురిత్యనుగ్రహణేతిచ విజ్ఞాప్య తైరనుజ్ఞాతోఽముకగోత్రస్యా
ముకశర్మణఃప్రేతస్యాద్యద్వాదశేఽహని సపిండీకరణప్రాధ్దం కరిష్యన్నూన
మాసి కాదీన్యూనాద్వికపర్యవ్తాని పశ్చిదైకోద్దిప్తప్రాధ్దాని తత్రైకరిష్య
ఇతి సజ్జల్ప్య యోనమాసి కాదిషు క్రమేణపశ్చిదశ బ్రహ్మణాంప్రణాథే
వృత్త్యా వృత్తైకుణ్డేపాదాంప్రత్యక్ష్య కృతరాదీనన్వ్యాభ్యజ్య సావయి
త్వా అగ్నిప్రతిష్ఠాపనాన్య గ్రహణ భుక్తిదేశసంపాదరప్రేతానాహనాది
శ్వేకోద్దిప్తవత్కృత్వా దర్వాన్యముపస్తీర్య హుతిభ్యశ్చైత్యతేన పశ్చిద
శధానాదాయాభిహార్య పూర్వవస్థత్వా అహుతిభ్యహూమాదిబిరిషేచ
నాంతం కృత్వా హుతిశిష్టమన్నం సవ్యజ్ఞనం భుక్తిపాత్రైషుదత్వా పృథివీతే
పాత్రమిత ప్రతిపురుషముపస్పర్శయిత్వా అపాశనాది కామ్నూలం దక్షిణా
దానాంతం కృత్వా అగ్నేర్దక్షిణతో దర్శయిషు పశ్చిదశపిండ్యాదత్వా శేవం
సర్వం పూర్వవత్కుర్యాత్ । ఏవం కర్తుమశక్తావాగుప్రాధ్దీక్రియమాణేప
శ్చిదైకోద్దిప్తప్రాధ్దానాన్యరూపేణ కరిష్యఇతి సజ్జల్ప్య విరణ పాదప్ర
త్యక్షన గర్థదానాదికంసర్వం హూమాధ్వన్య వర్జం కృత్వా బ్రహ్మణాం
పురతఃపాత్రైషు సోపసకరమామం దత్వా అమూనాన్యమాని యుష్మభ్య
మహంసంప్రదదేనమమతిమరూపై రభిశ్శ్రీష్టేఃప్రేతయపీథగవాణజనా
ర్దనఃప్రియతామితీ తలోదకముగ్నృజ్య తామ్నూలం దక్షిణాం చ దత్వాప్ర
హ్మణాంప్రస్థాప్య తతస్సపిండీకరణం కుర్యాత్ .

ఇతిప్రయోగదర్శనః ఏకాదశశ్శ్లోకః .

సపిండీకరణాదికం సర్వం పూర్వగప్రాధ్దంచ చతుర్దశఘటికానంతర
మారభ్య దశఘటికాసు సమాపయేత్ । సజ్జల్పాద్వాద్యవమూత్యేనప్రా

కాపీతమనన్యత్రాచమన ప్రాణాయామాఘర నమిదాఘర ఘోమామాజ్య
 భాగస్విప్రకృతాప్రియశ్చిత్త ఘోమానువరివేషణాభిశ్రవణ ప్రదక్షిణ న
 మహారానువ్రజన విశ్వేదేవవిష్ణువచారణ్యః । పూర్వవిశ్వేభ్యాదేవే
 భ్యఃఋణాభిరున్మైర్నైపుః ప్రాగైర్గుదగైర్నిర్వా ప్రాజ్ఞుఖండజ్ఞుభా
 వాదేవత్యైనప్రదక్షిణంకృత్వా, పశ్చాద్విత్పాణాండక్షిణాగైర్నిర్వాగైర్నిర్వా
 గుణకృతైర్దైపుఃపితృత్యైర్దేవాప్రదక్షిణంకృత్వా, పశ్చాద్విమిత్రస్యప
 త్నవత్కృత్వా తతఃపశ్చాద్విశ్వేదేవవిష్ణుస్సంస్కార్యం కుర్యాత్ । పాద
 ప్రత్యోశనం గన్ధదానంచ పవిత్రపాణిర్నకుర్యాత్ । పరిశ్రితేదక్షిణాప్ర
 వణే గౌమయేవోపలిపెక్కుహాశాగ్రిధం కుర్యాత్ । తత్రాత్తరపూర్వదేశే
 ఘోమానుష్ఠానం తద్దక్షిణతఃపిండదానస్థానం తద్దక్షిణతఃపిత్రాదిభుక్తిస్థానం
 తత్పశ్చాద్దేవానాం భుక్తిస్థానంచపరికల్పయేత్ । ప్రాజ్ఞుభానుదగపవర్గా
 నిశ్వేదేవా, ఉదజ్ఞుభా, ప్రాగపవర్గా, ప్రాజ్ఞుభాన్దక్షిణాపవర్గాన్వా
 పిష్కా, పశ్చిమాభిముఖం నిమిత్తం, తద్వద్విష్ణుంచవివేశయేత్ । కర్తాభో
 త్తాచార్థ్యపుణ్డాగ్రిసాగయేత్ । పాదుకోపానచఛత్రాయుధరక్రవస్త్ర
 మాహిషిక వృషభపతి వాఘ్నిక కుష్ఠి బధిర చిన్నవాసిక మాదాగరాన్నప
 శ్యేత్ । ఉదగ్యామాతికాశోదిపతిత ప్రేతాన్నభోక్తృ పణ్డపాపణ్డరోగినగ్న
 కృకలాసవానరగ్రామసూకర శునకాన్నపశ్యేత్తేషా శాగ్రిధదర్శనం పక్ష
 యేత్ । దత్తధావనశామ్నాబ యోరాభ్యంగోపవాసోపద షరాన్నక్రొధ
 హుదాగరత్వరావర్ణయేత్ । పూర్వేద్వరపరేద్యుశ్చ రాత్రిభోజనం మైథు
 నంచవర్ణయేత్ । చికిత్సక వ్రేశ్యవృత్తికాణాన్థ బధిర హివాధికాన్జ్యోగి కునఖకు
 ష్టిశ్యాపదస్తక భృతకాధ్యామీ భృతకాధ్యాపక క్లిబపతితక న్యాదూషకా
 భిశస్త్రమిత్రాధుక్రిశ్మశున సోమవిక్రయి పరనిష్ఠకమాతాపితృ గురుత్యాగిస్తై
 నశ్వశురప్యాల మాతుల మాతులేయ సపిణ్డోపాధ్యామీచార్యశిష్యాశ్రో
 త్రియశవానుగామినఃపూర్వేద్యుశ్చాగ్రిధ్దభుజం శాగ్రిధ్కృతంచ అద్య
 శ్యోవాక్రాద్ధం కరిష్యమాణంచ క్రాధే ననిమిత్తయేత్ । అన్యేషాం
 గుణాభావే గుణవత్తం సపిణ్డభుపిభోజయేత్ । గుణాధిక్యేపి గర్భవత్తం వి
 ఘ్నరదిశవర్ణయేత్ । అశ్రోత్రియ పితృకాచ్ఛాత్రియాదపి శ్రోత్రియ
 పితృకా, శ్రోత్రియోపి శ్రేష్ఠః । పితృపుత్రాగ్రితరౌవవర్ణయేత్ ।

యస్సర్వస్థానం ప్రతిగుహ్య సజ్జయం కరోతి సత్తనః । శత్రాసత్కా
ముద్వాహం నన్యాసం నానకరోతి యోగీతం వేదం త్యజతి యోగస్థాశ్రమ
ధర్మహీనస్సనగ్నః , యోగిష్ఠోరన్యం దేవం పరత్వేన వా సమత్వేన వా న
న్యతే యస్సధర్మకాత్మాగో యోగటాభస్య రుద్రాక్ష లింగధారీ సహజజ్ఞః ,
యో బ్రహ్మ చర్యాదివతీ రేతస్సమున్నోజతి సోఽపకీర్ణీ . యో భాగ్యాః
పరపురుషస్థం క్షుచుతే సమాహిషికిః , యో నశనద్వాధికకన్యామున్యహ
తే సవృషభీపతిః , యోఽనాపదిన్యధ్యా జేవతి సన్యాధిషికిః , యోఽభ
వేసతి నదదాతిసతః , యోఽదహ్మార్థం కర్తుకరోతి సమాధ్ధారిః , యోన్య
వహారేపక్షపాతః వదతి సమకురుటః , యోవిత్తార్థం వసనరక్తయం దేవపూ
జాంకరోతి సదేవలకిః , ఏతాన్సర్వాన్ప్రాప్తైర్నన్దయేత్ । ఏతైర్లో ప్రర్వీహీ
వాన్ శ్రోత్రియాన్ బ్రహ్మవిదతహితాగ్నికసూత్రాన్నరహితాగ్నిమన్త్ర
యేత్ । “ నుభువాతాః ” ఇత్యాది గృహం శ్రీనాథుః , “ బ్రహ్మ మేనునా
మ్ ” ఇన్యేనువాకశ్రయం శ్రీసుపన్దమ్ , “ అయిం వావయింపవతే ” ఇన్యే
నువాకశ్రయం శ్రీనాదికేగిమ్ , “ మేధాదేవీ ” ఇన్యేనువాకచతుర్థయః
చతుర్థేధమ్ , “ బ్రహ్మ శేప్రాప్త్యణమాభతే ” ఇన్యేప్రశ్నం నరమేధమ్ .
“ సాక్షిహిత్యైస్త్వయజతే - ప్రజాపతీరక్వమేధమస్మదం ” ఇన్యేప్రశ్న
ద్వయమశ్వమేధమ్ , “ చిత్తీసుక్ ” ఇన్యేప్రశ్నం బ్రహ్మ మేధమ్ , “ పరేయ
వాంసమ్ ” ఇన్యేప్రశ్నం పిన్యమేధమ్ “ మూద్ధానం దివోఅరణిమ్ ” ఇన్
జ్యేష్ఠసామవా ప్రతిదినం జపిష్యామితి సజ్జల్ప పూర్వకంయఃప్రతిదినం
జపతి తంనిమన్త్రయేత్ । తుల్యగుణేషు యోవయవాధికో యోవాచరి
నోయోవాప్రాప్తే భోక్తుమీషుతే తం నిమన్త్రయేత్ । నిమన్త్రితానన్త
రమాగతం బ్రాహ్మణం పిత్తం తానసుజ్ఞాప్య తైస్సహభోజయేత్ । విష్ణు
ర్థేఽపిశ్వేదేవార్థేవా ద్రవ్యస్య బ్రాహ్మణస్యవాఽలాభే దేవతాసన్నిధౌ
పాత్రం పాత్రన్యయం వా నిధాయ తస్మిన్నన్నవ్యజ్ఞావాదీని దత్వా ఏకం
బ్రాహ్మణం ప్లానే నిమన్త్ర్యైతద్ధాతై దేవతాసన్నిధౌ దత్తమన్నాదికమ
గ్నాప్రక్షిపేద్బ్రహ్మచారిణేవాదద్యాత్ .

— శ్రీ అథ భోక్తృనియమః శ్రీ —

ప్రాధేనిమన్త్రితోఽన్యశ్ర గమనం నున్త్రీచ్ఛారణమభ్యయనమ
తానిజనం దానం పతిగహం శవానుగమనం కారవహనం మేతునంచ ప

ర్జయేత్ । ఆమశ్రాంతం ప్రతిగృహ్య వాన్యశ్రాంతే భుజ్జీత । భుజ్జానో లవ
ణవృజ్జానాదికం నకిచ్చేద్యాచేత । పృష్టైః పేక్షితం యాచేత । నదీయమా
నం నిరుధ్యాదవతిస్పృశ్యమన్నం నస్పృశేన్నమన్త్రిత ఆబ్రహ్మన్నిత్యసువా
ఃం భూజనేనియక్తో నమోచస్తుభ్యాయచేత్యనువాకం విస్మయో వామదే
వాయ ననుభవ్యనువాకం జపేత్ । సర్వం సశేషం భుజ్జీత యథాశిష్య
స్తథాదద్యాత్ । కన్యాశుల్కేనోత్తోగచాత్పతితాద్వా లభ్యేన ప్రత్యేకశ్రా
న్తం నకుయాత్ ।

కడలిభేద శారవల్లిత్రయ పనసోర్వారుక పటోల రక్తవాళ కూర్మా
ణ్ణి శ్వేత నిమ్మన నాళికే గామ్యుగ ధాత్రీ సింహీ వ్యాఘ్రీ ముద్గశ్యామాక నీ
వారిప్రయద్దు గోగూచ మాప తిల యుద్రకస్త మహాకన్య శకుట కాళశాక మ
హాశాక పిచ్చాళ చూతీ కా శారజ్య ప్రోణపుష్ప చక్రవర్తి కా నారజ్జ దీర్ఘమూ
ల కాశ్వణిణ లికుచ్చాక్రికి విద్రవల్లియురస గుడ శరక రాహిణ్ణు గవ్యాని
శ్రాన్తే గ్రాహ్యేణి ।

కూర్మాణ్ణ బృహతీ యుక్తబృహతీ మధు కాలాబుకో శాలకీ శిగురీ
జ్జులీయకీ కుసుమ్మ రక్తశాక కుమ్భిక శైల్పూతకీ విమ్బవినపిణ్యాకో పో
తకీ కుభుద్ధాధక రాజనూప చణక రాజసర్వప మాహిషావికాని శూద్రపతి
తాశోదిస్పృష్టాని నీచైస్తత్తాని పురాతన భాణ్ణపక్వానిత్రోదశ్వేన్నాథితాని
విజాయేత్ ।

శ్రాన్తస్త్వయం భూనావే నిక్షిపేన్నశిక్యాతో । నిమన్త్రితం బ్రా
హ్మణం నత్యజేత్ । స్వయం సుహృలయమకృత్వా అన్యసహృలయేనభుజ్జీత ।
అన్నవృజ్జానాదికం దర్వాప్యహస్తాభ్యాం దద్యాత్తైలపకర్షణపకర్షణం నతుద
ర్వాప్యి । ఆయుసేన కాంక్షేననా పాత్రేణ నకిచ్చేదపి దద్యాత్ । కడలి
పత్రవృక్షం నపాటయేత్ । నిషిద్ధేష్యపి దినేష్యభ్యిక్షం శారయేత్ । స
జ్జులూపనవాక్యయ్యేషు పత్యప్రమర్ఘ్యపాద్యయోశ్చతుర్థ్యస్తమానాహ
నేద్విత్రియాస్తం శోత్రం నామచకీర్తయేత్ । గడ్డాదిదానేచతుర్థ్యస్తమితర
త్రసమ్బుధ్యస్తం యుష్మచ్ఛిష్టం బూరియాత్ । భృగువాసరే ప్రథమా
పత్యేకాదశీ త్రయోదశీ చతుర్దశీ మ రోహిణీ మఖా రేవతీషు త్రిజన్మసుచ
మహాలయం నకుర్యాత్ । నపిండికరణే క్రతుదక్షావద్ధకాయాం కాలకామ్యా

జాగ్రత్తవశాత్తూ తాత్పర్యముగా ముక్తాశ్చ ధురారుచీపార్వణశాశ్చ పు
 దూరచార్ద్రవావిధిదశవిశ్వేదేవాః । వసవఃపితరోరుద్రాఃపితామహాఅది
 త్యాఃప్రపితామహాఇతిజ్ఞేయాః । క్రాంతభేదేషు విజ్ఞవ్యత్యయేన వచనవ్య
 త్యయేన శబ్దాన్తరనివేషేనవాతశ్రమన్త్రామాహేత్ — “ యత్రాన్యగ
 రంఋణః - యత్రాస్యాగరంఋణః - యత్రైహింఋగరంఋణః ” ఇత్యాది ,
 “ యేచార్థివాసఃపితుఃపితరః - యత్రైహితుర్వాతా ” ఇత్యాది । హిమమను
 త్రైవ్యముష్టేవదష్టానేషు శాస్త్రోద్దేశ్యానాం గ్రయాణామైకైకస్య
 శర్మద్వయోద్వయోద్వన్త్రయోర్భూయాద్యజ్ఞశర్మణస్వాహేత్యా
 ది , పిణ్డప్రదానమత్రైవ్యసౌశబ్దాష్టానేపిత్రాదీనాం మాత్రాదీనాందత్ర
 మణిశక్త్యాని నామానిచ బ్రూయాద్యజ్ఞశర్మణశ్రీవామ్నీత్యాది .

ఇతిప్రయోగదర్శనేద్వాదశఃఖండః

అముకగోత్రస్యాముకశర్మణఃప్రైతస్య సపిండీకరణశాస్త్రం కరిష్య
 ఇతిసజ్జలప్య విశ్వేదేవార్థేద్వావిప్రీపితుఃపితృపితామహాప్రపితామ
 హార్థేత్రిద్రవ్యస్య బ్రాహ్మణస్యవాలాభేవిశ్వేదేవార్థమేకం పితుఃపిత్ర
 ద్యర్థమేకం ప్రసార్థమేకం విష్ణ్వర్థమేకంవృణుయాత్ । లేహంహప్రైవ్యవః
 ప్రదాయాననార్థం దర్భావ్యామభాగే భూమాదశ్వా పునరపఃప్రదాయ వి
 శ్వేదేవద్యర్థే భవతాక్షణికర్తవ్యఇతి లేహంహప్రైవ్యదర్భాదశ్వా
 ఓంతథేతితైఃప్రత్యుక్తేప్రాప్నోతు భవానికబ్రూయాత్ , ప్రాప్నోవా
 నీతితేప్రతిబ్రూయుః । అథాదుమ్బరేణాయ సవ్యధిరిక్తవానేయనాశ్శ్లు
 నాఉత్తరే చతురశ్రం మధ్యే త్రికోణందక్షిణే షట్టలంచ త్రికోణజ్ఞానా
 యామవిస్తారా తదర్థభాతాకృత్వా గోమయేనోపరివ్యదర్భాగం
 స్తీర్య ఉత్తరేఽక్షతైరితరయోస్తైరైరభ్యర్చ్య ఉత్తరే విశ్వేహం దేవా
 శాం మధ్యే పితౄణాం దక్షిణే నిమిత్తస్యోత్తరే విష్ణోశ్చపాదాః ప్రత్యా
 భ్యస్యస్యచపాదౌ ప్రత్యాభ్యావమ్యానావైష్వానరేహూవవిష్టేషు కృసర
 తామ్బూలానిదత్వాభ్యజ్యస్నావయిత్వా లేహ్యగలేవ్యక్తిం ప్రతిష్ఠాప్య
 ప్రాక్రోయం నిధాయ “ యేచార్థివాసఃపితుఃపితరః ” ఇతిపితౄణాం అగ్నిం
 పరిస్తీర్య దర్భావ్యధినిపాదయిత్వా ఉపవీర్యగ్నేర్దక్షిణతడిదగ్రాదర్భాగ

సంస్తీర్య తేషువిశ్వేదేవార్ఘ్యపాత్రం పవిత్రం యవాంశ్చప్రయుజ్య ప్రా
చీనావీరీ తమృరస్తాద్వక్షిణాగ్రాదర్భాసంస్తీర్య తేషుపిత్రర్ఘ్యపాత్రం ప
విత్రం తిలా మధు సేకతాః హవిఃపాత్రద్వయమాహవిఃపాత్రద్వయమా
దున్నూరమేక్షణంఛైకైకశపానయిత్వా తమృరస్తాద్వక్షిణాగ్రాదర్భా
సంస్తీర్య తేషుప్రతార్ఘ్యపాత్రం సాదయిత్వా ఉపవీతీ విశ్వేదేవార్ఘ్య
పాత్రాన్నరతో పిష్టపిష్ట్యుపాత్రం సాదయిత్వా ప్రాచీనావీతీపాత్రప్రో
క్షణాది దర్శనంసాదాగ్రాహ్యం కృత్వా ఉపవీతీ పవిత్రాన్ద్రవ్యే తే విశ్వేదేవా
ర్ఘ్యపాత్రే “శన్నోదేవీ” ఇతిజలంనినీయ పవిత్రముద్వృత్త్య “యవోసేధా
న్యగాజావో వాసుజో నభునలయిశః । స్వర్ణో నసస్రపాపానాం పవిత్ర
మృషిభిఃప్యౌషమ్” ఇతియవాప్రక్షిప్తపవిత్రంనిధాయ “మధువాతాః
తాయతే” ఇతిచాభిసంహంతాప్రక్షిప్త్య “సోమస్యోష్ఠిషీరసి” ఇతిసర్వా
ప్రాణీభిఃప్రసృత్య “అవేహావృతాః” ఇతిశత్రువహం తృణాదికమాదా
య “నిరస్తంనముదేర్శరః” ఇతివేయిత్వాం నవిస్యావఉపసృత్య “శ
న్నోదేవీ” ఇతిస్థ్యురభిసంప్రక్తి గడ్డాదిభిరభ్యుపి ర్దక్షేర్భర్తావ్యవ
ప్రచాభిప్ర, ప్రాచీనావీతీపవిత్రాన్ద్రవ్యే తే పిత్రర్ఘ్యపాత్రే “ఆనతి
గభస్తుపితుగభిరోదేవయావాన్ సముద్రాన్ సలిలాన్ సపిష్టాన్సేన్య
క్షైరర్వకానాకలభి న్దేక్షీయనాణముపహృతామిమాం పితుగభిభ్యో
వోగృహ్లామి” ఇతిస్థ్యురభిసంప్రక్తి పవిత్రముద్వృత్త్య “తలోసోమదేవ
త్యోగోనవోదేవసిక్తిశః, ప్రన్నోపిష్ట్యురప్రద్రవ్యకయేహ పితుగభిభ్యో ని
నూకలో కాన్ ప్రణయాహినిస్సహానినః” ఇతిహలాన్ద్రవ్య పవిత్రం ని
ధాయ మధుప్రక్షేపాద్యచాభిసంహంతం పూర్వవత్ప్రత్యాప్త, ప్రతార్ఘ్య
పాత్రే ఏకోద్దిప్తవత్ప్రత్యాప్త, విశ్వేదేవవిష్టస్థాన్ద్రవ్యంయగ్యాత్ । అస్థ్య
పాత్రాన్ద్రవ్యజాతీయానిభి వేయిః । ప్రాచీనావీతీ “అపహతాఅనుగాః”
ఇతిపిత్రాదిభుక్తిస్థానే తిలాన్సేక తాశ్చ ప్రకీర్త్య “ఉదీరతానవర” ఇ
తిద్భిరవోక్ష్య ప్రేతభుక్తిస్థానే ఏకోద్దిప్తవత్ప్రత్యాప్తా జూహుస్థానం గ
త్వా విశ్వేదేవాన్ పితుగభిభ్యో ప్రేతంవిష్టుం పార్వణవదకోద్దిప్తవచ్చా
వాహ్యపూర్వవత్పూర్వవత్ప్రత్యాప్తం వరణంచక్రత్వా, ఉపవీతీ విశ్వేదే
వహప్రేతభుక్తిదకందత్వా పవిత్రంనిధాయ “యాదివ్యాఅపసపయసానమ్

భూమిః - యాలన్తరిక్షఉతపార్థవీర్యాః - హిరణ్య వర్ణాయజ్ఞయాస్తాన
 ఆపశ్యంస్యోనాభవన్తు " విశ్వేభ్యోదేవేభ్యఇదంవోఅర్ఘ్యమిత్యర్ఘ్యందత్వా
 అత్తస్మ్యమితి ప్రశుశ్కృతైపునశ్శుద్ధోదకం దత్వా పవిత్రనూదాయార్ఘ్య
 పాత్రేనిధాయ దత్తైర్ధర్తర్వాప్యవప్రచాచ్య, ప్రాదీనావీతీ పీతుఃపితౄ
 దీనాం పూర్వవచ్ఛుద్ధోదకం పవిత్రంచదత్వా " యాదివ్యాః " ఇతి ను
 త్తాన్తై అముకగోత్రాయాముకశర్మణై పీతుఃప్రైన్వధాననసాస్వహే
 దం తెఅర్ఘ్యం అముకగోత్రాయాఅముకశర్మణై పీతుఃపితౄన హాయేదం తెఅ
 ర్ఘ్యం అముకగోత్రాయాఅముకశర్మణై పీతుఃప్రపితౄన హాయేదం తెఅర్ఘ్య
 మితివా, అముకగోత్రైభ్యఅముకశర్మణ్యఃపీతుఃపితౄపితౄన హప్రపీతౄన
 హేభ్యస్స్వధాననసాస్వహేదంవోఅర్ఘ్యమితినాన్తస్యందత్వా పునశ్శు
 ధ్ధోదకదానాద్యాచాచననాన్తంకృత్వా, నిమిత్తాయైకోద్దిప్తవర్ష్యందత్వా
 పునశ్శుద్ధోదకదానాద్యాచాచననాన్తంకృత్వా, విష్ణుహస్తైశుద్ధోదకం పవ
 త్రంచదత్వా " యాదివ్యాః " ఇతి నుత్తాన్తై శాస్త్రసంరక్షిత్రీన హాప
 స్తవేస్వాహేదం తెఅర్ఘ్యమిత్యర్ఘ్యందత్వా పునశ్శుద్ధోదకదానాద్యాచాచ
 ననాన్తంకృత్వా గర్భపుష్పగూపదిపవస్త్రీభూపణాని గోగూఢలహిరణ్య
 నిచదత్వా నిమిత్తాయవిశేషేణదత్వా పూర్వవదియంతేస్వధేభ్యస్సందత్వా
 ప్రాదీనావీతీ పరిధినిధానప్రభృతి ముఖాన్తంకృత్వా " ఉద్గ్రీయితామ్ "
 ఇత్యానుత్తరీణమ్ " యజ్ఞైపీతుర్వాతా " ఇత్యన్నాముః " స్వాహాపీ
 తుఃపిత్రై " ఇత్యాదిభిరాభ్యాముతీశ్చ ముఖ్యా, ప్రైశార్థంపశ్యమన్నం
 వ్యజ్ఞానంచ పాత్రస్వయేనాదాయ ఏకోద్దిప్తవర్ష్యం సీప్త్యృదాద్యగ్న్యై
 పథానాన్తంకృత్వా భుక్తిపాత్రైషు తథాగతేదమన్నవ్యజ్ఞనాడిం నిధా
 య, విశ్వేదేవానాం పాత్రస్పర్శమ్, పీతుఃపిత్రాదీనామ్ " పవతేపీతు
 న్తత " ఇత్యన్నాభినుర్వనం పాత్రస్పర్శమ్, నిమిత్తస్య ఏకోద్దిప్తవత్, వి
 ఙ్గోశ్చపాత్రస్పర్శమ్, " యజ్ఞైశ్చరోహవ్యసమస్తకవ్య " " ఏకోవిష్ణుః "
 ఇత్యాదిభిస్త్రైలాదకమగ్న్యజ్యపరిషేదనాపోశన ప్రాణాహుతీః కారయ
 త్వా హస్తోదకం దత్వా భుజ్జానేషు పురుషసూక్తాక్షరి పితౄసూక్తవర్జంప్రై
 వయిత్యా ఆచారైషు పూర్వవదియంచ ప్రవృత్తిర్యర్ఘ్యందత్వా " రోదయ
 త " ఇతిదేవా " స్వదిరమ్ " ఇతిపితౄనావాయిత్యా శాస్త్రముఖం

దక్షిణాంచ దత్వా గోభూ హిరణ్యవస్త్రాణాం చాపి దాసీదాన భూషణ ప్రీ
హి యన మాకు తిల వడ్డొపానచ్చత్ర కమణ్డలు యానాసన శయనోపధా
నైర్యథావిభవం సమూజ్య స్పష్టివాచయిత్వా హస్తైః సూదకం దత్వా
అక్షయ్యమిశుక్త్యా అస్త్యక్షయ్యమిశుక్త్యై యథాశక్తిదక్షిణాంచ దత్వా స్వ
ధాం వాచశ్యమిశుక్త్యా వాచ్యతామితి తేన ప్రశుక్త్యైః ఉంస్పదేత్యుక్త్యా
అస్తుప్వశేరి ప్రశుక్త్యై భూమా కిశ్చిజ్జలం నిస్రావ్యాహోముఖం పాత్రం
ఽన్యస్య విశ్వేదేవాః ప్రియన్తామిశుక్త్యా ప్రియన్తం విశ్వేదేవాశ్చితి ప్ర
శుక్త్యై అన్న శేషైః కిశ్చియ తామితి పృష్టే ఇష్టే సహభుజ్యతామితి విశ్వే
దేవైః ప్రశుక్త్యై “ దాతారోహోఽభివర్ధన్తామ్ ” ఇతి సార్థ్య “ దాతారో
హోఽభివర్ధన్తామ్ ” ఇత్యేన ప్రశుక్త్యైః ఉంస్పదేత్యైః హస్తైః ముత్తానం కృత్వా
ఉపవీరీ బ్రాహ్మణాః ప్రవక్షిణీకృత్యైః ప్రణమ్య ఉపచారానుక్త్యా పాకౌ
నివీడ్య ప్రాచీనావీరీ “ వాజేవాజే ” ఇతి జపిత్వా, ఉత్తిష్ఠత పితరః,
ఉత్తిష్ఠతైత, ఉత్తిష్ఠత విశ్వేదేవాః, ఉత్తిష్ఠత ఘోషతీక్రమేణ బ్రాహ్మణాను
క్థాప్య ఉపవీశ్యాద్వారహనువ్రజ్య “ పత్రశాకాది దానేన ” ఇత్యాదిక
ముక్త్యా ప్రవక్షిణీకృత్యాగత్యైః ప్రాచీనావీర్యగేన దక్షిణతప్త్రైః ధాద
గార్భా సం స్థీర్య పూర్వరక్తేషు నాగ్దయన్తాం నునపిశుః పితర ఇత్యాది
భిః పశ్యేనుదక్తేషు నాగ్దయన్తాం నునపిశుర్నాతర ఇత్యాదిభిశ్చ పిత్రస్థ్య
జలముస్సృజ్య, పితృతై పితుస్తతే శ్యాదిభిష్ఠిష్ఠాణాదత్వా, వధ్యమ ద
క్తేషు నాగ్దయతాం నునపితాప్రైః ఇహ ప్రేతార్హ్యజలముస్తృజ్య అము
గోత్రాయాముకశర్మణే ప్రేతాయేనం పిణ్డం దదామీతి ద్వాదశాంశులాయా
నునశ్చ ఖురస్థూలం పిణ్డంచ దత్వా అముగోత్రాయుకశర్మణ ప్రేతపతం పిణ్డ
ముపతిష్ఠశుక్త్యైః పాత్రా బ్రాహ్మణాననుజ్ఞాప్య పిణ్డసంయోజనమర్చ్యసంయో
జనంచ కరిష్య ఇతి సజ్జాప్య “ నమానోమన్త్రీః - సమానీవ ఆహూతిః ” ఇ
తిద్వాభ్యాం ప్రేతార్హ్యజలం పిత్ర్యర్హ్యజలేనీయ ప్రేతపిణ్డం త్రైభావిభ
జ్య పిత్రాది పిణ్డావాం పురతోనిథాయ వైతరణీగోదానం కరిష్య ఇతి సంక
ల్ప్య “ యనుద్వారే పురే ఘోరే తప్తా వైతరణీనదీ । తాంతర్తం గాంప్ర
దాహ్యామి బ్రహ్మలోకః జగీషయా ” ఇమాం వైతరణీధేనుం తుభ్యమహం
సంవ్రదతే ఇతి బ్రాహ్మణాయ దత్వా, “ మధువాతా ” ఇత్యాది “ మాధ్వ

గావోభవస్తునః " ఇత్యనైవ " నక్షచ్ఛచ్ఛమ్ " ఇత్యాది " యథావస్తు
సహసతీ " ఇత్యనైవచ పితుఃపిత్రాదిపిత్తేఃప్రేతపిత్తాభిజ్ఞాత్రయం సంస్కృజ్య
" యేసమానాః " ఇత్యాది " శరంసమా " ఇత్యనైవ పిత్తానుపస్థాయ
సంస్కృజ్యేనాన్యజతేన మార్దయంతాం మమపితరభి త్యాదిభి ర్దృష్టయి త్వయే
చవోఽత్రభి త్యాది గ్రాసప్రాశనాంతం పార్వణవశ్యం త్వా పిత్తానపుప్ర
క్షిపేత్ । నమధ్యమపిత్తౌ పత్యైర్దద్యాత్ । స్నాత్వా గృహం గత్వా పు
ణ్యాహం వాచయేదిత్యేకే .

ఇతిప్రయోగదశాన శ్చ త్రయోదశాఖణ్డః .

మాతృసపిత్తం నేతు సదగ్రల్పాదావముక గోత్రయాముక నామ్నోఽభి
త్యాదిబూరియాత్, పిత్రాదీనేవ వృణుయాదావాహయేచ్చ । తేభ్యోవిషజ
ముయాత్ । మార్దయంతాం మమమాతాప్రేతా, అముక గోత్రయై అముక
నామ్నోఽభి ప్రేతయై పితంపిత్తం దదామి, అముక గోత్రే అముక నామ్నోఽభి
తే పితం పిత్తమువతీష్టే త్యాది । ప్రేతపిత్తభాగత్రయం పితుర్దాత్రాదిపిత్తేస్సం
స్కృజేత్, అన్యస్సర్వం పూర్వవత్ .

అనునాదితేతు అముక గోత్రాయాముక శక్త్యైతే ఇత్యేకం ప్రేతపిత్తం
గర్భక్షిణతోఽముక గోత్రయై అముక నామ్నోఽభి త్యేకం ప్రేతపిత్తం దత్వా
పిత్తేస్సర్వం భర్తృస్త్వేననీయః, తత్ " సమానోమస్త్రీః - సమానీవ ఆ
హువః " ఇతిద్వాభ్యాం పితృద్యస్తేననీయః, పితృపిత్తం భర్తృపిత్తేనసం
స్కృజ్య తం ప్రేతావిభజ్య పూర్వోక్తమస్త్రీఃపితుఃపిత్రాది పిత్తేస్సంస్కృ
జేత్, అన్యస్సర్వం పూర్వవతుః గాత్యత్ .

కపిత్థాది నాకృతస్య సపిత్తీకరణస్య జ్యేష్ఠాది నాపునఃకరణే విశ్వేదే
వాధై పితుఃపితౄ పితామహప్రపితామహాధై పితృధై పిత్త్యధై చ బ్రాహ్మణా
కౌవృత్వా ప్రేతవరణం ప్రేతశబ్దంచ విహాయ అర్హ్యపిత్త సంయోజనసహి
తం సర్వంకుర్యాత్ । విశ్వేదేవాధై పితృపితామహప్రపితామహాధై పిత్త్య
చ బ్రాహ్మణాకౌవృత్వా ప్రేతవరణం ప్రేతశబ్దం పిత్తార్హ్య సంయోజనరహితం
పార్వణప్రార్థనా సర్వంకుర్యాదిత్యేకే .

పితామహాదీనాం తత్పరీక్షానాంచ సపిత్తీకరణే యద్యై పితుఃపితుర్దే

తేత్యాది, సాహసపతుఃపితుఃపిత్రే, పవతేపతుఃపితుస్తత, మార్జయంతాః
పతుఃపితుఃపితరః, పతత్రేపితుఃపితుస్తత ఇత్యాది । మాతాఃసహాదీనాంతర్వ
త్సానాంచ యజ్ఞేనూతుఃపితుగ్నా తేత్యాది । పితృవ్యగత్పతోఽయైః యజ్ఞేపితు
గ్నా తేత్యాది । భాగ్య తగ్మతోఽభార్యా పుత్రయోఃసుషాయాశ్చ
యజ్ఞేమాతేత్యాది । భర్తృసృజేభర్తుగ్నా తేత్యాది । అతోఽన్యేషాం మాతు
లాదీనాం యజ్ఞేయజ్ఞశర్మణామాతేత్యాది । భగినీనూతృవృస్స పితృవృ
స్స నూతులానాదీనాం యజ్ఞేశ్రీనామ్నాభర్తుగ్నా తేత్యాది.

మృతాహోదేశకాదశాహోద్వాదశాహోద్వా ఆరభ్య వత్సరాంతం సోదకుమ్భశ్రాద్ధం ప్రతిదినం సపిండీకరణార్హాంస్వమేకద్విష్టవిధానేన తదూర్ధ్వంత్రిపురుషాద్వైశేనసక్తల్పవిధానేనవీశ్వేదేవవిష్ణువరణావాహనఋణానుస్వధానియనఃకిరపిణ్డప్రదానవర్జంకుర్యాత్ । అముకగోత్రస్వాముకశక్త్యాఽప్రతలోకవాసజనితయుత్రస్థశాస్త్ర్యం సోదకుమ్భశ్రాద్ధం సఙ్కల్పవిధానేనకరిచ్యతి । సఙ్కల్ప్యపితృపితామహప్రపితామహోభామేకం బ్రాహ్మణం వృణాపాదప్రత్యూళనభుక్తిదేశనంసాగరగర్భపుష్పాదిదానపాత్రస్పర్శాదినహితం భోజయిత్వా తామ్బూలం దక్షిణాం జలపూర్ణకుమ్భంచదధ్యాత్ । అథవామాసికాన్యదినే అతీతశ్రాద్ధాన్యకృష్యామస్త్రాద్ధవిధానేనవాకుర్యాత్ .

మృతాహతి సప్తవింశది నేభ్య ఊర్ధ్వం త్రిమది నేమా నమాసికమ్,
చత్వారింశది నాదూర్ధ్వం పంచాహసు నిషమది నేమ త్రేపక్షికమ్, సప్త
త్వ్యైరశతది నేభ్య ఊర్ధ్వం దశమది నేమా నమాన్తా సికమ్, చత్వారింశత్వ్య
యైరశతది నేభ్య ఊర్ధ్వం విశచ్చదశమది నేమా నాభిక్, నందాచతుర్దశీక
త్వయైకా భృగువాసర ద్విపుష్కర త్రిపుష్కర వ్యతిరిక్తిది నేమకుర్యాత్। భ
ద్రాణాం తీథీనాం భాను భౌమశవైశ్చర వారాణాం త్రిపాదనక్షత్రాణాం
మధ్యేద్వయోర్యోగోద్విపుష్కరః, త్రయాణాం యోగస్త్రీపుష్కరః।
ప్రతిమాసం మృతతిథౌద్వితీయాదిమాసికానికుర్యాత్। ఏకస్మిన్మాసేతిథిద్వ
య సమ్భవేపూర్వం ద్వితీయతృతీయాదికము తరమధికద్వితీయాధికతృతీ
యాదికంకుర్యాత్। ఏవం ద్వాదశసుమృతతిథిషు గతేషు త్రయోదశ్యాం
మృతతిథావాదికంకుర్యాత్। ప్రత్యక్షంరఖాసమృతతిథౌ ప్రత్యాభిక్తం కు

ర్యాత్. తత్రతిథివ్యయ వస్తువే సకాశ్రీస్తుపరాగదోషరహితాయాం
కుర్యాత్. ఉభయోర్దోషరహిత్యే దోషమష్టత్వేవోత్తరగ్రకుర్యాత్. స్మ
తమాసేమృతతిథ్యభావే పూర్వాష్టమృతతిథిమారభ్య ద్వాదశేసుమృతతి
థుగతేషు శ్రయోదశ్యాం మృతతథౌ ప్రత్యాభిక్తుంకుర్యాత్. మృతమాసా
జ్ఞానేమాఘాషాఢయోరన్యతరస్మిన్, పక్షాజ్ఞానేశ్చపక్షే, తిథ్యజ్ఞానే నై
వాద్విస్మితేచ కృష్ణేకాదశ్యానుమావాసాయాంవా, ప్రస్థానతిథ్యజ్ఞానే
పూర్వోక్తయోరన్యతరస్మిన్మాసే ప్రస్థానతిథౌ, ప్రస్థానతిథ్యజ్ఞానే ప్ర
స్థానమాసజ్ఞానే తస్మిన్మాసే పూర్వోక్తతిథ్యోన్యతరస్మామ్, ప్రస్థానమా
సప్రస్థానతిథ్యజ్ఞానే మృతిశ్రవణమాసతిథ్యోః, తయోంజ్ఞానే మృతస్సం
పాకరమాసతిథ్యోప్రత్యాభిక్తుంకుర్యాత్. సూతకాశౌచాభ్యాంఽస్మిన్మాసా
భిక్తుం తదనైకుర్యాత్. తత్రాసమ్భవేతినావాసాయాంకుర్యాత్. మా
సికంయూత్తరమాసికేన సహతదైగ్రీకుర్యాత్. రజస్సలాస్మీ భక్త్య
ద్యాభిక్తుం పశ్యమేతహనికుర్యాత్, తత్రాసమ్భవేతినావాసాయాంవా
కుర్యాత్. ఆశౌచదినాత్తరితమానమాసికం త్రైపక్షికం ద్వాదశమాసికం
చ కృష్ణేకాదశ్యానుమావాసాయాంవా కుర్యాత్. మాత్రాదినాంమాస
కాబ్దికాదిషు పిత్రాదీనేవావాహయేతైభ్య ఏవజుసుయూత్.

ఇతి ప్రయోగదశానా చతుర్దశశ్లోకః.

అబ్ధికాదిషు పార్వణలౌడేషు పూర్వేష్యురాతౌ గిష్టిన్వినే ప్రా
తర్పబ్రాహ్మణాన్నిమన్త్యై అభ్యర్థ్యం కారయిత్వా పాత్యా భగవదారా
ధనం కృత్వా పక్వాపక్వం ప్రాధార్మ్య పదార్థజాతం భగవతేనివేద్య భోపా
సనం కృత్వా ప్రాధాన్యదవేనాన్నేన వైశ్వదేవం పశ్యనుహాయజ్ఞాంశ్చ
కృత్వా బ్రాహ్మణేష్వగతేష్వచమ్య ప్రాచీనావీత “ సగుర్దసగుర్వయం
వాప్తిహేతవస్సముద్ధితాపతులధూమకేగవః । అపారసంపారసముద్రసేత
వఃపునస్తుమాంబ్రాహ్మణపాదపాంసవః ॥ ” దేవేభ్యోనమః పితృభ్యోనమః
తిలాక్షతైర్బ్రాహ్మణానభ్యర్చ్య ఉపవీతప్రణమ్య ప్రాచీనావీత స్వామి
నోఽస్మికాదినే అముకగోత్రముకశర్వాణం పితరముద్దిశ్య ప్రత్యాభిక్
తౌద్ధం కర్తుకామోఽప్తి అయందేశకాలశ్చ అప్తిగమ్యహేవర్తమానా

వక్తావక్తవక్తాధాశ్చ ప్రథోహ్యభూయానుర్త మమచ త్రాడ్గకరే అధికా
 గోఽస్త్వితి భవన్తో మహాన్తోఽనుగృహ్యన్త్వితి ప్రార్థయేత్ । తేచ తథాస్తు,
 ప్రవర్తయ, కురుష్వ, అస్తుపాద్యమ్, సుగణాః, ఇత్యాది సర్వత్ర ప్రతిపచ
 నా బ్రూయుః । “ శ్రొద్ధభూమా గయాంధ్యాత్వా ధ్యాత్వా దవం గదాధ
 రమ్ । వసాప్రదీంశ్చ పితౄణాం ధ్యాత్వా తతశ్చాగ్రిధం ప్రవర్తయే ॥ ” ఇత్యు
 క్త్యా తతైవధ్యాత్వా ప్రాజ్ఞుః ఉపపితౄ ఆద్యైత్యాద్యస్యాంతిభావిత్యనే
 అముకి గోత్రస్యాముకి శర్మణః పితౄః ప్రత్యాఖ్యైక శ్రొద్ధంకరిష్యఇతి సజలబ్ధ్య
 లగ్నిప్రతిష్ఠాపన ప్రాక్టోయం నిధాయ దక్షిణాముఖస్సవ్యం జాన్వాచ్య
 సవాగృహ్య నామి కాభ్యాం భూమిం స్ఫుప్త్వా “ యేపాద్ధివాసః పితరః ” ఇ
 తి జపిత్వా దక్షిణాస్రాగైర్విస్త్యైష్ఠిప్రాగాద్యప్రదక్షిణం పరిస్తీర్య ద
 క్షిణానభరానుర్తిరానుర్తిరాకృత్వా దర్శ్యాదీని హవిః పాత్రమహవిః
 పాత్రం వేత్తైశేషాసనయత్వా పాత్రహోత్రాణాది పరిధినిధానాంతం కృ
 త్వా ఉపపిత్యాహార సమిధానాథాయ ప్రాచీనావీతీ ప్రాగాద్యప్రదక్షి
 ãం ససున్నం పరిషేచ్య ఇచ్ఛ మాధాయోపపిత్యాహారః ఊహామామత్యా
 లగ్నయేపాప్రహేతుర్దర పూర్వాధ్వేపోమాయ స్వాహేతి దక్షిణపూర్వా
 దైఅగ్నయేపాప్రహేత్సిమిధేవ హుత్వా “ విశ్వేదేవా శ్శుక్రిణుత ”
 “ ఆచచ్ఛంతు నహాభాగా విశ్వేదేవా మహాబలాః ” ఇతి ద్వాభ్యానుగ్నే
 రుర్తిరతోద ర్భేషు పితౄణాదేవానావాహ్యసనందత్వా యవోదకమున్మృ
 జ్య, ప్రాచీనావీతీ “ ఆయాతపితరః ” ఇతి మన్త్రముక్త్యా అముకి గోత్రా
 నముకి శర్మణః పితౄణావావాహయామీ త్యగ్నే ర్దక్షిణతోద ర్భేషు పితౄణా
 నాహ్య “ సకృదాచ్చిన్నమ్ ” ఇత్యాసనందత్వా “ ఉల్లంపహవీః ” ఇతి
 తిలోదకమున్మృజ్య, ఉపవీతీ “ సహస్రశీర్షాపురుషః ” ఇత్యగ్నే రుర్తిర
 తోద ర్భేషు పిష్టుమావాహ్య “ పురుషవేదమ్ ” ఇత్యాసనం దత్వా య
 వోదకమున్మృజ్య, ప్రాచీనావీతీ “ ఉద్ధ్రియతానుగ్నోచక్రియతామ్ ”
 ఇతి బ్రాహ్మణాననుష్ఠాపన “ కామముద్ధ్రియతాం కామనుగ్నోచక్రియ
 తామ్ ” ఇతి తైత్తిర్యవ్రత్యుక్తై పికన్దికపాత్రేహవిరపరస్మికపాత్రే లవణమి
 త్రంశూపాపూవవ్యజ్ఞ నాదికంచానీయాభిహార్య దర్శ్యాంసకృషపస్తీర్యా
 భౌత్యమాత్రం హవిర్భూధ్యాద్విరవదాయ వజ్ఞావస్తీనాం త్రిరవదాయ సకృ

దభిఘాత్య “ యత్నే మాతా ” ఇత్యాదిభిష్టద్భిః ప్రతిమన్త ౨౧ దక్షిణతో ౨
గ్నోహుత్వా పునరవదాయాభిఘాత్యోపవీతీ పాత్రస్థంహవిరభిఘాత్యప్రా
చీనావీతీ “ యేదేహపితరోయేదదేహ ” ఇతిహుత్వా “ స్వాహాపిత్రే ” ఇ
త్యాదిభిష్టద్భిరాజ్యేనహుత్వా, ఉపవీతీ దర్వామ్యముపస్తీర్య ఉత్తరాధా
దార్ద్రామలకమాగ్రం సకృదవదాయ వజ్రావత్రీనాంద్విరవదాయ ద్విర
భిఘాత్య “ అగ్నేయేస్విష్టకృతేస్వాహా ” ఇత్యుత్తర పూర్వేహుత్వా,
ప్రాచీనావీతీ దర్వామ్యముపస్తీర్య అన్యపాత్రస్థంసూపాదికం సకృదవదా
యాభిఘాత్యఉదీచీనముష్ణంభచ్ఛాపోహ్య తస్మిన్హుత్వా, పరిధీనాజ్యేన
నిధానక్రమేణాభ్యజ్యలేపకార్యంకృత్యానంప్రావశ్యమాగుంహుత్వా,
ఉపవీతీప్రాయశ్చిత్తహూమంహుత్వా ప్రాణానాయమ్య ప్రాచీనావీ
తీ పూర్వవత్పరిషీచ్య ప్రణీతామోక్షణంకృత్యా దక్షిణతోనిపాదితం బ్రా
హ్మణం సంపూజ్య, ఉపవీతీ “ అగ్నే నయ ” ఇత్యగ్ని సూక్తేనాగ్నిమువ
ష్టాయ బ్రాహ్మణావృణుయాత్.

ఇతి ప్రయోగదర్శనో పశ్చిదశఃఖండః.

బ్రాహ్మణహస్తై అవస్థప్రదాయాముకి గోత్రస్యాముకి శర్మణఃప్రత్యా
బ్ధిక శ్రాద్ధే విశ్వేషాం దేవానామిదమాసనమిత్యాసనాగ్ధం దర్భా వా
మఖాగేభూమాదత్వా పునరపఃప్రదాయ విశ్వేదేవాధైభవతాక్షణికర్త
వ్యఇతిహస్తైదర్భాదత్వా ఓంతథేతి ప్రత్యుక్తే ప్రాహ్నశుభవానిత్యు
క్త్వా ప్రాహ్నవానీతి ప్రత్యుక్తే ప్రాచీనావీత్యేవమేవ పిత్రాదీసుపవీతీవి
ష్ణుంచవృత్వా గృహజగణై పూర్వదిగ్భాగే ఉత్తరావనతే ప్రాదేశమా
త్రం చతురశ్రం గోమయోపలిప్తై విశ్వేషాం దేవానాం పాద్యస్థానేఇద
మాసనమితిదర్భాన్నిధాయ ఇదమర్చనమిత్యుక్తైరభ్యర్చ్య తద్దక్షిణద్వద
బ్జులంవిహాయ తద్దక్షిణతోదక్షిణావనతే ద్వాదశాబ్జులం వృత్తం గోమయే
నోపలిప్తై ప్రాచీనావీతీ పితృపితామహప్రపితామహావాం పాద్యస్థానేఇ
దమాసనమితిదర్భాన్నిధాయ తిలైరభ్యర్చ్యోపవీతీ శ్రాద్ధసంరక్షక శ్రీమ
హస్థాఃపాద్యస్థానే ఇదమాసనమితి చతురశ్రమణ్డలేదర్భాన్నిధాయాతతై
రభ్యర్చ్యగోమయసంయుక్తమాబ్జం విప్రచాక్ష్యమలిత్య, విశ్వభ్యోః

తే వెళ్యిదంపః పాద్యమిత్తు తైరమణ్డలే, అముకగోత్రే భోగ్యముకశర్మభ్యః
 పితృపితామహా ప్రపితామహేభ్యిదంపః పాద్యమితి దక్షిణమణ్డలే, శ్రా
 ధ్యసంగతుక శ్రీమహావిష్ణువేద్యదంపతేపాద్యమిత్తు తైరమణ్డలేపిప్రపాదాప్ర
 మోళ్య స్వస్యవపాదౌప్రతూళ్య మణ్డలస్యోత్తరతతవన్య విప్రానపి త
 తైర్వాచమయ్య, ప్రాచీనావీతీ “అపహతాలసురాః” ఇతి పిత్రాది
 భుక్తిస్థానే తిలాకాసక తాశ్చప్రకీర్య “ఉదీరతామవర” ఇత్యద్ధిరవోక్త్య
 “యజ్ఞేశ్వరోహవ్యసనుక్తకవ్యభూక్తావ్యయాన్తాహరిశ్వరౌక్త, తత్సన్ని
 ధానాదపయాన్తుసవోగ్రితాంస్య శేషాణ్యసురాశ్చసర్వే” ఇతిజపిత్యా
 సర్వప్రతిలాప్రకీర్య పూర్వవదాద్యన్తయోరుదక దానసహితమాసనం ద
 త్యావమ్య న స్త్రీయజ్ఞోపవీతగన్ధపుష్పాలదాగర ధూపదీపవర్తుళపవిత్ర ద
 క్షిణాదత్వా గోమయాశ్యాభ్యాం చతుశ్రముపలిప్య తత్రాజ్యం నిస్రావ్య
 దర్భాన్నిధాయ గమపరివానాగ్రాణి కదళీపత్రాణి నిధాయ తేహ్వాభ్యం
 నిస్రావ్య అన్నపానసూపాపూపవ్యజ్ఞ నాదిక్రమేణ దత్వాహుతశేష
 మన్నం పిత్రాదిప్రాత్రేషు దత్వా తదపరివర్థాన్నిధాయ విశ్వేదేవపుర
 ణోదక్షిణంజాన్వాచ్య భగవత్పూజలేన ప్రణవవ్యాహృతిపూర్వయా
 గాయత్ర్యాన్మహోక్త్య “దేవసహస్రప్రసవ” ఇతిప్రసక్షిణమన్నం
 పగిషచ్య హస్తైబలందత్వా హస్తంగృహీత్వా “పృథివీతేపాత్రమ్” ఇ
 త్యిన్నాదికం స్వర్చయిత్యా ఇదంపిష్ఠురిత్యేన్నే ద్విజాత్యుత్త నభాన్యప్రదే
 శంనివేశ్య స్వాహాపిష్ఠోహవ్యంగిక్షిప్య అముకగోత్రస్యాముకశర్మణఃప్ర
 త్యాభిక్త శ్రాద్ధే విశ్వేదేవాదేవతా పతహోహవ్యం సవ్యజ్ఞానమిత్యామ్య
 క్త్యా యవోదకమున్మృజ్య ప్రాచీనావీతీపిత్రాదీనాంపురతస్సవ్యంజాన్వా
 చ్య “ఏవతేతత” ఇతిప్రభిర్నైర్గిసాన్త్రిస్థాన్మవ్యజ్ఞనాదనిక్రమేణాభి
 మృత్యాన్నహోక్తాది పూర్వవత్ స్వధావిష్ఠోకవ్యంగిక్షిప్య త్యాదిభే
 దేన సర్వంకృత్వా తిలోదకమున్మృజ్య, ఉపవీతీ విశ్వేదేవవిష్ఠోశ్చ
 కృత్వా, ప్రాచీనావీతీ “యజ్ఞేశ్వరోహవ్య” “ఏకాపిష్ఠః” ఇత్యోక్త
 ద్వయముచ్ఛార్య, అనేనబ్రాహ్మణభోజనేన భగవాన్విశ్వేదేవరూపీపి
 తృతీతామహాప్రపితామహరూపీ శ్రాద్ధసంగతుక శ్రీమహావిష్ణు రూపీ భగ
 వాన్బ్రాహ్మణనగ్నిప్రయతామితి దక్షేషు తిలాక్షతోదకమున్మృజ్య, భగవతే

సమర్పితేనాన్యజలేన పరిషేచనం పాద్యజలేనాపోశనంద కారయిత్వా
 “ ప్రాణైనివిష్టోన్మృతంజామేనామి ” ఇతివచ్చిభిః ప్రాణాహుతీగకుర్వా
 నానమీత్య “ బ్రహ్మణిమత్యైన్మృతత్వాయ ” ఇత్యన్యైవం సమీత్య
 ప్రణవవ్యాహృతిసహితాంగాయత్రం వధువాతాఇతితృచం వచ్చితిప్రీడప
 త్వా యథాసుఖంజపధ్యమితుక్త్యై వ్రేష్టవా రక్షోఘ్నా పిత్త్యూ
 క్తాపావమానాదీంశ్చ భవతోభుజ్జానానానావచచ్చోం ప్రావయిష్య
 ఇత్యనుజ్ఞాప్య శ్రీవయేతుక్తైభుజ్జానాననవేక్షనాణ ఉపవీతీపూర్వోన్మ
 మన్తాగ్రపతేత్ । భగవన్నివేదిగమేవాన్నాదికం దద్యాత్ । భగవతేసన
 ద్వితానావచనీయాన్మణీయాదీని భగవదభిషేకజలంద పానార్థం దద్యా
 త్ । యుక్తవతుస్త్విజేషు ప్రాచీనావీత్యపేక్షితంపృష్టాన్మ పూర్వోన్మదాయ
 త్రావదీన్యక్షన్నమీనదవైశదజపిత్యా సమృన్నమితుక్త్యైన్మసన్నమ్
 మితిప్రత్యుక్తై తృప్తాఃస్థేతుక్త్యా తృప్తాఃస ఇతి ప్రశ్నోత్తపిశ్చేదయో
 గ్మధ్యే భువంసమోర్మిక్త్య గత్రరగ్భాసంస్తీయ తేమహిణాదకమున్మ
 జ్య అన్నవ్యజ్జనాదికం జలేనాష్టావ్య “ యేఅగ్నివద్ధాః ” ఇతిగ్రహిత్వీగ్ని
 దుపరి పూర్వవత్తేలోదకమున్మజ్యోపవీత్యావచ్య భగవత్పూర్వజలేనా
 పోశనం కారయిత్వాచాత్రేషు తామూలందక్షిణాంచనత్వాపావమినిఃఅ
 ప్పీకాదివసే అముకగోత్రమముకశన్దాణం పిగరముక్త్యోగ్యేతం ప్రత్యాజ్ఞే
 శ్రీధం యథాశాస్త్రీనుష్ఠితం గయాశ్రీధఫలదహత్యుక్త్యైత్తీకరం
 చభూయాదితిభవంతేనుగృహ్యై ద్విగీప్రాధ్యై తదాస్తీతిప్రత్యుక్తై అన్న
 తేషీగింక్రియతామితివ.ప్ర్యా ఇష్టైసహభుజ్యతామితిప్రత్యుక్తైరాతా
 గోనోఽభివర్ధంతామితిప్రార్థ్య దాతారోవోఽభివర్ధంతామితి ప్రత్యుక్తై ఓంస్వ
 తేతుక్త్యా అస్తుస్వధేతిప్రత్యుక్తై భూమాకింజ్విజలంనిప్రావ్య “ పావ
 మంసదః ” ఇత్యాదిజపిత్యా ఉపవీతీ ప్రణమోఽథాయ “ అగ్నిరాయత్త
 య ” ఇత్యాదిభిరాశీర్వచనేకృతే “ భవ్యావయంభవత్వావ రజఃపూతమి
 దంకృహమ్ । అనుగ్రహశ్చయన్మృభిఃకృతోన్మసు దయాభుభిః ” ఇత్య
 ద్యుపచారానుక్త్యా, ఉత్తిక్తరపిరః, ఉత్తిక్తరపిశ్వేదేవా, ఉత్తిక్తవిష్టోఇ
 దిదగ్భాన్వారహృతేన బ్రాహ్మణానుజ్ఞాప్య ప్రథావ్య “ వాజేవాజే ” ఇ
 తిజపిత్యా అసీమాప్రదునుత్రప్య “ అగ్రకాగదికావేన త్తీతాయాయమీ

దృశాః । తస్మై శరణం చిత్తేషు విష్ణుత్యక్తునుసర్వథా ॥ మన్త్రహీనంక్రి
యోహీనం భక్తిహీనంద్విజోత్తమాః । శాస్త్రధంసమూర్ణితాంయాథు
ప్రపాదాద్భవతాంమమ ॥ అద్యమేనఫలంజన్మభవత్పాదాబ్జవద్దనాత్ । అ
ద్యమేవంశరణసర్వేయాతావోఽనుగ్రహాద్దీపమ్ ” ఇత్యుపచారానుక్త్యా
ప్రవక్షిణీకృత్యాగత్యప్రాచీనాపీత్యగ్నేర్వక్షిణతోద్వేధాదర్భాపంస్తీర్య
పూర్వదర్భేషు సూర్యయన్తాం మమపితరథత్యాదిభిషశ్చిమదర్భేషు మా
ర్జయన్తాం మమమాతరథత్యాదిభిర్వక్షిణాపవన్తం తిలోదకముత్యస్సృజ్యహుత
శేషైర్భుక్తశేషైశ్చాచన్నవ్యజ్జనాదిభిస్తలమితైర్ముష్టిప్రమాణం కుక్కు
టాణ్డప్రమాణం వాపిణ్డవట్రంకృత్యా పూర్వదర్భేష్యేతతైతతేత్యాదిభిః
పశ్యేనదర్భేష్యేతతైతమాదిత్యాదిభిఃపిణ్డవట్రంకృత్యా యేచత్యామను
యాశ్చ త్యామనుస్వతపిణ్డమూలేదర్భేషు ప్రతీపిణ్డం లేపనిమృజ్య పూర్వ
వత్తిలోదకముత్యస్సృజ్య యేచవోక్రేపిక్రదిపిణ్డా త్యాశ్చవోక్రేతిమా
క్రదిపిణ్డా లేచపనామితిపిత్రాదిపిణ్డా త్యాశ్చపనామితిమాత్రా
దిపిణ్డా త్యప్యస్తభవవైశ్వాపిత్వపిణ్డా త్యప్యస్తభవవైశ్వాతిమాత్వపిణ్డా
త్యప్యతత్యప్యతత్యప్యతేత్యుభయపిణ్డానుపస్థాయ ఉదకపాత్రందక్షిణేహ
స్తానిధాయ సవ్యేనపాణినాపిధాయ తలమిత్రైః తేనోదకేన పుత్రా పా
త్రానిత్యుభయపిణ్డాపిత్వతీర్థేన త్రిరప్రవక్షిణంపరిషిచ్య పిణ్డావస్థానపా
త్రం హేమానుచాత్రాణిచావాశ్చకృత్యా త్యప్యతత్యప్యతత్యప్యతేతిమ
న్త్రీంయావచ్ఛాసమావర్త్య పాత్రాణిప్రాత్య ద్వన్దముత్తానానికృ
త్యా పిణ్డకిరణిష్ఠం గ్రహమాత్రనున్నం ప్రాణేనిఽహ్మతంజుహేమామి
బ్రహ్మశినుతత్తామృతత్యాయేతిప్రాశ్య ఉపవీత్యాచమ్య మధ్యమపిణ్డోప
తైః పతీఽభ్యాం పతీఽభ్యోవాపిభజ్య ప్రతిభార్యంమన్త్రీమావర్త్య జ్యే
ష్ఠక్రమేనదద్యాత్, తాః స్వంస్వంభాగంప్రాశీయః । ఆక్షతయోవైగ
తరక్తాయై రజస్వలాయై గర్భిణ్యై వశ్ట్యాయై వైవరిణ్యైచ మధ్యమపిణ్డం
నదద్యాత్ । ప్రసూతాయైపత్నీయైవత్సాసంనదద్యాత్ । పత్నీభావేజలె
ప్రక్షిపేత్ । తతఃతతమ్య స్వశేషభూతేనమయేతిగద్యంపద్యంవాఽనుసన్ధా
య భగవదపరాంకుర్యాత్.

ఇతిప్రయోగదమశ్చోదశశఃఖణ్డః.

మాతృశ్రాద్ధకు “ అయోజపితరః ” ఇతి పర్వనానాహయేత్ ,
 “ యన్తేమాతా ” ఇత్యాదిభిఃపిత్రాదిభ్యోజహుయాన్తాద్రాక్షి వృణు
 యాత్ “ ఏష తేమాతః ” ఇత్యాదిభిరన్నాభిసుర్వనం పిత్రాదీనాం మాత్రా
 దీనాంచ పిండప్రదానం కుర్యాత్ । పితృవ్యశ్రాద్ధే పితృవ్యపితామహప్రపీ
 తామహాధేవృణుయాత్పితృపిత్రానానాహయేత్పితృపిత్రాదిభ్యోజహు
 యాత్ । జ్యేష్ఠభ్రాతృశ్రాద్ధే జ్యేష్ఠభ్రాతృ పితృపితామహాధేవృణుయా
 త్ , భార్యశ్రాద్ధే భార్యమాతృపితామహాధేవృణుయాత్ , ఉభ
 యిత్ర పిత్రాదిభ్యోజహుయాత్ । భర్తృశ్రాద్ధే భర్తృ తిత్తిపితామ
 హాధేవృణుయాత్ “ యన్తే భర్తృత్తా ” ఇతిజహుయాత్ । మాతా
 మహాశ్రాద్ధమాతామహమాతుఃపితామహమాతుఃప్రపితామహాధేవృణు
 యాత్ “ యన్తే మాతుత్తా ” ఇతిజహుయాత్ । యోయోజేవతీతం
 తం ఏహాయ వరిణాదికుర్యాత్ । యేభ్యోజహుయాత్ తేభ్యస్తత్పితృభ్య
 శ్చ పిండప్రదానం కుర్యాత్ । కన్యభ్రాతృ భగినీపుత్ర మాతులాచార్య
 దీనాం శ్రాద్ధం సజ్జల్పపితానన । భ్రాతృశ్రాద్ధే భగినీశ్రాద్ధే ఇత్యేకకోద్దిప్త
 మ్ , ఆవాహన హువామ ఏకిర పిండప్రదానవిధిం కుర్యాత్ । ఏక ముద్దిశ్యోక్తి
 యనూణ మేకోద్దిప్తమ్ , శ్రీమద్దిశ్యోక్తియనూణం పార్వణమ్ । తయోరేక
 ప్తిజ్జినే సంయోగే పూర్వం పార్వణం కృత్వా పశ్చాదేకోద్దిప్తం కుర్యా
 త్ । మాతాపితృశ్రాద్ధసంయోగే పూర్వం పితృశ్రాద్ధం కృత్వా ప
 శ్చాన్తాతుశ్రాద్ధం కుర్యాత్ । దార్శికాబ్దికయోర్యోగే పూర్వమాబ్ది
 కం కృత్వా పశ్చాద్దార్శికం కుర్యాత్ । సోదకున్కు మాపికయోదార్శిక
 చాగ్రస్త్యోద్దర్శికపరాగయోశ్చయోగే సోదకున్కుదార్శికే హిత్యావమా
 సికసహాగ్రస్త్యపరాగశ్రాద్ధాదికుర్యాత్ । దార్శిక మాపికయోదార్శిక
 సోదకున్కుయోదార్శికాబ్దికయో గాబ్దిక సహాగ్రస్త్యోరాబ్దికోపరాగ
 యోర్యోగే శ్రాద్ధవ్యయసాపి కుర్యాత్ । అతోఽన్యేషాం యోగే దేవతా
 భేదే నిమిత్తభేదేవా శ్రాద్ధవ్యయం కుర్యాత్ । పాకారమ్భాపురంకర్తుః
 వరిణాపురం భోక్తృశ్చాఘసహజేఽపి శ్రాద్ధం కుర్యాత్ , అఘీశ్రాద్ధప
 దార్థం నస్పృశేత్ , అఘరహితేన పరివేషణం కారయేత్ , భోజనానన్త
 రం గృహాన్తరాదాహృతే నోదకేనాచామేత్ । పాకారమ్భాత్పూర్వహపి

తస్మిన్ నేతననేమరణేనా ఆనన్నే నిరవశాశశాన్తిరేవ ప్రాప్తే మదీయ
 మిదం వస్తుజాతం పితృభ్యమితి నిర్దిశ్య అఘరహిణస్యహస్తైదర్భం ప్రదాయ
 తేననదగల్పవిధానే నోపవీతినాశాన్తిం కారయేత్స్వయం తత్ర ప్రాచీ
 నావీతముపవీతంచకుర్యాత్ । అత్యంతశక్తావప్యేవం కారయేత్ । పక్షాద్వి
 స్తేనపిష్టేకరణేద నిమిత్తస్య షోడశైకొద్విష్టనిమిత్తైరినిమిత్తానాం మధ్యేప
 కస్యన్వయోర్భూతానాంనా భోజనవేళాయాంవసునేజాతే పాత్రముద్భవ
 శ్చుశుద్ధింకృత్వా పూర్వంఘాపితేఽగ్నౌ ప్రేతమావాహ్య ఆననాదిభిరభ్య
 ర్చ్య ప్రాణాయామిహేత్యాదిభిఃపఞ్చాన్నాహుతీర్చయాయసోమితి
 మస్త్రైరిదాప్తంశదన్నాహుతీస్తావతీరాజ్యాహుతీర్చయత్వా బ్రాహ్మ
 నానాం తామూర్బదక్షిణాదికం దత్వోద్వాప్య తస్మిన్ నేతపావ్య పరే
 చ్యురేకోద్విష్టం పాపిష్ట్యం షోడశంనా పునఃకుర్యాత్ । పాపిష్ట్యాదిపార్వ
 గతాద్ధేపిత్రం నిమిత్తస్య వసునేతస్మిన్ నేతపావ్య పరేచ్యుఃపున
 శ్చాన్తింకుర్యాత్ । భాన్తిత్రాద్యేకోద్విష్టశ్రాద్ధే ప్యేవమ్ । పితామహ
 స్యవసునేపాత్రముద్భవశ్చుశుద్ధింకృత్వా పూర్వంఘాపితేఽగ్నౌ వసుకగో
 త్రనుముకశర్త్తాం పితామహ మనామాయామీత్యావాహ్యముకగోత్ర
 స్యాముకశర్త్తాంపితామహస్వేదమాసనమిత్యాననాదిభిరభ్యర్చ్య ప్రాణా
 యామిహేత్యాదిభిఃపఞ్చాన్నాహుతీర్చయత్వా అముకగోత్రాయాముకశ
 ర్త్తనే పితామహాయస్వాహేతి దాప్తంశదన్నాహుతీర్చయాయాత్ । ప్ర
 పితామహస్య వసునేతు తమావాహ్య తస్మై పూర్వవజ్జహుయాత్ । పితృ
 వ్యాదిశాన్తిరేవమూహ్యమ్ । పిత్రాదీనాం త్రయాణామప్యేకపవని
 మిత్తైరిత్యేవైదస్య వసునే పునశ్చాన్తింకుర్యాత్ । పిష్టప్రదానాత్పార్వ
 మగ్నినాతే తస్మిన్ నేతపావ్య పరేచ్యుఃపునశ్చాన్తింకుర్యాత్ । భుక్తా
 నానాం మధ్యేన్వయోర్భూతనపాత్రయోరనోదకాది సంసగేణాచ్ఛి
 ప్తేతాపుభాభాజనాద్విరమేతామ్ , కర్తాదపావ్య పరేచ్యుఃపునశ్చాన్తిం
 కుర్యాత్ । అన్యతరోచ్ఛిష్టాభావే తమద్భిష్టపాత్రం నిస్సృజ్యగోమయేనో
 పలిపాన్యపాత్రం నిధాయ తస్మిన్నన్నాదికం పరివివృతత్పరిషేచయిత్వా
 భోజయేత్ । హస్తసోదిచ్ఛిష్టతం ప్రత్యాశయేత్ । అన్యోన్యగాత్రసంస్ప
 ర్శేపాత్రస్థమన్నంభుక్త్వా అక్షతరంగాయత్రీజపంకుర్యాత్ । భుక్తిమధ్యే

దీపనాశే సూర్యం ధ్యాయంతః పాణిభ్యాం భాజనపాత్రం గృహ్ణాంతఃపున
 గ్రీపేప్రజ్వలితే భోజనపాత్రస్థమేవాన్నంభుజ్జేరణా । విభక్తేషుపి భౌతి
 ఘృతప్రథమాభిశవర్యంతం జ్యేష్ఠపుత్రపవకుర్యాత్తదాధ్యం సర్వేఽపి పృ
 థకృష్ణకురుయః । అవిభక్తాఅపి భిన్నస్థాన గతాశ్చేన్నృత్యాభిశ్చ దాన్యా
 దికం వృథకృష్ణకురుయః । ఏవం నిత్యం నైమిత్తికంఽప్రాధం యథాశక్తి
 కుర్యాత్ । తేనప్రీతాఃపితరఃపశుపుత్రాదికా భోగాప్రయచ్ఛన్తి , అ
 కరణే పశుపుత్రాది హీనోభవత్వితి శవన్తి , సర్వేఽపినివన్తి , శరీరాన్వై య
 మాన్నరకాననుభూయ బహుజన్మసు చక్షాలోభవతి .

పశుపాపిణ్డ్య మాసికాద్వికాదిఘృతద్విశ్వేదేవాగ్ధే ద్వాపిపాపి
 గ్రాగ్ధే పశుపిశ్రీవా పితామహార్థపవం ప్రపితామహార్థపవం షష్ట్యర్థమేకమే
 తమప్రాదశద్వాదశవా బ్రాహ్మణాన్వృణుయాత్ । అథవా “ ప్రాధంసవిప్ర
 రేత్వాగ్నిజ్ఞః ” ఇతిపచనాద్విశ్వేదేవాగ్ధే ద్వాపిత్రాద్యర్థ ఏకం షష్ట్య
 ర్థమేకమేవం యద్బ్రాహ్మణాన్వృణుయాత్ । ద్రవ్యస్యబ్రాహ్మణస్యవా
 లాభే ఏశ్వేదేవార్థమేకం పితృపితానహప్రపితామహార్థమేకం షష్ట్యర్థమే
 కమేవం బ్రాహ్మణాన్వృణుయాత్ । షష్ట్యర్థేపిశ్వేదేవాగ్ధేవా ద్రవ్య
 స్యబ్రాహ్మణస్యవాలాభే దేవతానన్నికౌ పాత్రం పాత్ర ద్వయం వానిధా
 య తస్మిన్నన్నవ్యక్తానాదికం నిధాయ బ్రాహ్మణై నిదన్నభుగ్నౌ ప్రక్షిపే
 ద్భృగ్నిచారిణేవాదద్యాత్ । నిమన్త గ్రానన్తరం విశిష్టో బ్రాహ్మణఃకతశ్చే
 త్తాననుజ్ఞాప్య తైస్సహతంఽభోజయేత్ । ప్రవాసే అగ్న్యభావే ఆప
 త్సువా మాసికాభికిదన్యప్రాధవ్యగిరి క్రాగ్ధంట్కృతాగ్ధంనామేనకుర్యాత్ .

ఆకురూపేణ ప్రాధం కిరివ్యక్తః సదకల్ప్య పరిణ పాదప్రత్యక్షన
 గన్ధదానాది కృత్వా బ్రాహ్మణానాం పురగన్తజ్జుల శాక దగ్ధిక్షీర ఘృతాది
 కం నిధాయ అశేనామక్రాగ్ధేన భగవాజనార్దనఃప్రియతామిహ తిలోదక
 ముత్సృజ్య తాన్ముఖం దక్షిణాంచదద్యాత్ । ఏవమేవ హిరణ్యప్రాధమ్,
 తజ్జులాదిష్టానే హిరణ్యంనిదద్యాత్ । అథవా పిణ్డప్రదానరూపేణ ప్రాధంక
 రివ్యక్తఃసదకల్ప్య మార్జయన్తాంనుగుపితరభ్యాదిభిఃపిణ్డప్రదానకుర్యా
 త్ । అథవా ఫలెన్యైలైర్వాకుర్యాత్ । అథవా ఉదకున్మురూపేణ శ్రాగ్
 ధం కిరివ్యక్తః సదకల్ప్య పరిణాదికృత్వా జలపూర్ణా కుమ్భా సదక్షి

జాననూచానేభ్యోదద్యాత్ । అథవా శ్రాద్ధం మస్త్రీహాపేణ కరిష్యతి
సజ్జల్ప్య దక్షిణాముఖస్సవ్యం చాన్వాచ్య శ్రాద్ధమన్త్రానధీయత । అ
థవా తిలతర్పణరూపేణ శ్రాద్ధం కరిష్యతి సజ్జల్ప్య పిత్రాదీంస్తర్పయే
త్ । అథవా ఉపవాసరూపేణ శ్రాద్ధం కరిష్యతి సజ్జల్ప్యపవసేత్ ।

దర్శాదావపరాహ్నేఽముక్తగోశ్రాణామముకశర్మణాం పితృపితా
మహాప్రపితామహానాం సపత్నీకానామ్, అక్తగోత్రాణామముకశర్మణాం
నూతామహామాతుఃపితామహామాతుఃప్రపితామహానాం సపత్నీకానాఘ
భయవంశపిశ్చాణాం దర్శాదిశ్రాద్ధం తిలతర్పణరూపేణ కరిష్యతి సజ్జల్
ప్య ద్వేధాదక్షిణాగ్రాదర్శానం పీఠ్య పూర్వదర్శేషు “ ఆయా
నిపితరః ” ఇతి సపత్నీకా పిత్రాదీనావాహ్య “ సక్పదాచ్ఛిన్నమ్ ” ఇ
తి దర్శావాసనార్థం దత్వా తిలైరభ్యర్చ్య “ ఉర్జంవహన్తీ ” ఇతి తిలోద
కముస్సృజ్య, పశ్యేనుదర్శేషు “ ఆయాతమాతుఃపితరః ” ఇతి సపత్నీకా
నూతామహానావాహ్య పూర్వవదాసనం దత్వాభ్యర్చ్య తిలాదకముస్సృ
జ్య, “ ఉదీరతామ్ - అక్షరసః - ఆయన్తు ” ఇతి ప్రతిమస్త్రీమముక్తగో
శ్రానిముకశర్మణఃపిశ్చాన్వాస్వధానమస్తర్పయామీతి త్రిస్త్రీస్తర్పయిత్యా
“ ఉర్జంవహన్తీ - పితృభ్యస్సప్తధాబిభ్యః - యేచేహపితరః ” ఇతి త్రిభిః
పితామహా, “ మధునాతా - మధునక్తమ్ - మధుమా ” ఇతి త్రిభిఃప్ర
పితామహంశ్చ పూర్వవద్దిర్పయిత్యా, అముక్తగోత్రాఽముక్త నామ్నీ
ద్వాగ్నోస్సప్తధాన మస్తర్పయామీత్యాదిభిఃమాతృపితామహీ ప్రపితామ
హీశ్చ మస్త్రీవర్జం త్రిస్తర్పయిత్యా, జాతీకాజ్ఞాతపత్నీశ్చ తర్పయిత్యా,
పశ్యేనుదర్శేషు పూర్వోక్తమస్త్రీద్వాతామహా మాతుఃపితామహా
నాతుఃప్రపితామహంశ్చ పూర్వవద్దిర్పయిత్యా, మాతామహీమాతుః
పితామహీమాతుఃప్రపితామహీశ్చ మాత్రాదివస్త్రీవర్జంతర్పయిత్యా,
పితృవంశ్యామాతృవంశ్యాయేచానే సుతఉదకమర్చ్యై తాన్వాస్వధానమ
స్తర్పయామీత్యుభయ దర్శేషు త్రిస్తర్పయిత్యా “ ఉర్జంవహన్తీ ” ఇ
తి త్యజ్జలినోదకం త్రిప్రదక్షిణకృత్య త్వవ్యతేతి త్రిస్తర్పయిత్యోష్ఠాయాం
జలింబధ్యా దక్షిణాభిముఖస్తవ్యధ్వమితిత్రిమర్త్యా “ నమోవాపితరః ”
ఇత్యాది “ వసిష్ఠాఘాయానమ్ ” ఇతి త్యై నోపస్థాయ “ యేహం పితానచ

భా) తానబద్ధురచగోత్రః । తేతృప్తిమఖిలాయాంతు మయాత్యక్తైఃకు
 శైస్తైః ॥ " ఇతిదర్శనస్యత్రత్యక్తౌ ఉపవీత్యావన్యః " యేకేచాప్త
 తు-లెజాతాఅపుత్రాగోత్రజామృతాః । తేగృహ్లాస్తుమయాదత్తంవస్త్ర
 నిష్పీడనోదకమ్ ॥ " ఇతిసోనవస్త్రం చతుగుణీకృత్య నివీతీతరెనిష్పీ
 డ్య తద్వస్త్రంవామప్రకౌష్ఠే నిక్షిప్తోపవీతీ ద్విరాచామెత్ । పక్షకస్యత
 ర్పణస్య సప్తాష్టవా తిలాగ్రావ్యః । పిత్రాదీనామాద్దికం ప్రత్యాభికింవా
 యానుద్దిశ్యకృతం తానుద్దిశ్య పరేమ్యస్తర్పయేత్ । దర్శశ్రాద్ధే తస్మిన్నే
 వదినే శ్రాధాఘోర్వమేవ తర్పయేత్, తీర్థశ్రాద్ధే హిరణ్యశ్రాద్ధేవ శ్రాధా
 త్పురమ్, మహాలయేపరేమ్యః .

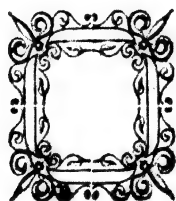
బ్రహ్మ మెథాదీనాం ప్రయోగో యథామతి సీతారామ ప్రెరితేన
 మయాకృతః, తస్మాదిదం ప్రయోగదర్పణం సమ్యక్సీత్య అత్రానుక్తమరు
 క్తాదీః ధర్మశాస్త్రప్రవీణాస్స నైస్సంశోధయన్తు, అనేన ప్రయోగదర్పణేన
 భగవాన్ప్రియశాం సీతారామః .

ఇతిప్రయోగదర్శనో సప్తదశఃఖండః.

శ్రీమన్నైద్రవ శాశ్వపకులకలశ పయోరాశి

రాశానిశౌక రాయమాణ వీరరాఘసూరివిరిచి

తం ప్రయోగదర్పణం సమూహమ్ .

౧౨

శ్రీరస్తు.

శ్రీమదైశ్వరవశ్యపకులకలశపయోగాశి

రాకావిశాకరాయమాణ

శ్రీవీరరాఘవసూరివిరచితః

ప్రయోగదపణః

కోంబూరు, వజ్రపురిమ్, శ్రీనివాసరాఘవాచార్య

ఫణిపురిమ్, కేశవభట్టార్యసహాయేన

మణ్డయమ్, దామోదరిమ్, అభిశ్ఠరాచార్యేణ

పరిశోధ్య

హద్రాస్ తరువల్లికేణ శ్రీ సరస్వతీభట్టారాధ్యక్షైః

స్థాపితాయామ్

మైసూరు సద్విద్యాసద్విరముద్రాశాలాయామ్

ముద్రాపితస్సవిజయతేఠరామ్

ప్రకటన

యద్యభిలషితాని గృహ్యరత్నాదిపుస్తకాని, మైసూరు హిందూ లైఫ్ ఇన్సూరెన్స్ కంపెనీ మ్యానేజర్ ఆజీ, వియ్యవైయ్యక్తాయోజ్ఞా ధీక్షప్తవాని, లేహి ప్రదానే ప్రేషణేవ సముచ్యతాః.

పుస్తకనామాని.	మూల్యమ్	టపాల్
గృహ్యరత్నకణ్ఠభూషణమ్	౧ - ౧౨ - ౦	౦ - ౩ - ౦
మృతరత్నాకరః	౩ - ౮ - ౦	౦ - ౫ - ౦
ఆశోచశతకవ్యాఖ్యానమ్	౧ - ౩ - ౦	౦ - ౨ - ౦
దశనిర్ణయా	౧ - ౬ - ౦	౦ - ౨ - ౦
సుధీవిలోచనమ్	౩ - ౪ - ౦	౦ - ౫ - ౦
వైద్యనాథీయశ్రాద్ధకాండః	౪ - ౦ - ౦	౦ - ౫ - ౦
వైద్యనాథీయాశోచకాండః	౧ - ౨ - ౦	౦ - ౨ - ౦
ప్రయోగచర్మికా	౦ - ౭ - ౦	౦ - ౧ - ౦
ప్రయోగదర్పణః	౦ - ౭ - ౦	౦ - ౧ - ౦
శబ్దకాశికనాటకమ్	౦ - ౯ - ౦	౦ - ౧ - ౬
ప్రపన్నపారిజాతమ్	౦ - ౨ - ౦	౦ - ౦ - ౬
ధనజ్ఞయవిజయవ్యాయోగః	౦ - ౨ - ౦	౦ - ౦ - ౬
దివ్యసూరిచరితమ్	౦ - ౧౨ - ౦	౦ - ౨ - ౦
ఆత్మీప్రబంధః	౦ - ౭ - ౦	౦ - ౧ - ౦
ఉన్నతరాఘవమ్	౦ - ౨ - ౬	౦ - ౦ - ౬

గృహ్యరత్నాదిపుస్తకముల అపేక్షితగ్రాహకలే అపుగళన్ను, మైసూర్ లిరువ హిందూలైఫ్ ఇన్సూరెన్స్ కంపెనీ మ్యానేజర్ ఆజీ, వియ్యవైయ్యక్తాయోజ్ఞార్యరింద పడయబహుమ. ఆవరు కొడుకుదగ్గర గలిక ధుహిసువదికాగలి ఉచ్యుక్తరాగుత్రలే.

మూల్యవన్ను లేబిల్ రూపదిందక ధుహిసువవరు రూపాయికి కేరళి నేప్రకార అధికవాగి కొడవకు.

విషయానుక్రమణికా.

పు	విషయాః.	పు	విషయాః.
౧	మృత్యునాశక్రియా	౨౦	ఏకస్మిన్ దినే పితృదీనాం తౌ
౨	సంపూర్ణక్రియః		రాక్షసిషేధః
౩	క్రియావిభాగః	౨౧	దశాహమధ్యే దర్శనం క్రాంతి
౪	అర్థమూహాగ్నివరణే		సమ్యక్ దేవకదానాదివివేకః
౫	సమిశ్నమాకావశే	౨౨	విదేశాగతపుత్రాదివిషయే
౬	ప్రేతాగ్నిసహాయం		మాతాపితృభ్యోర్మరణేపత్నీ
౭	దానమధ్యేరవ్యవహారాదు		పుత్రాణామశౌచకాలవి
౮	దానమలాదివరణే		వేదః
౯	ద్విభాగ్యాగ్నివివేకః	౨౩	అపుత్రాకృతసంస్తారవిషయే
౧౦	మృత్యువేదవేదప్రయత్నాదు		దశాహద్యాశౌచవతాం క్రి
౧౧	మృత్యువేదాగ్నివివేకం	౨౪	పునస్సంస్తారః [యాకాలః
౧౨	మృత్యువేదాగ్నివివేకం		అతీతప్రేతాత్మైవర్జ్యవక్ష
౧౩	దక్షిణాయనాదివరణే [౨౫]		త్రాదయః
౧౪	అనూహానుబంధినిపాదాదుః	౨౬	పాపక్షాదీనామిదకదానా
౧౫	గర్భావేదపాదాదుః		ద్యనధికారః
౧౬	దానమలాదివరణే	౨౭	శాస్త్రపెయానః
౧౭	పరదానం	౨౮	ఆశౌచవిషయః
౧౮	బ్రహ్మచర్యపర్యవేళం	౨౯	పరాదశాహకృత్యమ్
౧౯	ప్రేతాగ్నివేదాగ్నివివేకం	౩౦	ఏకోద్దిష్టవిధిః
౨౦	అనువరణే		ఏకాదశాహమ్యుగిక్తదినే ఏ
౨౧	ప్రేతాగ్నివేదాగ్నివివేకం		కోద్దిష్టకరణేవర్జ్యాది
౨౨	నగ్నప్రదానము	౩౧	ద్వాదశాహసాపిష్టకాలః
౨౩	ఉదాపిష్టకాలము		సాపిష్టాదిశ్రాద్ధేష్వగ్నినిర్ణ
౨౪	సవశ్రాద్ధమ్	౩౨	పశ్చాత్తతకోద్దిష్టవిధిః [యః
౨౫	పిష్టపృథకపృథక్ శాకం	౩౩	శ్రాద్ధపరిభాష
౨౬	అభ్యుత్థానము	౩౪	భోక్తృనియమః
౨౭	సంఖ్యాయనాయువం మగ్ని	౩౫	శ్రాద్ధార్హవరాధాః
౨౮	ప్రభూతబలిః [నాశే		వర్జ్యవరాధాః
౨౯	శుక్రవారైశ్చాతీనాంసపనం	౩౬	సపిష్టకరణప్రయోగః
౩౦	పిష్టాగ్నివేదపుత్రసవనమ్	౩౭	మాతృసపిష్టకరణమ్
౩౧	అనువరణేసపిష్టకరణమ్	౩౮	అనువరణేసపిష్టకరణమ్
౩౨	అపితృదాసపిష్టకరణేవపనమ్	౩౯	కనిష్ఠాదివాక్యతేసపిష్టకరణే

విషయానుక్రమణికా.

పు	విషయా:	పు	విషయా:
౪౦	పితానుహాదిసపిణ్డీరణమ్	౪౯	భోక్తృవిమన
౪౧	సోదకున్మృశ్రాద్ధమ్	"	పిణ్డదానాత్పూర్వమగ్నివాశే
"	ఉనమాసికాదికాలః	"	భోక్తృనానాముచ్చిష్టసంప గాఢా
౪౨	పార్విణశ్రాద్ధప్రయోగః	౫౦	భ్రాతృభావమల్యేఃః
౪౩	మాతాశ్రాద్ధాద్ధేహ్యవహ నాదిపదేకః	"	సాపిణ్డ్యాకాభోక్తృసఖ్య
"	శ్రాద్ధద్యుననన్నిపాతే	"	శ్రాద్ధభేః
"	శ్రాద్ధసద్యలఘునన్మవే	౫౧	దగ్ధాదిగోవిదాప్రకారః

శుద్ధాశుద్ధపట్రణికా.

పు	ప	అశుద్ధమ్	శుద్ధమ్	పు	ప	అశుద్ధమ్	శుద్ధమ్
౪	౧౬	తాకోనా	తాకకోనా	"	౧౯	అముగో	అముకిగో
"	౨౩	బ్రహ్మశ్యా	బ్రహ్మహత్యా	"	౨౦	ప్రేతాయే	ప్రేతాయై
౫	౧౯	తాంకృత	తాంకృత	౪౦	౨౪	విశ్వేదేవా	విశ్వదేవా
౧౩	౬	గన్ధ్యప్రాశ్య	గన్ధ్యప్రాశ్య	"	"	విష్ణుద	విష్ణుదేవ
౧౪	౨౨	ప్రథనానది	ప్రథనాది	౪౧	౧౦	విశ్వేదేవ	విశ్వదేవ
౨౪	౪	కేశకధారణ	కేశకధారణ	౪౨	౧౭	విశ్వేదేవా	విశ్వదేవా
౨౩	౨౪	ప్రకృతికృతా	ప్రకృత్యా	"	౨౬	నహాన్యోః	నహాన్యోః
౨౪	౧౩	హతానాం	హతానాం	౪౫	౧౪	విశ్వేదేవ	విశ్వదేవ
౨౭	౯	మాసనముప	మాసనముప	"	౨౪	విశ్వేదేవ	విశ్వదేవ
౩౧	౨౦	కుర్యాత్	కుర్యాత్	"	౨౬	స్విశ్వేదేవ	స్విశ్వదేవ
౩౬	౧౪	విశ్వేదేవా	విశ్వదేవా	౪౭	౨	యోహీనం	యోహీనం
"	౧౭	విశ్వేదేవా	విశ్వదేవా	"	౨౨	పత్నై	పత్నై
౩౭	౧	విశ్వేదేవా	విశ్వదేవా	౫౦	౯	ద్విశ్వేదే	ద్విశ్వదే
"	౩	మహావిః	మహావిః	"	౧౨	ద్విశ్వేదే	ద్విశ్వదే
"	౫	విశ్వేదేవా	విశ్వదేవా	"	౧౩	విశ్వేదేవా	విశ్వదేవా
"	౭	విశ్వేదేవా	విశ్వదేవా	"	౧౪	విశ్వేదేవా	విశ్వదేవా
"	౧౬	గచ్ఛన్తు	గచ్ఛన్తు	౫౧	౬	అకగో	అముకిగో
"	౨౨	విశ్వేదేవ	విశ్వదేవ	"	౧౩	మహానా	మహాదీనా
"	౨౬	విశ్వేదేవా	విశ్వదేవా	"	౨౨	హీమాతుః	హీమాతుః
"	౨౭	విశ్వేదేవ	విశ్వదేవ	"	౨౩	హీమాతుః	హీమాతుః
౩౯	౧౭	వరనామ్	వరనామ్				

అవి

శ్రీరస్తు

శ్రీమద్ధారీతకులతలకైః వైదికపార్వభామైః

శ్రీమద్వేదకటనాథార్యైః

అఖిలవైదికకర్మానుష్ఠానసౌకర్యాయ విరచితమ్

అశౌచశతకం, తద్వ్యాఖ్యానంచ

కోంబూరు, పల్లిపురమ్, శ్రీనివాసరాఘవాచార్యైః

ఫణిపురమ్, కేశవభట్టార్యైః

మైసూరు సద్విద్యాశాలాధ్యక్షైః

పెరిప్పామి తిరుమలాచార్యశిష్యసహ

పరిశోధ్య

మన్దయమ్, దామోదరమ్, అశశిక్లరాచార్యైః

మద్రాస్ తిరువల్లికేణి శ్రీనరస్వతీభట్టారస్య

ప్రథమశాఖాభూతాయామ్

మైసూరు సద్విద్యామన్దిరముద్రాశాలాయామ్

ముద్రాపితం సద్విజయ శేతరామ్.

1955

సవ్యాఖ్యానాశౌచశతకవిషయానుక్రమణికా.

పుటె విషయా:

- ౪ ఆశౌచస్వరూపనిరూపణమ్
- ౫ అఘికర్తవ్యాకర్తవ్యవివేకః
- ౬ ఉదకరానక్రిమప్రతిపాదనమ్
- ౭ దశాహమధ్యే దర్శాదిసమ్మేషే
పిద్దలోదకదానవిధిః
- ౮ అఘాన్నభోదన నిమిత్తకాశౌచ
ప్రతిపాదనమ్
- ౯ ధర్మరఘే భాగ్యాప్రలయోగ
క్షేమస్వప్రతిపాదనమ్
- ౧౦ సమ్మూలశౌచనిరూపణమ్
- ౧౧ సమ్మూలశౌచవివరణతాశౌచం
క్రియాప్రవ్యాణం నాస్తి
ప్రతిపాదనమ్
- ౧౨ జీవశ్రాద్ధవిషయే ఆశౌచమ్
- ౧౩ అఘిసంసక్తే విశేషకక్షనమ్
- ౧౪ అస్తశ్చవక్త్రానాశౌచనిరూపణం
- ౧౫ కర్మకామధ్యే గ్రామమృగసమ్మ
వేత్తితకర్తవ్యతాప్రతిపాదనమ్
- ౧౬ సాసిద్ధ్యనిరూపణపూర్వక సపి
ణ్ణాఘనిగణయః
- ౧౭ పరిభాషానిరూపణమ్
- ౧౮ తత్తద్వస్థాపేక్షయా ఆశౌచది
నగణనా
- ౧౯ ఆశౌచదినగణనాయాలపవాదః
- ౨౦ కలాపఘనజ్ఞోచనిషేధః
- ౨౧ స్త్రావాదివిషయే ఆశౌచభేదః
- ౨౨ సప్తమూసాదాగర్భనాశే సపి
ణ్ణానాందశాహశౌచప్రతిపాదన
- ౨౩ స్త్రావాదామాతురాశౌచమ్
- ౨౪ సూతికాయా ఆశౌచవిధిః
- ౨౫ ఆదశాహం సూతికాయాదశా
నాది నిషేధః

పుటె విషయా:

- ౪౦ దశాహస్వరంపుత్రిమరస్య హాసీ
నాంసంస్తారవిశేషేణాశౌచ
నియమాః
- ౪౧ సోదరభిన్నోదర భ్రాతృశ్చాం
మాతాపితృశ్చ సదాదశా
హశౌచప్రతిపాదనమ్
- ౪౨ గ్యావిషయాశౌచమ్
- ౪౩ దత్తనూధావిషయాశౌచమ్
- ౪౪ ఆశౌచస్య కాలనిబద్ధనత్వంసం
సారనిబద్ధనత్వంవ
- ౪౫ అనవాదసంసారభేదవిధిః
- ౪౬ సప్తాహిల్పాదాశౌచవికల్పః
- ౪౭ చాళాన్యనాశౌచవిధిః
- ౪౮ కాత్రాజన్మాభివృద్ధ్యవే ఆశౌ
చకాలవ్యవస్థా
- ౪౯ ఆహితాగ్నినాహితాగ్నివిష
యభేదనాశౌచవ్యవస్థా
- ౫౦ పునర్దాహే ఆశౌచవ్యవస్థా
- ౫౧ ప్రాపిసపిత్తవిషయాశౌచమ్
- ౫౨ దశాహమధ్యే మృతిత్రవణే జ్ఞానీ
నాంశిష్టాహశౌచప్రతిపాదనం
- ౫౩ పుత్రవిషయే విశేషః
- ౫౪ మహాగురువిషయే
- ౫౫ అతిక్రాంతాశౌచమ్
- ౫౬ అనుపనీతాతిక్రాంతాశౌచమ్.
- ౫౭ సూతకాత్యయే
- ౫౮ కృచ్ఛ్రవేదసారాయణాది
సమాప్తవాశౌచమ్
- ౫౯ సాంయోగికాశౌచావగమప్ర
కారః
- ౬౦ సాంయోగికాశౌచావగమే వి
శేషః

పుట పదయా:

౬౭ సన్నిపాతాశౌచే పుత్రస్య పితృః

౬౮ సన్నిపాతాశౌచాపగమాపవా

౬౯ దాహాకన్యపితృః. [దీ:

౭౦ అనతీతదశాహాశునరణఃపయే

౭౩ తేత్రజాదిపయేతశౌచమ్

౭౪ సమానోదకాశౌచమ్

.. రజస్వలాయాతశౌచమ్

౭౬ భిన్నపితృసోదరఃపయాశౌచమ్

.. శ్రీశ్రీయాదిపయాశౌచమ్

.. ఉధావిషయాశౌచమ్

౮౦ పరాశ్రీతభార్యావిషయాశౌచం

.. కౌహిక్రాదివిషయాశౌచమ్

౮౧ శ్వశృంగ్విపరయాశౌచమ్

౮౨ మాతాపితృదీపయాశౌచం

౮౩ పక్షిశ్వాశౌచమ్

౮౪ కిన్నరాతాపిత్రాదిపయా శౌచమ్

౮౬ త్ర్యహాన్యాశౌచకాలస్యసంస్థా

౮౭ దినాశౌచమ్

౮౮ సప్తశౌచమ్

౯౦ అత్రపితృః

.. చక్షుఃపయాశౌచం

౯౩ ప్రమాదచక్షుఃశౌచపితృః

౯౪ పక్షాదిపయాశౌచం [య:

౯౮ చక్షుశానాక్రియాకాలవిర్భ

౧౦౦ బ్రహ్మచారిగృహీనాంపరిస్పర మాశౌచం

౧౦౧ కృష్ణాద్విపయేతశౌచం

౧౦౨ గ్రాహాదిపయేతశౌచం

౧౦౪ అత్రపితృః

.. గ్రహణాదిపయేతశౌచం

పుట పదయా:

౧౦౮ దాహ్యదీనాం శాతాశ్రితా శౌచప్రతిపాదనం

౧౧౦ ఆశౌచినోపద్యాయం.

౧౧౧ శివనిహారితాశౌచమ్.

౧౧౨ సజాతీయశివఃపూనాదావా శౌచమ్.

౧౧౪ అనాధాదిపయేతశౌచమ్.

౧౧౫ భృతిగ్రహణేనశివపూనే పితృః.

.. శవానుగనునాశౌచమ్.

౧౧౭ బ్రహ్మచారిపయి కాశౌచప్ర తిపాదనమ్.

౧౧౮ శవానుగస్త్రోపయే.

౧౨౦ పిజాతీయశివానుగనునే

.. సూక్ష్మాదిభిర్విజాదిశివాను గనునే

౧౨౧ బ్రాహ్మణస్యక్షుద్రాయాన్యనుగ నునే

.. సూత్రస్య సూక్ష్మానుగనునా దావాశౌచమ్.

౧౨౨ సజాతీయపయేతశురవ్యజ్ఞనే

.. పక్షిశ్రీయస్యపిస్పకాశురవ్య జ్ఞనే

౧౨౩ సూత్రపయేతశురవ్యజ్ఞనే

.. అష్టిపృథ్వీపయేతశౌచమ్

౧౨౪ సావాద్యాశౌచానాంసర్వ పర్ణసాధారణ్యప్రతిపాదనం

౧౨౬ స్మృతీద్వైవిధ్యవ్యవస్థా

౧౨౭ ఆశౌచాద్వికృత్యప్రతిపాదనం.

౧౨౮ ఉక్తార్థోపసంహారః

.. గ్రంథకర్తృశామకథనం గ్రంథం స్తోత్రసంహార

సవ్యాఖ్యానాశౌచశతకావ్యగ్రంథశుద్ధాశుద్ధపత్రికా

పుట	పద్యం	అశుద్ధమ్	శుద్ధమ్
౧	౪	సదాచారశ్శుద్ధ	సదాచారశ్రుద్ధ
"	౧౬	పూణాపదేశో	పూణాపదేశో
౨	౧౫	అపూణాపదేశశ్చ	అపూణాపదేశశ్చ
౩	౩	ఇత్యాదిగా	ఇత్యాదిభిగా
"	౧౭	వృద్ధేః	వృద్ధేః
౬	౨౬	శౌతస్మర్తం	శౌతంస్మర్తం
౯	౯	సత్స్వపి	సత్స్వపి
"	౨౧	దశాహస్తే	దశాహస్తే
"	౨౪	తదా	తదా
౧౦	౯	భవిష్యత్పురాణే	భవిష్యత్పురాణ
౧౬	౮	యదాభుజ్యై	యదాభుజ్యై
౧౭	౫	పత్నీసమబద్ధ	పత్నీసమబద్ధి
"	౮	సాపత్యానాం	సాపత్యానాం
౧౮	౭	నాశౌచసూతకం	నాశౌచసూతకే
"	౧౭	త్రిదినాన్యఘం	త్రిదినాన్యఘం
౧౯	౨౩	సప్తప్రసవప్రసవం	సప్తప్రసవప్రసవం
౨౧	౩	ద్విగుణా	ద్విగుణో
"	౮	నిత్యంనైమిత్తికం	నిత్యంనైమిత్తికం
౨౪	౧౩	శ్రోత్రియేషు	శ్రోత్రియేషు
౨౭	౧	రిక్తపిండవిషయమితి	రిక్తపిండవిషయమితి
౨౮	౧౮	ముత్తరత్రాభి	ముత్తరత్రాపి
౩౩	౧౦	మపిభక్తానాం	మపిభక్తానాం
౩౪	౨౫	వృత్తస్వాధ్యాయ	వృత్తస్వాధ్యాయ
౩౫	౨	వృత్తస్వాధ్యాయ	వృత్తస్వాధ్యాయ
౩౮	౧౪	జాతమృతేవా	జాతమృతేవా

పుట	పద్యం	అనుధమ్	శుద్ధమ్
౩౮	౨౫	కారిత్వాచ్చ అత్ర	కారిత్వాచ్చ అత్ర
౩౯	౧	నిశాశుద్ధేస్తు	నిశాశుద్ధేస్తు
,,	౬	తాసుడవ్యతే	తాసువిద్యతే
,,	౨౬	సూతికాది	సూతకాది
౪౨	౨౧	ఈదృశపుత్రేణ	ఈదృశపుత్రమిశే.
౪౩	౧౭	యథోక్తైవైకీ త్వేన	యథోక్తైవైకీ త్వేన
౪౪	౯	పూర్వమదత్తాయాసా	పూర్వం ప్రదత్తాయాయా
,,	౨౩	యాంపిత్రో	యాంపిత్రో
౪౭	౧౨	పుంబిశ్చ	పుంబిశ్చ
౪౮	౨	మానైవచ్ఛి	మానైవచ్ఛి
౫౨	౧౦	ద్వ్యంశడధార్యః	ద్వ్యంశముధార్యం
,,	౧౦	నిరంశికా	నిరంశికా
,,	౧౭	త్రిభాగంతు	త్రిభాగాంతు
౫౩	౨౧	రాత్రివిలక్షణత్వాత్	రాత్రిరాత్రివిలక్షణత్వాత్
,,	౨౨	తస్యశ్రుతేః,	శ్రుతేః,
౫౫	౨౧	శోషణామ్	శాలినామ్
౫౬	౨౦	స్త్రివాసాస్త్రియేః,	స్త్రివాసాస్త్రియేః,
౫౭	౨౨	తోద్ధ్వలైహికే	తాద్ధ్వలైహికే
౬౩	౨	ఏతేత్వాశౌచే	ఏతేత్వాశౌచే
,,	౧౯	దశాహభ్యంతరశ్చుతా	దశాహభ్యంతరశ్చుతా
౬౪	౨౬	సంవృతే	సంవృతై
౬౫	౨	క్షత్రియహదిపాస్యది	క్షత్రియహదిపాస్యది
,,	౫	క్షత్రియహదిపాస్యత్	క్షత్రియహదిపాస్యత్
,,	౨౫	జన్మని	జన్మనీ
౬౭	౧౬	విశుద్ధిపాస్యత్స్వ	విశుద్ధిపాస్యత్స్వ
,,	౨౧	ప్రజేత్ "నాల్పాద్వీర్ణమ్"	ప్రజేత్ నాల్పాద్వీర్ణమ్

పుట	పద్య	అశుద్ధమ్	శుద్ధమ్
౬౮	౨౩	యోగతః	శేషతః
౬౯	౧౫	దశాహచుచ్ఛిమగ్నిదః	దశాహచుచ్ఛిరిగ్నిదః
౭౧	౮	నాతిసూతకమ్	నాపిసూతకమ్
,,	౨౫	సద్యశ్చౌనాస్సగోత్రణః	సద్యశ్చౌచాస్తుగోత్రణః
౭౨	౨౪	సూతకహీనం	సూతకహీనం
౭౪	౧౧	సప్తమ్యుక్తే	సప్తమ్యుక్తే
౭౬	౨౬	అన్యతరగృహే	అన్యతరగృహే
౭౯	౫	సూతకంభవతి	సూతకంభవతి
,,	౨౫	అభోభూతః	అఘేభోభూతః
౮౦	౭	పత్యోః	పత్యోః
౮౩	౬	తత్ప్రతియోగినా	తత్ప్రతియోగినా
౮౪	౨	మధ్యగతమహార్యేతి	మధ్యగతమహార్యేతి
,,	౨౧	తదాభావాత్తా	తదభావాత్తా
౮౬	౨౫	యోనిసమంధ	యోనిసమమంధ
౮౮	౪	భూభృతున్	భూభృతున్
౮౯	౧౩	పూర్వాజుష్టస్త్వ	పూర్వాజుష్టస్త్వ
౯౩	౧౯	విశదగ్ర	విశదగ్ర
౯౪	౧౪	తదా	తదా
,,	౨౩	మామనాదృత్య	మామనాదృత్య
౯౫	౧౪	నజుపూర్వాత్మ	నజుపూర్వాత్మ
౧౦౦	౮	యావన్నాసక్రియం	యావన్నాసక్రియం
,,	౧౭	పడదైశ్శుద్ధిమా	పడదైశ్శుద్ధిమా
౧౦౧	౧౯	త్యక్తకృత్యత్వేన	త్యక్తకృత్యత్వేన
,,	౨౫	గృహిణీ	గృహిణీ
౧౦౨	౨౨	దేవోత్సవశ్రాద్ధ	దేవోత్సవశ్రాద్ధ
౧౦౩	౧	సద్యశ్చౌచమ్	సద్యశ్చౌచమ్
౧౦౪	౨౧	సూతికాశౌచ	సూతికాశౌచ

పుటే	పద్యై	అశుద్ధమ్	శుద్ధమ్
౧౦౬	౧౧	బ్రహ్మచారి	బ్రహ్మచారీ
౧౦౭	౯	యదాత్మాశుది	యదాత్మాశుది
౧౧౦	౧౩	కరణాప్రసక్తా	కరణాప్రసక్తా
"	౨౧	వర్జ్యత్వమాహ	వర్జ్యత్వమాహ
"	౨౬	శావాసూతకాభ్యాం	శావాసూతకాభ్యాం
౧౧౨	౪	శావోక్తం	శావోక్తం
"	౬	త్వరంవణం	ద్వరంవణం
"	౨౩	మదురార్యాత్	మలదురార్యాత్
౧౧౬	౨	విధివిధానేపి	విధ్యవిధానేపి
౧౧౮	౧౯	పాదయోగశ్చ	పార్శ్వయోగశ్చ
౧౧౯	౧౧	జ్ఞాతిమేవ	జ్ఞాతీమేవనా
"	౧౬	యోషితా	యోతామ్
౧౨౦	౨౩	శూద్రప్రేతా	శూద్రప్రేతా
౧౨౧	౧౮	మృరాచమేత్	మృరాచామేత్
౧౨౬	౭	మాసమల్యా	మాసమల్యాః
౧౨౮	౧౫	దత్తాచ్యుతిః	దత్తాచ్యుతిః

— శ్రీఅఘపివేదనగ్రన్థశుద్ధాశుద్ధప్రకాశకపత్రికాశ్రితః —

౧	౧౮	తత్పుత్రపితా	తత్పుత్రపితా
౨	౨౧	అవాగ్ధత్వా	అర్వాగ్ధత్వా
"	౨౬	దశాహవిధిః	దశాహవిధిః
౩	౨	దాహస్యతదానీమభావే	దాహభావాదినా
౪	౭	సపిండానాంస్యాత్	సపిండానాంసన్యాత్
"	౮	భ్రాతృవ్యతిరిక్తనాం	భ్రాతృసత్
"	౯-౧౦	పిత్రోరిత్యాది—ఇత్యుక్తప్రకారమేవేన్యోగ్రన్థోఽధికః	
౭	౬	రాజ్ఞః	రాజ్ఞే

౧౨

శ్రీరస్తు.

శ్రీమద్ధారతకులకలకైర్వైదికపార్వభౌమైః

శ్రీమద్వేదకటనాథార్యైః

అఖిలవైదికకర్తృసుస్థానసౌకర్యాయవిరచితమ్

ప్రృథిరత్నాకరౌనామ

ధర్మశాస్త్రమ్

కోఱూరు, వల్లిపురమ్, శ్రీనివాసరాఘవాచార్య

ఫణిపురమ్, కేశవభట్టార్యసహాయేన

మల్లయమ్, దామోదరమ్, అభిశిక్షరాచార్యేణ

పరిశోధ్య

మద్రాస్ తరువల్లికేణ శ్రీ సరస్వతీభట్టారాధ్యతైః

స్థాపితాయామ్

మైసూరు సద్విద్యానర్జరముద్రాశాలాయామ్

ముద్రాపితస్సవిజయతేనరామ్

ప్రకటన

యద్యభిలషితాని గృహ్యరత్నాదిపుస్తకాని, మైసూరు హిందూ
లైఫ్ ఇన్స్ట్రూమెంట్స్ కంపెనీ మ్యానేజర్ ఆజీ, ఐయ్యనైయ్యక్కాయలో
ధిగింతవాని, తేహి ప్రదానే ప్రెషెంటేషన్ సముద్యుక్తః.

పుస్తకనామాని.	మూల్యమ్	టపాల్
గృహ్యరత్నకణ్ఠభూషణమ్	౧ - ౧౨ - ౦	౦ - ౩ - ౦
స్మృతిరత్నాకరః	౩ - ౮ - ౦	౦ - ౫ - ౦
ఆశౌచశతక వ్యాఖ్యానమ్	౧ - ౩ - ౦	౦ - ౨ - ౦
దశనిర్ణయా	౧ - ౬ - ౦	౦ - ౨ - ౦
సుధీవిలోచనమ్	౩ - ౪ - ౦	౦ - ౫ - ౦
వైద్యవాధీయశ్రాద్ధశాస్త్రః	౪ - ౦ - ౦	౦ - ౫ - ౦
వైద్యవాధీయాశౌచశాస్త్రః	౧ - ౨ - ౦	౦ - ౨ - ౦
ప్రయోగచక్రీకా	౦ - ౭ - ౦	౦ - ౧ - ౦
ప్రయోగదర్పణః	౦ - ౮ - ౦	౦ - ౧ - ౦
చణ్డకాశికవాటకమ్	౦ - ౯ - ౦	౦ - ౧ - ౬
ప్రవన్నపారిజాతమ్	౦ - ౨ - ౦	౦ - ౦ - ౬
ధనజ్ఞయవిజయవ్యాయోగః	౦ - ౨ - ౦	౦ - ౦ - ౬
దివ్యసూరిచరితమ్	౦ - ౧౨ - ౦	౦ - ౨ - ౦
ఆత్మీప్రబంధః	౦ - ౭ - ౦	౦ - ౧ - ౦
ఉత్పత్తరాఘవమ్	౦ - ౨ - ౬	౦ - ౦ - ౬

గృహ్యరత్నాది పుస్తకగ్రంథ అపేక్షితగ్రాహరే అపుగళన్న, మైసూ
ర్లిరువ హిందూలైఫ్ ఇన్స్ట్రూమెంట్స్ కంపెనీ మ్యానేజర్ ఆజీ, ఐయ్యనైయ్య
క్కార్యరింద వడయబహుదు. అనరు కొడువదకాగలి కళుహిసువదకాగ
లి ఉద్యుక్తరాగిరుత్తారే.

మూల్యవన్ను లేచిల్ రూపదిందకళుహిసువవరు రూపాయిగకేగతి
శ్రవణార అధికవాగి కొడవేకు.

స్మృతిరత్నాకరస్థావరమునుక్రమణికా

పు విషయాణి	పు విషయాణి.
౧ కృష్ణప్రశంసా.	౨౭ పరివేత్తా.
౨ ధర్మలక్షణమ్.	,, భగవత్సేవాప్రశంసా.
౪ శ్రుత్యాదీనాంబలాబలదిప్తా.	,, వైష్ణవలక్షణమ్.
,, ధర్మప్రమాణాని.	౨౮ మైథునాష్టాశ్టాని.
౯ పాత్రికాదిపురాణవిభాగః.	,, బ్రహ్మచర్యలక్షణమ్.
౧౧ స్వసూత్రత్యాగే దోషః.	,, అష్టాశ్టప్రణామః.
,, జపాదౌ కాలాదినియమాః.	,, అర్థోదయలక్షణమ్.
౧౪ కలియుగధర్మః.	౨౯ ఆశ్రమిలక్షణమ్.
,, కలినిష్ఠధర్మః.	,, దశవిధవిప్రలక్షణమ్.
౧౬ చతుర్విధధర్మః.	౩౦ షట్కర్మవివరణమ్.
౧౭ కలియుగవిశేషధర్మః.	,, బ్రాహ్మణస్వరూపమ్.
౨౦ బక్యకృత్యాదిసంజ్ఞానిర్వచనమ్.	,, సర్వలక్షణమ్.
౨౨ పాషణ్డీలక్షణమ్.	,, ఆరూఢచ్యుతలక్షణమ్.
,, ఆతతాయీలక్షణమ్.	౩౧ యమనియమాదివివరణమ్.
౨౩ అన్తావసాయిలక్షణమ్.	,, దేవలకస్వరూపమ్.
,, మహాపాతకీలక్షణమ్.	,, సదగ్రరజాతి స్వరూపమ్.
౨౪ ప్నాతకస్వరూపమ్.	౩౩ అభోజ్యాన్నవివరణమ్.
,, గుర్వాదిలక్షణమ్.	,, కదర్యహేతుకాదిస్వరూపమ్.
౨౫ శౌభారణ్డస్వరూపమ్.	,, షట్సమయాః.
,, వృషలీపకస్వరూపమ్.	౩౪ దైవాసురసృష్టివిభాగః.
౨౬ వృత్తిభేదః.	,, పిష్టావదానప్రమాణమ్.
,, ధనభేదః.	,, విష్ణునామనిర్వచనమ్.
,, శిల్పిలక్షణమ్.	౩౬ ప్రదోషనిర్ణయః.
,, పూర్ణచాగ్రలక్షణమ్.	౩౭ చూడామణీలక్షణమ్.
,, పోష్యవర్గః.	,, మన్వంతరాదినియమః.
౨౭ సర్వహలక్షణమ్.	,, యుగాదినిర్ణయః.

విషయానుక్రమణి

పు విషయాని.	పు విషయాని.
౩౭ అపవిత్రాణి.	౪౭ ఆహ్నికమ్.
౩౮ దేహదోషవిభాగాః.	,, ప్రాశస్త్యశాసనవిధిః.
,, సద్బ్రాహ్మణలక్షణమ్.	౪౯ ఉత్సర్గవిధిః.
,, పరివేత్తాదిస్వరూపమ్.	౫౦ శౌచవిధిః.
౩౯ వేదవిక్రయనిరూపణమ్.	౫౧ శౌచేదిశ్చయనః.
,, యజ్ఞోపవీతనామాని.	౫౨ ఆచమనవిధిః.
,, దర్శభేదాః.	౬౩ ద్వితీయాచమనవిధిః.
,, వ్రతస్వరూపమ్.	౬౪ ఆచమననిమిత్తాని.
,, హవిర్లక్షణమ్.	౬౬ ఆచమనావసాదః.
,, ప్రాయశ్చిత్తవిధిచనమ్.	౬౯ సద్రవ్యస్యోద్ధిష్టస్పర్శవిధిః.
,, దీక్షానిర్వచనమ్.	౭౦ దస్తకావనవిధిః.
,, జపశబ్దార్థః.	౭౧ దస్తకావననిషేధః.
౪౦ షడశీత్యాదిపుణ్యకాలః.	౭౨ పౌత్రస్నానవిధిః.
,, అహతవస్త్రలక్షణమ్.	౭౩ స్నానభేదః.
,, నీలవృషభలక్షణమ్.	౭౪ గౌరస్నానాని.
,, ఏకోద్దిష్టపార్వణవివేకః.	౭౯ స్నానాహవాజులాని.
,, సవిత్సంభవిర్వచనమ్.	౮౩ సభ్యముగనిర్ణయః.
,, యోగ్యదేశః.	౮౪ సక్రాంత్యాదిస్నానవిశేషః.
౪౧ భర్తృదేశవిభాగాః.	౮౬ తీర్థయాత్రాయాం వాహనాది
౪౨ శ్రుతిస్మృతిప్రవర్తనప్రకారః.	,, నదిరిజోదోషః. (నిషేధః.
,, స్మృతిప్రణేతారః.	౮౮ గ్రహణేష్టానశాస్త్రవిధిః.
౪౩ వృత్తనియమః.	౮౯ మాఘస్నానమ్.
౪౪ వృత్తపరిత్యాగే ప్రత్యవాయః.	౯౦ సముద్రస్నానమ్.
,, కర్మభేదనిరూపణమ్.	౯౩ అభ్యుజ్జస్నానమ్.
,, ఆచారహీనస్య అనర్థప్రాప్తిః.	౯౬ స్నాననిషేధః.
౪౬ సదాచారప్రవృత్తిః.	౯౭ ఆమలకస్నాననిషేధః.
,, ప్రాణికారతమ్యనిరూపణమ్.	,, కామ్యస్నానమ్.

పు విషయములు

౧౧ వైదికములు.

౧౦౩ శాస్త్రములు.

.. విద్యాలయములు.

.. అశుభములను దూరము చేయు.

౧౦౪ చంద్రాలాదిభాషాములు.

.. వృక్షాలాదిములను జ్ఞానము.

౧౦౫ అక్షరములు.

.. శిశువులను పరిరక్షించు.

.. రాత్రులు వైదికములు.

౧౦౬ రాత్రులు జ్యోతిషములు.

.. ఆయుర్ములు.

.. రజస్వలములు వైదికములు.

.. సూత్రములు.

౧౦౭ రజస్వలములను జ్ఞానము.

ప్రాయశ్చిత్తము.

౧౦౮ రజస్వలములను జ్ఞానము.

ప్రాయశ్చిత్తము.

౧౦౯ కృష్ణములు.

౧౧౦ ఆశువులు రజస్వలములు.

.. రజస్వలములను జ్ఞానము.

౧౧౧ భుక్తిని జ్ఞానము రజస్వలములు.

జ్ఞానములు.

.. రజస్వలములను జ్ఞానము.

జ్ఞానములు.

.. ఉత్తమములు.

౧౧౨ స్వామిత్వములు.

౧౧౩ స్వామిత్వములు.

పు విషయములు

౧౦౪ భాషాములు.

తర్జుమలు.

౧౦౫ వస్త్రములు.

౧౦౬ సజ్జలు.

.. స్నానములు.

౧౦౭ కాపిలు.

.. వస్త్రములు.

౧౦౮ వస్త్రములు.

౧౦౯ స్నానములు.

.. ఉత్తమములు.

౧౧౦ శ్రీమదములు.

.. తులనములు.

౧౧౧ సన్మతములు.

౧౧౨ ప్రాంతములు.

౧౧౩ సన్మతములు.

౧౧౪ సన్మతములు.

౧౧౫ ద్విరములు.

.. ప్రాంతములు.

౧౧౬ వ్యాసములు.

౧౧౭ గాయత్రీములు.

౧౧౮ గాయత్రీములు.

౧౧౯ జ్యోతిషములు.

౧౨౦ గాయత్రీములు.

౧౨౧ సన్మతములు.

౧౨౨ అభివాదములు.

౧౨౩ నమస్కారములు.

౧౨౪ వామములు.

విషయానుక్రమణి ౯

పు విషయాని	పు విషయాని
౧౮౩ వాళిపాద్యాః.	౨౦౬ అక్షాధ్యయ నేనానధ్యాయః.
౧౮౪ అభ్యుత్థానవిధిః.	౨౦౭ తపానాదిధిః
౧౮౫ కులూపవిధిః.	౨౦౮ వేదాభ్యాసవిధిః
౧౮౬ కులూపకాలః.	౨౦౯ సమిత్తుష్పాద్యాపారణాదిః
౧౮౭ హవిష్యనిరణయః	౨౧౦ వజ్రాభ్యుత్పాదాని
౧౮౮ సమిత్తునిరణయః.	౨౧౩ కుశోత్పాదనవిధిః
౧౮౯ ఇన్ద్రనిర్ణయః.	౨౧౪ వచిత్రవిధిః
౨౦ అగ్నిధనునవిధిః.	౨౧౫ బోధ్యవగ్రావిచారః
౨౧ కులూపస్థానకర్తాదివివరణమ్	౨౧౬ బ్రాహ్మణాదివృత్తయః
౧౯౦ కులూపనియమాః. ఆహుతిప్ర	౨౩౨ దానప్రశంపా
మాణాదీని.	౨౩౩ కుహాదానాని
౧౯౧ శ్రోతపూర్వత్వాదివిధిః.	౨౩౪ ఆచార్యలక్షణమ్
౧౯౨ పాత్రతోయస్పర్శానమ్.	౨౪౦ కమలాపిపాకవివరణమ్
౨౩ కులూపానంతరకర్తవ్యవిధిః.	౨౪౧ ప్రాయశ్చిత్తవిధిః
౧౯౩ కులూపకాలాత్యయప్రా	౨౪౨ ధనభేదవిరూపణమ్
యశ్చిత్తమ్.	౨౪౩ ద్రవ్యశుద్ధిః
౧౯౪ పునరాధాననిమిత్తమ్.	౧౬౬ భూశుద్ధిః
౧౯౫ అగ్నిసుగత్వాదిప్రాయశ్చిత్తం	౨౬౭ గ్రామోత్పాతకాంతిః
౨౪ ఆత్మసమారోపణవిధిః.	౨౭౦ జలాదిశుద్ధిః
౧౯౬ ఉపహాసప్రాయశ్చిత్తమ్.	౨౭౫ మాధ్యాహ్నికపానమ్
౨౫ ఔపాసవాగ్నిద్యయనంపర్వ	౩౪౩ పానేదిక్షియమాః
ఆత్మసమారోపణవిధిః.	౨౪౪ కృత్తికాపానవిశేషః
౧౯౭ ద్విధార్యాగ్నినంపర్వః.	౨౪౫ మాధ్యాహ్నికమ్
౨౬ బ్రహ్మచారిణకర్తవ్యవిధిః.	౨౯౦ దేవపూజా
౧౯౮ బ్రహ్మయజ్ఞవిధిః.	౨౯౬ స్త్రీకూట్రాధిత విష్ణ్వది
౨౦౬ అపర్ణికవ్య బ్రహ్మయజ్ఞాద్యనధి	వర్జననిషేధః
కారః.	౨౯౭ భనుమానపూజా

పద్యమునుక్రమణికా.

పు	పద్యము.	పు	వివరము.
౨౯౯	నివేద్యానివేద్యునివేదకః.	౩౫౦	పార్వణశ్రాద్ధాదిభోజన
౩౦౫	భక్త్యాభివ్యక్తివివరణమ్		ప్రాయశ్చిత్తమ్
౩౦౫	నందిభాగవతిః	౩౫౨	గ్రహశైభోజనకాలనిర్ణయః
౩౨౦	వైశ్యదేవానుక్రమః	౩౫౪	అభోజ్యాన్నాని
౩౩౨	భోజనవిధిః	౩౬౬	తామూలవిధిః
౩౩౫	పరిశీలనవిధిః	౩౬౭	స్నానకప్రతిమ్
౩౩౬	అపాకనవిధిః	౩౮౨	పాయససేద్యవిధిః
"	ప్రాణాహుతివిధిః	౩౮౯	శయనవిధిః
౩౪౦	పానీయపానాదివివేకః		

పదార్థాః.

పంచమ్యం	ద్రావిడము	తెలుగు
వేణుకః	మూగ్గిరిరిశి	వెనుగునీరుము
దాష్టికాః	కానెల్లు	కారువడ్లు
పాతాః	కుళవృక్షాల్లు	దూసవడ్లు
పియ్యవః	దీపమగ్నికై, కుర్రుల్	కొర్రలు
గలిభేదాః	రాజాన్నమ్, దీపమగ్నికై	రాజాన్నం మొదలైనవి
గరికమ్	వరక మ్రోదలనమ	వరిగెలు
ద్రవమ్	వరిపూభేదకర్థ	అప్పు మొదలైనవి
భావ్యమ్	శోభం కంటమోదలా	జొన్నలు, సజ్జలు మొద
పిల్లమాః	పీనజాతికర్థ నమ	లైనవి
దర్శి	వాతై	అరటి
గారికమ్	మా	మామడి
నసమ్	పెలా	పనసకాయ
పవనమ్	పాహల్	కాకర
పృష్ఠమ్	కర్ణాగ్రం	ముల్లుములక
పృష్ఠమ్	అస్తరై	చిక్కుడు
పహ్ని	శిరువడ్లుదలై	పెద్దములుక

పదావళి

పంసంకరమ్	ద్రావిడమ్	తెలుగు
వ్యామృతం	పుణ్ణు	కాసుగ
కకాధూః	యలనై	తెగు
ఉర్వారుకమ్	వెళ్ళరి	దోసకాయ
కార్కటకమ్	వల్లనై పాపల్	తెల్లకార
సూరణమ్	కినై	కన్న
యుద్రకన్దమ్	శిరుకల్ నల్లు	దిలుగోరు
మహాకన్దమ్	పెరుకల్ నల్లు	పెద్దగణమ
వల్లికన్దమ్		కాయకన్ద
ఉర్వలకన్దమ్	కెళ్ళల్ నీర్తల్ నల్లు	చళ్ళల్
పిండితకమ్	మునై	వెల్లిగూర
కాకుటమ్	కెమ్మ	చాను
ముగ్ధమ్	వయిర్	పెసలు
ఆధకమ్	తువరై	కంబులు
తుళుగ్ధమ్	కొచ్చు	పులుసలు
తిల్వః		లూదక
మసూరమ్	కడలై	శినిగలు
మాషమ్	ఉళుణ్ణు	మినుములు
జీవన్తి	పాలై	పాల
ర్షురసి	తురాయి	చాగిరాశి
బాష్పమ్	కిరై	తోటకూర
కోశాతికి	పెరుంపేరమ్	చీరద్దయమ్
అలాబు	కుండ్రెన్దోరైకాయ	పట్లనోకాయ
సూరణద్వయకన్దమ్	కాట్టుకినై	అడవికన్ద, ఉప్పుకన్ద
హింగుః	శోవన్దపెరుక్కాయమ్	యెర్రహిణ్ణున
గృష్ణవాదికకాకా	మరిపెళ్ళమున్నననై	యెర్రమసుగ, తెల్లమును గ మొదలైనవి
ఆరవాళ్యయమ్	అఫలైయోడెకూడి కాడియుమ్, పెరుం కాడియుమ్	అఫలామిత్రకరిన్ని ఉ త్తరిన్ని
త్రిఫలా	కడుకాయ, తానిళ్ళయ	కరక కాడి, పులికెలు

విద్యార్థులు

సంస్కృతం.	ద్రావిడము.	తెలుగు.
కాకుటభేదాః	శేష్ము, నీచేశ్ము, కొ లైచ్చేష్ము.	చాను, నిరుచాను మొద లైనవి
దిగ్బంధము అలకః	కోవై కువలై, శిథవలై, కుమ్మ ట్టిముదలానవై	తొణ్ణికాయ చిరుచిక్కుడు, తురణ్ణిమొ దలైనవి
ఉత్పలత్రయము	అల్లి, శేష్లి, ఆస్పల్	తెల్లఉల్లి, యర్రఉల్లి, బి న్నఉల్లి
కముదద్వయము బృహత్భేదః	నైదత్, కరునైదత్ కత్తారి, ముచ్చుకత్తారి, శే క్తారి ముదలానదు	తెల్లకలవ, నల్లకలవ వంకాయ, ముల్లువంకా యముదలైనవి
కారవల్లిభేదః	మెరిపాహల్ కొమ్ముపా హల్, కాట్టుప్పాహల్	పొట్టకాకర, పెద్దకాకర, అడివికాకర
కీర్తనము పాకారభేదః	నారుకూరై తేమా, పశ్చానారిమా, నా లైమా	బహుర తేయమావాడిమొదలైన వి
పననద్వయము కదర్భిభేదః	పెలూ, కాయపెలూ పోనా, పేయర్, శే వ్వాత్రముదలానదు	వేరుపనన, కొమ్మపనన, పర్రఅరిటి, నల్లఅరిటిమొ దలైనవి
కూచ్చాజ్జము కళ్యాణాదని కకారీ	పూశేడికూయ కూజ్జాముదలానవై కకరీకూయ	గుమ్మడికాయ పుట్టగోగులు మొదలైనవి వంకాయ
కరివనైమ్	పెరుంకరూకూయ	వాచిలికాయ
కపాపము	అవనైకూయ	అనప, చిక్కుడు
కవాత్రము	మిశుకణ్ణాయ	బెణ్ణికాయ
క్రపునమ్	కకరీభేదము	కకరీభేదము
వాసుకము	నస్తుకీరై	శాకవిశేషము
కుంభీదభము	కాయనీర్జశురైయరై	అనకపాకు
భాంత	ముశుట్టై	బొద్దిపూర
ముద్గదభము	పయరై	పెసరాకు
కాకిరి	కరై	కొయ్యూర

పదాధికారి.

సంస్కృతమ్	ద్రావిడమ్.	తెలుగు.
శరపవ	పారడై	యలః చెప్పవూర
అశ్రమ్	సోనలలై	సోనలకా
కాలాయమ్	కడలై	తెనిగెలు
రాజాదనమ్	పలాప్పమ్	పాలవల్లు
మాతులుక్కుమ్	మాదశంప్పమ్	దాడింబ
పవటః		పాపలకాయ
కవిక్కుమ్	కొమ్మడికాయ్	పువ్వుకాయ
శిరః	తేక్కాయ్	తెంకాయ
కపాలమ్	శురైకాయ్	సోరికాయ
ఆత్మమ్	పుడోలుక్కాయ్	పొళ్ళికాయ, తెల్లమల
నియోగసమ్	పిళి	బంక
శ్వేతవృక్షామ్	వణ్ కర్తిరి	తెల్లంకాయ
అమావముద్గమ్	ఉభుస్తువయర్ వ్యధిరిక్తం	మాషముక్తవ్యధిరిక్తమ్
పిడమూలకమ్	మూలక్కి	ముల్లక్కి
కరజ్జుమ్	పుణ్ణు	కానుగ
రిలపిస్తమ్	పుణ్ణాక్	గానిగపిస్త
గృజ్జనమ్	ఉర్చి	ఉల్లి

వృత్తిరత్నాకర ౩ శుద్ధపత్రికా.

పుట	పద్యం	అనుధమ్	శుద్ధమ్
౨	౧౩	దత్తానుపాదానమ్	
౫	౩	ధర్మజ్ఞానాం	ధర్మజ్ఞానాం
౧౬	౭	హవస్యాశ్చ	హవస్యాశ్చ
౩౨	౧౪	రుత్పాదితా	రుత్పాదితా
౩౭	౨	రాత్ర్యర్థం	రాత్ర్యర్థం
౪౮	౯	ముచ్చరణ	ముచ్చరణ
౪౯	౧౩	దావసథా	దావసథా
౬౨	౧౪	అతో	అతో
౮౪	౧౬	పారాస్తరమ్	పారాస్తరమ్
౯౦	౧౭	శతం చతుగుణం	శతం చతుగుణం
౯౯	౭	జపోదానం	జపోదానం
"	౧౨	రచిన్తాత్మా	రచిన్తాత్మా
౧౦౦	౨	ద్వయోస్సానం	ద్వయోస్సానం
౧౦౧	౨౩	భియతే	భియతే
౧౦౫	౨	ద్విశతిం	ద్విశతిం
౧౦౮	౧౮	భగ్యకయో	భగ్యకయో
౧౧౫	౧౧	తస్మాద్విపీడ	తస్మాద్విపీడ
౧౧౬	౧౭	వయంధిష్ట	వయంధిష్ట
౧౧౯	౧౮	విషేషమాహ	విషేషమాహ
౧౨౯	౯	నఖైస్సృశేత్	నఖైస్సృశేత్
౧౨౨	౩	దవిగత	దవిగత
"	౯	నరశ్యపాకాది	నరశ్యపాకాది
౧౨౬	౩	గదాభా	గదాభా
"	"	గదాభ	గదాభ
"	౧౨	పుణ్డ్రీవిణా	పుణ్డ్రీవిణా
"	౧౩	క్షణాన	క్షణాన

పుట	పక్కా	అశుద్ధమ్	శుద్ధమ్
౧౨౬	౧౮	ష్టశాన	ష్టశాన
౧౨౭	౧౯	ఉమాయా	ఉమయా
"	౨౦	అత్ర	అత్ర
౧౩౨	౨౨	హోద్యాశ్యర్భిః	హోద్యాశ్యర్భిః
౧౩౪	౫	యచస్యావై	త్యచస్యావై
"	౧౦	త్యచస్యా	త్యచస్యా
౧౩౫	౨	యషిచభ్రో	యషిశభ్రో
"	౩	యషిచభ్రో	యషిశభ్రో
"	౧౨	వల్క్యపితామహా, నారాయణ	వల్క్యపితామహానారాయణ
౧౩౬	౧౬	స్థీడధ్యగ్య	స్థీడధ్యగ్య
౧౩౭	౨౦	లోకప్రసక్తః	లోపప్రసక్తః
౧౪౩	౨౩	ధీయోయోనశ్చ	ధీయోయోనశ్చ
౧౪౪	౩	కలాకల్ప	గళాకల్ప
౧౪౭	౧౩	శద్వాసి	శద్వాసి
"	౨౧	కాన్త్యథా	కాన్త్యథా
౧౪౮	౨౩	కరవ్యాసం	కరవ్యాసా
"	౨౪	వ్యాసమనన్త	వ్యాసఅనన్త
"	"	అగ్రవ్యాసంకరఃహో క్తమేతవ్యాస	అగ్రవ్యాసన్తరఃహోక్తమేతవ్యాస
౧౫౦	౮	దుర్వాసః	దుర్వాసాః
౧౫౩	౧౫	ముత్పత్తిర్వాస	ముత్పత్తివ్యాస
"	౧౭	గృహశ్చ	గృహశ్చ
౧౫౪	౨౧	ముద్రాసారభయీ	ముద్రాసారభయీ
౧౫౯	౫	సర్వాభిక్షం	సర్వాభిక్షం

సం. పద్యము	అనుష్టుప్	శుభ్రమ్
౫౯	౫	మార్గైశ్చపజ్జపేత
"	౬	దీశ్వరీశ్చురః
౬౦	౮	ఓసిద్ధమ్ ।
౬౩	౫	దైవగజామ్నసేన
"	౬	వైరిణజవతి
"	"	వాసస్థానైశ్చుభృతి
"	౮	యోజేదనువైరి
"	౯	శబ్దాంసి
"	"	తప్తాదేవనువైరి
౯౪	౯	యావ్యయే
౧౦౫	౨౦	ధ్యయనపజ్జనాథః
౧౧౦	౧౯	శృష్టాన్తియే
౧౧౩	౧౭	విశ్వాంహపా
"	౨౦	కూర్పశ్చేష్టో
౧౧౮	౬	ప్యాధికాః, ప్ర
"	౧౨	అత్రవిశేష
౧౨౧	౭	క్రయః - ప్రసిద్ధః
"	౮	కత్రియైవ
"	౯	వృద్ధ్యం
౧౪౮	౨	పత్రైవగతై
౧౫౪	౨౦	యశ్చిత్తీ
౧౬౪	౯	స్త్రీశుద్ధిరథ
౧౬౬	౭	దుగ్ధా
౧౬౮	౮	యేద్విజః ।
౧౬౯	౮	ద్యుభావితి
౧౭౧	౨౩	స్త్రిసంసేత

పుట పేజీ	అనుధామ	శుద్ధమ
౨౨౨	౬	గణామహా
"	౧౩	సభ్యపానన
౧౨౩	౧౨	సామ్యాద్వి
౨౨౪	౧౯	నిరజ్ఞమ
"	౨౩	మధ్యస్థి నేతు
"	౨౪	మధ్యస్థాశ్చ
౨౯౦	౧౭	యోగాదిగమ్యమ్.
"	౨౪	అథాతే
౨౯౨	౨౪	అనుష్టుబ
౨౯౯	౧౨	శృంగేచేరో
౩౦౦	౧౨	కోద్రవాది
"	౧౯	ధాన్యగ్రా
౩౩౯	౨౪	కుత్సుయి
౩౪౪	౧	త్ర్యం
౩౪౫	౧	చిచ్ఛాసనే
౩౪౯	౧	స్పంద
౩౬౧	౧౦	త్రికాక్షీప్తరణాత్
౩౬౪	౬	పితస్సర్వే
౩౬౯	౧౧	బాహ్యభవతర
"	౧౨	నిషిద్ధమ్.
౩౭౦	౨౨	ద్వాబాహుభ్యం
౩౭౫	౨౦	పుష్పతోదః
౩౭౯	౧౫	ద్వహాత్వా
౩౮౦	౧౬	గృహేభ్యు

౨౨

శ్రీరస్తు.

వైద్యనాథదీక్షితవిరచితే

స్వృతిముక్తాఫలే

శ్రద్ధకాండోనామ

ధర్మశాస్త్రమ్

కోంటూరు, పల్లిపురమ్, శ్రీనివాసరాఘవాచార్య

ఫణిపురమ్, కేశవభట్టార్యసహాయేన

మల్లయమ్, దామోదరమ్, అభిశిఖరాచార్యేణ

పరిశోధ్య

మద్రాస్ ఆరువల్లికేసి శ్రీ సరస్వతీభట్టారాధ్యయైః

ఘోషితాయామ్

మైసూరు నవ్విద్యామర్దినముద్రాశాలాయామ్

ముద్రాపితస్సావిజయతేతిరామ్

౧౯౨౬ - ౧ - ౧

ప్రకటన

యద్యభిలషితాని గృహ్యరత్నాని పుస్తకాని, మైసూరు హిందూ లైఫ్ థియేటర్ కంపెనీ మ్యానేజర్ ఆజీ, ఐయ్యనైయ్యక్కార్తో 2 థిగ్ నవ్యాని, తేహి ప్రదానే ప్రేషితవ సముద్యుక్తాః.

పుస్తకనామాని	మూల్యమ్	టపాల్
గృహ్యరత్నకణ్ఠభూషణమ్	౧ - ౧౨ - ౦	౦ - ౩ - ౦
శ్చుతిరత్నాకరః	౩ - ౮ - ౦	౦ - ౫ - ౦
ఆశౌచశతకవ్యాఖ్యానమ్	౧ - ౩ - ౦	౦ - ౨ - ౦
దశనిణాయీ	౧ - ౬ - ౦	౦ - ౨ - ౦
సుధీవిలోచనమ్	౩ - ౪ - ౦	౦ - ౫ - ౦
వైద్యవాధీయశౌద్ధకాణ్ఠః	౪ - ౦ - ౦	౦ - ౫ - ౦
వైద్యవాధీయాశౌచకాణ్ఠః	౧ - ౨ - ౦	౦ - ౨ - ౦
ప్రయోగవర్ణికా	౦ - ౭ - ౦	౦ - ౧ - ౦
ప్రయోగదర్శణః	౦ - ౮ - ౦	౦ - ౧ - ౦
చంద్రకాశికనాటకమ్	౦ - ౯ - ౦	౦ - ౨ - ౬
ధనజ్ఞయవిజయవ్యాయోగః	౦ - ౨ - ౦	౦ - ౦ - ౬
దివ్యసూరిచరితమ్	౦ - ౧౨ - ౦	౦ - ౨ - ౦
ఆరితప్రబంధః	౦ - ౭ - ౦	౦ - ౧ - ౦
ఉన్నత్రరాఘవమ్	౦ - ౨ - ౬	౦ - ౦ - ౬

గృహ్యరత్నాదిపుస్తకగ్రంథ ఆపేక్షితగ్రాహకరే అపుగళన్ను, మైసూరు రిలియవ హిందూ లైఫ్ థియేటర్ కంపెనీ మ్యానేజర్ ఆజీ, ఐయ్యనైయ్యక్కార్ తొంద పడయబహుమ. అవరు కొడువదక్కాగలి కళుహిసువదక్కాగలి ఉద్యుక్తరాగిరుత్రారే.

మూల్యవన్ను లేదిల్ రూవదిందకళుహిసువవరు రూపాయి ౧ కేర ఒండానైప్రకార అధికవాగికోడబేకు.

మహాప్రభావ విషయమును గూర్చి కా.

పు	విషయము.	పు	విషయము.
౧	ముముక్షువు పాపము	౫౪	ప్రేమనిర్వహణ ప్రకారము
౨	ఉద్ధృతి పుణ్య విధి	౫౬	ఆశురవృత్తినము
౩	భగవద్దత్త నిషేధము	౫౭	పథిబలివిధి
౪	సర్వప్రాయశ్చిత్తము	౫౮	శవాగ్నివతనప్రాయశ్చిత్తము
౫	కృష్ణాగ్రహణవిధివ్యాసము	౫౯	దహనదేశనిరూపణము
౬	ఆపది రుద్ర వరవరాది	౬౦	తులనా శాస్త్రప్రశంసా
౭	అన్యకాలభగవద్వాసానీకీర్తనము	౬౧	దహన ప్రకారము
౮	ముముక్షువు దానము	౬౨	చితాగ్నివాశప్రాయశ్చిత్తము
౯	అన్యకాలభగవద్వాసానీకీర్తనము	౬౩	దహనానంతరకృత్యము
౧౦	నరగాదినగుణదోషము [వ:]	౬౪	జ్ఞానవనము
౧౧	ప్రత్యక్షనరగాదీభాగ్యవిదోషము	౬౫	పుత్రస్యగాత్రావపివనము
౧౨	కర్మస్థంపాకరయోగ్యతానిధి	౬౬	రాత్రోయామద్వయ నంతరం
౧౩	ఉద్ధృతి పుణ్యవిధి	౬౭	జ్ఞానానంతరము నేవపనము
౧౪	పర్యవసానప్రాయశ్చిత్తము	౬౮	జ్ఞానానంతరము నేవపనము
౧౫	నిరూపణము ప్రాయశ్చిత్తము	౬౯	గర్భిణీపరివేషయేవపనము
౧౬	కర్మక్రమము [గ్రంథము]	౭౦	దశాహవనవిధి [ప్రసవే]
౧౭	యనాశయో ద్వైతగ్రంథము	౭౧	గర్భిణీపరివేషయేవపనము
౧౮	బ్రహ్మచారిగ్రంథము	౭౨	మాతాపితృదీక్షానుధ్యేయప్రసవే
౧౯	అనువర్తనపాపము పితృసంపాక	౭౩	పితృనరగాదీ కేశధారణాదిని
౨౦	దీక్షానుధ్యేయ మాతాపితృసంపాక	౭౪	ఆహుతాగ్నివిషయము [యమ]
౨౧	రజోనుధ్యేయ విధి	౭౫	సపిండీకరణము
౨౨	అగ్ని నిర్ణయము [గ్ని నిర్ణయము]	౭౬	సగ్న ప్రవాచనము
౨౩	బహువిధీకర్య విధి మురగాది	౭౭	ఉదక దానవిధి [ప్రమాణము]
౨౪	ఆహుతాగ్నిర్దేశానంతరము	౭౮	సమానోదకానాం ప్రేతతర్పణే
౨౫	ప్రత్యాగ్నివర్ణనవిధి	౭౯	సమానోదకకర్మకప్రేతతర్పణే
౨౬	రహస్యలాదిభక్త్యుపరణ	౮౦	పిండదానవిధి [వృత్తాంత]
౨౭	ప్రత్యాగ్నివర్ణనవిధి	౮౧	ప్రార్థనాదేనపిండపరిమాణభేదము
౨౮	రహస్యలాదిభక్త్యుపరణ	౮౨	పిండద్రవ్యాదినియము
౨౯	ప్రత్యాగ్నివర్ణనము	౮౩	శిలాదివిషయానీ
		౮౪	ప్రేతశరీరార్పణవిధి

పు విషయాః.	పు విషయాః.
౯౩ ఆతురాశ్వాననః	౧౩౭ పాపితిస్య ద్వాదశాబ్దాదూ
౯౪ ఆతురాశ్వానననస్తరకృత్యం	ద్వం సంపాదరః
౯౫ ఏకో తరవృద్ధిశ్రాద్ధనవశ్రాద్ధాని	౧౩౮ మాపాద్యజ్ఞానేఽధిః [ననేఽధిః
౯౬ ఆశౌచనియనః	౧౪౦ కృతార్థ్యద్రోహికస్య పునరా
౯౭ అస్థిసంఖ్యయనమ్	౧౪౧ పునస్సంపాదరకాలనియనః
౧౦౦ అస్థినితైః ప్రవేశకారః [ధః	౧౪౨ దశాహనధ్యేజ్ఞాతిమరణేషు
౧౦౧ అస్థిసంఖ్యయనేవారాదినిమే	సూక్ష్మర్షిశేషః
౧౦౩ శవాగ్న్యనుగతిప్రాయశ్చిత్రం	౧౪౬ అస్తర్తశాహే మాతాపితృను
౧౦౪ ప్రభూతబలిః	ణయోస్సన్నిహితేఽశేషః
౧౦౬ అస్తర్తశాహేదర్శాదిసమ్మవే	౧౪౭ పూర్వమృతయోః పితౄ స్త్రీ
౧౦౮ దశాహనధ్యేదర్శాదిసమ్మ	పతే నపిన్దేకరణవిధిః
వే మాతాః స్పృషయేఽధిః	౧౪౮ అనుమరణే సాపిన్ద్యుకాలః
౧౧౦ పాపానాశ్లాపనమ్ [నమ్	„ దన్వత్యోషహన్యతాన్తినః
౧౧౧ సప్తవాదర్యాక్ జ్ఞాతీనాంసప	౧౫౦ పితృన్మృతీకృతానాం సప్తవాదర్యా
„ అస్తర్తశాహేగతిపుత్రవిషయే	ణే దాహాన్తినః
౧౧౪ అసపిన్దాది దాహాకానాం ము	౧౫౪ సహగమనఽధిః
ఖ్యైక ర్తృసమాగమేఽధిః	౧౫౬ ఏకదిత్యారోహణప్రకారః
౧౧౬ దశమదివాగతముఖ్యైక ర్తృపేష	౧౫౯ గిర్భణీ సంపాదరః
౧౧౮ ఏకాదశేహ్ని అపరాష్ణో[యే	౧౬౦ దశాహనస్తరకృత్యమ్
ర్పూర్వమాగతపుత్రపేషయే	౧౬౧ సృహేగ్నిగోపిధిః
౧౧౯ కనిష్ఠాది కృతసాపిన్ద్యుస్య జ్యే	౧౬౪ ఏకోద్దిష్టపథానమ్
ష్ఠైవ పునఃకరణమ్	౧౬౬ ఏకోద్దిష్టస్వరూపనిరూపణమ్
౧౨౦ వత్సరావైమాతాపితృమృతే	౧౬౯ ఆవృత్తాగ్రహసంకమ్
౧౨౩ సపత్నీమాతృవిషయే [వణే	౧౭౧ హోదశశ్రాద్ధాని
౧౨౪ ప్రోషిగ్భాస్యపేషయే	౧౭౫ ఆశౌచాద్యప్రతిరీతమాసికాది
„ అపుత్రసపిన్ద్యుమరణపేషయే [ధః	౧౭౭ ఆశౌచాద్యప్రతితోనమాసిక
„ కృతపైతృకృతవిషయేపిన్ద్యునిమే	„ ఊనమాసికకాలః [విధిః
౧౨౭ కృతప్రైతకృత్యపేషయేనిష్కర్షః	౧౭౮ ఊనమాసికవర్ణ్యకాలః
౧౩౦ పునదాహావిషయాః	౧౭౯ వత్సరావైసాపిన్ద్యే అత్కల్పహ
౧౩౩ అనేకసపిన్ద్యుపునర్దాహవిధిః	పిన్ద్యేదమాసిక కాలనిరణయః
౧౩౬ దుర్మగితపునస్సంపాదరః	౧౮౦ శుభాగమీమాసికావారగం

పు విషయా:

౧౮౩ మాసికానాంపార్వతైకోద్దిష్ట
వ్యవస్థా
,, ప్రత్యాభి కేపార్వతవిధి: [ధి:
౧౮౪ పితామహాదీనాంపార్వతవి
,, తగిన్యాదీనాం పాపిష్ట్యాగ్నిర
మేకోద్దిష్టవిధానేనమాసికాది
౧౮౫ పాపిష్ట్యాగ్నిరమేకోద్దిష్టేదేవ
వరిణనియన:
౧౮౬ శస్త్రాదివాతానాంవతుర
శ్యామేకోద్దిష్టవిధివానవా
లయశాస్త్రనిరూపణమ్
౧౮౭ సన్యాసికాం పార్వతమ్
౧౮౮ సపిండ్యేరణవిధి:
౧౮౯ వన్నిరూక్మ మేసపిండ్యేరణప్ర
కారస్త్రాదిలక్ష్య
౧౯౦ వస్త్రభేదేనపాపిష్ట్యకాల:
౧౯౧ దర్శనాతేపకాదకాహేత
హితాగ్నికర్మకపాపిష్ట్యమ్
౨౦౦ పాపిష్ట్యాగ్నిరణ్యుక్త్యుక్త్యు
భేదవిధి:
౨౦౧ పాపిష్ట్యాగ్నిరణ్యుక్త్యుక్త్యు
,, కర్మరేపక్రావీవాపిండినముక్తి
గాదే:
౨౦౨ అమృతప్రాప్త్యాచారిపాపిష్ట్యమ్
,, పరిశోధనాంపాపిష్ట్యనిషేధ:
౨౦౩ పుత్రాగ్నిరణ్యుక్తపాపిష్ట్యవిధి:
౨౦౪ క్రమపాపిష్ట్యనిరూపణమ్
౨౦౫ పరిత్రేపువాపాపిష్ట్యనిషేధ:
౨౦౬ సపిండ్యేరణప్రకార:
౨౦౭ మాతృపాపిష్ట్యవిధి: [మ:
౨౦౮ మాతృపాపిష్ట్యగోత్రనియ

పు విషయా:

౨౦౯ స్వసూక్తాలాభవిధి:
౨౧౦ పునపాపిష్ట్యేపార్వతవిధి:
,, సపిండ్యేరణాదావగ్ని నిర్ణయ:
౨౧౧ విధురవిమయే లోకీకాగ్ని
హేమానునిషేధ:
౨౧౨ పాణి హేమానునిషేధ:
౨౧౩ గృతపత్నాగ్నిం రజన్వలా
యాం పాపిష్ట్యామాన్య
సూక్తానిసజ్జనమ్
,, ఏకపుత్ర:షయే సంవన్యగాస్త
పాపిష్ట్యవత్త్వాదశాహసా
పిష్ట్యసగ్నిరింకాశత్వమ్
౨౧౪ సాపిష్ట్యనిషేధ:
౨౧౫ సోదకున్యూక్తావిధి:
౨౧౬ కర్మమృతానవ్యవశిష్టసోదకు
న్యూనాసికాదివిధి:
షేధ:
౨౧౭ పిత్రోద్ధరణాజ్ఞా పాపిష్ట్యని
౨౧౮ పిత్రోద్ధరణాజ్ఞాదర్శనాద్విష్ట
నిషేధ:
౨౧౯ ఏకపిష్ట్యనే ఏకకర్మకైకాన్త
శ్యాకప్రాధన్యయనిషేధ:
౨౨౦ దేవతాభేదేఏకపిష్ట్యదినేశా
ద్ధన్యయానుష్ఠానమ్
౨౨౧ మాతాపితృప్రాధన్యపాతేవ్య
౨౨౨ అనేకసన్నిపాతే [నస్థా
౨౨౩ సపిష్ట్యానాంప్రాధన్యపాతే
,, బ్రాతృగిన్యాదీనామేకోద్దిష్టం
౨౨౪ ఏకాదశాహేతవరితప్రాధా
నవాదస్త్రయోదశేవిధి:
౨౨౫ అగ్నికనిరూపణమ్

పుట విషయాః.	పుట విషయాః.
౨౫౧ ఋతునిర్ణయః	౩౨౫ అష్టకాశ్రాద్ధనిరూపణమ్
౨౫౩ ఆయననిరూపణమ్	౩౨౬ మహాలయశాశ్రాద్ధనిరూపణమ్
“ సంవత్సరనిరూపణమ్	౩౩౬ యతిసహాలయః
౨౬౦ సారతిథ్యలాభే చాస్త్రీతిథి	౩౩౭ కారుణికశిశునిర్వచనమ్
గ్రహణప్రతిపాదనమ్	౩౩౯ వృద్ధిశాశ్రాద్ధనిరూపణమ్
౨౬౧ ఆర్దికపరిత్యాగప్రత్యవాయః	౩౪౬ శాశ్రాద్ధభేదః
౨౬౨ శ్రాద్ధీయతిథికాలాదినిరూపణం	౩౪౮ శాశ్రాద్ధజేశాః
౨౬౩ పాగ్వణశ్రాద్ధకాలనిర్ణయః	౩౪౧ శాశ్రాద్ధకాలాః
౨౬౬ ప్రథమాబ్ధికాదీవాచిత్యైః	౩౪౩ యుగాదిశాశ్రాద్ధనిరూపణమ్
వృథానమస్తానమ్	“ మన్వాదిశాశ్రాద్ధనిరూపణమ్
“ అన్నేవైవాబ్ధికాపదిః	౩౪౪ కామ్యశాశ్రాద్ధకాలః
౨౭౮ ఆశౌచాస్త్రీకశ్రాద్ధవిశేషః	౩౪౯ శాశ్రాద్ధేభోజనీయవిజానీయ
౨౭౯ గ్రహణాదనమృతేనా వత్సరి	బ్రాహ్మణనిరూపణమ్
కశాశ్రాద్ధవిధిః	౩౬౭ శాశ్రాద్ధపూర్వదినకర్తవ్యమ్
౨౮౧ శాశ్రాద్ధోదేశ్యనిరూపణమ్	౩౮౧ నిమగ్నితబ్రాహ్మణర్తవ్యమ్
౨౮౨ శాశ్రాద్ధాద్యుపగమ	౩౮౪ శాశ్రాద్ధదినకర్తవ్యమ్
౨౯౦ మాసకార్తికయోగస్థిలతర్ప	౩౮౫ శాశ్రాద్ధద్రవ్యాణి
ణాపవాదః	౩౯౦ శ్రాద్ధేవభ్యగ్రవ్యాణి
“ మలమాసనిరూపణమ్	౩౯౫ నిమగ్నితేభ్యాదేయద్రవ్యాణి
౨౯౬ దగ్ధాస్తమాస్తమాస్తమాస	౩౯౭ శ్రాద్ధజేశప్రకల్ప్యద్రవ్యాణి
యోగైశభేదేనవ్యవస్థా	౪౦౨ శ్రాద్ధప్రకారః
౨౯౭ మలమాసేకర్తవ్యాని	“ మణ్డలకర్తవ్యమ్
౩౦౦ మలమాసప్రాప్తమాసేకప్రై	౪౦౩ పాదప్రత్యూఢనమ్
వర్షిణావృత్తిరూపావాం	౪౦౬ ఆచమనవిధిః
౩౦౨ వర్షిణేఆధివాసవతీసంఆద్యా	“ ఆచమనానంతరకర్తవ్యమ్
భిక్షస్యగ్రయోదశేమాసవిధిః	౪౦౯ ఉపవేశనక్రతుః
౩౧౦ దశశాశ్రాద్ధనిర్ణయః	“ ఉపవేశనప్రకారః
౩౧౧ వ్యతిపాతలక్షణమ్	౪౧౦ ఉపవిష్టనియమాః
౩౧౪ జీవన్ముతుఃకామ్యశ్రాద్ధవిషయః	“ దర్శననవానామృత్యుకృత్యం
౩౧౬ దర్శశ్రాద్ధకాలనిర్ణయః	౪౧౧ అననవానానంతరకర్తవ్యమ్
౩౨౪ అమాయాం యోగవిశేషః	౪౧౩ అమృతాశ్రుతమ్

పు	విషయము.	పు	విషయము.	పు
౪౧౫	అమృతానామ	౪౪౭	మధ్యమపిండప్రాశనాదివిధి	
౪౧౬	గంగాదానామ	౪౪౮	ఉద్భిష్టపంచూర్ణవాది	
౪౧౭	అగ్నికరణము	౪౪౯	పాత్రాచారవాది	
౪౨౩	పావేషణాదివిధి	౪౫౦	శ్రాద్ధవిధినిర్ణయశ్రాద్ధాదివిధి	
౪౨౪	పాత్రాభిగుప్త్రాది	౪౫౧	పితృశేషభోజనము	[మ:]
౪౨౯	అభిశ్రవణము	౪౫౩	శ్రాద్ధవిధినిర్ణయభోక్తృనియ	
౪౩౦	కాగ్నిభోక్తృనియము	"	యథాశక్తిశ్రాద్ధానుష్ఠానము	
౪౩౩	భోక్తృనియము	౪౫౪	వదన-ల్యుక్తాద్ధివిధి	
౪౩౭	అన్నవికరణాదివిధి	"	అనుశ్చితాద్ధివిధి	
౪౪౩	స్వధావాచనవాది	౪౫౫	హరణ్యశ్రాద్ధాదివిధి	
౪౪౪	పట్టిష్టదానవిధి [వాదివిధి]	౪౫౬	శ్రాద్ధప్రశంపా.	
౪౪౫	కాత్యాయనాదివాంఛపిండవా			

వైద్యనాథముశ్రాద్ధకాండార్థశుద్ధాశుద్ధపత్రము.

పు	పత్రము	అశుద్ధము	శుద్ధము
౧౬	౧౮	మాతులస్వసుతస్వ	మాతులస్వసుతస్వ
"	౧౯	పితామహానవత్యో	పితామహానవత్యో
౩౯	౨౪	గ్నిరొగత	గ్నిరొగత
౫౦	౧౪	గ్రాహ్యహ్యము	గ్రాహ్యము
౬౭	౩	మధ్యపత్రము	మధ్యపత్రము
"	౨౦	మధ్యపత్రము	మధ్యపత్రము
౭౦	౧౩	మాతులస్వసుతస్వ	మాతులస్వసుతస్వ
౭౧	౧౩	ద్విగుణము	ద్విగుణము
౮౨	౪	సమాహితము	సమాహితము
"	౧౦	పాత్రాంతరము	పాత్రాంతరము
౮౩	౧౭	పాత్రాంతరము	పాత్రాంతరము
"	౨౨	పాత్రాంతరము	పాత్రాంతరము
"	౨౩	పాత్రాంతరము	పాత్రాంతరము
౮౪	౨౪	పాత్రాంతరము	పాత్రాంతరము
"	౨౫	పాత్రాంతరము	పాత్రాంతరము
"	౨౬	పాత్రాంతరము	పాత్రాంతరము
"	౨౭	పాత్రాంతరము	పాత్రాంతరము
"	౨౮	పాత్రాంతరము	పాత్రాంతరము
"	౨౯	పాత్రాంతరము	పాత్రాంతరము
"	౩౦	పాత్రాంతరము	పాత్రాంతరము

పుట పత్రిక అనుబంధము

వి.వి. 148

౧౭౪	౨౪	వవాదికృత్వా	వవాదికృత్వా
౧౧౧	౧౯	నోయిపిణ్డం	నోయిపిణ్డం
౧౧౭	౨౫	హ్యనిర్దిశమ్	హ్యనిర్దిశమ్
౧౩౬	౧౬	బహుతిథౌ	బహుతిథౌ
౧౩౭	౧౬	సంస్కృతమ్	సంస్కృతమ్
౧౩౮	౧౯	ద్వైదేహికం	ద్వైదేహికం
"	౨౧	దూర్ధం	దూర్ధం
౧౪౯	౨	యాతాం	యాతాం
"	౧౫	సపిణ్డాంతం	సపిణ్డాంతం
౧౫౦	౭	నిమిత్తవరణ	నిమిత్తవరణ
"	౨౦	వ్రత్యాసత్తి	వ్రత్యాసత్తి
౧౫౪	౧౭	హంతిచితాం	హంతిచితాం
౧౫౯	౨	బ్రాహ్మజైరితై	బ్రాహ్మజైరితై
౧౬౦	౧౫	గర్భిణీమ్	గర్భిణీమ్
"	౧౭	మృగపాన్యచప్	మృగపాన్యచప్
౧౬౪	౨౧	ఆథస్తు	ఆథస్తు
౧౬౫	౪	మాన్రతాద్యం	మాన్రతాద్యం
౧౬౬	౨	పక్షోద్ధిష్టో	పక్షోద్ధిష్టో
౧౭౭	౧౭	సపిణ్డ్యా	సపిణ్డ్యా
౧౭౮	౧౨	కానైరం	కానైరం
౧౭౯	౬	కర్షపాన్యకు	కర్షపాన్యకు
౧౮౦	౭	మానసంపన్న	మానసంపన్న
"	౮	పావస్మరమ్	పావస్మరమ్
౧౮౧	౧	ఉభయతా	ఉభయతా
"	౧౧	విరోధాద్విష్టా	విరోధాద్విష్టా
౧౮౨	౮	కుర్యాద్విస్త్రీ	కుర్యాద్విస్త్రీ
౧౮౩	౧౬	అపకృష్యాపకు	అపకృష్యాపకు
౧౮౪	౫	భావవస్థా	భావవస్థా
౧౮౫	౨౩	మేకోద్ధిష్టమేకాదశే	మేకోద్ధిష్టమేకాదశే
౧౮౬	౮	విశ్వదేవిషయే	విశ్వదేవిషయే
౧౮౭	౧౬	విష్టానామా	విష్టానామా
౨౦౧	౧౭	విష్టానామా	విష్టానామా

శుద్ధమ్

శ్రుతి	సంఖ్య	వాచా	పరమస్యవాచా
శ్రుతి	౧౬	జీవపర్యవేషి	జీవపర్యవేషి
౧౦౬	౧౦	శిష్టాదికే ప్రేత	శిష్టాదకేన ప్రేత
౧౦౮	౧౫	ధూపదీపం	ధూపదీపం
౧౧౦	౭	కాలాదరే	కాలాదరే
౧౧౨	౧౨	మహానుష్కాతిష్ట	మహానుష్కాతిష్ట
౧౧౪	౧౬	విశ్వదేవ	విశ్వదేవ
"	౧౭	భావనాపాపనా	భావనాపాపనా
౧౧౮	౧౮	ధావనాపాపనా	ధావనాపాపనా
౧౨౪	౨౦	విశ్వదేవ	విశ్వదేవ
౧౨౬	౧	శక్తిపయే	శక్తిపయే
౧౨౮	౧	పాత్రాదినావ్య	పాత్రాదినావ్య
"	౧౨	ర్యవస్థితే	ర్యవస్థితే
౧౩౪	౨౫	యదన్యపాద్యం	యదన్యపాద్యం
౧౩౮	౮	ఉపకర్తృత్వే	ఉపకర్తృత్వే
"	౨౩	ద్యయోనోక్తి	ద్యయోనోక్తి
౧౪౪	౧౮	మిష్టాపూర్తా	మిష్టాపూర్తా
౧౫౧	౮	ఇత్యేతద్దక్షిణా	ఇత్యేతద్దక్షిణా
౧౫౪	౨౨	నాపిజాతే	నాపిజాతే
౧౫౬	౧౭	పత్రామ	పత్రామ
౧౬౪	౧౨	పస్త్రేన	పస్త్రేన
౧౫౮	౧౮	యతే, స్వమువ్య	యతే, స్వమువ్య
౧౬౫	౧౮	స్వస్వధావన	స్వస్వధావన
౧౭౬	౨౦	ప్రథవిఘ్న	ప్రథవిఘ్న
౧౭౮	౧౧	మహానుష్కాతిష్ట	మహానుష్కాతిష్ట
౧౮౫	౨౪	జాతయే	జాతయే
౧౯౨	౧౮	ఇత్యేతద్దక్షిణ	ఇత్యేతద్దక్షిణ
౨౦౧	౧౨	పక్షిభివనై	పక్షిభివనై
౨౦౭	౧౧	హితకాలా	హితకాలా
౨	౨౪	హితకాలా	హితకాలా

పుట వక్ర:- సమీక్ష

300	౪	ద్విరామాధానం	
301	౪	ద్విజశ్రాద్ధేన	
302	౨౪	సపతీకణ్య	
303	౭	పవఃచాహిగ్న	గోనాథోపానానా
304	౧౯	పితృస్సనామ	పితృస్సనామ
305	౨	యైత్రేకాన	యైత్రేకాన
306	౮	తస్యపి	గిస్యన్నపి
307	౨౭	నచాన్యల్లఘు	నచాన్యల్లఘు
308	౨	వైశ్వదేవంతు	వైశ్వదేవంతు
309	౪	స్వతాహృతా	స్వతాహృతే
310	౨౪	గృహ్యజ్ఞేనా	గృహ్యజ్ఞేనా
311	౨౫	వడ్భిస్తు	వడ్భిస్తు
312	౧౮	స్వేనాథి నే	స్వేనాథి నే
313	౨౨	కులవాచానం	కులవాచానం
314	౧౧	తౌకికపథం	తౌకికపథం
315	౧	చ్యుత్తవరేచ్యుత్త	చ్యుత్తవరేచ్యుత్త
316	౭	సైత్త్రిహ	సైత్త్రిహ
317	౨	ఇతినిషిద్ధ	ఇతినిషిద్ధ
318	౨౪	త్వాదిసభాః	త్వాదిసభాః
319	౨౨	ప్రశస్యతే	ప్రశస్యతే
320	౮	వైశ్వదేవే	వైశ్వదేవే
321	౨౧	హ్వయేత్	హ్వయేత్
322	౩	హవాధ్రివమ్	హవాధ్రివమ్
323	౧౮	కుశ్యతాప్రశా	కుశ్యతాప్రశా
324	౧౯	శ్రాద్ధభూమిం	శ్రాద్ధభూమిం
325	౧౨	ప్రయోగశ్చద్రి	ప్రయోగశ్చద్రి
326	౧౭	గృహ్యబుధ్వా	గృహ్యబుధ్వా
327	౭	విశ్వదేవార్థ	విశ్వదేవార్థ
328	౧౯	విశ్వదేవనిష్ఠ	విశ్వదేవనిష్ఠ
329	౨౦	మహ్యేన	మహ్యేన
330	౫	శ్రాద్ధభూమిం	శ్రాద్ధభూమిం
331	౧౪	శ్రాద్ధభూమిం	శ్రాద్ధభూమిం

